

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

EMİLE ZOLA

DÖL
BEREKETİ

I
II
III

EMİLE ZOLA

DÖL
BEREKETİ

I

EMILE ZOLA

DÖL BEREKETİ

(Fécondité)

Hamdi VAROĞLU tarafından dilimize çevrilmiştir.

SELCOEPUB

İSTANBUL 1945 — SÜHULET MATBAASI

DÖL BEREKETİ

BİRİNCİ KİTAP

I

O sabah, Mathieu, üç aydan beri yerleştikleri, koruların eteğindeki küçük pavyonda hazırlanıyor, kendisini her gün Paris'e götüren yedi trenine Janville'den yetişmek için acele ediyordu. Saat altı buçuk olmuştu, pavyondan Janville'e kadar da, iki kilometrelik upuzun bir yol vardı. Üç çeyrek saat süren bu yoldan sonra da, kuzey garından Grenelle bulvarına gitmek için bir üç çeyrek saat daha yürüyor, fabrikadaki kalem odasına ancak sekiz buçuğa doğru varıyordu.

Çocukları öptü, bereket ki uykudaydılar, yoksa, ufacık kollarını boynuna doluyorlar, gülüyorlar, onu öpüyorlar, gitmeğe bırakmıyorlardı. Hızla yatak odasına girdiği zaman, karısı Marianne'ı, hâlâ yatakta, fakat uyanık, yarı doğrulmuş buldu. Kadın, kalkıp bir perdeyi açmıştı, mayıs sabahı, pırıl pırıl, içeri giriyor, yirmi dört yaşındaki bu sıhhatli ve körpe güzel kadını parlak bir güneş seli ile yıkıyordu.

Üç yaş büyüğü olan Mathieu, karısına bayılıyordu.

— Bana bak, cicim, treni kaçırmıyayım diye acele ediyorum, dedi... Sen işi idare etmeğe çalış, daha, otuz meteliğin var, değil mi ?

Çıplak kollariyle ve dağınık siyah saçlarıyla pek nefis görünen Marianne gülmeğe başladı. Evlendikleri zaman, kendisi on yedi yaşında, Mathieu yirmi yaşında idi, daha şimdiden, başlarında dört çocuk vardı, genç yuvalarının daima zaruret içinde bulunmasına rağmen, Marianne, gayretini ve neşesini kaybetmiyordu.

— Bugün ay sonu, dedi, akşama para alacaksın... Janville'deki ufak tefek borçları yarın veririm. Yalnız, Lepailleur'lere olan süt ve yumurta borcu canımı sıkıyor, çünkü, hep paralarının üstüne oturacağımızı zannedermiş gibi bir halleri var... Otuz meteliğim var, sevgilim! Bu para ile bayram ederiz!

Marianne, hâlâ gülüyor, her sabah olduğu gibi, vedalaşmak için, etli canlı, beyaz kollarını uzatıyordu.

— Mademki vaktin dar, çabuk git... Akşama seni küçük köprüde beklerim.

— Hayır hayır, yatmanı istiyorum! Biliyorsun ki, bugün, on bire çeyrek kala trenini kaçırmam bile Janville'e ancak on bir buçukta varırım... Öyle bir gün ki: Öğle yemeğine, Morange'lara söz vermek icabetti, akşama da Beauchêne bir müşteriye ziyafet veriyor, iş için bir ziyafet, orada da hazır

bulunmam lâzım... Sen yat, ben gelinciye kadar rahat rahat uyu.

Marianne, söz vermedi, başını şirin bir tavırla salladı.

— Ev sahibine uğrayıp, çocukların odası akıyor diye, haber vermeği unutma. Séguin du Hordel milyonluk zengin, bu kulübeyi bize altı yüz franga kir alıyor diye, sokak ortasında kalmış gibi sırsıklam olacak değiliz ya.

— Sahi ! unutacaktım. Uğrarım, söz veriyorum .

Mathieu de, onu kolları arasına almıştı, vedalaşma uzuyordu, ayrılamıyordu. Marianne, gülmeğe başlamıştı, o da şapır şupur onu öpmeğe başlamıştı. Aralarında, pürsıhhat bir sevgi, tam ve derin bir birleşmenin, bir tek ten ve bir tek ruh olmanın zevki vardı.

— Haydi git, haydi git sevgilim... Ha ! unutma Constance'a söyle, yazlığa gitmeden evvel bir pazar günü Maurice'le beraber buraya gelip akşama kadar kalsınlar.

— Evet evet, söylerim... Akşama görüşürüz, cicim.

Tekrar dönüp geldi, Marianne'ı kuvvetle kucaklayıp göğsüne bastırdı, dudaklarından uzun uzun öptü, o da içten gelen bir buse ile onu öptü. Sonra, Mathieu fırladı, gitti.

Her zaman, kuzey garına inince omnibüse binerdi. Fakat, evde otuz metelikten başka bulunmadığı günler, yolu yaya yürürdü. Zaten, bu çok güzel bir yoldu. Lafayette cadde-

sinden, Opéra'dan, büyük bulvarlardan, Royal caddesinden geçer, Concorde meydanından sonra, Cours la Reine, Alma köprüsü, d'Orsay rıhtımı gelirdi.

Beauchêne fabrikası, d'Orsay rıhtımının tâ öbür ucunda, Fédération caddesiyle Grenelle bulvarı arasındaydı. Orada, üç köşeli geniş bir arsa vardı, rıhtım üzerine rasgelen köşelerinden birinde güzel bir ev yapılmıştı, köşeleri beyaz taşlarla örülü bu tuğla konak, şimdiki patron Alexandre'in babası Léon Beauchêne tarafından yaptırılmıştı. Balkonlarından bakınca, Seine nehrinin öte tarafında, yamaçta, yeşillikler arasında Passy'nin yüksek evleri gözüküyordu. Sağ tarafta da Trocadéro sarayının iki kulesi yükseliyordu. Yan tarafta, Fédération caddesi boyunca bir bahçe ve bir küçük ev göze çarpıyordu; burası, Léon Beauchêne'in, servetini hazırlamakta olduğu o delice çalışma devrindeki eski mütevazı eviydi. Sonra, arsanın dip tarafını, penceresiz büyük bir duvarla örtülü, Grenelle bulvarına bakan, fabrikanın binaları, hangarları, üzerinde iki muazzam baca yükselen kül rengi binalar yığını işgal ediyordu. Tanınmış bir müessese olan bu makine imalâthanesi, en kuvvetli makinelerden, hususî bir itina isteyen dakik ve nazik aletlere varıncaya kadar her türlü ziraat makineleri imal ediyordu. Her gün çalıştırdığı birkaç yüz işçiden başka, bir atölyesinde de elli kadar cilâcı kadın vardı.

Atelyeye ve kalem odalarına, Fédération caddesindeki büyük bir kapıdan giriliyor, oradan bakınca. çoğu zaman buram buram tüten kirli sularla dolu, daima kapkara, muazzam avlunun taşları gözüküyordu. Yüksek bacalardan kalın dumanlar çıkıyor, damlardan keskin seslerle buharlar fışkırıyor, zemini titreten boğuk bir zıngırtı, fabrikanın içindeki hayhuyu, devamlı çalışma uğultusunu gösteriyordu.

Mathieu, başressam olarak içinde çalıştığı kalem odasına gitmek için avludan geçtiği sırada, ana binanın büyük saati sekizi otuz beş geçiyordu. Mathieu, fabrikada çalışmaya başlıyalı sekiz sene olmuştu, çok parlak hususi bir tahsil gördükten sonra, on dokuz yaşında, ayda yüz frank maaşla ressam muavini olarak, orada işe başlamıştı. Babası Pierre Froment, karısı Marie'den olan ilk çocuğu Jean'la, ondan sonraki oğulları Mathieu'yü, Marc'ı ve Luc'ü heves ettikleri mesleği seçmekte serbest bırakmakla beraber herbirine bir zanaat öğretmeğe çalışmıştı.

Fabrikanın ilk kurucusu olan Léon Beauchêne öleli bir sene oluyordu; oğlu Alexandre onun yerine geçmiş, Marais'li, çok zengin bir duvar kâğıdı fabrikacısının kızı Constance Meunier ile evlenmişti; tam o sıralarda da Mathieu, müesseseye, kendisinden ancak beş yaş büyük olan bu çok genç patronun emri altına girdi. Alexandre'ın fakir

bir kuzini olan ve o tarihte on altı yaşında bulunan Marianne'ı orada tanıdı, bir sene sonra da onunla evlendi.

Marianne, daha on iki yaşında iken, amcası Léon Beauchêne'in başına kalmıştı. Léon'un erkek kardeşi olan Felix Beauchêne, türlü türlü muvaffakiyetsizliklerden sonra, ne istediğini bilmiyen ve macera ihtiyaciyle kıvranan bir adam olduğu için, karısını ve kızını alıp Cezair'de talihini denemeğe gitmişti; bu sefer de, orada kurduğu çiftlik gelişmeğe başlamışken, birdenbire dirilen eşkıyalık faaliyeti arasında, baba ile ana öldürülmüş, binalar tahribedilmiş, mucize kabilinden kurtulan kız, amcasının evinden başka sığınacak yer bulamamıştı; amcası, o tarihten sonra iki sene daha yaşamış, kıza karşı çok iyi davranmıştı. Fakat, ortada, geçimsizce bir arkadaş olan Alexandre, hele bir de onun ablası kaçık ve kötü huylu bir koca kız olan Sérafine vardı. Yalnız, bereket versin, bu Sérafine, hemen hemen Marianne gelir gelmez, daha on sekiz yaşında iken müthiş bir rezalet çıkararak evden ayrılmış, baron de Lowicz isimli, dolandırıcı ve kalpazan, sahici bir barona kaçmıştı, üç yüz bin frank vererek, kendisini o adamla evlendirmek zorunda kalmışlardı. Sonra, Alexandre, babası ölüp de kendisi de evlenmeği düşünerek, yarım milyon çeyiz getiren Constance'ı parası için almak zorunda kalınca, Marianne, evin mutlak haki-

mî olan sıska, kuru, müstebit yeni kuzininin yanında daha yabancı, daha yalnız kaldı. Fakat, Mathieu oradaydı, birkaç ay kâfi geldi: İki genç arasında, âşıkları biribirinin kolları arasına atan o bir görüşte sevme nevinden değil, belki, biribirine değer vermeğe, şefkate, inana, saadetin karşılıklı feragate bağlı olduğuna inanmağa, bu çözülmez evlilik âmillerine dayanan, sıhhatli ve kuvvetli, güzel bir aşk doğdu, büyüdü. Bir parasız evlendiler, birbirlerine, sadece yüksek kalblerini ebediyen verdiler, bundan, son derece mesut oldular. Matieu'nün maaşı iki bin dört yüz franga çıkarıldı, evlenince hısımlık yoluyla kuzeni olan Alexandre, ona, çok sonra, belki de bir ortaklık yapmaları ihtimali olduğunu ihsas etti .

Hoş, Mathieu Froment, yavaş yavaş, vücudu elzem bir insan hâline geliyordu. Fabrikanın genç sahibi Alexandre Beauchêne korkulu bir buhran geçirmişti. Babasının. Sérafine'i evlendirmek için kasasından çıkarmağa mecbur kaldığı çeyiz parası, bu serkeş ve ahlâksız kızın sebeb olduğu daha başka büyük masraflar, onu, işletme sermayesini, bir aralık azaltmak zorunda bırakmıştı. Ölümünden sonra, çok kimsede görülen neviden bir kayıtsızlıkla, vasiyetname bırakmadığı anlaşılmıştı ; öyle ki, Sérafine, büyük bir harislikle, erkek kardeşinin menfaatlerine engel olmağa kalkışmış, kendi hissesini almak, ona

fabrikayı sattırmak istemişti. Bütün servet, böylece, parçalanmak, fabrika, dağılmak, yok olmak tehlikesine girmişti. Beauchêne, bunu düşündükçe halâ dehşetten, öfkeден tir tir titriyordu ; sonunda, kızkardeşini ortaklıktan çıkarmak için hissesini, nakit olarak fazla fazla ödemeye muvaffak olduğundan dolayı memnundu. Fakat açılan gedik apaçık duruyordu, onu kapatmak için, çirkin bir kız olan Constance'ın yarım milyonu ile evlenmişti ; yakışıklı ve iştihali erkek sıfatıyla, onu tatsız buluyordu ; Constance, öyle kuru, öyle sıskaydı ki, karı edinmeğe razı olmadan evvel, kendisi bile, ona « kuru kemik » derdi. Beş altı sene içinde bütün vaziyet düzeldi, fabrikanın işleri bir misline çıktı, büyük bir gelişme kendini gösterdi. En faal, vücudu en lüzumlu bir çalışma arkadaşı hâline gelen Mathieu de, sonunda, dört bin iki yüz frank maaşlı başressam mevkiini almıştı.

Odası bitişik olan muhasebe şefi Morange, genç adamın, resim masası başına geçtiğini işitir işitmez, kafasını uzattı.

— Azizim Froment, unutmayın, öğle yemeğine bizdesiniz ha !

— Evet, evet, Morange'cığım, kararımız karar, öğleyin uğrar, sizi alırım.

Sonra, Mathieu, kendi icadı olan buharlı bir harman makinesinin resmini itina ile gözden geçirmeğe koyuldu ; gayet sade ve son derece kuvvetli bir alet olan bu harman ma-

kinesi üzerinde, çoktan beri çalışıyordu; mösyö Firon-Badinier isminde; Beauce'lu, zengin bir çiftçi, öğleden sonra gelip resmi görecekti.

O sırada patronun oda kapısı birdenbire açıldı, Beauchêne gözüktü. İri yarı, kırmızı yüzlü, iri burunlu, kalın dudaklı, kestane rengi, iri patlak gözlü bir adamdı; yüzünü tamamiyle kaplıyan, çok itina gösterdiği siyah bir sakalı vardı; saçlarına da çok itina ediyor, henüz otuz iki yaşında olduğu halde, tehlikeli bir çıplaklık başlangıcını örtmek için, dalga dalga, tepesine doğru tarıyordu. Sırtında redingotla, sabah sabah, bir yaprak sigarası içiyor; gür sesi, çın çın öten neşesi, patırdıcı faaliyeti, parayı, başkalarının çalışmasıyla on misline çıkmış sermayeyi biricik ve hâkim kuvvet olarak kullanan, sıhhati henüz sağlam, bencil bir zevk düşkünü olduğunu gösteriyordu.

— Hah! hazır, değil mi?... Mösyö Firon-Badinier bana yine mektup yazmış, saat üçte buraya gelecekmiş. Biliyorsunuz ya, bu akşam onunla beraber sizi de lokantaya götüreceğim; çünkü, bu heriflerden sipariş koparabilmek, ancak, bol bol halis şarap içirmek sayesinde kabil olur... Burada olursa, Constance öfkeleniyor, ben de böylelerini dışarıda ağırlamağı tercih ediyorum... Marianne'a haber verdiniz mi?

— Elbette. Ancak on bire çeyrek kala treniyle döneceğimi biliyor.

Beauchêne, bir sandalyeye yığılmıştı.

— Aman! Azizim, bitik bir haldeyim! Dün akşam, dışarıda yemek yedim, saat birde yatıbdım. Ondan sonra da, bu sabah, burada bir sürü iş beni bekliyor! Doğrusu, demir gibi bir sıhhat lâzım.

O zamana kadar, gerçekten, görülmemiş bir dayanıklılığa, bir enerjiye sahip, çok gayretli, işine düşkün bir adam gibi çalışmıştı. Ayrıca, kârlı işlerde daima bir sezîş kabiliyeti göstermişti. Fabrikada herkesten önce o uyanır, her şeyi görür, her şeyi önceden kestirir, iş hacmini her yıl bir misline çıkarmak için, orayı patırdılı gayretiyle doldururdu. Fakat, bir müddetten beri, yorgunluk ona daha fazla tesir ediyordu. Öteden beri, alabildiğine eğlenmiş, çalışma ile geçen hayatında zevklerine, itiraf ettiği ve etmediği zevklerine geniş bir pay ayırmıştı; öyle ki, şimdi, bazı sefahatler, kendi de dediği gibi, onu yere seriyordu.

Mathieu'ye bakıyordu:

— Siz, maşallah, gücü kuvveti yerinde görünüyorsunuz. Ne yapıyorsunuz da hiç yorgun gözükümüyorsunuz?

Gerçekten, genç adam, resim masasının başında, ayakta duruyor, körpe bir meşe ağacı gibi gürbüz ve sıhhatli görünüyordu. Uzun boylu, ince, esmerdi, alını, bütün Froment ailesindeki gibi geniş ve açık, kule gibi yuvarlaktı. Gür saçları kısa kesilmişti, sakalı sivri, kıvırcıkça idi. Yüzüne asıl hususiyet

veren şey, hem derin ve parlak, hem keskin bakışlı ve düşünceli, hemen daima gülümsiyen gözleri idi. Mathieu Froment, çok sade, çok neşeli, aynı zamanda çok iyi yürekli bir fikir ve hareket adamı idi.

Gülerek :

— Oo! Bana bakmayın, dedi, ben uslu-yumdur.

Fakat, Beauchêne itiraz ediyordu :

— Yağma yok! Uslu olan siz değilsiniz! İnsan daha yirmi yedi yaşında dört çocuk babası olursa, uslu demek değildir. Hem de ilk hamlede ikiz çocuk, Blaise'le Denis! Sonra, Ambroise, arkasından küçük Rose! Bu kızıdan evvel, ölü doğan öteki kız da caba. Yaşasaydı, beş çocuğunuz olacaktı, be mübarek adam!... Yok, yok! Asıl uslu olan benim, bir tek çocuğu olan, makul ve tedbirli adam sıfatıyla hududu aşmamayı bilen ben!

Her zaman böyle şakalaşırdı; gerçek bir öfke sezilen bu şakalarında, kendi servetine kulak asmıyan genç karı kocayı, kuzini Marianne'ın, rezalet diye vasıflandığı o döl bereketini diline doluyordu.

Mathieu, sakinliğini hiç bozmıyan bu hücumlara alıştı; cevap bile vermeden, hâlâ gülüyordu; tam o sırada, içeriye bir işçi girdi, Bu, henüz kırk üç yaşında olduğu halde, fabrikada, Moineaud baba diye çağrılan, kısa boylu, tıknaz, yusuvarlak kafalı, boğa enseli, yüzü ve elleri, çeyrek asırdan fazla bir çalış-

mayla çatlak çatlak bir adamdı. Tesviyeci usta-sıydı, bir makinenin kurulmasında karşılaştığı güçlüğü patrona haber vermeğe gelmişti. Fakat, Beauchêne çok nüfuslu aileler aleyhine bir kere coşmuş bulunuyordu, ona lâf söyletmedi.

— Siz söyleyin, Moineaud baba, dedi, kaç çocuğunuz var?

İşçi, bir parça şaşalamıştı.

— Yedi, mösyö Beauchêne, diye cevap verdi. Üç tane de öldü.

— O halde, on olacaktı. Buyrun bakalım! insan, açlıktan gebermez de ne olur?

Moineaud, biricik zevki, iki tek attığı zaman karısıyla cilveleşmekten ibaret, tasasız ve neşeli Paris'li işçi tavrı ile gülmeğe başlamıştı: Çocuklar, kendisi farkına hile varmadan çıkıyordu, hattâ, yuvadan uçmadıkları müddetçe, onları pek de seviyordu. Sonra da, çalışıyorlardı. Bir parça para getiriyorlardı. Ama, Moineaud baba, aslında çok doğru gibi gördüğü şakacı bir sözle özür dilemeği tercih etti.

— Ne yapayım, mösyö Beauchêne, çocukları yapan ben değilim ki, karım.

Üçü de gülüştüler; işçi, uğradığı güçlüğü nihayet anlatınca, patronla ressam, işi kendi gözleriyle görmek için, onun peşinden gittiler. Bir dehlize girecekleri sırada, patron, kadınlar atölyesinin kapısı açık olduğunu gördü, her zamanki gibi bir göz atmak arzusuyla, oradan geçmek istedi. Burası, geniş ve uzun bir yerdi, siyah şayaktan işçi gömlekleri giy-

miş cilâcı kadınlar, orada, küçük tezgâhlarının başında, iki sıra olup oturmuşlar, makine parçalarını sünger taşıyla tesviye edip bileyi taşından geçiriyorlardı. Hemen hepsi genç, bir ikisi güzeldi, çoğunun yüzü bayağı ve aşağılıktı. Kekremşi yağ kokularına, bir yabancı hayvan kokusu karışıyordu.

Çalışma esnasında, kaide, mutlak sessizlikti. Hepsi çene çalıyordu. Sonra, patronun geldiği haber verilir verilmez, sesler, birdenbire sustu. Yalnız bir tanesi, başını öteye çevirmişti, geleni gideni görmediği için, başka bir işçi hızla kavgasına, pürhiddet devam etti. Bunlar, iki kız kardeşti, hem de Moineaud babanın kızlarıydı. Bağıranı, küçüğü Euphrasie idi, on yedi yaşında, açık sarı saçlı, uzun yüzlü, kuru ve ince uzun, hiç de güzel olmıyan, hırçın tavırlı, sıska bir kızdı; on dokuzunda var yok büyüğü Norine, kardeşi gibi sarışın, fakat güzel bir kızdı; teni süt beyazdı, tombul, gürbüz, omuzlu, kalçalı, kolu budu yerinde, güneş gibi parlak yüzlü, kabarık saçlı ve kara gözlü idi, cana yakın bir şirinlik taşıyan o Paris kızlarının bütün taravetine sahipti.

Norine, sinsilik ediyor, Euphrasie'yi susturmuyor, hâlâ kavgaya devam ediyor, onun suç üstü yakalanacağına seviniyordu. Beauchêne, araya girmek zorunda kaldı. Kadınlar atölyesinde, her zaman, gayet ciddi davranır, hiç hatır gönül tanımazdı; öteden beri nazariyesi

maiyetindeki işçi kızlarla şakalaşmağa kalkan patronun mahvolduğu yolundaydı. Gerçekten, dışarıda, pek azgın bir erkek gibi hareket ettiği söylenmesine rağmen, işçileriyle arasında münasebet olduğuna dair en küçük bir rivayet dolaşmamıştı, henüz işçi kızlardan hiç birine el uzatmamıştı.

— Ey ! matmazel Euphrasie , susacak mısınız ? Ayıptır bu yaptığınız... Bir frank para cezası vereceksiniz, bir daha haykırdığınızı işitirsem, bir haftalığınızı keserim.

Genç kız, fena halde şaşalamış, arkasına dönmüştü. Kendisini pekâlâ ikaz edebilecek olan kızkardeşine, öfkeden boğulurcasına, müthiş bir nazarla baktı. Fakat o, hoşagiden güzel kız haliyle, temkinli, hâlâ gülümüyor, artık korkacak hiçbir şeyi kalmadığına emin gibi, patronun gözünün içine bakıyordu. Gözgöze geldikleri zaman, iki saniye bakışp kaldılar, Beauchêne, yanakları pembeleşerek, işçi kızların hepsine birden hitabetti :

— Gözcü sırtını döner dönmez, çene yarıstırıyorsunuz, kavga ediyorsunuz. Kendinizi sakının, yoksa karışmam !

Kızların babası Moineaud, sanki o iki işçi kız, patronun cezalandırdığı ile sinsi sinsi ona bakan, kendi kızları değilmiş gibi, bu sahneyi sakın sakın seyretmişti. Teftiş devam etti, üçü birden, bir ölüm sessizliği içinde, küçük cilâ taşlarının uğultusundan başka çıt çıkmıyan kadınlar atelyesinden ayrıldılar.

Aşağıda, makinenin kurulmasındaki güçlük başarılp, işçiye emirler verildikten sonra, Beauchêne, hendi dairesine çıktı, Marianne'ın davetini Constance'a söylemek istiyen Mathieu'yü de beraber götürdü. Fabrikanın kara binalarından, rıhtıma bakan muhteşem konağa, bir dehlizle geçiliyordu. Constance'ı, sarı saten kumaşlarla süslü, pek sevdiği küçük bir salonda buldular; bir kanapenin yanında oturuyordu, yedisine hasan, taparcasına sevdikleri biricik oğulları Maurice, o kanapeye uzanmıştı.

Mathieu :

— Hasta mı ? Diye sordu.

Babasına çok benzeyen, çene kemikleri ondan daha iri olan çocuk, gürbüz görünüyordu. Fakat soluk benizliydi, gözkapakları ağır basıyordu, hafifçe çürüktü. Daha yirmi altı yaşında sararıp solmuş, renksiz, esmer, ufak tefek bir kadın olan anası, o «kuru kemik» bencil bir gururla çocuğu seyrediyordu.

— Yoo ! hayır, hiç hastalanmaz, diye cevap verdi Yalnız, bacaklarım ağrıyor, diyor. Onun için, kanapeye uzatıyorum, dün akşam doktor Boutan'a mektup yazdım, bu sabah uğrasın diye.

Beauchêne, bol bir kahkaha attı.

— Adam sen de ! diye haykırdı, kadınlar hep birbirinin aynı ! Türk gibi kuvvetli bir çocuk ! Bu kerata, güçlü kuvvetli olmasın da, göreyim bakayım !

Tam o sırada, doktor Boutan içeri girdi; büyük bir iylik ifadesi taşıyan tamamiyle matruş, ablak yüzlü, bakışları gayet kurnaz, şişman ve bodur, kırk yaşında kadar bir adamdı. Derhal çocuğu muayene etti, yokladı, dinledi; sonra, iyi niyetli olmakla beraber ciddi tavrıyla :

— Hayır, hayır, bir şeyi yok, dedi. Boy atıyor. Paris'te geçirdiği bir kış mevsimi, bir parça yüzünü soldurmuş, sayfiyede, açık havada birkaç hafta geçirsin, düzelir.

Beauchêne, tekrar :

— Ben demedim mi ? diye haykırdı.

Constance, tekrar kanapeye uzanıp, yorgun bir eda ile gözlerini yuman oğlunun küçücük elini avcunda tutuyor; mesut, keyfi istediği zaman, yavanlığına rağmen yine şirinleşebilen yüziyle, gülümsüyordu. Doktor oturmuştu. Dost evlerinde uzunca zaman kalmaktan, konuşmaktan hoşlanırdı. Ebe doktoruydu, en fazla, kadın ve çocuk hastalıklarına bakardı, tabii bir sırdaştı, bütün sırları bilir, aile evlerinde, kendi evindeymiş gibi davranırdı. Gonstance'ın, çok yüz verilen bu biricik oğlunu da, Marianne'ın dört çocuğunu da o almıştı.

Mathieu ayakta kalmış, davetini söylemek için bekliyordu.

— Öyleyse, dedi, mademki yakında sayfiyeye gideceksiniz, bir pazar günü Janville'e

gelin. Karım sizi çok özledi, evimizi size göstermeği pek istiyor.

İçinde oturdukları hücre pavyonun eşyasızlığıyla alay etti, henüz bir düzüne tabakla, beş tane yumurtalıktan başka bir şeyleri olmadığını anlattı Fakat Beauchêne bu pavyonu tanıyordu, çünkü her kış orada avlanırdı, o geniş koruları, mal sahibi, av için ifraz ettirdiğinden, kendisinin de orada bir hissesi vardı.

— Séguin benim dostumdur, biliyorsunuz, dedi. Sizin pavyonda öğle yemeği yemiştin, kulübedir.

Bu derece yoksulluk karşısında alay etmek ihtiyacı duyan Constance da, Valentine diye çağırdığı madam Séguin'in, bu eski av köşkünün haraplığı hakkında kendisine söylediği şeyleri hatırladı. Gülümseyerek dinleyen doktor lâkırdıya karıştı.

— Madam Séguin benim müşterilerimdir. Son loğusalığında, gidip o pavyonda oturmasını tavsiye etmiştim. Oranın havası çok güzeldir, çocuklar orada aslan gibi büyürler.

Bu söz üzerine, Beauchêne, o çın çın öten kahkahasıyla, her zamanki şakasını ileri sürdü:

— Hah, tamam ! Azızim Mathieu, kendini sakın ! Beşinci çocuk ne zaman geliyor ?

Constance, gocunmuş bir tavırla :

— Yoo ! düpedüz delilik olur bu, dedi. Marianne bu kadarla kalır, umarım... Doğru-

su, bu sefer, mazur görülmez, affedilmez bir suç işlemiş olursunuz.

Mathieu, ikisinin de ne demek istediğini pekâlâ anlıyordu. Marianne'la ve kendisiyle alay ediyorlar, hallerine acıyorlardı. Bu acımaya öfke de karışıyordu ; insanın yoksulluğa, böyle gönül rızasıyla katlanabileceğine akıl erdiremiyorlardı. Sonuncu çocukları olan küçük Rose'un dünyaya gelişi, yüklerini öyle ağırlaştırmıştı ki, kıra, bir fakir kulübesine sığınmak zorunda kalmışlardı. Hiçbir şeyleri, hiç servetleri, yeryüzünde dikili ağaçları olmadığı halde, bir de, bu son ihtiyatsızlığı yapacaklar, bir çocuk daha mı dünyaya getireceklerdi ?

Constance, aldığı sıkı terbiye icabı fazilet taslakçılığıyla :

— Sonra da, diye devam etti, bu, sahiden pis bir şey oluyor. Ben peşleri sıra bir sürü çocuk sürükliyen insanlar gördüğüm zaman, sarhoş bir aile görmüş gibi, tiksiniyorum. Ondan hiç farkı yok, hattâ daha pis.

Beauchêne, bu husustaki düşüncesi tersine olmakla beraber, tekrar kahkaha attı. Lâkin Mathieu, gayet sakin duruyordu. Marianne'la Constance asla anlaşamamışlardı, herşeyde biribirinden çok ayrılıyorlardı ; onun için, Mathieu, hücumları neşeyle karşılıyor, bozuşmamak için, öfkelenmekten çekiniyordu.

Sadece :

— Haklısınız, dedi, delilik olur... Ama,

eğer beşinci bir çocuğun gelmesi mukadderse, geldiği yere geri gönderilemez ki.

Beauchêne :

— Ooh ! Onun da çareleri var ! diye haykırdı.

Babacan tavrıyla dinliyen doktor Boutan :

— Bu çarelerin suç ve tehlikeli olmasını bilmiyorum, diye ilâve etti.

Beauchêne hararetlendi ; devrin bu doğum ve nüfus azlığı meselesi, çok iyi bildiğini sandığı ve mîrikelâm bir insan sıfatiyle kestirip attığı meselelerden biriydi. Önce, çok nüfuslu ailelere, inançla taraftar olduğunu bildiği Boutan'ın sözünü cerhetti, ona takıldı, bir ebe doktorunun, bu işte, hasbı bir mütalâası olamayacağını söyledi. Sonra, Malthus nazariyesine dair şöyle böyle bildiği ne varsa ortaya döktü, doğumların hendesi artışını ve yiyecek maddelerinin riyazî artışını, yeryünün insanla dolup iki asırdan daha az bir zamanda açlığa mahkûm kalışını saydı, doktü. Fakirlerin açlıktan ölmeleri, kendi kabahatleriydi. Nüfuslarını azaltsalar, ancak besliyecekleri kadar çocuk yetiştirsele kâfi idi. Cemiyete kötülük etmekle, haksız yere ittiham edilen zenginler, sefaletten mesul olmak şöyle dursun, tersine, en akıllı başında hareket eden insanlardı, ailelerinin nüfusunu azaltarak iyi vatandaş gibi davranıyorlardı. Beauchêne övünüyor, kendisine yükliyecek hiçbir kabahat bulmadığını, hep çoğalan servetinin,

vicdanına azap vermediğini söylüyordu. Fakirler, fakir kalmak istiyorlarsa, kendi bilecekleri şeydi.

Doktor, Malthus nazariyesinin artık iflâs ettiğini, onun yaptığı hesapların, gerçek artışa değil, muhtemel artışa dayandığını, boşu boşuna anlattı ; kapitalist rejim altında şimdiki iktisadi buhranın, servetin yanlış taksim edilmiş olmasının, sefaletin biricik ve menfur sebebi olduğunu, çalışma âdil şekilde taksim edildiği gün, bereketli toprağın, on misli artmış ve mesut bir beşeriyeti rahat rahat besleyeceğini boşu boşuna ispat etti. Beriki, hiç lâkırdı dinlemiyor ; sükûnetle, kendi bencilliğine gömülüyor ; bütün bu işler vazifesi olmadığını, zengin olduğu için vicdan azabı duymadığını söylüyor, zengin olmak isteyenler benim gibi yapsınlar vesselâm, diyordu.

Boutan, istihzalı bir eda ile

— Yani, Fransa göz göre göre mahvol-sun, değil mi ? dedi. İngilterede'de, Almanya'da, Rusya'da, doğum sayısı hep artıyor, bizde ise, korkunç şekilde azalmakta. Sayı bakımından, Avrupa'da, şimdiden, gayet aşağı derecedeyiz ; bugün ise, sayı, her zamandan daha fazla, kuvvet meselesidir. Halkın ilerlemesi, bir milletin kuvvetini tâyin ve muhafaza etmesi için, aile başına, ortalama dört çocuk lâzım olduğu hesaplanmıştır. Sizin bir tek çocuğunuz var, kötü vatenseversiniz.

Beauchêne, çileden çıktı, öfkелendi, tıkanırcasına haykırdı.

— Ben mi kötü vatanseverim? Ölesiye çalıştığım halde, yabancı memleketlere bile ziraat makineleri sattığım halde!... Gerçi, etrafımda bir takım aileler, bir takım tanıdıklar görüyorum, dört çocuk sahibi olabiliyorlar; bunların dört çocuğu olmazsa, çok kabahatli olacaklarını da kabul ediyorum.. Ama, ben, azizim, ben, bu işi yapamam! Biliyorsunuz ki, bu durumumda, ben katiyen bunu yapamam!

Belki yüzüncü defa olarak, dayandığı sebepleri ortaya koydu, bir kızkardeşi bulunmak gibi üzücü bir sebep yüzünden, fabrikanın, az kalsın, nasıl parçalanacağını, mahvolacağını anlattı. Séraphine çok çirkin hareket etmişti. Önce, çeyiz parası çekmiş, sonra, babaları ölünce, mirası paylaşmakta ısrar etmiş, fabrika, çok büyük bir para fedakârlığı sayesinde kurtulmuş, bu yüzden, uzun zaman, inkişaf edememişti. Şimdi babasının tedbirsizliğini kendisi de yapacağını, küçük Maurice'ciği de, mirasın mahvolma tehlikesi geçirdiği aynı feci sıkıntı içinde kalsın diye, ona bir erkek veya bir kızkardeş getireceğini mi sanıyorlardı? Hayır, hayır, mademki kanun kusurlu yapılmıştı, çocuğunu, bir miras paylaşma zorunda bırakmıyacaktı. Babasından kalan bu servete, onun tek başına sahibolmasını istiyordu, hem, serveti on mis-

line çıkarıp öyle bırakacaktı. Oğlu için, en üstün zenginliği, bugün, iktidarı biricik sağlayan dev serveti tahayvül ediyordu.

Çocuğun elini hâlâ avcunda tutan solgun yüzlü Constance, son derece büyük bir gurur dolu ihtirasla, onu seyretmeğe koyulmuştu ; bu, eski asılzadedeki isim gururu kadar haris ve dövüşken, sanayici ve maliyecinin servet gururu idi. Varsa yoksa oğlu idi, hükümdar olacaktı, sanayi dünyasının prenslerinden, yeni dünyanın efendilerinden olacaktı !

— Üzülme, cicim, için rahat etsin, ne erkek kardeşin olacak, ne kız kardeşin, kararımız karar. Eğer, babanın dalgınlığına gelirse, annen burada gözcü.

Bu söz, Beauchêne'e, o bol neşesini tamamiyle iade etti Karısının, kendisinden daha inatçı olduğunu, aile nüfusunu tahdide daha azimli bulunduğunu biliyordu. Beauchêne, haşın ve şendi, hayatını zevkle geçirmeğe arzetmişti, karısının yatağında hayli beceriksizce hileye sapıyor, üst tarafını dışarıda tamamlıyordu. Belki karısının mûsamaha gösterdiğini, mâni olmadığı şeye göz yumduğunu biliyordu.

Kendisi de eğildi, çocuğu öptü.

— İşitiyor musun, Maurice ? Annenin söylediği doğru. Lâhanadan, başka çocuk çıkar mıyacağız.

Sonra, Boutan'a döndü.

— Biliyorsunuz ya, doktor, kadınların,

kendilerine mahsus bir takım usulleri vardır.

Doktor, yavaş sesle :

— Çok yazıklı dedi. Geçende, böyle bir kadın hastam vardı, o yüzden öldü.

Bunun üzerine, Beauchêne, kahkahalarla gülmeğe başladı; Constance ise, gücenik, anlamamış görünüyordu. Mathieu, lâkırdıya karışmaktan çekinmiş, ciddi duruyordu; çünkü, bu doğum meselesi, bu ana mesele, beşeriyetin ve cihanın âkıbetini tâyin eden bu mesele ona korkunç, heyecan verici görünüyordu. Hiçbir ilerleme hareketi kaydedilmemişti ki, ifratlı bir doğumdan ileri gelmiş olmasın. Milletlerin gelişmesi, medeniyetin büyümesi, o milletlerin önce çoğalması, sonra yeryüzünün bütün bölgelerine yayılması sayesinde olmuştu. Yarının gelişimi, hakikati, adaleti, yine en büyük sayının bu devamlı itişisi ile, işçilerin ve fakirlerin ihtilâlcı döl bereketiyle olacak değil miydi? Mathieu, bütün bu şeyleri, açıktan açığa düşünmüyor, dört çocuğundan dolayı bir parça utanıyor, Beauchêne'lerin kendisine verdiği, lüzumu besbelli ihtiyatlılık nasihatleriyle şaşalıyordu. Fakat, hayata olan imanı, mümkün olduğu kadar fazla saadet getirmesi gerektiğine olan inancı mücadele ediyordu. Bir mahlûk, ancak hayat yaratmak, hayat nakletmek ve yaymak için doğardı. Üstelik, uzvun zevkı, ödevini yerine getiren çalışkan işçinin zevkı meselesi de vardı.

— Şu halde, Marianne'la ben, öteki pazar, sizi Janville'e bekliyoruz, değil mi?

Bu sefer de cevap alamadı, bir hizmetkâr girmiş, kucağında bir çocukla gelen bir kadının madamla görüşmek istediğini haber vermişti. Beauchêne, bu gelenin, makine işçisi Moineaud'nun karısı olduğunu anlayınca, onu içeri aldırıldı. Ayağa kalkmış olan Boutan, merak edip orada kaldı.

Moineaude kadın, kocası gibi, şişman ve bodur, kırk yaşlarında kadar, vaktinden evvel yıpranmış, uçuk benizli, bulanık gözlü, rengi kaçmış seyrek saçlı, dişlerinin çoğu dökük, gevşek dudaklı bir kadındı. Çok çocuk doğurduğu için biçimi bozulmuştu, kendini de bırakıyordu.

Constance :

— Ne haber, kadınım! Ne istiyorsunuz? diye sordu.

Fakat, Moineaude kadın, herhalde, orada tesadüf edeceğini ummadığı bu kalabalıktan sıkılmış, ürkek duruyordu. Madamı yalnız bulacağına güvenerek geldiği için susuyordu.

Beauchêne, kadının kucağındaki sapsarı benizli, sıksa çocuğa bakarak :

— En sonuncu çocuğunuz mu? diye sordu.

— Evet, mösyö, küçük Alfred'im, on aylık, memeden kesmek zorunda kaldım, çünkü sütüm kesilmişti artık.. Bundan evvel dokuz tane daha doğurdum, üçü öldü. İlkim

Eugène asker, ta cehennemın bucağında, Tonkin'de. Büyük kızlarımın ikisi, Norine'le Euphrasie fabrikada, sizin yanınızdalar. Geri kalan üçü de, evde, benim yanımda; Viktor, on beş yaşında, sonra Cecille'le Irma, biri on yaşında, öteki yedisinde... Arkası kesilmişti; artık, hele şükür, fırt fırt doğurmaktan kurtuldum, diyordum. Seviniyordum, ama, bir de ne bakayım, bu sefer de bu yumurcak çıkmaz mı... Kırk yaşında, olacak şey değil! Cenabı Allah bizden vazgeçti galiba, zavallı kocamdan da, benden de.

Beauchêne, bir şey hatırladı, neşeyle:

— Kocanız ne diyor, biliyor musunuz? dedi. Çocukları yapan kendisi değilmiş, sizmişsiniz, öyle söylüyor.

— Ya, öyle! İşin alayında, o. Çocuk yapmak ona ne eziyet veriyor ki!.. Çocuk olmasın da, ben, doğrusu, her şeye razıyım. İlk zamanlar, korkudan ödüm patladı. Ama, neylersin? Boyun eğmek lâzım, ben de razı oluyorum, kocamın başka kadınlara gitmesi, tabii, işime gelmezdi. Sonra da, fenâ adam değildir, çalışır, fazla içmez, bir erkeğin bundan başka zevki olmayınca, karısı, isteğini geri çevirirse, gerçekten pek yazık olur, değilmi ya?

Doktor Boutan, lâfa karışarak, sakın tavriyle şu suali sordu

— İnsanın eğlenirken bile tedbirler alması mümkündür, bilmiyor muydunuz?

— Ah, mösyö, her zaman kabil değil ki! Bir erkek, arkadaşlarıyla beraber bir litre şarap içtikten sonra, eve bir parça keyif geldiği akşamlar, ne yaptığını pek bilmez. Hem, Moineaud, tedbir alırsa zevki kaçtığını söylüyor.

Artık, kadına sual sormağa başlıyan doktor oldu ; mahsus Beauchêne'lere bakmadan konuşuyordu. Fakat, ufacık gözlerinde kurnaz bir gülümseme vardı, fabrikacının, fazla büyük döl bereketi aleyhindeki mütalâalarını tekrar ele almaktan haz duyduğu besbelli idi. Öfkelenir gibi yapıyor, Moineaud kadını, on çocuk doğurduğu için gûya muahaze ediyor, bu çocukların bedbaht olacaklarını, top ağzına yahut fuhşa yem olmaktan başka işe yaramıyacaklarını söylüyor, sefilseniz kabahat kendinizde diyordu. Öyle ya, insan servet yapmak isterse, bir alay çocukla başına gaile açmazdı. Zavallı kadın, mahzun mahzun cevap veriyor, doktora, haklı olduğunu söylüyordu ; fakat, servet yapmak akıllarına bile gelemezdi, Moineaud, asla nazır olmayacağını biliyordu, onun için, çocukları ha çok olmuş, ha az olmuş, farkı yoktu ; hattâ, çocuklar çalışacak yaşa gelince, sayıları fazla olması işe bile yarıyordu.

Beauchêne, dili tutulmuş, aheste adımlarla dolaşıyordu. Gitgide artan bir üzüntü, bir huzursuzluk peyda olmuştu. Constance atıldı.

— Her neyse, kadını, size ne yardımım dokunabilir ?

— Ah, madamcığım, pek üzüliyorum... Moineaud, mösyö Beauchêne'e söylemeğe cesaret edememiş. Ben de, sizi yalnız bulacağımı umuyordum, bizim için iltimas etmenizi rica edecektim... Şey, bizim küçük Victor lûtfen fabrikaya alınırsa, çok, pek çok minnettar olacağız.

Beauchêne :

— Evet ama, daha on beş yaşında, dedi. Bekleyin. on altısına bassın, nizam sıkıdır.

— Şüphesiz, ama, belki bir parça yalan söylense olur. O kadar işimize yarayacak ki.

— Olmaz, imkânı yok.

Moineau kadın, gözlerinde iri yaşlar birikti. Konuşulan sözleri heyecanla dinliyen Mathieu, çok müteessir oldu. Ah! didinmek için olgunlaşmayı beklemeden, kendiliğinden çalışmağa gelen bu zavallı köle işçi! Yalan söylemek istiyen, kendisini koruyan kanuna karşı gelmeğe kalkışan, açlık yüzünden mecbur olan ame!le !

Moineau kadın, meyus çekilip gittikten sonra, doktor, çocukların ve kadınların çalışması meselesi etrafında konuşmağa devam etti. Daha ilk doğumunda, kadın, fabrikada kalamıyordu. Gebelik, çocuk emzirme, onu, kendisi için de, memedeki çocuk için de vahim tehlikelere uğramak korkusuyla eve mıhlıyordu. Çocuğa gelince, o da, kansız,

çoğu zaman sakat kalıyor, üstelik, az ücretle işe kapılanması da, ücretlerin düşmesine, haksız yere sebeb oluyordu. Sonra, doktor, yine sefalet içindeki insanların döl bereketini, tehlikeye koyacak hiçbir şeyi, hiçbir emeli olmıyan aşağı sınıflardaki çocuk kaynaşmasını bahis mevzuu etti. Aç biilâç insanları, âsileri, sonu gelmez bir şekilde çoğaltan, en menfur doğum fazlalığı bu değil miydi ?

Tekrar dolaşmağa başlamış olan Beauchêne gezintisini birdenbire durdurdu, öfkelenmeden:

— Ne demek istediğinizi anlıyorum, dedi. Kendi sözümü bana cerhettirmek, Moineaud'nun yedi çocuğunu kabul ettiğimi, onlara ihtiyacım olduğunu, halbuki kendim, bir tek erkek evlâtla kalmak için kesin bir irade besliyerek, malı bölmemek için aileyi sakat bıraktığımı söyletmek istiyorsunuz. Fransa'ya, şimdi, tek erkek evlâtlı aileler memleketi deniliyor, değil mi ? Evet, öyle, doğru, fakat azizim, mesele o kadar karışık ve aslında ben o kadar haklıyım ki !

Bunun üzerine maksadını izah etmek istedi, tekrar göğsünü dövdü, kendisinin hür fikirli, demokrat, bütün ciddi ilerleme hareketlerini istemeğe hazır olduğunu haykırdı. Çocuk yetiştirmek gerektiğini, ordunun askere, fabrikaların işçiye ihtiyacı bulunduğunu itiraf ediyordu. Ancak, yüksek sınıfların tedbirli davranmak vazifeleri olduğunu da ileri sürüyor, bir zengin sıfatıyla, biriktirdiği servetin

içinde büzülüp oturan bir muhafazakâr sifa-
tiyle muhakeme yürütüyordu.

Mathieu, nihayet acı hakikati anladı. Sermaye, sefalet çekecek insan yaratmak zorundaydı, kendi kâriarının devamını sağlamak için, ne olursa olsun, ücretli sınıfları döl bereketine sevketmesi lâzımdı. Kanun, hep daha fazla çocuk yetiştirilmesini istiyordu, ta ki, az ücretle yeteri kadar işçi bulunsun. Ayrıca, ecirlerin istismarı emeğin bütün asaletini mahvediyor, emek, gerçekte, değerlerin en kıymetlisi olduğu halde, dertlerin en beteri gibi görülüyordu. Öyle ki, kemirici bir karha gibi idi. Siyasi eşitlik ve iktisadi eşitsizlik memleketlerinde, kapitalist rejim, adaletsizce dağıtılmış servet, bu adaletsizce taksimi gitgide daha fazla zararlı hale getirerek, doğumu hem artırıyor, hem azaltıyordu: Bir yanda, tek erkek evlât sahibi zenginler, hiçbir şeyi vermemekte inadederek, servetlerini artırıyor-
du; beri yanda, fakirler, hesapsız döl bereketleriyle, ellerinde avuçlarında mevcut bir parçacık şeyi durmadan eritiyorlardı. Emeğe, yarın, hele saygı gösterilsin, servet âdilce dağıtılmaya başlasın, muvazene vücuda gelecekti. Yoksa, işin ucu ihtilâle dayanırdı, çürümüş iskeleti yıkılmakta olan köhne cemiyetin gümbürtülerle, çatırtılarla sarsılması, her an, bu yüzden oluyor ve vahimleşiyordu.

Fakat Beauchêne övünüyor, kendisini çok geniş fikirli gösteriyor, nüfus azlığının endişe

verici bir şekilde ilerlediğini itiraf ediyor, bunun sebeplerini sayıyor, alkolizmi, militarizmi, yeni doğan çocuklarda ölüm vakalarını, çok sayıda daha başka sebepleri öne sürüyordu. Sonra, bunun çarelerini gösteriyor, vergilerin indirilmesi, kendinin de hiç inanmadığı malî tedbirler alınması, vasiyetnameleri daha tesirli bir şekilde, istenildiği gibi serbestçe tanzim etmek hakkının verilmesi, evlenme kanununun tadili gibi tedbirler alınması lüzumunu söylüyor, nesebin aranması keyfiyetinin de unutulmaması icabettiğini ilâve ediyordu.

Boutan, nihayet onun sözünü kesti.

— Alınacak bütün tedbirlerin hiç bir faydası olmaz, dedi. Örfleri değiştirmek, ahlâk fikrini, güzellik fikrini değiştirmek lâzım. Fransa'nın nüfusu azalması, kendisi böyle istediğinden ileri geliyor. Şu halde, sadece, bunu istememesi lâzım. Ama, bu çok büyük bir iş, bütün bir âlemi yeniden vücuda getirmek meselesi !

Mathieu, neşeyle, gururla haykırdı :

— İyi ya ! Yaparız, ben başladım bile !

Constance, oldukça isteksiz bir gülüşle, nihayet onun davetine mukabele etti, evlerine gitmekle memnun olacağını, fakat Janville'e gitmek için bir pazar günü vakit bulamayacağından korktuğunu söyledi. Boutan, gitmeden önce Maurice'in yanağını hafifçe okşadı ; çocuk, münakaşanın gürültüsü ortasında

uyukladıktan sonra, ağır gözkapaklarını tekrar açmıştı. Beauchêne, ona, bir kere daha takıldı.

— Ey, işittin ya, Maurice, bu iş oldu... Annen yarın çarşıya gidip lâhanayı alacak, sana da bir küçük kızkardeş gelecek.

Fakat, çocuk, yaygarayı bastı, ağlamağa başladı.

— Hayır hayır, istemem !

Constance, katı ve mâkul kadın soğukluğuna rağmen, ateşli bir hareketle, onu yakaladı saçlarını öptü.

— Hayır hayır, cicim ! Görüyorsun ya, baban şaka ediyor... Sana, asla kardeş gelmeyecek, asla, yemin ederim !

Beauchêne, doktorla beraber çıkıyordu. Yaşamaktan memnun, kendisinden ve başkalarından hoşnut, hayatı kendi zevklerine ve kendi menfaatlerine en uygun gelecek şekilde düzenlediğine emin, şakalaşmağa devam ediyordu.

— Güle güle, doktor. Darılmaca yok... Hem, kuzum, insan çocuk isterse, her zaman yapabilir, değil mi ?

Boutan, kapıdan çıkıyordu :

— Her zaman değil ! diye cevap verdi.

Bu söz, bir balta indirmiş gibi, sert ve keskin çıktı. Çocuğu kucağına almış bulunan annesi, onu yere bıraktı, gidip oynamasını söyledi.

Bir saat sonra, saat on ikiyi çaldıktan birkaç dakika sonra, atelyelerde biraz geciken

Mathieu, vadettiği üzere Morange'ı almak için yukarı çıkarken, kadınlar atelyesinden dolaşarak, yolu kısaltmağı düşündü. Orada, boşalmış, ıssız ve sessiz o geniş meydanlıkta, beklemediği bir sahne ile karşılaştı, hayretten kalakaldı. Bir bahane bulup en sona kalan Norine, başı arkaya devrilmiş, gözleri kaymış, kendini bırakıyor, Beauchêne de onu hırsla kucaklamış, dudaklarını dudaklarına bastırıyordu. Karısını aldatan kocaydı, aç erkekti, tohumu başka yerlere kaçırıyordu. Fısıldaştılar, herhalde bir randevu verdiler. Sonra, Mathieu'yü gördüler, şaşalayıp kaldılar. Mathieu de, bu sırrı yakaladığı için pek canı sıkılmış bir halde, oradan savuştu.

II

Muhasebe şefi Morange, otuz sekiz yaşında, saçları dökülmüş, artık kırçillaşmağa başlamış yelpaze biçimi siyah gür sakalı ile iftihar eden bir adamdı. Tekerlek ve derin bakışlı gözleri, dümdüz burnu, biçimli, biraz genişçe ağzı, gençliğinde, ona yakışıklı diye şöhret kazandırmıştı; kılık kıyafetine çok itina ediyor, hep silindir şapka giyiyor, dikkatli ve seçkin bir memur dürüstlüğü muhafaza ediyordu.

Mathieu'yü evine götürürken :

— Yeni apartmanımızı bilmiyorsunuz, dedi. Oo ! çok iyidir, göreceksiniz. Bizim bir odamız, Reine'in de bir odası var. Fabrikaya da iki adım mesafede, dakika saymaca, dört dakikada varıyorum.

Morange, kırk sene, dar bir kalem odası hayatı yaşadıktan sonra, masasının başında ölen küçük bir ticarethane müstahdeminin oğluydu. Kendisi gibi, bir müstahdem kızı olan Valérie Duchemin'i seçerek kendi men-sup olduğu tabakadan bu kızla, kendi halinde evlenmişti ; Valérie'nin babası, karısını dört kız anası bırakmak saygısızlığını göstermiş, bu felâket, aileyi harabetmiş, düpedüz bir cehennem hayatı içinde bırakmış, utanç verici bütün sefaletlere, itiraf edilemez bütün sıkıntılara uğratmıştı. Çocukların en büyüğü olan Valérie, haris, güzel bir kızdı, talihi yardım etmiş, çeyizi bulunmadığı halde, namuslu, çalışkan bir adam olan bu yakışıklı delikanlıyla evlenmiş ; oğlunu bir avukat veya hekim yapmak suretiyle cemiyet içinde bir basamak yükseleceği, hâlâ tiksindiği bu küçük müstahdemler âleminden kurtulacağı hulya-siyle avunmuştu. Ne yazık ki, o dadar özlediği çocuk, kız doğdu, Valérie korktu, eğer başka çocuk doğuracak olursa, anası gibi, başında dört kızla kalacağını düşündü. Bunun üzerine, başka bir hulya kurdu, kızı Reine'den başka çocuk doğurmamayı, kocasını en yüksek mevkilere erişmeğe teşvik etmeği, kızına zengin bir çeyiz düzmeği, hulâsa, eğlencileri, zevkleri, onu arzudan çılgına döndüren o yüksek tabakaya, onlar sayesinde, onlarla beraber girmeği kurdu. Orta iktidarda, zayıf, yufka yürekli bir adam olan ve karısını pek

fazla seven Morange da nihayet aynı ihtirasla yanıp tutuşmağa başlamış, karısı için, gurur okşayıcı ve kazanç getirici geniş projeler kuruyordu. Sekiz senedir Beauchêne fabrikasındaydı, oradaki kazancı henüz beş bin franktan ibaretti, karı koca ümit kesmeğe başlıyorlardı, çünkü muhasebeci, o fabrikada kalmakla asla servet biriktiremezdi.

Grenelle bulvarında takriben üç yüz metre ilerledikten sonra :

— İşte ! dedi, şurada, şu sokağın köşesinde gördüğünüz yeni ev Kibar bir görünüşü var, değil mi ?

Mathieu, mahallenin küçük fakir evleri ortasında sırtan, balkonlarla ve oymalarla süslü, o modern yüksek binalar nev'inden, bir bina gördü.

Morange'ın hatırı için :

— Ayol, bu ev değil, saray ! diye haykırdı. Koltukları kabaran Morange :

— Azizim, asıl merdiveni görün, dedi... Malûm ya, bizim daire beşinci katta; ancak, merdiven o kadar yatık ki, insan farkına varmadan çıkıyor !

Misafirini, methale, bir mâbede sokar gibi soktu. Mermer kireciyle sıvalı duvarlar pırıldıyordu, basamaklarda halı, pencerelerde renkli camlar vardı. Sonra, beşinci kata varınca, kapıyı cebindeki anahtarla açtığı vakit, hayran bir eda ile, yalnız şu kadar söyledi.

— Görün bakın, görün bakın !

Fakat, Valérie ile Reine, herhalde tetikte bekliyorlardı. Koşup geldiler. Valérie, otuz iki yaşında, çok şirin, henüz gayet genç görünen bir kadındı; güzel saçlarla çevrelenmiş tekerlek ve gülümser yüzlü, sevimli bir esmer güzeliydi: göğsü şimdiden biraz irileşmişti. Fakat omuzları gayet nefisti, soyunduğu zaman, Morange, bu omuzlarla, fazla iftihar ederdi. O tarihte on iki yaşında olan Reine, göze çarpacak kadar tıpkı tıpkısına annesine benziyordu. Aynı siyah saçlar ortasında, biraz daha uzunca, aynı gülümser yüze sahipti.

Valérie, Mathieu'nün iki elini birden tutup sıkarak, neşe ile :

— Davetimizi kabul ettiğiniz için bizi çok memnun bıraktınız, diyordu. Ne yazık, madam Froment da, sizinle beraber gelemedi.. Reine, mösyönün şapkasını alsana.

Sonra, hemen ilâve etti.

— Görüyorsunuz ya, misafir odamız çok aydınlık... Bakın, ne yapın biliyor musunuz, yumurtalar kaynar suya atılınca kadar siz apartmanı gezin, olmaz mı? Bir iş yapmış olursunuz, hiç olmazsa nerede yemek yediğinizi bilirsiniz.

Bu söz, o kadar şirin tavırla söylenmiş, Morange de öyle babacan bir eda ile gül-müşlü ki, Mathieu, bu mâsum övünmeli gösterişe memnunlukla boyun eğdi. Önce, evin köşesine tesadüf eden salonu gezdiler; burası yaldızlı çiçeklerle süslü gümüşü bir duvar kâ-

ğidiyle kaplanmış, harcıâlem, lâke bir XIV. Louis istili mobilye döşeli bir odaydı; bu eşyanın arasında, pelesenk ağacından piyano, hantal bir siyah yığın teşkil ediyordu. Sonra, Grenelle bulvarına bakan Reine'in odasına girdiler; burası, soluk mavi duvar kâğıdı kaplı, cilâlı piçpen ağacından çocuk eşyasiyle döşenmişti. Karı kocanın yatak odası çok küçüktü, dairenin öbür ucunda idi, salonla arasında yemek odası vardı; sarı kumaşlarla süslenmiş; içine bir karyola, bir aynalı dolap ve mazi ağacından bir lâvabo, tıklım tıklım doldurulmuştu. Nihayet, yemek odasında, mahut eski çam tahtası eşya görölüyor, kar gibi beyaz sofra örtüsü üzerinde, çok yaldızlı bir asma lâmba alev gibi parlıyordu.

Mathieu, nezaket göstermiş olmak için, boyuna :

— Aman ne mükemmell ! Ne harika ! deyip duruyordu.

Ana, baba ve kızları, heyecan içinde, onu boyuna gezdiriyorlar, izahat veriyorlar, eliyle eşyayı muayene ettiriyorlardı. Mathieu'nün, asıl dikkatine çarpan şey, bütûn bu eşyada evvelce bir yerde görölmüşlük hali, salonda, bildiği bir döşeme tarzı, yatak odasındaki bibloların yerleştirilişinde, aşınası olduğu bir şekil bulunmasıydı. Sonra, hatırladı, Morange'lar, içinde yaşadıkları derin hayranlıkla, için için duydukları hasetle herhalde kendileri de farkına varmadan, Beauchêne'leri taklide yel-

tenmişlerdi. Hep para sıkıntısı çektikleri için, ancak işporta malı bir lükse sahip bulunabiliyorlardı; ama, ne de olsa, bu lüksle iftihar ediyorlar, kıskandıkları yüksek sınıfı uzaktan taklidederek, ona yaklaştıklarını sanıyorlardı.

Morange, yemek odasının penceresini açarak :

— Sonra, bu da var, dedi.

Apartmanın bütün uzunluğunca bir balkon vardı. Bu yüksek yerden bakınca, manzara gerçekten çok güzeldi; uzaktaki Seine nehri, damların üzerinden görülen Passy tepeleri, Beauchêne konağından görülen aynı manzaraydı, fakat, onun daha genişlemişiydi.

Netekim, Valérie, bunu dokundurmadan da geri kalmadı.

— Muhteşem bir manzara değil mi? Rıhtımdan görülen dört buçuk ağacın manzarasından büsbütün başka güzellikte.

Hizmetçi kadın rafadan yumurtaları getiriyordu; Morange, bütün bu işin, kendisine tam bin altı yüz franga mal olmakta bulunduğunu, koltuklarını kabartarak anlatırken, sofraya oturdular. Bu para, evin bütçesine ağır gelmekle beraber, bedava demektir. Mathieu, davet edilmesinin asıl sebebi, yeni apartmanın kendisine gösterilmesi olduğunu nihayet anlamış, hiç güceniklik duymuyor, bu adamcağızlar, kendi yanında övünmekten mesut göründükleri için, o da bundan haz alı-

yordu. Harisliğe dayanan en küçük bir hesabı yoktu, yanından sürtünüp geçtiği başkalarının lüksünü hiç kıskanmıyordu, Marianne'ı ile çocukları arasında geçirdiği dar hayatı onu o zamana kadar tatmin etmişti, sadece, kendini göstermek ve zengin olmak ihtiyacıyla kıvranan bu aileye şaşıyor, hazince bir gülümsemeyle, hayretle onlara bakıyordu.

Valérie, sarı benekli hafif fulâr'dan, sık bir tuvalet giymişti, süslü gezdirmekten hoşlandığı kızı Reine'in arkasında beyaz tuvalden bir fistan vardı. Yemek de pek fazla mükellefti. Yumurtadan sonra sofraya dil balığı, arkasından pirzola, sonra kuşkonmaz geldi. Çok geçmeden, söz dönüp dolaşıp Jeanville'e dayanmıştı.

— Ey, çocuklarınız iyi mi? Aman ne güzel çocuklar! Sayfiyeden memnun musunuz? Tuhaftır, ben olsam, sıkılıırım zannediyorum, hiç eğlence yoktur... Madam Froment mademki bizi davet etmek nezaketini gösteriyor, tabii, gelip sizi görmek bizi pek memnun edecektir.

Fakat, hemen arkasından, lâkırdı, Beauchêne'lere geldi, böyle olacağı zaten belli idi. Bu, Morange'ların akıllarından hiç çıkmıyan bir fikirdi, ezeli bir hayranlık içinde yaşıyorlar, bir yandan da için için tenkitler yürütüyorlardı. Valérie, Constance'ın, kabul günü olan cumartesi günleri onun evine çağrıldığından, son kış iki defa oraya akşam

yemeğine davet edildiğinden dolayı, büyük bir gurur duyarak, kendisi de, salı gününü kabul günü yapmıştı, teklifsiz ahabplarına suvareler veriyor, dünya kadar pötifur parası sarf ediyordu. Madam Séguin du Hordel'den; Constance'ın lûtfen, kendisini bir baloya davet ettirdiği d'Antin caddesindeki muhteşem konaktan da derin bir saygı ile bahsediyordu. Hiçbir zaman, madam la baron de Lowicz'-den adını başka şekilde söylemediği Beauchêne'in kızkardeşinden gördüğü dostluğu da daha büyük bir gururla karşılıyordu.

— Kabul günümde bir defa bana geldi, çok iyi, çok neşeli kadın! Kendisini, evlendikten sonra, o çirkin para münakaşalarının arkasından kardeşiyle barıştığı zaman, tanımıştınız değil mi? Madam Beauchêne'i hiç sevmiyen biri varsa, odur!

Sonra, tekrar madam Beauchêne'den bahsetti, küçük Maurice'in tombul tombul olmasına rağmen, hastalıklı olduğunu söyledi, ana babanın, bu biricik oğullarını kaybederlerse, müthiş bir darbe yiyeceklerini ihsas etti. Beauchêne'ler ona bir küçük kardeş getirmemekle pek hata ediyorlardı. Valérie, kendisine bir sır tevdi edilmiş gibi tavırlar takınıyor, kocasından ziyade karısının ayak dirediğini biliyordu. Sâf bir eda ile, burnunu tabağına doğru eğen Reine'den dolayı göz kırparak, nihayet, kendi ahabplarından olan bir kadından bahsetti, kadının çocuk isteme-

diğini, halbuki kocasının istediğini söyledi. Kadın da, kolayını buluyordu.

Mathieu gülerek :

— İyi ama, siz de kolayını buluyorsunuz gibi görüyorum, dedi.

Morange :

— Ooh ! diye haykırdı. Bizim gibi fakir insanları, çok zengin olan mösyö Beauchêne'le ve karisiyle nasıl mukayese edebilirsiniz ? Servetlerini, mevkilerini bana versinler, bir sürü çocuk babası olmağa razıyım !

Valérie, ürpererek :

— Hem de, bir kız çocuk daha doğurup başıma dert açmağa hiç niyetim yok, dedi. Eğer, bir oğlan çocuğumuz olacağına emin olsak, belki de, tamah ederdik. Ama, çok korkuyorum, galiba ben de annem gibiyim, o da dört kız doğurdu. Tasavaur edemezsiniz, bu ne kadar feci bir şeydir.

Gözlerini kapamıştı, o korkunç aileyi şaşkına dönmüş, durmadan boy atan, aylarca müddet ayakkabı, elbise, şapka bekliyen, kocca bulamamak korkusu içinde tohuma kaçan dört kızı tekrar görür gibi oluyordu. Kız çocuklara çeyiz düzmek lâzımdı.

Mâkul bir tavırla ilâve etti.

— Hayır, hayır ! Vaziyetimizi daha fenalaştırırsak, kabahat işlemiş oluruz. İnsan, servet yapmak zorunda olunca, başına bir sürü çocuk derdi açması bir cürümdür Gizlemiyorum, kocam için çok emellerim var, eminim ki,

beni dinlerse, en yüksek mevkilere çıkacak ; babamın boynuna, taş gibi asılan bir yığın kız çocukla, ben de ona engel olacağımı düşündükçe, düpedüz dehşete kapılıyorum... Halbuki, nefsimizi mahrum edersek, kendimizi de zengin olduğumuz zaman, Reine'e çeyiz parası verebileceğimizi ümidediyorum.

Morange, çok mütehassis olmuş, karısının elini yakalamış, öpmüştü. Valérie, kendisi gibi haris bir adam haline getirdiği, aslında zayıf yürekli ve iyi olan Morange'ın, sahibolmadığı iradeyi temsil ediyordu ; Morange, bundan dolayı onu daha fazla seviyordu.

— Biliyor musunuz, azizim Froment, karım çok iyi bir kadındır. Hem zekidir, hem metindir.

Valérie, sözüne devam edip, servet hulyasını yüksek sesle kurarak, güzel bir apartmandan, kabul günlerinden, hele Beauchêne'ler gibi deniz kenarında geçireceği iki aydan bahsederken, Mathieu onlara bakıyor ve düşünüyordu. Asla nazır olmıyacağını iyiden iyiye bilen Moineaud'nun durumu gibi bir durum karşısında bulunmuyordu. Belki de Morange, karısının, kendisini günün birinde nazır yapacağını tahayyül ediyordu. Bir demokrasi idaresi içinde her küçük burjuva yükselir ve yükselmeyi ister, bir saldırıştır gider, herkes vahşileşir, daha çabuk bir basamak yükselmek için ötekileri tartaklar. Bu genel tırmanış, bu yukarı doğru çıkış fe-

nomeni ancak siyasi eşitlik ve iktisadi eşitsizlik memleketlerinde mümkün olur, çünkü oralarda, herkesin servet sahibi olma hakkı aynıdır, mesele, herkesin gözleri önüne serilen, hırsla temenni edilen, yukarı tabakaya mahsus zevklerin tadını tatmak ateşiyle tutuşanlar için, müthiş bir bencillik mücadelesi içinde, o serveti ele geçirmekten ibarettir. Örfler sade değilse ve şartlar hemen hemen eşitse, bir demokrasi anayasasıyla, bir millet mesut yaşayamaz. Yoksa, serbest meslekler istilâya uğrar, âmme hizmetleri yağma edilir, el işi hakir görülür, zaruri hale gelen refah ve lüks artar, oburca bir faydalanma hazzı için servet ve iktidar mevkii azgın bir hücumla zaptedilir. Valérie'nin dediği gibi, başkalarının, üstüne basarak daha rahat geçmek için, böyle bir savaşta, çocuk kalabalığına boğulmak istenilmez, elin ayağın serbest olması arzu edilirdi.

Sonra, Mathieu, daha az mesut olanların bu dünyadaki mesut insanları taklidederek daha fazla fakirleşmelerine sebeb olan o taklit kaidesini de düşünüyordu. Yalancı dahi olsa, haset duyulan, çok pahalıya maledilerek taklidedilen o lüksün aslında ne büyük bir zavallılık vardı! Çeşit çeşit lüzumsuz ihtiyaçlar yaratılıyor, istihsal bu yüzden bozuluyor, alelâde, basit hedefinden çevriliyordu. İnsanların sefaletini anlatmak için, ekmek yok demek artık doğru değildi. Yok

olan şey, fuzuli şeydi, bundan vazgeçemiyorlardı, geçecek olsalar mahvolduklarını, açlıktan ölmek tehlikesine mâruz olduklarını sanıyorlardı.

Sofraya yemiş geldiği zaman, hizmetçi kadın odadan çıkınca, Morange, yediği lezzetli öğle yemeğinin tesiriyle dertleşme ihtiyacı duydu; karısına baktı, göz kırparak misafiri gösterdi.

— Ne dersin, kendisine güvenilir dosttur, ona her şeyi söyleyebiliriz, dedi.

Valérie razı olunca, bir baş hareketiyle, gülümsiyerek devam etti.

— Mesele şu, aziz dostum. Yakında fabrikadan ayrılmaklığım ihtimali var. Yoo! Henüz olmuş bir şey yok, ama, düşünüyorum... Evet, aylar var ki düşünüyorum: öyle ya, sekiz sene çalıştıktan sonra, hâlâ beş bin frank kazanmak, hele, bundan fazlasını asla kazanamayacağını bilmek, insanı hayattan bezdiriyor.

Karısı lâkırdıya karıştı.

— Müthiş bir şey, şeytan, kafanı hemen duvara vur, parçala diyor.

— Bu şartlar içinde, en iyisi, başka bir iş aramak, öyle değil mi aziz dostum?... Michaud'yu hatırlarsınız, altı sene evvel, fabrikada, benim emrimde çalışıyordu. Çok zeki çocuktu da... Bizden ayrılıp Crédit National Bankasına gireli, dediğim gibi, altı sene oldu, şimdi ne kazanıyor biliyor musunuz?

On iki bin frank, işitiyor musunuz, on iki bin frank !

Bu rakam boru gibi öttü. Karı koca, vecd içinde, gözlerini testekerlek açıyorlardı. Kızlarının yüzü bile kıpkırmızı olmuştu.

— Geçen martta, Michaud'ya rasgeldim, bana bunları anlattı, çok sevimli davrandı. Beni de yanına almak, ilerletmek teklifinde bulundu. Ancak, bir tehlikeyi göze almak lâzım, anlattığına göre önce üç bin altıyüz frank ücrete razı olmam lâzım, sonra derece derece, çok büyük bir rakama yükseleceğim... Üç bin altıyüz ! O zamana kadar, üç bin altıyüz frankla nasıl yaşanır ? Hele şimdi, bu apartman, masraflarımızı da çoğaltıyor.

Valérie, sert bir sesle, söze karıştı.

— Tehlikeyi göze almıyan hiç bir şey kazanamaz !.. Kendisine hep bunu söylüyorum. Şüphe yok, ihtiyatlı davranmak taraftarıyım, istikbalini berbadedecek bir budalalık işlemesine asla meydan verecek değilim. Ama, kendisine lâayık olmıyan bir mevkide küflenip kalamaz ya.

Mathieu, sordu :

— Peki, şu halde karar verdiniz mi ?

Morange, devam etti :

— Vallahi bilmem ki ! Karım, her şeyi hesabetti, evet, karar verdik, meğer ki, akla gelmedik şeyler olsun. Zaten, Crédit National'de ancak ekim ayında yer açılacak... Yalnız, bu lâf sizde kalsın, aziz dos-

tum, çünkü şu sırada Beauchêne'lerle bozuşmak istemiyoruz.

Vazifesine bağlı, işine geç kalmak istemiyen, gayet intizamlı küçük müstahdem sıfatıyla saatine baktı. Kahveyi getirmesi için hizmetçi kadını sıkıladılar, kahvelerini kaynar kaynar içerlerken, bir misafir geldi, evin içi altüst oldu, her şey unutuldu.

Valérie, yüzü gururdan pembeleşerek, telâşla kalktı.

— Oo ! Madam la baronne de Lowicz, diye haykırdı.

O tarihte, yirmi dokuz yaşında bulunan Sérafine, kızıl saçlı, güzel, uzun boylu, zarif, bütün Paris'in bildiği çok güzel gerdanlı bir kadındı. Kırmızı dudakları gururla gülüyordu, altın benekli iri gözleri, sönmez bir iştah aleviyle yanıyordu.

— Rica ederim, rahatsız olmayın, dostlarım, dedi. Hizmetçiniz beni salona almak istiyordu, fakat ben ısrar ettim, buraya girdim, çünkü işim biraz aceleydi... Güzel kızınız Reine'i almağa geldim, Cirque'de bir matineye götüreceğim.

Bu da, pek büyük bir sevinç vesilesi oldu. Çocuk son derece memnun olmuştu, annesi taşkın bir sürur gösteriyor, iltifatlar yağırdırıyordu.

— Aman, madam la baron, bizi ihya ediyorsunuz, bu küçüğü şımartıyorsunuz ! ... Giyimli değil, bir lâhza bekliyeceksiniz, ra-

hatsız olacaksınız... Haydi, çabuk gel, sana yardım edeyim. On dakika, işittiniz mi, on dakikacık!

Sérafine, iki erkekle yalnız kalmıştı; Mathieu'yü görünce, evvelâ şaşalamış, sonra neşeli bir eda ile ilerliyerek, eski dost sıfatıyla elihî sıkılmıştı.

— Siz nasılsınız, iyi misiniz?

— Çok şükür.

Sonra, onun yanına oturduğu için, bu tesadüfe canı sıkılmış gibi, iskemlesini geri çekmek üzere, elinde olmadan ufak bir hareket yaptı.

Vaktiyle, Mathieu'yü Beauchêne'lerin fabrikasına girdiği zaman, çok yakından tanımıştı. Sérafine, sinir hastası, şuursuz ve ah-lâksız bir zevk düşkünüydü. Cüretli ve metindi, şehvetten başka hiç bir şey düşünmezdi. İş kahramanı bir babanın, yırtıcı derecede bencil bir adam olan kardeşi Alexandre'ın, daha sonra, sıhhatli bir neşeye ve sağlam bir muhakemeye sahip, iyi bir insan olan kuzini Marianne'ın yanında, fabrikanın uğultulu faaliyetinde serpilip gitmişti. Daha gençliğinden itibaren en kötü tecessüslere kapılmıştı. Anlattıklarına göre, on beş yaşındayken, bir eğlenti akşamı, yabancı bir erkeğe teslim olmuştu. Sonra, baron de Lowicz'le evlenmesi, insanı baştan çıkaracak bir güzelliğe sahip bu dolandırıcının kolunda kaçması garabeti vukua gelmişti. Bir sene sonra, ölü bir çocuk doğurmuştu, bu çocuğu düşürdüğü

söyleniyordu. Zevklerinden yana kıskanç, son derece hasis olduğu için, kocasiyle arasını açmadıkça babasından mirasa konamamış, Lowicz'i evden kovmuştu, o da Berlin'e gitmiş, bir batakhane de öldürülmüştü. Sérafine, yakasını kurtardığı için son derece memnun, taze dul serbestliğinden alabildiğine faydalanıyordu, bir gecelik heveslerinden, hoşuna giden erkeğe derhal sahip olmak için verdiği küstahça kararlardan, hissin azami çılgınlık haline kadar tatmin ettiği serbest aşk düşkünlüğünden bahsediliyordu; fakat, netice itibariyle, görünüşü koruduğu ve hiç bir âşıkıyla el yanına çıkmadığı için, çok zengin, çok güzel, çok sevilir olması sayesinde her yere giriyordu.

Tekrar Mathieu'ye dönerek, sordu :

— Siz şimdi sayfiyede misiniz ?

— Öyle ya, üç haftadanberi.

— Bunu bana Constance söyledi. Geçen gün, madam Séguin'i ziyarete gitmiştim, orada tesadüf ettim. Kardeşime iyi nasihatler vermeğe başladığımdanberi, kendisiyle aramız çok iyi, biliyorsunuz.

Yengesi Constance, ondan nefret ediyordu. Her şeyi açıkça alaya alan mutak cüretkârlığıyla, o da, Constance'la eğleniyordu.

— Kadınların çocuk doğurmasına mani olmak için, kesin bir vasıta kullanan şu meşhur cerrah doktor Gaude'dan bahsedildi. Adresini soracak zannettim, cesaret edemedi.

Morange, lâkırdıya karıştı :

— Doktor Gaude mu? Ha! Evet, karıma bir ahbabı anlatmış. Gûya, görölmedik ameliyatlar yapıyormuş, âdeta mucize yaratıyormuş. Dolap kapağı açar gibi kadının karnını fütursuzca açıyormuş; içerisini araştırıyor, ne var ne yok alıyormuş; sonra tekrar kapatıyormuş, kadın da iyileşiyormuş. Mükemmel bir şey.

Daha başka tafsilât verdi. Marboeuf hastahanesinde doktor Gaude'un şef olduğu klinikten bahsetti. Tiyatroya gider gibi, moda diye, ameliyat seyretmek için o kliniğe akın eden edeneydi. Paradan müstağni olmak şöyle dursun, zengin müşteri buldukça, tersine, çok para gözlü davranan doktor, şöhreti de seviyor, kliniğindeki fakir kadınlar üzerinde yapmağı göze aldığı çok tehlikeli tecrübeleri başarmayı büyük bir haysiyet meselesi yapıyordu. Gazeteler, boyuna onunla meşgul oluyorlardı, doktor Gaude, ehemmiyetsiz hastalıklardan ameliyat ettiği kadınları neşir sahasına apaçık gösteriyor, bu da, güzel madamları, talihlerini denemeğe teşvik ediyordu. Doktor, esas itibariyle kötümser ve neşeliydi, bir dişi tavşanı iğdiş eder gibi bir kadını iğdiş ediyordu. Bu ise, onda bir vesvese, bir vicdan kuruntusu bile uyandırmıyordu: Bedbahtlar azalmış olacaktı, daha iyi değil mi idi?

Sérafine, Mathieu'nün hayret ettiğini ve

nefret duyduğunu görünce, kan kırmızı dudakları arasında dişi kurt gibi beyaz dişleriyle gülmeğe başladı.

— Nasıl ? Azizim, bu doktor, sizin doktor Boutan'a hiç benzemez. Sizin doktor, yedi derde deva diye müşterilerine çocuk doğurmalarını tavsiye eder. Benim şaştığım, Constance'ın doktor diye bu acayip adamı hâlâ muhafaza etmesi, halbuki, her sabah, gebe kalmış olmak korkusuyla karnını yoklar... Hoş, hakkı var. Öf ! Ne pis şey, ne berbat şey !

Morange, Sérafine'in fikrini ne dereceye kadar paylaştığını göstermek için, cemilekâr bir tarzda, onun gibi gülüyordu. Fakat, Valérie, hâlâ Reine'i, getirmemişti, Morange sabırsızlanıyor, karısı, madam la baron'u böyle beklettiği için üzülmüyordu. Çocuğun giydirilmesine kendisi de yardım edebileceğini düşünerek, gidip bakmak için izin istedi.

Sérafine, Mathieu ile yalnız kalır kalmaz altın benekli, ateşli gözlerini ona dikti. Deminki gibi gülüyordu, cüretli yüzü, saçlarının pırıltısı içinde bir nevi istihzalı şehvetle aydınlanıyordu. Sanki, Mathieu'yü sersemletmek ve yenmek ister gibi, uzunca bir zaman sustu

— Kuzinciğim Marianne iyi mi ?

— Çok iyi.

— Çocuklar hep büyüyorlar mı ?

— Hep.

— Demek ki, o hücre kovuğunuzda, iyi

hir aile babası gibi mesutsunuz, öyle mi ?
— Gayet mesudum.

Sérafine, tekrar sustu, fakat, gözleriyle kalbleri yakan ve zehirliyen bir büyücü kadın cazibesıyla, daha tahrik edici ve daha aydınlık bakışlarla, ona bakmağa devam ediyordu. Sonra, ağır ağır, ilâve etti.

— İkimizin arasında artık her şey bitti mi ?

Mathieu, sade bir el hareketiyle, her şeyin bittiğini söyledi. Maceraları çok eski idi. Mathieu, o zaman on dokuz yaşındaydı. Beauchêne fabrikasına yeni girmişti, Sérafine evli idi, yirmi iki yaşındaydı, yalnız bulundukları bir akşam, ona teslim olmuştu. Kendisinden üç yaş küçük olan Mathieu, erkeğin hakim olamadığı, o âni şehvet duygularından birine yakalanmış, mücadele edememişti. Bir kaç ay sonra, Marianne'la evlenmeden evvel, aralarındaki münasebeti tamamiyle kesmişti.

Sérafine, o mütecaviz ve gülümser edasıyla tekrar sordu.

— İyice bitti mi, büsbütün mü bitti ?

Genç kadın, önüne durulmaz bir iştah kuvveti içinde, gerçekten çok güzeldi. Mathieu, onu hiç bir zaman, bu kadar güzel, özlediği erkeğe derhal sahip olmak ihtiyacıyla bu kadar ateşli görmemişti. Şahane bir gururla kendini peşkeş çekiyor, başına buyruk olduğu için, bu hareketine utanılacak veya aşağılık hiç bir şey karışmıyor, Sérafine, cesaretle, bir zevk alış verişi teklif ediyor, ken-

disine verilecek nisbette, hattâ daha bile fazla zevkî karşılık olarak vereceğine tamamiyle emin bulunuyordu. Yaşama galesi, onun gözünde, ancak bunun zahmetine değebilirdi. Bunu bulandıran biricik şey Mathieu' yü baştan çıkarmak için, zihnine giren iblisçe düşünce idi, başka bir kadının elinden, sersem bir akraba kızın elinden bir erkeği almak ve o kızı ağlatmak fesadı idi.

Bu sefer, Mathieu, el hareketiyle bile cevap vermediği halde, Sérafine kızmadı, baş edilemez maşuka tavrını muhafaza etti.

— Cevap vermeyin, tamamiyle bitti demeyin, daha iyi. Benim için, bitti denilen şey asla yoktur, azizim. Ne zaman isterseniz, işitiyor musunuz, bu akşam, yarın, keyfiniz olup kapımı çalmağa geldiğiniz gün, ne zaman isterseniz... Yeter ki bende istek olsun, o takdirde, sizin reddetmeniz beni öfkelen dirmez. Nerede oturduğumu biliyorsunuz, değil mi? Sizi bekliyorum

Mathieu'nün yüzünden bir alev geçmişti. Yakıcı, muattar, kendisine doğru eğilen Sérafine'i artık görmemek için gözlerini kapadı. Örtülü gözkapaklarının altındaki karanlıkta, onun oturduğu apartmanı tekrar gördü; oraya Marianne'la birlikte gitmişti, Marignan sokağında kendi malı olan bir akaretin bütün zemin katını işgal ediyordu. Orada, kendisi için hususî bir sokak kapısı vardı, gürültüleri boğan kalın halılarla ve ağır perdelerle süslü

sessiz odalara açılıyordu. Hizmetine bakanlar yalnız kadınlardan ibaretti, misafirleri içeri alıyorlar, hiç bir şey konuşmadan, gölge gibi ortadan kayboluyorlardı. Karı koca, onu, görünürde penceresiz, sağır, mezar gibi derin, küçük bir salonda, güpegündüz iki tane kollu şamdanda yanan on mumun aydınlığı ortasında bulmuşlardı. Mathieu, senelerden sonra, vücudunu rehavete gömen, o nüfuz edici ve sıcak kokuyu tekrar duyuyordu.

Sérafine, nefes gibi bir sesle, dudakları âdeta onun dudakları üzerinde, tekrar:

— Seni bekliyorum, dedi

Mathieu arzu uyandırıcı bir kadını reddeden bir erkeğin gülünç rolünü oynadığı için çok canı sıkılmış bir halde ürpererek geri çekildiğini görünce Sérafine onun yine hayır diyeceğini zannetti, uzun ve kavrayıcı ufacık elini, telâşla onun ağzına götürdü.

— Sus, geliyorlar Hem biliyor musun, benim Gaude'a ihtiyacım yok, işin ucu çocuğa dayanacak değil.

Morange'lar, nihayet Reine'i almış getiriyorlardı. Annesi, çocuğun saçlarını kıvırmıştı. Reine, beyaz dantelâlarla süslü pembe ipeklerden esvabiyle, aynı kumaştan büyük şapkasıyla, gerçekten lâtıfti. Siyah saçların çerçevelediği tekerlek, neşeli yüzü, bu şapkanın altında bir çiçek narinliğindeydi

Sérafine, çocuğun annesiyle babasına hoş görünmek için:

— Aman ! Ne şirin şey ! diye haykırdı. Bilmiş olun elimden kapacaklar.

Sonra, çocuğu, içinden gelir gibi yaparak öptü. Ana olmadığına eşeflenen bir kadın tavrı takınarak, müteessir olmuş gibi yapmacık gösterdi.

— Evet, insan bu kadar güzel bir çocuk görünce, ana olmadığına hayıflanıyor. Allahın bu kadar güzel bir çocuk vereceğine emîn olsa, insan hemen razı olur... Ne haliniz varsa görün, ben bunu çalıp götürüyorum, bir daha geri getirmeyeceğim !

Morange'lar, son derece memnun, keyiflerinden gülüyorlardı. Mathieu Sérafine'i çok iyi tanıdığı için, onu hayretle dinliyordu. Nice defalar, kısa süren ateşli mahremiyet anlarında, Sérafine, bu mendebur çocuklardan, kendisine, öfkeli bir kinle bahsetmiş, dünyaya gelmeleri ihtimali her zaman mevcut bulunan bu mahlûkların insanı aşktan korkuttuğunu söylemişti. Çocuk, ezeli bir tehdit gibi, hazı bulandırıyor, tahdidediyor, bir saatlik zevki uzun bir ıstırapla, sonu gelmez bir dağdağa ile ödetiyordu; ondan sonra, aylarca, yıllarca zamanı, zevkten çalıyordu. Üstelik, çocuklar, kadını harabederek doğuyorlar, onu solduruyorlar, ihtiyarlatıyorlar, erkekler için tiksiniyecek hale getiriyorlardı. Tabiat, aşkı, bu analık fidyesiyle ödettiği için, budalaca bir iş görüyordu. Sérafine, hele, bereket versin çocuğunu düşürdüğü için

yarıda kalan gebelikten sonra, öyle akıllanmıştı ki, bunu düşündükçe hâlâ ürperiyor, çocuktan sakınmak için cinayet işlemeğe bile hazır, ateşli bir maşukadan başka türlü hareket etmiyor, çocuğu muzir bir hayvan sayıyor, yeni yeni tecessüslere ve zevklere karşı duyduğu dınmez ihtiyaçları tatminden onu yalnız çocuk korkusu alıkoyuyordu.

Mathieu'nün, hayretle kendisine baktığını sezdi, bu, hoşuna gitti, müfsitçe istihzasını daha ileri götürerek :

— Biraz evvel size de söylüyordum, değil mi dostum, dedi; dul kaldığımdanberi, artık ebediyen çocuk doğurmamağa mahkûm oluşumun tesellisini, elimden geldiği kadar bulmağa çalışıyorum.

Mathieu, kendisini kavuran o alevin, yüzünden bir kere daha geçtiğini hissetti, Sérafine'in ne demek istediğini, kendisine, ne kadar feci kısır zevkler vadettiğini pekâlâ anladı. Ah! kendisini, dizginsiz, hudutsuz, her an, sırf zevk için verebilmek! Sérafine'in yüzü de, bir an, diri diri yakılan mücrim bir kadının yüzü gibi ıstıraplı bir alev kızıllığı aldı, çünkü, hayat yaratmak istemiyen, sonunda, bundan dolayı, korkunç şekilde ıstırap çeken vahşi ve azaplı bir isteğin timsaliydi.

Reine, daha şimdiden şûh, küçücük bir kadın gibi, vecd içinde ona bakıyor, bu çok güzel madamın iltifatlarıyla mestoluyordu.

Gururu tatmin edilmiş bir halde, heyecanla onun kollarına atıldı.

— Ooh, madam, sizi çok seviyorum !

Morange'lar, merdiven başına kadar, baronne de Lowicz'i selâmetlediler, Reine de, onun peşi sıra yürüyordu. Ayaklarına kadar gelip kızlarını arıyan, çok özledikleri bütün bu lüksün kendilerine verdiği saadeti ifade etmek için, nasıl hararetle teşekkür edeceklerini bilmiyorlardı. Sonra, apartmanın kapısı kapanınca, Valérie, balkona doğru seğirterek, haykırdı.

— Bakalım, giderlerken görelim.

Morange, iş başı saatini artık düşünmüyordu, gelip karısının yanına abandı, Mathieu'yü çağırdı, onu da eğilip bakmağa zorladı. Aşağıda muhteşem kıyafetli arabacısı, yerinde kaskatı oturan bir fayton duruyordu. Bu manzara, karı kocayı büsbütün coşturdu. Sérafine, çocuğu arabaya bindirip yanına oturunca, yüksek sesle gülmeğe başladılar.

— Ne güzel kadın ! Ne mesut kadın !

O sırada Reine, herhalde kendisine bakıldığını hissetmişti. Başını kaldırdı, gülümsemi, selâm verdi. Sérafine de öyle yaptı. Beygir yürüdü, caddenin köşesini döndü. O zaman, son bir coşkunluk gösterdiler.

Valérie :

— Reine'e bakın, Reine'e bakın ! diyordu. Ne melek gibi çocuk ! On iki yaşında olduğu halde, beşikteki bir çocuk kadar masum.

Hem biliyor musunuz, onu kimseye emanet etmiyorum.. Nasıl? Ezeldenberi atı arabası olan bir küçük düşese benzemiyor mu?

Morange, yeniden, servet hulyası kurmağa başladı.

— Umarım ki, evlendirdiğimiz zaman bir araba sahibi olacak... Beni bırak, Crédit National'e gireyim, ne arzu ettinse, gerçekleştirecektir.

Sonra, Mathieu'ye döndü.

— Siz söyleyin, azizim, dedi, başımıza bir çocuk galesi daha çıkarmak cinayet olmaz mı? Zaten üç kişiyiz, para kazanmak da çok çetin... Kucaklaştığımız zaman kendimizi bir parça idare ediyoruz, vesselâm. Bununla beraber, yine de birbirimizi çok seviyoruz, öyle değil mi, Valérie?

III

Akşam yemeği için lokantaya gitmeden önce Marianne'a vadettiği gibi, mal sahiplerine uğramak üzere işinden daha erken çıkmak isteyen Mathieu, öğleden sonra fabrikada o kadar meşgul oldu, gelen gidenle uğraştı, yoruldu ki, Beauchêne'i ayak üstü görebildi. Buna da memnun oldu, çünkü bir tesadüf neticesi öğrendiği gizli bir vaziyetten dolayı hâlâ canı sıkılıyor, Beauchêne'i güç durumda bırakmaktan korkuyordu. Fakat, o, Mathieu'nün odasının önünden ge

çerken, uğrayıp kendisiyle bir iki kelime konuştuğu sırada, onun bir sıkılganlık duyabileceğini aklından bile geçirmiyor gibi idi. Hiç bir zaman bu kadar faal, işleri için bu kadar gayretli, fabrikasının gelişmesi için bütün zekâsiyle, bütün gayretiyle kendisini işe bu kadar verdiği olmamıştı. Sabahki yorgunluğu kalmamıştı, çalışmaktan yılmıyan ve hayatı hoş bulan bir insan gibi konuşuyor, kahkaha ile gülüyordu.

Mutat olarak ancak saat altıda fabrikadan çıkan Mathieu, beş buçuk olur olmaz, aylığını almak için Morange'a uğradı. Aylığı üç yüz elli franktı. Fakat ocak ayında çektiği beş yüz frank avansı, elli franklık aylık taksitlerle ödediği için, eline ancak üç yüz frank geçti. Bu on beş altını saydı, neşeli bir tavırla cebine indirdi: onun bu neşesini gören muhasebeci, sebebini sorunca:

— Elbette! dedi. Tam zamanında geldi, bu sabah karımı otuz metelikle bıraktım.

Mathieu, Séguin du Hordel ailesinin d'Antin caddesindeki muhteşem konağının önüne vardığı zaman saat altıyı geçmişti. Séguin'in büyük babası, Janville'de basit bir çiftçi idi. Ordu müteahhidi olan babası, sonradan çok büyük bir servet kazanmıştı. Şehre ayağının çamuriyle gelmiş, sonradan görmelerin oğlu olan Séguin'in kendisi de bir hazır yiyici hayatı sürüyordu. Zengindi, şıktı, büyük kulüplerde âzaydı, bilhessa at meraklısı idi, fazla

olarak sanattan ve edebiyattan zevk alır gibi gösteriş yapıyor, moda olduğu için aşırı fikirler besliyen aydın, ileri bir heveskâr gibi gözüküyordu. Övünmek için, hemen hemen çeyizsiz bir kız olan, çok eski aslî bir ailenin evlâdı Valtentine'i, almıştı; Vaugelade ailesinin son çocuğu olan bozuk kanlı, dar kafalı, Valentine, kaba sofu bir katolik olan anasından yalnız, muntazaman ibadet etmeği öğrenebilmiş, dünya zevklerine susamış bir mahlûktu; öyle ki, Séguin'in kendisi de, evlendiğindenberi, başkalık olsun diye ibadetle meşgul oluyordu Köylü büyük babanın on evlâdı olmuştu; ordu müteahhidi olan baba, altı çocuktan öteye geçmemişti; kendisi, biri oğlan, biri kız iki çocuğu olduktan sonra, bu kadarla kalacağını açıkça söylüyor, doğmak istemiyen iki zavallıyı dünyaya getirmiş olmanın bile, zaten yeteri kadar kötü bir hareket olduğunu ilâve ediyordu.

Séguin'in serveti arasında, Janville üzerinde beş yüz hektardan daha fazlası koru ve kırılık olmak üzere koskoca bir malikâne vardı ki, babası muazzam kazançlarla işten çekildiği sırada satın almıştı. Çoktanberi beslediği bir istek vardı, içinde dünyaya geldiği, fakir olarak çıktığı kasabaya zengin olarak dönmek istiyordu; muazzam bir bahçe ortasında, şahane bir ikametgâh yaptıрмаğa hazırlandığı sırada ölüm yakasına yapışmıştı, Séguin, mirastan kendisine düşen pay içinde bu ma-

likânenin hemen tamamına sahip olunca, orayı avlanma yeri olarak işletmekle kalmış, beşer yüz franklık hisseler çıkarmıştı ; dostları bu hisseleri kapış kapış alıyorlardı; bu ticaret ona pek az bir irat getiriyordu. Malikânede, korularda başka ancak bakımsız topraklar, bataklıklar, kumluklar, taşlık sahalar vardı, o havalide efsaneleşmiş bir kanaate göre hiç bir ziraatçinin o topraktan faydalanmasına imkân yoktu. Yalnız, ordu müteahhidi, orada, şahane ikametgâhının etrafında tahayyül ettiği romantik bahçeyi tasarlıyabilmişti, üstelik, malikânenin içinde bulunan Hordel adlı, kuleye benzer bir nevi harabeyi benimsemiş, bu Hordel unvanını Séguin ismine eklemek müsaadesi almıştı.

Mathieu, hissedar avcı olan Beauchêne vasıtasıyla Séguin'i tanımış, koruların eteğindeki o eski av köşkünü, o çok sakın ıssız kulübeyi keşfetmişti; bu yere âdeta âşık olmuş, orayı, kiraliyacak, çoluğu çocuğıyle sığınacak derecede sevmişti; Marianne'a, fakir ahbap muamelesi etmekle beraber kibar davranan Valentine, aile oraya yerleştiği sırada, gelip onu görecektik kadar iltifatı ileri götürmüştü; mevkiin şairane manzarasını görüp hayran olmuş, malını bilmeyen mülk sahibi sıfatıyla kendi bilgisizliği ile alay etmişti. Aslına bakılırsa, orada bir saat bile yaşayamazdı. Kocasını, onu, Paris'in o kızgın edebiyat, sanat ve cemiyet hayatına delice fırlat-

mış, onunla beraber edebî mahfillerde, atel-yelerde ve sergilerde, tiyatrolarda ve eğlence muhitlerinde, pek sağlam olmıyan kafaların, sarsak kalplerin muvazenelerini bozan bütün mihraklarda dolaşmağa başlamıştı. Kendini göstermek ihtiyacıyla, her tarafta can sıkıntısından ölen Séguin, yarının endişesiyle tutuşan edebiyat ve felsefe iddialarına rağmen, burjuvaların henüz inkâr ettikleri sanat eserleri kolleksiyonlarına, mobilyalarına, taştan, kalaydan heykellerine, bilhassa mağrur olduğu kitap ciltlerine rağmen, ancak atlarının yanında bulunduğu zaman, onlarla bir seviyede ve gerçekten rahat ediyor, karısını da kendisine benzetiyor, bile bile acayip fikirler besliyerek onu fesada götürüyor, zarif ve cûretli saydığı yakınlıklarla, arkadaşlıklarla kirletiyordu; öyle ki, kendisine emanet edilmiş olan genç sofı kadın her türlü divaneliğe doğru yol almış bulunuyor, hâlâ sabah âyinlerine devam etmekle beraber günahı meslek edinmiş bulunuyor, her gün suç fikrine biraz daha alışıyordu. Bunun sonunda felâketlerin beterine uğrıyacakları muhakkaktı, çünkü Séguin, üstelik, çoğu zaman karısına karşı müstehzî ve haşın davranmak budalalığında bulunuyor, bu da Valentine'i o derece incitiyordu ki, Séguin'den uzaklaşıyor, sevilmeği, şefkatle ve tatlılıkla, başka türlü okşanmağı ona tahayyül ettiriyordu.

Mathieu, çok süslü, rönesans biçimi cep-

hesinde her katı bir sıra sekiz tane yüksek pencerele konağa girdiği zaman, hafifçe güldü :

— Cebinde otuz metelikle, üç yüz frank aylık alacağım diye beklemiyen bir aile, diye düşündü..

Methal, bronzlarla ve mermerlerle dolu, çok muhteşemdi. Sağda, iki kabul salonuyla yemek odası, solda bir bilardo salonu, bir sigara salonu ve bir kış bahçesi vardı. Birinci katta, geniş merdivenin karşısında, tavanı beş metre yüksek, on iki metre boyunda, sekiz metre eninde, Séguin'in çalışma odası konağın ortasını tamamiyle kaplıyor, kocanın dairesi sağ tarafta, karısının dairesiyle çocukların yatak odaları sol tarafta bulunuyordu. İkinci katta, çocuklar büyüdükları zaman işgal edecekleri, her şeyi tamam, iki daire ayrılmıştı.

Mathieu'yü tanıyan bir uşak, onu, derhal ev sahibinin çalışma odasına çıkardı, beklemesini rica etti, mösyönün giyinmekte olduğunu söyledi. Misafir, bir lâhza kendisini yalnız zannetti; etrafına, geniş odaya bir göz attı, renkli eski zaman camlariyle yapılmış yüksek camekânlardan, eski zaman kumaşı perdelerden, Ceneviz kadifelerinden, altın ve gümüş sırma işlemeli ipeklerden, kitap ciltlerinin dizi dizi süslü sırtlarını gösteren meşe tahtası kütüpanelerden, aralarında mahut modern kalaydan kolleksiyonun da bulunduğu

biblolar, kuyumculuk eşyası, cam, bronz, mermer eşya ile dolu masalardan mürekkep gerçekten muhteşem dekoru zevkle seyretti. Her tarafta serili şark halıları, üzerine tembel tembel uzanılacak sedirler, iki kişinin sığınabileceği, gömülüp kaybolabileceği yüksek yeşil yapraklar arkasında kuytu köşeler vardı.

Birdenbire, kalav kolleksiyonunun durduğu masadan gelen bir ses :

— Vay, siz misiniz, mösyö Froment? dedi.

Aynı zamanda, o âna kadar bir paravananın arkasında duran otuz yaşlarında kadar, uzun boylu genç bir adam, elini uzatarak ilerledi.

Mathieu, bir tereddütten sonra :

— Aa ! mösyö Charles Santerre ! dedi.

Onu, evvelce tesadüf ettiği bu aynı dekor içinde ancak ikinci defa olarak görüyordu. Salonlarda sevilen genç üstat, şöhretini yapmış olan Charles Santerre, asurî modasına uygun kesilmiş, kıvırcık sakallı, fazla kırmızı dudaklı, fazla geniş ağızlı bir adamdı. İncelemek bahanesiyle aşıkdaşlık ederek düşüp kalktığı, kendilerinden, zevki ve serveti uğrunda elde edebileceği her şeyi çekmeyi kararlaştırdığı kadınlar sayesinde mevki edinmişti. Bu kadınları elde edemediği müddetçe, onlarla, çekingen bir âşık gibi, gayet mütevazı, gayet uysal davrandığı söyleniyordu; sonra, artık, lüzumsuz hale geldikleri zaman, onları, insafsızca feda ediyordu. Prensiple ve hesapla

hareket ederek bekâr kalmağı aklına koymuş, sadece cemiyet ahlâksızlığını istismar eden bir adamsıfatıyla başkalarının yuvasına yerleşiyordu; edebiyatta ihtisas olarak zinayı kabul etmiş, sırf zarif ve ince günahkâr aşkı, asla döl yetiştirmiyen kısır aşkı tasvir ediyordu. Önce, kitaplarından dolayı hiç bir ümide kapılmış değildi, bu iş bile bile seçtiği sevimli ve kârlı bir meslekten ibaretti. Sonra, kendi başarılarına aldanmış, gururuna kapılmış, bir muharrir olduğuna inanmıştı. Şimdi de, kendisini, can çekişen bir dünyanın resmî kıyafetli ressamı gibi gösteriyor en husranlı kötümserlik yolunu tutuyor, yokluğa gidiş ortasında, son sadetin düsturu diye gösterdiği karşılıklı imsak yolu ile arzunun tûkenişi mesleğini kendisine mal ediyordu.

Büyük bir nezaketle:

— Séguin, şimdi gelecek, dedi. Karısıyle onu, bir kabarede akşam yemeğine götürmeği düşündüm, oradan bir ilk temsile götüreceğim, bu akşam patırdılı ve tokatlı bir temsil var.

Mathieu, onun frak giymiş olduğunu ancak o zaman farketti. Bir lâhza konuştular, Santerre, yeni bir kalay heykelcik gösterdi; bu, ince uzun, karnı üzerine yatmış, başı saçlarının altında kaybolmuş, herhalde hıçkırmakta olan, çıplak bir kadındı. Santerre, bir şahe-ser, diyordu. Bunda, bütün bir beşer yeisi var. Nihayet erkeğin elinden zorla çekilip a-

linmiş, yalnız kalmış kadının iflâsı var. Asıl o, ev sahipleriyle aynı sofrada yemek yiyen, evin daimi dostu haline gelmiş, her günkü sade hayatı gitgide daha fazla zedeliyen bir avaze halinde oraya, edebiyat ve sanat şeklinde cinnet üflüyordu.

O esnada Séguin gözüktü; Santerre'le aynı yaşta, daha uzun ve daha ince, çok kumral, burnu kemerli, gri gözlü, ince dudaklı, ince bıyıklı bir adamdı. O da frak giymişti.

Yapmacık bir pelteklikle telâşsızca:

— Uydurduk, azizim, dedi. Valentine, ille yeni bir rop giyeceğim, diyor. Sabırlı olalım, bu iş bir saate bakar.

Sonra, Mathieu'yü görür görmez, aşırı bir nezaketle özür diledi, o soğuk azametli edasını, lâkayit ve mağrur tavrını ifrat dereceye götürdü. «Sevimli kiracım» adını verdiği Mathieu, ziyaretinin sebebini izah edip, son yağmurlar neticesinde damın çinkosunda bir çatlak hasıl olduğunu anlatınca, Janville'deki tenekececinin gidip çinkoyu lehimlemesine derhal razı oldu. Fakat, daha başka yeni izahattan sonra, çok fazla çürümüş olan damın baştan başa tamiri icabettiğini anlayınca, o iltifatlı ve tasasız tavırlarını birdenbire elden bıraktı, itiraz etti, altı yüz frank gibi cılız bir kiranın bütün bir seneliğini aşacak bir meblâğı, böyle bir tamire feda edemiyeceğini söyledi.

— Bir lehim, bir lehim, kabul, dedi, tenekeciye mektup yazarım.

Sonra, bu bahsi kesmek istedi.

— Durun, mösyö Froment, dedi. Siz zevk sahibi bir insansınız, size bir harika göstereceğim.

Gerçek, Mathieu'ye az çok teveccühü vardı. Onun, daima yaratıcı, daima kavramağa hazır bir zekâsı olduğunu bilirdi. Mathieu, bu şaşırtmaca tabiyesine ses çıkarmamış, gülümsemeğe başlamıştı, damın baştan başa tami-rine onu razı etmeden odadan çıkmamağa için için azimliydi. Kolleksiyoncunun camlı bir kütüphaneden alıp dindar bir saygı ile kendisine uzattığı, hârikalı denilecek derecede güzel bir cildi eline aldı. İpek gibi yumuşak deriden, kar gibi beyaz cildin üzerine beyaz yaldızla büyük bir zambak oyulmuş, üzerine morumsu iri deve dikenlerinden bir demet oturtulmuştu. Eserin adı « l'Impérissable Beauté » diye, semanın bir kenarına işlenir gibi tepeye yazılmıştı.

Mathieu, gerçekten hayran olmuş ;

— Oo ! Çok güzel bir buluş, renkler enfes ! demişti. Şu zamanda, öyle ciltler yapıyorlar ki, âdeta birer mücevher.

Kitabın adı gözüne çarptı.

— Aa ! Mösyö Santerre'in en son romanı ! dedi.

Séguin, gözucu ile, yaklaşmış olan muhar-riri süzüyor, gülümsüyordu Hakkında gösterilen bu iltifattan mütehassis olarak kitabı muayene ettiğini görünce :

— Azizim, mücellidim bunu bana bu sabah getirdi, dedi. Size gösterip sürpriz yapmak için fırsat bekliyordum. Koleksiyonumun incisidir bu. Fikrime ne dersiniz? Bu zambak, galebe çalmış saflığı gösteriyor, harabelerde süren şu dikenler de, noksansız bahtiyarlığın tekrar zaptettiği, nihayet ıssızlaşan dünya üzerindeki kısırlığı söylüyorlar. Bütün eseriniz, bunda mevcut.

— Evet, evet, beni şımartıyorsunuz, mağrur olmağa başlayacağım.

Mathieu, karısı Marianne'ın, herkesin bahsettiği bir kitabı okuması için, bu romanı madam Beauchêne'den ariyet olarak almış okumuştı. Okuduktan sonra, isyan etmiş, öfkelenmişti. Bu sefer, Santerre, bu kitabında her zamanki eşhas olan cemiyet kadınlarının, karı koca yatağı dışında, bir aralık, kaçamak olarak uğradıkları mutat-bekâr odasını bırakmış, tam sanata, lirik sembole yükselmek istemişti. Anne-Marie isminde bir kontesin macerasını anlatıyordu; kadın, kaba bir erkek olan, çocuk yapmaktan başka marifet bilmiyen kocasından kaçmak için Bretagne'da, Norbert isimli lâhuti genç bir sanatkârın yanına sığınıyordu; bu artist, bir kız manastırının mihrabını hayalleriyle süslemeğe memur edilmişti. Otuz sene müddetle hayallerinden ilham alan ressamlık işi, meleklerle konuşurcasına devam ediyordu, roman, bu otuz senenin hikâyesinden, otuz sene, ressa-

mın Anne-Marie'nin kolları arasında geçirdiği aşkın hikâyesinden ibaretti; kısır sevişmeler içinde birleşiyorlardı, Anne-Marie'nin kadın güzelliği bir tek kırışıkla bozulmuyor, bu otuz senelik kısırlıktan sonra, kadın, seviştikleri ilk günkü kadar genç ve körpe kalıyordu. Dersi kuvvetlendirmek için, romana ikinci derecede birkaç şahıs, civar küçük şehrin burjuva kadınları, zevceler ve analar konulmuştu, bunlar, bünye ve manen bir düşkünlük içinde birer acibe gibi ihtiyarlıyanlar, ömürlerinin sonuna geliyorlardı.

Mathieu'yü isyana götüren şey, o budalaca ve canice çocuksuz aşk nazariyesiydi. Bütün bünye güzelliği, bakirede mevcut bütün manevi asalet, bunda idi. Muharrire, şu sözleri söylemekten kendini alamadı.

— Çok meraklı, çok dikkate değer bir eser, dedi. Fakat, Norbert'le Anne-Marie'nin bir çocukları olsaydı, ya kadın gebe kalsaydı, ne olacaktı ?

Santerre, şaşırdı, incindi, onun sözünü yarıda kesti.

— Gebe mi ? Bir cemiyet adamı tarafından sevilen kadın gebe kalır mı ?

Séguin bir kultuğa uzandı, lâkırdıya karıştı.

— Asıl öfkelendiğim nedir biliyor musunuz ? Katolikliğin budalaca itham edilmesi, düpedüz bir pislik ve bir ayıp olan beşer cinsinin böylece kaynaşmasını teşvik ettiği iddiası. Doğru değil bu, kitabınızda bu ciheti

gayet iyi görmüşsünüz. Bu yazdığınız sahifeler kesin hükümlerdir, dindar bir katolik sıfatıyla sizi tebrik ederim.

Santerre, kendini bir şezlonga bırakarak :

— Elbette, dedi. Ahdi Ceditte, Tekvindeki «Çoğalınız, döl yetiştiriniz, yeryüzünü doldurunuz» sözünü arayın bakalım, bulabilecek misiniz ? İsa'nın ne vatanı vardır, ne malı vardır, ne mesleği, ne ailesi, ne karısı, ne çocuğu vardır. Döl bereketsizliğinin ta kendisidir. Netekim, ilk Hristiyan tarikatleri evlenmeden nefret ederlerdi. Ermişlerin indinde, kadın levsten, azaptan, ve gūnahtan haşka bir şey değildi. Mutlak imsāk, mükemmellik hali idi. Murakabe içinde hayatını geçiren, kendisini şahsının iman selāmetine tamamen veren, döl yetiştirmiyen bencil münzevi kahramandı. Kadının ideali, bizzat analığın ideali bir bakiredir. Ancak sonraları, katoliklik, evlilik usulünü koymuştur, ne kadın ne erkek melek olamayacakları için, evlenme bir ahlāk bekçisi olarak, fuhşu düzenlemek üzere tesis edilmiştir. İzdivaç vücuduna tahammül edilen bir şeydir, tam ermiş olmayacak kadar merhameti az Hristiyanlar için, bazı şartlar dahilinde önüne geçilemez zaruret, cevaz verilen bir durumdu. Fakat, bundan on sekiz asır evvel olduğu gibi, bugün de ermiş din ve iman adamı, kadına el sürmez, onu takbih eder, uzaklaştırır... Semaya güzel kokularını yayanlar, yalnız Mer-yem'in zambaklarıdır.

Acaba alay mı ediyordu? Sesinde, hafif bir gülüş vardı, muhatabı bunu işitmemiş göründü. O, tasvip ediyor, hararetleniyordu :

— Doğrudur, doğrudur!.. Galebe, daima güzellihtedir, solmaz güzellikte, şaşaa saçan, kitabınız bunu gösteriyor. Güzeli hiçbir solukla lekelenmemiş olan, o menfur doğruculuk vazifeleri kendisinde yokedilmiş olan, gonca halindeki, el sürülmemiş bakiredir... Dişi hayvanlar yavrularını sürükler gibi, sokaklarda, dizi dizi çocukları peşlerinde sürükliyen o kirlenmiş, harap, bitkin kadınları görüp de iğrenmemek imkânı var mıdır? Nettekim, halkın o büyük sağduyusu, bu hususta hükmü kendisi veriyor, yolda rasgeldiği böyle kadınlarla alay ediyor, hallerine gülüyor, onları hakir görüyor.

Ayakta kalan Mathieu, lâfa karışacak oldu.

— Evet ama, güzellik mefhumu değişen bir şeydir, dedi. Siz, güzelliği, uzun ve narin uzuvlu, dar kalçalı kadının kısırlığında buluyorsunuz. Bütün rönesans devrinde, güzellik, geniş kalçalı, iri memeli, sıhhatli ve gürbüz kadındaydı. Rubens'in, Titien'in, hattâ Raphael'in tablolarında, kadın gürbüzdür, Meriem, gerçekten anadır... Şu ciheti de göz önünde tutun ki, bugün baştacı olan az çocuklu ailenin, yerini çok çocuklu aileye bırakması için, asıl, bu güzellik mefhumunu değiştirmek gerektir; o zaman, biricik güzel-

lik, çok çocuklu ailede olacaktır. Bence, bugün zihinleri çok meşgul eden, gitgide artan nüfus azalması illetinin tek devası, budur.

İkisi de, bir gurur ve acıma ifadesiyle, gülümsiyerek ona bakıyorlardı.

Séguin :

— Nüfus azalması bir illet ha ! dedi. Azim, mösyö, bu kadar zeki bir insan olun da, hâlâ bu terane dilinizde dolaşsın, nasıl olur ? Düşünün canım, bir parça muhakeme edin !

Santerre, ilâve etti :

— Yine o kötü iyimserliğin bir kurbanı daha ! Her şeyden evvel şunu bilin ki, tabiat, hiçbir şeyi ayırdetmeden hareket etmektedir. Her kim ki tabiatı düzeltmezse onun kurbanı olur.

Biri susup öteki konuştu, hattâ, bazan, ikisi birden söyledi Kendi kasvetli muhayyileleriyle kendileri şevka geliyorlar, mest oluyorlardı. Bir kere, terakki mevcut değildi. Geçen asrın sonuna, Condorcet'nın, altın devrinin avdetini, eşitliğin yakın olduğunu, insanlarla milletler arasında sulhün teessüsünü müjdelediği devre kadar gerilemek yeterdi. Bütün yürekler, bir âlicenaplık hulyasiyle şişiyor, hayal, bütün ümitlere engin semayı açıyordu; halbuki, yüz yıl sonra, bu şimdiki asrımızın sonu, ilmin, hürriyetin, adaletin iflâsiyle, gelecek asrın tehdit dolu eşiğinde, kana ve çamura batarak biten bu asır, ne sukuttu ! Sonra, tecrübesi yapılmış değil

miydi? O kadar özlenen bu altın devrini, dinsizler, asırlardan önceye götürmüşlerdi. Hristiyanlar gelmişler, asırlardan sonraya koymuşlardı; bugünkü sosyalistler de, asırlar içinde gösteriyorlardı. Bunların üçü de acınacak birer hayalden ibaretti, bir tek mutlak saadet bulunabilirdi, o da, yoklukta idi. Gerçi, dini bütûn katolik oldukları için, dünyayı, bir hamlede yok etmekte tereddüdediyorlardı; fakat, onu tahdidetmeği caiz görüyorlardı. Hoş, Schopenhauer'i, hattâ Hartmann'ı modası geçmiş sayıyorlardı. Nietzsche'ye yaklaşıyorlardı, seçkin insanlardan ibaret mahdut bir beşeriyet hulyası, aristokratça bir hulya kuruyorlardı; insanlar daha nadide bir gıda alacaklardı, fikirleri daha inceleyecek, kadınlar daha güzel olacaktı, beşeriyet, mükemmel insana, üstün insana ulaşacaktı, bu üstün insanın zevkleri on misline çıkacaktı. Hoş, bunda da aykırılıklar yok değildi, ama, pek aldırıyorlardı, kendi tabirleriyle, güzelliğe sahibolmaktan başka tasaları yoktu. Malthus, adamlarıydı, nasıl ki Beauchêne'in de adamıydı, sırf, nazariyesi, fakirleri, kendi fakirliklerinin biricik mesulü sayarak zenginleri, vicdan azabının üzücü yükünden kurtardığı için. Fakat, Malthus mahrumiyeti kanun haline koymakla beraber, kaçamağa taraftar olmamıştı; onlar, hunu beğenmiyorlar, vahşice tazyikler tahayyül ediyorlar, aynı zamanda, eşi görülmedik garibeler halinde, desise dolu

sefahatler içinde, kısır aşklar düşünüyorlardı. Aşırı derecede kasvetli şiir gösterişi olsun diye, dünyanın sonunu temenni ediyorlardı ama, onu, ancak, hazzı yüz misli artmış, şiddetlenmiş, o zamana kadar bilinmiyen bir ürperme içinde biter görüyorlardı.

Santerre, sükûnetle :

— Almanya'da, hükümetin, doğum cetvellerine göre tâyin edeceği sayıda fakir çocuğun, her yıl kısırlaştırılması teklif edildiğini bilmez değilsiniz, dedi. Milletin budalaca döl bereketini bir parça durduracak bir çaredir, bu.

Bu kötümser edebiyat, Mathieu'nün zihnini bulandıramazdı, çünkü, hayata karşı kini, yokluk iptilâsını telkin eden bir edebiyatın ahlâk üzerindeki yıkıcı tesirini bilmekle beraber, bununla, kendisi de alay ediyordu. Bu evin içinde bile, o budalaca modanın, ölümle oynayarak eğlenmek mevkiine düşmüş endişeli ve ıstıraplı bir devrin can sıkıntısının hüküm sürdüğünü pekâlâ hissediyordu. Karşılıklı birbirini zehirliyen şu iki kişiden hangisi daha fazla yalan söylüyor, ötekini daha fazla divaneliğe sevk ediyordu? Her gerçek kötümserin aslında, bir sakat, bir iktidarsız yatar. Mathieu, döl bereketine olan inanı ile, hayata artık iman etmiyen bir milletin tehlikeli surette hasta bir millet olduğuna kanaat besliyordu. Bununla beraber, çok çocuklu ailelerin, iktisadi ve siyasi durumlara göre, lüzumundan şüphe ettiği zamanlar oluyor, bir milletin şe-

refi ve saadeti bakımından, on bin mesut insan, yüz bin bedbahta müreccah değil midir? diye düşünüyordu.

Séguin, tekrar hücuma geçerek:

— Azizim mösyö, dedi, en kuvvetli, en zeki insanların, dölü en bereketsizler olduğunu inkâr edemezsiniz. Bir adamın beyni genişler genişlemez, döl yetiştirme kabiliyeti azalır. Sizi cezbeden, güzellik mahiyeti vermek istediğiniz o insan kaynaşması, bugün artık sefalet ve cehalet gübresi üstünde vücut buluyor. Bu düşüncelerinize göre, cumhuriyetçi olsanız gerek, değil mi? Âlâ! Şu cihet de ispat edilmiş bulunuyor ki; zulüm, insanları, sayı bakımından çoğaltır, halbuki hürriyet, değer bakımından çoğaltıyor.

Mathieu'yü, bazan, derin surette şaşırtan, işte bu fikirlerdi. Beşeriyetin ölçüsüz nispette yayılması lüzumuna inanmakta acaba haksız mıydı? Güzelliği ve saadeti, mümkün mer-tebe fazla hayatta tasavvur etmekle, zararlı bir iş mi yapmış oluyordu? Yine de şu cevabı verdi.

— Bunlar, öyle noktalardır ki, gerçekliği nisbîdir. Malthus'ün nazariyesi, tatbikatta yanlış çıkmıştır. Eğer dünya baştan başa insanla dolsa, hattâ gıda maddeleri kalmasa bile, kimya, gayrı uzvi her maddeden gıda çıkarılabilir. Zaten, bu ihtimaller o kadar uzaktır ki, hiçbir ilmi kesinlik üzerine ihtimalî hesaplar kurulamaz. Hem, Fransa'da, bu tehli-

keye doğru gitmek şöyle dursun, geriye dönüyoruz, yokluğa yürüyoruz. Fransa, Avrupa nüfusunun dörtte biri iken, şimdi ancak sekizde biridir. Bir iki asır sonra, Paris, eski Atina gibi, eski Roma gibi, olduğu yerde ölecek, şimdiki Yunanistan'ın mevkiine düşecegiz... Paris ölmek istiyor.

Santerre, itiraz etti, o da fikrini müdafaa etti :

— Hayır efendim, hayır efendim ! Paris, sadece, yerinde saymak istiyor, sebebi de, dünyanın en zeki, en medeni şehri oluşu. Bilmiş olun ki, medeniyet, yeni yeni zevkler yaratmak, zekâları inceltmek, onlara yeni faaliyet sahaları açmak suretiyle, ferdi, kütle zararına olarak faydalandırıyor. Milletler ne kadar fazla medenileşirlerse, o kadar az döl yetiştirirler. Milletlerin başında yürüyen bizler de bir memleketi, aşırı derecede döl bereketinin lüzumsuzluğundan ve zararından kurtaran akıl ve hikmet noktasına herkesten önce varmış bulunuyoruz. Medeni dünyaya, bir yüksek kültür, bir üstün zekâ örneği veriyoruz; milletler, birer birer, bizim mükemmellik durumumuza vardıkça, bütün dünya, muhakkak, bu örneğe uyacaktır. Zaten, her taraftan belirtiler gözüküyor.

Séguin, onu teyidetti.

— Elbette ! Memleketimizdeki nüfus azalmasının ikinci derecede sebepleri varsa bile, bunlar, iddia edildiği kadar önemli değildir,

bu sebeblerle mücadele edilebilir. Hâdiseler, şumullüdür, bütün milletler, daha fazla medenileşir medenileşmez, nüfus azlığına yakalanırlar, azalırlar, yahut azalacaklardır. Japonya yakalanmıştır, Avrupa Çin'in kapılarını zorladığı gün, o da duracaktır.

Karşısındaki fraklı ve beyaz kırıvatlı iki cemiyet adamı mâkul şeyler söylemeğe başlıyalı beri, Mathieu, ciddîleşmiş, dinliyordu. Onların, insan güzelliği ideali diye kabul ettikleri, ince uzun, yassı, cinsiyetsiz bakire artık bahis mevzuu değildi. Hayat dolu, ürperme dolu bütün beşeriyet, kendi tarihini söylüyordu. Mathieu, düşüncesini yüksek sesle söyledi.

— Şu halde, sarı tehlikeden, mukadder bir anda, avrupamıza doğru taşıp onu altüst edecek, yeniden döl yetiştirecek olan Asyalı barbarların o müthiş kalabalığından korkmuyor musunuz? Tarih, hep böyle tekerrür etmiştir, okyanuslar âni olarak yer değiştirmiştir, haşin milletler, zayıflıyan milletlere, gelip taze kan vermişlerdir. Her defasında da, medeniyet, daha geniş, daha serbest, tekrar çiçek vermiştir.. Babil, Ninova, Menfis, oldukları yerde sanki ölen milletleriyle, nasıl toz halinde dökülmüştür ! Atina ve Roma, eski şan ve şereflerinin şaşaası içinde, küllerinin ortasında, yeniden doğmak imkânını bulamadan, bugün bile nasıl can çekiyorlar ! Paris, ihtişamına rağmen, erkekliği za'fa uğ-

rayan bir Fransanın başkenti olarak şimdiden nasıl ölüme mahkûm ! İstediğiniz kadar muhakeme yürütün, Parisin eski payitahtlar gibi, aşırı kültür, aşırı zekâ ve aşırı medeniyetten öldüğünü söyleyin, bu, yine ölümdür, şerefi ve kudreti, herhangi bir yeni millete nakledecek olan cezirdir. . . Söylediğiniz muvazene yalancıdır, hiçbir şey yerinde sayamaz, artmıyan şey' azalır ve yok olur. Paris ölmek istiyorsa ölecektir, vatan da onunla beraber ölecektir.

Santerre, gülümser edasını tekrar takınarak:

— Adam sen de ! dedi. Ölmek istiyorsa, ölmesine ben karşı koymam. Kendi hesabıma, bu işte ona yardım etmeğe kuvvetle azimliyim.

İki çocuğundan dolayı kendisini affettirmek isteyen Séguin :

— Çocuksuzluğun namuskârlık ve akıllılık olduğu aşikâr, hükmünü verdi.

Mathieu, onların dediklerini işitmemiş gibi devam etti:

— Spencer kanununu biliyorum, hattâ nazari olarak doğru olduğunu bile zannediyorum. Medeniyetin, döl bereketi için bir dizgin olduğu muhakkaktır, öyle ki, dünya baştan başa insanla dolduğu ve medenileştiği zaman, bizzat, üstün gelen kültürün tesiriyle son bir muvazeneye varmak için, nüfusu azaltmak veya aşırı çoğaltmak işlerinde bir takım sosyal gelişmeler tasarlanabilir. Fakat, yürünecek yolun, hangi felâketlerin içinden, hangi ıstırapların ortasından geçeceğini kim

tahmin edebilir? Yine birtakım milletler yok olacak, yerlerine başkaları gelecek; nihayet, kazanılan hakikatten, adaletten ve sulhten vücut bulmuş son itidale varmak için kaç bin seneye ihtiyaç olacaktır? Akıl titriyor, tereddüd ediyor, yürek endişeyle sıkılıyor.

Büyük bir sükût oldu; Mathieu şaşalamıştı, hayatın hayırlı kuvvetlerine olan inancı sarılmıştı, çok sade bir insan olan kendisinin mi, yoksa, koltuklara rehavetle gömülmüş, boşluklarını dolambaçlı hale getiren ve zehirliyen şu iki adamın mı, kimin haklı olduğunu bilemiyordu.

Valentine, takınmakta zorluk çektiği, oğlan tavırlariye, pür neşe içeri girdi.

— Bana bakın, kabahat bende değil ha! Bu Céleste işi uzattıkça uzattı.

Yirmi beş yaşında, zayıf, ufak tefek, başınabuyruk bir kız çocuğu edalı bir kadındı. Sarışın, narin yüzlü, güleç mavi gözlü idi, tasasızlık ifade eden ince bir burnu vardı, güzel değildi, ama, yine de, acayip ve şirindi. Kocası, onu, kötü yerlerde gezdirmişti; nihayet, eve devam eden muharrirlerle ve sanatkârlarla teklifsiz olmuştu, ancak, aşırı derecede hakaret gördüğü takdirde Vaugelade ailesinin son ferdi hüvviyetini alıyor, birdenbire, soğuklaşıyor, istihfaf gösteriyordu.

Gayet mültefit, Mathieu'ye doğru ilerleyip elini erkek gibi sert sıkarak:

— Oo! Siz buradâ mısınız, mösyö Fro-

ment, dedi. Madam Froment'ın sıhhati iyi mi, çocuklar hep öyle gürbüz, güzel mi?

Fakat, karısının, dantelâlarla süslü, beyaz ipekliden fistanını tetkik etmekle meşgul Séguin, yapmacık yüksek terbiyesinin altında, huşuneti tabanca gibi patlıyan kabalıklardan birini gösterdi.

— Bu bez parçasını giymek için mi bizi bekletiyorsun? Seni, hiç bu kadar kötü kılıkta görmemiştim.

Halbuki, Valentine, oraya gelirken, enfes olduğu kanaatindeydi. Ağlamamak için kendini zorladı, somurtan küçük kız çocuk çehresi, mağrur ve intikamcı bir isyan ifadesi aldı. Orada durup, bir istiğrak edasiyle kendisine bakan, onu kuşattığı mütevekkil sevgi içinde, köle tavrını aşırı dereceye götüren dostu doğru, ağır ağır gözlerini çevirdi.

Santerre :

— Enfessiniz, dedi, bu rop da, gerçekten bir harika.

Séguin bu söze güldü, kadınların karşısındaki yavanlığından dolayı Santerre'le alay etti. Valentine, iltifat karşısında yumuşamış, ve bir kuş neşesini andıran keyfi yerine gelmişti; lâfa karıştı, bir erkeğin, tatlı sözlerle, kendisini, istediği yere götürebileceğini söyledi. Oracıkta, gayet teklîfsiz, gayet açık saçık, bir nebze konuştular; Mathieu, şaşakaldı, nereye gizleneceğini bilemedi; çekilip gitmeyi pek istiyor, fakat, arzu ettiği tamir işini

mal sahibine kabul ettirmedikçe inat ediyor, oradan ayrılmıyordu.

Séguin, son söz olarak :

— Yoo ! dedi, lâftan ibaret olmak şartıyla, her oyuncağa izin veririm. Ama, sakın başkasiyle yatmağa kalkışma, seni minimini bir tavşan gibi öldürürüm.

Gerçek, çok kıskançtı. Valentine, teselli buldu, kocasiyle barıştı, kadın kadıncık sesiyle ilâve etti :

— Biraz sabret, çocukları getirsin de, gitmeden evvel öpelim diye Céleste'e tembih ettim.

Mathieu, bu yeni beklemeden istifade ederek, dileğini tekrarlamak istedi. Fakat, Valentine, yine lâkırdıya başlamıştı, en şüpheli lokantayı seçip orada yemek yemelerini teklif ediyor, görecekleri piyesin, bir gün evvel, genel provada ısıklıkla karşılanan kepa-zeliklerle dolu piyes mi olduğunu soruyordu. Bu iki erkeğin arasında uslu bir talebe gibi duruyor, onların aşırı fikirlerini daha mübalâgalandırıyor, edebiyatta, sanatta, onları bile güldüren ifratlı bir kötümserlik, şiddetli bir muhalefet gösteriyordu. Wagner çok methe-diliyordu, o, bağlantısız musiki istiyordu, geçip giden rüzgârın serbest ahengini istiyordu. Ahlâkına gelince, o, tüyler ürpertiyordu Ibsen'in âsi kadınlarının gürültülü aşklarını bir kere daha yaşamıştı. Şimdi el ile tutulamaz saf güzelliğe sahip kadınla meşguldü, San-

terre'in son yarattığı Anne - Marie'yi, had-
dinden fazla maddî ve düşük buluyordu,
çünkü, müellif, kitabının bir sahifesinde, Nor-
bert'in buseleri, kadının alnında iz bıraktığını
söylüyordu. Santerre, bu fıkrayı inkâr etti,
Valentine seğırtti, kitabı aldı, o cümleyi
aradı.

Romancı, derdini anlatamıyor.

— A canım, çocuğa mâni oldum, diyordu.
Valentine :

— Allah Allah! diye haykırdı, hepimiz
mâni oluyoruz, bu işin artık kahramanlık ta-
rafı kalmadı, harcıâlem oldu... Anne - Marie
kalbimizi yükseltmek için, lekesiz mermer ol-
malıdır, Norbert'in buseleri de onun üzerinde
iz bırakamaz.

Fakat, lâkırdısı yarıda kaldı, at kafalı, yüz
çizgileri kuvvetli ve hoş, iri yarı, esmer bir
kız olan oda hizmetçisi Céleste, iki çocuğu
almış, gelmişti. Gaston beş yaşındaydı, Lucie
de üçündeydi, ikisi de, gölgede açmış gül
gibi solgun, nârin ve inceydiler. Anneleri
gibi sarışındılar, oğlanın saçları kızıla çalı-
yordu, kızınkiler daha açık yulaf rengindeydi;
yüzleri, babalarınıninki gibi daha uzunca, göz-
leri, annelerinininki gibi mavi idi. Saçları kıvrı-
cıktı, beyaz giydirilmişlerdi, son derece süslü
idiler, dokunsanız kırılacak kadar narin, canlı
iki büyük bebeğe benziyorlardı. Baba ile ana-
nın monden gururu okşandı, çocukların, rol-
lerini oynamalarını istediler.

— O ne ! Bonsuvar demek yok mu ?

Çocuklar, daha şimdiden cemiyete alışık, sıkılganlık duymadan karşılardaki insanların yüzlerine dikkatle bakıyorlardı. Hemen itaat etmemeleri, söz dinlemekten hoşlanmadıkları için, tabii bir tembellik neticesiydi. Bununla beraber, razı oldular, kendilerini öptürdüler.

— Bonsuvar Santerre amca.

Sonra, Mathieu'nün karşısında tereddüt ettiler. Onu iki üç defa görmüş oldukları halde, babaları bu mösyönün adını hatırlatmak zorunda kaldı.

— Bonsuvar mösyö Froment.

Valentine, onları tuttu, kaldırdı, buselere gömdü. Çocukları çok seviyordu, yere bırakır bırakmaz da unutuyordu.

Küçük oğlan :

— Anne, yine mi sokağa gidiyorsun? Diye sordu.

— Tabii yavrum. Biliyorsun ya, babalarla annelerin işleri vardır.

— Peki, anne, biz yalnız mı yemek yiyeceğiz ?

Valentine cevap vermedi, emirlerini bekleyen oda hizmetçisine döndü.

— İşliyor musun, Céleste? Yanlarından bir dakika ayrılmıyacaksın, hele mutfaka hiç girmesinler. Ne zaman sokaktan gelsem, onları mutfakta buluyorum. İnsan deli olacak... Saat yedi olur olmaz, yemeklerini ver, dokuzda yatağa yatır uyusunlar !

At kafalı koca kız, saygı ve itaatle dinliyor, kurnaz tebessümü, Paris'e geleli beş sene olmuş, işde kaşarlanmış, evin efendileri evde bulunmadıkları zaman, çocuklara ne yapıldığını bilen Normandiyalı hüvviyetini anlatıyordu .

Yalnız şu kadar söyledi.

— Madam, matmazel Lucie keyifsiz, yine gasiyan etti.

Çocuğun babası pür hiddet haykırdı.

— Nasıl? Yine gasiyan mı etti? Bundan başka lâf işittiğim yok, bunlar hep gasiyan mı ederler kuzum? Hem de, her zaman, tam sokağa çıkacağımız zaman oluyor... Karıcığım, kötü bir şey 'bu, çocuklarımızın midesinin böyle sünger kâğıdından olmamasına dikkat etmelisin.

Valentine, elinden bir şey gelmiyeceğini anlatmak ister gibi, öfkeli bir hareket yaptı. Gerçek, çocuklarının midesi sık sık bozuluyordu. Çocuk hastalıklarının hepsine yakalanmışlardı, hemen daima ateşleri vardı ve nezleliydi. Hizmetçi eline bırakılmış çocuklara mahsus bu sessiz, tasalıca hallerini muhafaza ediyorlardı.

Valentine, kızına doğru eğildi, sordu.

— Sahi mi, hastalandın mı, Lucie'ciğim? Ama artık geçti değil mi? Yok yok, bir şey değil, hiç bir şey değil. Beni kucakla elmasım, babana da, cici cici bonsuvar, de. Sokağa çıkarken üzülmesin.

Yüreği rahat etmiş, neşelenmişti, doğruldu; Mathieu'nün kendisine baktığını görünce:

— Ah! Bu küçük mahlûklar yok mu, insanı pek üzüyorlar! dedi. Fakat, görüyorsunuz ya, ne de olsa seviliyorlar; ama, dünyaya gelmeseler kendileri için daha da iyi olurdu diye düşünüyoruz... Her ne hal ise, ben vatana karşı borcumu yerine getirdim, keşki bütün kadınlar benim gibi bir oğlan bir de kız doğursalar!

Bunun üzerine, Mathieu, onun şaka ettiğini görünce, kendisi de gülerek şu sözü söyledi.

— Hayır hayır, madam, borcunuzu ödemiş değilsiniz. Vatanın gelişmesi için, dört çocuk ister. Hekiminiz olan doktor Boutan'ın, doğurttuğu kadınlar dünyaya dört çocuk getirmedikçe ne söylediğini biliyorsunuz. «Hesap tamam değil» diyor.

Séguin tekrar öfkелendi.

— Dört mü? Dört mü? Eğer bir üçüncüsü gelecek olsa, cinayet işledim sanacağım... Yoo! Emin olun bu sayıyı aşmamak için elimizden geleni yapıyoruz.

Valentine, gülerek dedi ki:

— Herhalde, çok ihtiyar bir kadın olduğum için, geri kalan bir parça teravetimi de kaybetmek tehlikesine girmek istemediğimi tahmin etmezsiniz... Ama, kocamın benden tiksindiğini de istemem.

Mathieu, cevap verdi.

— Evet ama, bunu da yine doktor Boutan'la konuşun. Benim bir şey bildiğim yok. Onun iddiasına göre, kadınları ihtiyarlatan ve yıprandıran şey, gebelikler değil, karı kocanın gebeliğe mâni olmak için aldıkları tedbirlermiş.

Bu sözleri, koyu şakalar, ev halkının pek hoşlandıkları açık saçık bir telmihler yığını karşıladı. Mathieu, vasıta olan arzu tatmin edildiği halde, hedefi teşkil eden uzviyetin vazîfesi yerine getirilmedikte, ürpertinin tahripkâr hale geldiğini ilâve edince, zariflikle karışık müstehcen sözler büsbütün arttı. Bir sadizm soluğu dolaştı, genç kadının kocasına gülümsiyerek bakan gözleri, yatak odalarındaki gizli işlerinden bir nebzeyi, Séguin'in kendisini yoran ve yıpratan koça sefahatini, zevceyi gönül eğlencesi bir fahişe haline getirişini anlattı. Bazı sabahlar, bu yüzden harap, başı sersem oluyordu, en berbat sukutlara alışmıştı, Norbert'in buseleriyle harabolmıyan Anne-Marie'yi tahayyül ediyordu.

Valentine, cüretle mukabele eden Santee'e :

— Ah ! Kaçamaklar ! dedi. Şu kaçamaklara karşı yaptıkları mücadele, doğrusu hoşuma gidiyor. Bir küçük şehir doktoru, bir kitap yazıp, akla gelebilen bütün kaçamaklarla mücadele etmeği düşünmüş, gerçekten korkunç şeyler. Ama, sonunda bunları köylülere öğretmekten başka bir şey yapamamış.

O zamana kadar, bu işin nasıl yapıldığını köylüler bilmediği için, memlekette doğum yarı yarıya azaldı.

Céleste, sükûnetini bozmuyor, çocuklar bir şey anlamadan dinliyorlardı. Nihayet, Séguin'ler, bu hikâyenin sebeb olduğu kahkahalar ortasında Séguin'in peşine takılıp evden çıktılar. Mathieu, ancak, indikleri zaman, met-halde, mal sahibini razı edebildi; madem ki, odaların tavanları akıyordu, Séguin, Janville'-de tenekeciye mektup yazacak, dam baştan başa tamir edilecekti.

Lando kapının önünde bekliyordu. Karı koca, dostlariyle beraber arabaya bindikten sonra, yaya olarak yola devam eden Mathieu, başını kaldırıp yukarı baktı. Céleste'in, iki çocuğun ortasında, pencerelerden birinin önünde durduğunu gördü, hizmetçi kadın her-halde, mōsyō ile madamın gittiklerine iyice emin olmak istiyordu. Morange'ların evini ve Reine'in gidişini hatırladı, fakat burada Lucie ile Gaston, hareketsiz, gamlı bir ciddiyet içinde idiler. Ne anaları ne de babaları baş-larını kaldıрмаğı akıl etmedi.

IV

Mathieu, saat yedi buçukta, Madeleine meydanında buluşmağı kararlaştırdıkları lo-kantaya geldiği zaman, Beauchêne'le müşte-risi mōsyō Firon Badinier'yi, bir masanın

başına oturmuş, birer kadeh *madère* şarabı içerken bulbu. Ziyafet, nadide yemeklerle, en güzel şaraplarla, debdebeli bir bolluk içinde, pek mükemmel oldu. Fakat, genç adamı, aslan gibi yiyip içen bu iki kişinin kuvvetli iştihısından da fazla hayran bırakan şey, patronun ustaca babacanlığı, elde kadeh, bir tek lokma yemeği ihmal etmeden gösterdiği faal, neşeli zekâ oldu; öyle ki, daha kızartmayı yedikleri sırada, müşteri, yeni harman makinesini ısmarlamakla kalmamış, bir tırpan makinesinin fiyatı üzerinde de anlaşmıştı. Saat dokuzu yirmi geçe, Evreux trenine binecekti; saat dokuzu çalınca, artık müşteriden yakasını sıyıрмаğı pek istiyen beriki, Saint-Lazare istasyonuna kadar olan birkaç adımlık yolu aşması için, onu bir arabaya yüklemeye muvaffak oldu.

Sonra, Beauchêne, sokakta, Mathieu ile yalnız kaldı, şapkasını çıkardı, ateş gibi yanan başını, bir lâhza, lâtif mayıs akşamının havasıyla serinletti.

Gülerek

— Öf ! hele şükür ! dedi. Kolay da olmadı. Herifi kandırmak için pommard şarabı içirmek lâzım geldi... Gitmiyecek, bana randevumu kaçtıracak diye ödüm koptu.

Çakır keyif, ağzından kaçırdığı bu sözler üzerine, birdenbire, dertleşmek ihtiyacı duymuş gibi oldu. Şapkasını giydi, bir yaprak sigarası daha yaktı; genç adamın koluna gir-

di, telâşlı kalabalığın ve bulvarı aydınlatan gece ışıklarının ortasında, aheste adımlarla yürüyerek

— Ooh! dedi, daha vaktimiz var, beni ancak dokuz buçukta bekliyecekler, iki adım ötede... Bir puro ister misiniz? İstemiyorsunuz öyle mi, hiç sigara içmezsiniz, değil mi?

— Hiç.

— Ne diyecektim... Bu sabah beni gördüğünüz için, sizden gizlemek mânasız olur. Bu başıma gelen şey pek saçma, doğrusunu söylüyeyim, çünkü, aslına, bakarsanız, bir patronun, maiyetindeki işçi kızlardan biriyle yatması hem dürüst bir iş değil, hem de ihtiyatsızlık. Daima sonu fenaya varır, bir ticarethane böyle kaybedilir, şimdiye kadar da, yemin ederim ki, bu kızlardan hiç birisine el sürmiyecek kadar akıllı davrandım. Görüyorsunuz ya, kendi hakkımda da doğruyu söylemekten geri kalmıyorum. Ama, neylersin! Bu sarışın kâfir kız, ötesini berisini göstere göstere, hep gıdıklıyorlarmış gibi kıkır kıkır güle güle, kanımı tutuşturdu.

Beauchêne, şarap lâkırdısı etmekten sakınan ayyaşlar gibi, konuşurken daima dürüsttü; Mathieu'ye, ilk defa olarak bu şekilde açılıyordu. Mathieu'yü, Marianne'la evlenip, hısımlık yoluyla kuzeni olalıberi, öyle düzenli bir hayata sahip, aile hayatında o kadar vefalı bellemişti ki, herhalde, sözlerini dinlemeğe ve gülmeğe pek hazır bulmıyacağına

hükmediyordu. Nihayet, açılmağı göze almıştı, başarılı sevda maceralarında bir sırdaşı vardı; artık onu bırakmıyor, sımsıkı tutuyor, sanki bulvardaki kalabalık işitecekmiş gibi, peltekçe bir sesle, kulağına anlatıyordu.

— Tabii tahmin edersiniz, bu iş oluncaya kadar ben hiç kuşkulandım. Kız etrafımda dönüp duruyor, beni baştan çıkarmak için kırıyordu. Kendi kendime : «Boşuna vakit kaybediyorsun, kızım, diyordum; sokakta, senin gibileri çok; lâzım olunca oradan bulurum » Ama, yine de, bu sabah, siz de gördünüz ya, üzerire atıldım; öyle ki, birazdan iş olacak, çünkü, bu akşam, benimle bulaşmağa razı oldu; bir köşeciğim var, oraya gelecek. Saçma bir şey, ne olursa olsun ! Ben de odundan değilim ya. Ben böyleyim, bir kadını içim çekti miydi, deliye dönerim. Halbuki, sarışınlardan anlamam. Ama, bunu yataкта görmeği merak ediyorum. Ha ? Ne dersiniz ? Eğlenceli olsa gerek, bu kız.

Sonra, önemli bir noktayı unutuyormuş gibi

— Ha ! Haberiniz var mı, icabına bakılmış zaten, dedi. Tahkikat yaptım, on altı yaşındayken, Moineaud'lara, hepsinin birden içine tıkıldıkları o üç küçük odayı kiralıyan şarapçının oğlu ile yatıyormuş... Kız oğlan kızlardan hoşlanmam, hem, lüzum da yok, fazla tehlikeli şey.

Mathieu, hem zihnî, hem bedenî bir hu-

zursuzluk içinde, bir parça sıkılganlıkla dinliyordu. Yalnız, şu suali sordu.

— Peki ! ya karınız ?

Beauchêne, bir an şaşaladı, birdenbire durdu.

— Nasıl karım ? Karım demekle, ne demek istiyorsunuz ?... Tabii, karım evimizde, küçük Maurice'imizin rahat rahat uyuduğuna emîn olduktan sonra yatağına yatıp beni bekliyecek... Karım, namuslu bir kadındır, azizim, size daha başka ne söyleyim ?

Sonra, tekrar yürümeğe başladı, Paris kaldırımı havasının, gecenin o saatinde tesirini artırır gibi olduğu şarapların ve etlerin verdiği sersemlikle, gitgide daha candan, daha mahrem konuşmağa başladı.

— Haydi, efendim, haydi ! Çocuk değiliz, koskoca adamlarız, yahu ! Hayat, hayattır, başka lâf dinlemem ben!... Karım ! Evet ama, dünyada en fazla değer verdiğim insan odur ! Para sıkıntıları içinde evlendiğim zaman, size itiraf ediyorum işte, karımı sevmiyordum, yani, kadın olarak, anlıyorsunuz tabii. Kendisine saygısızlık göstermek gibi olmasın ama, benim hoşuma gitmiyecek kadar gerçekten fazla zayıftı; kaldı ki, bunu kendi de anladı da, o tarihten beri, biraz şişmanlamak için her çareye başvurdu; hoş, fayda etmedi ya ! Ne var ki, insan, bir kadınla, metres edinmek için evlenmez... Şu halde, düşünün. Karıma karşı, bir aile babasının,

oğlunun annesine gösterdiği derin saygıyı besliyorum. Yuva yerinde duruyor, yuva kirletilemez. Vefalı bir koca gibi olamıyorsam da, herhalde, karılarını baştan çıkartanlardan olmamak ömrüm var. Madem ki, kendi karıma her akşam bir çocuk yapamıyacağım ve kendisinden bazı cemilekârlıklar istemekten utanacağım, açlıktan, benim gibi, hasta olacak derecede ıstırap çekmek felâketine uğrayınca, şehvet ifritini başka tarafta tatmin etmek elbette yine ona saygı göstermek olur.

Gülüyor, bu nazik şeyleri, karı kocalık hayatı bakımından gayet dürüst, gayet ince bir şekilde anlattığını zannediyordu.

Mathieu

— Peki, dedi, kuzinimiz Constance, bu güzel nazariyeyi biliyor mu? Yaptığınız işi muvafık buluyor, sizi, dediğiniz gibi, başka tarafa gitmekte serbest bırakıyor mu?

Bu söz, Beauchêne'in candan neşesini artırdı.

— Yok, yok! Beni saçmasapan konuşturmayın. Tersine, Constance, ilk evlendiğimiz zamanlar çok kıskanç davranıyordu. Sıvışmak, bir iki akşamcık koparabilmek için ne masallar uydurmadım! Üstelik, o tarihte, azgındım, sevgili ve muhterem karıcığım o kadar yavandı ki, yeise kapılıyordum. İki çarşaf arasında bir kuru kemik, azizim. Garezsiz söylüyorum, onun kadrini düşürdüğümü de sanmıyorum, çünkü, bu, dünyada ondan daha

namuslu insan bulunmadığını ispat eder... Sonra, aklı başına geldi, önüne geçilmesi imkânsız olan hale bir parça tahammüle başladı, bazan göz yummağa razı olduğunu farkeder gibi oldum. Netekim, bir akşam, beni, tanıdıklarından bir kadınla âdeta bastırdı da, bana asla bir kelime söylememek inoeliğinde bulundu. Halbuki, tanıdıklarıyla düşüp kalkarsam inciniyor, lâkin, sokaktakiler, kaldırımda dolaşan tanımadık kadınlar, tabî, çok daha az tesir yapıyor. Meselâ, bugünkü şu kızın ona dokunur neresi var? Bu kızı sevmiyorum, alıyorum, bırakıyorum. Bu iş, karımdan o kadar uzakta, onun o kadar üstünden geçiyor ki, dokunmasına imkân yok... Ama, herşeyin doğrusunu söylemek lâzım. Constance'ın kabahatleri var, o o büyük kabahatleri var. Şüphe yok, onun gibi ben de katî karar verdim, küçük Maurice'imizden başka çocuk yapmıyacağız. Ancak, bu sabah ne dediğini işittiniz, gerçekten müthiş kadın. Aldığı tedbirleri tasavvur edemezsiniz, erkeği iğrendirecek şeyler.

Açık saçıklığı kanını büsbütün kızıştıran bir bahis üzerinde anlattığı sırlar daha mahremleştetikçe, ağzındaki yaprak sigarasını çiğniyor, daha sık soluyordu. Fakat, yatak odasının sırlarını sayıp dökmekten hiç çekinmedi, sarıh teferruata girdi. Kendisi, ne sapıtmış bir zevk düşkünü, ne de bir sefihti. Kendi halinde tabiatıyla pekâlâ iktifa edi-

yor, yalnız, çok fazla iştahlarından rahatsız oluyor, sık sık duyduğu bu iştahlardan sonra, daima açlığını giderememiş olarak kalıyordu. Ufak tefek eğlenceler, bu mütemadi açlığı telâfi için baş vurduğu yarım buluşmalar onu tatmin etmiyordu. Beri taraftan, kadınlık vazifesini idrak eden Constance da, kocasını elinde tutabilmek için, o vazifeyi yerine getirmeye uğraşıyordu. Zevka razı oluyor, kendisi de, bir sinirlilik içinde buna boyun eğiyor, kollarından sıyrıldığı zaman tatmin edilmemiş ve öfkeli hissettiği bu erkekten, o sinirliliğin ıstırabını bazan gizliyordu. Bu adamdan, onun şiddetinden, sonu gelmez musallatlığından, öteden beri rahatsız olmuştu; artık, çocuğu ne kadar bertaraf ederlerse etsinler, kaçamaklar, namuslu burjuva yataklarında usulden olan bütün o kaçamaklar daha yorucu, daha yıpratıcı idi, bunlardaki fantazi noksanı, nispi ihtiyatlılık, suiistimalin, namuslu zevcelerin yarısını sonunda sakat bırakmasına mâni olmuyordu.

— Hulâsa, azizim, bütün bunlar çok iyi; ama, benim kadar siz de bilirsiniz ki, otuz iki yaşında bir erkek, evdeki suyuna tırیده mahkûm olunca, şayet damarlarında kan varsa, çabucak bıkar; ben, o suyuna tırیده de razı olurum, tek, sağlam olsun, eti budu yerinde olsun, şuraya kadar içine gömüleyim... Meselâ, dün gece, tasavvur ediniz ki...

Nefesi daralarak, boğula boğula, kıs kıs

gölerek, hikâyeyi, kuzeninin kulağına anlatmağa devam etti; bu şekilde pekâlâ oluyor zanneden zavallı karısına, dostça acıdı.

— Onun için, yok, azizim, hayır, öyle değil mi? Ben fena adam değilim, karımı üzersem eza duyarım. Zeki oluşu, önüne geçilemez zaruretleri anlayıp, bir parça gözyummağa başlaması hoşuma gidiyor. Yeter ki, mesele dışarda, temiz temiz olup bitsin, pahalıya mal olmasın, ona ne zararı dokunur, sorarım size? Ahbaplarımdan birinin bir karısı var, çok meziyetli bir kadın, ooo, tanıdığım kadınların en seçkini; yine de, kocasına «Git, git, kocacığım, sükûnet bulmuş olarak, daha mâkul dönüp bana geleceksin» diyor. Nasıl? İyi görüş, değil mi? Mutlak hakikat budur! Ben, tatmin edildiğim zaman, eve, pürneşe dönüyorum; Constance'a bir küçük hediye götürüyorum, ev, üç gün saadete kavuşuyor. Demek oluyor ki, bunda herkesin faydası var, hem, şu da var ki, insanın karısı, kocasının çocuk yapmasını istemezse, yapmamak için de yine en mükemmel çare budur.

Beauchêne, kendi kendinden duyduğu hoşnutluk içinde, bu son nükteyi çok zekice buldu, gözlerinden yaş gelinceye kadar güldü.

Mathieu :

— Peki ama, dedi. Bu çocuğu, dışarıda, rasgele yakaladığınız, o güzel kızlarla yapmanız tehlikesi yok mu? Onlarla beraber olduğunuz zaman da kaçamaklı hareket etmek

zorunda kalırsanız, bu evdekinden daha zevkli bir şey olmaz.

Beauchêne sakinleşti, halinde, tahmin edemediği bu itiraza şaşığını gösteren bir eda vardı.

— Herkes kaçamak yapıyor, herkes, yani biraz kendini bilen bir adam, ne de olsa tedbir alıyor.... Hem, gönül eğlendiren bu kızlar, hiç çocuk yapmazlar, malûm bir şey bu. Zaten, para alıyorlar, başlarının çaresine bakmak, zanaatın tehlikelerini göze almak, onlara düşer... Sonra da, azizim, bu kızları gebe bırakıp bırakmadığını, insan nereden anlar, bir daha yüzlerini görmüyoruz ki, günün birinde, gebe bulduğumuzu farzetsek bile, çocuğun hangi erkekten olduğunu kendileri de söyleyemezler ki... Çocuk hiç kimseden değildir, orospuda çocuk derdi yoktur.

Keyfi yerine gelmiş, sakinleşmiş, hiçbir vicdan azabı duymadan, o geceki zevki bakımından hiçbir vesvese ve endişe hissetmeden, Caumartin sokağının köşesinde durdu. Bu gibi maceralar için, o sokaktaki evlerden birinde, avlunun nihayetinde bir odası vardı ki kapıcı kadın silip süpürürdü. Maiyetindeki işçi kızlardan biriyle teklif tekellüfe lüzum görmediğinden, sarışın gûzele, sokakta, kapının önünde buluşmak üzere randevu vermişti.

Mathieu, Norine'i uzaktan tanıdı; bir havagazı fenerinin dibinde duruyordu. Açık renk

bir fistan giymiş, hareketsiz duruyor, yuvarlak şapkasından taşan güzel saçları, ürpertili ışığın ortasında, kızıl bir altın parıltısı alıyordu.

Beauchêne çok heyecanlandı, neşelendi, çapkınca gizli mânalarla dolu bir tavırla, genç adamın elini kuvvetle sıktı.

— Eh ! Allaha ısmarladık, âzizim. Geceniz hayır olsun, dedi.

Sonra, kulağına bir kere daha eğildi.

— Biliyor musunuz, şeytan gibi kurnaz, dedi. Babasına, bir arkadaşıyla beraber tiyatroya gittiğini söylüyor. Bu sayede gece yarısından sonra, saat bire kadar serbest kalıyor.

Mathieu, kaldırımın kenarında yalnız kaldı. Noriné'le birlikte, bir arabalık kapısından girip kaybolan patronun son sözleri, gözünün önüne, işçi Moineaud'nun hayalini getirmişti; kızı Euphrasie azar ıstırken, öteki, o sarışın çapkın kız da, sinsi sinsi gülerken, adamın, kadınlar atelyesinde, işten yoi yol çatlamış elleriyle, sessiz ve tasasız duruşunu tekrar görüyordu. Fakirin çocukları, muharebeye yahut fuhşa sürülmek için büyüdükları zaman, baba, kötü bir hayatla hantallaşmış bir halde, yuvadan düşen yavruları, rüzgârın, hangi felâkete sürüklediğini hiç merak etmez.

Saat dokuz buçuğu çalıyordu, Mathieu'nün, kuzey garına gitmek için bir saatten fazla vakti vardı. Onun için, acele etmedi, bulvarlar boyunca, gezine gezine ilerledi.

Kendisi de fazla yemiş, içmişti, dinlediği sırlar kulaklarında uğulduyor, onu, için için, bir sarhoşlukla büsbütün sersemletiyordu. Elleri ateş gibi yanıyor, yüzünde alevler doluşuyordu. Elektrik lâmbalarının ışığıyla tutuşmuş, kira arabalarıyla omnibüslerin ardı arası kesilmez harıltısı ortasında itişip kakışarak kaynaşan kalabalığın hummalı faaliyetiyle dolmuş bulvarlarda, akşam, ne kadar da ılıktı! Bu, yaklaşmış geceye doğru akan, ateşli bir hayat seli gibiydi, Mathieu, sıcak arzusunun, üzerinden geçip gittiğini hissettiği bu insan soluğuna kendini bırakıyor, sürüklenip gidiyordu.

O zaman, bulanık hulyasının ortasında, o günkü gününü tekrar yaşadı, kendini, önce, o sabah, Beauchêne'lerin evinde buldu. Baba ve ana, aklı başında iki suç ortağı gibi anlaşıyorlardı, biricik oğulları küçük Maurice de, sapsarı yüziyle, kanapede, balmumundan bir İsa tasviri gibi uyuyordu. Mathieu, şimdi, Constance'ın, uykuya yatan çocuğu örtüp bastırdıktan sonra, kadın kadıncık gidip yatışını, kocasının eve döneceği geç saate kadar, soğuk yatakta, tek başına, uyumadan beklediğini görüyordu. Beriki, aralarında anlaşma neticesi kısır kalan erkek, bunu başka tarafta, ulu orta telâfi ediyor, karısının istemediği çocuğa, başka bir kadını gebe bırakmak tehlikesine atılıyordu. Kadın, kocasına borçlu olduğunu sandığı cemilekârlıklarda bu-

lunduğu zaman, kaçamaklar, erkeği, eskisinden daha aç hale getirirse, ihtiyacın zoriyle, tohumu, tesadüfe ve rüzgâra bırakarak serpmeye gittiği akşamlar, onun böyle yatıp beklemekten başka yapacağı iş yoktu. Fabrika, günün birinde taksime uğramak tehlikesine düşmemeliydi, Maurice, sanayi âleminin prenslerinden biri olmak için, on misline çıkan milyonlara, tek başına vâris olmalıydı. Hiç bir ahlâk fesadiyle değil, sırf işlerin selâmeti için, kaçamağa başvuruyorlardı. Kocas, orospunun birinin yanında gecikip kaldığı zaman, karısı göz yumuyordu. Eski asilzadelerin yerine geçen sermayedar burjuvazi, kendi ilga ettiği bükûriyet hakkını, her türlü ahlâk ve her türlü sıhhat kaidesine aykırı olarak, bir tek evlâttan başka çocuk yetiştirmiyerek, böylece, tekrar tesis ediyordu.

Sonra, Mâthieu, gazete müvezzilerine daldı, bir akşam gazetesinin son baskısını satıyorlar, Credit National'in çektiği bir tahvilât piyangosunun ikramiyelerini haber veriyorlardı. Derken, birdenbire, Morange'ları yemek odalarında görür gibi oldu; şefleri, değerli memurlarını en yüksek mevkilere çıkardıkları o büyük bankalardan birine gireceği gün için, muhasebeci ile karısının büyük servet hulyaları kurduklarını tekrar işitir gibi oldu. İhtirasla kemirilen, kızlarının, yine fakir bir küçük müstahdemle evleneceğinden korkarak tir tir titreyen bu karı koca, siyasi eşitlikle

iktisadi eşitsizliğin yarattığı muvazenesizlikle harap bir demokrasi içinde, herkese, bir kade me yükselmek, bir sınıf yukarı çıkmak ihtiyacını duyuran o dayanılmaz hastalığa kendini kaptırıyordu. Başkalarının lüksü onları haset ateşiyle kavuruyordu, yüksek sınıfın debdebelerini uzaktan kopya etmek için borçlanıyorlardı, bu ihtirash gurur divaneliği içinde, namuskârlıklarına, tabii iyiliklerine varıncaya kadar bozuyorlardı. Şu anda, Mathieu, bu karı kocanın, erkenden yattıklarını da gözönüne getiriyordu; çünkü, Morange'ların eve kapanıp oturmaktan hoşlanan insanlar olduklarını da; pazar günleri prens gibi debdebe ile sokağa çıkabilmek üzere, hafta içinde yakacakları gaz yağına varıncaya kadar tasarruf eden Valérie'nin, mütevekkil hasisliğini de bilmiyor değildi; onları, ışığı söndürdükten sonra, yatakta, muhabbetle birbirine sarılmış, birbirini çok seven, birbirine bağlı karı koca gibi, kucak kucağa yattıklarını, fakat, her zaman muhtemel bir unutkanlığın neticelerinden dehşetle sakındıklarını görüyordu. Mirasın taksimi karşısında isyan eden patronun yatağında olduğu gibi, orada da, çocuktan, aynı derecede korkuluyordu; çocuğun gelişi, feci bir sıkıntı teşkil edecekti, o kadar istenilen servete doğru yükselmeyi geciktirecek, buna mâni olacaktı. Kaçamağa başvurmak, hep kaçamaklı hareket etmek lâzımdı, tehlikesiz sevişmelerle iktifaya iyiden

iyiye karar veren, sonra, bir ihtiyatsızlık neticesinde, çok meraka düşen, günleri sayan, yüreklerine tamamiyle emniyet verecek devreyi bekliyen sadık karı kocaların kısır oyuncacı idi bu. Apartmanın öte başındaki odasında, Reine de uyumuyordu; baronne de Lowicz'in götürdüğü matinenin heyecanını hâlâ taşıyordu; bu güzel madamın, kendisini öpmesi, sinirlerini oynatmış, onu tahrik etmişti, eğer, bir küçük erkek veya kızkardeş gelmezse, annesiyle babasının kendisine vadedtikleri çok zengin kocayı şimdiden tahayyüle başlamıştı.

Birikmiş bir kalabalık, yolunu kesince, Mathieu, o akşam bir ilk temsil veren tiyatronun önünde bulunduğunu gördü. Bu, uzun boylu, kızıl saçlı bir kız olan yıldızının resmini, tabiidan bir misli büyük olarak duvarlara yapıştırıp ilâna kalkışan, açık saçık gülünç piyesler temsil ettiren bir tiyatro idi; bu sefer, yıldız, eşsiz bir sembolizm ifade ediyordu; kısır aşk hastalığını temsil eden çıplak ve yassı bakireydi, yoldan gelip geçenleri etrafına toplayan fâcir ve rezil bir büyük zambaktı. Mathieu, iğrenç mütalâalar işitti, Séguin'lerin, Santerre'le birlikte bu tiyatroda bulunduklarını, bu piyesi seyredip zevk aldıklarını hatırladı; piyes, öyle sersemce müstehcen bir şeydi ki, bir gün evvel, prova edilirken, seyirciler, kayıtsız insanlar oldukları halde, sıraları parçalayacak hale gelmiş-

lerdi. Beri tarafta, Antin sokağındaki konakta, Céleste, Gaston'la Lucie'yi yatırmış, acele mutfığa inmişti; civarda küçük bir tuhafiyeci dükkânı işleten ahababı madam Menoux, onu orada bekliyordu. Gaston, su katılmadan şarap içtiği için uyuyordu. Karnı yine çok ağrıyan Lucie, korkudan tir tir titriyor, kalkıp Céleste'e seslenmeğe cesaret edemiyordu, çünkü, hizmetçi kadın, kendisini rahatsız edecek olursa, çocuğu hırpalıyordu. Gece yarısından sonra, iki sularında, Séguin'ler, Santerre'e bir düzine istiridye ikram ettikten sonra eve döndükleri zaman, menfur ve kızgın tiyatrunun, fahişelerle dirsek dirseğe oturdukları gececi lokantanın verdiği cinsi azgınlığı beraberlerinde getireceklerdi; bütün ihtiyaçlarının fesadı içinde, moda ile tefessüh etmiş olarak, beyinleri, budala ve sahte bir edebiyatın gösterişi ile muvazenesi bozulmuş olarak yatağa gireceklerdi; öyle ki, bu karı kocanın kaçamakları, istekli bir kötümserlikle karışık, zerafetle peşinde koşulmuş ahlâk fesadiyle çetrefilleşiyordu. Çocuk doğurmak bir cürüm oluyordu, kısır ürperme, dünyanın sona ermesinin temennisi idi. Her usule cevaz vardı, sefahat talim ediliyordu, zina mukadderdi, yeter ki, çocuk olmasın. Santerre de öte yandan, rahat rahat gidip tek başına yatacak, zamanını bekliyecek, kendini kollayan ihtiyatlı bir çapkın gibi, bu işi idare edecekti.

O günün hulâsası olarak, Mathieu'nün şimdi dikkatini çeken şey, kaçamaktı; her tarafta, sabahtan beri evlerine ayak bastığı bütün insanlardaki kaçamaktı. Etrafındaki herkes, bütün tanıdıkları, hayat yaratmaktan kaçınıyorlar, artık, döl yetiştirmemek için, isteyerek, inatla, menfaate veya zevke dayanan, ustaca bencil hesaplarla, kaçamak yapıyorlardı. Şu anda, çocuk sayısını isteyerek tahdideden üç aile, üç muhit biliyordu, üçünde de, başka başka sebeplerle, aynı kaçınma vardı. Bu şeylerin cahili olmadığı halde, onların bu kadar kuvvetli bir aşikârlıkla bir araya gelişleri, hulâsa halinde toplanışları, Mathieu için bir şaşırtmaçtı; aynı zamanda, büyük bir şaşkınlık duyuyordu, o zamana kadar inandığı her şey sarsılıyor, daha o sabah düşündüğü şeklindeki hayat, vazife ve saadetten şüpheyi düşüyordu. Durdu, kuvvetle nefes aldı, kendini toparlamak niyetiyle, yükseldiğini hissettiği sarhoşluğu koğmak istedi. Opera'yı geçmiş, Drouot dört yol ağzına geliyordu; hummasının böyle artması, gecenin bu saatinde, bu ateşli bulvarların tesiriyle değil miydi? Lokantaların kabineleri henüz parıl parıldı, kahveler, şoseyi tutuşturuyordu, taraçalar, yığın yığın müşteri ile kaldırımları kaplıyordu. Bütün Paris, o lâtif akşamdan faydalanmak için oraya inmiş gibiydi, o kadar koyu bir kalabalık halinde dolaşıyordu ki, vücutlar, ılık nefesler ortasında,

durup dinlenmeden, birbirine sürtünüyordu. Çiftler, şakır şakır yanan kuyumcu dükkânları önünde duraklıyorlardı. Kibar aileler, elektrik lâmbalarının teşkil ettiği parlak kemerler altından geçerek, kafe konserlere, koca duvar ilânlarıyla çok şeyler vadeden, eğlenceli ve çıplak temaşa yerlerine dalıyorlardı. Dizi halinde yüzlerce kadın, eteklerini sürüyorlar, yanlarına yanaşacak erkek bekliyorlar, nihayet, fısıltılarla, davetkâr gülüşlerle, kendileri erkeklere yanaşıyorlardı. Kadın avcılığına çıkmış erkekler, bunlara tenezzül etmiyorlar, macera arıyorlar, sapıtmış namuslu kadın, kendiliğinden teslim olan ev kadını, yahut işçi kız arıyorlar, sarışın yahut kumral bir topuzun peşinden seğirtiyorlar, bir ense kökünde hararetli sözler geveliyorlardı. Meşru veya gayrimeşru çiftler, eskimiş karı kocalar, rasgele âşıklar, kendilerini bekliyen yatak odasına doğru, açık arabalarda yol alıyorlar, erkek susmuş, kadın yarı uzanmış, yüzü bulyalı, âni karaltılar ve çiğ aydınlıklar içinden geçip gidiyorlardı. Parıl parıl yüksek binalar arasından, kalabalığın gürültüsü ve tekerleklerin takırdısı içinde akan bu insan seli, kendisini bekliyen geceye, hepsinin yatacağı yatağa, hepsinin, içinde uyuyacakları son kucaklaşmaya, biraz sonra hep ortasında kaybolacakları müşterek bir denize gider gibi gidiyordu.

Mathieu, cereyana kapılıp, gündüzün tah-

rikleriyle, örfün ve içtimâf muhitin eseri olan aynı kızgın humma içinde, herkesle beraber sürüklenerek, tekrar yürümeğe başlamıştı. Artık, kaçamak yapan, yalnız Beauchêne'ler, Morange'lar, Séguin'ler değildi. Onlarla beraber, bütün Paris kaçamak yapıyordu. Bile bile kaçınma, kanun haline konulmuş, kalabalığı bürüyor, genişliyor, bulvarları, civar sokakları, mahalleleri, koskoca şehri kaplıyordu. Gece olur olmaz, gündüzün vahşi mücadelesiyle, çetin çalışmasıyla ısınan Paris'in kızgın kaldırımını, tohumun, hasada karşı kin beslenerek, rasgele her sokağa atılıp kuruduğu taşlık tarla, kavruk topraktan ibaret kalıyordu. Herşey, bu istekli kısırlığı anlatıyor, haykırıyor, zaferli bir hayasızlıkla gözler önüne seriyordu. Lokantalardan ve kahvelerden bir alkol soluğu çıkıyor, erkekleri iğdiş ediyor, kadınların aklını bozuyor, çocuğu daha rüşeym halindeyken zehirliyordu. Eteklerini mütemadiyen savurarak sürten, şunu da, şu berikini de, sonra şu ötekini de yakalayıp lokmaları üstüste tikiştirmaktan başka bir şey düşünmiyen fahişeler, tuvalet kovalarını, kirlenmiş, bozulmuş, çirkef gibi akıp giden hayat halinde, aceleyle boşaltıyorlardı. Kaldırımların bütün hayhuyu; bir saatlik arzunun, eğlence yerlerinden, tiyatrolardan çıkar-ken topladığı bütün fahişeler, asılan ve bedelini ödeten, süslü ahlâksızlığın ipekleri içinde, yahut ne idiği belirsiz odaların pisliği

ortasında iştahını tatmin eden bütün bu insan eti, hayatı katlediyor, onu, sokaktaki çirkefe, alçakça tükürüyordu, Kaçamakları, bundan daha umumî bir şekilde talim etmek mümkün olamazdı, fuhuş, katil dersi veren öğretmendi, tohumlar takibe uğruyor ve yok ediliyordu, dünyaya gelişleri hayatı zehredecek muzır hayvanlar gibi, onları ezmek âdet olmuştu. Sonra, kısır çiftleşme için faaliyete geçen bu her akşamki Paris'te, dersten fayda görülüyordu. Çok fazla kültürlü, edebî nervozizmle sinirleri büsbütün bozulmuş, aşırı fikirlere sahip farfara, incelmış olmanın cezasını ödeyen, kadınlık ve erkeklik vazifesinden kaçınan çiftler vardı; câri hesaplarının defterini tutar gibi gecelerinin defterini tutan, hesabın hep sıfırla denk gelmesi için kendini kollayan, yüksek sanayi, yüksek ticaret âlemine mensup çiftler vardı; serbest mesleklere, keza orta sınıflara mensup çiftler, avukattan, doktordan, mühendisten sonra küçük esnaf, küçük memur vardı; gurur ve para mücadelesi daha şiddetlendikçe, bunların tedbirleri de artıyordu; yüksek sınıftan örnek alarak, çürüyen, sırf zevk uğrunda, herşeyi olduğu gibi lâğıma atma usulünde her gün biraz daha usta kesilen işçi karı koca bile vardı. Bir lâhza daha geçsin, gece yarısı olsun, çocuk tehdidi, bütün Parisi dehşet içinde bırakacaktı. Kocalar, çocuk yapmak istemiyorlardı, karıları, kendilerine çocuk yapılmasını istemi-

yorlardı. Maşukalar bile, sevdanın heyecanı ortasında, muhtemel unutmalara meydan bırakmamak için, son derece dikkat ediyorlardı. Eğer, bütün yatak odaları, bir hamlede açılmış olsa, hemen hepsi, dürüst insanlarınki de, ötekiler de, sefahat yüzünden, ihtiras yüzünden, gurur yüzünden kısır olduğu, aşağılık hesapları güzel duygular haline, bencilliği basiretli akıllılık, korkaklığı içtimai dürüstlük içinde yaşama isteği haline getiren bir fiskü fücür içinde görülecekti. Bu, ölmek istiyen Paris'ti, bütün hayat tortusu, bir Paris gecesi esnasında mahvoluyor, tohum seli, asıl hedefinden başka tarafa sevk ediliyor, üzerinde hiçbir şey yetişmiyen kaldırıma dökülüyordu, tohum serpmeye işi eksik yapılan Paris, vermesi gereken büyük ve bereketli hasadı vermiyordu.

Mathieu'nün zihninde bir hatıra uyandı, bir muharebe akşamı, cesetlerle dolu ovanın karşısında, bir Paris gecesinin bunu tamire yeteceğini söyleyen o muzaffer kumandanın sözünü hatırladı. Paris, güllerin, insan vücutlarında açtığı deliği artık tıkamak istemiyor muydu? Silâhlı sulh, milyonları yüzlerle yutarken, Fransa, dünyaya getirmekten kaçındığı yüz bin çocuğu yapmamak suretiyle, her yıl büyük bir meydan muharebesi kaybediyordu. Mathieu, kışlalardaki yataklarda, tek başına, verimsiz uyuyan, muhitin ifsad ettiği dört yüz bin genç adamı, neslin en

gürbüz, en seçkin çocuklarını da düşündü; nalbuki, onlardan daha fazla sayıda çeyizsiz kız, soğuk yataklarında, gelmiyecek olan, yahut da iş işten geçtikten sonra, tükenmiş, bozulmuş, çok çocuklu bir aile sahibi olmak iktidarını kaybetmiş bir halde gelecek kocayı bekliyordu.

Mathieu, şakakları ateşler içinde, tekrar etrafına bakındı. Montmartre dört yol ağzına, kalabalığın, bulvarlar hattında, en uğultulu, en tehlikeli şekilde kaynaştığı noktaya gelmişti. Hayhuy, orada, o derecede idi ki, ara sokaklardan geçerek kuzey garına ulaşmak için takibetmek niyetinde bulunduğu Faubourg-Montmartre caddesini tutmadan önce, beklemek zorunda kaldı. Sıkıştı, tartaklandı, orada kurulmuş kadınlar pazarının ortasında, o kısır geceye mahsus, gitgide artan bütün o tahrik edici, çıldırtıcı, canlı ve kesif yığın arasında, sürüklendi. Tek bir tanesi filiz verinciye kadar, esen rüzgârla savrulması gereken muazzam tohum miktarını bazan düşünmüş, fakat, hiç bir zaman, bu kadar üzüntü duyup heyecanlanmamıştı. Tohumlar, yumurtalar, dünyanın damarlarına milyarlarla akıyordu, öyle hudutsuz bir bollukla, filizlerle dolup taşmış öyle bir sel halinde akıyordu ki, bütün uzvî maddeyi baştan başa delip geçiyor, suluyordu. Tükenmez bir cömertliğe sahip, tedbirli tabiat, nebatlarla mahlûkların tohumu, yetmek için taşması gerekecek

olduğunu hesaplamış gibi idi. Güneş, taneyi kurutur, fazla rutubet, çürütür. Bir fırtına, koskoca balık yumurtaları yığınlarını süpürüp götürür, âni bir bora yuvaları yıkar, bütün bir bahar mevsiminin yumurtasını yok eder. İnsan, attığı her adımda, dünyalar ezer, son derece küçük mahlûklardan, sayısız bir kalabalığın yumurtadan çıkmasına engel olur. Bu korkunç hayat israfı, ancak, yeryüzünü ve suları kabartan, güneşin bereketli kızgınlığı altında havalarda uçan doğurma zerrecelerinin korkunç bolluğu ile eşittir. Tahribedilen her varlık, tekrar hayat olur, yeni bir kaynaşma halinde mayalanır, mahlûkların yeni bir üremesi halinde, sonsuz, gelişir. Fakat, tahribetmeği istiyen, kendi zevkı için, bencil bir gaye ile onu tasarlıyan ve tatbik eden, yalnız insandır. Hilkatî, kendi menfaati için küçültmeğe uğraşan, onu tahdide, hattâ durdurmağa çalışan, kendisinden doğan nesli, sırf kendi zevkını artırmak için tahdideden, yalnız odur. Fırtına, kumlar üzerine bırakılmış yumurtaları sürükleyip götürür, bora, dalları kırarak yuvaları devirir; yalnız insan, canavarca bir yokluk zevkıyle, vazifesini yok ettiği uzvun ürpermesinden ibaret kötü haz için, isteyerek, insan tohumunu kirletir, tahribeder. Bunda cinayet var, budalalık da var; halbuki, doğacak bütün beşeriyetin kabul edildiğini, yararlı işlerde kullanıldığını, şimdiye kadar, koskoca kıtaların âdeta ıssız kaldığı

geniş dünyayı insanla doldurduğunu düşünmek, ne büyük bir azamet ve kuvvet hulyasıdır ! Hayat hiç fazla gelir mi ? Mümkün mertebe fazla hayat, aynı zamanda, fazla kudret, fazla zenginlik, fazla saadet değil midir ? Bütün küre hayatla doludur, iç uzuvları, gebe bir kadın gibi hayatla kabarmakta, ürpermektedir. Müstakbelin, yaratmak için binlerce yıl zaman sarfedeceği cihanşümül kardeş milletin mütemadi doğurma gayreti içinde, usare ile dolup taşmaktadır. Bu, her doğan şeye, her büyüyen şeye karşı inanç beslemektir; beşerin mesut ve gürbüz yayılışı için serbestçe hareket eden bütün yaratıcı kuvvetlere ümit bağlamaktır; bütün tohumların muhafazasını, bereketlendirilmesini bir vahdet temennisi haline getiren ve ölümü, sırf bir yenilenme, bir mayalanma olduğu için, yine hayat haline, ne olursa olsun hayat haline geldiği için kabul eden hayatı ihtirasla sevmektir.

Fakat, Mathieu'nün yüzünde dolaşan, arzu ile yüklü, sıcak soluk, gözünün önüne, birdenbire, Sérafine'in hayalini getirdi. Bu kadın, Morange'ların evinde, vücudundan yükselen koku ile, ona doğru eğildiği zaman, gözlerinde ve dudaklarında, aynı yanıklığı duymuştu. Herhalde, farkına varmadan, onu, tenine sindirmişti, çünkü, gitgide artan, o akşamın heyecanı, lokantadaki sarhoşluğu, Beauchêne'in anlattığı mahrem şeylerin yap-

tiği tahrik, kısır bir gecenin şehvetine doğru yürüyen kalabalığın verdiği endişeli şüphe, nihayet, bu kadını diriltiyor, gülerek, gıcıklıyarak, hep kendini peşkeş çekerek yolun ortasına dikiyordu. Mathieu, asla bu kadar çetin bir mücadele zorunda kalmamıştı. Sabah-tan beri, muhakemesinin karşılaştığı hücumlar altında, aklın ve hakikatin hangi tarafta bulunduğunu tayin edemiyor; muhitin hararetli davetleri ortasında, bencil hazza tapan bu Paris'te, şaşalayıp kalıyordu. Acaba, Beauchêne'ler, Morange'lar, Séguin'ler, çocuğa karşı duydukları kin ve dehşet tesiriyle, kadın erkek münasebetinin sırf hazzı lehinde konuşmakta haklı mı idiler? Hoş, bütün erkekler onlar gibi yapıyordu. Muazzam şehir, baştan başa kısır kalmak istiyordu. Mathieu, bunu düşündükçe, o zamana kadar sadece budala gibi kanmış olmak korkusuyla, inancı sarsılıyordu. Herkesin yaptığını yapmamak, herhalde, sırf gururun verdiği inattan ibaret olsa gerekti. Mathieu, aynı zamanda, kendisine tehlikesiz ve vicdan azapsız, bilmediği hazlar müjdeliyen, gür kızıl saçlı, kolları mis kokulu Sérafine'i karşısında görüyordu.

Sonra, cebinde, eve götürmekte olduğu üç yüz frank maaşını hissetti. Zaten, ufak tefek borçları bulunduğu halde, bütün bir ay için üç yüz franktan ibaret bir para pek pek Marianne'a bir kurdela, çocuklar için reçel alabilecek kadar bir şey. Morange'ları bir

tarafa bırakınca, öbür iki aile, Beauchêne'lerle Séguin'ler zengindiler, bu zenginliği, acı acı göz önüne getirmekten zevk duydu. Kara binalariyle, geniş bir sahayı kaphyan uğultulu fabrikayı, patronun servetini on misline çıkarmağa çalışan bir sürü işçiyi, debdebeli bir pavyonda oturan ve biricik oğlu, annesinin dikkatli gözleri önünde, tahayyül edilen hakimiyete ulaşmak üzere büyüyen o patronun kendisini tekrar görür gibi oldu. d'Antin caddesindeki debdebeli konak, methali, muhteşem merdiveni, neffis eşya ile tıklım dolu, birinci kattaki geniş salonu, monden ailenin geniş yaşayış tarzını gösteren bütün bu aşırılıklar, bütün bu büyük servet gidişi, kızlarına verecekleri çeyiz, oğulları için satın alacakları yüksek mevki, gözünün önüne geldi. Çırçıplak, elleri bomboş bir adam olan, hiç bir şeyi, bir tarla kenarında bir taşı bile bulunmıyan kendisi ise, muhakkak ki, asla bir mala sahip olmiyacaktı, ne, işçilerle dolu, uğultulu bir fabrikası, ne, mağrur cephesini yükselten konağı olacaktı. Halbuki, ihtiyatsız kendisiydi, akli başında insanlar, öbür ikisiydi Kendisi, şuursuz, basiretsizdi, bir sürü çocuk yetiştirerek fakirliğini kendi isteğiyle artırıyordu, sanki, etrafında bir zavallılar sürüsüyle, kuru tahta üstünde ölmeğe andıçmıştı; çok çocuk yetiştirmek lüksünü tatbik edebilecekleri halde, öbür ikisi, üstün bir ihtiyatla bundan kaçınıyorlar, hayattan sakınıyorlar,

yalnız mesut çocuklar doğurmak ve bırakmak istiyorlardı. Besbelli, en doğru hareket, selim akıl onlarınki idi. Mathieu, kendi kendini hor görmeğe başlıyordu, şaşkındı, o zamana kadar, budalaca bir dolaba kurban gitmiş olmaktan korkuyordu.

Sérafine'in hayali, tekrar gözünün önüne geldi, önüne durulmaz kuvvetli bir arzu ile, musallat bir şekilde vuzuh peyda etti. Mathieu, onunla olursa, kaçamak yapmağa cesaret edebilecek, makul davranacaktı. Hummalı kalabalıkların azgınlığı içinde bulduğu, gar civarlarına mahsus itiş kakış arasında, kuzey garının parıl parıl aydınlıklarıyla karşılaşınca, vücudunu hafif bir ürperti kapladı. Beri tarafta, Marianne vardı, bu külhandan avdetten sonra, o namuskâr, kaçınılamaz kucaklaşma içinde, bir çocuk daha vardı. Bir çocuk daha, yani beşinci çocuk, basbayağı delilikti; istenmiş, kabul edilmiş, hakedilmiş mahvdi. Mademki çocuk dördü bulmuştu, bizzat Boutan'a sorulsa, o bile «Hesap tamam» derdi. O halde, hatada ısrara ne lüzum vardı? O akşam, niçin, kurnaz bir adam olan Beauchêne gibi yapmamalıydı? Karısı onu sakın sakın beklerken, o, sonundâ herhangi bir korkusu olmadan, akıllı bir çapkın gibi, Norine'le beraberdi. Biricik salim düşkünlük, zevke düşkünlük olabilirdi. Sérafine, kısır gecesine doğru saldıran bu ateşli şehrin timsali, çocuğu öldüren, on misli artmış,

anormal ürpermenin kati neşesi ortasında, zevk için zevkîn zaferli daveti gibiydi.

O zaman, artık mukavemet etmedi, telâşla geri döndü, bulvarlara doğru indi. Ani bir delilik, o kadına karşı duyduğu delice bir arzu' onu sürüklüyordu. Sérafine'in iblisçe kaçamaklarını, onun kısır deraguşları içinde, uzuvlarının yorulup harap olduğunu gözönüne getirdikçe, teni tutuşuyordu. Sérafine, azgın zevkîn sırlarını bilen, erkeklere, kızıl saçlarının, onları, sadece kokusuyla avucunun içine aldığı kızıl, iri vücudunun cinnetini sunan korkunç ve muhteşem bir sihirbaz kadın gibi, karşısında dikiliyordu. Hem de, keyfi istediği akşam gelmesi için onu bekliyordu, her zamanki sakın cür'etiyle kendisini peşkeş çekmişti, Mathieu, Marignon sokağındaki, büyük bir yatak odası kadar sakın o sessiz konağın kapısını çalsa yeterdi. Birdenbire, bir tek defa gördüğü o mezar kadar sağır ve derin, güpegündüz yakılmış, iki tane kollu şamdandaki on mumun ılıkığı içinde, görünürde penceresiz küçük salonu hatırladı. Bu hatıra, başını bir kere daha döndürdü, vücudu bir kere daha tutuştu, adımlarını hızlandırdı. Sonra daha başka hatıralar, vaktiyle ona sahip olduğu demlerin hatıraları uyandı; bu anları, bir gün evveline gelinceye kadar, belli belirsiz hatırlıyordu, bunlar, şimdi, vücudunu kaplıyan kızgınlığın ortasında, birdenbire tahrik edici bir tad alıyor, ateş içinde

yanan varlığı, onların şehvetli gerçekliğini derhal bulmak istiyordu. Mathieu, kendisini iten buhrana kapılıp giderken, bir yandan da ertesi gün için bir yalan hazırlıyordu; iş icabı, Beauchêne'le birlikte yediği yemekte geciktiğini, treni kaçırdığını söyleyecekti.

Yolu tıkayan bir araba kalabalığı onu durdurdu; başını kaldırıp baktı, tekrar bulvarlara kadar inmiş olduğunu gördü. Etrafında, gececi kalabalık, hep akıp gidiyor, yatağa yatmak üzere eve dönen zevkîn git-gide artan humması içinde, her taraftan sükûn ediyordu.

Mathieu'nün şakakları hâlâ atıyordu, kelimeler, kafasında uğulduyordu. Daha fazla çocuk yetiştirmektense, başkaları gibi yapmak, başkaları gibi kaçamağa sapmak lâzımdı. Fakat, orada, kaldırımında, ayakta ve hareketsiz, araba dizisinin geçmesini sabırsızlıkla beklerken, bir tereddüde, bir gevşekliğe düşüyordu. Yolu tıkıyan arabalar, dakikadan dakikaya artıyor gibiydi; nihayet, Mathieu, bunu, yolu tıkamak suretiyle arzusunu kesen bir engel gibi gördü. Sonra, birdenbire, karşısında, başka bir hayal belirdi; bu, kırların ucsuz bucaksız, taze sükûnu içinde, kendisini şefkatle bekliyen, güleç ve inançlı Marianne'ın hayali idi. Arkadaşça, birbirlerine Allah rahatlık versin diyerek, iflâs demek olan o beşinci çocuktan sakınarak, ikisi de, niçin uslu durmıyacaklardı, sanki? Artık, bir

daha çocuk sahibi olmayacağına andıçtı, treni kaçırmak korkusuyla, hızla, gara doğru koşmağa başladı. Alevler içinde yanan, etrafını bir kaşabalık seli ile dolduran Paris'i artık işitmek istemiyor, görmek istemiyordu; tam vaktinde yetişip kendisini bir vagona attı, hâlâ damarlarını tutuşturduğunu hissettiği kötü arzuyu yıkamak ister gibi, yüzünü, gecenin hafif serin rüzgârına vererek, gideceği yere, başı vagonun penceresinde, vardı.

V

Aysız gece, öyle ateşli, öyle parlak yıldızlarla dolu idi ki, geniş kırlar, yumuşak bir mavi ışık altında sonsuz gözüküyor, yayılıp gidiyordu. Saat on biri yirmi geçer geçmez, Marianne, karı koca oturdukları Chantebled pavyonu ile Janville istasyonu arasında, yarı yolda bulunan küçük Yeuse köprüsüne geldi. Çocuklar uyuyorlardı, hizmetçi Zoé'yi, yanlarında bırakmıştı; kadın, bir lâmbanın aydınlığında örgü örüyor, bu ışık, koruların kara çizgisi ortasında, uzaktan, ateşli bir kıvılcım gibi gözüküyordu

Mathieu yedi treniyle geldiği zaman, Marianne, her akşam, onu karşılamak için, böylece köprüye kadar gelirdi. Bazan, ikizlerden büyük oğlanı yanına alır, gelirken yürüdükleri bir kilometrelik yolu, dönüşte, haylı dik olan bayırı tırmanırken, bir kere daha aşarken

ufacık ayakları geri geri gitmesine rağmen, onları da getirirdi. O akşam, vakit gece olduğu halde, o tatlı itiyada yine uymuş, o çok lâtif gecede, taparcasına sevdiği erkeği karşılamağa gitmek zevkine kendini kaptırmıştı. Ensüz ırmağın üstündeki tümsekli köprüden öteye hiç geçmezdi. Bir bahçe peykesi gibi alçak ve geniş olan korkuluğa oturur, oradan, demir yolunun ikiye bittiği bütün ovaya, Janville, evlerine varıncaya kadar, tepeden bakardı; öyle ki, beklediği sevgiliyi, çok uzaktan, buğdayların ortasından yilankavi geçen yoldan gelirken görürdü.

Altın pırıltılarla dolu, engin, kadife gökün altında, her zamanki yerine oturdu. Tâ ileride, karaltı dolu koruların eteğinde pırıldıyan, içinde yandığı odanın sükûnunu, hizmetçi kızın sessiz bekçiliğini, bitişik odada uyumuş çocukların rahat uykusunu haber veren, küçük parlak ışığa doğru, şefkatli bir hareketle dönmüştü. Sonra, bakışları etrafta dolaştı, bir lâhza, geniş ufku, Séguin'lerin malı olan bütün o büyük malikâneyi kucakladı. Eski av köşkü, o harap pavyon, koruların en uç noktasındaydı, kıraç topraklarla fasılalanan ağaçlar, uzaklardaki Mareuil ve Lillebonne çiftliklerine kadar, geniş bir yaylayı kaplıyordu. Hepsi bu kadar değildi, yaylanın batısında, bataklık araziden, çalılıklar arasında taatfün eden su birikintilerinden, kışın, ördek avı yapılan bakımsız kalmış geniş sahalardan mü-

rekkep yüz hektardan fazla bir toprak, uzanıp gidiyordu; malikânenin üçüncü bir kısmı, keza verimsiz, hektarlarca ve hektarlarca toprak, kumluklar, taşlıklar, dolgu demir yoluna kadar tatlı bir meyille iniyordu. Burası, memleketin ziraat bakımından mahvolmuş bir köşesiydi, özlü bazı toprak sahaları, hisseleri kapışılan bu koskoca av arazisinin teşkil ettiği bütünün içine hapsedilmiş, verimsiz kalmıştı. Fakat bu hal, havalıye. nefis bir ıssızlık veriyor, engin tabiata âşık temiz ruhları hayran bırakacak lâtif bir vahşi manzara taşıyordu; o güzel gecenin içinde, o muazzam huşuun ortasında, eşsiz bir derinlik, eşsiz bir güzel koku vardı.

Bakışları, koruların patikalarında dolaşan, bataklıkların etrafındaki çalılıkları araştıran, çakıllı yokuşlar boyunca aşağı inen Marianne, o aheste bakışıyle ufku süzdü, orada, şimdi karaltılara gömülü, gezdikleri, sevdikleri yerleri buldu. Koruların içinden, bir baykuş, tatlı ve muntazam sesiyle ötüyor, sağ taraftan, uzaktaki bir bataklıktan, kurbağaların vakvakası işitiliyor, öyle derinden geliyordu ki, hafif bir billûr ihtizazı alıyordu. Ufkun öbür köşesinde, Paris tarafında, yalnız, gitgide büyüyen, boğuk bir uğultu vardı ki, karaltılardaki bütün gürültüleri, azar azar susturuyordu. Marianne o uğultuyu işitmişti, nihayet, yalnız onu dinlemeğe koyuldu. Bu, her akşam gözlediği, alışık olduğu, gürültüsünü

iyice tanıdığı dönüş treniydi. Tren, Monval istasyonundan hareket edip te Janville'e doğru yol almağa başlar başlamaz, tekerleklerinin sesi duyulmağa başlıyordu, fakat, henüz o kadar hafif geliyordu ki, etrafa yayılan öteki gürültülerin içinde onu ayırt etmek için tecrübeli bir kulağa ihtiyaç vardı. Marianne, bu gürültüyü derhal tanıyordu; sonra, artık onu takip ediyor, trenin geçtiği bütün yolu, demir yolunun bütün dönemeçlerini buluyordu. O gürültüyü, hiç bir zaman, bu nefis gecenin büyük sükûnu içinde, yeryüzünün sâkin uykusu ortasında, o akşamki kadar iyi takip etmiş değildi. Tren, Monval'den hareket etmişti, sonra, tuğla harmanlarına doğru dönüyordu, şimdi, Saint-Georges çayırlarının hizasından geçiyordu. İki dakika sonra Janville de olacaktı. Birdenbire, Mesnil-Rouge kavaklarından sonra, trenin beyaz ışığı gözüktü; yer hizasında ilerliyor, lokomotifin keskin soluğu, yaklaşmakta olan bir dev koşucunun nefesi gibi, gitgide artıyordu. O tarafta, ova, yıldızlarla dolu semanın altında, uçsuz bucaksız bir meçhul içinde, kapkaranlık, sonsuz, gidiyor, tâ dipte, kızıl bir ateşin aksiyle, karanlıklar ortasında bir yanardağ ağzı gibi dumanlar savurarak Paris gecesinin ışığıyla tutuşuyordu.

Marianne ayağa kalkmıştı. Tren, Janville'de durdu; sonra uğultu tekrar başladı, azaldı, Vieux-Bourg tarafında kayboldu. Zaten, Ma-

rienne, gürültüyü artık işitmiyordu; şimdi, kulağı da, gözü de, yalnız, kararan geniş buğday tarlaları arasında, soluk rengiyle uzanıp gittiğini gördüğü ensiz yoldaydı. Garla küçük köprü arasındaki bir kilometrelik mesafeyi, kocası on dakikadan daha az bir zamanda aşardı. Marianne, onu da, gardan çıkar çıkmaz, uzaktan görüyor, tanıyordu. Fakat o gece, yolun soluk beyazlığı üzerinde, onun ince uzun gölgesini görmeden önce, ulu sessizliğin ortasında, ayak seslerini mükemmel surette işitti. Mathieu, onu, böylece, yıldızların altında, iri kalçaları üzerinde kıvrak endamiyle, küçük ve sert, besleyici memeleriyle, sıhhatli, sağlam ve güler bir halde buldu. Marianne'ın, süt beyaz bir teni vardı; gayet iri bir topuz yapıp yukarı kaldırılıvermiş, çok güzel siyah saçları, bu beyazlığı daha arttırıyor, iri siyah gözleri, bir maşuka ve ana halâveti taşıyor, bereketli bir iyi tanrıçanın mübarek sükûnunu ifade ediyordu. Düz alnı, çok muntazam, çok temiz çizgili burnu, ağzı, çenesi, lezzetli bir yemişi andıran yanakları, şirin, ufak kulakları, aşk ve sevgi taşıyan bütün bu yüz, hem sıhhatli güzelliğin, hem yerine getirilmiş ödevlerin ve hayatı severek iyi yaşadığına emin olmanın asudeliğini ifade ediyordu.

Mathieu, onun yanına varır varmaz :

— O ne! Geldin mi? Diye haykırdı. Bu kadar geç vakit rahatsız olma diye yalvar-

miştım, canım... Yollarda, yalnız başına korkmuyor musun ?

Marianne gülmeğe başlamıştı.

— Gece bu kadar sakın, bu kadar iç açıcı iken korkulur mu ?... Hem, seni on dakika evvel öpmek için burada bulunduğumu istemiyor muydun ?

Mathieu, bu çok sade söz üzerine, gözleri yaşaracak kadar mütehassis oldu. Paris'te geçirdiği bulanık ve ayıp bütün hallerden nefret duydu. Marianne'ı, muhabbetle kolları arasına almıştı, uyuklıyan tarlaların ulu sükûnu ortasında, buselerin en derini, en beşerisi ile öpüştüler. Gündüzün çetin mücadelesiyle, gecenin kısır ve fuhuş dolu azgınlığıyla kurumuş, elektrik lâmbalarının yangını altındaki kızgın Paris kaldırımından sonra, bu engin sessizlik, bu yumuşak, mavi cennet ışığı, yakında yükselecek güneşi beklîyerek doğurganlık hulyasına dalan, karanlıkla serinlemiş ovaların bu uçsuz bucaksız uzanışı, ne lâtif bir dinlenişti ! Gecenin çiyleri altında, ancak zaferli uyanışlara ulaşmak için uyuyan, yolların tozuna varıncaya kadar her tarafta akan hayat selinin mütemadiyen gençleştirdiği, hep lohusalık halindeki bu tabiattan, nasıl bir sıhhat, nasıl bir dürüstlük, nasıl bir bahtiyarlık yükseliyordu !

Mathieu, Marianne'ı, yavaşça, küçük köp rünün alçak ve geniş korkuluğuna tekrar oturtmuştu. Onu, kalbine bastırmış, tutu-

yordu; yıldızlardan, sulardan, korulardan ve ucsuz bucaksız tarlalardan gelen bu umumi davet karşısında, ikisi de, bir sevgi vakfesinden kendilerini alamıyor gibiydiler.

Mathieu :

— Aman, ne mükemmel gece ! diye mırıldandı. Ne güzel, ne yaşanmağa değer bir gece !

Yüreklerinin atışını dinliyerek, hayran, sustular; sonra, Mathieu, o gün neler yaptığını anlattı. Marianne, muhabbetli bir ilgi ile ona sualler soruyor, o da, yalan söylemesine lüzum olmadığı için memnun; cevap veriyordu.

— Hayır, Beauchêne'ler, burada bir pazar geçirmeğe gelemiyorlar. Bilirsin ya, Constance, bizi ötedenberi pek sevmez. Küçük Maurice'leri, bacaklarından rahatsız, doktor Boutan oradaydı, yine çocuk meselesi üzerinde münakaşa edildi. Sonra anlatırım... Onlar gelemiyorlar ama, Morange'lar gelecekler. Yeni apartmanlarını bana gösterdiler, gururlarını, sevinçlerini, kabil değil tasavvur edemezsin. Servet kazanacağız diye, bu zavallılar, büyük bir budalalık edecekler, korkarım... Ha ! Unutuyordum, mal sahibine gittim. Damı baştan başa tamir ettirmeğe nihayet razı oldu, ama, güçlükle. O Séguin'lerin evi de, ne ev ! Kendimi dışarı dar attım, ötekilerle beraber, birazdan bunu da anlatırım.

Marianne, mütecessiz değildi, fazla sual sormaz, onun anlatmasını bekler, yalnız kocasıyla, kendisiyle ve çocuklariyle ilgilenirdi.

— Aylığını aldın, değil mi? diye sordu.

— Evet, evet, merak etme.

— Yol merak ettiğim yok, yalnız, ufak tefek borçlar canımı sıkıyor.

Sonra, bir sual daha sordu.

— İş ziyafeti iyi oldu mu? Beauchêne seni geçe bırakıp trenini kaçirtmasın diye korkuyordum.

Mathieu, işin pek yolunda gittiği cevabını verirken bir üzüntü duydu, yüreği sızladı. Kızardığını hissetti. Bahsı kısa kesmek için, birdenbire neşelenir gibi oldu.

— Ey, sen söyle bakalım, sevgilim, yanındaki otuz metelikle ne işler gördün?

Marianne, neşeyle cevap verdi:

— Otuz metelik mi? Yetti de arttı bile, beşimiz de, beyler gibi yaşadık, üstelik, altı metelik param kaldı.

Sonra, o günü, billûr duruluğundaki günlük hayatını, ne işler gördüğünü, neler konuştuğunu, çocukların ne yaptıklarını, kendilerine ve eve dair en küçük teferruata varıncıya kadar anlattı. Zaten, bütün günler birbirine benziyordu, Marianne, her sabah, aynı günü, aynı saadetle yaşamağa başlıyordu.

— Ha! sahi, bugün bir misafir geldi. Madam Lepailleur, hani şu karşıdaki Moulin'de oturan kadın geldi, satılık, besli piliçle-

rim var, dedi... On iki frank yumurta parasıyla süt parası borcumuz var ya, galiba, o parayı verip vermiyeceğimi anlamak için uğradı. Yarın ben kendim gelirim, dedim.

Elini uzatmış, Yeuse nehrinin alt başında, gece karanlığında, simsiyah duran büyük bir binayı göstermişti. Burası, Janville'de Moulin diye anılan, hâlâ da işliyen eski bir su değirmeni idi. Lepaillieur'ler, üç göbek evvelindenberi, orada oturuyorlardı. Lepaillieur ailesinin son ferdi olan François Lepaillieur, budala olmadığını sanan bir delikanlı, askerliğini bitirdikten sonra, alaydan dönüşünde, çalışmaktan bir tiksinti duymuş, değirmenin, babasını ve büyük babasını zengin etmediği gibi kendisini de zengin etmiyeceğini aklına koymuştu. Bunun üzerine, Victor Cornu isimli bir çiftçinin, Yeuse nehri kıyısında yanyana birkaç tarladan mürekkep çeyizi bulunan büyük kıziyle evlenmeği düşünmüştü. Böylece, genç karı koca, bu tarlaların mahsuliyle ve civardaki köylülerin eski değirmene hâlâ getirdikleri az buçuk buğdayla, nisbeten rahat yaşıyordu. Eğer, fazla eski olan, iyi tamir edilmeyen tertibat yerine, baştan başa yeni makineler konsa, tarlalar, eski basma kalıp usulle kısırlaşacağı yerde, zekâ sahibi ve terakkiyi sever bir insan eline geçecek olsa, şüphe yok ki, servet getirirdi. Fakat Lepaillieur, çalışma isteksizliğiyle beraber, toprağı da hor görüyordu. O, babalarının çok

fazla sevdiği ezeli maşukadan bıkmış köylü idi; onu bereketlendirmek için bir sürü korkunç gayretler sarfettikleri halde, kendilerini asla zengin ve mesut etmediği için, kendisi de, nihayet, ondan nefret etmeğe başlamıştı. Toprağa artık inanı kalmamıştı, onu, verimliği kalmamış, mezbahaya gönderilen ihtiyar inekler gibi yıpranmış, huysuzlaşmış olmakla itham ediyor, öfkeleniyordu. Ona sorarsanız, her şey iflâs halindeydi, toprak, tohumları yiyordu; gökyüzü, sapıtiyordu; mevsimler, tabii sıra ile gelmemeğe başlamışlardı; hulâsa, herhangi kötü bir kuvvet, köylülerin aleyhinde, tasarlı bir felâket hazırlayıp tatbik ediyor, onlar da, budala gibi, bu üvey anaya, hâlâ terlerini ve kanlarını, boşu boşuna verip duruyorlardı.

Marianne, devam etti:

—Bu Lepailleur kadın, oğlu küçük Antoine'ı beraber getirmişti. Üç yaşında, parmak kadar bir çocuk; ötekileri ne zaman doğuracaksın diye sorunca irkildi, ötekiler, tabii, oldukları yerde kalacaklar, dedi. Genç kadın daha yirmi dört yaşından fazla yok, kocası yirmisinde bile değil... Bu köylüler de mi bu hale geldiler, kuzum? Ben, köylüleri, eski tertip, kabil olduğu kadar fazla çocuk yaparlar zannediyordum.

Bu sözler, Mathieu'nün bütün düşüncelerini, bütün zihnini meşgul eden şeyleri uyardırmış oldu. Mathieu bir lâhza sustu.

— Herhalde, sebeple ini sana anlatmıştır.

— Ooh ! O at kafalı karı, çil lekeleri dolu uzun yüziyle, donuk gözleri, kısık dudaklı nekes ağziyle, bence, düpedüz budalanın biri ; Afrika'da harbetmiş, gazete okumasını biliyor diye, kocasına hayran. Çocuklar, kârdan ziyade zarar getiriyorlar diyor da, bir daha demiyor ; ağzından, başka lâf alamadım... Ama, kocasının herhalde birtakım fikirleri olacak. Onu gördün, değil mi ? İnce uzun, karısı gibi kızıl saçlı, zayıf, yüzü kemikli, gözleri yeşil, elmacıkları çıkık bir adam. Öfkesi hep burnunun ucunda gibi bir hali var. Anladığıma göre, başka çocuk istememesi, en ziyade, kayınbabasının üç kız bir erkek evlâdı olmasından ; karısının miras hissesi bu yüzden azalmış, üstelik, değirmencilik zanaatı, kendi babasını zengin etmediği için sabahtan akşama kadar, değirmenin aleyhinde atıp tutuyor, Antoine, Paris'te iyi bir iş bulursa, gidip orada francala yemesine ben mâni olacak değilim diyip duruyor.

Mathieu, Beauchêne'lerle Morange'lardaki gibi, aileyi tahdideden aynı sebepleri, mirasın paylaşılması korkusunu, el işini hakir görmenin, şehirlerdeki lükse susamanın artırırdığı bir derece yukarı sınıfa yükselme ihtiyacını, orada, köy halkında da buluyordu. Mademki toprak iflâs ediyordu, asla zengin olmayacağını iyice bile bile, onu ekip biçmekte ısrara ne lüzum vardı ? Bu şeyleri karısına izah et-

mesine ramak kaldı. Sonra, şunu söylemekle yetindi.

— Şikâyet etmekte haksız, iki tane ineği, bir beygiri var, işi sıkı olduğu zaman da bir yardımcı tutabilir. Bizim ise, bu sabah, otuz meteleğimiz vardı; değirmenimiz de yok, ufacık bir tarlamız bile yok... Ben, onun değirmenini pek mükemmel buluyorum, ne zaman bu köprüden geçsem, o değirmene gıpta ediyorum. Ben değirmenci olmuşum, sen değirmenci karısı, meselâ; gözünün önüne getir bir kere; ne zengin, ne mesut olurduk !

Buna gülüştüler. Bir müddet daha oturdukları yerde kaldılar, değirmenin, Yeuse kıyısındaki kara cüssesine baktılar. Küçük ırmak, her iki kıyıdaki söğütlerle kavakların arasında, sonsuz bir sükûnla akıyor, billûr duruluğunu harelendiren su nebatları ortasında, belli belirsiz şırıldıyordu. Sonra, meşe ağaçları ortasında, içinde çarkın döndüğü geniş sundurma, civar binalar, sarmaşıklarla, hanımelleriyle, asmalarla kuşatılmış, şairane manzaralı bir köşe halinde gözüküyordu. Hele geceleyin, değirmen, ışıksız, uyuklarken, bundan daha hulyalı, daha lâtif bir manzara olamazdı.

Mathieu, sesini yavaşlattı.

— A ! dedi, şurada, suyun kenarında, söğütlerin altında biri var. Hafif bir gürültü işittim.

Marianne, candan bir neşeyle:

— Ha ! Biliyorum, dedi. Pek pek on beş gün evvel, şuradaki küçük eve genç bir karı koca taşındı idi, onlar olacak. Biliyorsun, madam Angelin, Constance'ın mektep arkadaşı, hani.

Sayfiyede kendilerine komşu gelen bu karı koca Angelin'ler, onları ilgilendiriyordu. Kadın, Marianne'ın yaşında, uzun boylu, esmer, güzel saçlı ve güzel gözlü, yüzü hep neşe saçan, eğlenceye bayılan bir kadındı; erkek, Mathieu'nün yaşındaydı, erkek güzeliydi, karısına delice âşıktı, bol ahenk, kalkık bıyıklı bir adamdı. Bir görüşte birbirlerini sevmişler, evlenmişlerdi; ikisinin geliri, bir arada on bin frank kadardı; erkek, yelpaze ressamı idi, sevimli adamdı, karısının aşkıyle, muhabbet dolu delice bir tembelliğe kapılmasa, bu geliri, bir misline çıkarabilirdi.

O ilkbaharda, serbestçe, taşkınca, tabiat ortasında sevişmek için gelip o ıssız Janville'e sığınmışlardı. Koruların patikalarında hep onlara tesadüf ediliyordu; sarmaş dolaş, kimsenin bilmediği gizli yerler, yaprakların altında, saklı, otlar bürümüş kovuklar arıyorlardı. Hele geceleyin, böylece, tarlaların ortasından, çitlerin gerisinden, Yeuse'un gölgeli kıyıları boyunca yürüyorlar, çok geç vakte kadar dalıp, şırıldıyan suyun kenarında, söğütlerin koyu gölgesi içinde kaldıkları zaman, pek seviniyorlardı.

Marianne :

— Çocuk istemiyen kadınlardan biri de bu, dedi. Geçen gün bana söyledi, kocasiyle beraber, hayatın bir parça tadını çıkarmak, ana olup, hemen bir çok zamanını çocuğa vermemek için, otuzundan evvel doğurmamağa karar vermiş. Kocası da, onun bu fikrini beğeniyor, karısını teşvik ediyor, galiba; vücudu bozulur, gebeyken, emzikli iken kendisine yüz vermez diye korkuyor. Onun için, sabahtan akşama kadar, rasgeldikleri yerde kucaklaştıkları halde, kendilerini kolluyorlar, işin yalnız zevkını çıkarıyorlar... Otuz yaşına gelince, nur topu gibi bir oğulları olacakmış.

Mathieu, tekrar ciddileşmiş, hâlâ bir şey söylememişti, Marianne, sade şu sözü ilâve etti:

— Yapabilirlerse.

Mathieu, tekrar düşünüyordu. Hangi hareketin daha akıllıca olduğunu bilen var mıydı? Engin kırlarda, kendi kendisiyle baş başa, sırf kendi varlığıyla yaşayan bu aşk, nefis bir şey değil miydi? Başka çocuğu olmayacağına dair Paris'te kendi kendine ettiği yemini hatırladı. Nihayet:

— Adam sen de, diye mırıldandı, herkes, keyfi bildiği gibi yaşar Onları rahatsız ediyoruz, gidip yatalım.

Chantebled'ye giden dar yolu tuttular, ağır ağır, yukuş yokarı çıkmağa başladılar. Karşılarında, bir deniz fenerinin uzak pırıltısı

gibi, pavyonun bir penceresi önünde yanan lâmbanın aydınlığını, koruların karaltı yığınları ortasında, durgun ve تنها yanan bu aydınlığı görüyorlardı. Gecenin şâhane sessizliğine gömülmüşler, içinde çocuklarının uyuduğu, bu çok âsude yuvaya doğru yürüyorlar, artık konuşmuyorlardı.

İçeri girdiler, Mathieu, kapıyı kilitledi; sonra, mümkün mertebe az gürültü ederek, el yordamiyle yukarı çıktılar. Zemin katı, dehlizin sağında bir salonla bir yemek odasından, solunda, bir mutfakla bir kilerden mürekkepti. Birinci katta dört oda vardı. Paris'ten getirdikleri çok mütevazı ev eşyası, fazla geniş odalarda, muallâkta kalıyordu. Fakat, övünmeği seven insanlar değillerdi. Gü-lüp geçiyorlardı. Bütün lüksleri, pencerelere, Edirne bezinden küçük perdeler koymaktan ibaret kalmıştı; bu perdelerin kızıl aksi, odalara, son derece debdebeli bir manzara veriyormuş gibi geliyordu.

Marianne, hiç bir gürültü, bir nefes bile işitmeyince :

— Zoé, muhakkak uyumuş, dedi.

Doğru idi; karyolaları bitişik odada duran çocuklar, aydınlıktan rahatsız olmasınlar diye karı kocanın yatak odasında, lâmbanın karşısına oturup örgü örmeğe başlayan köylü kız, başı elindeki işin üstüne düşmüş, derin derin uyuyordu. Ardına kadar açık bırakılan kapıdan da yine, derin bir uykunun bütün âsude-liği geliyordu.

Zoé'yi yavaşça uyandırdılar, özürlerini susturdular, fazla gürültü etmemesini tembih ederek, uyuşuk, şaşkın, yatmağa gönderdiler. Mathieu lâmbayı almış, çocukları görmek ve öpmek için, onların odasına geçmişti. Seyrek uyanırlardı. Lâmbayı şöm nenin üstüne koydu, üç küçük karyolayı seyrederken, Marianne yanına geldi. Dipte, duvara bitişik karyolada, Blaise ve Denis isimli ikizler uyuyorlardı; altı yaşında aslan gibi çocuklardı, çoğu zaman, sarmaş dolaş uyurlardı. Karşiki duvara bitişik ikinci karyolada, nerdeyse dört yaşına basacak, seyrek görülür derecede güzel bir çocuk olan Ambroise vardı. Bir beşik olan üçüncü karyolayı, yarı çıplak, ufacık, beyaz vücudiyle, bir çiçek gibi süsliyen de, üç hafta evvel memeden kesilen, on beş aylık matmazel Rose'du. Çocuk, sağlam yumruklariyle, yorganı öyle altüst etmişti ki, annesi, onun üstünü tekrar örtmek zorunda kaldı. Sonra, Mathieu de, bu esnada, Ambroise'ın kayan yastığı ile meşgul oldu. İkisi de, gürültüsüzce, müşfik hareketlerle gidip geliyorlar, uyuyan şirin yüzlerin, sükûnet içinde, rahat rahat uyuyup uyumadıklarını anlamak için eğiliyorlar, dönüp geliyorlar, tekrar eğiliyorlardı. Onları öptüler, sonra, Blaise'le Denis'nin kılmıdadıklarını sanarak tekrar durdular. Niha yet, anne, lâmbayı alıp yürüdü, ikisi de, ayaklarının ucuna basarak, birbirlerinin peşi sıra çıktılar.

Marianne, ara kapıyı açık bırakıp, lâmbayı, kendi yatak odalarındaki masanın ortasına bıraktıktan sonra, sesini tekrar yükselterek :

— Seni meraka düşürmemek için, dışarda söylemedim, dedi, Rose bugün beni üzdü, çocuğu iyi görmedim, ancak akşamleyin içim rahat etti.

Sonra, Mathieu'nün birdenbire irkildiğini, benzi attığını görünce

— Yoo ! Bir şeyi yok, diye ilâve etti, eğer üzüntümü büsbütün gidermiş olmasaydım, evden çıkmazdım. Yalnız, bu küçük mahlûklarla, insanın içi bir türlü rahat etmiyor... Haydi, yat, saat gece yarısını geçti.

Açık kalan pencereye kulak asmadan, sonsuz ufuktaki milyonlarca yıldızdan başka hiç bir gözün kendisini görmesinden çekinmeden, rahat rahat soyunmağa başladı. Robunu, etekliğini, korsesini çıkardıktan sonra, bir lâhza aynanın karşısında durdu, gece için başını düzeltti, topuzunu çözdü, gür saçlarını, baldırlarına kadar inen uzun bir örgü halinde sallandırdı.

Mathieu, karısının söylediğini işitmemiş göründü. Onun gibi soyunacağı yerde, masanın başına, lâmbanın önüne oturmuştu. Ceplerini boşalttı, üç yüz frank aylığını teşkil eden on beş Louis altınını çıkardı. Saydıktan sonra, acı bir istihza ile :

— Tamam, topu topu ou beş tane, yolda

yavırlamamışlar, dedi. Al bakalım ! Yarın, borçlarımızı ödersin.

Bu söz, ona bir şey düşündürdü. Kurşun kalemini aldı, cep defterinin boş bir yaprağına bir takım rakamlar sıraladı :.

— Lepailleur'lere yumurta ve süt parası, on iki frank dedik... Kasaba ne kadar borcun var ?

Marianne, onun karşısına oturmuş, çoraplarını çıkarıyordu.

— Kasaba, yirmi beş frank yaz.

— Peki, bakkala, ekmekçiye ?

— Pek iyi bilmiyorum, otuz frank kadar koy. Zaten hepsi bu kadar.

Mathieu, hesabı topladı.

— Altmış iki frank ediyor, dedi. Üç yüzden altmış ikiyi çıkar, kalır iki yüz otuz sekiz frank, günde, yallah yallah sekiz frank... Eh ! Zenginiz, başımızda dört çocukla, öyle bir ay geçireceğiz ki, hele Rose da hastalanırsa !

Şimdi, Marianne, arkasında gömlekle, ayakta, son derece güzel çıplak ayaklarıyla yere basarak, çıplak kolları, cazibeli bir davet jestiyle açılmış, muhteşem ve pürsıhhat vücutlu, bereketli bir kadının üstün güzelliği ile ona bakıyordu. Mathieu'nün böyle konuşmasına şaşıyordu; neşeli bir güvenle güldü.

— Bu akşam nen var, kocacığım ? Ümitsiz hesaplar yapıyorsun, halbuki, sen, mesut yaşamak için hayatı sevmenin yettiğine ina-

nır, yarını, hep, bir mucize gibi beklersin. Bana gelince, pekâlâ bilirsin, ben, muhakkak ki, dünyanın en zengin, en mesut kadınıyım... Gel yat, servet, içeri girmek için, senin lâmbayı söndürmeni bekliyor.

Şaka ediyordu, oynuyarak, çevik bir sıçrayışla yatağa girdi; sonra, başını yastıkta yüksekte tutarak, kolları yorganın dışında, aynı muhabbetli çağırış vaziyetinde bekledi. Fakat, Mathieu başını sallıyordu, aheste, sonu gelmez bir lâkırdı kalabalığı ile, o günü, hazine hazin tekrar yaşamağa başladı.

— Yok, sana bir şey söyleyeyim mi, karıcığım, başkalarının evinde bunca refahı, bunca zenginliği gördükten sonra, buraya gelip de kendi yoksuzluğumuzla karşılaşınca, yüreğim burkuluyor, artık. Bilirsin ki ben, hiç de hasetçi, hâris, yükselmek, zengin olmak emelinde değilimdir. Ama, neylersin, öyle zamanlarım oluyor ki, sizleri, evet, seni, çocukları düşünüp üzüliyorum, sizin için bir servet kazanmak, sizleri, hiç değilse sefaletin tehdidinden kurtarmak istiyorum... Şu Beauchêne'ler, fabrikalarıyla, müstakbel bir prens gibi büyüttükleri küçük Maurice'leriyle, bizim, dört çocuğumuzla beraber açlıktan öleceğimizi bana öyle ihsas ediyorlar ki! Ya, kızlarına şâhane bir çeyiz vereceklerinden bahseden o biçare Morange'lar, onlar da, yeni taşındıkları apartımandaki sahte lükslerinin ortasında övünüp duruyorlar, on iki bin franklık bir

mevki tahayyül ediyorlar, bize karşı dostça bir istihfaf besliyorlar! Sonra, şu bizim mal sahipleri Séguin'lerin milyonlarını, enfes şeylerle tıklım tıklım dolu konaklarını gözlerimin önüne serişlerini, kendileri akıllı davranıp bir oğlan, bir kız çocukla kaldıkları halde, ailemin kalabalığından dolayı benim halime acıyışlarını ve gülüşlerini görseydin! Hülâsa, değirmenleriyle, bizi hiçe sayan şu Lepailleur'lere varıncıya kadar, herkes! Öyle ya, besbelli meydanda, o kadının, buraya, Antoine'ı ile beraber gelip, asla bir çocuk daha doğurmayacağını söylemesi, bizim dört çocuğumuz olduğu için, borcumuzu ödiyemeyeceğimizden korktuğunu anlatmak içindir!... Yoo! muhakkak ki, bizim asla bir fabrikamız, bir konağımız, hattâ bir değirmenimiz bile olmayacak; ben de, hiç şüphesiz, asla on iki bin frank kazanamayacağım. Başkalarının her şeyi var, bizim hiç bir şeyimiz yok, hakikat ortada. İçinde bulunduğumuz, gitgide artan sıkıntının kendi eserimiz olduğunu düşünüp üzüntü ve vicdan azabı duymasam, ben de, senin gibi, tasa etmiyeceğim, sabırlı, hattâ neşeli davranacağım... Evet, evet! Kabahatliyiz, ihtiyatsızlık ediyoruz, tedbirsizlik ediyoruz.

O söyledikçe, Marianne, gitgide artan hayret emareleri gösteriyordu. Yerinde doğrulmuş, açılmış, gür örgüsünün siyah bir yığınla biçtiği sıkı etli, beyaz çıplak vücudunu

meydanda bırakıyor, süt beyaz yüzünde, kara gözleri, iri iri açılmış, pırıldıyordu.

— Ama, nen var, bu akşam senin nen var, kocacığım, diyip duruyordu. Sen ki, o kadar iyisin, o kadar sadesin, 'paradan hiç bahsetmezsin, bu orta halliliğimizle o kadar mesutsun, nasıl oluyor da, kuzenim Beauchêne gibi konuşuyorsun? Pariste fena bir gün geçirdin galiba, haydi, gel yat, derdini unut.

Mathieu, nihayet kalktı, soyundu; bir yandan, hâlâ, mırıl mırıl söyleniyordu.

— Yatacağım, tabii, ama, yine söylüyorum, bu oturduğumuz yer, kulübe; bu gece yine yağmur yağarsa, çocuklar ıslanacaklar. Nasıl mukayese yapmıyayım?... Zavallı çocuklar! Ben de öbür babalar gibiyim, çocuk larımın çok mesut olmasını isterim!

Tam yatağa gireceği sırada, bitişik odadan bir inilti işitir gibi oldu, odanın ortasında, olduğu yerde kaldı. Dinledi, yine meraktan kurtulamadı, nihayet, lâmbayı tekrar eline aldı, yalınayak, sırtında gömlekle, çocukların odasına gidip baktı. İki üç dakika sonra, bin bir ihtiyatla, sessizce yürüyerek dönüp geldiği zaman, karısını yatakta oturmuş, başını ileri uzatmış, seslenir seslenmez yanına gelmeğe hazır, hâlâ dinler vaziyette buldu.

Sanki çocuklar işitecekmiş gibi, gayet yavaş sesle

— Bir şey değil, dedi. Rose yine üstünü açmış... Dördü de, melek gibi uyuyorlar.

Sonra, lâmbayı yine masanın üstüne bıraktı.

— Söndüreyim, değil mi? dedi.

Fakat, pencereyi kapamak için o tarafa doğru giderken, Marianne, mâni oldu.

— Yok, yok! Açık bırak. Hava çok güzel, çok ılık! Birazdan, uyumadan önce kapatırız.

Doğru idi, karanlığın bütün sükûniyle, en-gin kırların durgun ve kuvvetli bütün kokusuyla beraber içeri giren bu enfes ilkbahar gecesi, hiç bir güzellekle, hiç bir halâvetle kıyas edilemezdi. Uzaktan, yalnız, ezeli bereketliliği içinde uykuya dalmış toprağın derin soluğu geliyordu. Uykuda olmasına rağmen, bu istirahat halindeki topraktan yine hayat taşıyor; geceyi dolduran bir arzu ürpertisi halinde yayılıyor, bu arzunun fasılasız ve sonsuz aşkı, otları, koruları, suları, tarlaları, uykularının arasında bile tahrik ediyordu. Şimdi, lâmba sönmüş olduğu için, karanlık odadan, ısı ısı yanan yıldızların gökte titreştiği görülüyor, karı kocanın yattığı karyolanın tam karşısına rasgelen bu koskoca sema parçasını, Paris, o yanar dağ kızılığıyla, hâlâ tutuşturuyordu.

Mathieu, Marianne'ı, şefkatle kollarının arasına aldı, sonra, göğsüne, kalbinin üstüne bastırdı, onun çok kıvrak ve çok gürbüz vücudunu vücudunda hissettiği bu kucaklama arasında, müteessir bir sesle konuşmağa devam ederek, kulağına

— Karıcığım, dedi, iyi bil ki, sırf sizi, çocukları ve seni düşünüyorum Berikiler zengin, kalabalık aile yükü altına girmemek akıllılığını gösteriyorlar, biz fakirler, hesap etmeden, başımıza, üstüste çocuk galesi açıyoruz. İnsan bir parça düşünürse, bunun delilik olduğunu görüyor, ihtiyatsızlığın son haddi Netekim, Rose'umuzun dünyaya gelmesi, bizi muhakkak ki mahvetti, buraya sığınmak zorunda bıraktı; öyle ya, ondan önce, yine iki ucunu bir araya getiriyorduk, borca girmiyorduk... Değil mi? Sen ne düşünüyorsun?

Marianne, kımıldamıyor, körpe bir okşayışla ona sarılan kollarını çözmüyordu. Fakat, endişeli bir bekleyiş, göğüsünde çarpan kalbinin atışlarını yavaşlatmıştı.

— Ben hiç bir şey düşünmüyorum, kocacığım, bunu hiç aklıma getirmedi.

— Hasılı, gebe kaldığını, bir beşinci çocuğumuz daha olduğunu gözünün önüne getiriyor musun? İşte o zaman, bizimle alay etmekte, zavallılığımızın kendi isteğimizle olduğunu söylemekte haklı olurlar!.. Onun için, zihnim hep bununla meşgul, bugün bir yemin ettim, bu kadarla kalacağımıza, beşinci çocuğun hiç bir zaman dünyaya gelmemesinin çaresine bakacağımıza andıctım... Sen ne düşünüyorsun, karıcığım?

Bu sefer, Marianne, herhalde kendisi de farkına varmadan, kollarını biraz gevşetti,

Mathieu, kendi cildi üzerinde, onun cildinin hafifçe ürperdiğini hissetti. Genç kadın, üşür gibi olmuştu, ağlamak istiyordu.

— Haklı olsan gerek, diye düşünüyorum. Ben ne diyeyim? Emir sende, sen nasıl istersen öyle yaparız.

Fakat, artık, Mathieu'nün, kolları arasında tuttuğu Marianne aynı maşuka, aynı zevce değildi; bir başkasıydı, zevk aletinden ibaret kalmağa razı olmuş, inkiyatlı kadındı. Mathieu, en ziyade, maksadını Marianne'ın, anlayamadığı, şaşaladığı, bu şeyleri niçin; ne sebeple söylediğini düşündüğü intibai içindeydi.

Mathieu, şaka eder gibi bir tavır takınarak

— Seni üzmüş olmuyorum ya, cicini? diye ilâve etti. Sevişmemize mani olacak değil ha, merak etme. Hem de, emniyette olacağız, herkes böyle yapıyor, isimlerini sana saydıklarımın hepsi, işin kolayını böyle bulmuşlar... Yine de, benim çok sevdiğim karım olacaksın.

Onu kendine doğru çekti, göğsüne daha sıkı bastırdı, öpmek için dudaklarını aradı, Marianne, teninin ve kalbinin şuursuz bir isyanı içinde, bir huzursuzluk duyarak :

— Evet, tabî, biliyorum, dedi... Sen nasıl istersen, geleceğin yükü senin omuzlarında

Sonra, hıçkırarak ağlamağa başladı, göz

yaşlarını boğmak için, başını onun göğüsüne sakladı; Mathieu, bu iri yaşların ılık ılık dökülüşünü duyuyordu. Karısının, sorsalar derin sebeplerini söyleyemeyeceği bu kederi karşısında şaşalamış; kendisini de, için için bir tiksinti kaplamıştı. Nefsinden hoşnutsuzluk duydu, yeise kapıldı, kendini kabahatli buldu.

— Ağlama, karıcığım, dedi... Sen beni böyle candan kucaklarken, sana böyle şeylerden bahsettiğim için budalanın biriyim, kaba adamım, fena adamım. Düşünürsün, tekrar konuşuruz... Kendini üzme, rahat rahat uyu, hani biliyorsun ya, seviştığımız geceler yaptığın gibi, burada, omuzumda uyu.

Gerçek, bu, âdetleriydi. Marianne'ın muntazam nefes alışları, uyuduğunu anlatıncaya kadar, Mathieu, onun başını, böylece omzunda tutar, ancak, o zaman, uyandırmadan, ihtiyatla, yastığa yatırır.

— Tamam, rahatsın şimdi, uyu... Artık seni daha fazla üzmiyeceğim.

Marianne, onun omuzuna sokulmuş, sımsıkı sarılmış, artık ağlamıyor, hiç bir şey söylemiyordu. Mathieu, onun böylece uyuyacağını umdu; kendisi, gözleri alabildiğine açık, yıldızların titreştiği engin semaya bakarak, hâlâ düşünüyordu

Ta uzakta, Paris'in ufku tutuşturan aydınlığı, çok şaşkın bir halde dönüp geldiği o kızgın geceyi, tekrar gözünün önüne getirdi. Şimdi, Beauchêne, Norîne'den ayrılıyor, şen

şatır, karısının yatağına dönüyordu. Mathieu, Marianne'a o gün yaptığı işleri anlatırken, acaba niçin, Norine'le kuzenleri Beauchêne'in bu macerasını anlatmak cesaretini göstermemiştii? Bunu düşününce, hâdisenin kirli ve ayıp tarafını daha fazla hissetti. Sonra, geceyi Serafine'in evinde geçirmek suretiyle, kendisinin de, az daha pis bir iş göreceğini hatırladı, gönlü bulanır gibi oldu. Gitseydi, şu anda orada hulunacaktı. Bu yatakta, omuzuna yaslanmış uyuyan sevgili kadının yanında, bu düşünceye, bir vicdan azabı gibi, tahammül edemedi. Onu kirleten, zekâsını karartıp tenini bulandıran şey, marazî bir buhran gibi, o bir saatlik azgın arzu değil miydi? Kendi kendisini tanıyamadığına, şimdiye kadar asla sahip olmadığı hisler ve arzular duyduğuna göre, herhalde, vücuduna bir zehir yayılmış olsa gerekti. Karısına söylediği sözlerle, kendi deşâşmağa başlıyordu; çünkü, bir gün evvel, bu sözleri söyliyeceğini sadece aklına getirse, muhakkak ki meyus olur, eli ayağı kesilirdi. Marianne, her zamanki candan güveniyle uyuyamıyordu. Gözlerini ne kadar yumsa, kımıldamadan dursa, Mathieu, onun dargın, üzgün olduğunu, kendisini bu kadar az sevebileceğine hâlâ akıl erdiremediğini seziyordu. Zenginlik tasasını çoktan unutmuştu, bir Beauchêne gibi veya bir Morange gibi mütalâa yürütmek, o mağrur ihtiyacı, bir derece yükselmek, mirasın paylaşılmasına karşı

kin ve dehşet duyarak, serveti bir tek başta toplamak ihtiyacını hissetmek için, kendini zorlaması icabediyordu. Çünkü, olayları inkâr edemiyordu. En zeki insanlar, muhakkak ki, döl bereketi en az olanlardı, çocuklar, ancak, sefaletin gübresi üzerinde fazla sayıda yetişiyorlardı. Ne var ki, bu, sadece içtimâî bir hâdiseydi, bilhassa, içinde vukua geldiği cemiyetin durumuna bağlıydı. Sefalet, toprağın hasisliğinden değil, insanların adaletsizliğinden ileri geliyordu; sıhhat için ve neşe için, herkes arasında taksim edilen zarurî iş meselesi halledildiği gün, milletler on misli artmış bile olsa, toprak onları beslerdi. Yüz bin zavallı yerine on bin mesudun evlâ olduğu bir hakikattı ama, fazla geldiği söylenen o yüz bin zavallı, tabiatı iğdiş etmek suretiyle bencil refahları sağlamak istiyen on bin imtiyazlı kadar mesut olmak, hayatı genişletmek için, neden gayret sarf etmesinlerdi? Medeniyeti, döl bereketinin yarattığını; milletleri, sarsa sarsa ayaklandıranın, hakikatın ve adaletin zaferine kadar götürenin o haddinden fazla sayıda mahlûklar olduğunu, meşru saadet payını istiyen o zavallılar kalabalığı olduğunu düşünüp, buna tekrar kesin olarak inanınca, âdeta kurtulur gibi oldu, sonsuzlukların diriltici soluğunu duydu. Gelişmenin olabilmesi için, çok fazla sayıda insan yetişmesi, beşeriyetin dünya üzerinde taşması, onu doldurması, dindirmesi, dolu olduğu bütün sağ-

lam ve ortak hayatı elde etmesi lâzımdı. Mademki, medeniyeti yaratan döl bereketiydi, mademki biri ötekine düzen veriyordu, devirler tamam olduğu, baştan başa meskûn kürenin üzerinde bir tek kardeş millet bulunduğu gün, kesin bir muvazene hasıl olacağını tahmin etmek caizdi Fakat, o zamana kadar, binlerce ve binlerce yıl, bir tek tohumu kaybetmemek, hasadı hiç bir zaman haddinden fazla sayılamıyacak olan çiftçi gibi, her fazla insanın bir kuvvet, bir ümit teşkil ettiği bu insan hasadının hepsini toprağa vermek, yerinde bir işti, hayırlı bir işti.

Şimdi, açık pencereden, ılık ilkbahar gecesinin içinden geldiğini Mathieu'nün işittiği, sürekli, belli belirsiz engin mırıltı, ezeli döl bereketinin ürpertisinden başka bir şey değildi. Kulak kabartıyordu, hâlâ uyumıyan, boynunda duyduğu hafif soluğundan başka hayat eseri göstermeden hareketsiz yatan Marianne'ın nefesine gömüldüğü gibi, bu ürpertiye de gömülüyordu. Bu aşk mevsiminde her şey filizleniyor, her şey sürüyor, geliyordu. Engin gökten, yıldızların ürpertisinden, cihanşümül çiftleşme kanunu, dünyaları idare eden cazibe dükülüyordu. Kocanın kolları arasında bir kadın gibi, karanlıkta yatan geniş topraktan, vücut verici raşenin hazları, milyarlarca yumurtayla dolup taşan mesut suların hafif şırıltısı, kızgın hayvanların, dallarına usare yürüyen ağaçların uğultusuyla

dolu, canlı ormanların engin soluğu, patlayan tanelerin her taraftan, oynattığı kırların derin faaliyeti yükseliyordu. Hiç şüphesiz, nice tane kayboluyor, nice tohum kuruyor, yahut çürüyordu, bu muazzam döküntünün yerini, tükenmez tabiat, mütemadiyen dolduruyordu. Fakat, Mathieu, hayvanda, nebatta, hayatın ölüme karşı inatçı, yorulmaz bir enerji ile mücadele etmesine mukabil, yalnız insanın, ölümü ölmek için istediğini, hiç bir zaman bu kadar iyi hissetmemişti. Mayıs ayında, hepsi ılık, hepsi, eşyanın ve mahlûkların bereketli kucaklamasıyla kendinden geçmiş bu kırlarda, şu anda, istiyerek kısır kalan ancak iki sevdalı vardı; beride, Yeuse ırmağı kenarında, söğütlerin altında, şairlerin terennüm ettikleri kısır sevda incelikleriyle kucaklaşan o çok şen ve çok şirin kaatil çift vardı.

O zaman, Mathieu'nün zihninden, düşünceler, mütalâalar silindi, yalnız arzu kaldı, dünyaları yaratmış olan, gebelik ve doğurma bir saniye gecikmeden her gün yaratmağa devam eden doymaz ve ezeli arzu kaldı. Arzu, kâinatın bütün ruhu ondadır, maddeyi yerinden kaldıran, zerrelere bir zekâ, bir kudret, bir hakimiyet yapan kuvvet odur. Mathieu, hattâ arzuyu bile muhakeme etmiyordu, hayatı yayan, ebedileştiren yenilmez kuvvete râm oluyor gibi, ona râm oluyor, sürüklenip gidiyordu. Hareketsiz yatan Marianne'ın hafif nefesini boynunda hissetmesi,

damarlarında bir alev tutuşturmağa yetiyordu. Halbuki, Marianne, hâlâ bitkin bir halde, donuk, gözleri kapalı, uyuyamadan yatıyordu. Bununla beraber, ipek gibi yumuşak, çıplak kollariyle sinesinden, narin cildinin ve gür saçlarının kokusundan, galip gelen arzu intişar ediyordu. Analık, üzerinde tahripkâr olacağı yerde, endamına bir gürbüzlük, uzuvlarına bir sıkılık ve sağlamlık, bakirenin kararsız, belirsiz güzelliğini yokluk haline getiren, anne olmuş kadının bütün o parlak güzelliğini vermişti.

Mathieu, ihtiraslı bir kucaklayışla, Marianne'ı tekrar kollarının arasına aldı.

— Ah ! Sevgili kadın, kendimizden şüphe ettim, dedi... Sen beni affetmedikçe, ikimiz de uyuyamayacağız.

Marianne, hemen teselli bulmuştu, tatlı tatlı güldü, zaferli ateşinin yükseldiğini hissettiği bu sevgiye, kendini bıraktı.

— Yoo ! Ben şüphe etmedim, beni tekrar kucaklayacağını biliyordum.

Sonra, titreşen yıldızlariyle, mest olmuş suları, ormanları, kırlariyle, pencereden içeri olduğu gibi giren, sevdalı, bereketli ilkbahar gecesinin daveti üzerine, uzun bir aşk busesiyle öpüştüler. Toprağın usaresi yükseliyor, canlı bir mestlik kokusuyla misk gibi, karanlıkta zürriyet yetiştiriyordu. Tohumların, kâinat içinde sürüklenerek, sonu gelmez bir

akışı idi, bu. Milyarlarca mahlûkun çiftleşme ürpertisi idi, cihanşümül bereketlendirme ürpertisiydi, hayat veren hayatın, zaruri, devamlı yaratılışı idi. Bütün tabiat, bir kere daha, böylece, fazla bir mahlûk yaratılmasını istedi,

Fakat, Marianne, doğrulmuş, çocukların odasına doğru kulak kabartarak, Mathieu'yü, bir el hareketiyle durdurmuştu.

— Dinlesene !

İkisi de eğildiler, nefeslerini tutarak dinlediler.

— Uyanıyorlar mı dersin ?

— Evet, bir kımıldanma işitir gibi oldum.

Sonra, hiç bir kıpırtı olmayınca, bitişik odadan, masum sessizlikten başka bir şey işitilmeyince, Marianne, bir parça müstehzi, tekrar, hafifçe gülmeğe başladı.

— Zavallı dört yavrumuz !... Demek ki zararı yok, beşinciye de istiyorsun, bir zavallı yavru daha, öyle mi ?

Mathieu, ateşli bir buseyle, onun ağzını kapattı.

— Sus, budalalık ettim... Adam sende ! İstedikleri kadar bize gülsünler, hor baksınlar. Haklı olan sensin, gayretli ve akıllı asıl biziz.

Sonra, o yüce, o lâhûti tedbirsizliği işlediler. Vuslat, bütün aşağılık he-

sapları yok etti. Yalnız, saymadan yarattığı hayata güveni olan galip aşktan başka bir şey kalmadı. Eğer birbirlerinin kolları arasında, fiili tahdidetmiş olsalardı, kendilerinden bir şeyi, karşılıklı alıkoyarak, çekinerek, artık, bütün varlıklarıyla sevişmiyeceklerdi. Canlı bağ çözölmüş olacaktı, Mathieu, Marianne'a yabancı kadın muamelesi edecekti, nasıl ki o da, artık, Mathieu'nün karısı olmadığını sanacaktı. Onlar, temamiylé, ne yürekten, ne tenden bir tahdit yapmadan, birbirlerinin oluyorlardı, eğer hayat münasip görürse, kendisine düşen işi yapmak onun bileceği şeydi.

Ah! Bundakî hazlar, aynı zamanda sıhhat ve güzellik olan, bu sonsuzluğu içinde mutlak aşkın nefis sarhoşluğu! Bu, hayata inançlarının ifadesi, dünyaları yaratan, cömert, tükenmez döl bereketine bir temcid oldu. Arzu, ezeli ümitten başka bir şey değildi. Tohum, coşkun bir saadet avazesıyla, çiziye atılmıştı. Filizlensin, yine hayat yaratsın, beşeriyet, zekâ ve kudret yaratsındı! Bütün o sevdalı mayıs gecesi, neşeyle ürperdi, yıldızlar ve toprak, zevceyle birlikte, mest oldular. Fırtına halinde geçip giden hazzın üstünde, beşerin ezeli bir zevkı, üstün hadise olan yaratma, bir fazla mahlûk daha yaratma, sefalet değil, belki fazla bir kuvvet, hakikat, adalet yaratma, zevkı bakidir.

Bu mahlûkun, mahlûklar arasına fırlatılan bu canlı zerrenin ana rahmine düşmesi, şanlı ve kutsal, hesap edilmeyecek kadar önemli, belki de kesin bir hadisedir.

İKİNCİ KİTAP

I

Mathieu, Marianne'ın yattığı büyük akaju karyolanın yanındaki açılır kapanır küçük demir karyoladan, gürültüsüzce kalktı. Karısına baktı, gözleri açık, gülümsediğini gördü.

— O ne ! Uyumuyor musun ? Ben de, seni uyandırırım korkusuyla kımıldamıyordum ! Saat dokuza geliyor, haberin olsun.

Paris'teydiler, ocak ayı ortaları, bir pazardı. Marianne, yedi buçuk aylık gebe idi. aralık ayının ortasına kadar, Châtebled'de, havalar berbat gitmişti. Buz gibi dondurucu yağmurlar yağmış, arkadan kar gelmiş, müt-hiş soğuk olmuştu; öyle ki, Mathieu, fabrikanın ilk kurucusunun rıhtım üzerindeki muhteşem konağı yaptırmadan önce, içinde oturduğu, Fédé-ation sokağındaki eski mütevazı pavyonu emrine tahsis eden Beauchêne'in bu lû-tufkâr teklifini, biraz tereddütten sonra kabul etmişti. Orayı, o zamandan kalma sade mobilyasiyle, döşeli dayalı işgal etmekte olan ihtiyar bir usta başı, tesadüf, o sırada ölmüştü. Genç karı koca, doğumu Paris'te

bekleyip, nisan ayının ilk güzel günleri başlar başlamaz, lohusa yatağı kalkma töreni için Chantebled'ye dönmenin daha ihtiyatlı bir hareket olacağına karar vermişler, bir ay evvel oraya yerleşmişlerdi.

Mathieu

— Dur, dedi, perdeyi açayım.

Gitti, bir perdeyi açtı. Yarı karanlık oda, içeri giren solgun kış güneşinin geniş bir huzmesiyle aydınladı.

— Oh ! güneş var, güneş var ! Enfes bir hava ! Hem de, günlerden pazar ! Neyse, bugün öğleden sonra, seni çocuklarla beraber bir parça gezdirebileceğim, demek ki !

Marianne, onu çağırdı, karyolanın kenarına oturunca, neşeyle :

— Yirmi dakikadır, ben de uyumuyordum, pazar günü, sabah uykusu uyuyasın diye, kıınıldamaktan çekiniyordum. İkimiz de olur şey değiliz, gözlerimiz alabildiğine açık olduğu halde, birbirimizi uyandırmak istemiyoruz !

Mathieu :

— Ben, seni uyuyorsun zannediyordum, çok memnundum ! Şimdi, pazar günleri bir tek zevkım var, o da, sabahları bu odadan ayrılmamak, bütün günü, seninle ve çocuklarla bir arada geçirmek.

Sonra, hayret ve esefle, bir çığlık kopardı.

— A ! seni öpmedim !

Marianne, dirseklerini iki baş yastığına dayamış, bir parça doğrulmuştu, Mathieu, sert bir hareketle onu kolları arasına aldı. Fakat, Marianne, hafifçe inledi :

— Aman ! kocacığım, dikkat et !

O zaman, Mathieu, fena halde üzüldü, tapınırcasına :

— Canını acıttım ! Canını acıttım ! dedi. Ne kaba herifim ben, seni böyle hırpalıyorum !... Ooh ! sevgili kadın, sevgili kadın, benim için mukaddessin sen, sana, ancak okşiyarak dokunmak isterim, açılarını ben alsam ne kadar mesut olurum ! Evet, ellerimin, peri elleri olmasını istiyorum, ta ki, sana dokundukları zaman his bile etmiyesin, ıstıraplarını zevk haline getirsinler.. Böyle olduğu halde senin canını acıtacağım, öyle mi ?

Marianne, onu teselli etmek zorunda kaldı.

— Yok canım, koca sersem, canımı acıtmadın ! Yalnız korktum. Görüyorsun ya, gülüyorum.

Mathieu ona baktı; Marianne, kendisine, eşsiz ve muhteşem bir güzellikte göründü. Karyolayı kaplıyan, altın sarısı, parlak güneşin ortasında, o da, sıhhat, kuvvet ve ümit nuru saçıyordu. Gūr, siyah saçları, hiç bir zaman, ensesinden bu kadar dolgun dökülmemiş, iri gözleri, hiç bir zaman, bundan daha canlı bir neşeyle gülümsememişti. Çok

sıhhatli, çok sağlam bir düzgünlük taşıyan, iyilik ve aşk ifadeli yüziyle, döl bereketinin ta kendisiydi, parlak tenli, kusursuz vücutlu, şahane bir asalete sahip iyi tanrıça idi

Mathieu, bir tazim ihtiyacı duydu, esrar âleminin eşiğinde, Allahının huzuruna çıkarılmış bir sofı gibi, ona taptı.

— Ne güzelsin, ne iyisin, seni ne kadar seviyorum, sevgili kadın!

Dindar bir hareketle, Marianne'ın karnını açtı, içinden bir âlem çıkacak olan kutsal bir kubbe gibi yuvarlaklaşmış ve kabarmış bu çok beyaz, çok ince bir ipeği andıran karnı, seyretti. Eğildi, huşûla öptü, bu buseye, bütün sevgisini, bütün imanını, bütün ümidini kattı. Sonra, dudaklarını, büyük bir ihtiyatla, hafifçe dokundurarak, münacat halinde bir kul gibi bir an orada kaldı.

— Burandan mı rahatsızsın, sevgili kadın? . Burandan mı?... Burandan mı?... Ah! seni iyi etmeği bilsem ve iyi edebilsem!

Fakat, birdenbire, dudaklarında hafif bir darbe hissederek, benzi atmış, ürpermiş, doğrulmuştu. Marianne, tekrar gülmeğe başlamıştı, onu tuttu, kendine çekti, başını yastığa, kendi başının yapına koydu. Sonra, ağzını ta kulağına dayadı. Gayet yavaş sesle:

Nasıl? Duydun değil mi? Seni korkuttu, hay koca sersem! Tabii ya, artık, adam akıllı kıvranıyor, dışarı çıkmak için vuruyor, söyle bakayım, ne dedi sana?

— Ben seni nasıl seviyorsam, senin de beni öyle sevdiğini, bu dünyadaki bütün mesut insanların benim kadar mesut olmadıklarını söyledi.

Etraflarını altın bir ışıqla kuşatan kızıl güneşin ortasında, bir lâhza, sarmaş dolaş kaldılar. Sonra, Mathieu, yastukları düzeltti, yorganı derli toplu örttü, kendisi odayı düzeltinceye kadar onun yataktan kalkmasını katiyen istemedi. Kendi küçük yatağını kaldırmaya başlamıştı, yorganlarla şilteleri katladı, demir karyolayı kapattı, bir kılıfa soktu. Marianne, karyolayı bırakması için yalvarmış, sayfiyeden beraber getirdikleri hizmetçi Zoé'nin, bu işi pekâlâ yapabileceğini söylemiş, dinletmemişti. Mathieu, inad ediyor, hizmetçinin, canını sıktığını, karısına bakmak, yapılacak ne kadar işi varsa yapmak için yapyalnız olmağı tercih ettiğini söylüyordu. Büyük karyolada Marianne'ı rahatsız etmekten korktuğu için, orayı ona bırakmak üzere, bu demir karyolada yatmağı isteyen kendisi olmuştu. Şimdi de, ev işiyle meşgul oluyor, sevgili karısının tamamen kendine ait olması için odayı kıs kaç bir dikkatle herkese kapalı tutuyor, en çocukça ihtimamlara kadar inmekten saadet duyuyor, karısına karşı beslediği son derece derin saygıyı göstermek için, ne yapsa azmış gibi geliyordu.

— Rica ederim, hazır, çocuklar bizi rahat bırakıyorlar, bir parça daha yat. Dinlenirsin.

Bir ürperti duydu, odanın sıcak olmadığını farketti, kalkar kalkmaz ateş yakmağı düşünmediği için üzüldü. Bir köşede, kütüklerle tahta parçaları duruyordu.

— Sersemlik ettim, seni donduruyorum, işe buradan başlayabilirdim.

Şöminenin önüne diz çökmüştü, Marianne haykırdı :

— Bu da nereden çıktı ! Bırak şunu canım, Zoé'yi çağır.

— Hayır, hayır ! Zoé ateş yakmayı bece remiyor, ateş yakmak benim hoşuma gidiyor.

Bol, parlak bir ateş, çıtırdıyarak, odaya yeni bir neşe verince, başarısına güldü. Şimdi, odanın düpedüz cennet olduğunu söylüyordu. Fakat, yüzünü henüz yıkamış ve giyinmişti ki, karyolanın arkasındaki bölme, yumruklarla sarsıldı.

Mathieu neşeyle :

— Hay, kerata lar ! Uyandılar, işte, dedi. Adam sen de, bugün pazar, bırakalım gelsinler.

Bir müddettir, bitişik odada, harıltılı bir kümes gürültüsü vardı. Kahkahalarla kesilen bir gevezelik, keskin bir cıvıtlı işitiliyordu. Sonra, boğuk darbeler duyuldu, herhalde havada yastıklar uçuşuyordu ; aynı zamanda, iki küçük yumruk, bölmede trampete çalmağa devam ediyordu.

Marianne gülümsiyerek endişeyle :

— Evet, evet ! dedi. Cevap ver şunlara, söyle, gelsinler. Ortalığı kırıp dökecekler.

Bu sefer, babaları da duvarı yumrukladı. O zaman, duvarın öte tarafından, bir zafer avazesi, neşeli haykırışmalar işitildi. Mathieu, kapıyı açacak kadar vakit henüz bulmuştu ki, dehlizde bir koşuşma, bir itişme oldu. Sürü geliyordu, enfes bir giriş oldu. Dördünün de arkasında, ufacık çıplak ayaklarının üstüne düşen uzun gecelikleri vardı; ince, siyah saçları uçuşarak, tıpış tıpış yürüyorlar, gülüyorlardı; yüzleri öyle pembe, gözleri masum bir neşeyle öyle parlaktı ki, ışıl ışıl aydınlıktı. Henüz beş yaşında olan Ambroise en küçükleri olduğu halde, en müteşebbisleri, en cüretlileri olduğu için, önden yürüyordu. Onun arkasından, Blaise'le Denis, ikizler geliyordu. Yedi yaşında oldukları için mağrur, daha akıllı uslu idiler, hele Denis, ötekilere okuma öğrettiği için gururlanıyordu, beriki ise utanğaç kalmıştı, biraz ödlekti; kafilenin hayalpe-resti idi. Matmazel Rose'u, herbiri birer elinden tutmuş, küçük bir melek kadar güzel, bol kahhahalar atarak, sağa çeke sola çeke getiriyorlardı; fakat, çocuk, henüz iki yaşını iki ay geçmiş olduğu halde, yine de, aslan gibi ayakta duruyordu.

Ambroise :

— Anne, biliyor musun, ben ısınamıyorum! diye haykırdı. Bana ufacık bir yer aç!

Bir sıçrayışta yatağa girdi, yorganın altına daldı, annesine öyle sokuldu ki, yalnız, kıvrıcık, ince saçlı başiyle güleç yüzü meydanda

konakla pavyon arasında, sadece bir bahçe bulunduğu halde, onu bu şekilde, ancak üç dört günde bir görüyordu.

Kapıdan girer girmez, onu uzanmış görünce:

— Rahatsızlığınız arttı mı kardeşim? diye sordu.

— Yoo! Hayır, tersine, iki saat, yaya yürüyerek gezdim, dinleniyorum.

Mathieu, zengin ve kibirli kuzine bir koltuk uzatmıştı; hoş, o da, karı kocaya karşı kusursuz gözükmek istiyordu. Oturur oturmaz, daha sık gelemediği için özür diledi, ev kadını sıfatıyla, birçok vazifelerin yükü altında bulunduğunu anlattı; Maurice de, siyah kadifeden bir esvap giymiş, anasının eteklerine sığınmış, yanından ayrılmıyor, uzaktan, dört çocuğa bakıyor, onlar da onu süzüyorlardı.

— E, Maurice! Küçük kuzenlerine bonjur demiyor musun?

Maurice'in gönlü oldu, onlara doğru yürüdü, fakat, beşi de, utanıp kaldılar. Birbirlerini seyrek görüyorlardı, Chantebled'li dört yabancı, bu kibar tavırlı Paris'liyi bir parça yadırgıyorlardı, biribirlerini henüz şamarlamamışlardı.

Keskin bakışları kendi oğlunu öteki üç oğlanla mukayese eden Constance:

— Sizin miniminilerin hepsi iyi ya? diye devam etti. Ambroise büyümüş, iki büyükler de çok gürbüz.

Herhalde, bu muayene, iri ve sağlam görünüşlü olmakla beraber balmumu gibi sarı benizli olan kendi oğlu lehine bir netice vermemişti ki, zoraki bir gülüşle ilâve etti :

— Ben, asıl, sizin küçük Rose'a gıpta ediyorum. Sahiden bebek gibi !

Mathieu gülmeğe başladı ; arkasından derhal pişman olduğu bir patavatsızlıkla :

— Adam ! dedi. Tatmini kolay bir istek, çarşıda bu bebeklerden satıyorlar, hem de ucuz ucuz.

Constance, ciddi bir eda ile :

— Ucuz ucuz, sizce öyle, bilirsiniz ki ben bu fikirde değilim. Herkes, kendi saadetini yahut felâketini, bildiği gibi, kendisi hazırlar.

Bu sözünü söylerken, istihza ve istihfaf dolu, ayıplıyan bakışı ile, düşüncesini tamamladı. Gözlerini, dört çocuğun, hareket ve kaynaşma dolu bu pembe tenleri üzerinde gezdirdikten sonra, yeniden gebe olan o kadına, içinden tekrar hayat filizlenecek olan o taşkın karna baktı. Bir hayasızlık karşısında kalmış, saygı gösterdiği her şeye, ölçüye, ihtiyatkârlığa, düzene karşı bir suikast yapılmış gibi, bu manzaradan incinmiş, tiksiniş, hattâ tehevvüre kapılmıştı. Marianne'ın yeniden gebe kaldığını haber aldığı zaman, bunu doğru bulmadığını gizlememişti; artık, aleyhinde söylememeye razı oluyordu; ama, kendisine hücum etmemeleri, isteğiyle kısır kalışından dolayı onunla alay etmemeleri lâzımdı. Kız

kaldı Fakat, iki büyük oğlan, bunu görünce, bir harb çılgılığı kopardılar, onlar da saldırdılar, muhasara edilen şehri istilâ ettiler.

— Yer aç ! Yer aç ! Arkanda, anne ! Omzunda, anne !

Yerde, yalnız Rose kaldı, fena halde öfkeli, dargındı Boşu boşuna hücuma kalkışmış, kış üstü oturmuştu.

— Ben de, anne ! Ben de !

Yorgana yapışıyor, iki yumruğuna dayanıp kendini yukarı çekiyordu; yardım etmek lâzım geldi; annesi onu kolları arasına aldı, en iyi yere o yerleştirdi. Babaları, önce korkmuş, bu istilâcı fatihler kfilesinin, zavallı annelerinin fena halde canını yakacaklarını sanmıştı. Fakat Marianne, onlarla beraber bol bol gülererek, Mathieu'ye teminat veriyordu. Hayır, hayır ! Hiç canını acıtmıyorlardı, onu, yalnız, tatlı tatlı okuyorlardı. Levha, o kadar eğlenceli, o kadar şirin ve neşeli bir güzellikte idi ki, Mathieu, ondan sonra, artık hayran kaldı. Marianne, göğsünde Rose, bir yanında yarı yarıya kaybolmuş Ambroise, omuzlarının gerisinde Blaise'le Denis olduğu halde, bazan şakalaşırken kendi kendine verdiği isimle, güzel ve iyi Cigogne⁽¹⁾ anne idi ! Çocuklar, bir yuva dolusu yavruya benziyorlardı, her taraftan, ufacık pembe ağızlar, kuştüyü gibi taraz taraz, incecik saçlar uzanıyordu; Marianne, kendisi de, süt gibi beyaz ve taravetli, bir kere daha doğurmağa

(1) Çok çocuklu anne.

hazır, vücudunu yeniden taşıran hayatia pū-rihtizaz, bereketliliği içinde, şerefle övünüyordu.

Rahatına düşkün bir çocuk olan Ambroise:
— Oh, ne rahat, ne sıcak, dedi.

Akıllı uslu Denis, bir şeyler anlatmağa, o kadar gürültü etmelerinin sebebini izaha başladı.

— Blaise, bir örümcek görmüş, dedi. Onun için korktu.

Kardeşi, canı sıkılarak onun sözünü kesti.

— Doğru değil... Bir örümcek gördüm. Sonra, öldürmek için yastığımı attım.

Rose, yine çılgınca gülmeğe başladı.

— Ben de! ben de! diye kekeledi. Böyle, yastığımı, hop! hop!

Hepsi, bunu çok tuhaf bulmuşlar, kahkahanadan kırılıyorlardı, katıla katıla gülüyorlardı. Hakikat anlaşılıyordu, bir örümcek öldürmek bahanesiyle, yastık yastığa düşmüşlerdi; zaten, örümceği gördüğünü söyleyen yalnız Blaise'di, bu da, meseleyi şüpheli hale getiriyordu. Ana ve çocuklar, parlak güneşe gömülü pembe ve saf tenlerinin ihtişamı içinde, öyle sıhhatli, öyle teravetli idiler ki, babaları, onları, yığın halinde kucaklamak ve hepsini rşgele öpmek ihtiyacına dayanamadı; bu son büyük oyun, yeni bir çılgınca kahkaha tufanı ortasında, onları kendinden geçirdi.

— Oh! Ne eğleniyoruz! Oh! Ne eğleniyoruz!

Anneleri, bir parça sıyrılmağa muvaffak oldu.

— Durun bakayım, kalkacağım. İş tembelliğe vurmak bana o kadar iyi gelmez. Hem de, çocukların yüzünü gözünü yıkayıp üstlerini giydirmek lâzım.

Tuvalet, alev alev yanan büyük ateşin karşısında yapıldı Aile bir saatten fazla bir gecikmeyle yemek odasına indiği zaman saat ona geliyordu; çini soba gürül gürül yanıyor, kahvaltı için hazırlanan sütün, masanın üstünde, dumanı tütüyordu. Pavyonun zemin katı, methalin sağında bir yemek odasıyla bir salondan, solda bir çalışma odasıyla bir mutfaktan mürekkepti. Yatak odası gibi, Fédération sokağına bakan yemek odası da, sabahları, doğan güneşin parlak ışığı ile doluyordu.

Çocuklar, sofraya oturup fincanlarının başına geçmişlerdi ki, bir çıngırak sesi işitildi. Doktor Boutan içeri girdi. O zaman, yeniden, gürültülü bir neşe tezahürü oldu. Çünkü, doktorun tekerlek, babacan yüzü, çocukları keyiflendirirdi. Hepsini dünyaya getiren o idi, kendisine, teklifsizce davranmak caiz eski bir arkadaş muamelesi ediyorlardı. İleri atılmak için iskemlelerini sarsarlarken, anneleri, bir sözle onları durdurdu.

— Dokтору rahat bırakın, e mi?

Sonra, neşeyle, devam etti.

— Bonjur, doktor. Bu güzel güneşten dolayı size teşekkür ederim, öyle ya, muhak-

kak ki siz sipariş ettiniz, öğleden sonra gezmeğe gidebileyim diye.

— Tabii, ben sipariş ettim, ya İlâcımın faydası oldu mu diye sormak için uğradım, zaten.

Sonra, Boutan, keyifli bir eda ile, bir sandalye aldı, masaya yakın oturdu; Mathieu de, onun elini mühabbetle sıkışmış, sabah keyfi yaptıklarını anlatıyordu.

— Çok iyi, dinlensin, mümkün mertebe fazla hareket de etsin... Zaten, bakıyorum, iştihası yerinde. Ben, hastalarımı sofrada bulduğum zaman, doktor değil, ziyarete gelmiş bir dost oluveririm.

Marianne, parmağını kaldırdı tehdideder gibi bir tavırla ona takıldı.

— Doktor, artık beni çok sağlam, çok sıhhatli hale getiriyorsunuz, utanıyorum. Kimseyi meraka düşürmemek için söylemediğim can acılarını size itirafa mecbur edeceksiniz. Meselâ, bu gece, birkaç saat, müthiş sancılar çektim, vücudumu sanki paralıyorlardı.

Mathieu sapsarı kesilmişti.

— Sahi mi? diye sordu. Ben uyurken, sen sancılandın mı?

Marianne, hafifçe neşeli halini elden bırakmadan cevap verdi

— Bundan sana ne, koca sersem, şimdi buradayım işte, dev gibi yiyiyorum.

Doktor ciddileşmiş, başını sallıyordu.

— Şikâyet etmeyin, madam, zaruri demeğe

dilim varmıyor ama, çaresiz olan bir ıstırap, bu. Siz, benim, mesut, gürbüz, gayretli hastalarım arasındasınız. Gebelikleri sizinkiler kadar güzel olan az hastam var. Ama, neylersiniz? Anlaşılan, can acısı çekmek şart.

Marianne :

— Yool can acısı çekmeğe razıyım, maksudum size takılmak, o kadar! dedi.

Sonra, daha yavaş, derinden bir sesle, ilâve etti.

— Can acısı, hattâ iyidir bile. Eğer can acısı çekmemiş olsam, bu kadar sever miydim ?

Çocukların kaşık gürültüsü, bu sözleri bastırıyordu. Konuşmada bir fasıla oldu, sonra, doktor, açıkça söylemediği birtakım fikirlerin birbirine eklenmesi neticesi olarak, dedi ki:

— Perşenbe günü, öğle yemeğine, Séguin'lerin evindesiniz, biliyorum. Ah! zavallı genç kadın! İşte onun gebeliği müthiş bir şey.

Bir el hareketiyle, bütün faciayı, çok becerikli tedbirler aldıklarını sanan karı kocanın, bu beklemedikleri gebelik karşısındaki şaşkınlıklarını, kadının ye'sini, kocanın kıskançlık yüzünden öfkelerini, kavgalar ortasında, yine de, monden zevk hayatına devam edişlerini, kadın, şimdi, bir şezlonga uzanarak, acınacak bir halde yatarken, kocanın, onu ihmal ettiğini, bekâr hayatına tekrar atıldığını ihsas etti.

Marianne :

— Evet, diye izah etti, o kadar kuvvetle ısrar etti ki, reddedemedik Bir hevesten ibaret, zannederim metin olup ayakta kalmağı nasıl başardığımı öğrenmek için, benimle konuşmak istiyor.

Boutan, birdenbire aklına bir şey gelerek, tekrar neşelendi.

— Biliyor musunuz, ikinizin gebeliği de aynı noktada. O da, martın birine doğru doğuracağını hesaplıyor. Onun için, perşembe günü anlaşımağa gayret edin, aynı günü seçmeyin, çünkü, aynı zamanda hem size hem ona bakamam.

Mathieu, gülerek sordu :

— Ya bizim kuzin Constance? O da sizin müşteriniz, şenlik tam olsun diye; o da bu işe dahil değil mi?

— Yoo ! hayır, hayır, o dahil değil. Hatırlıyorsunuz ya, bir daha doğurmamağa yemin etti; o, sözünü tutacak şekilde işi idare etmesini biliyor. İnşallah hakkında hayırlı olur.

Ayağa kalkmıştı, tam gideceği sırada, tehdidi altında bulunduğu istilâ vukua geldi. Çocuklar, kimse kuşkulandıktan, sandalyelerinden kalkmışlar, sonra, bir bakışla birbirlerine danışmış, sefere çıkmışlardı. İki büyük oğlan, birdenbire doktorun omuzlarına çıktılar, küçük, beline sarıldı, kız da, bacaklarına tırmanıyordu.

— Deeh ! Deeh ! Haydi, şimendifer ol, ha ?

Gülüyorlar, boyuna gülüyorlar, sonu gelmez incecik çığlıklarla, onu itiyorlar, sarsıyorlardı. Ana ile baba, canları sıkılarak, paylıyarak, doktorun imdadına koşmuşlardı. Fakat, o, ikisini de teskin ediyordu.

— Bırakın canım, yavrucaklar bana bonjur diyorlar! Mademki, dostumuz Beauchêne'in dediği gibi, bunların dünyaya gelmesinde, kabahat biraz da benim, tahammül etmekliğim gerek... Sizin çocuklarınızın en şirin tarafı, dünyaya getiren anaları gibi sıhhatli oluşları, şimdilik, onlardan, fazla bir şey beklemeyin.

Çocukları, şapır şupur öpüp yere bıraktıktan sonra, annelerinin iki elini tuttu, durumun çok mükemmel olduğunu, giderken içi rahat ettiğini, işine bakmasını söyledi. Mathieu, doktoru methale kadar selâmetlediği sırada, ikisinin şakalaştıkları, keyifli keyifli güldükleri işitildi.

Öğle yemeğinden kalkar kalkmaz, Mathieu, Marianne'ın parlak güneşten faydalanması için, hemen sokağa çıkılmasını istedi. Fédération sokağının köşesini dönüp, rıhtım üzerine vardıkları zaman, saat ancak birdi.

Champ de Mars'la, mahalle ortasının halk tabakası evleri bulunan sokakları arasındaki bu Grenelle mahallesi, çıplak, boş meydanların genişliğiyle, dik açılış halinde birbirini ke-

sen ve iki keçeli, bitmez tükenmez külrengi yüksek duvarlı fabrikalarla dolu, adeta ıssız uzun yollariyle, kendisine mahsus bir manzara taşır. Hele iş saatlerinde, bu sokaklardan hiç kimse geçmez, başınızı kaldırdığınız zaman, yalnız, duvarların tepesinden, koyu bir kömür dumanı püskürten, camları toz içinde geniş binaların damlarına bakan yüksek fabrika bacalarını görürsünüz; geniş cümle kapılarından biri açılacak olursa, görülecek olan şey, keskin kokulu dumanlarla dolu, içine yük arabaları yığılmış derin avlulardan ibarettir. Fıskıran buharların kulak tırmalayıcı soluğundan, makinelerin boğuk boğuk işleyişinden, birdenbire boşaltılıp kaldırım üzerinde şangırdıyan demir gürültülerinden başka ses yoktur. Fakat, pazar günleri, fabrikalar durur, mahalle bir ölüm sessizliğine gömülür; yazın, kaldırımı ısıtan alevli güneşten, kışın, ıssız sokaklara dalan, buz gibi soğuk, kar yüklü rüzgârdan başka bir şey kalmaz. Grenelle ahalisi, Paris'in en berbat, en sefil, en ahlâksız insanlarıdır, hayasız, bir sürü fabrika işçisi kızdan, askeri mektep civarı olduğu için oraya toplanan ve peşleri sıra, bir sürü ayak takımı getiren aşağılık fahişelerden ibarettir derler. Sanki, mahsus buna aykırı olsun diye yapılmış gibi, tam karşıda, Seine nehrinin öte kıyısında, şirin burjuva mahallesi olan Passy sedleri, yan tarafta, muhteşem caddelerin ötesinde,

zengin aristokratların mahallesi olan Invalides ve Saint-Germain mahalleleri uzanır; öyle ki, rıhtım üzerine yapılmış olan Beauchêne fabrikası, patronun bazan gülerek söylediği gibi, sırtını sefaletе çevirmiş, bu dünyanın bütün refahlarına, bütün zevklerine yüzünü dönmüş, tam yerindeydi.

Her taraftan, Champ de Mars'ı ve Invalides Esplanade'ını, bol hava ve bol güneş dolu geniş sokaklar halinde uzanan güzel ağaçlar dikili bu caddeleri, Mathieu severdi. Paris'in, buradan daha sakın, daha serbest ve rahat gezilen, hulyaya ve azamete gömülmeğe bundan daha müsait bir köşesi yoktur.

Fakat, en ziyade, rıhtıma, tam merkezdeki Bar sokağından başlayıp, Palais-Bourbon önünden geçen, Esplanade'dan dolaşan, sonra Champ de Mars'tan dolaşan, ancak, fabrikaların kara renkli diyarı Grenelle bulvarında biten, çok uzun, çok değişik Orsay rıhtımına bayılırdı. Tütün fabrikasıyla şimdiki Eiffel kulesi bahçesine kadar olan, o Seine nehri dönemeci ne muhteşem bir genişlikteydi, ne asırlık ağaçlarla gölgeleniyordu! Nehir, şahane bir zariflikle akıp gidiyordu. Cadde, dünyanın en güzel ağaçları altında uzanıyordu. Gerçekten, lâtif bir huzur içinde yol yürünüyordu, koca Paris, bütün kuvvetini ve bütün cazibesini, buraya koyuyor gibi idi.

Mathieu, sevgili hastasıyla, çoluk çocuğunu oraya kadar götürmek istiyordu. Gelge-

lelim, bu, büyük işti, cesaret lâzımdı. Hele, Rose'un ufacık ayakları endişe veriyordu. Kızı, Ambroise'a emanet ettiler; o, en küçükleri olmakla beraber, gözüpek bir çocuktur. İkisi en önden yürüdüler. Arkadan, ikizler, Blaise'le Denis geliyordu. En geriden de, babalarıyla anneleri yürüyordu. Bu manzara, kaldırım üzerinde, âdeta bir mektepli taburunu andırıyordu. Önce, işler pek mükemmel gitti, çok ılık, çok parlak güneşte, tembel, tabii, kablumbağa yürüyüşüyle ilerliyorlardı. O kış gününün, öğleden sonraki bu güzel saatinde, hava gayet duru, nefis bir berraklıktaydı; gölge yerler gayet soğuk, güneşin, parlak ışıklarını serdiği yerler altın sarısı, kadife gibiydi. Onun için, sokaklar çok kalabalık, tek güneş ışığı görür görmez, alay alay gezmeğe çıkan, yabanlıklarını giymiş, aylak Parislilerle dolu idi. Öyle ki, bizzat Rose bile, neşelenmiş, hararetlenmiş, kasılıyor, bütün bu adamlara, koca bir kız olduğunu! göstermek istiyordu. Champ de Mars'a vardıkları halde, henüz, kucak istemek aklına gelmedi. Oğlanların üçü de, kaldırımların, donmuş, güm güm öten taşlarına ayaklarını vuruyorlardı. Dizi halinde yürüyorlardı, çok hoştu.

Lâkin, Marianne, Mathieu'nün kolunda, bir parça sendeliyordu. Karnını gizliyen, buluz biçimi, yeşil kumaştan bir rop giymişti. Fakat, karnı artık çok büyük olduğu için,

görüldüğünü biliyor, dikkatli bir iyi niyetle buna kendisi de gülümsüyor, kalçaları üzerinde salınarak, usul usul, elinden geldiği kadar yürüyordu. Gerçekten, dokunaklı, sonsuz bir cazibesi vardı, bu yorgunlukla, vücudunu bu bırakışla daha güzelleşen, o lâhûti ıstıra-
bın daha şanlı bir hale getirdiği şirin ve vekarlı bir güzellikteydi. Güzelliği dikkatlerini çeken bazı yolcular döndüler, gözleriyle onu takibettiler. Sonra, dikkati çekilen, Marianne'ı göstermek için dirsekleriyle biribirlerini dürtten insanların sayısı arttı. Durumu fenalaştıran şey, genç kadının önü sıra giden mektepli taburuydu. Daha simdiden, sürü gibi kalabalık, dört çocuklu idi, beşincisi de yoldaydı ! Bu hal, garip görünüyor, görenin güleceği geliyordu. Hattâ, bazıları öfkeleniyorlar, sokak ortasına serilen bu ihtiyatsızlık eserinin acınılacak bir örnek olduğunu söylüyorlardı. O zaman, karı kocanın arkasından yürüyener, hayret etmeğe, gülüşmeğe, acımağa başladılar. Ah ! zavallı kadın, bu kadar güzel, bu kadar genç olduğu halde, neredeyse, beş çocuk anası olacaktı ! Halbuki kocası da, kaba saba bir adama benzemiyordu. Mathieu ile Marianne, bunları pekâla anlıyorlar, cesaretle, tövbekârlığa yanaşmadan, biribirlerine gülümsüyorlar, kuvvetin, sıhhatin, güzelliğin kendilerinde olduğuna sakın bir inanç içinde, mesut döl bereketlerini, utanç duymadan, güpegündüz, sokakta gezdiriyorlardı.

Fakat, yaprakları dökük büyük ağaçların yanına gelince, Rose'u, bereket versin hâlâ güneş vurmakta olan bir peykeye, bir lâhza oturtmak zorunda kaldılar. Hava sıcak değildi, güneş alçalıyordu, dönüş için biraz acele etmek lâzımgeldi. Bununla beraber, yüzleri iğneliyen bu şiddetli soğukta, hafif pembeleşmiş soluk altın rengi alan bu engin sema altında, dönüş çok güzel oldu. Oğlanlar, ayaklarını yere daha hızlı vuruyorlardı. Kız eğleniyor, ağlamıyordu. Ana ile baba, bol açık havanın verdiği neşeyle mest, gezintilerinden pek memnun, taburu önleri sıra iterek Fédération sokağının köşesini döndükleri zaman, saat üçtü. Orada da, yine bir takım insanlar biriktir, geçerlerken onlara baktılar; fakat, bunlar, herhalde iyi insanlardı, çünkü, bu kadar hamarat davranan baba ile anaya çapkınca bakışlar fırlatarak, bu güzel çocuklara gülüyorlardı.

Marianne, eve döndüğü zaman, yorguncaydı, Mathieu'nün, sokağa çıkmadan önce, Zoé'ye, dönüş için iyi bir ateş yakmasını tembih ettiğı salonda, bir şezlonga uzandı. Çocuklar, yoruldukları için, bir müddet pek uslu oturdular, küçük bir masanın etrafına dizilip, Denis'nin okuduğı bir masalı dinlemeğe koyuldular. Tam o sırada bir misafir geldi. Bu, Constance'dı, Maurice'le beraber yaptığı bir araba gezintisinden dönüşte, uğrayıp Marianne'ı yoklamak aklına gelmişti;

anası değildi ama, kendisi istemediği için değildi.

Kocasının söylediği tuhaf söze gülümsiyen Marianne, ortalığı yatıştırmak istediğinden, çabucak, lâfı değiştirdi. Beauchêne'in hatırını sordu.

— Alexandre nerede, niçin getirmediniz? Bir haftadır gelmiyor.

Mathieu, hemen lâkırdıya karıştı :

— A canım, dün akşam ava gitti, dedim ya. Şafakla beraber koruda dolaşabilmek için, gece Chantebled'nin öte tarafında, Puymoreau'da yatmağa mecbur oldu, herhalde, yarın ancak döner.

— Ha ! Evet, sahi, hatırladım. Koruda dolaşmanın da tam havası.

Bu da tehlikeli bir bahisti. Marianne, bu lâfı açtığına pişman olmuştu, çünkü, Beauchêne'in, avda olduğunu söylediği zaman, nerede bulunduğu pek belli değildi. Sabahleyin erkenden av aramaya çıkmak, dışarıda geceleme için iyi bir bahaneydi. Beauchêne, bunu o kadar suistimal etmeğe başlamıştı ki, Constance, işin aslını bilse gerekti. Fakat, karısı gebe kaldı kalalı, kocası, artık evden dışarı çıkmıyan, hep ihtimamla ona bakan, birbirine bu çok bağlı karı kocanın yanında, metin ve sâkin görünmek istedi.

— Dışarı çıksın, biraz yorulsun diye ben zorluyorum, dedi. Çok kanlı, bol havaya ihtiyacı var; av ona çok yarar.

O esnada, kapının zili bir daha çalındı, bir misafir daha geldi. Bu sefer kızı Reine'le beraber Valérie içeri girdi. Madam Beauchêne'i görünce kızardı; taklidetmek istediği yüksek servet âleminin bu mükemmel örneği, onun üzerinde çok kuvvetli tesir yapıyordu. Fakat, Constance, bu yeni misafirin gelmesiyle hasıl olan kargaşalıktan istifade ederek kalktı, maalesef fazla kalamıyacağını söyledi. Bir ahababı evde onu bekliyecekti.

Mathieu :

— Bari Maurice'i bize bırakın, dedi. Bakın, şimdi Reine de geldi, altısı beraber oyun oynarlar, kahvealtısını ettirdikten sonra, çocuğu ben size getiririm.

Maurice, tekrar, annesinin eteklerine sığınmıştı. Constance, teklifi geri çevirdi.

— Yoo, olmaz, olmaz l... Biliyorsunuz ya, perhizde, başka yerde yemek yemesini hiç istemem... Allaha ısmarladık, gidiyorum. Geçerken, uğrayıp hatırlınızı sorayım, dedim. Haydi, hoşça kalın, Allaha ısmarladık.

Çocuğu alıp giderken, Valérie'ye, hiç bir şey söylemeden, sadece, teklifsiz ve yapmacık bir tavırla elini sıktı; o da, bunu, pek kibarca bir hareket saydı. Reine bir parça tanıdığı Maurice'e gülümsemişti. Kız, o gün, mavi, kalın dıradan fistanıyla, gür, siyah saçlarının çerçevelediği güleç yüziyle pek şirindi, annesine de o kadar çok benziyordu ki, âdeta, küçük kardeşi sanılırdı.

Marianne, çocuğu pek sevdi, yanına çağır-
dı :

— Gel, seni öpeyim... Aman ! Ne cici
matmazel, bu ! Ne kadar da güzelleşmiş, bü-
yümüş ! Kaç yaşında var ?

Valérie :

— Yakında on üçüne basacak, dedi

Constance'ın kalktığı koltuğa oturmuştu,
genç kadının güzel gözlerindeki tasalı ifade,
Mathieu'nün dikkatine çarptı. Valérie, tıpkı
Constance gibi, hatır sormak için uğradığını
söyledikten ve çocuklarla annelerinin sıhhatli
hallerine memnuniyetini gösterdikten sonra
susmuş, gamlanmış, gizli derdine gömülmüş,
bütün bu ahbapların kendisini unutmayışla-
rına sevinen Marianne'ın teşekkür edişini
dinliyordu. O zaman, Mathieu, ikisini yalnız
bırakmağı düşündü.

— Reine, yavrucuğum, haydi, çocuklarla
beraber yemek odasına gel, kahvaltıyı hazır-
lıyalım, sofrayı kuralım. Çok eğleniriz.

Bu fikir, kulakları sağır edecek kadar
kuvvetli bir yaygaraya sebep oldu. Okunan
kitap unutuldu, masa itilip kakıldı, üç oğlan,
Reine'i sürükliyerek çılgınca koşuştular; Roze
da arkada kalmış, elleri üzerine düşmüş, son-
ra, kedi yavrusu gibi sıçrıya haykıra, onların
peşinden gitmişti.

Valérie, Marianne'la yalnız kalır kalmaz,
içini çekti.

— Ah ! şekerim, kendinizi sıkıntıya koyma-

dan, böyle, dilediğiniz gibi güzel çocuklar doğurabiliyorsunuz, ne kadar bahtiyarsınız ! Bu saadetten ben mahrumum.

Genç kadın, pek şaşırmış, onun yüzüne bakıyordu.

— Ne gibi ? Zannederim, siz de, dilediğiniz gibi harekette serbestsiniz, durumunuz benimkinin aynı.

— Ne gezer, güzelim, ne gezer ! Sizin zevklerinize sade, hayatınız benimki tertip değil. Malûm ya, hayatta herkesin kendine göre bir tutumu vardır. Biz, Reine'i ve kendimizi düşünerek, her şeyi ona göre yoluna koyduk, eğer, şimdi baştan başa değişiklik yapmak zorunda kalırsak, felâket olacak.

Sonra, âni ve şiddetli bir yeisle ilâve etti :

— Eğer, sizin gibi gebe olduğumu görürsem, gebeliğime emin olursam, ne yapacağımı bilmiyorum, deli olurum !

Kendini tutmasına rağmen, gözlerinden yaşlar fışkırdı, titrek elleriyle yüzünü örttü.

Marianne, gitgide artan bir hayretle yerinde doğruldu, Valérie'nin ellerini muhabetle tuttu, onu teselliye çalıştı. Nihayet, onu söyletti, üç aydanberi, kendisini gebe sanmasına sebep olan bazı haller bulunduğunu öğrendi. Önce, muhtemel gecikmelere hükmederek içi rahat etmişti, fakat o ay, şüphesi kesinleşmişti, aklı başında değildi. Bu beklenmedik gebelik karşısında, kocası-

nın ve kendisinin şaşırıp kaldıklarını anlatıyordu, çünkü, ikisi de, ihtiyatlı davrandıklarına çok emindiler. Kendisini çok seven zavallı adamcağız, bu meselede onun sözünü kırmaktansa, bir bacağını kesmeğe razı olurdu. Kendisi de, hep uyanıktı, hep tedbir alıyordu. Bu hale göre, meseleyi izaha imkân kalmıyordu, onlar gibi sevişen ve bu dereceye kadar anlaşılan bir karı kocanın başına böyle bir halin gelebileceğine asla ihtimal verilemezdi.

Marianne, nihayet, işi tatıyla bağlamak için :

— Mademki olan olmuştur, eh, ne yapalım, kazaya rıza gösterirsiniz. Hoş geldi, safa geldi, zavallı yavrucak !

Valérie, tekrar yeis ve öfke ile çırpınarak, haykırdı :

— İmkân yok, a canım, imkân yok ! Ömrümüz oldukça böyle orta halli yaşıyamayız... Kocanız, benimkinin ona sır olarak anlattığı şeyleri size söylemiştir, tabii. Şimdi Crédit National'de büyük bir mevki sahibi olan eski kâtiplerinden Michaud'nun teklifi üzerine, kocam, Beauchêne fabrikasından ayrılmağa karar vermişti; orada istikbali yok, kendisi de, az zamanda yüksek bir mevkie erişmek için, o kredi bankasına girecekti. Ne var ki, önce, fabrikada aldığı beş bin frangı bırakıp, üç bin altı yüz frank maaşlı bir küçük vazifeyi kabul etmesi lâzımgeliyordu.

Şimdi, gebelik, doğum, yeni bir çocuk daha büyütme işleri çıkınca, bu tehlikeyi nasıl göze alalım, ayda üç yüz frankla nasıl idare edelim?... Bütün hasaplarımızı yapmıştık, bu yezit çocuk hepsini altüst etti, bizi ebediyen sefalete mahkûm bıraktı.

Marianne, o sakın haliyle, gülümsiyerek :

— Ne muhakeme, ne muhakeme, dedi.

— Ama, bu muhakemeler doğru, güzelim. Karşımıza bir fırsat çıktı, kaçırdık mı artık ebediyen bitti demektir. Eğer, kısmeti başka taraftan açıldığı gün, kocam fabrikayı bırakmıyacak olursa, artık oraya mihlanıp kalacak, bütün hayalleri suya düşecek, Reine'in çeyizi de, bizim mesut hayatımız da, bütün ömrümüz için kurduğumuz emeller de... Nasıl olur? Siz, bu kadar zeki olduğunuz halde, bunu anlıyamıyor musunuz?

— Evet, evet, anlıyorum. Yalnız, ne yapayım, bu kadar çok hesap benim için galiba pek uzak ki, doğruluğunu anlamak zor geliyor. Hem şaşıyorum, hem üzülüyorum... Çocuk gelince, kabul etmekten başka yapacak şey yoktur, ne de olsa, neşe ve zenginlik getirir. Bundan sade bir şey olur mu?

Valérie, tekrar gözyaşlarıyla itiraz etti.

— Gidin de bunları zavallı kocama anlatın bakalım; yaptığı bu marifetten sonra öyle meyas, öyle mahcup ki, artık, sokağa çıkmaz oldu. Meselâ, bugün pazar olduğu halde, nerede biliyor musunuz? Evde kaldı; çalışacak,

fabrikadaki işinden ayrı beş on para kazanıyor.. Ama, icabederse, onun hatırı için azim göstereceğim Öyle zayıf yürekli, öyle iyi adam ki !

Sonra, açıkça söylemediği düşüncelerle, birdenbire telâşlanır gibi oldu. Ellerini uğuşturdu, hıçkırıklar arasında, kekeledi.

— Hayır, hayır ! Gebe değilim, gebe kalmış olamam ! Hayır, hayır ! Olmıyacak, istemiyorum !

Öyle bir ıstırapla çırpınıyordu ki, Marianne, ona, makul sözlerle dert anlatmaktan vazgeçti, derdini avutmak için, muhabbetle, kolları arasına aldı ; bir taraftan da, çocukların kahkahalarıyla çınlıyan bitişik odadan, ağladığı işitilecek diye korkuyordu. Yaşlarını kurutunca, onu, o odaya götürdü.

Oğlanlar, el çırparak, ayaklarını yere vurarak :

— Sofraya ! sofraya ! diye haykırıyorlardı.

Kahvaltı için hazırlanan bu sofraya, pek nefisti; Mathieu, eğlence olsun diye, Reine'in yardımıyla, masanın üstüne, içi pastalarla ve reçelle dolu dört yemişliği, tenazurlu bir şekilde yerleştirmekle meşguldü. Üç oğlan, tertibata karışmak istiyorlar, işi geciktiriyorlardı. Rose'un da, öte beriyi kırmasına ramak kalıyordu. Fakat, ne kadar eğleniyorlardı, hele Reine, ufacık ev kadını haliyle ne kadar şirindi ! Ambroise, gelip annesine, Reine benim karım, Rose da bebeğimiz dediği zaman, kız,

herhalde gözü çoktan açılmış olacak ki, gülmeğe başladı, Marianne, Valérie'nin, gözyaşlarını tekrar zaptetmeğe uğraştığını görerek, çocuğu susturdu. Sonra, kahvaltı edildi, çocuklar kapış kapış yediler.

O güzel pazar günü akşamı, saat dokuz olur olmaz, çocuklar yataklarına yatmış, mışıl mışıl uyuyorlardı ki, Mathieu ile Marianne, kendi odalarına çekildiler. Mathieu, karısının derhal yatmasını istedi, onu örtüp bastırdı, başının altına yastıkları yerleştirdi. Sonra, saat ona kadar, başucunda oturup bekledi, ona kitap okudu; çünkü, Marianne, o saatte bir fincan ıhlamur içecekti; Mathieu, her akşam, inadedip, ıhlamuru kendisi kaynatıyor, hizmetçi kadına ihtiyacı olmadığını söylüyordu. Marianne, ıhlamuru içip bitirince, Mathieu, onun yanaklarına, kardeşçe iki iri buse kondurduktan sonra, hayırlı bir gece temenni etti; çünkü, karısı, onun için kutsal bir şeydi, bu yüzden birbirlerine takılıyor, birbirlerine mösyö ve madam diye hitabediyorlardı. Mathieu'nün küçük karyolası hazırda, soyundu, lâmbayı söndürdü, karısına uyu diye seslendi. Fakat kendisi, kulak kabartmış, gözlerini kapamıyor, onun hafif ve muntazam nefesini işitip uyuduğunu anlamak için bekliyordu. Kaç defalar, yattığı yerden kalkıyor, onun etrafında dönüp duruyor, uykusunu dindar bir tapınışla kuşatmağa devam ediyordu !

Mathieu, bir kıraliçe gibi uykudan uyandı-

ğını istediği, kış güneşinde, masallardaki güzel prensesler gibi gezdirdiği Marianne'a, akşamları, odalarında, bir tanrıça gibi tapıyor, hizmet ediyordu. Bu, bakireye tapınıştan daha yüksek, daha gerçek bir tapınıştı, anaya, sevilen ve tebcil edilen, ezeli ve ebedi hayat yaratmak için çektiği çile ortasında, muztarip ve ulu anaya tapınıştı.

II

Froment'lar, Séguin'lerin d'Antin caddesindeki muhteşem konaklarında öğle yemeği yiyecekleri gün, Valentine, kendisini süsleyip birinci kattaki küçük odasında, şezlonga uzatsın diye, daha saat onda, zili çalıp oda hizmetçisi Céleste'i çağırdı. İçinden çıkmıyan marazî korkulara dair, kendisi gibi gebe bir kadınla görüşmek için duyduğu dayanılmaz ihtiyaca mağlup olarak konuşmak istediğinden, Marianne'a erken gelmesini rica eden kendisiydi.

Bir ayna istedi, kendisini seyretti, meyus meyus başını salladı; çil basmış, sarışın, güzel yüziyle, tavus mavisini ipekli bir bulûzun iyice gizliyemediği, şekli bozulmuş sülûn vücudiyle, kendisini çok çirkinleşmiş buluyordu.

— Mösyö burada mı? diye sordu.

Onu evvelki gündenberi görmemişti. İşleri olduğunu söylüyor, çoğu zaman, öğle ve akşam yemeklerini dışarıda yiyor, sonra da

sabahleyin, karısını rahatsız etmek istemediği bahanesiyle, odasına girmekten sakınıyordu.

— Hayır, madam, mösyö saat dokuz sularında çıktı, dönmediğine de eminim.

— Pekâlâ... Mösyö Froment'la karısı gelir gelmez, kendilerini buraya getirin.

Rehavetle, eline bir kitap aldı, beklemeğe başladı.

Doktor Boutan'ın Mathieu ile Marianne'a ihsas ettiği gibi, Valentine'in bu beklenmedik gebeliği, karı koca arasında devamlı fırtınalar koparan bir sebep olmuştu. Önce, Séguin kaba bir öfkeye kapılmış, bu çocuğun kendisinden olması imkânı bulunmadığını baykırmıştı. En sıkı ihtiyat tedbirleri aldığına emin bulunduğunu söylüyor, karısına, bir âşıkıyla yatmış olmak töhmetini açıkça yük-lüyordu; en aşırı kötümserlikle kibar bir tasasızlık taklidi yapan bu reybf adamda, azgın ve aşağılık bir sürücü kıskançlığı, iğrenç kelimelerle, dayak tehditleriyle kendini göstermişti. Korkunç kavgalar oldu. Sonra, kadın, gözyaşları içinde, doktor Boutan'ın hakemliğine başvurulmasını istedi. Fakat, doktor, kocayı ayrıca sorguya çektikten sonra, o çok sıkı tedbirlerinin nasıl yetmediğini izah ederek, aynı şartlar içinde gebe kalan belki yirmi kadın saydıysa da Séguin dediğinden dönmüyor, kanaati bir an sarsılır gibi olduktan sonra, doktor gider gitmez o feci ithamlarına tekrar başlıyordu. Doktor aleyhine

atıp tutuyor, onun suç ortağı olduğunu söyleyecek kadar ileri gidiyor, bilhassa kaçamaklara dair aldığı şiddetli dersten dolayı öfkeleliyordu; çünkü, bütün fenalık, karı kocanın, içinde cırpındığı acı durum, elbette ki bu gūnahkār hareketlerden ileri geliyordu. Eğer koca, kaçamaklar yapmamış olsaydı, çocuğun belki kendisinden olmadığına dair korkunç şūphe, şimdi yüreğine sokulmuş bulunmıyacaktı. Bütün felâketleri, kaçamaklı hareketlerden bilen doktor, bu hareketlere nüfus azalması, neslin tereddisi, ailenin önce ahlâksızlığa düşmesi, sonra mahvolması, erkeğin paradan yahut zevkten başka bir şey peşinde koşmaz oluşu, kadının sapıtarak zināya düşmesi gibi sayısız kötü âkibetler yüklemekte, tabii kusur etmiyordu. Séguin, devamlı bir öfke içindeydi, bu gibi fikirler, o zamana kadar inandığı ve dilediği ne varsa hepsini kusurlu bulduğu için de, bu öfkesi daha şiddetli oluyordu.

Bu arada, karı koca, monden hayatlarına devam ettiler. Kadın, gebeliğini itiraf etmiyor, vücudunu patlıyacak gibi sıkıyor, balolarda dans ediyor, tiyatrodan çıktıktan sonra, gece ziyafetlerinde şampanya içiyordu; erkek, utandırıcı kıskançlık buhranlarını gizliyor, müstehzi bir tasasızlıkla, her zamanki hayatlarını yaşıyorlarmış gibi gözüküyordu. Zaten, kadın, henüz kendisinde hiç bir kusur bulmadığı için, kocasını, sevgiden ziyade gurur

yüzünden, muhafaza etmek istiyordu; çünkü, bazan ona da söylediği gibi, kocası, o kadar kaba bir şekilde başına kaktığı âşık nihanet edinmesi için, ne yapmak mümkünse yapıyordu; korselerinin içinde azap çekmesi, her akşam, çocuğunu düşürmek tehlikesiyle karşılaşması, artık övünmeden ve zevkten mahrum kaldığı gün terk edilmekle tehdidedilen kadın sıfatıyla, mücadele etmek içindi. Fakat, bir gece, bir ilk temsilden dönüşte, az daha ölüyordu, bunun üzerine, ertesi günden itibaren, odasından çıkmamak zorunda kaldı. Artık mağlub olmuştu, zahmetli bir gebelik başladı, sancısız bir saat rahat edemez oldu. O andan itibaren, karı koca arasındaki münasebet daha kötüleşti, Valentine'in, tehdidini hissettiği şeylerin hepsi gerçekleşti. Séguin, son derece terslikle davranıyor, karısının yanında bulundukça, kavga etmeden duramıyordu. Bu hasta, çirkinleşmiş, zevkte beceriksiz kadın, onu çileden çıkartıyordu. Hattâ tiksindiriyordu. Sokağa daha fazla çıkmağa başladı, çok geçmeden, bekâr erkek itiyatları edindi. İçin için yanmakta olan kumar iptilâsı, iyice sönmemiş bir yangın şiddetiyle tekrartutuştu. Eve gelmemeğe, kulüpte gecemeğe başladı. Sonra, kadınlar, gebe kalmak budalalığında bulunmıyan, eğlenceli ve güzel, iştah verici hallerini muhafaza etmesini bilen fahişeler, onu tekrar kavradılar. İnsanın, kendi evinde, işe yarar bir kadın bulunmayınca, elbette

başka yerde, başka kadınlar araması lâzımdı. Séguin, eve dönüp de kıskançlık buhranlarına tekrar yakalanınca, karnını, kendisiyle alay eder gibi, kendisine karşı bir hakaret gibi gördüğü bu biçare hasta karısını öldüreceği geliyordu.

Saat on bire çeyrek kala sularında, Céleste gözüktü.

Valentine, kitabını elinden bırakarak telâşla sordu

— Mösyö mü geldi?

— Hayır, madam, beklediğiniz misafirler geldi, mösyö Froment'la madamı.

— İçeri al... Mösyö gelir gelmez, bana haber ver.

Marianne'la Mathieu içeri alınır alınmaz, yerinde doğruldu, iltifatlı bir tavırla ellerini uzattı :

— Sizin zahmet edip bana gelmenizde ısrar ettiğim için beni mazur görün, azizim madam; ama, görüyorsunuz ya, ben size gelemezdim, muhterem doktorumuz Boutan da, sizin çok sağlam ve gayretli olduğunuzu söylemişti... Yemeğimi kabul ettiniz, çok naziksiniz ! Sizi görmeği, sizinle bir parça konuşmağı çok şiddetle özlüyordum ! Buyurun, şu koltuğa oturun, şu bana en yakın koltuğa.

Mathieu ona bakıyor, sarışın güzelliği içinde çok nefis gördüğü bu kadını, bu kadar sararmış, harabolmuş bulduğu için şaşıyordu; Valentine de, Marianne'ın sakin ve

metin hali, iri parlak gözlerinin muhafaza ettiği gülümser duruluk dikkatini çektiği için, heyecanla, onu süzüyordu.

Marianne, hatırşinas bir edâ ile :

— Asıl, davetinizden dolayı ben size teşekkür ederim, diye oevap verdi. Hareket etmek bana çok iyi geliyor, yaya gelebildiğim için çok sevindim... Ooh ! isterseniz, benim gibi, siz de yürürsünüz, biraz gayret göstermekten ibaret.

Bunun üzerine, ikisi arasında, mahrem bir sohbet başladı; bu arada, Mathieu, onların konuştuklarına kulak bile vermediğine inandırarak, rahat rahat görüşebilsinler diye, küçük bir masanın üstünde kalmış olan kitabı açmıştı. Marianne'la Valentine birbirlerini pek seyrek görmüşlerdi, ne fikirleri bakımından, ne âdetleri bakımından, aralarında hiç bir ortaklık yoktu: fakat, durumları arasındaki benzerlik, onları birbirine yaklaştırıyordu. Hele Valentine, bilmek, malûmat edinmek, yüreği rahat etmek için, o kadar büyük bir istek duyuyordu ki! Önce doktor Boutan'dan bahsetti, hastalarından hiç birini asla kaybetmediğini, ondan daha eli çabuk, daha becerikli lavta bulunmadığını bir kere daha işitmek istiyordu. Marianne, hayret etti, doktoru pekâlâ tanıması gerektiğini söyledi, çünkü, Valentine, iki defa onun elinden geçmişti. Evet, şüphesiz, ne var ki, doktorun meziyetlerini başkasının ağzından dinlerse, yüreği

rahat ediyordu, Sonra, bitip tükenmez suallere girişti, her teferruatı üstüste sordu, karşıdaki gebe kadının, ne hissettiğini, sancılarının neresinde olduğunu, ne neviden sancılar duyduğunu, nasıl yemek yediğini, nasıl uyduğunu, hulâsa duygularını, fikirlerini, bütûn o rahat gebeliğini anlatmasını istedi. Marianne, gülümser ve gayretli, onu avutmak ve cesaretlendirmek için, iyi kalbliliğiyle, bu merakı tatmin ederek, kendisi ümitli olduğunu, işin kolayca biteceğini, bu sefer yine bir oğlan doğuracağını, sükûnetle anlattığı sırada, Valentine, birdenbire, derin hıçkırıklarla ağlamağa başladı.

— Ah! Ben öleceğim, öleceğim, eminim!

Yakında öleceğine dair beslediği bu kanaat, kimseye söylemeğe cesaret edemediği halde, yüreğinden çıkmıyordu. Bu, fesada uğramış sinirlerinin bozukluğuyla, kocasının gösterdiği ihmalle, onu her saat azap içinde bırakan bir işkenceydi; aile hayatını mahvettikten sonra hayatını da söndürecek olan bu yezit çocuk, onu, böylece, karanlık bir uçuruma fırlatıyordu.

Marianne, neşeyle haykırdı:

— Nasıl, ölecek misiniz? İnsan hiç ölür mü?... Ne derler, biliyor musunuz? Böyle kasvetli düşüncelere saplanan kadınlar, hep, dünyanın en kolay doğumunu yaparlarmış.

Mathieu, bu sevimli yalanı, gülümsemekle beraber teyidetti; iyi sözlere susamış, yalan

da olsa, hep, sonu iyiye çıkacak kesin vait bekleyen, esen en küçük solukla ürperen meyus kadını, bu, bir parça ferahlattı. Bununla beraber, yine dertli idi; tam o sırada, Céleste, tekrar çıkageldi; gelir gelmez, hanımının gözlerinde beliren sessiz istifhama cevap verdi.

— Hayır, madam; gelen yine mösyö değil... Benim memleketlim bir kadın var demiştim ya, Sophie Couteau, Rougemont'da Couteau kadın diye çağırırlar, zanaatı, Paris'e sütnine getirmek...

Bu şekilde rahatsız edildiğine fena halde kızan Valentine, hizmetçi kadını şiddetle tersliyerek odadan koğmağa hazırlanırken, bu söz üzerine sakinleşti.

— E, ne olmuş ?

— İşte o gelmiş... Size dediğim gibi, eğer şimdiden bir sütnine ısmarlamak istiyorsanız, memlekette, çok iyi bir tanesini bulup, istediğiniz gün size getirebilir.

Aralık kapının arkasında bekliyen Couteau kadın, çağrılmadan içeri girmeye göze aldı. Kuru ve çevik, köylü tavırlı, fakat Paris'e sık gele gide çok işgüzarlaşmış bir kadındı. Uzun yüzü, keskin bakışlı ufacık gözleri, sivri burnu sevimli bir babacanlık ifadesi taşıyor, hoşla gitmiyor değildi; fakat, hile ve tamah ifadeli, ince dudaklı ağzı, bu tesiri bozuyordu. Koyu renkli, yün bir fistan, siyah bir pelerin, siyah yarım eldivenler, sarı kur-

delâh siyah bir hotoz, ona kiliseye giden, yabancı esvaplarını giymiş, muhterem bir taşralı hadın hali veriyordu.

Valentine, onu yukardan aşağıya süzerek :

— Siz hiç sütinelik ettiniz mi ? diye sordu.

— Evet madam, ama, on sene evvel, yirmi yaşındayken; sonra evlendim, sütinelik etmenin, insanı zenginleştirmeyeceğini düşündüm O zaman, başkalarını sütineliğe getirmeği daha doğru buldum.

Burjuvaların hizmetinde sağmal inek zanaatı işlemenin ne kadar budalaca bir şey olduğunu anlatan zeki bir kadın tebessümüyle, hafifçe gülümsedi. Fakat, fazla ileri gitmiş olmaktan korkuyordu.

— Para veren insanlara, elden gelen hizmet görülür, değil mi madam ? Doktor, benim artık hiç iyi süt veremeyeceğimi söylemişti; zavallı miniminileri iyi beslememektense, onlara, daha başka türlü faydalı olmağı münasip gördüm.

— Siz, Paris'teki idarehanelere mi sütine getiriyorsunuz ?

— Evet, madam, ayda iki defa, birkaç idarehaneye, ama, asıl, Roquépine sokağındaki Broquette idarehanesine. Pek namuslu bir müessesedir, orada, aldatılmak tehlikesi yoktur. Onun için, eğer isterseniz, siz elimin altındaki sütinelerin en mükem-

melini, söz gelişi, şahını seçerim. İşin erbabıdır, bana güvenebilirsiniz.

Céleste, hanımının bir türlü karar veremediğini görerek, Couteau kadının, o sabah nasıl geldiğini anlatmak istedi, araya girmeyi münasip gördü.

— Memlekete dönerken, hemen her seferinde, bir sütninenin, yahut sütnine getirecek kadar zengin olmıyan bir ailenin memedeki çocuğunu beraber götürüyor, orada, bir dadiya emanet ediyor. Bu gece doğuran madam Menoux'nun çocuğunu almağa giderken, biraz evvel, beni görmek için buraya uğramış.

Valentine, bir çığlık kopardı, telâşla :

— Ya ! Tuhafiyeci kadın doğurdu mu ? Bana niçin haber vermedin ?... Söylesene a canım ! Nasıl doğurmuş ?

Bu madam Menoux, bir müzede, ayda yüz elli frank maaşla muhafızlık eden ve yakışıklı bir erkek olan eski bir askerin karısıydı. Kadın, kocasını çok seviyordu, küçük bir tuhafiyeci dükkânı açacak kadar gayretli davranmıştı, orada, hemen hemen kocası kadar para kazanıyordu; böylece, aile, refah içinde, gayet mesut yaşıyordu.

O ufacık dükkânda, saatlerce çene çalmakla vakit geçirdiği için, belki yirmi defa azar işiten Céleste, kendisine bu şekilde sual sorulduğu için, sinsi ve müstehzi gülümsiye-

rek, koltuklarını kabarttı. Kasıldı, önemliliğini hissettirdi :

— Herşey gayet yolunda gitti madam... Mükemmel bir doğum, nurtopu gibi bir oğlan. . Ne yalan söyliyeyim madam, bu sabah, göreyim diye koşa koşa gittim. Merak etmekte haklıyım, değil mi ya ?

Sonra, Valentine, heyecanla sual sormağa devam edince, en küçük teferruata kadar girişti.

— Zaten, iyi ellerde idi. Rocher sokağının alt başındaki ebe madam Rouche'u, kendisine ben salık vermiştim, ahbablarımdan birini doğurtmuştu. O ahbabım, kendisini bana çok methetti. Tabii, madam Bourdieu gibi olamaz, onun, Miromesnil sokağında, çok güzel tertibatlı bir yeri var, ama, bu, ötekinden daha ucuza geliyor, hem de, doğrusu, öteki kuş kondurmuyor ya. . Madame Rouche, işi uzatmaz, üstelik, sahiden hatırşinas kadındır da.

Mathieu'nün, gözlerini dikip kendisine baktığını görünce birdenbire sustu. Ne söylemişti ki, bu mösyö, kendisine öyle bakıyordu? Şaşırdı, kendi karnına, kaçamaklı ve endişeli bir nazarla baktı. Kendisi de altı aylık gebe olduğu için, yerinden olmak korkusuyla, patlıyacak gibi karnını sıkıyordu. Paris'e gelir gelmez, çalıştığı evin oğlu ile münasebette bulunup bir anlık bir gaflet yüzünden bir defa gebe kalmış, çocuk düşürmekte ihtisas sahibi olan madam Rouche'a, ölü bir

çocuk aldırmişti. Bu seferki çocuk, eve gelip giden esnafın birinden olsa gerekti; fakat, şimdi, işin şeytanlığını öğrenmiş, sıkıntıya girmeden yalnız zevk süreceğini aklına koymuş olduğu halde ikinci defa gebe kalmak budalalığını işlediğinden dolayı öfkeden kuduruyor, buna inanmak istemiyordu. Bu kadar neşeli görünmesi, madam Rouche'u bu kadar fazla methetmesi, yine bir ölü çocuk doğurmağa iyiden iyiye azmetmiş olmasındandı; daha şimdiden, bir ay izin almağa hazırlanıyor, Rougemont'daki annesinin çok hasta olduğundan bahsediyor, onu çok özlediğini, son nefesinde yanında bulunmak istediğini söylüyordu.

Safdil bir tavır takınarak :

— Yool böyle diyişim, başklarından dinledim de ondan, diye ilâve etti. Kendiliğimden bir şey bildiğim yok, tabii.

Bu at kafalı, körpe ve davetkâr tenli, esmer koca kız, herhalde Mathieu'ye hiç itimat vermiyor, genç adam, onu, ebe kadınlar hakkında şaşılacak derecede malûmata sahip buluyordu. Ona, hâlâ gülümsiyerek bakıyordu, Céleste de, bu tebessümde, bu mösyönün, kendi hakkındaki düşüncesini açıkça okuyordu.

Marianne :

— Peki ama, diye sordu, o dediğiniz tuhafiyeci kadın, çocuğunu ne diye yanında alıkoymuyor?

Couteau kadın, kendi hesabına sütüne istemiyorsa, başkalarını, bu alış verişini yürütmekte serbest bırakması gereken bu gebe madama, fena ve sert bir bakışla, yan yan baktı.

Céleste, lâkırdının değişmesine memnun :

— Kabil değil ki! diye haykırdı. Madam Menoux, avuç içi kadar ufacık dükkânında çocuğunu nasıl muhafaza etsin? Dükkânın arkasında bir tek küçük oda var, orada yiyorlar, orada yatıyorlar; üstelik, orası da, hava almaz, ışık almaz, daracık bir avluya bakıyor. Çocuk orada bir hafta yaşayamaz. Hem, kadıncağız, bütün gün tezgâhının başında, hizmetçisi yok, kocası müzeden geldiği saatte hazır bulsun diye yemek pişirmeğe mecbur, çocukla meşgul olacak zaman bile bulamaz... Merak etmeyin, elinden gelse, çocuğunu alıkoymağı çok isterdi! Karı koca çok seviyorlar, çok sevimli insanlar!

Marianne müteessir olmuştu :

— Sahi, dedi, çok zavallı anneler var, bütün kalbimle hallerine acıyorum. Bu kadın yoksul değil, halbuki, ne acı bir ayrılığa mahkûm!... Ben, çocuğumu böyle, tanımadığım bir memlekete götürüp başka bir kadına verseler, meraktan ölürdüm.

Couteau kadın, bu sözü, herhalde kendi şahsına karşı bir hücum saymış olsa gerek ki, tereddütlü anaları kandırmak için takın-

dığı, küçük çocuklara karşı şefkatli iyi insan edasını aldı.

— Yoo ! Rougemont güzel yerdir, dedi. Hem, Bayeux'ye uzak değildir, biz de, nihayet yabani değiliz ya. Havası o kadar iyidir ki, tedaviye gelenler vardır. Sonra da, bize emanet edilen miniminilere iyi bakılır, sizi temin ederim. İnsanda kalb bulunmamalı ki bu küçük melekleri sevmesin.

Fakat, Mathieu'nün, hâlâ bir şey söylemeden, bu sefer de kendisine nasıl baktığını görünce sustu. Köylü kabuğu altında gayet kurnaz olduğu için, belki de, sesindeki sahte ahengi anlamıştı. Zaten, mademki bu madam sadece, evine bir sütüne almak istiyordu, memleket hakkında bermutat yaptığı şarlatanlığa ne lüzum vardı ? O zaman, tekrar :

— İşte böyle, madam, diye devam etti, size, en iyi sütineyi getireceğim, pırlanta gibi bir kadın.

Zihni, hâlâ madam Menoux'nun rahat doğumiyle meşgul gibi görünen Valentine, kendisi için falihayır saydığı bu hadiseyle yüreği bir parça rahatlamış, bir azim eseri gösterecek kadar metin davranmıştı.

— Hayır, hayır, önceden bağlanmak istemem. İdarehaneye getireceğiniz sütineleri görmeğe bir adam yolliyaacağım, bakalım, onların arasında istediğim gibi birini bulabilir miyiz ?

Sonra, bu kadınla daha fazla meşgul ol-

madı, bir el işaretiyle onu savdı, Marianne'la konuşmağa devam etti.

— Yeni gelecek çocuğu da emzirecek misiniz ?

— Tabii, ötekiler gibi. Biliyorsunuz ya, kocamla ben, bu mesele hakkında, başka türlü düşünürüz. Eğer, bir sütnine işe karışırsa, çocuk bizim değilmiş gibi gelecek.

— Şüphesiz, anlıyorum. Ah ! Ben de imkân bulabilseydim ! Ama, yapmıyorum, kabil değil.

Couteau kadın, boşa çıkan teşebbüsüne eseflenerek, lûtufkârlığından dolayı kendisine verilecek olan hediyeye acıyarak hareketsiz kalmıştı. Bütün hıncını çocuklarını kendisi emziren bu gebe madama tekrar tekrar fırlattığı yan bakışta topladı : Matah şeydi, besbelliydi, bir sütnine bile tutamıyacak kadar meteliksiz insanlardı. Lâkin, Céleste'in bir bakışı üzerine, hürmetle selâm verdi, hizmetçi kadınla beraber çıktı.

Hemen arkasından, Séguin içeri girdi; her zamanki gibi gayet şıktı, evinde bulamadığı zevklerin, dışarıda elde ettiği şetareti, yüzünde okunuyordu.

— Affınızı rica ederim, dedi, galiba sizi beklettim. İşler bitip tükenmiyor ki ! Geri bırakılamıyacak ziyaretler de vardı. Azizim madam, sizi çok iyi gördüm... Elinizi sıkabildiğim için pek memnunum, azizim mös-yö Froment.

Evvelki gündenberi odasına girmedei karısını unutuyordu. Ancak, aradan bir az zaman geçtikten sonra, kendisine sitemli bir nazarla baktığını nihayet farkederek yanına yaklaştı. Eğildi, dudaklarını saçlarına değdirdi.

— İyi uyudun mu?

— Evet, çok iyi uyudum, teşekkür ederim.

Valentine, artık hâkim olamadığı o yeisli sinir buhranlarından birine yakalanıp, yine ağlıyacaktı. Fakat, orada bulunan davetlilerin önünde kendini tutmağa muvaffak oldu. Zaten, sofracı başı gelmiş, yemeğin hazır olduğunu madama haber vermişti.

Valentine, geniş çalışma odasının bir köşesinde kurulmuş olan sofraya kadar, Marianne'ın koluna yaslanıp, kısa adımlarla yürüyerek gitti. Odanın büyük camlı kapısı d'Antin caddesine bakan cephenin orta kısmını tamamiyle kaplıyordu. Genç kadın, Mathieu'nün koluna girmedeği için, hazin bir gülümsemeyle özür dilemiş, erkeklerin önden yürümelerini, kadınları, bildikleri gibi harekette serbest bırakmalarını rica etmişti. Masa, iki kadının da, bacakları serbest, rahatça oturup serbest kalacakları şekilde hazırlanmıştı.

Marianne, sofrada, yalnız dört kişilik takım görünce, daha evvel de, dudaklarının ucuna kadar gelen bir suali sormaktan kendini alamadı.

— Çocuklarınız nerede? Onları daha göremedim. Hasta değiller ya?

Valentine :

— Yoo! hayır, çok şükür, değiller, diye cevap verdi. Bir o eksikti... Sabahları, mürebbiyeleriyle beraberdirler, öğleye kadar çalışırlar.

O zaman, Marianne'la gözgöze gelen Mathieu de şu suali sormak cesaretini gösterdi.

— Yemekte, çocukları sofranıza almıyor musunuz ki?

Séguin, öfkeyle :

— Yoo! İşte onu yapamam, dedi. Yalnız olduğumuz zaman vücutlarına tahammül ettiğimiz yeter. Misafir varken, çocuk kadar tahammül edilmez mahlûk yoktur. Bizimkilerin ne kadar terbiyesiz şeyler olduklarını tasavvur edemezsiniz.

Hafif bir soğukluk oldu, susuldu; o sırada, sofracı başı, mantarlı yumurta dolması dağıtıyordu.

Valentine, yavaş sesle :

— Birazdan görürsünüz, dedi. Yemeğin sonunda çağırtacağım.

Yemek, gebe iki genç kadının karşılaşmalarıyla aldığı sıkı samimilik mahiyetine rağmen, çok itinalı, çok dehdabeli oldu. Yumurtadan sonra, sofraya, barbunya ıskarasiyle, çulluk kebabı ve karides geldi. İçki olarak, yemek devam ettiği müddetce buzlu şampanya, beyaz bordo ve kırmızı bordo şarabı içildi.

Bu rejimi, doktor Boutan'ın muvafık bulmıyacağı söylenince, Séguin omuz silktili.

— Adam sende ! Doktor, yağlı parça bulursa nazlanmaz. Hem, onun nazariyeleri de artık çekilmez hale geldi... Vücuda şu yarar, şu yaramaz diye bir şey bildiğimiz var mı ki ?

Séguin, artık, dışarıdan geldiği zamanki gibi güleryüzlü değildi. Karısının beklenmedik gebeliğiyle altüst olan evindeki üzüntülere, oraya ayak basar basmaz yeniden yakalanıyormuş gibi evde, bir saat otursa, tekrar acı sözlü, öfkeci, âdeta kaba bir adam oluyordu. Bulanık, düzeni bozulan hayatının mütemadi tahriki içinde yaşadığından, kusursuz zerafetinin altından, o hasta, fesatçı ve tahripçi, kaba ve zalim ruhu, artık, daha çabuk meydana çıkıyordu. Gecelerini kumarda geçirmesi, metreslerine yeniden devam başlaması, elbette karısının kabahati idi, açıkça kullandığı tabirle, karısı, artık kullanılmaz hale gelmişti. Bu yüzden, ona hıncı vardı, hele, bekâr erkek taşkınlıklarından sonra eve dönüp geldiği zaman ona işkence etmekten âdeta zevk alıyor, evinde karşılaştığı her şeyden şikâvet ediyor, sanki bir cehenneme girmiş gibi, her şeyin gitgide berbat bir hale geldiğini söylüyordu. Yemek, bu yüzden, zaman zaman üzüntülü geçti. İki üç defa, Séguin'le karısı, birbirlerine, sert, kılıç gibi yaralayıcı sözler söylediler. Sofraya getirilen

bir yemek, ileri sürülen bir fikir, sadece, esen hava gibi yoktan sebeplerle böyle konuşuyorlardı. Hattâ, dikkat etmiyen bir kimse için, bunun ehemmiyeti bile yoktu. Fakat, açılan yara zehirliydi, gamlı kadıncağızın gözlerine yaşlar doluyordu; halbuki, Séguin, edebiyat ve sanat heveskârlığı taslıyan, budalaca bir kötümserlik gösterişiyle avunan, dünyanın, onu berhava edecek fişek kadar bile değeri olmadığını söyliyen cemiyet adamı, süvari edasiyle, sinsi sinsi alay ediyordu. Lâkin, söylediği fazla sert bir söz Valentine'i öyle bir isyanla ayağa kaldırdı ki, Séguin özür dilemek zorunda kaldı; çünkü, Vaugelade'ların kanı, onun damarlarında uyanıp da, bendisini, mağrur bir istihfafla ezdiği ve günün birinde öç alacağını söylediği zaman, karısından korkardı. Sofradaki çiçeklerin üzerinden, soğuk bir hava daha esti.

Sonra, Valentine'le Marianne, ellerinde olmadan, kendi aralarında, durumlarından, korkularından ve ümitlerinden tekrar bahsetmeğe başlayınca, Séguin, Mathieu'ye, Chantebled'deki geniş malikânesinden dolayı çektiği üzüntüleri anlatarak, içinin zehrini büsbütün döktü. Av hayvanları gitgide azalıyordu, av hisselerini, gitgide daha güçlkle elden çıkarıyordu. Geliri seneden seneye azalıyordu. Onun için. Chantebled'yi başından atarsa pek memnun olacağını gizlemiyordu; ama, bu çok az verimli korulara, bu çorak muazzam

topraklara, bataklıklara, çakıl taşı dolu tarlalara, nereden alıcı bulunurdu? Mathieu dikkatle dinliyordu, çünkü, geçen yaz yaptığı uzun gezintiler esnasında, bu malikâne ile ilgilenmişti.

— Bu arazinin, sahi, ekilip biçilemeyeceğini mi zannediyorsunuz? diye sordu. Bomboş uyuyan, koca toprağa insan acıyor.

Séguin :

— Ekip biçmek mi? diye haykırdı. Aman! Şu mucizeyi görsem. Orası, taştan ve kurbağadan başka asla mahsul vermez.

Sofraya meyve gelmişti; Marianne, çocukları getireceğine dair olan va'dini Valentine'e hatırlattı, onları görmeği ve kucaklamağı pek istediğini söyledi. Tam o sırada, bir hadise, çocukları tekrar unutturdu.

Sofracı başı, evin hanımına yaklaşmış, yavaş sesle :

— Mösyö Santerre gelmiş, madamın, kendisini kabul edip edemeyeceğini soruyor, demişti.

Valentine, bu sürprize pek sevindiğini gösteren bir sayha kopardı

— Ya! Nihayet, bizi hatırlamış öyle mi?... Evet, evet, içeri alın

Santerre, sofranın orada kurulmuş olduğunu ve masanın başında, dört kişinin hâlâ yemek yediğini görüp kısa bir tereddüt geçirdikten sonra, elini öpmek üzere yaklaşıncaya, Valentine, o rehabetli edasiyle :

— Siz ölmediniz mi, azizim ? dedi. On beş günden fazladır, yüzünüzü görmedik... Yok, yok, özür dilemeyin. Pek tabii bir şey bu, beni herkes terk ediyor.

Séguin, genç adamın elini sıkarken, yine bıyık altından güldü, çünkü, bu sitemden kendine de pay çıkarıyordu. Hakikat şuydu ki, Santerre, ayartma faaliyetinin, bu mevsimsiz gebelik yüzünden yarıda kaldığını görünce, ziyaretlerini seyrekleştirmeyi münasip bulmuştu. Valentine'i, kocası gibi o da, herhalde, pek hoş'a gider bulmuyor, arkadaşlığını sıkıcı telâkki ediyordu. Onun için, asıl taarruzu ileride yapmak üzere, doğumu beklemek gibi makul bir yol tutmuştu. Fakat, seyrek gelişlerinde, Séguin'den gördüğü kaba muameleler yüzünden gayet gücenik olan Valentine'e karşı daha muhabbetli, daha yumuşak davranıyor, genç kadının, kendisine ne kadar minnettar kaldığını biliyordu.

— Aman, azizim madam, benim gelmemişim, sırf, saygı saydığımдан, sizi rahatsız ederim korkusuyla ! Hem, biliyorsunuz ya, şu aralık bir piyesim prova ediliyor, bütün saatlerim dolu.

Hoş, arkasından, hemen, meftun ve hayran bir sesle, genç kadını iltifatlara boğdu.

— 'Bu bulûzla enfes olmuştunuz, başka bir kadın olsa, çirkinleşirdi. Evet, evet, enfes, dediğim dedik !

Bu sözü, bir alay sayan Séguin, pek mem-

nun oldu. Karisiyle ikisini, ahlâksızca bir arkadaşlığa zorlayarak, bu arkadaşlığın, azami açık saçık konuşma tarzını bizzat ileri götü-rerek, âdeta Valentine'in kolları arasına attı-ğı Santerre'in, onun âşık olması, yahut ola-bileceği ihtimali, o müthiş kıskançlığı arasın-da, tabii, hiç aklına gelmemişti. Aklına estik-çe, çocuğunun kendisinden olmadığını hay-kırdığı zamanlar, derhal iğrenç tahminler yü-rütüyor, karısını, uşaklardan birine teslim ol-makla, yahut sokaktan geçen bir yolcuyu yukarı çağırması olmakla itham ediyordu. Santerre'e gelince, o, sadece evin dostu idi; bir gün, karısı banyodayken, suyun içinde ne kadar acayip gözüktüğünü göstermek için, onu karısının yanına sokmağa kalkışmıştı.

— Seninle amma da alay ediyor ha! dedi.

Fakat Valentine, sonsuz bir minnet bakı-şıyla Santerre'e teşekkür etmişti. Bu iltifatını hatırlıyacaktı.

Santerre, Mathieu'nün elini sıktıktan sonra, evin hanımının takdim ettiği Marianne'a eği-lerek selâm vermişti. Bu ikinci gebe kadın, yanlarında kocalarıyla, böyle karşı karşıya sofrada oturan bu iki hamile kadın, herhalde ona haylı gülünç gelmiş olsa gerek ki, te-bessümündeki istihzayı, daha fazla sevimli görünerek gizledi, herkes yemekten gel-diğinden do'ayı özür diledi. Sonra, Séguin, servisin yavaşlığına öfkelenince, karısı, geç kalmak suretiyle işi geri bıraktıranın asıl

kendisi olduğunu söyledi. Az kaldı, bir kavga çıkıyordu.

Sofracı başı, çabucak sofrayı topladıktan sonra, kahvelerle likörler, geniş salondaki bir başka masanın üstüne getirilip bırakıldı. Valentine, bir divan üzerindeki kürklerin arasına, o rehavetli haliyle tekrar uzandı, vazifesini yerine getirmediği için, kahvelerini kendileri almalarını, misafirlerinden rica etti. Fakat, Marianne hemen kalktı, neşeli, hatırşinas, kahveleri dağıttı, bir parça ayakta durabildiği için memnun olduğunu söyledi. Kahveden sonra, küçük kadehlere konyak koydu ve erkeklere, sigara içmeleri için izin verildi.

Santerre, Séguin'e hitabederek, birdenbire :

— Aman azizim, dedi, son günlerde, doktor Gaude'un kliniğinde ne mükemmel ameliyatlarda hazır bulundum, tasavvur edemezsiniz.

Fakat, başka bir misafirin gelmesiyle, lâkırdısı yarıda kaldı. Madam la baron de Lowicz, madamın hatırını sorduruyordu. Yukarı çıkması rica edilince, geldi, Valentine'e doğru koştu :

— Sizi rahatsız etmek istemiyordum, güzelim, diye haykırdı. Neyse, sizi gördüğüme çok memnun oldum, halinize bütün kalbimle acıyorum.

Sonra, hep tanıdıklar arasında bulunduğunu söyledi, herkesin elini sıktı. Mathieu, ken-

di elinin, bilhassa mânalı, sert ve kısa sıkıldığını sezer gibi oldu; aynı zamanda, kadın, reddedildiği günden beri dudaklarından ayrılmıyan o keskin istihzalı tebessümle gülümsemişti. Orada, ailece bir kutlama için toplanılmış gibi birleşen iki kadına birer göz atar atmaz, yüzünde, biraz evvel Santerre'in gözünde görülen, aynı derin istihza ifadesi açıkça dolaştı. Kendisi ince endamiyle, ateşli ve kıvrak, uzun boyiyle dimdik dururken, bu manzara, son derece tuhafına gitmiş gibi göründü. Paris'in en iyi karşılanan, en fazla itibar gören cemiyet kadınlarından biri olarak kalmak zorundan başka hiç bir tazyika uğramadan geçirdiği, bundan daha serbest ve zevkli bir hayat hatırlamıyordu.

Kuzini Marianne'ı tebrik etti.

— Eh, artık, memnunsuznuzdur, azizem ! İşte, beşinci çocuk âdeta tamam, altıncıyı düşünebileceksiniz... Yook, sizi temin ederim ki alay etmiyorum. Çocuk seven insanların düzüneyi tamamlamalarına aklım erer, benim.

Marianne, o sakın gülümsemesiyle:

— Zaten, ben de on iki çocuk doğurmağı hesabetmiştim, dedi. Kendime tesbit ettiğim rakam budur.

Valentine :

— Aman Yarabbil diye inledi. Ben, eğer bu sefer ölmezsem, yemin ederim ki, bir daha asla çocuk doğurmıyacağım !

Séguin, hep bıyık altından gülerek, madamla baronun gelmesiyle yarıda kalan lâkırdaya Santerre'le devam etmek istedi.

— Doktor Gaude'un kliniğinde mükemmel ameliyatlara gördüğünüzü söylüyordunuz, dedi.

Fakat, la baron, tekrar, hararetle lâfa karıştı.

— Doktor Gaude mu? Tanıyor musunuz? Aman, azizim mösyö, rica ederim bana ondan bahsedin. Herkesten işitiyorum. Harikulâde bir adammış.

Romancı, hatır için gülüyordu.

— Harikulâde, tam tâbiri bu. Bir etüt için not almağa ihtiyacım vardı, yedi sekiz ameliyatta hazır bulundum. Zaten, biliyorsunuz ya, tiyatroya gider gibi, kâinat akın ediyor; ilk temsillere giden bütün Paris halkını orada buldum, hattâ birkaç da kadın vardı... Gaude, bir kadın, iki kadın, üç kadın alıyor, görülmemiş bir ustalıkla, insanın alkışlayacağı gelen bir canlılıkla, bir çırpıda, ne varsa çıkarıyor, ama ne varsa hepsini; hiç bir kötü netice vermez, diyor. İnsanın aklı duruyor.

Sérafine'in yüzü, şiddetli bir hayranlıkla pembeleşmişti; keza can kulağıyla dinliyen Valentine'e döndü:

— Nasıl, azizem? Sizin düştüğünüz hale düşmemek için, insanın, şu doktora bir görüneceği geliyor.. Sihi baz gibi imiş, bana anlattıkları zaman böyle dedilerdi. Hem de erkek güzeliymiş, hep neşeli imiş, sapsağlamış. Erkek dediğin böyle olur!

Mathieu ürpermişti :

— Peki, ameliyat ettiği kadınlar, hasta mı? diye sordu.

Bu sual karşısında, neşeli alaycılığı artan Santerre :

— Elbette, dedi, daha doğrusu, kendisi öyle diyor.

Séguin, o ana kadar, romancı ile bilgiç bilgiç bakışarak, kötü gülümsemesini daha belli etmekle yetinmişti. Edebiyattan ibaret ümitsizlikleri, beşerin, çabucak tükenmesi temennileri, doktor Gaude sayesinde, mesut bir şekilde gerçekleşmeğe başlamış bulunuyordu. Karşısında duran genç karı kocayı, zarif ve üstün bir fecaat ifadesi taşıdığına hükmettiği bir yokluk temennisiyle hayrete düşürmek ihtiyacı içinde, kendini tutamadı.

— Aman! ister hasta olsunlar, ister olmasınlar, hepsini kesin! İş, daha çabuk bitmiş olur, dedi.

Yalnız, Sérafine güldü. Bu söz, Marianne'a dehşet verdi. Bir huzursuzluk duymuş, oturmuş, son romanını okuduğunu hatırladığı Santerre'e bakıyordu. O romanda, çocuğa karşı beslenen kin, öyle aşırı ve aykırı icatlarla kendini gösteriyordu ki, anlattığı aşk hikâyesini, pek budalaca bulmuştu. Bencil zevklerle ve kurnazca mantıksızlıklarla bozulmuş bu mesut cemiyetin şırası, demek ki, çocuğun ölümü temennisi idi, öyle mi? Yorulduğunu, koçasının kolunda, güneşli rıhtımlar-

dan yavaş yavaş yürüyerek evlerine dönmek istediğini bir bakışla Mathieu'ye anlattı. Nefiselerle tıklım tıklım dolu bu geniş salonda, Mathieu'nün kendisi de, bu kadar nadir bulunur servet ortasındaki bu derece divanelikten ıstırap duyuyordu. Hayatı mahvetmekten başka bir şey düşünmiyen, hayata karşı bu âciz kudurganlık, fazla yükselmiş bir medeniyetin kefareti mi idi? Karısı gibi, kendisi de fena halde sıkıldı, müsaade istemesi için ona işaret etti.

Valentine :

— Aa, gidiyor musunuz? diye haykırdı. Belki yorgunluk duyuyorsunuzdur, diye sizi alıkoymağa cesaret edemiyorum.

Sonra, Marianne, çocukları kendisi için öpmesini söyleyince :

— Sahi, dedi, çocukları görmediniz ! Yok, yok, durun, onları kendiniz öpün.

Fakat, Céleste, zil sesine gelince, mösyö Gaston'la matmazel Lucie'nin, mürebbiyeleriyle birlikte sokağa çıktıklarını söyledi. Bu, yeni bir fırtınaya daha sebeb oldu. Séguin, karısına, mürebbiyenin, çocukları ne zamandan beri hiç haber vermeden böyle sokağa götürmeğe cüret ettiğini sordu. Demek ki, çocukları öpmek isteyince, evde bulmağa bile imkân yoktu, öyle mi? Çocuklar, hizmetkârların malı idi, artık evi hizmetkârlar idare ediyordu. Valentine, ağladı.

Marianne, sokağa çıkıp kocasının kolunda rahat bir nefes alınca:

— Aman Yarabbi ! dedi, bu ev halkı deli ! Mathieu :

— Evet, diye cevap verdi, hepsi deli, ama, deliden ziyade bedbaht.

III

Birkaç gün sonra, Mathieu, bir sabah, karısının yanında biraz gecikmiş, saat dokuza doğru, pavyonla fabrika avlusu arasındaki küçük bahçeden geçerek hızlı hızlı, işinin başına giderken, yolda, Constance'la Maurice'e rasgelmisti. Kürkler giymişler, güzel kış sabahının buz gibi havasında, yaya gezmeğe çıkıyorlardı.

Onları, başı açık, demir parmaklıklı kapıya kadar götüren Beauchêne, hep diri ve mağrur edasiyle, neşeyle seslendi:

— Şu koca herifi adamakıllı bir yürüt bakalım ! Bol hava alsın ! Erkeği erkek eden, bol hava ile yiyecektir.

Mathieu durmuştu.

— Yine hasta mıydı ?

Belki de, bazı endişeleri kendi kendisinden gizlemek için duyduğu şuur dışı bir ihtiyaçla, keza gayet şen olan annesi, hemen cevap verdi:

— Yoo ! hayır. Yalnız, doktor, biraz hareket etmesini istiyor, bu sabah da hava o

kadar güzel ki, sefere çıkıyoruz. Bu şiddetli soğuk, eğlenceli şey.

Beauchêne, tekrar haykırdı.

— Rıhtımdan gitmeyin, Invalides'e doğru çıkın... Asker olursa, daha ne yollar yürüyecek!

Ana oğul gittikten sonra, Mathieu ile birlikte fabrikaya girince, ona hitabederek, o övünge ve emin tavrıyla, ilâve etti :

— Biliyor musunuz, bu çocuk, meşe gibi sağlam. Ama, ne yaparsınız, anneler hep böyle merak ederler Ben, görüyorsunuz ya, gayet meraksızım.

Sonra, bol bir kahkahayla :

— İnsanın, bir tanecik çocuğu olunca, böyle muhafaza eder.

O sabah, bir saat sonra, kadınlar atelyesinde Norine ve Euphrasie kızkardeşler arasında çıkan müthiş bir kavga, bütün fabrikayı ayağa kaldırdı. Altı aylık gebe olan Norine, babasından dayak yemek ve atelyeyi terke mecbur kalmak korkusuyla, vücudunu patlayacak gibi sıkarak, o zamana kadar, bu gebeliği gizlemişti. Fakat kızkardeşi Euphrasie onunla bir yatakta yattığından, çaresiz, bu işten haberliydi, kötü ahlâkının icabı olan huysuzluğu, kızkardeşine karşı daima duyduğu ahlâksızca kıskançlık yüzünden, çirkin telmihler fırlatmaktan çekinmiyor, bu telmihler de, Norine'i, her gün ele verilmek korkusuyla tir tir titretiyordu. Güzel kız, kendisini yaka-

dan atan, karşısında kımıldamağa bile cesarat edemediği bir erkekten bu çocuğu kazanmak budalalığında bulunduğu, şimdi de. öfkeden kuduran, toksözlü ve haşın çirkin kızkardeşinin keyfine bağlı kaldığı için, sabah akşam, hüngür hüngür ağlıyordu O kadar korktuğu, günün birinde patlak vereceğini sezdiği, önüne geçilmesi imkânsız hâdise, o sabah, bir hiç yüzünden, mânasız bir meseleden çıkıyordu.

Geniş ve uzun salonda, küçük bileği taşları harıl harıl dönüyor, elli şu kadar cilâcı kız, tezgâhlarının üstüne eğilmiş çalışıyorlardı ki, bir kavga işitip başlarını kaldırdılar. Önce, Euphrasie, yavaş sesle, Norine'e, önündeki zımpara kâğıdını aldığını söylemişti.

— Şurada duruyordu diyorum sana, elini uzattığını gördüm. Mademki yerinde bulamıyorum, senden başkası almış olamaz tabii.

Norine cevap vermiyor, omuz silkiyordu. Zımpara kâğıdı filân almış değildi, bunun üzerine, beriki, işi azıttı, sesini yükseltti.

— Dün de yağımı aldın Her şeyimi alıyorsun, hırsızısın, evet, hırsızısın, anlıyor musun?

Etraflarındaki kızlar, hepsi için bir eğlence olan iki kızkardeşin kavgalarına alışık olduklarından, gülüşmeğe başlamışlardı. O zaman, büyük kızın sabrı tükendi, o da köpürdü.

— Aa! Can sıktın artık! Sıskalığın seni tahammül edilmez hale getiriyorsa, kabahat

bende değil.. Senin kâğıdın ne işime yarıyacak ki alayım ?

Euphrasie ta kalbinden yaralanarak sapsarı kesildi. Kendisini, taptaze ve tombul tombul olan ablasıyla kıyas edince, sıskalığı, cı-lı-lığı ve çirkinliği, ona azap veren büyük bir yara oluyordu. Kendinden geçmiş bir halde, baklayı ağzından çıkardı.

— Allah Allah! Kâğıdımı, karnını zımparalamak için aldınsa, belki daha fazla büyümesini önler.

Atelyenin içinde, kahkahalarla karışık bir yuha yükseldi. Bu sefer de Norine sapsarı kesilmişti. Olan olmuştu, gebeliğini herkes öğrenecekti ! Karşısında haftalardan beri titredığı bu tamir kabul etmez felâkete sebep de, o yezit kızkardeşiydi ! Bütün soğukkanlılığını kaybetti, Euprasie'ye bir şamar aşketti. Euphrasie, derhal onun üzerine saldırdı, öfkelenmiş bir dişi kedi gibi, tırnaklariyle, yüzünü tırmalamağa başladı. Vahşice bir döğüş oldu, iki kızkardeş yere yuvarlanmış, birbirlerini paralıyorlar, öyle bir patırdı içinde avaz avaz haykırıyorlardı ki, odaları yakın olan Beauchêne'le Mathieu ve Morange, koşuştular.

İşçi kızlar :

— Olur ya, sahiden gebeyse, beriki, kızın karnındaki çocuğu öldürecek, diye haykırıyorlardı.

Fakat, çoğu, bu döğüş pek hoşlarına gittiği için araya girmiyorlar, böyle bir durum-

da kalmamak hususundaki ustalıklarıyla mağrur kadınlara mahsus bir alçaklıkla, biçare kızın aleyhine dönüyorlardı. Gönül eğlendirmek, hay hay, ama, çocuk kazanmak, yoo! buna gelemezlerdi!

— Döğüşsünler! Kendi bilecekleri iş. Muhakkak gebe, zaten belli oluyordu, ne hali varsa görsün!

Erkeklerin üçü de seğirttiler, döğüşenleri ayırmak için seyircileri bir tarafa ittiler. Fakat, saldıış öyle hararetli, öyle heyecanlı hale geliyordu ki, bizzat patronun varlığı bile, onu durduramıyordu. Patronu gören yoktu, patırdı artıyordu. Beauchêne, patırdıyı bastırmak için, kalın sesiyle ha; kırmak zorunda kaldı.

— Hay Allah kahretsin! Nedir bu hal? Ne şirret şeylermiş bunlar!... Kesin patırdıyı bakayım, yoksa hepinizi kapı dışarı atarım!

Mathieu ile Morange, iki kızkardeşin üzerine atılmışlar, döğüşü durdurmağa uğraşıyorlardı. Fakat, ortalığı birdenbire sùtlıman eden, Beauchêne'in gürùldeyen sesi ve azametli tehdidi oldu. İşçi kızlar korktular, pıstılar, gerilediler, sinsi sinsi tezgâhlarının başına oturdular; Norine'le Euphrasie de soluk soluğa, saçları yoluk, esvapları lime lime, yerden kalkmışlardı, hâ!â, gözlerini öyle öfke bürümüş bir haldeydiler ki, orada hazır bulunan insanları güçlùkle tanıyorlardı.

Beauchêne, âmirliğin heybetiyle, devam ediyordu :

— Siz deli misiniz kuzum ? Görülmüş şey değil, iki kızkardeş, böyle hamallar gibi döğüşür mü ? Hem de, dövüşmek için atel-yeyi seçiyorsunuz, çalışma saatinde saç saça, baş başa geliyorsunuz!... Söyleyin bakalım, ne var ? Ne oluyorsunuz ?

O sırada, hayırsever birisi aşağı inip, kız-larının, yukarıda birbirini yediğini haber vermiş olacak ki, Moineaud baba, yirmi beş senelik çalışmanın, vücudunu uyuşturmağa başladığı, ihtiyarlıyan, tasasız işçi edasiyle, ağır ağır içeri girdi. Fakat, onu hiç kimse görmedi, sırtı ona dönük olan, gemi azıya almış Euphrasie de, cezalandırılmak korku-siyle kendisini suçsuz göstermek istiyerek, yeni bir taşkın öfke nöbetine yakalandı, hiç-kırmağa başladı, Norine'in suratına karşı haykırdı :

— Evet, zımpara kâğıdımı almışsın, de-dim, hem de aldın, yalan söylemiyorum, kar-nın daha fazla büyümesin diye zımparalıya-caksın !

İşçiler arasında, tekrar, kıs kıs gülüşmeler işitildi. Sonra, derin bir sessizlik oldu. Norine gebeydi ha ? Hakikatin böyle birdenbire or-taya atılışı, Mathieu'yü öyle şaşırttı, öyle bir şüphe içinde bıraktı ki, Beauchêne'e baktı. Fakat o, bu darbeyi, metanetle karşılamıştı, pek pek, hafif bir ürperti geçirmiş, bugün değilse yarın ister istemez meydana çıkacak olan bir hâdisenin, böyle hiç beklenmedik

şartlar içinde öğrenildiğini işitince canı sıkılmıştı. Vekarını ve metanetini muhafaza etti, gayet azametli bir tavır takındı; Euphrasie de, bir yandan, şaşkına dönmüş kızkardeşini utandırmağa devam ediyordu.

— Ha ? Gebe değilim diyebilirsen de bakayım, pis murdar ! Senin gebe olduğunu ben hanidir biliyorum... Aksini söyleyemezsin, değil mi ? Buyurun ; şuna bakın hele !

Şiddetli bir hareketle, Norine'in gömleğini, o zamana kadar karnını saklamasını sağlayan o uzun iş gömleğini yakalamıştı; sonra, dövüş esnasında hasıl olan bir yırtığa elini soktu, kumaşı boydan boya yırttı; öyle ki, Norine'in karnı, büyüdüğünü gördükçe yeise kapıldığı, elinden gelse, yumruklarının olanca kuvvetiyle ezecek olduğu o baştan çıkarılmış zavallı kız karnı, acıklı haliyle meydana çıktı. İnkâra mecali yoktu, fistanının kopçaları kopmuştu, karın fırlıyor, taşıyordu. Norine, titriyerek, yüzünü örttü, hüngür hüngür ağlamağa başladı.

Beauchêne, sesini daha yükselterek, hemen :

— Rezalet, tahammül edilmez bir rezalet, bu ! dedi. Matmazel Euphrasie, size emrediyorum, susunuz. Bir kelime daha söylemenize tahammül edemem !

Bir parça kekeliyordu, çünkü, bu kuduz kızın, meseleden haberi olması ve o heyecanla, bunu açık açık anlatmağa kalkışması

ihtimalini düşünüp korkmuş olması gerekti. Fakat, kız, ablasından çok sakındığı için, sırlarını ona açmıyordu. Beauchêne, yüzü yaştan sırsıklam zavallı kızla göz göze gelince, bunu sezdi; Norine'in o zavallı zayıf mahlûk bakışında, kendisini çok nâçiz, tamamiyle mahvolmuş hissedene, eğer kendisini büsbütün terk etmiyecek olursa yine herşeyi vadedene bir insan ifadesi vardı, Beauchêne'in, çok kudretli patron sakinliği tekrar kendini gösterdi; Euphrasie, o ince, şirret sesiyle :

— Yoo ! Benim, başka söyleyecek sözüm kalmadı, mösyö Beauchêne, ded'. Bu meseleyi bildiğim için, hafakanlar boğuyordu beni, babam haber alırsa, eh, ne yapalım !

Babaları geride kalmış, bütün bu çirkin macerayı işitmişti. Gidip kendisini çağırma-ları, ne talihsizlikti ! Moineaud baba, can sıkıcı işlerden hoşlanmazdı, denî dünyanın gailelerinden pek bıkmıştı, ne kadar çalışsa, hayatın murdarlıklariyle asla başa çıkamıyacağını söylerdi. Artık, önüne geçilmesi kabil olmıyan halleri kabul ediyor, oğlan çocukların da, kız çocukların da çoğu zaman kötü yola saptıklarını biliyor, bir köşeye çekilip başını dinliyor, göz yumuyordu. Ama, işte, onu öfkelenmek zorunda bırakıyorlardı ! Görüldüğünü anlayınca, sahiden çok iyi davran-dı, herkesin önünde namusuna böyle leke sürüldüğünden dolayı, gerçek bir öfkeye ya-

kalandı. Yumruğunu kaldırdı, sesi titriyerek Norine'in üzerine atıldı.

— Demek doğru, inkâr etmiyorsun, öyle mi?... Ah! alçak kız, geberteceğim bunu!

Mathieu ile Morange tekrar araya girdiler, Moineaud babayı tuttular. O, hâlâ haykırıyordu.

— Defolsun, derhal defolsun gitsin, yoksa elimden bir kaza çıkacak! Bir daha da eve ayak basmasın, bu akşam onu evde görmiyeyim, yoksa, tuttuğum gibi pencereden fırlatırım!

Norine, dehşet içinde, babasının lâneti altında, savuştu. Dağılan güzel saçlarını topluyor, bulûzunun limelériyle örtünüyordu; bir sıçrayışta kapıyı buldu, atelyeyi dolduran donuk sessizliğin ortasında, gözden kayboldu.

O zaman, Beauchêne, uysal davrandı.

— Haydi, azizim Moineaud, sakın olun, metanetinizi muhafaza edin. Böyle bir rezalletten sonra, Norine'i, tabii burada alıkoyamam, zaten durumu onu atelyeden ayrılmak zorunda bırakacaktı. . Fakat, hepimiz sizi ne kadar takdir ederiz, bilirsiniz. Bu olan iş, sizi iyi bir işçi, dürüst bir insan olmaktan menetmez, öyle değil mi?

Moineaud, pek mütehassis olmuş göründü :

— Şüphesiz, mösyö Beauchêne, dedi. Yal-

nız, böyle çirkin bir şeyi hazmetmek, ne de olsa, zor.

Fakat, patron ısrar etti :

— Adam sende, kabahat sizin değil, suçlu siz değilsiniz... Haydi, elinizi verin bana.

Beauchêne, Moineaud'nun elini sıktı, adamcağız, çok sevindi, gözleri yaşaracak kadar mütehassis oldu, çekilip gitti. Euphrasie, gururla, tezgâhının başına tekrar oturmuştu. Bütün işçi kızlar, en ufak gürültüde kapı dışarı edilmek korkusuyla, burunlarını küçük bileği taşlarına eğmişler, soluk almadan çalışıyorlardı.

Mathieu, çok müteesir bir halde kalakaldı, düşüncelerini kendine saklıyor, fakat cevaplarını vermek cesaretini gösteremediği bir sürü sorular, zihnine hücum ediyordu. Nizamı iade ettiği için memnun, yumruğu kuvvetli bir adam gibi heybetle çekilip giden Beauchêne'i, gözleri, gitgide artan bir hayretle takibetmişti. Sonra, kendi odasına gitmek için, Morange'ın odasından geçtiği sırada, muhasebecinin, gözleri âdeta yaşlı, meyus bir tavırla koltuğuna yığıldığını görerek şaştı.

— Neniz var, azizim ?

Kadınlar atelyesindeki o feci sahne esnasında, Morange, bir kelime söylememişti; fakat, benzinin solukluğu, titriyen elleri, ne kadar heyecanlandığını gösteriyordu.

Nihayet :

— Ah, azizim ! diye sızlandı, bu gebelik meselelerinin benim üzerimde yaptığı tesiri bilemezsiniz. Elim ayağım kesiliyor.

O zaman, Mathieu, Valérie'nin, Marianne'la dertleştigi, onun da, hemen o akşam kendisine anlattığı meseleyi hatırladı. Zavallı adamın, ikinci bir çocuk daha dünyaya gelmesi tehdidi altında, bu derece harap hale gelmiş olması onu acındırıyordu; bu kadar sevinçli ve canlı ümidin, insana bu derece azap veriş i karşısında duyduğu hayrete rağmen, Morange'ı teselli etmek istedi.

— Evet, biliyorum; karım, sizinkinin verdiği haberi bana anlattı. Şüphemiz yok mu, artık muhakkak mı ?

— Oo, gayet muhakkak, azizim. Mahvolduk; artık, fabrikadan ayrılıp, önce küçük bir vazife kabul etmek şartıyla Crédit National'e nasıl giderim? Zavallı karımın dediği gibi, işte, ebediyen sefalet e mahkûm kaldık... Kadıncağ ız, sabahtan akşama kadar ağlıyor. Bu sabah, yine göz yaşları içinde bıraktım, yüreğim parçalanıyor. Ben, kendi hesabıma, teselli bulurum; ama, bana pek fazla itimat ederek kendisi için bana öyle emeller besletmeğe başladı ki, bu kadar özlediği lüks ve zevki ona veremediğim için üzü lüyorum... Sonra da, küçük kızımız Reine var Bu çok zeki, çok şirin, prenslere lâ yık sevgili çocuğu nasıl çeyizlendireceğ iz, nasıl evlendireceğ iz?... Bilmiş olun, göz üme uyku girmiyor, karım, müt emadiyen, öyle şeyler anlatıyor ki, beynimin iç i doldu, aklım baş ımda değil.

Sonra, bu çok yumuşak, çok yufka yürek-

li, çok zayıf iradeli zavallı adam, karısının azap verici ısrarlı emmeleri altında, şiddetli servet ihtiyacı altında nasıl serseme döndüğünü anlatmak ister gibi, şaşkın bir el hareketi yaptı.

Mathieu, teselli veren bir tavırla :

— Adam sen de, her iş yoluna girer, dedi. Gelecek miniminiye bayılacaksınız.

Morange, dehşet içinde, itiraz etti.

— Hayır, hayır ! Böyle demeyin ! Valérie işitseydi, kendisine uğursuz'uk getireceksiniz, sanırdı... Çocuğun dünyaya geleceğini akli kabul etmek istemiyor.

Sonra, sanki bir işiten olurmuş gibi, sesini alçatarak, esrarlı bir ürperti ile :

— Biliyor musunuz, içimde bir korku var, dedi. Şaşkınlığından, bir felâkete sebep olur mu, olur.

Fakat, fazla ileri gitmiş olmak korkusuyla, sustu. Karanlık yatak odasında müzakere ile geçen bütün gecenin münakaşalarından ve göz yaşlarından sonra, sabahtan beri, bu korkunç şey, onun zihninden çıkmıyordu. Kendisi de kararını vermiş değil miydi ?

Mathieu :

— Ne demek istiyorsunuz ? diye sordu.

— Hiç, kadın delilikleri... Hulâsa, aziz dostum, karşınızda gördüğünüz, dünyanın en bahtsız adamıdır. Yollarda taş kıran insanlara gıpta ediyorum.

Yanaklarından, iki iri damla yaş yuvar-

landı Üzüntülü bir susma oldu. Morange sakinleşti. Tekrar Norine bahsine döndü, onun adını söylemeden devam etti :

— Ya bu kız, sorarım size ! Ona da mı çocuk lâzımdı ? Âdeta lânet gibi bir şey bu, hep, çocuk istemiyenlerin çocuğu oluyor. İşte, şimdi, sokak ortasında kaldı. Ne para var, ne ekmek var, ne iş var, yardım edecek kimsesi de yok; üstelik, karnında da bir yumurcak büyüyor... Demincek, karnının o acıklı haline az daha ağlıyacaktım. Sonra da, patron, kapı dışarı ediyor. Doğrusu, adalet kalmamış.

Mathieu'nün içine bir şüphe girdi.

— Belki de çocuğun babası, nihayet, yardım eder.

Muhasebeci, içinde çok mâna gizli, hazin bir gülümsemeyle :

— Acaba ? dedi. Ben, bir şey söylemek istemem, üstüme vazife değil. Ama, tabii, göz var iz'an var, insan bazı defa öyle meselelerle karşılaşıyor ki, bilmese daha hayırlı olur... Pek çirkin şeyler bunlar. Kabahat tabiatı, dünyaya pek kötü düzen vermiş. Vazgeçememek budalalığını işlediğimiz bir dakikalık zevk yüzünden, hemen bir çocuk. Doğrusu, hayatın tadını kaçırıyor bu.

Morange, keyfi kaçmış bir filozof jestiyle, fütur içinde, tekrar muhasebe işlerine koyuldu; Mathieu de, nihayet, kendi odasına gitti.

Birkaç saat sonra, öğle yemeğinden dö-

nüşte, odasında yalnız, yeni bir tohum serpmek makinesinin krokisine dalmış bulunduğu sırada, arkasında, birdenbire, hafif bir öksürük duyup ürperdi. Bu öksüren, takriben on iki yaşında bir kız çocuğu idi, herhalde, gürültü etmeden içeri girmiş, sonra kapıyı örtmüş olacaktı; kendisine söz söylemeğe cesaret edemediği için, belki çoktan beri orada duruyordu.

— Kimsin sen? Ne istiyorsun?

Çocuk şaşalamadı, çekingen bir tebessümle gülümsedi.

Beni annem gönderdi, lûtfen bir dakika aşağı iner misiniz, diyor.

-- İyi ama, sen kimsin?

— Ben, küçük Cécile'im.

— Cécile Moineaud mu?

— Evet, mösyö.

Mathieu, işi anladı. Herhalde, Norine'in o acıklı macerasına dair konuşmak istiyorlardı.

— E, annen beni nerede bekliyor?

— Sizi, dışarıda, şu arka tarafta bir sokakta bekliyor... Eğer gelmezseniz, herkes için büyük bir felâket olacak dersin, dedi.

Mathieu, bu haddinden fazla iri, çok çabuk serpmiş, saçları renksiz, yüzü, annesinin gibi şimdiden silik ve mütevekkil, incecik fistanının içinde ve başını örten atkı altında tir tir titriyen bu kıza bakıyordu. Bir acıma duydu; kıza, önüne düşmesini söyledi; kız, koridora süzüldü, fabrikaya girerken herhalde

yaptığı gibi, sansar çevikliğiyle, kurnazca ihtiyatkârlıklarla merdivenden indi. Sonra, fabrikanın kapısı önünde, Mathieu, pek pek sekiz yaşında, başka bir küçük kız gördü; o da orada bekliyordu, ötekiyle bakiştikten sonra, önleri sıra yürüdü.

— Bu kız da kim?

— Küçük kardeşim Irma.

— Kapının önünde ne yapıyordu? Niçin yukarıya beraber çıkmadınız?

— A! bir hafiyelik eden var mı diye, etrafı gözetliyordu o. Biz fabrikayı tanırız, annem, bizim budala olmadığımızı biliyor.

Sonra:

— Yolda bizi beraber görmelerine lüzum yok... Peşimizden gelin, mösyö.

Diyerek, Mathieu'yü orada bıraktı, Irma'nın yanına gitti. Irma, Norine gibi sarışın, fakat daha nahif, ince ve mariz halli, güzel bir kızıdı.

Bunun üzerine, Mathieu, çocukların peşinden yürüdü. Yirmi metre ileriden, mektep kaçağı haylazlar gibi, salına salına gidiyorlardı. Halbuki, seyrana çıkılacak hava değildi, güneş gizlenmişti, buz gibi soğuk bir rüzgâr esiyor, dümdüz ve ıssız sokaklara dalıyor, kaldırımı bembeyaz kaplıyan karı toz halinde kaldırıyordu. Kışın bu fazla soğuklarında, bu iş mahallesini, kasvetli bir hüzün kaplardı. Geniş yolların her iki tarafında, sonsuz duvarlar boyunca, kapalı fabrikalardan, ancak, bit-

mez tükenmez gayret ve ıstırap hırıltıları gibi, muntazam, fışkıran buhar sesleri gelirdi. Ana kız, bu kasvetli ıssızlıkta, civarı tarassudetmek ister gibi iki sokağın köşesini teşkil eden noktada, kaldırım üzerinde, ayakta bekliyordı; ihtiyar kadın, siyah hotoziyle, genç kız, başına sardığı kırmızı yün atkı ile, vücutlarını kamçılıyan buz gibi soğuk rüzgârda titreşi yorlardı.

Norine, Mathieu'yü görünce, tekrar ağlamağa başladı. Her zaman çok neşeli, çok küstah olan, süt gibi beyaz, körpe ve güzel yüzü, göz yaşlarıyla haraptı. Haline acındırmak için, ye'sini bir parça mübalâğalandırırsa gerekti.

Annesi, hazin hazin inledi :

— Ah, mösyö ! Ne kadar iyi insansınız, geldiniz ! Sizden başka ümidimiz kalmadı.

Anlatmağa başlamadan önce, iki küçük kıza doğru döndü; Irma ile Cécile, bütün bu macera i'e, tecessüsleri çok artmış, ne konuşulacağını işitmek isteğiyle, ablalarının yanında dikilmiş, duruyorlardı.

— Siz ikiniz, dedi, ileriye koşun, biriniz şu sokakta, biriniz şu beriki sokakta durun, etrafı kollayın, bir gelen olursa bana haber verirsiniz.

Fakat kızlar kımıldamadılar; hoş, anneleri de, onlarla daha fazla meşgul olmadı. Gözleri ıslıl ıslıl, kulak kesilerek, orada durdular.

Moineau kadın devam etti

— Başımıza gelen felâketi görüyor musunuz, mösyö? Şanki derdimiz yetmiyormuş gibi!... Halimiz ne olacak, Yarabbi?

O da ağlamağa başladı, gözyaşları sesini boğuyordu. Kadını bir seneden fazla bir zamandır görmiyen Mathieu, onu ihtiyarlamış buluyordu; henüz kırk üç yaşında olduğu halde, biribirini takibeden gebeliklerle harap, gayet ihtiyar bir kadındı; gebeyken ölesiye çalışır, lohusa yatağından, hiçbir tedbire başvurmadan, gayet bakımsız, bir miktar saç ve bir miktar dişi dökülmüş olarak kalkardı. Yumuşak başlı, iyi ruhlu bir kadın sıfatıyla, vaktinden evvel yıpranmış, solgun yüziyle, haline boyun eğmekle beraber, felâketlerini anlatarak teselli bulmaktan hoşlanırdı. Bir aralık, bardağı taşıran, büyük kızının uğradığı kazayı unutup, altı aydan beri başına gelen bütün belâları sayıp dökmeğe koyuldu.

— Gerçi, Victor'ü, on altısına basınca, nihayet fabrikaya aldılar. Bir parça ferahladık, çünkü, insan, evde sekiz kişi olunca, hayatını kazanan bir fazla nüfus, yine bir şeydir. Ama, hiçbir halt etmiyen, yine üç tane çocuk var, bu iki yumurcakla, bir de en küçükleri Alfred; keşki hiç doğurmasaydım. Üstelik de sık sık hastalanır, az daha ölüyordu, belki onun için de, bizim için de hayırlı olurdu. Şu gördüğünüz küçük Irma da pek sağlam değildir, o da cabası; ilâç pahalı... Müstemlekelerde asker olan büyük oğlumuz

Eugène'in ölümünü hesaba katmıyorum. As-kere gitmeden evvel, onu fabrikada tanımış-tınız, değil mi? Geçen sabah, hükümetten bir kâğıt geldi, dizanteriden öldüğünü haber veriyor. Gelin de çocuk doğurun, elinizden alıp öldürsünler, bir kere daha öpemeyin, hangi toprakta gömülü olduğunu bile bilme-yin!

Norine'in bir hıçkırığı, ona o andaki du-rumu hatırlattı.

— Evet, evet, oraya geliyorum.. Ah! çocuk doğurmak, bereket versin ki, artık benden geçti! Hesap tamam, beklediğim bi-ricik büyük saadet bu idi, bu yaşta, hemen-cecik ihtiyarladım. Artık kadın değilim. Bu sayede, zavallı Moineaud'cuğum, istediği kadar gönül eğlendirebilir, artık tehlike kalmadı.

Rüzgâr esiyordu, soğuk öyle şiddetliydi ki, Mathieu, bıyıklarının, ufacık buz parçala-riyle katılıp dikildiğini hissetti. Kısa kesmek istedi.

— Küçük kızlarınız soğuk alacaklar. Dile-ğiniz nedir, söyleyin bakalım?

— Ah! Mösyö, Norine'in başına gelen felâketten dolayı, biliyorsunuz. Bir bu rezalet eksikti. Kız, bana her şeyi anlattı, onu bir parça ben koruyorum; öyle ya, sorarım size, sopayı alıp üzerine yürüsem neye yarıya-çak? Şimdi, Moineaud onu evden koğdu, eğer evde görürsem öldürürüm dedi, kızın hali ne olacak? Moineaud fena adam değil-

dir, ama, ele güne karşı böyle bir ayıbı da doğrusu kabul edemez, hak vermek lâzım. Çocuk yaparken, insan düşünmüyor, sonra büyüyorlar, ne de olsa, seviliyorlar, oğlan çocuklar, yine neyse, kuş yavrusuna benziyorlar, yuvadan ayrıldı mıydı, dilediği yere gider, dilediğini yapar; gelgelelim, kız çocukların kötü yola saptıklarını görünce, adamın pek fenasına gidiyor... Moineaud memnun değil, asarım keserim deyip duruyor, der elbette.

Mathieu, başıyla tasvibediyordu. Çok nüfuslu işçi ailelerinin hepsinde görülen bir hâdise karşısındaydı: Sayısı haddi aşan çocuklara aldırış etmiyen, aslında iyi bir adam olan baba; fazla meşgul olduğu için çocuklarına gözkulak olamıyan ana; kötü yola mukadder sapış, suç işlendikten sonra, ananın babanın, parlıyan öfkesi, bütün bunların, ailenin darmadağın olmasıyle, cemiyet hayatının acıklı bir şekilde mahvolmasıyle neticelenişi.

Annesine verdiği vazifenin böyle sürün-cemede kaldığını görüp bezen Norine, daha fazla sızlanmağa başladı, içini çekerek :

— Sana anlattığım şeyleri mösyöye söyle-sene, dedi.

Nihayet Moineau kadın, o müthiş konuyu ele almak zorunda kaldı. Sesini alçalttı.

— Evet, mösyö, Norine bana anlattı, bize yalnız siz bir hizmette bulunabilirsiniz, çün-

kü, bir akşam, kızımı, çocuğunun babasıyla beraber görmüşsünüz, onun için yalan söylemediğine şahitlik edebilecek durumdasınız... Moineaud'yu bu işin içine niçin sokmamak lâzım olduğunu anlarsınız. Kendisine, o adamın ismini asla söylemeyiniz; günün birinde, tesadüfen öğrenecek de olsa, hiç bilmiyormuş gibi davranması için ben yalvaracağım. Senelerden beri fabrikada çalışıyor, oradan ayrılmak zorunda kalırsa, mahvoluruz... Anlıyorsunuz ya, mesele çıkartmak istemiyoruz. Ne ben, ne de kızım, bu işten kimseye bahsetmiyeceğiz, çünkü, muhakkak, bundan bir kazancımız olmayacaktır. Ama, ne de olsa, Norine sokak ortasında kalamaz, çocuğunun babası, onu bu halde bırakmağa razı olmaz. Sizden rica ediyoruz mösyö, kendisiyle konuşun, bu havada, sokakta bir köpek görse, ondan bile esirgemiyeceği yardımı bize yapsın.

Sefil hayatından çok yılmış fakir bir kadının biçareliğiyle titriyor, çoluk çocuğunun hayatını elinde tutan nüfuzlu bir kimseyi bu şekilde ittihama kalkışarak gösterdiği cesaret karşısında kendisi de şaşalıyordu. Birdenbire, derin bir ilgi ile kendisini dinleyen iki küçük kıızı, Irma ile Cécile gözüne ilişince, öfkesini onlardan aldı :

— Burada ne halt ediyorsunuz ? Gidin, iki sokağı gözetleyin dedim size... Yallah !

Fırlayın bakayım ! Çocuklar, büyüklerin lâfını dinlemezler.

Kızlar, fütursuz, ayak dirediler. Pek eğleniyorlardı, gerilemeğe bile yanaşmadılar; anneleri, onları tekrar unuttu.

Mathieu, çok mütessir olmakla beraber, tereddüdediyordu. Beauchêne'in kendisine vereceği cevabı pekâlâ tahmin ediyordu. Onun için, araya girmek istemeyişini izah maksadiyle, mazeretler aradı.

— Kadıncağızım, benim nüfuzum var zannediyorsunuz ama, aldanıyorsunuz. Korkarım hiç bir şey başaramıyacağım...

Fakat, Norine, lâfını bitirmesine meydan bırakmadı. İşe kendisi karışmak lüzumunu duydı. Artık ağlamıyordu, yavaş yavaş haretlendi.

— Beni dinleyin, annem, asıl söylenecek şeyi söylemiyor... O bildiğiniz zatın peşinde ben koşmadım. Asıl o benim peşimde koştu. İsteddiği şeye beni razı edinceye kadar yakamı bırakmadı. Şimdi de, sanki yüzümü bile görmemiş gibi, beni silkip atıyor ! Ama, fena bir insan olsaydım, başına çok dertler açardım... Ben, namuslu bir kızım, yemin ederim ki, onunla görüşmek budalalığında bulunacağım zamana kadar...

Az daha yalan söyleyecek, Beauchêne'le münasebette bulunduğu vakit, kız oğlan kız olduğunu iddia edecekti Fakat, Mathieu'nün gözlerinde, bu işi bildiği mânasını okudu; ilk

suçunu kendisine itiraf ihtiyacını duymadığı annesinin yanında, ısrar etmemeği ihtiyata uygun buldu. Bu, atelye ve sokak terbiyesi almış, on iki yaşında baştan çıkmış, her şeyi bilen, fakat hesaplı hareket ihtiyacıyla, tam değerlerini bildikleri için kendilerini tutan, kendi nevinden güzel işçi kızların mûtat macerası idi. Norine, görünüşten ibaret havailiği altında gayet kurnaz olduğu için, uzun zaman, pek budalaca olmıyan bir fırsat kollamıştı. Sonra, niceleri gibi, günün birinde gafil davranmış, bir arkadaşına, besbedava teslim olmuş, o da, hemen akşamına, savuşup gitmişti. Kendisi de, bir basamak yükselmek, kendinden üstün zevklerin çeşnisine bakmak, büyük mahallelerdeki mağazalarda, yiyecek gibi seyrettiği lüksü tatmak arzusuyla, Paris kaldırımında sürten zeki bir kız gibi, onu, sonradan, bu milyoner patronun kucağına atan şey, tâmiri gereken bu sersemce hareket olmuştu. Ancak, Beauchêne, öyle eksiksiz bir bencil, içinde menfaati veya zevkı bulunmıyan her şeye karşı öyle şahane tasatsız bir menfaatperest çıkmıştı ki, kız, şeta-retli gençliğini, leziz teravetini, bir bahar meyvası olan sütbeyaz tenini, nesi varsa hepsini vermiş, bu macera sonunda, çok alçakça bir şekilde aldatıldığını, soyulduğunu görmüş, kızları, beklenmedik, yıldırım gibi âni bir darbe altında kalmış gibi bitkin bırakan tabii neticeyle karşılaşmış, çocuk kazan-

mak felâketinden başka hiç bir kârı olmamıştı.

Yeis içinde, devam etti :

— Her ne hal ise, çocuğun kendisinden olmadığını söylemeğe cesaret edemez. Söylerse, yaman bir yalancı imiş demektir. Tarihleri hatırlasa yeter, gün gibi âşikâr. Ben hesabımı yaptım, ne zaman isterse isbat ederim... Bu kadar önemli bir iş için yalan söyleyebileceğimi tahmin etmezseniz, mösyö. Size yemin ederim ki, ondan başka kimsenin yüzünü görmedim, annemin, şimdi şurada beni dinlediği ne kadar doğru ise, onun da, çocuğun babası olduğu o kadar doğru. İşitiyor musunuz, yemin ediyorum, başım giyotine gelse, yine yemin ederim... Bunu kendisine söyleyin, mösyö; söyleyin, bakalım, beni sokak ortasında bırakmağa gönlü razı olacak mı.

Kızın sesindeki ahenk o kadar samimî, o kadar derindi ki, Mathieu inandı. Herhalde yalan söylemiyordu. Şimdi, sürekli, kısa hıçkırıklarla annesi ağlamağa başlamıştı; iki küçük kız da, sahnenin verdiği teessürle sızlanıyorlar, göz yaşlarını yüzlerine sıvaştırıyorlardı.

Mathieu'nün kalbi burkuldu, razı oldu

— Hey Yarabbi sen bilirsin! Bir teşebbüs yapayım bari, ama, başaracağımı vadedemem... Ne netice elde edebilirsem size haber veririm.

Ana kız, onun ellerini yakalamışlar, öpmek istiyorlardı. Norine'in, âkıbeti belli olun-

ciya kadar, o akşam, bir arkadaşının evinde yatması kararlaştırıldı. Civar fabrikaların soluk soluğa nefeslerinden başka bir şey duyulmıyan ıssız sokakta, karla karışık o müt-hiş rüzgâr, daha buz gibi esiyor, incecik yoksul fistanlarının içinde, soğuktan titreşen dört zavallı mahlûku kamçılıyordu. Yüzleri kızarmış, elleri soğuktan koçana dönmüş bir halde, kışın insafsız, engin rüzgârına yakalanıp sürüklenir gibi, çekildiler, gittiler. Mathieu, gözleri yaşlı analarının etrafını almış sızlanan üç kızın, gözden kayboluşlarını seyretti.

Fabrikaya döndüğü zaman, verdiği söze pişmandı, bu acılı kadınları, sadece hulyaya kaptırmış olmaktan korkuyordu. İşe neresinden başlayacaktı? Ne söyleyecekti? Tesadüf, odasına girdiği sırada, Beauchêne'i içeride buldu; bir makine projesine dair kendisinden malûmat almak arzusuyla, onu orada bekliyordu.

— Nerede idiniz azizim? Bir çeyrek saatir, sizi aramadığım yer kalmadı.

Mathieu, özür dilemek için bir bahane aradığı sırada, fırsattan istifade edip hakikatı söyleyerek işi bir an evvel halletmeği düşün-verdi ve bunu, cüretle yaptı; küçük kızların, kendisini görmeğe nasıl geldiklerini, sonra biraz evvel, Norine'le ve annesiyle ne konuştuğunu anlattı.

— Hulâsa, azizim Alexandre, bu işe karıştığım için bana gücenmeyin, durum bana

oldukça vahim görüldüğü için, sizi gücendirmiş olmak ihtimali üzerinde durmuyorum. Bana bazı sırlarınızı açmış olmasaydınız, yine de bir şey söylemezdim.

Beauchêne, dinlemiş, önce donup kalmış, yüzünü bir kan dalgasıyla şişiren, için için bir öfkeye kapılmıştı. Hiddetten boğulacak gibi oluyor, etrafı kırıp dökecekmiş gibi, yumruklarını sıkıyordu. Sonra, kendini tutamayıp neşelenmiş gibi yaptı, zorakılığı belli olan istihfaflı bir şetaret gösterdi.

— Aman, sevgili dostum, bu şantajdan başka bir şey değil... Nasıl bu işe karışyorsunuz! Doğrusu, sizi bir kadar safdil zanetmezdim, hem de, güzel bir rol oynatıyorlar size... Demek ki, anasıyle küçük kardeşleri de araya giriyorlar, öyle mi? Şimdi tamam işte, mesele komikleşiyor... Size, ultimatom vermek vazifesi yüklediler, değil mi? Ya çocuğu tanıyacağım, yahut başıma gaile açacaklar... Yok, yok, doğrusu, görülmemiş şey!

Enine boyuna dolaşmağa başlamış, kahkahayla gülüyor, bu kadar gülünç bir kaza nın, o kadar kurnaz bir adam olduğu halde, kendi başına gelmiş olmasına kızıyordu. Birdenbire, durdu.

— Kuzum, bu iş olacak şey değil! dedi. Söyleyin bakayım, eninde sonunda, siz budala bir adam değilsiniz, bu şekilde babalığı kabul eder misiniz? Bir sene evvel, bir şa-

rapçının oğlu ile yatmış bir kız ! O tarihten beri, kimbilir ne herzeler yemiş bir kız ! Hulaşa yakalamak için, elimi uzatmam kâfi geldi. Böyleleri, sokakta tümen tümen.

Mathieu, itiraz etmek, zavallı kızın yalan söylemediğine dair olan kanaatini anlatmak için sözünü kesmek isteyince, Beauchêne, onu, şiddetle susturdu.

— Hayır, hayır, susun, beni dinleyin... Ben eminim, anlıyor musunuz, her türlü tedbiri aldığımıza eminim ! Hem, bu işten anlarım, aslanım. Karımla olunca, böyle bir felâketi önlemeğe muvaffak olayım da, bir metresle olunca, işin püf tarafını bilmiyen bir mektepli gibi hareket edeyim, doğrusu, feci bir şey olur. Elimi ateşe sokarım, bu çocuğun babası başka birisidir !

Bununla beraber, kanaati o kadar sağlam olmasa gerek ki, bir tarih münakaşasına girdi. İşi karıştırdı, bir öyle, bir böyle söyledi, işin yalan olduğuna kanaat getirdi. Hakikat şuydu ki, çocuk, onun, Caumartin sokağının köşesinde işçi kızla buluşmadan önce, Mathieu'ye açıldığı ilk akşamdan olmuş olamazdı. Fakat, Beauchêne, o günden sonra, şiddetli bir arzuya kapılarak, üç dört ay içinde, kızı sık sık görmüş, ta ki, gebeliği besbelli hale gelip de, kızıdan iğrendiği, onu bozulmuş ve sıkıcı bulduğu gün, belki de her türlü mesuliyetlerden kurtulmak için bir an evvel münasebetini kesmek istemişti. Şimdi, onu

küçümsüyor, böyle bir hevese kapılacak kadar tenezzül göstermek budalalığını anlıyamıyormuş gibi, Norine'in cazibesini, çabuk solacak bir güzellik diye tarif ediyordu.

Patronluğu, şu muhteşem şuursuzluk avazesi içinde, mağrur, mütehakkim, bir kere daha kendini gösterdi :

— Maiyetindeki bir işçi kızla yatmak zaten manasız bir şey, ama, haydi yine neyse; fakat, ondan bir çocuk peydahlamak, yoo, hayır, hayır, bu kadarı fazla aptallık olur, benimle kâinat alay eder, mahvolurum!

Fakat, artık, şiddetle atıp tutmuyordu; Mathieu'nün sustuğunu, acılı Norine'in dâvasını müdafaa etmek için, ilk öfkesinin geçmesini beklediğini görünce, bu susmadan endişeye düştü, soluyarak, söylenerek, kendisini bir sandalyeye bıraktı.

— Sonra da, haydi şunu da kabul edelim, kendimi unutmuş olduğumu bir an için farzedeyim. Burası doğrudur: İnsan, bir parça neşeyle yemek yiyince, ne yaptığını pek bilmez. Ama, bu durum dahi, o aşiftenin, sırtıma bir çocuk yüklemesine yeter mi? Çocuk olmuşmuş! Ayol, bu onun bileceği iş, kendi düşünsün! Zanaatın rizikosudur, bu. Kim temin edebilir ki, bu kız, o tarihte, haftada iki üç erkekle görüşmemiştir? Gel de, işin içinden çık bakalım! Bu güzel yadigârın hangi zattan olduğunu, muhakkak, kendisi de bilmez. Enayi ben varım ya, işin içine beni ka-

rıştırmak için elinde bahanesi de var, bu masalı uydurdu. Rezaletten çekinecek bir patron olan zengin adamdan, dünya kadar para sızdırılır... Şantaj, dostum, şantaj, başka bir şey değil !

Derin bir susma oldu. Büyük bir çini sobanın şiddetle ısıttığı kalem odasında, şimdi de Mathieu enine boyuna dolaşmağa başlamıştı. Söz söylemeden evvel yine durdu; sarılan döşeme tahtasının altından, faaliyet halindeki fabrikanın sürekli harıltısı işitiliyordu. Nihayet, söyleyeceğini, gayet sade bir şekilde söyledi. orine'in yalan söylemediğine kanaat getirdiğini, kızın kendisine verdiği tafsilâtı, zavallı iki kadının göz yaşlarını, bu biçare kızı sokak ortasında bırakmanın feci bir yüreksizlik olacağını anlattı. Çocuğun kendisinden olmadığı farzedilse bile, Norine, kendisine yine metreslik etmiş bulunuyordu, şimdi, bu kadar acıklı bir kimsesizlik içindeyken, ona yardımda bulunmamazlık edemezdi.

— Kendinizi, olduğunuzdan daha fena adam gibi gösteriyorsunuz. Düşünüp ne icabediyorsa yapacağınıza eminim. Sizin gibi kibar bir erkek, dürüst davranır, a canım !

Beauchêne, mağlup, endişeli, haykırdı:

— İyi ama, yardım için bir şey yapacak olursam, rasgele her yerde, çocuğun benden olduğunu söyleyecekler. İşte asıl o zaman, Norine, onu benim sırtıma yüklemek için iyi bir bahane bulmuş olacak.

Tekrar bir sessizlik oldu, avlunun nihayetinde, buhar püskürten bir borunun keskin sesi işitildi. Beauchêne, biraz tereddütten sonra, devam etti :

— Patırdı çıkaracağım diye tehdidediyor mu?... Bir aralık, gidip karıma söyliyecek diye korktum. Çok can sıkıcı bir şey olurdu.

Mathieu, gülümsemek için kendini tuttu. Dâvayı kazandığını sezdi.

— Ee! bilinmez... Herhalde fena yürekli bir kız değil. Yalnız, kadınların sabrı tüketilirse, en çılgınca işleri yapabilecek hale gelirler... Hoş, hiçbir ısrarda bulunmadı, ne istediğini izah bile etmedi. Yalnız, babası evden koğduğu için, bu havada sokak ortasında kalamıyacağını söyledi. Benim fikrimi sorarsanız, yarından tezi yok, onu bir ebe kadının evine yatırmalı. Mademki altı aylık gebedir, beş altı ay para vereceksiniz demektir, yuvarlak hesap beş yüz franklık bir kâğıt, çok iyi olur.

Beauchêne, birdenbire ayağa kalktı, pencereye kadar gitti; sonra, donup geldi:

— Ben fena kalbli bir insan değilimdir, beni tanırırsınız, değil mi? Beş yüz frank eksik veya fazla olmuş, bana bir zararı dokunmaz. Öfkelenmemin sebebi, soyulduğumu düşündükçe çileden çıkıyorum da, o... Ama, mademki bir hayır işlemek bahis mevzuudur, eh, yapın azizim. Ama, bir şartla: Ben hiçbir işe karışmıyacağım, ne yapacağınızı bil-

mek bile istemem. Bir ebe kadın bulun, küçük hanımı, dilediğiniz yere yerleştirin, ben, sadece, hesap pusulasını öderim. Sayım suyum yok.

Canını sıkıldığını itiraf etmek istemediği kötü durumdan korktuğu için yüreği ferahlamıştı, derin bir nefes aldı. Hayatta bütün mücadeleleri kazanacağına emin bir adam gibi, tekrar gururlandı, muzaffer tavrını takındı. Hattâ, şakalaştı: Bu Norine'e, esas itibariyle kızmıyordu, çünkü, onun cildi gibi, gül kadar taravetli, âdeta ipekten bir cilt, ömründe görmemişti; vücuduna, tanınmıyacak kadar bozan bu baş belâsı çocuk yüzünden, önce, kendi kendini cezalandırmıştı. Sonra, mükemmel bir tasasızlık eseri gösterdi, hakkında malûmat istemeğe geldiği makine projesini münakaşa etti, kendi patron menfaatleri bakımından keskin bir zekâ, görülmedik bir hesabılık gösterdi.

Odadan çıkıp gittikten sonra, döndü, kapıyı tekrar açtı :

— Bilhassa, kesin şartımı söyleyin, dedi... Bir çocuk var mıdır, yok mudur, bilmek dahi istemiyorum, bu cihet, böylece kararlaştırmıştır. Onu ne isterlerse yapsınlar, ama, bana asla lâfını etmesinler.

O akşam, Beauchêne'lerin evinde, müthiş bir telâş oldu. Sofraya oturulacağı sırada, küçük Maurice, bayılıp yere düştü. Baygınlık çeyrek saate yakın sürdü; telâşa düşen ana

ile baba haykırıştılar, kavga ettiler, böyle don bir havada, çocuğu, o sabah sokağa çıkmağa zorlamak suçunu birbirlerine yükledirler. Çocuğu, besbelli, bu mânasız gezinti dondurmuştu, daha doğrusu, endişelerini gidermek için, kendileri böyle diyorlardı. Hele, Constance, oğlunu, kolları arasında tuttuğu sırada, ölmüş gibi gördü. İlk defa olarak, o müthiş ürpertiye duyuyordu, çocuğun ölmesi ihtimali bulunduğunu düşündü. Ana duygu-siyle, yüreği paralandı, öyle müthiş bir acı duydu ki, bu ateşli analık hissi, ona âdeta, bir hakikat keşfettirdi. Fakat, ihtiraslı kadın tarafı, biriktirilen, on misline çıkarılan servetin biricik vârisi, müstakbel prens olacak bu oğul sayesinde hükümdarlığa erişmeği tahay-yül eden kadın tarafı da, müthiş surette ıstırap çekiyordu. Maurice'i kaybederse, bir daha çocuğu olmayacak mıydı? Niçin başka çocuğu yoktu? Her türlü çareye baş vurarak başka çocuk sahibi olmaktan kaçınmaktaki bu tedbirsizce ısrar neydi? Bu esef, ateşli bir şimşek gibi, onu delip geçti, onun şifasız yanığını, ta canevinde duydu. Lâkin, Maurice kendine gelmişti, hattâ, oldukça iştahlı yemek yedi. Beauchêne, hemen arkasından omuz silkmeğe, kadınların mânasız korkula-riyle alay etmeğe başlamıştı. Ertesi günler, bizzat Constance da bu hâdiseyi unuttu.

IV

Ertesi gün, Mathieu, üzerine aldığı nazik vazifeyi yerine getirmekle meşgul olduğu sırada, Séguin'lere öğle yemeğine gittikleri gün, oda hizmetçisi Céleste'ten isimlerini işittiği iki ebe kadını hatırladı. Önce, madam Rouche'u bir tarafa bıraktı, hizmetçi kadın, ondan, pek acayip şekilde bahsetmiş, "iş uzatmaz,, "sahiden hatırşinas kadındır da,, demişti. Fakat, madam Bourdieu hakkında malûmat edinmek istedi; bu ebe kadın, Miro-mesnil sokağında küçük bir evi tamamiyle işgal ediyor, hastaları evinde yatırıyor.

Mathieu, bu ebenin, vaktiyle, ebeliğe ilk başladığı devirlerde, madam Morange'a ebelik ettiğini, kızı Reine'i aldığını hatırlar gibi oldu. Her şeyden evvel Morange'la konuşup ondan malûmat almağı düşündü.

Morange, çoktan gelmiş, odasında, işin başındaydı, ilk sualde şaşalar gibi oldu.

— Evet, madam Bourdieu'yü karıma sağlık veren, ahbablarımızdan bir kadındı... Ama, bunu bana niçin soruyorsunuz ?

Aynı zamanda, sanki bu madam Bourdieu adı, zihnini dolduran düşüncelerin ortasında, âni bir suçüstü yakalanışın verdiği hayrete benzer bir yıldırım darbesi halinde inmiş gibi, endişeyle, Mathieu'nün yüzüne bakıyordu. Bunun sebebi, belki de, sualin, kafasındaki

karanlık bir musallat fikri, henüz bir karar vermeksizin, zihninde evirip çevirdiği azaplı düşünceleri belirtmesinden ileri geliyordu. Benzi biraz sararmış, dudakları titrek, bir an, öylece kaldı.

Sonra, Mathieu'nün bir sözü üzerine No-rine'i bir yere yerleştirmek bahis mevzuu olduğunu anlayınca, istemiyerek, ağzından bir itiraf kaçtı.

— Tesadüf, karım da bu sabah, bana madam Bourdieu'den bahsediyordu... Ya, bil-mem nasıl oldu da lâfı açıldı Malûm ya, çok zaman geçti, size vazih malûmat veremeyeceğiz. Fakat, galiba, işini çok güzel yoluna koymuş, bugün, mükemmel bir müessesenin başında... Kendiniz bir bakın, herhalde, aradığınızı orada bulacaksınız.

Mathieu, bu öğüde uydu. Lâkin, madam Bourdieu'nün evinde yatıp kalkma ücreti pahalı olduğunu kendisine haber verdiklerinden, ilk düşüncesinden vazgeçti, doğrudan doğruya madam Rouche hakkında malûmat almak üzere, önce Rocher sokağının alt başına gitti. Evin sadece manzarasını görür görmez dondu kaldı. Bu, sokağın, dik bir yokuş halinde aşağı doğru indiği noktada, kara bir eski Paris evi idi; karanlık ve pis kokulu bir yoldan, dar bir avluya geçiliyor, ebe kadının oturduğu sefil birkaç odanın pencereleri bu avluya bakıyordu. Burası, lâğım ve cinayet kokuyordu. Yolun üstünde,

kirli, sarı bir tabelâ üzerinde, iri harflerle, yalnız, madam Rouche'un adı yazılıydı. Mathieu kapıyı çalınca, pis prostelâlı bir hizmetçi kadın, onu, aş kokusu dolmuş bir küçük salona aldı; Mathieu, salona girince, siyahlar giyinmiş, soluk benizli, renksiz seyrek saçlı, koca burnu yüzünü tamamiyle kaplıyan, kuru, otuz beş, otuz altı yaşlarında bir madamla karşılaştı. Kadın, ağır ve pes perdeden konuşmasıyla, ihtiyatlı kedi jestleriyle, devamlı, zoraki tatlı tebessümüyle, onun üzerinde, şiddet göstermeden boğan, henüz var olmıyan hayatı, bir parmakta, sessizce ezerek ademe gönderen müthiş bir kadın tesiri yaptı. Hoş, madam Rouche, icabeden tesisatı bulunmadığından, ancak doğumdan sekiz on gün evvel hasta kabul ettiğini Mathieu'ye söyledi; bu söz, tahkikatı yarıda bıraktırdı, Mathieu, kalbi dehşetle burkularak, övürtüler içinde, savuştu.

Madam Bourdieu'nün müessesesinin bulunduğu, Miromesnil sokağında, Boétie sokağıyla Penthievre sokağı arasındaki üç katlı küçük ev, hiç değilse, beyaz muslin perdeler asılmış pencerelerin aydınlattığı cephesiyle, yüze gülen bir yerdi. Binaya asılı güzel bir tabelâ, birinci sınıf bir ebeyi, kadınlara mahsus yatılı bir doğum evini gösteriyordu. Zemin katındaki dükkânı, bir aktar tutuyor, kokulu ot çıkınları, kapının önünü misk gibi kokutuyordu. Dükkânın yanında, methale açılan kapı,

blr konak kapısı gibi, hep kapalı duruyordu; tertemiz tutulan bu methalin nihayetinde, külrengi büyük bir duvarla çevrili bir avlu, duvarın öte tarafında da, bitişik sokaktaki kışla vardı. Hattâ, pek eğlenceli bir yerdi, trampete ve boru seslerinin, kalın duvardan dolayı boğuklaşarak geldiği ve rahatsızlık vermediği söyleniyor, bina için bu da bir meziyet gibi gösteriliyordu. Birinci katta, bir koridor üzerinde, sıra ile salon, madam Bourdieu'nün çalışma odası, yatak odası, umumî yemekhane ve mutfak vardı. Sonra, ikinci ve üçüncü katlarda, hastaların odaları vardı, hepsi on ikiden ibaret olan bu odaların kimisi üç dört yataklı, kimisi de tek yataklıydı; tek yataklılar, tabii, daha pahalı idi. O tarihte otuz iki yaşında olan madam Bourdieu, esmer güzeli bir kadın olarak, orada hüküm sürüyordu; şişmanca, kısa boylu idi, fakat, muvaffakiyete erişmesine, müessesesini, temizliğiyle meşhur hale getirmesine çok yardım etmiş olan, açık ve neşeli, gayet beyaz bir yüzü vardı. Evin köşe bucağını pek fazla araştıрмаğa lüzum olmadığı gerçi söyleniyordu; ama, hasetle yapılan bu fassallığa kadının zanaatı sebep oluyordu. O zamana kadar, fazla kötü rivayetler hiç işitilmemişti. İctimaî yardım dairesi, madam Bourdieu'nün ebeliğini kabul etmiş, hastanelerde yatak bulunmadığı zamanlar, ona, lohusalar gönderiyordu. Bu, müessesenin dürüstlüğüne kesin

bir delil gibi idi, öyle ki, madam Bourdiueu'nün müşterileri, baştan başa ciddi ve seçkin kimselerden mürekkep hale gelmişti.

Mathieu, madam Bourdieu ile münakaşa etmek zorunda kaldı; çünkü, ebe kadın, önce, ayda iki yüz frank istedi; Mathieu itiraz edince, aslında uysal kadın olmakla beraber, üst perdeden konuşarak, öfkelenmesine ramak kaldı.

— İyi ama, azizim efendim, sonra işin içinden nasıl çıkarım? İçimizde zengin olan hiç yoktur. Diploma almak için, bir doğum evinde iki sene kalmamız lâzım, bu da bize senede bin franga mal oluyor. Sonra, tesisat masrafları var, müşteri tutuncıya kadar çekmediğimiz sıkıntı kalmıyor. Birçoğumuzun kötü yola sapması bu yüzdendir. Hem bir iş kurmağa muvaffak olsa bile, bunu ne gayretler pahasına yaptığımızı ancak Allah bilir! Benimki gibi bir müessesede, üzüntüler bitip tükenmez. Hiç rahat yoktur, her dakika mesuliyet, ameliyatlarda yahut aletlerin kullanılması gösterilecek en küçük ihtiyatsızlık, en küçük ihmal, tehlike doğurur. Zabıtanın tarassudu, müfettişlerin beklenmedik zamanlarda ziyaretleri, tasavvur bile edemiyeceğiniz bir sürü tedbirler almak mecburiyeti de caba.

Mathieu, bu işleri bildiğini, ve bir ebe kadının, teftişler yüzünden hiçbir zaman tasa çekmediğini, bir jestle anlatınca, kadın, gülümsemekten kendini alamadı.

— Evet, evet, tabii, icabına bakılıyor, ama, buraya ne zaman isterlerse gelebilirler, beni hiçbir vakit hatalı bir durumda bulamazlar. Kazançlı iş görmek yine dürüstlük meselesidir. Netekim, otuz yatağın yirmi beşinden fazlası, daima doludur, hem de her sınıf madamlar yatar. Yeter ki nizamnameye riayet etsinler, yatak ücretini versinler, yahut onlar hesabına hükümet versin, nereden geldiklerini bile sormam. Ne isimlerini sorarım, ne adreslerini, hattâ, tesadüfen öğrendiğim şeyleri açığa vurmaya bile meslek sırrı mânidir. Hastalarım, hareketlerinde serbesttirler, hiç bir şeyden korkmalarına mahal yoktur, eğer, hesabına müracaat ettiğiniz madam için anlaşırsak, kendisini, tâyin edeceğimiz gün bana getirirsiniz, olur biter, benim müessesemde, en ağzı sıkı, en sıhhi barınağı bulacaktır.

Madam Bourdieu, o büyük alışkanlıkla, bir bakışta durumu kavramıştı. Herhalde, bahis mevzuu olan kimse, gayri meşru çocuk kazanmış bir kızdı, ondan, sessiz sedasız yakayı sıyırmak istiyen bir erkek vardı. Asıl kazançlı işler, bunlardı. Lohusanın, müessesesinde dört ay kalacağını öğrenince, uysallaştı, toptan hesap altı yüz frank ücreti kabul etti, şu şartla ki, lohusa madam, üç yataklı bir odada yatacak, iki oda arkadaşı bulunacaktı. Her hususta anlaştılar, hasta, o akşam getirildi.

— Demek ki isminiz Norine, yavrum.

Âlâ, bu kadarı yeter, bavulunuzu yukarı getirsinler de sizi odanıza yerleştireyim... Melek gibi güzelsiniz, sizinle iyi dost olacağız, şimdiden eminim.

Norine'in, madam Bourdieu'nün doğumunda rahat edip etmediğini anlamak üzere Mathieu, oraya, ancak beş gün sonra uğradı. Rahat gebeliğini, çok muhabbetli bir tapınışla, bir tazim ve şefkat duygusuyla kuşattığı karısını, sevgili Marianne'ını düşündükçe, gizlenen, hakaret gören utandırıcı gebeliklere karşı, ana oldukları için azap içinde kıvranan bütün muztarip kadınlara karşı, kalbinde bir acı, sonsuz bir merhamet duyuyordu. Analığın, kadını, çirkefe kadar, cinayete kadar götürebilen tiksintisini ve dehşeti düşündükçe, bir kutsallığa tecavüz hareketi karşısında kalmış gibi azap duyuyordu; beşer tesanüdü iptilâsı içinde, kendisini hiç bir zaman bu kadar içi titriyerek iyi kalbli hissetmemişti. Sonra, Beauchêne'le tekrar münakaşa etmek zorunda kalmıştı; Beauchêne. beş yüz franklık bir banknotun bu işe yetmiyeceğini öğrenince, itiraz etmişti. Mathieu, nihayet, ondan, birkaç parça çamaşır, hattâ ayda on frank olmak üzere bir parça da cep harçlığı koparmağa muvaffak olmuştu.

Mathieu, Miromesnil sokağındaki eve geldiği zaman, saat henüz ondu. Norine'e, onun geldiğini haber vermek üzere yukarı çıkan bir hizmetçi kadın, dönüp geldi, Norine'i henüz

yatakta bulduğunu, fakat mösyönün yukarı çıkabileceğini, çünkü, madamın, odada yalnız başına yattığını söyledi. Onu yukarı çıkardı, üçüncü katta bir kapı açtı :

— Madam, mösyö geldi, dedi.

Norine, Mathieu'yü görünce, alaycı bir güzel kız gülüşüyle :

— Sizi, çocuğun babası zannediyor ! dedi. Yazık ki, doğru değil, çünkü, siz çok iyi adamsınız !

Norine, güzel saçları itina ile taranmış, iri bir topuz halinde toplanmış, sırtında bir entari, arkasında iki yastık, yatağının içinde, tertemiz, bembeyaz, dürüst ve uslu bir büyük kız gibi oturuyordu. Hattâ düşmüş olmasına rağmen, hâlâ sahip olduğu saflığı gösteren insiyaklı bir iffet jestiyle, vücudunun çıplaklığını göstermemek için, yorganı bile çekti.

Mathieu :

— Niçin yatıyorsunuz, hasta mısınız ? diye sordu.

— Yok canım, nazlanıyorum. Yatmağa izin var, ben de sabah keyfi yapıyorum. Fabrikaya gitmek için, buz gibi soğuk havada, saat altıda kalkıyordum, böylesi başkalık oluyor... Görüyorsunuz ya, odamda ateş var, sonra da, odaya baksanıza, prenses gibi yaşıyorum burada.

Mathieu baktı. Ufacık mavi çiçeklerle be-
nekli, külrengi bir kâğıtla kaplanmış, genişçe

bir odaydı. Küçük üç demir karyoladan ikisi yan tarafa, üçüncüsü ortalama yerleştirilmiş, aralarına birer gece dolabıyla birer sandalye konulmuştu. Bir konsol, bir elbise dolabı, tek tek kalmış bir otel mobilyası vardı. Fakat, arkasında kışla bulunan, yüksek külrengi duvara bakan iki pencereden, o sırada, parlak bir güneş ışığı giriyor, huzmeleri, bitişik iki yüksek evin arasına sokuluyordu.

— Evet, kasvetli değil, diye mırıldandı.

Dipteki karyolaya dönmüştü, onun önünde, önce gözüne ilişmiyen, kara kuru bir vücudün ayakta durduğunu görünce sustu. Bu, kuru, sıska, ciddi yüzlü, donuk bakışlı, solgun dudaklı, yaşı belli olmıyan bir kadındı. Ne kalçaları, ne göğsü vardı, kaba taslak rendelenmiş bir kereste gibi, yamyassı idi. Bozulmuş yatağın üzerinde, küçük bir yol çantasının yanında duran bir bavulun kayışlarını bağlıyoşdu.

Ziyaretçinin yüzüne bile bakmadan kapıya doğru ilerleyince, Norine onu durdurdu.

— E, bitti mi, hesap görmeğe mi iniyorsunuz?

Kadın, suali anlıyabilmek için düşünüyor-muş gibi oldu; sonra, sükûnetle, kuvvetli bir İngiliz şivesiyle:

— Yes, hesap görmeğe, dedi.

— Ama, tekrar yukarı çıkacaksınız, değil mi? Vedalaşabileceğiz.

— Yes, yes.

O dışarı çıkınca, Norine, isminin Amy olduğunu, Fransızcayı bir parça anladığını, fakat ancak bir iki kelime konuşabildiğini anlattı. Kızın bütün macerasını anlatacaktı. Fakat, Mathieu, yanı başına oturdu, sözünü kesti.

— Neyse, görüyorum ki, sizin işleriniz yolunda gidiyor, memnunsunuz.

— Oo, elbette, çok memnunum. Hiç bu kadar rahata kavuşmamıştım, besleniyorum, bakılıyorum, sabahtan akşama kadar hiç bir iş görmeden, yangelip yatıyorum. Biliyor musunuz, bir tek isteğim var, bunun, kabil olduğu kadar uzun sürmesi.

Gayet neşeli, istikbale karşı tasasız, büyümekte olan zavallı yavruyu düşünmeden, gülmeğe başlamıştı. Mathieu onda, analık duygusunu uyandıрмаğa boşu boşuna uğraştı, sonra ne yapacağını, ne gibi tasavvurları olduğunu sordu.

Norine anlamadı bile, çocuğun babasından bahsediyor sandı, omuz silkti, ona aldırış bile etmediğini, ona güvenecek kadar asla budalalık etmediğini söylemek istedi. Doğumevine girdiğinin ertesi günü, annesi onu görmeğe gelmişti. Fakat, bu güzel ziyaretten dolayı hiçbir hayale kapılmıyordu, her ferdi için yiyecek ekmek bulunmıyan ailesine de güvenmiyordu. Peki, o halde ne yapacaktı? Bir şey düşünenecekti elbette. Kendi yaşında güzel bir kız, hiç bir zaman güçlük çekmezdi. Körpeliğini ve arzu uyandırıcı güzelliğini hisse-

derek memnun, bu ılık tembelliğe şimdiden kendini vermiş, artık, çok okşayıcı ve çok tatlı sabah keyiflerinin zevkine vardığı için, hep yalnız bunlara benzer sabah keyifleri yapmak ihtiyacı içinde, beyaz çarşafı karyolasında geriniyordu.

Sonra, lâfı, tekrar, müessesenin iyi bakımına, namuskârlığına getirdi, sanki, kendisine bir şeref payı ayırır gibi, gururla bundan bahsetti. Bir derece yükselmiş oluyordu.

— Hiç kavga işitilmiyor, bir tek çirkin söz yok, herkes çok namuslu. Muhakkak, mahallenin en temiz evi, diyecek yok doğrusu; köşe bucağa bakabilirsiniz, kirli hiç bir şey bulamazsınız. Gerçi, buraya kabul edilenler, yalnız prensesler değil, ama, mademki herkes dürüst davranabiliyor, nenin nesi olursa olsun, ne ehemmiyeti var.

Sonra, bir örnek göstermek istedi.

— Meselâ, bakın, şuradaki üçüncü karyola, ingiliz kızının karyolasından sonraki... İşte, onda, on sekiz yaşında bir küçük hizmetçi kız yatıyor. Asıl ismini de söyledi ha, Victoire Coquelet imiş, başından geçenleri de gizlemiyor. Köyünden gelince, Paris'te, ne idiği belirsiz bir iş adamının evine düşmüş; adamın, yirmi yaşında, kazık kadar bir oğlu varmış, beş gün sonra, mutfatka, onu gebe koymuş. Neylersiniz? Kız, Paris'e daha yeni adım atmışmış, hâlâ, bu meseleden dolayı sersem gibi, olup biten şeylerin iyice

farkında bile değil... Koca kazığının anası, tabii, kızı kapı dışarı etmiş. Zavalılcığı sokaktan almışlar, içtimaî yardım dairesi buraya yerleştirmiş. Ama, emin olun çok iyi kız, çok çalışkan, öyle gayretli ki, haline bakmadan, şu bölmelerin öte tarafında tek yataklı bir odada yatan, bir başka gebe genç kadının hizmetine bakıyor. İzin vardır, burada, fakirler zenginlere hizmet edebilirler. Adına sadece Rosine diyen o genç kadına gelince, ooo, o da bir başka hikâye, kendisi, Victoire'a anlatmış...

Kapı açıldı, lâfı yarıda kaldı; sonra, haykırdı :

— Hah ! İşte Victoire geldi.

Mathieu, içeriye, solgun benizli bir küçük kızın girdiğini gördü; on sekiz yaşına rağmen pek pek on beşinde gözüküyordu, kızıl saçları taraz taraz, burnu havada, gözleri küçük, ağzı iri idi. Geçirdiği kazadan hâlâ şaşkınlığını giderememiş haliyle, herkesin yüzüne, sanki izahat ister gibi bakıyordu. Mathieu, birdenbire, bu biçare mahlûkun arkasında, taşranın, Paris kaldırımlarına döktüğü binlerce zavallının hayalini görür gibi oldu : Gebe bırakılan ve burjuva namusu adına evden koğulan hizmetçi kızların teşkil ettiği bu uzun kafilenin macerası, hep biribirinin aynı idi, bu kızın hali nice olacaktı ? Bitmez tükenmez kaç kapı gezecekti, kaç defa daha gebe kalacaktı acaba ?

— Amy gitmedi mi? diye sordu. Kendisine veda etmek istiyorum.

Hâlâ karyolanın ayak ucunda duran bavulu görünce, Norine de, Mathieu'yü, gayet ağzı sıkı bir dost diye ona tanıttınca, ikisi birlikte, genç adama, nihayet İngiliz kızı hakkında bildiklerini anlattılar. Kesin bir şey söylemek imkânı yoktu, kız, çetrefil bir dil konuşuyordu. Üstelik, hiç de konuşkan olmadığı için, hayatına dair hiçbir şey bilinmiyordu. Fakat ne de olsa, bu eve, ilk defa, bundan üç sene evvel, ilk çocuğunu doğurmak için geldiğini söylüyorlardı. Birincisi gibi, ikincisinde de, günün birinde, doğumdan bir hafta evvel, hiç haber vermeden çıkagelmişti; sonra, üç hafta yatakta kalmış, çocuğunu çocuk esirgeme kurumuna yollayıp başından atmış, geldiği vapura binip, fütursuzca, memlekete dönmüştü. Hattâ, her gebeliğinde, gidip gelme bir biletle seyahat ettiği için, üç-çük bir para da tasarruf ediyordu.

Norine :

— Gayet rahat iş, dedi. Yabancı memleketlerden buraya böyle akın akın gelenler varmış. Yumurtayı Paris'te yumurtlayınca, kabuğunu bulana aşkolsun!... Galiba, bu kadın rahibe, ama, bizim Fransadaki rahibeler gibi değil, evlerde, hep bir arada yaşayan, *begin* denilen rahibelerden. Dua kitaplarından başını kaldırmıyor.

Victorie, inançlı bir tavırla :

— Herhalde, dedi, çok derli toplu kadın, güzel değil, ama, çok terbiyeli, hem de boş-boğaz değil.

Sustular, Amy odaya girmişti. Mathieu, meraka düşerek ona baktı. Hiç de aşka elverişli yaratılmamış bu koca kız, Fransada kurtulmak için, zaman zaman, bir vapurla gelip bir vapurla giden bu sapsarı, kupkuru, kasakatı kereste, ne acayip şeydi ! Acaba hangi marifetler neticesinde, ne kadar sâkin bir yürek katılığı ile, giderken hiç bir teessür duymadan, sokak ortasında bıraktığı çocuğu hiç düşünmeden gelip gidiyordu ? İçinde can acıları çektiği bu odaya bir göz bile atmadı, hafif yükünü almak için karyolasının yanına giderken, ondan çok daha müteessir olan öbür iki kız, kendisini kucaklamak istediler. Norine :

— Hoşça kalın, dedi, Allah selâmet versin.

İngiliz kadını yanağını uzattı, sonra, endişeli bir utangaçlıkla, bu tombul ve körpe güzel kızı saçlarından öptü.

— Yes, iyi, iyi... Siz de.

Victoire, onu ağız dolusu iki defa öptükten sonra, hoppa bir eda ile ilâve etti :

— Orövuar, bizi, unutmayın, e mi ?

Bu sefer, Amy, hiç cevap vermeden, hazin bir tebessümle gülümsedi. Sonra, arkasına bile dönmeden, sakın ve azimli yürüyüşüyle odadan çıktı; genç hizmetçi kız, önü sıra gidiyor, telâşla :

— Aman ne sersem şeyim ben ! diyordu. Asıl buraya gelişim, matmazel Rosine'in sizinle vedalaşmak istediğini söylemek içindi ! Çabuk, çabuk, arkamsıragelin !

Norine, tekrar, Mathieu ile yalnız kalır kalmaz, kucaklaşmalar esnasında kayan yorganını, o güzel, iffetli jestiyle yukarı çektikten sonra, anlattığı hikâyelere devam etti:

— Matmazel Rosine'in size bahsettiğim hikâyesi, doğrusu hiç de hoş bir şey değil ; Victoire'dan dinledim... Tasavvur edin, kendisi, çok zengin bir kuyumcunun kızı imiş. Tabii, adını da bilmiyoruz, mağazasının bulunduğu mahalleyi de. Kız on sekizine yeni basmış, onbeş yaşında bir erkek kardeşi varmış, babası, kırk dört yaşında bir adammış, yaşlarını söyleyişimin sebebini, şimdi anlıyacaksınız... Derken kuyumcunun karısı olmuş, onun yerine başka birisini koymak için ne yapmış biliyor musunuz ? Karısını gömdükten iki ay sonra, günün birinde kızı Rosine'in yanına gitmiş, onunla, ulu orta yatırmış. Nasıl ? Mükemmel, değil mi ? Yoksullarda bu türlü seyrek değildir, Grenelle'li kızlardan çoğunu bilirim, bu yolun yolcusudurlar, ama, burjuvalarda, istedikleri bütün kadınlara sahip olabilecek kadar parası olan insanlarda da oluyormuş, meğer. Benim asıl fenama giden, babaların bu işi istemeğe kalkışmaları değil de, kızlarının razı oluşu... Matmazel Rosine, öyle sessiz, öyle yumuşak başlı ki; herhalde, babasını üzme-

iştememiş olşa gerek, Her ne hal ise işte, ikisi de hapyı yuttu. Kızı, zindana tıkar gibi buraya koydular, kimse yoklamağa gelmiyor; çocuğu gözden kaybetmek için emir verildiğini de tabii tahmin edersiniz. İyi mal doğrusu; ortaya çıkarsa görölmeğe değer bir şey!

Kapının önünde hızlı hızlı bir konuşma oldu, Norin sustu. Amy'yi selâmetliyen matmazel Rosine'in sesini tanıdı, parmağını dudığına götürdü. Gayet yavaş sesle :

— Görmek ister misiniz ? dedi.

Sonra, Mathieu daha cevap vermeden, ona seslendi. Dinlediği macera ile donup kalan Mathieu, içeriye, siyah saçlı, masum bir safiyet taşıyan mavi gözlü, zarif bir esmer bakire güzelliğinde, şirin bir yavrucağın girdiğini görünce, şaşırdı. Kızın bakışında, hayret dolu bir mâsumluk, sonsuz bir halavetle karışık bir iffet edası vardı. Aşağı yukarı Norine'le aynı tarihten, yedi aylık gebe olduğu halde, vaziyetini hâlâ bilmiyor gibiydi. Ne acıklı şeydi Yarabbi, rezalet ve cinayet ortasında, aşkı kirleten, hayatı tahkir eden, bir canavar gibi, cemiyet bakımından yok edilmesi gereken, bu kızılbaşlık mahsulü çocuk faciasına dayanan ne korkunç bir analıktı bu !

Norine, kızı, mutlaka yanı başına oturtmak istedi.

— Matmazel, bir dakika oturun, Mösyö akrabamdır, beni görmeğe gelmiş... Sizi görünce ne kadar sevinirim bilirsiniz.

Mathieu, çeşit çeşit sınıflara mensup, başka başka ufuklardan gelme bu kadınlar arasında, bu kadar çabuk teessüs eden arkadaşlığa şaşmıştı. Hattâ, Rosine'le Victoire arasında, bu hanımla hizmetçisi arasında, besbelli bir kardeşlik, aynı acıklı karın, ıstırap içinde aynı hayat yaratma faaliyeti vardı. Aradaki farklar yıkılıyordu, hepsi, çoğu zaman isimsiz, meçhulden gelip oraya düşmüş, zavallılıkla ve suçla birbirine eşit dertli mahlûklar haline gelen kadınlar gibi buluşuyorlardı. Orada karşı karşıya duran üç kadından ikisi, hiç şüphesiz, bir tanesini aşağı derece insanlara has, saygılı bir rikkatle seviyorlardı ; fakat, o, iyi bir tahsil gördüğü, piyano çaldığı halde, ötekilere dost muamelesi ediyor, saatlerce oturup konuşuyor, onlara, ufak sırlarını anlatacak kadar ileri gidiyordu. Böylece, üçü birden, Mathieu'yü unuttuktan sonra, çabucak, eve ait dedikodulara başladılar.

Victoire :

— Haberiniz var mı, dedi, madam Charlotte, bitişik odada yatan o çok kibar madam, bu gece doğurdu.

Norine

— Doğurduğunu işitmemek için sağır olmak lâzımdı, dedi.

Matmazel Rosine, safdil tavrını takındı :

— Ben hiç bir şey işitmedim.

Victoire :

— Sizin oda ile onun odası arasında bi-

zimki var da ondan, diye izah etti. Ama, hepsi bu kadar değil, asıl tuhafı, madam Charlotte, bir azdan çıkıp gidecek. İyi bir araba getirtmek için adam yolladılar.

Öbür iki kadın hayret etti Bu madam Charlotte, kendini öldürmek niyetinde miydi? Çok zor doğurduğu anlaşılan bir kadın, yaralı bereli, hâlâ kan içindeyken, ayağa kalkar, arabaya biner, evine gider miydi? Muhakkak, peritonit hazırdı. Deli mi olmuştu bu? Hizmetçi kız:

— Başka türlü yapamaz ki, çok büyük felâketlere uğrar sonra, dedi. Zavallı kadıncağız, yatağında rahat rahat yatmağı isterdi, elbette. Ama, dolaşan dedikoduyu biliyorsunuz... Öyle değil mi, matmazel Rosine? Siz işin aslını biliyorsunuz, çünkü, bu madam, sizi pek sévmişti, hayatını size anlatıyordu.

Rosine, gerçek, pek çok şeyler bildiğini itiraf zorunda kaldı. Mathieu, yüreği titriyerek bu acıklı hikâyeyi de dinledi. Uzun boylu, yüz çizgileri ince, yumuşak bakışlı, gözleri güzel, ağzı şirin ve iyilik ifadeli, otuz yaşında esmer bir kadın olan madam Charlotte'un asıl ismi madam Houry olduğu sanılıyor, fakat muhakkak olarak bilinmiyordu. Muhakkak gibi görünen nokta, kocasının seyyar ticaret simsarı olduğun, büyük bir mağaza hesabına İrandan ve Hindistandan, halılar, işlemler, örtüler satın almağa gittiği idi. Kaba, müthiş surette kıskanç olduğu için, en ehem-

miyetsiz bir söz yüzünden zavallı kadını hırpaladığı söyleniyordu. Bir âşık edinip, bunun teselli verici zevkine kendini kaptırmış, alelâde bir küçük müstahdem olduğu söylenen çok genç bir adamla sevişmişti, onun okşamalarıyla kendinden geçiyordu. Felâket şurada ki, gebe kalmıştı. Yine de, önce fazla endişelenmemişti, çünkü, kocası bir sene için seyahate çıkmıştı. Kadın, hesabını yapmıştı, kocası döndüğü zaman, o kurtulmuş, iyileşmiş olacaktı. Onun için, gebeliği gözle görülecek hale geleceğinden korktuğu zaman, Rennes sokağı taraflarındaki çok güzel apartımanını bırakmış, sayfiyeye çekilmekle iktifa etmişti, Oradayken, doğum için tahmin ettiği tarihten iki gün evvel, kocasından, herhalde daha çabuk avdet edeceğini bildiren bir mektup aldı. O günden itibaren, kadıncağızın nasıl azaplar geçirdiği tasavvur edilebilir. Aklı başından giderek, hatırasını pek vuzuhla muhafaza edemediği olaylara dayanan ihtimallerle dehşete düşerek hesaplarını yeniden yaptı. Nihayet, doğumun ancak on beş gün sonra olacağını tahmin edince, gelip, madam Bourdieu'nün evine kapandı, büyük bir sırra gömüldü. Kocasının, ayın yirmi beşinde Marsilyaya çıkacağını haber veren yeni bir mektup alınca, azabı arttı. Ayın on altısı idi. Dokuz gün vakit vardı. Günleri saydı, sonra saatleri saydı. Acaba kendisi mi vaktinden biraz evvel doğuracaktı, yoksa, kocası mı

bir parça gecikecekti? İradesi dışında, gitgide artan bir dehşet içinde, harap olup kaldığı mütemadi göz yaşı buhranları ortasında, ya selâmete erecek, ya mahvolacaktı. Ebe kadının bir sözü ile tir tir titremeğe başlıyor, korkudan altüst olmuş, endişe dolu biçare yüzü ile, ona her dakika sualler soruyordu. Hiçbir zavallı mahlûk, bir saat sevilmiş olmanın zevkını, böyle bir azapla ödemiş değildi. Ayın yirmi beşinci günü sabahı, son derece ye'se gömüldüğü sırada, ağrıları tuttu, çektiği korkunç can acısına rağmen, sevincinden, madam Bourdieu'nün ellerimi öptü. Son bir talihsizlik eseri olarak ağrılar bütün gün ve âdeta bütün gece devam etti. Eğer kocası, geceyi Marsilyada geçirmek üzere kalmasaydı, kadın yine mahvolmuş bulunacaktı. Adam, ancak ertesi gece gelecekti; madam Charlotte, sabahın beşine doğru kurtuldu, bu sayede, evine dönmek, bir hastalığı, herhangi âni bir kan kaybını bahane edip, yatağa yatmak zorunda kalmış gibi görünmek için, akşama kadar vakit kazandı. Fakat bu içi boşalmış, kanlar içinde, yarı ölü kadının, yuvasına dönüşü, ne müthiş bir loğusa kalkışı idi, ne korkunç bir cesaretti !

Norine :

— Kapıyı açın, dedi, geçerken görmek istiyorum.

Victoire, koridora bakan kapıyı ardına kadar açtı. Bir müddettir, bitişik odadan,

birtakım gürültüler işitiliyordu. Biraz sonra, madam Charlotte, sarhoş gibi, sendeler bir halde göründü, iki kadın, âdeta taşırçasına onu götürüyorlardı. Tatlı bakışlı güzel gözleri, iyilik ifadeli şirin ağzı, matemli bir mâna taşıyordu; nazik ve seçkin kadın hali bile, felâketinin sebeb olduğu yokluk içinde mahvoluyordu. Lâkin, kapının açık olduğunu görünce, durmak istedi, mecalsiz bir sesle, zayıf bir gülümsemeyle, Norine'i çağırdı.

— Gelin, yavrucuğum, sizi öpersem çok memnun olacağım... Ah! Halim yok, ama, belki de sonuna kadar dayanırım... Allaha ısmarladık, evlâdım, siz de çocuklar. Daha mesut olursunuz inşallah.

Kadını götürdüler, gözden kayboldu.

Victoire :

— Haberiniz var mı, bir oğlan doğurdu, dedi. Hiç çocuğu olmamış, ne zamandır çocuk istiyormuş! Ama, kadıncağız o kadar kendini üzdü ki, çocuk, doğduktan iki saat sonra öldü.

Norine :

— Ne mutlu! dedi.

Rosine, o bakire tavrıyla, şirin bir eda ile:

— Elbette, diye teyidetti. Bu şartlar içinde çocuk doğurmak, kimsenin hoşuna gitmez.

Mathieu, pek müteessir, onları dinliyordu. Biraz evvel geçip giden o heyulânın, apaçık yarasiyle giden o meçhul kurbanın, gizli ve günahkâr doğumun o haileli mağdurunun

unutulmaz hayali, dehşetle dolan gözlerinin önünden gitmiyordu Öbür üç kadını da görüyordu: uzak diyarlardan gelen Amy, yükünü, yabancı bir toprağa kaldırıp atmıştı; şaşkın cariyeye, rastgele efendinin zevk aleti Victoire, yarın ilk çocuğunu doğuracak, sonra bir daha, sonra bir daha doğuracaktı; yüze duramıyan, çok sessiz, çok terbiyeli, kızılbaşça bir münasebetten gebe kalmış Rosine, ileride, kirlenmiş ve saygı gören bir zevce olması için kafasını ezecekleri acibeyi karnında taşıırken, dudaklarında, taze bir tebessüm vardı. Mathieu, nasıl bir cehenneme, nasıl haksızlıklar ve ıstıraplarla dolu bir dehşet uçurumuna yuvarlanmıştı? Hem de, bu doğum evi, mahallenin en temiz, en namuslusu idi! Doğru idi, içtimaf faciaya böyle sığınaklar, biçare gebe kadınların gelip içine kapatabilecekleri gizli köşeler lâzımdı! Burası, zaruri bir kurtuluş yerinden, çocuk düşürme ve çocuk katiliği ile mücadeleye imkân veren bir müsamaha bucağından başka bir şey değildi. Lâhuti analık, bu gizli çamura gelip dayanıyor, yüce hayat yaratma hareketi bu çirkefte bitiyordu. Analık, bir mabut gibi tapınılması gerekirken, şüpheli bir ev şeklinde denilikien ibaretti; ana, zelil oluyor, kirleniyor, atılıyordu; çocuk, lânet yiyor, nefret görüyor, inkâr ediliyordu, Dünyanın damarlarında dolaşan bütün o ezeli tohumlar seli, baharda, engin topraklar gibi, zevcelerin

karnını şişiren filiz halindeki bütün beşeriyet, şerefsiz, önceden fesada uğramış, denileşmiş bir mahsul haline geliyordu. Ne kadar kuvvet, ne kadar sıhhat, ne kadar güzellik kayboluyordu ! Şimdi, Mathieu, fakirlik yüzüncen sokak ortasında kalanları da, saklanmak zorunda bulunanları da, sahte isimler vererek, esrar içinde çocuklar doğurup, içinden çıktıkları isimsiz ıstıraba tekrar fırlatılan kirlileri, günahkârları, bütün dertli gebe kadınları, meçhulden oraya gelir hissediyor, hepsine acıyordu. Sonra, kalbini burkan ye'sin ortasında, bir rikkate kapıldı. Ne olursa olsun, bu da hayat değil mi idi, büyük beşer ormanı içinde, bütün usareli filizlenişleri kabul etmek lâzım değil miydi ? Neşelerin en gürbüzü, çoğu zaman, engellere inat, dikenler ve taşlar arasında büyüyenler değil miydi ?

Norine, tekrar Mathieu ile yalnız kalınca, öğle yemeğinde kahve içmesine müsaade vermesi için madamla konuşmasını ondan rica etti. Mademki, kendisine ayda on frank cep harçlığı vereceklerdi, kahve parasını öderdi. Mathieu'yü aşağı yolladı, giyininceye kadar, aşağıda, salonda kendisini bekleyeceğine ondan söz aldı.

Mathieu, aşağıda önce şaşırdı, bir kapı açtı, yemekhaneyi gördü; burası, içinde uzun bir masa bulunan geniş bir oda idi, bitişikteki mutfaktan, temiz tutulmıyan bir delikli taş kokusu geliyordu; sonra, karşıda, solmuş

reps kumaş kaplı akaju eşya ile döşenmiş bekleme salonunda konuşan iki kadın, ona, madam Bourdieu'nün meşgul olduğunu haber verdiler. Bunun üzerine, büyük bir koltuğa gömüldü, cebinden bir gazete çıkardı, okumak istedi. Fakat, kadınların konuştuğu şey merakını çektiğinden, onları dinledi. Bir tanesi, besbelli orada yatan hastalardan biri, zahmetli bir gebeliğin son devresindeydi, harap, sararmış, bitkin, yüzü berbat bir haldeydi. Mathieu, keza doğurmak üzere olan öteki kadının da, ertesi gün doğum evine girmek üzere, ebe kadınla görüşmeğe geldiğini anladı. Kadın, müessesede rahat edilip edilmediğini, yemeklerin nasıl olduğun, loğusalara iyi bakılıp bakılmadığını öğrenmek arzusu ile, ötekine sualler soruyordu.

Biçare muztarip kadın, aheste aheste anlattı:

— Yoo! Rahatsız olmazsınız, hele sizin biraz paranız da var. Beni buraya hükûmet yatırdı, eğer çoluk çocuğumu başıboş bıraktığım için bu kadar üzülmesem, muhakkak ki, evimdekinden yüz defa daha rahat olur-
dum. Dedim ya, zaten üç çocuğum var, Allah bilir nasıl bakılıyorlar, çünkü kocam pek iyi huylu adam değildir. Ne zaman doğursam hep aynı şeydir: İşini ihmal eder, içer, başını alıp gider, öyle ki, eve döndüğüm zaman, onu orada bulacağıma bile emin değilimdir. Çocuklarım, âdeta sokakta kalmışlar gibi bir

şey. Burada herşeyim var, karnım tok, sırtım pek, halbuki o yavrucaklar, beri tarafta, belki ne yiyecek ekmek, ne ısınacak ateş buluyorlar; kendi kendimi yiyip bitirmekte haklıyım değil mi? Olanlar yetmiyormuş gibi, hepimizin felâketini arttırsın diye bir tane daha doğurmak, marifet doğrusu!

Tamamiyle kendi derdine gömülmüş olan öteki kadın, baştan savma dinliyordu :

— Şüphesiz, şüphesiz, diye mırıldandı. Benim kocam memurdur. Buraya gelişimin sebebi, gailemiz azalacak; evimiz çok dar ve kullanışsız. Zaten, iki yaşında bir tanecik kızım daha var, kuzinlerimizden birinin yanında, sütninede. Onu alıp, yerine, yeni geleni koymak icabedecek. Ne para gidiyor, Yarabbi!

Fakat, lâkırdıları yarıda kaldı. Hizmetçi, içeriye, yüzü peçeli, siyahlı bir kadın aldı, sırasını beklemesini söyledi. Mathieu, ayağa kalkmağa hazırlandı. Tam arkasını dönerken, bir aynada, madam Morange'ın yüzünü görüp tanıdı. Bir tereddütten sonra, bu siyah tuvalet, bu kalın peçe, ona kararını verdir-di, tekrar koltuğa gömüldü, gazetesine daldı. Kadın, onu herhalde görmüyordu; Mathieu, yan gözle aynaya bakıyor, onun hareketlerinden hiçbirini kaçırmıyordu.

Memurun karısı devam etti :

— Burası daha pahalıdır, ama, kızımı alan ebe kadının ellerine bir daha kendimi

teslim etmemeğe yemin etmiştim de, onun için geldim. Onun evinde neler gördüm, neler, hem ne pislik, ne rezalet!

Öteki sordu :

— Kimdir bu kadın?

— Aman! Küreğe konulması caiz mende-burun biri. Nasıl batakhanedir, tahmin edemezsiniz, kuyu gibi rutubetli bir ev, iğrenç odalar, bulantı veren yataklar, hem de ne bakım, hem de ne gıda! Üstelik, oradaki kadar çok cinayet işlenen bir haydut yatağı bulunmaz. Polis nasıl müdahale etmiyor, akıl edecek iş değil. O evin gediklisi kızlar var, onlardan dinledim, oraya giden, mutlaka ölü çocuk doğuracağına emin olurmuş. Ölü çocuk doğurtmak, o evin ihtisası. Ücreti peşin konuşuluyor. Cadı karı, çocuk düşürme işini de büyük ölçüde yapıyor, bu da cabası. Ben oradayken üç kadın geldi, bir perde çubuğu ile, üçünü de çocuklarından kurtardı, iyice biliyorum.

O sırada, Mathieu, Valérie'nin, hiç kımıldamadan, hiç bir hareket yapmadan, can kulağıyla dinlediğini gördü. Başını kadınlara doğru çevirmiyordu bile; fakat, peçenin altından, güzel gözleri, humma ile tutuşuyordu.

İşçi kadın :

— Burada böyle şeyler göremezsiniz, dedi. Madam Bourdieu, kendisini böyle kötü duruma koymaz.

Öteki, sesini alçaltı :

— Lâkin, bana anlattıklarına göre, bir zat, bir kontesi getirmiş. Madam Bourdieu, bu işe de burnunu sokmuş. Hem de bu yakınlarda.

— Yoo ! zengin insanlar olursa, diyeceğim yok. Bu işe hepsi kalkışır, muhakkak... Ama, ne olursa olsun, müessese çok dürüsttür.

Tekrar bir susma oldu. Sonra, kadın başka lâfa geçiverdi.

— Bari, son güne kadar çalışabilseydim ! Fakat, bu sefer, karıncığımı öyle bir halde ki, iki haftadır, her türlü işi gücü bırakmağa mecbur oldum. Sonra da, burada yatıp kalmağa gelmez, yürüyecek hale gelince, tamamiyle iyileşmemiş bile olsam, hemen buradan savuşacağım. Beri tarafta, küçükler bekliyorlar... Sizin o murdar karıya gidip başvurmadığımı beni pişman ediyorsunuz. Beni kurtarırdı. Nerede oturuyor, o kadın ?

— Rouche kadın a canım, mahalledeki bütün hizmetçi kadınlarla, bütün kızlar tanırılar. Rocher sokağının alt başında ini var, iğrenç bir ev, orada geçen bütün faciaları artık bildiğim için, bundan sonra, güpegündüz, kapısından içeri girmeğe cesaret edemem.

Sustular, sonra kalkıp gittiler. Madam Bourdieu, muayene odasının eşiğinde gözük-müştü. Büyük koltuğun arkılığı kendisini gizlediği için, Mathieu, ayağa kalkmadı, Valérie, ebe kadının yanına girdi. Mathieu, Va-

lérie'nin, gözleri pırıldıyarak, iki kadının son konuştukları sözleri dinlediğini görmüştü. Gazeteyi dizlerinin üstüne bıraktı, zihni, bu kadınların anlattıkları hikâyelerle dolu, karanlıklarda kıpırdıyan bütün faciaları düşünüp ürpertiler geçirerek, korkunç bir hulyaya gömüldü. Aradan ne kadar zaman geçtiğini farkedemedi, birtakım sesler işiterek, daldığı düşüncelerden sıyrıldı.

Madam Bourdieu, Valérie'yi selâmetliyordu. Yüzü, yine, her zamanki gibi tombul ve taravetli idi, hattâ bir ana şefkatiyle gülüm-süyordu; genç kadın da, ürpertiler içindeydi, herhalde ağlamış olsa gerekti, yüzü, keder ve utançla kıpkırmızı idi.

— Doğru düşünmüyorsunuz, yavrum, çılgınca şeyler söylüyorsunuz, dinlemek istemiyorum. Hemen evinize dönün, hem, aklınızı başınıza toplayın.

Valérie, hiçbir şey söylemeden çekilip gittikten sonra, madam Bourdieu, o sırada ayağa kalkmış olan Mathieu'yü görüp hayret etti. Birdenbire ciddileşti, herhalde konuştuğuna canı sıkılmıştı. Fakat, o sırada, Norine de gelmişti, neşeli neşeli konuştular, çünkü, ebe kadın, güzel kızlara karşı ayrıca muhabbet duyduğunun itiraf etmekten zevk alırdı. Hiç değilse, güzel olmak, birçok şeyleri mâzur gösterir derdi. Norine, parasını cebinden vermeği teklif ettiğine göre, kahve içmesine izin verildi. Mathieu, genç kıza, ken-

disini görmeğe yine geleceğini vadetti, ayrıldı.

Güzel kız, pembe pembe yüziyle, gülerek, merdivenden seslendi :

— Öbür sefer, bana portakal getirin !

Mathieu, Boétie sokağına doğru inerken, birdenbire durdu. O sokağın köşesinde, Valérie'yi görmüştü; kaldırımında, ayakta durmuş, bir erkekle konuşuyordu; Mathieu, erkeğin, kocası Morange olduğunu tanıdı. Zihninde, birdenbire, kesin bir düşünce canlandı: Morange, karısı ile birlikte gelmiş, Valérie, madam Bourdieu'nün evine girdiği zaman, o da, kendisini sokakta beklemişti; şimdi de, birlikte şaşkın, mütereddit, ümitsiz, orada durmuşlar, müzakere ediyorlardı. Azgın bir sele yuvarlanmış, içinde bulundukları ölüm tehlikesiyle kulakları sağır olmuş, kaderin cansız kurbanları haline gelmiş biçareler gibi, yoldan gelip geçenlerin itiş kakışlarını bile hissetmiyorlardı. İstirapları besbelli idi. Korkunç bir mücadele geçiriyorlardı. İkisinin de içi içine sığmıyordu, belki on defa yer değiştirdiler. Bir aşağı, bir yukarı, gidip geliyorlar, telâşıl telâşlı dolaşıyorlar, sonra yine durup, olayları yok etmekteki acizleriyle katılıp kalmış gibi, kımıldamadan, gayet yavaş sesle münakaşalarına devam ediyorlardı. Bir aralık, Mathieu, sonsuz bir yürek ferahlığı duydu, kurtuldular sandı; çünkü, Boétie sokağının köşesini dönmüşler, bezgin ve mütevekkil

bir yürüyüşle, Grenelle'e doğru dönüyorlardı. Fakat, yeniden durdular, ümitsizlik içinde, birkaç kelime daha keklediler. Sonra, Mathieu, onların, ters yüzü dönüp Boétie sokağının alt başına doğru indiklerini, Pépinière sokağından geçip Rocher sokağına kadar gittiklerini görerek, kalbi feci surette burkuldu.

Mathieu, kendisi de onlar kadar titriyerek ve utanarak, peşlerinden yürümüşü. Nereye gittiklerini biliyor, fakat bu korkunç kanaati edinmek istiyordu. Eski Paris'ten kalma o çirkin, kara eve otuz adım kala, Rocher sokağının başladığı noktada durdu, zavallı çiftin, kuşkulu gözlerle etrafı araştıracağına emin, bir kapı içine saklandı. Netekim, öyle de oldu. Morange'lar, karanlık ve pis kokulu methalin kapısına varınca, evvelâ, o şüpheli, sarı tabelâya yan gözle bakarak geçtiler; sonra, geri döndüler, kendilerini kimsenin görmediğine emniyet getirdiler. Artık tereddütleri kalmamıştı, içeri daldılar, önce karısı, sonra kocası girdi; kadın, herhalde, kocasının da bu işte, kendisiyle beraber bulumasını istiyordu. Cürmün dehşetiyle dolu ürpertilerinden başka görünürde bir şey kalmadı. Lağım ve cinayet kokan, duvarları çatlaklarla dolu köhne ev, ikisini de yutmuş gibiydi.

Fakat, Mathieu, aynı ürperti içinde, orada kalakalmış, aklı onlarda, bildiği şeyleri hatırlıyordu. El yordamiyle methalden geçtiklerini, rutubetli avluyu boydan boya yürüdükle-

rini, pis prostelalı hizmetçi kadın tarafından içeri alındıklarını, şüpheli bir otel odasına benziyen küçük salonda, kaatil bir hile ifade eden koca burunlu, daimi zoraki tebessümlü Rouche kadının, onları karşıladığını görüyordu. Mesele müzakere ediliyor, uyuşuluyordu. Burada, sadece, madam Bourdieu'nün evindeki gibi, kalbini yaralayan gizli analıklar, lânetli gebelikler, günahkâr ve namusa aykırı doğumlar yoktu. Aşağılık ve alçakça cinayet, hayatı ta kaynağında yok eden menfur çocuk düşürme vardı. Çocuk kaatilliği daha az öldürücü idi, doğumlardaki azalma, sinsî sinsî tatbik edilen, ceninin yahut rüşeymin bu şekilde boğulmasıyla, daha vahimleşiyordu; bu iş, öyle karanlık şartlar içinde oluyordu ki, günden güne artan korkunç sayısını bilmeğe imkân yoktu. Kendilerini baştan çıkarmış babalarını ele veremiyen, ayartılmış kızlar; çocuk, kendisi için, kabul edemeyeceği bir yük olan hizmetçi kızlar; kocalarının rızası ile veya rızasına aykırı olarak, ana olmaktan kaçınan evli kadınlar, hepsi, gizlice bu gayyaya geliyorlar, hepsi, fesat ve adem imalâthanesi olan bu hicap ve alçaklık dolu batakhaneye düşüyorlardı. Çocuk düşürücü karıların menfur tırpanı, o perde çubuğu, gürültüsüzce dalıyor, binlerce varlık, bir çamur deryası içinde, çirkefe yuvarlanıyordu.

Parlak güneş altında, usarenin davetli kaynaşması ortasında, sel gibi mahlûk yetişip

taşarken, Rouche'un, kuru, ufak elleri, eti ve kanı zehirliyen karanlık ininde, tohumlar eziyordu. Toprağın ezeli bereketine karşı, bundan daha canice tecavüz, daha menfur hakaret olamazdı.

V

Martin ikisi olan o sabah, daha şefak sökerken, Marianne'ın ilk ağrıları tuttu. Genç kadın, yanı başında, küçük demir karyolasında uyuyan Mathieu'yü, önce uyandırmak istemedi. Sonra, saat yedi sularında, kımıldadığını işitince, ona haber vermeği daha doğru buldu. Mathieu doğrulmuş, karısının, yorgandan dışarı çıkardığı elini öpüyordu.

— Evet, evet, sevgili kocacığım, sev beni, şımart beni. Galiba, doğum bugün olacak.

Üç gündür bekliyorlar, bu ufak gecikmeye şaşıyorlardı. Mathieu, bir saniye içinde ayağa kalktı, telaşlandı :

— Ağrın mı var?

Fakat, Marianne, onun içi rahat etsin diye, gülmeğe başladı :

— Hayır, daha o kadar fazla değil. Azar azar başlıyor... Pencereyi aç, ortalığı topla. Bakalım, görürüz elbette.

Mathieu pancurları itti, odayı parlak bir güneş ışığı doldurdu. Engin sabah seması, bulutsuz, lâtif ve tatlı bir mavilikteydi. İçeriye, erken gelmiş bir ilkbahar rüzgârı girdi,

civar bir bahçede, dantelâ zarıflığında, yeşermiş bir top leylâk görünüyordu.

— Baksana, baksana, cici, ne kadar güzel ! Aman, ne talih ! Sevgili yavrumuz, güneş ortasında dünyaya gelecek !

Sonra, giyinmeden, geldi, karyolanın kenarına, Marianne'ın yanına oturdu, yakından onu muayene etti, gözlerinden öptü.

— Bana bak da, anlıyayım bakayım... Ağrısı, henüz fazla şiddetli değil, çok ıstırapın yok, değil mi ?

Marianne, tam o esnada, şiddetli bir sancı ile mücadele ettiği halde, yine gülümsemeğe devam ediyordu, nihayet, konuşmak imkânını bulunoa :

— Emin ol, yok, dedi. Gayet iyiyim. ' Makul olmak lâzım, çünkü çetin bir devre geçireceğiz... Beni kuvvetle öp, kuvvetle öp de gayret ver, hem artık, bana acıma, çünkü ağlatırsın.

Bir yandan gülümserken, bir yandan da, elinde olmadan gözleri yaşıyordu. Mathieu, ona aşkla, hafifçe sarıldı, yarı çıplak vücudunu, uzun bir kucaklama ile, benimsedi, kutsal doğum titremesiyle sarsılan bütûn bu zavallı muztarip ve çarpıntılı teni, kendi tenninde hissetti.

— Ah ! kadın, sevgili kadın, hakkın var, neşeli olmak, ümitli olmak lâzım, dedi ! Seninle beraber ıstırap çekmek için, bütûn kanımı sana vermek isterdim; hiç değilse, aş-

kım, senin için bir güven, bir kuvvet olsun!

Buselerini biribirine karıştırdılar, derin bir rikkatle sükûnet buldular, tekrar güldüler, şakalaştılar. Sanki bu şifalı heyecan, kendisine de sükûnet vermiş gibi, büyük buhranlardan önce gelen durgunluklara benzer bir hal içinde, Marianne'ın da ağrısı dindi. Belki de aldanmış olduğunu bile sandı. Onun için, Mathieu'ye, ortalığı derleyip topladıktan sonra, her zamanki gibi, işinin başına gitmesini tavsiye etti. Mathieu gitmek istemedi, haber gönderecekti. Bunnun üzerine, yatağını topladıktan sonra, tuvaletini yapmakla meşgulken, alınacak tedbirleri konuştular. Hizmetçi kadın, on beş gün evvel, hasta bakıcı diye tutulan mahalleliden bir kadını, derhal gidip çağıracaktı. Fakat, önce, bitişik odadan nesheli patırdıları işitilmeğe başlayan çocukları giydirecekti. Doğum günü, bu dört şeytanın, akşama kadar Beauchêne'lerin evinde vakit geçirmeleri kararlaştırılmıştı; Constance, hatır hoşluğu için, küçük Maurice'in, o gün, çocuklara öğle ziyafeti vereceğini söylemişti. Asıl can sıkacak mesele, doktor Boutan'ın, daha bir akşam evveline gelinceye kadar, madam Séguin'in yanında bulunması idi; kadın, yirmi dört saattir, müthiş ıstıraplar içinde kıvranıyor, bir türlü kurtulamıyordu. Bu iki kadının korkusu, böylece gerçekleşiyordu, aynı gün doğuruyorlardı. Eğer Séguin'lerde iş bitmezse, doktor, gece, saat on bire doğ-

ru yatacakları sırada kendisinden iyi haber alamadıkları biçare Valentine'in yanından ayrılmazsa, iş pek karmakarışık olacaktı !

Mathieu :

— Ben oraya gidip bir bakayım, dedi. Ne durumda olduklarını görür, Boutan'ı alır gelirim.

Saat sekize geldiği zaman, herşey düzene girmiş bulunuyordu. Hasta bakıcı kadın gelmiş, çalışıyor, hazırlıklar yapıyordu. Çocuklar giydirilmiş, bahçenin öte tarafına, küçük arkadaşları Maurice'in evine götürülmeği bekliyorlardı. Rose, annesini öptükten sonra, sebebini soyliyemeden ağlamağa başlamış, evde kalmak istiyordu; fakat, Blaise, Denis ve Ambroise, üç oğlan çocuk, saçmaladığını, yakında geleceği kendilerine haber verilen küçük kardeş o gün satın alınacaksa, annelerini, çarşıya yalnız başına gitmekte serbest bırakmak lâzım olduğunu izah ederek, onu aldılar, götürdüler. Salonda tekrar oynamaya, tepinmeye başlamışlardı ki, kapının zili birdenbire çalındı.

Marianne'ın yanında kalmış olan Mathieu :

— Belki doktor gelmiştir ! diye haykıarak, acele aşağı indi.

Fakat methalde, Morange'la ve kızı Reine'le karşılaştı. Önce, Morange'ın yüzünü görmedi, yalnız, sabah karanlığı, bu ziyarete şaştı; öyle beklenmedik bir ziyarette ki, hayretini gizlemek lüzumunu düşünmedi.

— O ne, siz misiniz, aziz dostum?

Muhasebecinin, değişik hale gelmiş, titrek, dehşetten boğuklaşmış sesi dikkatine çarptı ve ona, ilk bir ürperti verdi.

— Evet, benim... Ben geldim, sizin yardımınıza ihtiyacım var...

Sonra, salondan gelen çocuk seslerini işidince, gülümsiyerek, kızı Reine'i oraya doğru itti:

— Haydi, git, cicim, merak etme, küçük arkadaşlarınla oyna. Sonra, gelip seni alacağım. Öp beni, bakayım.

Kapıyı örtüp geldiği zaman, Mathieu, onun yüzünü gördü; artık, kızından gizlenmesine lüzum kalmadığı için, bu, korkunç bir ıstırapla bozulmuş, sapsarı bir çehre idi.

— Aman Yarabbi! Zavallı dostum, ne var?

Morange, bir an kekeledi, hıçkırıklarını tuttu, öyle titriyordu ki, lâkırdı söyliyemiyordu.

— Ne olacak, karım ölüyor .. Evde değil, başka yerde. Sizi hepsini anlatırım... Reine, onu seyahate çıktı zannediyor, kendim de onun yanın gitmeğe mecbur olduğumu söyledim. Rica ederim, Reine'i icabettiği kâdar müddet burada alıkoyunuz... Ama, hepsi bu kadar değil, kapıda araba bekliyor, sizi beraber götüreceğim, derhal benimle gelmeniz mutlaka lâzım.

Mathieu, duyduğu derin merhamete rağmen, bir ret hareketi yaptı.

— Ooo! imkân yok, bugün kabil değil. Karım doğuruyor.

Morange, yeni bir felâketin yıkıntısı altında kalmış gibi, bir lâhza onun yüzüne baktı. Sonra, korkunç bir ürperti geçirdi, yüreğine bir yığın acı doldu, dudakları büküldü.

— Ha! Evet, doğru, karınız gebeydi, şimdi de doğuruyor, evet, tabii bir şey. Bu mesut hadisede hazır bulunmak istiyorsunuz, hakkınız var... Fakat, zararı yok, dostum, benimle geleceksiniz, benimle geleceğinize eminim, çünkü çok bedbahtım, çok bedbahtım. Temin ederim ki, sizi götüreceğim o yere, yalnız başıma bir daha gitmiyeceğim, artık gidemem, gitmeğe mecalim yok, yanımda biri lâzım, benimle beraber birisi bulunmalı, ooh! Yalvarırım, yalvarırım size!

Kekelenerek söylenen bu titrek sözlerde öyle bir dehşet, öyle bir ümitsizlik vardı ki, Mathieu, ta canevine kadar ürperdi. Bu zayıf ve yumuşak yürekli zavallı adamın, artık cesareti tamamen tükenmiş, yapyalnız kalmış, suya düşen ve boğulmak üzere olan bir çocuk gibi iradesiz kaldığını hissetti.

— Durun, dedi, sizinle beraber gelebilir miyim, bir bakayım.

Hızla yukarı çıktı, Morange'ların, galiba müthiş bir felâkete uğradıklarını, muhasebecinin aşağıda bulunduğunu, bir lâhza kendi-

siyle beraber gelip yardım etmesi için yalvardığını Marianne'a anlattı. Marianne, derhal, bu ricayı reddedemiyeceğini söyledi, kaldı ki, şimdilik, ağrısı da yoktu. Belki de aldanmıştı. Sonra, aklına bir şey geldi. Mademki Morange'ın arabası vardı, Mathieu, önce, Séguin'lere uğrayıp doktor Boutan'a haber verir, eğer vakti müsaitse, onu kendisine gönderebilirdi; sonra, dostunun kendisinden beklediği hizmeti, daha rahatça yerine getirebilirdi.

Mathieu, karısını, tekrar ağız dolusu öptü.

— Haklısın, dedi, sen iyi bir kadınsın. Boutan'ı sana gönderir, mümkün mertebe çabuk, döner, gelirim.

Aşağı indi, salona girdi, çocukları öptü, Reine'i de öptü; kızcağız, hiçbir korkusu yok gibi görünüyordu, kendisi de iştirak edeceği, Beauchêne'lerin evindeki o ziyafetten dolayı pek neşeli gibiydi. Mathieu, hizmetçi kadını çağırdı, çocukları, derhal, kendi gözü önünde, alıp götürmesini söyledi. Onları, bahçe kapısından hizzat çıkardıktan sonra, bitişik konağın kapısından içeri girecekleri zamana kadar, arkalarından baktı.

Morange, methalde, kızını tekrar görmeği aklına getirmeksizin, durmadan dolaşmış, 'endişe ve sabırsızlıkla kendi kendini yemişti.

O şaşkın haliyle:

— Geldiniz mi? Geldiniz mi? dedi. Yarabbi sen bilirsin! Çabuk olalım!

Sonra, arabaya girince, gözleri kapalı, bir eliyle yüzünü örtüp, harap, bitkin, yığıldı. Mathieu, arabaya binmeden önce, d'Antin sokağından geçebilir miyiz diye sormuştu; Morange, zaten yolları orası olduğu cevabını verince, arabacıya, Séguin'lerin adresini söylemişti. Konağın önünde, özür diliyerek indi. Madamın, nihayet kurtulduğunu, fakat, galiba, işin daha tamamıyla bitmediğini, bir oda hizmetçisi kadından öğrendi; bununla beraber, Boutan, bir saate varmadan madam Froment'in yanında bulunacağını kendisine söyleyince, yüreği ferahladı.

Mathieu, arabaya tekrar binince, arabacı, eğildi, gidecekleri yerin adresini sordu.

— Bu adam, size adres soruyor.

— Adres, adres... Ha! Evet, doğru. Rocher sokağı, alt başta, yokuşun başladığı yer. Numarayı bilmiyorum. Bir kömürcü dükkânı var.

Mathieu, anladı. Görmüştü, biliyordu. Zaten Morange, yarı çılgın bir halde içeri girip karısının ölüm halinde olduğunu söyleyince, yüzüğü kaplıyan ürperti, ona, cinayetin soğukluğunun hissettirmişti. Valérie, Rouche kadının evinde ölüyordu.

Morange, herhalde bir itirafta bulunmak, hiç değilse biraz izahat vermek ihtiyacını duymuştu. Susmaya nihayet verdi, tekrar kıvranmağa başladı. Fakat, önce, doğruyu

söylemeğe bir türlü yanaşamadı, yalan söylemeğe savaştı.

— Evet, Valérie, muayene olmak için, bir ebe kadına gitmişti. Muayene esnasında, birdenbire kan kaybetmeğe başladı, o kadar şiddetli oldu ki, kanı durdurmak imkânı bulunamadı.

— Doktor çağırmadınız mı ?

Bu sual, onu şaşırtmağa yetti. Bir saniye, söyleyecek bir lâf aradı, kekeledi.

— Doktor, şüphesiz... Doktor olsaydı, belki de onu kurtarırdı, ama, bana, ne yapılırsa boştur, dediler.

Sonra, bir hıçkırık arasında, feci ye'sinin bir isyanı içinde, itiraf, nihayet ağzından çıktı :

— Kollarımı tuttular, beni bir yere kapattılar, koşup doktor getirmeme mani oldular... Ben, o akan kanı görüp de, zavallı karımın mahvolduğunu anladığım zaman, her tarafı kırıp döker, pencereden atlardım. Ama, bilseniz bana ne dediler, delisin dediler, hep birden kürek hapishanesine gideriz, dediler !. Valérie, kendisi de öfkeleniyordu. Ötekiler, feryatlarım işitilmesin diye, elleriyle ağzımı kapıyorlardı, bu sefer de, bir şey değil, kanı durdururuz, diyorlardı... Ah ! Alçaklar ! Alçaklar...

Herşeyi söylüyor, perde çubuğunu, o menfur ve bayağı demir parçasını itiraf ediyordu; halbuki, o çubuk, usta bir el tarafın-

dan idare edilmişti, mutlaka, çok aşağı sarkan bir uzva raslamış, fazla şiddetli bir dürtüyle onu delmiş olacaktı. Derhal kan gelmeğe başlamış, ebe kadın, önce, bu kanla, boşu başuna mücadele etmişti. Sonra, saat ona doğru, pir parça ümitlenmişti. Fakat, gece yarısı, hasta birdenbire bayılmıştı.

— Tasavvur edin ki, akşamın yedisinden beri orada idik, kadın, işin, ortalık karardıktan sonra yapılmasını istemişti, aydınlığa ihtiyacı olmadığını, bir mum ışığının yeteceğini, türlü türlü sebeplerle, o saatin, işine daha iyi geldiğini söylüyordu. Gece yarısından sonra saat ikiye geldiği halde, ben daha o uğursuz odadaydım; Valérie'nin, iyileşinceye kadar, beş altı gün orada kalmasını kararlaştırmıştık. Valérie ayılmamıştı, hep baygın yatıyordu, bembeyaz kesilmiş, buz gibi donmuştu, hafif bir nefesten başka hayat emaresi göstermiyordu... Ne yapabilirdim? Reine, evde, meraktan mutlaka deliye dönmüştü, çünkü, annesini trene götürdüğümü, hemen dönüp geleceğimi söylemiş, masal uydurmuştum. Beni kapı dışarı ettiler, bu sabah uğradığım zaman belki de güzel bir sürprizle karşılaşacağımı söylediler; eve nasıl gittiğimi bilmiyorum, o yere, yalnız başıma tekrar gitmeğe o kadar cesaretim yok ki, sizden yardım istemek aklıma geldi... Aman Yarabbi! Aman Yarabbi! Zavallı karım, acaba ne halde bulacağız?

Arabanın yürümediğini söyliyerek sabır-

sızlıktan kendini yiyip bitirdiği halde, şimdi de, ilerilediğini, âkıbeti biraz sonra öğreneceğini düşünerek korkmağa başlamıştı. Sokaklara, gitgide artan bir ıstırapla dolu bakışlar fırlatıyordu, o dehşet verici eve yaklaştığını sanki hissetmiş gibi, omuzlarında oranın rutubetli soğuğunu şimdiden duyuyordu.

— Ah! dostum, beni ayıplamayın, bilseniz ne kadar ıstırap çekiyorum.

Mathieu, söyleyecek söz bulamadı, yalnız, onun elini tuttu, avuçları içinde uzun uzun sıktı. Merhamete ve affa delâlet eden bu sevgi eseri, zavallı adamı, gözlerini yaşartacak kadar mütehassis etti.

— Teşekkür ederim, teşekkür ederim!

Araba durdu, Mathieu, arabacıya, beklemesini söyledi. Zaten, Morange, eve dalmıştı arkadaşı da, ona yetişmek için, acele etmek zorunda kaldı. Parlak sabah havasını ılındıran güzel güneşten ayrıldıktan sonra, önce, duvarları çatlaklarla ve küfle dolu, leş kokulu methalin yarı karanlığına daldılar. Sonra, bir su haznesi dibine benzijen yosunlu avludan geçtiler, bulaşık deliklerinin, murdar kokularıyla doldurdukları vıcık vıcık merdivenden çıktılar, sürtünen ellerin kiri ile kararmış kapıya vardılar. Güzel havalarda, bu evin çirkinliği, dışarıya daha fazla vuruyordu.

Kapı hızla çalınınca, pis prostelâlı hizmetçi kız gelip açtı. Fakat, ziyaretçiyi tanıyıp, yanında da bir arkadaşı bulunduğunu görür

görmez, ikisini de daracık bekleme odasında bırakmak istedi.

— Mösyö, Mösyö, durun..,

Morange, onu şiddetle itince :

— Emir aldım, mösyö, dedi, geçemezsiniz. Durun da, gidip madama haber vereyim.

Morange münakaşa etmedi, bir kelime söylemedi, bir omuz vurup hizmetçiyi yan tarafa itti, geçti. Mathieu, peşinden yürüdü; hizmetçi de alelacele toparlanmış, ebe kadına haber vermeğe gitmişti.

Morange, dehlizden büküldü, dibe, tanıdığı oda kapısına kadar gitti. Şaşkın, titrek, araştıran elleriyle kapıyı açtı. Yolunu kesen bu hizmetçi kız, bu şekilde muhafaza altına alınan oda, onu deliye döndürmüştü. İçine girdikleri bu oda, nasıl bir dehşet ve facia dolu bir odaydı ! Avluya bakan, tozlu, dar bir pencereden aydınlık alıyor, oradan içeriye, ancak zayıf bir mahzen ışığı giriyordu. İsten kararmış tavanın altında, rutubetten, aşı boyası kâğıtları lime lime ayrılmış dört duvarın ortasında, eşya namına, kırık mermerli bir konsoldan, sarsak bir geridondan. hasırları yarı yarıya dökülmüş bir sandalyeden, bitiştiği noktalar haşerat lekeleriyle dolu, akaju taklidi boyalı bir karyoladan başka bir şey yoktu. Orada, o iğrenç aşağılık içinde, hâlâ odanın ortasında çekili duran o murdar yatakta, Valérie, tam altı saat evvel ölmüş, vücudu buz kesilmiş, serili yatıyordu. Vücu-

dundaki bütün kanı, o hain yaradan akıp gitmiş, balmumu gibi sararmış olan nefis yüzü, çözükle siyah saçlarının yığını ortasında, dinleniyordu. Hayattayken, çok neşeli bir sevimlilik taşıyan, bir lüks ve zevk arzusuyla yanan tekerlek ve taravetli yüzü, ölümünde müthiş bir sertlik almış, bu kadar korkunç bir şekilde kaybettiği şeylerden dolayı, yeisle karışık bir esef ifadesine bürünmüştü. Çarşaf kaymış, omuzlarının bir kısmı gözüküyordu; bu omuzlar, fazlaca etli olmakla beraber, soyunduğu zaman, kocasına iftihar veren bir güzellikteydi. Sağ eli gayet solgun, gayet ince, içine düştüğü ademden dışarı uzanmış gibi, karyolanın kenarında, çarşafın üzerinde duruyordu Valérie ölmüştü, hem de yalnızdı, yanında ne bir kul vardı, ne de bir mum yanıyordu.

Morange, ağzı bir karışık açık, baka kaldı. Valérie, gözleri ebediyen kapalı, uyuyor gibiydi. Fakat, Morange, bu görünüşe aldanmadı, onun hafif nefesini görmüyordu; dudaklar kapalı ve bembeyazdı. Bu odanın deniliği, bir sokak köşesinde vurulup yere serilmiş bir maktul kadın gibi, böyle tek başına bırakılmış bu ölü kadının verdiği dehşet ve soğukluk, yüreğine öyle bir darbe indirmişti ki, Morange, serseme dönmüştü. Karısının elini tuttu, buz gibi soğuk olduğunu gördü, yalnız, tâ canevinden yükselen, boğuk bir göğüs geçirebildi. Sonra, dizüstü düştü, sanki,

bu yokluk içinde donup kalmak, karısı gibi, kendisi de, ölümün soğukluğu içine girmek ister gibi, hiç bir şey söylemeden, hattâ hıçkırmadan, yalnız, yanağını bu mermer kadar soğuk ele değdirdi. Artık kımıldamadı.

Mathieu, zavallı karı kocanın gelip içine düştükleri bu denaet ortasında, bu çok şiddetli âkıbetin, bu harabenin karşısında dehşete kapılmış, hareketsiz kalmıştı. Korkunç sessizlik devam ediyordu; nihayet, ihtiyatkâr bir kedinin yaklaşması gibi, hafif bir gürültü işitti. Ardına kadar açık kalan kapıdan, madam Rouche içeri girmiş, halim ve sakın, sessiz ve çekingen yürüyüşü ile, sırtında hiç eksik olmıyan o siyah fistanı ile, ilerliyordu. Araştırmacı iri burnu, derhal bu mösyöye doğru döndü, onun ziyaretini hatırladı; bir gün gelmişti, evine, galiba, bir madamı yatırmak istiyordu. Herhalde ondan çekinmedi, hakkında hükmünü verdi, büyük bir sükûn muhafaza etti. Mathieu, hayretler içinde kaldı. Kadın, ölü karısının yanına yığılmış olan zavallı kocaya karşı, sadece merhamet duyuyor gibi idi. İltifatlı bakışında: "Ne kaza, ne acıklı şey, hayatın üzücü tesadüfleri karşısında ne kadar âciz mahluklarız!," diyen bir mâna vardı. Sonra, Mathieu, müdahale etmek, biçare adamı yerden kaldırıp teselli etmek isteyince, mâni oldu, fısıldadı:

— Hayır, hayır, bırakın, açılır... Gelin, mösyö, sizinle konuşmak istiyorum.

Mathieu'yü alıp götürdü. Fakat, dehlize çıktıkları vakit, bir dehşet soluğu esti, boğuk feryatlar duyuldu, uzaktan bir avaze cınladı. Madam Rouche, hep aynı hissizlik içinde, bir kapıyı açtı, Mathieu'yü bir odaya soktu :

— Beni lûtfen burada bekleyin, dedi.

Ebe kadının muayene odası olan bu yer, yıpranmış kırmızı kadifeli eşya ile ve küçük bir akaju yazı masası ile döşeli, daracık bir oda idi; büyük bir koltuğa yarı uzanmış, yüzü hâlâ pek solgun olduğuna göre besbelli yeni loğusa, açık baş bir genç kadın, gevşek gevşek dikiş dikiyordu.

Kadın, başını kaldırınca, Mathieu, bunun, madam Séguin'in oda hizmetçisi Céleste olduğunu tanıyıp hayret etti. Céleste de, bu tesadûf karşısında, şaşa kalmış, irkilmiş, bu adamın, böyle birdenbire karşısına çıkmasına mâna veremediği için o kadar ürkümüştü ki, şu itiraf, bir feryat halinde, ağzından kaçır-vermişti :

— Aman ! Mösyö Froment!.. Beni burada gördüğünüzü madama söylemeyin.

Mathieu, o zaman hatırladı, Céleste, üç hafta evvel, Valentine'den, memleketi olan Rougemont'a gidip, ölüm halindeki annesinin yanında üç hafta kalmak üzere izin almıştı. Kendisinden, muntazaman mektuplar geliyordu. Hattâ, hanımı ona mektup bile yazmış, doğum zamanı burada bulunmasında ısrar etmişti; fakat, hizmetçi kız, annesi son de-

minde bulunduğu için, onu, bir türlü gelmiyen bu ölümü böyle her an bekler vaziyette bırakamıyacağı cevabını yollamıştı. Halbuki, şimdi, bu kızı, Rouche'un evinde, pek pek bir haftalık loğusa halinde buluyordu.

— Doğru, mösyö, gebeydim. Bir gün, sizin, bir şeyler sezinlediğınızı gördüm. Böyle şeyleri yalnız erkekler farkedebilir. Kendimi o kadar iyi idare ediyordum ki, madam, hiç bir zaman, en küçük bir şüpheyeye düşmedi. Sonra, yerimden olmak istemediğim için, annemin hasta olduğunu söyledim. Mektupları, oradaki bir ahabım, Couteau kadın alıyor, cevaplarımı da postaya o veriyordu... Yalan söylemek iyi bir şey değil, tabii, ama, alçaklar, yeminini bozanlar, hainlik edip bizi gebe korlarsa, biz zavallı kızlar, buna ne yapabiliriz ?

Söylemediği bir şey vardı, o da, ikinci çocuğunu doğurduğu idi, hem, bu sefer, işler, ilk defasında olduğu gibi iyi gitmemişti. Bir sene evvel, hemen hemen günü gününe, Rouche kadın, ondan, bir ölü çocuk almıştı; mütehassısı olduğu o el çabukluğu ile başardığı ölü çocuk vakalarından en mükemmeli bu idi. Bu sefer, çocuk, pek pek yedi aylık olduğu halde, sağ, âdeta sapsağlam doğmuştu. Gerçi, bütün ölüm ihtimalleri temin edilmiş görünüyordu; fakat, hayatın böyle ayak dirediği zamanlar olur. Müessese nizamı, çocuk kaatilliğini yasak ettiğinden, böyle

can sıkıcı hadiselerde son çare olan, müşterek çukur olan Couteau kadına başvurmak lâzımgelmişti. Couteau, doğumun hemen ertesi gün, çocuğu, sütnineye vermek üzere gelip almıştı. Ölmüş olsa gerekti.

— Anlarsınız, tabii, mösyö, kibar bir madam gibi, uzun uzun yatıp kalamam. Doktorlar, düzelinciye kadar, en az yirmi gün yatakta kalmalıdır, diyorlar. Ben, altı gün yattım, bugün kalktım, kuvvetlenip pazartesi gün yerime döneceğim. Bir yandan da, görüyorsunuz ya, çalışıyorum, bana karşı çok iyi davranan madam Rouche'un söküklerini dikiyorum .. Dediğim gibi, mösyö, beni ele vermiyeceksiniz, değil mi ?

Mathieu, bir baş işaretiyle razı olduğunu anlattı. Uzun, at kafasiyle, güzellikten nasibi olmıyan, fakat körpe tenli, parlak dişli, henüz yirmi beş yaşında bu kıza bakıyor, onun, böyle gebelikten gebeliğe geçerek, toprağa ölü çocuklar serptiğini, iyice filizlenmemiş tohumları yerlere atarak rutubetten çürüttüğünü görüyordu. Bu kız ona, dehşet ve merhamet veriyordu.

— Size sual soruyorum, ama, kusuruma bakmayın, mösyö... Acaba, madam da doğurdu mu, biliyor musunuz ?

Mathieu, madam Séguin'in, şu sırada, kurtulmuş olması lâzımgeldiğini, fakat, kırk sekiz saate yakın ağrı çektiğini, cevap olarak söyleyince :

— Şaşmam, dedi, madam çok çelimsizdir... Neyse, memnun oldum. Teşekkür ederim, mösyö.

O sırada, madam Rouche içeri girdi. O kaçamaklı tavrıyla, kapıyı örttü. Apartıman, içinde dolaşan boğuk dehşet avazelerinden sonra, tekrar bir ölüm sessizliğine gömülmüştü. Kadın, geldi, küçük yazı masasının başına oturdu, Mathieu'ye, lütfen bir sandalye almasını, büyük bir nezaketle rica etti, sonra, hep o sakin ve iyi niyetli edasiyle, masaya dirseklerini dayadı. Bir el hareketiyle, Céleste'e, orada kalmasını anlatmıştı. Céleste, bir dosttu, bir sırdaştı, emin bir kızdı, yanında konuşulabilirdi.

— Mösyö, dedi, isminizi öğrenmek şerefine bile nail olmuş değilim, fakat, karşımda hayatı tanıyan, seçkin ve makul bir insan bulunduğunu derhal anladım. Onun içindir ki dostunuzun ye'si beni bir parça endişelendirdiğini, size hususi surette söylemek istedim, ama, bu endişem, sadece onun hesabınadır ha ! Bu gece nasıl bir delilik nöbetine tutulduğunu, teskin etmek için ne kadar uğraştığımızı tasavvur edemezsiniz. Eğer, deliliği yine tutarsa, tehlikeli neticeleri gözünüzden herhalde kaçamıyacak olan bazı hareketlere kalkışır diye korkarım. Gerçi, uğradığı darbe korkunç, ben, kendim de çok müteessirim, bu felâketten beri gözümü kırpmadım. Ancak, takdir edersiniz ki, eğer kederini sağa

sola, boşu boşuna anlatmağa kalkışacak olursa, işi düzeltmek şöyle dursun, çok büyük mesuliyetler altına girer. Şunu da söyleyeyim, yemin ederim ki, kendimden ziyade onu düşünüyorum; çünkü ben, her zaman bir yolunu bulur, işimi düzeltirim.

Mathieu, çok iyi anlıyordu. İnsanlara, suç ortaklıklarını hissettirmek için en iyi çare, bir ihtiyatsızlık edip de cinayeti haber vermek sersemliğinde bulunurlarsa, önce kendileri takibata uğrayacaklarını ve mahkûm olacaklarını ihsas etmektir.

Soğuk bir tavırla cevap verdi :

— Biçare arkadaşımın feci ıstırabına saygı göstermek lâzım. Aklın emrettiği yolda yürümesi için, kendisine hiçbir şey söylememe lüzum yok, çünkü, onu mahveden korkunç suikasıtta, muhakkak ki, her türlü hissesi var.

Bir susma oldu. Madam Rouche, fütursuz haliyle, onun yüzüne bakıyor, ince dudaklarında, zaptedemediği bir gülümseme belirliyordu.

— Beni bir cani, bir kaatil saydığınızı görüyorum, mösyö... Ah! Bu zavallı adam, karısı ile beraber geldiği zaman burada bulunsaydınız! Çocuklar gibi hıçkırarak ağladılar, dizlerime kapandılar, çünkü, önce, istedikleri şeyi yapmağı kabul etmedim. Nihayet, razı olduğum zaman, ne teşekkürler ettiler, ne ebedî minnettarlıklar vadettiler!

İşin sonu fena çıktı, herhalde, bir teşekkülât bozukluğu yüzünden yanıldım, öyle ki, büyük bir felâket oldu. En başta, asıl ben me-yus ve tehdide mâruz değil miyim? Zannediyor musunuz ki, ben de kederli ve endişeli değilim? Bütün servetlerini vereceklerini vadettikten sonra, tehlikeleri kabul etmiyen karı kocalar, evlerinde kalmalıdırlar!

Hararetleniyor, ufacık vücudu, kanaatlerinin verdiği bir ürperti ile titriyordu.

— Benim yaptığımı bütün ebeler yapıyorlar, a canım! Bütün doktorlar da yapıyorlar! Her gün karşılaştığımız, yürekler acısı itiraflar karşısında, içimizden, bu işi yapmıyacak bir kişi çıkarsa alnını karışlarım!... Ah! Mös-yö, sizi şu odaya saklıyabilsem, buraya gelen biçarelerin söylediklerini işitebilseniz, fikirleriniz değişirdi. Buraya, fakir bir dükkâncı kadın geldi, kocası bir tekme atmış, karnından yaralanmış, kadın yarı ölü bir haldeydi, hüngür hüngür ağlıyor, çocuk istemediğini söylüyordu. Bu kadının çocuğunu düşürmekte haklı mı idim, dersiniz? Geçen hafta, altı aylık gebe bir çiftlik hizmetçisi geldi, her taraftan koğulmuş, çocuklar peşine düşüp taşlamışlar, değirmenlerde yatıp köpeklerin mancasını aşırarak yiyecek hale düşmüş, Beauce'dan buraya kadar yaya gelmiş, karnındaki biçare mahsulü daha fazla sürüklemesin diye, onu da derhal kurtarmak, merhamet icabı değil miydi? Taşradan bana

gönderilen, Saint-Lazare garından bir adım atınca soluğu burada alanların hepsi, eğer çocuklarındann yakalarını kurtarmazsam kendilerini öldüreceklerine yemin eden kibar kadınlar, işçi kızlar, keza ağızlarında bu tehditten başka lâf bulunmıyan, çoğu fakir kızlar olan, fakat içlerinde bir çok da zengin, mesut, el üstünde madamlar bulunan bütün Parisliler, hepsi, anlıyor musunz, hepsi en kötü çarelere baş vurmağa, kendilerini ilâçlarla zehirlemeği göze almağa, can kurtaran herhangi bir kazaya uğramak için, merdivenden düşmeğe, çocuğun yolunu bekleyip kendi kendilerine doğum yapmağa, çocuğu boğmağa yahut sokağa götürüp bırakmağa azmetmişlerdir. Peki, ne olacak? Ben buna ne yapayım? Lâğımlarda, aptesane kuburlarında, zaten yeteri kadar ufacık cesetler bulunmıyor mu zannediyorsunuz? Biz, bu işi yapmaktan sakınırsak, çocuk öldürenlerin sayısı bir misline çıkmıyacak mı? Bu zavallı kadınlara acıyarak yaptığımız yardımı hesaba katmasak bile, bu iş, zaruri bir tedbir, birçok faciaları ve cinayetleri önliyen, içtimaf basiret bakımından, koruyucu bir iş değil midir?... Ben, sizin gibi zeki bir kimsenin karşısında bulunduğum zaman, gayet sarıh olan görüş tarzımı gizlemem, mösyö. Üç derece vardır. Kadının ölü çocuk doğurmasını sağlayacak şekilde davranmak, ki bunu, tamamiyle meşru sayarım, çünkü kadın, fail-i muhtardır.

Hayat vermek veya vermemek, kendi hakkıdır, değil mi? Sonra, çocuk düşürme gelir, ki, bu benim gözümde, zaten çirkin bir muameledir. Ananın bu işi yapmağa hakkı olup olmadığı münakaşa götürür, ancak, bazı hallerde buna rıza gösterilmemelidir, üstelik, tehlikeleri de olabilir. Nihayet, çocuk kaatilliği gelir ki, düpe düz cinayettir, tamamiyle aleyhindeyim... Anlıyor musunuz, mösyö, size yemin ederim ki, benim evimde, diri olarak doğan hiç bir çocuk öldürülmüş değildir. Ana, yahut sütüne, sonradan, onu ne isterlerse yapsınlar, o cihet beni alâkalandırmaz.

Övünüyor, Mathieu'nün ürpertili sükûtuna, verecek cevap bulamıyan bir kimsenin zebun tastiki manası vererek, elini yukarı kaldırıyor, şerefi üzerine yemin ediyordu. Mathieu, bu cehennemden kurtulmak için bir hareket yapınca, kadın, telâşla ilâve etti :

— Bir kelime daha mösyö... Bakın, size bir misâl ! Karşiki evde, zengin bir bankerin evinde, kış başında, sarışın bir küçük hizmetçi kız vardı, ama ne şirin şeydi, bir harika idi ! Derken, sonra, gebe kaldı, beni görmeğe geldi; ama, kendi prensiplerime göre müdahaleye cesaret edemezdim, iş işten geçmişti, sonra da bu kızcağızın, evime çok yakın bir yerde oturduğunu düşünmüştüm, dedikodular bakımından tehlikeli olurdu... Aradan iki ay geçti. Bir sabah, daha saat altıda, aynı evin aşçı kadını koşa koşa bana geldi, beni,

gizlice, servis merdiveninden yukarı, altıncı kata, sarışın küçük hizmetçi kızla beraber yatıp kalktığı odaya çıkardı. İki yataktan bir tanesinin içinde bir de ne göreyim! Zavallı yavrucuk, bacakları ayırık, bir kan deryası ortasında yatıyor, çocuğu, başı henüz çıkmışken, yarı yolda boğan parmakları, yavrunun boğazı etrafında, hâlâ takallüs etmiş bir halde; kendisi de ölmüş, mösyö, korkunç bir kan kaybı sonunda ölmüş, sel gibi akan kan, döşekten ve somyeden geçip yere kadar akmış. Fakat asıl acaip tarafı şu ki, aşçı kadın, en çok iki metre ötedeki yatakta uyuduğu halde, ne bir feryat, ne bir soluk, katiyen hiç birşey işitmemiş. Ancak, uykudan uyandıktan sonra meselenin farkına varmış... Zavallı kızcağızın, can acısını içine akıttığını, feryatlarını susturduğunu, çocuğun gelmesini bekleyip, onu, ateşler içinde yanan elleriyle boğduğunu gözlerinizin önüne getiriyor musunuz? Sonra, bu son gayretin arkasından, damarlarındaki bütün kanın boşalmasını, katılan ellerinden bırakmadığı ufacık mahlûkla beraber, ölüm uykusuna dalışını da göz önüne getiriyor musunuz? Tabii aşçı kadına, bu işin bana taallûku olmadığını söyledim, defin ruhsatı vermesi için, bir doktor çağırmağa yolladım... Ama, bana ister inanın, ister inanmayın mösyö, bu vakadan sonra, bir türlü kendime geledim. Evet, bu kızın dileğini geri çevirmiş olmak, benim için bir vicdan

azabıdır. Size sorarım, bu kızın çocuğunu düşürtmüş olsaydım, bana lânet mi ederdiniz, esas itibariyle, hayır işlemiş olmaz mı idim ?

Hikâyeyeyi büyük bir ilgi ile dinliyen Céleste :

— Ooo elbette ! diye haykırdı.

Mathieu, yüreğinin burkulduğunu hissetmişti. Şenaatin son derecesi aşılmıştı, bundan daha aşağıya inemezdi. Bu, analığın, en son cehennemi idi. Madam Bourdieu'nün evinde gördüğü şeyleri, mücrim ve gizli analığı, gizlice doğurmağa gelen ayartılmış hizmetçi kızları, zina etmiş zevceleri, kızılbaşlığa sapmış kız evlâtları, isimsiz, meçhule yuvarlanan, bilinmedik biçare mahlûkları hatırlıyordu. Sonra, burada, Rouche kadının evinde, riyakâr cinayet, var olmadan önce boğulan, ancak ölü olarak doğan, yahut henüz tam olmadan, zorla dışarı fırlatılıp, ilk yudum havayı yutar yutmaz son nefesini veren rüşeym vardı. Sonra, başka yerlerde, her tarafta, çocuk kaatilliği vardı. İtiraf edilen cinayet vardı, diri doğan çocuk boğuluyordu, bazen lokma lokma kesiliyor, bir gazete kâğıdına sarılıyor, bir kapı önünde bırakılıp untuluyordu. Evlenme sayısı azalmıştı, doğum dörtte bir düşmüştü, koca şehrin bütün lâğımları, ufacık cesetler sürüklüyordu. Beşer ahlâksızlığının bu aşağılık muhitlerinde, Mathieu, şimdi, meçhul kalan şenaatin, bunca gizli facianın, bunca gizli cinayetin soluğunu,

yüzünde dolaşır hissediyordu. Asıl korkunç tarafı şu idi ki, bu kadın, bu bayağı ve alçak katil kadın, üst perdeden konuşuyor, ödevine inanmış görünüyor, kendisine, zihni bulandıran hakikatler anlatıyordu. Analık, bu öldürme deliliğine ancak, cemiyetin alçaklığından, aşkın fasitleşmesinden, kanunların adaletsizliğinden dolayı düşünüyordu. Lâhûti arzu, ölmez hayat ateşi kirleniyor, rasgele dişiye gebe bırakan bir kızgınlıktan ibaret kalıyordu. Çocuğun ilk tekmesinde, anaların üpertisi, bir dehşet ürpertisi oluyor, bir yanlış anlamamanın korkulu mahsulünü dünyaya çıkarmaktan duyulan ürkeklik ürpertisi oluyor, onu, istenilmeyen bir muzir ot gibi, daha filiz halinde iken imha etmek ihtiyacı oluyordu. Bir ben-cillik feryadı yükseliyor, çocuk istemez, para ve ihtiras hesaplarını mahvetmeğe gelen hiç bir şey istemez diye haykırıyordu! Yarının hayatı kahrolsundu, yeter ki, bugünün zevki var olsun! Milletin yakın bir tarihteki sonunu haber veren bu mütecaviz avazeyi, can çekişen bütün cemiyet fırlatıyordu. Dokuz ay evvel, kendisini de, kaçamağın hovarda cinnetine kaptırmak üzere olduğunu gördüğü akşam Paris'te çok az tohum serpildiğini hissededen Mathieu şimdi, bu tohumun verdiği mahsulün, hangi fena ve mücrim ellerle toplandığını görüyordu, Muhakkak ki, tohumun çoğu, basbayağı kaldırıma atılıyor, kuruyor, kavruluyor, ziyan oluyordu; ekim esnasında,

haşinlik yüzünden, sefalet yüzünden, ne kadar çok fire veriliyordu, ne kadar çok başak ziyan ediliyordu! Ama, bu yine bir şey değildi, hasat zamanı gelince, vahşi eller, israf işine devam ediyorlardı. Paris'te, tohum kötü serpiliyor, hasat kötü yapılıyordu, istiyerek çocuk düşürme işinin iblisçe eseri işte bu idi, hakikatın ve adaletin sonsuz hasadı uğrunda, filizlerin sonsuz cömertliğini yaratan fütursuz tabiatın karşısında, ölümün bütün kuvvetleri hayatla çarpışıyor.

O zaman, Mathieu, ayağa kalktı

— Tekrar ediyorum, madam, burada olup biten işleri bilmeme lüzum yok. Fakat, bu kadın cenazesinin burada bulunması, en büyük tehlikeyi teşkil etmez mi?

Madam Rouche, kurnazca gülümsedi.

— Evet, oldukça sıkı nezaret altındayız. Bereket ki, hemen her tarafta dostlarımız var. Adam gönderdim, ölüm vakasını haber verdim, doktor gelecek ve sadece, doğum esnasında kazara ölüm raporu verecektir.

Kadın da ayağa kalkmış, tekrar yumuşamış ve çekingen bir tavır almış, bu yer yüzünde olup biten çirkin şeylere acınır bir hal takınmıştı. Sonra, Céleste :

— Merak etmeyin, mösyö, madamın bütün söyledikleri doğrudur, dedi. Dünyada, ondan daha iyi kadın bulunmaz, öl dese ölünür... Güle güle gidin mösyö, vadinizi unutmayın.

Dediği zaman, mütevazi ve utangaç bir

eda takındı, onu susturmak için, dostça bir el hareketi yaptı.

Mathieu, çıkıp gitmeden önce, Morange'ı tekrar görmek, hattâ, elinden gelirse, oradan ayırmak istedi. Onu, ölmüş karısının yanında, matemini içinde boğduğu bir yokluğa gömülü, kupkuru gözlerle oturur buldu. Biçare adam, daha ilk sözde, sanki ebedî uykuya yatan kadını rahatsız etmekten korkuyormuş gibi, gayet yavaş, uzaktan gelen bir sesle onu susturdu.

— Hayır, dostum, hayır, bana hiçbir şey söylemeyin, bana söyleyeceğiniz şeyin faydası yok.. Cürmümün ne olduğunu biliyorum, kendimi asla affetmiyeceğim. Onun burada bulunuşu, benim rızamla olmuştur. Halbuki, onu çılgınca seviyordum, hiçbir zaman, onun saadetinden başka bir şey istemedim, bütün za'fım onu çok fazla sevmiş olmamdır. Ne olursa olsun, erkektim, deli gibi olduğu zaman, mâkul davranmalıydım, bu işi yaparsak bir cinayet işlemiş olacağımızı, cezasını muhakkak göreceğimizi anlatmalıydım... Fakat, ona ne kadar hak veriyor, onu ne kadar mazur görüyorum, ıstırap içinde idi, sevgili karıcığım! Benim için, artık herşey bitti, ben aptalın biriyim, kendi kendimden nefret ediyorum.

Za'fının bu itirafı içinde, bütün orta derece adamlığı, bütün sevgisi hıçkırıyordu. Kırılan, artık ebediyen boşalan varlığı, sesini

daha fazla canlandırmadan, daha fazla yükseltmeden, devam etti :

— Neşeli, zengin, mesut olmak istiyordu. O çok zeki, çok güzel kadının, bunlar, o kadar hakkı idi ki! Bir tek zevkım vardı, onun arzularını yerine getirmek, emellerini gerçekleştirmek. . Yeni apartmanımızı biliyorsunuz, oraya haddinden fazla masraf etmiştik. Sonra, o Crédit National meselesi ortaya çıktı, nihayet, çabucak servet yapmak ümidine kapıldık. İkinci bir çocuk doğurup bana engel olacağını düşünerek deliye döndüğünü görünce, ben de onun gibi deli oldum, biricik selâmetin, zavallı yavruyu yok etmekte olduğuna inandım... Şimdi, ah ! Karım işte burada yatıyor ! Hem biliyor musunuz, çocuk oğlandı, bir oğlumuz olsun diye ne kadar istemiştik, kız olacak, çeyiz düzmek icabedecek diye bu işi yaptık ! Çocuk da öldü, kendisi de öldü, on'ları ben öldürdüm. Çocuğun yaşamasını istemedim, çocuk, anayı da alıp götürdü.

Uzaklardan cenaze çanı çalınır gibi, göz yaşı dökmeden, sertleşmeden akseden bu ses, Mathieu'nün yüreğini parçalıyordu. Boşu boşuna teselli sözleri arıyordu. Reine'den bahsetti.

— Ya! Evet, hakkınız var, Reine, çok severim onu. Anasına çok benzer... Yarına kadar, onu sizin evde alıkoyarsınız, değil mi ? Kendisine bir şey söylemeyin; bırakın oyna-

şın, felâketi, ona ben kendim haber vereceğim... Hem, yalvarırım size, beni üzmeyin, beni buradan götürmeyin. Size söz veriyorum, çok mâkul olacağım, burada, sakın sakın oturup onun başında bekliyeceğim. Sesim bile çıkmıyacak, kimseyi rahatsız etmiyeceğim.

Sonra, dili dolaştı, sesi de fazla kısıldı, yıkılan hayatının hülyasına gömülerek, anlaşıl-maz sözler kekelemeğe başladı.

— Hayatı ne kadar severdi, birdenbire, ne korkunç şekilde gitti. Dün, bu saatte, yürüyordu, konuşuyordu, vücudunun vücuduma temasını duyuyordum, bir şapka görmüştü, kendisine onu satın almak istiyordum.. Alla-hım! Mademki bu işin içinde ben vardım, ne diye, çocukla beraber, beni de alıp götürmedi?

Mathieu, onu, bu kadar harap, bu kadar sakın görünce, bırakıp gitmeğe karar vermek zorunda kaldı. Aşağı indi. kendisini hâlâ bekliyen arabaya atladı. Ah! Kalabalıkla kay-naşan, güneşli sokakları tekrar görmek, arabanın, açık iki penceresinden içeri giren serin havayı koklamak, yüreğine ne kadar ferahlık veriyordu! Menfur karanlıklardan çıktıktan sonra, pür sıhhat ve pür neşe, pırıl pırıl gökyüzünü, ciğerlerine alabildiğine dolduruyordu. Bir an evvel yanında bulunmak için acele ettiği Marianne'ın hayali, hayatın yakın bir zaferinin teselli verici müjdesi gibi, bütûn hacaletlerin ve bütûn adaletsizliklerin

telâfi edici bir kefareti gibi, karşısında dikilmişti. Sevgili kadın ! Demek ki, o, ezeli ümidin ayakta tuttuğu sıhhatli, gayretli kadındı ! Demek ki, o, ıstırap içinde bile, aşkı zafere götürecekti, döl bereketi eserini genişletecekti, yarının yayılması için, yarının hamlesi için çalışacaktı ! Arabanın yavaşlığı canını sıkıyor, hayat neşidesinde, bunca ıstırapla ve bunca zevkle, yeni bir mahlûkun dünyaya gelişini kutlayacak olan o yüce şenlikte, o ezeli beşer zemsemesinde hazır bulunmak üzere, aydınlık ve misk kokulu küçük eve ulaşmak için, sabırsızlıktan ölüyordu.

Oraya varınca, küçük evin o aydınlık ve şirin manzarası karşısında şaşırdı. Her taraftan sokulan güneş, orada, pırıl pırıldı. Merdiven başında, loğusanın odasından dışarı çıkarılan bir gül demeti duruyor, merdiveni güzel kokusu ile dolduruyordu. Sonra, içeri girer girmez, bol miktarda beyaz çamaşır görüp rikkate geldi; güneş vurmuş eşyanın üzerinde, kar gibi beyaz örtüler, yığın yığındı. Erken gelen bahar, aralık bir pencereden içeri doluyordu.

Fakat, Mathieu, hemen, hastabakıcı kadının yalnız olduğunu gördü.

— O ne ! Doktor Boutan gelmedi mi ?

— Hayır, Mösyö, kimse gelmedi... Madam çok rahatsız.

Mathieu, yüzü sapsarı, gözleri kapalı, gerçek, şiddetli ağrılar içinde gibi görünen

Marianne'a yaklaştı. Öfkelendi, doktor hemen koşup geleceğini vadedeli neredeyse iki saat olacağını söyledi.

— Ben de seni bu kadar uzun zaman yalnız bıraktım, sevgilim! Doktoru yanında zannediyordum... Madam Séguin kurtulmuştu, doktorun, burada bulunması lâzımdı.

Marianne, ağır ağır gözlerini açmış, gülümsemek için kendini zorlamıştı. Fakat hemen konuşmadı, kesik kesik, yavaşça:

— Niçin öfkeleniyorsun, dedi? Gelmediğine göre herhalde bir güçlük olmuştur... Hem gelip de bana ne faydası olacaktı? Beklemek lâzım.

Öyle bir ağrı ile lâkırdısı yarıda kaldı ki, bütün vücudu sarsıldı ve yerinden oynadı, derin derin inledi. Yanaklarından iri yaşlar döküldü.

Mathieu de ağlıyordu.

— Ah! Sevgilim, sevgilim, diye sızlandı, bu kadar can acısı çekiyorsun ha, olacak şey mi bu! Halbuki ben, çok kolay olacak zannediyordum!.. Son defasında, bu kadar ağrı çekmemiştin.

Marianne'ın ağrıları dinliyordu, yine gülümsemeğe başladı.

— Son defasında, karnımdan eser kalmıyacak sanmıştım. Sen unutmuşsun. Merak etme, hep aynı şey, ne çare, zevkı pahalıya ödemek lâzım. Ama, üzülme, bilirsin ki, ben herşeye boyun eğmekten memnun olurum...

Şuraya, yanıma otur, artık konuşma. En küçük sarsıntı ağrıları artırıyor.

Bunun üzerine, Mathieu, yavaşça, muhabbetle diz çöktü, onun, karyolanın kenarından sarkan elini tuttu, sanki, tamamıyla onun içine sokulmak, böylece, ıstırabına ortak olmak ister gibi, çıplak teninin bu ufacık kısmına yanağını değdirdi. Birdenbire, aklına bir şey geldi, bu hareketi, Morange'ın da yaptığını hatırladı, o da, ateşler içinde yanan yüzünü, ölmüş Valérie'nin buz gibi eline, aynı okşayış hareketiyle değdirmişti. Hayatta da, ölümdede, aynı bağ düğümleniyordu. Fakat, o zavallının bütün ateşi, o taş kesilen eli ısıtamamıştı, halbuki, kendisi, tersine, zahmetli bir faaliyetle çalışan karısına böyle temas edince, onu ürperten ıstırap bir parça paylaştığını hissediyordu. Karısı ile beraber ıstırap çekiyor, onun vücudunda dolaşan en küçük ıstırap dalgalarına varıncıya kadar işitiyor; her türlü beşer zevkinin ödendiği o ıstırap anında, müşterek hayat eserinde, onun acısını dindiriyordu. Esere bu iştiraki, ezeli arzuya boyun eğerek, bereketli bir haz ateşi içinde, ikisi de birleştikleri akşamdan itibaren kendisi istemiş değil miydi? O andan itibaren, Marianne, daha ziyade onun olmuş, kendisi, kendi varlığını, daha fazla onda mevcut hissetmişti; artan gebelik, ikisini birbirine karıştıran canlı dalganın ortasında, Marianne'ı azar azar onunla dolu bir hale

getirdikçe, biribirlerinin hüviyetini daha sıkı şekilde benimsemişlerdi. Sonra, Mathieu'nün, Marianne'a gösterdiği ihtimamlar, daima hazır bir hizmetkâr gibi muhabbetle gözünü üstünden ayırmaması, en küçük zahmetlerden onu esirgemesi, ona, doğan günün zevkini, gelecek günün ümidini vermesi, nazarında, müşterek yavrulama işini iyi neticeye ulaştırmak için zaruri olan gayrette, kendine düşen pek küçük bir paydı. İnsan, namuslu bir baba olunca, çocuğun sağlam ve güzel olmasını isteyince, onun, ana rahmine düştüğü gece sevdalı zevceyi nasıl sevdi ise, gebe anayı da; onun benliği içinde yutulacak, kaybolacak gibi, kutsal bir ateşle, sonsuz bir aşkla sevmelidir. Marianne'ın şimdi bu kadar ıstırap çektiğini gördükçe, biricik hayıflandığı şey, onun yarı saadetini paylaştığı gibi yarı ıstırbını da paylaşacağı yerde, orada, onun yanında, ferah verici bir insan olmaktan ibaret kalması idi.

Mathieu için, bu, uzun bir yeis oldu. Dakikalar geçti, sonra bir saat, iki saat geçti. Doktor Boutan, hâlâ meydanda yoktu. Séguin'lerin evine gönderilen hizmetçi kız, dönüp gelmiş, doktorun, peşi sıra geldiğini söylemişti. İntizar, tekrar başladı. Marianne, Mathieu'yü, zorlayıp oturtmuş, elini, onun avuçları içinde bırakmıştı. İkisi de aynı azap içinde sapsarı, susuyorlar, ancak, muhabbetli bir endişe dolu, tek tük sözler konuşuyorlardı.

Birlikte, büyük ve şifalı ıstırapı, her yaratılışın can acısı ile olmasını istiyen sır içinde, gayreti hayat yaratan o ıstırapı öğreniyorlardı. Bu ıstırap, onları, büsbütün, bir tek vücut haline getiriyor, öyle bir aşk güzelliği içinde yükseltiyordu ki, benliklerinden hiç bir elem sızıyor, oda, tersine, onların aşkı ile nur saçıyor, şimdiden zaferi terennüm ediyordu.

Bir çingirak sesi duyuldu, Mathieu, ürpererek, telâşla aşağı indi. Merdivenin alt başında doktor Boutan'ı görünce :

— Ah ! Doktor, doktor... dedi.

— Sitem etmeyin, aziz dostum. Ne sıkıntılar geçirdiğimi tasavvur edemezsiniz. Zavallı genç kadın, ellerimin arasında, iki üç defa ölüm tehlikesi geçirdi. Nihayet kurtuldu, bu sefer de, az kaldı, havale geliyordu. Başındanberi, zaten ondan korkuyordum... Neyse, çok şükür ! Galiba, tehlikeyi atlattı.

Sonra, yemek odasında, şapkasiyle palto-sunu çıkarırken :

— Elbette ya, dedi, bir kadın, altı aylık gebe oluncaya kadar, vücudunu, patlıyacak gibi sıkarsa, toplantılara, tiyatroya, her yere giderse, hiçbir tedbir gözetmeden rasgele herşeyi yerse, nasıl olur da kolay doğurur ? Üstelik, bizimki, insanı endişelendirecek derecede sinirli, evinde de büyük üzüntüleri var. Bundan daha az sebepler bile, bir loğusayı öldürebilir... Ama, bunların hiç biri sizi alâkalandırmaz. Biz işimize bakalım.

Yukarı çıkıp, iri omuzlariyle, kırmızı yanaklı, babacan yüzü ile, parlak gözleri, kurnaz gülümsemesiyle odaya girince, Marianne, onu, aynı sitemli sözlerle karşıladı.

— Amaan ! Doktor, doktor...

— İşte geldim, madamcığım. Yemin ederim ki, daha erken gelemezdim. Hem, ne yalan söylüyeyim, sizin çok gayretli ve sağlam olduğunuzu bildiğim için hiç merak etmiyordum.

— Ama, müthiş ıstırap çekiyorum, doktor.

— Daha iyi ! Lâzım olan da o. Mükemmel karın ağrıları gelirse, iş, çabucak biter.

Gülüyor, neşeleniyor, ona takılıyor, artık, böyle ufak tefek can acılarına alışması lâzımgeldiğini söylüyordu. İşler, tabii şekilde, ciddi hiç bir endişe olmadan, iyi gittikten sonra, dört beş saat ağrı çekmek neydi ki ! Sonra, büyük, beyaz bir göğüslük giydi, hastayı dikkatle muayene etti, hayran bir tavırla :

— Mükemmel, dedi, hiçbir zaman, bu kadar müsait şekilde gelen çocuk görmedim. Bir saate varmadan, yavru ele gelecek... Yoo ! İnsanın hoşuna gidiyor, doğrusu, kadınların dediği gibi, işin iyisi böyle olur !

Hastabakıcı kadının yardımı ile, acele acele hazırlık yapıyor, bezleri, daha başka şeyleri hazırlıyordu. Marianne'ın her iniltisini güzel bir sözle karşılıyor, ağrı gelirse kendisini serbest bırakmasını, işi kolaylaştırmak için, kuv-

vetle ıkm̄asını söylüyordu. Sonra, Marianne, ağrıları bir parça dindiği sırada, madam Séguin'i sormağı akıl edince, doktor, onun, bir kız doğurduğunu, bu yüzden, kocasının būs-bütün meyus olduğunu söylemekle iktifa etti. Morange'lara yaptığı ziyareti de sorunca, Mathieu, sadece, Valérie'nin çok hasta olduğunu söyledi. Dışardaki hütün bu matemleri anlatarak, mücadelesi arasında, onu kederlendirmeğe ne lüzum vardı? Son ağrılar, öyle şiddetle başlıyordu ki, Marianne, meşe kütükleri yaran oduncuların feryatlarına benzer, uzun, muntazam feryatlarla haykırıyordu. Gözleri kapalı, başını arkaya deviriyor, adalelerin şiddetle her itişinde, bütün vücudu öne doğru atılıyor, çıplak, karnının, o kutsal karnın, hayatı yaratmak için, filizlerin tazyiki ile açılan toprak gibi ürperdiği görölüyordu. O zaman, Mathieu, telâş içinde, yerinde duramaz oldu. Bu devamlı feryat onu da harabeliyor, bu koparılış arasında, kendi uzuvlarının da biribirinden ayrıldığını hissediyordu. Karyoladan uzaklaşıyor, dönüp geliyor, kapalı gözlerinden yaşlar akan, o azap içindeki sevgili başa doğru eğiliyordu; bu gözleri, sofuca öpüyor, o yaşları içiyordu.

Doktor nihayet, dayanamadı :

— Azizim, dedi, buradan gitseniz, iyi olur, bana fazla engel oluyorsunuz.

Tam o esnada, hizmetçi kız yukarı çıkmış, mösyö Beauchêne'in geldiğini, aşağıda,

haber almak için beklediğini söylemişti. Mathieu, şaşkın bir halde, hıçkırmağa başlayacağını hissederek, bir lahza için aşağı indi.

— Ey, ne haber, azizim, iş ne âlemdede ? Beni, haber almak için Constance gönderdi... Oldu bitti mi ?

Zavallı koca, titriyerek cevap verdi :

— Hayır, hayır, daha olmadı.

Beriki, bu büyük heyecanlara uğramaktan artık kurtulduğu için memnun bir insan tavrıyla gülmeğe başladı. Yaprak sigarasını söndürmemişti, hep, yaşamaktan memnun, mağrur edası üzerindeydi.

— Hem de, sizin üç küçüğün hiç canları sıkılmadığını haber vermek istiyordum. Ah! kerata! Aç kurtlar gibi karın doyurdular, şimdi zıplayıp oynuyorlar, haykırıyorlar! Böyle havra gürültüsü ortasında nasıl yaşıyorsunuz, anlamıyorum... Üstelik, Séguin'lerin iki küçük çocuğunu da getirttik, anneleri, rahat rahat doğurmak için, onları halalarına yollamış. Yani, oyunda onlar da var, ama, bir parça uyuşuk şeyler, üstleri başları kirlenir diye korkuyorlar... Bizimkini, bir de, şimdi-den kadın tavırlı koca bir kız olan Reine'i hesaba katınca, demek ki, yedi çocuk. Bir taneden fazla çocuk sahibi olmamakta inadeden insanlar için, bu kadarı fazla.

Beauchêne de tıka basa yemek yemişti; bu şaka, onun, zevk ehli gülüşünü artırdı. Fakat, Reine'in ismi, Mathieu'nün yüreğini

burkmuştu. Beri tarafta, o iğrenç döşekte, Valérie'nin ölü olarak yattığını, yanı başında, Morange'ın, bitkin bir halde onu beklediğini gözünün önüne getiriyordu.

— O büyük kız da oynuyor mu ? diye sordu.

— Ooh ! Çılgın gibi ! Ötekilerle annelik oynuyor. Yalnız, birden fazla çocuk istemiyor. Geri kalan beş çocuk, uşak oldular... Üç dört sene sonra, bu kız, ne güzel bir kadın olacak !

Sustu, soludu, bir an, gülmesi kesildi.

— Felâket nerede, bu sabah bizim Maurice'in yine bacakları tuttu. Çok büyüyor bu çocuk, çok gürbüzleşiyor ! Annesi, onu, öteki altı çocuğun ortasına, bir kanapeye oturtmağa mecbur oldu, onlar gibi zıplayıp haykıramamak, zavallıyı bir parça üzüyor, anlıyorsunuz ya. Zavallı yavrucak !

Gözleri bulandı, yüzü, bir an tasalandı. Belki de, bir akşam, bayılan oğlunun karşısında, Constance'ı bir ürperti ile buz gibi donduran o esrar âleminin, soğuk nefesini yüzünde hissetmişti. Fakat, bu tasalı halî, çabuk geçti; hulyası arasında, şuur dışında bir münasebet bulmuş gibi uyandı, neşeyle sordu :

— Ha, sahi, beri taraftaki şu bizim sarışın güzelden daha bir şeyler yok mu ?

Mathieu, hayret etti, nihayet, anladı; No-

rine'in, hâlâ doğurup doğurmadığını soruyordu.

— Daha bir şey yok, bir aydan evvel doğurmaz, biliyorsunuz.

— Benim bir şey bildiğim yok; sualım de sahi budalaca ya, çünkü, hiçbir şey bilmek istemiyorum... Ücretin hepsini ödediğiniz zaman, benim tarafımdan tekrar söyleyin. Ne kendisi, hele, ne de çocuk, benim için, hiç biri mevcut değildir.

O sırada, hastabakıcı kadının sesi, merdiven başından işitildi :

— Mösyö, mosyö, çabuk gelin.

Bizzat Beauchêne de, yukarı çıkması için onu zorladı.

— Gidin, gidin, azizim. Ben, küçük bir kuzinim mi oldu, yoksa kuzenim mi, bunu öğrenmek için biraz bekliyeceğim

Mathieu, odaya girince, gözleri kamaştı. Perdeleri alabildiğine açılmış olan pencereden, öyle bol bir güneş ışığı giriyordu ki, âdeta şanlı bir istikbale gelmiş bir yıldız sanılırdı. Aynı zamanda, doktorun, beyaz göğüslüğü ile, yeminli operatör elleriyle, hayatın eşiğindeki çocuğun gelmesine yardım ettiğini gördü. Sonra, Marianne'ın, büyük bir feryat kopardığını işitti; bu, anaların en büyük feryadı idi, ıstırap, sevinç ve ümit dolu, her yeni hayatın feryadı idi; âdeta aynı saniyede, bu feryada, nevzadın, gün ışığını selâmlıyan, berrak viyaklaması mukabele etti.

Olmuşlu. Güneşin, şen alevi içinde, bir mahlûk daha, mahlûkları devam ettiriyordu.

Doktor :

— Oğlan, dedi.

Mathieu, Marianne'ın yanibaşında, eğilmiş, yaşlarla dolu kalan güzel gözlerini bir sevgi, sonsuz bir minnet hamlesi içinde tekrar öpüyordu. Fakat, Marianne, şimdi, göz yaşları arasında gülümsüyordu, hâlâ, ıstırabın ürpertisini taşıyan, çok mesut bir şafak neşesi içindeydi.

— Ah! Sevgili, sevgili kadın, ne kadar iyi, ne kadar gayretli imişsin, seni ne kadar seviyorum!

— Evet, evet, çok mesudum, asıl, bana bol bol gösterdiğin bütün bu sevgi ile, ben seni daha fazla seveceğim!

Doktor Boutan araya girdi, Marianne'ı, bir tek söz söylemekten menetti. Çocuğun güzelliğini methediyor, şakalaşıyor, çok çocuklu ailelere karşı duyduğu meftunlukla, güzel çocuklar doğurmak için, elden geldiği kadar çok çocuk yapmaktan daha iyi çare bulunmadığını söylüyordu. Baba ile ana birbirlerini çok severlerse, tabiatı aldatan çirkin işlere dalmazlarsa, cemiyetin budalaca âdetleri dışında, sıhhatle, namusla yaşarlarşa, bu kadar muhabbetle imal ettikleri çocukları mükemmel bir halde dünyaya getirmeğe nasıl muvaffak olmazlardı? Bir yandan da babacan tavrıyla gülüyordu.

Mathieu, odadan fırlamış, merdiven başından seslenmişti:

— Oğlan oldu.

Beauchêne'in alaycı sesi, aşağıdan mukabele etti.

— Âlâ! Dört oldu, kız da caba. Tebrik ederim... Koşup müjdeyi Constance'a götüreyim.

Ah, Mathieu'nün, bir zafer şaşaası içine girer gibi girdiği, bu mücadele ve başarı dolu oda! Bu oda, çekilen can acısı ile, hâlâ ürpertili idi, fakat, mütemadi çalışma halindeki hayatın bu ıstırabı, ne mübarek ıstıraptı! Yavrulamış olmanın lâtif zevki, galip gururu, orayı şimdi, istikbali açan nasıl sonsuz bir ümitle dolduruyordu! Ölüm, zaruri olan işini istediği kadar görsün, tohumu kötü atılan, kötü ekilen tarla, filizlerin verdiği fire ile istediği kadar seyrelesin, dünyanın yaratıcısı olan arzu ile tutuşmuş sevdalıların ilâhi cömertliği sayesinde, mahsul, hep, daha sık çıkacaktı. Telâfi hep yakındı, hayat, her taraftan, gürbüz tomurcuklar halinde fışkırıyor, tırpan bir taraftan geçerken, o, öbür tarafta kaynaşıyor, şu anda, burada, iyilik, neşe ve muhabbet dolu bu odada, şaşaa saçıyor, günahkâr ve gizli, başka gebeliklerin, feci ve canice başka doğumların kefaretni ödüyordu. Doğan bir tek mahlûk, üşüyen bir kuş gibi zayıf avazeli şu zavallı cırlak mahlûk, artan hayatın muazzam hazinesi idi, sağlanan

ebedlikti. Çocuğun ana rahmine düştüğü an, bütün o ateşli ilkbahar gecesi, bütün tabiatın, o bereketli kucaklaşmada hazır bulunması için, kokularıyla beraber, nasıl içeri girdiyse, bugün de, doğum anında, bütün o parlak güneş, orada alev saçıyor, hayat yaratıyor, ebedî aşk uğrunda ebedî hayat neşidesini okuyordu.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

I

Mathieu öfkeleniyor, haykırıyordu :

— Çocuğu banyo ettirmek için Zoé'ye ihtiyacım yok diyorum sana ! Sen, yatağından çıkma, istirahat et.

Marianne, cevap veriyordu :

— İyi ama, hizmetçinin, nasıl olsa banyoyu hazırlaması, sıcak su getirmesi lâzım.

Kavga tuhafına gidiyor, gülüyordu; nihayet, Mathieu de güldü.

Janville yakınında, koruların eteğinde, Séguin'lerden kiraladıkları küçük köşke, iki gün evvel tekrar gelip yerleşmişlerdi Hattâ kırdan oturmak için o kadar acele ediyorlardı ki, Marianne doktorun tavsiyesine rağmen doğumdan on beş gün sonra oraya taşınmak ihtiyatsızlığında bulunmuştu. Fakat, erken gelen ilkbahar, o mart ayını o kadar tatlı bir güneşle ısıtıyordu ki, yolculuk, genç kadını, sadece bir parça yormakla kalmıştı. Onun için, bir pazara raslayan daha ertesi günü, Mathieu, işine gitmediğinden, bütün günü karısının yanında geçireceğine pek sevinmiş,

ancak öğleye doğru, yemek zamanı kalkması için ısrar etmişti.

— A canım, dedi, sen istirahat ederken, ben, çocukla, pekalâ biraz meşgul olabilirim. Sabahtan akşama kadar kucağında gezdirdiğin yeter! Hem bilsen, burada, bu odada, bu sevgili yavru ile, seninle tekrar bir arada bulunmaktan ne zevk duyuyorum!

Yaklaştı, Marianne'ı yavaşça öptü, o da, gülerek bu öpüşe mukabele etti. İkisi de, sahiden orada yeniden buluşmaktan büyülmüş bir sevinç içindeydiler. Bu oda, geçen mevsim, içinde seviştikleri, o mesut geceyi, bereketli geceyi yaşadıkları oda değil miydi? Vaktinden evvel gelen ilkbahar, taze bir hayata kavuşan, için için usarelerle dolu kırlara, engin semaya, her yandan açık bu odayı, ıplık, güleç bir ışıkla yaldızlıyordu. Şimdi, çocukları, yanlarında serpilirken, burası, onlara ne kadar canlı, şen, hâlâ aşklarının hatırasıyla ne kadar dolu görünüyordu!

Marianne, yanbaşıda, karyolanın tam kenarında duran beşiğe doğru eğildi.

— İyi ama, mōsyō Gervais mışıl mışıl uyuyor, dedi. Şuna bak hele! uyandırmağa gönlün razı olur mu?

Bunun üzerine, ikisi de, bir müddet, çocuğun uyuyuşunu seyrettiler. Marianne, kocasının boynuna sarılmıştı, kendini ona doğru bırakıyor, saçları biribirine dolanıyor, nefesleri karışıyordu, çelimsiz yavrunun, içinde b-

tirahat ettiği beşiğin üzerine eğilip keyiflerinden gülüyorlardı. Pembe beyaz, güzel bir çocuktuk, fakat, henüz bir kekeleyiştikten ibaret bu varlıkla, uzuvların henüz kararsızlıktan kurtulamadığı bu yarım yamalak taslakla böyle meğgul olmak için, ana baba olmak lâzımdı. Sonra, çocuk, bakışı henüz mânasız, hâlâ geldiği yerin esrariyle dolu gözlerini açınca, heyecanla bağırıştılar :

— Beni gördü, biliyor musun ?

— Elbette. Beni de gördü, bana baktı, başını çevirdi.

— Aman ! Ne melek şey !

Bu, bir hayalden ibaretti. Fakat, henüz çok gevşek, çok dilsiz olan bu mahlûk, onlara, biç kimsenin işitemeyeceği ne çok şeyler söylüyordu ! Onda, kendilerini, kaynaşmış buluyorlar, şaşılacak derecede benzerlikler keşfediyorlar, ikisinden hangisine daha fazla benzediğini, saatlerce, günlerce münakaşa ediyorlardı. Hoş, herbiri, çocuğun, kendisine değil ötekine tıpkı benzediğini söylüyor, bunda ısrar ediyordu.

Mösyö Gervais, gözlerini açar açmaz, tabii, ciyak ciyak bağırmağa başladı. Fakat, Marianne insafsızdı; herşeyden önce banyo, sonra meme. Zoé, yukarıya bir bakraç sıcak su getirdi, sonra, küçük banyoyu hazırladı pencerenin önüne, güneşe koydu. Mathieu ısrar etti, çocuğu banyoya soktu, yumuşak bir süngerle üç dakika yıkadı; Marianne da,

yatağından, işi idare ediyor, Mathieu'nün, iri erkek parmaklariyle incitmekten korktuğu, sanki nazik ve kutsal, yeni doğmuş bir tanrıyı elinde tutarcasına gösterdiği aşırı ihtimama gülüyordu. Hoş, ikisi de, bu nefis levhayı, hâlâ hayran hayran seyrediyorlardı. Çocuk, güneşin ısıldattığı suyun içinde pembe teniyle, ne güzeldi! Ne de uslu idi, ılık suyun, bütün vücudunu kuşatan okşayışını hisseder etmez, birdenbire susması ve derin bir memnurluk göstermesi, bir harikaydı! Hiç bir ana, baba böyle bir hazineye sahip olmamıştı.

Zoé, yardım edip yumuşak bir bezle çocuğu kuruladıktan sonra, Mathieu :

— Şimdi, mösyö Gervais'yi tartacağız dedi.

Bu, karışık bir ameliye idi, çocuğun bu işe karşı duyduğu derin isteksizlik yüzünden de güçleşiyordu. Gervais, terazinin kefesinde öyle çırpınıyor, öyle kımıldıyordu ki, tam ağırlığı anlamak, haftadan haftaya yüz seksen, iki yüz gram fazlalık gösteren tartı farklarını tamamı tamamına tespit etmek kabil olamıyordu Babasının, umumiyetle sabrı tükeniyordu. Annesi işe karışmak zorunda kalıyordu.

— Dur! Teraziyi yatağın yanına, masanın üstüne koy, çocuğu da, peşkirin içinde bana ver. Sonra, peşkirin ağırlığını düşeriz.

Fakat, o sırada, her sabahki azılı akın baş gösterdi. Büyükler küçüklere yardım ederek, Zoé'nin de muavenetiyle artık kendi kendile-

rine giyinmeğe başlamış olan dört çocuk, ipini koparıp kaçmış taylar gibi dörtnala koşarak geldiler. Babalarının boynuna atılmışlar, bonjur demek için annelerinin karyolasına saldırmışlardı; terazinin gözünde Gervais'yi görünce, alâka ve hayretle, oldukları yerde kaldılar.

En küçük oğlan Ambroise :

— A! dedi. Yine niçin tartıyorsunuz ?

Büyük ikizler, Blaise'le Denis, ikisi birden cevap verdi :

— Sana söylediler ya, bakalım, annemi kandırmışlar mı kandırmamışlar mı, çocuğu Madaleine'deki pazar yerinden satın aldığı zaman, tam istediği ağırlıkta mı vermişler, onu anlamak için !

Fakat, hâlâ ayakları üzerinde pek sıkı tutunamıyan Rose, karyolaya tırmanıyor, teraziye asılıyor, ince sesiyle :

— Göreyim ! Göreyim ! Diyordu.

Ne var ne yok herşeyi devirmesine ramak kaldı. Hepsini, derhal kapı dışarı etmek lâzım geldi. Çünkü, şimdi, dördü de işe karışıyor, ufacık ellerini uzatıyorlardı.

Babaları :

— Cici çocuklarım, dedi, haydi, aşağı inin de dışarda oynayın. Güneş var, şapkalarınızı alın, ama pencerenin altından ayrılmayın, sesinizi duyalım.

Marianne, mösyö Gervais'nin sızlanmalarına, zıplamalarına rağmen, tam bir tartı elde

edebildi. Öyle sevindiler ki. Çocuk hafta içinde, iki yüz on gram kazanmıştı! Her yeni doğan çocuk gibi, ilk üç gün, kilodan eksildikten sonra, şimdi, iyi ve sağlam bir insan nebati olarak sürüyor, büyüyordu! Onun yürüdüğünü, güzel, kuvvetli hale geldiğini göz önüne getiriyorlardı. Annesi, yatağın içinde oturdu, gülerek, her yaygarasına mukabele ederek, onu geniş geniş kundakladı.

— Evet, evet, biliyorum, karnımız çok aç, çok aç... Acele etme, çorba ateşte, mös-yöye sıcak sıcak getireceğiz.

Marianne, uyanır uyanmaz, büyük bir pazar tuvaleti yapmış, muhteşem saçlarını gayet iri topuz yapıp çok yukarı kaldırarak beyaz ensesini meydana çıkarmış, arkasına, sadece, bir dantelâ ile süslü, beyaz fanilâdan güzel bir entari giymiş, çıplak kollarının pek az yerini açıkta bırakmıştı. Sırtını iki yastığa dayayıp oturdu, gülmeğe devam ederek, şimdi sütle dolup şişen, pembe beyaz, büyük bir hayat çiçeği gibi açılan, bir mücahit kadın memesi gibi sert, küçük memelerinden birini, entariden dışarı çıkardı; obur çocuk, memeyi henüz göremiyor, elleriyle araştırıyor, dudaklarını gezdiriyordu. Bulunca, kuvvetle emmeğe, anayı temamiyle, kanının özüne kadar içmeğe başladı. Marianne, o güzel gülüşü arasında, can acısıyla hafif bir feryat kopardı.

— Ah! Şeytan yumurcak, mememi yiyor, yaramı yine açtı!

Sonra, Mathieu, onların güneşte kaldıklarını görüp perdeyi örtmeğe kalkınca :

— Yok, yok, güneşe dokunma ! dedi. Rahatsız etmiyor bizi, damarlarımıza ilkbaharı dolduruyor.

Mathieu dönüp geldi, manzaradan duyduğu hayranlık ortasında, kendinden geçti. Güneş, alevini döküyor, hayat, orada, sıhhat ve güzellik içinde geliyor, nur saçıyordu. Canlı bir ebedliğin, bundan daha kıvanç verici bir gelişimi, anasının memesini emen bu çocuktan daha kutsal bir sembolü bulunamazdı. Yavrulama devam ediyordu, ana, aylarca, yine kendini veriyor, insan yaratma işini tamamlıyor, etinden, dünyaya akan hayat çeşmesini açıyordu. Çıplak ve narin çocuğu, karnından söküp çıkarması, onu, bu sefer ılık sinesine bastırmak, onu, bu yeni aşk sığınağında ısıtmak, beslemek içindi. Bundan daha sade, daha lüzumlu gözükten bir şey olamazdı.

Ana oğulun ikisinin de güzelliği, ikisinin de sıhhati için, yaratıcılık vazifesini yaptıktan sonra, tabii olarak süt analığı da yapan, yalnız ana idi. Etraflarına serptikleri neşede sonsuz ümitte, böylece, sıhhat içinde, mantıkla büyüyen, beşer mahsulünü çoğaltan her şeyin tabii büyüklüğü vardı.

O sırada, odayı düzelttikten sonra, bir vazo içinde iri bir leylâk demetiyle tekrar yukarı çıkan Zoé, mösyö ve madan Angelin'in, bir sabah gezintisi dönüşü geldiklerini,

aşağıda beklediklerini, madamın sıhhatini sorduklurını haber verdi.

Marianne, neşeyle :

— Yukarı al, dedi. Kabul edebilirim.

Angelin'ler, Janville'de küçük bir evde yerleşip, ıssız patikalarda ateşli ateşli dolaşan, bencil sevişmelerle dolu avare hayatlarında engel olmasın, o hayatın tadını kaçırmamasın diye, çocuğu daha sonraya bırakan o sevdalı çiftti. Kadın, esmer, uzun boylu, tenasüplü, daima şen, daima zevke düşkün tavırlı, nefis bir kadındı. Erkek, kumral, geniş omuzlu, yakışıklı adamdı, gür bıyıkları ve sakaliyle, silâhşor gibi azametli bir edası vardı. Serbestçe yaşamalarına imkân veren on bin frank gelirden başka, güller ve şirin kadın resimleriyle süslediği yelpazelerle de bir miktar para kazanıyordu. Böylece, hayatları, o zamana kadar, bir aşk macerasından, sürekli bir cıvıltıdan ibaret olmuştu. Geçen yazın sonlarına doğru, hergün birbirlerine tesadüf ede ede, Froment'larla sıkı fıkı dost olmuşlardı.

Angelin'in berrak sesi, merdiven başından haykırdı :

— Girebilir miyiz, rahatsız etmeyiz ya ?

Madam Angelin, hâlâ ilkbahar güneşinde yaptığı gezintinin heyecanı içinde, Marianne'ı öptükten sonra, bu kadar erken geldiğinden dolayı özür diledi.

— Tasavvur edin, şekerim, evvelki günden beri burada olduğunuzu daha dün akşam ha-

ber aldık. Sekiz on gün sonra geleceksiniz diye biliyorduk .. Evinizin önünden geçerken, dayanamadık, sorup öğrenmek istedik... Kusurağımızı affedersiniz, değil mi ?

Sonra, cevap beklemeden, bol hava ile mestolmuş, neşeli bir iskete zevzekliğiyle devam etti :

— Yeni gelen küçük efendi bu, öyle mi ? Oğlan, değil mi ? Rahat doğurmuşsunuz, görüyorum. Oo ! siz, hep rahat doğuruyorsunuz... Aman Yarabbi ! Daha ne kadar küçük, ne kadar minik ! Baksana, Robert, ne güzel meme emiyor. Adetâ, sahici bir bebek... Ne tuhaf değil mi, ne tuhaf ! Çok eğlenceli şey.

Kocası, onun neşelendiğini görünce yaklaştı, onun gibi o da hayranlık gösterdi.

— Ya ! evet, bu, gerçekten şirin... Ben çok çirkin çocuklar gördüm, sıska, mor renkli kalıyorlar, yolunmuş tavuğa benziyorlar... Beyaz, tombul oldular mıydı, hoş a gidiyor.

Mathieu güldü.

— İyi ya, canınız istediği zaman, siz de buna benzer bir tane yaparsınız. Tosun gibi evlât sahibi olmak sizin elinizde.

— Yok, yok, insan bundan hiçbir zaman emin olamaz... Sonra da, biliyorsunuz ya, Claire, otuzundan evvel çocuk istemiyor. Daha beş sene bekliyeceğiz, ikimiz için yaşayacağız... Claire otuz yaşına gelince, düşünürüz.

Halbuki, madam Angelin'in pek içi çek-

miyorda değildi; yeni bir oyuncağa sahip olmak hevesine düşmüş, aklı onda kalmış bir kadın gibi, her halde, varlığının derinliğinde, ani bir analık duygusu da uyanarak, hâlâ çocuğa bakıyordu.

Fena yürekli bir kadın değildi, tersine, sevdalı, tasasız bir kadın gibi görünürdü ama içi çok iyidi.

Yavaş sesle :

— Robert, dedi, sahi, bizim de bir çocuğumuz olsaydı !

Kocası önce isyan etti, ona takıldı.

— Demek ki ben sana yetmiyorum, öyle mi? Biliyorsun ki, dokuz ay gebelikte, sonra da on beş ay emzikli iken öpüşemiyeceğiz bile! İki sene, en küçük bir sevişme bile yok demektir... Ana ile çocuğun sıhhatini düşünen, aklı başında bir koca, bütün bu müddet zarfında karısına dokunmaz, değilmi aziz dostum ?

Mathieu de onunla beraber gülmeğe başlamıştı.

— Bu bir parça mübalâğalı, dedi. Ama, ne de olsa, doğru bir tarafı var. En doğrusu, gerçek, imsak etmektir.

— İmsak etmek, işitiyor musun Claire ? Aman, ne kötü lâf ! İstediğin bu mu ?... Ya ben bu işi yapamazsam, ya başka yerlere gidersem ?

İki genç kadın da, kızararak gülüyorlar, bu nazik mesele üzerinde yapılması âdet olan

şakalara iştirak ediyorlardı. Erkekler, sadık kalmak ve beklemek gibi büyük ve güzel sevgi eserini kendilerine gösteremezler miydi? Başka yerlere gitmek feci bir şeydi, iğrendiren, mide bulandıran bir şeydi !

Madam Angelin :

— Bırakın söylesin, a canım ! dedi. Beni çok sever, yeryüzünde başka kadınlar var mı, yok mu onu bile bilmez.

Lâkin, kıskançlıkla karışık bir korku onu sarsmağa başlamış olsa gerekti. Marianne'ı gözden geçirirken yüksek sesle münakaşaya cesaret edemediği şey, gebeliğin, vücudunu harabedip etmiyeceği, belki de çok çirkinleşeceği için, kocasını kendisinden uzaklaştırıp uzaklaştırmıyacağı meselesiydi. Güneşin ortasında, bu kar gibi beyaz yatağın içinde, emzirdiği güzel çocuğu kucağında bu şen ve körpe kadın, elbette nefis bir tablo idi. Ama, bundan nefret eden erkekler vardı. Bu içinden pazarlığı, şu düşünceyle ifade etti.

— Hoş, kendim emzirmezem de olur. Bir sütnine tutarız.

Kocasısı :

— Elbette, dedi. Katiyen sana emzirtmem, budalalık olur.

Bu kabalığa derhal nâdim oldu, Marianne'dan özür diledi. Şimdi, hiç bir ananın, eğer bir parça hali vakti yerindeyse, çocuğunu emzirmek külfetine girmek istemediğini anlattı.

Bunun üzerine, Marianne, o sakın gülümsemesiyle :

— Yoo ! ben, dedi, yüz bin frank gelirim de olsa, bütün çocuklarımı kendim emziririm, isterse on iki tane çocuğum olsun. Bir kere, vücudumu dolduran bu yığınla sütü şu yavrucağ boşaltmasa, zannederim hasta olurum. Onun, sütümü böyle içmesi benim sıhhatim için. Sonra da, emzirmeyecek olursam, çocuğumu temamiyle kendim büyütmemişim gibi gelir, en küçük hastalığında, kabahati kendimde bulurum; mücrim bir ana, çocuğunun sıhhatini, hayatını istemiyen bir ana olurum.

Tatlı bakışlı güzel gözlerini çocuğa doğru indirilmiş, onun, şapır şupur meme emişini, sonsuz sevgi dolu bir bakışla seyrediyor, bazan canını acıttığı zaman bile mesut oluyor, kendi dediği gibi fazla kuvvetle emdikçe sevincine payan olmuyordu. Sayıklar gibi devam etti :

— Çocuğumu başkasına bırakmak mı ? Yoo ! Olamaz bu, asla, asla ! Çok kıskanırım, o, yalnız benim vücudumdan yapılmış, benden çıkmış olsun, onu ben tamamlamalıyım. Eğer, başka birisi tamamlarsa, artık benim çocuğum değil demektir. Hem, yalnız vücutça sıhhati için söylemiyorum, bütün varlığından bahsediyorum, zekâsını, kalbini, benden, yalnız benden almalı.. Eğer, ileride, onun budala ve kötü bir insan olduğunu görürsem, öteki kadın zehirledi zannederim... Yavrum,

sevgili yavrum ! Böyle kuvvetli kuvvetli süt emdiği zaman, vücudumun, olduğu gibi onun vücuduna geçtiğini hissediyorum, çok zevkli bir şey.

Gözlerini kaldırıp baktı, karyolanın ayak ucunda, Mathieu'nün, büyük bir dikkatle kendisine baktığını gördü. Neşeyle ilâve etti :

— Sen de bu fikirdesin ya !

Mathieu, sevdalılara döndü .

— Yoo ! Marianne çok haklı, dedi. Bütün anneler bunu işitsinler, Fransada, çocuklarını kendileri emzirmeği moda haline getirsinler ! Bunun bir güzellik olması için, bu kadarı yeter, en parlak, en üstün güzellik zaten bu değil mi ?

Angelin'ler, hatır için gülmeğe başlamışlardı. Yalnız kendilerini düşünen sevdalılar halinde kalmak isteklerinden dolayı, hiç de inanmış görünmüyorlardı. Şaşkınlığı asıl artıran şey, zaten bilinen ufak bir hâdise, bir beşerî sefalet hâdisesi oldu. Mösyö Gervais, meme emmeğe nihayet vereceği sırada, Marianne, onun, bezini kirletmiş olduğunu gördü. Bu, neşesini kaçırmak şöyle dursun, artırdı, hiç çekinmeden, temiz bir bez aldı, çocuğun altını değiştirdi. Süngeri istedi, çocuğu yıkadı, kuruladı. Güneşin ışığında bu temizlik, bu çıplak ve pembe ufacık vücut, onun için, sadece ayrı bir zevkti. Ama, ne de olsa, başkalarına bu böyle görünmiyebilirdi, onların çocukları değildi, ya !

Angelin'ler de kalktılar, izin istediler.

Mathieu, neşeli bir tavırla sordu

— Ee, dokuz ay sonra mı?

Angelin :

— Düşünce aylarını da hesaba katarsak, on sekiz ay diyelim.

Tam o esnada, pencerenin altında, bir şamata kopmuş, kırlar ortasına koyverilen küçük haşarılar, kulak tırmalayıcı bir yaygara koparmışlardı. Ambroise, elindeki topu fırlattınca, top, bir ağaca takılıp kalmıştı; Blaise'le Denis taş atıyorlardı, Rose sanki kollarını yukarı uzatabilirmiş gibi, haykıra haykıra zıplıyordu. Angelin'ler, hayret ve endişeden donakaldılar.

Claire :

— Eyvah ! dedi, çocuğunuz on iki tane olursa ne yapacaksınız ?

Marianne, neşeliydi.

— Çocukların bağırp çağırmaları olmasa, ev, bize, ölmüş gibi gelir, dedi... Güle güle, kardeşim, sokağa çıkabilecek hale gelir gelmez size uğrıyacağım.

Mart ve nisan ayları çok güzel geçti, Marianne'ın loğusalığı gayet rahat geçmişti. Yapraklarla örtülü, ücra küçük ev, sürekli bir neşe içinde yaşıyordu. Hele her pazar, babaları işe gitmediği zamanlar, bayram oluyordu. Öteki günler, Mathieu sabahleyin erkenden gidiyor, saat yedi sularında, hep telâşlı, işten yorgun argın bir halde eve dönüyordu. Bu

bitmez tükenmez gidip gelmeler keyfini bozmamakla beraber, geleceğe ait kaygılar zihnini kurcalamağa başlıyordu. Genç yuvasının, içinde bulunduğunu gördüğü geçim darlığı, onu, o zamana kadar hiç üzmemişti. Hiçbir ihtirası, hiçbir zenginlik emeli yoktu; karısının da, orada, gayet sade, sıhhatten, huzurdan ve sevgiden ibaret bir ömür sürmekten başka bir saadet düşünmediğini biliyordu. Lâkin, yüksek bir mevkiin salâhiyetine, büyük bir servetin mazhariyetine ulaşmağı kurmamakla beraber, şimdi ailesinin durmadan çoğaldığına göre, ne kadar tevazula da olsa nasıl yaşayabileceklerini düşünüyordu. Daha başka çocukları olursa ne yapacaktı? Her yeni doğum ona yeni ihtiyaçlar yükledikçe, zaruri geçim vasıtalarını nasıl bulacaktı? İnsan bu kadar fazla çocuk yetiştirince, ufacık ağızlar açılıp karnım aç diye bağırınca, kazanç kaynakları yaratmalı, ekmeğini taştan çıkarmalıydı, yoksa cürüm derecesinde bir basiretsizlik işlemiş olurdu. Kuş gibi, rasgele yumurtlamak, yavrularını, başkalarının sırtında, onların ekinleriyle geçinsin diye geliş güzel ortaya atıvermek olamazdı. Gervais doğduğundanberi, evdeki geçim darlığı artmış, o dereceyi bulmuştu ki, Marianne, harika denilecek nisbette masrafı kıstığı halde ayın sonunu nasıl bulacağını bilemiyordu, onun için, bunları düşündükçe, Mathieu büsbütün bunalıyordu. En küçük masraflar için müzake-

reler yapmak, çocukların ekmek dilimlerine tereyağını idare ile sürmek, gömleklerini, ti-relinciye kadar giydirmek zorunda kalıyorlar-dı. Üstelik, küçükler, her yıl daha büyüyor-lardı, masrafları artıyordu. Üç oğlanı, Jan-ville'de küçük bir mektebe vermişlerdi, bu, henüz o kadar pahalıya gelmiyordu. Ama, bir sene sonra, onları liseye yollamak icap etmiyecek miydi? Parayı nereden bulacaklar-dı? Bu ciddi mesele, her ay artan bu tasa, geniş kırları çiçeklendiren nefis ilkbaharın zevkini bir parça kaçırıyordu.

Asıl kötüsü şu ki, Mathieu, Beauchêne fabrikasındaki ressamlık işine kakılıp kaldığı kanaatindeydi. Günün birinde, maaşına bir misli zam yapıldığı kabul edilse bile, kuvve-tini, sıhhatini, güzelliğini, sırf, müşterek, müşfik anaya, bütün usaresini kendisinden emdiği toprağa borçlu mesut bir orman gibi serbestçe ve göğüs gere gere serpilen çok çocuklu bir aile hılyasını gerçekleştirmesine bu yedi sekiz bin frank imkân veremezdi. Bu sebeple, Janville'e döneliberi, toprak onu çekiyor, durmadan genişliyen belli belirsiz fikirleri kafasında evirip çevirerek sık sık yaptığı gezintilerde, zihnini onlara veriyordu. Bir buğday tarlası kenarında, sık bir korunun eteğinde, suları güneşte pırıldayan bir bataklık-lığın kıyısında, taşlık bir kıraç toprağın ça-lılıkları arasında dakikalarca durduğu oluyor-du. O zaman, çeşit çeşit, henüz belirsiz

projeler, şekilsiz hayaller kuruyordu; bunlar, öyle geniş, öyle acayip şeylerdi ki, henüz hiç kimseye, karısına bile açmamıştı. Açsa, herhalde kendisiyle alay edeceklerdi, fikrin bütünü daha vücut bulmadan icat esintisinin, başları üzerinden geçtiğini hisseden muhteriler gibi, o da, henüz o ürpertili belli belirsizlik devresindeydi. Niçin toprağa, o ezeli velinimete başvurmuyordu? Kısır bırakılan etrafındaki bu ucsuz bucaksız araziye, bu kolları, bu kıraç toprakları, bu taşlıkları niçin işlemiyor, bereketlendirmiyordu? Mademki, her insanın kendi servetini kendi yapması, kendi gıdasını kendi tedarik etmesi lâzımdı, kendisi, her yeni doğan çocukla beraber, cemiyete hiç yük olmaksızın onu yaşatacak olan yeni verimli tarlayı niçin yaratmıyacaktı? Bütün düşünceleri bu kadarla kalıyor, bundan öteye hiç vazıhlaşmıyor, fikrin gerçekleşmesi, güzel hulyalar ortasında silinip gidiyordu.

Froment'lar yazlığa geleli aradan koca bir ay geçmişti ki, artık tamamiyle iyileşen Marianne, bir akşam, eve erken dönecek olan Mathieu'yü beklemek üzere, Gervais'nin bebek arabasını önüsıra iterek, Yeuse köprüsüne kadar yürüdü. Gerçekten, Mathieu, saat altı olmadan oraya geldi. Marianne, o güzel akşam havasında, biraz sapadan giderek, taze yumurta almak arzusuyla, ırmağın alt başındaki Lepailleux'lerin değirmenine uğramayı düşündü.

Mathieu :

— Hayhay, dedi. Bilirsin ki, onların o romantik, eski değirmenlerine bayılırım. Ama, eğer orası benim olsa, yeni baştan yapıp içine sağlam bir makine yerleştirmek için temelinden yıkmaktan çekinmezdim.

Nilüferler arasında uyuklıyan yosunlu dolabiyle bir efsane kadar çekici, yarı yarıya sarmaşıklarla örtülü bu eski zaman binasının avlusunda, karı kocayı gördüler. Erkek, kızıl saçlı, uzun boylu ve kuru, kadın, onun kadar kuru, onun kadar kızıldı, ikisi de genç ve kaba sabaydı. Çocukları Antonin, yere oturmuş, ufacık elleriyle bir çukur kazıyordu.

Lepailleur kadın :

— Yumurta mı? dedi. Herhalde vardır, madam.

Acele etmedi, arabada uyuyakalan Gervais'ye baktı.

— Ha! Sizin en küçük. Pek tombul, pek cici. Vaktinizi boşa geçirmemişsiniz, dedi.

Fakat Lepailleur, alaycı bir gülüşü zaptedemedi. Darda olduklarını bildiği bu burjuvalar karşısında bir köylü lâubaliliğiyle:

— E, şimdi çocuğunuz beş mi oldu, mös-yö? dedi. Biz fakirler bunu göze alamayız işte.

Mathieu, sükûnetle :

— Niçin alamazsınız? diye sordu. Bu değirmen sizin değil mi, tarlalarınız yok mu, doğacak çocuklarınıza çalışacak iş mi yok,

onların çalışmaları mahsulünüzü iki misline, üç misline çıkarmaz mı?

Bu sade sözler, Lepailleur'ü şahlandıran bir kamçı darbesi gibi oldu. Bir kere daha, içinin bütün zehrini döktü. Yool Muhakkak ki bu mendebur değirmen onu zengin edecek değildi, çünkü ne büyük babasını, ne de babasını zengin etmişti! Tarlalarına gelince, karısı ne matah çeyiz getirmişti ya! Bunlar öyle tarlalardı ki, içinde hiçbir şey yetişmiyordu, ne kadar ter döksen, gübre masrafiyle tohum masrafını çıkarmak kabil değildi.

Mathieu :

— Evvelâ, dedi, değirmeninizi tamir etmek lâzım, eski tertibatı değiştirmeli, daha iyisi, bir buhar makinesi koymalı.

— Değirmeni tamir edecekmişim! Bir buhar makinesi koyacakmışın! Ayol, adama deli derler! Hem bu işleri niçin yapacağım ki? Memleket buğday ekmez olalı, zaten iki ayda bir ay boş oturuyorum!

Mathieu devam etti:

— Sonra, tarlalarınız daha az mahsul veriyorsa, modası geçmiş usullerle, itina etmeden, makine kullanmadan, hayli gübre ekmeden, yarım yamalak işliyorsunuz da ondandır.

— Yine makine, yine elâlemi büsbütün mahvedip bırakan o dalavere! Ben bilirim onu, toprağın artık vermek istemediği şeyi yetiştirmek için, siz daha iyi ekip biçin de göreyim bakayım!

Büsbütün öfkелendi, kabaca bir huşunete kapıldı, tembelliği ve inadı yüzünden hep suç yüklediği toprağa, yine, üvey ana diye atıp tutmağa başladı. Seyahat etmişti, Afrika da savaşmıştı, kimse ona, cahil bir hayvan gibi kovuğuna çekilip yaşamışsın diyemezdi. Ama, yine de, askerden dönüşte, ziraatin hıppı yuttuğunu, artık, kendisine, kuru ekmekten başka yiyecek hiçbir şey veremeyeceğini anlayınca, derhal tiksinimişti. Toprak da, Allah gibi, iflâs ediyordu; öyle ihtiyarlamış, boşalmış, tükenmişti ki, köylüler artık ona güvenmez olmuşlardı. Güneş bile sapıtiyordu. Temmuzda kar yağıyor, aralık ayında boralar esiyordu, mevsimler altüst oluyor, mahsulü yetişmeden mahvediyordu.

—Yok, Mösyö, imkânı yok, bu iş bitti. Toprak, emek, artık kalmadı. Soyulduk, ölesiye yorulan köylü, neredeyse, içecek su bulamıyacak; onun için, karımın bir çocuk daha doğurmasındansa kendimi suda boğarım daha iyi, çünkü, dünyaya zavallılar getirmekte fayda yok, hem, Antonin yalnız olursa, bizden sonra, hiç değilse nafakasını çıkarır l... Antonin'i görüyorsunuz ya, hah yemin ederim, onu kendisi istemiye istemiye köylü yapmıyacağım. Okumağa heves etsin, Paris'e gitmek istesin, eyyy, işte o zaman, haklısın diyeceğim, kısmetini denemeği aklına koymuş, eli ayağı tutan babayiğitler için varsa yoksa Paris'tir diyeceğim... İsterse ne var ne yok

satar, gider, ekin parasiyle oranın kaldırımlarında talihini dener. Mangırlar orada yerden bitiyor; ben kendim bir tek şeye esefleniyorum, daha vakit varken talihimi denemediğime.

Mathieu gülmeğe başladı. Bakalorea imtihanı vermiş bir fen adamı, bir burjuva olan kendisi, toprağa, her türlü çalışmanın ve nimetin biricik anası olan toprağa dönmeyi kurduğu halde, bu köylü oğlu köylünün, toprağa lânet okuması, hor bakması, onu oğlunun da reddetmesinden başka bir emeli olmaması garip değil miydi? Asla bu kadar mânalı bir aykırılık görmemişti; bu seneden seneye vahimleşen, milleti kan kıtlığına uğratan, çığrından çıkaran köylerin şehirlere doğru göçmesi idi, o felâketli göçtü.

Münakaşanın sertliğini gidermek için, nesheli bir eda ile :

— Haksızsınız, dedi. Toprağa ihanet etmeyin, eski bir sevgilidir, öc alır. Ben sizin yerinizde olsam, gayretimi artırır, ondan her istediğimi alırım. O, ilk gün olduğu gibi bugün de, aynı doğurgan yüce eştir, sıkı sıkı sarılıp severseniz, daima bire yüz verir.

Fakat Lepailleur çırpınıyor, yumruklarını havaya kaldırıyordu.

— Yok, yok! Bıktım artık kaltaktan!

Mathieu devam etti:

— Hem, bakın, benim asıl şaştığım şey, yüzüstü bırakılmış şu koskoca mülkten fay-

dalanacak akıllı ve gayretli bir kimsenin hâlâ çıkmamış olması; bu Chantebled'yi vaktiyle, Séguin'in babası şahane bir çiftlik haline getirmek istemiş. Orada, işlenmemiş geniş topraklar, bir kısmı kesilmesi gereken korular, kolayca ekilir biçilir hale getirilebilecek kıraç yerler var. Bir insan için ne güzel iş, ne yaratma alanı !

Bu sefer, Lepailleur, ağzı açık kaldı. Sonra alaycılığı arttı.

— Aman, azizim efendim, darılmayın ama, siz çıldırmışsınız!.. Chantebled'yi ekip biçmek, taşlık yerleri işlemek, bataklıklarda bata çıka uğraşmak, olacak iş mi? A kuzum, oraya milyonlar gömseniz bir ölçek yulaf alamazsınız. Orası öyle uğursuz bir yerdir ki, büyük babamın babasının zamanında da şimdiki halinde imiş, torunumun oğlu da aynı halde görecek... Yooool Merak ettiğim için değil, ama, böyle bir divaneliğe kalkışacak budalayı tanımağı pek isterdim. Böyle birisi çıkarsa, yaman bir kazık yiyecektir.

Mathieu, sükûnetle, şu hükmü verdi :

— Eyy, kim bilir? Mucizeler yaratmak için sevmek kâfidir.

Lepailleur kadın, bir düzüne yumurta alıp gelmiş, şimdi, kocasının, bir burjuva ile bu kadar dobra dobra konuşmasına hayran, karşısında dikilip duruyordu. Fazla çalışmadan, kürek kürek para tophıyamadıkları için duydukları pintice öfkede, ve mademki yalnız

beyler, efendiler zengin olabiliyormuş, oğullarını da beyden, efendiden bir kimse yapmak emelinde, ikisi de iyice anlaşılabiliyorlardı. Netekim, Marianne, yumurtaları Gervais'nin arabasının minderi altına koyduktan sonra veda ederken, kadın, bir çukur kazıp içine tükürmekle meşgul bulunan Antonin'ini, muhabbetle ona gösterdi.

— Ne kurnazdır ooo! Daha şimdiden harfleri tanıyor, okula yerleştireceğiz. Eğer babasına çekmişse, emin olun, budala olmayacak.

Hepsinin kaderini tâyin edecek olan o yüce ilham, aydın fikir, Mathieu'ye bundan on gün kadar sonra, bir pazar günü, Marianne ve çocuklarla birlikte yaptığı gezinti esnasında geldi. Öğleden sonra dönmek üzere yola çıkmışlardı, hattâ, kırların ortasında, yüksek otların içinde akşam kahvaltısı etmeği tasarlamışlardı. Patikalarda taban teptikten, korulardan geçtikten, kıraç araziden dolaştıktan sonra, ormanın eteğine dönüp gelmişler, bir meşe ağacının altına yerleşmişlerdi. Oradan bakınca, kendi oturdukları eski av köşkü olan küçük pavyondan uzaktaki Janville kasabasına kadar uzanan geniş sahayı görüyorlardı. Sağ taraflarında, büyük, bataklık yayla vardı; oradan, kurak ve çorak, geniş meyiller iniyor, sol tarafa doğru vâdileşerek uzanıp gidiyordu; arkalarında ise, korular, açıklıklarla, tırpan girmemiş çayırıklarla ayrılan de-

rin bataklıkli korular, içerilere doğru gömülüyordu. Etraflarında da bir kul gözükmüyordu; yalnız o enfes nisan gününün parlak güneşi altında, sakın bir azamet içinde, yabani halde bırakılmış tabiattan başka bir şey yoktu. Birikmiş bütün usare, toprağı, meçhul, yer altında gizli bir hayat g l  ile şişiriyormuş gibi oluyor; bu g l n suyunun, gürbüz ağaçlarda, bereketli bitkilerde, toprağı kaplıyan çalıların ve ısırganların kuvvetle fışkırmalarında kaynaştığı seziliyordu. Eşyadan, tatmin edilmemiş bir sevdâ kokusu, kuvvetli ve kekremsi bir koku yükseliyordu.

Marianne, ocuklara :

— Fazla aılmayın, diye seslendi. Bu meşenin altında oturacağız, birazdan kahvaltı edeceğiz.

Blaise'le Denis tabanları kaldırmışlardı bile, Ambroise da peşlerinden gidiyordu. Koşmaca oynuyorlardı, Rose da onları çağırıyor, öfkeleniyor, iek toplama oyunu oynamak istiyordu. Bol hava ile mest olmuşlardı, fundalıklara, başıboş salıverilmiş küçük kır tanrıları gibi, saçlarına varıncaya kadar ot dolu idi. Sonra dönüp geldiler, iek demetleri yaptılar. Sonra, tekrar fırladılar, büyük kardeşler küçük kızkardeşi sırtlarında taşıyarak, çılgınlar gibi, yine koşuştular. Fakat, epeyce uzun süren gezintide, Mathieu dalgın durmuş, gözlerini hep etrafında dolaştırmıştı. Bazan, Marianne kendisine bir şey söyledikçe işitmiyor, bakımsız bir tarlanın, çalılıklar b -

rümüş bir koru köşesinin, fışkıran, sonra çamurlara dalıp kaybolan bir pınarın karşısında hulyaya gömülüyordu. Bununla beraber, Marianne, onun kalbinde, havai veya kederli bir düşünce bulunmadığını biliyordu; çünkü, dalgınlıktan sıyrılıp onu dinler dinlemez yine o iyi ve şefkatli gülüşüyle gülüyordu. Çoğu zaman, Mathieu'yü, hattâ yalnız başına bile olsa, böyle kırlarda dolaşmağa, sırf onun iyiliğini düşünüp gönderen kendisiydi. Mathieu'nün, büyük, derin bir buhran geçirdiğini vezmiş olmakla beraber, bunu kendisine açmasını, inanla bekliyordu. Bu sırada Mathieu, tekrar hulyaya gömülmüş, bakışları uzakta, çeşitli arazinin ucsuz bucaksız yayılışını tetkik ederken, Marianne bir sayha kopardı:

— A! Baksana, şuna baksana!

Mösyö Gervais'yi, çınarın altında duran arıbasına yerleştirmişti, arabanın tekerlekleri bu otlara gömülüyordu. Marianne, kahvaltı için bir gümüş kupa hazırladığı sırada, çocuğun, başını kaldırarak eline baktığını, güneş vurduğu için pırıldıyan gümüş kupayı gözleriyle takibettiğini görmüştü. Tecrübeyi tekrarladı, çocuk, pırıltıyı, gözleriyle tekrar takibetti; bu pırıltı, bulanık bakışlarına ilk defa olarak çarpıyordu.

— Yok, yok, aldanmıyorum, hayale kaplmıyorum! Artık açıkça görüyor, muhakkık... Benim güzel evlâdım, hazinem benim!

Bu ilk bakışın taşkın sevinci arasında,

çocuğu öpmek için atılmıştı. Sonra, ilk gülümsemenin neşesi başladı.

Aynı hayranlıkla, onun yanısıra eğilen Mathieu de :

— Bak, bak, şimdi de sana gülümsüyor, dedi ! Allah bilir, bu insan yavruları, gözleri görür görmez gülmeğe başlıyorlar !

Marianne da bol bir kahkaha attı.

— Hakkın var, gülüyor, gülüyor ! Amen, ne tuhaf, ne seviniyorum !

Ana ile baba, çocuğun duru bir pınar suyunun yüzündeki kırışıklar gibi belli belirsiz, gelip geçici bu gülümsemesi karşısında, keyiflerinden gülüyorlar, beraber gülüyorlardı

Marianne, körpe yapraklı ağaçlar arşında, etraflarında zıplayıp hoplayan öteki dört çocuğu, neşesi arasında, yanına çağırdı.

— Haydi Rose ! Haydi, Ambroise ! Haydi, Blaise, Denis !... Vakit geldi, çabuk, kahvaltıya gelin.

Çocuklar seğırttiler, sofraya, yumuşak çimenden bir örtü üzerine kuruldu. Mathieu, küçük arabanın önünde asılı sepeti indirdi, anneleri, sepetin içinden tereyağlı etmek dilimlerini çıkardı, dağıtmaya başladı. Büyük bir sessizlik oldu, dördü de dilimleri iştihâ ile ısıyorlar, sıhhatli bir iştihâ ile yiyorlar, hoş bir manzara arz ediyorlardı. Fakat, yaygâlar yükseldi, mösyö Gervais, ilk defa kendisine kahvaltı verilmediği için sabırsızlanıyordu.

Marianne, neşeyle :

— Ha, sahi l dedi, seni unuttum. Payını vereceğim... Aç ağzını cicim.

Tabii ve sakın bir hareketle, korsajını çözdü, iyice açtı, pembe tepesi, hayat çiçeğini verecek konca gibi sütle şişkin, ipek gibi yumuşak, beyaz memesini çıkardı. Hem, bunu içine gömüldüğü altın sarısı güneşin altında, kendisini gören geniş kırların karşısında, çıplaklığından utanç, hattâ endişe bile duymadan yaptı; zira toprak çıplaktı, nebatlar ve ağaçlar çıplaktı, usare dolu idi. Sonra, yüksek otların içine oturdu, bol bol fışkıran bu nebatların, kaynaşma halinde şüren bu nisan filizlerinin ortasında, âdeta kayboldu : çocuk da, onun açık ve serbest sinesine yapışmış, o sayısız yeşillikler toprağın hayatını nasıl emiyorsa, o da, ılık sütü öylece, bol bol içiyordu.

Marianne :

— Ne kadar acıkmış l dedi. O kadar ısırma bakayım, arsız yumurcak l

Mathieu, çocuğun ilk gülümsemesinden duyduğu füsün içinde, bu şiddetli açlığın, kâinat ortasında akan bu sütün, öteki çocukların atıştırdıkları tereyağlı ekmek dilimlerinin verdiği neşe içinde, ayakta kalmıştı. Yaratıcılık hulyasına yeniden gömüldü, henüz hiç kimseye açmamış olduğu halde aklından hiç çıkmıyan istikbale ait düşüncesini ağzından kaçırdı :

— Ey, artık, bu çocukların, büyümek için

muhtac oldukları kadar gıdayı sağlamak istiyorsam, işe başlamanın, bir ülke kurmanın zamanı gelmiştir ! Yarın doğacak olanları, seneden seneye, sofrayı uzatacak olanları da düşünmek lâzım... Öğrenmek ister misin, sana anlatayım mı ?

Marianne, başını kaldırmış, gülümsiyerek, dikkatle dinliyordu.

— Evet, eğer zamanı geldiyse, sırrını bana anlat... Yoo ! Büyük bir ümit beslediğini seziyordum zaten. Ama, sana bir şey sormuyordum, bekliyordum.

Mathieu, âni bir hâtıra ile, isyana kapıldı, doğrudan doğruya cevap vermedi.

— Biliyorsun, bu Lepailleur, kurnaz görünüşüne rağmen, tembelin, budalanın biri. Toprağın bereketini kaybettiğini, iflâs etmek üzere bulunduğunu tevehhüm etmekten daha büyük bir budalalık, bir günah olur mu ? Ezelf ana, ezelf hayattır o ! O, ancak, hayırsız evlâtlara, kötülere, inatçılara, kalın kafalılara, onu sevmesini ve ekip biçmesini bilmiyenlere karşı üvey anadır. Ama, onu taparcasına sevecek, kendini tamamen ona verecek, tecrübenin yardımı ve fennin bütün yeni vasıtalarıyla onu işliyecek bir oğlu olsun, o zaman, toprağın ürperdiği, durmadan döl yetiştirdiği, hesapsız mahsullerle dolduğu görülecektir Buralılar, bu Chantebled arazisinin, ezelden beri çalı çırpıdan başka bir şey yetiştirmediğini, bundan sonra da yetiştiremi-

yeceğini söylüyorlar, ha? Öyle olsun, onu değiştirecek olan, neşe ve bereket dolu yepyeni bir toprak yapacak olan adam çıkacaktır.

Sonra, birdenbire döndü, kolunu uzattı, adını saydığı noktaları birer birer işaret ederek:

— Şurada, dedi, arkada, iki yüz hektardan fazla koru var ki Mareuil ve Sillebonne çiftliklerine kadar uzanıyor. Bu korular, birbirinden, toprakları gayet bereketli açıklıklarla ayrılmış, geniş yollarla birleşmiştir; buraları, kolayca, güzel otlaklar haline getirilebilir, çünkü, birçok pınarı vardır... Fakat, bu pınarlar, asıl şurada, sağ tarafta o kadar boldur ki, bu geniş düzlüğü durgun su birikintileriyle bölünmüş, sazlarla ve kamışlarla dolu bir nevi bataklık haline getirmiştir. Şimdi tasavvur et, gözü pek birisi, bu araziye işletecek, avucuna alacak bir adam çıksa, kolay kazılabilir birkaç kanal vasıtasıyla, fazla suları akıtsa, al sana, ziraat için kazanılmış muazzam bir tarla; buğday, burada, görülmedik bir kuvvetle fışkırır... Hepsi bundan ibaret değil, şu karşımızdaki yerler de var, Janville'den ta ötedeki Vieux-Bourg'a giden şu tatlı meyiller de var, iki yüz hektardan fazla bir toprak daha, kuruluşundan, taşlık ve çorak olmasından dolayı âdeta bakımsız bırakılmış. Şu halde mesele gayet sade, tepede çıkıp kalan pınarları, bugün durgun halde olan suları yatağa alıp şu çorak meyillere akıtmak kâfi,

buraları yavaş yavaş yüce bir verimlilik kazanacaktır. Her şeyi gördüm, her şeyi inceledim. Burada, en aşağı beş yüz hektar arazi görüyorum ki, gözü pek, atılğan bir adamın elinde çok bereketli bir hale gelebilir. Şifalı suların ve ezeli varlık kaynağı güneş babasının yardımıyla, çalışılıp koskoca bir buğday ülkesi, kutsal koca bir yeni dünya yaratılır.

Mathieu, hulyasını tekrar anarak heyecanla ürperirken, Marianne, ona bakıyor, takdir ediyordu. Fakat, bu ümidin büyüklüğünden ürktü, bir endişe ve ihtiyat feryadını zaptedemedi.

— Yok, yok, bu kadarı fazla, imkânsız bir şey istiyorsun. Bütün buraların bizim olacağına, servetimizin bütün memleketi kucaklayabileceğine nasıl ihtimal veriyorsun? Ya, bu kadar büyük bir yere sahip olmak için icabeden sermaye, çalışacak kol nerede?

Mathieu, geçirdiği sarsıntıdan ürkerek, hakikata döndü, bir lâhza susup kaldı. Sonra, o akıllı uslu ve sevimli tavrı ile gülmeğe başladı.

— Haklısın, hayale kapılıyorum, saçmalıyorum. Emelim, henüz Chantebled kralı olmağı istiyecek dereceyi bulmadı. Ama, ne de olsa, bu sana anlattığım şey hakikattir; hem, insanın, kendisine gayret ve iman vermesi için, büyük projeler kurmasında ne zarar var?... Şimdilik, ziraati tecrübe etmeği aklıma koydum; yoo, kendi halime göre, birkaç

hektarlık bir şey; Séguin, oturduğumuz küçük pavyonla birlikte, birkaç hektarı, bana elverişli bir fiatle bırakır zannederim. Avlanma hakkını kiraladığı topraklar, buyüzden bağlanıp kaldığı için, kendisine yük oluyor, biliyorum. Sonra, ilerde biz toprağa doğru gittiğimiz gibi, bakalım, toprak da bizi sevecek, bize doğru gelecek mi, göreceğiz... Haydi, haydi sevgili karıcığım, şu küçük obura hayat ver, siz de, yavrularım, yiyin, için, gürbüzleşin, toprak, sıhhati yerinde, sayısı çok insanların hakkıdır !

Blaise'le Denis, birer dilim tereyağlı ekmek daha almak suretiyle mukabele ettiler, Rose da, Ambroise'ın kendisine uzattığı, içinde şarap katılmış su bulunan kupayı bitirmekle meşguldü. Fakat, asıl Marianne, Gervais'nin can ve gönülden emdiği çıplak sinesiyle, açılıp serpilmiş döl bereketinin şaşaasını, kuvvet ve zafer kaynağını temsil ediyordu. Gervais öyle kuvvetle memeye yapışıyordu ki, dudaklarının şapırtısı, bir pınar ağzından kabarıp nehir haline gelecek incecik bir süt deresinin ağzından çıkan hafif şırıltı gibi işitiliyordu. Ana, etrafında, bu pınarın her yerden fışkırıp yayılışını dinliyordu. Bir yavru besliyen yalnız kendisi değildi; nisan, usaresi ekilmiş toprağı şişiriyor, koruları bir ürperti ile kımıldatıyor, içine gömülü olduğu yüksek otları kımıldatıyordu. Oturduğu yerin altında, mütemadi doğurma halindeki toprağın sine-

sinden, bu dalganın yükselerek kendisini kuşattığını, doldurduğunu, sütü memesinden aktıkça kendisine yeniden süt verdiğini hissediyordu. Bu, kâinatı devreden süt seli idi, mahlûkların ezeli hasadını sağlıyan ezeli hayat seli idi. O neşeli ilkbahar gününde, parlak, şakrak, mis kokulu kırlar, bu sele gömülmüş geniş ufkun gözleri önünde, memesi güneşin altında apaçık, çocuğunu emziren bu ananın güzelliğiyle iftihar ediyordu.

II

Ertesi gün fabrikadaki kalem odasında harıl harıl çalıştıktan sonra günlük işlerini hayli ilerletmiş olan Mathieu, madam Bourdieu'nün evindeki Norine'in ne âlemde olduğunu gidip görmeği düşündü. O doğurallı on beş gün olduğunu biliyordu, Beauchêne'in kendisine verdiği vazifeyi sonuna kadar yerine getirmek için, ana ile çocuğun sıhhatleri nasıl olduğunu kendi göziyle görmek istiyordu. Hoş, Beauchêne, ağzını açıp bu işlerden bir daha bahsetmediği için, Mathieu, sadece, öğleden sonra fabrikaya gelmiyeceğini haber vermekle kaldı, sebebini söylemedi. Fakat, patronun, nihayet bu maceranın sona erdiğini, çocuğun ortadan kaybolduğunu, anasının bir başka âşığın kolları arasında bulunduğunu haber alınca, nasıl için için sevineceğini bilmiyor değildi.

Ebe kadının Miromesnil sokağındaki evine varınca, Norine'in odasına kadar çıkmak zorunda kaldı, çünkü kız hâlâ yatakta idi, hemen hemen iyileşmişti, evden, gelecek perşembe günü çıkacaktı.

Mathieu, karyolanın ayakucundaki beşikte çocuğun uyuduğunu görünce şaşırdı; Norine'in, onu şimdiye kadar başından savmış olduğunu zannediordu.

Loğusa, sevinçle haykırdı :

— Hele şükür, gelebildiniz ! Buradan gitmeden önce hiç olmazsa yüzünüzü göreyim diye size mektup yazacaktım. Küçük kızkardeşim size mektubumu getirecekti.

Gerçek, Cécile orada idi, en küçükleri Irma da yanında idi. Anneleri Moineaux kadın, ev işlerini bırakamadığı için, haber getirsinler diye onları göndermiş, loğusa abalarına üç tane iri portakal götürmeğe memur etmişti; portakallar, gece dolabının üstünde pırıldıyordu. İki küçük kız, yolun uzunluğundan dolayı memnun, sokakta eğlene eğlene, dükkânlara baka baka, yaya gelmişlerdi. Şimdi, ablalarını yatakta buldukları bu güzel ev, onları hayran ediyordu; üstelik, henüz orada bulunan çocuk, muslin perdenin altındaki bu canlı bebek, ikisini de şiddetli bir tecessüs içinde bırakıyordu.

Mathieu :

— Ey, rahat doğurdunuz, oldu bitti, öyle mi ? diye sordu.

— Ooo ! Çok rahat oldu. Beş günden beri bir parça ayağa kalkıyorum, yakında da buradan çıkacağım... Pek istiyerek değil ha, bilmiş olun, çünkü burada adamakıllı rahat ettim, istirahatim sona yaklaştı... Ne dersin, Victoire, ne bu kadar rahat döşeği, ne de bu kadar iyi yiyecek, içeceği sokakta bulacak değiliz, öyle değil mi ?

Mathieu, o zaman, küçük hizmetçi kız Victoire'ı gördü, yatağın yanına oturmuş, sö-kük dikiyordu. Norine'den bir hafta evvel doğurduğu için yataktan kalkmış bulunuyordu, ertesi gün, o evden çıkacaktı. Şimdi, bir zengin kızı olan ve kendi babasının hayvani bir hevesine körükörüne boyun eğerek baştan çıkan Rosine hesabına bir parça çalışıyordu; Rosine de, daha bir gün evvel doğurmuş, henüz, tek başına, bitişik odada yatıyordu.

Anny kurtulup da, vapura binerek memleketine gitti gideli, tek yataklısı kadar süslü olmamakla beraber güneşli ve aydınlık olan üç yataklı odaya, Norin'le Victoire'a, başka yatak arkadaşı gelmemiştii.

Hizmetçi kız, dikişini bırakıp başını kaldırmıştı.

— Tabii, bundan sonra, artık, yatakta siftinmek yok; sabahleyin, yataktan kalkmadan önce sıcak sütümüz ayağımıza gelecek değil ama, ne olursa olsun, bak bak, karşiki kara duvara bak, bu da pek eğlenceli bir şey de-

ğil. İnsan, ömrünü hep boş oturmakla geçirmez ya.

Güzelliğine güvenen Norine, pek bu fikirde olmadığını anlatmak için gülüyor, hayır der gibi başıyla işaretler yapıyordu. Sonra, kızkardeşlerinin orada bulunmalarından sıkılarak onları savmak istedi.

— Ey, kumrucuklarım, demek ki babam bana hâlâ çok öfkeli, eve dönmiyeyim, öyle mi?

Cécile, meseleyi izah etti:

— Yoo! Öfkeli olması bir şey değil de, sen eve gelirsen namusu kirlenirmiş, bütün mahalle kendisini parmakla gösterirmiş diye bar bar bağıyor. Hoş, Euphrasie de kafasını kızdırıyor ya, hele kocaya varmağa kalktığından beri.

— Ne? Euphrasie kocaya mı varacak? Bana söylemedinizdi.

Norine'in çok canı sıkıldı, hele kızkardeşleri, ikisi birden konuşarak, Euphrasie'yi alacak kocanın, üstlerindeki katta oturan Auguste Bénard isimli o yıllık yüzlü genç duvarcı ustası olduğunu öğrenince, büsbütün üzüldü. Euphrasie, on sekiz yaşında çekirge gibi sıska olduğu, hiç de güzel olmadığı halde, duvarcı, kıza tutulmuş, galiba, ne de olsa sağlam ve çalışkan olduğuna hükmetmişti.

— İkisine de mübarek olsun, altı aya kalmaz, kocasını döğmeğe başlar; öyle ah-lâksız kızdır o... Anneme söyleyin, hiçbirinize

aldırış etmiyorum, kimseye ihtiyacım yok. Daha sokak ortasında kalmadım, iş arıyacağım, bana yardım edecek birini nasıl olsa bulurum... İşitiyorsunuz ya, bir daha buraya gelmeyim, beni daha fazla rahatsız etmesin!er !

Sekiz yaşında ve içli bir kız olan Irma ağlamağa başladı.

— Bize niçin böyle fena sözler söylüyorsunuz ? Biz seni üzmeğe gelmedik ki. Ben de sana : «Bu minimini sahi senin mi, gitmeden evvel onu öpebilir miyiz ?» diye soracaktım.

Norine, canının sıkıntısıyla gösterdiği huşunete hemen pişman oldu. Kardeşlerine, yine, kuzucuklarını diye hitabetti, onları şefkatle öptü, artık gitmeleri icabettiğini, fakat canları isterse yine gelebileceklerini söyledi.

— Anneme söyleyin, gönderdiği portakallara teşekkür ederim. Miniminiye de bakabilirsiniz, ama, sakın elinizi sürmeyin, çünkü uyanırsa öyle bir yaygara koparır ki kimse kimsenin ne dediğini anıyamaz.

İki küçük kız, daha o yaşta bilgiç, küçük birer kadın tecessüsiyle tutuşarak çocuğa doğru eğildikleri sırada, Mathieu de baktı. Ablak yüzlü, çizgileri keskin, sıhhatli, gürbüz yapılı bir çocuk gördü. Çocuğu, Beauchêne'e çok benzetti.

O sırada, madam Bourdieu odaya girdi; yanında bir kadın vardı; Mathieu, kadını tanıdı, Sophie Couteau isimli kılavuz kadındı;

onu, Séguin'lerin evine, bir sütüne tavsiye etmeğe geldiği gün gördüğünü hatırlıyordu. Herhalde kadın da onu tanımıştı, çocuğunu kendisi emzirmek gururiyle, sütüne işine pek taraftar görünmiyen gebe madamın kocasıydı. Fakat, meslek icabı ihtiyatlı davrandı, Mathieu'yü ilk defa görüyormuş gibi yaptı, zaten, elinden bunca işler geçmeğe başlıyalı, tecessüsü kalmamıştı.

Madam Bourdieu ile kadın içeri girer girmez, iki küçük kız, çıkıp gittiler. Madam Bourdieu, Norine'e :

— Eh, kızım, dedi, tekrar düşündünüz mü, mışıl mışıl uyuyan bu yavrucak için ne karar veriyorsunuz?.. Size söylediğim kadın, işte bu. Her on beş günde bir Normandie'den gelir, Paris'e sütineler getirir, her gelişinde de, buradan, yeni doğmuş çocuklar alıp götürür, orada sütinelere bırakır... Mademki çocuğunuzu kendiniz emzirmemekte inadediyorsunuz, bari yavrunuzu terk etmeyin de, tekrar yanınıza almak imkânını buluncaya kadar ona emanet edin... Yahut da, eğer çocuğu mutlaka terketmek istiyorsanız, madam Couteau, onu, hemen çocuk esirgeme yurduna götürmek zahmetinde bulunacak.

Norine büyük bir şaşkınlık içinde kalmıştı; başını, çözülüp yastığın üstüne yayılan güzel kumral saçlarının teşkil ettiği yığına dayadı, yüzü tasalandı, sesi titiyerek :

— Yarabbi, sen bilirsin! Yarabbi, sen bi-

lirsin! Başıma yine ne üzüntüler çıkaracaksınız! dedi.

Sonra, artık etrafı görmek istemiyormuş gibi, elleriyle yüzünü örttü.

Ebe kadın, genç anneyi bir lâhza düşünceleriyle başbaşa bırakıp sesini alçaltarak, Mathieu'ye izahat veriyordu:

— Bana verilen talimat böyle, Mösyö. Loğusaların, hele bunun vaziyetinde bulunanların, çocuklarını kendileri emzirmeleri için elimizden geleni yapmamızı tembih ediyorlar. Bilirsiniz ki, bu usul, çoğu zaman, yalnız çocuğu kurtarmakla kalmaz, anayı da, tehdidi altında bulunduğu hazin âkıbetten kurtarır. Onun için, loğusa, çocuğunu terk etmeyi ne kadar isterse istesin, biz, onu, kabil olduğu kadar uzun zaman yanında bırakıyoruz, emzikle süt veriyoruz, bakalım, analık duygusu uyanacak mı, bu küçük mahlûku gördükçe, uygulanacak mı diye bekliyoruz. Onda dokuzu, meme verir vermez yumuşuyor, çocuğunu yanında alıkoyuyor... Bu çocuğu hâlâ burada görmenizin sebebi bu.

Mathieu çok müteessir olmuştu; yüzü hâlâ saçlarına gömülü, ellerini yüzüne kapamış yatan Norine'e yaklaştı.

— Haydi, siz merhametsiz değilsiniz, iyi kızsınız bilirim, dedi. Bu yavrucağı niçin emzirmeyecekmişsiniz, niçin yanınızda alıkoymıyacaktıymışsınız?

O zaman Norine, ateş gibi yanan, yaşsız yüzünü meydana çıkardı.

— Babası, beni görmeğe olsun geldi mi? Hayır, bana karşı bu kadar alçakça davranan bir adamın çocuğunu sevemem. Onun şu beşikte yattığını bilmek bile beni öfkeliendiriyor.

— Ama, bu mâsum yavrucağın hiçbir günahı yok ki, onu mahkûm ediyorsunuz, kendi kendinizi cezalandırıyorsunuz; öyle ya, işte şimdi yapıyınız bir insansınız, belki bu çocuk, sizin için büyük bir teselli olacaktır.

— Hayır, olmaz diyorum size! İstemem, bu yaşta, hemencecik çocuk annesi olacak metaneti kendimde göremiyorum, hem de babası bana yardım etmediği halde. İnsan, kendi kudretini bilir, değil mi ya? Düşünüyorum, taşınyorum, bu derece ne budalayım, ne de gayretli... Hayır, olmaz, istemiyorum vesselâm!

Mathieu, Norine'in ta kalbinde mevcut bu serbestlik ihtiyacına hiçbir şeyin üstün gelebileceğini anlıyarak sustu. Bir el hareketiyle, canının sıkıntısını anlattı; kıza karşı ne kin, ne de öfke duyuyor, onu, bu şekilde yaratılmış olduğu, sokağın bütün arzularıyla mest, güzel bir kız olduğu için mazur görüyordu.

Madam Bourdieu, son bir gayret daha sarf etti.

— Pekâlâ, anladık, sizi çocuğunuza meme verin diye zorlıyan yok. Ama, yavrucağı başınızdan atmak da yakışık alır bir hareket

değil. Niçin madama emanet etmiyorsunuz ? Götürür, bir sütnineye verir, günün birinde, iş bulduğunuz zaman sütnineden alırsınız. Pahalıya mal olmaz, babası herhalde masrafı ödiyecektir.

Bu sefer, Norine öfkelendi :

— O mu öder ? Tamam, buldunuz ! Siz onu bilmezsiniz. Masraf ağır geleceğinden değil, çünkü milyonluk zengin. Yalnız, bu adamın bir tek arzusu var, istiyor ki, çocuk ortadan kaybolsun, bir çukura atılsın. Eğer cesaret edebilseydi, bana, öldür derdi... Mös-yöye sorun, yalan mı söylüyorum ? Görüyorsunuz ya, susuyor. Bir param olmadığı halde, yarın, belki de işsiz gücsüz, yiyecek ekmek bulamadın sokak ortasında kalacağım halde, masrafı ödiyecek yine ben olacağım ! Hayır, hayır, katiyen istemem, yapamam !

Gerçekten bir sinir ve yeis buhranına yakalandı, hıçkırmağa başladı :

— İstirham ederim, beni rahat bırakın... On beş gündür, bu çocuğu yanımda alıkoyup bana eziyet ediyorsunuz, sonunda onu emzireceğimi zannediyorsunuz. Getirip dizlerimin üstüne koyuyorsunuz, yüzüne bakayım, öpeyim diye. Beni hep onunla meşgul ediyorsunuz, acırım, meme veririm ümidiyle onu ağlatıyorsunuz... Allah Allah ! Anlamıyor musunuz ? Başımı öteye çevirmemin, onu öpmek istemediğimin, yüzünü bile görmek istemediğimin sebebi, yakamı kaptırmaktan, onu

budala gibi sevivermekten korktuğumdur. Seversem, onun için de, benim için de büyük bir felâket olur. Yalnız kalırsa daha mesut olacaktır... Anlıyor musunuz? İstirham ederim, çocuğu derhal alıp götürün, bana daha fazla eziyet etmeyin!

Tekrar yatağa uzanmıştı, yüzü yastığa gömülü, saçları darmadağın, perişanlığı arasında, güzel omuzları yarı çıplak, derin hıçkırıklarla ağlıyordu.

Couteau kadın, karyolanın ayak ucunda duruyor, sessiz, hareketsiz, bekliyordu. Koyu renkli yün fistanı içinde, sarı kordelâlarla süslü siyah hotoziyle, yabanlıklarını giymiş köylü karısı halini muhafaza ediyordu; o tamahkârlık ve desise maskesi halindeki uzun yüzü, merhamet ve safdillik ifade atmeğe uğraşıyordu. İşin bozulduğunu tahmin etmekle beraber, her zamanki şarlatanlığını bir daha denedi.

— Bilmiş olun, madam, yavrunuz, Rouge-mont da, tıpkı kendi evindeymiş gibi rahat edecektir. Bütün eyalette, hiçbir yerin havası, oranı kadar güzel değildir, tedavi için, Bayeux'den gelenler oldu. Ya o yavru-cakları görseniz, nasıl iyi bakılıyorlar, nasıl nazlı büyütülüyorlar! Bütün memleket hep bu işle uğraşıyor, küçük Parislileri evlerine alıp, sevmek, okşamakla... Üstelik, sizden fazla para alacak değilim, bir ahbabım var, üç tane çocuk aldı, tabii üçünü de emzikle

besliyor, onun için, bir dördüncü çocuk alırsa ona hiç yük olmayacak, sizinkini adetâ cabadan besleyecek... Nasıl, işinize geliyor mu, heveslenmiyor musunuz?

Fakat, Norine'in, göz yaşı dökmekten başka cevap vermediğini görünce, vakit kaybetmek işine gelmiyen işgüzâr kadın edasiyle, sert bir hareket yaptı. On beş günde bir yaptığı seferlerde, idarehanelere uğrayıp getirdiği sütineleri bırakır bırakmaz, birkaç saat içinde, çabucak ebe kadınları dolaşır, götüreceği nevzatları toplar, kendi tabiriyle, çocukların nakli işine yardım eden iki üç kadınla birlikte, aynı akşam şimendifere binip dönebilirdi. Bu sefer daha acele ediyordu, çünkü, onu azçok her işe koşturan madam Bourdieu, Norine'in çocuğunu, Rougemont'a götürmiyecek olursa, derhal çocuk esirgeme yurduna götürmesini söylemişti.

Ebe kadına dönerek :

— Öyleyse, dedi, yalnız öteki madamın çocuğunu götüreceğim. En iyisi, hemen onu görüp, son olarak anlaşıyım. Sonra, gelir bunu alırım, götürür beriye bırakırım, koşa koşa, koşa koşa, trenim saat altıda zira.

Onlar, bir gün evvel doğurmuş olan Rosine'in odasına gitmek için dışarı çıkınca, odanın ağır sessizliğinde, halâ hıçkıra hıçkıra ağlıyan Norine'in iniltisinden başka gürültü kalmadı. Mathieu, beşiğin yanına oturmuş, el'an mışıl mışıl uyuyan biçare yavruya, son-

suz bir acıma ile bakıyordu. Odadaki sahne cereyan ederken, dikişine dalmış gibi, hiç ses çıkarmadan oturan küçük hizmetçi Victoire da, o derin sükût ortasında, gözlerini iğnesinden ayırmadan, sonu gelmez bir şekilde, ağır ağır konuşmağa başladı.

— Çocuğunuzu bu murdar karıya emanet etmemekte yerden göğe kadar haklısınız! Yetimhanede, ne muamele ederlerse etsinler, o kadının elinde bulunmaktansa orada olsun daha iyi. Hiç değilse, belki yaşaması ihtimali vardır. Ben de, sizin gibi, çocuğumu hemen oraya götürmeleri için bu yüzden ısrar ettim... Biliyor musunuz, ben oralıyım. Ya, Berville'liyim, Rougemont'a altı kilometrelik bir yer, Couteau kadını da tanırım, bizim orada adı çok geçer. Malın gözüdür! Önce, hendeğin birinde, bir çocuk peydahlamış; maksat sütüne olmak; sonra, bakmış ki, sütünü satarak yaptığı hırsızlık yetişmiyor, bu sefer, başkalarının sütünü satmağa başlamış. Mükemmel bir şıllık zanaatı, ne yürek ister, ne duygul! Üstelik, arkasından talihi yardım etti, kaba saba, kazık gibi bir herifle evlendi, şimdi parmağının ucunda çeviriyor, adam ona yardım ediyor. İş sıkı oldu muydu, o da sütüneler getiriyor, çocuklar götürüyor, karı koca ikisi, giyotinle kafası kesilen kaatillerin hepsinden daha canidirler... Bir Berville belediye reisi vardır, mert adamdır, kendi halinde bir burjuvadır, Rougemont, eyaletin

yüzkarasıdır derdi. Gerçi Rougemont'la Berville arasında, ötedenbiri, biribirini çekemezlik vardır, bilirim. Ama, ne de olsa Rougemont'lular, Paris miniminilerini murdar ticaretlerine alet etmekte, sahiden de pervasız davranıyorlar. Gitgide, bütün ahali bu işe burnunu soktu, kasaba baştan aşağı yalnız bu zanaatı işler, görseniz, toprağa kabil olduğu kadar fazla çocuk sokmak için nasıl tertibat almışlardır. İnan olsun, aldıkları mal ellerinde kalmıyor. Sürüm ne kadar çok olursa, ne kadar çok çocuk ölürse, o kadar fazla kazanıyorlar... Couteau kadının, her hafta, kabil olduğu kadar fazla çocuk götürmeğe can atmasının sebebi işte bu.

Paris'in henüz yalancı edemediği bu saf kız, bu müthiş şeyleri, o sersem haliyle anlatıyor, bildiği şeyleri sonuna kadar söylüyordu.

— Eskiden, daha betermiş. Babamdan dinledim, onun zamanında, kılavuz kadınlar, bir seferde dört beş çocuk birden getirirlermiş. Düpedüz çıkın yapar, iple bağlar, koltuklarına alıp taşırlarmış. Garlarda, çocukları, bekleme salonlarının peykelerine dikerlermiş; hattâ, bir gün, Rougemont'lu bir kılavuz kadın, bir tanesini orada unutmuş da bir mesele haline gelmiş, çünkü çocuğu ölü bulmuşlar. Sonra, trenlerde, açlıktan feryadeden, üstüste yığılı zavallı çocukların hali görülecek şeymiş. Hele kışın, fazla kar yağdığı zamanlar, lime lime kundakların içinde, yarı çıplak, soğuktan mos-

mor, öyle tir tir titrerlermiş ki, yürekler acısı bir manzara imiş. Sık sık, bu çocuklardan ölenler olurmuş, küçük cenazeyi ilk istasyonda indirirler, en yakın mezarlığa gömerlermiş. Yolda ölmeyenlerin, gidecekleri yere ne halde vardıklarını artık siz anlayın. Bizim orada domuzlara daha iyi bakarlar, muhakkak ki böyle yolculuk ettirmezler. Babam, insan taş olsa ağlar, derdi... Ama, şimdi, daha fazla dikkat ediliyor, kılavuz kadınlar, her seferde, bir tek çocuk götürebiliyorlar. Vakaa, kaçamak yapıyorlar, iki çocuk götürdükleri oluyor; sonra da, yolunu buluyorlar, yardımcı kadınlar tedarik ediyorlar, memleketeye dönenlerden istifade ediyorlar. Netekim Couteau kadın, kanundan kaçmak için, türlü şeyler icadeder. Kaldı ki, bütün Rougemont ahalisi göz yumuyor, ticaretin devam etmesinde fazla menfaatleri var, bir tek şeyden korkarlar, polisin, kasabanın işlerine burnunu sokmasından... Hükümet, her ay, istediği kadar müfettiş göndersin, cüzdanları yoklasın, belediye reisinin imzasını, belediyenin mühürünü görmek istesin, onlar bildiklerini okurlar. Karılar, yine rahat rahat, alış verişlerini yürütürler, minimini yavrucukları, ellerinden geldiği kadar, obür dünyaya yollarlar. Rougemont'da bir kuzinimiz vardı, bize bir gün dedi ki: «Malivire kadında talih var, geçen ay, yine dört tanesini kaybetti.»

Victoire, iğnesine iplik geçirmek için bir lâhza sustu. Norine hâlâ ağlıyordu.

Mathieu, dehşetten dili tutulmuş, gözleri, uyuyan çocukta, dinliyordu.

Hizmetçi kız devam etti :

— Şimdi, Rougemont hakkında, eskisinden daha az şeyler söyleniyor, elbette. Ama, ne olursa olsun, bu kadarı bile, insanı, çocuk doğurmaktan yıldırır... Biz, üç dört sütünine tanırız ki, sağlam ayakkabı değillerdir. Bilirsiniz, çocuklara emzikle süt vermek usuldendir, ama, o emziklerin halini görseniz, hiç bir zaman temizlenmez, iğrenç bir pislik içindedir, çocuklara verilen süt, kışın buz gibi soğuktur, yazın kesilmiştir ! Hele Vimeux kadın, emziğin de pahalıya çıktığını söyler, aldığı bütün çocukları çorbayla besler. Böylece, obür dünyaya daha çabuk gidiyorlar; hepsinin karnı şiştir, patlıyacıklar sanırsınız. Loiseau kadının evinde, murdarlık o derecededir ki, çocukların, kendi pislikleri içinde, eski paçavralar üzerinde yattıkları köşeye yaklaşıncı, burnunuzu tıkamanız icabeder. Gavotte kadının kendisi, kocasıyla beraber tarlaya gider, evinde her zaman bulunan üç dört çocuğu, büyük babalarına bekletirler; adam yetmiş yaşındadır, kötürümdür, tavukların, gelip çocukların gözünü oymasına bile mâni olmaktan âcizdir. Gauchois kadının evindeki usul daha güzeldir, çocukları bekleyecek kimsesi olmadığı için, yere düşüp kafaları patlamasın diye, onları beşiklerine bağlar. Kasabanın tekmil evlerini dolaşsanız,

hepsinde aynı hali görürsünüz. Hiç bir ev yoktur ki, bu mal üzerinde bezirgânlık etmesin. Bizim kasabanın etrafında, ahalisi dantelâ yapan yerler vardır, peynir yapan yerler vardır, elma şarabı yapan yerler vardır. Rougomont'da da, küçük ölüler yapılır.

Birdenbire dikişi bıraktı, ürkek, masum bakışlı parlak gözleriyle Mathieu'ye baktı.

— Ama, asıl güzeli, Couillard kadın; ihtiyar bir hırsız karıdır, vaktiyle altı ay hapiste kalmış, şimdi, kasabadan biraz dışarıda, ormanın eteğinde yerleşmiş. Couillard kadının evinden hiçbir çocuk, asla diri çıkmamıştır. Bu onun ihtisasıdır. Bir kılavuz kadının, meselâ Couteau kadının ona bir çocuk getirdiği görüldü müydü, mesele derhal anlaşılır, bunun ne demek olduğu malûmdur. Couteau kadın, mutlaka, çocuğun ölümünü pazarlık etmiştir. Muamele çok sadedir. Ana baba, üç dört yüz frank para verirler, şu şartla ki, çocuk, ilk komünyonuna kadar muhafaza edilecektir; tabii, çocuk, bir hafta içinde ölür; üzerine doğru bir pencereyi açık bırakmak kâfi; babamın tanıdığı bir kılavuz kadın öyle yaparmış, kışın, evinde altı tane yavru bulunduğu zaman, kapıyı ardına kadar açık bırakır, sokağa çıkar, bir dolaşmış... Meselâ, şu bitişik odadaki çocuk, Couteau kadının görmeğe gittiği; onu Couillard kadına götüreceğine eminim. Çünkü, geçen gün, matmazel Rosine'in, onunla toptan pa-

zarlık ettiğini, dört yüz frank vermek üzere anlaştığını duydum. Para bir tahtada ödenecek, ondan sonra artık hiçbir şeyle meşgul olunmayacak.

Susmak zorunda kaldı; Couteau kadın, Norine'in çocuğunu almak üzere, yanında madam Bourdieu olmadan, yalnız başına odaya girmişti. Küçük hizmetçi kızın anlattığı hikâyelerle, nihayet üzüntüsünü unutan Norine, artık ağlamıyor, çok merakla onu dinliyordu. Fakat kılavuz kadını görünce, korkmuş, olup bitecek şeyi görmeğe mecali kalmamış gibi, yüzünü tekrar yastığa gömdü. Mathieu de, tetreyerek sandalyesinden kalkmıştı.

Couteau kadın

— Tamam, anlaştık, çocuğu götürüyorum, dedi. Madam Bourdieu, gereken malûmatı, doğum tarihiyle belediye dairesinin adını bir kâğıda yazıp bana verdi. Yalnız, isimler lâzım... Çocuğa ne isim koyalım?

Norine önce cevap vermedi. Sonra, zorlukla çıkan, yastığın boğduğu bir sesle :

— Alexandre, dedi.

— Peki, Alexandre olsun .. Ama, günün birinde, aklınıza eser de aramağa kalkarsanız daha kolay tanımanız için başka bir isim daha verseniz iyi olur.

Cevabı Norine'in ağzından, yine zorla almak icabetti.

— Honoré.

— Âlâ! Alexandre-Honoré. Bu isim sizin, birinci isim de, babasının göbek adı değil mi?... Bu iyi oldu, ne lâzımsa öğrendim. Yalnız, saat dört oldu bile. Bir araba tutmayacak olursam, altı trenine yetişmek için kabil değil vaktinde dönemiyeceğim. Gideceğim yer Luxembourg'un öte tarafında, ta cehennemin dibinde. Araba da dünyanın parası... Ne yapsak acaba?

Couteau kadın, kederle sinirleri bozulan bu kızıdan bir şey koparabilir miyim diye sızlanıp dururken, Mathieu, birdenbire, vazifesini sonuna kadar yerine getirmeği düşündü. Kadını, çocuk esirgeme yurduna kadar kendisi götürecek, çocuğun kendi yanında, oraya yerleştirildiğini Beauchêne'e haber verebilecekti. Bunun üzerine, Couteau kadına, aşağı inip bir araba tutacağını, kendisini yurda kadar götüreceğini söyledi.

— Hay hay, benim işime gelir... Haydi bakalım! Yavrucak o kadar güzel uyuyor ki, uyandırmak günah; ama, ne yapalım, alıp götüreceğiz, öyle lâzım.

Bu işe alışık kuru elleriyle çocuğu yakalamış, belki de biraz sertçe hareket etmişti; yavruyu, sadece, rakıp bir yere götürmeğe memur olduğu için, safdil ve yaltaklanan edasını unutmuştu. Çocuk uyandı, şiddetle haykırmağa başladı.

— Vayy! Arabada da bu yaygarayı tutturursa işimiz var... Haydi bakalım, yürüyelim!

Fakat Mathieu onu bir daha durdurdu.

— Norine, çocuğunuzu öpmek istemez-misiniz ?

Çocuğun ilk feryatlarında, zavallı kız, yorganın altına daha fazla sokulmuş, bu sesi işitmekten harap, kullaklarını tıkamıştı.

— Hayır, hayır, götürün, derhal götürün, beni yine rahatsız etmeğe başlamayın.

Gözlerini de kapıyor, boyuna karşısına çıkarılan hayali koliyle itiyordu. Lâkin, kılavuz kadının, çocuğu yatağın üstüne koyduğunu hissedince ürperdi, doğruldu, boşluğa doğru, telâşlı bir öpücük savurdu, dudakları, çocuğun ufacık takkesine değdi. Norine, yaşlarla bulanmış gözlerini bir parça aralamıştı, ancak, bu zavallı yavrunun, meçhule fırlatılıp atıldığı anda haykıran ve çırpınan müphem hayalini görebilmiş olsa gerekti.

— Beni öldürüyorsunuz, götürün, götürün!

Çocuk, arabaya girince birdenbire sustu; belki arabanın sarsıntısı ile sükûnet bulmuş, belki de, tekerleklerin gıcirtısından korkmuştu. Onu kucağında tutan Couteau kadın, önce konuşmadı, güneşten pırıldayan kaldırımların seyrine dalmış göründü; Mathieu de, dizleri üzerinde, biçare çocuğun ayaklarını hissediyor, acı acı düşünüyordu. Sonra, kadın, birdenbire konuştu, düşüncelerine yüksek sesle devam etti.

— Bu genç madam, çocuğu bana emanet etmediğine çok hata etti, ne iyi bir yere yer-

leştirecektim, Rougemont'da arslan gibi büyüyecekti... Ama, neylersin, bütün anneler böyle, zannediyorlar ki sırf kazanç düşünceyle peşlerinde koşuyoruz. Sorarım size, kendi payıma bana beş frank verseydi, dönüş paramı da ödeseydi iflâs mı ederdi? Onun gibi güzel bir kız her zaman para bulur... Biliyorum, bizim zanaatta namusiyle çalışmayanlar, bezirgânlık edenler, bahşış istiyenler vardır, sonra, çocukları, tenzilâtla yerleştirirler, hem anayı babayı soyarlar, hem sütnineyi. Bu minimini yavrucakları satılık mal, söz misali tavuk, hindi yahut zerzevat yerine koymak, yakışık alır şey değil. Bu alış veriş işinde, insanın katı yürekli hale gelmesine, çocukları tartaklamasına, cansız malmış gibi elden ele geçirmesine aklım eriyor... Ama, mosyö, ben namuslu bir kadını, kasabamın belediye reisinden ruhsatım var, elimdeki iyi durum vesikasını herkese gösterebilirim. Şayet Rougemont'a yolunuz düşerse, hele bir Sophie Couteau'yu sorun. Çalışkan kadındır, kimseye on para borcu yoktur, diyeceklerdir.

Mathieu, bu kadının, kendisini ne yüzle böyle methettiğini anlamak için ona bakmaktan kendini alamadı. Kılavuz kadın, kurnaz köylü karısı sezgisiyle, sanki aleyhinde ileri sürülen ithamları tahmin ediyormuş gibi, Victoire'ın anlattığı şeylere âdeta cevap teşkil eden bu müdafaa onun dikkatini çekiyor.

du. Kadın, delici bir bakışla, ta ruhuna kadar araştırıldığını hissedince, gereği kadar pervasızca yalan söylememiş, herhangi bir ihmalle kendini ele vermiş olmaktan korkmuş olacak ki, ısrar etmedi, daha yumuşadı, artık, yalnız, o Rougemont cennetini methetti, çocukların, orada göğüslere bastırıldığını, beyzadeler gibi beslenip, bakıldığını, nazlı nazlı büyütüldüğünü anlattı. Sonra, mösyö-nün ağız açmadığını görünce tekrar sustu. Bu adamı elde etmeğe çalışmak nafileydi. Araba, gidiyor, boyuna gidiyordu; kalabalık, gürültülü sokaklar biribirini takibediyordu; Seine nehrini aşmışlardı, Luxembourg'a geliyorlardı. Ancak bahçeyi geçtikten sonradır ki, Couteau kadın tekrar konuştu.

— Eğer bu genç madam, çocuğunun, çocuk esirgeme yurduna girmekle bir şey kazanacağını zannediyorsa, çok iyi... Malûm ya, mösyö, hükümete karşı birşey demiyorum, ama, doğrusu, söylenecek çok söz var. Rougemont'da, yurdun bize yolladığı bir sürü çocuk var, emin olun böyleleri ötekilerden daha sağlam değil; onlar da ölüyorlar, öbürleri de... Ama, herkes kendi bildiği gibi harekette serbesttir. Lâkin, çocuk esirgeme yurdunda olup biten şeyleri, benim gibi sizin de bilmenizi isterim.

Araba, eski dış bulvara gelmeden, Denfert-Rochereau sokağının üst başında durdu. Orada, külrengi büyük bir duvar, soğuk

bir resmî bina cephesi uzanıyordu; Couteau kadın, bu duvarın nihayetinde, bir burjuva evi sükûneti sezilen, çıplak ve sade, küçücük bir kapıdan, çocuk kucağında, girdi. Mathieu de peşinden girmişti. Fakat, bir madamın, getirilen çocukları kabul ettiği korkunç kalem odasına kadar birlikte gitmek için ısrar etmedi; fazla müteessirdi, orada sanki bir cürümde suç ortaklığı etmiş gibi, kendisine sualler sorulmasından korkuyordu. Kılavuz kadın, madamın, kenndisine hiç bir şey sormıyacağını, sırrın gayet sıkı muhafaza edildiğini ne kadar söylediyse de, o, bir bekleme odasında oturmağı tercih etti. Bu oda, kapalı birçok bölmelerle ayrılıyor, çocuk bırakmağa gelmiş kimseler, sıra beklemek için bu bölmelere oturtuluyordu. Mathieu, Couteau kadının, çocuğu alıp götürüşünü seyretti; yavrucak, bulanık gözleri alabildiğine açık, hâlâ uslu uslu duruyordu.

Bekleyiş, herhalde yirmi dakikadan fazla sürmediği halde, ona çok uzun gözüktü. Hastahane kokan bu meşe kaplamalı, ciddi, kasvetli bekleme odasında ölü bir sessizlik vardı. Mathieu, yalnız, boşuk bir yeni doğmuş çocuk viyaklaması işitiyor, bu viyaklamayı, zaman zaman, zaptedilmeğe çalışılan derin hıçkırıklar örtüyordu; belki de, bitişik bir bölmede bekliyen bir ana hıçkırıyordu. Hâtıraları, Mathieu'yü, o eski kuleye, duvara gömülü o dönme dolaba götürüyordu. Ana,

gizli gizli geliyor, çocuğu dolaba sokuyor, çingırağı çalıyor, sonra, savuşuyordu. Mathieu, çok gençken, böyle bir dolabı, Porte-Saint-Martin tiyatrosunda oynanan bir melodramda görmüştü. Fakat ne maceraları hatırlatıyordu, taşradan getirilip arabacı tarafından oraya bırakılan sepetler içindeki zavallı mahlûklar, gizlice gelen birtakım adamların bir daha adı sanı bilinmemek üzere attıkları düşes çocukları, sevda mahsullerinden kararlıkta yakalarını sıyıran baştan çıkarılmış dizi dizi biçare işçi kızları vardı. Durum ne kadar değişmiş görünüyordu, kule hazfedilmişti, çocuğu açıkça bırakmak mecburiyeti vardı, ya bu yoksullar evi kapısına benzien çıplak ve ciddi methal, ya bu tarihleri, isimleri kaydeden, aynı zamanda, sımsıkı bir sır muhafazası taahhüdüne girişen idare teşkilâtı !

Mathieu, bazı kimselerin, dönme dolaplar kalktıktan sonra çocuk düşürenlerin ve çocuk kaatillerinin sayısı bir misline çıktığı iddiasında bulunduklarını bilmiyor değildi. Halbuki, hür bir cemiyetin asıl rolü fenalığı önlemek, ona hücum etmek, onu, daha tohum halindeyken yok etmek olduğu halde, dünkü cemiyetin, emri vakiler karşısında, fenalığı kabul etmek, vücudu elzem bir lâğım gibi setlerle örtmek, saklamak fikri karşısında aldığı durumu, halk efkârı hergün daha fazla ayıplar. Terkedilen çocukların sayısını azaltmanın biricik çaresi, anaları tanımak, onlara gayret

vermek, yardım etmek, ana olmak imkânını bahşetmektir. Fakat Mathieu o anda, muhakeme etmiyordu, içinde bulunduğu bekleme odasından gelip geçen cinayetleri, ayıpları, korkunç acıları düşündükçe, yalnız kalbi, gitgide artan bir merhamet ve bir ıstırapla burkuluyordu. Esrarengiz, küçük kalem odasında çocukları teslim alan şu madam kim bilir ne müthiş sırlar işitiyor, nasıl bir ıstıraplar, alçaklıklar ve sefaletler geçidi seyrediyordu! Fırtına halinde esen bir rüzgâr, kaldırımdaki enkazı, yukarı tabakadaki bıçarelikleri, bilinmiyen bütün faciaları, bütün işkenceleri ona doğru itiyordu. Burası, kazazedelerin sığındığı limandı, zavallı kadınların günah mahsullerinin, dibine dalıp kayboldukları karanlık çukurdu. Beklemesi uzayan Mathieu, üç kadının geldiğini gördü. Bir tanesi, muhakkak, fakir bir işçi idi, bununla beraber zarif ve güzeldi, öyle zayıf, öyle solgundu ki, şaşkın hali, Mathieu'ye, okuduğu bir zabıta vak'asını hatırlattı. Buna benzer bir kız, çocuğunu bıraktıktan sonra, gidip kendini suya atmıştı; ötekini, evli bir kadına benzetti, belki ailesi çok kalabalık olduğu için, bir fazla boğazı daha besliyemiyen bir işçi karısıydı; üçüncüsü, bir orospu olsa gerekti, uzun boylu, iri yarı, küstah tavırlı bir kadındı, sabahları, sokağa çöp tenekesi boşaltır gibi, oraya, altı sene içinde ardıardına üç dört çocuk getiren cinstendi. Biribirinin

peşinden içeri daldılar, Mathieu, onların, ayrı ayrı bölmelere yerleştirildiklerini işitti, kendisi, içi kan ağlıyarak, insafsız kaderin, insanları nasıl ezdiğini hissederek, halâ bekliyordu.

Nihayet, Couteau kadın, elleri boş, dönüp geldiği zaman hiçbir şey söylemedi, Mathieu de ona sual sormadı. Arabaya, böylece susarak, tekrar bindiler. Ancak on dakika sonra, araba, kalabalık sokakların hayhuyu ortasında giderken, Couteau kadın gülmeğe başladı. Sonra, hâlâ susan ve somurtan yol arkadaşı, bu âni neşenin sebebinin sormağa tenezzel etmeyince, nihayet, yüksek sesle :

— Niçin gülüyorsunuz, biliyor musunuz ? dedi... Sizi orada biraz bekletmemin sebebi, kalem odasından çıkarken, bir arkadaşşıma rasgeldim, yurttta hastabakıcıdır. Taşradaki sütninelere çocukları götürenler hastabakıcılarıdır... İşte o arkadaşım anlattı, yakın Rougemont'a gidiyormuş, iki hastabakıcı daha berabermiş, şimdi teslim ettiğim çocuk, herhalde, götürecekleri kafiile içinde bulunacakmış.

Yapmacıklı yüzünü kırıştıran aynı soğuk gülüşle, bir daha güldü.

— Nasıl ? Tuhaf değil mi ? Annesi, çocuğu Rougemont'a götürmemi istemedi, ama, yine de götürecekler işte ! Böyle, çaresiz olan şeyler vardır.

Mathieu cevap vermedi. Fakat, içi buz kesilmişti. Doğru idi, kader, insafsız, geçip gidiyordu. Zavallı yavrunun hali nice olacaktı? Onu, kardeşlerinin arasından alınıp öldürülen köpek yavrusu gibi, hangi yakın ölüme, ıstırap, sefalet veya cinayet dolu hangi hayata fırlatıp atıvermişlerdi?

Araba yoluna devam etti, tekerleklerin gıcırtısından başka bir şey kalmadı. Couteau kadın, ancak, Miromesnil sokağında, ebe kadının evinin önünde arabadan indiği zamandır ki saatin beş buçuğa geldiğini gördü, treni mutlaka kaçıracağım diye sızlandı, çünkü, daha görülecek hesapları vardı, hem yukarıdaki çocuğu alacaktı. Şimal garına gitmek için arabayı alıkoymak isteyen Mathieu, herşeyi görüp öğrenmek, kılavuz kadınlar giderken orada hazır bulunmak gibi, ıstırap verici bir meraka kapıldı. Couteau kadını teskin etti, çabuk olmasını, kendisini bekliyeceğini söyledi. Kadın, bir çeyrek saat müsaade isteyince, Mathieu, Norine'i bir kere daha görmeği arzu etti, kendisi de yukarı çıktı.

Odaya girdiği zaman, Norine'i, yapıyınız, yatağın içine oturmuş, küçük kızkardeşlerinin getirdiği portakallardan birini yemekle meşgul buldu. Tombul, güzel kız oburluğuyla yiyor, dilimleri dikkatle ayırıyor, bir kâse sütü içmekle meşgul, ağzının tadını bilir bir kedi gibi, cildi, çözükle saçlarının yığını altına-

da ürpertiler geçirerek, gözleri yarı kapalı, kırmızı ve körpe dudaklarının bütün kuvvetiyle emiyordu.

İçeriye, birdenbire birinin girmesi onu ürpertti. Ziyaretçiyi tanıyınca, utangaç bir eda ile gülümsedi.

Mathieu, sadece:

— Oldu, tamam, dedi.

Norine hemen cevap vermedi, mendiliyle parmaklarını sildi. Bununla beraber, bir şey söylemek zorunda kaldı.

— Tekrar geleceğinizi söylememiştiniz, sizi beklemiyordum, dedi... Neyse, mademki oldu, daha iyi. Emin olun, başka türlü yapmağa imkân yoktu.

Ebenin evinden ayrılması meselesini açtı, tekrar fabrikaya girebilir miyim diye sordu, ne olursa olsun gidip müracaat edeceğini söyledi, bakalım, patron beni kapı dışarı etmek cesaretini gösterecek mi ? dedi.

— Parasız kaldığımdan, yahut nadim olduğumdan değil ha, çünkü, ondan daha rezil bir insana düşmeme imkân yoktur.

Sonra, dakikalar, gayet uzun geçti, konuşma üzücü oluyor, Mathieu, tektük cevaplar veriyordu; o sırada, Couteau, nihayet gözüktü, öteki çocuğu kucağına almış, yeniden yüklü bir halde, fırtına gibi içeri girdi.

— Çabuk, çabuk! Hesapları biter tükenir şey değil, bana iki metelik fazla bırakmamak için, aralarında kavga dövüş yarış ediyorlar!

Fakat Norine, onu durdurdu.

— Matmazel Rosine'in çocuğu bu. Rica ederim, şunu bana gösterin.

Çocuğun yüzünü açtı, haykırdı.

— Amaan! Ne şişman, ne güzel! Yaşamaktan başka bir istediği yok.

Kılavuz kadın, bilgiç bilgiç hüküm yürüttü.

— Ha şunu bileydiniz! Bu iş hep böyledir. Elâleme yük olacak değil mi ya, mutlaka dev gibi sağlam olur.

Norine neşelenmiş, rikkate gelmişti; bir çocuk görünce daima heyecanlanan kadınlara mahsus okşayıcı bakışlarla, onu seyrediyordu. Bir cümleye haşladı.

— Yazık, günah, insanın içi nasıl elverir de...

Lâkin, sustu, cümleyi değiştirdi.

— Evet, bu melek gibi yavrucakları terk etmeğe mecbur olmak ne yürekler acısı şey!

Couteau kadın:

— Allaha ısmarladık! Hoşça kalın! diye haykırdı. Bana trenimi kaçirtacaksınız. Dönüş biletleri de bende, öteki beş kadın beni garda bekliyorlar. Yetişemezsem kıyametleri koparırlar!

Koşa koşa çıkarken, Mathieu peşinden gitti. Kadın, basamakları dörder dörder inerken, merdivende, kucağındaki hafif yüklerle beraber az kaldı düşüyordu. Sonra, kendini

arabaya atıp da araba hareket edince :

— Oof! Hele şükür, dedi. Şu kızı görüyor musunuz, mösyö? Ayda on beş franga kıyamadı da üstelik matmazel Rosine'i kabahatli buluyor. Kadıncağız, çocuğuna, ilk komünyon yaşına kadar iyi bakılsın diye; bana dört yüz frank verdi... Bu çocuk da, sahiden tosun gibi. Bakın hele! Yoo! Sevda çocukları güzel oluyor. Ne yazık ki, en güzelleri, ekseri en erken ölüyorlar.

Mathieu, kılavuz kadının kucağında, Norine'in yerini almış olan çocuğa bakıyordu. Yavru, törenle idama götürülen, ölüm mahkûmu bir prens çocuğu gibi, bembeyaz bir kundağa sarılmış, dantelâlarla süslü, gayet ince çamaşırlar giydirilmişti. Şimdi, Mathieu, o feci hikâyeyi hatırlıyordu. Ananın ölümünden üç ay sonra, baba, kızının koynuna girmişti, bu iğrenç gizli münasebetten şu çocuk doğmuş, muayyen bir ücret karşılığı, sütni neye terk edilmişti, kadın, onu, ardına kadar açık bırakılacak bir pencerenin veya bir kapının tesadüfüne bırakarak, fütursuzca yok edecekti. Daha şimdiden melek kadar güzel, zarif bir yüze sahip, henüz doğmuş olan yavru çok uslu idi, hiç ağlamıyordu. Mathieu'nün vücudunu, feci bir ürperti sarstı, Saint-Lazare garının avlusunda, Couteau kadın, arabadan hızla atladı.

— Teşekkür ederim, mösyö, çok nezaket gösterdiniz, dedi... Tanıdığınız madamlara be-

ni tavsiye etmek lûtfunda bulunursanız emirlerine amadeyim!

Mathieu, arabadan inince, gözüne ilişen bir manzara karşısında, bir müddet daha orada durdu. Her birinin kucağında, kundakta bir çocuk bulunan, köylü tavırlı beş kadın, yolcuların ve yüklerin itiş kakışı ortasında, dara gelmiş kuzgunlar gibi, kocaman sarı gagaları endişeli, kara kanatları telâşla çırparak, koşuyorlar, çarpınıyorlardı. Sonra, Cou-teau kadını nihayet görünc, hep bir ağızdan haykırıştılar, beşi birden, azgın ve yırtıcı bir seğırtişle ona doğru atıldılar. Karşılıklı, şiddetle bağırıştıktan, sert sert konuştuktan sonra, altısı birden, hotozlarının kordelâları dalgalanarak, etekleri uçuşarak, leşliğe dönemekten korkan yırtıcı kuşların sürü halinde uçuşu gibi, çocuklar kucaklarında, trene saldırdılar. Duman ve düdük sesleri arasında, dadılar gözden kayboldular. Mathieu, büyük kalabalığın ortasında yalnız kalmıştı. Bu uğursuz kuzgunların, her sene Paris'ten alıp götürdükleri ve yüzlerini bir daha kimsenin görmediği çocukların sayısı yirmi bindi. İnsan tohumunun ziyan olması, zevk için, kızgın kaldırıma atılması yetmiyordu, mahsulün fena toplanması, çocuk düşürmelerle, çocuk kaatillikleriyle, feci fireler vermesi yetmiyordu, üstelik, canlı mahsul, ambara baştan savma yığılıyor, yarısı mahvoluyor, eziliyor, öldürülüyordu. Fire devam ediyor, kazancın ko-

kusunu alan hırsız ve kaatil karılar, yedi iklim dört bucaktan geliyorlar, kucaklarına sığdırabildikleri kadar yeni doğmuş, henüz dile gelmemiş hayatı, ölüm haline getirmek için, alıp uzaklara götürüyorlardı. Bunlar, av köpekleriydi, kapıları gözetliyorlardı, mâsum tenin kokusunu uzaktan alıyorlardı. Topladıkları yığın yığın çocuk garlara doğru sevk ediliyordu, bu karılar, beşikleri, hastahane ve doğum evi koğuşlarını, hükûmetin mahrem doğum yurtlarını, ebe kadınların şüpheli odalarını, yakacak ateşi, yiyecek ekmeği olmıyan loğusaların sefil izbelerini boşaltıyorlardı. Bütün kundaklar yığın halinde toplanıyor, tartaklanıyor, ta falan yere, meçhule, şuursuz olarak veya istekle cinayete doğru gönderiliyor, dağıtılıyordu. Kökünden silip süpüren hamleler fırtına hızıyla geçiyor, tırpan, kesat mevsimi tanımadan, başakları her lâhza biçiyordu. Miniminiler, nasıl fena ekilip fena biçiliyorsa, gıdaları da fena veriliyordu. Korkunç firenin, gürbüz doğdukları halde öldürülen, sütü hayat veren yegâne sütnineden, anadan ayırılan çocukların sebebi bu idi.

Mathieu, birdenbire, yavrularını, Gervais kucağında olduğu halde, geniş kırların ortasında, Yeuse köprüsü üzerine mutlaka kendisini keklemekte olan, sıhhatli ve kuvvetli Marianne'ı düşününce, yüreği ısındı. Bir yerde okuduğu rakamlar hafızasında canlanı-

yordu. Sūtninelikle geçinilen bazı eyaletlerde, sūtnineye verilen yavrular arasında ölüm vakaları yüzde elli nisbetindeydi; en iyilerinde yüzde kırk, en kötülerinde yüzde yetmişti. Yapılan hesaba göre, bir asır içinde on yedi milyon çocuk ölmüştü. Ölüm vakaları yekûnunun vasatı, uzun müddet, senede yüzle yüz yirmi bin arası devam etmişti. En kanlı devirlerde, en yaman fatihlerin giriştikleri büyük boğuşmalarda, bu kadar çok adam ölmemişti. Bu, Fransanın, her sene kaybettiği dev ölçüsünde bir savaştı; var kuvveti bu gayya kuyusunda kayboluyor, her ümidi bu mezarlığa gömülüyordu. Sonunda, mutlaka bozgun vardı, milletin budalaca ölümü vardı. Mathieu, dehşete kapıldı, içinde yaşadıkları huzur ortasında, akıllı uslu hayat ve sıhhat ortasında Marianne'a kavuşmak ihtiyacından, bu teselli verici ihtiyaçtan başka bir şey duymadı, oradan savuştu.

III

Bir perşembe sabahı, Mathieu, doktor Boutan'ın evinde öğle yemeği yiyordu. Doktor, on seneden fazla bir zamandan beri, Üniversite sokağında, Palais Bourbon arkasındaki bir binanın asma katında otururdu. Döl bereketinin ateşli bir tarafları olan bu adam, kendinin de tuhaf bulduğu bir tezatla, bekârdı, bu hali izah ederken, o hoş babacan

edasiyle, bu sayede, başkalarının karılarını doğurtmakta daha serbest olduğunu söyledi. Sayısı çok fazla olan müşterilerinin arasız itiş kakışı arasında, biricik boş zamanı, yemek vakti idi; öyle ki, bir ahababı kendisiyle ciddi bir şey konuşmak istediği zaman, onu, alelâcele, bir yumurta, bir pirzola yenilip bir fincan da kahve içilen çok mütevazı bekâr sofrasına davet etmeği tercih ederdi.

Mathieu, kendisine, mühim bir mesele hakkında danışıp fikrini almak istiyordu. İki hafta düşündükten sonra, ziraat işini denemek, hiç kimsenin tanımadığı, kadri bilinmiyen o Chantebled malikânesini hercû merçten kurtarmak hulyası, zihninde öyle yer almağa başlamıştı ki, bir karar verememek yüzünden artık rahatsız olacak hale gelmişti. Önüne geçilemeyecek kuvvetle, döl yetiştirmek, hayatı devam ettirmek ihtiyacı; vücade getireceği eseri, sıhhat, kuvvet, zenginlik yaratmak eserini bulan ve bu yüzden uykuları kaçan bir insanın şiddetli arzusu, içinde, günden güne büyüyordu. Fakat, basiretli ve derin bir akıllılık eseri olduğunu yalnız kendisinin sezdiği, görünüşte pek çılgınca bir iş olan bu teşebbüse girişmek için, ne kadar büyük bir cesarete, ne parlâk bir ümide ihtiyacı vardı! Bunu kiminle münakaşa edebilir, son tereddütlerini kime anlatabilirdi? Boutan'a danışmak aklına gelir gelmez, ondan hemen bir randevu istedi. Ona höyle bir

sırdaş lâzımdı, geniş fikirli, mert, hayata tapan, zekâsı engin, mesleğin dar telâkkilerine esir olmıyan bu adam, teşebbüsün ilk güçlüklerinden sonrayı, ileriye görebilirdi.

Masanın başına geçip karşılıklı oturur oturmaz, Mathieu, sırrını heyecanla açtı, anlattı, hulyasını, — kendisinin de gülerek dediği gibi — destanını uzun uzadıya izah etti. Doktor, onun sözünü kesmeden dinledi; karşısındakinin gitgide artan yaratıcılık heyecanını paylaştığı besbelli idi. Nihayet hükmünü vermek sırası gelince :

— Vallahi, azizim dedi, tatbikat bakımından size bir şey diyemeyeceğim, çünkü ömrümde bir salata dikmiş adam değilim. Hatta, şunu da söyleyim; tasavvurunuz bana öyle cüretli bir iş gibi görünüyor ki, erbaba danışacak olursanız, dünyanın en kuvvetli, eu inandırıcı sebeplerini ileri sürüp sizi bu işten vazgeçirecektir. Ancak, bu eserden, öyle parlak bir imanla, öyle ateşli bir aşkla bahsediyorsunuz ki, bu işlerin acemisi olduğum halde, giriştiğiniz teşebbüsü başaraçağınıza mutlak surette inanıyorum. Diğer taraftan, fikriniz, bütün düşüncelerime uyuyor, on seneden fazla bir zamandır, Fransa'nın, eğer çok nüfuslu ailelerin yeniden üremesi isteniyorsa, toprak sevgisine, toprağa bağlılığa dönmesindeki, şehirlerden kaçıp tarlalardaki kuvvetli ve bereketli hayatı benimsemesindeki zarureti durmadan isbat edi-

yorum. Nasıl olur da fikrinizi tasvibetmem? Hattâ, tahmin ediyorum ki, buraya gelirken, nasihat istiyen herkes gibi, sırf, beni aynı mücadeleye hazır bir kardeş olarak bulacağınızı düşünüyordunuz.

İkisi de, candan güldüler. Sonra, Boutan, işi hangi sermaye ile yürüteceğini sorunca, Mathieu, katiyen borçlanmak istemediğini, çalışmanın zafere ulaştıran kuvvetine emin olduğu için, icabederse ancak birkaç hektarla işe başlayacağını söyledi. Kendisi dimağ vazifesi görecek, lüzumlu kolları nasıl olsa bulurdu. Zihnini kurcalıyan biricik tasa, Séguin'i kandırıp, eski av köşkü ile beraber etrfındaki birkaç hektarlık toprağı, senelik taksitlerle ve peşin para istemeden kendisine bıraktırmaktı. Bu hususta doktora danışınca, Boutan :

— Oo! diye cevap verdi, zannederim, memnunlukla kabul eder, çünkü, bu bakımsız, muazzam arazi, onun gitgide artan para ihtiyaçları arasında kendisine öyle fazla geliyor ki, satabilirse çok memnun olacağını biliyorum... Karı koca arasındaki geçimsizliğin boyuna arttığını bilmiyor değilsiniz.

Lâkırdıyı yarıda kesti, sordu :

— Peki, dostumuz Beauchêne'e, fabrikadan ayrılacağınızı haber verdiniz mi?

— Doğrusu, henüz haber vermedim. Hattâ, bu sırrı muhafaza etmenizi rica ederim, çünkü meseleyi kendisine anlatmadan

önce, işi tamamiyle bitirmek istiyorum.

Yemeklerini acele ile yemişlerdi, sıra kahveye gelmişti; doktor, Mathieu'yü kendi arabasıyla fabrikaya götürmeği teklif etti; kendisi de oraya gidiyordu, madam Beauchêne, haftada bir defa muayyen günde gelip Maurice'in sıhhatini yoklamasını rica etmişti. Bacakları hâlâ hasta olan çocuğun midesi de öyle nâzik, öyle zayıftı ki, sıkı bir rejim takibetmesi lâzımgeliyordu.

Boutan devam etti :

— Ananın emzirmedeği çocukların midesi böyledir işte. Sizin gayretli eşiniz için mesele bambaşkadır. Çocuklarını, canları ne isterse yemekte serbest bırakabilir. Bu zavallı küçük Maurice üç yerine dört kiraz yese midesi bozuluyor... Haydi bakalım, dediğimiz gibi, sizi fabrikaya götüreyim. Yalnız, önce Roquépine sokağına uğrayıp bir sütnine seçeceğim. Umarım, uzun sürmez... Çabuk, gidelim!

Arabada, sütnine idarehanesine zaten Séguin'ler için gittiğini anlattı. Séguin, doğumun ertesi günü karısına karşı, kısa süren bir muhabbet nöbeti geçirdiği için, bir gün evvel doğan kızı Andrée'nin sütninesini kendisi seçmekte ısrar etmişti. Evlerinde, bir faciadır gidiyordu. Séguin, bu işten anladığını iddia ediyordu, dev görünümlü, muazzam memeli, sağlam bir kadın bulmak istemişti. Fakat, çocuk, iki aydenberi sararıp soluyordu, çağrılan doktor, çocuğun, düpe-

düz açlıktan ölmekte olduğunu söylemişti. İriyarı kızın sütü yoktu, daha doğrusu, sütü tahlil edilmiş, fazla sulu, kifayetsiz bulunmuştu. Sütüne değiştirmek büyük bir meseleydi! Evin içinde kıyametler kopuyor, Séguin artık biç bir işle meşgul olmayacağını söyleyerek kapıları güm güm vuruyordu.

Boutan, lâfını şöyle bitirdi :

— Onun için, yeni bir sütüne bulup göndermeği bana bıraktılar. Hem acele etmek lâzım, çünkü zavallı küçük Andrée'yi pek merak ediyorum. Böyle çocuklara insan acıyor.

Mathieu :

— Evet ama, dedi, annesi niçin emzirmemiş ?

Doktor, eliyle çaresizlik belirten geniş bir hareket yaptı.

— Aman, azizim, siz de artık fazla şey istiyorsunuz. Zengin tabakaya mensup Parisli bir kadının, sürdüğü hayat arasında, devam ettirmek zorunda bulunduğu yaşayış tarzı içinde davetler, suhareler, ardi arası gelmiyen sokak işleri, türlü türlü içtimai zaruretler ortasında, çocuk emzirmek gibi bir vazifeyi, gayret istiyen devamlı bir işi kabul edeceğine nasıl ihtimal veriyorsunuz ? On beş ay her şeyden el çekmek, vazgeçmek lâzım. Kocalarına âşık kadınlar, kıskanç kadınlar da ayrı, bunlar, çocukla koca arasında bir seçme yapıp kocayı tercih eder-

ler. Kendilerini silker atar korkusu ile, nefislerini ona hasrederler... Netekim şu madam Séguin, çocağını kendisi emzirmeği çok istediği halde yapamadığını, sütü olmadığını söyleyerek eseflenir gibi görünüp, elâlemle alay eder ama bir kere denememiştir bile; ilk çocuğunda başlasaydı, hiç şüphesiz, her hangi sütnineden farksız bir sütnine olabilirdi. Bugün, çocuğuna meme vermesine engel olan şey, artık kocasına olan sevgisi değildir, yoo, ne gezer. Muhakkak olan şu ki o mânasız, altüst olmuş hayatı ile, böyle bir gayret sarfından âcizdir. Ne yazık... Asıl kötüsü şu ki, çocuklarını emzirmiyen analar üç dört nesilden sonra, hepsi doğruyu söylemeye başlıyorlar, artık meme veremez hale geliyorlar, meme guddesi dumura uğruyor, süt akıtmak kabiliyetini kaybediyor. İşte bu neticeye doğru gidiyoruz, dostum, muvazenesi bozulmuş, eksik, tesadüfen çocuk doğurmağa belki hâlâ müstait, fakat emzirmekten kesin olarak âciz bir biçare kadınlar nesline doğru gidiyoruz.

O zaman, Mathieu, madam Bourdieu'nün evinde ve çocuk esirgeme yurdunda gördüğü şeyleri hatırladı. Düşüncelerini Boutan'a söyledi; doktor, yine, ümitsizliğini anlatan geniş bir el hareketi yaptı. Onun fikrince, daha yapılması gereken koskoca bir insanlık dayanışı ve ictimaf kurtuluş işi vardı. Gerçi, insanlar arasında şimdiden, sevinilecek

bir sevişme hareketi belirliyordu, birçok özel hayır işleri için yurtlar kuruluyordu. Fakat, daima kanayan korkunç, koskoca yaranın karşısında, bu tesiri az ilâçlar, esassız kalıyor, olsa olsa, takipedilecek yolu gösteriyordu. Lâzım olan şey, genel tedbirler, milleti kurtaracak kanunlardı. Kadın, gebeliğin ilk zahmetli günlerinden itibaren yardım ve himaye görmeli, çetin işlerden esirgenmeli, kutsal bir varlık olarak kabul edilmeliydi; sonra sükûn içinde, eğer kendisi istiyorsa gizlice doğurmalı, ondan, bir ana olmaktan başka bir şey istenilmemeli idi; daha sonra, anaya ve çocuğa, nekahat devresinde, tekrar aylarca süren emzirme devresinde, nihayet çocuk dünyaya gelip de, kadın, yeniden sıhhatli ve gürbüz bir zevce olacağı güne kadar bakılmalı, yardım edilmeli idi. Bu iş, birtakım tedbirler almaktan, evler, gebelere mahsus barınaklar, gizli doğum yurtları, nekahathaneler vücuda getirmekten ibaretti; çıkarılması gereken himaye kanunları, vapılması icabeden emzirme işinde yardımlar da ayrı idi. Marazı, doğumlardaki korkunç fireyi, mininiler üzerine, bora balinde esen ölüm yelini yenmek için, bir tek tesirli çare vardı, o da, bunu önlemektir. Yeni doğan çocukların korkunç nisbetteki ölümünü durdurmak, milletin böğründe mütemadiyen açılan, onu harabeden, her gün bir parça daha öldüren o yarıyı kapamak, ancak, önleyici tedbirlerle mümkün olabilirdi.

Doktor devam etti :

— Bütün bunları hulâsa eden bir hakikat vardır ki, o da, ananın, kendi çocuğunu emzirmesi lüzumudur... Bizim demokrasimizde, kadın, gebe kalır kalmaz, yücelir. Her türlü ululuğun, her türlü kuvvetin, her türlü güzelliğin timsali odur. Bakire, yokluktan ibarettir, ana, hayatın ebediliğidir. Kadın, içtimai bir tapınma mevzuu olmalı, bizim dinimiz olmalıdır. Anaya tapmağı öğrendiğimiz zaman, önce vatan, sonra insanlık kurtulacaktır... Onun içindir ki, dostum, çocuğunu emziren ana levhasının, beşer güzelliğinin en yüksek ifadesi olmasını istiyorum. Ahl Parisli kadınlarımıza, bütün Fransız kadınlarımıza nasıl anlatmalı ki, kadının güzelliği kucağında bir çocukla, ana olmaktır. Bu moda, iki yana yapışık saç modası, yahut dar etek modası gibi, yerleştiği gün, biz, dünyanın hâkimi kraliçe bir millet oluruz!

Bir milleti baştan başa değiştirmenin, ancak, sık sık değişir bir şey olan güzellik mefhumıyla mümkün olduğunu bildiğinden, çok çocuklu aile modasını yaymak için âdetleri nasıl değiştireceğini bilemiyor, kederinden, acı acı gülüyordu. Sözünü şu hükümle bitirdi.

— Hulâsa, bence, biricik çare, çocuğu ananın emzirmesidir. Emzirmek imkânına sahip olduğu halde bu işi yapmıyan her ananın suçu büyüktür... Sonra, bazı hallerde, ana, ödevini yerine getirmek hususunda mut-

lâk bir imkânsızlıkla karşılaştığı zaman da, emzik var; emzik, temiz tutulursa, itina ile kullanılırsa, çocuğa verilecek süt takim edilirse, mûsait neticeler alınır... Uzak yerde sütnine meselesine gelince, bu, çocuk için hemen hemen muhakkak ölüm demektir, eve sütnine almak meselesi ise, ayıp bir alışveriş, hesapsız kötülükler kaynağı, hattâ çoğu zaman, çifte cinayettir; ananın çocuğunu da, sütninenin çocuğunu da, bile bile feda etmektir.

Araba, Roquépine sokağında, sütnine idarehanesinin kapısı önünde durdu.

— Beş çocuk babası olduğunuz halde, bahse girerim, bir sütnine idarehanesine ayak basmamışsınızdır.

Mathieu :

— Ne yalan soyleyeyim, basmadım, cevabını verdi.

— Eh, öyleyse inin, burasını görün. İnsan herşeyi öğrenmelidir.

Roquépine sokağındaki idarehane, mahal-
lenin en önemli, en iyi tanınmış müesssesiydi. Burayı kırk yaşlarında kadar, sarışın, biraz sivilceli yüzü de vakarlı bir ifade taşıyan her zaman kısıvrak korsalı, yaprak rengi, ipekli soluk bir fistan giyen, madam Broquette isimli bir kadın idare ediyordu. Fakat, bu madam, müessesenin şerefini, vekarını temsil etmesine, müşterilerle temasa memur olmasına mukabil, idarehane-

nin asıl ruhu; durmadan çalışan kolu, madam Broquette'in kocası, sivri burunlu, keskin bakışlı, dağ gelinciği kadar çevik, elli beş yaşlarında ufak tefek bir adam olan mösyö Broquette'ti. İdarehanenin âsaişine bakmağa, sütninelere nezaret etmeğe, terbiye vermeğe memur olan bu adam, onları kayıt ve kabul ediyor, temizliyor, gülümsemeği, nazik davranmağı öğretiyor, odalara dolduruyor, çok fazla yemek yemelerine mâni oluyordu. Sabahtan akşama kadar, ortada görüleni yalnız o idi; kıyı bucak dolaşıyor, pis, kaba, çoğu yalancı ve hırsız kızlardan mürekkep bu müthiş kalabalığa dehşet salıyordu. Yalnız rutubetli zemin katı müşterilere açık olan, herbiri yatakhane şekline sokulmuş altı odalı iki katlı bir bina olan müessese, harap eski bir konak yavrusu; içinde, emzirdikleri çocuklarla birlikte sütninelerin gecelediği bir nevi oteldi. Mütemadi gelişler, mütemadi gidişler oluyor, daha o sabah trenden inmiş köylü kadınlar, sandıklarını sürükliyerek, kundakta çocukları taşıyarak, arasız koşuyorlar, odaları, koridorları, bekleme salonlarını, akla hayale gelebilecek en berbat bir karmakarışıklık ortasında yabani vaveylâlarla ve pis kokularla dolduruyorlardı. Evin içinde, bir de matmazel Broquette vardı; göbek adı Herminie olan, kansızlıkla kemirilmiş, uzun boylu, sıska, on beş yaşındaki bu soluk benizli kız, gözönüne serilmiş bu et kaynaş-

ması ortasında, azçok sütle dolup taşan bu sütnineler yığını içinde, yavan bâkire vücudunu gevşek gevşek gezdiriyordu.

Müesseseyi çok iyi tanıyan Boutan, peşinde Mathieu olduğu halde içeri girdi. Oldukça geniş olan orta yol, dipte camlı bir kapı ile bitiyor, bu kapı, rutubetle çürümekte olan tekerlek bir çimenliğin ortasına dikilmiş sıska fidanlı avlumsu bir yere açılıyordu. Bu yolun sağında, madam Broquette'in kalem odası vardı; ortasında, boyasız tahtadan, yağlı bir masa ile, duvarları boyunca peykelerden ibaret eşya ile döşeli bitişik odada, kucaklarında memedeki çocuklariyle bekliyen sütnineleri, madam Broquette, isteyen müşterilere, bu kalem odasında gösterirdi. Kalem odasında, kırmızı kadifeli, eski bir ampir oda döşemesi, akaju bir geridon, yaldızlı bir konsol saati, koltukların arkasına serilmiş dört köşe işlemeler vardı. Yemekhane, yolun sol tarafında, mutfak yakınındaydı; içerisinde, etrafı, patlak hasırlı, karmakarışık duran iskemlelerle çevrilmiş, muşamba örtülü iki uzun masa vardı. Burası hergün süprüldüğü halde, loş köşelerde, uzun zamandan beri birikip kalmış sırnaşık bir kirin varlığı seziliyordu. Kapıdan girer girmez, mutfakta kavrulmuş soğanlardan, ekşimiş sütlerden, temiz tutulmayan kundaklardan, bu murdar köylü kadınların bütün kirli çamaşırlarından pis, kekremsi bir koku yükseliyordu.

Boutan, kalem odasının kapısını itince, madam Broquette'i, iş başında buldu; orada oturan yaşlı bir zatın karşısında bir alay sütünine teşhir ediyordu. Doktoru görünce, üzül-düğünü anlatan bir hareket yaptı. Doktor Boutan, onu durdurdu :

— Yok, yok, işinize bakın, dedi. Benim acelem yok, bekleriz.

Mathieu, açık duran kapıdan, evin kızı Herminie'nin pencere yanındaki kırmızı kadife koltuklardan birinde oturup, dalgın dalgın roman okumakla meşgul olduğunu görmüştü; annesi de, ayakta, o kurumlu haliyle, malını methe-diyor, ağzını açmadan oturan, bir türlü karar veremiyor gibi görünen yaşlı zatın önünde, sütninelere geçit yaptırıyordu.

Doktor gülerek :

— Haydi, gidelim, bahçeyi görelim, dedi.

Bir bahçesi, temiz havası, hattâ bir ağacı, hulâsa sayfiye manzarası bulunduğu, el ilân-larında yazılı olan müessese, bunlarla övünürdü. Camlı kapıyı açtılar, ağacın yanında, bir peykeye oturmuş, şişman bir kadın gördüler; herhalde, trenden henüz inmişti, bir gazete parçasıyla, kucağındaki çocuğun kıcını siliyordu. Kendisi de murdardı, daha yüzünü gözünü yıkamadan oraya düşmüştü. Bir köşede, mutfak, karmakarışık yığılı çatlak kâselerle, kimisi yağlı, kimisi pasla kemirilmiş eski çanak çömlekle dolmuş taşıyordu. Bahçenin öteki ucunda, camekânlı bir kapıdan, sütni-

nelere mahsus bekleme odasına giriliyordu; asılı paçavralardan, sürünen ve kuruyan kirli döşeklerden, oraya da bir çirkef akıyordu. Bunlar bu tabiat köşesinin biricik çiçekleriydi.

O sırada, birdenbire, nereden çıktığı iyice anlaşılamadan mösyö Broquette fırladı. Saygı gösterilmesi gerekir bir müşteri olan Boutan'ı görmüştü.

— Madam Broquette meşgul mü ki?... dedi. Burada durmanıza katiyen razı değilim. Gelin, gelin, rica ederim.

Gelincik gözlerine benziyen gözleri, kucagındaki çocuğun kışını temizlemeğe uğraşan murdar kıza takılmıştı; bu manzaraya pek çanı sıkılmış olduğu için, bu kadar fazla ısrar edişi, sırf, bu ziyaretçilerin, evin kıyı bucagını daha fazla dolaşmalarına meydan vermemek içindi. Tesadüf, doktor da, arkadaşını, bekleme odasının camlı kapısına kadar götürmüştü; oradan bakınca görülen manzara, soyunup dökünmüş, kendilerini gelişigüzel bırakıvermiş sütninelerin manzarası, hiç de hoş bir şey değildi. Bunlar, orada, peykeler üzerinde, müşteri bekliyerek uyuşuk uyuşuk geçirdikleri uzun tembellik ve uyuklama saatlerinde göğüslerini bağırılarını çözüyorlar, esniyorlar, geriniyorlar; kollarının yorgunluğunu gidermek için, çocukları, üstü daima yığınla çocuk dolu olan masanın üstüne, çıkınlar gibi bırakıyorlardı; yerde, yağlı kâğıt-

lar, ekmek kırıntıları, iğrenç paçavralar, çeşit çeşit murdar şeyler vardı. Bu çok bakımsız ahırın, bu inek ahırının karşısında, iki adamın midesi dönüyordu.

Mösyö Broquette, hâlâ :

— Rica ederim, doktor, benimle beraber gelin, diyip duruyordu.

Nihayet, şiddet göstermek; müessesenin temize çıkan adını kurtarmak için bir ibret dersi vermek lâzımgeldiğini anladı. İri boylu kıza çullandı.

— Baksanıza bana, bu ne pislik böyle, şu çocuğu temizlemek için bir parça ılık su alamaz mısınız?... Hem, bir defa, burada işiniz ne? Gelir gelmez yukarı çıkıp temiz pak niçin yıkanmadınız?... Başınızdan aşağı ben mi bir kova su dökeyim?

Kadını ayağa kalkmağa zorladı, şaşkın, korkak bir halde önüne kattı, götürdü. Onu merdivene kadar böylece sürdükten sonra, doktorla Mathieu'yü tekrar kalem odasının önüne getirdi, sızlandı.

— Ah! Doktor, bilseniz, bu karılara bir el yıkatıncaya kadar ne zahmetler çekiyorum! Halbuki bizler ne kadar temiziz, övünsek övünsek ev temizdir diye övünürüz! Diyebilirim ki, bir kenarda bir zerre toz görülürse, kabahat bende değildir.

Fakat, sütnine yukarı çıkılberi, üst katlarda müthiş bir gürültü kopuyordu. Herhalde, bir münakaşa, bir çekişme oluyordu. Ya-

bancılarının hiç bir zaman ayak basamadığı bu merdivenden, zaman zaman, bir lâğımdan akar gibi, murdar kokularla karışık kepazelikler taşıyordu. Sonra, o murdar koku, rezilce bir patırdı ile karışık aksedince, artık tahammül edilmez hale geldi.

Mösyö Broquette, sonunda :

— Affınızı rica ederim, dedi. Madam, sizi hemen şimdi kabul edecek.

Fırladı, sessiz bir çeviklikle, merdivenden yukarı süzüldü. O yukarı çıkar çıkmaz bir vaveylâ koptu. Sonra, ev, birdenbire, bir ölüm sessizliğine gömüldü. Yalnız, kalem odasından, azametli bir edâ ile malını övmeye devam eden madamın sesi geliyordu.

Boutan, Mathieu ile birlikte, avludaki yolun bir başından öte başına gidip gelerek, ona izah etti.

— Lâkin, dostum, bu ancak maddî bakımdan işlerin iç yüzü, yine birşey değil. Sizde, ruhların içyüzünü gösterebilsem. Hem, unutmayın ki, bu müessese, orta derecede iyi olanlardan biridir; zira bundan daha berbat izbeler vardır ki, zabıta, çok aykırı yolsuzluklarından dolayı bazan kapatmağa mecbur olur... Gerçi bunlar nezaret altındadır, gerçi, sütnineleri, işe girerken ellerinde birer cüzdan bulundurmağa, iyi ahlâk vesikalarına, her türlü evraka sahip olmağa, ilk günü, vilâyete tasdik ettirip oradan son müsaadeyi almağa mecbur eden sıkı nizamlar vardır.

Ama, bunlar, teselliden ibaret tedbirlerdir, ne sütünenin loğusalıktan kalkalı kaç ay geçtiği hakkındaki yalancılıklara, ne hasta çocukların yerine sapasağlam çocuklar koymak desisesine, ne de hattâ bazı kadınların yeni baştan gebe kaldıkları halde ilk loğusalıklarıymış gibi davranmak cüretinde bulunmalarına, hiç bir hileye mâni olamamaktadır. Bu kadınların eşsiz bir para hırsiyle, bir tamahkârlıkla icadettikleri bütün feci hileleri, bütün canice yalanları tasavvur edemezsiniz... Buna da akıl yatıyor, sadece, bu sütünelik zanaatını seçmekle, bence bu kadınlar, beşer seviyesinin en aşağısına düşüyorlar, insanı bundan daha fazla çileden çıkartan, daha fazla aşağılatan bir zanaat yoktur. Birçokları, hem de o zamana kadar dürüst yaşamış olan kızlar, tıpkı, süt versin diye boğaya çektirilen inek gibi, erkeğe gidiyorlar. Sütüneliği meslek edinmiş kadın için, çocuk, başlangıçta lüzumlu bir şeyden, bir ticaret vasıtasından ibarettir. Netekim, peydahlanır peydahlanmaz ve kadının sütünü satmak imkânı bulunur bulunmaz, ölse de ehemmiyetsizdir, artık ha var, ha yoktur. Sütünelik, budalaca şursuzluğun, hayvanca aşağılığın son derecesidir. Hem, yapılan rezil alışverişin canice tesirine bakın ki, sütünenin, sütünü attığı çocuk, çok defa, tabiatın kendisine tahsis etmediği cinsten olan bu sütü içtiği için ölüyor; ama, hemen daima, sütünenin kendi çocuğu da,

ağırlık veren bir çıkın gibi taşınmak ve süt-ten kesilir kesilmez, hayvanlara verilen kepek bulamacından yedirilmek yüzünden ölüyor; yani, iki kurban verilmiş oluyor, iki ananın ikisi de cinayetle suçludur; en yaman, en alçakça bir cinayetin suçlusu; henüz doğmuş olan, yok olup gitmeleri hiç kimsenin tasa etmediği biçare mahlûkları öldürme cinayetinin suçlusudur; halbuki, bu yavruların ölmesi, sevgilerimizin ve ümitlerimizin bu aptalca katli karşısında, hepimizi, tersine, bir isyan ve korku feryadiyle avaz avaz haykırtmalıdır... Ah! Dipsiz bir kuyu bu, ölüm canavarına ödenen bu müthiş haracın sonu gelmiyecek olursa, bütün memleket o kuyuya düşecek, orada boğulacaktır.

Doktorla Mathieu, konuşa konuşa, yemekhanenin kapısı önüne gelmişler, orada durmuşlardı; o sırada, kapı bir lâhza açık kaldı, yemek masasının başında, Couteau kadını gördüler; hoş edalı, temiz pak giyinmiş iki genç köylü kadının arasında oturuyordu. Yemek, saati geçtiği için, üçü de, tabaksız çatalsız, acele acele sucuk yiyorlardı; görünüşe bakılırsa, kılavuz kadın henüz trenden inmişti, getirdiği sütnine kafilesini yerli yerlerine teslim ettikten sonra, malından elinde kalan bu iki sütnine ile birlikte gideceği başka yerlere gitmek için, bir parça karnını doyurmakta acele ediyordu. Masaları şarapla nemli, duvarları yağ lekeleri dolu yemekhane,

avluya kadar, pis bir delikli taş kokusu üflüyordu.

Mathieu, kılavuz kadınla olan karşılaşmalarını anlatınca, Boutan :

— Couteau kadını tanıyorsunuz demek kil diye baykırdı. O halde, azizim, cinayetin dibine ulaşmışsınız. Asıl gulyabani, bu Couteau kadındır... Halbuki, o güzelim içtimai düzenimizde, bu kadın, faydalı bir çarktır, ben de, onun getirdiği sütninelerden birini seçerek, vazifemi yerine getirebilirim, herhalde sevineceğim !

O sırada, madam Broquette, gayet nezaketle, onları kalem odasına aldı. İhtiyar zat, emzikli göğüslerden yana müessesenin elinde bulunan en iyi malların karşısında uzun uzun düşündükten sonra, hiçbirini seçmeden, tekrar geleceğini söyliyerek çıkıp gitmişti.

Madam Broquette, akıllıca bir lâf etti.

— Öyle adamlar var ki ne istediklerini bilmiyorlar. Kabahat bende değil, affınızı dilerim, doktor... Eğer iyi bir sütnine istiyorsanız, hoşnut kalacaksınız, çünkü, tesadüf, çok iyi sütnineler geldi... Bakın, size göstereyim.

Herminie, romanından, başını kaldırmağa tenezzül etmemişti. Gomülüp oturduğu koltuktan kalkmadı, bezginliğe ve can sıkıntısına gömülü, kansız, süzgün yüziyle, hep kitap okumağa devam etti. Mathieu biraz uzağa oturmuş, sadece onlara bakıyordu; Boutan

ise askerini teftiş eden bir komutan gibi; ayakta duruyor, her teferruatı, gayet dikkatle gözden geçiriyordu. Geçit başladı.

Önce, madam Broquette, kalem odasıyla bekleme odası arasındaki kapıyı açıp, elinin altındaki sütunlerin en iyilerini, herbiri çocuğunu kucağında taşıyarak, üçer kişilik gruplar halinde, telâşsızca, gayet asıl bir edâ ile, içeri aldı. Böylece, on iki sütüne, hem de dünyanın en çeşitli, en birbirine benzer kadınları, kolları bacakları iri, kendileri bodur olanlar; fasulye sırtığı gibi uzunlar, seğt saçlı esmerler; gayet beyaz tenli sarışınlar, çeviklerle hantallar, çirkinlerle şirinler, geçti. Fakat, hepsinde aynı bön ve endişeli gülümseme, aynı ürkek ve şaşkın salınma, alıcı bulamamaktan korkan o aynı endişeli hizmetçi hali, o esir pazarındaki cariye hali vardı. Kendilerini peşkeş çekiyorlar, teslim oluyorlar, beceriksiz, biçare kızlar gibi kırıtıyorlar, müşteri beğenmiş gibi görününce derhal, için için bir sevinçle neşeleniyorlar, arkadaşları galebe çalacakmış gibi olunca, tersine, birdenbire somurtuyorlar, onlara fena fena bakıyorlardı. Kaz sürüsü gibi arka arkaya geliyorlar, yine öylece dönüp gidiyorlar, döşeme tahtaları üzerinde, hantal hantal, bezgin ve sersem yürüyorlardı. Bu on iki kadından üçünü, doktor, kısa bir muayeneden sonra, bir yana ayırdı. Sonra, o üçünde bir tanesini, daha derin muayeneden geçirmek üzere alıkoydu.

Madam Broquette, sinsice gülümsiyerek :

— Doktorun bu işten anladığı besbelli, dedi. Elimde her zaman böyle nâdide şeyler bulunmaz... Bu seçtiğiniz henüz geldi, yoksa, herhalde şimdiye kadar boş kalmazdı. Ona kendim kadar güveniyorum, çünkü, kendisini bundan evvel de işe yerleştirmiştım.

Esmer, orta boylu, tıknazca, kaba ve ba-yağı yüzlü, iri çeneli, takriben yirmi altı ya-şında bir kızdı. Fakat, daha evvel bir kapıda hizmet ettiği için, yol iz biliyordu.

— Peki, bu çocuk ilkiniz değil, öyle mi ?

— Hayır, efendim, ü-üncü çocuğum.

— Evli değil misiniz ?

— Hayır, efendim.

Boutan memnun olmuş göründü, çünkü, yolsuzluğa teşvik mahiyetinde olmakla be-raber, piç anaları, sütüne olarak, tercih edi-lir. Daha uysal, daha müşfik olurlar, daha az ücretle çalışmayı kabul ederler, arkaların-da bir aile yükü yoktur, bir korku sebebi olan bir koca bulunmaz.

Doktor, kadına başka sual sormadan, ev-rakını gözden geçirdi, vesikalarına, cüzdanına baktı, onu umumi bir muayeneye tâbi tuttu. Ağzını, diş etlerini muayene etti, dişlerin be-yaz ve sağlam olduğunu gördü. Sonra, bo-yun guddelerine geçti, hattâ, daha mahrem bir muayene için, kadını, bitişik bir odaya götürdü. Tekrar kalem odasına getirdikten sonrada, göğsünü inceden inceye tetkik etti,

guddenin gelişimine, memenin şekline baktı, sütün miktarını ve vassfını araştırdı. Avcuna bir iki damla süt damlatmıştı, bunun tadına baktı, gün ışığında muayene etti. Arada sırada :

— Âlâ, âlâ, diyordu.

Nihayet, çocukla meşgul oldu; annesi, onu, bir koltuğun üstüne bırakmıştı; çocuk, gözleri açık, gayet uslu, orada yatıyordu. Pek pek üç aylık, gürbüz ve kuvvetli görünen bir oğlandı. Doktor, onun tabanlarına ve avuç içlerine baktıktan sonra, irsî frengi ihtimalinden daima korkulduğu için, ağzın ve şercin sümük dokusunu muayene etti. Hiçbir hastalık bulmadı.

Bir lâhza başını kaldırdı, sordu :

— Bu çocuk sizindir ya?

— Aman, mösyö!... Tabii benim, kimden alacağım ki!

— Eey, kızım, ariyet de olabilir.

Muayene bitmişti. Doktor, kararını vermedi; bir şey söylemeden hâlâ kadına bakıyor, onu, aranılan bütün şartlara sahip gibi görmekle beraber, kim bilir nasıl bir kararsızlık duyuyordu.

— Aileniz hep sıhhatli insanlar mıdır, akrabanızın içinde, veremden ölmüş kimse var mı?

— Hiç yok, efendim.

— Olsa, tabii bana söylemezsiniz. Cüzdanlarda, bu nevi malûmata mahsus bir sa-

hife bulunmalı... Peki, siz içkiye düşkün değil misiniz, içmez misiniz ?

— Oo, amma yaptınız, mösyö !

Bu sefer öfkeleniyor, gocunuyordu. Doktor kendisini yatıştırmak zorunda kaldı. Bununla beraber, doktor, ne de olsa kazanç ihtimali bulunan bir şıkkı intihabedermiş gibi bir el hareketi yapınca, yüzü, şiddetli bir sevinçle aydınlandı. Boutan :

— Pekâlâ ! demişti. Muvafık, sizi tutuyorum... Eğer çocuğunuz derhal gidebilirse, size adresini vereceğim kapıya bu akşamdan itibaren girebilirsiniz... Adınız ne ?

— Marie Lebleu.

Madam Broquette, bir doktorla beraber işe karışmağa kalkışmamış, heybetli tavrını, müessesenin ahlâkını ve kibarlığını gösterir bir hafta olan, zengin hanımefendi edâsını muhafaza etmişti. Kızına döndü :

— Herminie, gidip baksana, madam Cou-teau halâ burada mı ?

Fakat, genç kız, yerinden bile kımıldanmadan, dalgın ve solgun gözlerini ağır ağır kaldırınca, annesi, ısmarladığı işi kendisi yapmak lüzumuna hükmetti. O iki güzel kızla birlikte çıkıp gitmek üzere olan Couteau kadını alıp geldi. Kızlar, avluda durup onu beklediler.

Doktor, para meselesini halletmekle meşguldü, sütnineye ayda seksen frank, idarehane, masraf karşılığı kırk beş frank verile-

cek, sütninenin yatıp kalkması için yer temin edilecek, yiyeceği verilecekti; emzireceği çocuğun anası babası, bu masrafı ondan kesebilirlerdi, fakat kestikleri yoktu. Yalnız, çocuğu memlekete göndermek işi kalıyordu ki, kılavuz kadına verilecek bahşış ayrı, bu iş için de bir otuz frank daha vermek icabedi-yordu.

Couteau kadın.

— Ben bu akşam dönüyorum, dedi, çocuğu götürürüm, hay hay. Ev d'Antin caddesinde dediniz, değil mi? Biliyorum, biliyorum, o evde oda hizmetçiliği eden benim bir hemşehrim kadın var... Marie hemen şimdi oraya gidebilir. Ben de, gideceğim yerlere gidip işlerimi bitireyim, iki saat sonra çocuğu ondan alırım.

O sırada, Boutan, açık kalan kapıdan, avludaki iki genç köylü karısının, kedi gibi cilveleşerek gülüşüp itiştikleri gördü.

— Baksanıza, bunları bana göstermediniz. Şirin şeyler... Bunlar da sütnine mi?

Couteau kadın o sinsî tebessümüyle cevap verdi :

— Sütnine mi? Hayır, hayır! Bir kapıya yerleştir diye bana emanet ettiler onları.

Kılavuz kadın, içeri girince, yan gözle bakıp Mathieu'yü süzmüş, lâkin tanımamalıktan gelmişti. Mathieu, iskemlesinden kaık-mamış, bu satın alınan davar muayanesinde hazır bulunmuş, sonra, bu kendini satan ana

pazarlığını, ses çıkarmadan, kalbi, yavaş yavaş, merhamet ve isyanla dolarak dinlemişti. Sonra kılavuz kadın, sütnineden alıp köye götürmekten bahsettiği, uslu uslu duran güzel çacuğa döndüğü zaman, vücudunu bir ürperti sardı. Şimdi, Couteau kadın, Saint-Lazare garında, öteki beş sütnine ile birlikte, leş kargaları, matem kargaları gibi, herbirinin kucağında yeni doğmuş bir minimini olduğu halde, uçarcasına gider vaziyette, tekrar gözünün önüne geliyordu. Çapul yine başlıyordu, koca Paris'ten yine hayat, yine ümit çalınıyordu, yokluğa bir cinayet kafilesi daha gidiyordu, bu sefer, doktorun dediği gibi, çifte katil tehdidi vardı, biri sütninenin, biri ananın çocuğu olmak üzere iki çocuk ölüm tehlikesiyle karşılaşılıyordu.

Nihayet, Boutan'la Mathieu, madam Broquette'in kandilli selâmlariyle uğurlanarak ayrıldıkları sırada, avluda, Couteau kadınla madam Broquette'i hararetli bir konuşma halinde buldular. Mösyö Broquette, kasapla kavga etmişti, onun tesiriyle hâlâ titriyordu; çünkü, esnafla durmadan çekişir, sütninelerine malın en kötüsünü, aşağı fiyata alınmış bozuk yiyecekleri yedirirdi. Nasıl ki çamaşır yıkatmada da tasarrufu sever, göze görünmiyen şeylere, murdar hale gelinciye kadar el sürdürmezdi. Şimdi, Couteau kadınla burun buruna fısıldaşıyor, arada bir, hâlâ gülüşüp duran iki genç kıza bakıyordu. Herhalde bir

şey düşünüyordu, kızları yerleştirecek iyi bir kapı bulmuştu.

Doktor, arabaya binerken:

— Elinden her zanaat gelir! demekle iktifa etti.

Fabrikaya vardıkları sırada, tam kapının önünde, bir tesadüf, Mathieu'yü yine kederlendirdi.

Morange'ın kızı Reine, öğle yemeğinden sonra, babasını almış, işine getiriyordu; ikisi de matem kıyafetinde idiler. Valérie'nin gömüldüğünün ertesi günü, Morange bitkin bir halde, âdeta her şeyi unuttuğunu sandıran bir tevekkül içinde tekrar muhasibeciliğe dalmıştı. Başka tarafta büyük bir servet kazanmak üzere talihini denemek için fabrikadan ayrılmak gibi ihtiraslı bir projeden tamamiyle vazgeçtiği, o günden itibaren, açıkça belli oldu. Fakat, artık kendisine büyük, fazla pahalı gelen apartmanını bırakmağa bir türlü razı olamadı. Çünkü karısı orada yaşamıştı, kendisi de orada yaşamak istiyordu; sonra da, bu lüksü muhafaza etmek, onu kızına hediye etmek niyetindeydi. Yüreğinin bütün za'fını, bütün sevgisini bu çocuğa veriyor, onun, anasıyla olan benzerliği karşısında haraboluyordu. Gözleri yaşla dolu, saatlerce kızını seyrediyordu. Büyük bir iptilâ başlıyordu, artık, kızına zengin bir çeyiz vermekten, bundan sonra mesudolması kabilse, onun sayesinde mesudolmaktan başka hulyası

yoktu; hasislik başgöstermişti, kızına ait olmayan her şeyde hesaplı davranıyor, onu daha refah içinde yaşatmak ve çeyizini çoğaltmak için, gizli giz'i, açıktan işler bulmağı tasarlıyordu. Kızı olmasa, bezginlikten ve ümitsizlikten ölürdü. Hayatı, kızından ibaret olmağa başlıyordu.

Reine, doktor Boutan'ın bir sualine, o şirin gülümsemesiyle cevap verdi :

— Tabii ya, zavallı babacığımı evden işe ben getiriyorum, çalışmaya başlamadan önce ufak bir gezinti yapacağına iyice emin olmak için. Yoksa, odasına kapanıyor, artık yerinden kımıldamıyor.

Morange, kendini mazur göstermek için, müphem bir el hareketi yaptı. Gerçek, evinde, ıstıraptan ve vicdan azabından bitkin bir halde, odasına kapanıyor, duvarlara astığı, karısının her yaşta çekilmiş on beş kadar fotoğrafından mürekkep bir koleksiyon ortasında vakit geçiriyordu.

Boutan

— Bugün hava çok güzel, mösyö Morange, dedi; gezmeğe çıktığınıza iyi ettiniz.

Biçare adam, gözlerini hayretle yukarı kaldırdı, sanki daha görmemiş gibi, güneşe baktı.

— Sahi, hava güzel, dedi... Hem, biraz dışarı çıkıp dolaşmak, Reine'e de çok iyi gelir.

Bunu söyledikten sonra, matem esvapla-

rının siyah rengi içinde, şipşirin, pespembe görünen kızını, muhabbetle seyretti. Onun, evde, hizmetçi kadınla yalnız kaldığı uzun saatlerde, canı sıkılacağından daima korkardı. Yalnızlık, Morange için ölümüne ağladığı karısı ile dolu öyle bir faciaydı ki, onu öldürmüş olmakla kendi kendini itham ediyordu.

Genç kız, neşeli bir tavırla :

— İnsan, benim yaşımdayken hiç can sıkıntısı duymaz diyorum da babam sözüme inanmak istemiyor, dedi. Annecğim öleli beri, kadın kadıncık evde oturmam lâzım... Hem, madam La Baron arasına geliyor, beni alıp götürüyor.

Bir arabanın gelip kaldırımın kenarında durduğunu gördü, hafiften bağırdı. Arabanın kapısından bir kadın başı uzanmış, genç kız, bu başı tanıdı.

— Hah, işte! baba, bak, madam la Baron... Herhalde bize gitmiş olacak; Clara da benim seninle beraber buraya geldiğimi söylemiş galiba.

Gerçekten de, öyle olmuştu. Sérafine, arabadan inmemişti bile, Morange seğirtti, Reine'i arabaya kadar götürdü. Kızı, sevinçle bir zıplayışta arabanın içinde kaybolduktan sonra, kendisi bir lâhza daha orada kaldı, hararetle teşekkür etti; sevgili yavrusunun, nihayet avunacağını düşünerek pek mesuttu. Sonra, arabanın uzaklaşıp gözden kaybolu-

şunu uzun uzun seyretti, fabrikaya girdi; birdenbire ihtiyarlamış, sanki kederi omuzlarına yüklenmiş gibi çökmüştü; bu keder onu öyle harabediyordu ki, orada duran doktorla Mathieu'yü unuttu, selâm bile vermedi.

Sérafine'in, kızıl saçlariyle tutuşmuş gibi duran alaycı yüzünü görünce, Mathieu donakaldı:

Zavallı adam! diye mırıldandı.

O esnada, Beauchêne, konağın bir penceresinden, eliyle işaret ederek, Mathieu'yü, doktorla birlikte yukarı çağırdı, Constance'la Maurice'i, küçük salonda buldular, Beauchêne de, bir puro sigarası içerek kahvesini bitirmek üzere, oraya gelmişti. Boutan, odaya girer girmez çocuğu muayene etti; Maurice'in bacakları, eskisinden çok daha iyi idi. Fakat, midesi hâlâ bozuktu, perhizi azıcık bozsa, pek kötü ihtilâtlar oluyordu. Bir ana olarak, çocuğunu çok fazla merak ettiği halde bunu itiraf etmiyen Constance, doktora, sonu gelmez sualler sorarak, verdiği cevapları can kulağıyla dinlerken, Beauchêne, Mathieu'yü bir kenara çekti.

— Baksanıza, kuzum, ötede herşeyin olup bittiğini bana niçin haber vermediniz?

Purosunu çekiştiriyor, kalın dumanlar püskürerek, yanakları kıpkırmızı, gülüyordu.

— Tabii ya, sarışın güzeline dün rastladım.

Mathieu, bu can sıkıcı bahsi kendisi açmak istemediği için, memur edildiği işe dair

hesap vermek üzere sorguya çekilmeği beklediğini sükûnetle söyledi. Kendisine emanet edilen para yettiği için, emrine amade tuttuğu küçük bir deste halindeki faturaları ona göstermekten başka yapacağı iş yoktu. Bir sürü tafsilât vermeğe başlıyordu ki, Beauchêne, yüzü neşe içinde, onun sözünü kesti.

— Burada olan işten haberiniz var mı? Berikindeki cür'ete bakın, gelip iş istedi; benden değil, tabii, kadınlar atelyesi şefinden. Bereket versin, işi tahmin etmiştim, verdiğim emirler kesindi, şef de, müessesenin intizamı bakımından, kendisini tekrar işe alamıyacağı cevabını vermiş. Haftaya evlenecek olan kızkardeşi Euphrasie, hâlâ atelyede çalışıyor. Tekrar saç saça, baş başa gelişlerini bir gözönüne getirin. Sonra da, benim müessesemde, artık onun yeri olamaz, a canım!

Gitti, şömine üzerinde duran konyak kadehini aldı, içti, dönüp geldi, neseli edasiyle:

— Çalışmasına lüzum yok, çok güzel kız zira.

Mathieu, bu iğrenç söz karşısında sustu. Norine'in madam Bourdieu'nün doğum evinden çıkar çıkmaz, —babasının evinde kavga gürültü içinde yaşamaktansa— âşkiyle birlikte oturan bir arkadaşından, kendisini bir gece barındırması ricasında bulunduğunu, bir gün evvelindenberi, bir tesadüf neticesi, o da biliyordu.

Norine, Beauchêne fabrikasına yaptığı se-
meresiz kalan müracaattan sonra, gerçi, baş-
ka iki müesseseye daha başvurmuştu; fakat,
doğrusuna bakılırsa iş bulmağa pek de can
atmıyordu. Gebeliğinde, mesut bir tembellik
içinde geçen on dört ay zarfında, tatlı sabah
uykuları, onu, çetin iş hayatından kesin ola-
rak tiksindirmişti. Şimdi elleri beyaz ve yu-
muşaktı, artık, çocukluğundan beri, Paris
kaldırımları boyunca gezerken tahayyûlettiği
ekmek elden su gölden bir hayattan, kolay-
ca ele geçirilen zevklerden başka bir şey is-
temiyor, bunlar için, yenilmez bir arzu
duyuyordu.

Beauchêne devam etti:

— Ne diyordum, ha, berikine rasgeldim,
azizim. Hem de ne halde biliyor musuuuz ?
Süslenmiş püslenmiş, takmış takıştırmış, saçlı
sakallı şişko bir herifin kolunda; adam, kızı
gözleriyle yiyecek gibi bakıyordu. Eh, iş piş-
miş, kotarılmış sayılır. Nasıl derin nefes al-
dım, tahmin edersiniz, hâlâ gülüyorum !

Boyle dedikten sonra, sanki göğsünden
yüz librelilik bir yük kaldırılmış gibi, derin
bir nefes aldı. O üzücü maceradan sonra,
önce evli bir kadını denemiş, sonra, yeni bir
tuzığa düşmekten birdenbire korkarak uzak-
laşmıştı. Şimdi, alelâde sokak kadınlarına,
bir gecelik kadınlara avdet ediyordu; bunlar-
la münasebetten hiç bir kötü netice çıkmaz-
dı; zaten, mizaç bakımından, yalnız böylele-

rini severdi, yalnız bu kadınların yumuşak başlılığı onun obur şehvet düşkünlüğünü tatmin ediyordu. Gayet mesuttu, asla bu kadar böbürlendiği, kendinden bu kadar hoşnutluk getirdiği görülmemiştir.

— Ama, azizim, bu muhakkaktı! Hatırlasanıza, size her zaman demez miyim? O bu iş için yaradılmıştır, başka şey için değil, kör kör parmağım gözüne! Bir kere, bunların kurmadığı hayal yoktur, kendilerini, gayet pahalıya alacak olan bir prens için saklarlar; sonra, karşılarına ilk çıkan şarapçı çırağına teslim olurlar, arkasından, şayet yeryüzünde öylesi kalmışsa, paralı bir enaiye yapışmağa uğraşırlar; iş ters gitti mi, çabucak bir âşık edinirler, arkasından bir daha, derken bir tane daha, alabildiğine... Aman, aman, artık bana gelmez! Uğurlar olsun, eğlensin eğlenebildiği kadar!

Karısına ve doktora doğru döndüğü sırada, hatırına bir şey geldi, tekrar Mathieu'ye döndü, daha yavaş sesle sordu:

— Çocuğu anlatıyordunuz; demek ki...

Mathieu, çocuğu, esirgeme yurduna yatırıldığına iyice emin olmak üzere, kendi eliyle götürdüğünü anlatınca, Beauchêne, onun ellerini kuvvetle sıktı.

— Mükemmel! Teşekkür ederim, azizim... Şimdi içim rahat etti, dedi.

Bir şarkı mırıldandı, hâlâ doktora danışmakta olan Constance'ın karşısına geldi,

dikildi. Kadın, küçük Maurice'i dizlerine doğru çekmiş, taparcasına sevdiği, bir sanayi ve para prensi yapmak istediği biricik oğlunun sıhhatini düşünen kadın kadıncık bir anaya mahsus kıskanç bir muhabbetle onun yüzüne bayıyordu. Birdenbire haykırdı :

— Peki ama, doktor, o halde günah ben-
de demektir... Sahi mi söylüyorsunuz, ana
sütü emen çocuk, daima daha sağlam bünye-
li, çocuk hastalıklarına daha dayanıklı mı
olur ?

— Ooo ! Hiç şüphe yok, madam.

Beauchêne, ağzındaki yaprak sigarasını
çekiştirerek omuzlarını silkti, bol bir kahka-
ha attı.

— Haydi canım ! Bu çocuk yüz sene ya-
şayacak, onu emziren Burgonyalı sütnine ka-
ya gibi sağlamdı... Ya, demek ki böyle ha,
doktor, çocukları analarının emzirmesi mec-
buriyetine dair, her iki meclisten (1) de ka-
nun çıkartacaksınız ?

Boutan da gülüyordu.

— Niçin olmasın ?

O zaman Beaucl.êne'e, bitmez tükenmez
bir alay mevzuu çıktı; böyle bir kanunun, ge-
lenek ve âdetleri nasıl altüst edeceğini diline
doladı; cemiyet hayatı duracaktı, salonlar,
bütün kadınların çocuk emzirmeğe başlaması
yüzünden kapanacaktı, otuz yaşından sonra,

(1) Fransız Âyan ve Mebuslar Meclisi.

hiçbir kadının göğsünden hayır kalmıyacaktı, kocalar bir sendika kurmağa, karıları, sūtninelik vazifesini yerine getirmek üzere evlerine kapandıkları zaman yedek karılar bulmak için, bir harem açmağa mecbur olacaklardı.

— Hulâsa, bir ihtilâl yapmak istiyorsunuz, dedi.

Doktor, sūkûnetle :

— Evet, bir ihtilâl, dedi. Bu ihtilâl yapılacaktır.

IV

Mathieu, büyük projesinin son incelemelerini de yaptı bitirdi; Chantebled topraklarının bu işlenmesi, nihayet uyandırılan topraktan, taşkın bir bereket çıkartacak bir eserdi. Kararını verdi, iman ve ümit dolu büyük bir cür'etle, her türlü ihtiyatı bir tarafa bırakarak, bu eseri başarmağa azmetti.

Bir sabah, ay sonunda fabrikayı bırakacağını Beauchêne'e haber verdi. Bir gün evvel, Séguin'le uzun uzadıya konuşmuş, onun, eski av köşkü ile civarındaki yirmi hektar kadar toprağı, çok elverişli şartlarla ve memnurlukla elden çıkaracağını öğrenmişti. Tahmin ettiği gibi, Séguin, servet bakımından, karışık bir durumda bulunuyordu; rivayet edildiğine göre kumarda büyük paralar kaybetmişti, çok pahalıya mal olan metres-

leri vardı, aile hayatı dağılmağa başlıyalı feci bir yaşayış tarzı tutturmuştu; bir yandan da, sadece avcılara iltizama verilen, bakımsız, müazzam Chantebled arazisinin, pek az irat getirdiğinden şikâyet ediyordu. Akli fikri, araziyi satmaktaydı; fakat kime satacaktı; bataklıklara, kıraç topraklara, çalılıklara alıcı nerede bulunurdu? Onun için, Mathieu'nün teklif ettiği işe pek sevindi; bu tecrübe başarı kazanırsa, nihayet, mülkün tamamını elden çıkarıp kurtulacağını ümidetmişti. Birkaç defa daha konuştular, Séguin hiç peşin para almadan, satış bedeli senelik taksitlerle ödenmek üzere araziyi satmağa razı oldu; hattâ ilk taksit, tarihten iki sene sonra verilecekti. Bununla beraber, satış senedini yapmadan önce, son teferruatı tesbit etmek üzere tekrar görüşmeği kararlaştırdılar. Bunun üzerine, bir pazartesi günü, saat on sularında Mathieu işi bitirmek üzere, d'Antin caddesindeki konağa doğru yola çıktı.

Madam Séguin, gebeliğinde, korku içinde iken, yandaki sokakta tuhafiyecilik eden madam Menoux loğusa idi; o zaman madam Séguin onunla çok ilgilenmişti. Tam da o sabah, bu madam Menoux oda hizmetçisi Céleste'i, daha saat sekizde, her zaman oturduğu çamaşır odasında ziyarete gelmişti. Tuhafiyeci kadın, ufacık dükkânını, kapıcısının küçük kızına emanet edip bir lâhza savuşabilmek imkânını, ancak sabahleyin gayet

erken bulabiliyordu. Eski bir asker ve yakışıklı bir erkek olan kocası müzede bekçiydi; karı koca pek sevişirlerdi; sabahları madam Menoux kocasının vazifeye gitmesini bekler; sonra, çıkıp alış veriş işlerine bakar, hemen dönüp gelir, içinde zar zor dönebildikleri kovukta, kocasının maaşına eklenince onları âdeta zengin eden birkaç parayı kazanmağa çalışırdı. Couteau kadın, oğlu küçük Pierre'i, ayda otuz franga, mümkün olduğu kadar elverişli şartlarla bir sütüneye vermek üzere Rougemont'a götürüldü, Céleste'le olan komşuluk münasebetleri daha sıkıfıkı hale gelmişti. Hattâ, Couteau kadın, pek batırşinas davranmış, yaptığı seyahatlerden birinde, her ay, uğrayıp otuz frangı kendisi almağı teklif etmişti; böylece, paranın posta ile yollanması külfetinden kurtulacaklardı, anne de, çocuğunun sıhhat haberini taze taze alabilecekti. Onun için, aylık zamanı gelip de Couteau kadın bir güncük gecikti miydi, madam Menoux korkmağa başlıyor, Céleste'e koşup geliyordu, Pierre'in bulunduğu köyden olan bu kızla bir lâhza konuşmaktan daima memnun oluyordu.

— Sabah karanlığı sizi rahatsız ediyorum, kusura bakmazsınız değil mi matmazel? Hanımınızın, saat dokuzdan evvel size ihtiyacı olmadığını söylemişsiniz... Beri taraftan haber alamadım da, onun için geldim. Köyden size bir mektup yazan olmuştur belki diye düşündüm.

Fakir bir memurun kızı olan madam Menoux, ufaktefek, zayıf ve sarışındı; ince, solgun yüzünün kederli, çekici bir ifadesi vardı. Kendisini, iki parmağının arasında sıkıca kıracık olan, iri yarı, yakışıklı kocasına karşı duyduğu hayranlık dolu sevgi, herhalde bundan ileri geliyordu. Onun, her yemekten sonra, kahvesini, konyağını içebilmesi için, ısrarla, yenilmez bir inatla, ölesiye çalışıyordu.

— Ah! Pierre'imizi bu kadar uzağa yollamak, ne de olsa acı şey, kocamın yüzünü bütün gün göremediğim yetişmiyormuş gibi, şimdi de bir çocuğum var ki hiç göremiyorum! Felâket şurada ki ekmek parası kazanmak lâzım. Avuciçi kadar dükkânda, çocuğu nereye sığdırırdım; sabahtan akşama kadar, bir dakika boş vaktim olmuyor ki!... Ama, gelgelelim, yavruma süt veremedim diye, hâlâ ağlıyorum; kocam işinden gelince, budalalar gibi, yalnız onun lâfını ediyoruz... Demek ki, matmazel, böyle ha? Bu Rougemont dedikleri yerin havası çok iyi, fena hastalıklar bulunmaz, öyle mi?

Fakat, ikinci bir misafirin gelmesi, sözünü yarıda kesti; bu misafiri görünce, kadın, bir sevinç çılgılığı koparmıştı.

— Oo! Madam Couteau! Sizi gördüğüme ne kadar memnun oldum, ne iyi etmişim de buraya gelmişim!

Bu beklenmedik ziyaretin sebeb olduğu

sevinç nidaları arasında, kılavuz kadın, bir sütnine kafilesiyle birlikte, bir gece treniyle geldiğini, sütnineleri Roquépine sokağındaki eve bıraktıktan sonra, hemen dolaşmağa çıktığını anlattı.

— Buradan geçerken, Cé'este'e kısaca bir merhaba dedikten sonra size gelmek niyetindeydim, madamcığım... Ama, mademki sizi burada gördüm, eğer isterseniz, hesabı görebiliriz.

Madam Menoux, endişe içinde, onun yüzüne bakıyordu.

— Kūçük Pierre'im nasıl?

— Fena değil, fena değil... Hani öyle pek gūrbūz şey değil, toplu bir çocuk denmez. Ama, yüzū solgunca da, öyle nârin, öyle cici şey ki... Daha iri çocuklar var, muhakkak, ama daha ufakları da var.

Sesini yavaşlatıyor, anayı endişelendirmekle beraber, yine de ye'se düşürmemek için söyliyeyeceği kelimeleri araştırıyordu. Bu, onun, her zamanki usulū idi, yūreğe ūzūntū verip, sonra, ananın düşeyeceği ūzūntū sayesinde, kabil olduđu kadar fazla para çekti.

Bu sefer, çocuk hakkında ufak bir hastalık icadedecek kadar işi ileri götürebileceğine hūkmetti.

— Lâkin, size haber vermem lâzım, çünkü ben yalan söylemeği bilmem, hem de önünde sonunda, vazifemdir... Efendime söy-

leyeyim, yavrucak hastalandı, hâlâ da pek o kadar iyileşmedi,

Madam Menoux, nârin, ufacık ellerini bi-tiştirdi, benzi kûl gibi oldu.

— Eyvahlar olsun! Ölecek!

— Yok canımı! Yok canımı! Daha iyice diyorum size... Yoo! Bakılmasına, iyi bakılıyor, Loiseau kadın öyle iyi bakıyor ki görülecek şey! Çocuk kısmı uslu olunca, kendini sevdirebilir! Bütün ev halkı ona kul köle, etmedikleri masraf yok! Doktor iki defa geldi, ilâçlar bile aldılar... Ne var ki, pahalı oluyor işte.

Bu söz, bir balyoz ağırlığıyla indi. Sonra, telâşa düşen, tir tir titremeğe başlayan anneye, kendini toparlıyacak vakit hırakmadan, kadın ilâve etti:

— Bir hesap yapalım mı, madamcığım?

Dükkâna dönmeden evvel bir yere para bozdurmak niyetinde olan madam Menoux, yanına para almış bulunduğu için pek sevindi. Hesabı toplamak için bir kâğıt parçası aradılar. Evvelâ, aylık ücret otuz frangı yazdılar; sonra, hekimin iki vizite parası, altı frangı ilâve ettiler; ilâçlarla beraber, masraf on frangı buluyordu.

— Ha! onu da söyleyecektim, içinin bozukluğu yüzünden öyle çok çamaşır kirletti ki, üç frank sabun parası ilâve etseniz iyi olur. Hakça iş görmüş olursunuz, üstelik, şeker parası gibi, yumurta parası gibi daha

başka ufaktefek masraflar da oldu, yani, ben sizin yerinizde olsam, çocuğuna düşkün bir ana gibi, beş frank yazardım... Topyekûn, kırk beş frank, razı mısınız?

Tuhafiyeci kadın, teessürüne rağmen, soyulduğunu, azabının istismar edildiğini sezdi. Bu kadar çok para vermek, bunca zahmetle kazandığı parayı vermek icabedeceğini düşününce, hayret ve isyan belirten bir hareket yaptı. Bu kadar para biriktirilinciye kadar yığın yığın iğne iplik satmak lâzımdı! İdareli hareket etmek mecburiyetiyle, ana şefkatinin uyandırdığı endişe arasındaki telâşlı bocalayışı, en taş yüreklipleri bile müteessir ederdi.

— İyi ama, yarım aylık fazla vermiş olacağım, dedi.

Couteau, derhal, eski haşinliğini ele aldı.

— Ne yapalım, kabahat bende değil. Çocuğunuzun ölmesine göz yumamayız ya. Herhalde öldüğünü istemezsiniz sanırım. Gereken masrafları yapmak lâzım. Hem, bana emniyetiniz yoksa söyleyin. Paranızı benim vasıtam olmadan, doğrudan doğruya siz yollarsınız, işinizi bildiğiniz gibi idare edersiniz; böyle olursa, ben de çok rahat ederim, çünkü, bütün bu işler bana hem vakit kaybettiriyor, hem yoruluyorum, hep budala gibi, haddinden fazla yumuşak yüzlülük ederim de ondan.

Madam Menoux, yeniden, titreye titreye,

paraları vermeğe razı olunca, bu sefer başka bir güçlük çıktı. Yanında, ikisi yirmi franklık, biri on franklık olmak üzere, yalnız altın para vardı. Sikkelerin üçü de masanın üstünde pırıldıyordu. Couteau kadın, sarı gözlerini dikmiş, onlara bakıyordu.

— Size beş frank geri veremiyeceğim, yanımda bir metelik bozuk para yok... Sendele, madama verecek bozuk para var mı, Céleste?

Bu suali sormağa razı olmuştu, fakat öyle bir eda ile, öyle bir bakışla sormuştu ki, öteki, ne demek istediğini anladı.

— Yanınıda bir metelik yok.

Büyük bir sessizlik oldu. Sonra, madam Menoux, yüreği yana yana, çaresizlik ifade eden bir hareketle:

— O beş frank sizin olsun, madam Couteau, dedi, bu kadar zahmete giriyorsunuz mademki. Ah yarabbi! İnşallah bütün bu paralar hayır getirir de, yavrucuğum, babası gibi, yakışıklı bir koca herif olur!

Kılavuz kadın, şevke gelmişti.

— Oo! O ciheti merak etmeyin, ben size söz veriyorum! diye haykırdı. Bu ufaktefek hastalıklardan bir şey çıkmaz; tersine! Ben ne çocuklar görüyorum; bu sözüm hatırınızda kalsın. Sizin çocuğunuz emsalsiz olacak. Ondan sağlamı yok.

Couteau kadın, madam Menoux'yu öyle pohpohlamış, öyle vaitlere boğmuştu ki, ka-

dıncağız, giderken içi gayet rahat, gayet neşeliydi; artık, parasına acımıyor, yavrusu Pierre'in, yanakları tombul tombul, körpe bir meşe ağacı kadar güçlü kuvvetli bir halde kendi yanına geleceği günü tahayyül ediyordu.

Kapı kapanır kapanmaz, Céleste, hayasız hayasız gülmeğe başladı.

— Amma da martaval attın ha! Eminim ki, çocuğu nezle bile olmamıştır.

Couteau kadın, önce, vekarlı bir tavır takındı.

— Ne hacet, yalan söylüyorsun de, işin içinden çıkıver. Çocuğun sıhhati iyi değil, inan olsun.

Hizmetçi kadın daha fazla gülmeğe başladı.

— Yok, benim karşımda bu suratı takınma, sahiden güleceğim geliyor! A canım, ben seni bilirim, burnunun ucu kımıldadı mıydı, mânasını anlarım!

Kılavuz kadın, daha gevşek, devam etti.

— Çocuk pek çelimsiz.

— Ooo! Onu tahmin ediyorum. Ama, ne de olsa, şu doktorun reçetetelerini, sabunu, şekeri pek merak ettim... A kuzum, bana vız gelir. Bu madam Menoux ile öyle uzun boylu ahbaplığım yok, merhaba, merhaba, o kadar. O kendi işini bilir, ben kendi işimi... Sen de öyle, sen de kendi işlerini bilirsin; çıkarın varsa, ne âlâ.

Fakat Couteau kadın lâfı değiştirdi, içe-

cek bir yudum bir şey var mı diye sordu; çünkü, gece yolculukları, midesini altüst ediyordu. Céleste de, bir dolabın alt gözünden açılmış bir şişe malaga şarabıyla, bir kutu bisküvi çıkardı. Burası kilerden aşırıldığı yiyecekleri saklamağa mahsus gizli bir yerdi. Sonra, kılavuz kadın, hanımı geliverirse yakayı ele vermeleri tehlikesinden bahsedince, haliyle, buna hiç de aldırmadığını anlattı. Tamam! Hanımı, şimdi, küvetlere, pomada kутularına dalıp çıkmakla meşguldü! Güzelliğini muhafaza etmek için bir sürü murdar şeyler sürünmeden kimseye seslenmezdi.

— Yalnız, çocuklar korkuludur, o Gaston'la Luce. Yumurcaklar, hep ense kökümde, çünkü anaları babaları, çocuklariyle meşgul olmazlar, sabahtan akşama kadar başı boş bırakırlar, onlar da, ya burada oynarlar, ya mutfakta... Üstelik, tekmelerler, yahut yumruklarlar diye, şu kapıyı kapatmağa da cesaret edemiyorum.

Céleste, koridora, ihtiyaten bir göz attıktan sonra ikisi de masanın başına geçince, kızışıp, serbestçe içlerini dökmekte gecikmediler. Derken, iş, fütursuz ve hayasızca, her şeyi anlatmak derecesine, o şuursuzca rezilliğe kadar dayandı. Céleste, bir yandan, kadehindeki malagayı yudum yudum içiyor, bir yandan da, memleketten havadis soruyordu; Couteau kadın da artık yalan söylemiyor, hem bisküvi yiyor, hem hakikati

olduğu gibi anlatıyordu. Hizmetçi kadının son çocuğu Rougemont'a geldiğinin on beşinci günü, Vimeux'lerin evinde ölmüştü, Rouche kadın, iş işten geçtikten sonra meseleyi haber aldığı için, çocuğu, ölü doğmuş gibi gösterememişti; Céleste'in kuzenleri gibi bir şeyleri olan Vimeux'ler, kendisine selâm yollamışlar, aynı zamanda, kızlarını evlendirdiklerini ona haber vermesini de rica etmişlerdi. Gavette'lerin evinde, aile halkı tarlayken çocuklara bakan ihtiyar, kucağında bir minimini ile ateşe düşmüştü; ikisini de ateşten çekip çıkarmışlardı ama yavrucak o zamana kadar kavrulmuştu bile. Cauchois kadın, pek hoşnutsuzluk getirmiyordu ama, başına dert açılacak diye korkuyordu, çünkü, geceleyin dikkatsizlikle açık bırakılan bir pencere yüzünden, evinde çocuklardan dördü birden ölmüştü. Dördü de Parisli çocuklardı, ikisi, çocuk esirgeme yurdundan, öbür ikisi de, ebe madam Bourdieu'nün oradan gelmişti. Sene başından beri, gerçekten de mahsus yapılmış gibi, kaç çocuk geldiye, hemen hemen bir o kadarı da ölmüştü. Öyle ki, belediye reisi, çok fazla çocuk ölüyor, bucağın adı çıkacak demeğe başlamıştı. Eğer Couillard kadın, arada sırada hiç olmazsa bir çocuğu diri muhafaza etmenin çaresini düşünecek olursa, günün birinde, ilk olarak zaptiyelerin onun evine uğrıyacakları muhakkaktı.

— Ah! Bu Couillard kadın!... Düşün,

kardeşim, ona bir çocuk götürmüştüm, tosum gibi bir yavruydu, güzel bir matmazelin çocuğuydu; matmazeli, babayı galiba biraz fazla sevip okşamış. Çocuğu, ilk komünyon yaşına kadar büyütmek için dört yüz frank verdiler. Beş gün yaşadı... Doğrusu, az, bir öfkelen dim, sorma! Benim namusumu mu berbadetmek istiyorsun diye Couillard kadına sordum... Beni, bu yufka yüreklilik mahvedecek. Birisi bir şey istedi miydi, yüzüm tutmuyor; çocukları da nasıl sevdiğim, Cenabı Hakka malûmdur! Ömrüm hep onlarla geçti. Senin, meselâ, şimdi bir çocuğun daha olsa ..

Céleste isyan etti

— Yoo! Sakın ha! İki defa yan bastım, artık çok ihtiyatlı davranıyorum.

— Meselâ diyorum, carım. Bir çocuğun daha olsa, sana derim ki: «kızım, çocuğu Couillard kadına vermiyelim, olmiyacak duaya âmin dememeli.» Şunun şurasında, namuslu iki kadın gibi konuşuyoruz, öyle değil mi ya? Eh, benim bu işte sayım suyum yok, öyle ya, bu yavrucakları memlekete ben götürüyorum ama, emziren ben değilim. Vicdanı temiz olduktan sonra, insan rahat uyur.

Céleste, derin bir inançla:

— Elbette, diye kesip attı.

Onlar, malagalarını içerek böyle acınıp dururlarken, kızıl bir hayal yükseliyor, mezarlığı Parisli miniminilerle döşeli korkunç Rougemont, iğrenç ve kanlı kasaba, alçakça

cinayetlerle dolu bir leş kuyusu gibi gözönüne geliyor, kasabanın can kulesi, engin ovaların ufkunda, sâkin sâkin semaya dikiliyordu. Koridorda bir koşuşma oldu, hizmetçi kadın, o tarafa doğru seğırtten Gaston'la Lucie'yi koğmak için yerinden fırladı.

— Çekilin şuradan ! Sizi istemiyorum, anneniz buraya gelmenizi yasak etti.

Sonra, öfkeli öfkeli, odaya döndü.

— Doğrusu da bu, a canım ! Bir şey konuşmağa, bir şey yapmağa haddim yok, hep ayaklarımın dibinde dolaşır dururlar. Biraz da sütünenin yanına gitsinler !

Couteau kadın, devam etti.

— Sütünine dedin de aklıma geldi. Marie Lebleu'nün çocuğu da öldü, haberin varmı ? Herhalde mektup yazmışlardır. Ne güzel çocuktu ! Neylersin, uğursuzluk çöktü ! Sonra da zaten, meşhur kelâmdır; ver çocuğu sütünelere, vur kafanı yerlere.

— Evet, mektup yazıp haber vermişler, Marie Lebleu bana söyledi. Ama, madama anlatmıyayım diye rica etti, çünkü, fena tesir bırakıyor. Aslına bakarsan, aldırış ettiği yok, artık sütü geldi. Ama, bu işin cezalî tarafı şu ki, bu yanda kendi oğlu öldüyse, beri yanda da madamın kızı da iyi bir halde değil.

Kılavuz kadın kulak kabarttı.

— Ya ! Geçinemiyorlar ha ?

— Hayır, ne münasebet ! Sütünden dolayı

değil, sütü fazlasiyle var, hem de çok temiz süt. Ama, hiç bu kadar huysuz insan görülmemiştir. Hep öfkesi burnunda, kaba, nobran, kapıları güm güm vurur, bir lâf söyle sen, kıyametleri koparır. Sonra da, gerçekten pek fena içiyor, bir kadına yakışmıyacak kadar içki içiyor.

Couteau kadının donuk gözleri, bir neşeyle, yavaş pırıldamağa başlıyordu; kadın, başını hızlı hızlı sallıyor, bildiğini, bu işleri beklediğini anlatmak istiyordu. Normandie'nin o köşesinde, Rougemont'da, bütün kadınlar azçok içerler, kız çocukları, küçük rakı şişelerini ufacık sepetlerine yerleştirip mektebe götürürlerdi. Fakat Marie Lebleu, masanın altında sızananlardandı; son gebeliği eşnasında, âdeta hiç ayılmamıştı. Bu şekilde, ne ana sağlam olurdu, ne de çocuklar gürbüz.

— Kardeşim, ben onu bilirim, çekilir şey değildir. Ama, onu seçen doktor, benim fikrimi sormadı, öyle değil mi ya? Hem bu benim üstüme vazife değil; ben sütnineyi getiririm, çocuğu alır götürürüm, başka şey o aklım ermez, burjuvalar ne halleri varsa görsünler.

Céleste de gülmeğe başlamıştı. Bir kahkaha attı.

— Burada nasıl harran gürra yaşıyor, bilemezsin! Herkesle çatışıyor, arabacının kafasına bir sūrahi fırlattı, madamın odasında

büyük bir vazo kırdı, netameli bir iş yapacak diye, hepsini, korkudan tir tir titretti durdu. Sonra da, içmek için, onlara oynadığı oyunları bilsen! Çünkü içtiğinin pekâlâ farkına vardılar, likörleri kilit altına aldılar. Bunun üzerine, ne marifet uydurdu biliyor musun? Geçen hafta, koca bir şişe dolusu melisa suyunu içmiş, hasta oldu, ama ne hasta oldu! Bir başka sefer, tuvalet odasındaki şişelerden birini ağzına dayayıp kolonya içerken yakalandı. Şimdi de, galiba, kaminetoya koysun diye verdikleri ispirtoyu gövdeye indiriyor... Gülmeden bayılacağım. Bakıp bakıp, aman ne eğleniyorum, ne gülüyorum!

Kahkahadan kırılıyor, ellerini biribirine vuruyor, ev sahiplerinin hayatını altüst eden bu münasebetsiz işlere öyle gülüyordu ki, güzlerinden yaş geliyordu; kılavuz kadın da, bu çok güzel hikâyelerle gıcıklanmış gibi, çılgınca bir neşe ile kıvranıyordu. Fakat, birdenbire sakinleşti.

— Eey, demek ki, kapı dışarı atacaklar ha?

— Oo! Uzun sürmez. Cesaret etseler, çoktan atmış bulunacaklardı.

Bir çingirak sesi duyuldu. Céleste bir küfür savurdu.

— Buyurun bakalım! Simdi de, ovup oğuşturayım diye, madam beni çağırıyor. Bir dakika rahat etmeğe imkân yok.

Fakat, Couteau kadın ayağa kalkmıştı; aklı tamamiyle işinde, ciddi, gitmeğe hazırdı :

— Hayır, hayır, kızım, dedi; git, işini gör. Benim aklıma bir şey geldi, bu sabah getirdiğim sütninelerden birini görmeğe gideceğim, kendim kadar emin olduğum bir kızdır. Bir saat içinde, onu da alıp döner gelirim, bana yardım eder de kızı kapılandırırsan, sana bir ufak hediye var.

Odadan çıktı; hizmetçi kadın da, ikinci defa çalınan zile cevap vermeden, telâssızca, malaga şişesiyle bisküvileri dolaba sakladı.

O gün, saat onda, Séguin, pahalı bir bedel karşılığında yaptırdığı, elektrik motorıyla işler bir otomobili tecrübe etmek üzere, karısıyle ahbabları Santerre'i, Mantes'da öğle yemeğine götürecekti. Şahsi zevkini tatmin hevesinden ziyade, yeni modalara düşkün olanların daima ön safında bulunmük isteğiyle, yeni çıkan bu fazla sūrat sporuna merak sardırmıştı. O sebeple, kendi tarifi üzerine yapılmış olan, yeşilimtırak kadife bir külot pantolon ve bir ceketten ibaret spor esvabıyla, sarı ayakkaplar ve deriden bir küçük şapka giymiş olduğu halde, vaktinden bir çeyrek saat evvel, kendisine çalışma odası vazifesi gören, biblolarla dolu büyük salonda bulunuyordu. Santerre, pek zarif duruşlu açık gümüşü bir kostüm giymiş olduğu halde şehirli kıyafetiyle gözükünce, onunla alay etti.

Valentine loğusa döşeğinden kalktığıнын

ertesı günü, romancı, tekrar ailenin samımı dostu, sofra arkadaşısı olmuştı. Artık, neşesini bozan bir şey kalmamıştı, gebelik yüzünden çirkinleşmiş bir kadının huysuzluklariyle karşılaşmıyor, artık galebe çalacağına emin, onunla, yarım kalan tatlı maceraya, yeniden başlayabiliyordu Valentine'in kendisi de, geçirdiği o müthiş ölüm korkusundan kurtulmuş, felâketlerin beteri saydığı analıktan sıyrılmış, son derece derin bir nefes alınış, kaybettığı zamanı telâfi etmek ihtiyaciyle, eğlenticilere, monden hayatın yaman kasırgasına delice atılmıştı. Tekrar güzelleşmiş ve ince!miş, zayıf erkek kılıklı kadınlara has her dem tazeliğe kavuşmuştu; kendini unutmak ihtiyacını hiçbir zaman bu kadar şiddetle duymamıştı; hadiselerin mütehakkim mantığı, çocukları hizmetçilerin eline bırakmağa, evinden her gün biraz daha fazla kaçmağa, geçici haveslerine uyarak gözünün gördüğü yere gitmeğe, onu gitgide daha fazla sevk ediyordu, hele, kocası, hiç akılda yokken, sebepsiz, budalaca patlak veren, âni kıskançlık ve huşunet nöbetleri arasında, aynı şekilde harekete başlıyalı, bu böyle oluyordu. Karı koca arasındaki dirlik düzenlik ebediye bozulmuş, aile mahvolmuştu, son bir felâketin tehdidi altındaydı; Santerre ise, ailenin içinde rahat rahat yaşıyor, mahvını tamamlıyor; kadının, kolları arasına düşmesini bekliyerek kocasıyle kötümser bir dille fel-

sefe ve edebiyat münakaşaları yapıyor, evin tabii misafiri olarak kabul ediliyordu.

Nihayet, Valentine, başında bir süvari kadın şapkası ile, nefis bir kır tuvaleti giymiş olduğu halde gelince, bir hayranlık sayhasıyle karşılandı. Küçük Andrée'sini görüp sütni neye son emirlerini verir vermez hemen çıkabileceklerini söyleyerek yanlarından ayrıldığı zaman, kocası :

— Çabuk ol ! diye haykırdı. Bir türlü hâzır olamazsın, çekilir şey değilsin !

Methieu'nün geldiğini, tam o sırada haber verdiler; Séguin, buna rağmen, onu kabul etti, o gün, kendisiyle maalesef faydalı bir iş konuşamayacağını söyledi. Bununla beraber, randevu tayin etmeden önce, müşterisinin, satış mukavelesine koymak istediği yeni bir şartı lûtfen kaydetti; bu şart, ileride arazinin tamamını, bazı şartlar altında, muayyen tarihlerde, parça parça satın almak hakkının sırf kendisine verilmesi idi. Séguin, bu teklifi dikkatle inceliyeceğini vadettiği sırada birdenbire işitilen bir gürültü, lâkırdısını yarıda kesti; uzaktan haykırışmalar, gümbür gümbür koşuşmalar işitiliyor, kapılar şiddetle kapanıyordu.

Séguin, sarsılan duvarlara dönerek :

— Ne oluyor ? Ne oluyor ? diye söylendi.

O esnada kapı açıldı, Valentine gözüktü; telâş içindeydi, yüzü korkudan, öfkeden kırmıştı, kucağında taşıdığı küçük Andrée ağlıyor, çırpınıyordu.

— Peki, peki, canımın içi, ağlama, bir daha canını yakmıyacak... Haydi, haydi, bir şey yok, sus!

Çocuğu, geniş bir koltuğa bıraktı, yavrucağ, hemen sustu. Pek şirin bir kızcağızdı, fakat, dört aylık olmasına bir şey kalmamışken o kadar cılızdı ki, solgun yüzünde, ancak, iri, güzel gözleri görünüyordu.

Séguin, hayretle sordu:

— Ne oldu kuzum, ne var?

— Ne olacak, Marie bulut gibi sarhoş, beşiğin üstüne düşmüş, hem öyle fena düşmüş ki, çocuk, altında az kalsın boğuluyormuş. Birkaç dakika daha gitmeseymişim, tamammış... Sabahın onunda adam sarhoş olur mu? Gel de buna akıl erdir. İçtiğinin farkına varmıştım, likörleri saklıyordum, bir zaman daha alıkoyarım, diye umuyordum, çünkü sütü çok iyi. Hem de ne içmiş, biliyor musunuz? İspirto içmiş, boş şişe, yanında duruyordu.

— Peki, anladık, ne dedi?

— Düpedüz beni döğmeğe kalktı. Ben sarsınca üstüme atıldı, sarhoşluktan deliye dönmüştü, iğrenç lâflar ediyordu. Çocuğu yakalayınca dar kaçtım, o da, odaya kapandı, eşyayı kırıp döküyor. Bak, dinle.

Gerçek, duvarların ötesinden, uzaktan, kırılıp dökülen bir şeylerin gürültüsü geliyordu. Hep bakıştılar, sıkıntılı ve ürkek, derin bir sükût oldu.

Nihayet, Séguin, sert bir sesle :

— Peki, ne olacak? diye sordu.

— Ne olacak ben bilir miyim, dostum?

Bu kadın, yabani hayvanın biri, oldürsün diye, Andrée'yi eline bırakamam ya! Çocuğu buraya getirdim, tabii, götürüp tekrar ona teslim edecek değilim. Hem doğrusunu söyleyim, odasına bile girmem artık... Hesabını gördükten sonra, sen kendin, kapı dışarı edersin.

Séguin :

— Ben mi? Ben mi? diye haykırdı.

Sonra, odanın içinde dolaşmağa başladı; öfkesi gitgide artıyordu.

— Sana bir şey söyleyim mi, bütün bu münasebetsiz işlerden artık usanmağa başladım. Gebeliğin yüzünden, loğusalığın yüzünden, şimdi de sütinelerin yüzünden, ev oturulmaz hale geldi, neredeyse, sabahtan akşama kadar dövüşeceğiz... Önce, ilk sütinine, zahmet edip kendim seçtiğim kadının sütü iyi değil diye iddia ettiniz. Sonra, ikinci bir sütine bulundu, gûya sütü iyi imiş, ama, bu da sarhoş oluyor, çocuğu boğuyor. Bu sefer üçüncü bir sütine gelecek, kim bilir hangi şıfıntı, o da bizi büsbütün deliye döndürecek, yiyip bitirecek. Yok, bu kadarı artık fazla, istemiyorum!

Sakinleşmiş olan Valentine mütecaviz hale geldi.

— Ne? Neyi istemiyorsun? Saçma lâf

etme... Bir çocuğumuz var, elbette bir sütünine lâzım. Onu kendim emzireceğim demiş olsaydım, bizzat sen, budalalık ediyorsun derdin. Çocuğu her zaman kucağımda görüp, evi asıl o zaman oturulmaz hale gelmiş sayacaktın. Hem, kendim emzirmek istemiyorum, yapamam... Dediğin gibi, bir üçüncü sütnine tutarız, basit iş, hem derhal, ne bulursak.

Séguin, birdenbire, Andrée'nin önünde durmuş, çocuk, bu iri gölgeden korkarak, haykırmağa başlamıştı. Séguin, öfke ile gözünü kan bürüdüğü için, çocuğu belki de görmüyordu, netekim, Gaston'la Lucie'yi de herhalde görmemişti; onlar, haykırışmaları işitip koşmuşlar, meraktan ve korkudan, kapının önünde kakılıp kalmışlardı; onları oradan uzaklaştırmak kimsenin aklına gelmiyordu. Orada durdular, herşeyi gördüler, işitiler.

Séguin, sâkin göstermeğe uğraştığı bir sesle :

— Araba aşağıda bizi bekliyor, dedi. Çabuk olalım, gidelim.

Valentine, şaşkın şaşkın ona baktı.

— Ne söylüyorsun, aklını başına topla. Çocuğu emanet edecek kimse yok, yalnız bırakabilir miyim ?

Séguin, bütün vücudu titriyerek tekrar :

— Araba aşağıda bizi bekliyor, dedi. Çabuk gidelim.

Bu sefer, karısı, omuz silkmekle iktifa edince, Séguin, deliye döndü; başkaları varken bile onu son derece haşınleştiren, âni delilik nöbetlerinden birine tutuldu, böyle anlarda, muztarip bulunduğu o zehirli yarayı, facianın asıl sebebi olan karı koca hilelerinden ileri gelme o mânasız kıskançlığı, çılgınca bir öfkeyle ortaya serdi. Bu ağlıyan çocuğu, bu sıskacık zavallı yavruyu, bütün kabahat ondaymış gibi, bugünkü gezinti tasavvuruna, gerçekleştirilmesi kesin bir önem alan, kendince tasarladığı o eğlenceye engel o imiş gibi, elinden gelse paralıyacaktı. Ama, orada, söylediği sözleri işiten bir ahabap, başka bir erkek bulunuyormuş, daha iyi idi ya !

— Ya ! demek ki gelmek istemiyorsun... Senin kızından bana ne kuzum? Benden mi bu çocuk? Sen de pekâlâ anlıyorsun ki, onu kabul etmiş gibi görünmem, başımı dinlemek istediğim içindir. Ama, elbette, benim de bildiğim bir şeyler var, değil mi ya? Onları sen de bilirsin, çünkü, bunları bilecek bir sen varsın, bir de ben. Evet, hep aklıma geliyor, işlerin nasıl olup bittiğini hatırlıyorum, sonunda, bu çocuğun benden olmadığı kanaatine varıyorum... Sen oruspunun birisin, kızın da piç; kim bilir hangi otelde peydahladığın bir çocuk için kendimi üzersem pek budalalık etmiş olurum. Siz ikiniz, ancak beni evden atarsanız içiniz rahat eder... Gelmek

istemiyorsun, değil mi? Allaha ısmarladık! Yalnız başıma gezeceğim.

Séguin, böyle dedikten sonra, ağzını açmadan duran Santerre'e bir kelime bile söylemeden, Mathieu'nün, orada cevap beklediğini aklına bile getirmeden, yıldırım gibi çıktı, gitti. Mathieu, istemiyerek dinlediği bütün bu sözler karşısında donakalmış, yanında cereyan eden hadise hakkında hüküm yürütür görünmek korkusuyla çekilip gitmeğe cesaret edememişti. Yerinden kıınıldamadan, başını çeviriyor, hâlâ ağlıyan küçük Andrée'ye bakıyor, kızkardeşlerinin üzerinde ağladığı koltuğun arkasında birbirlerine sokulmuş, dehşetten dilleri tutulmuş bir halde bekliyen o iki çocukla, Gaston ve Lucie ile ilgiliniyordu.

Valentine, bütün vücudu titriyerek, hıçkırıklarla boğula boğula, bir sandalyeye yığıldı.

— Ah! Bana nasıl muamele ediyor, alçak!.. Düşünmüyor ki, ölüm tehlikeleri atlattım, şu zavallı çocuğun yüzünden bunca ıstırap çektim, hâlâ da çekiyorum, Allahın huzurunda yemin ederim ki, çocuğun babası odur!.. Yok, yok, artık bitti, bir daha, bana, parmağının uciyle bile dokunamaz. Yeniden böyle bir faciaya uğramaktansa, canıma kıyarım daha iyi, evet, kendimi öldürmeğe razıyım.

Bu, kocasından hakaret gören, uğursuz

bir analığın azapları ile çileden çıkan, yuvası harap olduğu için, artık zevkini dışarda aramağa iyiden iyiye karar vermiş kadının, göz yaşları içinde yükselttiği feryattı.

O âna kadar uzakta duran Santerre, bir şey bekliyor gibi idi. Yavaşça ona yaklaştı. Şefkat ve merhametle elini tuttu, yavaş sesle :

— Sâkin olun, dostum, dedi... Biliyorsunuz ki yalnız değilsiniz, sizi yalnız bırakmıyoruz... Böyle şeylerden size leke gelmez. Sâkin olun, ağlamayın, rica ederim. Yüreğim parçalanıyor.

Kocası haşin davrandığı nisbette o yumuşak muamele ediyor, hakarete uğramış bir kadının kalbini, okşamaların nasıl zevkli bir şebnemle yıkayıp yumuşattığını biliyordu. Onu zaptına geçiren eli, gevşiyen nârin bileğe kadar yükselmişti, bıyıklarının ucu, şakaklardaki perişan saçlara değiyordu. Daha fazla eğildi, onu büsbütün kuşattı, sesini daha yavaşlattı, kadını, mırıltıdan ibaret bir konuşma ile uyuttu. Pek pek birkaç kelime işitildi.

— Üzülmekle hata ediyorsunuz. Bırakın bu mânasız şeyleri... Evvelce de size söyledim, patavatsızın biri...

Bu patavatsız tâbiri, istihza ile karışık bir nevi merhametle, iki defa tekrar edildi.

Valentine, onun ne demek istediğini herhalde anlamış olacak ki, hafifçe gülümsedi,

göz yaşları dindi, kendisi de gayet yavaş sesle mırıldandı.

— Evet, evet, biliyorum... İyi insansınız, teşekkür ederim. Hakkınız da var, artık pek budalalık etmiş olacağım... Aman, ne olursa olsun, yeter ki bir parça mesut olayım !

Kendisi de Santerre'in elini sıktıktan sonra, bileğini yavaşça çektiğini Mathieu açıkça gördü. Teselli kabul edilmiş, o zamana kadar geciktirilen randevu, nihayet, yakın bir gün için kabul edilmişti. Hem bu iş, mantıklı idi, Valentine'in içinde bulunduğu his faciası yüzünden, kocası tarafından baştan çıkarılmış kadının, sütünelik vazifesinden kaçınmış ananın, zinaya atılışı idi. Lâkin, Andrée'nin bir feryadı onu, ürperterek ayağa kaldırdı. Uyanmış, gerçek vaziyeti kavramıştı. Biçare yavru ana sütiyle beslenmediği için bitkin ve pek cılızdı ama, ananın kendisi de, hakikatta, onu emzirmekten, yenilmez bir müdafaa kalkanı gibi, sinesinde taşımaktan kaçındığı için sukut thlikesiyle karşılaşıyordu. Ya hayat, hirinin öteki sayesinde selâmete erişmesi vardı, yahut da bir arada mahvolmaları mukadderdi. Valentine, herhalde, o anda tehlikeyi açıkça anlamış olacak ki, bir isyan hamlesiyle, yine Santerre'den ayrıldı, çocuğu, okşıyarak teskin etmek, işlemek üzere bulunduğunu hissettiği en büyük çılgınlığa karşı onu kendisine siper etmek için, koştu, onu kucağına aldı. Öbür iki çocuğunun orada durmaları, sey-

retmeleri, dinlemeleri, ona ne büyük bir eza veriyordu! Sonra, Mathieu'nün de hâlâ beklediğini görünce, yine gözüne yaşlar doldu, vaziyeti izaha çalıştı, kocasını müdafaa edecek kadar ileri gitti.

— Kusuruna bakmayın, dedi. Öyle anları oluyor ki, aklı başından gidiyor... Eyvahlar olsun! Bu çocuğu şimdi ben ne yapacağım? Artık emziremem de, imkân kalmadı! Ne yapacağını bilemiyecek kadar şaşkına dönmek ne feci şey!... Benim halim nice olacak Ya'rabbi!

Santerre, şaşalamış, Valentine'in, kızı kucağına aldığından beri, elinden kaçtığını hissetmişti; tekrar aralarına girmeğe, hoş a gidecek sözlerle onu tekrar elde etmeğe yeltendi. Fakat kadın onu dinlemiyordu; Santerre, mücadeleyi başka bir fırsat çıktığı zamana bırakmak üzereyken, hiç beklemediği bir müdahale, ona dâvayı kazandırdı.

Céleste sessiz sedasız içeri girmiş, orada duruyor, madamın söz söylemesine izin vermesini bekliyordu.

— Arkadaşım beni görmeğe gelmiş, 'madam, hani memleketlim bir kadın var ya, Sophie Couteau, işte o; beraber, bir de sütnine getirmiş de...

— Sütnine mi var şimdi aşağıda?

— Evet madam, hem de ne güzel, ne iyi bir sütnine.

Sonra, hanımının son derece sevin-

diğini, böyle birdenbire rahatlamaktan duyduğu memnunluğu görünce, gayretkeşlik gösterdi.

— Siz çocuğu taşımak için zahmet etmeyin, madam. Alışık değilsiniz... Müsaade ederseniz, sütineyi buraya getireyim.

Valentine, memnunlukla derin bir soluk almış, çocuğu vermişti. Demek ki, Allah onu yalnız bırakmıyordu! Fakat, münakaşa etti, sütinenin kendi yanına getirilmesine taraftar olmadı; sarhoş olup odasına kapanan öteki sütinenin, dışarı çıkıp yeni sütnine ile karşılaşmasından korkmuştu, ev halkını dövmeye, yine etrafı kırıp dökmeğe kalkışabiliyordu. Sonra, Santerre'le Mathieu'yü beraber götürmekte ısrar etti; bilhassa, Mathieu'nün bu işten herhalde anladığını söylüyor, onu, itirazına rağmen sürüklemek istiyordu, Oda da, yalnız Lucie ile Gaston kaldı; Valentine, peşisıra gelmemelerini onlara sıkı sıkı tembih etti.

— Size ihtiyacımız yok, dedi, burada oturun, oynayın... Biz de, haydi gidelim, ama usul usul, ayaklarımızın ucuna basarak yürüyelim, öteki şüphelenmesin.

Valentine, çamaşırlığa girince, kapıları sıkı sıkı kapattırdı. Couteau kadın orada, ayakta duruyordu: yanında, yirmi beş yaşlarında, iri yarı bir kadın vardı, kucağında, tosun gibi bir çocuk tutuyordu. Esmer, dar alınlı, ablak yüzlü, gayet temiz giyinmiş olan kadın, zengin

kibar ailelerin evinde hizmet etmiş, usul erkân bilir bir sūtnine selâmı verdi. Fakat Valentine, bâlâ, son derece tereddütte idi, kadına bakıyor, ilk iki çocuğu, kendisi hiçbir zaman merak etmeden ve biç bir şeye karışmadan, bitişik bir odada emzirilmiş, her işin gafili bir kadın gibi, çocuğa bakıyordu. Santerre uzakta duruyordu; Valentine, ümitsizce Mathieu'nün malûmatına müracaat etti, fakat Mathieu, tekrar, fikir vermekten çekindi. Couteau kadın, ancak o zaman, her yerde karşısına çıkan, işlerine engel olan bu adama yan gözle baktıktan sonra, lâkırdıya karışmak cesaretini gösterdi.

— Madam, dedi, bana itimadınız var mı?... Hatırlarsınız size hizmet etmek istemiştım, eğer kabul etmiş olsaydınız, birçok üzüntülerden kurtulmuş olacaktınız. Meselâ, işte şu Marie Lebleu, çekilir şey değildir, çocuğunu alıp götürmeğe geldiğim zaman, sorsaydınız, elbette size söyleyebilirdim. Ama, onu, sizin doktor seçtiği için, tabii, söyleyecek sözüm yoktu. Yoo! sütünün iyiliğine diyecek yoktur! Ama, dili de yamandır ha, hep aksi aksi konuşur... Onun için, eğer şimdi bana lûtfen inanırsanız madam...

Lâfı uzattıkça uzatıyor, bir türlü sonunu getiremiyor, zanaatının dürüstlüğünü övüyor, teklif ettiği mala kıymet veriyordu.

— İşte, madam, Catiche kadını gözü kapalı alabilirsiniz. Tam sizin aradığınız sūtnine-

dir, Paris piyasasında ondan iyisi bulunmaz. Bakın şuna, ne vücut, ne sağlam yapı, ne sıhhat! Ya çocuk, bakın hele, yanağından kan damlıyor! Evlidir, doğru, hem, memlekette, dört yaşında bir küçük kızı var, kocasının yanında; ama, namuslu kadın olmak kabahat değil, tabii... Hasılı, madam, kendisini tanırım, her şeyine canla başla kefilim. Eğer hoşnut kalmazsanız, ben, karşınızda duran şu Couteau kadın, paranızı geri vereceğim.

Valentine, bu işe bir nihayet vermek için acele ettiğinden, geniş bir el hareketiyle, razı oldu. Hattâ ayda yüz frank vermeği bile kabul etti, çünkü Catiche kadın evliydi. Kılavuz kadın, sütüne idarehanesine harç ödemesine lüzum olmadığını da anlatmıştı. Kırk beş frank kâr etmiş oluyordu, meğer ki madam, onun zahmetini hesaba katıp da bir şeyler daha versin. Bir de çocuk için kırk frank dönüş masrafı verilecekti. Valentine, gayet cömert davrandı, bu parayı bir misline çıkaracağını vadetti. İş düzeliyor, Valentine, kendini kurtulmuş hissediyordu ki, öteki kadın, odasına kapanan sütüne aklına geldi. Onu oradan nasıl çıkartmalı, yerine Catiche kadını, gürültüsüz patırdısız nasıl yerleştirmeliydi?

Couteau kadın:

— Ne o? diye haykırdı, Marie Lebleu'den mi korkuyorsunuz? Yoo! Başka yere kapılandırırmamı istiyorsa, canımı sıkmasın... Ben gider, onunla konuşurum!

Sütnine, memelerini göstermek için, çocuğunu kucağından indirmişti, Céleste, Andrée'yi, orada duran bir battaniyenin üzerine, kadının çocuğunun yanına yatırdı, kılavuz kadını Marie'nin odasına götürdü. Şimdi, odanın içinde bir ölüm sessizliği hüküm sürüyordu, Couteau kadının, sadece adını vermesi kâfi geldi; girdi, birkaç dakika, onun sert sesinden başka gürültü işitilmedi. Sonra dışarı çıkınca, korkudan tir tir titriyerek, ne konuştuklarını dinlemeğe gelen Valentine'e teminat verdi.

— Emin olun, ayılttım, dedi!... Aylığını verin. Sandığını hazırlıyor, gidecek.

Tekrar çamaşırlığa geldiler, Valentine hesapları gördü, bu son hizmetine karşılık da beş frank ilâve etti. Fakat, bir güçlük daha çıktı, Couteau kadın, akşama gelip Catiche'in çocuğunu alamıyacaktı, şimdi alıp götürse, bütün gün nerede muhafaza ederdi? Niha-yet :

— Adam sen de ! dedi. Ne olursa olsun, alırım, idarehaneye bırakır, sonra işlerime giderim. Ağzına emzik verirler, alışsın, öyle değil mi ?

Çocuğun annesi, fütursuzca :

— Tabii, a canım ! dedi.

Bunun üzerine, Couteau kadın, selâmlar ve teşekkürlerden sonra gitmeğe hazırlanıp çocuğu almak için arkasını döndüğü sırada,

battaniyeye yanyana yatırılmış iki çocuğu görünce, bir tereddüt geçirdi.

— Aman ! diye mırıldandı, aldanmıyalım.

Bu söz, hoşlarına gitti, hep gülüştüler. Céleste kahkahayı koyuverdi, Catiche de gülmekten bayılıyordu. Couteau kadın, çocuğu, uzun çengel parmaklariyle yakaladı, aldı götürdü. Miniminileri ölüme atan mütemadi yağmalar arasında, bir çocuk daha alınıp götürülmüş, oraya sürüklenmişti.

Yalnız Mathieu gülmemişti. Boutan'la konuştuğu şeyler birdenbire aklına gelmiş, bu sütnine zanaatının ahlâk bozucu tesirini, pazarlık rezaletini, her ikisi de çocuğunu ölüm tehlikesine atan iki ananın müşterek cürmünü, başka bir kadının sütünü satın alan tembel anayı, kendi sütünü satan, paraya düşkün anayı hatırlamıştı. İçi üşüdü, henüz pürsıhhat olan zavallı yavrunun gidişine baktı, orada kalan, daha şimdiden pek cılız öteki çocuğa baktı. İki çocuktan birini, belki ikisini de feda eden, bu derece kötü kurulmuş ve bozulmuş bir cemiyetin âkıbeti ne olacaktı ? İnsanlar ve eşya, gözlerinin önünde kara bir renge büründü, ona dehşet verdi. Fakat, Valentine, onu da, Santerre'ı de alıp tekrar süslü salona götürmüştü; o kadar memnundu, o kadar sıkıntıdan kurtulmuştu ki, bütün serbestliğini ve tasasızlığını, hayhuy ve zevk iptilâsını tekrar ele almıştı. Mathieu, nihayet vedâ ederken, Santerre'in, memnun bir ta-

vırla, Valentine'in elini bir lâhza avucunda tutarak şu sözleri söylediğini işitti :

— Eh, yarına görüşürüz, değil mi?

Valentine artık sakınmadan cevap verdi :

— Evet, evet, yarın!

Bir hafta sonra, Catiche kadın, evin münakaşa kabul etmez hakimesi olmuştu. André'nin yüzüne biraz kan gelmişti, her gün tartıda daha ağır çekiyordu; bu netice karşısında, hepsi baş eğiyorlardı, sütninenin mutlak nüfuzunu kabul etmek zorunda kalıyorlardı. Yerine yine başkasını almak lâzım gelirse diye o kadar korkuyorlardı ki, muhtemel hatalara, önceden göz yumuyorlardı. Bu, üçüncü olmuştu, bir dördüncü sütnine gelirse çocuğu öldürürdü; bu yüzden, Catiche, elzem hale geliyor, Allah tarafından gönderilmiş sayılıyor, ne bahasına olursa olsun muhafaza edilmesi şart oluyordu. Hoş, yeni sütnine kusursuz görünüyordu, sakın ve kurnaz halis bir köylü karısıydı, efendilerini idare etmesini biliyor, onlardan, çekebildiği kadar çekiyordu. Séguin'lerin evinde, şaşılacak derecede ustalıkla, kudretle başarı kazandı. Başlangıçta, işin bozulmasına ramak kaldı, çünkü, Catiche kadın, Céleste'in de azametli bir nisbette yürüttüğü, kendininkine benzer bir işle çatıştı. Fakat, ikisi de çok fazla zeki kadınlar oldukları için, sonunda anlaşmamazlık edemezlerdi. Kârları aynı yollardan olmadığından, muvazi olarak evi istilâ

edebilecekleri bahsinde uyuştular. O günden sonra da, biribirlerine yardım bile ettiler, ülkeyi paylaştılar, evi, ikisi beraber kemirmeğe koyuldular.

Catiche tahta kuruldu, öteki hizmetkârlar ona kul köle oldular, evin efendisiyle hanımı, karşısında el pençe divan durdular. En yağlı parçalar Catiche'e ayrılıyordu, şahsına mahsus şarabı, şahsına mahsus ekmeği vardı, en nâdide, en besleyici ne varsa onundu. Oburdu, tembeldi, kibirli idi, akşama kadar yan gelip oturuyor, insanları ve eşyayı, keyfine göre kullanıyordu. Öfkelenmesin diye, her isteği yerine getiriliyordu; öfkelenirse sütü bozulabilirdi. Bir parça karnı ağrısı, ev halkı telâşa düşüyordu. Bir gece, midesi bozuldu, mahaldeki bütün hekimlerin kapılarını çaldılar. Biricik kusuru bir parça hırsız olması idi, açıkta bulduğu çamaşırları aşırıldığı oldu; fakat madam bunu görmemezliğe geldi. Daima hoşnut olsun diye, bir de bol bol hediye verme faslı vardı. Çocuk ilk diş çıkardığı zaman usulen verilen hediyeden başka, en küçük fırsatlardan istifade ederek, kendisine bir yüzük, bir broş, bir küpe verildi. Tabii, Champs-Élysées'nin en süslü sütninesiydi; enfes kürkleri, güneşte pırıl pırıl yanan uzun kurdelâlarla süslü hotozlar giyiyordu. Ondan daha debdebeli giyinen bir kibar madama asla tesadüf edilmemişti. Beri tarafta, kasabada oturan kocasıyla kızı için hediyeler

kopardı. Her hafta, seyriseri ile, paket paket öteberi gidiyordu. Couteau kadının alıp getirdiği yavrunun zatürriyeden öldüğü haberi geldiği sabah, çocuğun bedelini ödemek istiyorlarmış gibi, kadına elli frank verdiler. Nihayet, bir gün kocası onu görmeğe gelince, son bir kere daha telâşa düştüler; bir köşede, onunla beraber kendinden geçer diye öyle müthiş bir korkuya kapılmışlardı ki, ikisini bir dakika bile yalnız bırakmadılar, adamı, ceplerini tıklım tıklım doldurup çabucak savdılar. Kansızlığa uğramış birinden, bir ayyaştan sonra, bir de gebe sütnineye düşerlerse bu felâketin en büyüğü olurdu; kaldı ki, mahallede buna benzer haller sık sık oluyordu, komşuları olan kontes d'Espeuille'ün evinde, göz hapsinde tutulan sütnine, madamın, sinsi sinsi işini beceren arabacısından gebe kalmış, herkesi hayretler içinde bırakmıştı. Catiche kadın, bu hadiseyi fena halde ayıplıyordu. Küçük Andrée'nin sıhhati de günden güne daha yoluna girdiği için, sütnine baş tâcı edildi, evi, müstebitçe saltanatı altında büsbütün ezmeğe başladı.

Mathieu, eski av köşkü ile yirmi hektar arazinin kendisine verildiğine, ayrıca, malikânenin daha başka kısımlarını, bazı şartlarla almak salâhiyetine sahip olduğuna dair satış mukavelesini imzalamaya geldiği gün Seguin'in Havre'a gitmek üzere olduğunu gördü. Zengin bir İngiliz ahababı, İspanya sahil-

lerinde bir aylık gezinti yapmak üzere, yatı ile, orada onu bekliyordu. Yatta, kadın misafirler de bulunduğu söyleniyordu.

Séguin, kumarda çok paralar kaybettiğini ihsas ederek, heyecanla:

— Evet, evet, dedi, Paris'ten ayrılıyorum, şu aralık, burada talihim iyi gitmiyor... Size de, azizim efendim, gayretler ve başarılar dilerim! Teşebbüsünüze ne kadar ilgi duyduğumu biliyorsunuz.

Mathieu, Chantebled'ye varıp Marianne'la buluşmak için acele ediyordu; imzaladığı kesin mukaveleden dolayı gayet heyecanlı, aynı zamanda beslediği ümit ve inandan dolayı, ürpertiler içindeydi. Champs-Elysées'den geçtiği sırada, ıssız bir yolda, acaip bir manzarayla karşılaştı. Orada bir araba duruyordu; arabanın içinde, Santerre'in sinsi yüzünü gördü. O sırada, yüzü peçeli bir kadın, gizli gizli, telâşla arabaya binince, Mathieu dönüp baktı. Bu kadın, Valentine değil miydi? Perdeleri inik araba uzaklaşıp gözden kaybolurken, Mathieu'nün bu kanaati kökleşmişti.

Sonra, büyük caddede, iki tesadüf daha oldu. Önce, Gaston'la Lucie'yi gördü; oyun oynamış, çabucak yorulmuşlar, civardaki bir bakkalın çırağıyla harıl harıl fingirdeşen Céleste'in dalgın nezareti altında, cılız vücutlarını sürükliyerek gidiyorlardı; daha ileride, Catiche kadın, azamet ve ihtişam içinde, parayla çocuk emzirme usulünün gururlu mabudu

gibi takmış takıştırmış, uzun, kırmızı kurdelâlarını güneşte pırıldata pırıldata, küçük Andrée'yi gezdiriyordu.

V

İlk kazma vurulduğu gün, Marianne, kucağında Gervais olduğu halde, Mathieu'nün, büyük bir cesaretle atıldığı bu iman ve ümit dolu eserin verdiği mesut heyecan içinde, işçilerin yanına gelip oturdu. Haziran ortasında, cesaret ve ümit verici, bulutsuz, engin bir sema altında, parlak ve sıcak bir gündü. Çocuklar da tatilde oldukları için, otların üzerinde oynuyorlardı, üç erkek kardeşini kovalıyarak eğlenen küçük Rose'un ciyak ciyak haykırdığı işitiliyordu.

Mathieu, neşeli bir tavırla sordu :

— İlk kazmayı sen vurmak ister misin ?

Fakat Marianne kucağındaki çocuğu gösterdi.

— Hayır, hayır ! Benim kendi işim var... Sen vur. Baba sensin.

Mathieu'nün emri altında iki kişi vardı, kendisi de, çok uzun zamandır tasarlayıp olgunlaştırdığı fikri gerçekleştirmek için, çetin pazu işine hazırlanmıştı. Gayet ihtiyatlı, gayet temkinli hareket etmiş, borçlanmadan ilk mahsulü beklemesine imkân verecek olan kazançtan ödenmek üzere ustaca bir ödünç ve ortaklık tertibi sayesinde, baştan başa

çalışmağa hasredeceği bir senelik mütevazı bir yaşayış tarzı sağlamıştı. Eğer toprak, inancına ve çalışmasına rağmen bu gelecek mahsulü vermiyecek olursa, Mathieu düpedüz, hayatını tehlikeye koymuş oluyordu. Fakat o, toprağa sadakatle bağlı idi, inancı vardı, yeneceğine emindi, çünkü seviyor, istiyordu. Bu yaratıcı kuvvet, onda, son çocuğu dünyaya geleliberi kendini göstermiş, çok kuvvetle, gitgide artmıştı. Yumuşak huyluluğuna rağmen Chantebled işindeki çılgınca inadı yüzüne vurulduğu zaman gülererek, sonunda, gerçekten iyi bir azim öğretmeni olacağını söylüyordu. Çalışmak, yaratmak onu heyecanlandırıyordu. Bir sabah, ikisinin de niçin bu kadar çok çocuk istediklerini, bu kadar çok çocuk dünyaya getirdiklerini, nihayet keşfedip Marianne'a anlatmış, onu güldürmüştü. Çocuk yetiştirmek, irade meselesi, enerji meselesi değil miydi, canlı ve beşerî faaliyet, hem de dünyanın en kuvvetli faaliyeti, genişliyen, galebe çalan bir faaliyet değil miydi ?

— Eh, bu iş oldu ! diye haykırdı. Toprak, inşallah, halis bir ana gibi bizi besler !

Böyle dedikten sonra, kazmayı indirdi. Eski av köşkünün sol tarafında, her yanı pınarlarla dolu, içinde sazlardan başka bir şey yetişmiyen, bataklık, geniş düzlüğün bir kıyısındaydı. Yapılacak iş, henüz, bu pınarların sularını toplayıp isale ettikten sonra,

demiryoluna kadar inen kurumuş, kumlu meyllere akıtmak, birkaç hektar toprağı kurutmaktı. Mathieu dikkatli bir inceleme sayesinde, bu işlerin kolayca başarılabilceğini, su yolları açmanın, arazinin durumu ve nev'i bakımından mevcut kolaylıklar sayesinde, kâfi geleceğini anlamıştı. Hattâ, esas buluşu bu idi, üstelik, ovada birikmiş çürük toprak yığınının, üzerinden sapan geçer geçmez oraya bereket yağacağından da emindi. Demek oluyor ki, hendeğı açmağa başlıyan, rutubetli yüksek araziyi islah etmek, daha aşağıda, susuzluktan kavrulan, çıplak ve çorak toprakları bereketlendirmek için, mahpus kaynaklara yol veren, bulucunun, yaratıcının kazmasıydı.

O sırada, Gervais, herhalde bol hava ile acıkmış olacak ki, viyaklamağa başlamıştı. Şimdi üç buçuk yaşıdaydı, yemek saatleri bahsında hiç şakası olmıyan gürbüz bir oğlandı. Civar korudaki körpe ağaçlar gibi geliyor, bol güneşte süren bir nebat gibi sağlam bir sıhhat arzediyor, elleri, yakaladığını bırakmıyor, ıslıl ıslıl gözlerinde, gülüşlerle göz yaşları dolaşıyor, hele, obur bir kuş gagası gibi, daima açık duran ağzı, annesi beklettiğı zaman, kıyametleri koparıyordu.

— Evet, evet, malûm, buradasın... Haydi, al! Başımızı daha fazla sersemletme.

Marianne göğsünü çözmüş, çocuğa meme vermişti. Artık, soluk soluğa meme emen,

daha fazla süt gelsin diye, anasının beyaz vücudunu yağuran, mesut bir kedi yavrusu hırıltısından başka ses işitilmez oldu. Şifalı kaynak, tükenmiyecekmiş gibi, tekrar akmağa başlamıştı. Süt, hafif hafif, durmadan, şırıl şırıl akıyordu; âdeta, aktığı, yayıldığı işitiliyordu; Mathieu de, şimdi, yapacakları iş kendilerine öğretilmiş güçlü kuvvetli erkekler olan; yanındaki iki kişinin yardımıyla, hendeği açmağa devam ediyordu.

Doğruldu, alınının terini sildi, o sâkin ve inançlı tavriyle:

— Mesele, zanaatı öğrenmekten ibaret, dedi. Birkaç ay sonra, düpedüz köylü olup çıkacağım... Şuraya bak, su nebatlariyle yemyeşil olmuş şu durgun suya bak. Burayı besliyen, çamurlu bir su birikintisi haline getiren kaynak, şurada, şu iri, sık otların arasında. Hendek, ta ileriye, yokuşun kenarına kadar açılınca, göreceksin, birikinti kuruyacak, kaynak fışkıracak, yol alacak, şifalı suyu uzaklara götürecekt.

Marianne :

— Haydi bakalım, dedi, bütün şu taşlık yerleri bereketlendirsin, çünkü, ölü toprak kadar kasvetli şey yoktur. Susadıkları zaman su içince, tekrar hayata kavuşunca, ne mesut olacak bu topraklar !

Birdenbire sözünü yarıda kesti, güzel gülüşüyle Gervais'yi payladı.

— Bana bakın, beyefendi hazretleri, öyle

çekiştirip durmayın! Bekleyin, süt kendiliğinden gelsin, hepsi sizin, biliyorsunuz.

İki işçinin kazma sesleri işitiliyor, hendek, özlü toprakta, sür'atle ilerliyordu; az sonra, su, civardaki ince kumlu toprakların kurumuş damarlarına kadar akacak, onları bereketlendirecekti. Sütün hafif hafif akışı da, tükenmez kaynak şırıltısıyla devam ediyor, ezeli hayat çeşmesinden dökülür gibi, ananın sinesinde çocuğun ağzına, durmadan akıyordu. Hep akıyor, et yapıyor, fikir yapıyor, iş ve kuvvet yapıyordu. Şırıltısı, biraz sonra, serbest bırakılan kaynak, su yollarından, kavruk topraklara doğru indiği zaman, onun sesine karışacaktı; ikisi bir arada, aynı ırmak, aynı nehir olarak, gitgide taşacak, bütün toprağa hayat getirecek, dünyanın damarlarında akacak olan, besleyici, büyük süt nehri, durmadan yaratacak, her baharda, daha fazla gençlik, daha fazla sıhhat vücuda getirecekti. Mathieu ile işçileri dört ay sonra, sonbahar çiftini sürüp bitirir bitirmez, aynı yerde, tohum ekme işi başladı. Çok lâtif, sümbüli havalı bir gün, Marianne da oraya geldi; o kadar güzel bir gündü ki, yine orada oturup, küçük Gervais'ye, neşeyle, meme verebildi. Çocuk, sekiz aylık olmuştu, koskoca herifti. Annesinin kucağında, hayatı içtiği o ılık sinede, her gün biraz daha, gözle görülecek kadar, büyüyordu. Nebat olgunlaşmadıkça topraktan ayrılmıyan tohum gibi, o da, oradan ayrıl-

mamıştı. Hattâ, kasımın ilk soğuklarında, filizleri çizilerin dibinde uyutacak olan kış yaklaştıkça, üşüyen ufacık yüzünü sıcak kor-sajın arasına sokuyor, hayat nehri, toprağın altına sokulmuş, birikmiş gibi, daha sessizce meme emiyordu.

Marianne gülerek :

— Oo! dedi, beyefendi hazretleri ısınmıyor, kışlağa çekilme zamanı geldi.

Mathieu, tohum torbası belinde, geniş ve biteviye bir el hareketiyle tohumu savurarak onlara doğru geliyordu. Marianne'ın söylediği sözü işitmişti, durdu, cevap verdi :

— Güneş tekrar açıncıya kadar süt emsin, uyusun. Hasat mevsiminde, koskoca adam olacak.

Sonra, iki yardımcısı ile birlikte ektiği geniş tarlayı gösterdi.

— Bizim Gervais yürümeye, koşmağa başladığı zaman, bu ektiklerimiz de sürecektir, olgunlaşacak... Bak, şu zaferimizi gör, şu zaferimizi gör!

Haklı olarak iftihar ediyordu. Şimdi, yaylanın dört beş hektarlık kısmı, durgun sularından kurtarılmış, nadas edilmiş, tesviye edilmişti; birikmiş fışkılı toprakla özlenmiş, esmer bir düzlük halinde uzanıyor, dört tarafa kol salmış su yolları, kaynakların suyunu, civar meyillere kadar götürüyordu. Bu kuru araziye ziraatte kullanmak için, rutubetin, toprağa işlemesini, orayı verimli hale

getirmesini beklemek lâzımdı. Bu iş, gelecek mevsimlerde yapılacak, hayat, azar azar, bütün araziyi canlandıracaktı. Başlangıçta, bu birkaç hektarın, ilk masrafları ödemeğe, yaşamağa ve gelecek mucizeyi müjdelemeğe yetecek kadar bir yerin uyanması kâfiydi.

Mathieu :

— Neredeyse akşam olacak, dedi. Çabuk olalım.

Sonra, biteviye, geniş el hareketiyle, tohumu savura savura, tekrar yürüdü, gitti. Marianne, ciddî ve gülümser, onun uzaklaşmasını seyrederken, orada duran küçük Rose da, tohum serpmeye heveslendi. Mathieu'nün peşinden yürüdü, avuç avuç toprak alıp havaya savurmağa başladı. Oğlanların üçü de onu gördü, Blaise'le Denis en önce koştular, sonra Ambroise seğırtti, hepsi birden, var kuvvetleriyle toprak savurmağa koyuldular. Çılgınca gülüşüyorlar, babalarının etrafında, sonsuz bir kanad çırpış gibi fırıl fırıl dönüyorlardı. Bir an geldi ki, Mathieu, beklenen buğdayın tohumlarını çizilere yatırdığı aynı biteviye hareketle, onları da, o sevgili çocukları da ekiyormuş gibi oldu; sanki, kendi el hareketinden vücut bulmuş, yarının tohum ekicilerinden mürekkep bütün bir küçük kalabalık dünyayı doldursun diye, onları, sayısız çoğaltıyordu.

Tam o sırada, Marianne, birdenbire şaşır-

dı; Angelin'ler, o sevdalı karı koca, ayak sesleri duyulmadan, bir patikadan yürüyerek karşısına çıkıvermişlerdi. Janville'deki kûçûk evlerine, bütûn kış çıkmamak üzere, sımsıkı kapanmadan önce, dökûlen son yaprakların sararttığı ıssız yollar boyunca, sevişe sevişe dolaşıyorlardı. Biribirlerine sokularak, uzak tarlalarda böylece dolaşırken, kendilerini öyle derinden aşklarına veriyorlardı ki, ufukları bile gormüyorlardı; öyle ki, başlarını kaldırıp, bu beklemedikleri tesadûfle hulyalarından uyanınca, bu yeni toprağı, bu çalışan adamları görerek şaşakaldılar; halbuki, bu teşebbûsten haberleri de yok değildi. Mathieu'yü, acayip bir adam telâkki etmeğe başlamışlardı, toprağı seveceğı, ona da çocuk doğurtacağı yerde, güzel karisiyle iktifa etse olmaz mı, diye düşünüyorlardı. Hem, zaten bu işlere o kadar uzaktılar ki! Bununla beraber, konuştular, sırf hatırhoşluğu için, elde edilen neticelere hayran olmuş gibi yaptılar. Hep memnun ve hayran yaşayışları arasında, en hoş tarafları, herkesin de, kendileri gibi mesut olduğunu istemeleri idi. O zamana kadar, hayatları hep bayram gibi geçmişti; kadın, çılgınca sevilmenin biricik fûsunu içinde, erkek, sevilerek, sıhhatli, zengin, sırf üzerlerine kadın ve çiçek resimleri yapmak zevkı için beş on yelpazeye fırça vurarak yaşıyorlardı.

Fakat, madam Angelin, ayakta, kocasının kolunda, onun omzuna muhabbetle yaslanmış

dururken, selâm verdikten sonra, aynı geniş el hareketiyle bereketli tohumlarını serpmeye devam eden Mathieu'ye baka kalmış, belirsiz bir hulyaya dalar gibi olmuştu. Sonra, tohum serpicinin ellerinden uçuşmuş hissini verecek kadar onun etrafında fırıl fırıl dönen çocukların o neşeli küçük mahlûklar sürüsünün oyunu herhalde dikkatine çarpmış olacak ki, görünüşte hiç münasebeti yokmuş gibi, daha yavaş sesle, şu sözleri söyledi:

— Annemin kızkardeşlerinden birini, teyzemi kaybettim, mutlaka, çocuğu olmadığı için kederinden öldü. Dev gibi iriyarı bir erkekle evlenmişti, kendisi de uzun boylu, gürbüz, çok güzel bir kadındı; bacak kadar boylu oldukları halde çok çocukları bulunan kadınlara rasgeldikce fazla meyyus olduğunu şimdi hatırlıyorum... Kocası büyük bir servet kazanmıştı, herşeyleri vardı, para, sıhhat, herkes tarafından sevilme. Fakat, bu nimetlerden hiç biri gözlerinde yoktu, onları hep kederli görürdüm, biricik emelleri, oğlan çocukları, kız çocukları olsun, boş, gamlı evleri neşelensindi. Evlendiklerinden hemen sonra bu tasaları başlamıştı; önce, çocukları olmadığını görünce şaşmışlar, sonra, kısır seneler birbirini kovaladıkça gitgide daha fazla endişelenmişler, nihayet, korkunç acizleri iyiden iyiye ispat edilince ye'se düşmüşlerdi. Nelere baş vurmadılar, tasavvur edemezsiniz, doktorlar, sular, ilâçlar, durup din-

lenmeden on beş sene uğraştılar; boşuna gayretlerinden, gitgide daha fazla utanıyorlar, bir ayıpları, bir kusurları varmış gibi gizleniyorlardı... Bu felâketlerinin arasında, yine de, kabahati biribirlerine yüklemeyecek kadar ikisi de aynı derecede felâkete uğramış biçare mahlûklar gibi zavallılıklarına katlanacak kadar sevişiyorlardı; başka bir karı kocanın hikâyesini de dinlemiştim de, ondan; hayatları cehenneme dönmüş, kısır olma kusurunu erkek de, kadın da, kendine maletmiyormuş... Ah! sevgili teyzeceğim, zavallı kadın, o kederli haliyle hep gözümün önündedir; nereye gitse, ana olamamanın matemini çeker, yılbaşı günü, bizleri, küçük yeğenlerini öptüğü zaman, göz yaşlariyle boğulurdu. Her an çektiği bir vicdan azabıyla eriyip biter gibi söndü; eminim, biçare ihtiyar kocası da, arkasından gidecek, o kadar yalnız, kimsesiz kaldı ki.

Bir sessizlik oldu, sūmbūli engin kasım semasından, gayet tatlı, bol bir meltem esiyordu.

Marianne :

— İyi ama, dedi, zannederim, siz kendiniz de çocuk istemiyordunuz.

— Ben mi? Ne mūnasebet, kim söyledi?... Ben, çocuğu şimdi istemiyorum, çünkü herşeyin zamanı var, öyle değil mi? Bizim yaşımızda, insan bir parça, sevmenin zevkını tatmalıdır... Fakat, durmuş oturmuş hale bir

gelelim, o zaman görürsünüz. Dört çocuğumuz olmalı, ikisi oğlan ikisi kız.

O şirin, sevdalı kadın gülüşü, bir susma arasında, yine kayboldu; uykuya dalmağa başlayan toprağın hafif soluğu, engin, çıplak sahada, tekrar dolaştı.

Marianne devam etti:

— Ya haddinden fazla beklemiş olursanız, ya iş işten geçerse?

Madam Angelin, hayretle onun yüzüne baktı. Sonra, çılgınca gülmeğe başladı.

— Aman, ne söylüyorsunuz? Bizim mi çocuğumuz olmayacak?... Bilseniz, bu fikir ne kadar gülünç.

Sustu, sıkıldı. Söylemediği halde zihninden geçirdiği şeylerden utandı; sonra, o hazzan bayılan kumru civıltısıyla, yalnız okşayıcı ve zevkli kelimelerle konuştu.

— Haydi, haydi, sevgilim, kendini mōdafaa etmek sana düşer... Çocuğumuz olmayacakmış diyorlar, bak hele!

Angelin, çapkınca imaları daha artırarak, şakacı bir eda ile :

— Bu neye benzer bilir misiniz, madam, dedi; kocanızın ektiği şu tarladan bir tek buğday başağı sürmiyecek demeye benzer!

Kadınlar, bunun üzerine, bir parça kızarıp sıkılarak, gülüştüler. O esnada, Mathieu, peşisıra iki rençperi olduğu halde, dönmüş geliyor, bereketli tohumu hâlâ serpiyor, ufku dolduruyormuş gibi olan geniş el hareketiyle,

onu toprağa veriyordu. Tohum, haftalarca uyuyacak, kendini, filizlenme işinin gizli faaliyetine, ileride, yaz güneşi altında açılacak olan yeraltı hayatının gayretine bırakacaktı. Bu, lüzumlu bir dinlenişti, toprağı, mahlûkların ezelf hayatını besliyen tükenmez kaynakla sulayan müşterek hazineden, ucsuz bucaksız kuvvetler ummanından sağılmış varlıktı. Marianne'ın sinesinde de, Gervais, uyku ile uyanıklık arasındaydı; artık, belli belirsiz bir ses veriyor, dünyanın damarlarında akan, ezelf canlı nehrin beslediğı kış tohumu kadar ince bir pıtırdı çıkarıyordu.

Aradan iki ay geçti; aralık ayında, şiddetli bir don olduğı gün, Séguin'le Beauchêne, hiç umulmadıkları halde, Froment'lara misafir geldiler. Yaylanın henüz kurutulmamış bataklıklarında ördek avına çıkmışlardı. Günlere pazardı, bütün aile, içinde büyük bir ateş yanan mutfakta toplanmıştı; pencerelerin parlak camlarından, bembeyaz karla örtülü, geniş kırlar gözüküyordu; bu kristal mahfaza altında katılaşmış uyuyan tabiat, nisan basübadelmeytinin beklediğı kutsal bir ölüye benziyordu. O gün, misafirler içeri girdikleri zaman, Gervais de, kar gibi beyaz beşiğinde, mevsimin verdiğı uyuşukluğa gömülü, uyuyordu; bununla beraber, kış mevsimlerinde yağlanan tarla kuşları gibi semizdi, o da, edindiğı, biriktirdiğı, birdenbire kesinleşen, galebe çalan kuvvetiyle tekrar

ortaya çıkmak için, uyanışı bekliyordu.

Aile, neşeli bir öğle yemeği yemişti; şimdi de, gece olmadan evvel, çocukların dördü de pencerenin önünde toplanmışlar, bir masanın etrafına dizilmişler, kendi icadettikleri bir oyuna dalmışlardı. İkiz Blaise'le Denis, öteki oğlanın, Ambroise'ın yardımıyla, mukavva parçalarını zamkla yapıştırarak, koskoca bir şehir bina etmekle meşguldüler. Evler vardı, bir belediye dairesi, bir kilise, bir okul vardı. Makasla oynaması yasak edilen Rose da, yalnız zamk kullanmağa memur edilmiş, saçlarına varıncaya kadar zamka bulanıyordu. Arasına kahkahalarının akisleriyle bozulan derin sessizlik içinde, ana ile baba, büyük ateşin karşısında yan yana oturmuşlar, bir haftalık çetin çalışmadan sonra, bu pazar istirahatının zevkini çıkarıyorlardı. Orada, gerçekten köylüler gibi yerleşmişler, hiçbir lüks yapmadan, bir arada bulunmak zevkından başka eğlence aramadan, gayet sade yaşıyorlardı. Neşe veren aydınlık mutfak, baştan başa, aldatıcı zaruretlerden, ihtiraslardan ve zevklerden sıyrılarak toprakla yanyana yaşanılan o kolay iptidai hayatı gösteriyordu. En küçük yavru, dudaklarından çıkan hafif soluk bile işitilmeden mışıl mışıl uyurken, yuvanın mesut hariminde geçen bu kadar sâkin bir ikindi vaktinin zevkı, hiçbir servete, hiçbir kuvvete değişilemezdi.

Beauchêne'le Séguin, bacakları yorgun,

yüzleri ve elleri donmuş, talihsiz avcılar halinde baskın yaptılar. Hayret nidalarıyla karşılandılar, bu havada Pâris'ten dışarı çıkmağa kalkıştıkları için sövüp saydılar.

Beauchêne :

— Tasavvur ediniz, azizim, dedi, bir tek ördeğe raslamadık. Herhalde, hayvanlar bu havada çok üşüyorlar. Yukarıda, yaylada, o buz tutmuş bataklıklarla çalılıklar ortasında, öyle buz gibi bir rüzgâr esiyor ki, tasavvur edemezsiniz... Doğrusu, avdan vazgeçtik. Bize birer bardak sıcak şarap verin, ondan sonra, çabucak Paris'e döneceğiz.

Daha somurtkan olan Séguin, ateşin karşısında vücudunu ısıtıyordu, Marianne, şarap ısıtmağa koşarken, o, yanından geçtiği, nadaslı, geniş, çıplak tarlalardan bahsetti. Fakat, buz tabakası altında kaskatı uyuyan, tohumun meçhul hayatını saklıyan bu tarlalarda hiçbir şey görmemiş, hiçbir şey anlamamış, bu kadar fena başlayan bir işten endişeye düşmüş, parasını alamıyacağından korkmağa başlamıştı. Onun için, alaylı konuştu.

— Baksanıza, azizim, korkarım tepedeki tarlalarda hem vaktinizi kaybettiniz, hem boşuna zahmet çektiniz. Geçerken gördüm, pek beğenmedim. Üzerinde, asırlardanberi sazdan başka bir şey bitmiyen çürümüş bir topraktan mahsul almağı nasıl umuyorsunuz ?

Mathieu, sükûnetle cevap verdi :

— Beklemek lâzım. Haziranda gelirsiniz, görürsünüz.

Beauchêne lâkırdıya karıştı.

— Zannederim, saat dörtte bir tren var. Çabuk olalım, çünkü, treni kaçırsak fena olur, değil mi Séguin?

Böyle diyerek, Séguin'e çapkınca bir bakış fırlattı; herhalde, serbest günlerinden tamamiyle istifade etmek niyetinde bulunan kocalar gibi, birlikte bir eğlentiye karar vermişlerdi. Şaraplarını içip ısındıktan sonra, şaşılar, tenkidettiler.

Beauchêne:

— Aziz dostum, dedi, kış ortasında, bu ıssız yerde nasıl yaşıyorsunuz, hayretteyim. İnsan ölür. Çalışmak elbette lâzım, ama, işten sonra da eğlenmek ister, a canım.

Mathieu, bir el işaretiyle, güzel aile hayatlarını içine sıkıştırdıkları bu köy mutfağının her tarafını gösterdi.

— İyi ya, biz de pekâlâ eğleniyoruz işte, dedi.

İki misafir, onun işaret ettiği yerlere baktılar, kapkacak dolu duvarları, kaba saba eşyayı, çocukların, misafirlerin baştan savma öpücüklerine yanaklarını uzattıktan sonra üzerinde oyuncak şehri kurmağa devam ettikleri masayı hayretle seyrettiler. Bu yerde mevcut olabilecek zevkin ne olduğunu herhalde hiç kavrayamıyorlardı, çünkü, müstehzi bir gülüşü zaptederek başlarını salladılar. Bu,

onlar için, gerçekten pek acayip bir zevk, görülmedik bir hayattı.

Marianne :

— Gelin, küçük Gervais'yi görün, dedi. Ama, uyuyor, uyandırmayın ha.

İkisi de, nezaketen, beşiğin üstüne eğildiler, on aylık bir çocuğun bu kadar gurbüz olmasına şaşılar. Pek uslu idi de. Yalnız, uyandığı zaman, herkesi serseme çevirecekti. Sonra, bir güzel çocuk, hayatı mes'ut kılmağa yetiyorsa, o hayatı istiyerek tatsızlaştıran nice suçlu insan vardı. Tekrar ateşin' yanına geldiler, artık dirilmişler, bir an evvel gitmek istiyorlardı.

Mathieu :

— Demek böyle ha, yemeğe kalmak istemiyorsunuz, öyle mi? dedi.

İkisi birden :

— Yo! Ne münasebet! diye haykırdılar.

Sonra, bu haykırışmanın çirkinliğini gidermek isteyen Beauchêne, işi şakaya vurdu, daveti, daha sonra için, havaların ısındığı mevsim için kabul etti.

— Namusumla temin ederim, Paris'te bir işimiz var... Ama, söz veriyorum, yazın, hep beraber, günü birliğine geliriz, evet, karılarımızla çocuklarımızı da alır, geliriz. Bize, yaptığınız işleri gösterirsiniz, bakalım siz mi haklı imişsiniz, görürüz. Başarılar dilerim, azizim! Allahaismarladık kuzin! Allahaismarladık çocuklar, uslu uslu oturun!

Yine öpüşmeler oldu, eller sıkıldı, sonra, misafirler çıkıp gittiler. Biraz önceki tatlı sessizlik tekrar başlayınca, Mathieu ile Marianne, parlak ateşin karşısındaki eski yerlerine oturdular; çocuklar, harıl harıl zambak sürerek, kasabanın inşaatını tamamlıyorlardı, Gervais de, hafif hafif nefes alarak, rahat uykusuna devam ediyordu.

Acaba rüya mı görmüşlerdi? Paris'in ke-pazeliklerinden ve ıstıraplarından, nasıl âni bir rüzgâr esmişti de, onların bu uzak, tatlı huzurunu bozmuştu? Dışarıda, kırlar, donuk katılığını muhafaza ediyordu. Yalnız, ateş, uyanışın gelecekteki ümidini terennüm ediyordu. Mathieu, birkaç dakika hulyaya daldıktan sonra, sanki, uzun zamandan beri zihninde dolaşan bir sürü mühim sualin hepsine, nihayet bir cevap, kesin bir izah bulmuş gibi, konuşmağa başladı.

— Bu adamlar sevmiyorlar, sevmekten âciz insanlar, bunlar! Para, iktidar, ihtiras, zevk, evet, bunlar ellerinden gelir, fakataşk onların kârı değil! Hattâ, karılarını aldatan bu kocalar, metreslerini bile sevmiyorlar. Dünyanın özünü teşkil eden, ezeli varlığın ateşi olan büyük istekle, ilâhi istekle asla yanmış değillerdir. Bu, herşeyi anlatmağa yeter. Kim ki istek duymaz, kim ki sevgisi yoktur, o cesaretsizdir, kuvvetsizdir. Doğurmak, yaratmak, ancak aşkla olur. Bugünkü insanlar, hayat yaratmak ödevini kahpece

kısmalara baş vurmadan yerine getiren aşkı duymazlarsa, çok çocuklu ailenin verdiği azimli gayrete nasıl sahip olurlar? Yalan söylüyorlar, hile yapıyorlar, çünkü sevmiyorlar. Sonradan ıstırap çekiyorlar, manevî ve maddî düşüklüklerin en beterine uğruyorlar, çünkü sevmiyorlar. Bunun sonunda, ıstırap var, gözlerimizin önünde her gün biraz daha çatırdıyan, çürümüş bir cemiyetin bu yıkılışı var... İşte, aradığım hakikat bu imiş, meğer! İnsanı kurtaran şey, istektir, aşktır. Sevecek olan, doğuracak olan, yaratacak olan insan, devrimci, kurtarıcıdır, doğacak dünya için adam yetiştirecek olandır.

Mathieu, kendi ailesinin, karısıyle kendisinin başka türlü mablûklar olduklarını, asla bu kadar açıkça anlamış değildi. Bu hakikat, şu anda, eşsiz bir besbellilikle, bir vuzuhla dikkatine çarpıyordu. Elinde olmadan kıyaslar yapıyordu, para hırsından uzak, çok sade hayatları, gösterişe, cemiyetin lüzumsuz icaplarına karşı duydukları ikrah, çalışmaya, olduğu gibi kabul ettikleri, döl verdikleri, yükselttikleri hayata hasredilen bütün müşterek faaliyetleri, sevinçlerini ve kuvvetlerini teşkil eden bu yaşayış tarzı, sırf ezeli enerji kaynağından, ilâhi bir arzu kendilerini yakıp tutuşturan aşktan fışkırıyordu. Eğer, ilerde, galebe çalarlarsa, günün birinde, arkalarında, eserler, sıhhat, saadet bırakırlarsa, bu, sadece, sevmek kudretine sahip olmalarından, insan

vücuda getirmekteki cesaretlerinden, yardım ve zafer uğrunda, bir mahsul gibi kendilerinden süren bu kalabalık aileyi yaratmak hususundaki cesaretlerinden ileri gelecekti. Bu âni inanç onu heyecanlandırdı, damarlarını, öyle bir ihtirasla tutuşdurdu ki, onun böyle konuştuğunu işitip duyulan karısına doğru eğildi, hararetle dudaklarından öptü. Bu, alevli bir rüzgâr halinde esen ilâhi bir arzu idi. Marianne da gevşemişti, gözleri yanıyordu; fakat, onu durdurabilecek kadar kuvvet buldu, hafifçe gülerek azarladı :

— Şşt! şşt! Gervais'yi uyandıracaksın, dedi. Şimdi olmaz, sonra, onun bana artık ihtiyacı kalmadığı zaman.

Elele kaldılar, biribirlerinin parmaklarını kuvvetle sıktılar, susmaları pek tatlı oldu. Akşam oluyor, mutfak son bir sükûnla doluyor, çocuklar, oyun masalarında, ağaçları temsil eden tahta parçaları arasında, yapısı biten kasabalarına bakarak sevinçle haykırıyorlardı. Karı kocanın rikkatli gözleri, pencerenin parlak camlarından, uzaklara, ta ileride, kristal gibi parlıyan buz altında uyumuş mahsule gidiyor, sonra içinde yine bir ümit uyuyan, en küçük çocuklarının beşiğine geliyordu.

Aradan, yine tam iki koca ay geçti; Gervais bir yaşına basmıştı, mevsimsiz gelen güzel havalar, toprağın uyanışını çabuklaştırıyordu. Bir sabah, Marianne'la çocuklar,

gezme olsun diye, yaylaya, Mathieu'nün yanına gittikleri zaman, hayretle bağırıştılar; ilk güneşli havalar, kurutulan bataklıkların yerindeki geniş tarlayı, bir hafta içinde o kadar başkalaştırmıştı... Tarla, ucsuz bucaksız, yeşil bir kadifeden, sık ve sağlam, sonsuz bir örtüden ibaretti, yeşermiş buğdaylar, tatlı bir zümrüt yeşili içinde uzanıp gidiyordu. Bu kadar mucizeli mahsul asla görülmüş şey değildi. Onun için, o ılık ve parlak nisan sabahı, kış uykusundan nihayet uyanan, henüz, yeni gençliğinin heyecaniyle ürperen bu kırların ortasında, aile efradı, ümitlerini gerçekleştirecek gibi görünen bu sıhhati, ilerliyen bu bereketi görüp neşelendi. Sonra, küçük Gervais'nin de, ilk bağlardan kurtularak hayata uyandığını, artık kuvvetlendiğini birdenbire görünce sevinçleri arttı. Çocuk, küçük arabasının içinde çırpınınca, annesi onu oradan çıkarmış, Gervais ayaklanmış, sendeliyerek dört adım atmış, ufacık elleriyle, gidip babasının bacaklarına yapışmıştı. Son derece sevinçli bir haykırışma oldu.

— Ay, yürüyor, yürüyor!

Ah! Hayatın bu emekleyişleri, sevgili küçük yavruların, birbirini takibeden bu ayaklanışları, o ilk bakış, ilk gülümseme, ilk adım, ana babanın yüreğini ne büyük zevkle doldurur. Bunlar, küçük çocukluğun o zevkli merhaleleridir ki, ana babalar gözlerler, sabırsızlıkla beklerler, sanki herbiri birer ka-

zançmış gibi, hayata yeni bir girişmiş gibi, zafer nidalariyle selâmlarlar. Çocuk büyümüştür, çocuk bir erkek olmaktadır. Sonra, pembe diş etini, bir iğne ucu gibi delen ilk diş çıkacak; bir kedi yavrusunun mırıltısına, bir geveze kuşun civıltısına benzeyen şekilsiz güzellik arasında, anlıyabilmek için haylı iyi niyet gösterilen ilk kelime var, "baba, var, "anne, var. Hayat, eserini yaratmaktadır. Baba ile ana, kendi etlerinin ve kendi ruhlarının bu açılışı karşısında, daima hayranlık ve rikkat içindedirler.

Marianne :

— Dur, dedi, şimdi bana gelecek... Gervais! Gervais!

Çocuk, bir tereddüt geçirdi, bir sendeledi, tekrar yola çıktı, yine dört adım attı, iki yana açtığı kollariyle, terazi gibi, havada cırpınarak, yürüdü.

Mathieu de seslendi :

— Gervais! Gervais!

Çocuk, yine ona geldi; Gervais'yi o kadar şirin ve tuhaf, insanı katıla katıla güldürecek kadar tuhaf buluyorlardı ki, sevinç nidaları arasında, aynı seferi belki on defa tekrar ettirmek istediler. Sonra, öteki dört çocuğun, beyecanlanarak, miniminiyi itmeğe, aşırı oyun oynamaya başladıklarını görünce, Marianne, onu, ellerinden aldı. Bir kere daha, o yerde, onunla birlikte körpe otlara gömülerek, meme verdi; lâtife ediyor, yemek za-

manı henüz gelmemiş olmasına rağmen, bu ziyafeti hakettiğini söylüyordu. Hoş, Gervais daima hazırdı, koca kafasını oburca bir isticalle annesinin göğsüne yapıştırdı, artık, gelecek mahsulleri beklemek için, dünyanın damarlarında yeniden akmağa başlayan sütün hafif şırıltısından başka ses işitilmedi.

O sırada, bir tesadüf oldu. Tarlanın yanından geçerek civar bir köye giden hayli bozuk bir kestirme yol vardı. Tekerlek izleri üzerinde sarsıla sarsıla gelen bir yük arabası gözük müştü; arabayı süren köylü, sürülmüş tarlaları görünce öyle şaşmıştı ki, yanındaki kadın, birdenbire dizginleri çekmese, arabayı, bir çakıl yığınınına bindirecekti. Beygir durdu, adam, alaycı bir eda ile haykırdı.

— Eey, eseriniz bu mu, mösyö Froment?

Mathieu ile Marianne, arabayı süren erkekle yanındaki kadının değirmenci Lepailleur'ler olduklarını gördüler. Giriştikleri işin, yayladaki bataklıklarda buğday mahsulü toplamak fikrinin divanece bir iş olduğuna dair Janville'de dolaşan dedikoduları bilmiyor değillerdi. Bilhassa Lepailleur, iyi bir mevkie sahip bulunduğu, kibar bir zat olduğu halde, köylülüğe heves edecek, üç buçuk kuruş parasını toprağa dökecek kadar budala olan bu Parislinin aleyhindeki şiddetli alaylariyle kendini gösteriyor; bu kahpe toprak, onu da, çoluk çocuğunu da, üç buçuk kuruş parasını da yutacak, karınlarını doyuracak kadar bile

un vermiyecek, diyordu. Onun için, tarlayı görünce hayretten donakalmıştı. Çoktan beri burdan geçmemişti, mahsulün bu kadar sık yetişeceğine asla ihtimal vermezdi, çünkü, bu toprakların çok çürük olduğunu, bir tek tohumun filizlenmiyeceğini belki yüz defa söylemiş, durmuştu. Fakat, tahminlerinin bu kadar yanlış çıktığını görüp, için için bir öfkeyle tıkandığı halde, inadetti, yenilmek istemedi, alay eder, şüphe eder gibi göründü.

— Ey, mahsul verecek mi, diyorsunuz?... Yoo! Sürmesine sürmüş ya. Yalnız, bakalım olgunlaşır mı.

Mathieu, ümitle, inançla, sakın sakın gülümseyince, onun sevincini zehirlemeğe çalıştı, ilâve etti:

— Eee, hele bir toprağı tanıyın da, o zaman anlarsınız onun ne olduğunu; hani yezit karılar vardır, sonuna kadar, adama zevk mi verecekler, keder mi verecekler belli olmaz, işte onlara benzer o. Ben, çok mükemmel başlıyan ne mahsuller gördüm; sonra, yezit toprak bir kanpelik ediyor, bir bora, şiddetli bir rüzgâr çıkıyor, hattâ bazan bir hiç yüzünden, bir gelip geçici heves yüzünden, ne var ne yok silinip süprülüyor, mahvoluyordu l... Ama, siz daha bu zamanda çok yenisiniz. Bir musibet bin nasihatten yeğdir.

Onun, bu kadar doğru söylediğini işiten karısı, başını sallıyarak sözlerini tasdik etti, sonra, Marianne'a musallat oldu.

— Kocamın bu dedikleri sizin hevesinizi kırmak için değil, madam. Toprak, bilirsiniz ya, çocuk gibidir. Kimi yaşar, kimi ölür, bazısı adamı sevindirir, bazısı kederinden öldürür. Ama, iyice hesabederseniz, bakarsınız ki, verdiğiniz, aldığınızdan daima daha fazladır, sonunda da mutlaka aldanmışsınızdır. Göreceksiniz, göreceksiniz!

Marianne, bu kötü kehanetlerden müteessir olmuş, gözlerini sakın sakın kaldırarak, Mathieu'ye, güvenle bakmıştı. Mathieu de, bu sözlerde saklı bulunduğunu sezdiği cahillik, budalaca haset ve ihtiras karşısında, bir an öfkelenmiş, sonra, lâtife ile iktifa etmişti,

— Doğru, göreceğiz, bakalım... Sizin oğlunuz Antonin Vali olacak, benim on iki kızım da, sadece köylü kızları olarak kalacaklar, o zaman, sizi onların düğünlerine davet edeceğim, çünkü, sizin değirmeni tamir ettirmek lâzım gelecek, benim arazinin, sağlı sollu, her taraftan vereceği tekmil buğdayı öğütsün diye, içine bir de buhar makinesi konacak.

Mathieu'nün el hareketi, öyle geniş toprakları kucaklıyordu ki, değirmencinin canı sıkıldı, kendisiyle alay edilmesinden hoşlanmadığı için, âdeta öfkелendi. Hayvanını şiddetle kamçıladi, araba, tekerlek izleri ezerinde sarsıla sarsıla tekrar yola düzüldü.

— Yeşeren buğday, değirmenlik buğday değildir... Hoşça kalın. Ne diyelim, Allah kısmet açıklığı versin.

— Teşekkür ederim, güle güle.

Çocuklar koşuşarak, yosunlar arasında, erken açmış çuha çiçekleri ararlarken, Mathieu, heyecanlı olduğunu hissettiği Marianne'ın yanına geldi, bir lâhza oturdu. Hiçbir şey söylemedi, geleceğe dair tehditlerin, onun kadın kalbine verebileceği korkuyu, kendiliğinden yenecek kadar metin, güveni sağlam olduğunu biliyordu. Mathieu, oraya şöylece oturmuş, hem o kadar yakın oturmuştu ki, ona değiyordu; yüzüne bakıyor, gülümsüyordu. O zaman, Marianne derhal sükûnet buldu, o da, yeniden gülümsemeğe başladı; kötü insanların sözlerinden henüz teessür duymayan Gervais ise, bir yudumu ihmal etmeden, memnun ve mesut, oburca mırıldıyarak harıl harıl meme emiyordu. Süt, şakır şakır akıyor, durmadan akıyor, günden güne daha kuvvetlenen küçük uzuvları şişiriyor, yere yayılıyor, dünyayı dolduruyor, her an artan, ezeli bir gelişme ile hayatı besliyordu. Güneş altında hep büyüyecek olan güzel çocukları, her ilkbaharda, topraktan yayılım yayılım yükselecek olan güzel mahsulleri, her türlü ölüm tehdidine karşı, inanlı ve ümitli bir cevap, hayatın muhakkak zaferi değil miydi? Yarın, şanlı hasat günü, bir kere daha, buğdaylar olgunlaşacak, çocuklar büyüyecekti. Netekim, üç ay sonra, Beauchêne'lerle Séguin'ler, verdikleri sözü tutup, kocalar, karılar, çocuklar, hep beraber, bir pazar günü

öğleden sonra Chantebled'de vakit geçirmek üzere geldikleri zaman, böyle oldu. Morange'ı bile kandırmışlar, içinde yaşadığı ıstıraplı bitkinlikten, bir gün olsun ayırmağı tasarlayıp, Reine'le onu da bu eğlentiye getirmişlerdi. Bu şık insanlar, şimendiferden iner inmez, mahut tarlayı görmek için yaylaya çıktılar; hepsi orayı merak ediyordu. Mathieu'nün, toprağa dönmek, köylü olmak fikrini, çok acayip, izahı imkânsız buluyorlardı. Mathieu, neşeli neşeli gülüyordu; engin mavi gökün altında, ucsuz bucaksız uzanan tarlayı, yükselmiş yeşil başaklar denizini, en hafif meltemlerde dalgalanan, dolu başakları eliyle işaret ettiği zaman, hiç değilse, karşı-sındakileri derin bir hayrete düşürmek başarisını kazandı. O sıcak ve parlak ikinci vakti, bu manzara, döl bereketinin zaferini gösteriyordu; tozlu toprak, asırların biriktirdiği fışkılı toprak, tohumları, harikalı bir usare ile beslemiş, toprağın bağrında uyuyan ezeli hayat kaynağını yüceltmek ister gibi bu ilk, muazzam mahsulü vermişti. Süt akmıştı, buğday, bir kuvvet taşkınlığı halinde her taraftan yükseliyor, sıhhat ve kuvvet yaratıyor, insan çalışmasını anlatıyor, kâinatın iyiliğini ve dayanışmasını ifade ediyordu. Toprak, iyilikçi, besleyici derya idi, bütün açlar orada doyacaktı; bu müjdeyi, ufkun bir başından öte başına taşıyan bu başaklar ummanından, yarın doğabilecekti. Bundan daha parlak bir

güneş altında, bu kadar şaşaalı bir tarlanın parıltı saçtığı asla görülmemiştir. Constance da, Valentine de, pek mütehassis olmuş değillerdi, zihinleri daha başka emellerle meşgul olduğu için, bu tarlanın karşısında, ilgisiz kalmışlardı; hoş, Morange da öyle idi, dalgın ve sönük gözleri, görmeden bakıyor gibiydi. Fakat, Beauchêne'le Séguin, ocak ayında, donmuş toprak, henüz esrar içinde uyuklarken burayı ziyaret edişlerini hatırlıyorlar, hayretle haykırıyorlardı. O gün hiç bir şey sezememişlerdi, şimdi, bu mucizeli uyanış karşısında, bataklık ve yabani yaylanın bir köşesini, canlı bir servet tarlası haline getiren bu zaferli verimlilik karşısında şaşkına dönmüşlerdi. Hele Séguin, artık, parasını alacağından emin, Mathieu'nün, araziden bir kısım için daha mukavele yapacağını umarak, onu, takdirkâr sözlerle, öve öve bitiremiyordu.

Küçük bir çiftlik binası haline getirilmiş olan eski av köşküne dönüp, yemek vaktini beklemek üzere bahçede oturdukları zaman, lâkırdı, hemen çocuklara geldi. Tesadüf, Marianne, Gervais'yi bir gün evvel memeden kesmişti; onu, son defa olarak, akşam üstü emzirmişti; çocuk, şimdi orada, misafir madamların arasındaydı, ayakta henüz sıkı tutunamamakla beraber, aslan gibi, birinden ötekine gidiyor, durmadan, kâh sırt üstü kâh yüzükoyun yere serilmesine rağmen, tin tin

yürümeğe çalışıyordu. Neşeli bir çocuktı, öfkelenmiyordu, bu, herhalde sıhhatli oluşundan ileri geliyordu. Parlak, iri gözleri gülüyor, ufacık elleri dostça uzanıyordu; kar gibi beyaz, pembe pembe idi, gayet gürbüzdü, on beş buçuk aylık olduğu halde, şimdiden ufacık bir erkekti. Süt nehri onun vücudunda da dolaşmıştı, Gervais, şifalı ana kaynağının bereketli mahsulü idi, tohumun filiz verdiği topraktaki muhteşem gelişmeye benziyordu. Constance'la Valentine, onu hayran hayran seyrederken, çocuk, alışık olduğu el hareketiyle, oburca, her uzanışında, Marianne gülüyor, onu göğsünden uzaklaştırıyordu.

— Hayır, hayır, mösyö, artık bittil.. Bundan sonra, size çorbadan başka bir şey yok.

Constance :

— Çocukların memeden kesilmeleri ne müthiş şey! dedi, bu gece size uyku uyuttu mu ?

— Yoo! Tabii, uyudum. İyi huyları vardı, geceleyin hiç meme emmezdi. Ama, bu sabah şaşaladı, ağlamağa başladı. Görüyorsunuz ya, daha şimdiden epeyce uslandı. Ötekiler de böyleydi, çok sıkıntı çekmedim.

Beauchêne, ayakta duruyor, ağzından hiç düşmiyen yaprak sigarasını, memnun bir tavırla içiyordu; Constance, onu şahit tuttu.

— Talihiniz varmış; hatırlıyorsun ya, dostum, sütninesi gittiği zaman, Maurice bize

neler ettiydi. Üç gece uyku uyuyamadık. İkinci bir çocuk daha doğurmak istemişi-min sebeplerinden biri de, Allah bilir, galiba odur.

Gülüyordu, Beauchêne :

— Bak ! dedi. Maurice nasıl oynuyor, bak. Bir de, çocuk hasta dersin !

— Evet ama, artık böyle bir şey söyle-diğim yok ki, Maurice şimdi çok iyi. Hem, zaten, hiçbir zaman, hastalığını merak etme-dim, vücudu çok sağlam olduğunu bili-yorum.

Sekizi de orada hazır bulunan çocuklar, bahçe yollarında, hattâ çiçekli kıyı tarhların-da, büyük bir oyuna koyulmuşlardı. Evin dört çocuğu, Blaise, Denis, Ambroise ve Rose orada idiler; sonra, Gaston'la Lucie, Séguin'-lerin oğlu ile kızı vardı: en küçükleri olan Andrée de hazırdı. Gerçek, Maurice, şimdi, bacakları üzerinde sağlam tutunuyor gibi görünüyordu; yalnız, iri çeneli ablak yüzüne rağmen, benzi halâ solgundu. Annesi onun koşmasını seyrediyordu; hulyası gerçekleş-tiği için o kadar mesut, öyle mağrurdu ki, can-dan davranıyor, köye yerleşmelerini, onları kendi mensup olduğu cemiyetten ebediyen silen, akıl ermez bir sukut gibi gördüğü bu akrabalara karşı bile iltifatla muamele edi-yordu. Onlar, nazarında artık mevcut değil-lerdi.

Beauchêne devam etti :

— Oo ! Elbette, ben sık sık çocuk yapmam, ama, bir de yaptım mıydı, işte böyle dipdiri olur, öyle değil mi Mathieu ?

Bu lâtifeyi ettiğine hemen pişman oldu; eski ressamıyla göz göze gelince, gözlerini hafifçe kırıştırdı, yanaklarında bir üşüme duydu; onun parlak bakışlarında, öbür çocuğu, ta falan yere, kimbilir nereye atılıp baştan savulmuş olan, Norine'in çocuğunun hayalini görmüştü. Bir sessizlik oldu, saklambaç oynıyan oğlan çocuklarla kızların çığlıkları işitildi; aynı zamanda, parlak güneşli havada, küçük tayflar dolaşüyor, ebe kadınların doğum evlerinde, hastahanelerde, resmî doğumevlerinde dünyaya gelen miniminilerin, daha doğar doğmaz kılavuz karıların toplayıp götürdükleri, rasgele köşe bucakta bırakılan, belki soğuktan, açlıktan ölen, lânete uğramış yavruların tayfları geçiyordu. Bu, beşer mahsulünün gönül isteğiyle ziyan edilen kısmıydı, korkunç bir ziyandı, hem ne zalimce, ne dehşet verici, yürekler acısı bir haldi !

Mathieu, cevap olarak, tek kelime bulamamıştı. Morange'ın, bir iskemleye yığılmış oturduğunu, küçük Gervais'nin gülüşünü ve yürüyüşünü seyrettiğini, gözleri bulanarak, azar azar yaşla dolarak, bu çok neşeli, çok sıhhatli çocuğun temasına daldığını görünce, teessürü ve rikkati arttı. Acaba o da, dünyaya gelmesini istemedikleri çocuğun,

vaktiyle o kadar özledikleri halde, daha var olmadan göçen oğlanın alıp ahrete götürdüğü ölü karısının hayalini mi görmüştü? Bu facialı hayaller, cavul cuvul oynayan çocukların çok neşeli bir hayhuyla doldurdukları bu güneşli bahçe köşesinde, o feci murdar doğum odasını, canına kastedilen, kanlar içindeki anayı hatıra getiriyordu.

Mathieu, Morange'ı, yakasını bırakmayan o vicdan azabından kurtarmak için:

— Kızınız Reine, ne kadar şirin, dedi. Neredeyse gelinlik kız olacak, halbuki, bakın nasıl, küçük bir çocuk gibi koşuyor!

Morange, ağır ağır başını kaldırmış, kızına bakmıştı; hâlâ yaşlarla ıslak gözlerinin içi pırıldadı, bakışlarında, her gün artan bir tapınış ifadesi belirdi. Reine'i, büyüdükçe annesine daha faza benzetiyor, ona iptilâ ile bağlanıyordu; bütün öteki sevgileri, erkekçe istekleri ve bencillikleri, bu iptilânın içinde yok olmuştu. Kızını çok güzel, çok mesut, çok zengin görmekten başka bir dileği kalmamıştı. Bu, onun için, âdetâ bir af alacaktı; henüz ümidedebildiği biricik zevk bundan ibaretti. Günün birinde, bir koca çıkıp kızını elinden alacağını, kendisi, o kapkara yalnızlığı ortasında, ölen karısının hayaliyle yalnız halacağını düşündükçe, bu ümidinin yanısıra, daha şimdiden, bir nevi kıskançlık duyuyordu.

— Yoo! dedi, gelin olmasına daha vakit var! Yaşı henüz on dört.

Hepsi hayret ettiler; Reine o kadar gelişmiş, o kadar iyi teşekkül etmiş, kadın güzelliğine sahip olmuştu ki, gören on sekizinde sanırdı. Gerçekten de böyle idi, kızın, gür, siyah saçlarından, körpe kehlıbar rengi teninden, erken gelmiş bir aşk kokusu yükseliyor; annesinin, zevk ve debdebeye karşı duyduğu şiddetli iptilâ da, onda gitgide artıyor, oyun oynarken bile bütûn varlığını verişiyile, taşkın hareketleri ve yaygaralariyle belli oluyordu.

Kızı hakkında söylenen sözlerle ihtirası okşanan babası, devam etti:

— Gerçi, onu isteyenler de olmadı değil, biliyorsunuz ya, la baron de Lowicz, Reine'i bir parça gezdirmek için, ara sıra lûtfen gelir, alır; son derece zengin, milyoner bir ecnebinin, kıza delice âşık olduğunu söyledi... Beklesin! Haydi haydi beş altı sene daha onu yanımda alıkoyacağım.

Artık ağlamıyordu, Sérafine'den bahsedince etrafında bir sogukluk peyda olduğunun farkına varmadan, memnun ve hencil bir tebessümle gülümsemişti; bizzat Beauchêne bile, kızkardeşiyle düşüp kalkmasının, bu genç kız için, yakışık almıyacak, lekeleyici bir hal olduğu kanaatindeydi.

Gervais, sinsi sinsi, nihayet anasının dizlerine tırmanıp yerleştiği sırada sohbetin durakladığını görüp meraka düşen Marianne, Valentine'e sordu.

— Küçük Andrée'yi niçin getirmediniz? Yavrucağı okşamağı ne kadar isterdim. Hem de, şu zatı şerifle beraber oynardı, görüyorsunuz ya, beni bir dakika rahat bırakmıyor.

Fakat, Séguin, karısına, cevap verecek zaman bile bırakmadı.

— Yoo! Yağma yok! O zaman da ben gelmezdim! Öbür iki taneyi peşimizde gezdirdiğimiz yetmiyormuş gibi, sütninesi gitti gide, piçkurusu, ciyak ciyak, durmadan haykırıyor, kafa patlatıyor.

Valentine, Andrée'nin gerçek, pek uslu olmadığını anlattı. Hafta başında memeden kesmişlerdi, Catiche kadın da, şiddetli bir istibdatla saltanat sürdüğü evi, bir yıldan fazla dehşet içinde bıraktıktan sonra, çıkıp gitmiş, çeşit çeşit kargaşalıklara gömmüştü. Ah! Bu Catiche kadın! Pahalya oturduğu için, sonunda tahtından feragat etmek zorunda bulunan bir kraliçe gibi, kendisine, memleketteki kocasıyla kızına ayrı ayrı hediyelerle izaz edilerek âdeta cebren yol verildiği için ne kadar ıftihar etse azdı! Şimdi, bir dadı tutmuşlardı ama, Andrée, sabahtan akşama kadar durmadan ağlıyordu, Catiche kadının bir sürü camaşır aşırıp götürdüğüünün farkına varılmıştı; üstelik, bütün hizmetkârların ahlâkını bozmuş, hepsini çığrından çıkartmış, ev sahiplerini, hepsine yol vermek mecburiyetinde bırakmıştı. Sütnineye olan bu müthiş ihtiyaç genç evlileri, çocuk sahibi olmaktan alıkoymağa yetmez miydi?

Marianne :

— Adam sen de, dedi, çocuğun sıhhati yerinde olsun da, hepsi unutulur.

Séguin, âdeti olduğu üzere huşunetle mukabele etti.

— Sanki Andrée'nin sıhhati pek mi yerinde? Gerçi, o Catiche kadın, çocuğu diriltmişti; ama, sonradan, bilmiyorum ne yaptı, şimdi kız bir deri bir kemik.

Karısı itiraza yeltenince, öfkелendi.

— Yalan söylüyorum, değil mi? Buradaki iki çocuğumuzda da renk namına bir şey yok. Onlarla da gereği kadar meşgul olmu yorsun ondan, besbelli... Biliyorsun ya, Santerre ikisine de, döküntü diyor.

Santerre'in salâhiyeti, onun gözünde, hâlâ kuvvetini muhafaza ediyordu; Valentine, hafifçe omuz silkmekle iktifa etti; orada hazır bulunanlar da, bir parça üzüntü içinde, Gaston'la Lucie'ye bakmağa başlamışlardı; onlar, öteki çocukların arasında, gerçek, çabucak soluk soluğa kalıyorlar, kuşkulu ve serkeş, geride duruyorlardı.

Constance, Valentine'e :

— Kardeşim, dedi, bizim doktor Boutan, bütün fenalık, çocuklarınızı kendiniz emzirmemenizden ileri geliyor, demedi mi size? Benim yüzüme karşı ulu orta söyleyiverdi.

Boutan adı söylenince, hep bir ağızdan dostca haykırıştılar. Ooh! Boutan! Boutan da bütün öteki mütehassıslar gibi idi. Séguin bıyık al-

tından güldü, Beauchêne, anaların, çocuklarını emzirme mecburiyeti hakkında Mebusan ve Âyan meclislerinden kanun çıkartma fikriyle alay etti. Yalnız, Mathieu ile Marianne sustular.

Constance, Marianne'a dönerek :

— Tabii, sizinle alay etmiyoruz, kardeşim, dedi. Zaten, sizin çocuklarınız, sahiden tosun kibi, kimsenin, aksini söylediği yok.

Marianne, güldü, bir el işareti yaptı; sanki, isterlerse alay edebileceklerini, bir neşe mevzuu olmakla memnunluk duyacağını anlatmak istiyordu. Fakat, o esnada, Gervais'nin, dalgınlığından istifade ederek, korsajını karıştırdığının, gaip cenneti aradığının farkına vardı. Çocuğu yere bıraktı.

— E e! Yoo! Mösyö! dedi. Size, artık bitti demiştim... Görüyorsunuz ya, sonra bizimle alay ederler.

O zaman, çok lâtif bir şev oldu. Mathieu, dikkatle Marianne'a bakıyordu. Demek, karısı, vazifesini yerine getirmiş, çocuğu, kendi teniyle besliyerek, dünyaya getirme işini tamamlamış, kendisine avdet ediyordu. Tekrar zevce olmuştu, maşuka uyanıyor, yeniden kadınlaşıyordu; çocuğu memeden kesmenin verdiği büyük neşeyle, yeni bir bahardı, dinlenmiş, döl bereketine kavuşmak için bir kere daha heyecan içinde, yeni bir topraktı. Mathieu, onu, hiçbir zaman bu kadar güzel bulmamış; mesut ananın bu zaferi içinde, vü-

cudunden akıp dünyayı dolaşan o süt nehriyle tanrılaşmış gibi, bu kadar kuvvetli ve sakın bir güzellikte görmemişti. Bir zafer şarkısı yükseliyor, hayat kaynağını övüyor, asıl anayı, doğurduktan sonra emziren anayı övüyordu, öteki analar, sayısız felâketlerle suçlu, yarım, gayretsiz işçilerdi.

Mathieu, onu, bu zafer hâlesi içinde, gürbüz çocuklarının ortasında, bereket dolu, şimdiden yarına hazır iyi yürekli bir tanrıça gibi görünce, ona taptığını, gitgide artan bir istekle, sönmez ve ölmez güneşin alevi gibi onu özlediğini hissetti. Tarlalarda çarpan, sularla beraber akan, rüzgârla beraber koşan, her saniyede milyarlarca mahlûk yaratan ateşli ruh, ilâhi arzu uyanmıştı. Belki de, Marianne'ın saçından yükselen belli belirsiz koku, onu, uzaktaki bir çiçeğin kokusu gibi sarhoş etmeğe yetmişti. Belki de, aralarında, sadece, teati edilen bir bakışın zaptedici sevgisi dolaşmıştı; birinde mevcut olup ötekinin sahip bulunduğu ne varsa, hepsini, karşılıklı, yeniden elde etmişlerdi. İçine gömüldükleri vect, kendilerinden başka bütün dünyayı, orada bulunan bütün insanları unutuşları, pek lâtif oldu. Onları artık görmez oldular, biribirlerinin olmak, seviştiklerini, aşkın tekrar filiz sürme mevsiminin geldiğini söylemek ihtiyacından başka bir şey duymadılar. Mathieu dudaklarını uzattı, Marianne da dudaklarını uzattı, öpüştüler.

Beauchêne, çapkınca haykırdı:

— Sıkılmayın, sıkılmayın! Ne oluyorsunuz, kuzum?

Séguin ilâve etti:

— İsterseniz biz gidelim mi?

Valentine çılgınca gülüyor, Constance, fazilet taşıyarak, sıkılğan duruyordu; Morange, yeniden göz yaşlariyle karışık bir sesle, şu esef dolu sözü söyledi:

— Ah, ah! Çok haklısınız!

Mathieu ile Marianne, yapmak istemedikleri halde yaptıkları işten hayret içinde, bir müddet, şaşkın kaldılar, üzüntü ile bakıştılar. Sonra, candan bir kahkaha kopardılar, neşe ile özür dilediler. Sevmek, sevmek, sevebilmek! sıhhat ondaydı, her şeyi isteyebilmek, her şeyi yapabilmek ondaydı!

Beauchêne, şakacı bir tavırla

— Eh, haydi bakalım, dedi, şimdi altıncıya sıra geldi! Altıncı bu geceye!

Gervais, henüz sarsak yürüyüşüyle, üç ağabeyinin ve ablasının yanına gitmişti; onlar, güneşli bahçede, öbür çocukların önüne düşmüşler, müthiş bir koşuşma ile, oyuna ele başılık ediyorlardı.

Mathieu:

— Tabii, sıra altıncıda, dedi.

Marianne, candan bir baş işaretiyle, razı olduğunu anlattı.

Bunun üzerine, Mathieu, aynı geniş el hareketiyle, ta uzakta, meltem altında, gele-

cek taşkın mahsulü dalgalandıran koca tarlayı göstererek :

— Sıra altıncıda, onu besliyecek gıda işte şurada ! dedi.

Bu, rızkını yaratmadıkça dünyaya artık başka çocuk getirmemeği aklına koymuş bir enerji ve irade sahibi erkeğin bağırsıydı. Bu, ona, dürüst bir hareket gibi görünüyordu: dünya tufeylilerle dolmasın diye bulduğu bu çare sayesinde, vicdanı, eski rahatını bulmuştu. Aile çoğaldıkça arazi genişliyecek, bataklıklarda, dikenliklerde, taşlıklarda, yeni yeni, verimli tarlalar kazanacaktı. Toprakla kadın, yaratma işini birlikte tamamliyecekler, en berbat ziyankârlıkların hakkından gelecekler, hep daha fazla hayata, daha fazla servete ve kuvvete doğru koşacaklardı.

BİRİNCİ CİLDİN SONU

EMİLE ZOLA

DÖL
BEREKETİ

II

DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER

FRANSIZ KLÂSİKLERİ: 92

DÖL BEREKETİ
II

EMILE ZOLA

DÖL BEREKETİ

(Fécondité)

II

Hamdi VAROĞLU tarafından dilimize çevrilmiştir.

İSTANBUL 1945 — MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ

DÖL BEREKETİ

II

DÖRDÜNCÜ KİTAP

I

Aradan dört sene geçti. Bu dört sene içinde de, Mathieu ile Marianne'ın birinci sene sonunda bir kız, üçüncü seneden sonra bir oğlan olmak üzere iki çocukları daha dünyaya geldi. Her doğumda da, aile kalabalıklaşmakla beraber, yeni vücut bulan Chantebled arazisi büyüdü, ilk defasında yayladaki bataklıklardan yeniden kazanılacak yirmi hektar özlü toprak, ikinci defasında sedlerle kapatılan kaynakların bereketlendirmeye başladığı, geniş bir koru ve kıraç arazi parçası ile arttı. Bu, hayatın, önünde durulmaz zaferi idi; bir bereket, güneş altında yayılıyor, emek, hep yaratıyor, durup dinlenmeden, engellerden, ıstıraptan geçerek yaratıyor, kayıpları telâfi ediyor, dünyanın damarlarına, her an, daha fazla enerji, daha fazla sıhhat, daha fazla neşe katıyordu.

Mathieu, koru ile kıraç arazinin satın alınma işi için anlaşmak üzere Séguin'le görüşmeğe geldiği gün, Sérafine'i orada buldu. Séguin, parasını tesbit edilen vadelerde gayet

muntazam aldığı için pek memnun, kendisine büyük bir yük olan bu bakımsız araziyi, böyle parça parça satabildiklerinden dolayı gayet hoşnut, mukaveleyi yerine getiriyor, her yeni satış senedini neşeyle imzalıyordu. Hattâ o gün Mathieu'yü yemeğe alkoymak bile istedi. Fakat, o acele ediyor, Chantebled'ye hemen dönmek istiyordu, hasat orada kendisini bekliyordu. Şimal garından hareket edecek olan trenini kaçırmamak için, çabucak bir araba tutacağını söyleyince, o ana kadar hiçbir şey konuşmadan, gülümsiyerek oturan Sérafine lâfa karıştı.

— Benim arabam aşağıda, tesadüf, ben de o tarafa gidiyorum, dedi. Sizi götürüyüm, ister misiniz?

Mathieu onun yüzüne baktı; münasebetlerini kesmiş bulundukları bunca seneden sonra kendisinden korkmak gibi gülünç bir durumda görünmek istemedi, zaten gevşeklik göstermiyeceğine emindi.

— Hay hay, lütfunuza teşekkür ederim, dedi.

İçi yeşil ipek kumaş döşeli kupa arabasına binip, hayvanın süratli tırısı ile, yanyana hareket ettikten sonra, Sérafine cana yakın bir samimilik gösterdi, gayet dikkatli, gayet dostça konuştu.

— Ah, dostum, benimle böyle birkaç dakika yalnız kalmağı kabul etmekle, beri ne kadar sevindirdiğinizi bilemezsiniz. Benden

daima kaçır gibi bir haliniz var, gören gerçekten üzerinize atılacağımdan korkuyorsunuz sanır. Hâtırasını zevkle andığım demlere yeniden kavuşmağı, bir an için tahayyül ettim, şüphesiz. Ama, bu şeyler, şimdi o kadar uzak ki; hem, yeni bir hakikatı görmek tehlikesini göze alıp, o hâtıraların zevkını bozmak istememekte ne kadar haklısınız; onun için, size yemin ederim, tek arzum sizinle dost olmaktır, hem şunu da ilâve edeyim, kalbimdeki bu iyi yeri ayırdığım biricik erkek sizsiniz. O sebeple, size derdimi dökmek, hiç kimseye anlatmadığım, erkeklere tabii değil, ama kadınlara bile anlatmadığım birşeyi size söylemek, bana çok zevk verecek. Lûtfedip razı olursanız, samimî iki dost oluruz, bunun bana çok, ama çok faydası dokunacak.

Sérafine, gerçekten müteessirdi. Erkeklere karşı çok haşın davranan, onları sömürmek için peşlerinde koşan, sonra müşterek yığının içine atan bu kadını, kendisine sahibolduktan sonra hor gören bu adam, acaba nasıl bir mucize ile, böyle rikkate getiriyordu?

Sérafine, kardeşçe bir duygu gösterdi, sızlanarak herşeyi itiraf etmekten, bilinmez nasıl bir zevk duydu.

— Artık, sanıldığı kadar mesut değilim, aziz dostum; şimdi, mütemadi korkular içinde yaşıyorum... Ya, sizin haberiniz yok, kimsenin haberi yok, az kaldı bir çocuk doğuruyordum. Talihim varmış, üç aylıkken düştü, kur-

tuldum. Fakat, şimdi, bugün yarın yine gebe kalmak tehlikesi karşısındayım... Siz, akıllı uslu bir insan olduğunuz için, tekrar kocaya varmamı, çoluk çocuk sahibi olmamı tavsiye edeceksiniz şüphesiz; ama, ne yapayım, bu benim harcam değil, ben sadece sevda kadınıyım, hem de biraz müşkülpesent bir sevda kadınıyım; size bunu itiraf edebilirim, çünkü zaten bilmez değilsiniz.

Kederli olmasına rağmen, endişe verici hafif gülüşüyle, fıkırdadı, gözleri de, alev rengi tarazlı saçlarının çerçevelediği kızıl yüzündeki ihtirashı hayasızlık, içinde yine ışıldamağa başlamıştı. Hakikat şu idi ki, yaşı ilerledikçe, cinsî münasebete karşı duyduğu azgın ihtiyaç artıyordu. Otuz beşine geldiğini, gururla itiraf ediyordu, heykel kadar düzgün, bozulmamış omuzları ve sinesiyle, hâlâ, küstah bir güzellikteydi. Hattâ, şimdi daha genç, daha ateşli, daha aç olduğunu söylüyordu; canını sıkıan şey ihtiyarlamak değildi; yalnız, felâketli neticelerle karşılaşmadan, arzularını serbestçe nasıl tatmin edeceğini bilmediği için üzülyordu. Âşıklarını, Marignan sokağındaki sınıksız kapalı zemin kat ikametgâhının esrarı içinde, etrafa hiç göstermeden gizli tutmağa muvaffak olmak şartıyla her ay âşık değiştirmekte, çifte çifte hattâ yarımşar düzine âşık tutmakta serbest; her eve girip çıkan zengin dul sıfatıyla, cemiyetteki durumunu, o güne kadar olduğu gibi muhafazaya, eşsiz

bir azimle muvaffak olmuştu. Şehvet çılgınlığı tuttuğu bazı akşamlar, eski Romanın, doymaz imparatoriçeleri gibi, şüpheli mahallelerin kaldırımlarında dolaşıp, hoyratlıklarını özlediği kaba erkekler bulmak için hizmetçi kıyafetine girdiği, ağızdan kulağa fısıldanıyordu. O ucubeler arıyordu, şiddetini tatmak arzusuyla yanıp tutuşmadığı fazla hoyrat çiftleşme yoktu. Bazan hiçbir itina göstermiyen sarhoş erkeklerle yaptığı bu çılgınca hovardalıklardan; gebe kalma tehlikesi, tabiatıyla artıyordu.

Önce bu türlü sırları biraz hayretle dinliyen Mathieu, nihayet, bir hasta karşısındaymış gibi, endişeyle karışık bir nevi merhamet duydu. Yeryüzünü dolduran, tabiatı aldatmak için sarf ettikleri inatçı gayrete rağmen, yine de, sonunda kendileri ona aldanan bütün o kaçamakçı kadınlarla erkekleri düşünüp, elinde olmadan o da güldü. Bir parça müstehzi :

— Tedbirli davrandığınıza ne kadar emindiniz, dedi. Şimdi bu işi yapamıyor musunuz ?

Sérafine :

— İnsan başına geleceği biliyor mu? diye haykırdı. Öyle patavatsızlar var ki. Üstelik, ahvale bağlı bir şey. Her zaman sakınmak kabil olmuyor.

Sonra, kadın olduğunu unuttu, iki erkek gibi açıkça konuşmağa başladı. Sérafine, giderilmesi imkânsız bütün iştahını açıkça belli eden, azametli ve haşın bir cüretle :

— Zaten, dedi, bu kaçamaklara karşı ben nefret ve istihfaf duyarım. Bundan daha aşağılık, daha budalaca şey var mıdır? Bütün aşkı küçültmek, bozmak, katletmek demektir bu. Düşünün bir kere, iki sevdalı ki, heyecanlarını tarassut ediyorlar, akılları, hep, sonuna kadar sevişmemekte. Yatağa yatar yatmaz, sırtını dönmek daha iyi, biten bir şey yok ki başlamak zahmetine değsin. Doğrusu, ben isyan ediyorum, öfkeden kuduruyorum, lekelenmek, rahatımı kaybetmek korkusu, beni de başkaları kadar ötlek yapıyor, o korku olmasa, her seferinde, ne olursa olsun diyeceğim.

O fütursuz, sakın edasiyle devam etti, bütün aşkların çeşnisine bakmak arzusuyla farik tecessüslere kapıldıysa da, arkası gelmiyen, oyuncak kabîlinden bu ehemmiyetsiz şeyleri, daha fazla tahrik edilmiş ve acıkmış bir halde, çabucak bırakıp uzaklaşmış olduğunu anlatmak istedi. Hep, erkeğe, tabîî münasebete avdet etmişti, fakat alabildiğine haris, ancak kııvvetli, tam, sonsuz derağuşların gidebileceği bir dev iştahiyle avdet etmişti. Gebe kalmaktan korktuğu için, bu zaruri kaçamaklara karşı onu öfkeliendiren ve zevklerinden hiçbir şey feda etmeden kendini korumak çaresini şiddetle aratan bu ihtiyaçtı. Sérafine bu musallat fikrin zebunu idi, cezasını ödemiyeceği geceler, nefsinin zorlamadan, korkusuz geçireceği, tabiata karşı kazanacağı

zaferin heyecan dolu gururiyle, açlığını serbestçe giderebileceği geceler tahayyül ediyordu.

Kendi isteğiyle yaptığını itiraf etmeden, çocuk düşürdüğünü tekrar anlatınca, Mathieu, nihayet hakikatı sezdi.

— Asıl fenası şu ki, aziz dostum, bu düşün çocuk, müvazenemi altüst etti. Kendimi bir doktorun eline teslim etmek lâzımdı, bereket versin, oturduğum mahallede, gayet halim selim, gayet dürüst bir genç adam buldum. Ama, hiç tanınmamış bir adam, kıyıda köşede kalmış, kimsenin bilmediği doktorlar var ya, işte onlardan; ama, meşhur bir hekime gitmektense, onu tercih ettim, çünkü, ben ne dersem peki diyor, evime geldiği zaman da, hiç kimse farkına varmadığı için, işin gizli kalacağına daha emin bulunuyorum. Üç aya yakın bir zamandan beri beni tedavi ediyor; ama yüreğim rahat değil, artık, herhangi bir temasta bulunursam, tekrar gebe kalabileceğimi iddia ediyor, içeride bir şey yerinden oynamış, aşağı doğru kaymış galiba. Hep bu tehdit altındayım, bir düşünün. Bir erkekle öpüşmeğe cesaret edemiyeceğim. Bunun üzerine, benim doktorcuk, bir ameliyattan bahsetti ama korkuyorum, müthiş korkuyorum!

Mathieu, hayret ifade eden bir hareket yaptı:

— Şu halde, hastalığınız ağır, öyle mi?

Sérafine, anladı, deminki sözünü tekrarladı, yeisli bir tavır takındı.

— Tabii, canım, muvazenem tamamiyle bozuldu demedim mi size? Bazı günler, tahammül edilmez sancılarım var, ameliyattan bahsettiğine göre, demek ki ciddî bir şeyden şüpheleniyor, ne olduğunu pek bilmiyorum. Hoş, kendisi cerrah değil, yalnız, beni meşhur Gaude'a götürecektir, icabediyorsa, muayene etsin, ameliyatı yapsın diye... Ne olursa olsun, tüylerim ürperiyor; galiba, bu ameliyata karar vermeye bir türlü cesaret edemiyeceğim.

Gerçek, ateş saçan gözlerinde solgun bir ürperti belirmişti. Bütün azgın iştahına rağmen, soğuk neşterin verdiği korku ile, tir tir titriyordu. Korkusuyla, gebe kalmamak hulyası arasındaki mücadele devam ediyordu.

Mathieu, onun yüzüne bakınca, artık şüphesi kalmadı. Usulca:

— Benim bildiğime göre, dedi, bu türlü ameliyatlar pek talihe bağlı şeylerdir. Son hadde gelmedikçe, ölüm tehlikesi olmadıkça bu çareye baş vurmamalı. Yoksa, ameliyat olan zavallılar, nice felâketlere, nice hayal sukutlarına uğruyorlar.

Sérafine, hararetle:

— Yoo; dadi, şayet bıçak altına yatarsam, tabii tahmin edersiniz ki, mutlaka lâzım olduğu için yatarım, hem de önceden soruştururum. Galiba, Gaude, Moineaud'nun kızlarından birini ameliyat edecekmiş; hani, Moineaud ba-

ba var ya, işte o; hâlâ kardeşimin fabrikasında. Aklıma eserse, ameliyattan sonra, gidip kızı göreceğim, bir parça fikir edinmek için.

Mathieu hayret ve üzüntü ile:

— Moineaud'nun kızı mı? dedi. Olsa olsa Euphrasie'dir; evleneli henüz dört sene olduğu halde, ikisi ikiz, üç çocuğu var. Bu biçarelere bir yardım olsun diye, küçük kızkardeşlerden bir tanesini, on yedisine basan Cecile'i yanıma aldım; ama, korkarım, işimize yaramıyacak, çünkü, bir parça yorulsa, yatağa seriliyor. Şimdilerde, bu halk kızları, düşesler gibi sinirli, muvazeneleri bozuk. Analar, babalar var ki, çok çocuklu oldukları için bedbaht oluyorlar, muhakkak, bu beni müteessir ediyor, çünkü, muzır içtimâî şartları, ferdi, kötü durumları bir tarafa bırakalım, siz ki, aileyi, yok etmeseniz bile, tehdidediyorsunuz, bana galebe çalmak için, bunu sui istimal ediyorsunuz.

Sérafine, derdini unutup, tekrar neşeli neşeli gülmeye başladı, o aralık araba durunca:

— Gara geldik bile; dedi. Halbuki, size anlatılacak daha nelerim vardı... Neyse, sizinle barıştığım için, bilemezsiniz ne kadar mesudum. Sizi candan bir dostlukla sevmek kabiliyetinden mahrum olduğuma hükmedercesine, karşımda titrer görünmeniz öyle mânasızdı ki. Emin olun, içim rahat etti, artık bir sırdaşım var diye pek memnunum; evet, kendisine herşeyi anlatabileceğim bir sırdaş. Haydi bakalım; arkadaşça bir el sıkışalım.

El sıkıştılar. Mathieu, yaşı ilerledikçe bir dertleşme ihtiyacıyla böyle kıvranan, bu hiç tahmin etmediği Sérafine karşısında pek hayrette kalmış, arabanın uzaklaşmasını seyrediyordu. Belki de, eski bir âşık seçmek suretiyle, bu manevi soyunuştta yeni bir his duyuyordu. İştahını, tehlikesiz ve sonsuz bir şekilde tatmin isteğine uyarak kimbilir yine nasıl üstün heyecanlarla dolu bir hayata gidiyordu.

Mahallenin hekimi olan Mainfroy, ince ve derli toplu, elma yanaklı, ciddî yüzlü, otuz yaşında bir gençti. Daima redingot giyerdi; orta derece, tanınmamış bazı hekimlere sağlam iratlar temin eden neviden bir kadın müşteriler kafilesi edinmeye başlıyordu. Tatbik ettiği usul, en ufak keyifsizliği ciddiyetle, usanmadan dinlemek, bol bol ilâç vermek, herhangi hastasının kolları arasında kendinden geçmek gibi sersemce bir arzuya kapılmamaktı; zira, doktoruna teslim olan her kadın, tabiatıyla, para vermiyen bir müşteri olur. Onun Sérafine üzerinde nüfuz edinmesine sebep bu oldu; Sérafine, kendi maksadını da anlamak istemiyerek soğuk davranan bu yakışıklı genci dinledi. Çocuk düşürmesi neticesi olan âni ve şiddetli bir sinir buhranına tutulduğu bir gece Sérafine'in oda hizmetçisi, rasgele, bu doktoru bulup çağırmış, o da, ilk muayenede, çocuk düşürme ile neticelenen kurcalamaların farkına varmıştı. Fakat hiçbir şey söylemedi,

müzminleşirse hayatını zehir edecek olan bir marazdan şüpheleniyormuş gibi yaparak Sérafine'i korkuttu. Bu sebeple, kadın, nihayet kendini tamamen doktorun eline bıraktı; hekimin, türlü türlü korkunç sakatlıkları ima eden susmalarla, yarım ağız konuşmalarla baş saladığını gördükçe, endişeye kapılmıştı.

Hoş, doktor Mainfroy, kendisini kusursuz bir meslek dürüstlüğüne sahip sayıyordu; kendi fikrince, mahalledeki öbür doktorların büyük çoğunluğundan ne daha iyi, ne daha fena idi; kadınlara karşı, mübah saydığı hekim şımarıklıkları dışında, bir hastanın itimadını, şahsen suiistimal etmiyeceği muhakkaktı; ama icabında, bazı meşhur cerrahlara çığırtkanlık etmesine, onlara kadın müşteriler götürüp, vicdan rahatlığıyla, komisyonunu almasına bu mâni olmuyordu. Artık, ondan sonra ne olup bittiği onun umuru değildi. Sadece, hatır hoşluğu, mutavassıtlık etmişti, hastalığı görüp icabına göre hareket etmek, üstada, büyük operatöre düşerdi.

Bir seneye yakın bir zaman, Mainfroy ile Sérafine arasında, ikisinin de kendilerini samimî olarak aldanmış zannettikleri, aheste bir komedi oynandı. Muhtemel bir ameliyattan, ikisinden hangisinin daha önce bahsettiğini bile söyleyemezlerdi. Doktor, hemen her hafta muntazaman geliyor, Sérafine, ihtiyaç duyarsa haber gönderip onu çağırıyor, tedaviye tekrar başlaması için zorluyor, ıstıraplarını mü-

balâgalandırıyor, müthiş sancılardan şikâyet ediyordu. O böyle sabırsızlık gösterdiği için, sonunda, onu herhalde bütün bu üzüntülerinden kurtaracak olan ameliyattan, arasıra bahsetmeğe başlamıştı. Doktor, uzun zaman baş sallamış, işi geciktirmiş, iyi para veren bu müşteriyi kendi hesabına alıkoymağı tercih etmişti. Fakat, sonunda, elinden kaçıracağından, tavassutunu istemekten vazgeçip, ateşli hulyasını aklından çıkaramadığı o kurtuluşa kendiliğinden gitmesinden korktu. 'Meseleyi mükemmel surette anlamıştı, Serafine'in çektiği acıların tahammül edilir şeyler olduğunu, sadece müzmin bir iltihaptan ibaret olan hastalığına pekâlâ boyun eğebileceğini tahmin ediyordu; zaten, gecelerini idareli kullanmağa razı olsa, bu hastalığı da çoktan beri geçmiş olacaktı. Mainfroy, o andan itibaren, Sérafine'in şifa bulmasından ümidi kesmiş gibi yaptı, iyi olması için herhalde aylarca zaman lâzım olduğunu söyledi. Sonra da, bu türlü hastalıklar, hiç belli olmazdı, belki de teşhisine muvaffak olamadığı bir ihtilât karşısında bulunuyorlardı. Bir gün, kist lâfı etti, kesin bir şey söylemedi, sonra, hemen, Gaude bahis mevzuu oldu, ameliyata, esas itibariyle karar verildi. Lâkin, yine günler geçti, çünkü, Sérafine, dehşet içinde olduğunu, gerçekten feci bir dehşet duyduğunu söylüyordu; bu dehşette, ameliyattan sonraki muhtemel neticelerin doğurduğu türlü türlü endişeler de vardı.

Artık, doktor ne zaman gelse, Sérafine mutlaka onu hararetle sorguya çekiyor, cüreti artırıp, bilhassa, kadınlık arzularının ne olacağını öğrenmek istiyordu. Bazı ahbabları, ameliyattan sonra kadınlık namına bir şey kalmadığını, insanın soğuklaştığını, zevk duymak kabiliyetini kaybettiğini söylemişler, onu korkutmuşlardı. Son tereddüdüne sebeb olan endişesi bu idi. Uzu yok ederek onun vazifesini de ortadan kaldırmak, çocuğu yok etmek, oo; elbette, maksadı zaten bundan başka bir şey değildi; ancak bundan kurtulmak için bıçak altına yatacaktı; fakat, her türlü vazifeden kurtularak, artık istediği gibi harekette serbest kalıp, muhafaza etmek için can attığı arzuyu yok etmek, bütün hazzı imha etmek, onu utançtan ve öfkeden öldürecek feci bir aldanma olurdu. Doktor, gülümsüyor, omuzlarını silkiyor, bu sözlere, dedi kodu diyor, ameliyat geçiren kadınların onda dokuzunun gençleştiğini, elli yaşına kadar taravetlerini muhafaza ettiklerini, hazdan mahrum kalmak şöyle dursun daha fazla ateşlendiklerini, hattâ ameliyatın mahzurlarından biri de zaten bu olduğunu söylüyordu.

Mainfroy, bu teminatı verdiği gün, Sérafine, iffetten ileri gelme bir endişeye düşmüş gibi, onu susturdu. Fakat, ateşlenen yüzü sevinç saçıyordu.

— Aman; Doktor, beni teskin etmek için, ameliyattan sonra bir de tedaviye mecbur

olursanız?... Şaka ediyorum, gülüyorum, ama, emin olunuz ki, dünden beri müthiş ıstırap içindeyim. Sonra, insanın, belki de öldürücü bir hastalığı vücudunda taşıyıp durduğunu düşünmesi korkunç bir şey... Ne yapalım? Çok korkuyorum, ama razı oluyorum, beni Gaude'a götürün, mademki mucizeler yaratıyor diyorsunuz, ameliyat olacağım.

Mainfroy :

— Elbette, dedi, bütün gazeteler, onun en son ameliyat ettiği kadınla meşgul. Birkaç aydan beri, hayret verici başarılar kazandı. Biliyorsunuz, şu size bahsettiğim Euphrasie adlı işçi kızı ayağa kaldırdı. Şimdi, evine döndü, eskisinden çok daha sıhhatli; sizin hastalığınız da bir parça onunkine benziyor gibi, en hafif cinsinden; kist'i varmış dedilerdi.

Sérafine bir sayha kopardı;

— A; sahi, dedi, gidip onu görecek, malûmat istiyecektim. Gaude'tan benim için randevu istemeden evvel, bekleyin, olmaz mı?

Euphrasie Moineaud, ekşi suratına ve sıskacık vücuduna tutulan, güler yüzlü genç duvarcı Auguste Bénard'la evleneli beri, Grenelle'de, Caroline sokağında, hem mutfak, hem yemek odası, hem yatak odası vazifesi gören büyük bir odada, kocasıyla beraber yaşıyordu. Bir de karanlık, daracık bir oda vardı ki, sonradan, dört sene sonra üç çocukları olunca, ikiz büyük oğullarının karyolasını kur-

mak suretiyle kullanmışlardı. Bir oğlan olan en küçüğün beşiği, anne ile babanın karyolasının ayak ucuna yerleştirilmek icabetti. Fabrikayı bırakan, evinde çoluk çocuğuyla çok fazla işe boğulan Euphrasie, orada temizlik mucizeleri yaratıyor, mutlak hâkim olarak hüküm sürüyor, dehşetiyle herkese dediğini yaptırtıyordu; son loğusalığından sonra, müthiş sancılara yakalanmış, âdeta kötürüm olmuştu. Herhalde, loğusa yatağından, vaktinden çok evvel çıkıp tekrar çalışmağa başlamış olsa gerekti; uzun zaman mücadele etti, kocasını üzdü durdu; onu öyle avucu içine almış, huy-suzluğu ve geçimsizliği ile öyle nüfuzu altına sokmuştu ki, adam, iriyarı bir erkek olduğu halde, bu kızıl çekirgenin karşısında korkudan tir tir titriyordu. Nihayet, hastaneye gitmeğe razı olmuştu; Gaude'un kliniğinde, ameliyat edilmiş, iyileşmiş olarak çıktığı söyleniyordu. Gazeteler, on beş gündür, meşhur cerrahın bu son başarısından bahsediyorlar, bu evli, namuskâr, müthiş bir hastalığa yakalanmış genç işçi kadının dokunaklı macerasını anlatıyorlar, onun, muhakkak bir ölümden kurtarıldığını, eskisinden daha sıhhatli, daha sağlam bir halde kocasına, çocuklarının yanına gönderildiğini yazıyorlardı. Bu, ameliyat olmak hevesine kapılan kadınlara gösterilmiş bir şaheserdi, kesin bir örnekti.

Sérafine, izahat almak isteğiyle, o sabah, saat on bire doğru Bénard'ların evine geldiği

zaman, tesadüf, tekmil aile efradı oradaydı. Çalıştığı yapı yeri civarda bulunan Bénard, evdeydi, masanın bir ucunda çorba içiyordu; Euphrasie de, ayakta, ortalığı süpürmekle meşguldü, bir yandan da, mütemadiyen etrafı kirleten üç yumurcağı azarlıyordu, Moineaud ana bile oradaydı, kızını yoklamak için ayak üstü uğrayıvermiş, elleri önlüğünün altında, o silik ve mızımız halile bir iskemleye ilişmiş, oturuyordu; son seneler zarfında pek ihtiyarlamıştı.

Sérafine :

— İyileştığınızı haber aldım da, dedi, sizi pek genç yaşıınızda, fabrikada tanımış olduğumu hatırladım, önce tebrik etmek istedim; sonra da, bir ahbabımda sizin hastalığınız var, merak ettim, bir sorup anlıyayım, dedim.

Zavallılar, bu beklenmedik ziyaretten telâşa düşmüşlerdi. Madamla baronu tanıyorlardı, fabrikadaki işçi kızlar arasında, onun efsanevi servetine, emsalsiz hayatına dair rivayetler dolaşmıştı. Yine de, o lûtfen bir sandalye alıp oturduktan sonra, duvarcı, çorbasını bitirmek için tekrar sofraya başına geçti; Moineaud kadın da, yerine oturmuş, yine sersem sersem susuyordu.

Euphrasie, hep ayakta, süpürgesine dayanmış, anlatıyordu.

— Nasıl anlatayım, madam, muhakkak ki pek sıkıntılı olmadı. Ben, hastaneye gitmek istemiyordum, çünkü, bizi birçok kereler bedava tedavi eden doktor Boutan, beni mu-

ayene ettikten sonra, çok sabırlı ve ihtiyatlı olmak şartıyla, evimde pekâlâ tedavi edilebileceğimi söylemişti. Lâkin, hep kendimle meşgul olmak zorunda kalacağımdan başka, hiçbir iş görmememi de tavsiye ediyordu; e, insanın kocası, çoluğu çocuğu olunca, hiçbir iş görmemesi kabil mi? Hâsılı, günün birinde, sancılarım artınca kararımı verdim.

Sérafine sordu :

— Peki, hemen ameliyat ettiler mi?

— Yoo, hayır madam, hayır, hattâ o zaman, ameliyatın lâfı bile yoktu. Bunu ilk defa söyledikleri zaman öfkelen dim, çıkıp gitmek istedim; beni sakat edecekler, kocam benden iğrenecek diye düşünmüştüm. Doktorlar bu sözlerime gölüyorlardı. nihayet, eğer ölümü tercih ediyorsan, kendi bileceğin şeydir, dediler. Bir hafta daha beni kendi halime bıraktılar, bir aya kadar mutlaka öleceğimi söyleyip duruyorlardı. Böyle bir şeyi düşünme düşünme yaşamak hoş bir şey olmuyor, malûm ya, insan, ölmek için kolunu, bacağına bile kestirir, sonra da, bana nasıl ameliyat yapmak istediklerini sorduğum zaman ya cevap vermiyorlardı, yahut da, ehemmiyetsiz, olağan, acısı bile duyulmıyan bir şeyden bahseder gibi konuşuyorlardı. Üstelik, bu ameliyatı yaptıрмаğa razı kadınların sayısını, kabil değil tahmin edemezsiniz, her sabah üçer dörder tanesini koğuştan alıp götürüyorlar, sonra geri getiriyorlar, iyileştiklerini söylüyorlardı... Ben

de. onlar gibi ameliyat olmağa işte böylece karar verdim. Yoo; kendi isteğimle razı oldum şimdi de, bu işin olup bittiğine pek memnunuz.

Bénard, ağzı dolu, onun lâfını yarıda kesti.

— Ne olursa olsun, senin yanında bir saate yakın kaldığım o pazar günü, içindeki bütün âletlerini söküp alacaklarını pekâlâ haber verebilirlerdi, bana kalırsa, bu iş kocaya ait bir iştir, onun izni olmadan yapılamamalı idi. Sana bile haber vermediler, içinde hiçbir şey kalmadığını öğrendiğin zaman, aptal aptal bakakaldın.

Euphrasie öfkелendi, onu bir el işaretiyle susturdu.

— Verdiler, bana haber verdiler. Yani, meseleyi açıkça söylemediler, ama öteki kadınlara ne yapıldığını pekâlâ görüyordum, dönüp senin yanına geldiğim zaman, vücudumun bütün kalmıyacağını seziyordum... Neyse, ne yapalım? Biraz fazla, biraz eksik olmuş, aldırma; Acınmana lüzum yok, çünkü görünürde bir şey değil. Yanağımda kesik olacağına bu daha iyi.

Fakat, Bénard, başı çorba tabağına eğik, hâlâ söyleniyordu.

— Ben o fikirde değilim. Bana haber vermeleri lâzımdı. Önce sana anlatmalı idiler ki, bütün aletlerini aldıkları için, artık bir daha çocuğun olmayacaktır.

Sonra, patlamasına sebeb olduğu fırtınanın altında çorbasını yemeğe devam etti.

— Sus! Yine beni hasta edeceksin.. Üç çocuk yetmiyor mu? Annem olacak zavallı budala gibi, sen de bana sürü ile çocuk doğurtturacağını mı sanıyordun?... Siz söyleyin Madam, bizim gibi fakir insanlara üç çocuk yetmez mi?

Sérafine, neşe ile haykırdı:

— Aman, ne diyorsunuz, üç fazlası var!.. Peki, ameliyatta insanın canı çok acıyor mu?

— Farkına varılmıyor, Madam, çünkü uyutuyorlar. Uyandıktan sonra hiç de hoş bir şey değil, ama, tahammül ediliyor.

— Hasılı, iyileştiniz ya?

— Evet, iyileştim, zaten orada da öyle dediler.. Eskiden, belimde, böğürlerimde öyle sancılar olurdu ki avaz avaz haykırırdım. Şimdi, arasıra, hafif nöbetler geliyor, o kadar, bütün yaralar kapanınca, artık hiçbir şey duymıyacağıma söz verdiler.

Canını sıkan bir şey vardı; eski kuvveti yerine gelmiyordu. Bütün gün ev işi görüyor, elinden süpürge düşmüyordu, temizlik merakı, kocası için bir işkence haline geliyordu; tükürmek yoktu, kımıldamak yoktu, daha sokak kapısının önünde, duvarcı kunduralarını çıkarmağa mecburdu. Sonra, üç çocuğunu, bir yerleri bir parça kirlense, yıkıyor, hırpalıyordu. Hastaneden çikalıberi, çabucak yoruluyor,

bir iskemleye yığılıyor, artık hiçbir işe yaramadığı için ye'se, düşüyor, öfkeleniyordu.

Süpürgesini bıraktı, oturdu :

— Görüyorsunuz ya, Madam, diye devam etti, on dakikada halsiz kalıveriyorum. Neyse, sabretmek lâzım, eskisinden daha kuvvetli olacağımı vadettiler.

Bu teferruat, Sérafine'i hiç ilgilendirmiyordu, onun zihnini kurcalayan bir tek düşünce vardı, o nazik meseleye dair soracağı sual için, henüz dürüst bir şekil bulamamıştı. Niha yet, herşeyi göze aldı, fütursuzca hayasızlığıyla Bénard'a bakarak, açıkça konuştu:

— Kocalar, çocukları olmamasına yine râzı olurlar, ama evlerinde gönüllerine eğlence bulamadılar mıydı, iş fena olur; bir kadın da iktidarsız oldu muydu, bir karı koca hayatı için bundan büyük felâket olmaz.

Duvarcı, bu sözün mânasını anladı, bol bir kahkaha attı.

— Ool Madam, o cihetten bir şikâyetim yok. Eğer, hastaneden geri gönderdikleri günden beri onu dinleseymdim, durmadan gönül eğlendirmek icabederdi.

Euphrasie utanmış, öfkelenmiş, çirkin sözlerden hoşlanmıyan namuskâr kadın sıfatiyle, onu yine bir işaretle susturmuştu. Sérafine de çok keyiflenmiş, aldığı malûmata pek memnun olmuş, öğrenmeği o kadar istediği şeyi öğrenmişti; oturduğu sandalyeden kalkmak üzereyken, konuşulan şeylerin dışında kalmış gibi,

o ana kadar hiç ağzını açmadan uyuklıyan Moineau kadın, ağır ağır, sonu gelmez bir sürü lâf etmeğe başladı.

— Çok doğru, zavallı budala anan, bir sürü çocuk peydahladı. Pişman da değil, çünkü kocası öyle istiyordu. Gel gelelim, ne karısı ne kocası, bunun mükâfatını görmediler. İşte, baban, hâlâ fabrikada, Victor askere gitti geldi, orada tek başına çalışmaktan canı çıkıyor; Victor da belki, Eugène'imiz gibi, kim bilir hangi bucakta ölecek. Üç oğlumuzdan, evde kala kala en küçüğü kaldı, o Alfred olacak hayta; mektepten kaçabildiği kadar kaçıyor, sabahtan akşama kadar sokakta, daha yedi yaşında öyle ahlâksız ki, eskiden on beş yaşında o kadar ahlâksız çocuk görülmezdi. Sözüm ona dört kızımız var, onlar da öyle, yanımda bir Irma kaldı, daha gelin olacak yaşta değil, çok küçük, çalışmağı hiç sevmiyor, günün birinde kötü olacak diye öyle korkuyorum ki Sen de az kaldı, ölüyordun. Şimdi de, Cécile hastaneye girdi. Zavalılık Norine'e gelince:...

Yeisli yeisli başını salladı, sonra bitip tükenmek bilmiyen sızlanmasına devam etti, çocuklarının herbirinden tekrar bahsetti, hiç yüzünü güldürmediklerini uzun uzun diline doladı, babalarının haline acıdı; neredeyse beş sene olacaktı ki, dolap beygiri gibi çalışıyor, çocuklarından gördüğü fayda, onları dünyaya getirmiş olmak sevincinden ibaret

kalıyordu. Hoş, zavallı yavrucaklar da, şimdi yuvadan uçmuşlar, rasgele bir yerlere düşmüşlerdi, babalariyle analarından daha bahtlı değillerdi, onlar da çocuk doğurmağa başlamışlardı, o çocuklar da, kendilerinden daha mesut olacak değillerdi. Rikkate gelerek, tekrar Norine'in adını anınca, Euphrasie, şiddetle sözünü kesti.

— Yool Anne, biliyorsun ya, onun adını benim yanımda ağzına almaktan seni menettim... Yüz karası o; yolda rasgelirsem, tokatlıyacağım. Bir çocuğu daha olduğunu söylediler, Allah bilir çocuğu ne yapmıştır! Irma olacak o haylaz kız kötü olduğu gün, bilmiş ol, onu mahveden Norine'dir.

Ablasına, o zevk düşkün, tombul ve güzel kıza karşı beslediği bütün eski hınç, namuskârlığıyla övünerek etrafındakileri el pençe divan durduran bu sıska ve kuru ev kadınının yüreğinde, diriliyordu. Zıttına gidip bir buhrana yakalanmasına sebeb olmak korkusuyla, ne annesi, ne kocası, bir kelime ilâvesine cesaret edemediler.

Sérafine, tekrar ilgilenmiş, şu suali sormuştu.

— Kızınız Cécile'in de hastaneye girdiğini söylüyordular; değil mi?

— Ya, sormayın, Madam. Talihi gülmüştü, mösyö Froment ev işlerine yardım etsin diye, işlettiği çiftliğe alıvermişti. Ama, hastalık geldi çattı, boğazıma yumruk gibi bir şey

tıkanıyor, beynime sanki çivi batıyor, diyor-du. Sonra, birdenbire, beline, bacaklarına indi, o hale geldi ki, kımıldasa, avazı çıktığı kadar haykırıyor, Euphrasie'ye yaptıkları ameliyatı ona da yapacaklar.

Bénard, çorbasını içip bitirmiş, ayağa kalkmıştı:

— On yedi yaşında bir kızın bu ameliyatı yaptırması pek de hoş bir şey değil, hanıl Karısı aksi aksi haykırdı:

— Benden daha nazlı bebek değil ya bul Hem, mutlaka lâzımsa, niçin yaptırmıyacakmış? Ölmiye niyeti varsa o başka.

Moineau kadın, yine o şikâyetli tevek-külüne bürünmüştü.

— Yok, kızlarımdan ikisinin de böyle olması, artık fazlal diye söylendi.

Sérafine, teşekkür ederek, çocukların ikisine de pasta alırsınız diye birer frank verip bütün aile efradının hayır duasını alarak çıkıp gitti. Hemen ertesi gün de Mainfroy'yu, Cécile hakkında malûmât toplayıp getirmeğe memur etti; bu yeni ameliyatın neticesini öğrenmedikçe hiçbir karar veremeyeceğini aklına koymuştu. Doktor, Cécile'in Gaude'un kliniğinde bulunduğunu teyidettikten sonra, Sérafine, kızın ameliyat olmasını bekledi. Üç hafta sonra, doktor, bir sabah onu genç kızın ziyaretine götürdü, Cécile hâlâ koğuştaki yatıyordu, nekahete giriyordu. Bu ziyaret, âdeta

şiddetle merak edilen, eğlenceli bir şey gibi oldu.

Gaude, hastanede, kendisine ait üç kadın koğuşı üzerinde, saygı gören, mutlak bir hâkim sıfatıyla hüküm sürüyordu. Birinci sınıf bir cerrahatı, parlak bir zekâyâ sahip, şen ve haşın bir adamdı, elinde eşsiz bir hafiflik, beceriklilik vardı. Sanatiyle mağıurdu; gerçi vicdan huzursuzluğu duymuyordu; lâkin aşağılık hesaplar yapacak, şüpheli dolandırıcılık hareketlerine başvuracak tıynette de değildi; para kırıyordu, çığırtkanları vardı, büyük kârlar getiren koskoca bir endüstri işletiyor, zengin müşterileri istismar ediyordu, ama, bu işin kârdan ziyade, ismi etrafında gururunu okşıyan bir patırdı temin etmesine memnundu. Sanatını alenen yapıyordu, elinden gelse, bütün Paris halkını ameliyat masasının etrafına davet edecekti. Onu, önünde büyük beyaz önlükle, bilekleri meydanda, hayatı bildiği gibi kesip biçen bir tanrı kadar güzel, iş başında gösteren çeşit çeşit resimler, adını etrafa yaymıştı. Büyük bir meharetle bir karnı açıp içini muayene ettikten sonra tekrar dikmekte yekta idi. Bazan, daha iyi görmek için, diktiği karnı bir kere daha açardı. Antiseptik usul sayesinde, ameliyat artık bir oyuncaktan ibaretti, hiçten bir sebeple, sadece görüp anlamak zevkı ile ameliyata karar veriyordu. Ne kadar kadın gelirse gelsin, hepsi ameliyat ediliyordu. Teşhis hatası olursa, hasta zannet-

tiği bir uzvu sağlam bulacak olursa, kesip biçmeden dikmek istemediği için, yine de bir şey kesiyordu. Bu hastane kliniğinde, binlerce biçare kadın üzerindeki tecrübeleriyle edindiği ve onu, altına boğulmuş bir püt haline, aklından zoru olan bütün milyoner kadınların yüce iğdişçisi haline getiren o hayret verici ustalığı, ameliyattaki başarıları, Paris'in bir ucundan öbür ucuna kadar yayıyor, kutluyordu.

Mainfroy'nın alıp getirdiği Sérafine, içinde solgun benizli kadınların yattığı, küçük beyaz karyolalar dizili geniş, beyaz salona girince birkaç gün evvel ameliyat edilen Cécile'in başı ucunda Mathieu'yü görüp şaşıtı. Mathieu, ameliyatı haber almış, bu çok hazin âkıbete karşı bir sempati duyup kızı görmeğe gelmişti. Cécile, yatakta hıçkırıyor, o da hiç konuşmadan, orada ayakta duruyordu. Kız, on yedi yaşında olduğu halde, ince ve cılız kalmış, boya çekmişti, kolları, omuzları, göğsü, bir küçük kız çocuğununkilere benziyordu. Baş yastıkta, sarışın saçları dağınık, kederden ve ıstıraptan harabolan zayıf yüzü, solgundu. Dudakları titrek, gözleri kızarmış, teselli kabul etmez bir yeis nöbeti içinde hıçkırıyor, hıçkırıyordu.

Sérafine:

— Nesi var, kuzum? diye sordu. Ameliyat iyi yapılmadı mı? Rahatsız mı?

Mathieu:

— Yok yok, dedi, ameliyat iyi yapıldı. Bir şaheser olmuş, diyorlar, o kadar parlak bir başarı ki, hazır bulunanlar neredeyse alkışlıyacaktırmış. Demin kendisi söylüyordu, hiç canı acımamış.

— Peki, öyle ise niçin ağlıyor?

Mathieu bir lâhza sustu. Sonra, rikkat ve merhametle:

— Kendisine daha şimdi haber vermişler, kocaya varırsa hiç çocuğu olmayacaktı.

Sérafine, hayretler içinde, bu sıskacık kıza baktı.

— Ne, bunun için mi ağlıyor? Buna mı acınıyor?

Mathieu, Sérafine'in müstehzi bir gülüşü zaptettiğini görünce, gayet ciddî bir tavırla ona doğru dönmüş, gözlerini ta gözlerinin içine daldırmıştı.

— Evet, besbelli öyle, dedi... Bazı zavallı, hasta ve bir parasız kızlar var ki, hiç çocukları olmayacağını öğrenince kederleniyorlar.

Sérafine karyolaya yaklaşmıştı; Cécile'e bir iki sual sormak için, onun bu büyük kederini bir parça teskin etmek, göz yaşlarını dindirmek istedi. Genç kız, harap yüzünü sarışın saçları arasından meydana çıkardı, hıçkırıklarını içinde boğmağa çalıştı, nihayet cevap verdi.

— Artık ıstırabınız kalmadı değil mi yavrucuğum?

— Hayır, Madam, artık bir şeyim yok.

— Ama, ameliyat olurken canınız çok acıdı mı?

— Hayır, Madam, acıdı diyemem, hiçbir şey bilmiyorum.

Cécile, tekrar hıçkırmağa, daha şiddetle sarsılarak hıçkırmağa başladı. Ameliyat aklına gelince, bütün aletlerinin alındığını, asla, ama asla çocuk doğuramayacağını hatırlamıştı. Aşkın da, analığın da bilmediği tarafı yoktu, etrafındaki kirlilikler ortasında bakire kalmış bir sokak kızı idi. Kızlığının baharında böyle sakat bırakılan bu bakire, ana'lık duygusunun verdiği yeisle feryadediyor, Cécile, kendisinde mevcut olduğunu dahi bilmediği öfkeli bir ümitsizliğin insiyaklı feryadiyle haykırıyor, bu feryat uzun uzun çıkıyor, sel gibi göz yaşla-riyle bir türlü dinmiyordu.

Tam o esnada, koğuştta bir sevinç peyda oldu, Gaude mutat ziyaretleri dışında, bazan yaptığı gibi, kısırlaştırdığı uysal kadın hastalarına babaca ilgisini göstermek için, çıkageldi. Yanında, yalnız, hilekâr gözlü, bayağı ve aşağılık yüzlü tıknaz bir genç olan Sarraile isimli asistan vardı. Gaude'un kendisi ise, kızıl saçlı, yakışıklı, levent gibi bir adamdı; itina ile tıraş olmuştu, neşeli ve haşın ablak yüziyle gerçekten zekâ ve kuvvet ifadesi saçıyor, üstün bir nüfuz sahibi olduğunu gösteriyor, halk arasına karışmağa tenezzül eden yüksek bir şahsiyet teklifsizliğiyle davranıyordu. Hastalarından birinin, "Cicim," adını verdiği kadının

öyle ağladığını görünce ilerledi, üzüntüsünün sebebini anlamak istedi. Sonra, işi anlayınca, bu hali lûtfen hoş gören bir tebessümle:

— Teselli bulacaksınız, cicim, dedi? Bu öyle bir şeydir ki, insan pekâlâ unuttur gider, ilerde göreceksiniz.

Gaude, hiç evlenmemişti, kaşarlanmış bir bekâr, zürriyetsiz bir erkek olarak yaşıyordu, en son akidesi, insanlara karşı duyduğu tam bir istihkardı. Ne kadar az insan yaratılırsa o kadar iyi olurdu. Budalalardan ve haydutlardan ibaret bu nesil, daima, fazlasiyle üreyip kaynaşacaktı. Kısırlaştırdığı her kadında, rüşeym halindeyken ezdiği muzır tohumdan dolayı övünmesi için, onu fazla teşvik etmeğe lüzum yoktu. Sonra, doktorun, hastalarıyla arasında geçen ihtiyatlı aşk başarılarından bahsediliyor, artık, çocuk doğurma tehlikesiyle karşılaşmıyacaklarına emin oldukları için, bilhassa, ameliyattan sonra, neşterin tahrik ettiği arzulara kapılarak, kurtuluşun verdiği ilk sevincin sevkiyle onunla cilveleşen kadınların bir saraylılar kafilesi kadar çok oldukları söyleniyordu.

Mainfroy, doktor Gaude'u, bir lâhza bir köşeye çekti, ona la baron de Lowicz'i takdim etti. Gülümsemeler oldu, monden iltifatlar teati edildi, ilk bakışmaları derhal bir anlaşıma takibetti; sonra, meşhur cerrahın muayenehanesinde, öteki hafta için bir randevu tesbit edildi.

Gaude, nihayet bir selâm daha verip, koğuştan dolaşmak üzere uzaklaşacağı sırada,

elini, mütevazı ve dürüst meslektaş Mainfroy'ya uzattı, onun elini kuvvetle sıktı; böylece, iş halledilmiş oldu. Cécile, yüzü saçlarına gömülü, hâlâ ağlıyordu. Artık cevap vermiyor, işitmiyordu. Onu kendi haline bırakmak icabetti.

Mathieu, Sérafine'le birlikte koğuştan çıkarken :

— Ey, karar verdiniz gibi görüyorum, dedi. Çok mühim bir mesele.

Sérafine sakın sakın cevap verdi :

— Ne yapayım? Fazla rahatsız oluyorum. Sonra da, bu iş hiç aklımdan çıkmıyor, artık kesip atmak lâzım.

Sérafine, on beş gün sonra, Lille sokaklarında, rahibelerin idaresindeki bir hastanede ameliyat oldu. Burası, bahçeler ortasında bir nevi manastırdı; Gaude “Kibar madamlar,, dediği kadınları, orada, pürüzsüz bir manastır huzuru içinde kısırlaştırıyordu. Yardımcı olarak, yanında, öküz suratını andıran yüzünü, omuzlarına gömülü kafasını, seyrek sakalını, şakaklarına yapışık sert saçlarını kadınların hiç sevmediği Sarraille'dan başka kimse yoktu; fakat Gaude, onun, ilham ettiği soğukluktan dolayı isyan halinde, çabuk bir başarı elde etmek için duyduğu azgın ihtiyaçla her işi göze almış sadık bir köpek, azimli bir genç olduğunu biliyordu. Ameliyat, tabii, harikalı bir şey, bir elçabukluğu mucizesi oldu, kesilen uzuv çıkarıldı, bir hokkabazın hünerli ellerine geçmiş gibi, uçup gitti, kayboldu.

Sérafine, hasta olmadığı, sağlam, bütün kuvvetine sahip bulunduğu için, ameliyata çok iyi dayandı, kısa bir nekahetten sonra, Alpes'lerin yahut mavi denizin kenarında yaptığı bir kürden döner gibi, pür sıhhat ve pürşaa, tekrar cemiyet içinde gözüktü. Ona o sıralarda tekrar tesadüf eden Mathieu, küstah neşesinin kaışısında şaşırıp kaldı; Sérafine, azan istekleriyle öyle coşmuştu ki, pembeleşen yüzü bu arzuların aleviyle tutuşuyor; nihayet kısır kalmanın, vücudunu verebilmenin, korkusuzca iştah gidermenin zaferiyle öyle hayasızlaşıyordu ki, etrafta hep erkek araştıran gözleri, geçirdiği geceleri, sokaktan gelip geçen herkese açık yatağını, şehvetinin taşkınlığını ve ulaştığı yokluğu anlatıyordu.

Bir gün, Mathieu, Boutan'ın evinde öğle yemeği yemişti, bu meseleyi konuştular. Doktor, bütün bu işlerden daima haber aldığı için, vakayı biliyordu. Gitgide öfkeli bir eda alan, esefli bir sesle konuştu.

— Gaude, yine neyse, birinci derecede bir cerrahdır, sırf sanat iptilâsına kapıldığını kabul edeyim. Fakat, ötekilerin, ona bakıp kendilerinde salâhiyet görenlerin yapıp durdukları işleri, vatana, beşeriyete karşı işledikleri korkunç fenalığı bilerseniz!... Kesin zaruret olmadıkça bir kadını böyle kısırılaştırmak, düpedüz cinayettir. Bu işi yapmak için ö.üm tehlikesi olmalı, her türlü tıbbî müdahalenin kifayetsizliği anlaşılmalıdır. Bugün, ameliyat

edilen yirmi kadından, en az on beşi, akıllıca tedavilerle şifa bulabilirler. İşte meselâ şu iki hasta, Moineaud'nun kızları. Euphrasie'yi ben tedavi ettim, hastalığı, muhakkak ki müzmin bir ufunetten ibaretti; gerçi çok ıstıraplı bir şeydi, fakat ciddî bir tedavi görse iyileşirdi; keza Cécile'e de baktım, sinir nöbetlerine müptelâ bir kız, şiddetli nevrâljiye yakalansa gerek. Fakrüddemlileri ameliyat etmek, sinir hastalarını ameliyat etmek, mânasızdır, hapis cezasına, kürek cezasına lââyık bir harekettir. İştittiğime göre, zır delileri, sakinleştirmek için kısırlaştırma tecrübesi yapacak kadar ileri gitmişler... Neylersiniz? Bugünün çılgınlığı da bu, yüklü vizite ücretleri almak hırsıyla uygun düşen bir çılgınlık, sanırım. Yukarıdan aşağı, büyükten küçüğe, herkes, kısır kadınlar yaratan bu menfur zanaatla para kırıyor. Şurada, evli bir kadının karnı yarıyor, tam verim halindeki hayat kaynağı koparılıp alınıyor. Beride, bir bakire, henüz gonca halindeki analığı, daha çiçek açmadan yok edilip, sakat bırakılıyor. Mütemadiyen, her tarafta, bir kesip biçmedir gidiyor. En ehemmiyetsiz hastalık yüzünden, vücudundan şüphe edilen en küçük bir illet yüzünden bıçağa müracaat ediliyor, aldanılmışsa, sıhhatli uzuv kovaya atılmakla işin içinden çıkılıyor. Çoğu zaman, kadının kendisine de, kocasına da, ailesine de haber verilmiyor, hasta, başına geleni, müşahede raporunu okuduktan sonra

anlıyor. Adam sende; ne ehemmiyeti var, bir kadın eksik olmuş, bir zevce, bir ana eksik olmuş, ne çıkar?... İşin ne hale geldiğini de biliyorsunuz. Hastanelerde, senede iki üç bin kadın kısır ediliyor. Hususi kliniklerde, bu rakam en az bir mislidir, çünkü oralarda, ne engel olacak şahitler var, ne de herhangi şekilde kontrol. Sadece Paris'te, on beş yıldan beri yapılan ameliyat sayısı otuz kırk bindir. Hulâsa, analık özü, muzır bir ot gibi biçilen, koparılan Fransa kadınlarının sayısı, beş yüz bin, yarım milyon tahmin ediliyor. Aman yarabbi, yarım milyon ! yarım milyon nafile mahlûk, yarım milyon ucube !

Doktor Boutan, bu rakamları, büyük bir feryat halinde haykırmıştı, acı bir istihfafla sözünü bitirdi.

— Asıl fenası şu ki, bütün bu iş yalandan, aldatmadan ve hırsızlıktan ibaret. Şöhretleri uğrunda neşrettikleri istatistikler yalancıdır. Yarınki müşterileri aldatıyorlar, verdikleri ümitleri hemen hiçbir zaman gerçekleştirmemek suretiyle onların cebinden paralarını alıyorlar. Bütün bu kısırlaştırma modası, böylece, geniş bir aldatma esasına dayanıyor, çünkü mesele, ameliyatın başarı kazanıp kazanmamasında değildir, ameliyattan sonra hastaları göz önünde bulundurmak, ne hale geldiklerini incelemek, fert ve cemiyet bakımlarından kesin sonuçların neler olduğunu görmek lâzımdır. O zaman, ne müthiş hayal

sukutlariyle karşılaşılacak, ıstıraplarla, kayıplarla, felâketlerle dolu ne korkunç cehennemlere yuvarlanılacak! bir uzvun faaliyetini durdurmakla o uzva şifa verilmez, tekrar ediyorum, ucubeler yaratılmış olur, ucube ise, her türlü sıhhatin, her türlü saadetin zıddıdır. Bunun sonunda, ölçüsüz bir zarar vardır, ziyan olmuş, mahvolmuş hayat, katledilmiş beşeriyet vardır. Kadın kısırlaştırıcıların bıçağı bize, on sene içinde, Prusyalı kurşunlarının o müthiş yıl zarfında yaptıklarından daha çok fenalık etti.

Mathieu ile Marianne, Chantebled'de, temel kuruyorlar, hayat yaratıyorlar, döl yetiştiriyorlardı. Aradan geçen dört sene içinde, varlıklarının ta kendisi demek olan, zevkleri ve kuvvetleri demek olan aileyi ve bereketli toprağı mütemadiyen çoğaltma faaliyetiyle, hayatın ölümle ezeli savaşında, yine zafere eriştiler. Arzu, alev gibi yakıcı, gelip geçiyor; o ilâhî arzu, sevmekte, iyi olmakta, sıhhatli olmaktaki kudrètleri sayesinde, onları bereketlendiriyordu; azimleri faaliyet istekleri, lüzumlu olan, dünyanın yapıcısı ve düzencisi emeğı sarfetmek hususundaki sakin gayretleri, üst tarafını tamamlıyordu. Fakat, son iki sene, zaferi, ancak sürekli bir savaşla elde edebildiler. İki kış, karlar yağdı, buzlar tuttu, kötü bir mevsim oldu; arkasından mart rüzgârları esmeğe başlayınca, dolular yağdı, buzlar buğday başaklarını yerlere serdi. Lepailleur'un,

hasetçi ve âciz gülüşüyle savurduğu tehdit gibi, toprak âdeta üveyana oldu, emeklerine karşı nankör, zararlarına karşı kayıtsız davrandı. O iki yıl, ancak, yine Séguin'den satın aldıkları yirmi hektar toprak sayesinde işin içinden çıkabildiler; bu yirmi hektar, yaylanın batısında, yine bataklıklar kurutularak elde edilen geniş bir özlü toprak parçasıydı; donlara rağmen, ilk verdiği mahsul, son derece bereketli oldu. Arazi, genişliye genişliye kuvvet buluyor, aksiliklere göğüs geriyordu. Mathieu ile Marianne, büyük aile tasaları da geçirdiler, o zamana kadar dünyaya gelmiş bulunan beş çocukları, onları bir hayli üzdü, bir hayli yordu. Tıpkı toprak için yaptıkları gibi, çocuklar için de, günlük bir savaşa girmişlerdi, her gün bir sürü ihtimamlar gösteriyorlar, korkular geçiriyorlar, her gün bir kurtarma işiyle uğraşıyorlardı. En küçük çocukları Gervais, bir habis humma yüzünden, az kaldı ölüyordu. Küçük Rose da, ağaçtan düşmüş, yalnız bir ezikle kurtulmuş, fakat onlara, korkunç bir helecan geçirtmişti. Lâkin, öteki üç çocuk, Blaise, Denis ve Ambroise, körpe meşe ağaçları kadar sıhhatli gürbüz ve neşeli idiler. Marianne, altıncı çocuğunu doğurup, bir kız evlât olan bu çocuğu Claude diye şirin bir adla isimlendirdikleri vakit, Mathieu, bu kuvvet ve servet artışı karşısında büyük bir sevinç duymuş, aşklarının bu yeni hediyesini kutlamıştı.

Ondan sonraki iki sene, ezeli didinmeler, üzüntüler ve sevinçler birbirini takibetti, aynı zaferlere ulaştı. Marianne yine doğurdu, Mathieu, daha başka topraklar elde etti. Hep çok çalışılıyor, çok hayat sarfediliyor, çok hayat gerçekleştiriliyordu. Bu sefer, arazinin, kıraç topraklar kısmını, asırlardan beri üzerinde hiçbir şey yetişmiyen kumluk ve taşlık bayırları genişletmek icabetti. Yaylanın, yatak içine alınan, bu bakımsız araziye yayılan kaynakları, oraları azar azar bereketlendiriyor, gitgide büyüyen nebatlarla örtüyordu. Önce, hayal sukutlariyle karşılaştılar, yaratıcılık gayreti için öyle sabırlı bir azimle çalışmak icabetti ki, başarısızlığa uğramaktan korktular. Fakat, orası da taşkın mahsul verdi; satın alınan orman kısmındaki hesaplı ağaç kesimleri büyük kârlar getiriyor, o zamana kadar çalışlıklarla örtülü geniş boşlukları ekime tahsis fikrini veriyordu. Arazi genişledikçe, çocuklar da büyüyordu. Üç büyük oğlanı, Blaise'i, Denis'yi ve Ambroise'ı, Paris'te bir liseye yerleştirmek icabetmişti; her gün, ilk trenle güle oynaya oraya gidiyorlar, her akşam eve dönüyorlardı; öbür üç çocuk, küçük Gervais ile kızlar, Rose ve Claire, hâlâ, tabiat ortasında, sereserpe büyümekte idiler. Onlardan yana, mutad üzüntülerden, bir okşayıyla dinen acılardan bir güneş ışığının kuruttuğu göz yaşlarından başka bir şey görmediler. Fakat, yedinci çocuğunu, Marianne o kadar zahmetli

doğurdu ki, Mathieu, bir an, onu kaybedeceğinden korktu. Genç kadın, kümeden dönerken düşmüştü; şiddetli sancılar baş gösterdi. Marianne yatağa yatmak zorunda kaldı, ertesi gün, çocuğu henüz sekiz aylıkken doğurdu; alelâcele çağırılan Boutan, ne ananın, ne çocuğun hayatını taahhüdedebildi. Müthiş bir telâşa kapıldılar, Marianne'ı bu tehlikeden kurtaran şey, sağlam sıhhatiyle müvazzeneli mizacı oldu; Grégoire adını verdikleri çocuk da, kaybettiği zamanı kazanıyor, her türlü hayatın tabii kaynağından hayat alırcasına, onun göğsünde canlanıyordu. Mathieu karısını, kucağında o sevgili yavru ile birlikte gülümser görünce candan kucaklıyarak öptü, bütün üzüntüleri, bütün kederleri bir yana bırakıp bir kere daha sevindi. Bir çocuk daha doğmuş, bir kere daha servet ve kudret kazanılmış, dünyaya yeni bir kuvvet daha salıverilmiş, yarın için bir tarla daha ekilmişti. Bu, hep, toprakla ve kadınla etrafa yayılan büyük eser, hayırlı eserdi, bereket eseri, harabiye galebe çalıyordu, yeni gelen her çocuğa gıda yaratıyor, ıstırap içinde seviyor, istiyor, savaşıyor, durmadan, hep, daha fazla hayat daha fazla ümit yaratmaya doğru gidiyordu.

II

Aradan iki sene geçti. Bu iki sene zarfında da Mathieu ile Marianne'ın bir kız çocukları daha oldu. Bu sefer, aile efradı çoğalmakla beraber, Chantebled arazisi de büyüdü, yaylânın, Mareuil tarlalarına kadar olan otuz hektarlık kuru kısmı bu topraklara eklendi, bir yandan da bayırların otuz hektarlık kıraç topraklarıyla, demiryolu boyunca. Monval kasabasına kadar uzandı. Fakat, asıl, eski av köşkü o harap pavyon artık ihtiyaca yetmediği için yeniden inşaat yapmak, koca bir çiftlik vücuda getirmek, arazi genişledikçe sayısı artan mahsul için uşaklar ve hayvanlar için, zahire ambarları, sundurmalar, ahırlar ve tavlalar gibi binalar kurmak icabetti. Bu, hayatın, önüne durulmaz zaferiydi; bereket, güneş ortasında etrafa yayılıyor, emek, engeller ve ıstıraplar arasında, zararları telâfi ederek, durmadan, daima yaratıyor, dünyanın damarlarına, her an daha fazla kuvvet, daha fazla sıhhat ve neşe katıyordu.

Mathieu, satış işleri, alım işleri, türlü türlü siparişler için, Paris'e istemiyerek çok sık gidiyor, Seguin'le daimî müdasebet halinde

bulunuyordu. Ağustos'un ilk günlerine raslıyan yakıcı sıcak bir sabah, yeni sistem bir orak makinesini görmek üzere fabrikaya geldiği zaman, orada ne Constance'ı, ne de, Maurice'i bulabildi, ikisi de, bir gün evvel, Beauchêne'le birlikte gitmişlerdi; Beauchêne, onları, Houlgate tarafında, deniz kenarında bir yere yerleştirdikten sonra, öbür pazartesiye dönüp gelecekti. Mathieu, makineyi muayene etti. mekanizmasını beğenmedi; sonra, hâlâ, yaz kış defterlerinin karşısına mihlanmış oturan Morange'ın elini sıkmak üzere onun çalışma odasına ayak üstü uğrıyacak kadar vakit bulabildi. Morange:

— Buraya geldikçe bana bir merhaba demeden gitmiyorsunuz, ne kadar lütufkârsınız, dedi. Ahbaplığımız yeni değil.

— Tabii, tabii, Hem bilirsiniz, sizi çok severim.

Mathieu'nün karşısında, sükûnete kavuşmuş, hayata dönmüş, iyi günlerdeki gibi güler yüzlü bir Morange vardı. Taparcasına sevdiği kadının korkunç ölümünden, onda, sadece daha fazla bir yürek zayıf kalmıştı, gözleri çabucak yaşıyordu, iyiliği ve sıkılganlığı artmıştı. Henüz kırk beş yaşında olduğu halde, saçları tamamen dökülmüştü, bununla beraber gür sakalına yeniden itina göstermeye başlamıştı, onunla övünüyordu. Bu mucizeyi yaratan da, sırf Reine olmuştu; kendisini yeniden mesut bir hayata kavuşturan bu kız büyüdükçe,

Morange, her sene, onda, ölümüne çok ağladığı kadını biraz daha fazla buluyordu. Şimdi yirmisine basmış olan Reine, evlendikleri yaştaki Valérie'nin ta kendisiydi, onu, bir sevgi mucizesiyle teselli etmek üzere, o genç ve güzel haliyle diriliyordu. Artık, ölen kadının, kanlara bulanmış ot minder üzerinde yatan o korkunç ölü kadının hayaleti âdeta silinmiş, yerine, evin içini dolduran bu dirilmiş, cazibeli ve neşeli genç kadın gelmişti. En hafif gürültü duysa titriyen Morange, artık titremiyordu, vicdan azabı, yüreğinde ağır bir yükten, korkunun artık uyandırmaz olduğu, uyuşuk bir ıstıraptan ibaret kalmıştı. Reine'i delice bir sevgi ile, bütün sevgilerinin bir araya gelmesinden vücut bulan sonsuz bir sevgi ile sevmeye başlamıştı. Yeniden gençleşiyordu, ona, daha dün evlenmiş gibi geliyordu, sanki, bakire olarak kendisine iade edilen, kaderin Allah tarafından affına mazhar olarak yeniden sevişmeye başlayan, gözlediği kadınla tekrar yaşıyordu. Bütün bu iptilâyı, el üsrmediği, karşısında dize geldiği, erişilmez bir tanrı haline getirdiği kutsal bir mahlûka karşı duyuyordu.

— Ne olur, diye devam etti, öğle yemeğine bana gelseniz... Haberiniz yok, dünden beri bekârim.

— Nasıl bekâr?

— Bekârim ya, Reine, Loiret'de bir şatoya misafirliğe gitti, üç hafta kalacak. La baron

Lowicz, onu ahbablarına götürmek için izin istedi, yalvardı. Yavrucağın, kırlarda, korularda gezip dolaşmak için şiddetli bir istek duyduğunu görünce, doğrusu, razı oldum. Çocuğu ömründe Versailles'dan öteye götürmüş değilim, bir düşünün... Buna rağmen, bırakmak da istemiyordum ha.

Mathieu gülmeye başlamıştı.

— Ooo, kızınızın herhangi bir arzusunu yerine getirmemek sizce imkânsızdır.

Bu söz doğru idi, Valérie, vaktiyle evde nasıl mutlak bir hâkim idiyse, şimdi de Reine, Moranga'nın boyun eğdiği kudretli irade haline gelmişti. Karısının ölümünden sonra bitkinleşmiş, şaşkına dönmüş, rehbersiz kalmıştı; yeniden kavuştuğu huzurun ve sihhatin en büyük sebebi, muhakkak ki, taparcasına sevdiği bir hayat arkadaşının, kendisine yeniden tahakküm etmesi, yol göstermesi, boyun eğmek ve hoşla gitmek için beslediği biricik arzu ile onu meşgul etmesi idi. Morange, artık, yalnız kızı için yaşıyordu.

Mathieu, Morange'ın babalık duygularını bildiği için, bir parça takılmak arzusuyla:

— Kızınız evlenmiş olarak dönüp gelecek, dedi.

Bunun üzerine, Morange, tasalandı, sinirlendi.

— Umarım ki böyle bir şey olmaz, dedi, Barona tembih ettim. Reine daha çocuktur, lâıyığı olan erkeği bulması için kendisine ver-

mek istediğim seı vete de henüz sahip değil. Buna çalışıyorum, günü gelecek göreceğiz... Hayır, hayır; Reine beni çok sever, iznim olmadan evlenip beni üzmez, hem, daha vakti gelmediğini, eğer hulyamı gerçekleştirmezsem, zavallı karıcığımın erişmeği kurduğum bütün saadeti, sevgili kızımın bana vereceği bütün saadeti elde edemezsem, bu sefer bu yüzden öleceğimi biliyor... Sonra da, bilseniz, ufacık köşemizde ne kadar mesuduz; gerçi, onu bütün gün evde yalnız bırakıyorum, fakat akşamları tekrar buluştuğumuz zaman sevincimizi görmeli; kızım o kadar masum bir kız ki, daha evlenmeğe ihtiyacı yok, çünkü henüz hiçbir şey hazır değil, hiç acelemiz de yok.

Tekrar gülümsedi, devam etti:

— Haydi, yemeği bizde yiyelim... Kızım-dan bahsederiz, size ufak tefek sırlarımı, neler tahayyül ettiğimi, neler hazırladığımı anlatırım; sonra, size, Reine'in son fotoğrafını gösteririm, çektireli daha bir hafta olmadı. O evde yokken, bana arkadaşlık etseniz, bir arada, kadınsız, yemek yesek ne güzel olur; Reine'in sofradaki yerine bir çiçek demeti koyarız... Oldu değil mi, öğleyin sizi bekliyorum.

Mathieu, ona bu büyük zevkı veremedi.

— Hayır, imkânı yok, bu sabah dolaşacak çok yerlerim var... Ama, durun, öbür gün Paris'e tekrar gelmeğe mecburum. O gün

münasipse, öğle yemeğini sizinle beraber yemeğe söz veriyorum.

İş böylece kararlaştı, neşeli neşeli el sıkıştılar, Mathieu işleri peşinde koşmağa başladı; bir iş için uğrayıp geciktiği Clichy caddesindeki bir küçük lokantada öğle yemeğini yedi. Sonra, Gaumartin sokağında bir bankerin yazıhanesine gitmek üzere Amsterdam sokağından geçtiği sırada, Londra sokağının dört yol ağzına varınca, Tivoli geçidine saparak kestirmeden gitmek aklına geldi; bu geçit Saint-Lazare sokağına çıkıyor, çifte kemerlerinin araları dar direkleri, arabaların geçmesine hemen tamamıyla mâni oluyordu. O yüzden, bu geçit تنها olurdu, oradan yalnız yayalar, o mahallede oturanlar, büyük şehrin girdi çıktısını bilen Parisliler geçerdі. Mathieu kendisi bile, yıllardan beri oradan geçtiğini hatırlamıyordu. Eski Paris'in bu unutulmuş köşesini; güneşli günlerde bile karaduran rutubetli dar sokağa; cephelerinin sıvaları dökük, fakir evleri, karanlık, daracık dükkânları, köhnelikten çürüyen bütün bu kokmuş sefaleti merakla seyrederken, birdenbire, beklemediği bir tesadüf onu hayrette bıraktı. Orada, tekerlekleri sokağın çirkefi içinde, mükellef bir konak arabasının beklediğini görüp şaşırttığı sırada, binaların en iğrencinden iki kadının çıktığını, çabucak arabaya girip gözden kaybolduklarını gördü; yüzlerindeki peçelere rağmen Sérafine'le Reine'i tanıdı.

Sérafine'i aylardan beri görmediği için, acaba o mu diye bir lâhza tereddüdetti; gözüne o kadar acayip, o kadar değişik görünmüştü. Fakat, çok güzel, çok şen, sevimli yüzünü kendinden tarafa dönüp görmeden bakan Reine'den yana aldanmasına imkân yoktu. Konak arabası, Saint-Lazare sokağını dolduran araba kalabalığı arasında kaybolup gittiği halde, Mathieu, hâlâ aynı yerde, sersem sersem, donmuş kalmıştı. Nasıl olurdu? Babasının Orléans civarında bir şatoda sandığı bu güzel kız, demek ki Paris'ten ayrılmamıştı, öyle mi? Baron, onu, büyük bir bahçenin asırlık ağaçları altında gezdireceği yerde, kaçamaklı hareketlerle böyle bir batakhaneye getiriyordu öyle mi? Mathieu, müthiş hadiselerden şüphelenmiş, kalbi acı acı burkulmuştu, Bodur, şüpheli, sefaletle kirlenmiş, her tarafından denaet sızan, iki katlı eve bakıyordu. Hiç şüphe yok, bir randevu eviydi, fakat ne kadar yüz kızartacak bir yerdi, hem kimbilir itirafı imkânsız ne sefahatlere mahsustu. Sonra, oranın nasıl bir yer olduğunu öğrenmek merakını yenemedi, loş ve pis kokulu bir yol boyunca ilerlemeği göze aldı, müracaat edecek bir kapıcı bulamayınca, hazne dibi gibi yeşilimtrak bir avluya kadar geldi. Bir kul yoktu, çit yoktu. Bir şey anlıyamadan çekilmek üzereydi ki, bir kapının üzerinde gördüğü bakırdan tabelâda yazılı: Doktor Sarraille'in kliniği ibaresi, onu anî bir ışıkla ay-

dınlattı. Goude'ın talebesi olan o öküz burunlu hantal suratı hatırladı; bilhassa, bu adamı tanıyan doktor Boutan'ın birkaç sözünü hatırladı. Peki, o halde, mesele neden ibaretti? Acaba gizlenen bir hastalık mı vardı, yoksa gayet gizli bir konsültasyon mu yaptırmışlardı? Mathieu, ürpererek, şüphelerini sonuna kadar aydınlatmak istemiyerek uzaklaştı; birdenbire dehşet verici bir benzerlik dikkatine çarpmıştı; beri tarafta Rocher sokağında, Rouche kadının evindeki aynı mide bulantısını, burada, Tivoli geçidinde, Sarra-ille'ın evinde de duymuştu; yol, aynı murdar kokulu yol; avlu, aynı vıcık avlu idi, burası da aynı rezalet ve cinayet ini idi. Ah: O sıcak ağustos güneşinde, Paris'in geniş caddelerinde, iş peşinde, kendini hayat faaliyetine tamamen vererek dolaşmak ne kadar iyi oluyordu.

Mesele, âkibetinden kaçınılamıyacak, mantıklı bir hâdiseden ibaretti. Para arzusu içinde, zevk iptilâsı içinde yetişen Reine, mütemadiyen geciktirilişi güzel kız iştahlarını gıcıklayan debdebeli bir hayat sürmek ümidiyle büyümüş-tü. Annesi hayattayken, kız onun, yalnız tuvaletler, atlar arabalar, bitip tükenmez eğlentiler kurduğunu işitiyordu. Sonra, babasıyla yalnız kalınca, aynı emelleri beslemeğe devam etmişti. Asıl fenası şu ki, o tarihte, kendisini göz altında tutan kalmadı; bütün gün sabah-

tan akşama kadar bir hizmetçi kadınla yalnız oturuyor, musikiden ve kitap okumaktan çabucak usanıyor, bütün vaktini balkonda geçiriyor, tahayyül ettiği, sırmalı esvaplar giymiş Peri Padişahının oğlu, kendisini bu orta hallilikten kurtarmağa gelecek mi diye, anasiyle babasının, mutlaka erişeceğini vadettikleri, sonsuz eğlencelerle dolu şahane hayata ulaştıracak mı diye bekliyordu. Başka hiçbir şey gözünde yoktu, hisleri mevsimsiz bir bülüğla uyanmış, teni ateşli, çabuk heyecanlanıyor, hulyanın gerçekleşmesini istiyor, işsiz güçsüz geçirdiği uzun bekleme saatleri, merakını gıcıkliyordu. Bu aralık karşısına Sérafine çıktı, onu Boulogne ormanının yollarında gezdirdi, genç kızların gidebileceği temsillere götürdü; önce, çocuğun hayran tavırları sàdece hoşuna gidiyor, onda kendisinin de yanıp tutuştuğu zevk düşkünlüğünün bir nebze kaynaştığını seziyordu. Sonra, çocuk büyüyüp de kadın olunca, La Baròn, onu baştan çıkarmak gibi hain bir maksat gütmeden, daha muzur eğlencelere, daha az mâsum tiyatrolara götürdü, Reine, herşeyi öğrendi. O zaman, sukut çabucak tamamlandı; gitgide daha sıkıfıkı oldular, aralarındaki yaş farkını unuttular, sırlarını birbirlerine o kadar serbestçe açtılar ki, artık biribirinden hiçbir şey saklamaz oldular. İkisi de zevk düşkünü olduklarından, aynı ihtiraslı iptilâ içinde birleşmişlerdi. Büyüğü,

artık başka kuruntusu kalmadıâi için, küçüğe, kendi tecrübesi mahsulü olan nasihatleri veriyor, rezaletten kaçmağı; cemiyet içindeki durumunu, bozmadan muhafaza etmeğı; hayatını asla itiraf etmemeğı, bilhassa, itirafların en beteri olan, tamir kabul etmez, bir felâket olan çocuktan sakınmayı tavsije ediyordu. Gerçekten de bir seneye yakın bir zaman, genç kız, arkadaşının Marignon sokağındaki gizli kapaklı apartmanına, saat beşle altı arası, çay içmeğe sık sık gelirdi, orada, cana yakın erkeklerle buluştuğı halde, çok korkulan kaza vukua gelmedi; Reine, bir saat hoş vakit geçirmek için, vücudundan neyi vermesi gerekiyorsa sırf onu vererek, bu hareketin âkıbetlerinden sakınmak hususunda çok usta olmuştu.

Fakat, mukadder, hazırlanıyordu. Bir gün, Reine, gebe kaldığını iyiden iyiye anladı. Bu felâket, acaba nasıl olmuştu? Sorsalar kendisi de söyleyemezdi. O dalgınlık anına kendi de şaşıyordu, geleceğı düşünerek duyduğı dehşet içinde, hiçbir şey hatırlamıyordu. Babasının, kendisini taparcasına seven babasının, bu rezalet altında ezilişi, hıçkırarak ölüm halleri geçirişi gözünün önüne geldi. Durumu tamire hiçbir imkân yoktu, erkek, gizli evlere devam eden yüksek bir devlet memuruydu, karısı, çocukları vardı; hem zaten, bu şartlar altında böyle bir gebeliğin hangi erkekten olduğu belli olmazdı. Reine ağlıya ağlıya, perişan

bir halde, arkadaşı Sérafine'e vaziyeti itiraf ettiği zaman, kadın, kötü bir tesadüfle zevkı bozulan öfkeci bir kıraliçe gibi, önce bir köpürdü, kızı dövecek hale geldi. Sonra, kendisine de leke sürmesinden, cemiyet içinde uzun yıllardır devam eden riyakârlığın mahvolmasından korkarak, bütün sakinliğini ve cüretliliğini ele aldı. Dertli kızı öptü, teselli etti, kendisini terketmiyeceğine, işin içinden başarı ile çıkaracağına yemin etti. Aklına derhal gelen şey, çocuğu düşürmek olmuştu, birkaç gün bekledi, nihayet kıza bundan bahsetti; lâkin onu, göz yaşlariyle karışık yeni bir korku buhranına düşürmekten başka bir netice alamadı. Reine, uzun zaman, annesinin kendisine anlatıldığı gibi, doğururken öldüğünü sanmıştı; sıkı fıkı münasebetleri sırasında, bizzat Sérafine'in boş boğazlığı ona nihayet hakikatı anlatmış, genç kız o canice hareketleri, annesinin bir batakhane de öldüğünü öğrenmişti; öyle ki, yüreğini bir korku kaplamıştı; telâşlanıyor, eğer aynı çareye başvuracak olursa, annesi gibi mutlaka öleceğini söylüyordu. Zaten Sérafine de düşünmüş, ebe kadına başvurmağı tehlikeli bulmuştu. Ebeye tamamen teslim olmak icabediyordu. Sérafine, kendi hesabına müracaat etmiş olduğu ebeyi düşündükçe, hâlâ gözünün önüne haris, aşağılık ve tehditçi bir mahlûk geliyor, ürperiyordu. Zihninde, büsbütün başka bir tasarı, daha cezri, daha başarılı bir tasarı fi-

lizleniyordu; genç arkadaşı, bu fırsattan istifade ederek, kendisi gibi ameliyat olmalıydı, böylece bir çırpıda, hem içinde bulunduğu kötü durumdan kurtuluyor, hem de gebe kalmak tehlikesinden ebediyen sıyrılıyordu. Önce, Reine'e bundan ihtiyatla bahsetti, bazı cerrahların yanıldıklarına, rahimde ur bulunduğu zannına kapıldıkları halde, ameliyattan sonra, bir ceninle karşılaştıklarına dair kendisine anlatan şeyleri söyledi. Bu doktorlardan birine niçin müracaat etmemeliydi? Kaldı ki, ameliyatın hiç tehlikesi yoktu; Sérafine, kendini misal gösteriyor, şimdi tattığı huzur ve emniyeti, bütün küstahca hazlarını, mağrur güzelliğini birkaç kırışıkla bozmağa başlamış âni bir solma halinde tezahür eden yorgunluğunu, henüz itiraf etmediği bütün o şehvi azgınlığını anlatıyordu. Kızın yumuşadığını görünce, babasından bahsetti; onu evlendirmekten bu kadar kaçındığına, kendisi de, bağısız ve vazifesiz, serbest yaşamağı tercih ettiğine göre, ameliyat yapıldığı takdirde onun yanında kalabileceğini anlattı. Keyfi istediği gibi, dilediğini sevmek, istediği erkeğe teslim olmak, asla gebe kalmıyacağına emin, her zaman toparlanabilmek az şey miydi? Kendi hayatına kendisi hâkim olacak, korkusuz, üzüntüsüz bütün hazları sonuna kadar tadacaktı. Zevklerini gizli tutacak kadar becerikli davranması yeterdi, bu küçük komediyi oynamasına pekâlâ cevaz vardı, sabahtan akşama kadar

işinin başında oturan o yumuşak başlı, zayıf Morange, bu oyuna kolayca kanardı. Reine'in içi rahat ettiğini, kararını verdiğini görünce, Sérafine, bu çok genç, çok güzel yeni şakirtten dolayı son derece memnun, onu, sevgili kızım diyerek şiddetle kucakladı.

Artık, ameliyatı yapmağa razı olacak cerrahı bulmak kalıyordu. Sérafine, Gaude'u aklına bile getirmede, o çok kodaman bir şahsiyetti, böyle bir maceraya girmeyi göze alamazdı. Sonra birdenbire, aradığı adamı bulmuştu ; Gaude'un talebesi olan, kendi ameliyatında da üstada yardım eden Sarraille bu işi görürdü. Sérafine onu iyi tanıyordu, nekahet saatlerinde kendisine itiraflarda bulunmuştu, müşterisi olan kadınların yanında başarı kazanmasına daima mâni olacağını, acı bir ümitsizlikle söylediği çirkinliğinden, o hantal, donuk suratından, seyrek sakalından, şakaklarına yapışık sert saçlarından dolayı öfkeden kudurduğunu biliyordu. Bu çirkinlik, varlığını iflâsa sürüklîyecekti, istikbalini engelliyecekti, çamura yuvarlanmasına, belki de küreğe gitmesine sebeb olacaktı. Fakir bir köylünün biricik oğluydu, Pariste tıp tahsilini yaptığı sırada, yüksek okula yazılabilmek için, gecelerini aşağılık işler görmekle geçirerek, manca peşinde koşan derbeder bir köpek gibi yaşamıştı. Şimdi de, asistanlık yıllarından sonra, sessiz sedasız çalışmasını beğenen Gaude'un himayesine rağmen, yine sokakta

kalmıştı. Derli toplu müşteriden mahrum, kar-nını doyurmak için, Tivoli sokağındaki bu şüpheli kliniği açmıştı; orada, başkalarının artıklarıyla, lûtfen kendisine bırakılan tehlikeli hastalarla kıt kanaat geçiniyordu. Asıl fenası şu idi ki, çabuk başarı elde etmek ihtiyacı, içini şiddetle kemiriyordu; hep fırsat kolluyor, tevekkül gösteremiyor, ne olursa olsun, dünyayı ve dünya zevklerini ele geçirmeği tahay-yül ediyor, bu kazancı, gözü pek bir kumarbaz gibi, hayatiyle ödemeği göze alıyordu. Sérafine aradığı adamı onda böylece buldu. kendisine bir masal uydurmak ihtiyacını duymuş, doğ-ruyu söyliyerek, açıktan açığa suç ortaklığı ile, vicdanını fazla çetin bir imtihandan geçir-meği lüzumsuz saymıştı. Reine'i yeğenim di-ye tanıttı, acaip bir hastalığa yakalandığı için, doktora muayene olmak üzere ailesinin, taş-radan kendi yanına yolladığını söyledi; kız, görünüşte çok sıhhatli olmakla beraber, gö-beğinin altında müthiş sancılar duyuyordu. Sérafine, biçimine getirip işin üst tarafını ih-sas etti, bin frank teklif etti, nihayet Sarraille, ilk muayeneden sonra, hasta uzvun sert ve şişkin olduğunu söyledi, bir ur teşhis etti. Daha başka randevular aldılar, Reine gitgi-de daha fazla sancılanıyormuş gibi yapıyor, doktor eliyle bir parça muayene etse feryat-lar koparıyordu. Nihayet, tek tesirli çare ola-rak ameliyata karar verildi. Hastanın, Tivoli geçidindeki klinikte ameliyat olması kararlaş-

tırıldı; ameliyattan sonra, iki üç hafta sürecektir. S rafine, genç kızı Loiret  atosuna götürüp orada, ona    haftalık bir istirahat, bir açık hava hayatı ge irtece i yalanını i te o zaman tasarlamı tı; Mathieu, Sarraille'ın muayenehanesinden çıktıklarını gördüğü gün, onlar, ertesini gün için, herşeyi iyiden iyiye kararla tırmı  bulunuyorlardı. Aynı günün akşamı, Reine kendisini muvakkaten misafir eden La Baron'un evine dönünce, babasına, neşeli tafsil tla dolu, gayet candan bir mektup yazdı, bu mektup, o uzak kasabada,  atoya yakın bir yerde oturan hatır inas bir kadın tarafından postaya verilecekti.

Mathieu, daha ertesini gün, sözünü tutmuş, Morange'ın Grenelle bulvarındaki apartmanına,   le yemeğine gelmişti. Onu mesut bir  ocuk ne esi içinde buldu. Morange:

— Oo; dakikası dakikasına geldiniz, dedi, ama, bir parça bekliyeceksiniz, hizmetçi kadın, mayonezi yeti tiremedi... Salona girin.

Salon,  i ekleri yaldızlı, griperli duvar k  ıdiyle, beyaz l ke XIV. Louis tarzında oda takımı ile, siyah pelesenk piyanosiyle, hep aynı salondur; Mathieu, senelerce evvel, Val rie'in, kendisini orada kabul ettiğini hatırlıyordu. Salonda, bütün eşya, tozların altında a ınıyor, içine hemen hiç girilmez olmuş, kullanılmıyan bir odanın terkedilmiş hali seziliyordu.

Moragne izahat verdi:

— Gerçi, apartman, ikimize fazla büyük geliyor. Fakat burayı bırakırsam yüreğime dert olurdu. Sonra da, bu eve alışmışız... Reine, odasından dışarı çıkmaz. Gelin bakın, ne kadar şirindir, her yanını ne kadar güzel tertibetmiştir. Ona hediye ettiğim iki vazoyu size göstermek isterim.

Cilâlı, soğuk mavi kumaş kaplı piçpen ağacı eşya ile döşeli oda da değişmemişti. Emaye kristalden iki vazo, pek güzel şeylerdi. Hoş, odada, cicibici, türlü türlü hediyelerden babanın, kızına bol bol verdiği sürprizlerden mürekkep, görülmemiş bir yığın vardı. Morange, mübarek bir yerdeymiş gibi, ayaklarının ucuna basarak yürüyor, bir dinsizi bir mabudun tapınma kaidelerine alıştırmış gibi, sofuca bir tebessümle, pes perdeden konuşuyordu. Sonra, Mathieu, esrarengiz tavırlarla, apartmanın öte başına, kendi yatak odasına götürdü. Karısı öleliberi, orada hiçbir şeyin yerini değiştirmemiş, sandal ağacından aynı oda takımını, aynı sarı perdeleri, birer kutsal yadigâr gibi saklamıştı. Yalnız şömine, masalar, duvarlar, fotoğraflarla dolu idi, karısının, toplıyabildiği ne kadar portresi varsa, onlara, kızının, çocukluğundan beri her altı ayda bir çektirdiği sayısız portresini de ilâve ederek muazzam bir kolleksiyon vücuda getirmişti.

— Gelin, gelin, size Reine'in son portresini göstermeği vaadetmiştim... Bakın.

Böyle diyerek, Mathieu'yi pencerenin karşısında bir masanın üzerine, dindar bir itina ile hazırlanmış, bir nevi küçük mihrabın yanına götürdü. Kızın en güzel portreleri, oraya muntazam bir şekilde dizilmiş, tam ortaya yerleştirilen iki portrenin etrafını kuşatmıştı. Bu ortadaki iki portre, ana ile kızın, ikiz kardeşler gibi, aynı yaşta alınmış, yanyana, konulmuş, gülümser ve güzel portreleriydi.

Morange'ın gözleri yaşarmıştı. Rikkatli bir heyecanla, kekelercesine konuştu,

— Nasıl? Ne dersiniz? Küçük Reine'in, nihayet çok sevdiğim, arkasından çok ağladığım Valérie'mi bana iade etmiş bulunmuyor mu? Sizi temin ederim, ikisi aynı kadın. Siz de anlıyorsunuz ya, rüya görmüyorum, biri ötekini diriltti, aynı gözler, aynı ağızlar, aynı saçlar. Hem ne kadar da güzel .. Saatlerce karşısında oturuyorum, dostum, o benim Allahımdır.

Bu tapınış karşısında, Mathieu de, gözleri yaşaracak derecede müteessir olmuştu. Bu iki resmin karşısında, biri ölü, öteki ta falan yerde, tehdidini evvelki günden beri hissettiği meçhul bir yerde bulunan, bu biribirinin çok benzeri iki kadın karşısında, vücudunun buz kesildiğini duydu. Fakat, hizmetçi kadın, istakozla mayonezin sofraya geldiğini haber verince, Morange onu, neşeli bir tavırla yemek odasına geçirdi; balkondan, manzaranın güzelliğini seyredebilmeleri için, pencerenin ar-

dına kadar açık bırakılmasını istedi. Sofrada, ancak iki kişilik takım vardı. Yalnız, Reine'in her zamanki yerinde, beyaz güllerden, ayrıca bir demet duruyordu.

Morange, candan tebessümle:

— Şuraya, onun sağına oturun, dedi. Ne olursa olsun üç kişiyiz.

Yemeğin sonuna kadar, böylece, neşeli neşeli konuştu. Hizmetçi kadın, istakozdan sonra, pirezola, sonra enginar getirdi. Her zaman az konuşur bir adam olan Morange, pek candan görüştü, sanki, kaderin, her şeye rağmen nihayet mükâfatlandıracağı bir âkil, bir zeki ve basiretli adam olduğunu, misafirine ispat etmek istiyordu. Karısının eski nazariyelerini tekrarlıyor, dünyaya çok çocuk getirip bunları kendisine ayak bağı etmemekte haklı olduğunu, sırf küçük Reine'ini düşünmenin kendisi için bir saadet olduğunu söylüyordu. Hayata yeniden başlaması mümkün olsa, yine Reine'den başka çocuk istemezdi. Uzun zaman matemini tuttuğu o feci ölüm olmasaydı, Crédit National Bankasına girmiş olacak, bugün belki milyonlara sahip bulunacaktı. Fakat, henüz bütün ümitler mahvolmuş değildi, bunun sebebi de, bir tek kızından başka çocuğu bulunmamasıydı; emellerini anlattı, kızı için çeyiz parası biriktirdiğini, ona lâıyk bir koca bulmak istediğini, kendisi de, onun sayesinde cemiyet içinde yüksek bir mevki elde edeceğini, sonunda üstün bir du-

ruma ulaşacağını söyledi; meğer ki Reine, evlenmemengi tercih etsindi; bu ise, ikisi için de umulmadık bir nimet olurdu, çünkü, kızını kendi yanında alıkoymak için sinsi sinsi kurduğu niyet, ona büyük emeller besletiyordu, bunu da itiraf etti. Kızının her isteğine itaat ediyor, annesi gibi, onun da haris olduğunu, debdebe ile, zevkle, eğlence ile dolu hayata düşkün olduğunu seziyordu; o sebeple Morange, borsada oyun oynamağı, ustaca bir iki vurgun vurmağı, sonra at, araba, köşk sahibi olup çekilmeğı düşünmüştü. Kendisinden daha sersem niceleri başarı kazanmıştı. Morange, yalnız, iyi bir fırsat kolluyordu.

— Ne derseniz diyin, aziz dostum, dedi, çocuk tek olmalı, bütün kazanç ihtimalleri, önünde sonunda, tek çocuk babası olmağa bağlı. Yürekte, bir tanecik sevgili yavrunun muhabbeti bulunacak, onun hesabına bir servet biriktirmek için kollar serbest olacak.

Hizmetçi kadın, kahve getirdiğı sırada, Morange, sevinçle haykırdı:

— Az daha unutuyordum, Reine'den mektup geldiğini size söylememiştim. Öyle candan, öyle saadet ifade eden bir mektup ki; oraya nasıl vardığına, daha ilk günü yaptığı büyük bir gezintiye dair bir sürü eğlenceli tafsilât veriyor... Mektubu bu sabah aldım.

O, cebini karıştırırken, Mathieu, o meçhul uzak âlemden gelen buz gibi soğuk ürpertinin, vücudunda bir kere daha dolaştığını hissetti.

İki gün evvelinden beri, kendini teselli etmek, Tivoli geçidindeki karşılaşmayı iyi mânalarla izaha çalışıyordu. Şu temiz yürekli adamla birlikte yediği, bu çok neşeli öğle yemeği, endişelerini, nihayet, bir kâbus dalgasıyla örtüyordu. Fakat, beri tarafta, kızının akibeti belli ola dururken, yavrusunu çok seven bu çok mesut babanın karşısında, bu yalan, Paristen yazıldığı besbelli bu mektup, ona bütün merhametini ve bütün endişesini iade etti.

Morange, mektup satırlarını okuyarak, tekrar :

— Sevgili yavrum; dedi, yere göğe ko-
yamamışlar, kırmızı döşemeli, güzel bir oda
vermişler, büyük bir karyolası varmış, içine
girince, kayboluyormuş. Hem lâf değil, işle-
meli çarşafı varmış, tuvalet masasının üs-
tünde şişe şişe lâvantalar varmış, her tarafta
halılar seriliymiş: Madam La Baronun bana
anlattığına göre, çok zengin insanlarmış, aristok-
rasi âleminin en ileri gelenlerinden... De-
vam ediyorum. Madam La Baron, yavrucu-
ğumu, oraya varır varmaz parka götürmüş,
en nadide çiçekler ortasında iki saat gezin-
mişler. Kilise kubbeleri gibi yüksek, asırlık
ağaçlar dikili bahçe yolları varmış. Büyük
havuzlar varmış, içinde kuğu kuşları yüzüyor-
muş. Limonluklar varmış, içinde nadide ne-
batlar yetişiyor, etrafı misk gibi kokutuyor-
muş... Bilirsiniz, ben gururlu bir adam de-
ğilimdir, ama, ne de olsa, kızının böyle bir

şatoda misafir edilmesi insanın hoşuna gidiyor. Eylensin, canım yavrucuğum, mesut olsun:

Morange, sevincinden, kahvesini içmeği unutuyordu. Birdénbire kapı açıldı, harikulâde bir manzara belirdi; bu, öyle beklenmedik bir şeydi ki, derin bir sessizlik oldu. La Baron içeriye girmişti.

Morange, buna hiçbir mâna verememiş, ağzı bir karış açık, bakakalmıştı.

— O ne? Siz misiniz?... Reine geldi mi, getirdiniz mi?

İhtiyarsızca, ayağa kalkmış, kızı, yan odada şapkasını çıkarmakla meşgul sanarak oraya bakmıştı. Dönüp geldi, tekrar sordu.

— Riene'i getirdiniz mi, nerede?

Serafine'in benzi sap sarıydı, cevapta acele etmiyordu. Bununla beraber, azimli bir edası vardı, mağrur uzun boyiyle ayakta duruyor, en büyük tehlikeleri karşılamağa ve yenmeğe hazır görünüyordu. Elini Mathieu'ye uzatmıştı, bu el buz gibi soğuktu, fakat titremiyordu; Sérafine, Mathieu'nün orada bulunmasından dolayı memnun gibi idi. Nihayet, çok sakin bir eda ile konuştu.

— Evet Reine'i getirdim. Birdenbire rahatsızlandı, geri getirmeği ihtiyatlı buldum... Bende.

Morange, hayretle, sadece:

— Ya, dedi.

— Bir parça yol yorgunu, sizi bekliyor.

Morange, bu anlatılan hâdisenin verdiği şaşkınlık içinde, gözlerini testekerlek açmış,

hâlâ ona bakıyor, bu hikâyenin doğruya benzemiyen taraflarını kavramış görünmüyor, kızı hasta ise, niçin doğrudan doğruya kendi evine getirmediklerini sormağı bile akıl etmiyordu.

— Peki, beni alıp götürmeğe mi geldiniz?

— Elbette, çabuk olun.

— Âlâ; durun, şapkamı alayım, hizmetçiye tembih edeyim, odayı hazırlasın.

Odadan çıktı, bir lâhza kayboldu; henüz fazla endişeli değildi, o kadar telâş içindeydi ki, Sérafine'i bekletmemek için, sırf şapkasını, eldivenlerini bulmağı düşünüyordu.

Monarge, dışarı çıkar çıkmaz, onu gözleriyle takibeden Sérafine, tahmin ettiği çetin savaştan önce soluk alan bir muharip kadın gibi, mağrur göğsünü gererek doğruldu. Solgun yüzünde, kızıl saçlarının alev rengi altında, altın renkli gözleri, sinsi bir ateşle tutuşuyordu. Mathieu ile gözgöze geldi, sessizce bakıştılar; Sérafine, vahşi bir cesaret gösteriyordu, Mathieu, benzi ondân daha fazla atmış, müthiş bir şüpheyile ürperiyordu.

Nihayet:

— Ne var kuzum? diye sordu.

— Müthiş bir felâket, azizim; kızı öldü.

Mathieu, bir feryadı zor zaptetti; derin bir acıma hareketiyle ellerini bitişirmiştii.

— Öldü ha... Orada, o Sarraille denilen herifin, evinde, o batakhane de öldü ha?

Bu sefer de Sérafine ürperdi, hayretten ve korkudan âdeta haykırdı:

— Siz bunu biliyor musunuz?... Bunu size kim söyledi, bizi kim ele verdi?

Fakat, çabucak kendini toplamıştı, yeniden doğrulmuş, yavaş sesle, çabuk çabuk, her şeyi itiraf ediyordu.

— Kahpe bir insan olmadığımı göreceksiniz. Gizlenecek değilim. Çünkü, buraya, kızın babasını alıp götürmeğe, kendi isteğimle geldim... Doğrusunu söyliyeyim, Reine gebe kalınca, onu hem bu çocuktan, hem bir daha gebe kalmaktan kurtarmak için, ameliyat meselesini düşünen ben oldum. Ben, bu işten mükemmel surette sıyrıldıktan sonra, o niçin sıyrılmıyacaktı? Halbuki, hiç beklenmedik bir kaza, gayet hiçten bir hâdise oldu, bu gece, penslerden birinin yayı gevşemiş, hasta bakıcı kadın da uykudaymış, bu sabah, zavallı çocuğu, kanlar içinde, ölü bulmuşlar... Ne cevval, ne güzel, kızdı; çok, çok seviyordum.

Sesine titreklik geldi, susmağa mecbur aldu, iri yaş damlaları, gözlerinde her zaman alevler tutuşturan altın benekleri söndürüyordu.

Mathieu, onun böyle ağladığını hiç görmemişti; bu göz yaşları karşısında büsbütün şaşaladı; nihayet baştan başa öğrendiği hakikat, ona dehşet veriyordu.

Sérafine devam etti:

— Onu demin bir kere daha kucakladım, öptüm, bembeyaz olmuş, vücudu buz kesil-

miş; hemen buraya geldim. Ne olacaksa olmalı, bu zavallı adama meseleyi haber vermeli, biliyorum, ona yalnız ben, her şeyi öğretebilirim. O o; tehlikeyi kabul ediyorum. Ama, mademki siz de buradasınız. bizimle gelin. Sizi sever, ikimiz beraber bulunursak daha iyi. Kaldı ki, arabada, onu bu feci darbeye alıştırmak lâzım gelecek.

Sustu, Morange odaya girmişti. Herhalde, fısıldaştıklarının farkına varmıştı. Kuşkulandı, onlara baktı. Zaten, eldivenlerini bulmak için dört dönerken, düşünmüş, bir parça aklını başına toplamış olsa gerekti. Şimdi, sesi, bir endişe başlangıcı ile titriyordu :

— Baksanıza, kuzum, dedi, hastalığı ağır değil ya?

Sérafine, ilk darbeyi indirmeğe henüz cesaret edemiyordu.

— Yoo, hayır; dedi.

— O halde, trenden inince, hemen buraya getirmeliydiniz. Daha kolay olurdu.

— Tabii. Ama, sizi meraka düşürmekten korktuğu için, kendisi gelmek istemedi... Hazırsanız, çabuk gidelim.

Morange, bir kelime ilâve etmeden, zahmetli adımlarla merdivenleri indi. Şimdi, kafası işliyor, itiraz edecek türlü türlü noktalar buluyordu. Kendisi sabahleyin işinin başında bulunduğuna göre, Reine, eve gelemey miydi, hattâ yatağına yatamaz mıydı? Bu takdirde, kendisini meraka düşürmekten korkmaması

lâzımdı. Endişesi o dereceyi buluyordu ki, önünde, bir uçurum gibi açılan meçhulün verdiği için için korkudan, artık sual sormağa cesaret edemiyordu. Fakat, Mathieu'nün de, kendileriyle beraber, arabaya bindiğini görünce, benzi daha fazla sarardı, kendini tutamadı:

— A ; siz de geliyorsunuz, niçin geliyorsunuz? diye haykırdı.

La Baron hemen lâfa karıştı:

— Hayır, hayır, gelmiyor. Onu yolda bırakacağız, bir yere uğrıyacakmış.

Vakit daralıyor, Morange kıvranıyor, heyecanlanıyor, müthiş hakikatın acısı, içini gitgide daha fazla kaplıyordu. Hızla giden kupa arabası, köprüyü geçmek üzereyken, Sérafine, kendi evinin önünde durmadan Antin cadde-sinden uzaklaştıklarına Morange'ın nasıl olsa dikkat edeceğini düşündü. Ona, bir masal anlatmağa başladı, tekrar Reine'in hastalığını ele aldı, yavrucağın tehlikeli bir derde yakalandığını, muhakkak ameliyata lüzum görüleceğini, azar azar dokundurdu.

Morange, yüzü elem dolu, gözleri bulanık, dinliyor, ona bakıyordu. Sonra araba Champs-Elysées'den geçerken, gittikleri yerin, baronun evi olmadığını gördü, bu anî anlayışla, kendisine ameliyattan bahsedildiğine göre, kızının zaten ameliyat edilmiş olduğu kanaatiyle, derin bir hıçkırık, bütün vücudunu sarstı. Mathieu, onun raşeli ellerini yavaşça tutmuş, beraber ağlıyor, Sérafine de itirafa başlamış,

ameliyatın, gerçekten, yapılmış olduğunu anlatıyordu. Bunu gizli tutmaları, sayfiye hikâyesini uydurmaları, kendisini türlü türlü üzüntülerden kurtarmak içindi. Sérafine, onu, son darbe ile yere sermeden önce, bir parça daha nefes aldirmek, tekerleklerin birkaç devir daha yapmasını beklemek istediğinden, artık, işlerin herhalde çok iyi gideceğini iddia edecek kadar cüret gösterdi; buna rağmen, Morange sakinleşmiyor, bir yere kapatılmış hayvan gibi, yabani hareketlerle telâş ve heyecan içinde, arabanın bir o kapısından, bir bu kapısından dışarıya bakıyor, hangi yoldan, hangi meçhul, korkunç yere götürüldüğünü anlamak istiyordu. Araba, Boëtie sokağıyla Pépinière sokağından geçtikten sonra, Saint-Lazare garı önüne varınca, Rome sokağının dört yol ağzına kadar inen Rocher sokağının dik yokuşunu, kara evlerini birdenbire tanıdı. Bu tanıyış, onun için, yine göz kamaştırıcı bir şimşek aydınlığı, bir yıldırım darbesi oldu. Ölmüş karısının, orada, kan lekeleri dolu o murdar yatakta uzanmış hali gözünün önüne geldi, bu feci hâtıra, bütün hakikati, ona anlattı.

— Kızım öldü, kızım öldü, kızımı öldürdüler! diye haykırdı.

Kupa, arabalar ve yayalar kalabalığı arasından geçip gidiyordu. Çabuçak Saint-Lazare sokağına geldi, Tivoli geçidinin dar kemerlerinden birinin altından döndü, rutubetli, mur-

dar ve karanlık, âdeta ıssız dar sokağa saptı, Morange, korkunç, bir halde, deli gibi çırpınıyor, gözleri yaşlarla dumanlanan Mathieu iki elini tutuyor, Sérafine de, gayet dikkatli, nefesine tamamiyle hâkim, susması için ona yalvarıyor, idama götürülen bir zavallı gibi, ağlayıp sızlamağa devam edecek olursa, incecik parmaklariyle ağzını kapatmağa hazır duruyordu. Morange ne yapmak istiyordu? Bunu kendisi de bilmiyordu. Avaz avaz haykırmak, daha çabuk koşmak için arabadan atlamak istiyordu. Fakat nereye koşacağını bilmiyordu. Araba, tekerlekleri derenin suyu içinde, o şüpheli evin önünde durunca, çırpınmaktan birdenbire vaz geçti, kendisini yanındakilerin eline bıraktı; onu, arabadan indirdiler, cansız bir cisim taşır gibi götürdüler. Fakat, serin havası bir kefen gibi omuzlarına oturan loş ve pis kokulu geçide girer girmez, hâtıra, müthiş, vahşi bir kudretle uyandı. Duvarları çatlak ve küflü bu geçit, beriki geçidin aynı idi; sonra, bir sahrınç dibine benzeyen, yosun tutmuş, aynı leş kokulu avluya girdiler. Bütün sahne diriliyor, korkunç facia, daha acı bir şekilde yeniden başlıyordu. Bu mahalle, Saint-Lazare garının mütemadiyen kaynaşan bu kalabalığı, gidiş ve gelişlerin bu daimi itiş ve kakışı, bütün dünyanın, meçhulünü boğmak ister gibi, bütün hummalariyle gelip dayandığı hissini veren bu geniş meydan, nasıl bir mahalle idi; orada, sağda ve

solda, Rocher sokağının bu inişli yokuşlu alt başında, Tivoli geçidinin bu bilinmiyen köşesinde, her tren gelişte beklenen, gözlenen bütün ayıpların içinde gizlenebildiği iğrenç iki in gibi, Rouche kadının doğum eviyle doktor Sarraille'in kliniği, bu iki ölüm uçurumu, ne korkunç birer sefalet ve cinayet barınağı idi.

Sarraille, yarım yamalak döşeli, loş bir oda olan, keskin eter kokulu küçük muayenehanesinin ortasında, ayakta bekliyordu; sırtında, eski, siyah bir redingot vardı. Solgun, ablak yüzünde, bakışları sert ve azimli idi. Morange, içeri girer girmez, sanki pek fazla üşümüş gibi, dişleri birbirine çarparak, etrafı dolaşmış, sersem, şaşkın bir tavırla her yana bakınmış, haykıрмаğa, durmadan söylenmeğe başlamıştı:

— Kızım nerede? Gösterin bana, görmek istiyorum.

Sérafine, Mathieu'nün de yardımıyla, hâlâ boşu boşuna ona dert anlatmağa, birkaç dakika daha zaman kazanmak için, güzel sözlerle avutmağa çalışıyor, onu bekliyen manzaranın ağır darbesini bir parça hafifleteceğini umuyordu. Fakat Morange onları itiyor, çıkacak yer arıyan bir hayvan inadiyle odanın içinde dönerek hep aynı sözleri tekrarlıyordu.

— Gösterin onu bana, görmek istiyorum. Kızım nerede?

Sonra, Sarraille ona bir şeyler söylemek, onu, göreceği manzaraya kendisi de alıştı-

mak lüzumunu duyunca, Morange, birden, onu henüz görmüş gibi oldu, öfkeyle üzerine yürüdü, vurmak için yumruklarını sıktı.

— Anlaşıldı, doktor sizsiniz, onu siz öldürdünüz !

Müthiş bir sahne oldu. Baba, kollarını yukarı kaldırıyor, hakaretler, tehditler savuruyor, ağzına geleni söylüyor, yüreği parçalanmış âciz bir biçarenin öfke dolu bütün ıstırabını haykırıyor ; doktor da, önce gayet vekarlı, gayet terbiyeli davranarak onu mazur gördüğü halde, nihayet o da öfkelenmiş, bağıra bağıra konuşuyor, aldatıldığını, şu genç madamın oynadığı yakışsız komediden sonra, kendisinde mesuliyet bulunmadığını söylüyordu. Tamir kabul etmez sözler söylendi, doktor herşeyi açığa vurdu ; kızın, gebeliğini, ağrı yapmacıklarını, düpedüz gebe olduğu halde, ur ameliyatı yaptırmak suretiyle kendisini nasıl güç bir duruma düşürdüğünü, hepsini anlattı. Gerçi hataya düşmüştü, ama, bizzat üstatları bile bu gibi hatalar işlemişlerdi, kul kusursuz olmazdı. Sonra Morange, üzerine saldırıp ona yalancı, katil diyerek, adaletin huzuruna sürükliyeceğini haykırınca, buna razı olduğunu, meseleyi, orada, olduğu gibi anlatacağını söyledi. O zaman, zavallı adam, bu iğrenç itirafların, üst üste gelen darbeleriyle, kendinden, geçerek, sendeledi, bir iskemleye yıkıldı. Aman Yarabbi, kızı gebeydi, kızı caniydi, hem suç ortağı idi, hem kurban

gitmişti öyle mi? Sanki gök yarılmış, dünya yıkılmıştı. Morange hıçkırıyor, sanki bunca yıkıntıyı uzaklaştırmak ister gibi, kollarını delicesine, acıklı hareketlerle sallıyor, söylenip duruyordu.

— Hepiniz katilsiniz!... Hepiniz, hepiniz katilsiniz!... Zindana gideceksiniz, hepiniz zindana gideceksiniz, hepiniz!

Sérafine yanına oturmuş, ellerini tutmak istemişti. Onu yola getirmek için, kendini öne sürerek, mertçe uğraşıyordu.

— Hayır! Katilsiniz, hepiniz katilsiniz!... Zindana gideceksiniz. önce siz zindana gideceksiniz!

Sérafine onu dinlemiyor, hep konuşuyor, dokunaklı sözler söylüyor, sevgili yavrucağı ne kadar sevdiğini, nasıl fedakârlıklar ettiğini, onu mesut etmeği nasıl daima istediğini hatırlatıyordu.

— Hayır, hayır! Katil sizsiniz!... Zindana, bütün katiller zindana!

Bu sırada, Sarraille, Sérafine'i mücadelesine bırakmış, Mathieu'yü bir kenara çekmişti, çünkü, iş kötüleşirse, onu şahit tutabileceğini sezinliyordu. Mathieu'ye ameliyatın nasıl yapıldığını izah etti, üç dakika bile sürmiyen, bağları kesmekten ibaret tabiî vasıta ile, rahmin tamamen çıkarılıp alındığını anlattı. Ancak, ne de olsa, daima büyük bir kanama tehlikesi vardı. Onun için, yaralı yerleri ezilme suretiyle kapatılan şiryanları, hiç kullanıl-

mamış penslerle tutturmak istemişti. Sekiz pens kullanmıştı, hattâ, akşam üstü, penslerin yerlerinde durup durmadığını muayene etmek ihtiyatkârlığında bile bulunmuş, dışarıda kalan küçük uçları birbir saymıştı. Aksiliğe bakın ki, penslerden biri, yapılışı kusurlu olsa gerek, geceleyin yayı gevşeyip yerinden fırlamıştı; yüreğine dert olan bir tek şey vardı, sağlamlığına güvenemeyeceği yeni pensler kullandığı için şimdi esef ediyordu, fazla gayretkeşliğinin cezasını çekiyordu. Üstelik, hasta-bakıcı kadın ağır uykuya dalmış, hasta, halsizliği yüzünden, bütün kanının akıp gittiğini bile duymamış, herhalde, uyur gibi, büyük bir rehavete gömülüp ölmüştü. Sarraille yapmacıktan sancıları feci bir hakikat ifadesi taşıyan genç kadının çok sarih sözleri karşısında, meslektaşlarından hangisi olsa, rahmin ağırlığına ve katılığına aldanacağına sükûnet ve cüretle tekrar yemin etti.

— Yoo, benim endişe ettiğim yok, dedi, zaten la Baron de Lowicz varken benim vaziyetim gayet sağlamdır; çünkü, o da yalan söyledi, taşradaki akrabalarım yeğenimi yanıma yollamışlar diye masal uydurdu. İstiyen beni ihbar etsin, cevap vermeğe hazırım... Mükemmel bir ameliyat yaptım, tam bir başarı ile bitti, üstadım Gaude bilse bana gıpta ederdi !

Böyle demekle beraber benzinin solgunluğu devam ediyor, burnu sinirli sinirli kıvrı-

lıyor, iri gözleri, talihe karşı beslediği sinsi bir öfkeyle tutuşuyordu. Kader, kötülükte ısrar ediyordu; Sarraile, bu işin tehlikesini, sırf, suç ortağı olan Sérafine'i, ilerde kendi ikbalini sağlamakta kullanmak ümidiyle göze almıştı. Halbuki, işte aksi bir tesadüf onu belki de ağır ceza mahkemesine sürükleyecekti. Bu kadının vadettiği bin frankı alacağına dahi artık emin değildi; çünkü, onun ne kadar hasis olduğunu bilirdi, parayı, olsa olsa, genç kıza olan sevgisinden dolayı ödiyecekti. Bu sefer, servete ebediyen ulaşamayacağını düşünerek duyduğu aciz ve öfke, mağlûbiyetlerin beteri idi.

Mathieu nasihatleriyle, tesellileriyle, Morange'ı mütemadiyen oyalamaktan geri kalmayan Sérafine'in yanına geldi.

Sérafine, Morange'ın ellerini tekrar avuçları içine almış, aynı sözlerle onu bıktırıyor, fedakârlığını, feci matemini eğer aklını başına alıp bu korkunç matemini muhafaza edemezse, ölmüş kızının aziz hâtırasını çamurlara bulanmış göreceğini anlatıyordu. Kendi payına düşen mesuliyeti kabul ediyor, ne kadar kabahatli olduğunu, ebediyen vicdan azabı çekeceğini söylüyordu. Fakat, ne lüzum vardı efendim, bütün bunlar sevgili yavrucukla birlikte gömülmeli, mezarının üstünde yalnız sâf çiçekler açmalı, bu çok genç, çok mâsum ve güzel çocuğa herkes acımalı idi! Morange, yavaş yavaş yumuşuyor, kalbinin za'fına ram

oluyor, marazi bir ısrarla mütemadiyen söylediği katil kelimesi dudaklarından daha fâsılalı çıkıyor, daha seyrekleşiyor, göz yaşlariyle boğulan bir gevelemeden ibaret kalıyordu. Kızı adalet huzuruna sürüklenecek, vücudu açılacak, bütün ayıbiyle beraber herkesin önüne serilecek, gazeteler cinayeti anlatacaklar, kızını, içinde bulduğu bu mağaranın fecaatini tarif edeceklerdi. Hayır, hayır, Morange bana razı olamazdı, bu kadın haklı idi. Kızının öcünü almaktan âciz kalışı onu büsbütün yıktı, mahvetti; dayak yemiş gibi vücudu sızlıyordu, kafasının içi bomboştı, kalbi üşüyor, belli belirsiz çarpıyordu. Morange âdeta çocuklaşıyordu; ellerini bitiştiirdi, korkak bir küçük oğlan çocuk gibi sızlanarak, çok ıstırap çektiği için merhamet isteyen biçare bir mablûk gibi büyük bir dehşet, büyük bir tevekkülle, kekeliyerek yalvardı.

— Kimseye fenalık etmiyeceğim, siz de bana fenalık etmeyin... Yalnız, kızımı bana gösterin, onu görmek istiyorum.

Sérafine, nihayet galebe çaldığı için, ayağa kalkmak istedi. Fakat, kendisi de o kadar harap, bitkin, kuvvetsiz kalmıştı ki, Mathieu'nün yardımını olmağan kalkamadı. Yüzü ter içindeydi. Mathieu'nün uzanan koluna dayanıp bir lâhza durdu; sonra, yavaş yavaş doğruldu, sonuna kadar gayret gösterdiği için gururlanarak ona baktı; lâkin, zevkını müdafaa için gösterdiği azme rağmen, yıpranmış, sendeli-

yordu. Mathieu onu bu kadar ihtiyarlamış görünce şaşıtı; sanki, evvelce de gözüne ilişen solma alâmetleri birdenbire artmış, Sérafine'in solgun yüzünü binbir kırışıkla buruşturmuştu.

Morange titrek ellerini uzatıyor, o çocukça sızlanışına devam ediyordu:

— Yalvarırım size, onu bana gösterin, görmek istiyorum... Kimseye bir fenalık edecek değilim, onun yanında uslu uslu duracağım.

Şimdi boyun eğmiş gibi görüldüğü için, Sarraille, nihayet onun isteğini yerine getirdi. Koluna girdiler, küçük bir koridorun dibinde bulunan o müthiş odaya götürdüler. Mathieu ile Sérafine, içeriye onunla beraber girdiler, doktor da, ardına kadar açık kalan kapının eşiğinde durdu.

Burası, sekiz sene evvel, kocanın, karısını ölü olarak bulduğu aynı oda, dehşet ve haşyet dolu aynı oda idi. Aynı tozlu pencereden, içeriye, ancak avlunun yeşilimtırak ışığı süzülüyor, rütubetten, ayrılıp sarkmış benek benek kırmızı çiçekli kâğıt kaplı çıplak dört duvarın arasında, murdarlık içinde, aynı şüpheli otel odası eşyası sürünüp duruyordu. Orada, bu aşağılık şeylerin arasında o murdar yaatağın içinde, bu sefer, baba, kızını buluyordu, küçük Reine'ini, varlığını yalnız ona tapmak ihtiyaciyle doldurduğu o tanrıyı buluyordu. Yavrucağın vücudundaki tek mil kan, canice açılan o yaradan akıp gitmiş, güzel başı, balmumu gibi

sararmış, dağılan siyah saçlarının yığını arasında yatıyordu. Hayattayken çok şen ve sevimli, debdebe ve zevk arzusuyla çok ateşli, tekerlek ve taravetli yüzü, öldükten sonra müthiş bir ciddiliğe bürünmüş, bu kadar feci bir şekilde bırakıp gittiği şeylerden dolayı bir esef ve yeis ifadesi almıştı. Ölmüş olduğu halde, yapyalınzdı, yanında ne bir kul vardı, ne de bir mum yanıyordu. Çarşafı, çenesine kadar çekivermişler, odada temizlik namına da, şilteden süzülüp geçerek yere akan, karyolanın altındaki sel gibi kanı yıkamakla iktifa etmişlerdi. Döşeme tahtasında duran baştan savma kurulanmış, hâlâ kırmızımtırak o ıslak, geniş leke, korkunç faciayı anlatıyordu.

Morange, acı ile kendinden geçmiş bir halde, sendeliyerek durmuştu. Bu ölü, Valérie ile Reine'in ikisinden hangisi idi? Kızının şahsında annesinin dirilmiş olduğunu, kendisiyle birlikte, o sevgi dolu hayatını bir parça daha yaşamağa devam etmek için, böylece geri geldiğini gerçi biliyordu; ikisinin, hep aynı kadın olduklarını, şimdi, annesi gibi kızı da işte ölüp gittiğine göre, bunun artık sabit olduğunu gerçi biliyordu. Karısı, biran için, parlak güneşte, eski güzelliğiyle şaşaa saçtıktan sonra, aynı facialı kapıdan, tekrar ölüme dönüyordu. Onu iki defa katletmişlerdi. Şimdi, artık bitmişti, bir daha geri gelmiyecekti. Biçare kendisi de, hiçbir insanın çekmediği azabı, taptığı kadını iki defa kay-

betmek, o feci lekelenişte, kalbini koparıp götüren ayıp ve cinayet fırtınasında iki defa hazır bulunmak azabını çekiyordu.

Diz üstü düştü, durmadan ağladı; Mathieu ayağa kaldırmak isteyince, zarzor anlaşılan yavaş bir sesle, mırıldandı:

— Yok, yok, bırakın beni, artık bitti... Birbirinin peşinden gittiler, kabahat yalnız bende. Vaktiyle, Reine'e yalan söylemiş, anen seyahata gitti demiştim; bir şatoya davetli olduğu masalını anlatıp, geçen gün de o bana yalan söyledi. Eğer, sekiz sene önce, zavallı Valérie'ciğimin divanece hareketine mâni olsaydım; onu öldürenlerin karşısında âciz kalmasaydım, zavallı Reine'ciğim, bugün, aynı korkunç macereya atılmıyacaktı... Kabahat benim, onları ben öldürdüm, yalnız ben öldürdüm. Sevgili vücutlar, onlar ne bilirdi, onları sevmek, korumak, idare etmek, mesut etmek, benim vazifem değil miydi? Onları ben öldürdüm, katil benim!

Kendinden geçiyor, hıçkırıklarını yutuyor, vücudunu kaplıyan ölüm soğukluğuyla tirtir titriyordu.

— Zavallı budala ben, onları, çok fazla sevdiğim için öldürdüm.. O kadar güzeldiler ki, zengin, neşeli, mesut olmak için o kadar çok mazeretleri vardı ki! Birbirinin ardınca kalbime sahibolmuşlardı, ben yalnız onlarda yaşıyordum, onlarla ve onlar için yaşıyordum: biri öldükten sonra, bütün iradem ötekinden

ibaret kaldı, annesinin yarattığı ihtirası hül-yasına tekrar başladım, biricik isteğim, bütün sevgilerimi kendisinde toplayan kızım için o hülyaları gerçekleştirmekti... Halbuki ikisini de öldürdüm, yükselmek, servete ulaşmak divaneliğiyle varlığımın en değerli tarafını fedâ edişim, beni bu iki cinayete sürükledi; önce, biçare bir mahlûku zorla koparıp attık, anayı beraber aldı, götürdü; sonra, kötü örnek karşısında bozulan, aynı ateşle tutuşan kızım, aynı kan deryası içinde can verdi... Ah! daha bu sabah, bir tek bu kız evlâda sahibolup yalnız onu sevdiğim için kendimi bahtiyar görmeğe kalkıştığımı düşünüyorum da! Hayata karşı, aşka karşı ne budalaca bir küfürl İşte şimdi öldü, annesinden sonra o da öldü, yapıalnız kaldım, ne sevecek bir kimsem var, ne beni sevecek bir kimse... Ne karım kaldı, ne kızım, ne bir arzum, ne bir iradem, yapayalnızım, ebediyen yapayalnızım!

Bu, son feryattı, Morange, son bir kendini bırakışla, kof bir paçavra adam gibi, yere yığıldı; ancak Mathieu'nün iki elini birden tutup sıkarak, şu sözleri geveliyecek kadar takat bulabildi:

— Hayır, hayır, bırakın beni, hiçbir şey söylemeyin... Haklı olan sizmişsiniz. Ben hayatı teptim, hayat da nihayet elimde avucumda ne varsa aldı.

Mathieu, ağlıyarak onu kucakladı, bu facialı batakhane de birkaç dakika daha kaldı;

yüreğinden kan gidiyordu, o zamana kadar, kalbini sızlatan hiçbir hayat kaybı bu derece korkunç olmamıştı. Nihayet, çekilip gitti, zavallı Morange'ı idare etmek işini üzerine alan Sérafine'i orada bıraktı; Sérafine, biçareyi artık istediği gibi kullanabileceği hasta bir küçük çocuk gibi idare ediyordu.

Mathieu ile Marianne, Chantebled'de temel kuruyorlar, hayat yaratıyorlar, döl yetiştiriyorlardı. Aradan geçen iki sene içinde, varlıklarının ta kendisi demek olan, zevkleri ve kuvvetleri demek olan aileyi ve hareketli toprağı mütemadiyen çoğaltmak faaliyetiyle, hayatın ölümle ezeli savaşında, yine zafere eriştiler. Arzu, alev gibi yakıcı, gelip geçiyor, o ilâhî arzu, sevmekte, iyi olmakta, sıhhatli olmaktaki kudretleri sayesinde, onları, bereketlendiriyordu; azimleri, faaliyet istekleri, lüzumlu olan, dünyanın yapıcısı ve düzencisi emeği sarfetmek hususundaki sakin gayretleri, üst tarafını tamamlıyordu. Fakat, bu iki sene zarfında, zaferi, ancak, sürekli bir savaşla elde edebildiler. Hâlâ, zaferin çetin başlangıç devresinde idiler, çok defa, ıstırak ve endişe ile ağladılar. Eski av köşkü, o küçük pavyon, artık ihtiyaca yetmediği için, azar azar, binalarıyla, tavlalarıyla, ahırlarıyla, ambarlarıyla koca bir çiftlik kurmak zorunda kalınca, birçok tasalara düştüler. Peşin ödenmesi gereken paralar çok fazlaydı, bazan, mahsul, müteahhitlerin he-

sap pusulalarını karşılayamamak tehlikesini gösteriyordu. İş büyüdükçe, daha fazla sayıda davara, beygire, erkek kadın hizmet-kâra, bir sürü işçiye, bir yığın malzemeye ihtiyaç hâsıl oluyordu; bunların günlük kontrolu meselesi, çocuklar büyüyüp de, işin bir kısmını üzerlerinden atıncaya kadar, onları yorgunluktan ezecek hale geliyordu. Mathieu, ziraat işlerinin idaresini üzerine almıştı, toprağa, bağrında uyuklıyan bütün hayatı iade etmek üzere, mütemadi bir fikir ve hareket gayretiyle, ekim işini, durmadan ıslah ediyordu. Marianne, çiftliği idare ediyor, ahırlara, mandıraya, kümese bakıyor, birinci sınıf bir muhasip olduğunu ispat ediyor, hesapları tutuyor, para ödüyor, para tahsil ediyordu. Yeni yeni üzüntülere, kötü tesadüflere, çaresiz düşülen hatalara rağmen, her günkü aralıksız savaşta o kadar gayretli ve akli başında davranıyorlardı ki, hayal sukutları ve kayıplar arasında, servet, yine onlara hak verdiriyordu.

Sonra, yeni binalardan başka, çiftlik, daha otuz hektar kumluk bayırın ilâvesiyle Monval kasabasına kadar genişledi, yayla kısmında da, otuz hektarlık korunun eklenmesiyle, Mareuil istikametinde uzadı. Mathieu, faaliyet sahasını büyüttükçe, bu çorak bayırlarda, daha çetin, daha gayret istiyen bir didinme ile uğraşıyordu; fakat, asıl dâhice fikri bu idi, bu bayırları, her yandan sularına boğduğu bereket saçan kaynaklar sayesinde, oraları, her

mevsimde daha geniş ölçüde verimlendirmeye, güçlükleri yenmeye muvaffak oluyordu. Keza, yaylada, kavşaklar vücuda getirmek üzere, satın aldığı yeni korularda, geniş yollar açmıştı; orman açıklıklarını otlak haline getirip, hayvan yetiştirme işine girişinciye kadar, davarlarını, oralarda otlatmak fikrini de bu sayede gerçekleştirecekti. Şimdi, bu gitgide artan yaratma gayreti ortasında, savaş, her tarafta başlamış, durmadan genişliyordu; son zafere ulaşma ihtimalleri de çoğalıyordu, kötü bir mahsulden dolayı muhtemel zararları, başka bir tarlanın taşkın mahsulü telâfi ediyordu. Çocuklar da öyle idi, arazi genişledikçe onlar da bir yandan büyüyorlardı. Bir parça geç kalanlar, ötekileri itiyor gibiydi. Artık on dördüne basan ikizler, Blaise'le Denis, lisede hep birinci çıkıyorlar, Ambroise'ı bir parça utandırıyorlardı; onlardan iki yaş küçük olan Ambroise ateş gibi zeki, hünerli olduğu için, çoğu zaman, derslerinden ziyade başka şeylerle meşguldu. Ondaki sonraki dört çocuk, Gervais ile iki kız, Claire ve Tose, keza en küçükleri Grégoire her gün Paris'e gönderilmeleri doğru olmayacak kadar küçük oldukları için, fazla yara bere almadan, açık havada gelişip duruyorlardı. Bu iki senenin sonunda, Marianne, bu sefer Louise adını verdikleri bir kız çocuk olan sekizinci çocuğunu doğurduğu zaman, bereket versin ki hayatına mal olmasına ramak kalan Grégoire'ın doğu-

mundaki gibi sıkıntı çekmedi; ama, gene de, bir çamaşır işi için vaktinden evvel lohusa yatağından kalkmış olduğundan, uzun zaman düzelemedi. Mathieu, karısını, kucağında o sevgili yavru ile birlikte, ayakta ve gülümser görünce, candan kucaklıyarak öptü, bütün üzüntüleri, bütün kederleri bir yana bırakıp bir kere daha sevindi. Bir çocuk daha doğmuş, bir kere daha servet ve kudret kazanılmış, dünyaya yeni bir kuvvet daha salıverilmiş, yarın için bir tarla daha ekilmişti.

Bu, hep toprakla ve kadınla etrafa yayılan büyük eser, hayırlı eserdi, bereket eseri, harabiye galebe çalıyordu, yeni gelen her çocuğa gıda yaratıyor, ıstırap içinde seviyor, istiyor, savaşıyor, çalışıyor, durmadan, hep daha fazla hayat, daha fazla ümit yaratmaya doğru gidiyordu.

III

Aradan iki sene geçti. Bu iki sene zarfında da Mathieu ile Marianne'ın bir kız çocukları daha oldu. Bu sefer, bir yandan aile kalabalıklaştırken, Chantebled arazisi de, yaylanın batısında, suları henüz kurutulmamış ve kaynakları yatağa sokulmamış bataklık topraklar eklenerek, büyüdü. Şimdi, çiftliğin, o zamana kadar, su yolları nebatlarından başka birşey yetişmiyen yüz hektar toprağı aşkın bütün o kısmı alınmış, ziraate tahsis edilmiş, mahsulle dolup taşıyordu. Faydalanılan, her yandan su içine alınan yeni kaynaklar, kumlu bayırları bereketlendirerek, oraya şifalı hayat taşıdılar. Bu, hayatın, önüne durulmaz zaferydi; bereket, güneş altında yayılıyor, emek, hep yaratıyor, durup dinlenmeden, engellerden ve ıstıraptan geçerek yaratıyor, kayıpları telâfi ediyor, dünyanın damarlarına her an, daha fazla kuvvet, daha fazla sıhhat, daha fazla neşe katıyordu. İş icabı, mütemadi temasları esnasında, bu sefer, arazinin bir kısmını daha alması için, ilk olarak Mathieu'yü sıkıştıran Seguin'in kendisi oldu; hattâ, bütün geri kalan kısmı, iki yüz hektara yakın bir saha tutan koruları, kıraç toprakları bir çır-

pıda alması için iknaa uğraştı. Mütemadiyen para ihtiyacı içinde olduğundan, istifadeler gösteriyor, tenzilât teklif ediyordu. Fakat, Mathieu gayet mâkul davrandı, kabul etmedi, ilk kararından, ancak lüzum hâsıl oldukça ve gücü yettiği nispette araziyi kısım kısım işlemek kararından dönmedi. Sonra, şarka doğru demiryolu boyunca kıraç toprakların tamamını satın alma işinde bir güçlük çıkmıştı. Orada, değirmenin sahibi Lepailleur'e ait, birkaç hektarlık münasebetsiz bir toprak vardı ki, o kıraç araziye ikiye bölüyordu; Lepailleur bu topraktan hiçbir zaman bir fayda elde etmemişti. O sebeple, Mathieu, satın alacağı parçayı tâyin etmek durumunda kalınca, batı tarafında, çamurlu araziden kalan kısımları seçmiş, ileride, değirmenci, kendi toprağını sattığı zaman, o kıraçları da memnuniyetle alacağını ilâve etmişti. Bir yandan da, değirmencinin, kendisini kışkırttığını biliyordu; Lepailleur, çiftliğin durup dinlenmeden yaradılmağa başlamasından beri ondan o kadar nefret ediyordu ki, Mathieu, alım teşebbüsünde muvaffak olamayacağına emin bulunuyor, orayı satın almağa kalkışmayı doğru buluyordu. Séguin itiraz etti, herifi yola getireceğini iddia etti, hattâ övündü, işe kendisi karışır karışmaz, değirmencinin toprağını yok bahasına alacağını söyledi. Herhalde, o parçayı da ötekiyle birlikte elden çıkarmaktan al'an ümidini kesmediği için inat etti, yukarı

arazinin satış mukavelesini imzalamadan önce, kendisiyle pazarlık etmek üzere Lepailleur'ü görmek istedi

Aradan birkaç hafta geçti. Sonra, Mathieu, mukaveleyi imzalamak üzere d'Antin caddesindeki konağa geldiği gün, Séguin'i, mektupla tâyin ettiği randevuda hazır bulamadı. Bir uşak, mösyönün mutlaka geleceğini, misafiri bekletmelerini emrettiğini söyliyerek onu, birinci kattaki büyük salonda yalnız bıraktı. Mathieu ayakta kaldı, dolaştı, bakındı; pahalı döşeme kumaşlarını, nadide eşya koleksiyonlarını, kalaydan cicibicilerini, kitap ciltlerini vaktiyle hayran hayran seyrettiği bu debdebeli salonu içinde bulduğu aheste haraplık hali dikkatine çarpmıştı. Gerçi, o nefis şeyler yine oradaydı, lâkin modası geçmiş, hor görülen fantazi eşya gibi, bir ihmal ortasında katılıp kalmışlardı, donuklaşmışlardı, toz toprak altındaydılar.

Séguin, dar kafalılığının verdiği ezeli can sıkıntısı içinde, yalnız, kendini göstermek, aklına esen divaneliği ifrata götürmek ihtiyaciyle yanıp tutuşuyordu; kendisini pek az eğlendirebilen sanat amatörü gösterişinden vazgeçmiş, önce yeni sporlara, sürat iptilâsına karşı aşırı bir düşkünlük göstermiş, sonra, gerçekten sevdiği biricik şeye, ata avdet etmişti. Bir ahır sahibi olmak istemişti, bu işi o kadar gururlu bir ifrata götürüyordu ki, bu da iflâsını hızlandırıyordu. Metreslerle kumarın ke-

mirmeğe başladığı o büyük serveti, bunlar tüketiyordu. Şimdi, açılan gedikleri tamir için borsada oynadığı söyleniyordu; aynı zamanda, nazırlardan malûmat alan bir nüfuzlu adam-mış gibi tavırlar takınarak, budalaca bir gurura saplanıyordu. Kayıpları arttıkça, yakın bir yıkılışın tehdidi altında, Santerre'le mütemadiyen edebiyat ve içtimai felsefe münakaşaları yapan bu ukalâdan, ahlâk hocasından, yalnız, kendi kurduğu tuzağa kendi yakalanmış, kendi hayatını kendisi berbat etmiş, acı acı konuşan bir âciz, modaya uyan bir kötümser, hayata karşı gitgide gerçekleşen, artan kini yüzünden, bir ahlâksızlık, bir ölüm yaradıcısı kalıyordu.

Mathieu, kısa adımlarla odanın her tarafını dolaşıp bitirdiği sırada, içeriye, pek pek yirmi beş yaşında, iri boy, kumral bir kız girdi; arkasında, zarif ve sade, siyah ipekli bir fistan vardı. Etrafına bakındı, hafifce haykırdı.

— A, çocukları burada zannediyordum!

Sonra, misafire gülümsedi, çocuklar orada olmamasına rağmen, içeri girdi, nezaret ve kontrol haklarını, herkesin yanında göstermek isteyen bir ev sahibi edasiyle, Séguine'i yazıhane vazifesi gören masanın üstündeki kâğıtları düzeltiyormuş gibi yaptı. Valentine, ev işlerine karşı duyduğu isteksizliği gitgide daha fazla gösterirken, bu kızın, bir seneden beri, evde kendine yer ettiğini, emirler ver-

diğini göre göre, Mathieu, onu artık tanıyor-
du. Adı Nora idi, Almandı, mürebbiye idi,
piyano ustasıydı; Valentine, Celeste'e yol
vermek zorunda kalınca, bu kızı, en fazla ço-
cuklara bakması için almıştı. Celeste'e yol
verilmesinin sebebi, bütün desisesine rağmen,
yine gebe kalmış olmasıydı; bu sefer, işi o-
kadar ters gitmişti ki, bir posta müvezzii ile
cilveleşmek budalalığında bulunmuş, gebeli-
ğini saklamağa bile muvaffak olamamıştı.
Hoş, Séguin, oda hizmetçisinin koğulması sı-
rasında, bu halin rezalet olduğunu, iki kızının
ahlâkı bozulduğunu söyliyerek, barbar bağı-
rarak sert davrandığı halde, Nora'yı kendisi
getirmiş, onun, eşsiz bir nimet olduğunu, ka-
dın ahbablarının birinden ayarttığını gülerek
söylemişti. Nora'nın, metresi olduğu, çok geç-
meden açıkça anlaşıldı; kızı, herhalde, ken-
disiyle rahat rahat düşüp kalkmak için, bil-
hassa, dört duvar arasına kapatmak için,
evine sokmuştu; onu delice kıskanır görünü-
yordu; karisiyle arasında her türlü münasebet
kesilmiş olmasına rağmen, şimdi bile bazan
yumruklarını kaldırarak onun üzerine atılma-
sına sebeb olan neviden marazi bir kıskançlık
besliyordu. Gerçi, iri boy, güzel kumral kız,
şehvetli dudaklariyle, şuursuz bir hayâsızlık
dolu gözleriyle, mânasız ve kötü gülüşlerine
rağmen, enfes dişî haliyle, en şiddetli en-
dişeleri haklı gösterecek bir şekilde yara-
tılmıştı.

— Mösyö Séguin'i bekliyorsunuz, değil mi? dedi. Size randevu vermiş, biliyorum, muhakkak gelir.

Mathieu, pek merak etmiş, tepeden tırnağa onu süzüyordu; bir tecrübe yapmak istedi.

— Belki madan Séguin'le birlikte gitmiştir, dedi. Sık sık, birlikte sokağa çıkarlar, biliyorum.

Nora, güldü, basbayağı bir mürebbiyeye hiç yakışmıyacak şekilde:

— Onlar mı? diye haykırdı. Çok yanlış bellemişsiniz, mösyö! Onlar hiçbir yere birlikte gitmezler... Galiba, madam va'za gitti, ama belki de başka yerdedir.

Sonra, ortalığı bir parça derleyip toplamak istiyormuş gibi, alaycı, hayâsız bir tavırla tekrar odanın içinde dolaşmağa başladı; bir yandan da, bir erkekle yalnız kalır kalmaz, kendisini peşkeş çeker gibi hal takınmak için duyduğu insiyaki ihtiyaçla, misafire, etekleriyle sürtünüyordu.

Kendi kendine konuşur gibi, yavaş sesle devam etti.

— Aman, ne ev, ne ev! Şu zavallı mösyöyü nasıl da yapyalnız bırakıyorlar!... Madam, sabahdan akşama kadar meşgul olmasa, daha iyi olacak!

Bu meşgul dediği, Valentine'di! Bu sözdeki istihzanın tamamıyla zevkine varabilmek için, Valentine'in, neredeyse üç seneye yak-

laşan bir bozuşmadan sonra, altı aydan beri, Santerre'le tekrar barışmış olmanın biricik saadetine kendini tamamiyle verdiğini, Mathieu gibi bilmek lâzımdı. Şimdi, onu, kocasının evine bile kabule cüret ediyor, onunla birlikte küçük salonuna kapanıyor, öğleden itibaren akşamlara kadar oturuyordu; mürebbiyenin, bu kadar alaycı bir dille bahsettiği şey, herhalde, onların bir arada yaptıkları işti, o önemli meşguliyetti. Santerre, Valentine'i, romancılıktaki başarıları için elzem saydığı devirde, şefkatli ve okşayıcı halleriyle elde ettikten sonra, lüzumsuz, hattâ sıkıcı hale gelince, insafsız, haşın bir bencillikle feda etmişti. Bunun üzerine Valentine, bu bozuşmanın verdiği yeisle, işi sofuluğa dökmüş, vaktiyle, annesinin yanında, o eski Vaugelade ailesinin evinde olduğu gibi, koyu bir katolikliğe dalarak ahbaplarını hayrete düşürmüştü. Vaugelade'ların kanından olduğunu tekrar hissediyor, kocasının tanıdıkları arasında edindiği serbest tavırları bırakıp, bu sefer mânasız, aşırı bir kaba sofuluk gösterişi yapıyor, cenabı hak adına, yeni yeni divaneliklerle zihnini dolduruyordu. Wagner'in musikisi gibi, Roma'nın dini de eskimiş, modası geçmiş bir şeydi; dünyadaki günahları silip süpürmek için, kanlı bir deccalın gelmesine ihtiyaç duyuyordu. Valentine'in, bir başka âşıkı sınıdığı söyleniyordu, fakat bu iddianın ispatı yoktu. Dini, sadece bir zariflik işi sayan Séguin,

biran ona tekrar yaklaşmış, barışıklığı, kendisi de ibadete başlayacak kadar ileri götürmüştü. Hemen arkasından, karı koca kavgaları, eskisinden daha fazla hakaret dolu bir şekilde tekrar başlamış, artık barışma imkânı kalmamıştı; bunun üzerine Séguin, kıskanç bir şekilde tamamen Nora ile meşgul olmağa başladıktan sonra, klüpte hâlâ rasgelip görüştüğü eski dostu Santerre'i yine eve getirerek bir parça huzura kavuşmağı tasarlar olmuştu. Romancı, kazandığı başarılar sayesinde, nihayet babayanileştiği için, kadınlardan mâkul ve insaflı şekilde ümidedebileceği ne varsa çektikten sonra artık evlenmekten, yahut başka birinin yuvasını kendisine mal etmekten başka yapacak işi kalmadığını idrak ettiğinden, bu mesele pek kolay halledilmişti. Santerre, nazariye bakımından olduğu kadar da şahsi kin dolayısıyla, evlenmekten henüz kaçınıyordu. Séguin gibi, kırk yaşındaydı; Valentine otuz altısına basmak üzereydi; bu yaşlar, müsamahalı cemiyetin göz yumduğu sağlam ve sürekli alâkalar nevinden bir bağ kurmağı düşünmenin mâkul olacağı durmuş oturmuş insan yaşı değil miydi? Başka bir kadın olacağına, Valentine olsun, daha iyiydi; çünkü, Valentine'i tanıyordu, zengindi, tanınmıştı, şimdi de sofu idi, istenilebilecek bütün şartlara sahipti. Son tekerleniş arasında, evin hayatı bu şekilde düzene konulmuştu. Baba mürebbiye ile, ana ailenin dostiy'e düşüp kal-

kıyor, üç çocuk da, bu musibetin ortasında, başı boş büyüyüp duruyordu.

Birdenbire, avaz avaz haykırışmalar oldu, müthiş bir koşuşmadan sonra, oda, âni bir istilâya uğrayınca, Mathieu şaşa kaldı. Andrée dehşet içinde kaçıyor, Gaston, peşinden kovalıyordu. Çocuk :

— Nora, Nora ! Baksana şuna, saçlarımı çekecek ! diyordu.

Andrée, daha on yaşında olduğu halde, cana yakın, tatlı bir cazibeye sahip, minimini bir kadındı; lâtif çocuk başının etrafında uçuşan ince, pırıltılı saçları, dünyanın en güzel saçlarıydı. Kendisinden dört yaş büyük olan erkek kardeşi, babası gibi zayıf, kuru idi, kızıl saçlarla çevrili yassı, uzun yüzünde, dar ve inatçı bir alnın altında, katı bakışlı mavi gözleri vardı. Nihayet kızı yakaladı, saçlarını şiddetle çekti. Andrée ağlamağa başladı; mürebbiyenin yanına koştu, eteklerine sarıldı:

— Hain çocuk! diye haykırdı. Nora, tut şunul

Fakat, Nora onu itiyor, azarlıyordu.

— Sus bakayım, Andréel !şın gücün dayak yemek. Çekilir şey değil artık bu.

Kızcağız, göz yaşları arasında, derdini anlatmağa çabalıyordu.

— Ben ona birşey demedim, kitabımı okuyordum. Geldi, kitabımı çekti, aldı. Sonra üstüme atıldı... Ben de koştum.

Gaston, o muzip gülüşüyle, sadece şu cevabı verdi:

— Münasebetsiz kız, hiç oynamak istemiyor. Senin iyiliğin için saçlarını çekiyorum, çekince uzar.

Bu cevap, mürebbiye'nin pek hoşuna gitmişti; onunla beraber gülmeğe başladı. Gaston'a daima hak verir, iki kızkardeşinin üzerinde, korkulu bir âmir gibi hüküm sürmesine göz yumar, bizzat kendisine yaptığı azizlikleri, buz gibi elini sırtına sokmak, yahut birdenbire omuzlarına zıplamak gibi, muziplikleri bile hoş görürdü.

Mathieu hayret içindeydi, hattâ bu hal, bir parça da fenasına gidiyordu; tam o sırada, doktor Boutan içeri girdi. Onu, güler yüzlülüğü ve babacanlığı için seven küçük Andrée, koşup karşıladı, alnını uzattı; teselli bulmuştu bile.

— Bonjur, yavrum... Annenizi bekliyeceğim, bu sabah bana bir telgraf çekmiş; galiba daha eve dönmemiş. Hoş, ben de biraz erken geldim ya... Ayl Mathieu'cüğüm, siz de burada mısınız?

— Evet. Ben mösyö Séguin'i bekliyorum.

Dostça el sıkıştılar. Doktor, Nora'ya yan gözle baktı, sonra ona döndü, madam Séguin'in, kendisini telgrafla çağırdığına göre, acaba hasta mı olduğunu sordu. Nora, Soğuk bir eda ile, haberi olmadığı cevabını verdi. Doktor, Lucie'yi Andrée ve Gaston'la birlikte orada

görmediği için, merak edip bu sefer de onu sorunca, Nora, en nihayet:

— Lucie yatıyor, dedi.

— Nasıl yatıyor! Demek ki, hasta olan o mu?

— Yool Hayır, hasta değil.

Boutan, Nora'nın yüzüne bir kere daha baktı; kurnaz bakışları, ruhunun ta derinliğine kadar dalmak istiyor gibiydi. Sonra, artık bir şey sormadı.

— Pekâlâ, beklerim, dedi.

Nora, akibet, Gaston'la Andrée'yi biraz tartaklıyarak alıp götürdü, oradan ayrıldı; doktorun didikleyici bakışları onu şaşalatıyor öfkeleniyordu. Bu bakışlar, ondan da, eline emanet edilmiş bulunan iki çocuktan da, ancak, onlar kapıdan çıkıp gittikten sonra ayrıldı.

Boutan, Mathieu'ye dönmüştü: Bir lâhza, böyle karşı karşıya, susup kaldılar. İkisi de biliyordu; ikisi de başlarını salladılar. İlk olarak doktor, yavaş sesle konuştu.

— Nasıl? Matmazele ne buyrulur? Benim tüylerimi diken diken ediyor, azizim. Ağzına, gözlerine dikkat ettiniz mi? Hoş, enfes şeyler ya, o da başka. Cinayeti, bu kadar muhteşem bir vücut halinde asla bu kadar vuzuhla görmemiştim. . İnşallah aldanmış olayım!

Tekrar sustular. Doktor Boutan da odanın içinde dolaşmağa başlamıştı; dönüp Mat-

hieu'nün yanına gelince, bir el hareketiyle, oradaki ihmali gösterdi, duvarların ötesinde bile, bütün evi yıkmak tehdidi gösteren acıklı felâketin varlığını anlatmak istedi.

— Bu mukadder, dedi, bu felâketin safhalarını tahmin ettiniz, takibettiniz, değil mi?... Biliyorum, benimle alay ediyorlar, beni zararsız bir merakı yerine, tedavi ettiği nadir hastalıkları sabit fikir haline getirmiş bir mütehassıs hekim yerine koyuyorlar. Ama, ne yaparsınız? İnadedişim, haklı olduğuma inandığımdandır. Meselâ, Séguin'leri ele alalım, bütün fenalığın ilk kaçamaklarından, karı kocanın, artık başka çocuk yapmamaktaki inadlarıyla fesada düşmelerinden, azmalarından ileri geldiği meydanda değil mi? Denilebilir ki, o andan itibaren, aile hayatı mahva sürüklenmişti. Buna rağmen, şuursuzca, dalgınlıkla bir çocukları oldu; bu sefer, erkek, budalaca bir kıskançlıkla harap oldu, deliye döndü, kadın dayak yedi, ihmal edildi, bir tarafa atıldı, her türlü sukuta mâruz bırakıldı. Cemiyetin en feci tahrikleri ortasında, birbirlerini sinirlendiren, zehirliyen, azgın bir didişme ile birbirini yiyen bu yaradılıştaki insanlar için, bunun sonu, muhakkak, çifte zina idi. Bugün, aralarındaki münasebet tamamen kesilmiştir, aile bağı mahvalmuştur, mösyönün metresiyle madamın âşığı aile yuvasına yerleşmiştir, kaçamak yüzünden, şimdi burada dördü birden tatbik edecekleri için etrafa yayılan, artan

o iğrenç kaçamak yüzünden, tekrar her yandan yıkıntı başlayacak... Doğrudur, bu beni çileden çıkartıyor! Size bu meseleden bahsediyorum, çünkü bilmediğiniz bir şeyi öğretmek iddiasında bulunmamakla beraber, içim rahat ediyor.

Çok halim bir adam olduğu halde; öfkeleniyordu. Alçak sesle konuşmağa devam etmişti, şimdi, sesi, berraklaşıyor, garip bir sertlikle çıkıyordu.

— Modern nevrüz illetimize, tereddimize, hasta, müvazenesiz, şaşkın kadınların dünyaya getirdikleri, gitgide daha sıska çocuklarımıza fazla önem veriliyor. Fakat, vahimliği daha az olan birçok şeylerden önce, hayatı ta kaynağındayken zehirliyen kaçamak, en büyük sebep olarak başta gelir! Bizi bu mevsimsiz köhneliğe fırlatan, bizi bitirecek olan şey, kaçamaktır, bütün memleketi kaplıyan, bilerek, inadla yapılan, övülen kaçamaktır, kuzuml... Düşünün bir kere! Bir uzuv aldatılır da, insan cezasını çekmez olur mu? Bir mide tasavvur edebilir misiniz ki mütemadi bir aldatılışla beslensin, hazmi zor maddeler, ara vermeden kanını çeksinsin de, hazmedebileceği hiçbir şey verilmesin? Tabii düzen içinde yapılmıyan her iş, daimi bir kargaşalık tehlikesi haline gelir. Kadının sinirlerini oynatıyorsunuz, yalnız râşe ihtiyacını gideriyorsunuz, doğurucu cazibeden ibaret olan arzunun tatminiyle kalıyorsunuz, lüzumlu işe, şart olan işe,

hedefi teşkil eden bereketlendirme hareketine razı olmuyorsunuz. Sonra da, bu aldatılan, tartaklanan, işine ket vurulan uzviyette, müthiş karışıklıklar, düşkünlükler, bozukluklar olmasının diyorsunuz!... Şunu da ilâve edin ki, koca kaçamak yaparsa, âşık, daha fazlasını yapıyor, her an bir saldırıştır gidiyor. Çocuk peyda etmek korkusu iştihalara itidal vermeliydi, uzuv, arka arkaya, yıpratıcı, kolay zevk rejimine tâbi tutuluyor. Ben, inanılmıyacak kadar haşin azgınlık vakaları gördüm. Şüphe yok ki, insanlardan, mevsim mevsim kızan hayvanlar kadar temkin beklemiyorum. Ama, ne de olsa, çocuk, insafsızca uzaklaştırılmamalı, uzuvun yok edilen vazifesini yine yerine getirmesi için, arasıra bir çocuk yetiştirmesine meydan vermeli. Kaçamaklı münasebetler yüzünden hastalanmış, tahrik edilmiş, harabolmuş nice kadınlar gördüm ki, gebe kalma sayesinde iyileştiler! Sonra, nicelerini de gördüm ki, hayatı, gereği gibi yaşamaktan tekrar sakınır sakınmaz, aynı ıstıraplara yeniden uğradılar!... Çünkü, dostum, anlıyorsunuz tabii, bütün mesele burada. Aldatılan tabiat isyan eder. Kaçamak ne kadar çok olursa, işe ne kadar çok fesat karıştırılırsa, nüfus o nispette zayıflar ve düşkünleşir. Sonunda, şu bizim mahut, modern nevroz hastalığına, yakın gelecekteki maddi ve mânevi iflâsımıza dayanır. Kadınlarımıza bakın, bunları, eski zamanın güçlü kuvvetli hatun-

lariyle kıyaslayın. Bizim, cinsiyetini kaybetmiş, sarsak, şaşkın kadınlarımızı, muamelelerimizle, sanatımız ve edebiyatımızla, paranın ve iktidarın azgın ihtirasları kurban edilmiş az çocuklu aile idealimizle, biz yaratıyoruz. Çocuğu kahrediyoruz, sırf bu yüzden kadını kahrediyoruz, kendi kendimizi kahrediyoruz, neşe, sıhhat, kuvvet namına ne varsa hepsini mahvediyoruz!... Şimdi, söyleyin bana, bir cemiyetin sonunu, bu evden daha kuvvetle, debdebesi sönmeğe yüz tutmuş, nadide biblolarla süslü şu odadan daha kuvvetle, başka hiçbir yerde hissettiniz mi? Burada, şimdiki büyük faciaya, hayattan tiksindenmenin; istiyerek, önceden tasarlanarak yaratılan kısırlığın sebebolduğu ahlâk bozukluğuna şahit değil misiniz? Doğan her mahlûk bir fazla zavallı daha olacağına göre, yaşamak neye yarar? Kaçamaklar tahripten ibaret olan işlerini gördüler, karı koca harimindeki bir kavga aile hayatının düzenini bozdu, koca bir tarafa, karı bir tarafa ayrıldı, zavallı üç çocuk, mürebbiye olacak bu kızın eline kaldılar, gelişi güzel, en berbat tehlikelere mâruz, kusurlu büyüyorlar; ah! Zavallı mahlûklar, ası' onlara acıyorum, ne zaman buraya gelsem, yüreğime dert oluyorlar!

Boutan, daha yavaş sesle devam etti, çok güzel, çok şirin küçük Andrée'yi, ne kadar sevdiğini söyledi; o kadar başka bir çocuktaki, annesi bazan şaka ediyor, aileye bu kadar

az benzediğine, daima uslu ve güler yüzlü olduğuna, erkek kardeşinin mütemadi azizlikleri karşısında hiç isyan etmediğine göre, süt ninesi Catiche'in, onu kendi çocuğu haline getirdiğini, çift hayvanı sütiyle besleyip yumuşak başlı yetiştirdiğini söylüyordu. Gaston'a gelince, doktor, ondan hiç hoşlanmıyordu; dar kafalı, kaba çocuktu, münakaşasına bile müsaade etmediği kendi üstünlüğüne olan bencil inancı yüzünden, babasının ince eleyip sık dokuyuşunu, daha inatla, daha soğuk bir şekilde, ifratla tatbik ediyordu. Fakat, doktorun asıl merak ettiği, o tarihte on iki yaşında, soluk sarı saçlı, hülya dolu açık mavi gözlü, solgun ve narin, ince bir kız olan Lucie idi. Her türlü tahminlerin aksine, çok erken gelişen çocuk, kendisini kadın yapan kan seli karşısında, dehşet ve tiksinti ile isyan etmiş, bu gelişme yüzünden hastalanmıştı. Doktor Boutan, kızı iyi edeliberi, onda, ten duygularına karşı gitgide artan bir tiksinti, bir nevi erken mitiklik gibi gayet acaip hâdiseler görüyor, bunları takibediyor, inceliyor; kız, bu iniskialığın tesiriyle, gayri maddi bir saflık, bir temizlik taşıyan melekler, bakireler tahayyül etmek nev'inden, olmadık hayallere kapılıyordu. Bir karınca yuvası, bir arı sürüsü, içinde tüyü bitmedik, yavru kuşlar bılunan bir yuva, her türlü hayat, her türlü kaynaşma onu heyecanlandırıyor, düpe düz bulantılar verecek derecede muhtarip ediyordu. Doktor, şaka

olsun diye, Lucie'nin, canlı ve sıcak doğurgan vücudu karşısında duyduğu nefret bakımından, kötümserlikten yana anasıyle babasına tıpkı benzediğini söylüyordu.

Tam o sırada, Valentine, bermutat fırtına gibi, içeri girdi; daima, akılda olmıyan bir macera yüzünden geç kalır, daima telâşlı olurdu. Otuz altı yaşında olduğu halde yaşını belli etmiyordu; Andrée'yi doğurduğu zamanki kadar zayıftı, o zamanki kadar çevikti, saçlarının ucu yine öyle tarazlı, yüzü yine öyle küçük, ince ve kuru idi. Doktorun bir sözü vardı, onun dediği gibi, Valentine, başka kadınlardan daha mesuttu; sadece fesatlı hareketlerinin alevinde pişiyor, gitgide ufalıyordu.

— Bonjur mösyö Froment... Bonjur, doktor, dedi... Ah, doktor, sizden özürler dilerim. Tasavvur edin bir kece, rahip Levasseur'ün vereceği bir konferasın başını dinlemek için Madeleie Kilisesine gitmişim, size randevu verdiğim için, sonradan sâvuşurum diyordum; halbuki sizi tamamiyle unuttum. Rahip, beni o kadar cezbedti, ama öyle bir cezbediş ki, kendimden geçmişim.

Gözleri süzülüyor, hâlâ aygın baygın tavırlar alıyordu. Bununla beraber, rahibi biraz gevşek bulmuş, modern fikirlere taraftar görmüştü, çünkü, dinle ilim arasında bir uzlaşma olabileceğine inanır gibi görünmüştü.

Boutan, gülümsiyerek onun sözünü kesti.

— Nevralji ağrılarınız mı nüksetti?

— Benim mi? Hayır, hayır!... Gelmenizi rica edişim kendim için değil, Lucie için, beni pek üzüyor. Bu çocuğa artık hiç akıl erdiremiyorum... İnanmazsınız, bu sabah yataktan kalkmak istemedi! Bana bunu haber verdiler, gidip gördüm; önce cevap vermedi, duvara döndü. Sonra, bütün suallerime cevap olarak, belki on defa, belki yirmi defa, manastıra girmek istediğini söyledi, başka izahat vermedi; yüzü çarşaf gibi bembeyaz, gözleri sabitti... Bu yeni şımarıklığa ne dersiniz?

Doktor;

— Peki, bu gece, dün akşam hiçbir hâdise olmadı mı?

— Bu gece, benim bildiğime göre, hiçbir şey olmadı.. Dün akşam, keza. Akşam çok sakin geçti. Evde yalnızdım, bir yere çıkmadım; dostumuz Santerre erkenden gelip benden bir fincan çay istedi, başımızı ağrıtmaları diye çocukları öpüp odalarına götürdükten sonra, onunla beraber küçük salona kâpandım... Her zamanki gibi, herhalde yatmışlardır.

— Lucie uyudu mu, bir şikâyeti yok muydu?

— Orasını bilmiyorum, bir yerinden zoru varmış gibi görünmüyor. Hasta olduğunu zannetmiyorum, eğer ciddî olarak zerre kadar merak etseydim, tahmin edersiniz ki, bugün öğleden sonra evden çıkmazdım. Yalnız buna rağmen size danışmak istedim, çünkü, yatak-

tan çıkmamakta bu kadar inat edişi, çok fenama gidiyor... Odasına gidelim, doktor, şunu bir iyice azarlayın, dimdik ayağa kaldırın.

O sırada. Séguin de eve dönmüştü. Karısının son söylediği sözleri dinlemiş, onlar giderlerken, bir şey söylemeden doktorun elini sıkmakla iktifa etmişti. Sonra o da Mathieu'dan özür diledi.

— Sizi beklettiğim için kusurumu affediniz, azizim mösyö Froment dedi. Atlarımdan biri hasta, emsalsiz bir koşucu, çok şeyler ümit ettiğim bir hayvandı. Hasılı, bütün işler kötü gidiyor. Kendi işimizi konuşalım; hoş, onda da tamamiyle yaya kaldım ya.

Böyle dedikten sonra, Lepailleur aleyhinde atıp tuttu; herif, o birkaç hektarlık, mende-bur, kıraç toprağına öyle fahiş bir bedel istemişti ki, bir alım satım imkânı artık kalmamıştı. Zaten, değirmenci, asırlardan beri çallıklar bürüyen, üzerinde bir tek başak biterse alnını karışlıyacağını söylediği, şimdi bereketli mahsullerle dolup taşan o geniş, bakımsız tarlalarda Mathieu'nun kazandığı başarı karşısında için için duyduğu öfkeyi açığa vurmuştu. Toprağına gazez olduğu için, bu hal onu kudurtuyor, bir köylü çocuğı olan kendisine bu kadar haince davrandığı halde, gökten düşercesine gelip memleketi altüst eden şu burjuvaya bu derece iyilik gösteren o hakkaniyetsiz üvey anaya, bu yüzden, daha fazla kin besliyordu. Alaylı bir gülüşle, o çallıkların

şimdi ağırlığınca altın değerinde olduğunu, çünkü taşların üstünde buğday yetiştiren sihirbazlar ortaya çıktığını söylemişti.

— Biliyorsunuz, zahmeti göze alıp onu görmeye kendim gittim. Vaktiyle, o kıraç toprak parçasını yok pahasına bana kendisi teklif etmişti de almak istememiştım; tabii, çünkü, daha o zaman, kendi arazimi elden çıkarmak istiyordum. Alay edip aptallığımı yüzüme vurmaktan geri kalmadı. Az kaldı, tokatlıyaktım... Bir kızı olmuş, öyle mi?

Teşebbüsün neticesinden, önceden emin olduğu için gülümsiyerek dinliyen Mathieu:

— Evet, diye cevap verdi, küçük Thérèse. Kendi tabiriyle, bu felâket geçen sene başına geldi. Öfkesi hâlâ geçmedi, önce kabahati karısına buldu, sonra bütün cemiyeti, bütün ermişleri, bizzat Allahı kabahatli çıkardı. Kendini beğenmiş, kinci bir adam.

— Tamam, haylaz oğlu Antonin'i pohpohlamadığım için bana da gücenmiştir; gûya daha on iki yaşında olduğu halde Janville okulundan tasdikname almış, orada bir küçük harika rolü oynuyormuş.

Mathieu, hâlâ, niçin gülüyordu.

— Peki, peki; artık muvaffakiyetsizliği. i-ze şaşmıyorum. Bir gün, Antonin'i bir ziraat okuluna göndermelerini tavsiye etmişim de karı koca, beni dövecek dereceye gelmişlerdi. Çocuklarını büyük adam yapmayı kuruyorlar.

Hulâsa, iş bozulmuştu, Seguin, bir türlü teselli bulamıyordu; çünkü, Mathieu'nun, o sene, yayla batısına doğru olan son bataklıklardan başka toprak satın aldığını görmek ümidi boşa çıkacaktı. Bununla beraber, satış mukavelesi hazırды, ikisi de imzaladılar. Geriye iki parça toprak daha kaldı, bir yanda, Lillebone tarafındaki yüz hektara yakın koruluk, öte yanda, Lepailleu'lere ait verimsiz toprakların böldüğü, daha önceden satın alınmış Vieux-Bourg'a kadar olan bütün kıraç arazi vardı.

Paradan yana sıkıntıda olan Séguin:

— Size daha iyi şartlarla verirdim, kârlı çıkardınız, dedi. Ama, siz temkinli adamsınız, beklemeğe, yalnız kazançtan sonraki zaruretlere uymağa karar verdinizse, kandıramıyacağımı biliyorum... Haydi talihiniz açık olsun benim menfaatim onda.

Münasebetleri öteden beri gayet dürüst, biraz da haşince olmuştu; el sıkıştıkları sırada bir uşağın haber vermek zametine katlamasına lâzım kalmadan, kapı açıldı. Ev sahibi sükûnetle:

— A! Siz misiniz? dedi. Dostunuz Maïndron'un provasındasınız zannediyordum.

Santerre, bahtın lûtfuna uğramış becerikli insanlara mahsus bezgince tebessümüyle gülümseyerek içeri girdi. Çok yağlanmış, kazandığı başarılarla şişmişti; güzel, kara gözleri yine halâvetli, hain ifadeli ağzını gizliyen sakalı

hep itinalı idi. Açık saçık romanların, garsoniyer maceralarının yakında iflâs edeceğini herkeşten önce sezmiş, Valentine'in dindarlık hevesine o da katılmış, şimdi? moda icabı, katolik otoritesi ruhunun üstün geldiği hikâyeler yazıyordu. Hoş, bu da, beşer sürüsüne karşı duyduğu istihfâfı arttırmaktan başka bir işe yaramamıştı.

— Bırakın canım, şu Maindron'un piyesini diye cevap verdi; bilemezsiniz, ne kadar yavan şey! Yine bir zina hikâyesi, artık öğürtü verdi! Seyircilerin, hep böyle şeyler seyrede seyrede, sonunda isyan etmemeleri şaşılacak şey; köhne cemiyeti ağılya sızlıya gömen dertli psikologlarımız, onu herhalde ebediyen çürütmüş olacaklar ki, böyle çamur içinde can çekiyor... Ben değişmiş değilim. Eğer, arzunun öldürülmesi isteniyorsa, hâkim olan şey yalnız kaidedir. Allah, son saadet adına, dünyayı yok edecek.

Sanra, Mathieu'nün, hayretle kendisine baktığını, herhalde, elebaşılık eden, siyah elbiseli romancı sıfatiyle oynadığı eski rolü hatırladığını; istismar ettiği o züppeler âlemini yerin dibine batırışını seyrettiğini görünce, şu sözü ilâve ederek lâfı kısa kesti:

— Tiyatrodan sıvıştım... Hava güzel, bir araba tutmuştum. Benimle beraber Pastellistes'lere gelir misiniz?

Séguin, o bezgin tavrıyla:

— Yoo, azizim, ben herhalde gelmem, dedi. Pastellistsler kafamı şişiriyor... Bakın, Valentine'in belki işi yoktur.

Bu sözü söylerken yaptığı hareket, hiçbir şey görmemeğe azmetmiş koca itimadiyle, kadını teslim ediyordu. Feci kıskançlıklarla kudurarak, iğrenç ihanetlerle itham ederek, Valentine'i belki on defa öldürecek hale gelmişti. Sonra, hareketini izah edecek mâkul hiçbir sebep olmadığı halde, Santerre'e hep tahammül etmişti. Santerre'i, galiba erkekten saymıyordu; yahut, daha doğrusu, koca, karısıyla onun arasında muhtemel münasebetleri uzun zaman öğrenmediyse bile, sonradan, emrivakii kabul etmişti. Hele, kendini evde bildiği gibi yaşamak için karısının âşığını oraya tekrar getirmek gibi mükemmel bir düşünceyle hareket ettiğinden beri, Santerre'in ikide birde gelmesine, eve yerleşmesine, karısıyla birlikte sokağa çıkıp birlikte dönmesine göz yumuyordu; üçü bir arada canciğer, arkadaşça yaşıyorlar, eskisi gibi gülüp söylüyorlar, münakaşa ediyorlar, ifratlı ve meyus bir zarafet taşıyorlardı.

— Pastellistes'lere gidelim diye ısrar etmiyorum... Ha orası olmuş, ha başka yer. Mesele, öğleden sonrayı geçirmekte. Maindron'un birinci perdesi beni mahvetti... Aman Yarabbi! Ne mânasız günler var!

— Sade mânasız olsa, yine iyi! Sirius hasta, ahırının düzeni bozuldu, gitti, talihsiz-

lik talihsizlik üstüne!... İnsan ölse, canına minnet!

— Ne? Sahi mi? Sirius hasta mı? Vah dostum vah, isterseniz beraber ölelim... Benimkisi, sürünmekten, esnemekten ibaret bir hayat!

— Bense, hayatı tükürüyorum, kusuyorum. Ah! Murdar şey, bu hayat!

Bir susma oldu, sonra, Séguis gevşek gevşek, devam etti:

— E, azizim, bugün başka felâket yok mu?

Hayır. Daha yer yarılıp yere geçmedim. O da olacak!

— İnşallah. Hal böyle iken, bu kâhbe köhne dünya, üzerinde kaynaşan menfur mahlûklarla beraber, hâlâ dönüp duruyor.. Sirius hasta, her şey mahvoldu artık!

Mathieu, canı sıkılmış, gitmek için ayağa kalkmıştı ki, içeri bir uşak girdi, madamın, mösyöyü çağırdığını, derhal matmazel Lucie'nin odasına gelmesini rica ettiğini, çünkü matmazelin hâlâ inadettiği, yola gelmediğini uzun uzun anlattı. Séguin, o alaycı soğuk kanlılığıyla şakaya devam etti, misafirlerini de yanına aldı! Şu küçük kadını, erkeğin mutlâk kudretine vaktiyle inandırmak için bana yardım edersiniz diyordu.

Lucie'nin yatak odasında, görülmedik bir sahne geçiyordu. Kız, sırt üstü yatmış, yorganı çenesine kadar çekmiş, mücadele etmek, içinden bir yere kımıldamamakta inadettiği

yataktan kendisini çekip çıkarmalarına mâni olmak ister gibi, ufacık elleriyle onu sımsıkı tutuyordu. Yalnız, solgun renkli saçlarının yığınınna gömülü, beyaz, narin yüzü görünüyordu; çok açık ınavi gözleri, vahşi bir azim ifadesiyle, ısrarla tavana dikilmişti. Annesiyle doktor Boutan'ın içeri girdiklerini görünce, bakışları, müthiş bir ıstırap gölgesiyle bulanmıştı; fakat, hiç kıpırdamamıştı, hafif hafif nefes alırken, zayıf göğsü yorganı kımıldatmıyordu bile; dakikalarca, yüzü ölü gibi, cevap vermek istememişti.

— Hasta mısın, yavrucuğum? Annen, bu sabah yataktan kalkmak istemediğini söyledi.. Neren ağrıyor?

Kız, hiçbir şey söylemedi, hiç kımıldamadı, ölü gibi yatıyordu.

— A, olur mu ya! Böyle inadeder de seni iyi etmek için çare bulmama meydan vermezsen, annenle babanı üzmüş olursun; çirkin bir şey bu... Haydi, söyle bakayım bana, nen var? Karnın mı ağrıyor?

Lucie, dudaklarını aralamadı, bir parmağını bile kıpırdatmadı, ölü gibi yattı.

— Yoo, ben seni daha akıllı uslu zanneddim. Hepimizi çok fazla üzüyorsun... Ama, zorun nereden bilmeliyim ki, seni iyi edebileyim.

Bu sefer, doktor, ilerleyip, bir elini yorgandan ayırmak ve tutmak ister gibi yapınca, çocuk öyle bir isyanla ürperdi, yorganı boy-

nunun etrafında öyle sımsıkı tuttu ki, Boutan, kızı hırpalamamak için nabzına bakmaktan vazgeçti

Sessizce bekliyen Valentine öfkелendi.

— Doğrusu, sabrımızı tüpetiyorsun, kızım; artık bu kadarı delilik, babanı çağıracağım, haddini bildirsin... Sabahtan beri yatağa civilenmiş yatıyorsun, derdin nedir, söylemek bile istemiyorsun. Bari konuş, meseleyi aniat, biz de ne yapacağımızı bilelim... Bir kimse-den mi şikâyetçisin?

Lucie, yine ölü gibi hareketsiz yatıp kalınca, annesi doktorun mürebbiye Nora'yı bizzat sorguya çekebilmesi için, onun isteği üzerine kızı çağırttı. Sarışın kız gelince, Boutan, çocukta, elini tutmak istediği zamanki aynı ürperti-yi, yatağa gömülmek, tamamiyle kaybolmak için duyduğu aynı ihtiyacı sezer gibi oldu.

Nora, karyolanın önünde ayakta durmuştu; sorulan suale, güzel gözlerinin içini daima güldüren o fütursuz tebessümüyle, o şuursuz hayasızlıkla cevap verdi:

— Benim bir şey bildiğim yok ki, mösyö. Çocukları yatağına yatıran zaten ben değilim. Dün akşam, matmazel Lucie vücutça iyi görünüyordu. Küçük salon bir misafirle beraber oturan annesini öptükten sonra, her zamanki gibi, aynı saatte gidip yatmış olacak... Ben, her akşamki gibi, sofradan, bu odaya ayak üzeri uğradım, kendisine, Allah rahatlık

versin dedim... Ne diyeyim, bilmem ki? Başka bir şey bildiğim yok.

Konuşurken, iri gözlerini çocuktan ayırmıyordu; bununla beraber, gayet fütursuzdu; halinde, kızın hiçbir şey söylemeyeceğine, hiçbir şey söylemeyeceğine hem inanmış. hem meydan okur bir eda vardı. Hattâ, gülünç bir şey hatırlamış gibi, içinden, dudaklarına doğru bir neşe yayıldı, genç bir dişi kurtunkileri andıran dişlerini meydana çıkardı. Artık bu kadını fazlaydı; çocuk, inatla tavana dikili duran soluk mavi gözlerini yere indirip de, ağırlığı altında kaldığı o çok alaycı, çok yakıcı gözlerle karşılaşır karşılaşmaz, râşeli hıçkırıklarla ağlamağa başladı.

— Oof! Bırakın beni, bana bir şey söylemeyin, yüzüme bakmayın!... Manastıra gitmek istiyorum! Manastıra gitmek istiyorum!

Bu, onun benliğinde, mevsimsiz gelişen, hâlâ çocuk kalan, cinsiyetinden duyduğu tiksinti şiddetlenen kadının, daha o sabah yükselttiği feryattı. Lucie, bu feryada, yeni bir hamle ile devam etti, artık susmadı. Yataktan kalkmamaktaki, artık ellerinin cildini kimse-
nin görmesine izin vermemekteki inadında, maddi duygudan nefret halindeki bütün nefsanî varlığıyla gömülmek, yok olmak isteği vardı. Gün ışığı vücuduna değmesin diye perdelerin kapatılmasını istiyordu. Yaşamaktan, etrafındaki ve kendisindeki hayattan duyduğu dehşetten kurtulmak için, yanında bir başka

mahlûkun sıcaklığı olmadan ebediyen yalnız kalmak, bir mezar yokluğu içinde bulunmak istiyordu.

— Manastıra gitmek istiyorm! Manastıra gitmek istiyorum!

O zaman, Valentine kızın büsbütün çıldırdığına hükmederek, Séguin'i çağırttı. O gelinciye kadar da, gayet anaca, gayet yerinde, nasihat verdi.

— Doğrusu, beni çok üzüyorsun... Sen yaşta bir çocuk, böyle manastıra gireceğinden bahseder mi? Sanki, aile yuvanda, hep kederli, acılı şeyler ortasında yaşıyormuşsun gibi. Ben, daima vazifemi yerine getirdiğime inanıyorum, hamdolsun kendimde hiçbir suç görmüyorum... Benim, ne kadar dini bütün insan olduğumu bilirsin, sebebi, dinimize, saygı terbiyesiyle büyüdüm, onun için, bilmiş ol ki, Cenabıhakkı hasta bir çocuk hevesine karıştırman Allahın gücüne gider. Manastıra söz dinliyenler gider, annelerinden hep iyi örnekler gördükleri halde, yine anneye âsi olan kızları Allah istemez.

Lucie'nin gözleri, şimdi annesinin bakışlarına takılıp kalmıştı; o konuştukça, ilâhi sâflık divaneliği ile beyni altüst olmuş bu mâsum kızın zavallı gözleri, korkudan büyüyor, feci bir ıstırabın, mahvolmuş saygının, yok olmuş sevginin, evlât muhabbetinin içinde yıkılıp gittiği küçük bir çocuk ruhunun bütün ye'sini ifade ediyordu.

O sırada, Séguin, içeri girdi; Santerre'le Mathieu da peşi sıra geliyorlardı. Valentine sözüne devam edip vaziyeti kendisine anlatarak, onu babalık nüfuzunu kullanmağa davet ederken, Séguin, dudaklarının kenarında, hafif bir istihza kırışığı ile, sanki «Ne yapalım, sevgilim, çocukları öyle fena büyüttün ki, budalaca kaprisleri var» demek istiyordu. Valentine sözünü bitirince, Séguin doktora döndü, o da bir el hareketiyle, ışın içinden sıyrıldı; çünkü, çocuk, muayene olmak istemiyordu. Séguin, sonra, Nora'nın da kendisi gibi bu gülünç sahneyi gülümsiyerek seyrettiğini görünce, ona da, iltifatlı bir nazarla baktı. Hüküm vermeden evvel, Mathieu'yü şahit tutmak ister gibi davranırken, Santerre, ortalığı yatıştırmak arzusuyla, işi şakaya dökerek neşeli bir neticeye bağliyabileceğini tahmin etti.

— Nasıl, Lucette'ciğim, annenin anlattıkları doğru mu? yok, yok aldanıyor, değil mi? Sen çok uslu çocuksun... Haydi, gel, seni öpeyim, sen de beni öp, bitsin gitsin. Annenle baban seni affederler, o işi ben üzerime alıyorum.

Kahkaha ile gülüyordu, yüzünü uzatarak ilerledi. Fakat Lucie bu erkek yüzü karşısında, pırıl pırıl iri gözlü, gür sakalın altında yarı yarıya kaybolmuş kalın dudaklı bu et yığını karşısında çırpındı, feci bir heyecan, dehşet dolu bir tiksinti emareleri gösterdi.

— Yaklaşmayın, istemem... Oof! Öpmeyin beni, beni siz öpmeyin!

Santerre aldırıyor, şaka olsun diye onu mutlaka yakalamak için ısrar ediyor, bu suretle, kaprisini gidereceğini umuyordu.

— Niçin öpmiyecekmişim, Lucette? Her gün öpüyorum ya!

— Hayır, artık istemiyorum... Bırakın beni, Allah aşkına bırakın!... Hayır, of, istemem, sizi istemem, bir daha hiç istemem!

Santerre, onun yaygaralarına rağmen şakayı son dereceye kadar ileri götürünce, Lucie doğruldu, geriye doğru atıldı, onun dudaklarından, vücudunu yakan kızgın bir demirden kaçır gibi kaçtı. Boğazına sıkı sıkı bastırıldığı yorganı; telâşlı bir iffet endişesiyle, kaçmak için açıyor, zayıf omuzlarını, çekişme halinde ufacık kadın vücudunu, o narin vücudunu meydana çıkarıyor; dehşetinden titriyor, dünyanın derinliği karşısında çılgına dönüyor, hıçkırıyor. kekeliyordu.

Sonra, Santerre'in, kendisini yakalayacağını, tutup öpeceğini anlayınca, sabahtan beri bir kelime konuşmadan, yaşamamakta ısrar ederek, yatakta katılıp kalmasına sebeb olan o çirkin sırrı, kusarcasına ağzından çıkarıverdi.

— Beni öpmeyin! Bir daha hiç, hiç öpmeyin! Dün akşam, sizi, küçük salonda, anemle beraber gördüm... Evet! Ne pislik, ne pislik!

Santerre, benzi atarak, geriledi. Âdeta, tavandan bir ölüm sessizliği, bir ölüm soğukluğu dökülmüştü. Şimdi, hep birden, o mukadder olan, o tamiri imkânsız olan şeyi önlemek için tek hareket yapmaksızın, şaşkın şaşkın beklediler.

Locie, son derece öfkeli, deli gibi, devam ediyordu :

— Uyuyacağım zaman, Nono geldi, tuhaf birşey göstereceğim diye beni aldı, götürdü... Nono kapıya büyük bir delik delmiş, akşamları oradan içeriyi seyredip eğleniyor... Ben, Gaston'la Andrée bir maskaralık ediyorlar sandım, yalınayak, gömlekle gittim. Öyle bir şey gördüm ki... Oof! Çok zavallıyım, beni manastıra götürün, hemen şimdi manastıra götürün beni!

Tekrar yatağa uzandı, yorganı, içine gömülmek istercesine, olduğu gibi başına çekti, duvara döndü; artık ne görmek, ne işitmek istiyordu. Vücudunu hâlâ sarsan uzun, raşeler dindikten sonra, ölü gibi uzandı kaldı.

Böyle bir ağızdan çıkıp herkesin yanında açığa vurulan sırrının tesiriyle, Séguin'in gözlerine kan hücum etmiş, adam öldürme hılları kurduran o haşın kıskançlığı dirilmişti; Santerre'i bırakmış, benzi kül kesilerek Valentine'e dönmüştü; öyle tehditkâr bir hali vardı ki, Mathieu, doktorla birlikte, araya girmeğe hazırlanıyordu. Fakat, hemen arkasından, Séguin'in; nefisini yendiğini, dudaklarının kenarındaki müstezi kırışığın yeniden belir-

diğini gördüler; yatağın ayak ucunda duran Nora tekrar gözüne ilişmişti; mürebbiye bir parça sararmıştı, çocuğun, meseleyi anlatmak cüretini gösterişine şaşıyordu, lâkin hâlâ mağrur, her şeye rağmen küstah bir tavrı vardı. Yalnız Valentine öfkelenmek, isyanını haykırmak cüretini gösterdi; içinde, ne kadar bozulmuş olursa olsun, yine Vaugelade'ların kanı bulunan bir gurur ve tahakküm avazesi yükseltti.

Mürebbiyenin üzerine yürüdü; yüzüne karşı haykırdı:

— Bu yaptığınız iş, iğrenç birşey, matmazel. En aşağı umumhanedeki en aşağılık orospu, bu namussuzluğu düşünemez, bir çocuğu bu kadar hayvanca, bu kadar alçakça kirletemez; ana, kız arasındaki saygıyı, sevgiyi böyle mahvedemez. Siz ya hastasınız, ya utbeterin beteri bir ahlâk düşkünüsünüz... Defolun, sizi koğuyorum.

Henüz ağzını açıp birşey söylemiyen Séguin, ancak o zaman, lûtfen müdahale etti, nihayet, evin efendisi olduğunu gösterdi. Soğuk ve gülümser edasiyle:

— Pardon, karıcığım, Nora'nın gittiğini istemiyorum. Kalacak... Bu kaçık Lucie, geceleri kâbus gördükçe, her seferinde, evi altüst edip, rahatımızı, âdetlerimizi bozacak değiliz ya... Şuna bir müşil verin doktor, bir iyice yıkayın. Hem, bir daha hayalet görmek yok, ıleme masal dinletmek yok, öfkelenirim ha.

Doktor, müsekkin bir ilâç reçetesi yazdıktan sonra, ikisi birlikte sokağa çıktıkları zaman, Mathieu, dışarıda, doktorla yalnız kalınca, sessizce uzun uzun el sıkıştılar. Sonra, Boutan, arabasına binerken, sadece şu sözü söyledi.

— Tamam mı? Demincek haber verdiğim yıkılış nasıl? Normal ve sıhhatli hayata karşı beslediği kinden dolayı can çekişen bir cemiyet! Döküntünün türlü, servet günden güne haraboluyor, azalıyor, aile ufalıyor, kirleniyor, mahvoluyor, beterin beteri ahlâksızlıklar son dağılışı hızlandırıyor, kızlar on iki yaşında misitik, isterik oluyorlar; vaktinden evvel, döl bereketinden tiksinti duyuyorlar, teni öldüren manastır hayatına can atıyorlar! Eh! Gidiş mükemmel, bu biçareler mutlaka, dünyanın sona ermesini istiyorlar!

Mathieu ile Marianne, Chantebled'de, temel kuruyorlar, hayat yaratıyorlar, döl yetiştiriyorlardı. Aradan geçen iki sene içinde, varlıklarının ta kendisi demek olan, zevkleri ve kuvvetleri demek olan aileyi ve bereketli toprağı mütemadiyen çoğaltmak faaliyetiyle, hayatın ölümle ezelî savaşında, yine zafere eriştiler. Arzu, alev gibi yakıcı, gelip geçiyor; o ilâhî arzu, sevmekte, iyi olmakta, sıhhatli olmaktaki kudretleri sayesinde, onları bereketlendiriyordu; azimleri, faaliyet istekleri, lüzumlu olan, dünyanın yapıcısı ve düzencisi emeği sarfetmek hususundaki sakin gayret-

leri, üst tarafını tamamlıyordu. Fakat, bu iki sene zarfında, zaferi, ancak sürekli bir savaşla elde edebildiler. Arazi büyüdükçe, devreden sermaye daha çoğalıyor, üzüntüleri artırıyordu. Bununla beraber, başlangıçtaki borçlar ödenmiş olduğu için, önce kabul etmek zorunda kaldıkları zararlı bir usul olan ortaklık ve kazançtan verilmek üzere ödünç para verme usulünden vazgeçmek imkânını buldular. Bir tek şef, bir tek aile reisi kaldı ki, düşüncesi, ailesini doğrudan doğruya malikâne üzerinde kurmak, çocuklarından başka yardımcısı, ortağı bulunmamaktı. Onların her biri için yeni bir tarla ediniyor, ufacık milletine bir vatan veriyordu. İleride, bunlardan birçoğu dağılsa bile, dünyanın dört bucağında, türlü türlü içtimai durumlar edinse bile, toprağa bağlayıcı, besleyici kökler mevcut bulunacaktı. Onun için, bu sefer, bütün yaylayı ekmek imkânını veren yüz hektardan fazla bataklığın teşkil ettiği son toprak parçası, çok kesin bir yayılma idi. Bir çocuk daha doğabilirdi, gıdadan payını alacaktı, onun da gündelik ekmeği için buğday yetiyecekti. İşler bitip de son kaynaklar yatağa alındıktan, topraklar sulanıp nadas edildikten sonra, gelen ilkbaharda, bol mahsulü müjdeliyen, göz alabildiğine geniş yeşil sahanın tamamı, azametli bir manzara teşkil ediyordu. Bu, bütün göz yaşlarını, ilk zahmetli zamanların acı tasalarını unutturuyordu.

Sonra, Mathieu'nün yarattığı bu eserin yanısıra, o iki sene içinde, Marianne'ın mütemadi doğurması vardı. Marianne, sadece, çiftliğin işletilmesi işinde kocasına yardım eden, hesapları tutan, ev işleriyle uğraşan becerikli çiftçi kadın olmakla kalmıyordu. Hâlâ, ilâhî arzunun bereketlendirdiği, tapınılmağa lâyık eş, tapınılan eştî; çocuğu dünyaya getirdikten sonra, onu besleyip tam olgun hale getirdikten sonra, ona aklını, kalbini de vermek için, terbiyeci, öğretici olan ana idi. Boutan, o tatlı gülüşü ile, ona yumurtalı tavuk, anaç tavuk diyordu. Çok çocuk doğurmak, şüphesiz birçok kadınların sahiboldukları bedenî bir istidattan ibarettir; asıl güzel tesadüf bu kadınların, aynı zamanda, çocuklarını iyi yetiştirmek için sağlam mânevi şartlara da sahibolmalarıdır. Çok akıllı uslu, çok neşeli bir kadın olan Marianne, çocuklarına, herşeyi tatlılıkla ve güzellikle yaptırmaktan gurur duyuyordu. Onlara hoş görünmek ona yetiyordu, çok güzel, çok iyi olduğu ve çok sevildiği için, sözü dinleniyor, tapınılıyordu. Gitgide artan kalabalığı, vazifelerini arttıran, sayısı sekizi bulmuş çocuklarının ortasında, işi de kolay değildi. Herşeyde olduğu gibi, bu işte de, çok intizam gösteriyor, büyük çocukları küçüklere bakma işini de kullanıyor, şefkatli nüfuzundan herbirine pay a yırıyor, hepsi üzerinde, hakikat ve hakkaniyetle hâkim olarak, en büyük güçlükleri başarıyordu. On

altısına basan büyük oğlanlar, Blaise'le Denis, on dördünü süren Ambroise, şimdi babalarının elinde oldukları için, o ikisine pek yeti-şemiyordu. Fakat, on bir yaşındaki Rose'dan iki yaşındaki Louise'e kadar, ikişer yaş araları olan Gervais, Claire ve Grégoire da dâhil olmak üzere öteki beş çocuk, onu hep aynı sürü halinde kuşatıyor, her yeni gelen, kanatlandığını hisseder etmez uçan küçüğün yerini tutuyordu. Bu sefer, o iki seneden sonra, Marianne dokuzuncu çocuğunu doğurdu, yine bir kız evlâdı oldu. Doğum çok rahat oldu; fakat, Marianne, on ay evvel, fazla yorgunluklar yüzünden, bir çocuk düşürmüştü. Mathieu, karısını, kucağında o sevgili Madeleine'le birlikte, ayakta gülümser görünce, onu candan kucaklıyarak öptü, bütün üzüntüleri, bütün kederleri bir yana bırakıp bir kere daha sevindi. Bir çocuk daha doğmuş, bir kere daha servet ve kuvvet kazanılmış, dünyaya yeni bir kuvvet daha salıverilmiş, yarın için bir tarla daha ekilmişti.

Bu, hep toprakla ve kadınla etrafa yayılan büyük eser, hayırlı eserd, bereket eseri-ydi, harabiye galebe çalıyordu; yeni gelen her çocuğa gıda yaratıyor, ıstırap içinde seviyor, istiyor, savaşıyor, çalışıyor, durmadan, hep daha fazla hayat, daha fazla ümit yaratmağa doğru gidiyordu.

IV

Aradan iki sene geçti. Bu iki sene zarfında da, Mathieu ile Marianne'ın bir kız çocukları daha oldu. Bu sefer, aile bir yandan çoğalırken Chantebled arazisi de büyüdü, yaylanın doğusunda, henüz satılmamış olan bütün korular uzaklardaki Mareui ve Lillebonne çiftliklerine kadar alındı. Şimdi, malikânenin iki yüz hektara yakın genişlikte korulardan ibaret olan bütün şimal kısmı alınmış, geniş açıklıkları, yapılan bir yol tertibatı, birbirine ulaştırmıştı. Ağaçlarla çevrili, civardaki kaynaklarla sulanan bu çayırılar, tabii otlaklar haline getirilmiş, davarı üç misline çıkarmak, büyük ölçüde hayvan yetiştirme işini sınamak imkânı vermişti. Bu, hayatın, önüne durulmaz zaferi idi, bereket, güneş altında yayılıyor, emek hep yaratıyor, durup dinlenmeden, engellerden, ıstıraptan geçerek, yaratıyor, kayıpları telâfi ediyor, dünyanın damarlarına her an daha fazla enerji, daha fazla sıhhat, daha fazla neşe, katıyordu.

Froment'lar, küçük ülkelerini kurmakla meşgul, servetlerin en sağlamına, toprak zenginliğine doğru yürüyen fatihler haline geleliberi, Beauché'ler, onların, köye yerleşmek

hususundaki acaip niyetleriyle, önceleri olduğu gibi, amatör köylüler, gelişi güzel çiftçiler diye alay etmez olmuşlardı. Şaşıyorlar, bütün başarılarını önceden beğeniyorlar, hatırlarını sayıyorlar, onlara zengin akraba muamelesi ediyorlar, arasına ziyaretlerine gelmek tenez-zülünde bulunuyorlar; hareket dolu, canlı, bolluk ve refah içinde uğuldıyan bu büyük çiftliği hayranlıkla seyrediyorlardı. Bu ziyaretlerden birinde idi ki, Constance, eski okul arkadaşı madam Angelin'e tesadüf etti; hoş, kendisini, hiçbir zaman tamamiyle gözden kaybetmiş değildi. On sene evvel oraya gelip, Janville'in تنها patikalarında şen ve sevdalı, dolaşan, her çitin arkasında şapırşupur öpüşen genç karı koca, kasabanın nihayetinde bir ev satın almışlar, her sene, yaz mevsimini orada geçiriyorlardı. Fakat, eski zevkli tasassızlıkları kalmamıştı, madam Angelin otuz altı yaşına basmak üzereydi, kendisi de, kocası da, otuz yaşına girdikleri zaman kaçamaklı âşık ve maşuka olmaktan vazgeçeceklerine dair verdikleri sözü altı seneden beri tuttukları halde, altı seneden beri aklı başında karı koca gibi davranıp, çocuk bekledikleri halde, çocuk bir türlü doğmuyordu. Biribirlerine karşı besledikleri aşkın bütün kudretiyle özledikleri halde, zevklerinin uzun zaman süren bencilliği yüzünden kısırlığa uğramışlar gibi, kucaklaşmaları verimsiz kalıyordu. Karı koca, gitgide artan bir kedere gömülüyordu. Erkek, o peh-

livan yapılı, yakışıklı adam, saçları ağarmağa, gözleri görmemeğe başlamış, yelpazelerini boyarken güçlkle seçebildiği için meyus; kadın, şen, şakrakken, bu kör erkek tehdidi karşısında korkuya kapılmış, azar azar soğuyan yuvalarının dolduğu karanlık ve sessizlikle buz kesilmişti.

Yeniden münasebete girişeliberi, madam Angelin, işleri için Paris'e geldikçe, bazan, trene dönmeden evvel, saat dörde doğru, Constance'a uğrayıp bir çay içiyordu. Bir gün, ikisi yalnız kaldıkları sırada, hıçkırarak ağlamağa başladı, biçareliğinin bütün ıstırabını ona anlattı.

— Ah! Kardeşim, ne kadar üzüldüğümüzü katiyen anlıyamazsınız. Evlât sahibi olanlar, isteyip de çocuğu olmıyan bir karı kocanın ye'sini tasavvur edemez. Oooh. Bilseniz, bütün kuvvetimizle istiyoruz. Zavalı kocam beni hâlâ seviyor, fakat, çocuğumuz olmaması benim kusurumdan ilerigeldiğine inanıyor, bunu görüyorum, yüreğimden kan gidiyor, saatlerce, yalnız başıma ağlıyorum. Kusur bendeymiş; kusurun kadında mı, erkekte mi olduğunu kestirip atmağa kim cesaret edebilir? Ama, kendisine bundan bahsetmiyorum, deli oluyor. Bomboş evimizde, ikimizi yapıyalnız bir görseniz, hele bozulan gözleri yüzünden somurtgan hale geldi geleli! Ah, bir çocuğunuz olsa, gürültü patırdı etse, hayatın içimizi üşütmeğe, etrafımızı üşütmeğe başladığı şu sıra-

larda yüreğimize hararet verse hayatımızı fedaya hazırız ,

Constance, büyük bir hayretle ona bakıyordu.

— Nasıl, şekerim ? Daha otuz altı yaşındasınız da çocuğunuz olmuyor mu ? Ben ötedenberi öyle zannederim ki, insan çocuk isteyince, sizin gibi sıhhati yerinde, vücudu sağlamsa, mutlaka çocuğu olur... Hem, tedavi ettirmek kabıl, gazetelerde boyuna ilânlar çıkıyor.

Madam Angelin, bir göz yaşı tufaniyle, yeniden boğuldu.

— Size herşeyi anlatmağa mecbur ediyorsunuz beni... Ah ! Kardeşim, üç seneden beri kendimi tedavi ettiriyorum, altı aydan fazladır, Miromesnil sokağında oluran bir ebe- nin elindeyim, yazın beni bu kadar sık sık görmenizin sebebi ona muayeneye gelmem. Vait bol, ama, ne gelen var, ne giden... Bugün daha açık konuştu, ümidini keser gibi oldu, demincek, onun için göz yaşlarımı tutamadım. Kusuruma bakmayın.

Sonra, ellerini bitiştiirdi, ateşli bir heyecanla, hazin hazin :

— Ah, Yarabbi ! dedi. Düşünüyorum da, ne mesut kadınlar var, istedikleri kadar çocuk doğuran kadınlar var. İşte meselâ, kuzininiz madam Froment ! Herkes onunla ne kadar alay etti, onu ne kadar ayıpladı ; başta ben ! Ama, kendisinden özür diledim, böyle rahatça,

kolayca, durmadan çocuk doğurmak çok güzel, çok azametli bir şey oluyor. Öyle kısınıyorum ki, kardeşim, bir akşam, gidip o çocuklardan bir tanesini ça mağı kuruyorum; gürbüz bir ağacın yemişleri gibi, gayet tabîî sürü sürü veriyorlar!.. Ah, ah! Acaba pek mi çok bekledik, acaba ikimizin kabahatimiz de, kuvvetli usareler mevsiminde ağacın yemiş vermesini engelleyip dalı kurutmak mı oldu?

Costance, düşünceye dalmış, kuzini Marianne'ın lâfı olunca başını sallamıştı. Onun mütemadi gebeliklerini hâlâ beğenmiyor, bu düpedüz kepezeliiktir diyor, günün birinde mutlaka zararını göreceğini söylüyordu.

— Yok, yok, kardeşim, ifrattan tefrite düşmeyin. Geçi, hiçbir kadın, hiçbir ana yoktur ki, bir çocuğa şiddetle muhtaç olmasın, bu muhakkak. Ama, böyle bir sürü çocuk, yoo, bu kadarı ayıptır, deliliktir... Marianne şimdi zengin oldu, ileriye düşünmemesi caiz olduğu cevabını verebilir, şüphesiz. Bunu bir mazeret diye kabul edebilirim. Ama, ne olursa olsun, dediğimden dönmem, göreceksiniz, ergeç, bunun cezasını müthiş surette çekecektir.

Bununla beraber, o akşam, madam Angelin gittikten sonra, onun anlattığı şeylerle zihni bulanık Constance, bu sözleri aklından çıkaramadı. O yaşta insanların, istedikleri halde çocukları olamamasına hâlâ hayret ediyordu. O sırada; damarlarında dolaştığını hissettiği buz gibi soğuk şeyin sebebi neydi acaba?

Kalbinin en hassas ve en gizli noktası, nasıl bir meçhulün, nasıl bir istikbal korkusunun tesiriyle böyle üşümüştü? Hoş, bu üzüntü, belli belirsiz, müphem bir şeydi, kablelvuku bir hıs bile değildi, bozulan, belki de mahvolan doğurganlığının insiyakı, hafif ürpertisinden ibaretti. Zavallı Morange, biricik kızının feci ölümüyle, yıldırımla vurulmuşa dönüp tek başına kaldığı gün, bir oğlan çocuk daha doğurmamış olduğuna eseflenip üzülmeseydi, bu duyguya takılıp kalmıyacaktı. Bu ebedi ayrılıktan beri, zavallı adam, bir nevi sersemlik içindeydi; işinde makine gibi dikkatli, ince eleyip sık dokuyan orta halli, çalışkan memur aptallığı içinde yaşıyordu. Çok az konuşuyordu; ebediyen mahvolmuş, maaşının sekiz bin franka yükseldiği fabrikadan artık ayrılmıyacak bir insan sıfatıyla, gayet dürüst, gayet sessiz sedasız, muhasabecilik vazifesine tekrar başladı. Bırakıp çıkmamakta ısrar ettiği, içine kapanıp, vahşi bir yalnızlık ortasında kendini hapseden bir kıskanç adam hayatı yaşadığı, artık haddinden fazla büyük apartmandan başka hiçbir sefaheti görülmeyen, hiçbir masrafı olmıyan, çok mahdut, çok muntazam hayat sahibi bir erkek için pek fazla olan bu parayı nereye sarfettiğini pek bilen yoktu. Constance öyle kolay kolay ağlar bir kadın olmadığı halde, bu yıkıcı matem, ilk günler, onu, Morange'la birlikte hıçkırı hıçkırı ağılayacak derecede rikkate getirmişti. Şüphe yok

ki, şuur dışı bir duygu ile kendini dinlediği zamanlar, doğurabilecek olduğu öteki çocuğu hâlâ düşünüyor, uyanan, endişeli analık duygusunun derinliğinden, meçhul endişelerin, asla bilmediği âni korkuların yükseldiği bulanık anlarda, bu çocuk aklına geliyordu. Bununla beraber, oğlu Maurice, delikanlılığı, büyük ihtimamlara ihtiyaç gösteren bir cıızlıkla geçtikten sonra, hâlâ oldukça benizli, fakat gösterişi gürbüz, on dokuz yaşında, güzel bir delikanlı olmuştu; tahsilini oldukça iyi bitirmiş, fabrikanın idaresi işinde babasına yardım bile ediyordu; karşısında, tapınan anesi de, biricik oğlunu, yarın, servetini daha genişleteceği, sayesinde paranın ve iktidarın hükümdarı olacağı bu müessesenin sahibi mevkiinde görüyor, ona, her zamankinden daha büyük ümitlerle bağlanıyordu.

Yarının kahramanı olan oğluna karşı Constance'ın bu tapınıştı, kocası, gözünde her gün bir parça daha aşağılaşmağa, düşmeğe, onda nefret ve tiksinti uyandırmağa başlayalı, büsbütün artmıştı. Bu, onun durduramayacağı, bizzat, mukadder şekilde, safhalar hızlandırdığı bir sukuttu. Başlangıçta, kocasının ilk sadakatsizliklerine, uygunsuz kadınlarla birlikte dışarıda geçirdiği gecelere göz yumduğu zamanlar, sadece, bu adamın, kendisini harabeden fazla kuvvetli iştahlarını başkalarıyla paylaşmak, aynı zamanda, gebe kalmak gibi bir kötü tesadüften mümkün mertebe korun-

mak istiyo:du. Bununla beraber, hem vazife duygusuyle, hem kocasını muhafaza etmek, tamir kabul etmez hatalardan korumak için ona uzun zaman tahammül göstermişti; sonra, erkek, gitgide daha kabalaşmış, dışarıdan eve döndüğü zamanlar ısrarlı arzular göstermeğe başlamış, kadın, onun, tıka basa karın doyurup, bol içki ve bol yaprak sigarası içtiği akşamlara mahsus ısrarlı kaçamaklarından zaten muztarip, sonunda isyan etmiş, hiçbir zevk almadığı bu şeylerden tiksinişmiş, günün birinde, mukadder olan cinsî anlaşmazlık kendini göstermişti. Beauchêne kırk iki yaşındaydı, çok fazla içiyor, çok fazla yiyor, çok fazla tütün içiyordu. Şişmanlıyor, nefesi daralıyor, dudakları gevşiyor, göz kapakları ağırlaşıyor, eskisi gibi kendine bakmıyor, kaba neşelerle, kötü kötü şakalarla derbederleşiyordu. Fakat, asıl fenası, evin dışında, aşağı tabaka ile düşüp kalkıyor, kendilerini, hiç sakınmadan, olduğu gibi veren, kolay elde edilen kadınlara karşı öteden beri duyduğu doymak bilmez iştahının tesiriyle, bayağı sefahata atılıyordu. Sonra, evinde karısıyla münasebeti hemen tamamıyla kesilmiş bulunduğundan en berbat sokak maceralarına kendini veriyordu. Ortadan kayboluyor, dışarıda geceliyor, beceriksizce yalan söylüyor, yalan söylemek zahmetine bile girmiyordu. Aralarındaki münasebetin büsbütün kesilmemesi için, o nefret ettiği angaryayı arada sırada kabul edecek kadar gayreti an-

cak gösteren Constance, nasıl mücadele edebilirdi? Kendisini âciz buluyordu, kocasının bu iğrenç zevk hayatının her tarafını bildiği halde, nihayet onu tamamiyle serbest bırakmıştı. Constance'ın asıl fenasına giden şey, bu dipdiri adamın derece derece bozulmasının, kaçamak görüştüğü uygunsuz kadınlarla yaşadığı suiistimal dolu hayat yüzünden uğradığı bir nevi maddi ve mânevi tereddinin, müthiş tesirini fabrikada göstermesi, müessesenin tedenni etmekte olmasıydı. O eski yorulmaz çalışkan adam, o enerjili ve dayanıklı patron gevşiyor, kârlı işlerin kokusunu alma kabiliyetini kaybediyor, büyük teşebbüslere girecek kuvveti kendisinde bulamıyordu. Sabahları yataktan geç kalkıyor, üç gün, dört gün, atelyeleri dolaşmadığı oluyor, düzensizliğin, ziyankârlığın artmasına göz yumuyordu, öyle ki, vaktiyle çok parlak olan envanterler, şimdi, seneden seneye, gittikçe artan zararlar gösteriyordu. Öteden beri, paranın, başkalarının emeği sayesinde on misline yükselmiş sermayenin, özlenmeğe değer biricik kudret olduğuna inanan ve haddinden fazla paranın, haddinden fazla zevkîn, haklı bir istihza olarak, aheste bir iflâsa, iktidarsızlara mukadder son kötürümlüğe fırlattığı bu neşeli ve faal, çok farfara benil adam için, bu zevk düşkünü için nasıl bir akibetti bul

Constance'ın, son bir yara alması, bu yara yüzünden, kocasına karşı için için nefret

beslemesi mukadderdi. İşten çıkarılan hizmet-kârların aşağılık öçler almak için yazdıkları imzasız mektupları Beauchêne'le Norine arasındaki sevda maceralarını, fabrikadaki bu işçi kızın, kocasından gebe kaldığını, gizlice, bir oğlan doğurduğunu, çocuğun ortadan kaybedildiğini ona haber vermişti. Aradan on sene geçtiği halde Constance, şimdi bile, bu murdar macerayı düşündükçe bütün varlığı isyan ediyordu. Şüphesiz, bu çocuğa kendisini gebe bırakmasını istemezdi; ama, gidip o kızı gebe bırakması ne ayıp şeydi, ne murdar işti! Çocuğu nereye atmışlardı acaba? Yaşıyor muydu? Yaşıyorsa, nasıl bir rezil muhitte yaşıyordu? Constance sefahat ve tesadüf sonundaki bu analık karşısında, kocasının, kendinden çaldığı bu analık karşısında şaşırıp kalıyor, ana olmaktan, çok inatçı bir azimle kaçındığı için, bu işe acı acı eseflendikçe kendisi de hayret ediyordu. Âdeta, kocasından tiksinererek, uzaklaştığı nispette, ondaki analık duygusu, zevce olarak asla hissetmediği kıskanç sevgilerle, bütün o fedakârlık, feragat ve ihtiras aleviyle, artmıştı. Böylece, şimdi, bütün hayatını, taparcasına sevdiği Maurice'ine hasrediyor, onu tanrılaştırıyor, haklı kin'ine varıncıya kadar herşeyi ona feda ediyordu. Babasının alçaklığı yüzünden, çocuğun ıstırap çekmemesine karar vermişti; Constance'ın, görülmemiş bir ruh kuvvetiyle muhafaza ettiği o vakarlı tavırda, hiçbir şeyden

haberi yokmuş gibi davranışında, kocasına asla sitem etmeyişinde, herkesin yanında, öteden beri olduğu gibi, gören kadın halini muhafaza edişinde, oğlunun çok tesiri vardı. Kocasiyle başbaşa kaldığı zamanlar bile, hattâ yatak odasında dahi, birşey söylemiyor, hesap sormaktan, kavga etmekten kaçınıyordu. Bu fazilet taslıyan burjuva karısı, bu namuslu kadın, bir âşık edinmeğe kalkışmak, öcalmak ihtimalini düşünmek şöyle dursun tersine, erkeğin taşkınlığına karşı duyduğu kin yüzünden, yuvaya daha sıkı bağlanmış, oğluna sınıksıkı sokulmuş; kalbinin hissizliğiyle olduğu kadar teninin hissizliğiyle de, onun himayesi altına girmiş görünüyordu. Kızgındı, tiksinimişti, nefretini gizliyor, aileyi temize çıkaracak, kurtaracak bu erkek evlâdın zaferini bekliyor, onun kuvvetine karşı ateşli bir iman besliyor; akla yakın hiçbir sebeb olmaksızın meçhullerden o hafif ürperti vücudunu buz gibi üşüttüğü, hatırlıyamadığı eski bir suçun vicdan azabını duyurduğu günler, hayret ve endişe içinde kalıyordu.

Madam Angelin'in kendisine açtığı gizli konuyu ilk defa olarak yeniden ele alan Constance oldu. Çok ilgili, çok üzgün davrandı. Sonra, bir çocuk doğurma arzusuyle çılgına dönen meyus kısır kadın, ebeye her gidişinde bir kere daha ümitsizliğe düştüğünü itiraf edince, Constance bir teselli arar gibi oldu, bir hizmette bulunmak teklifini, muhabbetle ileri sürdü.

— Müsaade eder misiniz, bir gün sizinle beraber geleyim, kardeşim? Belki de size söylemeğe cesaret edemediği şeyi bana söyler.

Madam Angelin, şaştı, bezgin bir el işaretiyle reddetti.

— Oh! Neye yarar? Benden fazla birşey öğrenemezsiniz. Size boş yere vakit kaybettirmiş olurum, üzülürüm.

— Ne münasebet! Bu derece önemli bir durumda, benim vaktim sizin vaktiniz demektir. Hem, bana o kadar hayret verici şeyler anlatıyorsunuz ki, ne yalan söyleyeyim, o ebe kadınla konuşmağı pek merak ediyorum.

Bunun üzerine, bir randevu tâyin ettiler, gelecek perşembe günü, öğleden sonra, birlikte, Miromesnil sokağına, madam Bourdieu'nün evine gitmeğe karar verdiler.

Tesadüf, perşembe, Beauchênie'in fabrikasında bir harman makinesi görmek üzere Paris'e gelmiş olan Mathieu, saat iki sularında yaya olarak Boétie sokağından, yavaş yavaş geçtiği sırada, elinde, sicimle sımsıkı bağlanmış bir küçük paket taşıyan Cécile Moineaud'ya rasgeldi. Cécile, yirmi birine basmak üzereydi. Vücudu hâlâ narindi, ameliyat olduğundan beri gayet solgun, gayet zayıf olmakla beraber, sıhhatinde ciddî bir bozukluk yoktu. Mathieu, bu kızın çiftlikte geçirdiği ıstıraplı birkaç ay içinde, ona karşı beslediği sevgiyi muhafaza etmiş, sonradan, artık ana olamamanın yeisiyle hıçkırıldığı o korkunç buhran kar-

şısında, bu sevgiye, şefkatle karışık bir acı da eklenmişti. Kız hastaneden çıkar çıkmaz, Mathieu onunla meşgul oldu, küçük ve kolay bir iş aradı, ahbaplarından bir imalâtçının müessesesinde kutu yapıştırmak nevinden mukavva işleri buldu; Cécile'in, biçare narin elleriyle, büyümeden öylece kalmış, çabucak yorulan çocuk elleriyle, yorulmadan yapabileceği biricik iş bu idi. Artık kadınlığı kalmıyalı beri, gören, gelişme anında yarı yolda durmuş bir koca kız sanırdı; bununla beraber, nerede bir çocuk görse, yakalayıp öpmek, okşamak için can atardı. İncecik parmakları çok becerikli olduğu için, küçük kutular yaparak günde iki frank kadar kazanmağa muvaffak oldu. Anasının, babasının evinde çok rahatsızdı, kazancı elinden alınıyordu; onun için, başını sokacağı bir bucak sahibi olmaktan, içinde çok rahat edeceği, itilip sümülmeden mesut yaşıyacağı bir odaya yerleşmesine imkan verecek azıcık parayı bulmaktan başka birşey düşünmez olmuştu. Mathieu, ona lâzım olan bu ufak parayı, günün birinde kendisine vererek, güzel bir sürpriz yapmağı tasarlıyordu.

Neşeli bir eda ile sordu:

— Böyle hızlı hızlı nereye gidiyorsunuz, bakalım?

Cécile, bu tesadüften bir parça şaşalamıştı; sıkılarak önce kaçamaklı bir cevap verdi.

— Şuraya, Miromesnil sokağına, misafirliğe gidiyorum.

Toplu zat, bu işi anlar anlamaz sıvıştığından, Morine yaşıyabilmek için dört buçuk parça eşyasını satmak zorunda kalmış, hastaneden dehşetli korktuğu için, elinde kalan son iki yüz frankla, yine Madam Bourdieu'nün orada, doğum yapabileceğine şükretmişti. Fakat, yakında oradan çıkacaktı, o zaman yine sokak ortasında kalacaktı. Otuz bir yaşında bir kadın için, bu durum pek hoş değildi.

Cécile, sözüne devam etti :

— Bana hiçbir zaman fena muamele etmemiştir. Gittim gördüm, çünkü haline bütün kalbimle acıyorum. Bugün bir parça çikolata götürüyorum... Minimini oğlunu bir görseniz, nurtopu gibi.

Gözleri pırıldadı, muhabbetle güldü, solgun zayıf yüzü neşelendi. Bu eski sallapati yumurcağın, bu Grenelle sokakları şıfıntısının, o insafsız neşter altında, bu kadar ince duygulu bir mahlûk haline, kız çocuğu edasını muhafaza eden, içi titriyerek seven, fazla kuvvetli bir gürültü olsa sırça gibi dağılacak kadar narin, düşkün bir ana haline gelmiş olması şaşılacak şeydi. Ana olmak kabiliyeti yok edilince, analık duygusu kuvvetlenmiş gibiydi.

— Öbür ikisi gibi, bunu da başından atmakta ısrar etmesi ne yazık! Ama, bu sefer, çocuk öyle ağlıyordu ki, meme verdi. Yalnız, şimdilik veriyor, çocuğun, yanı başında açlıktan ölmesini istemediğini söylüyor... İnsanın

bir çocuğu olsun da yanında alıkoymasın, bu alçaklık benim fenama gidiyor. Bunun üzerine, meseleyi çok güzel bir şekilde halletmeği kurmuştum. Annemin, babamın yanından ayrılmak istiyordum, biliyorsunuz. Büyücek bir oda kiraliyacaktım, kızkardeşimle oğlunu yanıma alacaktım. Yaptığım küçük kutuları kesmek, yapıştırmak usullerini ona gösterecektim, üçümüz bir arada gayet mesut yaşıyacaktık... İnsanı tiksindiren şeyler yapmak zorundan kurtulunca, serbest bulunmanın sevinciyle, ne güzel iş çıkaracaktık.

Mathieu:

— Peki, istemedi mi? diye sordu.

— Bana, delisin sen, dedi; pek de yalan değil, öyle ya, daha oda kirasını verecek bir meteliğim bile yok. Ah! bilseniz, bu yüzden ne kadar üzgünüm!

Mathieu, teessürünü belli etmiyordu, aynı sakin tavriyle devam etti:

— Oda, nihayet kiralanabilir. Size yardım edecek bir dost bulursunuz. Yalnız, kızkardeşinizi, çocuğunu yanında alıkoymağa razı edeceğinizden pek şüpheliyim. Çünkü, bu husustaki düşüncelerini biliyorum. Bir mucize ister.

Cécile, uyanık zekâsiyle, dikkatle ona bakıyordu. Dost dediği, kendisi idi. Aman Yarabbi! Acaca bu hülyası gerçekleşiyor muydu? Cesaretle konuştu.

— Size birşey söyleyeceğim, efendim, bize o kadar iyi muamele ediyorsunuz ki, sizden büyük bir lûtufta bulunmanızı rica edeceğim. Hemen şimdi benimle beraber, Norine'i görmeğe gelin. Ona yalnız siz meram anlatabilirsiniz, belki de kandırırsınız... Yavaş yürüyelim, öyle seviniyorum ki, nefesim tıkanıyor!

Mathieu, çok mütehassis olmuş, Cécile'in yanısıra yürümeğe başlamıştı. Miromesnil sokağının köşesini döndüler, doğumevinin merdiveninden çıkarlarken, Mathieu'nün kalbi de çarpıyordu. On sene olmuştu ha? Bütün o eski dehşeti tekrar duyuyordu; efendilerinden, farkına varmadan gebe kalıp bir oğlan doğuran Victoire Coquelet'nin şaşkın, küçük yüzü; kendi babasının gebe bıraktığı Rosine'in, facialı bir zambağı andıran mâsum bakire yüzü; vücudu zina semeresiyle harap, henüz kanlar içinde, kocasının yatağına avdet eden, orada yalan söyleyecek, belki de ölecek olan madam Charlotte'un korkunç hayali gözünün önüne geldi. Sonra, zavallı çocuklar dünyaya gelince, Couteau kadının hayali, fazla yük olan çıkınlar gibi yükletilip indirilen meme çocuklarını taşıyıp götürmeğe daima hazır katil kadının endişe verici hayali beliriyordu. Bütün bunlar, daha dün olmuş gibiydi, çünkü ev hiç değişmemişti, Mathieu, her kattaki odaların kapılarında, aynı yağ lekelerini görür gibi oluyordu.

Üst kattaki odaya girince, Mathieu, oraya bir gün evvel gelmiş olmak intibahı daha

fazla duydu. Oda, püskürme küçük mavi çiçekli griperl duvar kâğıdıyle, tek tek kalmış, fakir otel mobilyasıyle, aynı eski oda idi. O üç tane demir karyola, ikisi yanyana, üçüncüsü çaprazlama olmak üzere, aynı şekilde duruyordu. Karyolalardan birinin üstünde, küçük bir torbanın yanında, kayışları bağlanmış bir bavul duruyordu; bu mütevazî eşyaya, önce dikkat etmedi, fakat bunlar, benzerliği tamamlıyorlardı. Güneş vurmuş pencerelerin karşısında, yüksek, kül rengi duvarın arka tarafında, civar kışlanın hep o borazanları, aynı askerî havayı çalıyorlardı.

Vücudunu bir parça hareket ettirecek kadar kuvvetlenmiş olan Norine, henüz giyinmiş, bozuk yatağına oturmuş, çocuğuna meme veriyordu.

Mathieu'yü tanıyınca :

— O ne? Siz misiniz, mösyö? diye haykırdı. Sizi buraya getirdiği için aferin Cécile'e... Aman, neler oldu, neler oldu! İhtiyarlıyoruz artık.

Mathieu, Norine'i tepeden tınağa muayene ediyordu; onu, gerçek, hayli ihtiyarlanmış buldu, otuzunu geçtikten sonra yaşı belli olmıyan bazı sarışın kadınlar gibi, çabuk solmuştu. Bununla beraber hâlâ şirindi; fazlaca hantallaşmıştı, artık kendini çok koyuvermekten ibaret tasasızlığını hâlâ muhafaza eder görünmekle beraber pek bezgin bir hali vardı.

Cécile, işi çabucak halletmek istedi.

— Al, çikolatayı, dedi... Mösyö Froment'a yolda rasgeldim, öyle iyi adam ki, bana öyle alâka gösterdi ki, senin gelip benimle beraber çalışman için bir oda tutmak istediğimi söyleyince düşüncemi beğenmek lûtfunda bulundu... Şu yavrucağı yanından ayırmamağa seni razı etsin diye bir dakika konuşmak için buraya gelmesini rica ettim. Görüyorsun ya, sana kancıklık etmek niyetinde değiliz, önceden haber veriyorum.

Norine heyecanlandı, kıvrandı, itiraz etti.

— Bu iş de nereden çıktı kuzum? Hayır, hayır, bana eziyet etmeyin, zaten derdim başımdan aşkın!

Mathieu hemen lâkırdıya karıştı, onun yaşına gelince, zevk ve safa içinde hayat sürmenin fena birşey olduğunu, eğer yine sokak hayatına dönerse, gitgide daha derin uçurlara düşeceğini anlattı.

Norine, bu noktada, tıpkı onun gibi düşünüyordu; erkeklerden, artık yalnız sefalet, yalan ve dayak bekliyen, hayal sukutuna uğramış bir kadın edasiyle, fahişelik hayatından, Mathieu'ye acı acı bahsetti. Daha atelyedeyken ahlâkı bozulan, büyük mahallelerdeki sergiilerde gözlerle yenilen yüksek lükse sahibolmak için kendini pahalıya satmağa çalışan, sonra, güzelliklerinin bedeli olarak, erkeklerden aldıkları şey, feci bir aldatılmadan, aksi tesadüfle gebe kalmaktan, soyulmuş olmanın verdiği öfkeyle, baştan attıkları biçare çocuk-

lar peydahlamaktan ibaret kalan Parisli nice güzel işçi kızının kurduğu başına buyruk zengin hayat hülyasının çarpıp darmadağın olduğu acı hakikattı bu. Norine, şimdi, öfkeden kuduruyordu; yiyecek ekmeği, işliyebilecek bir zanaatı, gençliği ve ümidi kalmamıştı. Fakat ne yapabilirdi? İnsan çamura batınca, o çamurun içinde kalmak zorundaydı.

— Aman, artık bu murdar hayattan bıktım. İnsan gençken, çoğu zaman her vakit karını bile doyuramazken, üstelik münasebetsizliğin türlüünü yaparken, hayatı pek hoş, pek eğlenceli sanıyor... Bilmiş olun, artık boynumda sanki bir taş bağlı, bu hayatın içinde gerinceye kadar kalacağım. Zaten, bir kere dalan bir daha kurtulamaz; o hayat beni bekliyor, oraya döneceğim, ta ki bir köşede bulup kaldırdıktan sonra hastanede icabıma bakacakları zamana kadar.

Norine, bu sözleri, elinden kurtulamıyacağı mukadderatı, birdenbire açıkça gören bir kadının haşin enerjisi ile söylemişti. Sonra, hâlâ meme emen çocuğa baktı.

— O bir tarafa gitsin, ben bir tarafa, daha iyi. Biribirimizi rahatsız etmemiş oluruz.

Sesine bir rikkat gelmiş, meyus yüzüne, sonsuz bir halâvet yayılmıştı. Mathieu, şaşırmış, Norine'de, söylemediği yeni bir heyecan sezerek çabucak ilâve etmişti.

— O bir tarafa gitsin ama, ölüme gitmesi için en kısa yol budur, çünkü şimdi emzirmeğe başlamış bulunuyorsunuz.

Norine yine öfkелendi.

— Kabahat bende mi? Ben ona meme vermek istemiyorum. Benim düşüncelerimin neler olduğunu siz biliyorsunuz; madam Bourdieu, bunu getirip zorla kucağıma verdiği zaman kızdım, az daha dövüşecektim. Sonra, ne yapayım, açlıktan öyle viyaklamağa başladı ki; yavrucak, ben meme vermediğim için öyle ıstırap çeker görünüyordu ki, içim götürmedi, bir parçacık emzirdim, ertesi gün devam etmemegi de aklıma koydum. Derken, ertesi gün yine ağladı, yine emzirmek icabetti... Sonunda, ne olduysa bana oldu. Acımadılar, beni çok, çok daha bedbaht ettiler, çünkü öbür ikisini savdığım gibi, bunu da başımdan atmak zorunda kalacağım gün neredeyse gelecek.

Norine'in gözleri yaşardı. Bu, sık sık görülen neviden bir hâdiseydi, çocuğuna bağlanacağı, ondan bir daha ayrılamıyacağı ümidiyle, söylye söylye birkaç gün meme vermeğe razı edilen piç çocuk anneleri hikâyesiydi. Böyle hareket edilmesinin sebebi, daha ziyade, çocuğu kurtarmak arzusudur, ananın kendisinden daha iyi sütnine olamaz; nitekim, Norine, bu his tuzağını insiyakla sezmiş, çırpınmış, böyle bir işin başladıktan sonra bırakılamıyacağını, haklı olarak haykırmıştı. Razi olur olmaz yakayı ele vermişti, kalbini dolduracak olan merhamet, sevgi, ümit yığını altında, bencilliği mağlup olacaktı. Zavallı yavrucak

ağır değildi, ilk memeyi emdiği gün cılız, solgun benizli idi. O günden itibaren, onu her sabah tartmışlardı, ağırlık grafiğini, yatağın ayak ucuna, duvara asmışlardı. Norine, önce, buna pek ehemmiyet vermemişti, arada sırada, kayıtsız bir göz atmıştı. Fakat, münhani yükseldikçe, çocuğun ne kadar faydalandığını açıkca anlattıkça, o da, gitgide artan bir dikkat göstermişti. Münhani, çocuğun bir keyifsizliği yüzünden, birdenbire tekrar aşağılamıştı; o günden itibaren, Norine, tartı saatini dört gözle beklemiş, çizgi yükseliyor mu diye görmek için, hemen kâğıdı kapmağa başlamıştı. Sonra, münhani, devamlı şekilde yükselmeğe tekrar başlayınca, sevincinden gülmüş, hep yukarı doğru çıkan, çocuğunun kurtulduğunu, bütün bu ağırlığı, kazanılan bu kuvveti, kendisinden, kendi sütünden, kendi kanından, kendi etinden aldığını ona söyleyen o incecik çizgiye karşı şiddetli bir ilgi duyar olmuştu. Çocuğunu asıl şimdi dünyaya getiriyordu, nihayet uyanan analık duygusu, onda, bir aşk halinde inkişaf ediyordu.

Mathieu:

— Eğer onu öldürmek niyetindeyseniz, kucağınızdan bırakın, yeter, dedi. Bakın şuna, nasıl iştah ile emiyor, yavrucak!

Gerçek, canla başla meme emiyordu. Norine, o zaman, hıçkırarak ağlamağa başladı.

— Yarabbi sen bilirsin! İşte yine beni üzmeğe başladınız... Şimdi, bunu başımdan atar-

sam seve seve mi atacağım zannediyorsunuz? Geceleyin düşündüğüm zaman beni ağlatan şeyleri size anlatmağa mecbur ediyorsunuz. Ben hiç fena insan değilim, biliyorsunuz değil mi? Bu çocuğu gelip alacakları zaman, yüreğimi parçalıyacaklar, anlıyorum... Alın bakalım, bunu bana söylettiniz işte, ikiniz de memnun oldunuz mu? Beni bu hale koydunuz da sanki bir iş yaptınız; öyle ya, kimsenin elinden birşey gelmez, bunun gideceği yere gitmesi lâzım; ben de, kismetimde olan süpürge sopasını yemek için tekrar sürüye katılacağım!

Cécile de ağlıyarak ona sarıldı, çocuğu öptü, hülyasını yeniden anlatmağa koyuldu; içini cennet gibi, sonsuz zevklerle dolu gördüğü güzel bir odada, üçü bir arada nasıl mesut olacaklarını uzun uzun izah etti. Küçük kutuları kesmek, yapıştırmak zor bir iş değildi. Norine bu işi öğrenince gayretli olduğu için belki üç frank bile kazanacaktı. İkisi bir arada kazanacakları beş frank servet değil miydi? Çocuğunu büyüteceklerdi, bütün çirkin şeyler bitecekti, unutulacaktı. Norine, gitgide daha bezgin, razı olmağa başlıyor, artık, olmaz demiyordu.

— Sersem ettiniz beni, artık bilmem, nasıl isterseniz öyle yapın... Sevgili yavrumu yanımda alıkoymak, benim için, tabii büyük bir saadet olur.

Cécile, son derece sevinç içinde, ellerini çırpı; Mathieu de, gayet müteessir olmuştu, yalnız şu derin mânalı sözü söyledi.

— Siz onu kurtardınız, o da sizi kurtarıyor.

Fakat tam o sırada, içeriye, upuzun, kara kuru, sert suratlı, donuk gözlü, dudakları renksiz bir kadın girdi. Mathieu, bu yarı buçuk yontulmuş uzun keresteyi, bu kalçasız, göğüssüz, yamyassı vücudu nerede görmüştü acaba? Birdenbire tanıdı, hayret içinde kaldı; bu, İngiliz kadını Amy idi; aradan on sene geçtiği halde, Mathieu onu, aynı yaşta, aynı fistanla, tıpkı eskisi gibi buluyordu; karnındaki yükten kurtulmak için geldiği memleketin dilini dahi bilmiyen, aynı yabancı fütursuzluğunu taşıyordu. Şimdi, Mathieu, Nörine'in yanındaki karyolanın üstünde duran, kayışları bağlanmış bavulla küçük çantayı bile tanıyordu. Amy, bu doğum evinde, bu sefer dördüncü defa olarak çocuk doğurmuştu; ilkinde olduğu gibi bu dördüncü seferde de, günün birinde, doğum gününden bir hafta evvel haber vermeden çıka gelmişti; üç hafta yattıktan sonra, çocuğu, Çocuk Esirgeme Kurumuna göndererek gözden kaybettikten sonra, geldiği vapura tekrar binip, rahat rahat memleketine dönüyordu.

Hafif yükünü alıp gideceği sırada, Norine :

— Aşağıda hesap gördünüz de gidiyor musunuz ? dedi. Öyleyse beni öpün, çocuğumu da öpün.

İngiliz kadını, yavrunun çıplak tepesini, bu çok ılık ve çok yumuşak körpe tenden işkillenerek, dudağının uciyle öptü, Norine, bunun üzerine :

— Hayırlı yolculuk, dedi.

— Yes... Bonjur, bonjur. .

Kadın, içinde ısıt ap çektiği odaya son bir defa bile bakmadan, çıktı gitti. Mathieu, hiç de aşk için yaratılmamış olan, karnındaki yükten kurtulmak için, muayyen zamanlarda, bir vapurla Fransa'ya gelip bir vapurla dönen bu kazık karının karşısında, yine o eski şaşkınlığı duyuyordu. Bu kadın, hem de ne çeşit münasebetlerle peydahladığı çocuklar doğuyordu, Yarabbi! Ne fütursuz bir katı yüreklilikle hareket ediyor, giderken zerre kadar teessür duymuyor, başından attığı çocuğu zerre kadar aklına getirmiyordu!

O çıkıp gittikten sonra, Norine:

— Yarım düzüneyi boyliyacak, diye ilâve etti. Gelip bizim memleketimizde çocuk doğurduğu halde, Fransızca'yı bile öğrenmiyor; İngiltere'de ne iş yaptığını sordum sordum, ağzından dört kelime lâf alamadım. Eğer, dedikleri gibi, bir manastıdaysa, bu da ispat ediyor ki, insan kötülük yapacak olduktan sonra her tarafta yapabiliyormuş... İşte asıl bunun çocuk emzirmeğe ihtiyacı var, tek, bir çocuğu olsun da, böyle ikide bir gemi yolculuğuna çıkmasın diye!

Şimdi gülüyordu, mesuttu, göğsünden ağır bir yük kalkmıştı. İnadetti, kalkmak, çocuğu kucağında aşağı inmek, kızkardeşiyle dostları olan bu misafiri birinci kata kadar selâmlamak istedi.

Yarım saatten beri, Constance'la madam Angel'in, madam Bourdieu ile bir odaya kapanmışlar, önemli bir müzakereye dalmışlardı. Constance adını söylemekten kaçınmış, sadece, nazik durumda bulunan bir ahabına hatır için refakat eden bir dost rolü oynamıştı. Fakat, ebe kadın, kendisine bir sürü acayip sualler soran bu çok meraklı madamın ileride müşteri olabileceğini mesleki icabı sahibolduğu sezış kabiliyetiyle tahmin ediyordu. Ebe kadın, madam Angel'in ümitsiz ısrarlarından usanıp, onu aldaticı ümitlerle bundan daha fazla oyalıyamıyacağını anlıyarak her türlü tedavinin galiba boş olduğunu söyleyince, odada hazin bir sahne geçmişti. Zavallı kadın, kısırlığına hüngür hüngür ağlama başlamış, Constance da bu yaşta böyle bir şey olabilmesini hayret ve korku ile karşılamış, itiraz etmiş, izahat istemişti. Bunun üzerine, madam Bourdieu, kendi usulünü methetmiş, olağan üstü vakalar anlatmış, yaşları elliden fazla iki madamın, kendi sayesinde gebe kaldıklarını söylemişti. Allaha şükür kısırların çoğu tedavi edilebiliyordu, onda sekiz başarı kazanıyordu, âciz kaldığını itiraf etmesi için gerçekten seyrek görülür ihtilâtlarla karşılaşması lâzımdı.

Madam Angelin, bu sayısı az lânetliler arasında bulunmanın acısıyla, daha fazla ağlamağa başladı. Constance, onu teselli edeceğim diye boşu boşuna uğraştı; ebe kadına bu danışma sonunda kendi yüreği pek rahat etmişti. Demek ki elli yaşında bile insanın çocuğn olabiliyordu. Eğer nedamet getirirse daha on sene vakti vardı. Sonra, merhametli davranıp arkadaşını aldatmağa devam etmesi için ebe kadına işaretlerle yalvarmıştı.

Onun için, kalkıp giderlerken, madam Bourdieu koyduğu fena teşhisi tamir etmek istedi. Kırk iki yaşındaydı, şişmanlamıştı, işlerinin yolunda gitmesine çok yardım eden, nesheli, testekerlek yüzü hiç değişmemişti. Hoş görünmek isteğiyle :

— Bilmiş olun, madam, dedi. Sizin vücudunuzun yapısı düzünelerle çocuk doğurmağa müsait. Herhalde arayı çok fazla uzatınız, rahim tılandı; bir tereddiden şüphe ediyorum. Fakat demin hata ettim, insan, hiçbir zaman kendini mağlûp farz etmemeli. Şimdi, bir de elektriği tecrübe etmek fikrindeyim... Siz bana bir kere daha gelin.

O sırada, Mathieu ile Cécile henüz merdiven başında, Norine'le hararetli hararetli konuşuyorlardı; çocuk, annesinin kucağında, bir küçük İsa gibi uyuya kalmıştı. Üçü, derhal bir oda kiralamağı kararlaştırmakla meşgullerken, Constance'la madam Angelin gözüktiler. Mathieu'ye o iki kızın yanında orada

rasgeline öyle şaşılar ki, görmerneziğe geldiler. Fakat Constance, hâfızasını işletince, Norine'i birdenbire tanıdı, Mathieu'nün, on sene evvel, kocasına vasıtalık ettiğini bilmiyor, değildi. Bu hatırlayış onu isyana sevketti, çılgınca hayallere kapıldı.

Mathieu'nün bu evde ne işi vardı? Bu kızın yine kucağında tuttuğu çocuk kimdendi? Şimdi mazideki çocuğun hayali dirilmişti, Constance, tıpkı bu çocuk gibi, onu da kundaktaki haliyle sanki görüyordu. İkisini birbirine karıştırdı, orada, gözünün önünde duran çocuğun aynı çocuk olup olmadığını ayırtedemedi. O zaman, madam Bourdieu'nin verdiği tatlı ümitlerin neşesi tamamiyle söndü, Constance, vücudunu ürperten soğuk temasın nereden geldiğini bilemeden, bir müddettir etrafında hissettiği o müphem facialarla kirlenmiş ve tehdidedilmiş gibi, utançlı, öfkeli, yürüdü gitti.

Mathieu, yüzü peçe ile örtülü madam Beauchêne'i Norine'in de cécile'in de tanımadığını anlayınca sükûnetle konuşmağa devam etti, Norine'e çocuğunu yanında alıkoymak ve emzirmek istediğine göre, içtimai yardım dairesinden bir beşik, bir kundak tedarik etmeğe çalışacağını, bir de acele yardım sağlayacağını izah etti. Sonra, en az bir sene müddetle, ayda otuz franga kadar gelir temin edecekti Kiralamağı kararlaştırdıkları odada geçirecekleri üçüzlü hayatın hele başlangıcında, bu, iki kızkardeş için, kuvvetli bir yardım olacaktı. Oda eşyası-

nın tedarikiyle yerleşmeleri için yapılacak ilk masrafları karşılamayı kendi üzerine alacağını da ilâve edince, Norine onu kucaklamak istedi.

— İyi kalbli insan böyle olur işte, dedi. Sizin gibi bir adam, ötekilerin fenalığını bana bir parça unutturuyor... Yavrumu siz de öpün, uğur getirirsiniz!

Mathieu, Beauchêne fabrikasına gidiyordu; Boëtie sokağına vardıkları zaman, bir' araba tutmayı düşündü, Cécile'i babasının evine kadar götürmeği teklif etti; nasıl olsa kendisi de onun oturduğu mahalleye gidecekti. Fakat Cécile, önce Caroline sokağına gidip kızkardeşi Euphrasie'ye uğrıyacağını söyledi. O sokak da gideceği yere yakındı, onun için, Mathieu, kızı yine arabaya bindirdi, kızkardeşinin kapısında indireceğini söyledi.

Cécile, arabada, öyle şaşkındı, hülyasının nihayet gerçekleşmesinden dolayı öyle mesuttu ki, Mathieu'ye nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu. Gözleri nemli idi, hem gülüyor, hem ağlıyordu.

— Ama, mösyö, dedi, annemin babamın evinden ayrıldığım için bu kadar seviniyorum diye beni fena bir kız zannetmeyin Babam, fabrikada, elinden geldiği kadar çalışıyor, mükâfatını gördüğü yok. Annemin pek fazla çalışacak kuvveti yok, ama, o da evde çalışabildiği kadar çalışıyor. Victor askerden döndükten sonra evlendi, onun da çocukları oldu, galiba besliyebileceğinden fazla da çocuğu

olacak. Çünkü, alayda çalışmak zevkını kaybetmiş gibi görüyorum. Asıl habisi de benim küçüğüm olan o tembel Irma. Çok şirin, çok narin çocuk, belki de her zaman hasta da ondan. Annem, onun da No'ine gibi kötü yola sapmasından korkuyordu, hatırlıyorsunuz değil mi? Ama, hiç de öyle olmadı, işini yoluna koymasını bilen içimizde bir o olacak, bir posta memuriyle evlenecek, saçının bir telini bile öptürmeden kendini çılgınca sevdirmesini bildi. Şimdi, evde, Alfred'le beraber, bir ben kalıyorum. Ooo! Alfred, gerçekten haydudun biri. Doğrusu bu, ne yalan söyleyeyim. Geçen gün hırsızlık etmiş, komiserin elinden kurtarıncaya kadar hayli zahmet çektik. Annem de, inadına ona düşkün, hem öyle ki, bütün kazancımı elimden alıyor da ses çıkarmıyor. Yok, yok! Artık bıktım; hem zaten, seni döverim, seni öldürürüm diye tehdid ediyor, beni müthiş korkutuyor; çünkü biliyor, ameliyat olduğumdan beri, fazlaca bir gürüllü duysam baygınlık geçiriyorum. Esasen mademki ne annemin ne babamın bana ihtiyaçları yok, onlardan ayrı, rahat rahat yaşamak istemekte mazurum, pekâlâ... Hakkımdır değil mi efendim?

Sonra, kızkardeşi Euphrasie'den bahsetti:

— Ah, zavallı ablacığım, ameliyattan sonra, ne hale geldi, bilseniz!... Yine ben neyse, ömrümde çocuk doğuramamak faciasından başka, pek fazla şikâyetim yok. Görüyorsu-

nuz, ayaktayım, güçlü kuvvetli değilim ama, oldukça sağlamım. Bel ağrıları da bir daha gelmedi. Fakat, şurada, ensemde, bazen o şiddetli ağrıyı hâlâ duyuyorum, bir de midem-dem boğazıma doğru bir şey yükseliyor, nefesimi tıkıyor... Dayanabiliyorum; zavallı Euphrasie'nin düştüğü acıklı hâlin yanında bu, âdeta nimet. Tasavvur edemezsiniz, ne feci bir haldeler, aile hayatı bu yüzden berbat oldu, kocası, yemeği pişiren, üç çocuğa bakan bir başka kadınla beraber aynı odada yatıp kalkıyor, Euphrasie, yirmi yaş ihtiyarladı, vücudu pelte gibi gevşedi, bir süpürge bile vuramıyor... Görülecek şey, insanın tüyleri ürperiyor.

Bir müddet sustu, araba Caroline sokağına yaklaşırken, ilâve etti:

— Gelip görmek ister misiniz? Gönlünü alacak bir iki güzel söz söylerdiniz... Gelirseniz benim için iyi olur, çünkü oraya can sıkıcı bir iş için gidiyorum. Hiç değilse, beş on para kazansın diye, benim gibi, küçük kutular yapacak kadar takat bulur sanmıştım; ama, bir aydan fazladır, verdiğim işi öylece yanında tutuyor; gerçekten beceremiycekse, geri almak zorunda kalacağım.

Mathieu, birlikte gelmeğe razı oldu. Yukarı çıkıp odaya girdikleri zaman, ömründe rasgelmediği en acıklı, en korku bir manzarayla karşılaştı.

İçinde yatılıp kalkılan, yemek yenilen bu biricik odanın ortasında, bir hasır iskemlede Euphrasie oturuyordu; pek pek otuz yaşında olduğu halde, elli yaşında, ihtiyar kadın sanılırdı; öyle zayıflamış, öyle bitmişti ki, usaresi çekilip ağacında kuruyuveren yemişlere benziyordu. Dişleri dökülmüştü, başında tek tük ak saçlardan başka saçı kalmamıştı. Fakat, bu vakitsiz ihtiyarlığın asıl bariz tarafı, adale kuvvetlerinin inanılmıyacak derecede kaybolması, iradenin, enerjisinin, hareket kabiliyetinin âdeta tamamıyla mahvolmuş bulunması idi; öyle ki, Euphrasie, artık günlerce, aylâk, sersem, parmağını kımıldatmayı bile canı istemedi, öylece oturuyordu.

Cécile, fabrikanın eski başressamı mösyö Froment diye Mathieu'nün adını söyleyince onu tanımadı bile. Artık hiçbir şeye karşı ilgi duymuyordu. Arkasından, kızkardeşi, ziyaretinin sebebini söyleyip, kendisine vermiş olduğu işi geri isteyince, sonsuz bir yorgunluk ifade eden el hareketiyle cevap verdi:

— Ne yapayım? O ufacık mukavva parçalarını yapıştırmak çok uzun iş. Yapamıyorum, ter içinde kalıyorum.

Orada, üç çucuğa tereyağlı ekmek dilimleri dağıtarak akşam kahvaltısı yedirmekle meşgul şişman bir kadın, bunun üzerine, sükûnetle ve hâkim bir eda ile lâfa karıştı.

— O işi alıp götürürseniz, iyi olur, matmazel Cécile. Kızkardeşiniz içinden çıkamaz.

mıyacak. Sonra kirlenecek, geri almayacaklar.

Bu kadın, madam Joseph isminde, kırk yaşında bir dul kadındı; o mahalledeki evlere işe giderdi; Euphrasie'nin kocası Auguste Bénard, karısı bir çocuğun ayakkabısını giydi-remiyecek, bir çorba pişiremiyecek, hattâ bir süperge vuramıyacak kadar takatsız kalınca, önce, ev işlerini görsün diye, sabahları iki saat gelmesi için bu kadına rica etmişti. İlk günler, Euphrasie evine böyle yabancı bir kadın girmesine şiddetle muhalefet etmişti; artık tatmin edemediği o temizlik merakı yüzünden rahatsız oluyor, mücadele ediyor, öfkeleniyordu. Sonra, vücutça düşkünlüğü arttıkça, o yabancı kadının, yavaş yavaş kendi yerini almasına katlanmak zorunda kalmıştı. İhtiyaçların en kısa yoldan giderildiği fakir aile evlerinde olduğu gibi, tabii, madam Joseph, Euphrasie'nin elinden herşeyini, çocukların yanında da, kocasının yanında da yerini almakta gecikmemişti. Sakat kadın, geçici bir uyanıklıktan sonra, kudretsizliğiyle beraber yine mevcut kalan müthiş kıskançlığına rağmen, kocasına kadınlık edemiyecek derecede düşkün hale gelmişti. Orada hazır bir başka kadın bulunca, Bénard, perhiz etmek elinden gelmiyen bu koca herif, kötü niyet beslemekten, tabii bir şekilde ondan faydalanıvermişti. Önce müthiş kavgalar olmuştu, nihayet, günün birinde, biçare kısır kadın, kekeliyerek,

titriyerek, yeryüzünden adı silinmiş bir ihtiyar kadın gibi, şaşkın bir tevekkül göstermek zorunda kalmıştı. Sonra, yatağını kendiliğinden onlara bırakmış, korkudan, ve düşük halle gelmiş bir hayvan gibi saklanmak isteğiyle, eskiden iki kızının yattığı karanlık aralığa sığınmış, çocukları yedek analarının yanında yatırtmıştı. Benard'ın da, madam Joseph'in de aslında fena kalbli insanlar olmadığı şununla da pekâlâ sabitti ki, Euphrasie lüzumsuz, fuzuli hale gelmiş olmasına rağmen, onu yanlarında tutuyorlar, birçoklarının yapacağı gibi, sokağa atmıyorlardı..

Odanın içinde telâşlı telâşlı dolaşırken, iskemleye çarpmamak için hep yanından sıyrılıp geçmek zorunda kalan şişman kadın, birdenbire:

— Bak, yine odanın ortasında oturuyorsunuz; dedi. Ne tuhaf şey, bir köşeye çekilemiyormusunuz!... Auguste saat dörtte kahvaltıya gelecek, peyniriyle şarap bardağını sofrada bulamazsa canı sıkılır.

Euphrasie, hiçbir şey söylemeden, endişe ile, sendeliyerek kalktı, bin zahmetle iskemlesini bir parça geriye, masanın yanına çekti. Sonra, oturdu, gayet mecalsiz bir halde, kendini tekrar bıraktı.

Madam Joseph, peyniri sofraya getirdiği sırada, civar bir yapı yerinde çalışan Bénard da çıkageldi. Hep aynı güler yüzlü, tombul genç adamdı; baldızına takıldı, Mathieu ile

çok terbiyeli konuştu, zavallı karısının haliyle ilgilenmesine teşekkür etti.

— Kabahat onun değil, efendim, her zaman söylüyorum, dedi. Asıl suçlular, bana haber bile vermeden içinin bütün âzalarını çıkaran o haydutlar. Bir sene müddetle, iyileşti sandık, sonra, bakın ne hale geldi. Kocası, çocukları olan bir kadının böyle berbadedilmesine göz yumulmamalı, hele, geliri gideri yoksa... Cécile'e ne yaptılar biliyorsunuz. Bir tane daha var ki, adam akıllı icabına baktılar, bir baron karısı, tanıyacaksınız, karımı görmek için geçen gün buraya geldi. Tanımadım, ne güzel kadındı, müthiş bir şey, yüz yaşında görünüyor... Bu adamları, bize yaptıkları fenalıktan dolayı hapse almalı derim ben.

Masanın başına oturmak istediği zaman, hep o sersem ve endişeli hali üstünde, gözleriyle kendisini takibeden Euphrasie'nin iskemlesine o da çarptı.

— Yine ayaklarımın dibinde dolaşıyorsun! Ne yapıyorsun da insan hep seninle karşılaşır böyle?... Haydi, biraz açıl da yer ver bakalım.

Hali pek korkunç değildi. Fakat Euphrasie, vücudunu kırıp dökecek bir dayak tehdidi karşısında kalmış gibi, çocukça bir korkuya kapılarak titremeğe başladı. Bu defa, iskemlesini, yattığı karanlık aralığa kadar çekecek takat buldu. Aralığın kapısı açıktı; oraya sı-

ğındı, karanlıkta oturdu, incelmış, loşluğa karışmış, belli belirsiz bir insan şekli halinde, daha yıllarca ve yıllarca ölmeyecek çok ihtiyar bir nine manzarası aldı.

Eskiden ablasıyla, sonradan kocasıyla da-
ima kavga eden bu öfkeci, haşın ve geçimsiz
kadının kötü ahlâkını hatırladığı için, bu ihti-
yar kadın korkusu, korkudan titriyen bu ka-
dın itaatı, Mathieu'nün yüreğine pek dokundu.
Euphrasie, uzun zaman, kocasına dehşet sal-
mış, tırnaklarını göstermiş, onu her hevesine
ram etmişti; şimdi, tek öfkeli söz söylense,
korkudan kendisi titiyordu. Kadın; irade,
emek, hayat yaratan mahlûk, karılık ve ana-
lık vazifeleriyle beraber yok olmuştu. Cinsiyet
mahvedilince, ortada kala kala bu paçavra
kalıyordu. Üstelik, bu ameliyat geçirmiş kadın,
tıp tarihine, Gaude'un başarılarından, mucize-
lerinden biri olarak geçiyordu; Gaude, evli,
namuskâr bir işçi olan bu kadını, muhakkak
bir ölümden kurtarmış, daha sıhhatli, daha
gülbüz bir halde kocasına ve çocuklarına iade
etmiş olmakla övünüyordu! Bu muvaffakiyetli
parlak ameliyatların gerçek neticeleri hakkında
hüküm vermek için beklemekte Boutan ne
kadar haklı idi!

Cécile, bu bozulmuş aile yuvasında yine
de gelişip duran üç çocuğu, o ateşli sevgisiyle
öptü. Cözleri yaşıyordu; madam Joseph,
mukavva işini iade edince, Mathieu'yu da sü-
rükledi, çıktı, gitti. Sokağa çıktıkları zaman:

— Zahmet etmeyin mözyö Froment, dedi, belki de yaya döneceğim... Ne feci şey! Lûtfen alâkadar olacağınızı söylediğiniz gürültüsüz, patırdısız odada, rahat rahat oturacağız demiyor muydum ben size?

Mathieu, fabrikaya gidince dosdoğru atelyelere girdi, aylarca evvel ısmarladığı harman makinesi hakkında hiç malûmat alamadı. Patronun oğlu mösyö Maurice bir iş takibi için sokağa çıktığından, kendisine hiç kimsenin ceyap veremeyeceğini söylediler; üstelik, patronun kendisi de, bir haftadır gözükmemişti. Nihayet, Beauchêne'in seyahatten döndüğünü, tam da o sırada eve geldiğini, yukarıda madamın yanında bulunması icabettiğini öğrendi. Bunun üzerine, Beauchêne'lerle görüşmeğe karar verdi; bu kararı vermesine sebep, harman makinesi meselesinden ziyade, yüreğine dert olan bir işin halli, ikizlerden Blaise'in müesseseye girmesiydi. On dokuz yaşında olan büyük oğlu, liseden çıktıktan sonra hemen evlenecek, çocukluğundan beri devam eden bir aşk macerası sonunda, parasız bir genç kız olan Charlette Desvignes'i alacaktı. Annesiyle babası, rikkate gelmişler çocukta, vaktiyle kendilerinin de yaptıkları kutsal tedbirsizliğin aynını gördükleri için, onu meyas etmek istememişlerdi. Fakat, hemen evlendirebilmek için, evvelâ bir işe yerleştirmek lâzımdı. Öbür ikiz Denis, özel bir okula girmiş, Beauchêne de, mesele kendisine haber verilin-

ce, Blaise'i yanına almayı memnurlukla teklif etmişti. İyi kuzenlerim dediği Mathieu ile Marianne'ın gitgide artan servetlerine karşı beslediği takdirkârlığı böylece göstereceğinden dolayı memnundu.

Constance'ın küçük sarı salonuna kabul edilen Mathieu onu, ebe dönüşü, madam Angelin'le birlikte çay içmekle meşgul buldu. Beauchêne'in beklenmedik zamanda dönüp gelişi, herhalde hazin hazin dertleşmelerini yarıda bırakmış, canlarını sıkıyordu. Beauchêne, kaldırım tesadüflerinden doğan, her zamanki pembe ten iptilâlarından biriyle, kısa bir seyahati bahane edip yine zamparalığa gitmiş, oradan dönüyordu; hâlâ bir parça sarhoştur, dili dolaşıyordu, gözleri yorgun ve hummalı, bir sürü yalanla kadınların başını şişiriyor, utanmadan, yaşama zevkını kusuyordu.

— Aman, azizim, diye haykırdı, madamlara Amiens'den nönüşümü anlatıyordum... Orada harikulâde ördekli börek yapıyorlar.

Sonra, Mathieu, Blaise'den bahsedince, Beauchêne dostluk tezahürleriyle çarpındı; bu iş kararlaştırmış bir işti, delikanlıyı ona getireceklerdi, önce, müessesenin mekanizmasını kavrasın diye, Morange'ın yanına verecekti. Bunları söylerken, bir yandan da soluyor, tükürüyor, orospuların yanında üstüne sinen o tütün, alkol ve teke kokusunu etrafa saçıyordu; karısı, herkesin yanındayken, âdeti olduğu üzere, ona bakarak muhabbetle gü-

lümsemekle beraber, madam Angelin başını öteye çevirdikçe, arasıra, son derece tiksinti dolu, meyus nazarlar fırlatıyordu. Beauchêne, fazla konuşmağa devam ederek harman makinesinin yapısı ne dereceye kadar ilerlediğini bimeddiği itirafında bulununca, Mathieu, Constance'ın, endişe ile kulak kabarttığını gördü. Blaise'in müesseseseye girmesi meselesi onu zaten tasalandırmıştı; şimdi, kocasının, fabrika işlerinden habersiz görünüşü karşısında üzülmüyordu; sonra, Morine yine gözünün önüne geliyor, çocuğun canlı hâtırası, bu iki kişi arasında herhangi bir yeni anlaşma bulunması ihtimaliyle onu korkutuyordu. Bunu tahmin eden Mathieu, Cécile'e tesadüfünü, sonra Euphrasie'yi ziyaretini anlatarak Gaude'ün yaptığı ameliyatların parlak neticelerini anlatmağa koyuldu. Beauchêne pek hararetlendi, kuzenini, kendilerine anlatmağa zorladığı nazik tafsilattan pek zevk alır göründü ise de, kadınlar ürperdiler. Derken, Constance birdenbire bir kurtuluş avazesi fırlattı.

— Hah! Maurice geldi!

Oğlu sokaktan geliyordu; Constance'ın, şimdi, bütün sevgisini, bütün gururunu bağladığı, biricik tapınağı o idi; yarın hükümdar olacak, batmakta olan ülkeyi kurtaracak, anasını şeref mevkiine oturtup yükseltecek veliaht o idi; oğlunu, güzel, büyük, kuvvetli, mäsallardaki şövalyeler gibi, daha on dokuz yaşındayken mağlûp olmaz görüyordu. Maurice,

babasının kötü şartlarla giriştiği, cansıkıcı bir işi kârlı bir uzlaşma ile hallettiğini söyleyince, Constance, onu, zararları tamir eder, başarılar kazanır durumda gördü. Sonra, harman makinesinin hafta sonundan evvel teslim edileceğini vadettiğini işitince, büsbütün koltukları kabardı.

— Yavrucuğum, bir fincan çay içsene. Kafanı çok yoruyorsun, çay iyi gelir.

Maurice, çay içmeğe razı oldu. Sonra, şen bir eda ile :

— Haberin var mı, demincek Rivoli sokağında, az kalsın bir omnibüsün altında kalıyordum, dedi.

Constance'ın benzi kül gibi oldu, fincan elinden fırladı. Aman Yarabbi! Saadeti bir kazanın bazicesi mi idi? O müthiş tehdidi; onu ta iliklerine kadar donduran, nereden geldiğini bilmediği o soğuk teması bir kere daha duymuştu.

Beauchêne, gülerek :

— Budalalık etme canım, dedi, omnibüs onu değil, o omnibüsü ezmiş, baksana mace-rayı anlatıyor işte... Ah! Maurice'ciğim çok acayip bir annem var. Görüyorsun ya, ben seni nasıl sağlam yapılı yetiştirdiğimi bildiğim için yüreğim rahat.

O gün, madam Angelin, Jeanville'e, Mathieu ile birlikte döndü. İkisi yalnız bulundukları vagonda, görünür bir sebebi olmadan, kadıncağızın gözlerinden yine yaş geldi. Özür

diledi, rüya görür gibi, sayıklarcasına mırıldandı:

— İnsanın bir çocuğu olur da onu kaybederse, müthiş bir acıdır elbette bu. Ama, ne de olsa, doğmuştur, büyümüştür, senelerce, çocuk sahibi olmanın eşsiz, sonsuz zevkı tadılmıştır. Fakat, çocuk olmaması, hiç, hiç olmaması... Ah! Bu yokluktansa, acıya, mateme, herşeye razıyım!

Mathieu ile Marianne, Chantebled'de, temel kuruyorlar, hayat yaratıyorlar, döl yetiştiriyorlardı. Aradan geçen iki sene içinde, varlıklarının ta kendisi demek olan, zevkleri ve kuvvetleri demek olan aileyi ve bereketli toprağı mütemadiyen çoğaltmak faaliyetiyle, hayatın ölümle ezelî savaşında, yine zafere eriştiler... Arzu, alev gibi yakıcı, gelip geçiyor, o ilâhî arzu, sevmekte, iyi olmakta, sıhhatli olmaktaki kudretleri sayesinde onları bereketlendiriyordu; azimleri, faaliyet istekleri, lüzumlu olan, dünyanın yapıcısı ve düzencisi emeği sarfetmek hususundaki sakin gayretleri üst tarafını tınamlıyo du. Fakat bu iki sene zarfında, zaferi, ancak sürekli bir savaşla elde edebildiler. Bununla beraber, toprak kazancı, malikânenin bütün sahasına yayıldıkça, bu zafer, gitgide daha etraflı ve emin hale geliyordu. İlk zamanlardaki sürekli endişeler kalmamıştı, artık işi tam muhakeme ile, tam hakkaniyetle idare etmek gerekiyordu. Şimalde, yayla kısmında, Mareuil çifliğinden Lillebonne çifliğine kadar

olan bütün topraklar tamamen alınmıştı, tek bir kuru parçası yoktu ki, onlara ait olmasın; aşağı yukarı iki yüz hektar olan bu geniş parça, civardaki ekilmiş topraklara, buğdayların dalgalı ummanına, asırlık ağaçlarla dolu, şahane bir bahçe ilâve ediyordu. Mathieu, muayyen zamanlardaki ağaç kesimleri dışında, burayı sırf güzellik için, boşu boşuna muhafaza etmeğe lüzum görmediğinden, otlak haline getirilen geniş meydanlıkları, yollarla birleştirmegi düşünmüştü; davarları o'aya salıverdiler, çok başarılı bir hayvan üretme işi başladı. Hayat arttı, bu yüzlerce hayvanla çoğaldı, derken ulu ağaçların arasından dışarıya taşı. Yeni bir bereket hamlesi oldu, ahırlar on misline çıkarıldı, ağıllar yapıldı, arabalar dolusu gübre toprakları muazzam bir verimlilikle besledi. Çocuklar, daha başka çocuklar doğabilirdi. Süt sel gibi akıyordu, onları giydirmek ve beslemek için sürüler hazır. Olgun mahsullerin yanı sıra, korular gölgelerini seriyorlar, çiy güneşin altında, kendi gölgelerinde filizlenen ezeli tohumlarla ürperiyorlardı. Ülkenin tam olması için, satın alınacak bir tek parça, doğudaki son kumluk yamaçlar kalmıştı. Bu, bütün eski göz yaşlarını, ilk yıllarının bütün acı tasalarını telâfi ediyordu.

Mathieu, toprak kazancını tamamlarken, Marianne da, bu iki sene içinde, ilk çocuğunu evlendirmek sevincini tattı. Kendisi de gebeydi,

tekrar doğurmak üzereydi. Özlü toprak gibi kendi böğründen çıkan tohumun da kendisi gibi hayat yaratacağı olgunluk günlerinde bile bereketliliğini muhafaza ediyordu. Kendisi on dokuz yaşında olan Blaise'in, on sekiz yaşında çok güzel bir kızla evlenişi, ikisi de on iki yaşındalarken, Çhantebled'in çiçekli patikalarda doğan, çiçek kadar taze bu sevda macerası sonsuz bir ümit kaynağı, lâtif bir bayram oldu. Öbür sekiz çocuk da düğünde hazırıldı. Büyük kardeş olan Denis, Ambroise, Gervais, tahsillerini bitiriyorlardı; büyük kız Rose'ua, sıhhatli, güzel, neşeli bir kadın olacağı, on dört yaşındayken anlaşılıyordu; sonra hâlâ çocuk olan Claire, liseye henüz giren Grégoire, nihayet iki miniminiler, Louise'le Madeleine, oradaydılar. Bu neşeli sürünün büyük ağabeylerini belediye dairesine götürüşünü görmek için, civar kasabalardan, meraklı insanlar koşup gelmişlerdi. Çiçeklerle, bahar tazeliğinde tenlerle, çok parlak bir alay oldu, bütün yürekler rikkate geldi. Zaten, tatil günleri, bütün aile, kafile halinde bir kasaba pazarına giderken, yollarda, saçları rüzgârla uçuşan, kahkahaları etrafı çınlatan, arabalı, atlı, bisikletli öyle bir kalabalık teşkil ederdi ki, bu güzel manzarayı seyretmek için, yoldan geçenler durup bakarlardı. Bu yolcular, "Bak, sürü geçiyor!,, diye onlara takılırlar, sanki, iki senede bir, bir çocuk daha doğmağa başlıyalı beri, hiçbir şeyin bu aileye karşı duramı-

yacağını, memleketin, bileklerinin hakkı olarak onlara ait olduğunu söylemek istiyorlardı. Böyle bir neşeye, çoğalan, ufku kaplıyan bu neşeye, bu sıhhate, bu kuvvete, artık bütün memleket ortak oluyordu. Bu defa, o iki seneden sonra, Marianne, onuncu çocuğu olarak yine bir kız doğurdu, adını Marguerite koydular. Doğum iyi geçti, yalnız, sonradan, ateşler geldi, süt düğümlendi, merak ettiler; Marianne, son çocuğunu bütün ötekiler gibi emzirememek korkusuyla bir an yeise kapıldı. Mathieu, karısını, kucağında o sevgili küçük Marguerite'le birlikte, ayakta gülümser görünce, candan kucaklıyarak öptü, bütün üzüntüleri, bütün kederleri bir yana bırakıp bir kere daha sevindi; bir çocuk daha doğmuş, bir kere daha servet ve kuvvet kazanılmış, dünyaya yeni bir kuvvet daha salıverilmiş, yarın için bir tarla daha ekilmişti.

Bu, hep toprakla ve kadınla etrafa yayılan büyük eser, hayırlı eserdi, bereket eseri; harabiye galebe çalıyordu, yeni gelen her çocuğa gıda yaratıyor, ıstırap içinde seviyor, istiyor, savaşıyor, çalışıyor, durmadan, hep daha fazla hayat, daha fazla ümit yaratmaya doğru gidiyordu.

V

Aradan iki sene geçti. Bu iki sene içinde, Mathieu ile Marianne'in bir oğlan çocukları daha oldu. Bu sefer, aile çoğalmakla beraber, Chantebled malikânesi de, doğuda, Vieux-Bourg kasabasına kadar uzanan bütün kıraç topraklar eklenerek, arttı. Fakat, artık, son toprak parçası da alınmış, Séguin'in babası sabık ordu müteahhidinin, şahane bir ikamet-gâh yaptırmak üzere satın aldığı, vaktiyle bakımsız olan bin züz hektarlık arazi, nihayet, tamamiyle maledilmiş bulunuyordu. Şimdi, bu topraklar, baştanbaşa bereketleniyor, sebatlı insan gayretiyle, orada, muazzam bir verimlilik meydana geliyordu. Yalnız, bu yeşil düzlüğü, Lepailleux'lerin satmamakta inadettikleri toprak, kuraklıktan harap, ince uzun bir taşlık halinde ortadan biçiyordu. Bu hayatın, önüne durulmaz zaferiydi; bereket, güneş ortasında etrafa yayılıyor, emek, engeller ve ıstıraplar arasında, zararları telâfi ederek, durmadan, daima yaratıyor, dünyanın damarlarına, her an daha fazla kuvvet, daha fazla sıhhat ve neşe katıyordu.

Şimdi bir buçuk yaşında bir kız babası olan Blaise kasım ayından beri fabrikada otu-

ruyor, orada, annesinin vaktiyle kardeşi Gervais'yi doğurduğu eski küçük pavyonu işgal ediyordu. Karısı sarışın güzeli Charlotte, zarıflığıyla, cazibesiyle, bir çiçek demeti kadar körpeliği ve gençliğiyle Beauchêne ailesini öyle kendine bağlamıştı ki, Constance bile ona meftun olmuş, yakınında oturmasını istemişti. Gerçek, madam Desvignes, kızları Charlotte'la Marthe'ı, iki nefis mahlûk halinde yetiştirmişti. Bir borsa simsarı kâtibi olan kocası öldüğü zaman, kadın, otuz yaşında, pek fazla kemirilmiş bir servetle dul kalmış, azıcık gelir getiren akaretini satıp memleketi olan Janville'e çekilmek akıllılığını göstermiş, orada, kendini tamamiyle kızlarının tahsil ve terbiyesine hasretmişti. Çocuklarının hemen hemen hiç çeyizleri olmadığını bildiği için, koca bulmalarına yarar düşüncesiyle, ikisini de çok iyi yetiştirmiş, bu da, tesadüf, işe yaramıştı. Froment ailesiyle aralarında samimi bir münasebet peyda olmuş, çocuklar bir arada oynamaya başlamışlardı; Blaise'le Charlotte'un evlenmeleriyle biten mâsum aşk macerası o ilk oyun çağlarında başlamıştı. Charlotte on sekiz yaşında evlendiği zaman on dört yaşında olan kızkardeşi Marthe, kendisiyle yaşıt, onun gibi güzel, o ne kadar sarışınsa o kadar esmer olan Rose Froment'la içtikleri su ayrı giden bir arkadaş olmuştu. Akıllı başında ve neşeli küçük kardeşinden daha ince yaratılışlı, daha da zayıf olan Charlotte, madam De-

vignes'in, resim derslerine devam ettirmek suretiyle ona vermek istediği eğlenceden ibaret bir sanata merak sardırmıştı; çalışa çalışa, gayet güzel minyatür işliyecek kadar ilerlemişti. Annesi, bir felâket halinde geçim vasıtası olur, diyordu. Kendisine benziyen fakat güzelleştirilmiş bir madalyonunu yaptığı Constance'ın onu yumuşak kısılayışında, muhakkak ki, kibar tabakanın, iyi terbiye görmüş insanlara karşı duyduğu takdirkârlığın çok tesiri vardı.

Esasen yaratıcı neşe sahibi olmak, hararetle çalışmak bakımından Froment'lara çekmiş olan Blaise, Morange'ın kalemünde kısa bir zaman bulunduktan sonra, müessesesinin muamelelerini öğrenir öğrenmez, mütemadi faaliyetiyle, Maurice için, çabucak kıymetli bir yardımı olmuştu; onun için, hep kaçamaklar yapmakla meşgul babasından gitgide daha az yardım gören Maurice, kuzenini her an eli altında bulabilmek üzere genç karı kocanın pavyonda oturmalarında bizzat ısrar etmişti; oğlunun karşısında el pençe divan duran annesi de, saygılı bir itaat göstermekten başka bir şey yapamamıştı. Oğlunun olağanüstü geniş zekâsına hudutsuz bir iman besliyordu. Maurice, sonunda oldukça iyi bir tahsil görebilmişti; biraz gabi idi, güç kavırıyordu, yine de, çocukluğundaki hastalıklar yüzünden mütemadiyen gecikmiş olmasına rağmen, çalışkandı. Az konuştuğu için, annesi onu, yapa-

cağı işlerle kâinatı hayrette bırakacak gizli kapaklı bir dâhi diye gösteriyordu. Daha on beş yaşına bile basmamış olduğu tarihte, taparcasına sevdiği oğlu için “Ooo; o ne akıl-kumkumasıdır,, derdi. Blaise’i de, tabii, sırf lüzumlu bir muavin, naçiz hizmetkâr, herşeyi bilen herşeyi istiyecek olan efendinin emirlerini yerine getirmeğe memur el olarak kabul etmişti. Oğlu şimdi o kadar kuvvetli idi, o kadar güzeldi ki, babasının aheste aheste sukutundan zarar gören müesseseseyi kalkındırmakla meşguldü, harikalı servete doğru yürüyordu; temsil ettiği, bunca senedir o kadar gururla, o kadar bencillikle hazırladığı biricik erkek evlâdın o kesin zaferine doğru gidiyordu.

O sırada, hiç beklenmedik bir şey oldu. Blaise, kendisini, her emre boyun eğen nasıl bir makine çarkı haline getirmek meramında olduklarını bildiği için, eve bitişik küçük pav-yonda oturmak teklifini tereddütle kabul etmişti. Sonra, karısı doğurunca, bu ilk çocuğun, dünyaya gelen bu kız evlâdın hatırı için mertçe kararını vermiş, kendisi de çok çocuklu bir baba olmak ihtimalini düşünerek, vaktiyle babasının yaptığı gibi, mücadeleyi göze almıştı. Böylece, bir sabah Maurice’den emir almak üzere eve çıktığı zaman, bizzat Constance, oğlunu, rahatsız bir gece geçirdikten sonra halsiz bulduğu için yataktan kaldırmadığını söyledi. Hoş, fazla merak etmiyordu. Bir parça yorgun olsa gerekti, iki kuzin, bü-

tün fabrikayı ayağa kaldıran çok büyük bir taahhüt işinden dolayı, bir haftadır çalışmaktan harabolmuşlardı. Üstelik, bir gün evvel, Maurice bir makine tecrübe edilirken, ter içinde, başı açık, bir sundurmada, hava cereyanında durmak gafletini göstermişti. Akşamına, şiddetli bir nöbet geldi, alelâcele, Boutan'ı çağırttılar. Doktor Boutan, ertesi gün, hastalığın yıldırım hızıyla ilerlediğini görüp, fazla telâşa düşerek, bir konsültasyona lüzum gösterdi, iki meslektaşı geldi, çabucak mutabık kaldılar. Hastalık, intani bir özel mahiyet arz eden tez veremdi; sanki, tutuşmağa âmade bir sahaya düşmüş, görülmedik derecede şiddetli bir tahrip yapmağa başlamıştı. Beauchêne evde yoktu, yine seyahatleydi. Constance, hakikatı açıkça söylemek istemiyen hekimlerin ciddî yüzlerine rağmen, endişesi gitgide artmakla beraber, ümidini kaybetmiyor, oğlunun, kahramanının, kendi hayatı için elzem olan tanrısının, tehlikeli surette hasta olabileceğine ve ölebileceğine inanmamakta ısrar ediyordu. Daha ertesi gün, telgrafla çağrılan Beauchêne tam da eve döndüğü gece, Maurice, annesinin kolları arasında öldü. Netice itibariyle, bu ölüm, fakirleşmiş, daha kaynağındayken bozulmuş bir burjuva kanının son inhilâli idi, sıhhat perdesi altında, çocukluğundan beri hastalık çeken biçare bir silik mahlûkun birdenbire yok oluşundan ibaretti. Fakat, bütün hesapları mahvolan ana ile baba için bu ne te-

peden inme felâketi! Biricik vâris, çok inatçı bir bencililikle hesaplı olarak özledikleri sanayi prensi, bir hayal gibi geçip gitmiş, kollarının kucakladığı şey boşluktan ibaret olunca, korkunç hakikat karşılarında dikilmişti. Bir saniye içinde, çocuksuz kalmışlardı.

Gece yarısından sonra iki sularında Maurice son nefesini verdiği zaman, annesiyle babasının yanında, yatağın başı ucunda Blaise de vardı; imkân bulur bulmaz, ölüm haberini, Chantebled'ye telgrafla bildirdi. Çiftliğin avlusunda, Marianne, benzi sapsarı, heyecan içinde, Nathieu'ye seslendiği zaman saat dokuz çalıyordu.

— Maurice ölmüş!... Aman Yarabbi! Bir tek evlâtı, zavalıcıklar!

Karı koca, vücutlarını buz gibi donduran bir ürperti ile, şaşalayıp kaldılar. Hastalığı henüz haber almışlardı, ağır olduğunu dahi bilmiyorlardı.

Mathieu :

— Ben giyineyim, dedi, onu çeyrek geç trenine yetişirim. Gidip başınız sağ olsun demeli.

Marianne, o sırada sekiz aylık gebe olduğu halde, beraber gitmeğe karar verdi. Neticice itibariyle, Blaise'in yeni yuvasına karşı çok iyi davranmış olan kuzenlerine bu sevgi eserini gösteremezse, pek üzülecekti. Sonra, bu felâket, gerçekten yüreğini paralamıştı.

Karı koca, günlük işleri adamlarına dağıtmak için vakit kaybettiklerinden, Janville garına geldikleri zaman, onu çeyrek trenine, daradar yetiştir. Tren hareket etmiş, yol alıyordu ki, girdikleri kompartimanda, karı koca Lepailleur'lerle oğulları Antonin'in oturduklarını gördüler.

Değirmenci, onların merasimle, birlikte yola çıktıklarını görünce, düğüne gidiyorlar zannetti; başsağlığı ziyaretine gittiklerini öğrenince:

— Demek ki tersine, dedi. Olsun, o da bir gezmedir, insanı oyalar.

Mathieu'nün başarısından, o geniş malikâneyi baştan aşağı kazanıp verimli hale getirisinden beri, Lepailleur, bu burjuvaya az çok saygı gösteriyordu. Fakat, elde edilen sonuçları inkâr edememekle beraber, yenilmeyi kabul etmiyor, sinsi sinsi hâlâ bıyık altından gülüyor, topraktan veya gökten, kendisini haklı çıkaracak herhangi bir tabii afet bekler gibi tavır takınıyordu. Haksız çıkmak istemiyordu, elbette bir bildiğim var diyor, artık hiçbir şey yetiştirmez hale gelen o kahbe toprak iflâs edeli köylünün zanaatı, zanaatların en aşağılığı mı imiş, değil mi imiş, bir gün gelir görürsünüz, diyordu. Hoş, öcünü almıyor da değildi, bitişik malikâneye karşı bir protesto olmak üzere, tarlalarını ekimsiz bıraktığı o arayerdeki toprak, orayı ikiye biçiyor, kirleti-

yordu. Değirmenci, müstehzi idi. O övünge, alaycı edasiyle devam etti:

— Ya, biz de Paris'e gidiyoruz... Niçin, biliyor musunuz? Şu zatı yerleştireceğiz.

Oğlu Antonin'i işaret ediyordu; babası gibi uzun fakat daha biçimsiz kafalı, seyrek ve renksiz sakalı bitmeğe başlamış olan Antonin, on sekiz yaşında, kızıl saçlı bir çocuktur. Başında ipekli bir şapka, elinde eldivenler, boynunda çiy mavi bir kravat şehirli kıyafetinde giyinmişti. Okuldaki başarılarıyla, bütün Janville'i hayrette bıraktıktan sonra, her türlü el işine karşı öyle tiksinti göstermişti ki, babası, dediği gibi, onu bir Parisli yapmağa karar vermişti.

Meseleyi bilen Mathieu, hatır için sordu:

— Demek ki karar verdiniz; katî mi?

— Elbette! Zerre kadar zengin olmak ümidi yokken, ne diye uğraştırayım? Ne babam, ne de ben, bir kenara bir metelik koya-madık, bu Allahın cezası değirmenin taşları un öğütmekten ziyade çürüyor. Mendebur tar-lalarımız da paradan fazla çakıl taşı veriyor. Öyleyse, şimdi mademki âlim oldu, bildiği gibi yapsın, Paris'e gidip talihini denesin! İnsan-ın, işini yoluna koyması için varsa yoksa şehirdir.

Madam Lepailleu, gözlerini oğlundan ayır-mıyordu! Vaktiyle kocasına nasıl hayran idiyse, şimdi de oğlunun karşısında hayrandı. Yılışık bir tavırla o da lâfa karıştı:

— Ya, ya, öyle, dâvavekili metr Rousselet'nin yazıhanesinde bir yer var... Bir de küçük oda kiraladık, mobilya aldım, çamaşır düzdüm; bugün mühim gün, bu akşam, iyi bir lokantada üçümüz beraber yemek yedikten sonra, gece o odada yatacak... Ooh! Pek memnunum arlık yolu tuttu!

Mathieu gülümsedi:

— Belki de yolun nihayetine vardığı zaman nazır olur, dedi. Kimbilir? Her şey mümkündür.

Bu, köylerin şehirlere göç etmesiydi; çabucak servet sahibi olmak için duyulan hummalı sabırsızlıktı; bizzat analar babalar, çocuklarının şehre gidişini kutluyorlar, memleket kaçağını selâmetliyorlar, onunla birlikte bir gece yükselmek için gururlu bir isticai gösteriyorlardı. Chantebled'li çiftçi, şehirli iken köylü olan Mathieu, değirmenci oğlunun Paris'e gittiğini, halbuki kendisi toprağa avdet ettiğini, her türlü kuvvetin, her türlü dirilişin müşterek anası olan toprağa döndüğünü düşünüyor, bu kovalamaca onu güldürüyordu. Bilhassa Paris'teki serbest eğlence hayatının cazibesine kapılan Antonin de, o kurnaz tembel edasiyle gülmeğe başlamıştı.

— Yoo! Nazırlıkta gözüm yok, dedi. Fazla zahmetli iş... Hemencecik bir miyon kazanıp sonra rahat etmek daha işime gelir.

Lepailleu'ler, bu kadar zeki cevap karşısında, kahkahalarla güldüler. Oo! Oğlan çok ileri gidecekti, bu muhakkaktı.

Marianne, yüreği kendisini bekliyen matemle dolu, susuyordu; yine de bir söz söylemek istedi; küçük Thérèse'in bu güzel güne niçin iştirak etmediğini sordu. Lepaillieur, soğuk soğuk cevap verdi, daha oturup kalkmasını bilmiyen altı yaşında bir yumurcağı başına dert almak istemediğini söyledi. Olduğu yerde kalsa çok iyi ederdi o, evin altını üstüne getirmişti. Marianne itiraz edip Thérèse kadar zeki ve güzel bir kıza az rasgeldiğini söyleyince, madam Lepaillieur daha yumuşak cevap verdi.

— Kurnazlığına kurnazdır, doğru, ama kızlar Paris'e gönderilemez, başgöz etmek lâzım, o da bir sürü dert, bir sürü para işi... Neyse, bu lâfı bırakalım, şimdi; bu sabah sevincimiz var.

Paris'te şimal garına indikleri zaman Lepaillieur'ler, kalabalığın gürültülü seline kapıldılar, sürüklendiler, kayboldular.

Araba, Orsay rıhtımında Beauchêne'lerin konağı önünde durunca, Mathieu ile Marianne, kaldırımın kenarında, Séguin'lerin kupa arabasını görüp tanıdılar. Arabanın içinde, camların arkasında, Séguin'lerin kızları Lucie ile Andrée'nin, açık renk tuvaletlerle, sessiz hareketsiz beklediklerini gördüler. Konağın kapısına yaklaşırlarken, Valentine her zamanki gibi pürtelâş, dışarı çıktı. Fakat, onları görünce, derin bir merhamet ifadesi takındı, hale uygun sözü söyledi:

— Gö dünüz mü? Ne korkunç felâket, bir tek evlât.

Sonra, bir de araba lâkırdı etti:

— Sız de benim gibi koştunuz, geldiniz, gayet tabiîl.. Tasavvur edin ki, felâketi tesadüfen öğrendim, bir saat var, yok: talihe bakın kızlarım giyinmişti, ben de giyiniyordum, onları bir nikâh âyini için kiliseye götürecektim, dostumuz Santeirre'in bir kuzını, bir diplomatla evleniyor da. Üstelik, öğleden sonra da hep meşgulüm. Ayın on biri çeyrek geçe yapılacak ama tereddüt etmedim, kiliseye gitmeden önce buraya geldim; tabiî, yukarı yalnız ben çıktım, kızlarım arabada bekliyorlar. Nikâha biraz geç kalacağız.. Zavallı ana babayı, bomboş kalan evlerinde göreceksiniz, bakın... Cenazeyi yatağa uzatmışlar, çok güzel süslemişler, başında bekliyorlar. İnsanın yüreği paralanıyor.

Mathieu, Valentin'e bakıyor, çılgınca hayatının ateşiyle kurumuş kalmış gibi, artık ihtiyarlamadığını görsek hayret ediyordu. Séguin'le işler daimi bir temas halinde bulunduğundan karı kocanın münasebetleri son derece bozuk olduğunu biliyordu. Séguin, artık sabık mürebbiye Nora ile açıktan açığa bir evde oturuyordu; Antin caddesindeki konakta, dördüzlü rahat hayat bozulunca, Nora, kendisi için küçük bir konak dayatıp döşetmeği tercih etmişti. Hattâ Séguin, Chantebeld malikânesinin tamamı için katî ferağ muame-

lesini imzalamak üzere, Mathieu'ye, metresinin evinde randevu vermişti. Gaston, Saint - Cyr okuluna gideliberi, Valentine iflâs rüzgârının, yavaş yavaş tamameñ tahribetmekte olduğu büyük ve debdebeli konakta, yalnız iki kızıyle oturuyordu.

— Gaston izin alsın da cenazede bulunsun diyorum, çünkü babasının şu ara Paris'te bulunduğuna emin değilim, dedi Dostumuz Santerre de öyle, o da yarın ufak bir seyahate çıkıyor. Ah, ah! Gidenler yalnız ölüler değil, uzaklaşan, kaybolan dırilerin sayısı da korkunç... Öyle değil mi, madamcığım? Hayat çok hâzin!

Yüzünde hafif bir ürperti dolaşmıştı; Santerre'in etrafını kuşatan kurnazca hazırlıklariyle, uzun zamandan beri olgunlaştırdığı sinsi bir proje ile, romancının, henüz keşfedemediği son bir buluşıyla, aylardan beri yaklaştığını hissettiği yakın bir ayrılık tehdidi idi. Bu sofu bir kadın gibi, bezgin bir el hareketi yaptı:

— Allahın hikmetinden sual olunmaz, dedi.

Marianne, kapalı kupa arabasında, hâlâ sessiz, hareketsiz oturan iki genç kıza gülümseyordu; lâkırdıyı değiştiriverdi.

— Ne kadar büyümüşler, güzelleşmişler! Andrée'niz çok cıci... Lucie kaç yaşında? Neredeyse gelinlik kız olacak.

Valentine :

— Aman, dedi, sakın duymasın, hüngür hüngür ağlamağa başlar. On yedi yaşında; ama, akıldan yana, on iki yaşında bile yok. İnanmazsınız, bu sabah ağladı, kilisedeki nikâha gitmek istemiyor, hasta oluyorum diyor-du Manastır lâfı dilinden düşmüyor, bu işe bir karar vermek lâzım... Andrée on üç yaşında olduğu halde, kadın tarafı ondan çok daha fazla, ama, koyun gibi bön. Yavaşlığı bazan öyle sinirime dokunuyor ki hasta oluyorum.

Nihayet Marianne'ın elini sıkıp arabaya bineceği sırada, onun gebe olduğunu gördü.

— Vallahi aklım başımda değil. Sıhhatiniz nasıl, sormuyorum!... Sekiz aylıksınız değil mi? Hem de on birinci çocuğunuz. Müthiş, müthiş! ama, mademki kolay doğuruyorsunuz, mesele yok... Ah şu zavalıcıklar; şimdi yukarı çıkınca göreceksiniz! Asıl evleri bomboş kalacak onlar!

Araba hareket ettikten sonra, Mathieu ile Marianne, yukarı çıkmadan önce, pavyona uğramak lüzumunu düşündüler, belki çocukları, kendilerine faydalı malûmat verirlerdi. Fakat ne Blaise ne de Charlotte orada değillerdi. Pavyonda, yalnız küçük Bethe'i bekleiyen hizmetçi kadın vardı. Kadın, bir gün evvelinden beri, cenazenin yanında bulunan mösyönün yüzünü bile görmemişti. Madama gelince, sabah karanlığı o da yukarı çıkmış, hattâ, bir dakika bile vakit kaybetmek istemediğinden,

tekrar aşağı inmek zahmetine katlanmamak için, öğleye doğru, meme zamanı, Berthe'i alıp getirmesi emrini vermişti. Marianne, hayret edip sebebini sorunca, hizmetçi kadın:

— Madam, kutusunu yanına aldı, dedi. Galiba ölen o zavallı gençin resmini yapıyor.

Mathieu ile Marianne, fabrikanın avlusundan geçerlerken, her zaman çok gürültülü olan bu geniş çalışma diyarında hüküm süren derin mezar sessizliğinden yürekleri burkuldu. Ölüm, birdenbire gelmiş, bütün bu ateşli hayat bir anda durmuş, makineler soğumuş ve susmuş, atelyeler sessizleşmiş, ıssızlanmıştı. Çıt çıkmıyor, bir kul gözükmüyor, müessesenin soluğu demek olan o buharın bir soluğu işitilmiyordu. Sahibi ölünce, o da ölmüştü. Bı mutlak ıssızlığın içinden dolaşıp fabrikadan eve geçince, yeisleri arttı; dehliz uyukluyordu, merdivende ağır bir sessizliğin ürpertisi vardı. Yukarıda, bütün kapılar, çoktan beri içinde kimse oturmıyan, boşaltılmış bir evin kapıları gibi açık duruyordu. Dış odada hiçbir hizmetkâra rastlamadılar! Yarı karanlık salon bile onlara boş gibi geldi; işlemeli muslin storlar aşağı kadar indirilmiş, kabul günleri birçok misafir beklendiği zamanki gibi, koltuklar daire şeklinde dizilmişti. Nihayet, odanın ortasında kısa adımlarla dolaşan bir gölgeyle, belli belirsiz bir çehreyle karşılaştılar. Bu, açıkbaş, redingotlu, Morange'dı. Müthiş haberi alır almaz seğirtmiş, işinin ba-

şına gelir gibi aynı intizam ve dikkatle oraya gelmişti. Kendi evindeymiş gibi davranıyor, âni surette gidişi, kendi kızının feci ölümünü hatırlatan bu çocuğun kayıbiyle şaşkın, sersem, gelenleri karşılıyordu. Yarası tazelenmişti, uzun kır sakallı yüzü sapsarı, öyle perişandı ki, durmadan dolaşüyor, oradan ayrılamıyor, etrafa yayılan bütün bu matemi benimsiyordu.

Misafirleri tanıyınca, o da, bütün dudaklardan dökülen aynı sözü söyledi :

— Ne müthiş felâket, bir tek evlât ! .

Ellerini sıkırmıştı, fısıltı halinde konuşuyordu, madam Beauchêne'in, halsiz kaldığı için, bir parça odasına çekildiğini; Beauchêne'le Blaise'in aşağıda, bazı teferuatla meşgul olduklarını anlattı. Sinir müptelâsı bir adam gibi aheste yürüyüşüne devam ederek, kapısının iki kanadı birden açık duran bitişik odayı, eliyle işaret etti.

— Orada, içinde öldüğü yatakta yatıyor. Çiçekler koymuşlar, çok güzel olmuş... Girebilirsiniz.

Gerçek, orası Maurice'in odasıydı. Büyük perdeleri, içerisi kapkaranlık olacak şekilde örtmüşlerdi. Karyolanın yanında büyük mumlar yanıyor, uyuyormuş gibi gözleri kapalı yatan ölünün gayet sakın, gayet beyaz yüzünü aydınlatıyordu. Maurice hiç değişmemiş, yalnız zayıflamış, onu alıp götüren yıldırım gibi hızlı darbenin tesiriyle sâflaşmıştı. Bitiştirilen iki eliyle bir haç tutuyordu. Çarşafın üstüne

serpilen çiçekler, güller, ona bahardan bir yatak seriyordu. Bütün bu haileli durgunluktan dökülen derin sessizliğin ortasında kızgın mum kokusuna karışan çiçek kokusu; bir parça geniz tıkıyordu. Boş odada yalnız yatak belli oluyor, mumların dimdik yükselen alevlerini hiçbir soluk ürpertmiyordu.

Mathieu ile Marianne içeri girdikleri vakit, kapının yanında, bir paravanın gerisinde, gelinleri Charlotte'un oturduğunu gördüler; küçük bir lâmbanın ışığında, dizlerinin üzerine bir karton koymuş, ölünün, güller arasındaki başının resmini yapıyordu. Bu iş, yirmi yaş yüreğine dert olacak bir iş olmasına rağmen, ananın gösterdiği çılgınca isteğe boyun eğmişti. Üç saattir oradaydı, gençliğe mahsus harikulâde bir güzellikteki taptaze yüzüyle, sızırılmış altın sarısı saçları altında iri iri açılmış mavi gözleriyle, benzi sapsarı, dikkatle çalışıyor, iyi bir iş yapmağa uğraşıyordu. Mathieu ile Marianne yanına yaklaşıncı, onlarla konuşmak istemedi, yalnız, başını hafifçe eğdi. Fakat, yanakları bir parça pembeleşmişti, gözlerinin içi güldü; onlar, orada bir lâhza durup elemli temaşaya daldıktan sonra sessizce salona dönünce, Charlotte, güller ve mumlar arasında yatan ölünün karşısında yalnız kaldı, çalışmasına devam etti.

Morange, salonda, hep o serseri gölge haliyle dolaşıp duruyordu. Mathieu ayakta kaldı, Marianne, gebeliğinden dolayı uzun

yorgunluklara tahammülü olmadığı için, kapının yanında bir yere oturdu. Artık bir kelime konuşulmadı, gölgelerle dolu bu örtülü odaların boğucu sessizliği ortasında, kasvetli bekleyiş devam etti. On dakika kadar sonra, başka gelenler oldu; bunlar, bir madamla bir mösyö idi, önce tanıyamadılar. Morange eğilerek selâm vermiş, sersem sersem, misafirleri karşılamıştı. Sonra, kadın erkeğin elini bırakmadan, onu; çarpmasın diye eşyanın arasından kör yeder gibi yürütünce, Marianne'la Mathieu, bunları tanıdılar; Angelin'le karısı idi. Geçen kıştan sonra, son bir felâkete uğramışlardı; ufacık servetleri, büyük bir bankanın iflâsiyle, hem.n tamamen mahvolup gitmişti; Janville'deki evlerini satmışlar, gelip Paris'te yerleşmişlerdi. Kadın, kendisine bir meşguliyet aramış, içtimai yardım kurulunda, kadın delege olmuş; yardım gören analara nezarete, çocukları muayeneye, rapçılar vermeğe memur müfettiş tâyin edilmişti. Hazin hazin gülümsiyerek söylediği gibi, artık, muhakkak olan kısırlığından dolayı ye'se düştüğü için, bu miniminiler âlemini idare etmekte kendisi için bir teselli idi. Kocasına gelince, gözleri gitgide daha fazla bozulduğu için, resim işlerini artık tamamiyle bırakmağa mecbur olmuştu, mahvolan, yokluğa yuvarlanan hayatının yeis dolu kasveti içinde yaşıyordu.

Madam Angelin, bir çocuk götürür gibi, onu Marianne'ın yanına getirdi. Yanındaki bir

koltuğa, kendi eliyle oturttu. Angelin, askerce kabadayı edasını muhafaza ediyordu; fakat, üzüntüden harap bir haldeydi, kırk dört yaşında olduğu halde, ak paktı. Tasasızlık ve neşe içinde, Janville'in تنها patikalarında dolaşarak, dilediği gibi sevişen bu sevdalı, güzel, genç çifti hatırlıyanlar için, şu sakat erkeği elinden tutup yeden şu hüzünlü kadın, ne elim bir hâtıraydı!

Madam Angelin, titrek elleriyle Marianne'in ellerini tutar tutmaz, o da aynı yeisli sözü söyleyebildi, yavaşça:

— Ah! Ne korkunç felâket, bir tek evlât dedi.

Gözlerine yaşlar doldu, bir lâhza odaya girip cenazenin yanında durmadan, oturmak istemedi. Dönüp geldiği zaman, hıçkırıklarını mendiliyle boğuyordu; zavallı gözleri bir noktaya takılıp kalmış, kıınıldamadan oturan kocasıyla Marianne'in arasına, bir koltuğa yığıldı. Sönmüş, ıssız, donup kalan fabrika hayhuyunun artık işitilmediği ölü evde, sessizlik tekrar başladı.

Nihayet, Beauchêne gözüktü, Blaise peşinden geliyordu. Yediği şiddetli lobut darbesinin altında on yaş ihtiyarlamış gibiydi. Sanki gök, birdenbire beynine inmişti, o üstün bencilliği ile, metin erkek gururu ile, zevklerinin ortasında, böyle bir yıkılışın olabileceğine asla ihtimal vermiş değildi. Maurice'ı

hasta görmeği katiyen istememişti, böyle bir ihtimal kendi sıhhatine karşı, her türlü âfete meydan okuyan sağlam bir çocuk dünyaya getirmiş olmak inancına karşı bir suikasttı. Kendisini, yıldırımdan üstün sanıyordu, felâket, kendisine gelmeğe cüret edemezdi. Yolsuzluklar dolu hayatı, melekelerindeki aheste inhilâl, vücudunu gevşettiğinden, darbenin ilk tesiriyle kendini koyuvermiş, kadın gibi zaaf göstermişti. Oğlunun cenazesi karşısında, bütün gururları kırılmış, bütün hesapları mahvolmuş, çocuk gibi hüngür hüngür ağlamıştı. Yıldırım inmişti, artık hiçbir şey kalmamıştı. Hayatı bir dakika içinde süpürülmüş, dünya kararmış, boşalmıştı. Beauchêne, iri suratı kederden şiş, kalın göz kapakları yaşla dolu, benzi sapsarı, kendinden geçmiş bir haldeydi.

Froment'ları görünce, yine fenalık geçirdi, kollarını açarak tekrar hıçkırıklarla boğula boğula, sendeliyerek onlara doğru yürüdü.

— Ah, dostlarım, ne müthiş darbe; dedi. Üstelik, burada yoktum! Geldiğim zaman, kendini kaybetmişti, beni tanımadı bile... Olacak şey mi bu? Ne sıhhatli çocuktum! Rüya görüyorum gibi geliyor, kalkacak, benimle beraber atelyelere inecek sanıyorum.

Onu kucakladılar; kimbilir hangi eğlenti-den, belki de hâlâ sarhoş bir halde gelip böyle yıldırımla vurulurcasına kendisini bu müthiş matem in ortasında bulan; içtiği şarapların,

sürekli okşamaların yorgunluğuyla karışık bir sersemliğe gömülen bu adama acıyorlardı. Göz yaşlarıyla sırsıklam sakalı, pis pis sigara ve teke kokuyordu.

Sonra, pek az tanıdığı Angelin'leri de kolları arasında sıktı.

— Ah! Dostum, ne müthiş darbe, ne müthiş darbel dedi,

Blaise de geldi, annesiyle babasını kucakladı Geçirdiği korkunç geceye rağmen, kederine rağmen güzel gözleri hâlâ parlaktı, yüzünde hâlâ gençlik körpeliği vardı. Bununla beraber, her gün birlikte çalıştıkları Maurice'le candan dost oldukları için, yanaklarından hâlâ yaşlar yuvarlanıyordu.

Sükût tekrar başladı. Morange, sanki orada yalnızmış gibi, etrafında olup biten işlerin farkında bile olmadan, bir uyur gezen yürüyüşüyle, ağır ağır dolaşmağa devam ediyordu. Beauchêne, şaşkın şaşkın, ortadan kayboldu, sonra elinde küçük kayıt defterleriyle, tekrar geldi. Bir müddet daha dolaştı, nihayet, Maurice'in odasından çıkarılmış olan bir yazı masasının başına oturdu. Kedere hiç alışık olmadığından, kafasındaki sakat düşünceden kurtulmak için, insiyaklı bir avunma ihtiyaciyle, gönderilecek davet tezkerelerinin listesini hazırlamak üzere, o küçük adres defterlerinin sayfelerini çevirmeğe koyuldu. Fakat gözleri bulanıyordu, bir el işaretiyle Blaise'i çağırdı, Blaise, karısının yaptığı resme

bir göz atmış, odaya dönüyordu. Geldi, yazı masasının başında ayakta durdu, yavaş sesle isimleri okumağa başladı; derin sessizliğin ortasında; bu biteviye çıkan hafif mırıltıdan başka artık birşey işitilmez oldu.

Dakikalar ağır ağır geçiyordu. Misafirler hâlâ Constance'ı bekliyorlardı. Cenaze odasıyla bitişik odanın arasındaki bir küçük kapı usulca açıldı, Constance, hiç kimse farkına varmadan, gürültüsüzce içeri girdi. Bu, mumların solgun ışığında, gölgeden çıkan bir hayaletti. Henüz ağlamamıştı, benzi kül gibi, yüzü gergin, için için bir gazapla sertleşmişti. Taşkın bir isyanla direlmiş gibi, kısa boyu, kaderin haksızlığı karşısında enilmek şöyle dursun, uzamış gibi görünüyordu. Lâkin, bu matem, onu gafil avlamış değildi; oğlunun ölümünden bir dakika evveline gelinciye kadar bu ölüme inanmamakta inadettiği halde, bu hâdiseyi zaten beklediğini, hemen hissetmişti. Bu sezgi, aylardan beri, ta canevinde gizli kalmıştı, bu, sır şimdi müthiş bir besbellilik halinde patlak veriyordu, Constance, meçhulden gelen o fısıltıların, vücudunu buz gibi donduran o üşümelerin, bir çocuğu daha olmadığı için duyduğu o müphem ve korkulu eseflerin mânasını birdenbire anlamıştı. Tehdit gerçekleşiyordu, tamir kabul etmez kader bu biricik erkek evlâdın, tehlikeye düşen müesseseyi selâmete erdirecek bu kurtarıcının, saltanatında kendisine gurur payı ayıracağı bu

müstakbel prensin, kuru bir yaprak gibi uçup gitmesini istemişti. Bu, temelden yıkılıştı, Constance, uçuşuma yuvarlanıyordu. Asıl fazla kederlendiği şey, gözlerinin kupkuru kalmasıydı, yaşlarını yakıp kurutan o taşkın öfkeydi; halbuki, öteden beri şefkatli bir ana olduğu için, çocuğunun ölümüyle artan, zehirlenen analık duyguları, onu tahammül edilmez bir işkenceye koyuyordu.

Charlotte'a yaklaştı, arkasında durdu, ölmüş oğlunun çiçekler ortasındaki ince profiline baktı. Yine ağlamadı. Ağır ağır, yatağı seyrediyor, o acıklı manzara ile gözlerini dolduruyor, sonra kâğıda bakıyor, sanki, ertesi gün, toprak, oğlunu ebediyen içine aldığı zaman, bu sevgili evlâttan elinde kalacak olan şeyin, şu birkaç kurşun kalemi çizgisinin nasıl bir şey olduğunu anlamak istiyordu. Charlotte, onun, arkasında durduğunu hissedince, başını kaldırdı, ürperdi. Korkmuştu, ona birşey söylemedi. Yalnız bakiştılar. Bu cenaze tertibatı ortasında, içine yuvarlandığı yokluğun karşısında, sızırılmış altın sarısı saçlariyle, parlak bir istikbale namzet genç bir yıldız gibi böyle yükselen şefkat, sıhhat güzellik dolu bu çehre, onun ana kalbini nasıl da burkuyordu!

Fakat o esnada, Constance, salonda, oda kapısının tam önünde fısıldanan ve gayet belli şekilde kulağına gelen, hafif bir konuşma işitip ayrıca üzüldü. Kımıldamadı, tekrar işine koyulan Charlotte'un arkasında, ayakta

durdu. Kapının önünde, âdeta perdenin kıvrımlarına sokulup oturan Marianne'la madam Angelin'i farketmiş olmakla beraber; henüz meydana çıkmıyor, kulak kabartmış, dinliyordu.

Madam Angelin:

— Ah! Zavallı ana, diyordu, âdeta bu felâketi önceden sezmişti. Kendi derthli halimi ona anlattığım zaman, kendisini çok tasalı gördüm... Aılık benden hayır yok. Ölüm gelip çattı, artık ondan da hayır kalmadı.

Bir susma oldu. Sonra, madam Angelin, konuşmak ihtiyacıyle, yavaş sesle devam etti:

— Sizinki gelecek aya, değil mi? Bu sefer on birinci çocuğunuz olacak, eğer ikisi düşmemiş olsaydı, on üç olacaktı... On bir çocuk fazla sayılmaz; on ikiyi bulmanız işten değil.

Yanı başındaki matemli kadını unutuyordu; için için duyduğu kıskançlık, bu kadar büyük bir döl bereketi karşısında gevşemiş gibi, dudaklarında hafif bir gülümseme belirmişti.

Fakat Marianne şiddetle itiraz ediyordu:

— Yool Artık yok; zannederim, on ikincisi yarıyolda kalır. Düşünün bir kere, kırk bir yaşındayım Durmanın zamanı geldi, rolümü yerine getirdim. Bundan sonra, çocuk yetiştirmek oğullarımla kızlarıma düşer.

O zaman, Constance, göz yaşlarını kurtan şiddetli öfkenin bir nöbetiyle direldi, ür-

perdi. Bu ölü evine, karnı, yakında doğacak hayatla şişmiş bir halde gelen, hepsi de hayatta on çocuk anası olduğu halde, on birinciye gebe bu anayı, yan gözle bakınca göre biliyordu. Onu hâlâ genç, hâlâ görpe, neşe ile, sıhhatle, sonsuz bir ümitle taşkın görüyordu. Kendisi biricik çocuğunu, etinden et koparılcasına kaybederken, o, karnı ezeli bir bereket akıtan, sonsuz mahsullerin uğurlu tanrısı gibi, hâlâ orada, ölüm döşeğinin yanında idi.

Marianne'da gülümsiyerek :

— Hem, dedi, artık büyük ana olduğumu unutuyorsunuz... İşte! Bakşanıza şuna! Beni o çırak çıkartıyor!

Kızı Charlotte'un hizmetçisini, eliyle madam Angelin'e gösteriyordu; hizmetçi, madam zahmet edip aşağı inmesin diye, aldığı emir üzerine, meme vakti gelen küçük Berthe'i kucağına alıp getirmişti. Kızcağız, tereddüt içinde, bu matem dolu odaya girmeğe cesaret edemiyor, salonun kapısı önünde duruyordu. Fakat çocuk, halinden memnun, neşeli bir eda ile, yumuk ellerini oynattı, hafifçe güldü. Charlotte onu işitince hemen kalktı, gürültüsüzce salondan geçti, çocuğu bitişik odaya götürdü, orada meme verebildi.

Madam Angelin :

— Ne şirin yavru! diye mırıldandı. Bu miniminiler çiçek demetine benziyorlar. Girdikleri yere tazelik, aydınlık getiriyorlar.

Çocuğu görünce, Constance'ın gözleri kamaşır gibi olmuştu. İri mumların alevleriyle benek benek bu yarı karanlığa, koparılmış güllerin kokusuyla ağırlaşan ölü havaya, güler yüzlü çocuk, birdenbire bir bahar getirmiş, uzun bir hayat müjdesinin taze ve aydınlık havasını sokmuştu. Bu, doğuran annelerin artan zaferiydi, çocuğun çocuğuydu, Marianne, oğlunun döl bereketiyle yine bereketleniyordu. Artık büyük anne olmuş, bunu güler yüzle karşılaşmıştı. Fazla bir güzellik, fazla bir ihtişam kazanmıştı, böğründen akan nehir, durmadan genişliyecekti. İnen baltanın sesi, Constance'ın kalbinde daha korkunç bir akisle ötüyordu; ağaç, kökünden kesilmişti, biricik zürriyeti koparılıp atılmıştı, artık kendisinden hiçbir şey doğmıyacaktı.

Bu yoklukta, oğlunun cenazesi, serili yatan bu odada, bir lâhza daha yalnız kaldı. Sonra kararını verdi, o kaskatı hayalet yürüyüşüyle salona geçti, bepsi ayağa kalktılar, onu kucakladılar, artık, kanının kızıştıramadığı soğuk yanaklarına temas edince ürperdiler. Sakinliği öyle korkunçtu ki, herkesin ruhunu derin bir merhamet kapladı. Teselli verici sözler arıyorlardı; fakat Constance, onları kısa, sert bir el hareketiyle durdurdu.

— Bitti, ne yapalım? dedi. Bitti, tamamiyle bitti.

Madam Angelin hıçkırıyordu, Angelin bile, sabit ve bulanık gözceğizlerini siliyordu, Ma-

rienne'la Mathieu, ağıyarak, onun ellerini avuç'arında tutmuşlardı. Constance, kaskatı duruyor, hâlâ ağıyamıyor, tesellileri reddediyor, ahenksiz bir sesle :

— Artık bitti, geri gelemez, değil mi ya? O halde, yapacak bir şey yok, bitti, tamamiyle bitti, deyip duruyordu.

Bununla beraber, metin olması lâzımdı, daha bir sürü misafir gelecekti. Fakat, yüreğine son bir darbe daha yemesi mukadderdi. O içeri gireli beri, tekrar yaşlar akıtmaya başlayan Beauchêne gözleri bulandığı için yazı yazamıyordu. Eli titriyordu, yazı masasının başından kalktı, kendini bir koltuğa attı, Blaise'e :

— Gel! dedi, şuraya otur, devam et.

Constance, oğlunun yazı masası başına, Blaise'in oturduğunu, oğlunun yerini aldığını, kalemini hokkaya batırdığını, nice defalar yazı yazarken gördüğü Maurice'in kändisi gibi aynı hareketleri yaparak yazı yazdığını gördü. O Blaise, Froment'ların o büyük oğlu! Kuvvetli, sık nebâtlar, civardaki boş tarlaları nasıl kaplarsa, biçare öü daha gömülmeden, Froment'lardan biri, onun yerini öylece alıyordu. Constance, dünyayı fethetmek için etrafında kaynaşan bütün bu hayat selinde daha büyük bir tehdit sezdi. Büyük analar yeniden gebe kalıyorlar, gelinler, çocuklarını emzirmeye başlıyorlardı, oğullar, sahipsiz kalan ülkelerin hükümdarlıklarını zaptediyorlardı. Kendisi

ise yalnız başına kalıyordu, yanında, kendinden geçmiş, mahvolmuş alçak kocasından başka kimse yoktu; durmadan bir aşağı bir yukarı dolaşan manyaya tutulmuş Morange da, kendi ye'sinin timsali bir hayalete benziyordu, biricik kızının feci ölümüyle bütün ruhu, kuvveti ve muhakemesi yok olup giden zavallı bir adamdı. Boşalan ve soğuyan fabrikadan hiçbir gürültü işitilmiyordu, fabrika ölmüştü.

Daha ertesi gün, heybetli bir cenaze töreni oldu. Fabrikanın beş yüz işçisi cenazenin peşinden yürüdü, bütün sınıflara mensup ileri gelenler, muazzam bir kafile teşkil ettiler, İhtiyar bir işçinin, fabrikanın en yaşlı adamı olan Moineaud babanın, tabut örtüsünün kordonlarından birini tutması, herkesin dikkatini çok çekti! Adamcağız, otuz sene, durmadan çalışmanın sersemliğiyle, sırtındaki redingotu yadı gıyan haliyle, bir parça ayağını sürüyerek yürümesine rağmen, bu manzara çok dokunaklı görüldü. Mezarlıkta, kabrin başında, Mathieu, matem arabasından inen yaşlı bir madamın, yanına yaklaştığını görünce şaşı. Kadın:

— Görüyorum ki, beni tanıımıyorsunuz, dostum dedi.

Mathieu, özür diliyen bir hareket yaptı. Bu kadın Sérafine'di. Hââ uzun boylu, narindi, fakat öyle bir deri bir kemik kalmış, öyle harabolmuştu ki, masalarda görülen, taht-

tan inmiş ihtiyar kıraliçeler gibi, âdeta yüz yaşında sayılırdı. Ameliyat geçiren Cécile biçaresi önceden haber vermişti ama, Mathieu, senelere meyân okuyan bu kızıl saçlı küstah güzelin bu kadar çabuk harabolacağına asla inanmamıştı. Nasıl korkunç bir sukut fırtınası esmişti acaba?

Sérafine devam etti:

— Ah! Dostum, ben, şu mezara indirilecek olan biçare ölüden daha ölüyüm... Bir gün gelsenize, konuşalım. Herşeyi söyleyebileceğim tek insan, tek sırdaş sizsiniz.

Cenazeyi mezara indiriyorlardı, ipler gıcırdayordu, boğuk bir takırdı oldu, son takırtı. Akrabadan birinin yardımıyla ayakta duran Beauchêne, sönük gözlerle bakıyordu. Şimdi de, göz yaşları aka aka tükenen, korkunç bir cesaret gösterip mezarlığa kadar gelen Constance, düşüp bayıldı. Kaldırdılar, boş eve, yıldırımla vurulmuşçasına çıplak kalan, çoraklaşan tarlalar gibi ebediyen boş eve götürdüler. Toprak, ne var ne yok almıştı.

Mathieu ile Marianne, Chantebled'de, temel kuruyorlar, hayat yaratıyorlar, döl yetiştiriyorlardı. Aradan geçen iki sene içinde, varlıklarının ta kendisi demek olan, zevkleri ve kuvvetleri demek olan aileyi, bereketli toprağı mütemadiyen çoğaltmak faaliyetiyle, hayatın ölümle ezelî savaşında, yine zafere eriştiler. Arzu alev gibi yakıcı, gelip geçiyor, o ilâhî arzu, sevmekte, iyi olmakta sıhhatli ol-

maktaki kudretleri sayesinde, onları hareketlendiriyordu; azimleri, faaliyet istekleri, lüzumlu olan, dünyanın tapıcısı ve düzencisi emeği sarfetmek hususundaki sakin gayetleri, üst tarafını tamamlıyordu. Fakat bu iki sene zarfında, zaferi, ancak sürekli bir savaşla elde edebildiler. Artık, tam bir zafere ulaşmışlardı. Séguin, bütün malikâneyi parça parça elden çıkarmış; Mathieu, basiretli bir yayılışla buranın hükümdarı olmuştu; rızık tedariki için savaşırken kuvvetlendiğini hissettikçe, ülkesini genişletiyordu. Tembelin hor gördüğü, ziyan ettiği servet, çalışkanın, yaradıcının eline geçiyordu. Beşyüz hektarlık arazi, ufku baştan başa kaplıyordu şimdi, koruların içinde, geniş çayırlar görülüyor, bu çayırlarda, birçok sürüler otliyordu; bataklıklar kurutulmuş, mahsulle dolup taşan özü bir toprak haline getirilmişti; kıraç topraklar, yataklara sokulup uzaklara kadar dağıtılan kaynaklarla sulanıyor, her sene daha verimli hale geliyordu. Yalnız, Lepailleur'lerin bakımsız, kıraç toprağı olduğu gibi duruyor, sanki, mahsulü bundan böyle mesut bir küçük kalabalığı besliyen o kum ve çamur sahrasını bereketlendiren mucizeye, o insan sıhhatine şahitlik ediyordu. Bu kalabalık, kimsenin hisşesini yemiyordu, kendi payını ayırmış, ekip biçmiş, müşterek serveti arttırmış, hâlâ nüfusu pek az, saadet sağlama uğrunda hiç de istifade edilemiyen koca dünyanın biraz daha fazla kısmını ram

etmişti. Malikânenin ortasında, çiftlik peyda olmuş, büyümüş, kalabalığı, müstahdemleri, davarlarıyla, ateşli, zaferli bir hayat kaynağı halinde, bir şehir gibi gelişmişti. Doğurmaktan usanmıyan bu mesut döl bereketi, on iki seneden beri kaynaşan bu mahlûklar ve bu şeyler, bir ailenin genişlemesinden başka bir şey olmayacak bu etrafı kaplayıcı şehir, besleyici yığını, parlak güneşin altında mütemadiyen artan bu ağaçlar, bu nebatlar, bu buğdaylar, bu yemişler, ne şahane bir kudretti! Başarılan eserin, kazanılan istikbalin karşısında, faaliyetin sonsuzluğuna yol açan bu yaratma zevkı arasında bütün acılar, bütün göz yaşları, unutulmuştu.

Sonra, Mathieu arazi kazancını sona erdirirken, Marianne, bu iki sene içinde, oğlu Blaise'in bir kızı dünyaya geldiğini görmek saadetini tattı; kendisi de gebeydi, gene doğurması yakındı. Gürbüz ağaç dal budak salıyordu, sonra, yeri kaplayıp uzaklara kadar yayılacak olan şahane bir ulu meşe ağacı gibi, sonsuz bir şekilde çoğalacaktı. Çocuklarının çocukları, torunlarının çocukları, bütün sülâle, nesillerden nesillere geçerek gitgide genişliyerek ilerlemeğe başlıyordu. İlk iki büyük çocuktan, artık yirmi yaşına basan ikiz Blaise ile Denis'den en küçüğe kadar, obur dudakları, sütünü, memesinden kan getirinciye kadar emen varla yok arası narin yavruya varıncıya kadar, ile göbek dölü olan on bir çocuğu, etra-

fına, hâlâ nasıl ihtimamla ve şefkatle topluyordu! Yavrularının arasında, her yaştan çocuk vardı, en büyükleri baba olmuştu, okula gidenleri vardı, sabahları pantolonlarını giydirmek icabendenler vardı; Ambroise, Gervais, Grégoire, Nicolas gibi oğlanlar vardı; neredeyse gelinlik çağına gelecek Rose gibi, Claire, Louise, Madeleine gibi, yeni yürümeğe başlayan Marguerite gibi kızlar vardı. Bunların, sürü halinde küçük atlar gibi, boylarına göre, kimi hızlı yavaş koşarak, ufkun dört bucağında bir birini kovalıyarak malikânenin içinde dört dönmeleri görülecek şeydi! Marianne, bunları hep eteğinin altında muhafaza edemiyeceğini biliyordu; bir ikisi çiftlikte kalabilirse mesut olacaktı, küçüklerden kendilerine uygun yer bulamayanlar olursa, civar memlekette kazanç aramağa gitmelerine razı oluyordu. Bu mukadder bir yayılma idi, toprak, en kalabalık nesle mahsustu, onun malıydı, Blaise fabrikaya yerleşeli neredeyse iki sene olacaktı, kardeşleri, daha başka tarafları iştilâya gitmişlerdi bile. Mademki sayı üstünlüğü onlardaydı, kuvvet onlarda olacaktı, dünyaya onlar sahibolacaklardı. Baba ile ana da, her yeni çocuk doğdukça, kendilerini daha kuvvetli hissetmişlerdi. Her çocuk onları birbirine daha fazla yaklaştırmış, daha fazla birleştirmişti. Müthiş gailelere rağmen daima üstün gelmişlerdi ama, bu mütemadi zaferi, aşklarına, çalışmalarına, kaiblerinin ve iradelerinin mütemadi yaratışına

borçlu idiler. Döl bereketi en büyük zaferin sağlayıcısı idi, toprağı, kalabalıklaştıran, râm eden barışçı kahramanları o yaratıyordu. Bilhassa bu sefer, o iki seneden sonra, Marianne, on birinci çocuğı olarak, Nicolas adını verdikleri bir oğlan doğurduğı zaman, Mathieu onu candan kucaklıyarak öptü, bütün üzüntüleri, bütün kederleri bir yana bırakıp bir kere daha sevindi. Bir çocuk daha doğmuş, bir kere daha servet ve kudret kazanılmış, dünyaya yeni bir kuvvet daha salıverilmiş, yarın için bir tarla daha ekilmişti.

Bu, hep toprakla ve kadınla etrafa yayılan büyük eser, hayırlı eserdi, bereket eseri, harabiye galebe çalıyordu, yeni gelen her çocuğa gıda yaratıyor, ıstırap içinde, seviyor, istiyor, savaşıyor, çalışıyor; durmadan, daha fazla hayat, daha fazla ümit yaratmaya doğru gidiyordu.

BEŞİNCİ KİTAP

I

Fabrikada, büyük matem devam ededursun, hayat yavaş yavaş tekrar başladı. Beauchêne, altında ezildiği müthiş darbenin tesiriyle, artık evden çıkmaz oldu. İlk haftalar, mahvolmuş gibi, bütün arzuları tükenmiş gibi, evde kaldı. Yola gelmişe benziyordu; yalan söylemiyor, yaşı ilerledikçe büsbütün azgın bir ihtiyaçla duyduğu âni kadın iştahlarını dışarıda dindirmek için, iş bahanesiyle mütemadi seyahatlere çıkmıyordu. Tekrar işe koyulmuştu, müessesesiyle meşgul oluyor, her sabah, yentiden atelyelere iniyor, fedakâr, faal bir muavin olan Blaise'in yardımıyla dolaşüyor, fazla ağır işleri, her gün biraz daha fazla ona yüklüyordu. Fakat, aile yakınlarının asıl dikkatini çeken şey, karı koca arasındaki yakınlaşma idi. Constance, kocasının hizmetine bakmak için paralanıyor, Beauchêne de artık karısının yanından ayrılmıyordu; akrabadan başka kimseyi kabul etmedikleri, âdeta karalara bürünmüş, heryanı örtülü küçük konaklarında, ikisi gayet iyi uyuşmuş bir halde, herkesten uzak yaşıyorlardı.

O müthiş acının, Maurice'in o âni ölümünün ferdasında, yaralanan, yüreğinden kan giden Constance, bir uzvu kesilip sakat kalan bir insanın korkunç intibasını duymuştu. Artık bütün bir insan değildi; kendisini, çirkinleşmiş, noksanlaşmış hissettikçe utanıyordu. Analık vafını kaybedeli beri, imparatorluğu ele alacak olan veliaht, artık yanından gideli beri, bu küçülüş o kadar fenasına gidiyordu ki, içinde, hayal sukutuna uğramış sevgisinin ağladığı sezilen mateminde, şiddetle isyan eden gururunun da tesiri vardı. Oğlunu, servetin biricik sahibi, yarının çok kudretli hükümdarı görünmek arzusuyle, tek evlâtta ısrar etmişti. Budala ölüm, onu elinden çalmıştı, eve eskisi kadar sahip değilmiş gibi geliyordu; hele şimdi bu Blaise'le karısı, çocuğu, bütün o istilâcı Froment'ların kalabalık dölü gelip yerleşeli beri fabrikaya da sahip değildi. Onları kabul edip orada oturttuğuna pişmandı, malını, yerini, ülkesini tekrar elde etmek için kendisini korumak, oğlunu diriltmek, bir eркеk evlât anası daha olmak emelinden başka bir isteği yoktu. Şüphe yok ki Maurice'i delice sevmişti, hattâ kocasının okşamalarını sadece tevekkülle karşılayan bir zevce soğukluğuyla, ondan başka kimseyi sevmemişti. Fakat, o zamana kadar donuk, sessiz ve derin olan analık sevgisi, şimdi, içinde bütün varlığının tutuştuğu âni bir humma ateşiyle yanıyordu. Bir tek evlâda hasrederek âdeta fâsitleştirdiği bu şiddetli,

ısrarlı analığın, şimdi mütemadi azabını duyuyordu. O aldatılmış, soyulmuş ana idi; çocuğu elinden alınan, çocuğunu isteyen, başka bir çocuk isteyen ana idi; eğer yine ana olmazsa, duyduğu şiddetli sevme ihtiyacını hiçbir şey gideremiyecekti. Kalbine, gururuna, tenine olduğu kadar da, ihtirasına bir çocuk lâzımdı, ona bir çocuk lâzımdı. Bu sebeple, hesabetmeden, hattâ insiyakla, tekrar kocasına yaklaştı.

Sımsıkı örtülü evin, siyah esvapların matemî içinde, bir balayı dirilişi oldu. Artık kaçamaklı hareket etmiyorlardı, ikisi de, önceleri, büyük bir güvenle, beklediler. Constance henüz kırk bir yaşındaydı. Altı yaş büyük olan Beauchêne, hâlâ bütün bir âlemi çocukla doldurmak kudretinde dipdiri bir babayiğitmiş gibi, kendine güvenir tavırlar takınıyordu. Artık, ikisi hep bir arada görülüyordu. Erken yatıyorlardı. Altı ay, muntazam, sıkıfıkı bir hayat yaşadılar; anlaşılmış oldukları, bütün iyi niyetlerini, bütün kuvvetlerini, ortaklaşa eseri başarmağa tahsis ettikleri anlaşılıyordu. Fakat özlenen, beklenen çocuk olmadı. Altı ay daha geçti, ondan sonra, aralarındaki dirlik bozulur gibi oldu; karı koca münasebetlerinde, endişeler, sitemler, öfkeler başlamış olsa gerekti, çünkü Beauchêne arasına, hava almak bahanesiyle, yine sınışıyor, Constance, gözleri kıpkırmızı, helecanlar geçirerek, evde yalnız kalıyordu.

Birgün Mathieu, gelini Charlotte'u ziyarete gelmiş, bahçede, dizlerine tırmanan küçük Berthe'le oyuna dalmış bulunduğu sırada, Constance'ın aşağı indiğini hayretle görmüştü; kendisini, herhalde, bitişik konağın penceresinden görmüş olacaktı. Constance, bir bahane ile Mathieu'yü alıp götürdü, meramını söylemeğe bir türlü karar veremedi, onu çeyrek saate yakın bir zaman yanında alıkoydu.

— Azizim Mathieu, dedi, kusuruma bakmayın, size bahsedeceğim şey, ikimiz için de üzücüdür .. Neredeyse on beş seneye yaklaşıyor, kocamın, fabrikadaki işçi kızların birinden bir çocuğu oldu, biliyorum. O zaman, kendisine yardım ederek tavassutta bulunduğunuzu, o kızla ve çocuğıyle meşgul olduğunuzu da biliyorum. Bir oğlan doğurmuştu, değil mi?

Bir cevap bekledi. Fakat Mathieu, onun bu kadar iyi malûmat almış olduğunu göreyerek hayret içinde kalmış, bunca seneden sonra, bu can sıkıcı mesele hakkında neden dolayı kendisine baş vurduğunu anlayamamış, ancak hayretini ve endişesini gösteren bir jest yapmıştı.

Constance:

— Yook; diye devam etti, size hiçbir sitemde bulunacak değilim. Eminim ki, o işte rolünüz gayet dostça olmuştur; hattâ ucu bana dokunabilecek bir rezalet çıkar korkusuyla hareket ederek bana olan sevginizi göster-

miştiniz. Hem, tahmin edersiniz ki, bu kadar eski bir ihaneti şimdi dilime dolamak niyetinde değilim. İstediğim şey, sadece malûmat edinmek. Bana bu meseleyi öğreten ihbarları, uzun müddet, derinleştirmek istemedim. Şimdi bu hâdise yeniden hatırıma geliyor, zihnime musallat oluyor; size baş vurmam da gayet tabii, çünkü kocama, bunun hakkında tek kelime söylemedim, ondan zorlu bir itiraf ko-parmak, teferruat sormak, bütün tamiri im-kânsız hatayı dinlemek, rahatımız için pek zararlı olurdu kanaatındayım. Bana bu kararı asıl verdiren şey, madam Angelin'le birlikte, Miromesnil sokağındaki ebe kadına gittiğim gün size tesadüf ettiğimizi hatırlayışım oldu; sizi orada o kızla beraber görmüştüm, kucağında yine bir çocuk vardı... Onu madem ki tekrar gördünüz, ne halde bulunduğunu, ilk çocuğunun hâlâ yaşayıp yaşamadığını, yaşıyorsa nerede olduğunu, ne yaptığını bilmeniz lâzım.

Mathieu yine cevap vermedi. Constance'ı azar azar tutuşturduğunu gördüğü ateş karşısında sakınıyor, her zaman çok mağrur, çok temkinli olan bu kadının, bu pek acayip müracaatındaki sebebi araştırıyordu. Acaba ne oluyordu? Neticesini tahmin edemediği bir sırdaşlığa kendisini sevketmeğe niçin uğraşıyordu? Sonra, Constance, delici gözleriyle, dikkatle yüzüne bakınca, kaçamaklı, tatlı sözler aradı.

— Beni çok güç durumda bırakıyorsunuz, dedi. Zaten sizi ilgilendirebilecek hiçbir şey bilmiyorum... Bu uzak maziyi kurcalamak kocanızın, hele sizin ne işinize yarıyacak?... Beni dinleyin, size söylenilen şeyleri ne olursa olsun, unutun, muhakemesi çok kuvvetli, çok akli başında kadınsınız...

Constance onu susturdu, ellerini yakaladı, sıcak ve titrek аваçlarında sıkarak muhafaza etti. Hiçbir zaman bu kadar candan, bu kadar kendini veren bir jest yapmamıştı.

— Söylüyorum size a canım! Ne kocamın, ne o kızın, ne çocuğun, kimsenin benden çekinmesine lüzum yok. Anlasanıza! Yalnız, azap içindeyim, işi bilmediğim içi üzülüyorum, bilirsem derhal rahat edeceğim gibi geliyor. Bunu size sormam, sırf kendim için, kendi rahatım için... Ah! Bilseniz, bilseniz!

Mathieu, birçok şeyler keşfetmeğe başlıyordu, Constance'ın herşeyi ona söylemesine lüzum yoktu. Karı kocanın biribirine yaklaşması zaten ona bir şeyler öğretiyordu, Maurice'in ölümünün ferdasında, onun yerine başka bir çocuk koymak için duydukları ateşli arzuyu bir erkek çocuk sahibi daha olmak için sarfettikleri gayretleri tahmin etmişti. Bir senedir bekledikleri halde bu erkek evlât olmayınca, acizleri yüzünden uğradıkları hayal sukutunu, gitgide artan kederlerini, nihayet öfkelerini, acılarını ve kavgalarını derece derece takibedebilmişti. Şimdi de, yaşlanan zev-

cenin o acayip kıskançlık nöbetine, kocasının, vaktiyle o kızı gebe bıraktığı halde, şimdi kendisini gebe bırakmamasından dolayı yakalandığı çocuk iptilâsına şahit oluyordu. O kızın, kadın olarak artık değeri yoktu, Constance, sıska, sarı benizli, vaktinden evvel hissizleşmiş bir kadinken, onun güzel, körpe, nefîs vücutlu olduğunu biliyordu; kızgın bir mâşuka sıfatıyla davranmamış tek kelime söylememişti. İstirap çeken tarafı yalnız analık tarafıydı, kalbi şiddetle burkularak kıskandığı şey, çocuktı. Onu hâtırasından söküp atamıyordu; beklemenin nafileliğini her anlayışında, yeni bir ümidin yıkılmasına her şahit oluşunda, çocuk, hep bir istihza gibi, bir hakaret gibi gözünün önüne geliyordu. Her ay, hayal sükutu büyüyor, Constance, öteki kadının çocuğunu daha ihtirasla tahayyül ediyor, onu istiyor, onun nerede bulunduğunu, ne halde olduğunu, sıhhatte olup olmadığını, babasına benzeyip benzemediğini düşünerek hırçınlaşıyordu.

— Sizi temin ederim, azizim Mathieu, diye devam etti, bana cevap verirsiniz hayır işlemiş olursunuz... Yaşıyor mu? Yalnız yaşayıp yaşamadığını söyleyin, ama yalan söylemeyin... Eğer ölmüşse, zannederim, bu haberi daha sakın karşılayacağım. Ama allah bilir, fenalığını da istemiyorum!

Bunun üzerine, çok müteessir olan Mathieu, ona doğruyu olduğu gibi söyleyiverdi.

— Mademki, rahata kavuşmak için ısrar ediyorsunuz, mademki aramızda kalacak, aile hayatınız bu yüzden zarar görmeyecek, bildiğimi size söylemekte bir mahzur görmüyorum; tekrar edeyim, pek aʒ şey biliyorum... Çocuk, benim gözümün önünde, kimsesiz çocuklar yurduna teslim edildi. O zamandan beri, anası, çocuk hakkında hiçbir haber sormadığı için birşey öğrenemedi. Kocanızın da derin bir bilgisizlik içinde bulunduğunu ilâve etmeme hacet yok, çünkü, bu çocukla, öteden beri, meşgul olmak istemedi. Onun için yaşıyor mu, nerededir, size söyleyemeyeceğim. Adam akıllı araştırma yapmak lâzım. Ama, benim fikrimi sorarsanız bu zavallı yavrucaklar arasında ölüm vakaları o kadar çok ki, ölmüş olması ihtimali vardır.

Constance, dikkatle onun yüzüne bakıyordu.

— Doğru mu söylüyorsunuz, benden birşey gizlemiyor musunuz? diye sordu.

Mathieu yemin edince:

— Peki, peki size inanıyorum, dedi... Demek ki, siz, öldüğü kanaatindesiniz, öyle mi? Ah! Bu ölen çocuklar! Halbuki, ne kadar çok kadın var ki, içlerinden bir tanesini kurtarabilse, bir tanesine sahibolsa, ne mesut olacak!.. Neyse, muhakkak değilse bile, gene malûmattır, teşekkür ederim.

Ondan sonraki aylar içinde, Mathieu, birçok defa, Constance'la yine yalnız kaldı; fa-

kat, o, bu mevzuu bir daha hiç açmadı. Yine bilmiyormuş gibi görünüyor, bir enerji gayreti sarfederek unutmak ister gibi yapıyordu. Bununla beraber, Mathieu onun, hâlâ o musallat fikrin zebunu olduğunu seziyordu; karı kocanın, bir çocukları olmak ümidini, onları birbilerine yine yaklaştıran bu biricik ümidi kaybettikçe, aralarının daha fazla açıldığını tahmin etmek de güç değildi. Herkesin içinde, hâlâ iyi geçiniyorlarmış gibi davranmalarına rağmen, olaylar, her hafta daha vahimleşen, aheste bir ayılmanın, yeni bir bozuşmanın vücudunu isp t ediyordu. Beauchêne, tamamen faydasız kaldıkları için daha zevksiz olan, o pek tatsız meşru münasebet angaryalarından usanmış, öfkelenmiş bir erkek gibi, sokak hayatına, eskisi gibi, âdeta tamamen avdet etmişti. Yine de Constance mücadele ediyor, Beauchêne'i ancak boşalmış ve ölmüş bir halde başından atmağa azimli, onu kuşattığı sahiplik bakışından belli olan bir savaşçı kadın sertliğiyle, sıkı tutuyordu. Buna imkân var mıydı? Angelin'lerin iktidarsızlığına onlar da mı düşmüşlerdi? Bütün içine doğan şeyler, korktuğu şeyler başına gelecek de, ahbabının yuvasını içine tekerlenmiş gördüğü korkunç boşluğa kendi aile hayatı da mı yuvarlanacaktı? Bu iktidarsızlık halini düşündükçe çileden çıkıyor, bir ayıpla, bir kusurla malûlmüş gibi utanıyordu. Kendi hesabına iktidarsızlığı kabul etmiyordu. Kocasını belki iktidarsız olabi-

lirdi, çünkü her tarafta, israf etmiş, kendini tüketmişti. Nihayet, öfkeli bir anda karı koca kavgası patlak verdi; birleşmelerinin boşa gitmesi yüzünden nihayet taşan öfkeleriyle, ikisi de, yeislerine sebebolan kısırlığı birbirine yüklediler.

Beauchêne, iktidarsızlık tedavi edilir, di-yordu. Fakat, kime danışmalıydı? Boutan'ın adını söylediği zaman, Constance önce itiraz etti, çünkü ondan ürküyordu. Uzun zaman reddettiği nazâiyeleriyle, onun haklı çıkma-sından korkuyordu. Sonra, her zamanki iffet gösterişiyle, yine kendisini tanıyan ebe dokto-rundan başkasına muayene olmak istemedi-ğinden, razı oldu.

Boutan, çağırıldığı sabah, karı kocayı, Maurice'in hastalıklı geçen çocuk çağında nice defalar viziteye geldiği için çok iyi tanı-dığı küçük sarı salonda buldu. Kapılar sım sıkı kapandıktan sonra, Beauchêne, ilk izaha-tın sıkıcılığını atlatmak için, işi şakaya dökmek istedi. Boutan'ı, sapsarı benziyle, gayet ciddi, ayakta duran karısının karşısına götürdü.

— Doktor, dedi, madam cenapları tekrar yeni gelin olmak arzusunda.. Bir çocuk isti-yor, nasıl yapıldığını tarif edeceksiniz.

Babacan doktor, bu şakayı memnunlukla karşıladı. Hep aynı tatlı bakışlı, koca kafalı iyi adamdı, çok evvelden haber verdiği bir felâketi tahmin etmiş olmakla zerre kadar

övnür görünmüyordu. Neşeli neşeli gülmekle iktifa etti:

— Çocuk istiyorsunuz ha, mükemmel! Ama, çocuk nasıl yapıldığını, benim kadar siz de bilirsiniz.

Beauchêne, çapkın edasiyle devam etti:

— Vallahi bilmiyoruz, doktor! Daha doğrusu unuttuk, çünkü, bir çocuğumuz olsun diye, bir seneye yakındır icabeden herşeyi yapıyoruz; yavrucak inadediyor, doğmuyor.

Sonra, sağlam erkek sıfatıyla kendini mesuliyetten kurtarmak ihtiyacıyla, gururuna mağlûp olarak, doktorun cevabını beklemeden şu sözü söylemek gafletinde bulundu:

— Annede galiba bir bozukluk var, size müracaatımız da, bir muayene edip bu bozukluğu tamir etmenizi rica etmek.

O ana kadar bir şey söylemeyen Constance, kocasının, doktor muayenesini bu şekle sokmasından gocundu, yüzüne birden kan hücum etti, öfkeyle lâfa karıştı:

— Kabahati niçin bana buluyorsun? Sen ne biliyorsun ki?... Doktor, bana kalırsa, anayı değil babayı muayene ve tedavi etseniz daha doğru olur.

— Aman karıcığım, seni üzme için söylemedim.

— Üzüntünün ne ehemmiyeti var! Artık, her gün sabahtan akşama kadar ağlıyorum... Ama, kederimizin bütün sebebini bende bul-

manı istemiyorum. Mademki beni mecbur ediyorsun, ben de doktoru ikaz etmek zorundayım, tek, senin hakkında nasıl davranacağını bilsin.

Beauchêne, onu teskin etmeğe, boşuboşuna uğraştı. Constance hırçınlaşıyor, her türlü ölçüyü aşıyordu.

— Eskiden nasıl kocaydın, şimdi de nasıl bir kocasın, bunu daha bugün mü öğrendim sanıyorsun? A zavallı, senin rezil hayatını başından beri hiliyordum.

Beauchêne, bir sinir nöbeti geldiğini sezerek endişelendi, onu susturmak, ellerini yakalamak istedi.

— Sus a canım! Mânasızlık etme, bu lâflara ne lüzum var?

— Bana elini sürme, senden nefret ediyorum... Doktor var diye mi susacağım? Ayol, bana sen kendin söylemedin mi? Doktor günah çıkartan papazdan farksızdır. Ona herşey itiraf edilir, herşey gösterilir, diyen sen değil misin? Hem, senin o ahlâksızca hareketlerini kendisi de bilmiyor mu zannediyorsun? Herkes biliyor... Yirmi seneden fazladır beni kör sandığını, budala sandığını düşünüyorum da! Susuyordum, çünkü!

Kısacık boyu, kara kuru vücudiyle, pürhiddet onun karşısına dikilmişti Dediği doğru idi, yirmi sene susacak kadar kahramanca bir metanet göstermişti. Yalnız, elâlemin yanında şüphelerini, öfkelerini, ihmal edilmiş, arzuları

tahrik edilmiş kadın durumunu asla göstermemekle kalmamış, yatak odasının mahremiyeti içinde, her türlü sitemden, her türlü öfkeli hareketten de sakınmıştı. Gururu, vekarı onu böyle, istihfaflı bir tavırla, sessiz, ayakta tutuyordu. Sonra da, sevmediği fazla haşın sevgi hareketleriyle nihayet hırpalandığı, tiksindiği ahlâksız babadan ona neydi? oğlu, kendisine sığındığı tanrısı olan oğlu vardı ya! Hayatı, zevkı, gururu ondan ibaret değil miydi? Ölse, şikâyetle tenezzül etmiyecekti; o uzun sessizliğine nihayet vermesinin sebebi de, kaderin darbesini yemiş olması, kendisine o kahramanca metinliği veren çocuğun, elinden zorla koparılıp alınması, onu bomboş, şaşkın, fırtınaların elinde oyuncak edip bırakmasıydı. Artık bu sessiz kadın patlamıştı, ağzındaki baklayı çıkarıyordu, yirmi senelik ihanetleri, nefretini, tiksintisini, çok uzun zamandan beri sakladığı için onu boğan herşeyi, bu taşkınlık arasında haykırıyordu:

— A zavall adam, evlendiğimizin daha üçüncü ayına varmadan, senin zamparalığa başladığını tahmin etmiştim. Ooo! Mühim bir şey değildi, sadece ufaktefek ihanetlerdi, aklı başında kadınların göz yumdukları neviden şeyler... Ama, çok geçmeden iş bozuldu, hayâsızca bana yalan söylemeğe başladın, söylediğin bir yalan, seni bir başka yalan söylemek zorunda bıraktı. Nihayet sokâğa düştün, orospuların en aşağılık cinslerine tenezzül et-

tin, geceleyin, ben uykudayken eve döndün, bazan körkütük sarhoş, murdar ahlâksızlıklarla kirli bir halde koynuma geldin... Hayır deme, yine yalan bulmağa çalışma! Görüyorsun ya, herşeyi biliyorum!

Beauchêne'in üstüne yürüyor, onu duvara doğru itiyor, bir söz söylemesine de meydan vermiyordu.

— Şimdi artık olamıyan o çocuğu dışarıda peydahladın, hangi orospuların gönlünü edebildinse onları gebe bıraktın. Rasgele hepsi, kaldırımda tesadüf ettiğin her kadın, canı istedi miydi, senden bir çocuk kazanabiliyordu. Keyfin için, rasgele fırlatıyordun. Ama, çocuk çıkacakmış, çıksın varsın! Ayol, senin şimdi her tarafta çocukların var! Neredeler? Söylesene, neredeler?... Ne? Gülüyorsun, çocuğun olmadı mı? Yal Peki, o Norine'in, o işçi kızın doğurduğu çocuk nedir? Buraya, benim yanıma, fabrikana alacak kadar bayağılaştığın o kız! Doğum masrafını sen vermedin mi, doğan çocuğu kimsesiz çocuklar yurduna yollamadın mı? Artık yalan söyleme, görüyorsun ya, herşeyi biliyorum! Bu çocuk nerede, peki! Nerede, söyle?

Beauchêne, sapsarı kesilmiş, dudakları titriyor, artık şaka etmiyordu. İşin sonunu bekler bir vaziyette, sükûnetle oturan Boutan'dan, önce, bakışlariyle yardım dilenmişti. Doktor, kaçamakların sebeb olduğu bu gizli faciaların tabii mahremi sıfatiyle, buna benzer,

kimbilir ne sahnelere, hem de daha ne kaba-larına, ne tehlikelilerine şahit olmuştu! Onun için, kavga edenleri öfkeli öfkeli konuşmakta kendi hallerine bırakmağı usul edinmişti; on-lardan, gerçek malûmat koparabilmek için bi-ricik fırsatın bu olduğunu tecrübe ile biliyor-du. Çünkü, soğuk kanlılıklarını ele alır almaz, daima yalan söylüyorlardı.

Beauchêne, nihayet, üzüntü taklidi yapa-rak, cevap verdi:

— Sevgili karıcığım, sahiden merhamet-sizsin, kendini de, beni de büsbütün ha-a-betmek mi istiyorsun? Bazı hatalar işledimse bile, inan ki, acı nedamet yaşları döküyorum... Ama, ne de o'sa, beni yerden vere vurmak, bütün felâketimizi benden bilmek de reva de-ğil. Zamparalık ettim diye beni muahaze edi-yorsun, beni zamparalığa teşvik eden sen de-ğil misin?... Kabahat biraz da sende.

— Nasıl kabahat bende?

— Elbette... Kendin itiraf ediyorsun, göz yumuyormuşsun. Beni zapt edemez miydin: Ne malûm, belki de azarlasaydın, yahut yu-muşak davransaydın yola gelirdim?... Bilmiş ol, yaşamak için muhtacolduğı sevimli, fe-dakâr kadını kendi evinde bulamıyan bir er-kek, bilhassa benim gibi, zevkine düşkün bir erkek, güzü dışarıda olursa, çokluk mazur-dur... Kabahat sende.

— Kabahat bende hal Senden hiç sakın-dımı mı ki?

— Oooh! Kadın teslim olur da, yine kendini bir sakınışı vardır. Münakaşa edilmez, bir his meselesidir bu iş... Hasılı, madem ki öyle istiyorsun, açık açık söyleyeyim, bir kadın, kocasını sırf kendisne bağlamak için ne yapması icabettiğini bilmezse, metreslerin var diye sitem etmekte haksızdır. Ben melek değilim, bana sokulmalı, beni istemeli idin, zevkımı dışarda aramak düşüncesi zihnime sokulmıyacak şekilde davranmalıydın.

Constance, pürhiddet, hendini kaybetmiş bir halde onu dinliyordu.

— Ne iğrenç lâflar ediyorsun, kuzum! Demek ki, karından kâfi derecede zevk almadığın için, o zevkı bütün sokak orospularında aradın öyle mi? Hem de ne zevk! Böyle düşündüğünü ne bilirdim; ben vazifemi yerine getirmedi mi? Namusluluğuma, temizliğime de kabahat bul, seni böyle hakîr, budala, âciz mahlûk haline getiren sefil karılardan olmayışına da kabahat bul

Beauchêne, aczi yüzüne vurulunca kırbaç yemiş gibi olmuş, karısının sıskalığından, kupkuru cildinden, teninin kurşuni renginden öteden beri duyduğu tiksintiyi suratına karşı söyleyip içini dökecek hale gelmiş, şiddetli bir el hareketiyle onu susturmuştu. Böyle bir kadının, kolları arasında hiçbir zaman hararetlenmemiş olan, aşta çok beceriksiz, çok soğuk, yüzü hiç gülmiyen, hiçbir zevk duymıyan bu “kuru kemik”in, yüzüne karşı bu kadar muahezede bulunmağa hakkı var mıydı?

Constance:

— Haydi bakalım! Şimdi de beni döv de tamam olsun! diye haykırdı. Mademki, sence, bu şekil uygun değilmiş, mademki başkasını istiyor muşsun, ne diye açık açık söylemiyordun? Çocuk istemiyorduk, icabeden tedbirleri almağa elbette mecburduk. Zaten, bunları bana öğreten sendin, sen ne yap dedinse, yalnız onu yaptım... Çocuk istiyordum diye iddia edemezsin ya!

— Hayır, ama yine de bu bahiste söylenecek çok şey var.

— Nasıl? Çocuk mu istiyordun?

— İstemiyorsam bile, herhalde, mütemadiyen tetikte durup en küçük hareketlerimi hesaplamıyordum, boyuna, bir dalgınlığıma gelirse muhtemel neticelerin ne olacağını düşünerek yürek çarpıntısı geçirmiyordum. Böyle olacak olduktan sonra, sırtını dönüp yatmak hayırlıdır. Aman, karıcığım, iyi düşün, rica ederim! Eğer sen mâni o masaydın, kaç defa kendimi serbest bırakıyordum, öyle değil mi?

Bu son iddia, Constance'ı büsbütün çileden çıkardı.

— Yalan söylüyorsun, yine yalan söylüyorsun!... Ooo! Anlıyorum, bugün zavallı Maurice'ciğimizin boş bıraktığı yeri dolduracak başka bir oğlumuz olmaması benim yüzümden, sırf benim yüzümden olduğuna inandırmak istiyorsun. Evet, bütün mesuliyeti bana yükliyecek kadar alçaksın!... Ah, ah!

Zavallı Maurice'ciğimiz! Onu zengin, mesut, şanlı şöhretli görmek istediğimiz için değil mi ki, bugün bu kadar m-tem içindeyiz? Günah işledikse, aşırı sevgimizden, taparcasına sevgimizden işledik. Sen de benim dediğimi diyordun, hep benim gibi hareket ettin!

— Senin gibi değil! Tekrar ediyorum, acarlık etmeseydin mesele yoktu... Sonra da, ne desise kullanıyordun bilmem, bir taraftan da sen tedbir alıyordun.

— Ben mi? Ben mi?

— Elbette sen! Hattâ, bir akşam bana ihsas bile ettin. Âni bir divanelik ederim korkusuyla sakınıyordun, ona göre tedbir kullanıyordun... Hasılı, kadınların neler tıktırdıklarını bilirim, dünkü çocuk değilim.

Constance doğrulmuştu; Beauchêne'i ezecek en şiddetli darbeyi arıyordu. Fakat bir hâdiseyi acı acı hatırladı, Beauchêne bu sefer doğru söylüyordu; kocası çok çocuk isteyen, kendisi hiç doğurmak istemiyen bir ahbabının tavsiyesi üzerine, vaktiyle, gehe kalmak ihtimalini önlemek için ona hiç söylemeden, aşırı ihtiyat tedbirleri almış olduğu aklına geliyordu. O geceler zarfında, belki ikinci bir çocuğu olabileceğini düşününce, bu hâtıra onu altüst etti, şiddetli bir vicdan azabıyla yüreği yandı; o çocuğu kendisi öldürmüştü. Şimdi bunun cezasını çekiyordu, dünyada yapıyalnız kalmış, yüreği paralanmış, ana olmak imkânı yok olmuştu. Fazla gururu itirafta bulunma-

sına mâni olduğu için, titreye, kekeliye, niha-yet şu sözleri söyledi:

— Beni deli diyorsun... Görüyorsunuz ya doktor, evimiz artık cehenneme döndü... Kusuruma bakmayın, artık tahammül edemiyorum, tahammül edemiyorum!

Sonra çıktı gitti, kapıları şiddetle çarptı; odasına kapandığını, kilit kilit üstüne vurduğunu işittiler.

Odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başlayan Beauchêne, bir sükûttan sonra, Boutan'ın yanına geldi, omuzlarını silkti:

— Bunların hepsi böyledir, dedi, bu iş başka türlü bitemezdi... Burada kaldığıma hata ettim, savuşmalıydım, muayenede hazır bulunmamalıydım... Neyse, bir daha geleceksiniz doktorcuğum. Kendisini yalnız görürsünüz, daha iyi olur.

Sonra, hayatından memnun adam halini, tekrar çabucak takındı:

— İktidarsızlığın bende olduğuna inanmış; sizi çağırışındaki asıl maksadı, kendisini haklı çıkarmanız. Benim kötü niyetim yok, hattâ, eğer sükûnet bulacaksa, ev bir parça huzura kavuşacaksa, rica ederim siz de onun fikrine iştirak edin... Ama, lâf aramızda, asıl hasta odur, siz benden daha iyi bilirsiniz.

Gerçekten, Boutan da bu kanaatleydi. Hâdiseyi iyi biliyor, hastaları arasında buna mütemadiyen raslıyordu. Bununla beraber, kaçamaklı kocanın itiraflarına hiç ihtiyacı olmadığı

halde, Beauchêne'e sualler sordu. Bir nevi normal mahiyet aldıkları zaman bile, fazilet gösterişçisi burjuvaların aşk hayatında en büyük bozguncu, yine kaçamaklardı. Sıklıklariyle, uzviyeti sarsan sadmeleriyle en kötü tahrip-lere sebeb oluyorlar, kronik tıkanmalara yol açıyorlardı. Doktor, bilhassa, Constance'ın mevziî bir iltihabını tedavi etti edeli, böyle birşeyden şüpheleniyordu. Bunun vereceği netice de şifasız kısırlıktı.

Beauchêne, onu selâmetlerken :

— Artık ben karışmak istemiyorum, dedi, kendisiyle başka bir randevu tâyin edersiniz. Tedavisini yapın, imkânsız olmasa gerek, çünkü, âdeta yepyeniyim demekte haklı, benim gibi aşırı gitmiş değildir. Zaten bilirsiniz ki, istenildiği zaman çocuk doğurabilmek için daima çocuk doğurmalıdır tarzındaki nazariyênize inananlardan değilim... Mızıkçılık edilmezse, yaşamak imkânı kalmaz.

Doktor şu cevabı verdi :

— Bir adam tasavvur edin ki, sahibolduğu bir elma ağacının çiçeklerini her açılışlarında koparır da, sonunda, ağaç elma vermedi diye hayret eder. Siz ağacı hırpalamışsınız, kısır olmuş.

Boutan, ertesi gün Constance'ı muayene ettiği zaman, teşhisinde ısrar etmekle beraber bunu ancak son derece ihtimal dahilinde bir faraziye olarak ileri sürdü ; çünkü, hayatın bu kaynakları o kadar karanlıktır ki, tam bir ka-

naatle hüküm vermek imkânı yoktur. Kadını büsbütün ümitsizliğe düşürmek istemediği için gayet ihtiyatlı, sözlerinden gayet imsaklı davrandı. Hattâ, bir an, onun, kocası hakkındaki şikâyetlerine, murdar kadınlarla düşüp kalkma neticesinde Beauchêne'in sefahetler, yorgunluklar yüzünden, vaktinden evvel yıpranmış olabileceğine dair sözlerini tasdik eder gibi oldu. Ne olursa olsun, döl yetiştirme bahsinde biricik ümidini, hayatını israf etmiş olmasına rağmen hâlâ vücudu sağlam olan bu adama bağlamak zorunda idi. Doktor, Constance'ı, rahminde bir bozukluk bulunduğuna, bunu tedavi edeceğine, herhalde iyi edeceğine, nihayet ikna etti. Tabii, çok uzun sürecekti, sabretmek gerekti. Önce, kendisi de aldanmış olmak, inatla tedavi sayesinde hakkından geleceği alelâde bir ihtikan hâdisesiyle karşılaşmak ihtimaliyle ümide düştü. Lâkin, ağzından, tıkanma tâbirini kaçırduğu birgün Constance telâşa kapılınca, bu lâfı hemen tamir etmek zorunda kaldı. Aradan aylar geçti, Boutan, haftada iki defa muayene ve tedaviye geliyor, bu tedavi, büyük bir ihtimamla, endişeli bir bekleyişle tatbik ediliyor, fakat her ay aynı hayal sukutiyle, gitgide artan feci ümitsizlik buhranlarıyla bitiyordu.

Bir an geldi ki, Constance, kendisine bilgisiyle analık vermeğe bile muvaffak olamıyan bu doktora artık inancı kalmadı. Onu fazla yumuşak, tedavi usulünü fazla ihtiyatlı,

kullandığı vasıtaları fazla dürüst buluyordu. Sonra, kaçamaklı hareket ettiğini seziyor, netice itibariyle bütün gayretlerinin nafileliğine inandığı için, kendisini, hep uzatılan vaatlerle avuttuğunu anlıyordu. Bunun üzerine, başka bir tecrûbe yapmayı aklına koydu, bir gün madam Bourdieu'yü ziyarete gittikten sonra, kendisini onun eline bıraktı; ebe kadın, onu muayene ettikten sonra, şiddetle itiraz etti, onu iyi edeceğine dair kesin taahhüde girdi, madam Angelin'in durumu büsbütün başka olduğunu, onun, suiistimallerle, tahribedici mühletlerle, rahmi yavaş yavaş bozmuş olduğunu anlattı. O zaman, yeni bir rejim, yeni bir bekleme devresi başladı. Üç ay daha, Miro-mesnil sokağına devam etti, en kuvvetli tedavilere, en can yakıcı tedbirlere katlandı. Fakat hâlâ bir şeyler yoktu, çok uzun zaman aldatılan tabiat ona yeniden bereket vermek istemiyordu; Constance, mütemadiyen ümitten ümitsizliğe düşerek meyyus oldu, mahvolan analık kabiliyetinin acısına yeniden gömüldü. Bu sefer telâşa düştü, kocakarı ilâçları peşinde koşmağa bir ilâç ilânı bulmak, fazla doğuran anaların istismar edildiği şüpheli yerler gibi, kısır anaların da istismar edildiği şüpheli bir eczane odası adresi görmek için her sabah gazeteleri okumağa başladı. Bir akşam, Rouche kadının evine gitti; Rouche kadın, yeni doğan çocukları öldürme ihtisasına, müzmin kısırlığa birebir gelen, müşterilerin isteği-

ne göre, ya çocuğu yokeden veya çocuk doğurtturan bir ilâç satışını da ilâve etmişti. Constance, bu iffet gösterişçisi burjuva kadın, vaktiyle kendisini ebe doktoruna bile göstermek istemediği halde, şimdi şarlatan kliniklerine devam ediyor, aralıksız muayeneler oluyordu; gökten inme bir mucize ile gebe kalacağına inanmış olsa, umumi bir meydanda çırpıplak soyunacaktı. Dönüp dolaşıp aynı sabit fikre saplanıyor, engele uğramış iradesi coşuyor, tatmin edemediği sevgisi galeyana geliyor, bunlar o kadar ıstıraplı oluyordu ki, bazı geceler uluya uluya ağlamamak için yastığını ısırıldığını gören kocası onu deli zannediyordu. Her çareyi sınadıktan, mevsiminde sulara gitmeğe, dokuz günlük yortularda pehriz tutmağa, ermiş bakirelere mum yakmağa varıncıya kadar her şeyi yaptıktan sonra, yine de aczi ni kabul etmek istemedi, uzun zaman mucize beklemekte ısrar etti, kaderi zorla kendi lehine çevirmeğe andıçtı.

Beauchêne çok üzülüyordu. Costance, artık onu iktidarsızlıkla itham etmiyor, yanında muhafaza ediyor, kalıpları kapıyor, artık her ihaneti elinden bir parça daha ümidini çaldığı düşüncesiyle onu tamamiyle kendine mal etmek istiyordu. Hem bu işi sevgi eseri göstermeden, sert, ekserce tavırlarla yapıyordu, hareketlerinde, kocasına karşı hep aynı istihfaf, aynı tiksinti ifadesi vardı. Almağa razı olduğu gönül bulandırıcı ilâçlar gibi onu kabul

ediyor, ısrarla istiyor, bazan öyle iğreniyordu ki, onu koğsa, alışık olduğu çöplüğe iade etse, büyük bir derin nefes alacaktı. Ona, yalnız istediği, beklediği çocuk'an bahsederek, kendi kendine konuşarak, neler yaptığını, neler umduğunu bıktırıncaya kadar anlatarak işkence de ediyordu. Sonra, ümidi boşa çıktığı her sefer müthiş kavgalar oluyor, eski sitemler silsiyesi başlıyor, meçhul piçler yüzüne vuruluyordu; bu acı talihsizliği, kocasının başka kadınlarla erkekliğini gösteren neticeler aldığı halde, kendisinin hiçbir başarıya erememesini, bir ölüm çanı gibi her defasında tekrarlıyordu. Acaba karı koca biribirini bozuyorlar mıydı, biribirine eş yaratılmamışlar mıydı? Bir aralık kısırlığın sahiden kendisinde olup olmadığını anlamak için biricik yolun zina olduğu düşüncesiyle kıvrınarak, sadece tecrübe mahiyetinde olmak üzere, bu çareye baş vurmağı düşündü. Fakat bir türü karar veremiyordu, bütün varlığı, mizacı, terbiyesi direliyor, isyan ediyordu. Bu son şüphe, ebediyen karanlık kalacak olan bu nokta, azabını arttırarak onu büsbütün çileden çıkardı.

Constance, iki seneye yakın bir zamandır böyle mücadele edip dururken, bir ümide daha düştü, son bir çareye baş vurmak aklına geldi. Ailesine yeniden yaklaşan Sérafine ona dert yanmıştı; bu kadın, şimdi öyle sık sık hastalanıyordu, öyle yorgun, öyle ihtiyardı ki, evinde yalnız kalmak korkusiy.e, başkalarının

evinde oturup kalıveriyordu. Meşhur cerrah Gaude'un yaptığı ameliyatları acı acı anlatan Sérafine'i dınleyince, Constance, çocukların doğmasına mâni olmak için böyle mucizeler yaratmağa muktedir olan bir insanın, sihirbaz parmaklariyle, çocuk doğurtmağa dahi muktedir olması gerektiğini düşündü. Boutan'ın kullandığı insidat tâbiri hâlâ aklındaydı, onu harabediyor, zihninde bir engel, tıkalı ve kapalı bir yol hayali uyandırıyor. Fakat bu iş, cerrahlık işiydi, niçin Gaude'a baş vurmamalıydı? Doktora tekrar danışmak bile istemedi, müracaatından fayda çıkmıyacağını söyleyip cesaretini kırmasınlar diye, dosdoğru Gaude'a gitmeğe karar verdi. Ancak, o müt-hiş operatöre kendisiyle birlikte gelmesi için Sérafine'e yalvardığı zaman, o, bu teklifi şiddetle reddetti, Gaude'un yüzünü tekrar görürse kadın cellâdı, iştah katili o herifin, iğrenç vücudundan mutlaka bir parça et koparacağını söyledi. Bunun üzerine projesinden vazgeçer gibi görünen Constance, daha fazla heyecanlandı, teşebbüsünü yalnız başına, gayet gizli olarak yapmak için cesaretleneceği bir zamanı beklemeğe başladı.

Bir gün, tesadüf, Beauchêne'lerden olan Sérafine yolda Mathieu'ye rasgeldi, haline öyle acındırdı ki onu evine götürdü. Bu bir ihtiyaçtı, Mathieu'ye belki on defa söylediği çok eski bir ihtiyaçtı, hiç kimseye söyleyemediği hayatının faciasını ona açarak ferahlamak, onu

sırdaş edinmek istiyordu. O, eski âşığı, yirmi yaşındayken dostu olan adam, kendisini dinlerdi.

Vaktiyle çok mahrem, çok haz uyandırıcı bir muhit gibi tutulan Marignan sokağındaki zemin kat daireye onu alırken:

— Azizim, dedi, evin içi karmakarışık ama, kusura bakmayın, hayatım hayat değil.

Mathieu çok hayret etti. Herhalde Constance apartmanın vücuduna sebep gibi görünen esrarlı ziyaretleri artık kabul etmiyordu. Ağır perdelerle örtülü, kalın halılarla döşeli, kapalı odalar, toza boğulmuş, soğuğa gömülmüş, ölmüş gibiydi. Fakat asıl tanıyamadığı yer, Sérafine'in en fazla sevdiği küçük salon oldu. Pencereleeri gözükmiyen, mezar sessizliğine gömülü bu odaya, kollu iki şamdanın ölgün ışığında, güpegündüz alındığını hatırlıyordu. Oranın baş döndürücü kokusu genzinden çıkmamıştı, bir sarhoşluk akşamı, çılgınca bir arzu nöbetiyle, oraya tekrar uğramasına ramak kaldığı aklına geliyordu. İşte bu salon şimdi aynı salon değildi, perdesiz bir pencereden donuk bir ışık giriyor, içerisi buz gibi soğuk, yıpranmış, utanılacak derecede karmakarışık görünüyordu.

Sérafine :

— Ah dostum! dedi, rasgele bir yere oturun. Artık benim evim yok, buraya, ancak hasretler, öfkeyle harabolmak için geliyorum.

Eldivenlerini, şapkasını ve tülünü çıkardı. Mathieu bakıyor, bundan evvel birkaç defa tesadüf ettikleri zaman nasıl idiyse, onu yine öyle görüyor, yalnız, yüzünü yakından görüp, üzüntü verecek deicedeki sukutu karşısında, gerçekten ürküyordu. Onu, birkaç sene evvel otuz beş yaşındayken, lepiska saçlı küstah güzelliğiyle, uzun, mağrur endamiyle, aşifte sinesi ve omuzlariyle, tek kırışığı olmıyan yüziyle gözünün önüne getiriyordu. Nasıl müthiş bir fırtına esmişti de onu böyle harabetmiş, böyle birdenbire ihtiyarlatmış, bir hayalet yokluğuna yuvarlamıştı; sanki ölüm oraya uğramıştı da, Mathieu, karşısında, vaktiyle tanımış olduğu levent kadının etleri dökülmüş kadidi dikildiğini görüyordu. Sérafine, sanki yüz yaşındaydı.

— Ya, hâlâ bakıyorsunuz, inanamıyorsunuz. Ben de öyleyim, kendimi aynada görünce, korkuyorum... Nitekim, görüyorsunuz ya, buradaki aynaların hepsini örttüm, hayaletimle karşılaşmaktan o kadar korkuyorum

Mathieu gayet bodur bir kanepeye oturmuştu; Sérafine yanına gelip oturdu, ellerini, dostça, incelmış parmakları arasına aldı :

— Artık sizi zorlarım diye korkmuyorsunuz, değil mi? Bakın ne kadar fazla ihtiyarladım, onun için, size herşeyi söyleyebilirim. Maceramı biliyorsunuz. Doğrusu, ana olacak yaratılışta değildim, bir erkeğe karı bile olamazdım. İki defa çocuk düşürdüm, katiyen

acımadım. Kocama gelince, onu da aramadım, zır delinin biriydi. Sonra, dul kalınca, dilediğim gibi yaşamakta serbesttim, değil mi ya? Yüzüme vurulacak hiçbir rezalet yapmadım, mevkiimi muhafaza ettim, keyfimin istediğini, kapılarımı kapayıp yaptım. Sırf bir aşk, güzellik, şehvet kadını, evet, böyle olmağı tahayyül ettim, bütüm kuvvetimle, yanıp tutuştuğum bütün arzu ile bunu istedim. Doğru bir şey daha var, çaresiz razı olmuş gibi görüldüğüm ameliyatı mazur göstermek için zize, hasta olduğumu söylediğim zaman da, yalan söylemiştim. Hoş, kanmamışsınızdır ya, vaziyet çok aşikârdı... Ah! İtiraf ediyorum! Zevkime hâkim olmak o budalaca çocuk korkusuyle mütemadiyen endişe içinde kalmadan, mütemadiyen engellenmeden dilediğim gibi, dilediğim kadar zevk etmek divaneliğine kapıldım. Tabiattan kurtulmuş, tanrı vücudu gibi üstün, kânun dışı bir insan olmak için ameliyat oldum. Beşer hazzının, bütün kucaklaşmalarda, zarar vermeden nereye kadar yükselebileceğini anlamaktan başka bir emelim yoktu... İtiraf ediyorum, itiraf ediyorum! Mahvolmuş olma- ma rağmen, eğer yarın tecrübeyi tekrarlamak icabetse yine yaparım, hazzın sonsuzluğunu yine denemek ihtiyacına mukavemet edemem.

Ağzından fırlıyan bu feryat, onu, bir nevi vahşi heyecanla yerinde doğrultmuştu. Devam etti, ameliyatın ferdasında, taze neşter yaralarının tesiriyle, önce arzularının arttığını duy-

duğu zamanki sevinçini anlattı. Gerçekten, tabiat altolmuştu, zevkli ürperiş on misli artmıştı, bütün âşıkları tehlikesizce koynuna alabiliyordu. Sonra, aheste sukut başlamış, ârazı birer birer meydana çıkan vakitsiz ihtiyarlama kendini göstermişti. Artık kadın değildi, sakat edilen cinsiyet, ona güzellik veren, kadın gururu veren ne varsa hepsini beraber alıp götürmüştü. Madem ki artık ne zevce, ne ana olamıyordu, zevcelerin ve anaların gönül kapıcı güzelliğine ne ihtiyacı vardı? Saçları dököldü, dişlerinin sarardığını, sallanmağa başladığını gördü. Gözlerine de azar azar bir zafiyet geldi, kulakları âdeta aralıksız, uğuldamaya, onu telâşa düşürmeğe başladı. Fakat en fazla korktuğu şey, onu kurtaran, bir deri bir kemik bırakan, kırışıklarla dolduran, cildini sert, sarı, parşömen gibi gevrek hale getiren zayıflıktı. Can çekişen kadın hayâsızlığıyla, müthiş bir jest yaptı:

— Ah, daha bir şey görmediniz, dostum... Bakın, şu hale bakın!

Böyle diyerek, iki eliyle korsajını koparırcasına açtı. Gerdanı, omuzları, harabolmuş güzelliğinin bütün felâketi, vaktiyle çok sıcak, çok güzel kokulu, çok parlakken, şimdi, dalından düşüp çürüyen fazla olgun bir yemiş gibi çatlak çatlak, boşalmış teninin bütün o korkunç matemi meydana çıktı. Kadın vücudunun en mahrem tarafları harabolmuş, aşk ebediyyen bozguna uğramıştı. Sérafine, bu

erken ihtiyarlığı, vücudunu kemiren iğrenç bir sıracı gibi gizlemek için, korka korka tekrar örtünürken, elleri, öfkeli bir utançla titredi.

— İşte, dostum, şimdi ne yapayım? Ellerim bile artık benim değilmiş gibi geliyor, onları neyle meşgul edeceğimi bilmiyorum. Bir tek arzum kaldı, hep uyumak, rüya görmeden uyumak istiyorum. Fakat, içim geçer geçmez korkunç kâbuslar görüyorum. Gece-lerimi de gündüzlerim gibi, mütemadiyen artarak hayatımı büsbütün tahammül edilmez hale getiren bir öfke içinde, o iskemleden o iskemleye dolaşmakla geçiriyorum... Bütün bunlar yine birşey değil. İhtiyarlığı, vücudumun harabolmasını kabul edeceğim. Bu Gaude denilen adam, sadece, buruşuklarımı, mukadder olan ihtiyarlığımı aceleye getirmekle kalsaydı, kendi düşen ağlamaz der, onu yine affederdim. Beni deli eden şey, hissimi, yaşamamın biricik sebebi olan zevkimi öldürmüş olması. Bilmiş olun dostum, bu bir cinayettir, işkencelerin en feciidir.

Ayağa kalkmıştı, şimdi, gitgide daha cüretli kelimelerle konuşarak onun karşısında dolaşıyor, öyle bir ıstırapla kıvranıyordu ki, itiraflarının alçaklığı bir azamet peyda ediyordu. Sanki dinliyen erkek değilmiş gibi, açık saçık tafsilat veriyor, tehevür dolu bu aczinin feryadı beşer zavallılığını öyle kuvvetle ifade ediyordu ki, Mathieu, gocunmuyor, iner-

ha netle karışık bir dehşetle ürperiyordu. Ah! Sérafine ameliyat olan öteki kadınlara, herşeyi kaybetmekle, arzuyu da kaybedenlere, meselâ, tamamiyle biten, teni buz gibi soğuklaşan şu Euphrasie Moineaud'ya ne kadar gıpta ediyordu! Onlar, artık cansız birer cisim haline gelmişlerdi, yaşıyabiliyorlardı, nitekim küçük Cécile, hiçbir şey bilmiyen, asla bir şey bilmiyecek olan şu bakire kız öyle idi, fakat zavallı kendisi, ölmüş hislerin acısıyla haraboluyor, coşan, dinmiyen arzusu hâlâ tutuşuyordu, o arzuyu artık tatmin edemiyordu. Yalnız boşluk kucaklamaktan, zevkı boşu boşuna gevelemekten, peşinde ne kadar gayretle, ne kadar ısrarla koşulsa ona erişememekten ibaret olan bu şeytani işkence tasavvur edilebilir miydi? Yoruluyor, sonunda bitkin bir hale geldiği asabi nöbetler geçiriyor, fakat zevkı, asla, ama asla bulamıyordu! Halbuki, zevkını öldüren o budalaca ameliyata razı oluşunun sebebi, sonsuz zevk ihtiyacıydı, serbest, cezasız zevk ihtiyacıydı! Bundaki feci istihza, aldatılan tabiatın bu öc alan mukabelesi, kadınlığı sakatlıyarak şehveti öldürdüğü kanaati, onu müthiş surette öfkeliendiriyordu. Ey ulu Tanrı! Daha on beş yaşındayken, tecessüsü yüzünden erkeğe teslim olan o! Evlenmesi bir sefahetten ibaret olan o! Dul kaldıktan sonra azgınlığı yüzünden sokaktan geçenlere varıncaya kadar nice âşıkları yere seren o! Ne vicdan, ne ahlâk kaygusuna düşmeden, taşkın

bir zevk süren o, şehvetin mutlak aczi içinde, bu akibetle mi karşılaşacaktı! Kendisini solduran fırtınadan, engin bir ses işitir gibi oluyor, o ses şöyle haykırıyordu: “Artık çocuk yok, fakat ten zevkı de yok!”, Kaybettiği bu zevke, ezeli aç kadın sıfatiyle ağlıyor, vaktiyle içinde, sıcak gölgelere gömülü, kokularla mest, nice coşkun saatler yaşadığı, şimdi tozlara gömülü, buz gibi soğuk bu küçük salon-da, tatmin edilemeyen bir serseri gibi dolaşıyordu.

Birdenbire Mathieu'nün karşısında durdu.

— Bilmiş olun, çıldıracağım... Paris'te, benim gibi yirmi binden fazla kısırlaştırılmış kadın varmış. Toplansalar yaman bir kalabalık olur. Hepsini tanımak, hepsini Gaude'un kliniğine götürmek isterdim. Meraklı bir konuşma olurdu, değil mi?

Sonra, tekrar kanapeye, Mathieu'nün yanına kendini bıraktı :

— Ah, o Gaude, dedi! Constance, belki çocuk doğurtturur ümidiyle kendisini oraya muayeneye götürüyüm diye bana yalvardı, size söyledim miydi? Zavallı Constance, Maurice'in yerini doldurmak fikrine öyle yapışmış ki, galiba o da benim gibi kaçık. Beni sırdaş edindi, bana olmadık şeyler anlatıyor; en çılgın zamanlarımda bile, ben Paris sokaklarını onun kadar heyecanla arşınlamadım. Doğrusu, bu ana olmak arzusu, öteki arzu kadar büyük arzu, benim arzum kadar şiddetli, onun

kadar tahrip edici olsa gerek!... Ama, ne olursa olsun, yine en fazla ıstırap çeken ben'im. Gerçi Constance yeisle didiniyor, her çareye başvuruyor, fakat kaybettiğim zevkı ele geçirmek için bir de benim yaptığım korkunç mücadeleyi size anlatsaydım! Rezilce şeyleri bile denedim, aşağılık insanların koynuna girdim! Yine hiçbir şey yok, hırpalanmakta bile büyük bir ölüm soğuşundan başka bir şey yok... Çocuk! Çocuk istiyormuş! Onun yerine başka bir şey konulabilir, insan bir köpek yavrusu alır! Fakat arzuyu tatmin etmek ihtiyacı, o hayati ihtiyaç! Vücut beslenmeden yaşanır mı? Tenin haz ateşini tutuşturmadan yaşanır mı? Asıl işkence çeken, çarmıha gerilen benim, çünkü bundan daha büyük ıstırap yoktur!

Hıçkırıklarla boğuluyordu. Bu yeis feryadıyla kendisi de altüst olan Mathieu, onu teskin etmek için ellerini tuttu. Bundan daha acıklı, daha derinden kopup gelen feryat işitemiştii. Verimsiz kalmak istiyen, öyle kalmak istediği için ölen arzusunun bu vahşii yüzü karşısında, ürperip kaldı.

İkisi, hâlâ konuşurlarken, beklemedikleri bir misafirin gelmesi Sérafine'ii hayretler içinde bıraktı. Bu, Constance'tı, Gaude'a gitmeğe nihayet karar vermiş, tam da oradan geliyordu. Bu saatte Marignan sokağındaki bu eve hiç gelmediği olmazdı. Fakat, cerrahın sözleri yüreğine işlemiş, akli başından gitmiş, sokağa

çıkınca kendisini öyle yalnız hissetmiş, konuşmak, derdini dökmek için öyle bir ihtiyaç duymuştu ki, tamamiyle ihtiyasına mağlûp, şuarsuzca, dosdoğru oraya koşmuştu.

Kapıdan girer girmez, Mathieu'nün orada bulunuşuna hayret etmeden, ona aldırmadan, hararetli hararetli konuşmağa başladı:

— Ah şekerim! Sizi bulamıyacağım diye korkuyordum... Sizin Gaude bana ne söyledi, biliyor musunuz? “Madam, sipariş üzerine çocuk doğurtamam,” dedi. Böyle söylerken de gülüyordu, kuvvetliydi de, güzeldi de! ... Ah! Yezıt adam!

Sérafine :

— Ben size önceden söylemiştim, dedi. Sizinle alay etmiş, böyle olacağına emindim. Sipariş üzerine çocuk doğurtamaz, tabii! Çünkü verilmiş siparişleri bile bozuyor!

Constance, dizleri gevşiyerek, kanapede görümcesinin boş bıraktığı yere oturmuştu. Doktoru ziyarete nasıl gittiğini başından sonuna kadar anlattı, ‘Gaude’u, ne olursa olsun, kendisini muayeneye nasıl zorladığını izah etti. Yeise düşmesinin sebebi, bundan böyle katiyen çocuğu olmayacağını, doktorun sükûnetle ve dobra dobra söylemiş olmasıydı. Kesin olarak mahkûmdu, onu ancak şarlatanlar yalanlarla aldatarak istismar edebilirlerdi. Doktorun, birbirini takibeden ve müzminleşen ufunetlenmeler neticesinde mecraların tıkanmış olduğuna hiç şüphesi yoktu. Artık ümit

kalmamıştı, Gaude, o yaşıta, mevsimi geçmiş gebeliğin bir felâket olacağını anlattığı zaman Constance'ın kederlendiğini görünce, hayret etmiş, gülmüştü. Müşterisi olan madamlar arasında niceleri, bu müjdeyi alsalar ne kadar sevinirlerdi! Bu pürneşe, erkek güzeli operatör, yüzlercesini kısırlaştırmıştı. Hâlâ da yüzlercesini kısırlaştırmağa devam ediyordu, bazan dediği gibi, ufacık bıçaklarının, dünya zengin iği, dünya zevkı uğrunda çalıştığına emin olduğunu söyliyordu.

Sérafine, öfkeyle :

— Yalan söylüyor, yalan söylüyor! diye haykırdı. Kaatıldır o, benim zevkımı öldürdü.

Constance sözünü şöyle bitirdi:

— Oradan çıktıktan sonra, merdivenden inerken yuvarlanacağım sandım... Zarar yok, yüzüme karşı doğruyu söylediğine iyi etti. Artık işin aslını biliyorum, herşey bitti, ebediyen bitti!

Bu sefer de o, hıçkırıklarla boğularak ağlamağa başladı. Sérafine'in, zevkine ağladığı yerde, Constance da analığına ağladı; Mathieu, şimdi, fazilet gösterişçisi kadınla kirli kadının, ana ile mâşukanın, aynı iktidarsızlık yeişi içinde birbirine yaklaştı, kaynaştı, kucak kucağa gelişlerini seyrediyordu.

Constance, görümcesinin yanından ayrılırken, koluna girip kendisini götürmesini Mathieu'den rica etti. Arabasını savmıştı, yüreği sıkılıyordu, yürümek istiyordu.

Mathieu, Constance'ın fırsattan istifade edip kendisini böyle alıp götürmesindeki hikmeti, çok geçmeden anladı. Tenha rıhtıma varıp kısa adımlarla yürümeğe başladıkları zaman, Constance, birdenbire :

— Kuzenciğim, dedi, üzücü bir bahsi tazelিয়েceğim, kusurumu affedin, fakat çok mustaribim, bu son darbe beni mahvetti... Kocamın çocuğu, o kızıdan olan çocuğu, hiç aklımdan çıkmıyor, zihnim, kalbim onun azabiyle dolu. Bana büyük bir hizmette bulunmak ister misiniz? Bana söylediğiniz o araştırmayı yapın, yaşıyor mu, ölmüş mü, öğrenip bana haber getirmeğe gayret edin... Öğrenirsem rahat edecekmişim gibi geliyor.

Mathieu hayret etmişti; az kaldı, bu çocuk bulunursa, artık doğurmaktan ümidini kestiği çocuğun yerini tutamıyacağını söyleyecekti.

Constance'ın nasıl bir ıstırapla kıvrandığını sezmişti. Bu ıstırapın sebebi, Blaise'in fabrikada, Maurice'in yerini aldığını, hele Beauchêne'in eski ahlâksızlıklarına avdet ettiği tarihten beri müessesedeki işlerini ona yüklemeye başladığını, her gün biraz daha fazla salâhiyet verdiğini görmesiydi. Genç karı kocanın yuvası geliyordu, Charlotte yine doğurmuş, bu sefer bir oğlu olmuştu; artık kısırlaşan Constance, bundan böyle asla meşru bir vârise sahibolamıyacağına, yabancı istilâsını önlemek için o çok özlediği veliahdı doğuramıyacağına göre,

bu ne istilâcı bereket kaynağı yeni bir yuva, nasıl yakın bir gasp tehdidi olacaktı! Mathieu, Constance'ın beslediği acaip duyguya nüfuz etmeden, onun, sadece kendisini iskandil etmek, oğlu Blaise'in arkasında, gasp tuzağını kendisinin kurup kurmadığını anlamak istediğini tahmin etti. Belki de telâşa düşeceğine, herhangi bir araştırma yapmak istemiyeceğine hükmediyordu. Bu düşünce ile kararını verdi, aşağılık ihtiras hesapları dışında, yalnız canlı kuvvetlere inanıyordu.

— Emrinize amadeyim, kuzinim, dedi. Yeter ki, böyle bir incelemeden bir parça gönül ferahlığı umasınız. Eğer çocuk hayattaysa, alıp size getireyim mi?

— Yool! Hayır, hayır, istediğim o değil! Sonra kekelercesine, şaşkın bir jestle:

— Ne istediğimi ben de bilmiyorum, dedi, ıstıraptan öleceğimi!

Yalan söylemiyordu, içinde bocaladığı fırtınada, tesbit edilmiş hiçbir projesi yoktu. Acaba, bu çocuğun vârisliği ihtimalini aklına getiriyor muydu? Dışarıdan gelecek istilâcıya karşı duyduğu kin, uğradığı harekete rağmen, kadınlığının isyanına rağmen, aşağılık fuhuşla kirlenmiş piçliğe karşı duyduğu üstün tabaka kadını tiksintisine rağmen, bunu kabul edecek kadar ileri gidecek miydi? Bu çocuk, kendinden değilse bile, hiç olmazsa kocasının kâ-nındandı. Ülkeyi kurtarmak, fabrikayı vârisin ellerine teslim etmek düşüncesi, onu belki de,

kuruntularının ve kinlerinin fevkine çıkarmağa başlamıştı bile. Fakat bu, henüz müphem bir-takım duygular kasırgası idi; Constance, hâlâ, bir daha asla çocuğu olmayacak olan, başka bir kadının kayıp çocuğunu bulmağa muhtaç hale gelen, onu bir parça kendisine mal etmek gibi divanece bir hulya ile kıvranan çocuksuz kalmış ana ıstırapı içinde kıvranıyordu.

Mathieu:

— Araştırmalarımı Beauchêne'e anlatayım mı? diye sordu.

— Nasıl isterseniz öyle yapın. Böylesi daha bile iyi olur.

Hemen o akşam, Constance, kocasiyle, uluorta bozuştı. Onu yataktan koğdu, odadan koğdu. Mademki artık onun mahvolduğunu fabrikayı idareden âcız hale geldiğini görüyordu, mademki artık ondan çocuk beklemiyordu, bunca seneden beri onun koynunda yatmaktan duyduğu bütün istihfası, bütün tiksintiyi, yüzüne karşı haykırabilirdi. Bu adamın artık vücuduna el sürmiyeceğini düşünmekte, kendisi için öyle kuvvetli bir kurtuluş ihtibarı vardı ki, Beauchêne'in üzerinde taşıdığı fuhuş kokusundan ne katlar midesi bulandığını, ne kadar iğrendiğini söylemekle, öc almanın zevkını tattıran bir saat yaşadı. Constance, artık kendisine mâni olmadığını, çöplüğüne dönebileceğini, orada kalmakta, oraya gömülmekte serbest olduğunu haykırdığı zaman, bütün kara kuruluğuna rağmen, Beauchêne onu o ka-

dar büyük ve korkunç görüü ki, korktu, dışarıda yatmağa gitti. Mantık icabı böyle olmak gerekti, mukadder bozgunluk tamamlanıyordu, önce paranın bencil gururu kaçamakları zararlı kılmış, kocanın yarım yamalak tatmin edilen iştahlarına bir parça fesat payı ayırmasına tahammül edilmiş, sonra zeki erkeğin, zevk çirkefine düşen çalışkan adamın ahes-te sukutu baş'amış, nihayet, biricik erkek evlâdın ölümünden sonra, karı koca arasında dirlik kalmamış, ana kısırlaşmış, baba koğulmuş, bunaklığın son derkesine tekerlenmişti. Hayat, bir yandan devam ediyordu.

Mathieu, gizlice araştırmalarına başladığı zaman, Beauchêne'e bile danışmadan, ilk aklına gelen řey, doğrudan doğruya Çocuk Esirgeme Yurduna bař vurmak oldu. Eęer, dūřındūęu gibi, çocuk ölmūřse, mesele örtbas olacak demekti. Bereket versin, en kūçük teferruat aklındaydı, çocuğun Alexandre-Honoré diye iki adını da, yurda kaydedildiği tam tarihi de, Couteau kadını araba ile götürdüğu günkü bütün ufak tefek hâdiseleri de hatırlıyordu. Müessese direktörünün yanına çıkıp, yaptığı incelemenin gerçek sebebini anlatarak kendi adını verince, aldığı süratlı ve vâzih cevap karşısında şaşırdı.

Alexandre-Honoré, Rougemont'da, sütüne Loiseau kadının yanına verilmiş, önce inek çobanlığı etmiş, sonra çilingirliğe heves etmişti; üç aydan beri de, civar köylerden biri olan Saint-Pierre köyünde, Modoir isimli bir arabacı ustasının yanında çıraklık ediyordu. Çocuk hayattaydı, on beş yaşındaydı, hepsi bu kadardı; Mathieu, çocuğun ne bünye vasıflarına, ne ahlâkına dair başka hiçbir malûmat alamadı.

Mathieu bir parça sersemlemiş bir halde sokağa çıktığı zaman, Couteau kadının, bir hasta bakıcının ifadesine göre, çocuğun Rougemont'a gönderileceğini söylemiş olduğunu hatırladı. Onun, hep, orada öldüğünü, nevatlar kökünden süpüren boraya yakalanıp sürüklendiğini, Paris'li miniminilerin doldurduğu sessiz kasaba mezarlığında yattığını tahayyül etmişti. Onu, boğazlanmaktan bu şekilde kurtulmuş olarak bulmak, kaderin bir cilvesiydi, daha beter felâketler haber veren müphem bir yürek sıkıntısı idi. Fakat madem ki çocuk hayattaydı, şimdi kendisi de onu nerede bulacağını biliyordu, içine bir kuruntu girdi, tahkikatı daha ileri götürmeden önce Beauchêne'e haber vermek lüzumunu duydu. İş önemli bir şekil alıyordu, çocuğun babasından izin almadan hareket etmenin doğru olamayacağını düşünüyordu.

Mathieu, Chantebled'ye dönmeden evvel hemen fabrikaya gitti; talihi varmış ki, Blaise bulunmadığı için çalışma odasına mihlanıp kalan patronu orada buldu. Beauchêne çok da somurtkandı, esniyor, soluyor, âdeta uyukluyordu. Saat üçtü, öğle yemeğinden sonra sokağa çıkıp dolaşmazsa yemeğini hazmedemediğini söylüyordu. İşin aslı aranırsa, karısıyla bozuşalı beri, öğleden sonraki bütün zamanını, kendisine döşeli dayalı bir daire tuttuğu bir birahane garsonu kıza tahsis etmeğe başlamıştı.

Gerinerek :

— Ah, aziz dostum, dedi, galiba kanım pelteleşiyor. Hareket etmek zorundayım, yoksa, post elden gidecek.

Fakat, Mathieu, ziyaretinin sebebini gayet açık olarak kendisine anlatınca, uyandı, hikâyeyi o kadar harikulâde, o kadar saçma buluyordu ki, önce anlayamadı.

— Ne ? Ne diyorsunuz ? bu çocuktan size karım mı bahsetti ? İnceleme yapılmasını, çocuğun aranmasını istiyen, bu güzel fikri ileri süren o mu ?

Kanlı yüzü değişiyor, son derece öfkeyle kekeliyordu. Karısının, kuzenlerine yüklediği kesin vazifeyi öğrenince, köpürdü.

— Deli olmuş bu kadın ! Zır delidir diyorum size ! Böyle vehim görülmüş şey midir ? Her sabah, benim aklımı başımdan almak için yeni bir şey, yeni bir işkence icadediyor.

Mathieu, sükûnetle, neticeye geldi :

— Dediğim gibi, Kimsesiz Çocuklar Yurdundan geliyorum, çocuğun hayatta olduğunu orada öğrendim. Adresini aldım... Şimdi ne yapmağımı icabediyor ?

Bu, son darbe oldu, Beauchêne, öfkenin son haddine varmış bir halde yumruklarını sıktı, kollarını havaya kaldırdı.

— Tamam ! Şimdi uydurduk işte !... İyi ama, a kuzum, bu çocuğu ortaya sürüp benim canımı sıkmakta ne mâna var ? Çocuk kendi-

sinden olmadı ki; onun da yakasını bıraksın, benim de! Benden olan çocuklar bana aittir. Karımın, sizi bu çocukların peşinde koşturması yakışık alır mı, sorarım size? Hem neye yarıyacak sanki? Çocuğu alıp kendisine getirecek değilsiniz, zannederim, değil mi? Belki de, türlü ahlâksızlığı olan bu köylü çocuğu ne işimize yarıyacak? Onun aramızda bulunuşunu bir göz önüne getirin... Delidir diyorum size, deli, deli!

Öfkeyle, bir aşağı bir yukarı dolaşmağa başlamıştı. Birdenbire durdu:

— Azizim, dedi, benim hatırım için bir şey yapın, ona, çocuk ölmüş deyin.

Fakat, yüzü bembeyaz kesildi, geriledi, Constance kapının eşiğinde duruyordu, söylediği sözleri işitmişti. Bir müddetten beri, böyle sessiz sadasız fabrikanın kalem odalarında dolaşıyor. nezaret etmek ister gibi, aynı zamanda her tarafta birden gözüküyordu. Mathieu ile Beauchêne'in şaşkınlığını görünce biran susup kaldı. Sonra, kocasına hitap bile etmeden, kısaca sordu.

— Yaşıyor, değil mi?

Mathieu doğruyu söylemekten başka bir şey yapamazdı. Müspet bir işaretle cevap verdi. Beauchêne de, ümitsizlikle, son bir gayret sarfetti.

— Rica ederim, karıcığım, mâkul ol. Şu anda onu söylüyordum, bu çocuğun ne çeşit

bir mahlûk olduğunu bile bilmiyoruz. Durup dururken hayatımızı bulandırma.

Constance, sert ve soğuk duruyor, haşin bir tavırla ona bakıyordu. Kocasına arkasını döndü, çocuğun adını, arabacı ustasiyle köyün adını sordu.

— Pekâlâ; Calvados'ta, Rougemont civarında, Saint-Pierre köyünde, arabacı ustası Montoir'ın yanında, Alexandre-Honoré, öyle mi? O halde, dostum, araştırmalarınıza devam etmek lûtfunda bulunun, bu çocuğun ahlâkı ve mizacı hakkında bana tam malûmat tedarikine gayret edin. Ağzı sıkı davranırsınız, isim vermezsiniz, olmaz mı?... Şimdiden teşekkür ederim, benim için girdiğiniz zahmetlerden dolayı size teşekkür ederim!

Başka bir şey söylemeden, belki çok müphem olduğu için henüz kendi de bilmediği tasarılarını bile kocasına anlatmadan çekilip gitti. Beauchêne, bu ezici istihfaf karşısında sükûnet bulmuştu. Artık evinde bir deli kadın vardı, ona kafa tutarak bencil bir zevk hayatını ne diye berbadedecekti? Şapkasını giyip sokağa çıkar, her zamanki gibi keyfine bakardı, vesselâm... Onun için, nihayet, iri omuzlarını silkti.

— Adam sende, isterse yanına alsın, budalalık onda kalır, dedi. Dediğini dinleyin azizim, araştırmalarınıza devam edin, istediğini yapın. Belki de benim yakamı bırakır... Bu

günlük artık tahammülüm kalmadı, Allaha ısmarladık, çıkıyorum!

Rougemont hakkında malûmat almak için, Mathieu'nün ilk aklına gelen, eğer bulabilirse Couteau kadına baş vurmak oldu. Kadın, zanaatı icabı sıkı ağızlı idi, sus payı vermek yeterdi. Mathieu, ertesi gün, Miromesnil sokağına, madam Bourdieu'nün müessesesine gidip soruşturmağı tasarladığı sırada, daha emin gibi gördüğü başka bir iz aklına geldi. Chantebled'nin tamamen kendisine geçmesi neticesi, Séguin'leri uzun bir müddet görmemiş, sonra apayrı sebeplerle, yeniden münasebete girmiş, Valentine'in yanında, eski oda hizmetçisi Céleste'i görüp şaşa kalmıştı; vaktiyle oradan kovulan bu hizmetçi, birkaç aydan beri, affedilip tekrar hizmete alınmıştı. Mathieu'nün hâtıraları diriliyordu, Céleste vasıtasıyla Couteau kadını doğrudan doğruya bulmağa karar verdi.

Séguin'lerle Froment'lar arasındaki bu yeni bağ, baştan başa mesut bir macera idi. Yirmi birine basmak üzere olan ikizlerin küçüğü Ambroise, on sekiz yaşında liseden çıkar çıkmaz, Séguin'in amcası ve Paris'in en zengin tüccar komisyoncularından biri olan Thomas du Hardel'in yanına girmişti. Müessesesini hâlâ gençlik ateşiyle idare eden, çok yaşlı fakat el'an dinç bu ihtiyar, kendisinde ticaret zekâsı parlıyan bu çok kabiliyetli çocuğa karşı gitgide artan bir sevgi beslemeğe başlamıştı.

Adamın iki tanecik kızı olmuş, birisi erkenden ölmüş, öteki delinin biriyle evlenmiş, kocası kendi kafasına bir kurşun sıkıp ahreti boylamış, kızı da çocuksuz, kendisi gibi kaçık bir halde bırakmıştı, Du Hordel'in, ayağına gelen bu nimete, teninin beyazlığı, iri siyah gözleri, yaradılıştan kıvırcık siyah saçları, hele kusursuz inceliği, zarıflığı ile Froment ailesinin en güzel çocuğu olan bu Ambroise'a karşı duyduğu şiddetli büyük baba sevgisi bu yüzden. Fakat, onu asıl cezbeden şey, delikanlının sahibolduğu çok yüksek şahsi teşebbüs kabiliyeti, yaşıyan dillerden dördünü su gibi konuşması, ticareti dünyanın beş kıtasına yayılmış bir müessesenin idaresini, günün birinde tam selâhiyetle ele alacağını besbelli görünmesi idi. Daha çok küçük yaşındayken bile, erkek kardeşleriyle kızkardeşleri arasında, en gözüpek olanı, en şirini, en girgini o idi. Ötekiler belki ondan daha iyi çocuklardı, ama o, müstakbel keyif ehli ve kendini sevdiren erkek, haris ve boğazına düşkün sevimli yumurcak haliyle hepsini alt ediyordu. Nitekim böyle olmuştu, ihtiyar du Hordel, onun her güçlüğü yenen zekâsındaki cazibeye kapılıp birkaç ay içinde ona sevgi ile bağlanmıştı; nasıl ki Ambroise'ın, ileride, kendine râmetmek istediği her şeyi, insanları ve eşyayı da böylece zaptına geçirmesi mukadderdi. Onun kuvveti hoşagıtmesinde ve faal olmasındaydı, zarafet içinde en inatçı bir gayretle çalışıyordu.

Divanelik rüzgârı esmeğe başlıyalı Antin caddesindeki konağa ayak basmaz olan am-casiyle Séguin arasında, o sıralarda bir yakınlama peyda oldu. Hoş, görünüşten ibaret bu barışma da, gizli tutulan bir facia neticesinde olmuştu. Séguin, şimdi borçlanmış, iflâsın yaklaştığını sezen Nora tarafından silkilip atılmış, sömürücü fahişelerin ondan daha beter olan ellerine düşmüş, nihayet, yarışlarda, nanuslu insanlar muhitinde hırsızlık adı verilen neviden bir kabalık yapmıştı. Du Hordel koşup gelmiş, korkunç rezaleti önlemek için parayı ödemiş; vaktiyle refahlı bir ev olan yeğenin evini emsalsiz berbat bir halde görünce öyle şaşalamıştı ki, kendi rahatını bozmamak isteğiyle, bencilik yüzünden uzaklaşmağa karar vereli beri orada olup biten işlerden sarıki kendisini bir parça mesul hissetmiş gibi, acı bir vicdan azabı duymuştu. Fakat, kalbini asıl cezbeden şey, gelinlik çağına girmiş, on sekizine yaklaşmış cici bir kız olan küçük yeğeni Andrée olmuştu; ihtiyar, yeğenin tehlikeli bir şekilde başıboş bırakıldığını görüp o kadar üzölmüştü ki, artık kendisini bu evde alıkoymağa, yalnız onun varlığı yeterdi. Andrée'nin babası, büsbün dışarılarda sürter olmuştu. Annesi Valentine, evliliğinin faydalarını görmeyişi halde, yüklerini taşımaktan usanıp çok zengin bir yaşlı kadınla evlenmeğe karar veren Santerre'le alâkasını büsbütün kesmek neticesi feci bir buhrandan henüz kurtulmuştu; inhilâl

halindeki bir cemiyetin budalalığını para kazanma vasıtası yapan kötümser aydın adam gösterişi arkasında en aşağılık, en arsız ruha sahip bu hilekâr kadın istismarcısının âkîbeti, mantık icabı böyle olmak gerekti. Yaşı kırk üçü bulan Valentine artık sevilmiyeceği korkusuyla telâşa düşmüş, kendini büsbütün dine vermişti; din sayesinde, ağzı sıkı insanlar arasında, âdeta hemen teselli bulmuşa benziyordu. Şimdi sabahtan akşama kadar onun da ortadan kaybolduğu günler vardı, bir katolik propaganda cemiyeti başkanı olan ihtiyar kont Navarède'in çalışkan iş arkadaşlığını yaptığı söyleniyordu. Saint-Cyr'den çıkalı üç ay olan Gaston, Saumur okulunda, askerlik mesleğine öyle hararetle sarılmış bulunuyordu ki, bekâr yaşayacağından bahsetmeğe, bir subayın kılıcından başka aşkı, ondan başka meşru karısı olamaz demeğe başlamıştı. Lucie on dokuz yaşına basmış, nihayet Ursulines rahibelerinin manastırına girmişti; orada rahibe olacaktı, cinsiyetsiz, şehvetsiz, kısır bir insan olmak gibi mistik bir heyecana kendisini kapıp koyuvermiş, tiksintisinden divaneye döndüğü vücudunu kurban edeceği için son derece memnundu. Şimdi, baba, ana, erkek kardeş, kızkardeş gitmiş, boş koca konakta, esen çılgınlık rüzgârlarının tehdidi altında, yalnız güzel ve şirin Andrée kalmıştı; kız öyle biçare bir haldeydi ki, du Hordel amca bir şefkat ve merhamet hamlesiyle, güzel bir şey düşünmüş,

ona, koca olarak, müstakbel fütuhatçıyı, Ambroise'ı vermeği kararlaştırmıştı.

İşte o sırada, Céleste'in tekrar eve gelmesi, bu evlenme tasarısını hızlandırdı. Üçüncü defa gebe kalan, büyüyen karnını gizliyemez hale gelen oda hizmetçisini, Valentine'in kapı dışarı etmek zorunda kaldığı tarihten beri aradan sekiz sene geçmişti. El kapısında çalışmaktan usanan Céleste, bu sekiz sene içinde, birtakım şüpheli sanatları denemişti, bunlardan bahsetmiyordu. Önce, loğusa kızlara, sözüm ona ucuz fiyatla kundak bezi satmıştı; bu sayede ebe kadınların evlerine girip çıkıyor, sırdaşlık, meyancılık gibi işler görüyor, bazan bol ücret alıyordu. Sonra, Normandiya'dan getirdiği sütüneler arasında genç, güzel ve uysal köylü kızları da getiren Couteau kadınla birlikte, daha açık açık iş görmüş, bir umumhanede kâhya kadınlık etmişti. Fakat umumhane bir felâket geçirdiği için, Céleste bir polis baskınından, pencereden atlamak suretiyle kurtulmuş, ortadan kaybolmuştu. Zifiri karanlık bir geceye dalmış gibi, buradan itibaren, bir buçuk senelik bir fâsıla başlıyordu. Nihayet Céleste, kendi memleketi olan Rougemont'da, hasta, gayet sefil, yaşayabilmek için evlerde gündelikle çalışmağa gider bir halde tekrar ortaya çıkıyordu. Son derece sofuluğu ile gözüne girdiği köy papazının himayesi sayesinde yavaş yavaş düzelmiş, üstbaş edinmişti. Séguin'lerin evinde olup biten işleri, bi-

tişik komşu tuhafiyeci madam Menoux ile temasını hâlâ muhafaza eden Couteau kadın vasıtasıyla öğrenerek, o eve tekrar girmegi orada tasarlamış olsa gerekti. Valentine, Santerre'le bozuşmasından sonra, bütün hizmetlârlarını bir kere daha koğduğu ümitsiz ve öfkeli bir gününde, Céleste'in çıkageldiğini görmüştü; eski oda hizmetçisi o kadar pişman, öyle vefalı ve ciddî gözüküyordu ki, bu hali yüreğine dokundu. İşlediği suçu hatırlattı, bir daha katiyen kanmıyacağına Allahın huzurunda yemin etmesini söyliyerek onu ağlattı; zira Céleste şimdi günah çıkarttırıyor, kiliseye gidiyordu, hattâ, derin sofuluğunu ve iyi ahlâkını tasdik eden Rougemont köy papazından bir de vesika getirmişti. Bu vesikayı görünce Valentine artık kararını verdi; ev gailelerinden usanç getirmiş bir halde yaşamaktan gitgide daha dehşet duyduğu için, bu kızın kendisine ne kadar kıymetli bir yardımı olacağını anlamıştı. Céleste de zaten salâhiyetin böylece kendi eline bırakılması keyfiyetine güveniyordu. İki ay sonra, Lucie'yi aşırı ibadetlere teşvik ederek, manastıra büsbütün sevk etmişti. Gaston, artık izin günlerinden başka zaman gözük müyordu. Böylece, evde yalnız Andrée kalıyor, Céleste'in tasarladığı büyük yağmaya henüz engel oluyordu. Oda hizmetçisi kadın, bu suretle, matmazelin evlenmesinde, en faal âmil olmuştu.

Ambroise, zaten herkeşin sevgisini kazandığı için, Andrée'yi de kendine bendetmişti. Du Hordel amca, yeğeniyle Ambroise'ı evlenirmeyi daha düşünmeden önce, genç kız, delikanlıya, bir seneden beri du Hordel'in ticarethanesinde rasgeliyordu. Andrée, çok şirin bir çocukçağızdı, annesinin dediği gibi bir koyundu. Kendisine çok şefkat gösteren bu güler yüzlü, güzel delikanlı daimî düşüncesini teşkiletmeğe, yalnızlıktan ve kimsesizlikten fazla ıstırap duyduğu zamanlar sığındığı bir ümit olmağa başlamıştı. Erkek kardeşinden, gerçi artık dayak yemiyordu, fakat mahvolan ailede huzursuzluğun artmakta olduğunu hissetmişti, etrafını kuşatan bütün ayıpların ve şüpheli şeylerin kendisini tehlikeye koyduğunu, tam bir idrakle kavrayamamakla beraber, anlıyordu. Onun için, amcası, onu selâmete erdirmeyi tasarlıyarak, evlenmeye dair, Ambroise hakkında ihtiyatlı sualler sormağa girişince, genç kız minnet ve itiraf yaşları dökerek onun kollarına atılmıştı. Valentine, kendisine danışılınca, önce biraz şaşaladı. Froment ailesinin oğlu ile kendi kızı nasıl evlenirdi? Onlar, Chantebled'yi elinden almışlardı, şimdi de kızlarından birini mi almak istiyorlardı? Sonra, kendi ailesinin, içinde yıkılıp gitmekte olduğu iflâs karşısında, mâkul hiçbir itiraz bulamadı. Andrée'yi hiçbir zaman sevmemişti, sütninesi Catiche kadının, emzirdiği çift hayvanı sütiyle, onu kendisine benzettiğini söylerdi. Her za-

man dediği gibi, çok yumuşak başlı, çok cana yakın bu koyun, Séguin'lerden değildi. Céleste de, çocuğu müdafaa eder gibi görünmekle beraber, anasını onun aleyhinde kışkırtıyor, ona, kızı çabucak evlendirip kurtulmak, hayatını başka emellere hasredebilmek ümidi aşıliyordu. Du Hordel, Mathieu ile uzun uzun konuştu; o da, r. 1 olmağı vaadettikten sonra, ana ve babaların resmî müracaatından önce, Séguin'in rızasını almaktan başka iş kalmadı. Fakat, Séguin'i uygun şartlar içinde ele geçirmek kolay değildi. Haftalarca vakit kaybettiler; bu çok sevimli ve çok sade yavrucağın, fistanının bir kıvrımında, kendisine gizlice getirdiği müstakbel ülkeyi, o yayılıcı dehasıyla herhalde keşfeden, pek sevdalı hale gelen Ambroise'ı teskinetmek zorunda kaldılar.

Mathieu, d'Anlin caddesinden geçtiği bir gün, Séguin'in meydana çıkıp çıkmadığını öğrenmek arzusuyle konağa girmeğı düşündü; Séguin, günün birinde, birdenbire çıkıp gitmiş, sebebi anlaşılmadan ortadan kaybolmuştu, İtalya'ya gittiğı sanılıyordu. Mathieu, Céleste'le yalnız kalınca, Couteau kadını bulmak için bunu mükemmel bir fırsat saydı. Bir lâhza onun'a konuştu, nihayet, kılavuz kadın hakkında havadis sordu, iyi bir sütnine arıyan bir ahbabım var da, diyordu.

Oda hizmetçisi:

— Talihiniz varmış, dedi, Couteau kadın, bugün komşu madam Menoux'ya bir ço-

cuk getirecek. Saat dörde geliyor, tam da bu saatte geleceğini vaadetmişti.. Madam Menoux-nun dükkânını biliyorsunuz, ilk sokakta, sola sapınca üçüncü dükkân.

Sonra, beraber gelemediği için özür diledi.

— Evde yalnızım, dedi. Mösyöden hââ haber yok. Çarşamba günleri Madam cemi-yet toplantısına başkanlık eder, Matmazeli de, amcası aldı götürdü, galiba gezmeğe gittiler.

Mathieu, hemen madam Menoux'nun dükkânına koştu. Tuhafiyeci kadını, uzaktan, dükkânının kapısı önünde gördü; yaşı ilerledikçe, daha ufalmış, henüz kırk yaşında olduğu halde, küçük bir kız gibi, zayıflamış, yüzü ince uzun bir şey olmuştu. Sessiz sedasız sarfettiği gayretle kavrulmuş gibiydi, yirmi senedir iki meteliklik iplik, üç meteliklik iğne satmak için harıl harıl çalıştığı halde para sahibi olamıyor, sadece, kocasına ağız tadiyle yemek yedirmek için, ufacık kazancını her ay onun maaşına eklemeyi saadet biliyordu. kocası, romatizmaları yüzünden, herhalde müzedeki vazifesinden ayrılmak zorunda kalacaktı; eğer kendisi ticaretine devam etmezse, birkaç yüz frank emekli aylığı ile halleri nice olurdu? Sonra, talihleri de yoktu; ilk çocukları ölmüştü, ikincisi geç doğmuştu, gerçi çok istekle karşılamışlardı, ama, yine de sırtlarında ağır bir yükü, hele şimdi onu süt nineden tekrar yanına alması icabedince, bu yük daha ağırla-

şıyordu. Mathieu, onu böylece, dükkânın kapısı önünde, intizarın büyük heyecanı içinde, bakışları uzakta, caddenin köşesini gözler bir durumda bulmuştu.

— Sizi Céleste gönderdi öyle mi, mösyö?.. Hayır, Couteau kadın daha gelmedi. Ama, ben de şaştım, her an gelmesini bekliyorum... Lûtfen zahmet edip içeri girer, oturun sanız...

Mathieu, üç müşterinin güçlkle ayakta durabildiği dar dehlizi tıkıyan tek iskemleye oturmak istemedi. Camlı bir bölmenin gerisinde, karı kocanın ev olarak kullandıkları karanlık yer gözüküyordu, burası hem mutfak, hem yemek odası, hem yatak odası vazifesini görüyor, ancak, lağım bacasına benziyen rutubetli bir avludan bir parça hava alabiliyordu.

— Görüyorsunuz ya, mösyö, yerimiz daracak. Yalnız, verdiğimiz kira sekiz yüz franktan ibaret, bu fiata başka yerde dükkân bulabilir miyiz? Üstelik, yirmi seneye yakındır bu mahallede az buçuk müşteri edindim... Hoş, benim şikâyetim yok, şişman değilim, her zamam bana yetecek kadar yer var! Kocam da akşamdan akşama eve geliyor, koltuğuna oturup piposunu içiyor, fazla rahatsız olduğu yok. Elimden geldiği kadar ona iyi bakıyorum, daha fazlasını istemiyecek kadar akli başındadır... Ama, bir de çocuk olunca, sığılmıyor.

İlk çocuğu Pierre'i hatırladı, göz'leri yaşardı.

— Bakın mösyö, bundan on sene evveldi. Couteau kadının çocuğu bana getirişi hâlâ gözümün önündedir, nasıl ki birazdan ötekini de getirecek! Bana öyle masallar anlatıyorlar, Rougemont'un güzel havasını, çocukların yaşadığı sıhhi hayatı, benimkinin kırmızı yanaklarını öyle methediyorlardı ki, burada onu sığdıracak yerim olmadığına üzüle üzüle, yavrumu beş yaşına kadar orada bırakmıştım. Sütüne benden ne hediyeler kopardı, ne paralar verdim bilmezsiniz, iflâs ettim! Sonra, çocuğu getirtmemle gitmesi bir oldu. Bana öyle zayıf, öyle uçuk benizli, öyle mecalsiz bir çocuk getirdiler ki, âdeta ömründe has ekmek yememiş. İki ay sonra kucağımda öldü... Babası kederinden hasta oldu, efendim, eğer birbirimizi sevmemiş olsaydık, muhakkak gider, kendimizi suda boğardık.

Gözlerinin yaşını yalandan silerek, heyecanla, yine dükkânın kapısı önüne geldi, caddeye, sabırsızlıkla bir kere daha göz attı. Gelen giden olmadığını gördü, geri döndü.

— Onun için, iki sene evvel, yaşıım otuz yediyi geçtiği halde bir oğlan daha doğurduğum zaman ne kadar heyecanlandığımızı tasavvur edersiniz; yeni evliler gibi, sevinçten deliye döndük. Ama, yine de öyle bir dert, öyle bir tasa ki! Çocuğu yanımızda alıkoya-

mıyacağımız için, onu da süt nine yanına yollamak icabetti. Hattâ, Rougemont'a göndermemeğe yenin ettiğimiz halde, sonunda, orayı biliyoruz, başka tarafta olacağına orada olsun dedik. Yalnız, Pierre'ciğimi bana o biçimde geri veren Loiseau kadının ismini artık işitmek istemediğim için, bunu Vimeux kadının evine yolladım. Bu sefer, güzel teklifleri, bol vaatleri dinlemedim, çocuk iki yaşına basınca, nereye sığdıracağımı bilemediğim halde, onu bana getirmelerini istedim. Bir saatir onu bekliyorum, hep bir felâket olacak diye öyle korkuyorum ki, tirtir titriyorum.

Dükkânda duramıyordu, kapının önünde dikildi, başını uzattı, sokağın köşesini gözlemeye başladı. Birdenbire, yürekten kopan bir feryatla haykırdı.

— Hah! Geliyorlar işte!

Couteau kadın, çok yorgun ve somurtkan, telâşsızca içeri girdi, uyuyan çocuğu madam Menoux'nun kucağına verdi:

— Georges'unuz turp gibidir, emin olabilirsiniz, dedi. Bunun için, kadit halinde geri g tirdiler diyemezsiniz.

Madam Menoux, sevinçten dizlerinin bağı çözülmüş, heyecan içinde, oturmak zorunda kalmıştı; çocuğu dizleri üzerinde tutuyor, öpüyor, muayene ediyor, sıhhatli olup olmadığını, yaşayıp yaşıyamıyacağını anlamak istiyordu. Çocuğun solgunca, kocaman bir yüzü vardı, semiz, gürbüz görünüyordu. Fakat, endişeden

titriyen elleriyle kundağı çözünce, bacaklariyle kollarını cılız, karnını şiş buldu.

Gülmesi bitti, yeni bir korku ile yüzü tasalandı.

— Karnı pek şiş, diye mırıldandı.

Couteau kadın:

— Şikâyet edin bakalım! diye haykırdı. Öteki fazla zayıftı, bu da fazla şişman... Anneleri memnun etmek kabil değil.

Mathieu, bir bakışta, çocuğun çorba ile beslenen, idareli olsun diye tıkabasa ekmek ve su ile doyurulan, küçük yaştaki çocuklara mahsus türlü mide hastalıklarının mukadder kurbanı zavallılardan biri olduğunu an'amıştı. Bu zavallı mah'ûka baktıkça, korkunç Rouge-mont kasabası, hergün öldürülen sürü sürü mâsumlariyle, vaktiyle kendisine anlatıldığı şekilde, hâfızasında diriliyordu. Bir Loiseau kadın vardı ki, iğrenç bir pislik içinde yüzüyor, evindeki meme yavruları gübre üstünde çürüyordu; bir Vimeux kadın vardı ki, asla bir damla süt satın almıyor, bütün evlerden kırıntı topluyor, evindeki çocuklara, domuzlara verir gibi, kepek bulamacı yediriyordu; bir Gavette kadın vardı ki, hep tarlaya gidiyor, çocukları kötürüm bir ihtiyara emanet ediyor, o da bazan bunların birinden birini ateşe düşürüyordu; bir Cauchois kadın vardı ki, bakacak kimsesi olmadığından, çocukları beşiklerine bağlıyor, tavuklarla bir arada bırakıp gidiyordu; tavuklar sürü halinde içeri gi-

rip, çocukların, sinekler üşüşen gözlerini gaga-
lıyorlardı. Ölüm vakaları birbirini kovalıyor,
yığın halinde çocuk öldürülüyor, Paris'ten
gönderilen yeni çıkınlara daha çabuk yer aç-
mak için, beşik dizileri üzerine kapılar ardına
kadar açık bırakılıyordu. Lâkin, hepsi ölmü-
yordu, nitekim, işte şu çocuk olsun geri gel-
mişti. Fakat, çocuklar diri olarak geri getiril-
diği zaman, çoğu, beraberlerinde, geldikleri
yerdeki ölümden bir nebze getiriyorlardı, yine
içtimai bencilliğin lenduha tanrısına sayısız
kurbanlar veriliyordu.

Couteau kadın, tezgâhın gerisindeki dar
peykeye yerleşerek :

— Aman halim kalmadı, oturayım, dedi.
Oof ! Ne zanaat ! Üstelik, sanki vicdansız insan-
larmışız, canımişiz, hırsızmışız gibi hep surat
çehreyle karşılanıyoruz.

O da kuradalaşmış, yüzü kuş gagası gibi
yanmış, köseleleşmişti. Fakat azgın bir hain-
likle pırıldıyan gözleri, aynı keskin bakışlı
gözlerdi. Herhalde gereği kadar çabuk zen-
ginleşemiyor olmalıydı ki, sızlanmağa devam
etti, zanaattan, ana ve babaların gitgide artan
hasisliğinden, hükümetin sıkısından, kılavuz
kadınlara karşı dört taraftan açılan savaştan
şikâyet etti. Bu kılavuzluk zanaatı, artık zanaat-
lıktan çıkmıştı, kırk beş yaşına geldiği halde,
hâlâ bu işe devam ettiğine, elân bir kenara
para koyamadığına göre, mutlaka allah ken-
disinden vazgeçmişti.

— Bu uğurda gebereceğim, sonuna kadar bir parçacık para kazanmakla kalacağım, hep fena söz işiteceğim. Haksızlığı görüyorsunuz ya, tosun gibi bir çocuk getiriyorum da memnun olmuyorsunuz... Doğrusu, iyilik ettiğine insan pişman oluyor!

Şikâyeti, belki de, tuhafiyeci kadından kabil olduğu kadar büyük bir hediye koparmak içindi. Madam Menoux, bu şikâyetlerin karşısında şaşaladı. Çocuk uyanmış, ciyak ciyak ağlamağa başlamıştı. Bir parça ılık süt içirdiler. Hesap görüldükten sonra kılavuz kadın, on frank bahşiş alacağını anlayınca yumuşadı.

Veda edip gitmeğe hazırlanırken, madam Menoux, Mathieu'yü göstererek:

— Bu mösyö, bir iş için sizi bekliyordu, dedi.

Couteau kadın, bu mösyöyü, senelerden beri bir daha görülmediği halde pekalâ tanıyordu. Fakat dönüp ona bakmamıştı bile, çok fazla işe karışmış olduğunu, kendisine faydası dokunacak kadar tam bir ketumluk göstermeyeceğini biliyordu. O sebeple, kesti attı:

— Mösyö, meselenin neden ibaret olduğunu lütfen söylerseniz, emriniz başüstüne.

Mathieu:

— Beraber gidelim, dedi. Hem yürür, hem konuşuruz.

— Mükemmel, böyle daha iyi olur, çünkü acele işim var.

Sokağa çıktılar, Mathieu, kadına karşı hileye başvurmamağa karar verdi. En iyisi, ne istediğini açıkça söylemek, sonra sus payı vermektir. Couteau kadın, daha ilk sözde, işi anladı. Kimsesiz Çocuklar Yurduna düzinelerle çocuk götürmüş olmasına rağmen, Norine'in çocuğunu mükemme surette hatırlıyordu; o hâdise, konuşulan sözler, araba seferi hatırlarında kalmıştı. Zaten, o çocuğu da, beş gün sonra, bu Rougemont'da görmüştü, hattâ ahbabı olan hastabakıcı kadının, çocuğu Løiseu kadına getirip bıraktığını hatırlıyordu. Yalnız, ondan sonra bu çocukla meşgul olmamıştı, daha birçokları ile beraber onun da öldüğünü zannediordu. Saint Pierre köyünden, arabacı ustası Montoir'dan, herhalde orada çıraklıkla meşgul, on beş yaşındaki o Alexandre-Honoré'den bahsedildiğini işitince, çok hayretetmiş göründü.

— Aldanıyorsunuz zannederim efendim, dedi. Saint-Pierre köyündeki Montoir'ı tanırım. Yanında, gerçek, bu dediğiniz yaşta bir evlâtlık var. Ama; onu Cauchois kadından aldı, ötekinden birkaç gün evvel gelen, Richard isimli, sarışın bir koca oğlandır.

Annesinin kim olduğunu öğrendim; ha sahi, o kadını benim gibi siz de gördünüz. Şu İngiliz kadını, hani madam Bourdieu'nün evinin gediklisi Anny vardı ya, işte o; bana dediklerine göre, oraya üç kere daha gelmiş... O

kızıl saçlı oğlan, herha'de sizin Norine'in çocuğu değil. Alexandre-Honoré esmerdi.

Mathieu:

— O halde, dedi, arabacı ustasının yanında başka bir çırak daha var. Aldığım malûmat sarihtir, resmî kaynaktan aldım.

Couteau kadın ne yapacağını şaşırdı, bu işe dair bir şey bilmediğini anlatan bir hareket yaptı, hemen yola geldi.

— Olabilir, Montoir'ın yanında, belki de iki çırak vardır. Sağlam ticarethanedir, aylardan beri de Saint-Pierre'e gitmediğim için, kestirip atamam... Her ne hal ise, benden istediğiniz nedir, efendim?

Mathieu, ona, yapacağı işi gayet açık olarak anlattı. Çocuk hakkında mümkün olduğu kadar etraflı malûmat alacak, sıhhatini, mizacını, ahlâkını, öğretmenin kendisinden daima hoşnud olup olmadığını, patronunun da keza memnun görünüp görünmediğini öğrenecek, hasılı tam bir inceleme yapacaktı. Fakat, asıl dikkat edeceği şey, incelemeyi, ne çocuğun, ne de etrafındakilerin, hiç kimsenin kuşkulandırmıyacağı şekilde idare etmesi lâzımdı. Bu işi mutlak surette gizli tutması şarttı.

— Bütün bu işler kolay, efendim. Tamamiyle anlıyorum, bana güvenebilirsiniz... Bir parça mühlet vereceksiniz; en iyisi, yapacağım araştırmaların neticesini, on beş gün sonra Paris'e tekrar geldiğim zaman, kendi ağzımla anlatayım... Beni bundan on beş gün sonra

lûtfen, saat ikide, Roquépine sokağındaki Broquette müessesesinde bulun. Orası benim evim demektir, hem de öldürseniz sır çıkmaz bir yerdir.

Birkaç gün sonra, Mathieu, oğlu Blaise'le birlikte fabrikada bulunduğu sırada, Constance'ın gözüne ilişti; Constance onu çağırdı, öyle tepeden inme sual sordu ki, Mathieu, yaptığı şeyleri kendisine havale ettiği tahkikat işinin ne safhada olduğunu anlatmak zorunda kaldı. Constance gelecek hafta çarşamba günü, onun Couteau kadınla buluşacağını öğrenince, azimli bir sesle:

— Gelip beni de alın, dedi; o kadını kendim sorguya çekmek istiyorum... Emniyet hâsıl etmek ihtiyacındayım.

Roquépine sokağındaki Broquette müessesesi, aradan on sene geçtiği halde, yine aynı müessese idi; şu biricik farkla ki, madam Broquette ölmüş, yerine kızı Herminie geçmişti. Önce bu çok vekarlı sarışın madamın birdenbire ölmesi, müessesenin heybetine, gösterişli, mânevi ve kibar şöhretine tesir edecek gibi görünmüştü. Fakat, sütünlere taşan sütler ortasında, yavan bekâretini, oradan oraya tembel tembel gezdiren kurada, ileze, kafasının içi romanlarla tıklım tıklım dolu Herminie'nin de, müşterileri cezbeden, gösterişli bir hali vardı. Otuz yaşına basmış olduğu halde henüz evlenmemişti, isteksizdi, kucakları viyaklıyan çocuklarla dolu

bu iri göğüslü kadınlardan tiksiniyor gibiydi. Hoş, babası mösyö Broquette, altmış beş yaşını doldurduğu halde, hâlâ müessesesinin ruhu mesabesindeydi, bütün nüfuzunu ve faaliyetini gizlice kullanıyor, içeride inzıbatı sağlıyor, yeni gelen sütinelere kur'a erleri gibi, talimat veriyor, ne idüğü belirsiz, şüpheli müessesesinin üç katındaki odaları mütemadiyen dolaşıyor, burnunu her işe sokuyor, eli her tarafa yetişiyordu.

Couteau kadın, Mathieu'yü, cümle kapısı önünde bekliyordu. Tanımadığı, o zamana kadar yüzünü hiç görmediği Constance'ı görünce şaşırdı. Bu madam kimdi acaba, bu işle ne alâkası vardı? Yine de, gözlerinde çakan şiddetli tecessüs pırıltısını derhal söndürdü. Herminie, rehavetli bir kibarlıkla kalem odasında oturup, iki erkek müşteriye birkaç sütine göstermekle meşgul olduğu için, kılavuz kadın, misafirlerini, o sırada boş bulunan, müthiş surette aş kokulu yemekhaneye aldı.

— Kusura bakmayın mösyö, siz de madam, başka boş yer yok. Evin içi tıklım tıklım dolu, dedi.

Sonra, keskin bakışlarını Mathieu'den Constance'a gezdirdi; işin içine yeni bir kimse daha karıştığı için, lâfa başlamadan önce, onların sual sormalarını tercih ediyordu.

— Serbest konuşabilirsiniz... Size havale ettiğim araştırmayı yaptınız mı?

— Elbette, Efendim. İcabeden herşey yapıldı, hem zannederim iyi yapıldı.

— Öyleyse bize neticeyi söyleyin... Tekrar ediyorum, madamın yanında söyleyebilirsiniz.

— Yoo, öyle uzun sürecektir değil, mösyö... Sizin dediğiniz doğru imiş, Saint-Pierre'deki arabacı ustası Montoir'ın yanında, gerçek, iki çırak varmış, bir tanesi sahiden de Alexandre-Honoré imiş, o sarışın güzelin çocuğu, hani beri tarafa sizinle beraber götürdüğümüz çocuk. Daha başka üç dört zanaatı denedikten sonra oraya geleli henüz iki ay olmuşmuş, ben onun için bilmiyorum muşum. Yalnız, nasıl hiçbir tarafta yerleşip oturmadıysa, üç hafta önce oradan da savuşmuş...

Constance, kendini tutamayıp endişe ile haykırmış, kadının lâfını yarıda kesmişti.

— Nasıl, savuşmuş mu?

— Evet, madam. Yani kaçmış demek istiyorum, hem bu sefer, memleketten büsbütün çıkıp gittiğine eminler, çünkü patronu olan Montoir'ın üç yüz frank parasını da beraber götürmüş.

Couteau kadının cırlak sesi bir balta indiriyormuş gibi çıktı. Karşısındaki madamın birdenbire sararmasından, heyecana ve ümitsizliğe düşmesinden bir şey anlamamakla beraber, bu halden, zalim bir zevk duyduğu belli oluyordu.

Constance, çırpınarak devam etti:

— Aldığınız malûmatın doğruluğuna emin misiniz? Sakın bunlar kasabada çıkan dedi-kodulardan ibaret olmasın?

— Dedikodu değil, madam, hayır! Ben bir işi üzerime aldım mıydı, ciddî uğraşırım... Zaptiyelerle konuştum, bütün memleketi karış karış dolaşmışlar, Alexandre-Honoré, üç yüz frangı alıp savuşurken adres bırakmamış, bu muflakkak. Gidiş, o gidiş. Bundan yana, bileğimi keserim.

Bu, Costance için en şiddetli darbe oldu. Tekrar eline geçirdiğini sandığı, tahayyül ettiği, kendisine güvenerek, itiraf edilemez, hâlâ da itiraf edilmemiş nice öc alma projeleri kurduğu bu çocuk, birdenbire yine elinden kaçmış, yine o şüpheli, meçhul âlemine dalmıştı. Constance, bu haberi alınca, kaderin inatçı bir tasallûtuna, tamir kabul etmez, yeni bir hezimete uğramış gibi şaşırıp kalmıştı. Sorguya kendisi devam etti:

— Yalnız zaptiyelerle konuşmadınız ya, size herkesten soruşturun diye tembih edilmişti.

— Ben de öyle yaptım, madam. Kasaba öğretmenini gördüm, çocuğu önce çalıştıran öteki patronlarla konuştum. Hepsi, sağlam ayakkabı değildir, dediler; öğretmenin aklında kaldığına göre yalancı, hoyrat birşeymiş. Nihayet, şimdi de hırsızlığa başlamış, tamam olmuş. Ne yapalım! Başka türlü söyleyemem ki, işin doğrusunu öğrenmek istediniz, zira.

Karşısındaki madamın üzüntüsü arttığını gördükçe ısrar ediyordu. Hem bu ithamların her birinin, Constance'ın kalbine indirdiği darbe ne garip bir acı idi; sanki kısırlığının verdiği yeis içinde, kocasının çocuğu, bir parça da kendi teninden gibi olmuştu! Niha-yet, kılavuz kadını susturdu.

— Teşekkür ederim efendim, dedi. Çocuk Rougemont'da değilmiş, öğrenmek istediğimiz bundan ibaretti.

Bunun üzerine, Couteau kadın Mathieu'e döndü, parası kadar malûmat vermek isteğiyle devam etti:

— Öteki çırağın da ağzını aradım, İngiliz kadınının oğlunu Richard'ın, hatırlıyorsunuz ya, hani size söylediğim o kızıl saçlı oğlanın. O da matah birşey değil, hani. Ama, muhakkak ki, arkadaşının nereye savuştuğunu bilmiyor Zaptiyeler, Alexandre'ı Paris'te zann ediyorlar.

Bu sefer Mathieu de ona teşekkür etti, eline elli franklık bir banknot tutuşturdu; Couteau kadın sustu, gülümsedi, yerlere kadar eğildi, kendi tabiriyle, mezar gibi sıkı ağızlı oldu. O sırada, içeriye üç sütnine girip kasaplık vücutlarını teşhire başladılar; mutfakta da, mösyö Broquette'in, anadan doğma pisliğin nasıl temizleneceğini öğretmek için, dördüncü bir sütninenin ellerini, fırça ile hatır hatır yıkadığı işitiliyordu. Constance'ın gönlü bulanmış, midesi ağzına gelmişti,

arkadaşının peşinden hızlı hızlı yürüdü. Fakat sokağa çıkınca, hemen arabasına binmedi, son işittiği söz kulağında çınliyerek, dalgın dalgın durdu.

— İşittiniz ya, zavallı çocuk Paris'teymiş.

— İhtimaldir, hepsi dönüp dolaşıp buraya düşerler.

Constance yine sustu, düşünür gibi, tereddüt geçirir gibi oldu, nihayet karar verdi, sesi bir parça titriyerek:

— Peki, annesi nerede oturuyor, biliyor musunuz? dedi. Onunla meşgul olduğunuzu söylemiştiniz, değil mi?

— Evet, doğrudur.

— Öyleyse, dinleyin... Hem şaşmayın dostum, hattâ, bana acıyın çünkü sahiden çok azap içindeyim... Aklıma birşey geldi, diyorum ki, çocuk eğer Paris'teyse, belki annesini bulmuştur, belki onun evindedir, yahut annesi, nerede olduğunu bilir... Yok, yok! İmkânsız şey demeyin. Herşey mümkündür.

Mathieu, bu çok soğukkanlı kadının böyle hulyalara kapıldığını görüp şaşmış, müteessir olmuştu; onu daha fazla heyecanlandırmak istemedi, malûmat toplıyacağını vadetti. Fakat Constance, hâlâ arabaya binmiyor, gözlerini dikmiş, kaldırıma bakıyordu. Başını kaldırdı, sıkılarak, gayet naçiz bir tavırla Mathieu'e yalvardı:

— Ne yapalım biliyor musunuz? Kusuruma bakmayın; bu iyiliğinizi hiç unutmiya-

cağım. Bilmek istediğim şeyi hemen öğrenip bir parça sükûnet bulabilseydim .. Bakın ne yapalım, hemen şu kızın evine gidelim. Yool Ben içeri girecek değilim! Siz yukarı yalnız çıkarsınız, ben sizi, sokağın köşesinde, arabada beklerim. Belki bir şeyler öğrenirsiniz.

Bu, divanece birşeydi. Mathieu, önce, bunu kendisine ispat etmek istedi. Sonra, Constance'ın yüzüne bakınca, kadını, yalnızlığı yüzünden öyle zavallı, itiraf edemediği azabından dolayı öyle muztarip gördü ki, hiçbir şey söylemeden, bir acıma ve âlicenaplık hareketi ile, isteğini yerine getirmeğe razı oldu Bunun üzerine, arabaya bindiler, yola çıktılar.

Norine'le Cécile'in ortaklaşa oturdukları büyük oda, Grenelle de, Champ de Mars civarında, Fédération sokağının öte başındaydı, altı seneye yakındır, orada idiler, başlangıçta, birçok gaile ve sıkıntı çekmişlerdi. Fakat, beslemek, kurtarmak zorunda bulundukları çocuk, bizzat onları kurtarmıştı. Norine'in içinde uyuklıyan analık duygusu. bu küçük mahlûka meme verip, onu kendi kaniyle beslemeğe, muhafaza etmeğe, öpüp sevmeye başlıyalı, yavrusuna karşı şiddetli bir şekilde uyanmıştı. Cécile'in de ebediyen kısır bakire ümitsizliği ile, çocuğu nasıl evlâdedindiği, ona nasıl kendi çocuğu nazariyle baktığı görülecek şeydi. Çocuğun, sırf kendisiyle meşgul iki annesi vardı. Norine, ilk aylar, gerçi, günlerini küçücük kutular yapıştırmakla ge-

çirmekten yüksünmüş, hattâ kaçmak arzularına kapılmıştı; ama, hep, boynuna dolanan narin iki kol onu alıkoymuştu. Şimdi sakinleşmişti, mâkul, çalışkan olmuştu, Cécile'in kendisine öğrettiği bu hafif mukavva işlerinde çok maharet elde etmişti. İkisinin, gayet birlik, gayet neşeli, manastırda gibi erkeksiz yaşayışları görülecek şeydi; yaşamalarının, çalışınarının, mesut olmalarının biricik hedefi olan sevgili yavruyu aralarına alıp, küçük masanın iki başında, sabahtan akşama kadar oturuyorlardı.

İki kızkardeşin edindikleri bir tek büyük dost, madam Angelin'di. Madam Angelin, İctimai Yardım İdaresinin mümessili sıfatiyle, tesadüf, Grenelle'in bir mahallesine bakıyordu; teftişine memur olduğu kayıtlar arasında Norine de bulunuyordu. Çifte anneler dediği bu sevimli aileye karşı muhabbet bağlamış, çocuğa tahsis edilen ayda otuz franklık küçük iradı üç sene uzatmağa muvaffak olmuştu. Sonra, çocuk üç yaşına basınca, ona okul yardımını da sağlamış, üstelik, öteberi, çamaşır gibi mütemadiyen hediyeler getirmiş, hattâ para bile vermişti; yardım idaresi dışında, merhemetli kimselerden büyücek paralar toplıyor, en müstahak fakir analara böylece dağıtıyordu. Şimdi bile, arasıra hâlâ geliyor, orada, o sakin çalışma bucağında, çocuğun kahkahaları ve oyunlariyle neşelenerek bir saat vakit geçirmekten hoşlanıyordu. Orada,

dünyadan uzak kalıyor, harabolan analığının acısını daha az duyuyordu. Norine'de onun ellerini öpüyor, o olmasa, çifte anneler ailesinin asla yaşayamayacağını söylüyordu.

Mathieu çıkagelince, sevinçli haykırışmalar oldu. O da bir dost, bir kurtarıcı idi, büyük odayı kiralayıp döşemek suretiyle aileyi kurmuştu. Bu büyük oda, beyaz perdeleriyle çok temiz, çok süslü döşenmişti, güneş batarken altın hüzmelerinin içeri dolduğu iki geniş pencereden de bol aydınlık alıyordu. Norine'le Cécile, masalarının başında çalışıyorlar, mukavva kesiyorlar, yapıştırıyorlardı; okuldan dönen çocuk bile, ikisinin arasında, yüksek bir iskemlede, ciddi bir tavırla oturuyor, elinde bir makas, onlara yardım ettiğini sanıyordu.

— Ooo! Siz mi geldiniz! Aman ne iyi ettiniz de bizi görmeğe geldiniz, sağ olun!. Beş gündür evimize kimse uğramadı. ama, şikâyetimiz yok. Yalnızlığımızdan öyle memnunuz ki!.. Irma bir işçi ile evleneli, bize tenezzül etmiyor. Euphrasie artık merdiven inmiyor, Victor, karısıyla beraber, cehennemin dibinde oturuyor. Alfred haylazına gelince, o da burada ancak öteberi çalabilir miyim diye uğrıyor... Beş gün var, annem geldi; bir gün evvel, babam fabrikada, az kaldı ölüyormuş, onu haber verdi. Zavallı anneceğim! Öyle yorgun ki, yakında adım atamaz hale gelecek.

Biribirinin sözünü telâşlâ keserek, birinin başladığı lâkırdıyı, öteki devam edip bitirerek ikisi birden konuşurlarken, Mathieu, Norine'i seyrediyordu. Genç kadın, bu muntazam ve sakin hayat içinde, otuz altı yaşında, durulmuş bir taravete, güneşte pembeleşmiş nefis bir meyva olgunluğuna erişiyordu. Cécile bile, ebediyen kız çocuk yapılı kalmış incecik vücudiyle, gürbüzleşmiş, çocuk vücudunda kuvvetli bir aşk ifadesi taşımağa başlamıştı.

Cécile, birdenbire, dehşetle haykırdı:

— Ayol, bu zavallı elini kesmiş!

Böyle diyerek, çocuğun elinden makası kaptı; küçük, parmağının ucunda bir damla kan, gülüyordu.

Sapsarı kesilen Norine:

— Ay, aman! Eli yarıldı sandım, dedi.

Mathieu, kendisine verilen acayip vazifeyi sonuna kadar yerine getirmek icabedip etmediğini bir an düşündü. Sonra, orada, nihayet kendisine kurduğu iş hayatı ortasında çok sakin yaşadığını gördüğü genç kadına, hiç olmazsa haber vermeyi doğru buldu. Bunun üzerine, ihtiyatla konuşmağa başladı, hakikatı azar azar anlattı. Lâkin, bir an geldi ki, ona Alexandre-Honoré'nin doğumunu hatırlattıktan sonra, bu çocuğun hâlâ hayatta bulunduğunu söylemesi icabetti.

Norine, heyecanlanmıştı, ona baktı:

— Hayatta hal... Bana bunu niçin söylüyorsunuz? Bilmediğim müddetçe ne kadar rahattım!

— Şüphesiz, ama, bilmeniz daha iyi. Hat-tâ bana kuvvetle söylediklerine göre çocuğun Paris'te olması icabediyormuş, acaba sizi buldu mu, gelip gördü mü diye düşünüyordum.

O zama Norine büsbütün telâşa düştü.

— Ne? Beni görmeğe mi?... Beni görmeğe kimse gelmedi... Siz gelebilir mi diyorsunuz? Gelmesin, istemem a canım! Aklımı oynatırım! Tanımadığım, sevmediğim, on beş yaşında kazık kadar oğlan, böyle damdan düşer gibi, nasıl olur?... Yoo! Hayır, hayır, mâni olun, istemem, istemem!

Hüngür hüngür ağlamağa başlamıştı; yanında oturan çocuğu, telâşla yakalamış, bağrına basıyor, onu sanki ötekine karşı, dirilip de onun yerinden bir parçasını çalmak tehdidiyle dirilen o meçhul çocuğa, o yabancıya karşı müdafaa ediyordu.

— Hayır, hayır! Benim bir tane çocuğum var, ben bir tek çocuk seviyorum, ötekini istemem, katiyen, katiyen!

Cécile, çok müteessir olmuş, kardeşini teskin etmek için ayağa kalkmıştı. Ya çocuk gelirse, kapıdışarı nasıl atılırdı? Bu terkedilmiş çocuğa karşı duyduğu üzüntülü merhamete rağmen, kendi saadetlerine şimdi o da ağlıyordu. Mathieu, çocuğun gelmesini hiç muhtemel görmediğini yeminle söyliyerek onu teskinetmek zorunda kaldı. Meselenin doğrusunu söylemeden, onlara, çocuğun kaybolduğu hikâyesini anlattı, anasının adını dahi her-

halde bilmediğini söyledi. Yanlarından ayrılırken, iki kızkardeş, yürekleri ferahlamış, adam resimleri kessin diye makası yine çocuğun eline vermişler, ona bakıp gülerek tekrar küçük kutularını yapıştırmağa koyulmuşlardı.

Constance, aşağıda, sokağın köşesinde, feci bir sabursuzluk içinde, başını arabadan dışarı uzatıp, uzaktan kapıyı gözetliyordu.

Mathieu yanına gelir gelmez, ürpererek :

— Ne haber? diye sordu.

— Haber yok, annesi bir şey bilmiyor, kimseyi görmemiş, zaten önceden belliydi.

Ümitlerinin son bir yıkılışı altında kalmış gibi, Constance'ın omuzları düştü, solgun yüzünü elem kapladı.

— Böyle olacağı muhakkaktı, hakkınız var. Ama insan ümidi elden bırakmıyor işte.

Sonra, bitkin bir jestle :

— Artık herşey mahvoldu, dedi; tuttuğumu kurutuyorum, son hulyam da söndü.

Mathieu onun elini sıkmış, arabacıya söylemek için bir adres vermesini bekliyordu. Fakat Constance hâlâ şaşkın vaziyetteydi, nerede olduğunu kendisi de bilmiyor gibiydi. Sonra, Mathieu'ye, gideceği yere götürüp bırakmak teklifinde bulununca, Mathieu. Séguin'lere gideceğini söyledi. O zaman, Constance, herhalde, birdenbire yalnız kalmaktan duyduğu dehşetin tesiriyle, Valentine'i çoktan beri görmediğini hatırlıyarak, onu ziyaret etmeği düşündü.

— Binin, d'Antin caddesine beraber gidelim, dedi.

Araba hareket etti, ağır bir sessizlik başladı, konuşacak bir tek sözleri kalmamıştı. Bununla beraber, gidecekleri yere varacakları sırada, Constance, acı, acı şu sözünü söyledi:

— Kocama müjdeyi verirsiniz, çocuğun kaybolduğunu söylersiniz. Yüreği ne kadar ferahlıyacaktır!

Mathieu, Séguin'lere giderken, bütün aileyi orada taplanmış bulacağını umuyordu. Bir hafta evvel, Séguin, nihayet, kimbilir nereden dönüp geldiği için, Andrée'yi resmen istemek imkânı bulunmuş, o da, du Hordel amca ile konuştuktan sonra çok kibar davranmıştı. Hattâ nikâh tarihini derhal tesbit etmişler, bir parça geciktirip mayıs ayına bırakmışlardı; çünkü o tarihte, Froment'lar, büyük kızları Rose'u da kocaya vereceklerdi. Enfes bir şey olacaktı, Chantebled de çift düğün yapılacaktı. O andan itibaren, nişanlı olarak kabul edilen Ambroise gayet memnun, her akşam saat beşe doğru gelip kur yapmağa başlayabildi. Mathieu'nün, bütün aileyi orada görebileceğini umması bundan dolayı idi.

Fakat Constance, Valentine'i sorunca, bir uşak, madamın sokağa çıktığını söyledi. Mathieu de Séguin'i sorunca, uşak, mösyönün de evde olmadığı cevabını verdi. Yukarda, yalnız, nişanlısıyla beraber matmazel Andrée vardı. Misafirler yukarı çıktılar.

Mathieu, Andrée ile oğlunu, birinci kattaki büyük salonda, dar bir kanepede yanyana oturmuş görünce:

— O ne! Sizi yapıyorsunuz mı bırakıyorlar? diye haykırdı.

Andrée, şirin bir gülüşle:

— Öyle ya, evde yapıyorsunuz, dedi. Çok memnunuz.

Çok cana yakın, çok şirin Andrée ile, bilhassa zarıflığı gönül alıcı kuvvetli erkek cazibesine malik Blaise'in, böyle birbirine sokulup oturuşları, çok lâtif bir manzara teşkil ediyordu. Sanki, kolkola, uzun yolculuklarına çıkmak için ayağa kalkacaklarmış gibi, oturdukları yerde, hoş bir şekilde birbirinin koluna girmişlerdi.

— Bari Céleste evde mi?

— Hayır, Céleste bile yok! Kayboldu, nereye gittiğini bilmiyoruz.

Böyle derken, ikisi de gülüyorlar, serin ve تنها bir ormana salıverilmiş, başıboş, geveze kuşlar gibi neşeleniyorlardı.

— Peki ama, burada yapıyorsunuz ne yapıyorsunuz?

— Oo! İçimiz sıkılmıyor, yapılacak o kadar çok işimiz var ki, bir kere, konuşuyoruz. Sonra, birbirimizi seyrediyoruz, sürüp gidiyor, hem katıyen sonu gelmiyecek!

Constance, yüreğinden kan giderek onları seyrediyordu. Ah! Bu ne güzellik, ne sıhhat, ne ümit! Halbuki, kendisinde, kısırlık

fırtınası herşeyi kavurmuş, herşeyi yoketmişti; bu Froment'ların bereketli nesli, hep böyle kaynaşacak, hep böyle yayılacak mıydı? Zira, yarın sahibi olacakları bu debdebeli konakta artık yalnız başlarına bırakılan bu iki gencin, serbestçe sevişmesi bir zaferdi.

— Büyük kızınızı da evlendiriyorsunuz değil mi? diye sordu.

Mathieu, neşeyle cevap verdi :

— Rose'u, evet. Önümüzdeki mayısta Chantebled'de büyük şenlik var! Siz de gelmelisiniz.

Doğru idi, bu, sâyinin kuvveti, hayatın zaferiydi, Chantebled kazanılmış, Séguin'lerin elinden alınmıştı; konaklarını yakında Ambroise istilâ edecekti. fabrika bile, yarıyarıya, Blaise'in eline geçmişti. Titriyerek :

— Geliniz, dedi. Talihiniz hep böyle açık olsun, sizin için bunu temenni ederim.

III

Rose, âdeta Chantebled'nin şanlı bir takdis töreni demek olan çifte düğünün sevinciyle, merasimden on gün evvel bir pazar, bütün aileyi orada toplamağı düşünmüştü. Sabahleyin erkenden, aile efradını peşine takıp nişanlısiyle birlikte, Janville garına gidip öteki çifti, Ambroise'la Andrée'yi karşılayacaktı; onları alayla çiftliğe getirecekler. orada öğle yemeğı yiyeceklerdi. Şirin gülüşüyle, prova yapmış oluruz diyordu. Konuşup anlaşacaklar, büyük günün programını birlikte tesbit edeceklerdi. Bu fikrinden dolayı öyle mesuttu, bu ilk şenlik günü öyle bir neşelenmek kararındaydı ki kızlarını deli gibi seven Mathieu ile Marianne razı oldular.

Rose'un evlenmesi, uzun bir refahın en son gelişmesi gibi, evin saadetini tamamlıyordu. Rose, siyah saçlariyle, buğday teniyle, tekerlek, körpe yüzüyle, gülen gözleriyle, sevimli ağziyle, kızlarının en güzeliydi. Sonra da, hep aynı yumuşak başlı, hep aynı şakrak kahkahalı kızdı; bu canlı, büyük çiftliğin ruhuydu, âdeta oranın bereket perisi, zafer şarkısıydı. Fakat ona sabahtan akşama kadar şarkı söyleten bu mütemadi neşesine rağ-

men, nişanlısını seçmekteki basireti, ne kadar akli başında, sevgisi ne kadar metin bir kalbe sahibolduğunu göstermişti. Mathieu, sekiz seneden beri, komşularından küçük bir çiftçinin oğlunu yanına almıştı. Gürbüz bir çocuk olan bu Frédéric Berthaud, Chantebled'deki yaratıcı çalışmaya şevkle sarılmış, orada bilgi endinmeğe, seyrek görülür bir faaliyet ruhu, bir zekâ eseri göstermeğe başlamıştı. Hiçbir serveti de yoktu. Yanı başında büyüyen Rose, onun, babasının en gözde yardımcısı olduğunu biliyordu; askerlikten döner dönmez, tekrar çiftlikteki işinin başına gelince, kendisini sevdiğini bildiği için, pek tabii bir şekilde, sevgisini ona itiraf ettirmişti. Rose kendi mukadderatını tâyin ediyordu, anasından babasından ayrılmamağa, o zamana kadar saadetini sağlayan bu çiftlikte kalmağa karar vermişti. Ne Mathieu, ne Marieanne, buna hayret etmediler. Rikkatten gözleri yaşararak, kendi haklarında, kızlarının beslediği bu çok mâkul sevgi ile karışık seçmeyi tasvibetmişlerdi. Aile bağı daha kuvvetlenmiş gibiydi, evin içine de daha fazla neşe girmişti.

Bütün tertibat alındı. O pazar günü, Ambroise'ın, nişanlısı Andrée ile annesi madam Séguin'i, on treniyle Janville'e getirmesi kararlaşılmıştı. Saat sekizden itibaren Rose, nişanlıları karşılamak üzere gara gidecek olan kafileye bütün ailenin girmesi için didinmek

zorunda kaldı. Marianne, mülâyim konuşuyor :

— A çocuğum, deli misin? diyordu. Birimiz burada kalmalı. Ben kalır, Nicolas'ya bakarım, beş yaşındaki çocukların sokak sürtmesine hacet yok. Gervais ile Claire de benimle beraber kalsınlar... ötekilerin hepsini al götür, pekâlâ, baban sizinle beraber gelir.

Fakat Rose, bol kahkahalarla gülüyor, ayak diriyor, pek hoşuna giden o muzip fikrinden hiçbir şey feda etmiyordu.

— Hayır, hayır, annel Gelirsin, hepsi gelirler, söz verdinizdi... Düşünsene a canım, Ambroise'la Andrée, masallardaki gibi, komşu bir ülkenin şahane bir çiftidir. Kardeşim Ambroise, yabancı bir prensesle evlenmiş, onu, bize takdim etmeğe getiriyor.., Eh, tabii, biz de kendi ülkemizde olanları ağırlamak için, Frédéric'le ben, sarayımızdaki bütün maiyetimizi yanımıza alıp onlara karşıcı gidiyoruz. Siz saray takımısnız, gelmemezlik edemezsiniz... Dönüşte, hep beraber geçip giderken, kırlarda ne debdebeli bir manzara olacak, değil mi?

Bu taşkın neşe Marianne'a da sirayet etmişti, nihayet güldü, razı oldu. Rose:

— Alay sırası şöyle olacak, diye devam etti. Yoo! Herşeyi tertibettim, göreceksin bak... Frédéric'le ben bisiklete bineceğiz, daha modern olur. Nedimelerim olan üç küçük

kızkardeşimi, biri on bir, öteki dokuz, daha öteki yedi yaşındaki Louise'i, Madeleine'i, Marguerite'i de bisikletle götüreceğiz. Arkamdan boy sırasıyla gelirler, güzel bir manzara olur. Kardeşim Grégoire'ı da bisikletli kabul edebiliriz, on yaşında bir nedim olur, biz haşmetlilerin maiyet erkânının en sonunda gelir... Saray halkından geri kalanların hepsi saman arabasına dolarlar, yani sekiz kişi alan, evin büyük brik arabası demek istiyorum. Sen, ana kıraliçe, son çocuğun olan Nicolas'yı kucağına alabilirsin. Babaya gelince, o da, sadece, hanedan reisi kıral şahsiyetini vekarla taşıyın. On yedi yaşındaki genç Herkül kardeşim Gervais, arabayı sürer, on beş yaşında, üstün bir zekâ ile gelişmekte olan kızkardeşim Claire, arabacı yerinde, onun yanı başında oturur... İki büyükleri, ünlü ikizleri, kudretli senyör Blaise'le Denis'yi de, bizi Janville'de madam Desvignes' in evinde bekledikleri için oradan alırız.

Coştı, el çırparak zıpladı, şarkı söyledi.

— Eeeh! Güzel bir mevkip de bu kadar olur işte!

Öyle neşeli idi, öyle acelesi vardı ki, bütün kafileyi vaktinden çok evvel yola çıkardı, saat daha dokuz buçukta Janville'e vardılar. Fakat, oradan, geri kalan aile efradını almak icabediyordu.

Madam Desvignes'in, kocası öldükten sonra sığınıp on iki senedir oturduğu, felâ-

ketten kurtarılan küçük gelirlerle, gayet sakin gayet münzevi, kendini tamamiyle iki kızının terbiyesine hasretmiş bir halde içinde yaşadığı ev, yol üstünde, kasabanın ilk eviydi. Blaise'le eynlenmiş olan büyük kızı Charlotte bol havaya muhtaç iki çocuğunu, Berthe'le Christophe'u alıp, bir ay kalmak üzere, bir haftadan beri oraya gelmiş bulunuyordu; bir akşam evvel, Blaise de, fabrikayı pazartesiye kadar kendi haline bırakmış, pazarı çoluk çocuğıyle beraber geçireceğı için son derece memnun, gelip onlara katılmıştı. Ablası, eski yuvada böyle birkaç hafta kalmak üzere, miniminileri alıp gelerek, içinde iki beşik yerleştiren genç kırlık odasına kavuştuğı zaman, küçük Marthe pek seviniyordu. Eskisi gibi yine gülüp oynamağa başlıyorlardı, madam Desvignes, büyük anne olmak ğururiyle, Marthe'ı da evlendirerek, çok temkinle yürütmüş olduğı vazifesini sona erdirmekten başka bir şey düşünmüyordu. Gerçekten de, bir aralık, Chantebled'de çifte düğün yerine üç düğün yapılacağı tahmin edilmişti. Hususi okuldan çıktıktan sonra yeni fen tahsiline atılan Denis, çoğı zaman çiftlikte yatıyor, çifte kumrular diye andıkları Rose'la aynı yaşta olan Marthe'ı hemen her pazar görüyordu; kızkardeşi Charlotte gibi sarışın ve güzel, fakat ondan daha pratik zekâlı, muhakemesi daha soğuk kanlı olan genç kız o kadar hoşuna gitmişti ki, Denis, onda, büyük servet-

lerin sağlanmasına yardım eden metin hayat arkadaşlarının meziyetlerini görelî beri, hattâ çeyissiz de olsa, kendisiyle evlenmeğe karar vermişti. Ancak, sevdalı konuşmalarında, ikisi de o kadar akıllı uslu, öyle asûde bir inançla dolu idiler ki hiç acele etmiyorlardı; hele Denis, gayet metotlu idi, sağlam bir vaziyet temin etmedikçe, bir kadının saadetini tehlikeye koymak istemiyordu. Üç düğün birden yapılacağını düşündükçe, sevinçten kabına sığmıyan Rose'un heyecanlı ısrarlarına sakin tebessümlerle karşı koyarak, evlenmelerini, kendiliklerinden, böylece geciktirmişlerdi. Bununla beraber, Denis, madam Desvignes'in evine sevdalısını görmeğe yine gidiyor, madam Desvignes de onu, güvenle ve temkinle, bir evlât gibi karşılıyordu. Hattâ o sabah, Blaise'i, daha yataktan kalkmadan maaile bastıracağını söyliyerek, daha sabahın yedisinde çiftlikten ayrılmış olduğu için, onu da Janville'de bulacaklardı.

Tesadüf, Janville panayırı, mayısın ikisine rastlıyan o pazara geliyordu. Garın önündeki büyük meydan, tahta beygirlerle, seyyar koltuk meyhanelerle, barakalarla, nişan tâlim kulubeleriyle dolmuştu. Geceleyin, selli yağmur sağnakları gökyüzündeki bulutları sıyırarak, sema, masmavi olmuş, mevsime göre fazla sıcak, parıl parıl bir güneş doğmuştu. Onun için, meydanda kalabalık vardı, kasabanın bütün işsiz güçsüzleri, çocuk sürüleri, etrafı

görmek için acele eden bütün civar köylüler oradaydı. Aile efradı, başta bisikletliler, onlardan sonra brik arabası, en sonda da kasabadan alınan kuyruk olduğu halde bu kalabalığın ortasına düştü.

Rose, bisikletten atlıyarak:

— Umduğum tesiri yapıyoruz, dedi.

Bu, inkâr edilemezdi. İlk seneler, tekmiil Janville kasabası, Froment'lara, nereden geldikleri bilinmiyen bu burjuvalara, asırlardan beri içinde taştan başka bir şey bitmiyen toprakta buğday yetiştirmek küstahlığında bulunan bu adamlara karşı sert davranmıştı. Sonra, mucize, eşi görülmemiş zafer, gururları incitmek suretiyle, uzun zaman, kinleri de daha şiddetlendirmişti. Fakat herşey aşınır, başarıya karşı kin beslenemez; zengin olan insanlar, sonunda daima haklı çıkarlar. Şimdi, Janville, içinde büyüyen bu kalabalık aileyi hoş karşılıyor, vaktiyle, her fazla çocuğun, mahalle karıları için yeni bir dedikodu mevzuu olduğunu unutuyordu. Zaten, bu pazar panayırında olduğu gibi, tekmiil aile, yolları, sokakaları, meydanları kaplıyarak paldır küldür gelince, bu istilânın sevinç getiren kuvvetine, neşesine nasıl karşı durulurdu? Baba, ana, altısı erkek, beşi kız on çocuk, üstelik daha şimdiden iki torun, on beş ediyordu. İkiz büyükler yirmi dört yaşındaydılar, hâlâ birbirine o kadar benziyorlardı ki, eskiden, beşikte oldukları tarihte, Blaise'in gözleri açık renk,

Denis'ninkiler kara olduğundan, ayırdedebilmek için, gözlerini açmak icabettiği tarihteki kadar tıpatıp benzememelerine rağmen, bazan ikisini birbirine karıştıranlar oluyordu. Ta öbür uctaki en küçükleri Nicolas daha beş yaşında şipşirin bir minimini idi, insanın garibine giden bir enerjiye, bir cesarete sahip, büyümüş de küçülmüş bir erkekti. İki büyük erkek kardeşten bu küçüğe kadar aradaki öbür sekiz çocuk, ikişer yaş ara ile sıralanıyordu. İstikbalin ayartıcı kocası Ambroise, her türlü zafere doğru yol alıyordu; canlılık saçan Rose, keza kadın olmak, anne olmak arifesinde idi; geniş alınlı, pehlivan yapılı Gervais, yakında büyük ölçüde ziraat için hayırlı savaşa atılacaktı; Claire, güzel değildi, sessizdi, çalışkandı, metîn yürekli idi, akıllı uslu bir ev kadını idi; Grégoire serkeş bir mektepli idi, iradesi daima uyanık, dağ tepe dolaşır, macéra arardı; en son üç kızıdan, Louise yumuk yumuktu, Madeleine narin ve hayal sever bir kızdı, Marguerite en az güzel, en içli olanı idi. Baba ile ananın arkasından, peşlerinde, artık öteki nesil demek olan Berthe'le Christophe olduğu halde, on biri birden dizi halinde gözüktü müydü, o güzel pazar günü, panayır yerinin kalabalığıyla dolu Janville meydanında olduğu gibi, upuzun bir kuyruk teşkil ediyorlardı. Dayanılr manzara değildi, sanki toprağın kendisi, dolup taşıdığı hayatla, yarının ebedî ümitleri için onları bol bol

doğurmuş gibi, beraberlerinde o kadar sıhhat, neşe ve kudret getiriyorlardı ki, Chantebled'-de yaratılan muazzam eseri çekemiyenler bile, onların böyle tabana kuvvet koştuklarını, içine düştükleri memleketi kapladıklarını gördükçe hoşlanıyorlar, gülüyorlardı.

Rose, pürneşe haykırdı:

— Daha kalabalık olanlar varsa çıksın! Sayışalım.

Arabadan inip Nicolas'yı henüz yere bırakmış olan Marianne:

— Sussana a canım! dedi. Nihayet bizi yuhaya tutturacaksın.

— Yuhaya mı? Ayol baksana, hepsi bize beğenerek bakıyor.. Ne tuhafsın anne, kendinle de, bizimle de daha fazla övünmelisin!

— O kadar övünüyorum ki, başkalarının gücüne gidecek diye korkuyorum.

Hepsi gülmeğe başladılar; oğullariyle kızlarına kutsal tabur diye ad takan Mathieu, kalabalık içinde onlarla beraber bulunduğu zamanlar, sakın ve babacan edasını muhafaza ettiği halde, şimdi, Marianne'ın yanında, o da gurur duyuyordu. Madam Desvignes, kızı Charlotte'un, sıra Martha'ya gelinceye kadar, hayat eserini devam ettirmeğe, daima büyüyen, nihayet bir ordu haline gelecek olan tabura asker yetiştirmeğe başlamasından beri, gülümsiyerek, o da onlara katılıyordu. Bu he-

nüz bir başlangıçtı, ileride, muzaffer neslin durmadan yayıldığı, sonu gelmeden kalabalıklaştığı, torunlar, torun çocukları yetiştirdiği görülecekti. Dünyanın saadetini, güzelliğini sağlamak için elliye, yüze, iki yüze çıkacaklardı. Bu bereketli ailenin etrafında, Jänville'in gösterdiği hayranlıkta, müsamahada, büyük milletlerin yarattıkları kuvvete ve sıhhate karşı duyulan şüursuz takdirkârlıktan herhalde eser vardı.

Mathieu:

— Zaten, dedi, artık herkes bizim dostumuz. Hepsi bizi seiyorlar.

Rose :

— Hepsi mi, ama yaptın ha! diye mırıldandı. Şurada, şu barakanın önünde duran Lepaillieur'lere baksana.

Gerçek, Lepaillieur'ler, baba, ana, Antonin, Thérèse, bütün aile orada idiler. Froment'ları görmemek için, cırlak renklere boyalı porselemlerle dolu bir fırıldak oyununu merakla seyrediyormuş gibi yapıyorlardı. Zaten, artık onlara selâm vermez olmuşlardı, ufak bir münakaşayı bahane etmişler, aralıksız bunca bolluk karşısında duydukları âciz tehevvürle, münasebetlerini kesmişlerdi. Lepaillieur, Chantebled'nin yaradılmasını, şahsına bir hakaret sayıyordu, çünkü, üzerinde çakıl taşından gayri hiçbir mahsul alınamıyacak olan bu çorak topraklardan yana ettiği istihzaları, meydan

okuyuşlarını unutmuyordu. Porselenleri iyice muayene ettikten sonra, küstahlaşmak aklına geldi, döndü, fazla erken geldikleri için, geçirecek tam on beş dakika vakitleri olan, tren gelinceye kadar, neşeli neşeli, panayır yerinde dolaşan Froment ailesine dik dik baktı.

Değirmencinin çok kötü mizacı, oğlu Antonin'in, pek fena şartlar içinde Janville'e dönmesinden dolayı, iki aydan beri daha berbatlaşıyordu. Oğlan, bir sabah, Paris'i fethetmiş, güzel yazısına körü körüne inanç besliyen ana ve babası onu orada yerleştirmiş, delikanlı, dört sene Rousselet'nin yazıhanesinde, kalın kafalı, tembellikte yekta bir kâtip yamağı olarak kalmıştı. Hiç ilerlememişti, ancak, yavaş yavaş, işi eğlenceye dökmüş, önce kahvehaneye, sokak kızlarına kapılmış, sonra mukadder olan uçuruma doğru kavmış, alkole, kumara, kirli kadınlara dadanmıştı. Fethettiği Paris, kasabada tahayyül ettiği, oburca bir arsızlıkla, ölçüden aşırı gerçekleştirdiği aşağılık zevklerden ibaretti. Bütün parası oraya gidiyordu; bu barayı, mütemadi başarı vaatleriyle anasından çekiyor, o da bu yalanı, bir Tanrı karşısında gibi, onun karşısında tam bir imanla, sofuca kabul ediyordu. Sonra, Antonin, sıhhatini bu yolda kaybetti, öyle zayıfladı, öyle sararıp soldu ki, daha yirmi üç yaşındayken saçları döküldü, annesi korkudan, bir akşam onu aldı, geldi; oğlunun çok fazla çalıştığını, böyle kendini öldürme-

sine göz yumamıyacağını söylüyordu. Sonradan öğrenildiğine göre, Metr Rousselet onu kapının önüne oturtuvermişti. Fakat bu mecburi istirahat, ağıla bu felâketli dönüş, işi anlamağa başlayan Lepaillieur'ü ne de olsa homurdattı. Henüz açıktan açığa öfkelenmemesi, gururundan, Antonin'in parlak istikbalinden şüphe ettiği için düştüğü hayal sükutunu itiraf etmek istememesinden ileri geliyordu. Eve kapandıktan sonra hıncını karısından çıkarıyor, onun mütemadiyen oğluna para yolladığını anlıyalı beri, müthiş kavgalar çıkarıyor, yakasını bırakmıyordu. Karısı da ona kafa tutuyor, vaktiyle kocasına hayran olduğu gibi şimdi de oğluna hayran oluyor, oğlunun daha ileri olan tahsili karşısında daha fazla afalladığı için, babayı oğula feda ediyordu; öyle ki, aile yuvasında anlaşmazlık başlıyordu; bunun sebebi de, çok gururlu bir ümitle koltuklarını kabarttıran bir kibar zatı, bir Paris'liyi vâris edinmeğe kalkışmaları idi. Antonin ise, alay ediyor, omuz silkiyor, ahlâksızlığına avdet edecek kadar vücudu kuvvetleninceye kadar, çirkin, hastalıklı vücuduyle güneşte dolaşıp duruyordu.

Froment'lar geçerlerken, Lepaillieur'lerin kasılışları, gözleriyle yiyecek gibi onlara bakışları görülecek bir manzara idi. Erkek, alay etmek, ister gibi dudak büktü. Kadın, meydan okurcasına baş salladı. Oğlan, ayakta, elleri ceplerinde, şimdiden dazlak

kafasiyle, kamburlaşan sırtıyla, gençliğini yutan solgunluğun kapladığı yüziyle, acıklı bir manzara taşıyordu. Üçü de, acaba nasıl kötü bir lâf bulsak diye düşünürken, bir fırsat çıktı.

Lepailleur kadın, birdenbirel

— O ne ! Thérèse nerede ? diye haykırdı. Demincek buradaydı, yine nereye gitti ? Bu kalabalıkta yanımdan ayrılmasın, istemiyorum.

Gerçek, Thérèse, bir müddettir ortadan kaybolmuştu. On yaşına girmiş bulunuyordu. Şipşirin, tombul tombul, minik bir sarışındı ; kabarık saçları, mum ışığı gibi pırıl pırıl yanan kara gözleri vardı. İnsanın gözünün önüne, pembe pembe, altın sarısı, değirmenin unları içinde bembeyaz olmuş bir yavru geliyordu. Fakat o, insanı titretecek kadar öfkeci, inatçı, müthiş davranıyor, kaçıp saatlerce ortadan kayboluyor, dere tepe dolaşıp kuş, çiçek, yabancı yemiş arıyordu. Annesinin, Froment'lar geçerken böyle telâşa düşüp onu aramağa koşması, bir hafta evvel, büyük bir rezalet görmüş olmasındandı. Thérèse'in en büyük emeli bir bisiklete sahibolmaktı ; hele, anasiyle babası, bu zıvıltıların burjuvalara mahsus olduğunu, namuslu kızlara yakışık almadığını söyleyerek, ona bisiklet almaktan ısrarla kaçınalı beri, bu isteği büsbütün kuvvetlenmişti. Derken, bir gün öğleden sonra, her zamanki gibi kırlara açıldığı sırada, pazardan dönen annesi onu ıssız bir yol üzerinde, kendisi gibi haylâzın, haytanın biri olan küçük Grégoire

Froment"la birlikte görmüştü; ikisi bu şekilde, yalnız kendilerince malûm kıyılarda bucaklarda, sık sık buluşurlardı. Birbirine tam uygun bir çifttiler, bayırlarda, yapraklar altında, dereler boyunca güle oynaya, çalatapan koşar dururlardı. O gün, asıl fecii şu ki, Grégoire, Thérèse'i kendi bisikletine yerleştirmiş, sımsıkı beline sarılmış, yanı sıra koşuyor, onu yürütüyordu. Hasılı küçük çapkın, mükemmel bir ders veriyor, küçük kaltak da bu dersi, can ve gönülden kabul ediyordu; sonu pek fenaya varabilecek olan kahkahaları, el şakaları, çocuk cilveleri gırla gidiyordu. Thérèse, akşam eve döndüğü vakit, yaman iki sille yemişti. Lepailleur kadın, hâlâ haykırıyordu:

— Bu şırfıntı nereye şavuştı kuzum? Gözünü üstünden ayırmağa haddin yok, fırlayıp gidiyor.

Antonin, başını uzatıp porselenci kulübesinin arkasına bakmış, elleri yine cebinde, ayağını sürüye sürüye gelmiş, bıyık altından o ahlâksızca gülüşüyle:

— Anne, şuraya bak. İş kızışıyor, demişti.

Annesi, kulübenin arkasında, Thérèse'le Grégoire'ı, yine bir arada yakaladı. Oğlan, bir eliyle bisikletini tutmuş, galiba mekanizması hakkında izahat veriyor; kız da, hayran ve haris, taş kesilmiş, parıltılı gözleriyle ma-

kinneyi seyrediyordu. Arzusunu yenemedi, Grégoire onu bir dakika bisikletin üstüne oturtmak için ufacık erkek kolları arasına alıp kaldırdı; Thérèse, memnun, gülüyordu. Tam o sırada, annesinin müthiş sesi gürledi:

— Yezit şıfıntı, yine ne yapıyorsun orada? Çabuk buraya gelecek misin, yoksa had-dini bildireyim mi?

Mathieu vaziyeti görmüş, o da, sert sert Grégoire'ı çağırıyordu:

— Git, bisikletini ötekilerin yanına bırak; hem sana yasak ettiğim bir şey vardı, biliyorsun ya, bir daha yapma.

Harb ilân edilmişti. Lepailleur, iğrenç kelimelerle, hayâsızca tehditler homurdandı, bir lâternanın birdenbire yükselen sesi, bu tehditleri örttü. İki aile birbirinden ayrıldı, gitgide artan, yabanlıklarını giymiş kalabalık ortasında uzaklaştı.

Rose, neşeli sabırsızlığı ile, ikidebir, meydanın nihayetindeki gar saatine dönüp bakıyordu.

— Allah Allah ! Bu tren gelmiyecek mi kuzum! dedi. Daha on dakika var. O zamana kadar ne yapacağız?

Tam o sırada, bir kaldırımın kenarında, ayakta, karides satan bir adamın önünde durmuştu. Bir sepet dolusu karides, ayaklarının dibinde kaynaşıp duruyordu. Bu karidesler, herhalde, üç fersah ötedeki Yeuse kaynakla-

rından geliyordu; iri değil, fakat pek lezzetli karideslerdi; Rose, ırmakta bazan bunlardan birkaç tane avladığı için biliyordu. Oburluğu tuttu, aynı zamanda aklına bir de oyun gelmişti.

— Ne olur anneciğim, bu sepeti olduğu gibi satın alalım... Anlıyorsun ya, misafirlere ziyafet olur, beklediğimiz şahane çifte hediye olarak veririz. Komşu Haşmetliler misafir geldikleri zaman biz Haşmetlilerin gereği gibi karşılamadıklarını kimse iddia edemesin. Eve gidince karidesleri ben pişireceğim, görürsünüz bakın, ne güzel pişiririm!

Bunun üzerine ona takıldılar; ana baba, hayatı çok neşe dolu gördüğü için saadeti ortasında kendisini hangi eğlenceye vereceğini bilemeyen bu koca çocuğun isteğini yerine getirdiler. Fakat, vakit geçirmek için inadedip karidesleri saymağa kalkışınca, bu çetin bir iş oldu; birkaç tanesi elini kısırdı, Rose, hafif feryatlar kopararak, karidesleri elinden attı; derken sepet devrildi, bütün karidesler tabanı kaldırdılar. Oğlanlar, kızlar, karideslerin peşine düştüler, bir takiptir başladı, ailenin aklı başında efradı bile işe karıştı. İrili ufaklı, bütün bu mesut yuva halkının gülüşmeleri, karidesleri kovaladıkça heyecanlanmaları o kadar tuhaf, o kadar neşeli, öyle cana yakın bir şeydi ki, Janville'liler yine biriktiler, iyi niyetle, eğlenceye iştirak ettiler.

Birdenbire, uzaktan bir tekerlek gürültüsü işitildi, bir tren düdüğü çaldı.

Rose, telâşla :

— Eyvah! Geliyorlar! dedi. Çabuk, çabuk! Karşılıyamıyacağız!

Bir itiş, kakış oldu, adamın parasını verdiler, sepeti daradar örtüp arabaya yerleştirdiler. Bütün aile halkı koşuyor, küçük garı dolduruyor, tren rıhtımına intizamla sıralanıyordu.

Rose, onların yerlerini değiştirerek :

— Hayır, hayır! öğle değil, diyordu. Teşrifata riayet etmiyorsunuz. En başta, kocası kıralla birlikte ana kırâlice, sonra boy sırasıyla prensler gelecek. Frédéric benim sağımda duracak. Biz nişanlılarız... Hem, haberiniz, olsun, “hoş geldiniz,”i ben söyleyeceğim.

Tren durmuştu. Ambroise’la Andrée, tren-den inince, bütün ailenin, teşrifatlı bir şekilde sıraya dizilip böyle kendilerini beklediklerini görünce şaşakaldılar. Fakat Rose, onlara tumturaklı bir nutuk vermeğe başlayıp, nişanlı matmazeli, babasının ülkesi sınırında selâmlamakla muvazzaf bir uzak diyar prensesi gibi hitabedince, nişanlılar gülmeğe başladılar, aynı lisanla cevap vererek şakayı uzattılar; gar memurları, ağızları bir karış açık, bakıyorlar, dinliyorlardı. Çılgınlar gibi eğlendiler, hepsi, bu sıcak mayıs sabahı, bu

kadar çocuklaştıkları için son derece memnundular.

Lâkin, Marianne, hayretle haykırdı :

— O ne! Madam Séguin sizinle beraber gelmedi mi? O kadar söz verdiydi!

Gerçek, Ambroise'la Andrée'nin peşinden, yalnız oda hizmetçisi Céleste trenden inmişti. Meseleyi anlattı.

— Madam, gerçekten çok üzüldüğünü söylememi emretti. Daha düne gelinceye kadar sözünde duracağını ümid ediyordu. Yalnız, dün akşam, mösyö de Navarède kendisini ziyarete geldi, bu günkü pazar günü cemiyet tarafından verilen bir konferansta başkanlık edecekmiş, madam da tabii, orada hazır bulunmamazlık edemedi. Gençleri size getirmek işini, güvenip bana bıraktı. Görüyorsunuz ya, işler pek yolunda gitti, selâmete çıktılar işte.

Aslına bakılırsa, köy hayatından sıkılan Valentine'in, gelmeyişine kimse üzülmemişti. Mathieu, nezaketle esef beyan ederek, umumi mütalâayı hulâsa etti.

— Her ne hal ise, kendisini ne kadar özlediğimizi söylersiniz... Haydi bakalım, yola çıkalım,

Fakat Céleste tekrar lâfa karıştı.

— Affedersiniz mösyö, ben sizlerle beraber kalacak değilim... Hayır, madam, hemen

dönüp yanına gelmemi söyledi, giyinmek için bana ihtiyacı var. Sonra da, yalnız kalırsa fazla sıkılıyor... Paris'e, onu çeyrek geçe bir tren var, değil mi? Ona bineceğim. Sonra, akşama, saat sekizde burada bulunacağım, matmazeli alıp götüreceğim... Bir tren tarifesine bakıp bu işleri tertitledik. Akşama görüşürüz mösyö.

— Akşama, pekâlâ.

Sonra, oda hizmetçisini ıssız küçük garda bırakıp hep beraber çıktılar, brik arabasıyla bisikletlerin durduğu kasaba meydanına vardılar.

Rose :

— Hiç eksiksiz, tamamız, diye haykırdı. Şimdi artık sahici şenlik başlıyor... Babalarımızın şatosuna alayla dönmek üzere, kafilenin tertibi işini bana bırakın.

Marianne :

— Kafilen, korkarım, ıslanacak, dedi. Karşıya bak, yağmur geliyor.

Gökyüzü masmavi iken, bir müddetten beri, bir bora ile kamçılanarak batıdan yükselen kül rengi iri bir bulutla örtülmüştü. Bu, bir gece evvelki şiddetli fırtınalı sağanakların devamı gibi birşeydi.

Genç kız, azamete :

— Yağmur mu? Biz yağmura aldırmayız! dedi. Evden içeri girmeden haddi varsa hele yağsın.

Böyle dedikten sonra, herkesi bir hafta evvelinden beri kafasında hazırladığı sıra ile, komik bir âmirce tavırla yerleştirdi. Kafile hareket etti, kapı önlerine koşuşan bütün mahalle karılarının tebessümleri ortasında, hayran Janville'den geçti, bereketli tarlalardan dolaşarak, keskin cıvıltıları göklere yükselen tarla kuşu sürülerini kaldırarak, beyaz yol boyunca ilerledi. Sahiden muhteşem bir manzaraydı.

Başta, Rose'la Frédéric'in teşkil ettiği çift, yanyana, bisikletle gidiyor, şahane bir tavırla, düğün alayına öncülük ediyordu. Onların arkasından, üç nedime olan üç küçük kızkardeş, Louise, Madeleine ve Marguerite, boylarına uygun bisikletlere binmişler, en küçükleri önde, en büyükleri arkada, boy sırasıyle geliyorlardı; başlarında bereleriyle, rüzgârdan uçuşan saçları sırtlarını döverek böylece giderlerken, yere sürtünerek geçen, müjdeler getirmiş haber kırlangıçları gibi, pek şirindiler. Nedimleri Grégoire'a gelince, o hep telâş içinde, var kuvvetiyle pedal çeviriyor, işi pek iyi idare edemiyor, önde giden şahane çifti geçecek kadar bazan kendini unutuyor; saygılı ve tavazulu safıta dönüp vazifesini hatırlayınca kadar şiddetli ihtarlara uğruyordu. Yalnız, üç nedime, peri padişahının oğlunun sarayına doğru yola revan olan Cendrillon'un şarkısını okumağa başlayınca, şahane çift, hale uygun düşen bu şarkıyı teşrifata rağmen, beğenmek

lûtfunda bulundular. Derken Rose da, Frédéric de, Grégoire da, hep birden, aynı şarkıyı avaz avaz çağırmağa başladılar. Engin, asûde kırallıklarda bu şarkı, dünyanın en güzel musikisi gibi aksediyordu.

Arkadan, biraz mesafe ile, şimdi tıklım tıklım dolan, ailenin eski brik arabası geliyordu. Tesbit edilen programa göre, arabayı Gervais sürüyor, deri kaplı arabacı yerinde, onun solunda da Claire oturuyordu. Gervais da musiki çalmak istediği için, atların kulakları üstünde kamçısını neşeli neşeli şaklatmasına rağmen, kuvvetli hayvanlar olan iki beygir, yine köskös gidiyorlardı. Arabanın içinde altı kişilik yer olduğu halde, yedi kişi idiler, üç yumurcak o kadar kıvranıyorlardı ki, yine üç kişilik yer tutuyorlardı. Arabada, evvelâ Ambroise'la Andrée vardı; nişanlılar, teşrifleri şerefine karşılıklı oturtulmuştu. Sonra, memleketin büyük senyörleri olan Mathieu ile Marianne da karşı karşıya oturuyorlardı, Mrianne, küçük Nicolas'yı, hanedanın son prensini dizlerine oturtmuştu, o da sıpa gibi anırıyordu, çünkü neşesi vardı. Nihayet, boş kalan iki yeri, yüksek senyörlerin biri kız, öbürü oğlan iki torunu, matmazel Berthe'le mösyö Christophe işgal ediyordu, bunlar, henüz, uzun yola yaya gidebilecek yaşta değildiler. Yağmurun yaklaştığı korkusuyle, kaba bezden beyaz perdeler yarıya kadr çekilip, araba, uzak-

tan bir saman arabasına benzemekle beraber, yine tantanalı bir yavaşlıkla ilerliyordu.

Sonra, onların da arkasından, artçı vaziyetinde, Blaise'le Denis'nin, madam Desvignes'le iki kızı Charlotte ve Marthe'ın teşkil ettikleri bir gurup yaya geliyordu. Bir araba tutmağı katiyen istememişler, Janville'den Chantebled'ye kadar olan iki kilometrelik yolu geze geze gitmek çok hoş olur, demişlerdi. Yağmur yağarsa, elbette bir yere sığınırladı. Zaten Rose da bunu pek mükemmel bulmuştu, kafilenin, istenilen bütün yayılımı, büyük mânayı taşıması için yaya bir maiyet bulunması lâzımdı. Bu beş kişi, halk kalabalığını teşkil ediyordu, hükümdarlarını, alkışlıyarak takibeden muazzam halk yığını idiler. Yahut da, zaruri olan muhafızlardı; büyüklerdi, kahbe bir komşunun muhtemel taarruzunu boşa çıkarmak üzere, geriden gözcülük eden silâhşorlardı. Aksi gibi, madam Desvignes hızlı yürüyemediği için artçılar çabucak geride kaldılar, öyle ki, az sonra, uzakta, belli belirsiz seçilen gayet küçük bir küme oldular.

Fakat, aksilikler oldukça kahkahası daha yükselen Rose bu hale üzülmedi. Yolun ilk dönemecinde, bisikletinin üstünde arkasına dönüp baktı; artçılarını üç yüz metreden daha uzakta kalmış görünce, hayran bir feryat kopardı:

— Oool Bakın, Frédéric. Ne uçsuz bucaksız alay! Ne uzun yer tutuyoruz! Uzadıkça uzuyor, kırların uzunluğu yetmiyecek.

Üç nedime ile küçük nedim alay edip gülmeğe kalkışınca:

— Siz bana baksanıza, biraz daha saygılı olun... dedi. Hele bir saysanıza! Öncü olarak altı kişiyiz, değil mi? Arabada da dokuz kişi var, etti on beş! Beş artçıyı da ilâve edin, yirmi eder.. Böyle aile buldunuz da aldınız! Bizi, geçerken seyreden tavşanların, hayretten, utançlarından dilleri tutuluyor.

Gülmeğe başladılar, hep birden, peri padişahının oğlunun sarayına doğru yola revan olan Cendrillon şarkısını tutturdular.

İlk yağmur damlaları, iri iri, Yeuse köprüsüne vardıkları zaman dökülmeğe başladı. Müthiş bir rüzgârın ittiği külrengi bulut gökte alabildiğine koşuyor, semayı bir fırtına uğultusuyle dolduruyordu. Hemen peşinden damlalar daha irileşti, arttı, öyle bir sağnak halinde indi ki, sanki tepelerinde müthiş bir bent kapısı yıkılmış gibi, sular birdenbire sel gibi döküldü. Yirmi adım ilerisi görünmüyordu. İki dakika içinde, yol, bir sel yatağı gibi taşı.

O zaman, kafilâ kaçan bir hal aldı. Talihin artçılara yardım ettiği ancak sonradan öğrenilebildi. Yağmura yakalandıkları zaman bir köylü evinin önünde bulundukları için, rahat-

çacık oraya barınıvermişlerdi. Arabadakiler de sadece perdeleri kapatıverdiler. Bu şiddetli sağanakta atların ürkmesinden korkarak, yolun kenarındaki bir ağacın altına sığındılar. Önde giden bisikletlilere de seslenerek, durmalarını, inadedip bu tufanı yemenin divanelik olacağını söylediler; sesleri, suların şakırtısı arasında kaybolup gitti. Bununla beraber, kızlarla nedim bu mâkul yolu tutup, bisikletleriyle birlikte, kalın bir çitin arkasını siper aldılar. Fakat, önleri sıra, nişanlı çift, çılgın gibi yola devam etti.

İkisinden en mâkulu olan Frédéric, mantıklı davranmış:

— İhtiyatsızlık ediyoruz, demişti. Rica ederim, biz de ötekiler gibi duralım.

Fakat, Rose, coşmuş, mesut heyecanına kapılıp sürüklenmiş, vücudunu kamçıliyan yağmurunu hissetmiyor gibiydi.

— Adam sen de! Artık sırsıklam ıslandık, diye cevap verdi. Asıl durursak hastalarınız... Koşalım! Koşalım! Üç dakika içinde evde bulunacağız bu mıymıntılar ta bir çeyrek sonra gelecekler, o zaman onlarla alay ederiz.

Yeuse köprüsünü aşmışlardı, yol çetinleşiyor, yüksek kavak ağaçları arasından geçerek tam bir kilometre uzunluğunda bir yokuş haline geliyordu; bununla beraber, onlar yan yana bütün süratleriyle uçuyorlardı.

Frédéric, tekrar:

— Emin olun hata ediyoruz, dedi, beni paylıyacıklar, hakları da var.

Rose:

— Aman! diye haykırdı. Benim çok hoşuma gidiyor! Bu bisiklet banyosu çok acayip oluyor!... Beni, peşimden gelecek kadar sevmiyorsanız, yakaııı bırakın.

Frédéric, ona sokuldu, yandan vuran yağmura karşı bir parça korumağa çalışarak, onu takibetti. Bütün şiddetiyle dökülen, saldıran, uğuldıyan bu su yığınınā âdeta kapılıp ayağı yerden kesilen, sürüklenen, bu dirsek dirseğe, bitişik, çılgınca bir hızla koşan çiftin yarışı, şaşkın, divanece bir yarış oldu. Sanki selli yağmur, onları da gümbürtüsü içine alıp sürüklüyordu Çiftliğin avlusunda bisikletten indikleri zaman, yağmur birden bire dindi, gök tekrar mavileşti.

Rose, kıpkırmızı kesilmiş, nefes nefese, kahkahadan kırılıyordu, öyle ıslanmıştı ki esvaplarından, saçlarından, ellerinden sular akıyordu, kavanozunu devirip suların altında kalmış bir su perisine benziyordu.

— Nasıl? Şenlik tamam oldu değil mi?... Ama, herkesten önce de biz geldik.

Fırladı, saçlarını taramak, esvap değiştirmek için yukarı çıktı. Fakat, karidesleri pişirmek için, acelesinden, bir kaç dakika vakit kazanayım diye, kuru çamaşır giymek zah-

metine bile katlanmadığını gizledi. Aile halkı gelmeden önde, suyu ateşe oturtmak, haşlamanın beyaz şarabını, havucunu, baharatını hazırlamak istiyordu. Gidiyor, geliyor, ateşi üflüyor, bilgisini göstermekten memnun halis bir ev kadını gibi, mutfağı, hamaratlığıyla dolduruyordu; nişanlısı da, tekrar aşağı inmiş, hayran hayran onu seyrediyordu.

Nihayet, bütün aile erkânı, brik arabasıyla gelenler de, hattâ yayalar da çiftliğe vardıktan sonra, hayli sert bir münakaşa oldu; ana baba kızıyorlardı, yağmur altındaki o yarış onları çok endişelendirmişti.

Marianne:

— Kızım, diyordu, bu yaptığın iş hiç akıllı kârı değil... Bari adam akıllı çamaşır değıştirdin mi?

Rose:

— Elbette, elbette, diye cevap verdi. Karidesler nerede?

Bir yandan da Mathieu, Frédéric'e çıkışiyordu,

— Düşüp kafanız patlayabilirdi; hem, terli iken bu kadar soğuk suyu vücuduna yemek iyi birşey değildir... Rose'u bırakmamalıydınız.

— Ne munasebet! Dinlemedi, yürüdü; ben de, bilirsiniz ki, onun bir dediğini iki edemem.

Nihayet, Rose kendisi, şirin bir eda ile, sitemlere nihayet verdi.

— Haydi, haydi, bu kadar azar yeter, kabahat bende, dedi... Yaptığım haşlamadan dolayı beni tebrik edecek kimse yok mu? Ömrünüzde, bu kadar güzel karides haşlaması gördünüz mü?

Yemek, taşkın bir neşe içinde yenildi. Yirmi kişi idiler, düğünün de sahici bir provasını yapmak istediklerinden, sofrayı, her zamanki yemek odasına bitişik büyük odaya kurmuşlardı... Bu oda, henüz bomboştu; fakat, yemek devam ettiği müddetçe, hep burayı, fidanlarla, yapraktan çelenklerle, kucak dolusu çiçekle nasıl süslemek niyetinde olduklarını konuşular. Hattâ yemeğin sonunda, duvarlara, tertibatın ana hatlarını çizmek üzere bir merdiven bile getirttiler.

O zamana kadar çok geveze olan Rose, bir müddet susuyordu. Halbuki yemeğini pek iştaha ile yemişti. Kakat hâlâ ıslak duran gür saçları altında, yüzünde kan kalmamış, balmumu gibi sararmıştı. Süs motifini göstermek için merdivene kendisi çıkmak istediği sırada sendeledi, âni bir baygınlık geçirdi. Onu, çabucak bir iskemleye oturtular; herkes telâşa düşmüştü. Rose, birkaç dakika baygın yattı. Kendine geldikten sonra, heyecana benzer bir halle, bir müddet daha tıkanıklık geçirdi, lâkırdı söylemedi, olup bitenin farkında değil gibi göründü. Mathieu ile Marianne şaşkına dönmüşler, ona üst üste sualler suruyorlar, meseleyi anlamak istiyorlardı.

Mutlaka soğuk almış olacaktı, o mânasız konuşunun güzel neticesiydi bu. Neyse, genç kız düzeliyor, tekrar gülümsemeğe başlıyordu; bir ıstırapı olmadığını, birden bire, göğsüne koca bir kaldırım taşı konulmuş gibi bir ağırlık hissettiğini, fakat sonradan bu ağırlığın geçtiğini, şimdi daha rahat nefes almağa başladığını söyledi. Nitekim, biraz sonra ayağa kalktı, salonun süslenmesi meselesine dair fikirlerini söyledi; nihayet, herkesin içi rahat etti, öğleden sonrayı, plânlar çizmekle, dünyanın en güzel projelerini yapmakla, pürneşe geçirdiler. Öğleyin karideslere o kadar rağbet göstermişlerdi ki, akşam yemeğinde az yenildi. Sonra, saat dokuzda, Céleste, Andrée'yi almağa gelince, ayrıldılar. Ambroise hemen o akşam Paris'e dönüyordu. Blaise'le Denis, ertesi gün saat yedide ilk trenle gideceklerdi. Rose, madam Desvignes'le kızlarını yola kadar selâmetlediği sırada, ailenin, yakında yapılacak mesut düğün için birbirine verdiği randevunun coşkun neşesiyle pürheyecan, gecenin karanlığında, hâlâ "güle güle, yakında görüşürüz," diye haykırıp duruyordu.

Lâkin, ne Mathieu, ne de Marianne, hemen yatınadılar. Birbirlerine söylemek istemedikleri halde, Rose'u, bulanık gözleriyle, sarhoşa benziyen haliyle bir tuhaf buluyorlardı. Eve dönerken yine sendelemişti, sadece nefesinde bir parça darlıktan şikâyet etmesi-

ne rağmen, yatağına yatmağa razı ettiler. Rose, onların yatak odasına bitişik olan kendi odasına girdikten sonra, beklediler; annesi birkaç defa gidip kıza, iyice örtünmüş mü, rahat uyuyor mu diye baktı; babası da, uyu-yamıyor, lâmbanın karşısında, endişeli ve dalgın, bekliyordu. Nihayet Rose uyudu, bunun üzerine, ikisi, ara kapıyı açık bıraktılar, birbirlerini teselli etmek isteğiyle, bir lâhza, yavaş sesle konuştular. Bir şeycik değil, rahat uyku uyursa düzelir, diyorlardı. Onlar da yat-tılar, bütün çiftlik sustu, ilk horoz sesi işiti-linceye kadar derin bir uykuya gömüldü. Fa-kat, saat dörde doğru, daha şafak sökmeden, birdenbire; anne! anne! diye boğuk bir ses, bir inilti işitip uyandılar. Titriyerek yataktan atladılar, yalınayak, el yordamıyla mumu ara-dılar.

Rose boğuluyordu, son derece şiddetli yeni bir buhranla çırpınıyordu. Birkaç dakika sonra, ikinci defa olarak kendine geldi, rahat etmiş göründü; ana baba, çok şiddetli bir üzüntü içinde olmalarına rağmen, kimseye ses-lenmemeği, günün doğmasını beklemeği daha muvafık buldular. Asıl korkuları, kızlarının tanınmaz bir hale gelmiş olmasındandı; Rose'un yüzü şişmiş, değişmiş, sanki bir iblis onu bir gece içinde başkalaştırmış, ellerinden çalmış-tı. Bununla beraber, Rose, bitkin bir halde tekrar uyumuştı. Onun bu rahatını bozmak korkusuyla hiç kıpırdamıyorlar, uyanık duru-

yorlar, bekliyorlar, çiftliğin gün ısıdıkça artan faaliyetine kulak veriyorlardı. Saatler geçti, beş oldu, altı oldu. Saat yediye yirmi kalaya doğru, Mathieu, yedi treniyle Paris'e dönecek olan Denis'yi avluda görünce, acele aşağı indi. Boutan'a uğramasını, bir dakika vakit kaybetmeden koşup gelmesi için rica etmesini söyledi. Oğlu gittikten sonra, hâlâ kimseyi çağırmak, hattâ kimseye haber vermek istemediği için, yine Marianne'ın yanına çıkmıştı ki, üçüncü bir nöbet daha geldi. Hem bu sefer, yıldırım gibi geldi.

Rose, yatağında doğrulmuş, kollarını uzatmış, ağzını alabildiğine açmış yine :

Anne ! Anne ! diye inlemişti.

Sonra, bir isyan hamlesiyle, son bir hayat şulesiyle yatağından fırladı, yürümek istedi, doğan güneşin tutuşturduğu pençereye kadar gitti. Bacakları çıplak, omuzları çıplak, vücudunu şahane bir kaftan gibi örten çözü, gür saçlarıyla sâf bir bakire çıplaklığı içinde, bir lâhza, pençereye abandı. Hiçbir zaman bu kadar güzel, bu kadar aşk ve kuvvet şaşaasıyla dolu gözükmemişti.

— Of ! Ne kadar rahatsızım ! Artık bitti, öleceğim.

Babası seğirtmişti, annesi onu tutuyor, her türlü tehlikeye karşı, delinmez bir zırhla korumak ister gibi iki koliyle birden kucaklıyordu.

— Sus, divane çocuk ! Bir şey değil, yine nöbet geldi, geçecek... Allahaşkına yatağına yat ! İhtiyar dostun Boutan yola çıktı, yarın ayağa kalkacaksın.

— Yok, yok ! Öleceğim, artık bitti !

Onların kolları arasına düştü. Yatağa daradar yatırdılar. Ondan sonra, yıldırımla vurulmuş gibi oldu, bir kelime söylemeden, gözünü açıp bakmadan, birkaç dakika içinde, bir akciğer ihtikanından öldü.

Bu, bir vuruşta, bütün baharı kökünden baltalıyan mânasız yıldırım, kör tırpandı. Ölüm o kadar âni, öyle beklenmedik bir şiddette geldi ki, önce şaşkınlık, ye'si geride bıraktı. Marianne'la Mathieu'nün feryatları üzerine, bütün çiftlik koşuştu, korkunç bir vaveylâ ile doldu, sonra ölümün derin sessizliğine gömüldü, her türlü iş, her türlü hayat durdu. Öteki çocuklar, henüz bir şey anlamıyan küçük Nicolas; bir gün evvelki nedim Grégoire; üç nedime, Louise, Madeleine, Marguerite; en fazla acı duyan en büyükler, Claire'le Gervais, hepsi orada, şaşkın, harap, duruyorlardı. Fakat, yollarda daha başka çocuklar da vardı. Büyükler, Blaise, Denis ve Ambroise, tam o anda, beklenmedik hâdiseden, âilenin tepesine inen müthiş baltadan habersiz, Paris'e doğru yol alıyorlardı. Korkunç haber acaba onları nerede yakalıyaktı? Nasıl acı bir ye'is içinde dönüp gelecek-

lerdi? Ya koşa koşa gelecek olan doktor! Sonra, birdenbire, ilk anlam dehşet dolu kargaşalığı ortasında, Frédéric'in, matemini haykıran nişanlının feryatları yükseldi. Zavallı deli oluyordu, kendini öldürmek istiyordu, kaatil kendisi olduğunu söylüyor, Rose'un, selli yağmur altında çiftliğe dönmesine mâni olmalıydım, diyordu. Onu zorla ayırdılar, ikinci bir felâket olacak korkusuyla çiftlikten uzaklaştırmak zorunda kaldılar. Âni çılgınlığı yürekleri paralamıştı, herkes hıçkırmağa başladı, zavallı ana baba, erkekkardeşler, kızkardeşler, ölümün ilk defa ziyaret ettiği, yıldırımlanmış bütün Chantebled ağlamağa başladı.

Aman Yarabbi, bu ölen Rose du ha! Bu ölüm döşeğinde bembeyaz, soğuk vücudiyle yatan ölü Rose'du! En güzelleri, en şenleri, en sevilenleri! Bütün ötekileri, karşısında hayran kaldıkları, gurur duydukları, aşk duydukları kız! Hem de, düğünden on gün evvel, o kadar şakalaştığı, o kadar güldüğü çılgınca bir neşe ile dolu o güzel günün ertesi, öyle bir uzun ömür ve lekesiz saadet ümidi, içindekil Onu, mesut koca çocuk hulyalariyle, şahane kabul törenleriyle, hükümdar maiyetiyle, gayet canlı, gayet sevimli, gözönüne getiriyorlardı Yakında yapılacak olan çifte düğün, sürekli saadetin doğup gelişmesi, ailenin, üstün bir neşe içinde uzun bir refaha kavuşması demekti. O zamana kadar, gerçi, nice zah-

metler çekilmiş, bazan ağlanmıştı; fakat, birbirine sokulmuşlar, teselli bulmuşlardı; bütün dertleri unutturan, candan akşam kucaklaşmalarında, o güne kadar, hiçbiri eksik kalmamıştı. Halbuki, işte en iyileri gitmişti, ölüm, hiç kimse için tam neşe mevcut olmadığını, en gayretli, en mesut insanların bile, bütün ümitlerini tam mânasiyle başarıya ulaştırmağa asla muvaffak olamayacaklarını söylemişti. Ölümsüz hayat yoktu. Beşer zavallığından paylarına düşen borcu bir defa da ödüyorlardı. Çok yaşamak için çok yaratarak, kendilerine daha geniş bir hayat hissesi ayırdıklarından, bu borcu daha pahalıya ödüyorlardı. İnsanın etrafında herşey filizlenirken, herşey mahsul verirken, kayıtsız şartsız bereket yaratmak, devamlı döl yetiştirmek istenmişken, felâketin tepeden inme geldiği, ilk mezarı kazdığı, sevgili bir vücudu alıp götürdüğü gün, içinde dünya hazırlanan ezeli karanlık uçuruma düşüş ne feci şey! Âni kırılış bu, sonsuz zannedilen ümitlerin zorla elden alınışı, daima, yaşamak ve sevişmek imkânsızlığının verdiği derin hayret, bu.

Ah! Onu takibeden iki gün ne kadar müthiş oldu. Çiftlik de beraber ölmüştü; davarların soluğundan başka çıt çıkmıyordu; bütün aile koşup gelmiş, biçare kızın cenazesi, çiçek yığınları ortasında, orada yattığı müddetçe, acı bir bekleyişle orada harabolmuş, göz yaşlariyle yanmış, kavrulmuştu. Acılarını

artıran bir şey daha oldu; cenaze töreninden bir gün evvel, tabuta yerleştirilen ceset, çifte düğünde yapılacak büyük şenlik için nasıl mükemmel bir şekilde süsleneceği müzakere edilerek çok neşeli bir öğle yemeği yenilen salona indirildi. Cenazenin evde geçireceği son gece, başı ucunda orada beklediler; odada yeşil fidanlar yoktu, yapraklardan yapılmış çelenkler yoktu, yalnız dört büyük mum yanyanıyor, sabahtan toplanmış güller soluyordu. O son gece, ne ana, ne baba yatmak istemediler. Toprağın, ellerinden geri aldığı evlâtlarının başı ucunda yanyana beklediler. Onu Chantebled'deki av köşküne ilk taşındıkları zaman, memeden kesildiği, geceleyin örtüp bastırdıkları tarihte, on altı aylıkken, minimini haliyle gözlerinin önüne getiriyorlardı. Daha sonra, Paris'te, yine ufacıkken, sabahleyin koşup bir marifet yapmış gibi kahkahalarla gülerek karyolaya tırmandığı, yatağı altüst ettiği tarihteki haliyle gözlerinin önüne getiriyorlardı. Bilhassa, Chantebled büyüdükçe verimli hale gelen bu toprağın bütün sıhhatiyle, bütün güzelliğiyle kendisi de gelişmiş gibi, onu büyümüş, güzelleşmiş olarak gözlerinin önüne getiriyorlardı. Halbuki, işte ölmüştü, onu bir daha asla görmeyeceklerini düşündükçe, elleri birbirini arıyor, feci bir kucaklaşma ile kenetleniyor, yürekleri aynı yara ile sızlıyor, bir arada kaynayan kalbleriyle, bütün ömürleri, bütün gelecek günleri yokluğa yuvarla-

nıyormuş gibi geliyordu. Artık gedik açılmıştı, öteki saadetleri de, bunun arkasından sürükler^{ne} gidecek miydi? Beş yaşındaki minimini- den yirmi dört yaşındaki iki büyüğe kadar öbür on çocuk, siyahlar giymiş, gözleri yaşlı, uyuyan kızkardeşlerinin etrafında, en son tazimi yapan acılı bir bölük asker gibi beklemelerine rağmen, giden, vücutlarından bir parçayı da beraber alıp götüren kızlarının ölümüyle yüreği yaralı ana ile baba onları artık görmüyor, sayılarını bilmiyordu. Dört mumum yarım yamalak aydınlattığı çıplak, büyük odada, bu cenazeyi bekliyenlerin, üzerine, bütün ailenin bu son elvedaı üzerine şafak söktü.

Sonra, yüksek kavakların arkasından, yeşil başakların ortasından geçerek, Rose'un selli yağmur altında çılgınca tırmandığı yolda, o beyaz yolda ilerliyen cenaze alayı da, bir başka acıklı manzara oldu. Bütün akraba, bütün dostlar gelmişlerdi, bütün kasaba, bu çok âni ölümden duyduğu teessürü gösteriyordu. Alay da, bu sefer, sahiden uzağa kadar yayılıyor, parlak güneşin altında, beyaz güllerden bir yığın altında, çiçek açmış gibi beyazlara bürülü arabanın arkasında gerilere kadar uzuyordu. Bütün aile bu cenaze alayının önünde yürümek istemişti, bizzat ana, hattâ kızkardeşler, sevgili ölüden, ancak mezarın başında ayrılacaklarını söylemişlerdi. Arkadan ailenin yakınları, Beauchêne'ler, Sé-

guin'ler geliyordu. Fakat, ne Mathieu; ne Marianne, yorgunluktan bitkin vücutlariyle, ağlamaktan şişmiş gözleriyle, acıdan harap, bir halde, etraflarındaki insanları tanımıyorlardı. Yalnız ertesi gün, galiba Morange'ı görmüş olduklarını hatırladılar. Yine de, ellerini sıkarak, bir gölge gibi şöyle bir görüp bir kaybettikleri, sessiz, silik zatın gerçekten Morange olduğuna emin değillerdi. Mathieu, yine onun gibi, Constance'ın sıska yüzünün, kuru profilinin, mezarlıkta, cenaze kabire indirildikten sonra, yanına yaklaştığını, gözlerinin menfur bir sevinçle ışıldar gibi olduğunu, kendisine müphem birtakım teselli sözleri söylediğini, korkunç bir rüya ortasında gibi hatırladı.

Ne söylemişti? Şimdi bilemiyordu. Tabii, hale münasip sözler söylemişti; nitekim tavrı da, kederli bir akraba tavrıydı. Fakat bir başka acı hâtıra canlanıyordu; Constance'ın, çifte düğüne geleceğini vadettiği gün, acı bir tebessümle, Chantebled'nin talihi hep yaver olmasını temenni ederken söylediği daha başka sözleri hatırlıyordu. Demek ki büyük bir döl bereketine sahip, çok verimli insanlar olan bu Froment'lar de nihayet yıldırım darbesini yemişlerdi! Belki de talihleri ebediyen kapanmıştı! Mathieu, bunu hatırlayınca tepeden tırnağa kadar ürperdi; istikbale olan inanı sarsılmıştı, artık gedik açıldıktan sonra, verimliliğin, döl bereketinin sona erdiğini görmek korkusu yüreğini kaplamıştı.

IV

Bir sene sonra, Ambroise'la Andrée, bir oğlan olan ilk çocukları Léonce'u vaftiz ettiler. Rose öldükten bir buçuk ay sonra, aile arasında düğün yapmadan evlenmişlerdi. Hâlâ matem tutan, uğradıkları müthiş darbenin tesirini elân gideremiyen Mathieu ile Marianne için, bu vaftiz, evden dışarı çıkmalarına ilk mesut bahane olacaktı. Zaten, törenden sonra, genç karı kocanın evinde bir öğle yemeği yenmesi, arkasından da, herkesin işine gücüne gitmesi kararlaştırılmıştı. Tekmil aile gelemiyeceğine göre, törende, büyük baba ile büyük anadan başka, iki büyük kardeş, Denis ile Blaise bulunacak, Blaise, karısı Charlotte'la beraber gelecekti. İsim babası olan Beauchêne, isim analığına madam Séguin'i seçmişti, çünkü, biçare Constance, onun söylediği gibi, oğulları Maurice öldüğünden beri, bir çocuğa elini sürmeği aklından geçirse tüyleri ürperiyordu. Bununla beraber, öğle yemeğinde bulunmağı kabul etmiş, Séguin ise, yemeğe gelemiyeciğini söyleyerek özür dilemişti. Böyle olduğu halde bile on kişi idiler, karı kocanın, yakında zengin oluncaya kadar Boétie sokağında oturduk-

ları mütevazı apartımanın küçük yemek odasını doldurmağa yeterlerdi.

Çok lâtif bir gün oldu. Bu sevinçli günde bile siyah esvaplarını çıkarmak istemiyen Mathieu ile Marianne, dünyaya gelişi ümitlerini tazelendirir gibi olan bu torunun beşiği karşısında, nihayet bir parça neşelendiler. Kış başında, aileyi bir başka matem daha sarsmıştı. Blaise, küçük Cristophe'ü kaybetmiş, yavrucak, iki buçuk yaşındayken kuşpalazına kurban gitmişti. Fakat, o kaybı telâfi edercesine, Charlotte şimdi yine gebeydi, hattâ dört aylık olmuştu bile, ilk günlerin acısı, rikkatli bir bekleyiş haline gelmişti. Sonra da, daracık apartıman, son derece sevişen, cesaretle, kol kola dünyayı fethe çıkan güzel sevdalı çiftten; Andrée'nin sarışın letafetiyle muattar, Ambroise'ın zaferli cazibesıyla pırıl pırıl, mis kokuyordu. Ayrıca, yemek esnasında, isim babası Beauchêne'in bol iştahiyle böl kahkahaları vardı; arkadaşı isim anası Valentine'le çok meşgul oluyor, şakalaşıyor, ona aşırı bir kur yapıyor, kırk beş yaşında ve büyük anne olduğu halde elân genç kızlık taslıyan çok narin vücutlu Valentine'in de, bu hoşuna gidiyordu. Yalnız Constance ciddî duruyor, yalnız ince dudaklarının kenarı hafifçe bükülerek gülmek tenezzülünde bulunuyor, arasıra, henüz yakın geçmişteki matemlere rağmen yeni bir azımlı istikbal kuvveti yükselen bu neşeli sofraya göz gezdirdikçe, kağşamış yü-

zünde feci bir ıstırap gölgesi dolaşıyordu.

Saat üçe doğru Blaise sofradan kalktı, Beauchêne'in bir şartöz daha içmesine razı olmadı. Beauchêne, nihayet söz dinledi:

— Doğru, çocuklar, dedi, hakkı var. Evinizde insan pek rahat ediyor, ama fabrikaya mutlaka dönmemiz lâzım. Denis'yi alıp götürceğiz, koskoca bir yapı meselesi için onun bilgisine ihtiyacımız var... Bizler böyleyizdir işte. Vazife oldu muydu nazlanmayız.

Constance da kalkmıştı.

— Araba aşağıda olmalı, sen alacak mısın?

— Hayır, hayır, biz yaya gideceğiz, kafamız biraz yerine gelir.

Hava kapalı idi; gitgide ortalık da karardığı için Ambroise pencereye yaklaşmış:

— Islanacaksınız, diye haykırmıştı.

— Aldırma! Sabahtan beri zaten yağmur sıkıntısı var, o yağıncaya kadar fabrikaya nasıl olsa varırız.

Constance'ın, Charlotte'u arabaya alıp, kendi evine, küçük pavyonun kapısına bırakması kararlaştırıldı. Valentine'in acelesi yoktu, hava açılır açılmaz, iki adım ötedeki d'Antin caddesine rahat rahat giderdi. Marianne'la Mathieu'ye gelince, onlar da, Andrée'nin yalvarmalarını kabul etmişler, bütün günü orada geçirip akşam yemeğini de yedikten sonra,

Chantebled'ye son trenle dönmeğe razı olmuşlardı. Eğlenti tam olacaktı, genç karı koca son derece memnundu, sevinçle zıplıyorlar, el çırpıyorlardı.

Fakat, ötekiler giderken, bir hâdise, Constance'ın yaptığı bir yanlışlık, hepsini bir kere daha güldürdü. Bol yemekten sonra duyulan neşe arasında, bu yanlışlık pek güldürücü oldu. Constance, Denis'ye dönmüş, donuk renkli gözleriyle ona bakarak, tabii bir eda ile :

— Blaise, dostum, benim boamı versenize, galiba yan odada unuttum, demişti.

Hepsi gülmeğe başladılar, o, bu gülmenin sebebini anlayamadı.

Denis, istediği şeyi getirince, aynı tabii şekilde teşekkür etti.

— Mersi, Blaise, zahmet ettiniz.

Bunun üzerine, hep birden kahkahayı koyuverdiler, katıla katıla gülüyorlardı, Constance'ın kendinden emin tavrı çok gülünçtü. Ne oluyordu? Hep birden ne diye böyle alay ediyorlardı? Nihayet, yanıldığını farketti, genç adama daha dikkatle bakıt :

— Ha ! Sahi, Blaise değil Denis imiş.. Ne yapayım? Ben ikisini hep birbirine karıştırıyorum, hele sakallarını aynı biçimde kestirmeğe başladıklarından beri.

Bu şekilde gülüşmenin bir parça müstehzi mânaya alınması ihtimalini önlemek üzere, Ma-

rienne, hatır hoşluğu, aile arasında herkesin bildiği vakıayı hatırlattı; ikizler küçükken bir arada uyudukları zaman, gözlerinin başka başka olan renklerini görüp ayırdetmek için onları uyandırdığını anlattı. Sonra ötekiler, Beauchêne, Valentine lâkırdıyı karıştırdılar, ikizleri nasıl inanılmıyacak kadar birbirine karıştırdıklarını anlattılar; iki kardeş o kadar benziyorlardı ki, bazı günler, bazı ışıkların altında, bu benzerlik tam bir hale geliyordu. Sarmaş dolaş kucaklaşmalardan, el sıkışmalardan sonra, bu coşkun neşe ortasında vedalaşıldı.

Eve dönerlerken, arabada, Costance fazla uzıyan öğle yemeğinin artırdığı şiddetli bir baş ağrısını bahane ederek, Charlotte'la tek tük bir iki kelime ancak konuştu. Halinde yorgunluk vardı, gözleri yarı kapalı, düşünüyordu. Rose öldükten sonra küçük Christophe da gidince, Froment'ların yüreğindeki yaranın genişlemesi, ümidini diriltir gibi olmuştu. Bir nöbet gelmiş, Constance bütün varlığının uyandığını sanmıştı. Yüzüne kanlar hücum ediyor, vücudunda sıcak ürpertiler dolaşıyordu; hiç nefsanî arzu hissetmemiş olduğu halde, böyle arzularla dolu geceler geçirdi. Acaba doğurma istidadı, ana olma kabiliyeti canlanıyor muydu? Bazan, gürbüz ağaçların, yaprakları döküldüğü halde, güzel sonbahar mevsimlerinde, yeniden yapraklanıp çiçeklendikleri yok muydu? Bunun üzerine, Constance

delice bir neşe duymağa başladı. Gaude'un bir daha çocuk doğuramayacağını yüzüne karşı söylediği o feci günden uzaklaştıkça, onun hekimce ifadesinden daha fazla şüphe etmiş, kendi iktidarsızlığına inanmamış, ne kadar yetkili olursa olsun, başka birisinin daima muhtemel olan hatasına inanmağı tercih etmişti. Hem mutlaka böyleydi, Gaude herhalde yanılmıştı. Constance, damarlarında atan hayatı dinledi, kanının geçirdiği bu buhranı, vücudundaki bu sıcaklıkları, bu heyecanları ihtirasla takibe başladı; bu hallere mâna veremiyor, cinsiyetinin geç kalmış bir uyanışı olduğunu sanıyordu. Hattâ bir gece, kocasının eve geldiğini iştince, çocuk doğurabileceğine iyiden iyiye inandığı için, heyecanla, kalkıp onu yatağına çağırmasına ramak kalmıştı. Sonra, şiddetli sancılar başladı, Boutan'a danışmak icabetti; doktor bunun sadece vaktinden evvel, henüz kırk altı yaşında bir âdetten kesilme hâdisesi olduğunu söyleyip, kaçamakların bu hâdiseyi çabuklaştırmış olması ihtimali bulunduğunu dokundurduğu zaman, bu da ümitlerinin son ve şiddetli bir darbeyle yıkılışı oldu. Bu sefer, artık hayat ağacı sahiden kurumuştur, artık kakırdıyan dal hiç mahsul vermiyecekti, Constance, bu daldan, son kan çiçeklerinin düküldüğünü görmüştü. Constance, iki aydır, artık kadın olmamanın gazabını böyle için için duyuyordu. Sabahleyin o vaftiz esnasında, şimdi, arabada, bu gebe genç kadı-

nın yanında, gülüşüne ağı katan, rengini sarartıp ahlâkını bozan, en müthiş fenalıkları işlemeğe müstait hale getiren şey, hâlâ itiraf edemediği ayıp bir illet gibi gizli tuttuğu düşkünlüğü idi. Kaybettiği çocuk, artık bir daha doğuramayacağı çocuk, uzun zaman sükût içinde tatmin edilen, bugün aldatılan, teskin edilemiyen analık duygusu, onu gerçekten marazi bir ahlâk bozukluğuna sevkedyör, Constance, kendi kendine dahi itirafa cesaret edemediği feci öcalma temennileri besliyordu. Bütün dünyayı, hâdiseleri, insanları, kendisini ezmek için anlaşılmış olmakla itham ediyordu. Kocası, hainlerin en alçağı, en budalası idi; çünkü fabrikayı, karısı bir oğlunu kaybederse hemen arkasından bir oğlana daha gebe kalan o Blaise'e, hergün bir parça daha kaptırarak, kendisine ihanet ediyordu. Kendisinden kocalık vazifesi beklemeden, hattâ yanında bulunmasını bile istemeden, dışarıdaki aşağılık zevklerine terketti edeli, bu kocayı bu kadar neşeli, bu kadar mesut gördükçe öfkeleniyordu. Beauchêne, tafrafuruş üstün edasını muhafaza ediyor, değişmediğini söylüyordu. Doğru idi de, eski faal patron, umumi felce doğru giden ihtiyar sürtük haline gelmiş olmasına rağmen hâlâ hayatınnan, mümkün mertebe fazla keyif çıkartan pratik bencil adamdan başka bir şey değildi. Mukadder uçurum yolunda tekerleniyordu; Blaise'i evlât edinmesi, kendi yorgun omuzları için fazla ağır hale

gelen gailelerden onu kurtarmakla beraber, zevkine sarfedeceği parayı da yine temin eden zeki, çalışkan bir çocuk ele geçirmiş olmasının verdiği sevinçten ileri geliyordu.

Constance, bir ortaklık projesi ortaya çıkacağını biliyordu, hattâ kocası, uygunsuz muamelelerden, rezilce borçlardan ileri geleni, kendisinden gizlediği delikleri tıkamak için büyükçe bir para da almış olsa gerekti. Araba yürürken, Constance, gözleri kapalı, bu işleri düşünerek büsbütün zehirleniyor, öfke-den haykırarak bu genç kadının yanında oturan bu Charlotte'un, bu sevilen zevcenin, bu doğurgan ananın üstüne atılmak, onu tokatlamak, yüzünü paralamak istiyordu.

Sonra, tekrar Denis aklına geldi. Onu niçin fabrikaya götürüyorlardı? O da mı kendisini soyup soğana çevirecekti? Halbuki, genç adamın, henüz bir mevki sahibi olmadığı halde, fabrikada iki kişi için yer bulunmadığı düşüncesiyle kardeşiyle birlikte çalışmak istemediğini biliyordu. Denis, mekanikte, çok etrafı teknik bilgiye sahipti; geniş bir yapı tezgâhının idaresi başına geçmek emelindeydi; hattâ, fabrika, yeni model bir ziraat makinesi yapacağı zaman, onu kıymetli bir müşavir olarak kullanmasının sebebi bu bilgilerdi. Fakat Constance buna rağmen onu bir tarafa bıraktı, endişelerinde onun yeri yoktu, çünkü Denis, onun evine bir saat için uğrayıp geçen bir misafirden ibaretti, belki ertesi gün, Fran-

sa'nın öbür ucuna gidip yerleşecekti. Blaise'in hayali, sıkıcı, boğucu bir düşünce halinde tekrar musallat olmuştu; Constance, üç erkek fabrikaya varmadan evvel, acele eve dönecek olursa Morange'ı çalışma odasında yalnız görebileceğini, onu konuşturup birçok şeyler öğrenebileceğini birden bire düşünüyordu. Morange muhasebeci olduğu için, ortaklık mukavelesini elbette biliyordu, hattâ bu mukavele henüz tasarı halinde olsa dahi. Bu aklına gelir gelmez heyecanlandı, eve varmak için sabırsızlıktan yanıp tutuşmağa başladı; Morange'ı söyleteceğine emindi, onu istediği gibi kullanacağını sanıyordu.

Araba lena köprüsünden geçerken, pencereden baktı.

— Aman, bu araba da ne kadar yavaş gidiyor!... Bari yağmur yağsaydı, belki başımın ağrısı bir parça geçerdi.

Şiddetli bir sağnak gelirse, berikileri bir arabalık kapısına sığınmak zorunda bırakıp kendisine daha fazla vakit kazandıracağını düşünüyordu. Nihayet, fabrikanın önünde arabayı durdurdu, yol arkadaşını pavyona kadar götürmedi bile.

— Şekerim, kusuruma bakmazsınız değil mi? Sokağın köşesini döner dönmez evdesiniz.

Arabadan indiler, Charlotte, gülümseyerek, şefkatle onun elini tuttu, bir iki saniye avucu içinde muhafaza etti.

— Elbette, binlerce teşekkür ederim. Lûtfettiniz... Beni selâmete çıkardığınızı da kocama lûtfen söyleyin, çünkü tekrar hâmile olduğumdan beri, çabucak beni merak ediyor.

Constance da tebessüm etmek zorunda kaldı, yeniden samimî dostluk tezahürleriyle, bu siparişi yerine getireceğine söz verdi.

— Allaha ısmarladık, yarın görüşürüz.

— Evet, evet, yarın görüşürüz, güle güle.

Morange, karısı Valérie'yi kaybedeli on sekiz sene olmuştu, kızı Reine öleli de dokuz sene olmuştu. Sırtından çıkarmadığı siyah esvaplarla, herkesten uzak, dört duvar arasında mahpus, ancak zaruri sözleri söyleyip başka lâkırdı etmeden geçirdiği hayatla, âdeta bu felâketlerin hâlâ ferdasında imiş gibi görünüyordu. Hoş, yine o örnek olmağa lâayık iyi memur haline gelmiş, yine, otuz seneye yakın zamandan beri her sabah üzerine oturduğu çalışma odasındaki koltuğa çivilenmiş gibi, hep saati saatine işinin başına gelen, dürüst, dikkatli muhasebeci olmuştu; çünkü, isimlerini andıkça iki kadınıym diye bahsettiği sevgili ölüleri, onun iradesini, emellerini, onlar uğrunda bir an için kurduğu başarı, büyük servet, debdebeli, şaşalı hayat hulyası namına ne varsa beraber alıp götürmüşlerdi. Artık yapayalnız kalan, eski za'fına, eski çocuk çekingenliğine tekrar yuvarlanan kendisi, bu alış-

tığı loş köşede ölmekten, dolap çeviren beygir gibi, her sabah yeniden ele aldığı bu silik işten başka birşey temenni etmiyordu. Fakat evinde, bırakmamakta ısrar ettiği Grenelle bulvarındaki o apartmanda, esrarlı bir hayat sürdüğünden, endişeli bir kıskanç gibi, gizli tuttuğu bir illetli insan ömrü yaşadığından şüphe ediliyordu. Hizmetçi kadın, içeriye kimseyi sokmamak üzere emir almıştı. Hoş, kendisi de birşey bildiği yoktu. Morange, yemek odasıyla salonda, onu serbest bırakmakla beraber, eskiden karı kocanın odası olan kendi yatak odasıyla Reine'in odasına adım atmasına tahammül edemiyor, bu odalara yalnız kendisi giriyordu. Bu odaları temizlemek için girip içine kapanıyor, orada ne temizliği yaptığını kimse hakkiyle bilmiyordu. Bu odalar, bütün âyinini, ateşli bir sofı gibi kendi üstüne alan biricik türbedarı olduğu kutsal, korkunç türbeler gibiydi. Hizmetçi kadın, oralara bir göz atmağa boşuboşuna uğraşmıştı; apartmanda tekbaşına, serbest kaldığı gündüz vakitleri, boşuboşuna, kulağını kapıya verip dinliyordu; hiçbir şey görmüyor, hiçbir şey işitmiyordu. Bu mihraplarda hangi kutsal emanetlerin durduğunu, Morange'ın buraları hangi ibadetlerle şereflendirdiğini bilen tek kul yoktu. Şaşmağa sebeb olan şeylerden biri de, gitgide daha fazla hasisleşerek yaşadığı nekes hayatıydı; bütün masrafı bin beş yüz frank kira ile, hizmetçi kadının aldığı aylıktan, bir de

Morange'ın elinden, yiyecek ve bakım için bin güçlkle koparabildiği günde birkaç paradan ibaretti. Morange'ın maaşı sekiz bin franga çıkmıştı, muhakkak ki bunun yarısını harcamıyordu. Kendi canı için sarfetmek istemeyip biriktirdiği bu büyük paraları ne yapıyordu acaba? Hangi gizli kovuğa tıkiyordu? Hangi gizli ihtiras, hangi divanece sevgi hulyası uğrunda? Sonra da, gayet halim, gayet temiz, artık bembeyaz ağaran sakalı gayet itinalı idi; işinin başına, dudaklarında hafif bir tebessümle geliyor, bu çok intizam'ı, çok metodlu adamın halinde, ruhundaki çöküntüyü, geçirdiği felâketten kalma kül yığının ve tamamiyle sönmemiş olan yangını belli eden hiçbir şey görül-müyordu.

Constance'la Morange arasında, yavaş yavaş bir bağ vücuda gelmişti. Kızının ölümünden sonra, onun fabrikaya harap bir halde avdetini gördüğü zaman, Constance, bu adama karşı derin bir merhamet duymuştu; bu merhamete, belli belirsiz, için için bir de şahsi kuruntu karışuyordu. Oğlu Maurice'in daha beş sene ömrü vardı, fakat Constance'a o zamandan malûm olmuştu, Morange'a ne zaman tesadüf etse, mutlaka, hafif bir ürperti geçirir, vücudu buz kesilirdi. Bu adam, biricik evlâdını kaybeden adamdı. Aman Yarabbi! Demek ki böyle bir felâket olması mümkündü öyle mi? Sonra, aynı felâket kendi başına da gelip, o müthiş ye'si, birdenbire açılan,

tedavisi imkânsız geniş yarayı kendisi de tadınca, bu dertli kardeşe yanaşmış, ona, hiç kimseye karşı göstermediği şekilde iyilikle muamele etmişti. Bazen, geceyi beraber geçirmek üzere Morange'ı davet ediyordu, karşılıklı konuşuyorlar, hattâ çok zaman hiçbir şey söylemiyorlar, sükût içinde zavallılıklarını paylaşıyorlardı. Constance, daha sonraları, bu samimiyetten istifade ederek, kocasının kendisine söylemek istemediği fabrikaya ait işleri, onun sayesinde öğrenmişti. Hele kocasının, müesseseyi fena idare ettiğinden, borçlanmak hatası işlediğinden kuşkulanağa başlıyalı beri, muhasebeciyi sırdaş edinmeğe, hattâ casus yapmağa uğraşüyor, bozulduğunu sezdiği idareyi mümkün mertebe fazla nispette eline almasına, Morange yardım ediyordu. İşte o gün de, Morange'la yalnız kalmak fırsatını yakalamış, patronlar yokken onun ağzından lâkırdı alacağına emin, fabrikaya varmak için bundan dolayı o kadar acele ediyordu.

Eldivenleriyle şapkasını dar çıkarı. Morange'ı, ufakık çalışma odasında, hiç değişmeyen yerinde oturmuş, önünde apaçık duran ezeli defterinin üzerine eğilmiş vaziyette buldu.

Morange, hayretle :

— Ayl dedi, vaftiz bitti mi, ne çabuk ?

Constance, lâfa yol açmak için, mevzuu hemen evirip çevirerek :

— Tabii ya, dedi. Yani, müthiş bir baş ağrısına yakalandığım için ben dönüp geldim. Ötekiler orada kaldılar... Baktım burada ikimiz yalnızız, sizinle bir parça konuşursam başımın ağrısına iyi gelir diye düşündüm, dostum. Sizi ne kadar takdir ettiğimi bilirsiniz... Ah! Mesut değilim, mesut değilim!

Başkalarının saadetini göre göre, çoktan beri zaptettiği göz yaşlariyle boğularak, bir iskemleye yığılmıştı. Morange, onu bu halde görünce müteessir olmuş, bayılır korkusuyla, kendisi de eli ayağı kesilerek, hizmetçi kadını çağırmağa kalkışmıştı. Fakat Constance mâni oldu.

— Sizden başka kimsem yok, dostum, dedi... Herkes, beni silkip atıyor, herkes benim aleyhimde. Pekâlâ anlıyorum, beni mahvediyorlar, felâketime sebeb olmağa çalışıyorlar, sanki evlâdımı kaybetmekle herşeyi kaybetmemişim gibi.. Onun için, madem ki dostum bir siz varsınız, çektiğim azabı biliyorsunuz, siz ki artık kızınız ölmüştür, Allahaşkına benimle birlik olun! Bana hakikatı söyleyin. Hiç değilse kendimi müdafaa edebileyim.

Morange, Constance'ın, kızından bahsettiğini işitince, onunla beraber, ağlamağa başlamıştı. Artık Constance, onu sorguya çekebilirdi, andığı. bu müşterek acı ile harap, cevap verecek, herşeyi söyleyecekti. Nitekim Morange, Blaise'le Beauchêne arasında, gerçekten, bir mukavele yapılacağını ona haber verdi; fakat,

bu tam bir ortaklık mukavelesi değildi. Beauchêne, fabrikanın kasasından, itiraf edilemeyecek birtakım masrafları karşılamak için çok büyük paralar kaldırmıştı; bir küçük kızın anesi ağır ceza mahkemesine müracaat etmeğe kalkışmış, büyük bir kepezelik çıkmış diye rivayetler vardı; bunun üzerine faal elleriyle müesseseyi kendi yerine idare eden Blaise'e açılmak zorunda kalmış, kendisine ödünç para verecek birini bulmağa onu memur etmişti; genç adam, o zaman, bu parayı bizzat ikrazetmişti; herhalde, babası Mathieu Froment'in, oğlu adına fabrikaya yatırmaktan memnuniyet duyduğu bir para olsa gerekti. Şimdi, vaziyetine düzen vermek için, müessesenin mükiyetini altı hisseye taksim etmeğe, borcun ödenmesi için bu hisselerden birini Blaise'e bırakmağa karar vermişlerdi, o kadar. Demek ki, Blaise, altıda bir nispetinde fabrikaya sahiboluyordu; meğer ki Beauchêne, muayyen bir müddet sonra bu altıda bir hisseyi ondan tekrar satın alsındı. Asıl büyük tehlike Beauchêne'in borçtan kurtulacağı yerde, içine tekerlenip gitmekte olduğu israf ve budalalık uçurumu yolunda, bundan sonra öteki hisseleri de birer birer satmak hevesine kapılması ihtimaliydi.

Constance ürpertiler geçirerek dinlemiş, sapsarı kesilmişti.

— İmzalandı mı, bu mukavele?

— Hayır, daha imzalanmadı. Ama, kâğıtlar hazır, bu günlerde imzalanacak. Zaten mâkul bir hal çaresi bu, hem de zaruri.

Fakat Constance, besbelli bu fikirde değildi; isyan ediyor, varlığının bütün kuvvetiyle bir engel arıyor, iflâsa, rezalete mâni olmak için tamir kabul etmez nasıl bir çare icadeceğini araştırıyordu.

— Yarabbi sen bilirsin ! Ne yapsam ? Nasıl hareket etsem ?

Sonra, hiçbir çare bulamamanın, âciz kalmanın verdiği tehevvürle, ağzından şu feryat kaçtı.

— Ah ! Bu alçak Blaise !

Zavallı Morange, bu sözü işitince pek müteessir oldu. İşin iç yüzünü henüz anlamamıştı. Nitekim, soğuk kanlılıkla onu teskine çalıştı, Blaise'in mert bir çocuk olduğunu, bu meselede çok dürüst davrandığını, rezaleti önlemeğe uğraştığını, hattâ hiçbir menfaat kaygusu gütmeyişini izahetti.

Constance, istediği şeyi öğrendiğine memnun olmuş, yaya dönen üç erkeğin, kendisini orada bulmalarını istemediğinden ayağa kalkmıştı; o kalkınca, muhasebeci de kalktı, Constance'ın, dairesine gitmek için geçmek mecburiyetinde bulunduğu dehlizde onunla beraber yürüdü.

— Namusum hakkı için, madam, bu genç hiçbir çirkin hesap, gütmemiştir... Bütün evrak

elimden geçiyor, bendeki malûmat hiç kimse-
de yoktur... Eğer herhangi bir dolap çevrildi-
ğinden şüphelenseydim, sizi ikazetmek sure-
tiyle iyiliklerinize mukabelede bulunurdum.

Constance onu artık dinlemiyor, elinden
yakasını sıyıрмаğa çalışıyordu. O sırada, uzun
zamandan beri dolaşıp duran şiddetli yağmur
dökülmeğe, camları kuvvetle döğmeğe başla-
dı. Gökyüzünü öyle siyah bir bulut kaplamış,
ortalık öyle kararmıştı ki, saat henüz dört ol-
duğu halde, âdeta gece karanlığı basmıştı.
Constance, yoldakilerin, bardaktan boşanır-
casına yağın bu yağmura yakalanınca, bir
araba tutacaklarını düşündü. Adımlarını hız-
landırdı; muhasip hâlâ peşinden geliyordu.

Morange :

— Bakınız, size bir misal, diye devametti.
Mukavele kaleme alınacağı zaman...

Birdenbire lâkırdıyı kesti, boğuk bir fer-
yat kopardı, dehşet ifade eden bir hareketle
Constance'ı geri itti, durdurdu.

— Aman, dikkat edin !

Ayaklarının dibinde bir boşluk vardı.
Orada, dehlizin nihayetinde, konakla fabrika
arasında geçit vazifesi gören koridora var-
madan, bir yük asansörü bulunuyordu. Çok
kuvvetli bir asansördü, buharla işliyor, iri
parçaları ambalaj dairesine indirmek için kul-
lanılıyordu. Her zaman değil, bazı günler iş-
lerdi. Mûtat olarak, asansör yuvasının geniş

kapağı kapalı durur, asansör işlediği zamanlar, o işe memur bir bekçi, başında bekler, iniş çıkışı idare ederdi.

Morange, vücudu buz kesilerek, korkuyla, hâlâ:

— Dikkat edin ! Dikkat edin ! diyordu.

Asansör yuvasının kapağı indirilmişti, koca deşik, apaçık duruyordu. Müthiş bir tekerlenişle aşağı uçmalarına mâni olacak, onları ikaz edecek ne bir parmaklık, ne de başka birşey vardı. Yağmur hâlâ camları şakırtatıyor, dehlizde karanlık öyle zifiri bir hal alıyordu ki, önlerini görmeden, ayaklarına güvenip yürüyorlardı. Bir adım daha atsalaıdı, çoktan yuvarlanacaklardı. Muhasebecinin, bu artan karaltılardan, orada olduğunu bildiği için görmekten ziyade hissettiği o uçurumdan endişelenmesi bir mucizeydi.

Lâkin, Constance, işi henüz anlamamıştı, kendisini heyecanla durduran Morange'ın elinden kurtulmak istiyordu. Morange:

— Baksanıza a canım ! diye haykırdı.

Aynı zamanda eğildi, eğilip çukura bakması için onu da zorladı. Çukur, karaltılarla dolu bir kuyu gibi, altı kat yerin dibine dalıyordu. İçeriden, rutubetli bir mahzen havası yükseliyor, derinde, belli belirsiz, koca demir eşya şekilleri seçiliyordu. Yalnız, ta aşağıda, uçurumun derinliğini ve dehşetini sanki daha iyi göstermek için, bir fener, uzak bir

ışık yanıyordu. İkisi de benizleri atarak gerilediler.

Şimdi Morange öfkelenmişti.

— Ne saçma şey bul Ne yapıyorlar bunlar? Nizama niçin riayet etmiyorlar?... Usulen burada bir adam bulunur, bu işe mahsus bir adam, kapak örtülmedikçe yerinden ayrılmaz. Nerede, ne halt karıştırıyor bu herif?

Delğe yaklaştı, öfkeyle seslendi:

— Bonnard!

Hiç cevap veren olmadı, delik, dilsiz gibi, karanlık ve boş duruyordu. Bu sessizlik Morange'ı çileden çıkarttı.

— Bonnard! Bonnard!

Yine hiç cevap çıkmadı, çıt yoktu, yalnız, karanlıkların rütubetli soluğu, bir mezarın koyu sessizliği gibi yükselmeğe devam ediyordu.

O zaman, Morange, şiddetli bir karar verdi:

— Aşağı ineceğim, Bonnard'ı bulmak lâzım... Dibi boyladığımızı bir gözümüzün önüne getirin. Yok, yok, bu böyle olmaz. Hem şu kapağı örtün efendim, yahut da yerinde otursun... Ne halt ediyor? Nereye gitmiş?

Böyle demekle beraber, aynı zamanda, asansör yuvası boyunca bütün katlardan geçerek dibe doğru inen küçük bir dönemeçli merdivene ayağını basmıştı. Gitgide azalan bir sesle tekrar seslendi:

— Rica ederim, madam, beni bekleyin; oradan ayrılmayın da bir geçen olursa ikaz edersiniz.

Costance yalnız kalmıştı. Yağmur hâlâ boğuk bir şakırtı ile camları dövüyordu, fakat, bora, bulutları sürüp götürdüğü için, solgun bir gün ışığı yeniden belirmeğe başlıyordu. Tam o esnada bu soluk ışığın ortasında, galerinin öbür ucundan Blaise gözük-tü. Fabrikaya dönmüştü, birşey sormak için atelyelere inmek üzere ötekileri bir lâhza yalnız bırakmıştı. Zihni meşguldü, kendisini yine tamamiyle işe vermişti, başı eğikçe, sakın adımlarla ilerliyordu. Constance onu görünce, yüreğinde, yalnız kinin yakıcı tesirini, haber aldığı şeyin, ertesi gün imzalanacak ve kendisini soyup soğana çevirecek olan mukavele-
lenin sebeb olduğu öfkeyi, daha şiddetle duydu. Blaise, evinin içinde, onun düşmanıydı, aleyhinde çalışıyordu, Constance, bütün varlığı isyan ederek onu yok etmek, hilekâr ve yalancı bir gasıp gibi kapı dışarı etmek istiyordu.

Blaise ilerliyordu. Constance, koyu karraltı içinde, duvarın dibinde duruyordu, öyle ki, Blaise onu göremezdi. Fakat o, Blaise'i, ağır ağır yaklaştıkça, solgun ışığı gömülü olarak acaip bir vuzuhla görüyordu. Constance, onun alnındaki kudreti, gözlerindeki zekâyı, ağzındaki kuvvetli irade mânasını, o zamana kadar asla bu derece hissetmemişti. Derken

birdenbire, vaziyeti şimşek hızıyla görüverdi Blaise çukuru görmüyor, oraya doğru yürüyordu. Eğer onu durdurmazsa, muhakkak içine yuvalanacaktı. Kendisi de biraz evvel onun gibi o taraftan gelmişti, eğer bir dost eli tutmasaydı, o da çukura tekerlenecekti; damarlarında henüz o korkunun feci ürpertisi dolaşıyordu; hâlâ, dibindeki küçük fenerle, rutubetli, karanlık uçurumu görüyordu. O korkunç ihtimal gözünün önüne geldi, vuzuh peyda etti; ayakların boşluğa gidişini, büyük bir feryatla çukura düşüşü, hurdahaş oluşu tahayyül etti.

Blaise ilerliyordu. Böyle birşeyin olmasına şüphesiz, imkân yoktu, buna mâni olacaktı, çünkü ufacık bir el hareketi yapsa yeterdi. Blaise yanına ulaştığı zaman, kolunu uzatacak kadar vakit bulacak değil miydi? Bununla beraber, varlığının karanlık bir köşesinden, gayet berrak, gayet soğuk bir ses yükseliyor, kısa ve sert sözler söylüyor, Constance, bu sözleri, kulaklarının dibinde borular çalıyormuş gibi işitiyordu, Blaise ölürse tamamdı, fabrikaya asla sahibolamıyacaktı. Onun fabrikayı éle geçirmesine mâni olacak bir engel bulamadığı için yeis içinde çırpınan Constance, işi tesadüfün yardımına bıraksa olur biterdi. Ses, şiddetli bir ısrarla, başka hiçbir söz ilâve etmeden bunu söylüyor, bunu tekrarlıyordu. Sonra, başka hiçbir şey yoktu. Sonra, yalnız, hurdahaş olmuş, yok edilmiş

bir insan, sıçrıyan kanlara bulanmış karanlık bir kovuk vardı, Constance, bu kovukta artık müsbet hiç birşey göremiyor, hiçbir şey tahmin edemiyor, hiçbir muhakeme yürütmüyordu. Ertesi gün ne olacaktı? Bunu hiç bilmek istemiyordu, hattâ ertesi gün bile yoktu. O emir veren sesin istediği şey, yalnız o şiddetli, hemen olacak olan hâdiseydi. Blaise ölürse, tamamdı, fabrikaya asla sahibolamayacaktı.

Blaise ilerliyordu. O zaman, Constance, korkunç bir mücadele geçirdi. Bu mücadele ne kadar sürdü? Günlerce mi? Senelerce mi? Herhalde kırkaç saniyecik. Blaise'i, yarı yolda durdurmağa hâlâ azimli idi, kesin jesti yapacağı an gelince, o feci düşünceyi yeneceğine emindi. Fakat, bu düşünce yine de onu kavırıyor, bir vücut ihtiyacı gibi, susuzluk, açlık gibi, teninde maddileşiyordu. Constance buna susamıştı, insana cinayet işleten, sokaktan geçen bir yolcuyu, bir köşe başında soydurtan, boğazlatan neviden âni, şiddetli bir istek duyuyor, ahatsız o'uyordu. Eğer bu iştahasını gideremezse, bu uğurda kendi hayatını verecekmiş gibi geliyordu. Blaise'in ilerlediğini gördükçe, bu adamı yok etmek için yakıcı bir hırsa, şiddetli bir arzuya gömülüyordu. Onu şimdi daha iyi görüyor, gördükçe öfkesi artıyordu Blaise'in alnı, gözleri, ağzı, onu nefretle kıvrandırıyor. Bir adım daha, daha bir adım, sonra bir tane daha,

artık tam önüne varmış olacaktı. Bir adım daha, o zaman eliâi uzatacak, Blaise'i eli vücuduna değince durduracaktı.

Blaise ilerliyordu. Ne olmuştu ki Yarabbi? Tam önüne varıp da, çok dalgın olduğu için farkına varmadan kendisine sürtündüğü zaman Constance taş kesildi. Eli kaskatı olmuştu, koluna çok fazla ağır geliyordu, kaldıramadı. Vücudunu kavuran ateşe rağmen, buz gibi bir ürperti ile kakılıp kalmış, sersemlemiş, aynı zamanda kendi içinden yükselen büyük bir vaveyla kulâklarını çınlatmıştı. Hiçbir tereddüdü kalmadı, isteğini ve hareketini engelliyen o içeriden gelme sesin ısrarlı tahakkümü altında, bu ölüm ihtiyacı, yenilmezliğini, kemiriciliğini muhafaza ediyordu. Blaise ölecek, fabrikaya sahibolamıyacaktı. O zaman, duvara yamyassı yapıştı, kaskatı durdu, soluk almadı, onu durdurmadı, Blaise'in hafif nefesini duydu, yüzünü yandan gördü, sonra ensesini gördü. Geçmişti. Bir adım daha, bir adım daha. Halbuki, bir seslenmiş olsa, bu son saniyede, kaderi yine değiştirebilirdi. Bu niyete sahibolduğunu sandı. fakat dişlerini, kıracak gibi sıkıyordu. Blaise, dost bir zemin üzerinde o güvenli ve sakin yürüyüşüyle, etrafına bir göz bile atmadan, zihni tamamen işiyle meşgul, bir adım daha attı. Ayağı boşluğa gitti, müthiş bir feryat koptu, sukutun âni rüzgârı, uçurumun dibinde, karanlıklarda

hurdahaş olan vücudun boğuk gürültüsü işitildi.

Constance kımıldamıyordu. Bir lâhza, taşkesilmiş gibi durdu, hâlâ dinliyor, bekliyordu. Fakat, uçurumdan, derin bir sessizlikten başka birşey çıkmıyordu. Constance, yalnız, yağmurun yeniden şiddetlenerek, camları dövdüğünü işitiyordu. Sonra, kaçtı, koridora daldı, salonuna girdi. O zaman, kendine geldi, düşündü. Bu feci şeyin olmasını istemiş miydi? Hayır, iradesinin bunda hiçbir tesiri yoktu. İradesi, muhakkak ki, âdeta kötürümleşmiş, hareketten alıkonulmuştu. O hâdisе vukubulduysa, kendisinden ayrı olarak vukubulmuştu, çünkü kendisi elbette ki orada mevcut bulunmuyordu, bu kelime, bu kelimenin kuvveti ona teselli verdi. Kelimeyi benimsedi, tekrarladı. Tamam, böyleydi, evet evet, kendisi orada mevcut değildi. Hiçbir suç, hiçbir kötü hareket işlemeden yaşadığı bütün hayatı gözünün önünden geçiriyordu. Hiçbir günah işlemiş değildi, o güne kadar, vicdanında, zararlı bir muziplik yükü bile yoktu. Kocasının taşkınlıkları karşısında namuslu, vakarlı kadın olarak kalmıştı. Oğlunu çılgınca seven ana sıfatıyla onun ölümünden beri çile çekiyordu. Ancak Maurice'in bu hâtırası bir lâhza gözlerini yaşarttı, sanki divaneliğinin sebebi, boşu-boşuna aradığı cürmün izahı bundaymış gibi, dökülmeğe başlıyan göz yaşları bağazını düğümledi. Yeniden beyni dönüyordu, oğlu öl-

müş, öteki onun yerine başa geçmişti; tek evlât sahibi kalmak ihtirasının doğurduğu bütün o fesat, küçük prensin hakkının gasbedilmesi, bütün o ağu katılan, için için filizlenen tehevvür muvazenesini bozmuş, onu cinayet işliyecek kadar deliye döndürmüştü. İçinde filizlenen bu ifrit, beynine kadar sarmış mıydı acaba? Bir kan seli bir vicdanı karartmağa kâfidir. Fakat Constance hâlâ yabancı kalmakta ısrar ediyordu, göz yaşlarını zaptetti, hissizleşti. Hiçbir vicdan azabı duymuyordu. Olan olmuştu, iyi olmuştu. Bunun böyle olması lâzımdı. Blaise'i kendisi itmiş değildi, o kendiliğinden düşmüştü. Eğer o orada bulunmasaydı, yine düşecekti. O halde, mademki orada değildi, dimağı, kalbi mademki orada değildi, öyleyse bu işin ona dokunur tarafı yoktu. Aynı söz yine kulağında çınlıyor, onu gûnahtan sıyrıyor, zafer türküsü çağırıyordu: Blaise ölmüştü, fabrikayı eline geçiremiyecekti.

Bu sırada, Constance, salonun ortasında ayakta durmuş, kulak kabartmış, dinliyordu. Niçin hiçbir şey işitmiyordu? Aşağı inip Blaise'i kaldırmakta ne kadar da ağır davranıyorlardı! Fabrikadan, gitgide artarak yükselecek olan dehşet nidalarıyla, sert adımlarla, kalın seslerle karışık patırdıyı bekliyor, yüreği çarparak nefesini tutuyor, dağlık en küçük gürültüyü bile duydukça ürperiyordu. Fakat, sonsuz bir sükûnet vardı, sessizlikten başka

bir şey duyulmuyordu. Aradan yine dakikalar geçti, Constance, salonunun ılık sükûnundan hoşnutluk daydı. Burası, kibar ve namuslu, debdebeli ve vakur bir barınak gibiydi, kendisini burada himaye altında, kurtulmuş görüyordu. Şahsına ait birtakım eşya, opal taşıyla süslü bir cep levanta şişesi, bir kitap arasında kalmış gümüş bir kâğıt bıçağı, yüreğini büsbütün rahatlandırdı. Onlara yeniden kavuşmuştu, sanki yeni birer mâna almışlar gibi, onları görünce sevinmiş, rikkate gelmişti. Sonra, hafifçe ürperdi, ellerinin buz gibi soğuk olduğunu gördü. Usul usul birbirine sürttü, bir parça ısıtmak istedi. Niçin şimdi bu kadar büyük bir yorgunluk hissediyordu acaba? Uzun bir yol yürümüş, bir kaza atlatmış, dayak yemiş, vücudu zedelenmiş gibi, geliyordu. Tıkabasa karın doyurduktan sonra gelen rehavete benzer bir hal içindeydi, çok fazla acıktıktan sonra, çok fazla yemek yemişe benziyordu. Çapkınlıktan döndüğü zamanlar kocası da bazan böyle olurdu, nefsi o kadar tatmin edilmiş bulunurdu ki, nihayet sükûnete kavuşur, ne istek, ne nedamet duymaz, ayakta uyurdu. Kendisi de onun gibi, vücudunu uyuşturan yorgunluk içinde artık hiçbir şey istemiyordu, yalnız, bilmediği bir şeye hayret ediyor, hâdiseler karşısında sersem duruyordu. Yine de tekrar dinlemeğe koyulmuştu, eğer bu korkunç sessizlik devamederse oturup göz'lerini kapıyacığını, uyuyacağını

düşünüyordu. O sırada, henüz çok uzaktan, hafif bir gürültü, pek pek bir nefes duyar gibi oldu.

Acaba neydi? Hayır, daha bir şey yoktu. Belki de, o korkunç kâbusu, o yürüyen adamı, uçuşumu, o müthiş feryadı, rüyada görmüştü. Hiçbir şey işitmediğine göre, belki bütün bunların aslı yoktu. Yoksa, aşağıdan doğru, vaveylânın, gitgide büyüyen bir dalga halinde yükselmesi merdivenden ve koridorlardan telâşlı telâşlı koşuşanların, ölüm haberini kendisine getirmesi lâzımdı. Sonra, o hafif gürültüyü yine duydu, çok uzaktan geliyor, fakat yaklaşıyordu. Bir kalabalık gürültüsü değildi; pek pek bir kişinin, herhalde, rıhtımda dolaşan birinin ayak sesiydi. Ama, hayır, gürültü fabrikadan geliyordu, şimdi pek belli oluyordu, önce merdivenlerden tırmanmıştı, sonra koridor boyunca ilerliyordu. Derken ayak sesleri hızlandı, soluk soluğa bir nefes işitildi; o kadar facialı bir nefes ki, Constance, nihayet, o feci şeyin geldiğini hissetti, kapı şiddetle açıldı. İçeriye Morange girdi. Yalnızdı, şaşkındı, benzi kül gibi idi, kekeliyerek konuşuyordu:

— Daha nefes alıyor, ama kafası yarılmış, ümit yok.

Constance:

— Neniz var? diye sordu. Ne oluyor?

Morange, ağzı bir karış açık, ona baktı. Aklını perişan eden böyle bir felâket karşı-

sında, kafacığı öyle darmadağın olmuştu ki, ondan izahat almak için koşa koşa yukarı çıkmıştı. Constance'ın bilmemezlikten gelişi, soğuk kanlılığı onu büsbütün şaşırtıyordu.

— Peki ama, sizi kapağın yanında bıraktımlı diye haykırdı.

— Kapağın yanında, evet. Siz aşağı ininiz, ben de, doğruca buraya geldim.

Morange, yeisle karışık bir şiddetle devam etti.

— İyi ama, aşağı inmeden önce, sizden rica ettim, beni orada bekleyin, kovuğa göz kulak olun, kimse deşmesin dedim.

— Yoo! Bundan haberim yok! Bana hiçbir şey söylemediniz, daha doğrusu buna benzer birşey işitmedim, böyle birşey bilmiyorum.

Morange, dehşetle, hâlâ onun gözlerinin içine bakıyordu. Constance, muhakkak yalan söylüyordu. Bütün sakinliğine rağmen, Morange onun sesinin titrediğini işitiyordu. Sonra besbelli meydandıydı, kaza esnasında Constance'ın orada olması lâzımdı, çünkü kendisi aşağı incek kadar bile vakit bulamamıştı. Birden bire, konuştukları şeyleri hatırladı, Constance'ın sorduğu sualler, kuyunun dibinden kanlara bulanmış bir halde çıkardıkları Blaise aleyhindeki kin dolu feryadı aklına geldi. Zavallı adam, vücudunu buz gibi don-

duran dehşet içinde, yalnız şu sözü söyliyebilirdi :

— Her ne ise madam, sizden sonra, zavallı Blaise gelmiş, düşmüş, kafası patlamış.

Constance, rölünü kurnaz oynadı, titrek ellerini havaya kaldırdı, kesik kesik:

— Aman Yarabbil Aman Yarabbil Ne müthiş felâket; dedi.

Tam o sırada, binanın içinde, gittikçe artan bir uğultu işitiliyordu. Salonun kapısı açık kalmıştı, birtakım seslerin, ayak patırtılarının gitgide daha yakından, daha uğuşultulu bir kalabalığın yaklaştığı işitiliyordu. Merdivenden, bazı emirler verildi, ıkınmalar, solumalar oldu; sarsmadan taşınan, havalesi bir yükün yaklaştığına delil sesler duyuldu.

Constance'ın benzi attı, muhasebeciye işin içyüzünü büsbütün anlatabilecek bir feryatla, elinde olmadan haykırdı:

— Yukarı mı getiriyorlar? Buraya, benim evime mi getiriyorlar?

Morange, balta darbesi kadar müthiş bu darbe altında sersemlemiş gibiydi, bu sualin cevabını o vermedi. Birden bire Beauchêne gözük müştü, cesedin önüsıra geliyordu, mesut hayat ihtiyacı karşısında, ölümün bu âni ziyareti yüreğine öyle korku salmıştı ki, o da benzi kül gibi, bitkin bir haldeydi.

— Güzelim, dedi, Morange korkunç felâketi sana anlatmıştır... Bereket versin, ailesine

karşı mesuliyeti yüklenmek için Denis buradaydı. Zaten biçareyi pavyona, kendi evine götüreceğimiz sırada, yine Denis mâni oldu; karısının gebe halinde kocasını yanına götürürsek onun da ölümüne sebeb oluruz diye haykırdı... Bunun üzerine, onu buraya getirmekten başka çarem kalmadı tabii, değil mi ya?

Teâşlı hareketlerle Constance'ın yanından ayrıldı, tekrar merdiven başına gitti, orada, titrek ses tekrar işitildi:

— Yavaş, yavaş, diyordu... Tırabzana çarpmayın...

Hazin kafile salona girdi. Kafası patlıyan Blaise'i üzerine şilte serili bir sedyeye yatırmışlardı. Denis, yüzü çarşaf gibi bembeyaz, sedyenin arkasından geliyor, kardeşinin, gözleri kapalı, alından iplik gibi kan sızan başının daya'lı bulunduğu yastığı tutuyordu; fabrika işçilerinden dört kişi, sedyenin kollarına yapışmıştı. İri kunduraları halıları eziyordu, dehşetin ve korkunun istilâ ettiği salonda, sedyeye yol açmak için narin oda eşyasını itilip kakıldı.

Sedyeyi taşıyanları idareye devam eden Beauchêne, şaşkınhğı arasında, birşey düşündü.

— Yok, yok, oraya bırakmayın, dedi... Yukarıki odada bir karyola var... Şilteyle beraber yavaşça kaldıralım, olduğu gibi karyolaya yatıralım.

Yandaki oda Maurice'in odasıydı, karyola, içinde Maurice'in öldüğü karyola idi; Constance, ana sevgisiyle, onu olduğu gibi muhafaza etmiş, odayı, oğlunun bıraktığı şekilde, haliyle, onun hâtırasına tahsis etmişti. Fakat ne diyebilirdi? Kendi öldürdüğü Blaise'in de son nefesini orada vermesine nasıl mâni olabilirdi?

Bu halin fecaatı, kaderin, bu hâtırayı kirleterek öc almak isteyişi, Constance'ı öyle isyan ettirdi ki, ayakta durduğu halde, âdeta kırbaç yemiş gibi oldu, döşeme tahtası ayaklarının altından sanki kaydı, bir baş dönmesiyle yere serilecek hale geldi. Lâkin, eşsiz bir kuvvet, bir irade, küstah bir cesaret gösterdi. Yaralıyı önünden geçirdikleri sırada, sıska vücudu kasıldı, âdeta boyu uzadı. Blaise'e baktı; hareketsiz, sapsarı yüzünde, kırışan kirpiklerinden, ağzının sol kenarında peyda olup dudaklarını hafifçe büzen iradesi dışında bir sinirli hareketten başka hiçbir kıpırdama olmadı. Hepsi bundan ibaret kaldı, Constance, hareketlerine, sesine, mükemmel surette sahiboldu, hiç telâş göstermeden, yalnız, bu âni felâket karşısında, şaşalamış bir halde, yalnız lüzumlu sözlerle, lüzumlu hareketlerle iktifa etti.

Bu arada, odada, yaralının sedyeden karyolaya nakli işi yapılmış, sedyeyi taşıyanlar, müteessir bir halde çekiliyorlardı. Kaza olur olmaz, aşığıda, Moineaud babaya, hemen bir

arabaya atlayıp doktor Boutan'a koşması, yolda bir cerrah bulabilirse onu da yanına alıp ikisini birlikte getirmesi söylenmişti.

Beauchêne, karyolanın başucunda, iradesizce konuşuyor:

— Ne olsa, yerin dibinde bulunacağına burada bulunması hayırlı, diyordu. Hâlâ nefes alıyor, bakın, şu anda çok belli oluyor. Kimbilir? Boutan belki de kurtarır.

Fakat Denis hiç hayale kapılmıyordu. Kardeşinin soğuyan ve pelteleşen ellerinden birini avuçları içine almış, düşüş esnasında, sahibiyile beraber kırılmış, hayattan ayrılmış gibi, onun da cansız bir cisim haline gelmekte olduğunu hissediyordu. Elini sıkarsa, ölüm halindeki kardeşinin kalbine bir parça kan verecekmiş gibi çılgınca bir ümitle, orada, o ölüm döşeğinin yanında, bir lâhza daha hareketsiz durdu. O kan, ikisinde de aynı kan değil miydi? İkiz kardeş olarak, onu aynı kaynaktan içmiş değiller miydi? Varlığının yarısı ölüyor demektik. Aşağıda, müthiş bir fer-yat koparmış, ondan sonra bir şey söylememişti. Birdenbire konuştu.

— Ambroise'a gidip annemle babama haber vermek lâzım. Mademki daha nefes alıyor, belki ölmeden yetişirler.

Beauchêne, hatır hoşluğu ile sordu.

— Ben koşup getireyim mi?

— Hayır, hayır! Teşekkür ederim, evvelce sizden bunu rica etmek benim de aklıma geldi; ama, sonra düşündüm, bu feci haberi anneme ancak ben verebilirim... Charlotte'a da haber verilmesin. Ben gidip geldikten sonra düşünürüz... Ölüm de bir parça sabretsin, dönüşümde zavallı kardeşimi bir kere daha göreyim!

Eğilmişti, kımıldamadan, gözleri kapalı yatan, hâlâ hafif hafif nefes alan Blaise'i öptü. Sonra, heyecanla, tekrar elini öptü, çıkıp gitti.

Constance, gidip geliyor, oda hizmetçisini çağırıyor, ölüm hastasının kana bulanmış alnını yıkamak için ılık su istiyordu. Ceketini sırtından çıkarmak olacak iş değildi, doktor gelinceye kadar, mümkün mertebe çekidüzen vermekle iktifa ettiler. Bu hazırlıklar esnasında da, Beauchêne tekrar kaza bahsine döndü, kendinden geçmiş bir halde, aklından çıkaramadığı bu meseleyi münakaşa etti:

— Akıl erecek iş değil! Mukadderatın ne saçma cilveleri var!... Aşağıda, bir transmisyon kayışı yerinden fırlıyacak, makinist, asansör kapağını örtmiyecek. Yukarıda, Bonnard öfkelenecek, seslenecek, cevap alamayınca pürhiddet, aşağı inmeğe kalkacak. Sonra Morange gelecek, o da öfkelenecek, Bonnard'ı çağırıp çağırıp cevap alamayınca büsbütün kızıp, o da aşağı inecek: Derken Blaise gele-

cek, düşecek... Zavallı Bonnard! Hıçkırır hıçkırır ağlıyor, şaheserini gördüğü zaman kendisini öldürmeğe kalkıştı.

Birdenbire lâkırdıyı yarıda kesti, Constance'a sordu:

— Peki, kuzum, sen nerelerdeydin?... Morange seni yukarıda asansör kapağının yanında bıraktığını söyledi.

Constance, onun karşısında, ayakta, pencereden giren gün ışığının ortasında duruyordu. Yalnız gözlerini kırptırdı, yalnız o asabî çekilişiyle, dudağının sol kenarı hafifçe büküldü.

— Ben mi? Ben koridora daldım, dosdoğru buraya geldim, a canım... Morange pekâlâ biliyor.

Morange, biraz evvel, bacaklarının takatı kesildiği için, bitkin bir halde, bir iskemleye yığılmıştı. Hiçbir işe yardım edecek hali kalmadığı için susuyor, hâdisenin sonunu bekliyordu.

Constance'ın bu kadar fütursuz yalan söylediğini işitince, ona baktı. Kaatil o idi, artık şüphesi kalmamıştı. Tam o esnada, bunu söylemek, avazı çıktığı kadar haykırmak ihtiyacını duydu.

Beauchêne devam ediyordu:

— Tuhaf şey! Morange'ın aklında kaldığına göre uzaklaşmamanı orada nöbet beklemeni rica etmiş.

Constance, soğuk bir tavırla cevap verdi.

Herhalde bir kelimesini işitmedim. Nasıl olur, böyle deseydi, yerimden kımıldar mıydım?

Sonra muhasebeciye döndü, solgun gözleriyle onun yüzüne bakmak cüretini gösterdi.

— Hatırlasanıza, Morange... Siz deli gibi aşağı indiriz, bana hiçbir şey söylemediniz, ben de yoluma devam ettim.

Morange, gözlerinin ta içine dalan çelik kadar sert bu solgun gözler karşısında, gerçekten korktu. Bütün za'fı, yumuşak kalbliliği ve yumuşak başlılığı yine kendini gösteriyordu.

Constance'ı bu kadar feci bir cürümle itham edebilir miydi? Böyle bir ithamın akıl kabul etmiyecek neticelerini gözünün önüne getirdi. Sonra, kendisi de pek iyi hatırlamıyordu, zavallı manyak zihni dağılıyordu.

— Olabilir, söyledim gibi gelmiştir bana, diye bir şeyler geveledi. Neyse, olan oldu, değiştiremeyiz ya!

Sonsuz bir bitkinlik içinde, tekrar sessizliğe gömüldü. Suç ortaklığını istiyе diliye kabul etmiş oluyordu. Bir aralık Blaise'in hâlâ nefes alıp almadığını görmek için ayağa kalkmak istedi. Sonra, cesaret edemedi. O anın içini derin bir sessizlik kaplamıştı.

Ah ! Denis, Mathieu ile Marianne'ı getirirken, arabada, o ne heyecan, o ne azaptı! Önce, onlara, sadece bir kaza olduğunu, Blaise'in oldukça tehlikeli bir düşüş neticesinde yaralandığını söylemişti. Fakat araba ilerledikçe, onların sordukları meyus sualler karşısında, kendisi de heyecanlanmış, ağlıyarak doğruyu söylemişti. Nihayet fabrikaya vardıkları zaman, artık şüpheleri kalmadı, çocukları ölmüştü. Fabrikada iş durdurulmuştu, Maurice'in ölümünün ertesi günü oraya gelişlerini hatırladılar. Şimdi, aynı durgunluğa, aynı mezar sessizliğine giriyorlardı. Bütün o uğultulu faaliyet birden bîre durmuştu, makineler soğumuş ve susmuş, atelyeler boş ve ıssız kalmışlardı. Çıt çıkmıyor, bir kul gözükmüyordu. müessesenin ruhu demek olan buharın tek soluğu duyulmuyordu. Baştaki adam ölünce, o da ölmüştü. Sonra, bu mutlak ıssızlığın içinden dolaşıp fabrikadan eve geçince, yeisleri arttı ; dehliz uyukluyordu, merdivende ağır bir sessizliğin ürpertisi vardı ; yukarda, bütün kapılar, çoktan beri içinde kimse oturmıyan, boşaltılmış bir evin kapıları gibi açık duruyordu. Dış odada hiçbir hizmetkâra raslamadılar. Aynı âni ölüm faciasını yeniden görüyorlar, bir kere daha yaşıyorlardı ; fakat bu sefer ölen, oğullarıydı, onu aynı odada, aynı karyolada, buz gibi soğumuş, benzi sararmış, ruhsuz bir halde bulacaklardı.

Blaise son nefesini vermişti. Boutan orada, ölünün başı ucunda duruyor, cansız elini tutuyordu; nabzın son atışları durmak üzereydi. Karmakarışık salondan geçip, içindeki mum kokusunu tanıdıkları bu odaya, insiyakla atılan Mathieu ile Marianne'ın içeri girdiklerini görünce, gözleri iri yaşlarla dolarak, ancak şu sözleri mırıldanabildi:

— Zavallı dostlarım, çocuğunuzu kucaklayın, henüz son nefesini kokluyabilirsiniz.

Son hafif nefes henüz diniyordu, biçare ana ile biçare baba atılmışlar, hayat raşesinin uçup gittiği bu dudakları öpüyorlar, hıçkırıyorlar, yeislerini haykırıyorlardı. Yavruları Blaise ölmüştü, Rose'dan bir sene sonra, bir neşe gününde, tıpkı onun gibi birden bire ölmüştü. Yüreklerinin henüz tamamiyle kapanmayan yarası, feci bir yırtılışla, yeniden açılıyordu. Sürekli saadetleri ortasında, bu, beşer zavallılığının ikinci müthiş ihtarı idi, sıhhatli ve mesut ailenin en verimli anında inen ikinci balta darbesiydi. Duydukları dehşet artıyordu; felâkete olan birikmiş borçlarını hâlâ ödeyip bitirmiş değiller miydi acaba? Şimdi, üstüste gelen bu ölümler, aheste harabi miydi? Daha, sevgili yavruları Rose'un, çiçekler ortasında mezara götürüldüğü gün, gediğin açıldığını görüp, refahın, bereketin sona ermesinden, mahvolmasından korkmuşlardı. O kanıyan gedikten, bugün de oğulları Blaise, kaderin kiskanç bir öfkesi altında ezilmiş gibi, feci

bir şekilde çıkıp gidiyordu. Yarın da belki, bir başka çocukları, sevinçlerinin ve güzelliklerinin kefaretni ödemek üzere, müşterek can evlerinden koparılıp alınacaktı.

Mathieu ile Marianne, karyolanın ayak ucuna diz çöküp, uzun uzun hıçkırdılar. Constance, birkaç adım ötede, yeisli bir tavırla, ürpererek, sessiz duruyordu. Beauchêne, tiritir titrediği ölüm korkusunu yenmek ister gibi, biraz evvel, Maurice'in, dinî bir hâtıra olmak üzere salonda bırakılan küçük yazı masasının başına geçmiş, fabrikanın, cenaze töreninin ertesi gününe kadar kapalı kalacağını bildirmek üzere işçilere bir tebliğ yazmağa uğraşıyordu. Yazacağı kelimeleri boşuna arıyor, bulamıyordu; o sırada, gözlerinde yaş kalmayınca kadar ağladıktan ve kardeşini, bütün kalbiyle son bir defa daha öptükten sonra odadan çıkan Denis'yi gördü. seslendi, kendisine yardım ettirmek suretiyle onu oyalamak ister gibi gözüktü.

— Gel! dedi, şuraya otur, devam et.

O sırada, Constance dışarı salona giriyordu, bu sözü o da işitti. Vaktiyle, zavallı Maurice'in cesedi henüz bitişik odadaki karyolada seriliyattarken, yerini Blaise'e verdiği gün, kocası onu bu aynı yazı masasına oturmuş, aynı sözü söylemişti. Constance, Denis'yi, bu masanın başına oturmuş yazı yazarken görünce bir dehşet duydu, geriledi. Acaba, Blaise dirilmiş miydi? Aynı gün, öğleden sonra, o neşeli vaf-

tiz yemeğinden sonra ikizleri nasıl ayırdedemediyse, şimdi yine, analariyle babalarının, uzun zaman, ancak gözlerinin rengine bakıp ayırd edebilecekleri kadar birbirinin benzeri olan ik kardeşi karıştırıyor, Denis'yi Blaise zannediyordu. Bu Blaise'di, dirilmişti, kendisi onu öldürdüğü halde, yine eski yerini alıyordu, fabrikaya sahibolacaktı. Constance aldanmıştı, Blaise ölmüş de olsa fabrikayı ele geçirecekti. Bu Froment'lardan bir tanesini öldürmüştü, ama, başkası çıkıyordu. Birinden biri öldü müydü, gediği bir başkası tıkiyordu. O zaman, işlediği cürüm ona o kadar beyhude, o kadar budalaca göründü ki, aptallaştı, ensesinin tüyleri ayağa kalktı, korkudan ter dökerek bir hayaletle karşılaşmış gibi geriledi.

Beauchêne:

— İşçiler için bir ilân, diyordu. Kapıya yapıştırırız.

Constance cesur görünmek istedi, yaklaştı, kocasına:

— Bu işi kendin yapsana, kuzum, dedi. Böyle bir zamanda, niçin Blaise'e bu zahmeti yüklüyorsun?

Blaise demişti, dehşetin o soğuk ürpertisini tekrar duydu. Beri tarafta, methalde söylediği sözü, şuur dışı bir duyuşla yine işitti. "Blaise, boamı nereye koydum acaba?," demişti. Sonra, boayı kendisine Denis getirmişti. Mademki Denis hayattaydı, Blaise'i öldür-

mesi neye yaramıştı? Ölüm, bu hayat erlerinden birini öldürünce, boş kalan yeri almak için daima bir başkası bulunuyordu.

Fakat Constance'ı son bir hizmet daha bekliyordu. Marianne'la Mathieu tekrar gözüktüler; Morange da, bir hareket ihtiyacı duymuş, aşağı yukarı dolaşüyor, zavallı dar kafacığının muvazenesini büsbütün bozan feci acıların, isim veremediği şeylerin şaşkınlığı ortasında, sersem sersem geziniyordu. Marianne, göz yaşlarını silmeğe çalışarak, ayakta durmağa uğraşarak, kekelercesine konuştu:

— Aşağı ineceğim, dedi. Charlotte'u görüp, alıştırma alıştırma felâketi haber vereceğim... Söylenecek sözleri yalnız ben bulabilirim, karındaki yavrucakla kıza bir hal olmasın.

Mathieu, bütün ye'sine rağmen, karısını bu yeni badireden sakınmak isteğiyle, endişe içinde, onu alıkoymağa çalışıyordu.

— Hayır, olmaz, rica ederim! Denis insin, yahut ben kendim giderim.

Marianne, sakın bir inatla, hep merdivene doğru yürüyordu.

— Bu işi ona benden başka kimse haber veremez, emin ol. Kendimde o metaneti bulurum ben.

Derken, birdenbire bir fenalık geldi, bayıldı. Salondaki kanapelerden birine uzamak zorunda kaldılar. Sonra, benzi sapsarı, yüzü ihtilâçlı, ayıldığı zaman, müthiş bir öğürtü

geldi, bağırsakları ağzına gelircesine kusmağa başladı.

Mathieu, o zaman, Constance'ın endişeli bir alâkayla seğirttiğini, oda hizmetçisini çağırıp küçük ecza çantasını getirttiğini görünce, o zamana kadar karı koca ikisinin de kimseye söylemedikleri bir hakikatı itiraf etti:

— Gebe, dedi; ya, dört aylık, Charlotte'la ikisinin ayı günü bir. Bu yaşta, kırk üç yaşında gebe kaldığı için biraz utanıyor da, ondan, kimseye söylemiyorduk... Sevgili kadının ne gayretlidir; gelinini çok şiddetli bir sarıntıdan korumak isterken, bari kendisine birşey olmasa!

Gebe ha, aman Yarabbi! Constance, bu haberi alınca, kafasına bir topuz yemiş gibi büsbütün sersemlemişti. Demek oluyor ki, şimdi, bıraksa da, Denis de ölse, yerine gelecek bir Froment daha yetişiyordu ha? Hep başka bir tane daha, hep başka bir tane daha, bi-tip tükenmek bilmiyorlardı! Bu öyle tükenmez bir kuvvet, bir hayat kaynaşmasıydı ki, her türlü mücadele imkânsız hale geliyordu Constance, gediğin, açılır açılmaz bu şekilde tamer edildiğini görüp serseme dönmüştü, kısırlığının biçare aczini, ademini hissetti. O zaman, mağlûboldu, kutsal bir dehşete kapıldı, herşeyin hakkından gelen bu sonsuz, taşkın döl bereketine yakalanıp, âdeta kendisi de süpürüldü, sürüklendi gitti.

EMİLE ZOLA

DÖL
BEREKETİ

III

DÜNYA EDEBİYATINDAN TERCÜMELER

FRANSIZ KLÂSİKLERİ: 92

DÖL BEREKETİ

III

EMILE ZOLA

DÖL BEREKETİ

(Fécondité)

III

Hamdi VAROĞLU tarafından dilimize çevrilmiştir.

İSTANBUL 1945 — MİLLİ EĞİTİM BASİMEVİ

DÖL BEREKETİ

III

V

On dört ay sonra, Chantebled'de şenlik yapıldı. Fabrikada Blaise'in yerine geçen Denis, Marthe Desvignes'le evleniyordu. Ailenin çok acı matemi ortasında, bu ilk gülümseyiştii, şiddetli kıştan sonra, parlak, ılık ilkbahar güneşi gibiydi. O zamana kadar dertli kalan, hâlâ karalar giyen Mathieu ile Marianne, hayatın bu ezelî ve ebedî tazelenişi karşısında, rikkatli bir heyecanla neşeleniyorlardı. Ana, bir az daha açık renk bir fistan giymeğe razı olmuş, baba, aylarca evvel kararlaştırılan, her bakımdan zaruri hale gelen bir izdivacı daha fazla geciktirmemeğe, çaresiz karar vermişti. İki seneden fazladır ki Rose, Janville'in küçük mezarlığında yatıyordu, Blaise da onun yanına geleli bir seneden fazla olmuştu; orada, her zaman tazelenen çiçeklerin altında uyuyorlardı. Herkesin ziyaret ettiği, bütün kalblerde yaşıyan sevgili ölülerin hâtırası da aile arasında kendilerine ayrılan yerde, şenliğe iştirak edecekti; sanki, yokluklarından dolayı duyulan acı, yine çoğalmak ve yaratmak zevkını daha fazla engellemesin diye, düğün saatinin çaldığına, ana baba ile birlikte, kendileri karar vermişlerdi.

Denis'nin fabrikaya yerleşmesi, tabii bir şekilde olmuştu. Üç sene okuduğu özel okuldan çıkar çıkmaz oraya girmesinin sebebi, o zaman, o mevkii kardeşinin işgal etmekte bulunmasından ileri geliyordu. Gördüğü bütün fen tahsili onu oraya lâıyk kılıyordu, sabahtan akşama kadar orada, kendisine tam uygun olan o yerde kaldı; eski pavyonu işgalediyordu; Charlotte, felâketin dehşeti içinde, mini-mini Berthe'i oradan alıp kaçmış, Chantebled'ye sığınmıştı. Denis'nin fabrikaya girişi, ayrıca, Beauchêne'e ödünç verilen para meselesini de halletmiş oluyordu, bu para, fabrika mülkiyetinin altıda bir nispetinde bir hissesiyle ödenecekti. Para ailenin parası olduğu için, bir kardeş, öteki kardeşin yerini tutuvermiş, ötekinin imzalıyacağı mukaveleyi kendisi imzalamıştı; lâkin, Denis, kibar ve dürüst davrandı, kâr üzerinden, kardeşinin dul karısı Charlotte'a bir hisse ayırmasını istedi. Bu işler, hâdiselerin mantığı sayesinde, münakaşaya meydan vermeden, bir hafta içinde halledilmişti. Constance, sersem, zebun bir halde olduğu için, mücadeleye bile girememiş, kocası onu susa durdurmuştu. Beauchêne, mütemadiyen: "Ne yapayım? diyordu. Bana bir yardımcı lâzım, ha Denis olmuş, ha başka birisi; sonra da, bir seneye varmadan o hisseyi kendisinden tekrar satın alacağım, canımı sıkarsa kapı dışarı ederim!" Constance müessese duvarlarının, parça parça kendi

üstüne yıkıldığını hissettikçe, ye'sinden, kocasının bütün zilletini suratına karşı haykırmamak için susuyordu

Denis, çok önceden, Marthe Desvignes'le birlikte kararlaştırdığı evlenme işini gerçekleştirme anının geldiğine, işte o zaman hükmetti. Charlotte'un küçük kardeşi olan, Rose'la içtikleri su ayrı giden bu kız, şirin tebessümü, cana yakın akıllı uslu haliyle, üç seneye yakın bir zamandan beri kendisini bekliyordu. Çocuk yaşlarında tanışmışlar, Janville'in bütün hücre patikalarında, birbirlerine, andiçerek bağlanmışlardı; fakat, acele etmemeğe karar vermişlerdi, bütün ömür boyunca mesut olmanın, ciddî bir aile yuvası kuracak yaşa ve kuvvete sahiboluncaya kadar sabretmeğe değer olduğuna kanaat getirmişlerdi. Bu kadar parlak bir istikbale namzet, daha yirmi altı yaşında olduğu halde bu kadar yüksek bir mevkie sahip bir gencin, kendisine bir metelik bile çeyiz getirmiyen bir kızla evlenmekte böyle ısrar etmesine herkes şaşıyordu. Mathieu ile Marianne, oğullarının nasıl haklı sebeplerle böyle hareket ettiğini bildikleri için, gülümseyip geçiyorlar, razı oluyorlardı. Denis, kendisine, çeyizinden daha pahalıya malolacak zengin bir kız istemiyordu, her an kendisine hayat arkadaşı, yardımcı olacak, teselli verecek, becerikli ve şuurlu, güzel, çok sıhhatli, çok akli başında bir kadın bulabildiği için son derece memnundu. Marthe, karısı olursa,

beklenmedik hâdiselerle karşılaşmaktan korkusu yoktu, onu tartmıştı; genç kız, aynı zamanda cazibenin, aklın, iyiliğin timsaliydi, bir aile yuvasının sarsılmaz saadetini sağlayan biricik meziyete sahipti. Denis de gayet iyi huylu, gayet uslu idi, çok fazla uslu diyorlardı, bunu Marthe de biliyor, temeli akıl olan aşkın o parlak ve ilâhî güneşi altında, hayatın sonuna kadar aynı sakin adımlarla beraber yürüyeceklerine emin, mesut, onunla kolkola yola çıkıyordu.

Nikâhtan bir gün evvel, Chantebled'de büyük hazırlıklar yapıldı. Yine de, düğün, henüz yeni olan matem yüzünden, yalnız aile efradı arasında yapılacaktı. Aile âzasından başka, yalnız Séguin'lerle Beauchêne'ler davet edilmişti; onlar da, zaten kuzenleriydi. Yirmi kişiden fazla bulunmıyacaktı; yalnız bir öğle yemeği verilecekti. Fakat, herkeste, şirin olmak, güzel olmak arzusu vardı, herkes, kalbler arasındaki sıkı bağları daha kuvvetlendirmek ister gibi, yeni bir şirinlik, yeni bir güzellik bulmağa uğraşıyordu. O sebeple, sofraya meşgul oluyorlar, sofranın nerede kurulacağını, ne şekilde süsleneceğini düşünüyorlardı. Temmuzun o ilk günleri öyle güneşli, öyle sıcak oluyordu ki, fazla düşünmeden, sofrayı dışarıya, ağaçların altına kurmağı kararlaştırdılar. Orada, ana babanın, vaktiyle, Janville'e gelir gelmez, içinde oturdukları kabasaba bir pavyon olan eski av köşkünün

Önünde nefis bir yer vardı. Bu av köşkü, ailenin yuvası gibi bir şeydi. Bütün civara, sonraları, bu ocaktan yayılmışlardı. Köhnelikten yıkılmağa yüz tutan pavyonu, Mathieu tamir ettirmiş, genişletmişti; niyeti, yakında çiftliği oğlu Gervais'ye bırakınca, yanında yalnız Charlotte'la çocuklarını alıkoyarak, Marianne'la birlikte oraya çekilmekti; o zaman vaktinden evvel bir dede gibi, verdiği nasihatlerde hikmet bulunduğu için hâlâ sözü dinlenen, tahttan inmiş bir hükümdar gibi yaşıyacağı için memnundu. Eski bakımsız bahçe yerine, şimdi kos koca bir çimenlik uzanıyordu, körpe otlarla örtülü bu geniş, dört köşe yeri, büyük ve iyi niyetli bir dost kalabalığı gibi, ulu karaağaçlar ve gürgenler çevreliyordu. Bu ağaçları kendisi dikmiş, büyüdüklerini görmüştü, herbiri onun varlığından bir parça idi. Fakat asıl sevgili yavrusu, candan sevdiği çocuğu, çimenliğin tam ortasında dikili olan gürbüz meşe ağacıydı; neredeyse yirmi yaşına basacak olan bu ağacı, Chantebled çiftliğinin temelini attıkları gün, incecik bir dal halinde, Marianne'ın yardımıyle toprağa daldırmış, kendisi küreği kullanırken, Marianne da fidanı elinde tutmuştu. Kendi eserleri olan bu meşe sürmüş, sarfettikleri gayretin kanı, gitgide artan bir usare seli halinde fışkırır gibi, her ilkbaharda, dallarını etrafa yaymıştı. Beylece kendi gürbüz aileleri arasına katılan bu meşenin yanı başında, bir de,

sularını yatağa aldıkları yayladaki kaynaklardan fışkırıp gelen akar sulu bir havuz vardı ki, billûr zemzemesi oraya daimî bir neşe saçıyordu.

Düğün arifesinde, orada toplanıp müzakeret ettiler. Mathieu ile Marianne, yapılacak hazırlıkları tesbit etmek üzere herkesten önce gelmişlerdi; Charlotte'u orada buldular; dizleri üzerine bir albüm koymuş, ulu meşenin basit bir krokisini bitirmek üzere bulunuyordu.

— Ne o, bir sürpriz mi?

Charlotte, sıkıldı, bir parça utanarak gülmüştü.

— Evet, evet, bir sürpriz, göreceksiniz.

Sonra, on beş günden beri, düğün ziyafeti için sulu boya resimli yemek listeleri hazırlamakla meşgul olduğunu itiraf etti. Güzel, ince duygu eseri bir şey düşünmüş, listelere, yalnız oyun oynıyan çocuk resimleri, çocuk başları çizmiş, eski fotoğraflara baka baka benzerlerini çizebildiği, ailenin bütün çocuklarını sıralamıştı. Büyük meşe ağacı krokisi, en son dünyaya gelen iki çocuğun, küçük Benjamin'le küçük Guillaume'un resimlerine fon vazifesi görecekti.

Mathieu ile Marianne, gözlerinin önünden geçtikçe mükemmel surette tanıdıkları bu pembe yüzlü miniminiler geçidi karşısında, rikkat ve sevinçle hayran kalmışlardı. Henüz beşikte, sarmaş dolaş yatan ikizler; arkasında

zıbını ile, sevgili yavruları, Rose; bol güneş altında çırpçılak, otlar üzerinde oynayan Ambroise'la Gervais; dudukuşlarının yuvalarından yavru aşırın mektep kaçağı Crégoire'la Nicolas; çiftliğin içine başıboş salıverilen tavuklarla didişen, bacaklarını ayırıp atların sırtına zıplıyan Claire; sonra öteki üç kız, Louise, Madeleine, Marguerite, hepsi vardı. Fakat, Marianne'ı asıl mütehassis eden şey, tam dokuz aylık olan en küçük oğlu Benjamin oldu; Charlotte, onun resmini, bir hafta sonra doğan, tam onunla yaşıt kendi oğlu Guillaume'la beraber, meşenin altında, aynı küçük arabanın içinde yapmıştı.

Mathieu takıldı:

— Amca ile yeğeni, dedi. Ama, ne olursa olsun, amca yine büyük; dede yaşında, onun bir haftalık büyüğü.

Marianne gülümserken gözleri tatlı tatlı yaşarmıştı. Sulu boya resim, mesut elleri arasında, bir parça titriyordu.

— Sevgili yavrular! dedi. Sevgili oğlum, sevgili torunum! Ben de bu sevimli yavrucaklar sayesinde, bir kere daha ana, bir kere daha büyük ana oldum!... Ah! Bu iki yavrucağ en büyük teselli oldu, yaramıza merhem sürdüler, yeniden ümitlenip gayrete gelmemizi onlara borçluyuz!

Doğru söylüyordu. Charlotte'un fabrikadan ayrılıp çiftliğe sığındığı ilk günler ne de-

rin bir matem, ne büyük bir keder içindeydiler! Marianne gibi dört aylık gebe olan Charlotte, Blaise'in kurban gittiği feci kaza yüzünden, az kaldı ölüyordu. Kederini ilk hafifleten şey, kızı Berthe'in, Paris'te biraz cılızken Chantebled'nin açık havasında, yanaklarının dolgunlaşıp pembeleşmesi oldu. Sonra, Charlotte hayatı hakkında karar verdi; burada, bu konuksever evin huzuru ve sükûnu içinde ihtiyarlıyacak; kendisine yardım edecek, destek olacak olan bu çok şefkatli büyük anne ile büyük babadan dolayı çok mesut, nefsinin tamamen iki çocuğuna verecekti. Öteden beri hayatın bir parça dışında, sevmekten ve sevimekten başka bir ihtiyaç duymadan, hayalperest bir kadın zevkiyle yaşamıştı. Kaynanası ve kaynatasıyla birlikte, Mathieu'nün üçü için tanzim etmekte olduğu eski pavyona yerleştikten sonra, yavaş yavaş, hayata tekrar ısınmağa başladı. Hattâ yeniden çalışmağa koyuldu, fabrikadaki kâr hissesini hesaba katmadan, bir işlerle meşgul olmak istedi, minyatürler yapmağa, Paris'te bir dükkâncıya satmağa başladı. Fakat, çocuğunu doğurduktan sonra, asıl kalbine kuvvet veren, bunca acıyı dindiren şey, yavrusu Guillaume oldu; kocasının ölürken kendisine hediye ettiği bu çocukta, ölen babanın ruhu diriliyor, onu, sanki kendi zevce sevgisine iade ediyordu. Marianne da, Benjamin'i doğurduktan sonra böyle olmuştu, kaybettiği oğlunun yerini tutan bir oğlan daha

doğurmuştu; o da, öldükten sonra dirilen bir evlâttı, ananın kalbinde boş kalan yeri dolduruyordu. O zaman, bu iki kadın, bu iki ana, o teselli verici iki sevgili yavruyu bir arada emzirmekten sonsuz bir haz duydular. Onlara bakıp kendilerini unutuyorlar, yanyana büyü-yüşlerini seyrediyorlar, onların çok gürbüz, çok güzel, çok iyi olduklarını görmek için duydukları müşterek arzu ile, birbirlerinden ayırmamak ister gibi, ikisine de aynı saatte meme veriyorlardı. Marianne, Charlotte'dan hemen hemen bir misli yaşlı olduğu halde, kızkardeş gibi idiler, bereketli sinelerinden aynı besleyici süt geliyordu. Matemlerinin kara rengi aydınlanıyordu. Melek yavruları gülerken, onlar da gülmeğe başlamışlardı, bu kaynana ile gelinin böylece kaynaşması, sonsuz bir analık gelişmesi içinde, çocuklarını bir tek beşikte yatırmaları, hem çok şirin, hem çok dokunaklı bir şeydi.

Mathieu:

— Dikkat, dedi, resimlerinizi saklayın. Gervais ile Claire masa için buraya geliyorlar.

Gervais, on dokuz yaşına basmış, dev yapılı bir şey olmuştu; ailenin en iri yarı, en gürbüz çocuğu idi; kısa kesilmiş, kıvrıkcık, siyah saçları, iri elâ gözleri, dolgun, iri kemikli bir yüzü vardı. Mathieu ona takılır “Cybèle’in oğlu,” derdi; o böyle dediği zaman Marianne, bütün Chantebléd yavrulama esnasında, henüz uykuda bulunduğu sırada, bir ürperti geçirir-

ken ona gebe kaldığı geceyi hatırlar, gülümserdi. Gervais, babasının hâlâ en gözdesiydi, verimli toprağın çocuğuydu, günün birinde eseri devam ettirebilmesi için, onu, çiftlik sevgisi aşılarak, bilgili, yenici ziraat ihtirası aşılarak büyütüyordu. Daha şimdiden, işlerin bir kısmını ona havale ediyor, bütün çiftliğin idaresini de bırakmak için, onu evlendireceği zamanı bekliyordu. Claire, çiftlik işlerinden kendi payına düşen kısımla meşgul olabilecek, gürbüz ve iyi bir gençle evlendiği zaman, onu da kardeşinin yanına katmağı düşünüyordu. Önemi hergün artan bir işletme için, iyice anlaşılmış iki kişi fazla değildi. Annesi tekrar çocuk emzirmeğe başlayalı, Claire onun yerini tutuyordu; on yedi yaşında olan Claire güzel değildi, fakat sıhhatı yerindeydi, annesi gibi gayretli idi. Bilhassa mutfak işiyle ve evin idaresiyle uğraşıyor, hesapları tutuyordu; kafalı kızdı, sıkı bir täsarrufla, idare ediyordu, ailenin eli açık efradı onunla alay ederlerdi.

Gervais :

— Demek ki sofraya kurulacak, dedi. O halde, çimenleri biçtireyim.

Claire de, misafirlerin sayısıyle, sofraya konulacak takımlarla meşgul oluyordu. Gervais, bir tırpan atsın diye Frédéric'i çıkardığı sırada, üçü birden, alınacak tertibatı müzakere ettiler. Rose öldükten sonra, nişanlısı Frédéric, çiftlikten ayrılamadığı için, Gervais'nin

yanındaki işine devam etmiş, onun arkadaşı olmuş, en çalışkan, en zeki yardımcısı haline gelmişti. Mathieu ile Marianne, çocuğun, birkaç aydan beri Claire'in etrafında dönmeğe başladığını farketmişlerdi; sanki, büyüğü elinden gidince, onun kadar güzel değilse de, gülbüz ve iyi bir ev kadını olan küçüğüne razı oluyordu. Önce buna üzülmüşlerdi. Sevgili yavrularını nasıl unutabilmişti? Sonra, rikate gelmişlerdi, aile bağının daha sıkı olacağını, bu çocuğun kalbine bir başka kadının sevgisi girmeyeceğini, onu iki defa bağırılarına basacakları için büsbütün evlât edineceklerini düşünmüşlerdi. Bu düşünceyle göz yumuyorlar, gülüşüyorlardı; Claire kocaya varacak yaşa gelinceye kadar, Gervais'nin muhtaç olduğu iş ortağı kayınbirader, Frédéric'in ta kendisi idi.

Fakat, tam sofraya meselesi halledildiği sırada, meşenin altında, yüksek otların arasından doğru bir hücum oldu, güneşte uçuşan etekler, çözölmüş saçlar gözöktü. Louise'in sesi işitildi :

— Ayol, gül bulamadık ! diyordu.

Madeleine de ilâve ediyordu:

— Yok! Bir tek beyaz gül yok!

Marguerite de teyidediyordu :

— Hem bütün gül ağaçlarını yokladık.

Bir tek beyaz gül yok, hep güller kırmızı!

Biri on üç, öbürü on bir, üçüncüsü dokuz yaşındaydılar. Louise, eline dolgun, neşeli bir

kızdı, âdeta bir genç kadına benziyordu. Narin, şirin bir kız olan Madeleine, gözleri hulya dolu, saatlerce piyanosunun başında vakit geçiriyordu. Fazla iri burunlu, kalın dudaklı son derece güzel altın sarısı saçlı Marguerite, kışın soğukta kalmış kuşları bulup, ılık avuçlarında ısıtıyordu. Üçü birden çiçeklerle zezevatların biribirine dolandığı sebze bahçesinde karış karış dolaşmışlar, boşu boşuna yaptıkları araştırmalardan sonra ümitsizliğe düşmüşler, böyle koşarak gelmişlerdi. Düğünde beyaz gül bulunmazsa felâketti. Geline hangi çiçeği hediye edeceklerdi? Sofraya ne koyacaklardı?

On beşinde, müthiş bir muzip olan Grégoire, elleri cebinde, alaycı yüziyle, üç kızın arkasından çıkagelmişti. Bu oğlan ailenin en patırdıcı, en yürek oynatıcı çocuğuydu; durmadan şeytanlıklar icadedederdi. Sıvri burnu, ince dudakları, macera düşkünlüğünü, aynı zamanda azmini, başarıcılıktaki maharetini gösteriyordu. Üç kızkardeşinin eli boş dönüşü keyfine gitmişti, nerede olduğunu unuttu, onlara takılmak için haykırdı:

— Ben, beyaz gül nerede var, biliyorum, hem de âlâları!

Mathieu :

— Nerede bakayım? diye sordu.

— Değirmende a canım, dolabı geçtikten sonra, küçük avluda. Bembeyaz gül dolu üç büyük ağaç. Lahana iriliğinde güller.

Sonra, babası sert sert yüzüne bakıp :

— Ne ? Sen hâlâ değirmenin etrafında mı dolaşıyorsun ? Sana oraya gitmiyeceksin diye sıkı sıkı tembih ettimdi... Avluda beyaz güller bulunduğunu bildiğine göre, demek, içeriye de girdin ha ? deyince, kızardı, şaşaladı :

— Hayır, girmedim, duvarın üstünden baktım.

— Duvara tırmandın öyle mi ? Bir bu eksikti. Sen beni Lepailleur'lerle, o ahmak, kötü adamlarla belâya mı sokmak istiyorsun ?... Sahiden senin içinde bir ifrit var, oğlum.

Grégoire'ın söylemediği birşey vardı ki, o da, değirmenin avlusunda, değirmencinin kızı küçük Thérèse'le buluşmağa gittiği idi ; burnunda hep gülünç şekilde un bulaşığı bulunan bu on üç yaşındaki, pembe yanaklı sarışın kız da, onun gibi, serseriliğe müthiş surette düşkündü. Gerçi, oyunları gayet mâsum, çocuk oyunlarından ibaretti. Fakat, avlunun dip tarafında, elma ağaçları altında lâtif bir yer vardı ki, orada güle söyliye, çok iyi eğleniyorlardı.

Mathieu :

— İşitiyor musun ? diye devam etti, bir daha Thérèse'le oynamağa gittiğini işitmiyeyim. Yavrucak, kendisi çok şirin. Ama, o ev senin gideceğin bir yer değildir... Şimdi de dövüşmeğe başlamışlar diye işittim.

Dediği doğru idi. Antonin, Janville mahalle karılarının diline düşen kötü hastalığının geçtiğini sandıktan sonra, Paris'i özleyip sıkılmaya başlamış, orada geçirdiği aylak eğlence hayatına dönmek için elinden geleni yapmıştı. Kendisini, külâh aldattıkları giydirdikleri için fena halde öfkelenen Lepailleu, önce, buna şiddetle muhalefet etmişti. Fakat, toprağa karşı bizzat kin aşılarak, yarıyarıya çürümüş köhne değirmene karşı istihfaf duygusu vererek büyüttüğü bu koca herif köyde ne işe yarardı? Sonra da, karısı artık kendisine aleyhtardı; oğlunun bilgisi karşısında derin bir hayranlığa gömülü, onun, bu sefer iyi bir mevki sahibi olacağına inatçı bir iman besliyordu. Baba, nihayet boyun eğmek zorunda kalmıştı, Antonin, Paris'te, Mail sokağında bir tacirin yanında, ufacık bir müstahdem olarak çalışıyor, büsbütün yıpranıyordu. Ne var ki, karı koca arasında, bilhassa Lepailleu, karısının, kendisinden para aşırıp oğlu olacak koca haylaza yolladığından şüpheyeye düştüğü zamanlar, kavgaya büyüyordu. Bazı günler, küfür sesleriyle sille şakırtıları, ta Yeuse köprüsünden duyuluyordu. Bu da, kuvvet ve saadetin ziyan edilmesi yüzünden bir ailenin mahvoluşu idi.

Mathieu, gerçekten öfkelenmiş, devam ediyordu:

— Mesut olmak için herşeyleri vardı, bu adamların! İnsan bu kadar budala olamaz, bu

kadar ısrarla kendi sefâletini istiyemez... Kibar bir zat olarak yetiştireceğiz diye, övünçlenlik yüzünden tek erkek evlât sahibi olmak istediler! Alın bakalım, mükemmel muvaffak oldular işte, şimdi memnun olsunlar!... Toprağa gazez oluşu, babadan gördüğü ziraat usulüne saplanması, bakımsız toprakları, zâhir bizim nadısların verdiği iyi neticeleri protesto etmek için bana satmayıp kısır bırakmakta ısrar edişi de buna benzer, bundan daha aşağılık, daha aptalca iş olur mu?... Değirmeni de öyle, eskilikten yıkılıyor da, budalalığı yüzünden, tembelliği yüzünden, karşısına geçmiş, seyrine bakıyor. Eskiden, hiç değilse bir sebep gösteriyordu, memleket buğday ekmekten âdeta vazgeçtiği için, köylüler değirmeni işletecek buğday getirmiyorlar diyordu. Ama bugün, sayemizde buğday dolup dolup taşarken, değirmeninin köhne dolabını defedip, yerine sağlam bir buhar makinesi koymalı değil mi?... Ah! Şu adamın yerinde ben olsam, oraya çoktan, baştan başa imar edilmiş, genişletilmiş, Yeuse ırmağının suyuyla işliyen, ucuza maledilmiş bir yolla Janville garına bağlı yepyeni bir değirmen kurmuştum!

Grégoire, fırtınayı atlattığına memnun, dinliyordu. Marianne, üç kızını, beyaz gül bulamadıklarından dolayı canları sıkılmış görünce, teselli etti :

— Yarın sabah, sofraya için, en az kırmızı olan güllerden, solgun renklilerden toplarsınız, yine de pekâlâ olur.

O zaman Mathieu sükûnet buldu, şu neşeli sözle kesip atarak çocukları güldürdü:

— Kırmızı gülleri de toplayın, en kırmızılardan olsun. Hayatın kanıdır bu.

Bu arada, Marianne'la Charlotte, bütün bu hazırlıklara dair konuşmağa devam ederlerken, otların üzerinde, yine minimini ayak pıttırdıkları işitildi. Nicolas, yedi yaşının verdiği gururla, altı yaşında koca bir kız olan yeğeni Berthe'i elinden tutmuş, getiriyordu. İkisi çok iyi anlaşıyorlardı, o gün, evde, Benjamin'le Guillaume'un beşiğinin yanından ayrılmamış ar, iki çocuğa kendi bebekleri adını vererek evcilik oynamışlardı. Fakat, çocuklar uyanmışlar, acıktıkları için ağlamağa başlamışlardı. Bunun üzerine, Nicolas ile Berthe korkmuşlar, koşa koşa annelerini çağırmağa gelmişlerdi.

Nicolas:

— Annel diye seslendi, Benjamin seni çağırıyor. Susamış.

Berthede:

— Anne, annel diyordu, Guillaume susamış. Çabuk gel, duramıyor.

Marianne'la Charlotte güldüler. Sahiden de, ertesi gün yapılacak düğün, onlara, sevgili yavrularını unutturmuştu. Acele eve döndüler, meme saati gelmişti.

Ertesi gün, o mesut düğün, aman ne kadar cana yakın bir samimilik içinde geçtil Yeşilliklerle süslü kuytu bir salon gibi, dost gürgenler ve karaağaçlarla çevrili çimenliğin ortasındaki büyük meşe ağacının altında, topu topu yirmi bir kişi idiler. Bütün aile efradı hazırды, başta bütün çiftliktekiler geliyordu; sonra, fabrikadan bir yere ayrılamadığı için yüzünü pek seyrek gördükleri yeni damat Denis vardı; sonra Paris'teki faal hayatın icaplarına bağlı kaldıkları için keza seyrek gelip giden Ambroise'la karısı Andée vardı, çocukları küçük Léonce'u da beraber getirmişlerdi. Çoktan uçup gitmiş yavru kuşların aile yuvasına bu dönüşleri, hayatın mütemadi dağılışına rağmen bu eksiksiz toplanabilmek saadeti zevkli bir şeydi. Aileden gayri, yalnız davetli akraba vardı, Beauchêne'le Constance, Séguin'le Valentine gelmişlerdi; tabii, yeni gelin Marthe'ın annesi madam Desvignes de oradaydı. Sofrada yirmi bir kişi idiler, fakat üç kişi daha vardı; en miniminiler, on beş aylıkken memeden kesilen Léonce'ta, kenüz meme emen Benjamin ve Guillaume, küçük sofra halkını teşkil ediyorlardı. Şenliğe onlar da iştirak etsinler diye, arabalarını sofraya yaklaştırmışlardı, masa başında değillerdi ama, yine de bir yer tutuyorlardı. Böylece yirmi dört kişi ediyordu, yuvarlak hesap iki düzine idiler. Güllerle süslenen sofra, yaprakların arasından süzülen yaz güneşinin yağmur gibi dökülen altın huzme-

leri altında, serin gölgelikte, mis gibi kokuyordu. Parlak bir temmuz seması, ufka baştan başa, harikalı bir mavi çadır geriyordu. Marthe'ın beyaz fistanı, küçük, büyük kızların açık renk fistanları, o parlak tuvaletler, o pürsıhhat gençlik, bu yeşil saadet köşesinin kendi çiçekleri hissini veriyordu. Yemek pürneşe yenildi, sonunda, köylü usulü kadeh tokuşturuldu, gen evlilere ve orada hazır bulunanlara her türlü saadet temenni edildi.

Hizmetkârlar sofrayı toplarken, hayvan yetiştirme işiyle ilgilenmiş gibi görünen Séguin, Mathieu'den, kendisine tavlalarını göstermesini istedi. Yemek esnasında, attan başka lâf etmemiştı, bilhassa, ev sahibinin, son derece kuvvetlilik meziyetlerini övdüğü, çift hayvanlarını görmek istiyordu. Beauchêne'i de beraber gelmeğe kandırdı. Sonra, onlar üçü giderlerken, Constance'la Valentine, bir yandan işsizlik, bir yandan, bu kadar çabuk kalabalıklaşması hâlâ onları şaşırtan çiftliğe karşı duydukları merak yüzünden, erkeklerin peşi sıra gitmeği düşündüler, aile efradından geri kalanları şenlik günü ikinci vaktinin güzel, neşeli huzuru içinde, ağaçların altında bıraktılar.

Tavlalarla ahırlar sağ taraftaydı. Fakat oraya gitmek için, bakınca bütün malikâne gözüken geniş avludan geçmek lâzım geliyordu. Başarılan eserin büyüklüğü, güneş ışığında öyle göz kamaştırıyordu ki, orada bir

dakika, hayranlıkla âni bir duruş oldu. Bu çalı çırpılık, kurumuş, kısır toprağı tanımışlardı; onu şimdi, dalgalanan bir buğday ummanı halinde, her yeni mevsimde daha fazla yükselen bir mahsul yığını ile örtülü görüyorlardı. Yukarıda, eski bataklık yaylada, asırların yığıldığı nebatî toprak öyle bereketli idi ki, henüz gübre serpmiyorlardı. Sonra, vaktiyle kumluk olan yamaçlar, şimdi kaynakların boyuna çoğalan bereketli sularıyla özlenerek, sağlıklı sollu, yemyeşil uzanıyordu. Uzaktaki korular bile tanzim edilmiş, geniş boşluklar açılarak havalandırılmış olduğu için, sanki on misline çıkarılan etraflarındaki hayat sayesinde kuvvet ve kudretleri artmış gibi, daha fazla bir usare ile taşıyorlardı. Bütün malikânedен yükselen şey bu kuvvetti, bu kudretti, doğurulan, yaratılan hayat eseri idi; kısır toprağı bereketlendiren, daha geniş, dünya fâtihi bir beşeriyet için ona, besleyici servetler doğurturan insan emeğı idi.

Uzun bir susma oldu. Séguin, kendi iflâsının acı bir ifade ile keskinleştirdiğı bir istihza ile, ince, sert sesiyle, kısaca :

— İyi bir iş yaptınız. Asla buna ihtimal vermezdim, dedi.

Sonra, tekrar yürümeğe başladılar. Fakat tavlalarda, inek ahırında, ağılda, bu kuvvet ve kudret intibai daha çoğaldı. Yaratma, inekler, koyunlar, tavuklar, tavşanlar, oralarda

kaynaşan, mütemadi bir doğuş halinde kıpırdıyan ne varsa, hepsi, canlı bir yaratma halinde devam ediyordu. Her sene, bu Nuh gemisi doluyor, ufak geliyor, daha başka meydanlara, daha başka binalara ihtiyaç gösteriyordu. Hayat hayatı çoğaltıyordu, mütemadiyen loğusa bir kalabalığın ortasında yürünüyordu, her tarafta, yeni yavrularını uçuran kuluçkalar, yuvalar, yeni sürüler vardı; arka tarafta da, tohumlar çoğalıyor, yeniden yavrulıyanlar oluyor, yığın hep taşıyor, kabarıyordu. Bu da yine, tükenmez döl bereketinin yarattığı zafere koşan servetti.

Tavlalarda, Séguin, kuvvetli beygir çiftlerini, erbacça kelimeler kullanarak, pek beğendi. Sonra, lâfı yine hayvan yetiştirme bahsine getirdi, ahbablarından birinin, birtakım aykırı çiftleştirmelerle, görülmedik neticeler aldığını söyledi. Sonra, yine eski kanaatlerine dönerek, izah yollu ilâve etti:

— Yoo, doğrusu, ya ihtiyaçtan, yahutecessüs yüzünden, biz çiftçiler şamdan tuttukça “Artınız, çoğalınız,” emrine, hayvanlar hakkında, aklım erer.

Kıskıs güldü, söylediği sözü pek tuhaf buldu. Sonra Valentine’le Constance, fışkıran bütün bu kokulu hayattan bir parça tiksiniyerek, sessizce, usul usul geri dönerlerken, o, asrın aleyhinde atıp tuttu, başka bir şey ilâve etmeden, damdan düşercesine, eski nazariye-

lerini sayıp dökmeğe başladı. Bütün çiftliğin avaz avaz haykırdığı hayat zaferi aleyhinde sözler söylemeğe onu sevkeden şey, belki de, için için duyduğu kıskançlık ve garazdı.

Ah! bu nüfus azalması işi gereği kadar çabuk yürümüyor, diyordu. Ölmek isteyen bu Paris, gerçekten çok vakit kaybediyor, diyor-
du! Yine de, bazı iyi alâmetler görüyordu, zira iflâs her tarafta vahimleşmekteydi, ilimde, siyasette, hattâ edebiyatta ve sanatta bile. Hürriyet ölmüştü bile. Demokrasi, ihtiras istidatlarını azdırarak, iktidar mevkii uğrunda sınıf kavgalarını tâhrik ederek, cemiyetin çabuk yıkılması neticesine varıyordu. Cehalet ve sefalet ocağı olan gübreliklerinde, budalalıkları yüzünden hâlâ çocuk peydahlıyanlar, ayak takımı halktan, yoksullardan, fakirlerden ibaret kalmıştı. Seçkinler sınıfına, zekilere, zenginlere gelince, onlar gitgide daha az çocuk doğuruyorlardı; bu bir ümit yaratıyordu, nihai mesut yıkılıştan evvel, medeniyete benzer son bir devre görmek imkânı olacaktı, pek az insan, kendi aralarında kalacak, birkaç erkek, birkaç kadından ibaret bu insanlar, azami his inceliklerine erişmiş olacaklar, sırf kokularla yaşayacaklar, sırf soluklardan zevk duyacaklardı. Fakat Séguin, usandığını söylüyordu, çok aheste ilerliyen o devre kavuşamayacağına artık kanaat getirmişti:

— Bari Hıristiyanlık, ilk imanına dönse de, kadını kirli, şeytani ve uğursuz bir mahlûk

olarak bellese, gidip çölde yine keşiş hayatı yaşardık, bu iş daha çabuk biterdi. Beni çileden çıkartan şey, bu siyasi katolikliğin, kendisi yaşayabilmesi için, evlenme rezaletine düzen veriş, göz yumuşu, murdarlıktan ve cürümden ibaret olan çocuk doğurma hâdisesini böylece örtbas edişi... Ben kendim de günah işledim, dünyaya birkaç fazla zavallı getirdim ama, Allaha çok şükür, onların zürriyetsiz kalıp benim günahımın kefarecini ödiyeceklerine inanarak teselli buluyorum. Gaston evlenmiyeceğini söylüyor, bir subayın, kılıcından başka kadını olmamalıdır, diyor; Lucie'ye gelince, o da, Ursulines manastırında rahibelik andı içtiği günden beri gönlüm rahat... Neslim inkıraz buldu, ona seviniyorum.

Mathieu gülümsiyerek dinliyordu. Edebiyat yapmaktan ibaret bu kötümserliği biliyordu. Vaktiyle, doğum fazlalığıyla mücadele eden medeniyet, en akıllı sınıfın, en kuvvetli sınıfın nispî zürriyetsizliği gibi iddialar onu şaşalatmıştı. Fakat, aşk uğrunda mücadeleye başladığı andan itibaren, sadece hareket etmek zevkı, onda, yaptığı işin iyi olduğuna dair bir inanç, bir iman haline gelmişti. Onun için, istihzalca bir eda ile, kısaca:

— İyi ama, dedi; kızınız, Andrée ile oğlu Lussac neci?

Séguin, bu kızı, kendinden olmadığı için reddediyormuş gibi bir el hareketi yaparak:

— Adam sen del Andrée! diye cevap verdi.

Valentine durmuş, başını kaldırıp, dik dik ona bakmıştı. Aralarında müşterek hiçbir şey olmadan, her biri kendi bildiği gibi yaşamağa başladıkları zamandan beri, Valentine, Séguin'in, çılgınca kabalığına, delilik nöbetlerini andıran eski kıskançlık hallerine tahammül etmez olmuştu. Batıp giden servetlerine ait bazı hesaplar sorar korkusuyla de, Séguin karısından çekiniyordu.

— Evet, diye tasdik etti, Andrée var. Ama kızlar sayılmaz.

Tekrar yürümeğe başlamışlardı ki, şahsını ilgilendiren mahut faciadan dolayı bu bahiste susmak zorunda olduğu için o zamana kadar solumakla, ağzında yaprak sigarasını çiğnemekle iktifa eden Beauchêne, kendini unuttu, herşeye rağmen, ona cesaret, üstünlük, gurur veren harikulâde şuursuzluğa yine kapıldı, daha fazla susamadı. Yüksek perdeden uluorta konuştu:

— Ben Séguin'in kanaatında değilim. Bununla beraber çok doğru sözleri var... Bu doğum çokluğu meselesi, bilmezsiniz, beni hâlâ ne kadar sarıyor. Bu meselenin künhünü bilmekle övünebilirim. Mathieu'nün haklı olduğu besbelli meydanda, önce neyle besliyeceğini bilmeden, habire çocuk çıkartmağa kimenin hakkı yoktur. Fakirler açlıktan geberi-

yorlarmış, kabahat kendilerinde, bizde değil; öyle ya, karılarını gebe bırakan biz değiliz ya!

Bol bir kahkaha attı. Sonra devam etti. bu mesele hakkında her zaman verdiği konfransı yine yumurtladı. İmsakli davranmak suretiyle mâkul hareket edenler, yalnız idareci sınıflardı. Bir memleket, muayyen miktarda gıda maddesinden fazlasını yetiştiremezdi, bu suretle, zaten muayyen sayıda nüfusa sahib olmak zorunda kalıyordu. Fakirler, kendilerini unutup ot minderleri üzerinde lüzumundan fazla gönül eğlendirince sefalet baş gösteriyordu. Servetin hesapsız taksiminden şikâyet ediliyordu; iyi ama, hiç patronu olmıyan, ahali, umumi saadeti bir düğün pastası gibi aralarında paylâşmakla meşgul kardeşlerden, eşit haklara sahip işçilerden ibaret bulunan hayalî bir memleket ümidetmek divanelikti. O halde, kabahat, muhakkat ki, yoksulların basiretsizliğindeydi. Bununla beraber, Beauchêne, patronların, zaruri olan işçileri düşük ücretle işe kayırmak için, bu fazla çocukları kullanmak zorunda olduklarını da, kaba bir açık sözlülükle itiraf ediyordu.

Derken, heyecanlandı, fikirlerini beğenmenin verdiği gurur ve inatla, geçmiş şeylerin hepsini unuttu, paldır küldür kendi durumunu ele aldı :

— Bize, siz vatansever insanlar değilsiniz, diyorlar; çünkü, peşimizde alay alay yumur-

cak yokmuş da ondan. Saçma lâf; herkes vatanı başka türlü hizmet eder. Fakirler ona asker veriyorlarsa, bizler de sermayelerimizi veriyoruz, endüstrimizin, ticaretimizin cehdini veriyoruz... Hasılı, herkes kendi işini bilir, değil mi ya? Kolumuzu, budumuzu mu kıracağız, zengin olmamıza mâni olacak, yaratılmış eserleri, bizden sonra aralarında paylaşarak mahvedecek çocuklar peydahlıyacağız diye uğrunda iflâs edersek, vatan, pek kârlı çıkar ya! Bu kanunlar, bu örfler bizde oldukça, sağlam servet ancak tek erkek evlâda kalan servettir... Elbette a canım! Tek erkek evlât şarttır, yegâne mâkul iş budur, yegâne saadet ihtimali bundadır.

Vaziyet öyle elim, öyle üzücü bir hal alıyordu ki, hepsi ezilip büzülüyorlar, susuyorlardı. Beauchêne, onları inandırdığını sanarak, böbürleniyordu.

— Nitekim, ben...

Constance onu susturdu. Önce, onu ezen, düşkünlüğünü arttırır gibi uyandıran bu söz kalabalığı karşısında, başı eğik, yürümüştü. Şimdi, yanaklarından iki iri yaş damlası yuvarlanarak, yüzünü yukarı kaldırmıştı.

— Alexandre! dedi.

— Ne var, şekerim?

Hâlâ anlıyamıyordu. Sonra, onun ağladığını göğünce, o azametli kasılsına rağmen,

nihayet şaşaladı. Emin olmak için ötekilere baktı.

— Ha! Evet, zavallı çocuğumuz, dedi... Ama, istisnaların nazariyeye tesiri yoktur, kanaatler değişmez.

Ağır bir sükût oldu; zaten ötekileri bıraktıkları çimenliğe yaklaşmışlardı.

Mathieu, deminden beri, davet ettiği halde özür diliyerek gelmiyen Morange'ı düşünüyordu; sanki, başkalarının bu neşesi karşısında dehşet duymuştu; aynı zamanda bu uzun yolculuktan da korkuyordu, sanki o yokken, esrarengiz türbesinin türlü türlü suikastlere uğramasından endişe ediyordu. Acaba Morange da eski fikirlerinde ısrar mı ediyordu? Acaba tek evlat nazariyesini, karısının ve kızının hayatına mal olan o menfur ih-riras hesabını hâlâ müdafaa mı ediyordu? Morange'ın, orta kabiliyette biçare dimağına fazla şiddetli gelen fırtına altında şaşalamış yüzü, kül gibi benziyle, gözünün önüne geliyor, adamcağızın, meczup adımıyle dolaştığını, sonu tımarhane olan muammalı bir akibete doğru gittiğini görüyordu. Fakat bu kasvetli hayal dağıldı, çimenlik, pırıl pırıl güneşin altında yine uzamıyor, ulu ağaçların teşkil ettiği çerçeve ortasında öyle bir sıhhat, öyle bir saadet ve şaşaalı güzellik levhası arz ediyordu ki, Mathieu, kendini tutamadı, o matemli sessizliği bozdu:

— Bakın hele, bakın hele l diye kaykırdı. Şu sevgili kadınlar, şu sevgili çocuklar, bu yeşillik ortasında ne kadar neşe saçıyorlar, ne kadar lâtif görünüyorlari İnsanlara, sıhhi yaşamının ne kadar iyi, ne kadar güzel bir şey olduğunu öğrenmek için bu manzaranın resmini yapmalı.

Beauchêne'lerle Séguin'ler tavlaları gezmeğe gittiklerinden beri, çimenlikte oturanlar vakit kaybetmemişlerdi. Önce, Charlotte'un çok zarif sulu boya resimlerle süslediği yemek listeleri paylaşılmıştı. Yemekte, bu sürpriz hepsinin son derece hoşuna gitmişti, tam takım sofrta tabak çanağını süsliyecek kadar kalabalık Cigogne ana zürriyetine benziyen bu bir sürü çocuk başı resmi karşısında, hâlâ, tatlı gülüşmeler devam ediyordu. Sonra, hizmetçi kadınlar sofrayı toplarken, Grégoire, yakındaki bir fundalıktan, o ane kadar gizli tuttuğu enfes beyaz güllerden yapılma bir demeti çıkarıp geline hediye ederek, pek alkışlandı. Demeti meydana çıkarmak için herhalde, babasının bir yere kaybolmasını beklemişti. Bunlar, değirmenden koparılmış güllerdi, Thérèse'in yardımıyla, avludaki gül ağaçlarını yolmuş olsa gerekti. Marianne, onun işlediği bu suçun dehşetini kavradığı için, Grégoire'ı azarlamak istedi. Fakat, oğlanın dediği gibi, lâhana ırılığında, ne de güzel beyaz güllerdi! Grégoire'ın hakkı vardı, övünse yeri idi; bunlar, onun, bir yeni gelini çiçekle süslemek

için duvarlar aşmasını, küçük kızları ayartmasını bilen serseri ve mert yumurcak sıfatıyla, alının teriyle kazandığı yegâne beyaz güllerdi.

Kendine güvendiğini gösteren bir eda ile :

— Güller çok güzel, dedi, babam bir şey demez.

Bu söz herkesi güldürdü, etrafa yeni bir canlılık geldi. Benjamin'le Guillaume uyanmışlar, açlıktan feryadediyorlardı. Gülüşerek, artık sıra onlara geldi, tabii, denildi. Büyük sofradakiler mademki bol iştaha ile yemek yemişti, şimdi de küçük masadakilerin karnını doyurmaktan daha yerinde bir iş olamazdı. Ailece oturulduğu için, bu iş, sıkıntısızca, düpedüz yapıldı. Marianne, ulu çamın gölgesine oturdu, Benjamin'i kucağına aldı, göğsünü çözdü, güleç ve ciddi edasiyle, ona meme verdi; yanbaşıda, sağında da Charlotte, aynı âsude halle, aynı şekilde hareket etmiş, Guillaume'u emzirmeğe başlamıştı; oğlan çok obur olduğu için onu sömürüyordu. Onun soluna da, Andrée gelip oturdu; küçük Léonce kucağındaydı, bir haftadır memeden kesildiği için artık süt içmiyordu, fakat, okşanmak istiyor, o zamana kadar kendisine hayat veren bu ılık göğse yaslandıkça mesut oluyordu. Lâkırdı, emzirme bahsine gelmişti. Ambroise, karısı Andrée'nin, çocuk emziremiyeceğine, sütü olmadığına nasıl kanaat getirmiş bulunduğunu anlattı; bu kanaatı öyle kuvvetliydi ki, eğer kendisi teşvik etmese, bir deneme

bile yapmıyacaktı; sonra sût pekâlâ gelmiş, çocuğunu mükemmel emzirmişti. Muhakkak ki, istedikten sonra herşey oluyordu.

Andrée, gülerek :

— Doğru söylüyor, dedi. Emzirmekten öyle korkuyordum ki, bütün arkadaşlarım, bu iş imkânsızdır, diyorlardı. Önce zahmetli geldi, ama şimdi öyle memnunum ki !

Léonce'un yüzüne iri bir öpücük kondurdu. Bunun üzerine, yeni gelin Marthe, kendini tutamadı, içten gelen etraftakilerin neşesini arttıran bir haykırıyla :

— Bilmiş ol, anne ! dedi; üçüncü çocuğunu emzirmeğe başlayan Charlotte ablam kadar güçlü kuvvetli değilim, ama, zararı yok, ben de kendi çocuğumu emzireceğim.

Tam o sırada, Marthe'ın birdenbire kızaran yüzünün daha arttırdığı kahkahalar arasında, Beauchêne'lerle Séguin'ler Mathieu ile birlikte gözüktüler. O lâtif, tesirli manzaranın karşısında, hayran durdular. Ulu ağaçların teşkil ettiği çerçeve içinde, o yılanmış meşenin altında, aynı özlü topraktan doğmuş gibi, sık çimenlerin ortasında, bütün aile, gürbüz bir zürriyet halinde, neşe, kuvvet ve güzellik saçan bir küme teşkil ediyordu. Gervais ile Claire, daima hamarat, toplanan sofraya kahveyi getiremeyen hizmetçi kadınları gayrete getirmek için, Frédéric'le beraber uğraşıyorlardı; şövalye Grégoire'ın yardımıyla çalışan

üç kızkardeş, sofrayı yeniden, başka türlü süsliyecek şekil düşünüyorlar, dördü birden bir çiçek yığını içine, bir siyah güller, pembe güller, kırmızı güller yığını içine gömülmüş, çalışıyorlardı. Birkaç adım ötede, yeni evliler, Denis ile Marthe hafif sesle konuşuyorlar, anneleri madam Desvignes de, son derece tatlı, çekingen bir tebessümle, sessizce onları seyreliyordu. Ortalarında, Marianne, yüzü şetaret içinde, on ikinci çocuğunu emziriyor, sütünü bir kere daha son damlasına kadar emen Benjamin'ine hâlâ hararetli beyaz teniyle, hep aynı kuvvetli âsudelik, aynı sıhhatli irade içinde gülüyordu; öteki dizine, o yeri kıskanç bir dikkatle kendisine ayırmak isteyen sondan bir evvelki çocuğunu, Nicolas'yı oturtmuştu; iki kolu, vücudunun devamı imiş gibi, görünüyordu; Andrée solunda oturuyordu, Ambroise onun yanına gelmiş, küçük Léonce'a takılıyordu; sağında Charlotte oturuyordu, iki çocuğu yanındaydı, Guillaume kucağında memem emiyordu, Berthe dizinin dibindeydi. Hayata karşı inanç, orada, mütemadiyen artan ve taşan bir bereket, bir servet halinde, mesut döl bereketinin bütün şahane gelişimi halinde filizlenmişti.

Séguin, Marianne'a hitabederek, takıldı:

— Demek ki, bu küçük efendi, emzidiğiniz on dördüncü çocuk, öyle mi?

Marianne da neşeli neşeli gülmeğe başladı.

— Yoo, bende yalan yok... on dört olacaktı, ama, iki tanesini düşürdüm. On iki çocuk emzirdim, sayı tastamam budur.

Beauchêne yeniden böbürleniyordu, tekrar müdahaleden kendini alamadı.

— Her ne hal ise, on iki çocuk, yine çılgınlık eser!

Mathieu da gülmeğe başlamıştı:

— Ben de bu fikirdeyim doğrusu, dedi. Çılgınlık değilse bile, sahiden hesapsızlık... Karımla yalnız kaldığımız zaman, bir parça aşırı gittiğimizi kendi kendimize itiraf ediyoruz. Hoş, hepsi bize uysun fikrinde değiliz, yoo, böyle birşey yok.. Ama, adam sen de, bu devirde hadden aşırı gitmekten korkmağa lüzum yok. Lüzumundan fazla çocuk, ihtiyaca ancak yeter. Ifratlı bir örnek olduksa bile, çılgınlığımız sari hale geldiği gün, zavallı memleketimiz bundan fayda görecektir... Korkulacak bir tek şey var, mâkul davrananların üstün gelmesi.

Marianne, hâlâ gülümsiyerek dinliyor, bir yandan da gözleri yaşıyordu. Rikkatle karışık bir hüzne gömülüyordu; yüreğinin hâlâ kanıyan yarası, kendi teninden vücut bulan, kendi sutiyle beslenen çocukları orada, etrafına toplamış görmek gibi kırk yılda bir tattığı zevk ortasında, tazelenmişti.

Titriyen bir sesle :

— Evet, diye mırıldandı, on iki çocuğum olacaktı, ama, on tanecik kaldı. İki tanesi, toprağın altında bizi bekliyorlar.

Janville'in o çok sakın küçük kabristanına, bütün çocukların, biribirinin ardınca, yan yana yatmağı ümit ettikleri aile mezarlığına, ananın yaptığı bu telmih, ürküntü vermedi, bu neşeli düğünde, güzel bir vakit gibi tatlı oldu. Ölen iki kardeşin kıymetli hâtırası canlılığını muhafaza ediyordu; aradan geçen aylar yaraya merhem sürdüğü için, neşe arasında bile, hepsi bu acıdan dolayı, rikkatli bir ciddilik muhafaza ediyorlardı. Ölüm olmazsa, hayat olabilir miydi? Herkes, dünyaya, hissesine düşen işi görmeğe geliyor, sonra, gününü tamam olunca, büyük beşer kardeşliğinin gerçekleştiği ebedî uykuda, ağabeyleriyle buluşmağa gidiyorlardı.

Fakat, alay eden bu Beauchêne'le bu Séguin'in karşısında, Mathieu'nün dilinin ucuna bir sürü lâf geliyordu, onlara cevap vermek, uğradıkları hezimete rağmen, hâlâ üzerinde ısrarla durdukları yalancı nazariyeleri devirmek istiyordu. Dünyanın aşırı kalabalıklığı, fazla hayatın kıtlığa sebeb olması korkusu, budalaca birşey değil miydi? Onun yaptığını yap-salar, dünyaya bir çocuk getirdikçe, onun muhtaç olduğu yiyeceği de yaratsalar kâfiydi; bunu düşündükçe, onlara, eseri olan Chantebled'yi göstermek, insan oğulları yetiştikçe, güneş altında da buğdayın yeşerdiğini göster-

mek istiyordu. Çocuklarını, başkalarının payını yemekle itham edemezlerdi, çünkü, onlardan her birisi, dünyaya gelirken, gıdasını da beraber getirmişti. Daha milyonlarca yeni mah-lûk doğabilirdi, dünya büyüktü, üçte ikisinden fazlası bellenmek, tohum atılmak ihtiyacındaydı, onda, uçsuz budaksız beşer âlemimiz için, sonsuz bir bereket vardı. Sonra da, bütün medeniyetler, bütün ilerlemeler, insan sayısının çoğalmasıyla olmuş değil miydi? Yalnız, fakirlerin tetbirsizliği, ihtilâlcî kalabalıkları, hakikatı, adaleti, saadeti zorla kazanmağa teşvik etmişti. Her geçen gün, beşer seli, daha fazla iyiliği, daha fazla hakkaniyeti, cihanşûmul emeğe düzen verecek adil kanunlarla servetin mantıkla taksimini icabettirecekti. Eğer, medeniyetin, aşırı doğuma gem vuracağı doğru ise, zaten bu hâdise, çok ilerideki asırlarda, baştan başa insanla dolacak olan dünyanın, bir nevi ilâhî haraketsizlik içinde yaşayacak kadar akıllı uslu olacağı devirde, nihai muvazene vücut bulacağı ümidini verebilirdi. Fakat bu, şu zamanın icapları karşısında, son beşer federasyonu kuruluncaya kadar mütemadiyen yeni baştan milletler kurmak, genişletmek zarureti karşısında, bir hayalden ibaretti. Marianne'la kendisi, örfleri, ahlâk akidesini, güzellik akidesini değiştirmek için, işte bu mertçe misali bu zaruri misali ortaya koyuyorlardı.

Mathieu, tam ağzını açmak üzereydi. Kendi eliyle diktiği ulu meşenin altında, hâlâ bir çocuğunu emzirmekte olan, etrafını gürbüz çocuklar almış bu ananın teşkil ettiği enfes levha karşısında, münakaşanın beyhude olduğunu, birdenbire anladı. Marianne, dünyanın durmadan devam ettirilmesini, durmadan yaratılmasını gerektiren işini, mertçe görüyordu. Üstün güzellik ondaydı.

O zaman, Mathieu, bir tek faydalı ve kâfi şey bulabildi ki, o da, karısını, düğün halkı karşısında, şapır şupur öpmek oldu.

— Geil Sevgili karıcığım, sen kadınların en güzeli, en iyisisin. Hepsi sana benzeseler keşke!

Marianne, da onu öpünce, bir alkıştırdı, kahkahalar etrafı çınlattı. İkisi de, hayata inanmaları sayesinde, çalışma azimleri, sevmeye kudretleri sayesinde, varlıklarını büyük bir mertlikle yürüten iki kahramandılar. Constance da, bunu kavradı, döl bereketinin fütühatçı kuvvetini anladı, Froment'ların, Denis vasıtasıyla fabrikaya, Ambroise vasıtasıyla Séguin'lerin konağına, öteki çocukları vasıtasıyla bütün havalıye sahibolacaklarını sezdi. Sayı çokluğu, zafer demekti. O zaman, küçüldü, artık tatmin edemediği bir sevginin ateşiyle kavruldu, kaderin feci intikamına hâlâ güvenmekle beraber mağlubiyetinin acısını içine akıtarak, kavruk yanaklarını yakan sıcak iki damla iri yaşı saklamak için başını öteye çe-

virdi; hiç ağlamıyan bu kadın, şimdi ağlıyordu.

Benjamin'le Guillaume, rahatlarını hiçbir şey bozmıyan, boğazına düşkün bu iki insan yavrusu hâlâ meme emiyordu. Marianne, kendi oğluna, öteki memesini vermişti. Charlotte da, fazla ısırmasın diye, ötekine dikkat ediyordu. Eğer, hazır bulunanlar o kadar yüksek sesle gülmeselerdi, sütün aktığı, toprağı yerinden oynatan, kızgın temmuz güneşinde, ulu ağaçları ürperten usare seli arasında akan o küçük ırmağın şırıldadığı duyulacaktı. Bereketli hayat, her taraftan, tohumları sürükleyip götürüyor, yaratıyor, doğuruyor, besliyordu. Ezelî hayat eseri yaratmak için, ezelî süt nehri, yeryüzünde akıp gidiyordu.

ALTINCI KİTAP

I

Bir pazar sabahı, Norine'le Cécile, ortaklaşa kullandıkları küçük masanın başında karşılıklı oturmuşlar, yaklaşan yıl başının hediyeleri için, tatil günü olmasına rağmen, harıl harıl, mukavva kutular yapmağa çalıştıkları sırada gelen bir misafir, ikisinin de, hayret ve dehşetten, benizlerini soldurdu.

Meçhul ve gizli sürdükleri hayat, o zamana kadar sakin geçmişti; haftanın iki ucunu bir araya getirmekten, her üç ayda bir verilecek kira taksitini bir kenara biriktirmekten başka hiçbir dertleri yoktu. Champ de Mars civarında, Fédération sokağında, pençerelelerinden bol aydınlık alan, temizliği ve şirinliği ile övündükleri büyük odada, bir arada oturmağa başladıkları sekiz seneden beri, Norine'in çocuğu, kendisini aynı muhabbet ve şefkatle seven iki annesinin arasında arslan gibi büyümüştü; gitgide ikisini ayırdedemez olmuştu, birine Norine anne, ötekine Cécile anne diyor, hangisinin daha fazla annesi olduğunu pek kestiremiyordu; artık yalnız bu çocuk için

çalışıyorlar, yalnız onun için yaşıyorlardı; biri kırk yaşına geldiği halde elân güzeldi, genç anne olduğu için erkeklerden kurtulmuştu; öteki, neredeyse otuzuna girecek olmasına rağmen hâlâ küçük kız gibi kalmış, asla göremiyeceği mâşukalık ve zevcelik halinin bütün heyecanlı aşkını bu çocuğa hasretmişti.

İşte o pazar günü, saat ona doğru, kapı hızlı hızlı iki defa çalındı. Açtılar, takriben on sekiz yaşında bodur bir oğlan içeri girdi. Esmer, ablak yüzlü, iri çeneli, gözlerinin rengi soluk gri bir çocuktur. Sırtında, lime lime bir eski ceket, başında, kullana kullana kızışmış, siyah çuhadan bir kasket vardı.

— Affedersiniz, dedi, mukavva işleri yapan Moineaud kızkardeşler burada mı oturuyorlar?

Norine, ayakta idi, âni bir üzüntü ile ona bakıyordu. Bir tehdit karşısında kalınış gibi yüreği sıkılıyordu. Bu çehreyi muhakkak ki bir yerde görmüştü, fakat hâfızasını araştırdıkça, hayatını zehretmek için daha büyüyen eski bir tehlikeden başka bir şey bulamıyordu.

— Evet, burada oturuyorlar.

Delikanlı, telâşsızca, odanın içini süzüyordu. Daha fazla refah ummuş olacak ki, yüzünü hafifçe buruşturdu. Sonra, gözleri, uslu uslu kitap okuyarak eğlenirken, başını kaldırıp

bu yeni gelen ziyaretçiyi seyreden çocuğa gitti. Nihayet, onun böyle birbenbire getirdiği meçhul karşısında, keza endişeli bir tavırla durup bakan çok narin, çok ince öteki kadına da kısa bir göz atarak muayenesini tamamladı.

— Bana, dördüncü katta, soldaki kapı demişlerdi diye devam etti. Ama, yine de aldanmaktan korkuyordum çünkü söyleyeceğim şeyi, öyle herkese söyleyemem... Pek kolay söylenecek şey değil, buraya gelmeden önce, uzun uzadıya düşündüm, tabii.

Kelimeleri uzatarak konuşuyor, öteki kadın fazla genç olduğu için kendi aradığı kadın olmadığına bir kere daha kanaat getirdiğinden, donuk bakışlarını Norine'den ayırmıyordu. Onun, gitgide artan bir endişeyle ürperdiğini, hâfızasını açıkça belli olacak şekilde araştırdığını görünce, tecrübeyi bir an uzattı. Nihayet, kararını verdi:

— Ben, Rougemont'da, sütüne yanına verilen çocuğum, adım Alexandre-Honoré, dedi.

Daha fazla bir şey söylemesine lüzum kalmadı. Norine'in biçare vücudu tepeden tırnağa titremeğe başlamıştı; ellerini bitıştirdi, oğuşturdu, aynı zamanda yüzü değişti, benzi soldu. Aman Yarabbil Beauchêne'di bu Beauchêne'e benziyordu, hem, yırtıcı hayvan bakışlı gözleriyle, en aşağılık açgözlülüklere yu-

varlanmış, keyfine düşkün adamlara mahsus iri kemikli çenesiyle, o kadar göze çarpacak şekilde benziyordu ki, Norine, şimdi, onu görür görmez ismini haykırmadığına şaşıyordu. Dızlerinin bağı çözüldü, oturmağa mecbur oldu.

Alexandre, kısaca :

— Demek, sizsiniz, dedi.

Norine, hâlâ titriyor, bu haliyle itiraf ediyordu, yeisten ve korkudan gırtlığı öyle kısılıyordu ki, bir kelime söyleyemiyordu. Oğlan, açtırdığı kapıyı, ilk hamlede yüzüne kapattırmamak için, ona bir parça teminat vermek lüzumunu duydu.

— Bu kadar şaşalamayın, a canım, dedi, benden korkmanıza lüzum yok, sizi üzme niyetinde değilim. Yalnız, nerede oturduğunuzu haber alıncı, hani sizi tanımak istedim, tabii bir şey bu. Hattâ, beni görünce memnun olursunuz zannettim... Sonra da, doğrusunu söyleyeyim, sıkıntıdayım. Üç sene var ki, aptallık edip Paris'e geldim, burada hiçbir iş beceremiyorum, açlıktan geberiyorum! İnsan, karnını doyuramadığı günler, kendisini sokak ortasına atan anasını babasını bulmak arzusu duyuyor, ne de olsa, adama bir kâse çorba vermiyecek kadar hainlik etmezler.

Norine'in gözleri yaşardı. Baştan atılmış bu zavallının, kendisini itham eden, acım diyen rahat kaçıracı bu koca oğlanın dönüp gelişi

ile, vaziyet şimdi büsbütün berbat oluyordu. Alexandre, Norine'in, hâlâ titremekten, hıçkır-maktan başka bir şey yapmadığını görünce, öfkelen-di, Cécile'e döndü:

— Siz kızkardeşiniz, biliyorum, dedi. Söy-lesenize, böyle üzümüzüm üzülmesin, budala-lığa lüzum yok. Onu öldürecek değilim ya. Beni görünce, ama da sevindi hal... Ama, ben işi patırdıya boğmuyorum, yemin ederim ki, aşağıdaki kapıcı kadına hiçbir şey söyle-medim.

Cécile, ona cevap vermeden Norine'in yardımına koşunca, Alexandre, yine çocuğu merak etti; iki annesinin birden kederlendik-lerini görünce, o da korkmuş, yüzü sapsarı olmuştu.

— E, bu yumurcak benim kardeşim mi?

Fakat Norine birden bire ayağa kalkmış, çocukla onun arasına girmişti. Bir felâket olacak, bir yıkıntı olacak, altında kalacaklar gibi divanece bir düşünceye kapılmıştı. Haşın davranmamak, hattâ güzel sözler bulup söy-lemek istiyordu. Halbuki, bir isyan, bir hınç ve düşmanlık duygusuyla direliyor, kendinden geçiyor, aklı büsbütün başından gidiyordu.

— Gelmişsiniz, pekâlâ... Yalnız, bu öyle acı bir şey ki, ben ne yapabilirim? Aradan bunca sene geçmiş, birbirimizi tanımıyoruz, birbirimize söyleyecek sözümüz yok... Hem, görüyorsunuz ya, zengin değilim.

Alexandre, odanın içini bir kere daha gözden geçirdi.

— Görüyorum... Peki, babamın adını da söylemez misiniz bana ?

Norine şaşkın şaşkın duruyordu, tekrar benzi attı, beriki devam ediyordu :

— Öyle ya, babamda para varsa, zorlamasını bilir, alırım. Çocuk dediğin, öyle sokak ortasına bırakılmaz.

Mazi, birden bire, Norine'in gözünün önüne gelmişti, genç kadın, Beauchêne'i, fabrikayı, oğlu Victor'u orada bırakıp, sakat bir halde işten çıkan Moin aud babayı görür gibi olmuştu. Beauchêne'in adını ele verirse, müt-hiş karışıklıklar olması, belki de, bütün mesut hayatının bu karışıklıklar ortasında, berbat olması ihtimalini düşündü, insiyaklı bir ihtiyat-kârlık gösterdi. Tembelliği, ahlâksızlığı yüzünden akan bu ne idigi belirsiz oğlandan korkusu ona ilham etti.

— Babanız öleli çok oldu, dedi.

Alexandre'in herhalde bir şey bildiği yoktu. babasına dair bir haber almamıştı; çünkü, Norine, sözlerine öyle kuvvetli bir ifade katmıştı ki, bir şeyden şüphelenmedi. Yalnız şiddetli bir hareket yaptı, bu arsızca teşebbüsten beklediği ümidin böyle mahvolmasından duyduğu öfkeyi belirtti.

— Demek ki açlıktan gebereceğiz !

Norine pek helecan içindeydi, içinden kan giden yüreciği, aynı zamanda vicdan azabıyla,

merhametle, korku ve dehşetle öyle doluydu ki, üzüntülü tek isteği, Alexandre'in, karşısından çekilip gitmiş olması, varlığıyla ona bûsbütün azap vermemesiydi. Bir gözü çekti, üç aydır biriktirip çocuğun yılbaşı hediyesi için ayırdığı on franklık bir sikkeyi aldı. Onu Alexandre'a verdi.

— Dinleyin, dedi, sizin için elimden hiçbir şey gelmez. Bu odada üç kişi bir arada oturuyoruz, yiyecek ekmeği zor buluyoruz... Yoksulluğunuza çok üzüldüm. Ama, bana güvenmeyin... Siz de benim gibi yapın, çalışın.

Alexandre on frangı cebe indirmişti, bir lâhza daha durdu, iki yanına salındı, bunun içim gelmedimdi, dedi, ben halden anlarım, dedi. Kendisini hoş tutarlarsa, o da herkesle hoşgeçindiğini söyledi. Norine kibar davranmış için, niyeti kepazelik çıkarmak olmadığını tekrar ilâve etti. Verdiği para on franktan ibaret de olsa, varını yoğunu kendisiyle paylaşılan, vazifesini yerine getiren bir ana idi.

Nihayet, çıkıp giderken :

— Beni öpmez misiniz? dedi.

Norine, kalbi hissiz, dudakları buz gibi, onu öptü. Sonra, Alexandre'ın, kendi yanaklarına, gürültülü bir gösterişle kondurduğu kuvvetli iki öpücüğün hafif ürpertisini yanaklarından gideremedi.

— Eh, yine görüşürüz, emi? Ne kadar fakir de olsak, bir arada oturmasak da, şimdi biribirimizin hayatta olduğunu biliyoruz, arasıra uğrayıp size bir merhaba ederim, tabii.

O çekilip gidince, oraya beraberinde getirdiği sonsuz ye'is ortasında, uzun bir sükût oldu. Norine, bu felâketin altında ezilmiş gibi, bir sandalyeye yığılmıştı. Cécile de bitkin bir halde, onun karşısında, oturup kalmıştı. Daha o sabah, bütün saadetlerini teşkil eden koca odanın matemli havasında, ilk defa konuşan, hayretini, isyanını söyleyen o oldu :

— Ama, hiçbir şey sormadın, hiçbir şeyini bilmiyoruz... Nereden geliyor, ne iş yapıyor, ne istiyor? Asıl bilinmesi lâzım olan, seni nasıl bulmuş?... Merak edilip sorulacak şeyler asıl bunlardı.

Norine :

— Eeyy, ne yapayım? dedi. Adını söyleyince, vücudum buz kesildi; bittim! Ooo, ta kendisi, babasına benzediğini sen de gördün, değil mi?... Haklısın, hiçbir şeyini bilmiyoruz, bundan sonra hep bu tehdit altında, hep, ev başımıza çökecek diye korka korka yaşayacağız.

Halsiz kalmış, cesaretsiz kalmıştı, hıçkırmağa başladı, göz yaşlariyle boğula boğula, kekelercesine konuşabiliyordu.

— Tepeden inme gelmiş, on sekiz yaşında koskoca oğlan!... Sahiden de sevmiyorum,

çünkü tanımıyorum bile... Beni öptüğü zaman, kalbim dondu sandım, buz gibi bir soğukluktan başka bir şey hissetmedim... Ah, Yarabbi! Ne kadar üzüliyorum! Ne kadar çirkin şeyler bunlar, hem ne kadar murdar, ne kadar acı şeyler!

Çocuğu, onun ağladığını görüp, o da korku ile, göz yaşları içinde, koşarak kucağına atılınca, Norine onu kolları arasında kuvvetle sıktı.

— Zavallı yavrum! Zavallı yavrum! Bari bu yüzden sana zarar gelmese, bu suçun vebalini sen çekmesen!... Çok şiddetli bir ceza olur bu; insan, sonradan üzüntülere uğramamak için, iyisi mi, dürüst hareket etmeli ves-selâm!..

O günün akşamı, bir parça sakinleşen iki kızkardeş, Mathieu'ye mektup yazmaları gerektiğine karar verdiler. Norine, Mathieu'nün, birkaç sene evvel, ziyaretine geldiğini, Alexandre'ın, kendisini arayıp aramadığını sordugunu hatırladı. Meseleyi yalnız o biliyor, nereden malûmat alınacağından haberli bulunuyordu.

Mathieu, onlardan aldığı mektupla işi öğrenir öğrenmez, Fédération sokağına seğirtti; Beauchêne'in her gün biraz daha karışan fabrikadaki durumu üzerinde, böyle bir maceranın sebebolarabileceği tepkiden dolayı endişeye düşmüştü. Norine'i uzun uzadıya sorguya çek-

tikten sonra, Alexandre'in, anasının adresini Couteau kadından tedarik ettiğini tahmin ettiyse de, olayların mantıki silsilesini, hâlâ pek iyi kavrayamıyordu; çünkü, boşluklar, eksiklikler pek çoktu. Nihayet, tam bir ay ihtiyatlı araştırmalardan, madam Menoux ile, Céleste'le, hattâ bizzat Couteau kadınla konuşmalardan sonra, olup bitenleri az çok tesbite muvaffak oldu. Oğlanı ikazeden şey, herhalde, kılavuz kadına verdiği Rougemont'daki tahkikat işi olmuştu; kadın, arabacı ustası Montoir'ın yanında çalışan çocuğa dair malûmat toplamak için Saint-Pierre köyüne gittiği zaman, etrafa ipucu vermişti. Fazla gevezelik etmişti, hele öteki arabacı çırağına, o Richard olacak oğlana lüzumundan fazla şeyler söylemişti; öteki gibi İçtimai Yardım İdaresinin çocuklarından olan o da, kötü yaradılışlı idi ki, yedi ay sonra, Alexandre gibi, o da patronunu soyup sıvışmıştı. Köyde, seneler geçer, böyle çocukların izleri kaybedilirdi. Fakat, sonradan, bu iki hayta, herhalde Paris kaldırımında tekrar buluşmuşlardı; derken, kızıl saçlı büyük oğlan, küçük esmere, bütün hâdiseyi anlatmış, ailesinin, kendisini nasıl arattığını, hattâ belki de annesinin kim olduğunu söylemiş, bütün bunlara, bir sürü dedikodu, olmadık uydurmalar katmıştı. Yalnız, bu kâfi değildi; Mathieu, çocuğun adresi nasıl tedarik ettiğini anlıyabilmek için, Céleste'den birçok şeyler öğrenen Couteau kadının, bu adresi ona vermiş oldu-

ğu faraziyesini kabul etti; çünkü, çene kemikleri iri, bodur bir adamın, iki defa gelip kılavuz kadınla konuştuğunu, Broquette müessesinde öğrenmişti. Gerçi, birtakım hâdiseleri izah edemiyordu, macera, herhalde, çamurunu karıştırmak akıl kârı olmıyan Paris batakhanelerinin o facialı karanlığında cereyan ediyordu; nihayet, meseleyi topyekûn ele almakla iktifa etti; büyük şehrin sokaklarına kapılıp koyuverilmiş, tesadüflerle geçinen, tembel ve ah-lâksız, oradan oraya sürten bu iki haydudun, daha şimdiden dolmuş olan dosyası karşısında, kendisi de ürktü. Teselli bulduğu bir tek şey vardı, o da, çocuğun anası Norine'in malûm olmasına mukabil, babası Beauchêne'in ismiyle mevkîini herhalde hiç kimsenin bilmemesi idi.

Mathieu, Norine'i tekrar gördüğü zaman, vermek zorunda kaldığı bazı tafsilâtla onu korkuttu. Norine:

—Aman, rica ederim, yalvarırım size, bir daha buraya gelmesin, diyorul! Bir çare bulun, gelmesine mâni olun... Onu görünce çok fena olurum.

Mathieu'nün elinden, tabii, bir şey gelmezdi. Uzun uzadıya düşündükten sonra, bütün gayreti, Alexandre'ın, Beauchêne'i bulmasına mâni olmağa inhisar edebilecekti. Oğlandan öğrendiği şey, öyle vazıhtı, öyle aşağılık ve acınacak şeydi ki, Mathieu, böyle bir şantajın feci rezaletinden, Constance'ı bile korumak

istiyordu. İhanete uğrıyan aşkının fesada inki-lâbı yüzünden, şiddetle özlediği, aradığı bu çocuğun alçaklığı karşısında, kadının benzi attığını tahayyül ediyor, onun hesabına utanıyor, bu sırrı, bir mezar sessizliğine gömmenin zaruri ve merhamet icabı olduğuna hükmediyordu. Fakat bu iş uzun bir mücadeleye ihtiyaç gösterdi, çünkü sefil oğlanı sokak ortasında bırakmağa da Mathieu'nün gönlü razı olmuyordu. Acaba onu kurtarmağa hâlâ imkân var mıydı? Bunu hiç sanmıyordu. Sonra, çalıştırma yoluyla bir namuskârlık kürünü, hasta şifa buluncıya kadar devam ettirmeğe kim razı olur, bu işi kim yapabilirdi? Denize, fırtınaya bir mahlûk daha atılacaktı, her türlü mâkul selâmet çaresinden şüpheli olmakla beraber, onu mahkûm edeceği için yüreğinden kan gidiyordu. Norine'e:

— Bana kalırsa, dedi, şimdilik babasının adını kendisinden gizleyin. İleride düşünüyoruz. Bugün bu isim söylenirse, herkes için üzüntülü olmasından korkarım.

Norine, şiddetle tasvip etti:

— Yooo! Merak etmeyin. Zaten, babasının ölmüş olduğunu söyledim. Sonra, bütün gaile benim sırtıma yıkılır; halbuki, yavrumla beraber, köşemde beni rahat bırakmalarını öyle istiyordum ki!

Mathieu, yüzü kederli, hâlâ düşünüyor, çocuğu kendi haline terketmeğe bir türlü razı olamıyordu.

— Eğer çalışmak istese, ona nasıl olsa bir iş bulurum. İleride, kendi çocuklarımı zehirlemesinden korkum kalmazsa, çiftliğe bile alırım... Araştıracacağım bakalım, bir arabacı ustası tanıyorum, onu herhalde yanına alacaktır; vereceği cevabı size yazarım, tekrar sizi görmeğe geldiği zaman, nereye başvurması lâzım geldiğini kendisine söylersiniz.

Norine, yeisle haykırdı:

— Tekrar gelirse, ne demek? Gelecek mi diyorsunuz? Eyvahlar olsun! Eyvahlar olsun! Artık bundan sonra bana rahat, huzur yok!

Alexandre, gerçekten de tekrar geldi. Fakat Norine, arabacı ustasının adresini verince, omuz silkti, bıyık altından güldü. Paris'teki arabacı ustalarını o tanırdı, istismarcı adamlardı, elin fakir fukarasını kendi hesaplarına çalıştıran tembel heriflerdi. Hem, daha çıraklığını bitirmemişti, ancak ayak hizmetleri görebilirdi, büyük bir mağazada bir iş olursa razı idi. Mathieu, onun istediği bu işi de buldu ama, oğlan, orada on bir günden fazla kalmadı, günün birinde, sahibine götürsün diye emanet edilen paketlerle beraber ortadan kayboldu. Ondan sonra, sırasıyle ekmekçi çıraklığı etti, duvarcıların yanında çalıştı, hallerde çıkıştı, hiçbir tarafta tutunamadı, himisini bezdirdi, ayrılıp gittiği yerlerde çeşit çeşit ahlâksızlıkların hesabını tasfiye zorunda bıraktı.

Kendişini kurtarmak fikrinden vazgeçmeğe mecbur oldular. Yalnız, sırtında paçavralarla, aç biilâç ortaya her çıkışında, arkasına bir ceketle, yiyecek ekmek satın alması için para vermekle iktifa zorunda kaldılar.

Artık, Norine, hep bu feci endişe içinde yaşıyordu. Alexandre, haftalarca müddet, ölmüş gibi, ortada gözüküyordu. Norine, yine de, sahanlıkta çıt olsa, ürperiyordu. Alexandre hep kapının önündeymiş gibi geliyor, sonra, birden bire kapıyı çaldığı zaman da, onun yumruklayışını tanıyor, kendisini dövmeğe geliyormuş gibi tir tir titremeğe başlıyordu. Mathieu, Alexandre'ın, zavallı kadına nasıl büyük bir dehşet verdiğini sezmişti; oğlan bu hali süiistimal ediyor, çekmelerinde sakladığı ne varsa böylelikle elinden çekip alıyordu. Norine, Mathieu'nün gizlice kendisine emanet ettiği sadaka olan beş frangı verdiği zaman, Alexandre buna kanaat etmiyor, çekmeleri kendisi karıştımağa kalkışıyordu. Bazan, şaşkın bir halde çıka geliyor, eğer on frank bulamazsa, o akşam hapse gireceğini söylüyor, odada ne var ne yok kırar dökerim, diyor, küçük konsol saatini götürüp satmağa kalkıyordu.

Cécile, incecik, çok çelimsiz olduğu halde, gayet gözü pek, araya girmeğe, onu kapı dışarı etmeğe mecbur oluyordu. Alexandre, çıkıp gidiyor, fakat birkaç gün sonra yine geliyor, yeni yeni istekler ileri sürüyor, iste-

diği on frangı vermezlerse, macerasını merdivende, avazı çıktığı kadar haykırarak anlatacağı tehdidini savuruyordu. Bir gün, annesi bir meteliği olmadığı için ağlayınca, Alexandre, biriktirdiğin paraları şiltenin arasına saklıyorsun diyerek şilteyi sökmeye kalktı. İki kızkardeşin mütevazı yuvası bir cehennem haline geliyordu.

Fakat asıl felâket, Alexandre'in, Fédération sokağında, Moineaud'ların en son doğan çocukları; Norine'in en küçük erkek kardeşi Alfred'le tanışması oldu. Alfred, o tarihte yirmi yaşındaydı, daha ilk tanışmalarında, takılarak, damdan düşme yeğenim dediği Alexandre'dan iki yaş büyüktü. Serserinin bundan beteri bulunamazdı, tüysüz, kirpiksiz yüziyle, kırpışık gözleriyle, iğri ağziyle, bu soluk benizli haydut, Paris'in fışkısı içinde sere serpe büyümüş, tam mânasiyle çirkefin mahsuliydi. Daha yedi yaşındayken kızkardeşlerini soyuyor, cumartesi günleri, Cécile'in çelimsiz ellerinden haftalığını koparmak için, ona dayak atıyordu. İşten güçten yorgun argın olan Moineaud ana, ona hiç göz kulak olamıyordu, onu okula göndermeğe, sonra da çıraklık ettiği yerde tutundurmağa asla muvaffak olamamıştı; Alfred, anasını öyle çileden çıkartıyordu ki, kadın, başını dinlendirmek için, sonunda onu sokağa kendisi savıyordu. Büyük kardeşleri ona tekmeler savuruyorlardı, baba, sabahtan akşama kada işiteydi, mânevi bakımdan başı

boş bırakılan çocuk, dışarıda, erken olgunlaşıp dalından düşen elmalar gibi hep bir arada çürüyen kendi yaşındaki küçük oğlan ve kız çocuklar sürüsü arasında, ahlâksızlık, cürüm için yetişiyordu. Fesat içinde büyümüştü, fakir ailenin feda edilen aşırı eseriydi, lağırma dökülen fazlalıktı, başkalarını çürüten çürük yemişti.

Alexandre gibi, o da artık tesadüfler sayesinde geçiniyordu, Moineaud ana, sefalet içinde çetin ev işleri altında haddinden fazla çocuk doğurmaktan tükenip hastanede öldüğü tarihten beri, nerede yattığını dahi bilen yoktu. Moineaud ana, henüz altmış yaşında olduğu halde, yüz yaşındaymış gibi, harap, iki kat yürüyordu. Ondan iki yaş büyük, onun gibi beli bükülen, bacakları kötürümlükten eğrilen, elli senelik insafsız emeğin hazin enkazı Moineaud baba da, fabrikadan ayrılmak zorunda kalmıştı; ev boşalmış, üç buçuk sefil pılı pırtı dört tarafa dağılmıştı. Moineaud baba, bereket versin, Denis'nin merhametli teşebbüsüne borçlu olduğu bir küçük emekli maaşı alıyordu. Fakat, uzun seneler çalışmış ihtiyar bir dolap beygiri gibi sersemlemiş, artık çocuklaşıyordu; aldığı beş on parayı içkiye veriyor, yalnız kalamıyordu; ayakları tutmuyordu, elleri öyle titriyordu ki, piposunu yakamıyordu; bu yüzden, iki kızının, Norine'le Cécile'in evine sığınmıştı, aile arasında, onu yanlarına kabul edecek kadar iyi kalbli-

liği yalnız onlar göstermişlerdi. Beşinci katta, kendi odalarının üstünde, bir aralık kiralamışlar, ona bakıyorlar, az buçuk emekli maaşını, kendilerinden de bir hayli para ekliyerek, yiyeceğine içeceğine, üstüne başına sarf ediyorlardı. Neşeli ve gayretli bir eda ile söyledikleri gibi, artık, birisi minimini, öteki pinpon iki çocukları vardı, sabahtan akşama kadar mukavva kutu yapıştırarak beş frank para kazanan iki kadın için, bu ağır bir yükü. Moineaud babanın, bula bula, Norine'in evinde, vaktiyle koğduğu, yolsuzluğundan dolayı lânet ettiği bu kızın, namusunu berbadeden bu şıfıntının, bu kaltağın evinde bir yer bulabilmesi de kaderin müstehzi bir cilvesiydi; şimdi, piposunu yakarken, burnunun ucunu tutuşturur korkusuyla kendisine yardım ettiği zaman, ihtiyar, kızının ellerini öpüyordu.

Fakat, Moineaud'ların sarsak, eski yuvası harabolmuş, tek mil aile uçup gitmiş, dağılmış, sukutun bazicesi olmuştu. Yalnız Irma, bir memurla güzel güzel evlenmesi sayesinde mesut yaşıyor, kibar hanımefendilik taşıyor, öyle kibir ve azamet satıyordu ki, artık ne erkek kardeşleriyle, ne kızkardeşleriyle görüşüyordu. Victor, fabrikada, babasının hayatını kendi sürmeğe başlıyor, babasının çevirdiği dolabı, aynı körü körüne ve inatçı gayretle kendisi döndürüyordu. Evlenmişti, daha otuz altı yaşına girmeden üçü oğlan üçü kız altı çocuk babası bile olmuştu, karısına, annesi

Moineaud kadının hayatını yaşıyor, ekmeksiz geçen günlerden sonra düşüncesizce cileleşmelerle dolu geceler, çetin ev işlerinin yorgunluğunu arttıran mütemadi loğusalıklar yüklüyordu; ikisi de, analariyle babaları gibi zebun hale geleceklerdi, çocukları, nöbetleri gelince, lânetleme aç biilâçlar neslini, farkına varmadan, fıkır fıkır dünyaya çıkartacaklardı. Önüne durulmaz mukadderat, Euphrasie'nin evinde daha facialı idi. Zavallı ameliyat olmuş kadın, ölmek bahtiyarlığına bile erememişti. Kadınlık tarafını kaybedeli beri, iğne ipliğe dönmüş, azar azar yatalak olmuş, parmağını kımıldatacak mecali kalmamıştı; yine de canlı idi, konuşanları dinliyor, bakıyor, anlıyordu. İçinde yattığı üstü açık mezardan, aylarca müddet, yuvasından arta kalan şeyin bozgununa şahidolmuştu. Artık, kocasının hakaretler savurduğu, metres haline gelen madam Josep'in işkence ettiği, sabahtan akşama kadar susuz bıraktığı, altındaki saman yığını bile değiştirilmeyen hasta bir hayvana verilir gibi kuru ekmek parçaları attığı hissiz bir vücut olmuştu. Düşkünlüğünün verdiği korku ve aciz yüzünden, kendi payına, bunlara yine boyun eğiyordu. Asıl fenası, üç çocuğun, ikizlerle oğlanın, baştan atılmış, çirkefe sürüklenmekte, sokağa düşmekte olmaları idi. Kocası Bénard, yuvasının uğradığı felâket karşısında, beyni dönmüş, kolu kanadı kırık, madam Josep'le birlikte içmeğe başlamıştı. Sonra dö-

vüştüler, ellerine geçeni kırıp döktüler, çocukları evden kovdular; onlar da, artık, çamurlara bulanmış bir halde paçavralar içinde, cepleri hırsızlama şeylerle dolu dönüp geliyorlardı. Bénard, iki defa ortadan kayboldu, bir hafta gözükmedi. Üçüncü defasında hiç gelmedil Kira taksitini ödeme zamanı gelince, bu sefer de madam Josep, başka bir erkekle beraber çıkıp gitti. Bu iş böylece sona erdi. Euphrasie, Salpêtrière hastanesine girmek zorunda kaldı, evsiz kalan çocuklar da, sokağa atılmışlardı. Oğlan, bir batağa sürüklenmiş, gömülüp kalmış gibi, bir daha meydana çıkmadı. İkizlerden birini sokaktan alıp barındırdılar, çocuk, ertesi kış hastanede, öldü. Öteki, Toinette, çelimsiz haline rağmen müthiş bir şey olan, sarışın, dişleri ve gözleri kurda benziyen sıska kız, köprü altlarında, taş ocaklarında yatıp kalkıyor, batakhanelerde yaşıyordu, on yaşındayken fuhşa alışmış, on altı yaşındayken, çapulculukta ve hırsızlıkta ihtiyarlamıştı. Onun macerası, Alfred'inkinden de beterdi, kız mânevi bakımdan baştan atılmış, sokak hayatıyla zehirlenmişti, onu cinayet gözlüyordu. Dayı ile yeğen buluşmuşlar, bir arada yaşıyorlardı, neredede yattıklarını pek de bilen yoktu, belki de, alçı fırınlarının bulunduğu Moulineaux taraflarındaydılar.

Derken, bir gün, Norine'e uğrıyan Alexandre, orada Alfred'e rasgeldi; Alfred, Moineaud babadan on metelik para koparmak için arasıra oraya gelirdi. İki genç hayta, ev-

den beraber çıktılar. Konuştular, tekrar buluştular. Bunun neticesinde, koskoca bir ortaklık vücut buldu. Alexandre, Richard'la birlikte yaşıyordu; Alfred, onlara Toinette'i getirdi. Dört kişi oldular, derken, sıska Toinette, dev gibi bir oğlan olan Richard'a tutuldu, Alfred'de, kızı, arkadaşça, ona bıraktı. O günden itibaren, Toinette, beş frank para getirmediği takdirde, her akşam, yeni efendisinden tokat yedi. Fakat, bir fiske vursalar, bir dişi kedi gibi, vuranın suratını tırmalıyacak olan Toinette'in, bu iş hoşuna gidiyordu. Ondan sonra, ortaklaşa macera sürüp gitti. Önce dilenciliğe başladılar, yaşı henüz küçük olan kızı, beriki üç serseri avuç açmağa sevk ediyorlar, kendileri gözcülük ediyorlar, akşamları, loş sokak köşelerinde, geç kalmış burjuvaları sadaka vermeğe zorluyorlardı; sonra, orospuluk başladı, yaşı büyüyen kız, rasgeldiği erkekleri tahta perdelerin gerisine çekiyor, para vermiyen olursa, arkadaşlarına teslim ediyordu; arkasından, hırsızlığa koyuldular, önce ufak tefek hırsızlıklar yaptılar, sergilerde sürünüp duran ne varsa, yağma ettiler, sonra, daha önemli vurgunlara kalkıştılar, sahici harb plânları gibi, önceden tasarlanmış, incelenmiş seferlere çıktılar. Çete efradı, kâh şüpheli evlerde, boş arsalarda, rasgelen her yerde yatıyordu. Yazın, banliyödeki korularda, sonu gelmez serserilikler ediyorlar, Paris'i yağmacı ellerine teslim eden gece karanlığını bekliyor-

lardı. Hallerde, bulvarların kalabalığında, şüpheli meyhanelerde, ısız caddelerde, talihin kokusunu, aşırılabilecek tembel kısmetinin kokusunu, başkalarının elinden bir şey kapabilmek ahlâksızlığının tadını sezdikleri her yerde buluşuyorlardı. Medeniyetin göbeğine saliverilmiş, kanun dışı yaşıyan bir yabaniler sürüsüydü, dedelerden kalma ormanda, cirit atan bir sürü yabani hayvan yavrusuydu, doğar doğmaz baştan savulmuş, atlardan miras yağmacılık ve yırtıcılık insiyakına mağlûp, vahşet haline dönmüş iptidai insanlardı. Muzır atlar gibi sık sürüyorlar, her gün biraz daha cüret buluyorlar, çalışan budalalardan, gitgide daha fazla baş istiyorlar, cinayete doğru ilerliyen hırsızlıklarını arttırıyor.

Bir şehvet anında, beşer tohumu tesadüfen fırlamış, çocuk akla getirilmeden çıkmış, rasgele doğmuş. sonra, gözkulak olmadan, himaye görmeden, sokağa fırlatılmıştı. Orada çürüyor, müthiş bir içtimai inhilâl mayası haline geliyordu. Fazla kedi yavruları lâğıma atılır gibi, sokağa atılan bütün bu küçükler, bütün bu terkedilmiş çocuklar; dilenen, fuhşa atılan, hırsızlığa alışan bütün kaldırım serse-rileri, içinde cürmün filizlendiği gübre haline geliyordu. Sefil çocuklar, Paris batakhanelerinin facialı karanlığında, böylece, korkunç bir ufunet mihrakı oluyordu. Bu kadar düşüncesizce sokağa atılan bu tohum, bir hay-

lutluk mahsulü veriyor, bu korkunç fesat mahsulü bütün cemiyeti sarsıyordu.

Norine, çetenin marifetlerini, kendisini hayrete düşürmekten zevk alan Alexandre'la Alfred'in farfaralıkları ile sezince, öyle bir korkuya kapıldı ki, kapısına bir emniyet kilidi taktırdı. Ortalık kararır kararmaz, isim verilmedikçe kapı açmıyordu. İki seneye yakın bir zamandır, bu işkence devam ediyor, Alexandre'in her an gelmesi ihtimaliyle, hep ürpertiler içinde bekliyordu. Alexandre yirmi yaşındaydı, âmirce konuşuyor, eli boş dönmek zorunda kaldığı zaman onu müthiş intikamlar almakla tehdidediyordu. Bir gün, elbise dolabına saldırdı, bir çıkın çamaşır, mendil, peşkir, çarşaf aldı, satmağa götürdü, Cécile mâni olamadı. İki kızkardeş, şaşkın bir halde kaldılar, göz yaşları içinde, birer sandalyeye yığıldılar, peşisıra inip merdivende onu yakalamağa cesaret edemediler.

Kış, çok şiddetli oldu. Eski dostları madam Angelin kendilerine muntazaman yardım etmeseydi, bu şekilde haraca bağlanan zavallı iki işçi kızkardeş, herşeye rağmen iyi baktıkları sevgili yavrucakla birlikte, soğuktan, açlıktan öleceklerdi. Madam Angelin, hâlâ, İçtimai Yardım İdaresi mümessili idi, sêfaletin kemirdiği o müthiş Grenelle mahallesinde, piç doğuran anaların çocuklarına hâlâ bakıyordu. Fakat, çoktan beri, idare namına Norine'e hiçbir hizmette bulunamaz olmuştu. Her

ay, ona yirmi frank para getiriyordu, ama, bu da, hayırsever insanların, sadakatlarını onun eliyle dağıtmalarından ileri geliyordu; madam Angelin'in, vazifesi icabı içinde yaşadığı korkunç cehennemde, faydalı olarak kime para dağıtacağını bildiklerinden ona oldukça yüklü paralar emanet ediyorlardı. Kadıncağız en büyük zevkini, meys, çocuksuz hayatının büyük tesellisini, elleri güzel şeylerle dolu olarak geldiğini görür görmez sevinçlerinden ona gülen fakir anaların çocuklarına böylece sadaka vermekte buluyordu.

Bir gün, yağmurlu ve rüzgârlı berbat bir havada, madam Angelin, Norine'in evinde biraz fazlaca oturup kalmıştı. Saat henüz iki idi, mahalleyi dolaşmağa yeni çıkmıştı, dağıtacağı altın, gümüş paralarla dolu çantası kucağında duruyordu. Moineaud baba da orada idi, onun karşısında, bir iskemleye kurulmuş oturuyor, piposunu içiyordu; madam Angelin onunla meşgul oluyor, kendisine bir aylık bağlatarak yardımda bulunmağı pek istediğini söylüyordu.

— Fakat, dedi, bilseniz, yoksullar bu kışta kıyamette ne kadar sıkıntı çekiyorlar! Başedemez hale geldik, hepsine yardım edemiyoruz. Sizler, yine bahtiyarlar arasındasınız. Isınacak bir parça kömürü olmıyan, yiyecek bir lokma patates bulamıyan, köpekler gibi taş üstünde yatan nelerini sörüyorum. Ya miniminiler, Allahım, bit içinde yüzen o yığın

yığın çocuklar, ne başta var ne ayakta var, veremden ölmezlerse, gidecekleri yer hapishaneyle darağacı!

Ürperdi, fakir anaların, fuhşun, açlığın bu cehennemi içinde mütemadiyen dolaştıkça sürtündüğü sefaletlerin, ayıpların, cürümlerin müthiş hayalinden kurtulmak için gözlerini kapadı. Böyle dolaştığı günler, evine, yüzü sapsarı, dili tutulmuş bir halde dönüyor, beşer faciasının dibine kadar ulaştığı için, her gördüğünü söylemeğe dili varmıyordu. Bazan, lânetleme beldenin nasıl intikamcı bir felâketle batacağını düşünüyor, titriyor, göğze bakıyordu. Yine:

— Ah! diye mırıldandı, öyle ıstırap çekiyorlar ki, Allah taksiratlarını affetsin!

Moineaud, anlamamış gibi görünüyor, sersem sersem dinliyordu. Piposunu, ağzından zahmetle çıkardı; elli sene mengenede ve örste demirle uğraştığı halde, bu hareketi yapmak için büyük bir gayret sarfına mecbur oluyordu. Boğuk bir sesle:

— Dürüstlükten başka yol yoktur, diye kekeledi. İnsan çalışınca mükâfatını görür.

Fakat, piposunu tekrar ağzına yerleştirmek isteyince, beceremedi. Demir aletler kullana kullana parmakları kaynaşan eli fazla titriyordu. Norine ayağa kalkıp ona yardım etmek zoru da kaldı.

İşine fâsıla vermiyen, kutu mukavvaları kesmekle meşgul Cécile:

— Şu zavallı babacığım! dedi. Biz yanımıza almasaydık, hali nice olacaktı? İpek şapkalar, ipek fistanlar giyen İrma mı evine kabul edecekti!

Norine'in küçük oğlu, madam Angelin geldiğinden beri, karşısına dikilmiş duruyordu; cici madam geldiği günler, akşam yemeğinde yemiş bulunduğunu biliyordu. Güneş rengi kabarık saçlarının çerçevelediği sarışın, güzel yüzünde parlak gözleriyle, güümsüyordu. Madam Angelin, çantasını açmasını, çocuğun nasıl sevinçli bakışlarla beklediğini görünce, rikkate geldi.

— Gel beni öp, küçük dostum, dedi.

Bir parça sevinç götürdüğü fakir evlerde, çocukların bu öpücüğünden daha tatlı mükâfâtı yoktu. Çocuk, sevinçle boynuna atılınca, gözleri yaşla doldu, anaya hitabederek:

— Yok, yok, dedi; halinizden şikâyet etmeyin, sizden daha zavallılar var... Bir kadın tanıyorum ki, şu yavrucak kendinin olsun, tamamiyle kendinin olsun diye, sizin sefatetinize de, sabahtan akşama kadar şu kutuları yapıştırmağa da, içini güneş ışığıyla doldurmağa yettiği bu biricik fakir odada mahpus hayatı yaşamağa da gerçekten razıdır... Ah! Yarabbil Siz isteseniz verlerimizi değiştirebilsek!

Hıçkırarak hıçkırarak ağlamak korkusuyla, bir lâhza sustu. Önce, ilerde olur diye geciktirilen, sonra çok özlediği halde olmıyan çocuk,

onun, bir daha kapanmamak üzere açılmış yarasıydı. Şimdi, karı koca, Lille sokağında, avluya bakan daracık üç odada oturuyorlar, acı bir yalnızlık içinde ihtiyarlıyorlar, servetlerinden kurtarabildikleri miktara eklenen müssessilik maaşı sayesinde, böyle münzevi yaşıyorlardı. Çok mağrur bir adam olan eski yelpaze ressamı, şimdi tamamiyle kör olmuştu cansız bir cisim halindeydi, öyle zavallı birşeydi ki, karısı, sabahleyin bir koltuğa oturuyor, suçlu anaların, mazlum çocukların müthiş sefaletleri arasında durmadan dolaşp akşam eve döndüğü zaman onu yine orada buluyordu. Angelin, karısı olmazsa ne yemek yiyebiliyor, ne yatağa yatabiliyordu, ondan başka kimsesi yoktu, ikisini de ağlatan yeisli bir istihza ile dediği gibi, onun çocuğu idi. Çocuk mu? İyi ya işte, nihayet bir çocuğu olmuştu, o idi çocuğu! Daha ellisine gelmeden seksen yaşında gözüken, yalnız geçirmek zorunda bulunduğu uzun saatler zarfında, bitmez tükenmez zifiri gecesinin karanlığında güneş sayıklıyan ihtiyar bir felâket çocuğu idi. Madam Angelin, bu fakir işçi kadının yalnız çocuğuna değil, piposunu içen bu ihtiyara, çalışmaktan sakat olmuş babasına da gıpta ediyordu, bu adam hiç değilse görüyor, hayatın tadını henüz alıyordu.

Norine, madam Angelin'i, heyecanlanmış, yüreği kabarmış görünce endişelendi, müteessir oldu.

— Madamı rahatsız etme, dedi. Git, oyna.

Meseleyi, Mathieu'den dinlemiş, bir parça biliyordu. Velinimetine karşı minnet besliyor, sevgi ile karışık bir saygı duvuyor, onun böyle, hep siyahlar içinde, henüz kırk altı yaşında olduğu halde göz yaşlariyle harap, güzelliğinden arta kalan uzun boyu ile, kibar haliyle geldiğini gördükçe çekingen, hürmetkâr bir tavır takınıyordu. Madam Angelin, onun nazarında, korkunç ve haksız acılar içinde tahtından düşmüş bir kraliçe gibiydi.

— Git oyna, cicim. Madamı yoruyorsun. Madam Angelin, teessürünü yendi:

— Yoruyor mu? Ne münasebet diye haykırdı. Blâkis, hoşuma gidiyor... Öp beni, bir daha öp, güzel yavrum.

Sonra, silkindi, kendine geldi.

— İyi ama ben geç kalıyorum, akşam olmadan daha kaç yeri dolaşacağım!... Size şunu verebileceğim.

Küçük çantasından, nihayet bir altın çıkardığı sırada, kapı yumruklandı. Norine, müthiş surette sarardı. Alexandre'ın yumruğunu tanımıştı. Şimdi ne yapacaktı? Açmazsa, haydut oğlan kapıyı vurmağa devam edecek, rezalet çıkartacaktı. Açmak zorunda kaldı, fakat korktuğu facialı vaziyet hâsıl olmadı. Alexandre, orada bu madamı görünce şaşırmış, ağzını bile açma-

mış, kapıdan içeri süzölmüş, duvara dayanıp durmuştu. Müfettiş mağam, başını kaldırıp bakmış, bu şekilde içeri alınan bu çocuğun herhangi bir ahabap, bir akraba olduğunu anlıyarak, yine öteye dönmüştu. Saklamağa lüzum görmeden devam etti:

— Alın, yirmi frank, daha fazla veremiyorum... Yalnız, söz veriyorum, gelecek ay bu paranın bir mislini vermeğe gayret edeceğim. Gelecek ay taksit ayı, her yere başvurdum, imkân nispetinde fazla verecekler... Ah, ahl Acaba yetecek kadar para toplıyabilecek miyim öyle çok mııacaat karşısında yım ki!

Küçük çantası, dizlerinin üzerinde açık kalmıştı; Alexandre, pırıldıyan gözleriyle, çantanın içini araştırıyor, oradaki fakirler hazinesini, altın paraları, gümüş paraları, hattâ deri çantayı şişiren metelikleri bile şavulluyordu. Hep susarak, onun, çantayı kapamasını, zincirini koluna geçirmesini, sonra sandalyesinden kalkmasını seyretti.

Madam Angelin :

— Eh, allaha ısmarladık, dedi, gelecek aya görüşürüz, olmaz mı? Ayın beşinde mutlaka gelirim. Herhalde, dolaşmağa sizden başlıyacağım. Ama, belki de, geç vakit gelirim, çünkü tesadüf, o gün zavallı kocamın yıldönümü... Haydi bakalım, Allah kuvvet versin, iyi çalışın.

Onu kapıya kadar selâmetlemek için, Norine'le Cécile de kalkmışlardı. Orada da sonu gelmez teşekkürler ettiler, çocuk, madamı, ufacık kalbinin bütün sevgisiyle iki yanağından tekrar öptü Alexandre gözükmünce dehşet içinde kalan iki kızkardeş, derin bir nefes aldılar. Hattâ macera oldukça iyi bir şekilde sona erdi; çünkü Alexandre uysal davrandı, Cécile para bozdurup gelince, getirdiği beş franklık dört sikkeden biriyle iktifa etti. Her zamanki gibi onları üzmele vakit geçirmede, parayı alınca, bir av havası tutturarak ısıklık çala çala hemen çıkıp gitti.

Ertesi ayın beşine raslıyan bir cumartesi günü, kasvetli kışın en yağmurlu, en karanlık günlerinden biri oldu. Saat daha üç olur olmaz ortalık çabucak karardı, âdeta tamamen gece oldu. Fédération sokağının bu ıssız köşesinde geniş bir arsa, bir yapı arsası vardı ki, senelerden beri, rutubetten zamanla çürümüş bir tahtaperde ile kapalıydı. Bu tahtaperdenin bazı kısımları kopmuş bir ucunda bir gedik açılmıştı. O gün, mütemadiyen yağmur yağmasına rağmen, orada, öğleden ta akşama kadar zayıf bir kız ayakta bekledi, durdu; herhalde soğuktan korunmak için olacak, yüzünü gözlerine kadar örten, delik deşik bir eski atkıya bürünmüştü. Merhametli bir yolcudan sadaka koparmak, naz etmiyecek bir serseriye ayartmak nevinden bir tesadüf beklese gerekti; sabırsızlanıyor, ikide bir,

pusuda bekliyen bir hayvan gibi, sürtündüğü tahtaperdeden ayrılıyor, sansar suratına benzien uzun yüzünü ileri uzatıyor, Champ de Mars tarafını gözlüyordu.

Saatler geçti, üçü çaldı, kurşuni gökü öyle kara bulutlar kapladı ki, kızın kendisi de, karanlıklara atılmış bir enkaz parçası gibi, âdeta gömüldü. Arasına başını kaldırıyor, pırıl pırıl yanan gözleriyle, kararan gökyüzüne bakıyor, pusu kurmağa elverişli bu ıssız köşeyi bu kadar karanlıklara gömdüğü için ona âdeta teşekkür ediyordu. Tam o sırada, tekrar selli bir yağmur boşandığı anda idi ki, siyahlar giymiş, açık tuttuğu şemsiyesinin altında kapkara bir kadın gözüktü. Hızlı yürüyor, araba parası vermemek için yaya yürüyen işi acele bir kimse gibi, su birikintileri üzerinden aşarak gidiyordu.

Toinette, onu uzaktan görünce, belli bir takım alâmetlerden tanımış olsa gerekti. Bu, madam Angelin'di, Lille sokağından geliyor, telâşlı yürüyor, çantasının zincirini bileğine geçirmiş, fakirlerinin yanına koşuyordu. Kız, bu çelik zincirin pırıltısını görünce, artık şüphesi kalmadı; hafif bir ıslık çaldı, derhal, boş arsanın karanlık bir köşesinden feryatlar, inilti-tiler yükseldi; kız, kendisi de, acıklı istimdat avazeleri fırlatarak inlemeğe başlamıştı.

Madam Angelin, şaşırmış, heyecanlanmış, durmuştu.

— Nen var, kızım ?

— Aman, madam, kardeşim şuraya düştü, bacağı kırıldı.

— Nasıl düştü? Nereden düştü?

— Ya, düştü. madam, şurada bir sundurma var, odamız olmadığı için orada yatıyoruz. Tepemizden akan yağmuru durdurmak için eski bir merdivene çıktı, düştü, bacağı kırıldı.

Bunu söyledikten sonra hıçkırarak ağlamağa, halimiz nice olacak diye sızlanmağa başladı; on dakikadır orada boşu boşuna beklediğini, bu yağmurda bu berbat soğukta yardımlarına hiç gelen olmadığını söylüyordu. Bu müddet zarfında, boş arsanın içindeki acıklı feryatlar, can acısıyla inlemeler artmıştı.

Madam Angelin, yüreği burkulmakla beraber, kuşkulandı, bir tereddüt geçirdi.

— Koşup bir doktor çağırmak lâzım, yavrum, dedi. Ben bir şey yapamam.

— Oh, madamcığım, yaparsınız, ne olur, gelin... Doktor nerede bulunur, ben bismem ki... Gelin onu yerden kaldıralım, ben tek başıma bu işi yapamam, hiç değilse sundurmanın altına götürürüz de, yağmur altında kalmaz.

Bu sefer, kızın sesindeki ahenk ona o kadar gerçek gözüktü ki, razı oldu. Sefalet gübresi üzerinde cinayetin filiz verdiği izbelerde dolaşa dolaşa, cesur olmuştu. Yırtık pırtık atkısı boynunda, başı açık, kedi gibi ince ve kıvrak, önü sıra seğirten kızın peşinden kop-

muş tahtaların arasındaki delikten içeri süzül-
mek icabedince şemsiyesini kapamak zorunda
kaldı.

— Elinizi bana verin, madam... Dikkat edin,
su birikintileri vardır... Ta şurada, nihayetle.
İşitiyor musunuz, nasıl canı yanıyor, zavallı
kardeşimin?... Tamam, geldik.

O zaman, yıldırım gibi hızlı ve vahşice
birşey oldu. Karanlıkta sinmiş, bekliyen
Alexandre, Richard ve Alfred, o üç haydut,
fırladılar, madam Angelin'in üstüne öyle aç
kurt gibi saldırdılar ki, kadın yuvarlandı. Lâ-
kin Alfred, kahbeliği yüzünden, onu öbür iki-
sine bıraktı, gözcülük etmek için. Toinette'le
birlikte, tahtaperdenin delik yerine koştu.
Mendilini tıkaç yapıp hazır tutan Alexandre,
feryatlarını boğmak için, onu kadının ağzına
tıkamıştı. Niyetleri, madam Angelin'i sersem-
lettikten sonra küçük çantayı kapıp kaçmak-
tan ibaretti. Fakat, mendil kaydı, kadın hay-
kırdı, büyük, müthiş bir feryat kopardı; tam
o sırada da, delikte bekliyen öbür iki çocuk
da, ıslıkla imdat işareti verdiler; herhalde,
yaklaşan yolcular vardı. İş bitirmek lâzımdı.
Alexandre, mendili kadının boynuna doladı,
Richard da, feryadını yumruğuyla gırtlığına tı-
kamıştı. Gözlerini kan bürümüştü, ikisi birden
mendili bükmeğe, sıkmağa, kadını arsanın ça-
murları içinde, artık kımıldamağa mecali kal-
mayıncaya kadar sürüklemeye başladılar. Son-
ra, imdat ışığını tekrar işitince, çantayı kaptı-

lar, cesedi, boynunda mendille orada bıraktılar, dördü birden tabana kuvvet koştular, koştular, Grenelle köprüsüne kadar geldiler, ufak paraları gümüş sikkeleri, sarı liraları ceplerine tıktıktan sonra, çantayı Seine nehrine fırlattılar.

Mathieu, cinayetin tafsilâtını gazetede okuyunca dehşetten donakaldı, Fédération sokağındaki eve koştu. Madam Angelin'in hüviyeti çabucak tesbit edilmişti, cinayetin, iki kızkardeşin oturduğu evden yüz metre ötedeki o boş arsada işlenmiş olması, Mathieu'yü müthiş bir önsezi ile sarsıyordu. Kapıyı üç defa çalmak zorunda kaldı, Cécile, titriyerek geldi açtı, onu tanıyınca, içeri almak için emniyet kilidini açtığı vakit, Mathieu, korkularının gerçekleştiğini derhal hissetti. Norine, hastaydı, çarşaf gibi bembeyaz yüziyle, yatakta yatıyordu. Hıçkırarak ağlamağa başladı, ürpertiler geçirerek meseleyi anlattı, madam Angelin'in ziyaretini, Alexandre'ın birdenbire içeri girişini, çantayı görüşünü, ertesi ay yapılacak yardım vadini, tarihini ve saatini işitişini anlattı. Zaten, hiç şüphe etmesine mahal yoktu, maktulün boynunda bulunan mendil kendi mendillerinden biriydi, Alexandre'ın kendisinden çaldığı bir mendildi; büyük mağazalarda binlerce satılan, fakir süsü, ucuz neviden bir şeydi, kenarında kendi markası vardı. Cinayetin biricik ip ucu buydu, o kadar müphem, o kadar umumi bir şeydi ki, zabıta, birçok izler üzerinde yolunu kaybetmiş, hâlâ

arıyor, netice elde etmekten ümidini kesiyordu.

Mathieu, karyolanın yanına oturmuş, donup kalmıştı. Aman yarabbi! Zavallı madam Angelin! Onu genç, şen, şakrak haliyle gözünün önüne getiriyordu; Janville'de, kocasiyle birlikte, korularda dörtödöner, ıssız patikalarda dolaşır, Yeuse deresi kenarındaki söğütlerin kuytu gölgelerinde oturup kalır, öyle bir sevda cümbüşü içinde ömür sürerdi ki, öpücükleri, dalların altında, kuş cıvıltıları gibi çınlardı. Mathieu, onu, daha sonraki haliyle de gözünün önüne getiriyordu; o zaman, o çılgınca sevda mevsiminin düşüncesizlikleri yüzünden, lüzumundan fazla cezalanmış, iş işten geçtikten sonra özlediği çocuğu doğurmaktan ümidini kesmiş vaziyetteydi. Yavaş yavaş bastıran bir sakatlık, sırtına, kör bir koca yüklüyor, saadetlerinden arta kalan ne varsa, o da, bu kör gözlerin gecesiyile kararıyordu. Mathieu, sonra, birdenbire, o zavallı körü de görür gibi oldu; o akşam, yemeğini yedirip yatağına yatırsın diye, karısının avdetini kimbilir nasıl bekliyen biçare ihtiyar çocuk, şimdi anasız, kimsesiz kalmıştı. Karanlıklarının ortasında bendan sonra tek başına, öldürülen karısının kanlı hayaliyle başbaşa yaşıyacaktı. Müjdelerle dolu parlak bir hayattan sonra, böyle bir âkibet, böyle bir ölüm mukaddermiş!

Mathieu, Constance'ı düşünerek :

— Bu alçaktan, babasının adını gizlemekte haklı imişiz, dedi. Ne müthiş şey!... Bu sırrı, kalbimizin en derin köşesine gömmeliyiz.

Norine'in vücudunda yine ürpertiler doluştu.

— Oo! Hiç korkmayın, dedi, ölürüm de yine söylemem.

Aradan aylar, yıllar geçti, eli küçük çantalı madamın kaatillei katiyen bulunamadı. Norine, seneler senesi, kapısı fazla şiddetle yumruklandıkça, hep ürperdi. Fakat Alexandre herhalde, Fédération sokağının o köşesinden korktuğu için, bir daha gözükmedi, karanlık, ulaşılmaz derinliklerle dolu Paris ummanında batmış gibi, kayıptı.

II

Aradan geçen on sene içinde, Froment ailesinin gürbüz zürriyeti, aralıksız zenginleşen Chantebled malikânesinde, neşeli ve kuvvetli, şıfalı bir üreme gibi, devam etti. Oğullar, kızlar büyüdükçe evlenmeler oldu, yeni çocuklar doğdu, mevut bütün bir mahsul verdi, bütün bir zaferli döl, sonsuz kaynaştı.

Önce Gervais evlendi, civarda büyük bir çiftçinin kızı olan Caroline Boucher'yi aldı. Caroline yüz çizgileri güzel, neşeli ve güçlü kuvvetli, sarışın bir kızdı, maiyetindeki hizmetçilere emir vermek için yaratılmış yaman bir kadındı. Paris'teki yatılı okuldan çıktıktan sonra akıllı davranmış, topraktan utanmamış, onu tekrar sevmiş, hayatının bütün esaslı sadetini ondan elde etmek istemişti. Çeyiz olarak, Lillebonne tarafından bir çayırılık getiriyordu. Bu çayırılık, malikâneyi otuz hektar kadar genişletiyordu. Asıl değerli bir çeyiz daha getiriyordu ki, o da neşesi, sıhhati, uykudan erken kalkması, daima ayakta, herkesten sonra yatan gayretli, faal ev kadını sıfatıyla, kümese, inek ahırına, bütün ev işine bakması idi.

Sonra, Claire kocaya vardı, çoktan beri tasarlanan Frédéric Berthaud ile evlenmesi işi, nihayet oldu. Düğün günü, belediye dairelerinden dönüşte, Janville mezarlığından geçerken rikkatli göz yaşları döküldü, Frédéric'in sevdiği, evlenmek üzere olduğu Rose'un hâtırasıyle yürekler burkuldu. Fakat, bu eski aşk, bu vefalı çocuğun bunca senedir çiftlikte çalıştığı halde, beslediği sürekli sevgiyi, küçük kızkardeşe vermesi, bir fazla rabita daha değil miydi? Frédéric'in hiç serveti yoktu; o, yalnız bu sebatlı sadakati, aynı sabana koşulmuş yorulmaz iki öküz gibi yan yana, çiftliği sürdükleri sayısız mevsimler zarfında Gervais ile aralarında vücut bulan bir nevi kardeşlik duygusunu getiriyordu. Artık bu kalbden şüphe edilemezdi, bu çocuk, kendisinden vazgeçilmez yardımcı olmuştu, mutlak bir dirlik düzenlik, muhakkak bir saadet getirecek olan koca idi.

Artık, çiftliğin idaresi şekli tesbit edilmişti. Mathieu henüz elli beş yaşında olduğu halde, ülkesini, Gervais'nin eline, gülerek dediği gibi, toprağın çocuğuna, orada ilk olarak süren, yanından hiç ayrılmıyan, kolu, dimağı, kalbi her an yanında bulunan oğluna bırakıyordu. Frédéric de şimdi, Gervais'nin düşüncesine ve gayretine alet olacak, müşterek çalışmada onun sadık yardımcısı vazifesini görecek. Artık, ikisi, babanın eserini yürütecekler, ziraat usullerini mükemelleştirecekler, Beauchêne

fabrikasında, Denis vasıtasıyla yeni makineler yaptıracaklar, topraktan, verebildiği kadar bol mahsul alacaklardı. Kadınlar da, imparatorluk ülkesini paylaşmışlardı; Claire, kendisinden daha güçlü kuvvetli olan, daha hareketli olan Caroline'e, faaliyete muhtaç bütün nezaret işini devretmiş kendisi, yalnız hesaplarla, çok büyük bir iş olan para alış verişleriyle, masraflarla, iratlarla meşgul oluyordu. Âdeta bu iki karı koca, en küçük karışıklık korkusu olmadan, mümkün mertebe fazla iş başarılacak şekilde hünelerle seçilmiş, yanyana konulmuştu. Sahiden de, iş ortaklığı mükemmel oldu, daima gerçekleşen en iyiyi tek bir insan gibi istediler, Chantebled'nin neşesi, serveti, lûtf-kâr güneşin altında, durmadan arttı.

Fakat, Mathieu, salâhiyetini fiilen başka ellere devretmekle beraber, yine yaratıcı tanrı olarak, kendisine danışılan, sözü dinlenen, itaat gören en büyük karar sahibi olarak, hazır ve nazırdır. Tadil edilen, büyütülen, geniş ve kullanışlı bir ev haline getirilen eski av köşkünde Marianne'la birlikte, güzel güzel yaşıyordu; ihtişamlarına bürünmüş, etraflarında, sayısız zürriyetlerini, çocuklarının çocuklarını büyür görmekten başka zevkleri kalmamış hanedan bânileri gibi idiler. Claire'le Gervais'den başka, yuvadan ilk olarak uçan bir de Denis ile Ambroise vardı ki, Paris'te talihlerini denemekle meşguldüler. Mesut evde, ana ve baba ile beraber, hep üç kızları, gelinlik ça-

ğına gelmiş Louise, Madeleine ve Marguerite, sonra en küçük üç erkek çocuk, serbest tavırlı Grégoire, inatçı iradeli Nicolas, hulyalı çocuk Benjamin vardı. Bütün bu çocuk kalabalığı, yuvanın kenarında, açılan hayat penceresinin önünde büyüyor, sırası gelince her biri uçmağa hazırlanıyordu. Blaise'in dul karısı Charlotte da, iki çocuğu Berthe ve Guillaume'la beraber orada idiler, üçü bir arada üst katta oturuyorlardı, anneleri resim atelyesini oraya yerleştirmişti. Denis tarafından ayrılan, fabrika kârındaki ufacık hissesi sene-den seneye arttıkça, Charlotte zengin oluyordu, ama, yine de, minyatür yapıp satıyor, gülererek, bu benim cep harçlığım diyor, evlendikleri gün çocuklarına hediye edeceğini söylüyordu. Berthe'i evlendirmeyeği düşünüyorlardı bile. Mathieu ile Marianne'ın, ilk kocaya varacak kız torunları her halde o olacaktı, birisi dede, öteki nine olacaklarını düşündükçe, tatlı tatlı neşeleniyorlardı.

Dört sene sonra, ilk havalanan Grégoire oldu. Fazla üzüntüler çıktı, koskoca bir facia oldu, hoş, ana baba, bu hali çoktan beri bekliyorlardı. Grégoire mânasızlık ediyordu. Öteden beri ailenin en haşarı, en üzücü çocuğu idi, pırıl pırıl gözlerinin ışıldattığı alaycı yüziyle, gârbüz, bodur vücutlu bir şeydi. Çocukluğu, Janville korularında, mektep kaçaklığında geçmişti, sonra, Paris'te pek kötü bir tahsil yapmış, oradan, neşeli, sıhhatli bir hal-

de dönmüş, herhangi bir zanaat veya meslek seçememişti. Yirmi dört yaşına bastığı halde, ava gitmekten, balık tutmaktan, at sırtında memleketi dolaşmaktan başka bir şey bildiği yoktu; budala da değildi, sersem de, fakat, inatçı ve sefa düşkünü idi, kafasının dikine g. diyor, keyfine mecbur yaşıyordu. Asıl fenası, onun, değirmeninin kızı Thérèse Lepailleu'le olan gençlik arkadaşlığını ihya ettiğini, akşamları, Yeuse söğütlerinin loş gölgeleriyle dolu kuytuluklarında onlara tes düf edildiğini, bütün Janville halkının söylemesi idi.

Bir sabah, Mathieu, Mareuil taraflarında keklik palazı kuluçkalarının fazla miktarda mevcut olup olmadığını görüp anlamak üzere Grégoire'ı beraber götürdü. Yayladaki baltalıklara varınca :

— Oğlum, dedi, bilmiş ol ki senden memnun değilim... Burada hepimiz çalıştığımız halde, aramızda senin tembellik etmene bir türlü akıl erdiremiyorum. Ekimi bekliyorum, çünkü o ay, sana en uygun gelecek mesleği seçmek suretiyle bir karar vereceğini bana katı olarak vadettin. Ama, bana yine birtakım maceralar anlattılar, Lepailleu'nun kızına randevular veriyormuşsun, beraber buluşuyormuşsunuz, falan; başımıza belâ açmak niyetinde misin?

Grégoire sükûnetle gülmeğe başladı:

— Amma yaptın baba, bir genç kızla arkadaşlık ediyor diye oğlunu azarlıyacak mısın?... Unutma ki, on seneden fazla oluyor, ona ilk bisiklet dersini ben verdim. Sonra, şunu unutma ki, Denis'nin düğününde, değirmen avlusundan o güzel, beyaz gülleri aşır-mak için bana yardım eden o idi.

Hâlâ gülüyor, hararetleniyor, o eski çocukluk sevdasını, küçük ırmağın boyunca yaptıkları haşarılıkları, koruluklarda, kimsenin bulamıyacağı gizli kovuklarda kendilerine çektik-leri yabancı dut ziyafetlerini bir kere daha yaşıyordu. Bu uzak şeylerden bahsederken yüzü öyle pembeleşiyor, gözleri öyle parlıyordu ki, sevgisinin yeniden tutuştuğu, artık kavurucu bir yangın alevi saçtığı anlaşılıyordu.

— Zavallı Thérèse, senelerden beri, bir daha yüzyüze bakmamak üzere dargındık, çünkü bir akşam, Vieux-Bourg panayırından dönerken, onu bir su birikintisine itmiştim de fistanı kirlenmişti... Bu bahar, Monval koru-sunda burun buruna geldik de barıştık, doğru. Ama, babacığım, biribirimize rasgeldiğimiz zaman konuşmaktan zevk alıyorsak, bu bir suç mudur?

Mathieu, onun, kendini müdafaa ederken ateşlendiğini görüp daha fazla endişe ederek, işi açıklamak istedi:

— Eğer merhabalaşmaktan ibaretse, suç değil tabii. Ama, ortalık karardıktan sonra,

sizi, biribirinizin beline sarılmış vaziyette gördüklerini söylüyorlar; hattâ, Yeuse kıyılarındaki yüksek otların içine yatıp yıldızların seyrine baktığınızı iddia eden biri var.

Bu sefer, Grégoire, cevap vermeden, daha yüksek, genç bir kahkaha ile gülünce, ciddileşti:

— Dinle, oğlum, dedi, çocuklarımın peşinde dolaşıp zaptiye memurluğu etmek hiç hoşuma gitmez... Lepailleur'lerle bizi derde sokarsın, onu istemiyorum. Vaziyeti biliyorsun, canımızı sıkmağa bayılırlar. Onun için, sızlanmalarına vesile verme, kızlarının peşini bırak.

Delikanlı, âni bir itirafla:

— Yoo! Ben ihtiyatlı davranırım! diye haykırdı. Zavallı kızcağız! Tokat bile yedi. Onu benimle beraber gördüklerini babasına da gidip anlatmışlar, o da, kızını bana vermektense, dereye atacağını söylemiş.

Mathieu:

— Görüyorsun ya, dedi. Anlaşıldı, değil mi? Senin akıllı usluluğuna güveniyorum.

Mareuil yoluna kadar tarlaları dolaştılar. Sağdan soldan, sürü sürü keklük yavruları, henüz çekingen bir uçuşla kanadlanıyorlardı. Av, bol olacaktı. Daha yavaş adımlarla dönerlerken, uzun bir susma oldu. İkisi de düşünüyordu.

Mathieu, birdenbire:

— Aramızda anlaşmazlık olmasını istemiyorum oğlum, diye söze başladı. Seni, gönlünün istediğiyle evlenmekten menedeceğimi, mutlaka zengin bir kız almanda ısrar edeceğimi sanma. Zavallı Blaise'ciğimiz çeyizsiz bir kız almıştı. Denis de öyle; kızkardeşin Claire'i çiftliğimizde alelâde bir yamak olan Frédéric'e verdim... Demek oluyor ki, Thérèse'i hakîr görmüyorum. Bilâkis, güzel buluyorum. Memleketin en güzel kızlarından biri, boylu boslu değil, ama, pespembe, ufacık yüziyle, değirmenin bütün ununa bulanmış gibi darmadağın sarı saçlarıyla, çok canlı, çok azimli bir çocuk.

Grégoire, heyecanla :

— Değil mi baba? dedi. Hem bilsen, ne kadar şirin, ne kadar gayretlidir! Erkek gibidir, Allaha bile kafa tutabilir... Onu tokatlamakla hata ediyorlar, çünkü buna asla razı olmaz. Bir şeyi yapmak istedi miydi, yapar, ben bile mâni olamam.

Mathieu, düşüncesine dalmış, onu âdeta işitmiyordu.

— Hayır, hayır, değirmenlerini küçümsemiyorum, dedi. Değirmeninden bugün koskoca bir servet elde etmemek için, insan, Lepailleur kadar avanak, inatçı olmalı. Bizim kazandığımız başarı sayesinde, buğday ekimi memlekette tekrar rağbet görmeğe başlıyalı, yosun içinde bırakıp çürüttüğü dolabının sadece

köhne mekanizmasını değıştirseydi, tıkr tıkr para kazanırdır. Hattâ, ben onun yerinde olsam, kuvvetli bir buhar makinesi yerleştirir, değirmeni de Janville istasyonuna bir demir-yoliyle bağlardım.

Sözüne devam etti, bütün fikrini anlattı, Grégoire, tekrar neşelenmiş, işi alaya alıyor, onu dinliyordu.

Sonunda :

— O halde baba, sen benim mutlaka bir zanaat sahibi olmamı istiyordun, mesele halledilmiş oluyor, dedi. Thérèse'i alırsam, değirmenci oldum gitti.

Mathieu, şaşaladı, itiraz etti :

— Hayır, hayır ! lâf diye söylüyorum... Mâkul olacağına söz verdin, oğlum. Tekrar ediyorum, hepimizin rahatı için, Thérèse'in peşini bırak, çünkü Lepailleur'lerden yalnız üzüntü gelir.

Çiftliğe gelmişlerdi, lâkırdı bitti. O akşam, baba, oğlunun itirafını anasına söyledi, Marianne, daha fazla endişelendi, çünkü onun da yüreği rahat etmiş değildi. Lâkin, vahim hâdiseler olmadan, aradan bir ay daha geçti.

Derken, bir sabah, Marianne, Grégoire'ın odasını boş buldu, hayret etti. Oğlu, akşamdan, onu her zamanki gibi öpmüştü. Belki de, civarda bir gezinti yapmak için sabahleyin

erkenden kalkmış olabilirdi. Bir akşam evvel, yatağa yatacağı sırada, işi şakaya vurup kendisini iki defa kucakladığı zamanki rikkatli halini hatırlayınca, ürperdi. Aranırken, şöminenin üzerinde, kendi adına yazılmış bir mektup buldu; tatlı bir dille yazılmış olan bu mektupta, çocuk, onu çok üzeceğinden dolayı özür diliyor, kendi namına babasından da özür dilemesini rica ediyor, bir müddet için onlardan ayrılmak zorunda olduğundan başka tafsilât vermiyordu. Çok kuvvetle bağlı aile arasındaki bu ayrılış, en çok şımarttıkları çocuklarının bu kötü hareketi, âni bir delilik nöbeti ile, ilk olarak bağı koparışı, karı koca için çok acı bir darbe oldu.

Asıl korktukları şey, onun yalnız gitmediğini tahmin etmeleri, düşünmeleri oldu. Bu müessif macerayı gözlerinin önüne getiriyorlardı, Charlotte, Grégoire'ın, hizmetçi kadınlar daha kapıları kapamadan, erkenden aşağı indiğini işitmiş, hatırlıyordu. Herhalde koşup gitmiş, Thérèse'i kimbilir hangi çalılgın dibinde bulmuş, oradan gece yarısını yirmi beş geçe Paris'e hareket eden son trene yetişmek üzere Vieux-Bourg'a kadar taban tepmişti. Sahiden de böyle olmuştu; öğleyin, Lepailleur'ün, Thérèse kaçtı diye müthiş bir rezalet kopardığını, hemen koşup zabıtaya haber verdiğini, suçlu kızı, kendisini ayartan çapkınla beraber ellerine kelepçe vurup geri getirmelerini istediğini haber aldılar. Kızının

odasında, o da bir mektup bulmuştu, Thérèse, dobra dobra yazdığı bu mektupta meseleyi açıkça anlatıyor, bir gün evvel yine tokat yediğini, artık tahammülü kalmadığını, kendi isteğiyle çıkıp gittiğini, Grégoire'ı kaçıranın kendisi olduğunu, yirmi iki yaşında koca bir kız olduğu için yaptığı işi bildiğini söylüyordu.

Lepailleur'ün müthiş öfkesi kimseye göstermeğe cesaret edemediği bu mektuptan ileri geliyordu; üstelik karısı Lepailleur kadın, oğulları Antonin'den dolayı onunla mücadele halinde bulunduğundan, Thérèse'e veryansın ediyor, müstehzi gülmelerle, bu işin böyle olacağı zaten belli bir şeydi diyor, kızı olacak bu sürtüğün aşifteliğine kendisi sebeb olduğunu söylüyordu. Dövüştüler, kasaba halkı da bir hafta Chantebled sahibinin oğullarından biri ile değirmencinin kızı kaçmış diye dedikodu yaptı durdu. Mathieu ile Marianne bu dedikoduları işittikçe son derece meyas oluyorlar, acılı yüreklerinde bilhassa bu çok çirkin hâdisenin ıstırabını duyuyorlardı.

Beş gün sonra, bir pazar, işler büsbütün kötüledi. Araştırmalar boş gittiği için, Lepailleur, hınçtan çılgına dönmüş bir halde çiftliğe kadar tırmandı, orada yolun ortasında durdu, içeri girmeden, bir sürü iğrenç küfür kustu. Tesadüf, Mathieu çiftlikte değildi. Marianne, terbiyesiz sözlerini onun gırtlığına tıkamak isteyen Gervais ile Frédéric'i güç zaptetti.

Mathieu, akşama çiftliğe döndüğü zaman, çok canı sıkıldı. Gece yatağa yatacakları sırada karısına:

— Bu vaziyetin böyle devam etmesine imkân kalmadı dedi. Gizleniyormuşuz gibi bir halimiz var, sanki kabahatli biziz. Yarın gidip şu adamı göreceğim... Gayet sade bir tek hal çaresi var, bu çocukcağızları evlendirmek. Biz bu işe razıyız, öyle değil mi? Bu adamın da, bizim gibi razı olmak menfaati icabı... Yarın bu işi bitirmek lâzım.

Bunun üzerine, Mathieu o pazartesi saat ikide değirmenin yolunu tuttu. Fakat orada kendisini çok karışık bir durum, akla gelmedik bir facia bekliyordu. Lepailleur'le karısı arasında, Antonin'den dolayı, senelerden beri, sinsi, inatçı bir mücadele büyüyüp durmaktaydı. Babası, oğlanın, Paris kaldırımlarında sürdüğü aşağılık sefahetlerle ve tembellikle dolu hayata gitgide daha fazla öfkелendiği halde, anası cahil bir kadın inadiyle onu müdafaa edip durmuş, çocuğunun güzel yazısına körü körüne bir iman beslemiş, yanlarına gelmeyişinin istediği parayı vermemelerinden dolayı olduğuna kanaat getirmişti. Son derece nekes olmasına rağmen, hâlâ fedakârlıklar yapıyor, masraf parasından alıyor, oğluna yirmi frank göndereceği sırada suç üstü yakalanırsa bu parayı elinden kaptırmamak için pençeleri açık, dişleri ısırmağa hazır, bekliyordu. Her seferinde yeniden mücadeleye

başlıyorlar, köhne değirmeni yıkacak gibi dövüşüyorlardı. Derken, Antonin, daha otuz altı yaşında olmasına rağmen bitik, çürümüş bir halde tekrar hastalandı. O zaman, Lepailleur, eğer oğlu aynı murdar hastalıkla dönüp gelirse onu değirmen dolabının üstünden aşırıp ırmağa fırlatacağını söyleyerek kestirip attı. Hoş, Antonin, hiç de eve dönmek niyetinde değildi; köy hayatından nefret etmeğe başlamıştı, babasının eline geçip köpek gibi zincire bağlanmaktan korkuyordu. Bunun üzerine annesi, onu Batigunolles semtinde bir eve pansiyoner olarak yerleştirmişti, orada bir mahalle doktoru kendisini tedavi ediyordu. Bu vaziyet üç aydır devam ediyor, Lepailleu kadın her on beş günde bir, oğlunu görmeğe gidiyordu. Perşembe günü yine gitmişti, pazar akşamı da bir telgraf almış, Antonin'in yanına çağırılmıştı. Pazartesi günü, yani Mathieu'nün değirmene geldiği günün sabahı, Lepailleu'le müthiş bir kavga ettikten sonra, oraya gitmiş bulunuyordu. Lepailleu, haylâz oğullarının, bir avuç toprak bekliyecek kadar bile gayret göstermeden hep kendileriyle alay ettiğini, ellerindeki üç buçuk kuruşu yemekle vakit geçirdiğini söylüyor, bu işin sonu, ne zaman gelecek di-yordu.

O sabah değirmende yalnız kalan Lepailleu, öfkesini bir türlü yenemiyordu. Kendini tutmasa, felâketinin öcünü almak için, hınçtan

çı'gına dönmüş bir halde çekiçe vura vura arabayı paralıyacak, baltayı kaptığı gibi köhne değirmen dolabına saldırıyordu. Mathieu'nün içeri girdiğini görünce, meydan okumaya geldi zanniyle, hafakan geçirdi.

Chantebled çiftliği sahibi, dostça bir eda ile:

— Gel komşu, dedi. İkimiz de mâkul olmağa çalışalım... Dün bize gelmişsiniz, onun için ben de ziyaretinizi iadeye geliyorum. Ne var ki, kötü kelâmla iyi iş başarılmaz, iyisi mi, bir felâkettir olmuş, bir an evvel tamirine çalışalım... Şu yaramaz çocukları ne zaman evlendirsek acaba?

Lepailleur, doğrudan doğruya yapılan bu hücumun fütursuzca babayanılığı karşısında şaşırdı, hemen cevap vermedi. Kızı evlendirmek değil, bütün Froment ailesini hapse tıktırmak için dâva açmak istediğini, avaz avaz haykırarak önüne gelene söylemişti. Lâkin bu büyük çiftlik sahibinin oğlu da, önünde sonunda, yabana atılacak bir damat değildi:

— Evlendirmek mi? Evlendirmek ha? Evet, ikisinin de boynuna aynı taşı bağlayıp bir arada suya atmalı... Ah! Cenabetler, onun da ötekinin de derisini yüzeceğimi!

Bununla beraber sakinleşiyor, hattâ konuşmaya razı oluyordu; tam o sırada, Janville kasabasından bir küçük çocuk koşa koşa avludan geçerek yanlarına geldi.

— Sen de ne istiyorsun?

— Mösyö Lepailleur, size bir telgraf var.

— Pekâlâl Ver bakalım.

Çocuk, bir metelik bahşış alıp sevine sevine çekildi, gitti; değirmenci, telgraf almak itiyadında olmıyan kimselere mahsus kuşkulu bir tavırla, elindeki telgrafı açmadan hâlâ muayene ediyordu. Sonunda yine açmak zorunda kaldı. Telgrafta, şu iki kelimedен başka birşey yoktu: “Oğlun öldü..” bu kısa ve tepeden inme haberde, bu beklenmeden gelen balyoz darbesinde, ananın soğuk kanlı gazabı, kızının kaçışından dolayı olduğu gibi oğlunun ölümünden dolayı da itham ettiği babayı, kocasını derhal öldürmek ihtiyacı seziliyordu. Lepailleur bunu iyiden iyiye anladı, yediği darbe ile sendeledi; elinde tuttuğu o ufak mavi kâğıt parçası karşısında sersemlemiş, onu tekrar okumuş, nihayet anlamıştı. Elleri titremeye başladı, önce müthiş bir küfür savurdu:

— Hay allah belâsını versin! Yine nedir bu başımıza gelen? Şimdi de oğlan öldü işte, herşey yıkılıp gidiyor!

Sonra yüreği burkuldu, gözlerinde yaşlar birikti, dizlerinin bağı çözülmüş, bir iskemleye yığılmıştı, üst üste, telgrafı okuyor, “Oğlun öldü... Oğlun öldü...”, diye tekrarlıyor, üsttarafını, telgrafta mevcut bulunmıyan şeyleri arıyordu. Oğlan belkide, annesi oraya varmadan ölmüştü.

Belki de o öldüğü zaman annesi henüz gelmiş bulunuyordu. Lepailler, bu mütalâaları kekeliyerek ileri sürüyor, karısının on biri on geçte treniyle gittiğini, yarıma doğru Batignolles'e varmış bulunması gerektiğini, belki yirmi defa tekrarlıyordu; telgrafı biri yirmi geçte çektiğine göre, demek oluyor ki, Antonin'i ölü bulmuştu:

— Hay Allah bin türlü belâsını versin! Bu telgraf denilen nesneden de hem bir mâna çıkmaz, hem adamın canına okur. Bir adamla haber yollasa idi olmaz mı idi sankil... Kalkıp gitmeli. Bir bu eksikti, of! Bir insan bu kadar felâkete tahammül edemez.

Lepailler, bu feryadı, öyle öfkeli ve meyyus bir halde fırlatmıştı ki, Mathieu acıdı, müdahale etti, bu facianın âni sadmesi karşısında şaşırmış, susup beklemişti; şimdi de kendisine yardımda bulunmayı teklif ediyor, Paris'e beraber gidelim diyordu. Fakat gerilemeye mecbur oldu, değirmenci onu orada, kendi evinde görünce, çılgın gibi, pürhiddet ayağa kalkmıştı :

— Ha! Sahi, siz gelmiştiniz... Nè diydunuz bakayım? Şu mendebür çocukları evlendirmeli diydunuz, değil mi?... Tabii ya, baksanıza ben de düğüne gidiyorum zaten! Oğlum öldü, tam da gününü buldunuz... Çekilin gidin şuradan, çekilin, yoksa elimden bir kaza çıkacak

Yumruklarını havaya kaldırıyordu, bütün hayatının bu yıkılışı arasında, Mathieu'nün orada bulunması adamı divaneye döndürüyordu. Yeniden köylü olarak bir servet kazanmağa muvaffak olan bu burjuvanın, topraktan tiksindirerek, tembellik ve ahlâksızlık içinde gebersin diye Paris'e göndererek kibar bir zat yapmayı tahayyül ettiği oğlu Antonin'in ölümünü beynine yıldırım inercesine haber aldığı dakikada, tam da kendi evinde bulunuşu müt-hiş bir şeydi.

Lepailleur hata ettiğini, aleyhinde iftira savurduğu, ihtiyar ve kısır bir metres muamelesi ettiği toprağın, onu sevmesini bilen insan için çok müşfik, çok genç ve çok bereketli olduğunu gördükçe öfkeden kuduruyordu. Ailesini tahdidetmek gibi budalaca bir hesap yüzünden, etrafında harabelerden başka bir şey kalmamıştı, oğlu yüz kızartıcı bir hastalıktan ölmüş, kızı zengin çiftlik sahibinin bir oğlu ile kaçmıştı; kendisi, keza hakîr gördüğü, köhnelikten yıkılmışıya yüz tutmuş ıssız değirmenin ortasında, şu anda tek başına ağlıyor, avaz avaz haykırıyordu:

— Bilmiş olun, Thérèse ayaklarımın dibinde sürünse, onu sizin hırsız oğlunuza katiyen vermem!... Kasabâ halkı benimle alay etsin diye, başkalarını yiyip bitirdiğiniz gibi beni de yiyip bitiresiniz diye, değil mi?...

Herhalde, bu vaziyeti, âni bir tehdit halinde, müphem şekilde görür gibi olmuştu.

Mademki Antonin ölmüştü, demek ki, Thérèse'le evlenirse değirmene Grégoire sahibolacaktı. Sonra o kıraç toprakları, çiftliğin şiddetle özlemesine rağmen vahşi bir sevinçle muhafaza ettiği o girintili toprağı da ele geçi-erek, mala sahibolur olmaz, hiç şüphesiz çiftliğe terk edecekti. Chantebled'nin, kendi tarlalarını da içine alıp daha genişliyebileceğı düşün-cesi, değirmenci-yi büsbütün çileden çıkarttı:

— Oğlunuzu kürek zindanına tıktıracağın, siz de buradan çekilip gitmezseniz kapı dışarı atacağım... Defolun şuradan, defolun, gidin !

Mathieu, bu zır delinin karşısında, sapsarı kesilmiş, ufak adımlarla geri geri çekiliyordu. Sonra sakın bir sesle, şu sözleri söyliyerek çekilip gitti:

— Siz biçare bir adamsınız. Sizi affediyorum. Çünkü, işler nihayet kendiliğinden olur gider.

Tekrar bir ay daha geçti. Derken, yağmurlu bir ekim ayı sabahı, madam Lepailleur'ü değirmenin ahırında asılı buldular. Janville'de, bazı kimseler, Lepailleur'ün karısını kendi eliyle astığını söylediler. Aslına bakılırsa, kadın, Antonin'in 'ö ümünden beri, kara sevdâ alâmetleri gösteriyordu. Sonra da, aile hayatları çekilmez hale gelmişti, karı koca, oğullarının ölümünü, kızlarının kaçmasını,

hergün birbirinin başlarına kakıyorlar, aynı kafese kapanmış, kendi hallerine terkedilmiş iki hayvan şibi birbirlerine saldırıyorlardı. Yalnız, bu kadar haşın, bu kadar nekes bir kadının, malını mülkünü bırakıp da hayattan ayrılmaya razı oluşuna herkes şaşıtı. Thérèse, annesinin öldüğünü haber alır almaz nedamet getirdi, onun, bu çifte matem ortasında öyle yalnız başına kalmasını istemediğinden toşup geldi, babasının yanında eski yerini aldı. Uğradığı felâketleri kör talih'in eseri belliyerek öfkeden kuduran bu yabaninin yanında geçirdiği ilk günler, kız için müthiş bir şey oldu. Fakat Thérèse yılmaz bir gayrete, sūratli kararlara sahip bir kızdı. Nitekim, birkaç hafta sonra Gregoire'la evlenmesine onu razı etmişti, Mathieu'nün dediği gibi, biricik mâkul netice bu idi. Kaçan çocuğun bir daha gözükmece cesaret edemediği çiftlikte herkes derin bir nefes aldı. İki gencin Paris'in ücra bir mahallesinde yaşadıklarına dair bir şeyler duymuşlar, hattâ hūr fikirli Ambroise'ın kardeşçe araya girerek, kendi cebinden, onlara yardımında bulunduğunu sezinlemişlerdi. Lepailleur, kasvetle dolan evde, günün birinde yine yalnız kalmak gibi bencil bir korku ile, malı çalınmış bir adam gibi somurtkan ve endişeli, bu nikâha razı olmuş, Mathieu ile Marianne ise çocuklarından birinin bu isyanı ile yürekleri yaralı, çok ıstırap çekmelerine sebeb olan

şüpheli bir durumun bu şekilde bir hal çaresi ile sona ermesine pek sevinmişlerdi.

Gariptir ki, izdivaçtan sonra, karısı Thérèse'in arzusuyla değirmene yerleşen Grégoire, kayınpederiyle, umulduğundan çok daha iyi anlaşmıştı. Bu anlaşma, bilhassa Lepailleur'ün Grégoire'ı sık boğaz ettiği bir sırada husule gelmişti. Lepailleur, mağlûbolmuş köylü inadiyle o zamana kadar bakımsız bir halde bıraktığı girinti arazinin kıraç topraklarını, kendisi öldükten sonra, çiftlik ahalisine, yani erkek veya kızkardeşlerine asla vermiyeceğine dair Grégoire'a yemin ettirmek istiyordu. Grégoire yemin etmedi, fakat, gülerek, karısını mirasının en mükemmel kısmından mahrum edecek kadar budala olmadığını söyledi. O kıraç toprakları ekip biçmek, iki üç seneye varmadan o havalinin en bereketli arazisi haline getirmek niyetinde idi. Kendine ait olan birşey hiç de başkalarının malı olamazdı, kendi ülkesini müdafaa eder mi etmez mi görsünlerdi bak! Değirmen meselesi de böyle oldu. Grégoire önce eski tertibatı tamirle iktifa etti, değirmencinin eski biçim işini bir hamlede sarsmak istemedi, buhar makinesi yerleştirmeyi, Janville istasyonu ile değirmen arasında bir kavşak yolu yapmayı sonraya bıraktı. Mathieu'nün bütün bu fikirleri onun cüretli genç kafasında artık gizlenmeye başlamıştı. Böylece, yeni bir Grégoire, durulmuş bir haşarı Grégoire peyda oldu, delişmen gençliğinden, yal-

nız başarılı teşebbüsleri için, herşeyi göze alma huyu kalmıştı; hoş, azimli sarışın Thérèse'den çok yardım görüyordu. Sarmaşıklarla kuşatılmış romantik köhne değirmende birbirlerini çılgınca sevmekten son derece mesut, orayı azimli bir kararla yıkacakları günü bekliyorlardı; başarıya ulaşma emeliyle tahayyül ettikleri dev gibi iri, yepyeni değirmen taşlariyle teçhiz edilmiş geniş, beyaz un fabrikasını onun yerine kuracaklardı.

O seneyi takibeden yıllar içinde, Mathieu ile Marianne daha başka çocuklarının çıkıp gittiklerini gördüler. Sıraları geldi, üç kız, Louise, Madeleine ve Marguerite arka arkaya aile yuvasından uçtular! Üçü de o civar halkından kimselere varmışlardı, sıhhatin ve neşenin timsali olan gür saçlı, iri gözlerinin içi gülen tombul, esmer Louise, Janville'de Noter Mazaud ile evlendi, sakin, durmuş oturmuş, ufaktefek bir adam olan Mazaud'nun bu kadar şen ve şakrak bir kızla evlenmekten duyduğu tam memnuniyet, yalnız, nadiren görülen kıskıs gülüşlerinden belli oluyordu. Sonra, ondan daha narin, daha hulyalı bir güzel olan, ince musikişinas zevkleriyle yetişmiş, açık kestane rengi saçlı Madelaine, sevişerek evlendi. Baştanbaşa bir aşk macerası geçirdiği mimar Herbert, şöhretini yapmış, zarif ve yakışıklı bir erkekti, Monval civarında bir bahçesi vardı, Paris'teki büyük işlerinin yorgunluğunu, gelip orada dinlendiriyordu. Sonra hepsinden

en az güzel, hattâ çirkin, fakat son derece iyi yürekliliğinin cazibesini taşıyan Marguerite'i, doktor Chanbouvét seçti. Pürneşe ve yumuşak başlı bir adam olan doktor, babası öldükten sonra onun muayenehanesini işletmeye başlamış, Vieux-Bourg'da yerleşmişti. Koskoca bir beyaz bina olan bu muayenehane fakirlerin evi haline gelmişti. Üç kız evlendikten sonra, böyle azar azar boşalan yuvada, Mathieu ile Marianne'ın yanında, son iki erkek çocuktan, yani Nicolas ile Benjamin'den başka kimse kalmadı.

Bu arada, sevgili çocuklar uçup gittikçe, onlardan daha başka çocuklar yetişmiş, bir çok evlenenler olmuş, durmadan genişliyen bir kaynaşmadır gitmişti. Denis, emri altındaki fabrikada, sekiz seneye yakın bir zamandır üç çocuk babası olmuştu, bunlardan ikisi oğlandı, isimleri Lucien ve Paul'dü, biri de Hortense adını verdikleri bir kızdı. Ambroise, yüksek ticaret âlemini bir yandan avucu içine alırken, bir yandan da vakit bulmuş oğlu Leonce'a Charles isimli bir küçük erkek kardeşe, Pauline ve Sophie isimli iki kızkardeş getirmişti. Çiflikde, Gervais'nin, Léon ve Henri isimli iki oğlu olmuştu bile, daha genç olmakla beraber daha gayretli olan Claire ise üç çocuk sahibi idi, birisi oğlandı, adı Joseph'di, ötekiler, Lucile ve Angele isimli iki kızdı. Grégoire'ın da, değirmende, Robert adını verdiği, tombul bir oğlu olmuştu. En

son evlenenlerden Louise'in, iki yaşında Colette isimli bir kızı, sonra, Madeleine'in, Hilaire adı verdikleri, altı aylık bir oğlu vardı; Marguerite gebeydi, neredeyse doğuracaktı, çocuk oğlan olursa adını Sébastien, kız olursa Christine koyacaklardı. Dört taraftan, aile ağacı dallarını uzatıyor, gövdeden yeni dallar sürüyor, çoğalıyor, her yeni mevsimde, eski dallara yeni dallar ekleniyordu; Mathieu henüz altmışına, Marianne elli yedisine gelmedikleri halde, neşeleri, sıhhatleri, kuvvetleri, hâlâ yerinde, hâlâ verimli, kendilerinden süren bu beşeriyet köşesinin durmadan arttığını, bir tek ağaçtan vücut bulmuş bir orman gibi, etraflarındaki toprağı kapladığını gördükçe mütemadiyen sevinç duyuyorlardı.

Fakat, o tarihte, Chantebled'yi asıl bahtiyar eden büyük bayram, Berthe evlendikten dokuz ay sonra, yeni bir doğum daha olması, bir küçük torunun dünyaya gelmesi oldu; Mathieu ile Marianne'ın ilk torun çocukları olan bu yavru yine kız doğmuştu, Adını Angeline koydular. Bu penbiş kızın şahsında, ölümüne hâlâ yandıkları Blaise tekrar yaşıyordu, daha yeni doğduğu zamanda Blaise'e öyle benziyordu ki, henüz kırk iki yaşında büyük anne olan Charlotte, onu görünce ağladı. Madam Desvignes yıkılan servetinin enkazı arasında iki kızını yetiştirmek, evlendirmekten ibaret gibi görünen vazifesini bitirdikten sonra, altı ay evvel ölmüş, yaşadığı gibi sessiz sedasız

gitmişti. Yine de, dünyadan ayrılmadan evvel, torunu Berthe için, beklenen kocayı o bulmuştu; bu, Mareuil civarında bir devlet fabrikasında müdür muavini tâyin edilen Philippe Hovard isimli bir genç mühendisti. Doğum Chantebled'de oldu, loğusa yatağı kalklığı gün teknil aile, büyük dede ile büyük nineyi kutlamak için, bir kere daha toplanmak isteğinde bulundu.

Marianne, beşiğin yanında duruyordu, neşeli bir eda ile:

— Eh, dedi, kanadlanıp uçan çocuklar oluyor, ama, bir yandan da, doğanlar var, yuva hiç boş kalmıyacak demektir!

Mathieu rikkate gelmişti, yalnızlığı ve ölümü alt eden bu mütemadi zaferin verdiği gururla:

— Hiç boş kalmıyacak, hiç! diye tekrarladı. Hiç yalnız kalmıyacağız.

Bununla beraber, çocuklardan biri daha gitti, hayli göz yaşına mal oldu. En küçük çocuklarının büyüğü Nicolas yirmisine basacaktı. Hayatın bu dört yol ağzında, hangi yolu tutacağını henüz kararlaştırmamıştı. Açık ve güler yüzlü, esmer, gürbüz bir çocuktur. Çocukluğunda seyahat hikâyelerine bayılır, uzaklarda geçen maceralardan hoşlanırdı, öyle cesur, öyle dayanıklı bir bacaksızdı ki, bitmez tükenmez gezmelerden ayakları su toplamış bir halde döner, hiç şikâyet etmezdi.

Üstelik, son derecede tertibi sever, mal kıymeti bilirdi, ufacık tefecik eşyasını çekmelerine yerleştirir, sıralar, kızkardeşlerinin kaprislerini hor görürdü sonra, yeni bir toprak keşfetmek ve hayatını orada sağlam şekilde düzene koymak gibi çifte ihtiyacı yerine getirmek için, etrafında, boşu boşuna çare arıyormuş gibi, büyüdükçe, düşünceli olmağa başlamıştı. Kalamalık bir ailenin son doğan çocuklarından olduğu için, isteğinin genişliğini, kuvvetini sığdırabilmek için yeteri kadar boş saha bulamıyordu. Erkek kardeşleri, kızkardeşleri, daha onun sırası gelmeden, civardaki bütün toprakları almışlardı, öyle ki, kendisi havasızlıktan bunalıyordu. Açlık tehdidi karşısındaydı, ekeceği, içinden ekmeğini tedarik edeceği, hayalindeki tarlayı arıyordu. Yer olmayınca, gıda da yoktu, önce, nereye gideceğini bilemedi, aylarca arandı, tereddüdetti. Parlak kahkahası, evi hâlâ neşelendiriyordu, mukadderatını tâyin işinde, ne anasını, ne babasını yoruyordu, çünkü, onu bizzat tesbite kendisini muktedir görüyordu.

Gervais ile Claire, çiftliği tamamiyle işgal etmiş belunduklarından, orada, Nicolas'ya artık yer kalmamış. Denis, fabrikaya yetiyor, dürüst bir işçi gibi orayı idare ediyordu, küçük kardeşlerden herhangi birinin oradan pay istemesine cevaz yoktu. Grégoire değirmene ancak sığıyordu, burası henüz o kadar küçük bir ülkeydi ki, çocuk, toprağının yarı-

sını başkasına veremezdi. Nicolas, nihayet, sadece tecrübe mahiyetinde olmak üzere, sırf yüksek ticaret işlerine alıştırmak için kendisini yanına almağı, nezaketle teklif eden Ambroise'ın bu teklifini, birkaç ay için kabul etti. İhtiyar du Hordel amca, komisyon evini kendisine bırakarak öldüğü tarihten beri, Ambroise'ın, serveti son derece artıyordu, müesse-
senin bu yeni sahibi, işlerini, küredeki bütün memleketlerle, seneden seniye genişletiyordu. Başarılı cüretiyle, milletlerarası geniş görüş-
leriyle, hudutları deviriyor, dünyanın artıkla-
riyle zengin oluyordu. Nicolas, en çeşitli se-
malar altında kazanılmış uzak kıtalar servet-
lerinin yığıldığı, Ambroise'ın geniş ambarla-
rında yine bunalmakla beraber, rihayet, isti-
dadının sesini duydu; bir ses, birdenbire,
onu uzaklara, ta falan yere, henüz kısır du-
ran, iskân bekliyen, bellenmek, müstakbel
mahsuller için tohum ekilmek istiyen uçsuz
bucaksız toprakların meçhul âlemine çağırdı.

Şimdi, pişirmekte olduğu kararına dair,
Nicolas, altı ay hiçbir şey söylemedi. Hare-
kete geçmeden evvel düşünen büyük azimli
insanlar gibi, onun da ağzı çok sıkı idi. Baba
bucağında mademki ne yer, ne güneş kal-
mıştı, çıkıp gitmek elbette lâzımdı, fakat,
yalnız başına gitmek, yeni bir toprağı iskân
etmek, ekip biçmek gibi çetin bir iş için,
noksan, verimsiz gitmek olmaz mıydı? Jan-
ville de, Lisbeth Moreau isimli, boylu boslu,

güçlü kuvvetli, on dokuz yaşında bir genç kız tanıyordu ki, kan damlıyan yanakları, ciddiliği ve çalışkanlığı çok hoşuna gitmişti. Nicolas gibi, bu kız da, kaderin kendisini hapsettiği daracık köşede bunalıyor, uzak diyarların bol havasına hasret çekiyordu. Yetimdi, kasabada küçük bir tuhafiyeci dükkânı işleten halasının eline bakıyordu, o zamana kadar, o loş dükkânda hatır için kapanıp yaşamıştı. Fakat hala şimdi ölmüş, ona on bin frank kadar para bırakmıştı. Satıp savmak, oradan gitmek, hasılı nefes almak, biricik emeliydi. Nicolas ile Lisbeth bir ekim ayı akşamı, hiç kimseye söylemedikleri bir şeyi birbirlerine söylediler, anlaştılar. Azimle, elele verdiler, bir hayat taahhüdüne, yeryüzünde bir tarafta, bilmedikleri uzak bir meçhul diyarda yeni bir dünya ve yeni bir aile yaratmak için çetin mücadele taahhüdüne giriştiler. Bu, gayret dolu, iman dolu, lâtif bir nişanlanma oldu.

Ancak herşey halledildikten sonradır ki, Nicolas konuştu, memleketten gideceğini babasına ve annesine haber verdi. Kışın ilk serinlikleri ile ürperen, henüz ılık bir sonbahar akşamı idi, ortalık kararıyordu. Meseleyi anlar anlamaz, Mathieu ile Marianne büyük bir acı duydular. Bu seferki gidiş, bir yavrunun, müşterek ormanın civar ağaçlarından birine kendi yuvasını yapmak için aile yuvasından uçuşmasından ibaret değildi, bu uçuş, deniz aşırı bir uçuştı, ebediyen gidişti, dönüş ümidi olmıyan,

zorla koparılıp ayrılıştı. Öteki çocuklarını tekrar göreceklardı, halbuki bu ebediyen veda ediyordu. Rız olurlarsa, paylarına düşen acı fedakârlığı, hayata karşı en büyük vergilerini, hayatın, sevgilerinden, kanlarından istediği öşrü ödemiş olacaktı. Durmadan fetheden hayatın bu zaferine, tenlerinin bu parçası, taşan, yayılan, dünyayı dolduran kalabalık ailenin bu taşkın damlası feda edilmek lâzımdı. Ne cevap verebilirlerdi, nasıl reddedebilirlerdi. Varlıksız kalan oğul uzaklaşıyordu, bundan daha mantıklı, daha akıllıca iş olamazdı. Yurdun ötesinde, hâlâ ıssız, geniş kıtalar vardı, gökyüzü soluklarının 'sürüp götürdüğü tohumlar, sınır tanımazdı. Nesilden sonra beşeriyet vardı, sonsuz yayılma vardı, tek mil yeryüzü bir tek hakikat ve adalet beldesi haline geldiği zaman, mükemmellik devrini bulmuş zamanların tek ve kardeş milleti vardı. Sonra, şairlerin, kayıptan haber veren bu adamların bu büyük hulyası dışında, Nicolas, gülerek, kendince mevcut sebepleri, pratik çocuk sıfatıyla, heyecanla anlatıyordu. Tufeyli olmak istemiyordu, bir başka toprağı fethetmeğe gidiyordu, fazla daralan vatanında mademki ona gö'e tarlalar yoktu, o topraktan ekmeğini çıkaracaktı. Hoş, o vatani, beraberinde canlı olarak götürüyordu, uzaklarda, zenginliğinin ve kuvvetinin hutsuz bir artışıyle büyötmek istediğı, o idi. Bugün keşfedilmiş, baştanbaşa delinmiş bu-

lunan eski esrarengiz Afrika onu cezbediyordu. Önce Senegale gidecekti, sonra, herhalde Sudan'a, bakir toprakların ta göbeğine kadar uzanacaktı; orada yepyeni bir Fransa tahayyül ediyor, ihtiyarlıyan nesli, kendi toprak hissesini vererek gençleştirecek olan o muazzam sömürge imparatorluğunu tahayyül ediyordu. Geniş toprakları belliyerek, orada, kendine bir ülke ayırmak, Lisbeth'le birlikte, bir başka Froment'lar hanedanı kurmak, kızgın güneşin altında on misli büyümüş, kendi çocuklarının kalabalığıyla dolmuş bir Chantebeld vücuda getirmek emelindeydi. Bunu, öyle neşeyle, öyle metin bir dille anlatıyordu ki, Mathieu ile Marianne, yürekleri paralandığı halde, göz yaşları arasında nihayet gülümsediler.

— Git, yavrum, seni alıkoyamayız. Hayat seni nereye çağırıyorsa, nerede çok sıhhatli, neşeli, kuvvetli yaşıyacaksan oraya git. Orada, senden hayat bulacak herşey, yine bizden gelmiş olan sıhhat, neşe, kuvvet olacaktır, biz de onunla iftihar edeceğiz. Hakkın var, ağlamak olmaz, sen giderken bayram etmeliyiz, çünkü aile dağılmıyor, yayılıyor, dünyayı kaplıyor, dünyayı fethediyor.

Bununla beraber, Nicolas ile Lisbeth evlendikten sonra, veda günü, Chantebled' de yürek paralayıcı, hazin bir saat geçti. Aile halkı, son defa bir arada yemek yemek için

toplanmıştı, maceraya giden genç karı kocanın, ihtiyar ana bucağından ayrılması zamanı gelince, metin davranmağa karar verdikleri halde, hepsi hıçkırmağa başladılar. Nicolas, karısının çeyiz parası olan on bin franktan başka, ilk zamanlar işini düzene koymak için yanına bir on bin frank daha almakla iktifa etmişti, hafif bir yükle, ümitle dolup taşarak yola çıkıyordu. Gayret ve emek, zaferin sağlam işçileri olacaktı!

Fakat, bu gidiş, en fazla, Benjamin'e, en küçük çocuğa dokundu. Henüz on iki yaşında yoktu, narin, şirin bir çocuktü, annesiyle, babası, onu zayıf sandıkları için, pek nazlı büyü-tüyorlardı. Tatlı bakışlı, parlak gözleriyle, kıvrık, güzel saçlarıyla, onu o kadar cici buluyorlardı ki, yanlarından ayırmamağa azmetmişlerdi. Benjamin, bu çok kuvvetli, çok çalışkan ailenin nefis bir kefareti gibi, delice sevilerek, annesinin etekleri dibinde, nazlı nazlı hayalperest ve aylak, büyüyordu.

— Dur, seni bir daha öpeyim, Nicolas'cığım... Ne zaman döneceksin?

— Hiç dönmiyeceğim, Benjamin'ciğim.

Çocuk ürperdi.

— Hiç mi, hiç mi?... Ooo! Çok uzun zaman! Gel, yine gel de, seni yine öpeyim.

Nicolas'nın da yüzü sararmıştı, tekrar:

— Hiç dönmiyeceğim, dedi, hiç, hiç dönmiyeceğim!

Şimdi, göz yaşları dökülmeğe başlayan çocuğu kollarına alıp kaldırmıştı. Bu, hepsi için en büyük acı oldu, balta darbesinin indiği feci dakika, ebedî ayrılık anı oldu.

— Allaha ısmarladık, küçük kardeş!....
Allaha ısmarladık, hepiniz hoşça kalın!

Mathieu, müstakbel fâtihi, son bir başarı temennisiyle selâmetlerken, Benjamin, gözleri yaşlarla bulanarak, heyecan içinde, Marianne'ın eteklerine sığındı. Marianne, sanki onun da çıkıp gitmesinden korkuyormuş gibi, çocuğa, hararetle sarıldı. Aile yuvasında, ellerinde kala kala bir o kalmıştı.

III

Constance, fabrikada, mutlak olarak hüküm sürdüğü r htımdaki debdebeli kona ında hayatının ve ümidinin mütemadi yıkılı ı içinde dimdik ve inatçı tavrıyla, neredeyse on iki seneden beri mukadderatı bekliyordu.

Bu on iki sene zarfında Beauch ne, mukadder bir sukutla, üzerinde yuvarland  ı yoku tan tekerlenmeye devam etmişti. Şimdi yoku un alt başında levsin s n derecesinde idi. G z  dışarda bir koca olarak alel de zevk ve safa ile i e ba lamı , karısının yatağından kovulmu , müştereken münasip gördükleri kaçamaklı karı koca münasebetleri yüzünden sokak tesad flerine muhtaç kalmış, bol i tahlarını tatmin etmeğe alı a alı a artık evine bile dönmez olmuş, kaldırımında raslad  ı orospuların evinde yaşama yolunu tutmuştu. Bunlardan, hala ile ye en olduklarını söyliyen ikisini nihayet se mi , onlarla oturuyor, her ikisinin kolları arasında tükenip gidiyordu; atlmı  be  yaşına geldiği halde el n a   zl , acınacak bir insan pa avrası halinde idi; ölüm, son bir ra e içinde, yüz kızartıcı bir şekilde canını almak için onu g z lyordu. Beauch ne'in bu iğrenç enkaz y  ını haline

gelmesi için büyük serveti zar zor yetiştirilmiş, ihtiyarladıkça parayı daha bol israf etmiş, kepazecè mahiyetini örtbas etmek zorunda kaldığı şüpheli macera arda muazzam paralar batırmıştı. Fakirdi, mütemadi gelişme halindeki fabrikanın durmadan artan kârları üzerinden pek az bir hisse alıyordu.

Constance'ın gururu bu felâket yüzünden inciniyor, tedavi kabul etmez bir hale geliyordu. Beauchêne, oğlunun ölümünden beri kendini daha fazla koyuvermiş, zevkının ben-cilliğine mağlubolmuş, orospu peşinde koşmak için müessesesini ihmal etmişti. Müesseseyi, genişlemiş, zenginleşmiş bir halde teslim alacak olan vâris mevcut bulunmadığına göre, o müesseseyi müdafaa etmenin ne faydası vardı? Böylece fabrikayı ortağı Denis'nin eline parça parça teslim etmiş, onu yavaş yavaş müessesenin tek sahibi yapmıştı. Denis, fabrikaya ilk geldiği zaman, önce, müessesenin bütün mülkiyetini teşkil eden altı hisse üzerinden, mukaveleleri mucibince yalnız bir hisse alıyordu; kaldı ki Beauchêne, bu hisseyi, muayyen bir mühlet içinde ondan tekrar satın almak hakkını mubafaza etmişti. Fakat bu satın alma tarihi geldiği zaman, o imkâna sahibolmak şöyle dursun, itirafı imkânsız borçlardan kurtulmak için genç adama yeni bir hisse daha terketmek zorunda kalmıştı. Sonra, bu, artık bir âdet hükmüne girmiş, Beauchêne her iki senede bir, bu şekilde bir hisse satmış,

önce üçüncü hisse ikincinin yanına gitmişti. Arkasından dördüncüye, ondan sonra beşinciye sıra gelmişti, öyle ki, şimdi, giriştiği son bir taahhüt neticesinde, Beauchêne, kendisine tam bir hisse bile alıkoymamış, sadece altıncı hisseden bir kırıntı ile, pek pek yüz bin frank kadar birşeyle iktifa etmişti. Kaldı ki bu bile bir hayalden ibaretti, çünkü, Denis bu parayı ona, muayyen bir gelir verme bahanesi bulmak için ayırmıştı, zaten bunun yarısını da her ay Constance'a ödüyordu. Demek oluyor ki Constance vaziyetin hiç de cahili değildi. Nefret ettiği Froment'ların bu oğlu, artık atelyelerde bile gözükmeyen eski mal sahibini yürütmek istediği gün fabrikaya bilfiil sahibolacağını biliyordu. Gerçi mukavelenin bir maddesinde, bu mukavele feshedilmediği müddetçe bütün hisselerin bir tahtada geri alınabilmesi imkânı kabul edilmişti. Constance'ı, böyle dimdik ve inatçı; mukadderatı bekler vaziyette tutan şey acaba bu divanece ümidi, bir mucize vukuuna inanması, gökten bir kurtarıcı ineceğini beklemesi mi idi? Boşuna bir bekleyişle, birbirini takibeden sukutlarla geçirdiği bu on iki sene, herşeye rağmen, günün birinde muzaffer olacağına dair beslediği inancı sarsmamış bile görünüyordu.

Chantebled'de Mathieu ile Marianne'ın başarıları karşısında gerçi gözlerinden yaş akıtmıştı; fakat sonra kendini toplamıştı, beklenmedik bir olayın nihayet kendi zürriyetsizli-

ğine hak verdireceği ümidiyle yaşıyordu. Ne umduğunu, sorsalar açıkça anlatamazdı, yalnız, mezarda yatan oğlundan, çirkefte yüzen kocasından, kendi isteğiyle içine yuvarlandığı ve ıstırabını çektiği bütün facialardan yana 'mazur gözükmek için, çok fazla nüfuzlu aile felâkete uğramadan önce ölmemekte inadediyordu. Yüreğinden kan gitmesine rağmen namuslu burjuva kadın gururu onu azgın bir isyana sevk ediyor, kabahati üstüne almak istemiyordu. Şimdi tekbaşına oturduğu için kendisine fazla büyük gelen muhteşem konakta, kaderin bu şekilde öc almasını böyle bekleyip duruyordu. Orada hayatını tahdit zorunda kalmış, yanında biricik hizmetçi olarak kalan ihtiyar bir kadınla beraber sabahtan akşama kadar, yalnız birinci kattaki odalara kapanıp oturuyordu. Mauriçe'in matemini ebediyen taşımak ister gibi daima siyahlar giyiyor, daima ayakta, mağrur bir sükût içinde kaskatı, katiyen şikâyet etmiyor, halbuki, için için duyduğu taşkın öfkeden dolayı muztarip, kalbi bozuk, bazen müthiş buhranlarla tıkanıyor, bunu da gizli tutuyordu. İhtiyar hizmetçi kadın, bir gün koşup doktor Boutan'ı çağırarak olmuş, Constance hizmetçiyi kovacak dereceye gelmişti, doktorun suallerine cevap vermiyor, ümidi kadar uzun müddet yaşıyacağına emin, kendini tedavi ettirmekten kaçınıyordu. Fakat boş evin içinde yapyalnız, oğulsuz, kocasız, kimseye seslenmeden, kimsenin gelmiyeceğini

bile bile birden bire tıkanıklık geldiği zamanlar ne kadar ıstırap çekiyordul! Sonra, nöbet geçince ayağa kalkmak, Denis'nin fabrikaya sahibolmasına, tek başına hüküm sürmesine sırf kendi varlığının mâni olduğunu, herhalde bu adamın, tavanlar yıkılıp da kendisi ölmedikçe konağa sahibolamayacağını, galebe çalarak oraya yerleşemeyeceğini düşünmek için nasıl önüne durulmaz bir inatla direliyor, tekrar ayağa kalkıyordu! Constance, bu mahbus hayatını, artık, o musallat fikrin zebunu olarak yalnız fabrikayı göz altında tutmakla, orada neler olup bittiğini günü gününe öğrenmekle geçiriyordu. Kendisine sırdaş edindiği Morange, homeñ her akşam, işinden çıktıktan sonra gelip bilhassa onunla konuşuyor, ona kaçamaksızca malûmat veriyordu. Constance, herşeyi onun ağzından öğrenmiş, hisselerin ârkaarkaya satıldığını, Denis'nin bütün mülkiyeti yavaş yavaş elde ettiğini, Beauchêne'le kendisinin, artık yeni mal sahibinin lûtfkâlığı sayesinde yaşadıklarını ondan haber almıştı. Casusluk tertibatını, Denis ile karısı Marthe'ın, çocukları Lucien, Paul ve Hortense'in hususi hayatlarını, genç karı kocanın, kazandıkları servete rağmen, hiçbir itiraz göstermeden, güzel konakta oturmak için hiç acele etmeden pürneşe yaşamağa devam ettikleri mütevazı pavyonda ne yapıyorlarsa, ne konuşuyorlarsa hepsini öğrenmek için ihtiyar muhasebeciyi, farkına var-

madan bu işte kullanacak dereceye kadar etrafı hazırlamıştı. Kendisi, içinde âdeta kaybolduğu, matemiyile büyük bir kasvete bürünmüş du çok geniş konağı tek başına işgal ettiği halde, onlar fazla dar gelen pavyonda âdeta üst üste yaşadıklarının farkında değilmiş gibi görünüyordlardı. Constance onların gösterdikleri saygı karşısında, son demini beklemekte gösterdikleri fütüsusluk karşısında, öfkeden kuduruyordu, çünkü onları kendi aleyhinde öfkeliendirmemek gibi son bir mağlubiyete daha uğramıştı. Yaşadığı mesut hayattan dolayı onlara minnettar olmaya, kendisine çiçek getirdikleri zaman çocukları öpmeye mecbur kalıyordu.

Hasılı, aylar seneler geçiyor, Morange hemen her akşam, Constance'ın yanına bilhassa uğradığı zaman onu aynı sessiz küçük salonda, arkasında aynı siyah fişanla, aynı inatçı bekleyiş tavrıyla dimdik oturu buluyordu. Ne kaderin öc aldığı vardı, ne de büyük bir sabırla ümidettiği halde başkaları felâkete uğrıyordu, hiçbir hâdisi olmadığı halde Constance, zafere erişeceğinden zerre kadar şüphe etmez gibi görünüyordu. Bilâkis, hâdiseler onu ne kadar fazla ezerse o, o kadr fazla doğruluyor, kadere meydan okuyor, kaderin nihayet kendisine hak verdireceği güveniyle ayakta duruyordu. Hiç değişmiyor, yorulmak bilmiyor, mucizeye güveniyordu.

O on iki sene zarfında, Morange, her gün akşamları yanına geldikçe, lâkırdıya hep aynı şekilde başladılar:

— Dünden beri yeni birşey yok mu muhterem madam?

— Hayır dostum, hiçbir şey yok.

— Neyse, sıhhatiniz yerinde olsun da, işin başı orada. Daha iyi günler elbet gelir.

— Ah! Hiç kimsenin sıhhati yerinde değil, ama yine herkes bekliyor işte.

Derken, o on iki senenin sonunda bir akşam, Morange içeri girdiği vakit küçük salonun havasını değişmiş, o ezeli sessizliği, içinde bir neşe ürpertisiyle dolmuş hissetti.

— Dünden beri yeni bir şey yok mu muhterem madam?

— Var dostum, yeni birşey var.

— İyi bir yeniliktir umarım, beklediğiniz bir mesut hâdise mi?

— Evet beklediğim bir şey! İnsan sabredince muradına eriyor.

Morange, hayret içinde, ona bakıyordu; Constance'ı, gözleri pırıltılı, hareketleri canlı, başka türlü görünce âdeta endişe duymuştu. Matemi içinde katılıp kalmış gibi görüldüğü bu kadar günden sonra, nihayet hangi arzusu yerini bulmuştu ki bu dereceye kadar canlanmıştı? Constance gülümsüyor, kuvvetle nefes alıyordu, o kadar uzun zamandan beri dört duvar arasına kapanıp altında ezildiği muaz-

zam yükten kurtulmuştu. Morange bu büyük saadetin sebebini sorunca :

— Dostum dedi. Size henüz cevap vermek istemiyorum. Belki de sevinmekle hata ediyorum, çünkü henüz pek müphem, pek şüpheli birşey bu. Yalnız, bu sabah birisi bana, bazı hâdiselerden bahsetti, işin aslını öğrenmekliğim lâzım, bilhassa, düşünmem lâzım... Sonra, bunu tabii size açacağım, pekâlâ biliyorsunuz; zira size herşeyi söylerim, kaldı ki bu sefer herhalde yardımınıza ihtiyacım olacak; sükûnetle bekleyin, bir akşam gelirsiniz, beraber yemek yeriz, yemekten sonra rahat rahat konuşuruz... Ah Yarabbi! Acaba doğru mu, acaba beklediğim mucize bu mu?

Aradan üç haftaya yakın zaman geçtiği halde, Constance, Morange'a hiçbir şey açmadı. Morange, kadını çok meşgul, çok hararetli görüyor, sual bile sormuyor, kendisi de âlemden uzak, münzevi, âdeta makine gibi bir hayat yaşıyordu. Altmış dokuz yaşına girmişti. Karısı Valérie öleli otuz sene olmuştu, kızı Reine onun yanına gideli yirmi seneden fazla oluyordu, Morange bütün hayatının yıkıntısı altında, dakikası dakikasına işinin başında bulunmak şartıyla, hâlâ intizamla yaşayıp duruyordu. Hiçbir insan bu kadar ıstırap çekmiş, bu kadar facialar geçirmiş, bunca vicdan azaplarına uğramış olamazdı; Morange hep o hesaplı adımlarıyla tıpış tıpış gidip geliyor, ıstırabın koruduğu, unutulmuş, kaybolmuş bir-

şey gibi, o mânasızlığı içinde ilânihaye yaşayıp gidiyordu. Bununla beraber, kafasında birtakım endişe verici çatlaklar peyda olmuş bulunsa gerekti. Gayet acayip meraklara yakalanıyordu. Eskiden karısıyla ve kızı ile beraber oturduğu o lüzumundan fazla büyük apartmanı bırakmaktan başka, şimdi hizmetçi kadına da yol vermiş, orada tek başına yaşıyor, çarşıdan öteberiyi kendisi alıyor, yemeği kendisi pişiriyor, kendi işini kendi görüyordu.

On seneden beri bu apartımana hiç giren olmamıştı, evin iğrenç bir bakımsızlık içinde olduğu tahmin ediliyordu, öyle ki, mal sahibi tamirat yaptırmak için boşu boşuna uğraşmış, fakat kapıdan içeri adımını atmaya muvaffak olamamıştı. Hoş, göbeğine kadar inen kar gibi beyaz sakaliyle ihtiyar muhasebeci, temizpak gezmeğe hâlâ son derece dikkat etmekle beraber, berbat bir redingot giyiyor, herhalde geceleri bu redingotun aşınmış yerlerini tamirle vakit geçiriyordu. İllet halindeki hasisliği o dereceyi bulmuştu ki, dört günde bir satın aldığı, daha az yemek için bayatlattığı kara ekmek müstesna, kendi canı için en küçük bir masrafa bile giremiyordu. Bu hal herkese merak oluyordu, hafta geçmiyordu ki kapıcı kadın: bu kadar derli toplu, sekiz bin frank maaş alan, bir metelik harcamıyan böyle bir efendi adam bu parayı ne yapıyor? Sualini sormasın. Hattâ Morange'ın

kimbilir hangi kovuğa sakladığı parayı hesabediyorlar, belki yüz binlerce frank parası birikmiştir diyorlardı. Sonra daha vahim bir çatlaklık oldu, Morang'ı iki defa muhakkak bir ölümden kurtardılar. Bir gün, Denis, Grenelle köprüsünden geçerek fabrikaya döndüğü sırada, onu köprünün korkuluğundan eğilmiş, akan suyu seyreder bir vaziyette buldu. Redingotundan yakalamasa tepe taklak yuvarlanacaktı. Başının döndüğünü söylemiş, o hafif gülüşüyle gülmeğe başlamıştı. Sonra başka bir gün, fabrikada, işlemekte olan bir makinenin yanından onu Victor Moineaud çekip uzaklaştırdı; ipnotize olmuş gibi, tam da, bir çarkın paralayıcı dişleri arasına kendini kaptırmak üzere idi. Morange yine gülümsemiş, çarkların çok yakınından geçmekle hata işlediğini itiraf etmişti. Onun için, arasıra dalgınlıklar geçirdiğini düşünerek kendisine göz 'kulak oluyorlardı. Denis'nin onu hâlâ muhasebe şefi olarak işinde tutması, herşeyden evvel, uzun yıllar hizmet etmiş olmasına karşılıktı; fakat, asıl şaşılacak iş şu idi ki, Morange işini emsalsiz derecede iyi görüyor, santim yanlışlıklarını bulmakta inatçı bir titizlik sarfediyor, en uzun toplama ameliyelerinde eksiksiz zekâ gösteriyordu. Yüreği sanki hiçbir fırtınanın sarsıntısına uğramamış gibi yüzü sakin, müsterih, saygılı bir manya müptelâsı haliyle makineden farksız yaşamağa devam ediyordu, belki zırdeli idi, fakat bilen yoktu.

Lâkin, birkaç senedir, Morange'ın hayatında büyük bir macera olmuştu. Constance'ın sırdaşı olmasına rağmen, kadın, müstebit iradesiyle onu kendisine râmetmiş olmasına rağmen, Morange azar azar Denis'nin kızı Hortense'a son derece bağlanmıştı. Büyüdüğünü görünce, onda, ölümüne o kadar ağladığı kızı Reine'i bulur gibi olmuştu. Hortense dokuz yaşına girmişti. Her tesadüflerinde Morange, heyecanlanıyor, onu taparcasına seviyordu, bu iki çocuktan biri gayet esmer, öteki âdeta sarışın olduğu için birbirlerine hiç de benzediklerinden, Morange'ın sevgisi, sadece bir hayalden, acısı Allah tarafından hafifliyen bir hayalden ibaretti, bu bakımdan, daha dokunaklı birşeydi. Morange, müthiş surette hasis olmasına rağmen, Hortense'ı, her fırsatta, bebek gibi, şekerleme gibi hediyelere boğuyordu. Bu sevgi, Morange'ı o kadar meşgul etmeğe başlamıştı ki, Constance gocunur oldu. Bunu, ona dokundurdu. Tamamen kendisiyle birlik olmıyan kimse, onun aleyhinde demekti. Morange, söz dinlemiş gibi göründü, çocuğu öpmek için gizli gizli davrandı, engellenmiş bir iptilâya yakalanmış gibi, onu hattâ daha fazla sevdi.

Fabrikanın bu eski sahibine karşı âdeta açıktan açığa gösterdiği sadakatten dolayı Constance'la hemen her gün devam eden münasebetlerinde, onun, kendisini, öteden beri râmeden şiddetli eli altında, Morange, biçare

bir mahlûk gibi ancak kendi korkusuna boyun eğdi. Aralarında, eski bir akit vardı, ikisinden başka kimsenin bilmediği o müthiş şey vardı, lâfını hiç etmedikleri, fakat ikisini birbirine sımsıkı bağlayan o suç ortaklığı vardı.

Morange, zayıf ve iradesizdi, o hâdise yüzünden kendinden geçmiş, korkak bir hayvan gibi sahibinin emrine zebun olmuşa benziyordu. Zaten, o müthiş günden sonra daha başka şeyler de öğrenmişti, evin sırlarından bilmediği yoktu. Bunca senedir orada yaşamıştı, manya illetine müptelâ adam sıfatıyla, o sessiz, hafif adımlarıyla o kadar çok dolaşmış, herşeyi öyle işitmiş, öyle görmüş, her sırra öyle vâkıf olmuştu ki, bilen, susan, o karanlık facianın tam ortasına salıverilen bu deli, kalbi muhabbetle taşarak, iptilâsına dokunulursa sonunda öfkelenmeğe hazır, küçük dostu Hortense'ı gizli gizli öpmeğe mecbur olalı beri, ne de olsa, için için isyan ediyordu.

Derken, Constance, bir akşam, onu birbenbire yemeğe alıkoydu. Morange, onu, zaferden artık emin bir savaşçıkadın gibi, kısacık boyu ile dikilmiş, ürperir vaziyette görünce, vadedilen sırrın açığa vurulması saatinin geldiğini sezinledi. Lâkin, hizmetçi kadın, bir iki türlüden ibaret yemeği hep birden getirip bıraktıktan sonra onları yalnız bıraktığı halde, Constance, önemli konuyu sofrada açmadı. Fabrikadan bahsetti, lâkırdıyı döndürüp dolaştırıp Denis'ye, karısı Marthe'a getirdi, onu

tenkidetti, hattâ, Hortense için, terbiyesiz, çirkin, zarafetten mahrum demek hatasını işledi. Muhasebeci, bütün varlığının gazapla isyan etmesine rağmen, itiraza cüret edemiyor, yüreksizce onu dinliyordu.

Constance, lâkırdının sonunda :

— Herkes yerli yerine oturduktan sonra göreceğiz, bakalım dedi.

Küçük salona dönecekleri zamana kadar bekledi, ancak, kapılar örtüldükten sonra, ateşin başına geçip oturdukları vakit, bu kış gecesinin derin sessizliği içinde konuştu.

— Dostum, dedi, galiba daha önce söylediğim gibi, size ihtiyacım olacak... Koruduğum bir genci fabrikada işe koymanız lâzım. Hattâ beni memnun etmek isterseniz, kendi kaleminize alırsınız.

Morange, şöminenin öte tarafında, onun karşısında, oturuyordu, hayretle yüzüne baktı:

— İyi ama, ben fabrikanın sahibi değilim ki, patrona müracaat edin, herhalde bütün isteklerinizi yerine getirir.

Hayır, Denis'ye hiçbir şey borçlu olmak istemiyorum... Sonra da, böylesi, projelerime uymaz. Bu delikanlıyı siz tavsiye edeceksiniz, yardımcı olarak alacaksınız, yerleştireceksiniz, ona iş öğreteceksiniz... A canım, bir memur alınmasını istiyecek salâhiyetiniz elbette var, değil mi? Hem, zaten bunu ben böyle istiyorum.

Constance, amirce konuşuyordu, Morange, boyun eğdi, ezelden beri itaate alışmıştı, önce karısına, sonra kızına itaat etmişti, şimdi de, bir müddettir içinde büyüyen müphem isyan arzusuna rağmen, kendisine dehşet salan bu tahtından düşmüş ihtiyar kraliçeye itaat ediyordu. Şu suali soracak oldu :

— Şüphesiz, alabilirim... Kimdir bu delikanlı?

Constance hemen cevap vermedi. Bir odunu kıınıldatmak ister gibi ateşe eğilmişti, aslında, biraz daha düşünmek için zaman kazanmak niyetindeydi. Morange'ı bir hamlede işe agâh etmek neye yarıyacaktı? Eğer onu tamamiyle kendine râmetmek, kendi maksadı için kullanmak isterse, günün birinde, elbette herşeyi söylemek zorunda kalacaktı. Ama, acelesi yoktu, Constance, sadece işi hazırlamakla gayet becerikli davrandığına inandı.

— Bazı hâtıralardan dolayı hayatı beni ilgilendiren bir delikanlı... Belki hatırlarsınız, burada bir kız çalışıyordu, ool Çok eskiden, en az otuz sene var, Norine Moineaud isimli bir kız, Moineaud babanın kızlarından biri, tanıdınız mı?

Morange, hızla başını kaldırmış, hâfızasını birdenbire, aydınlatan âni şimşek ışığı ile gözleri büyümüş, ona bakıyordu. Sözlerini tartmadan, bir hayret nidası ile, bütün bildiğini ağzından kaçırdı.

— Alexandre-Honoré, Norine'in oğlu, Rougemont'daki çocuk!

Constance, afalladı, maşayı elinden bıraktı, Morange'ın bakışlarını aradı, onu, ruhunun derinliğine kadar kurcaladı.

— Yal biliyorsunuz, demek... Ne biliyorsunuz, peki? Bana söyler misiniz, hem hiçbir şey gizlemeyin, söyleyin, öyle istiyorum.

Ne mi biliyordu? E, a kuzum, herşeyi biliyordu. Bir rüyanın ta dibinden konuşur gibi, ağır ağır, uzun uzun konuştu. Herşeyi görmüş, herşeyi haber almıştı, Norine'in gebeliğini, Bourdieu kadının evinde doğurması için Beauchêne'in verdiği parayı. içtimai yardım müessesesine götürülen, Rougemont'da sütüne yanına verilen, sonra üç yüz frank çalarak oradan kaçan çocuğu, hepsini biliyordu. Hattâ, genç haylazın, Paris kaldırımına düştüğünü, orada son derece rezil bir hayat sürdüğünü de biliyordu.

Constance, içine endişe düşerek, hiddetle haykırdı:

— Peki ama, bütün bunları size kim söyledi? Bunları nereden biliyorsunuz?

Morange, geniş ve müphem bir el hareketiyle, etrafındaki havayı, bütün binayı gösterdi. Biliyordu, bunlar etrafında olup biten işlerdi, ötekinden berikinden işitmişti, kendiliğinden sezmişti. Hattâ, bunların, kulağına

nereden ulaşmış olabileceğini dâha vüzuhla hatırlamıyordu. Bildiği şeylerdi, bunlar.

— Malûm ya, dedi, insan, aynı yerde otuz seneden fazla kalırsa, hâdiseler nihayet kafasına girer... Hepsini biliyorum, hepsini biliyorum.

Constance ürperdi, derin bir sessizlik oldu. Morange, gözleri ateşe takılıp kalmış, ince eller sık dokur muhasebeci ketumluğu ile, içinde taşıdığı hazin maziye dönmüştü. Constance da düşünüyor, vaziyetin böyle derhal açık açık belli olmasını daha doğru buluyordu. Mademki Morange işe vâkıftı, o halde onu kuvvetli bir irade ile, herşeyi göze alarak, itaatli bir alet gibi kullanmaktan başka yapılacak iş yoktu.

— Alexandre-Honoré, Rougemont'daki çocuk, evet! Nihayet, o çocuğu buldum işte... Bundan on iki sene evvel yaptığım teşebbüsleri, onu bulmaktan ümidimi kestiğimi, artık öldüğüne hükmettiğimi de biliyor musunuz.

Morange, başını sallıyarak tasdik etti, Constance devam etti, eski projelerinden çoktan beri vazgeçtiğini, mukadderatın, birdenbire kendini gösterdiğini anlattı:

— Tasavvur ediniz ki, tepeden inme bir şey oldu... Beni çok heyecanlı bulduğunuz o günün sabahı idi. Görümcem Sérafine senede dört defa bile ziyaretime gelmediği halde, daha saat onda çıkagelmişti, şaşım kaldım!

Biliyorsunuz ya, gayet acaipleşmiş, önce bana anlattığı masalı dinlemedim, bir madam, kendisine bir delikanlıyı tanıtmış, fena insalarla düşe kalka mahvolmuş, biçare bir gençmiş; yardımına koşup kurtarmak lâzımmış. Derken azizim, meseleyi açığa vurup, bir tesadüf neticesinde öğrendiği hakikatı söyleyince, afalladım... Diyorum ya, mukadderat uyanıyor, vuracağı darbeyi vuruyor.

Gerçekten, acaip bir macera idi. Sérafine, hiç zararını görmeden serbestçe yeni zevkler tatmak gibi bir mucize beklediği o mânasız ameliyatın, kendisini içine attığı eskimenin, erken ihtiyarlamamanın tehevvürü ile, senelerden beri, büsbütün muvazenesizleşiyordu. Hep, kaybettiği zevkli duygunun peşinde, oradan oraya dolaşmağa, araştırmağa, bayağının aşağısı insanlarla düşüp kalkmağa, hilkat garibelerini sınağa başlamıştı. Hakkında olmadık maceralar rivayet ediliyordu. Bu arada, merhametli bir kadına baş vurmuş, hapishaneden çıkan genç mahpuslara yardım etmek, onların ahlâkını düzeltmek işiyle uğraşan bir cemiyete âza olarak girmek gibi acaip bir fikre kapılmıştı. Hattâ, bunlardan bazılarını evine almış, Marignan sokağındaki o esrarlı zemin katında barındırmış, kapılar pençereler kapalı, onlarla, bir deli karı gibi, sıkı fıkı yaşamıştı. Derken, bir akşam, genç bir erkek ahbabı ona Alexandre'ı alıp getirmişti, otuz

iki yaşında koskoca bir herif olan Alexandre, bir ıslahhanede altı sene mahbus kaldıktan sonra, bir gün evvel serbest bırakılmıştı. Bir ay sefa sürmüştü, sonra bir sabah, Sérafine'e açılmış, hakiki macerasını anlatmıştı; Rougemont'dan bahsedip, annesinin adı Norine olduğunu, son derece zengin bir adam olan babasını bulmak için boşuna sarfettiği gayretleri söyleyince, Sérafine işi birdenbire anlamış, delikanlının, üzerinde bıraktığı, daha evvel kendisini bir yerde görmüş olma intibainın sebebini bulmuş, Beauchêne'le olan benzerliği, şimdi, göz kamaştırıcı bir katilikle ortaya çıkmış, kendisini, gayrimeşru bir yeğenin kolları arasına atan bu tesadüf, içinde facialı bir uğursuzluk dolaşan bu şüpheli çiftleşme, onu bir gün için eğlendirmiş, nihayet silkindirmiş, her zamanki alelâdelikten bir parça çekip çıkarmıştı. Zavallı çocuk! Sérafine onu evinde alıkoyamazdı, hattâ, boşu boşuna üzüntülere sebeb olmak korkusuyla, eriştiği hakikatten bile kendisine bahsetmemişti. Yalnız, Constance'ın, vaktiyle yaptığı hararetli araştırmaları bildiği için, meseleyi ona anlatmağa gelmişti, Alexandre'dan artık usanmıştı bile, o tatmin edilemiyen iştahasının cehennemine tekrar yuvarlanmıştı, sokakta rasgele bulduğu erkekler kadar, hilkat garibeleri de onu doyurmuyordu.

Constance, izahatını şöyle bitirdi :

— Yani, Alexandre henüz bir şey bilmiyor. Görümçem, beni ona, ahababım diye tanıttacak, kendisine iyi bir iş bulacağımı söyleyip bana gönderecek. Artık, çalışmaktan başka bir arzusu yokmuş. Suç işlemiş ama, zavalılık, mazur! Hem, benim elime geçer geçmez, onu benden sorsunlar, emrimden dışarı çıkmıyacaktır.

Sérafine, kendi şahsi macerasını sükûtle geçiştirdiyse de, Constance, onu iyi tanıdığı için, Alexandre'ı, nasıl bir gayyadan, artık boşluktan başka bir şey kucaklamıyan yorgun kollardan geçirip kendisine getirdiğini anlıyordu. Sérafine'e, ancak kendi uydurduğu hikâyeyi anlatmıştı, Alexandre gûya bir kadın uğrunda altı sene hapis yatmıştı, asıl suçlu o kadındı, delikanlı, bu metresinin sırrını ele vermek istememiş, kibarlık göstermişti. Fakat, bunlar bile, gözden kaybolduğu on iki senelik zamanın malûm olan yıllarıydı, daha pek çok şeyden korkabilirdi, bilinmiyen yılların dehşet verici esrarı içinde en beter rezaletlere, muammalı kalmış cürümlere kadar düşmüş olabiliirdi. Hattâ hapisane ona güzel bir dinlenme yeri vazifesi görmüş gibi idi. Oradan, daha sükûnet bulmuş, daha incelmış bir halde, hayatını daha fazla berbadetmemek azmiyle çıkmıştı. Sérafine tarafından arındırılmış, giydirilip kuşatılmış, talim ve terbiye edilmiş, âdeta insan yanına çıkabilecek bir genç adam olmuştu.

Morange kor gibi yanan iri gözlerini kaldırıp dikkatle onun yüzüne baktı.

— Her ne hal ise, bu genci ne yapmak istiyorsunuz? Bari bir şeyler biliyor mu? Yazısı işe yarar mı?

— Evet, yazısı iyi... Çok bir şey bildiği yok şüphesiz, zaten ben de kendisini bu sebeple sizin yanınıza veriyorum. Onu adama benzetecesiniz, herşeyi öğreteceksiniz... Bir iki sene içinde fabrikanın her hususiyetini, fabrika sahibi imiş gibi bilmesini istiyorum.

O zaman bu son söz muhasebeciyi aydınlattı, şuuru birdenbire uyandı; manyaların istilâsiyle yavaş yavaş kaybolan akli, müspet rakamlarla uğraşan bir insan zekâsı mahiyetini henüz muhafaza ediyordu.

— İyi ama azizim madam, diye itiraz etti, mademki size yardım etmemi istiyorsunuz, bana bütîin esrarınızı söyleyin, bu çocuğu hangi işte kullanacağımızı anlatın... Sahi, onun sayesinde fabrikayı tekrar kazanmayı, yani hisseleri tekrar satın alıp mal sahibi ve mutlak âmir olmayı mı ümidediyorsunuz?

Sonra mükemmel bir vuzuhla, mükemmel bir mantıkla, bu hulyanın divanelik olduğunu ispat etti, rakamları sıraladı, artık galebe çalmış bir adam sıfatiyle fabrikaya yerleşen, kendi evinde demek olan Denis'yi ordan ayırmak için verilmesi icabeden muazzam yekûna geldi.

— Hem, pek iyi kavrayamıyorum, azizim madam, ne için bu çocuğu alıyorsunuz da, başka birini almıyorsunuz? Hiçbir medeni hakka sahip değil, bunun farkındasınız değil mi? Burada ancak bir yabancı olarak kalacaktı, böyle olunca da ben zeki, namuslu, imalâta aklı eren bir kimseyi tercih ederim.

Constance, tekrar maşa ile odunları karıştırmaya başlamıştı. Sonra başını kaldırdı, kısık ve şiddetli bir sesle Morage'ın yüzüne:

— Alexandre kocamın oğludur, mirasçı odur, diye çıktı. Yabancı o değil ötekidir, Denis'dir, malımızı elimizden çalan, o Froment'ların oğludur... Yüreğimi paralıyorsunuz dostum, bana zorla söylettiğiniz bu sözlerle beraber bütün kanım akıp gidiyor.

Bu, muhafazakâr burjuva bir kadın düşüncesi ifade eden feryattı, onun kanaatınca mirasın, yabancıya gideceği yerde piçe kalması daha doğrudu. Kendisinin de itiraf ettiği gibi, onun kadın, zevce ve ana hüviyeti şüphe yok ki kanamakta idi, fakat Sérafine bunları kinine feda ediyordu, hayatı bahasına da olsa yabancıyı koğacaktı. Sonra müphem bir duygu halinde, kocasının bu oğlunu bir parça da kendisinden farz ediyordu, öyle ya bu çocuk ondandı, kendisinin de bir erkek evlâdı, bu çocuğun büyüğü olan, ölen bir erkek evlât doğurduğu adam o değil miydi?

Zaten, bu piçi evlât edinecekti. Ona yol gösterecek, munhasıran kendinin olmasını, kendisi tarafından ve kendisi için yaşamasını zorla ondan istiyecekti.

— Onu burada hangi işte kullanacağımı öğrenmek mi istiyorsunuz? Bunu ben de bilmiyorum... Ödenmesi icabeden yüz binlerce frangı tabii öyle hemencecik bulacak değilim. Rakamlarınız gaye^t doğru, belki de fabrikayı satın alacak parayı asla bulamıyacağız. Buna rağmen, ne için mücadele etmiyelim, ne için bir denemiyelim?... Sonra da, itiraf ediyorum, mağlup olmuşuz, öteki düşünsün! Çünkü size söz veriyorum, eğer bu çocuk benim sözümü dinlerse, bundan böyle fabrikanın içine sokulmuş, bir tahrip vasıtası, öc alacak olan ceza vasıtası o olacak, fabrikayı havaya uçuracaktır.

Duvarları işaret ederek harabî ifade eden bir el hareketiyle, menfur bir ümidini anlattı. Kin üzerinde bina edilmiş müphem projeleri mahvolursa tahayyül ettiği son mücadele elbette bu idi. Sefil Alexandre'ı, tahribedici bir kuvvet gibi kullanacak, onun vereceği zararlarla bir parça rahat nefes alacaktı. Biricik oğlunun kaybı ile içine yuvarlandığı hudutsuz ye'is ortasında kakırdamış, artık tatmin edemediği sevgi ile yanıp kavrulmuş, ağu katılan analık duygusunun tesiriyle deli olacak dereceye gelmiş, cinayet işliyecek derecede ahlâk fesadına uğramış, bu çılgınca arzuya

gelip dayanmıştı. O inatçı haşinliğiyle şu son hükmünü verdiği zaman Morange'ın tüyleri ürperdi.

— On iki senedir kaderin bir cilvesini bekliyorum, o da işte kendini gösterdil... Bunun bana son talih eseri olarak verdiği fırsattan istifade etmemektense bu uğurda hayatımı veririm!

Eğer kader isterse bu, Denis'nin mahvı demektir; Constance buna andıçmış, tamamiyle hazırlanmıştı. İhtiyar muhasebeci felâketi gözünün önüne getirdi, babaları dolayısıyla mahvolacak mâsum çocukları düşündü, bu haksız, koskoca facia yumuşak kalbini isyanla doldurdu. Bildiği şeyi haykırmadan bu yeni cinayetin işlenmesine göz mü yumacaktı? Öteki cinayet, o ilk cinayet, birbirlerine bahsetmedikleri, gömülüp kalan o müt-hiş şey herhalde Constance'ın hatırına gelmiş, o feci dakikada gözlerini bulandırmış olacak ki, Morange'e boyun eğdirmek istiyen sabit bakışında o manzaranın ürpertisi dolaştı. Bir lâhza, böyle gözgöze beri tarafta, o kaatil asansör kapağının yanında, uçurumun yoğuk rüzgâriyle iliklerine kadar donarak tekrar bir hızla yaşadılar. Bu dakikada yine Morange mağlup oldu, kadının iradesi altında mahvolmuş biçare bir adam za'fiyle hiçbir şey konuşmadı.

Constance yavaş sesle :

— Şu halde dostum, mesele kararlaşmıştır, dedi. Alexandre'ı önce memur olarak fabrikaya almak için size güveniyorum.. Kendisini, bir akşam saat beşte, ortalık karardıktan sonra burada, bu odada göreceksiniz, çünkü ona gösterdiğim alâkayı önceden belli etmek istemiyorum. Öbür gün akşam, olur mu?

— Hay hay, öbür akşam madam, siz nasıl isterseniz.

Ertesi gün, Morange, o kadar heyecanlı göründü ki onu gözetliyen kapıcı kadın endişelendi, meseleyi kocasına söyledi. Kiracıları herhalde bir buhran geçirmek üzereydi, çünkü su almak için aşağıya indiği zaman pabuçlarını giymeği unutmuştu, yüzü bir tuhaftı, kendi kendine konuşuyordu. Asıl garibi şu ki, o gün öğle yemeğinden sonra Morange işinin başına bir saate yakın bir gecikme ile geldi, bu intizamsızlık o zamana kadar görülmüş şey değildi, fabrikada hiç kimse buna emsal gösteremezdi. Morange kasırgaya tutulmuş gibi dosdoğru yürüyüp gitmiş, bir gün, Denis'nin, kendisini suyun cazibesinden kurtardığı o Grenelle köprüsüne varmıştı. Sonra, orada, bir kuvvet onu yine aynı noktaya çekmiş, Morange aynı parmaklıktan sarkmış, akan suyu aynı şekilde temaşaya dalmıştı. Bir gün evvelinden beri ağzına aynı sözler doluyor, ona musallat oluyor, azap veriyor, Morange'ı bu sözleri hafif sesle geveliyordu: “Bildiği şeyi haykırmadan, bu yeni

cinayetin de işlenmesine göz mü yumacaktı? O sabah pabuçlarını giymeği unutmamasına sebeb olan, biraz evvel, sanki fabrikanın kapısını unutmuş gibi işinin başına dönmesine mâni olacak derecede onu sersemleten şey, herhalde zihninden çıkarıp atamadığı bu sözlerdi. Şimdi bu suyun üzerine doğru eğilmesi de, artık bu işe bir nihayet vermek için duyduğu şuursuzca ihtiyaç, inatçı kelimelerinin beynini altüst ettiği işkenceyi boğmak gibi insiyaki bir ümit değil mi idi? Orada suyun dibinde, kelimeler nihayet susacaklardı, Morange onları bir daha tekrar etmiyecek, kendisinde bulamadığı bir iradeyi göstermesi için zorladıklarını bir daha işitmiyecekti. Suyun tatlı bir çağırışı vardı, hem bundan daha fazla mücadele etmemek, biçare bir adam gibi, lüzumundan fazla yaşamış zayıf ve yumuşak kalbli bir insan gibi kendisini böylece mukadderata terketmek ne güzel olacaktı!

Morange, daha fazla eğiliyor, nehrin şarlıtısının kendisini kavramağa başladığını hissediyordu ki, arkasından genç ve neşeli bir ses onu çağırırdı:

— Nereye bakıyorsunuz, mösyö Morange? Kocaman balıklar mı var?

Bu seslenen Hortense'tı, on yaşına göre fazla boylu, pek cici birşeydi, bir hizmetçi kadın, onu Auteuil'e, küçük arkadaşlarıyla oynamağa götürüyordu. Muhasebeci, şaşkın

bir halde arkasına dönünce, bu hayal karşısında, kendisini bu kadar uzaktan geri çağırın bu sevgili melek yavru karşısında, biran, elleri titriyerek, gözleri yaşlarla sırsıklam, durakladı.

— Vay, sen misin cicim!... Hayır, hayır, kocaman balıklar yok. Galiba dipte saklanıyorlar, çünkü kışın su çok soğuk olur... Misafirliğe gidiyorsunuz öyle mi? Aman, bu kürklü manto da ne yakışmış!

İhtiyar dostun sesinde öyle titrek bir sevgi ifadesi vardı ki çocuk, sevimlikten, okşanmaktan memnun, gülmeğe başladı.

— Ya, çok memnunum, misafirliğe gidiyorum orada komedi oynıyacaklar... Aman ne güzel şey, memnun olmak!

Çocuk, bu sözü, vaktiyle kızı Reine nasıl söylediyse öyle söylemişti, Morange, dizçöküp, bir mâbude gibi onun ellerini öpmek istiyordu.

— Elbette, her zaman memnun olmalısın... Çok güzelsin, gel seni öpeyim...

— Peki, öpün, mösyö Morange. Ha! Haberiniz var mı? Bana verdiğiniz bebeğin adı Margot, öyle de uslu ki, inanmazsınız... Birgün gelin de, görün.

Morange çocuğu öpmüştü, onun, solgun kış günü aydınlığında uzaklaşıp gitmesini, yüreği yanarak, kendini fedaya hazır, seyretti. Büyük bir alçaklık etmiş olacaktı, çocuğun

mesut olması lâzımdı. Köprüden yavaş yavaş uzaklaştı, kelimeler yine kulaklarında aksediyor, büyük bir vuzuhla çınlıyor, cevap bekliyordu. «Bildiğini haykırmadan, bu yeni cina-yetin de işlenmesine göz mü yumacaktı? Hayır, hayır, buna imkân yoktu, söyliyene, harekete geçene. Bu kararı, yine de, henüz bulanık bir buğuya gömülü idi. Nasıl söyliyene, nasıl hareket edene? Sonra, kalem odasına döner dönmez, acaipliği büsbütün ileri götürerek, kırk senelik itiyatlarını tamamen çıgniyecek, bitmez tükenmez rakam toplama ameliyesine girişeceği yerde, uzun bir mektup yazmağa başladı. Mathieu'ye hitaben yazdığı bu mektupta, bütün macerayı, Alexandre'ın dirilişini, Constance'ın niyetlerini, kendisinin yapmağı kabul ettiği hizmeti anlatıyordu. Hoş, bütün bunları, yüreğini ferahlatan bir itiraf gibi, kaleminin ucuna geldiği şekilde, yazıveriyor, omuzlarına çok ağır basan bu hâkimlik rolünde, kendisine bir tutum tâyin etmiyordu. Mathieu vaziyeti bilirse, bir yerine iki kişinin iradesi işliyene. Morange, Mathieu'den, ertesi gün gelmesini rica ederek mektubu bitiriyor, fakat altıdan önce gelmesini söylüyordu, çünkü Alexandre'ı tanımak, görüşmenin nasıl cereyan edeceğini, Constance'ın ondan ne istiyeneğini öğrenmek arzu ediyordu.

O geceyi, ertesi günü, feci haller içinde geçirmiş olsa gerekti. Kapıcı kadının sonradan

anlattığına göre, dördüncü kattaki kiracı, Morange'ın, bütün gece, tepesinde gezindiğini işitmişti. Kapılar açılıp kapanıyor, eşya, evden taşınır gibi oradan oraya dolaştırılıyordu. Hat-tâ, hayaletlere hitabeden bir delinin kendi kendine konuşmasını, kendisine rahat ver-miyen ölümler için esrarlı bir âyin yapan bir sofunun huşulu ibadetini andıran feryatlar, hıçkırıklar bile işitilir gibi olmuştu. Sonra, Morange, o gün fabrikada, ye'sini, zekâsının büsbütün içine gömülüp gittiği karaltılar yı-ğınını gösteren endişe uyandırıcı emareler belli etti. Gözleri bulanık, yüreği geçirdiği mücadelelerle azap dolu, sebepsiz, belki on defa aşağı indi, işliyen makinelerin karşısında uzun uzun durdu, sonra tekrar yukarı çıktı, hesaplarının başına oturdu; çok zahmetle ara-dığı şeyi bulamadığı için şaşkın bir haldeydi. O karanlık kış günü, saat dörde doğru gece olunca, kalem odasında, yanında çalışan iki memur, onun, işi bıraktığını gördüler. Ar-tık, gözleri saate takılıp kaldı, bekledi. Saat beşi çalınca, bir yekûnun doğru olup olma-dığına son bir kere daha baktı, kalktı, oda-dan çıktı, tekrar gelip ondan sonraki yekû-nun doğru olup olmadığına bakacakmış gibi hesap defterini açık bırakmıştı.

Morange, bitişik konakla atelyeler ara-sındaki dehlize giden galeriye girmişti. O sa-atte, orası baştan başa aydınlıktı; elektrik lâmbaları orayı gündüz gibi aydınlatıyor, ma-

kinelerin gümbürtüsü duvarları sarsıyor, fabrika'nın faaliyeti etrafı inletiyordu. Dehlize varmadan, karşısında, birdenbire, asansörü, o müthiş oyuğu, on dört sene evvel Blaise'in, içinde parça parça olduğu o cinayet kovuğunu gördü. O kazadan sonra, tekrar böyle birşey olmasın diye, asansör yuvasının kapağını bir demir parmaklıkla kuşatmışlardı; demir parmaklığın bir kapısı vardı, bu kapıyı bilhassa açıp boşluğa istiyerek atlamadıkça, kazara düşme imkânı kalmıyordu. Kapak da, tesadüf, açılmış bulunyordu, kapı kapalıydı, Morange, üstün bir kuvvetle itilerek yaklaştı, boşluğa doğru eğildi, uzun bir ürperti geçirdi. O sahne, şimdi olduğu gibi gözünün önüne geliyordu, bu korkunç boşluğun dibinde parçalanmış vücudu görüyor, muhakkak olan, istiyerek işlenen, saklı tutulan cinayet karşısında, aynı dehşet rüzgârıyla buz kesildiğini hissediyordu. Mademki bu kadar ıstırap çekiyordu, mademki, uyku uyumuyordu, yanlarına geleceğini, o iki ölü kadına mademki vademişti, bu işe niçin artık bir nihayet vermiyordu? Daha evvelki gün, köprünün parmaklığına abandığı sırada, bu musallat arzuyu yine duymuştu. Muvazenesini bir kaybetti miydi kurtuldu demekti, nihayet toprağın sükûnu içinde, iki kadının arasında yatabilecekti. Derken, iki günden beri araştıran, azan deliliği arasında, uçurum, sanki o müthiş hal çaresini kendisine fıslamış gibi, aşağıdan, bir se-

sin, Blaise'in sesinin: "Ötekini de beraber al gell Ötekini de beraber al gell," dediğini işitiyor gibi oldu. Uzun bir ürperti geçirerek doğruldu, sabit fakirlerinin ulaştığı karar onu yıldırım gibi çarpmıştı. Divaneliği, bunu, her işi halledecek biricik mâkul, mantıklı, riyazi hal çaresi olarak görüyordu. Bu karar ona öyle sade görünüyordu ki, bu kadar çok aradığına şaşıyordu. O zaman, bu zayıf ve yumuşak başlı adam, bu zavallı sapık, çok vuzuhlu bir muhakemenin, çok ince bir hilenin yardımıyla demir gibi bir irade, üstün bir kahramanlık eseri gösterdi.

Önce, herşeyi hazırladı, kendisi orada yokken asansör kapağını örtmesinler diye emniyet kertesini sürdürdü, parmaklık kapısı kolayca açılıp kapanıyor mu diye de muayene etti. emniyetin verdiği bir kuvvetle, âdeta ayakları yerden kesilmiş gibi hafifçe yürüyordu; bakışı keskindi, tetikteydi; görülmek, işitilmek istemiyordu. Sonra, elektrik lâmbalarının üçünü de söndürdü, galeriyi, tam bir karanlıkta bıraktı. Aşağıdan, apaçık, duran oyuktan, makinelerin uğultusuyla karışık, fabrikanın faaliyet gürültüsü hâlâ yükseliyordu. Morange, ancak herşeyi hazır ettikten sonradır ki, konağın küçük salonuna gitmek üzere koridora daldı.

Constance, Alexandre'la birlikte, onu orada bekliyordu. Delikanlıyı yarım saat evvel getirmişti, onu hem söyletmek hem de, mües-

sese de ona tahsis ettiği asıl duruma dair henüz hiçbir şey açmamak istiyordu. Bir çırpıda kendisini onun eline bırakmağı lüzumsuz gördüğü için, akrabası olan la baron de Lowicz'in tavsiyesini iyi karşılayarak, ona bir iş bulmak istediğini göstermekle iktifa etmişti. Fakat, onu sapsağlam, azimli, sert yüzlü, intikam müjdeliyen müthiş gözlere sahip görerek nasıl da zaptettiği bir heyecanla ince-liyordu! Onu büsbütün yontup adam edecekti, delikanlı gayet dürüst bir insan olacaktı. Alexandre, neler olup bittiğini iyiden iyiye anlıyamadan, birşeyler sezinliyor, mukadderatının tâyin edildiğini hissediyor, sonradan, bütün ağılı rahat rahat mideye indirmek için ehlileştirilmeğe razı kurt yavrusu gibi, muhakkak olan yağmayı bekliyordu. Morange, içeri girince, gözüne ilişen şey, yalnız, Alexandre'la Beauchêne arasındaki benzerlik oldu; bu son derece benzerlik, Constance'ı da, yü-reğinden kan giderek sarsmıştı, Morange da, kafasındaki o sabit fikirle, eski patronunu mahkûm eder gibi, bu benzerlik karşısında dondu kaldı.

— Sizi bekliyordum, dostum, çok titiz bir adam olduğunuz hâlde, geç kaldınız

— Evet, bir küçük iş vardı, onu bitirdim de.

Fakat Constance şaka ediyordu, memnundu. İşi hemen halletti.

— Pekâlâ. İşte size bahsettiğim zat, bu. Önce yanınıza alıp, işi öğretirsiniz, başlangıçta yalnız atelye işlerinde çalıştırırsınız... Tamam mı?

— Hay hay, azizim madam. Kendisiyle meşgul olacağım, emin olabilirsiniz.

Sonra, Constance, ertesi gün işe başlayacağını söyleyerek Alexandere'ı selâmetleyince, Morange, delikanlıyı, kendi kalem odasından ve henüz açık bulunan atelyelerden geçirmeği nezaketle teklif etti.

— Fabrikayı öğrenmiş olur, yarın, dos-doğru yanıma gelir, dedi.

Constance, muhasebecinin bu hatırnazlığı karşısında büsbütün emin olarak, tekrar güldü:

— İyi düşündünüz, dostum, çok teşekkür ederim, dedi. Siz de, mösyö, güle güle gidin, eğer uslu olursanız, istikbalinizi temin edeceğiz.

Fakat, o esnada, budalaca, zırzopça bir hâdise, onu yıldırımla vurulmuşa döndürdü. Küçük salondan, Alexandre'ı önu sıra çıkaran Morange ona dönmüş, kafasındaki çatlak, birdenbire meydana çıkıp yüzünün şeklini bozuyormuş gibi, âni bir deli istihzasiyle bakmıştı. Lâubali ve müstehzi, yavaş bir sesle, ta yakından konuştu:

— Ha ha hay! Blaise kovuğun dibinde! Konuşuyor, benimle konuştu!... Ha ha hay!

Takla! Sen istedin taklayı! Takla yine var, takla!

Bunları söyledikten sonra, Alexandre'la birlikte ortadan kayboldu. Constance, ağzı bir karış açık, onu dinlemişti. Bu öyle akla hayale gelmez, öyle divanece birşeydi ki, önce anlıyamadı. Fakat sonra, o ne şimşek hızıyla kavrayıştı! Morange'ın söylediği şey, o cina-yetti, o zamana kadar asla lâfını etmediği şeydi, on dört seneden beri içlerine gömdük-leri, yalnız bakışlariyle itiraf ettikleri o faci-aydı; şimdi, Morange, onu birdenbire, bir deli istihraziyle suratına fırlatıvermişti. Biçare ada-mın bu iblisçe isyanına, Constance'ın, uçurumdan esen bir rüzgâr gibi, temasını hisset-tiği müphem tehdidine sebep neydi? Müthiş surette benzi attı, kaderin, tam o anda elde ettiğini sandığı kaderin korkunç bir öc ala-cağını, için için bir sezişle anladı. Evet, böy-leydi, Constance, on dört sene geriye gitti, kendisini yine bu salonda gördü ve titriyerek, vücudu buz kesilerek, ayakta bekledi; fabri-kadan yükselen gürültüleri dinliyor, berikinin parçalanışını dinlediği ve beklediği o uzak günkü gibi, sükûtun feci çatırdısını bekli-yordu.

Bu arada, Morange, o tıpış tıpış yürüyü-şiyle, Alexandre'ı götürüyor, sakın ve iyi se-siyle konuşuyordu.

— Önünüze geçtim, affedersiniz, size yol göstermek mecburiyetindeyim.. Böyle müesse-

seler çok girintili çıkıntılı olur, merdivenlerin, koridorların, dönemeçlerin, haddi hesabı yoktur!... Görüyorsunuz ya, koridor şimdi sola dönüyor.

Sonra, zifiri bir gece karanlığına gömülü galerinin nihayetine varınca öfkелendi, tabii bir sesle :

— Haydi, buyurun bakalım! dedi. Hiç başka marifetleri yoktur, elektrikleri yakmamışlar, düğme de ta uzakta, öte başta... Bereket versin, kırk senedir buradan geçtiğim için basacağım yeri bilirim... Dikkat, peşimden ayrılmayın.

O andan itibaren, her adımda, nasıl hareket edeceğini ona ihtar etti, sesinin ahengi hiç değişmeyen, o lûtfukâr haliyle ona yol göstermeğe devam etti:

— Peşimi bırakmayın, sola doğru... Şimdi, dosdoğru yürüyeceğiz artık... Yalnız, durun, galeri, ortasından bir demir parmaklıkla bölünmüştür, bir de kapısı vardır Tamam, geldik... İşitiyorsunuz ya, kapıyı açıyorum... Peşim sıra gelin, ben önden gidiyorum.

Morange, sükûnetle, karanlıklara, boşluğa adımını attı. Gık demeden, dibe yuvarlandı. Arkasından izini kaybetmemek için âdeta ona değercesine yakınından yürüyen Alexandre, ayakları altından kaçan bu zeminin verdiği âni dehşet içinde, uçurumun boşluğunu, sükûnun rüzgârını gerçi hissetmişti. Fakat, bir kere

atılmış bulunuyordu, o da yürüdü, bir vaveylâ kopardı, tekerlendi. İki vücut, uçurumun dibinde yassıldı, ikisi de derhal öldüler. Lâkin Morange, birkaç saniye daha nefes aldı. Alexandre, tam Blaise'i ölü buldukları noktada, kafası yarılmış, beyni dağılmış bir halde serili yatıyordu.

Kazanın sebebi bir türlü izah edilemedi, orada bulunan iki ölü, müthiş bir şaşkınlık uyandırdı. Morange, sırrını beraber götürmüştü, deliliğinin, ona rasgele işlettiği bu feci cellâtlık işini, belki Constance'ı cezalandırmak, belki de eski hatayı tamir etmek için; vaktiyle, kardeşinin ölümüyle mateme gömülen Denis'nin, şimdi kızı Hortense'la mükâfatlanması için; kızcağızın, çok uslu, güzel bebeğiyle, Margot'su ile mesut yaşaması için yapmıştı. Morange, cinayetin aletini ortadan yok etmekle, muhtemel yeni cinayeti yok etmiş oluyordu. Morange, sabit fikrin tesiri altında, izanı aşan, bir kasırganın fütursuz zalimliği ile geçip giden, insan hayatlarını biçen bu haileli adaleti herhalde muhakeme etmemişti. Bilerek yapmış değildi, sadece harekete geçmişti. Fakat, fabrikada herkes aynı şeyi düşündü, Morange muhakkak deli idi, kazaya sırf kendisi sebeb olmuştu, kaldı ki, elektriklerin söndürülmüş olmasına, demir parmaklık kapısının ardına kadar açık bulunmasına, orada mevcut olduğunu bildiği bu kovuğa tekerlenmesine, yanındaki biçare gencin, onun pe-

şinden yuvarlanmasına kimse akıl erdiremiyordu. Hoş, onu takibeden günler, kapıcı kadın, onun son divaneliklerini anlatınca, hele bir polis komiseri, apartmanını gezince, Morange'ın deliliğine kimsenin şüphesi kalmadı. Deliydi, zır deliydi. Bir kere, bu kadar bakımsız bir ev olamazdı, mutfağın ahırdan farkı yoktu, salon yüzüstü bırakılmış, on dördüncü Louis modası mobilyesi tozdan kül rengi olmuştu; yemek salonu altüsttü, eski meşe ağacından mobilyesi pencere önüne yığılmış, içeriyi kapkaranlık ediyordu; sebebi malûm değildi. Yalnız Reine'in odası muntazamdı, bir türbe gibi sofuca bir temizlikteydi. Piçpen ağacından eşyası, her gün silinip süpürüldüğü için pırıl pırıldı. Fakat, Morange'ın deliliğini asıl açıkça ispat eden şey, bir hâtıralar müzesi şekline sokulmuş olan, duvarları karısının ve kızının fotoğraflarıyla kaplı yatak odası oldu. Pencerenin karşısında, bir masanın üstü bir nevi mihrap haline konulmuş, duvar gözüküyordu, vaktiyle Mathieu'ye gösterdiği bu mihrabımsı şeyin üstünde, Valérie ile Reine'in, ikiz kardeşler gibi, aynı yaşta, yirmi yaşında alınmış resimleri orta yerde duruyordu; sayısız daha başka portreler, yine Valérie'nin, yine Reine'in çeşit çeşit pozlarda, çeşit çeşit tuvaletlerle, çocukluk, kızlık, kadınlık çağlarında çekilmiş resimleri, bu iki portrenin etrafına, mütenazır olarak dizilmişti. Orada, masanın üstünde, bir mih-

raba konulmuş adak gibi, altın paralardan, gümüş paralardan, hattâ meteliklerden mürekkep, yüz bin franktan fazla bir para, koskoca bir yığın bulundu; bu, Morange'ın senelerden beri, fakir bir adam gibi kuru ekmeğe kanaat edip biriktirdiği servetti. Nihayet, biriktirdiği paraların nereye gittiği anlaşılmıştı, bunları iki kadınına veriyordu, bütün iradesi, bütün ihtirası, bütün emeli onlardan ibaret kalmıştı. İkisini de, zengin etmek hulyasiyle öldürdüğünü düşünerek vicdan azabından kurtulamıyor, çok özledikleri, çok şevkle sarfedecek oldukları bu parayı onlara ayırıyordu. Parayı hâlâ onlar için kazanıyor, onlara getiriyor, bol bol veriyor, hayaletlerle dolu taabbüdü ortasında, onların ruhlarını teskin etmek, sevindirmek isteğiyle, şahsi zevkine zerre kadar bir şey ayırmıyordu. Metelik metelik biriktirilip masa üstüne yığılmış, yirmi senedir, bir çiçek demeti gibi, karisiyle kızının resimlerine sunulmuş koskoca bir servetin yanı başında sefalet içinde ölen deli ihtiyarın hikâyesini, bütün mahalle anlata anlata bitiremedi.

Mathieu, saat altıya doğru fabrikaya geldiği zaman, kazanın uyandırdığı dehşet ve telâşla karşılaştı. Morange'ın mektubu zaten sabahtan beri yüreğini sıkıyordu, Alexandre'in meydana çıkması, Constance'ın evine alınması, onun tarafından müesseseye sokulması hikâyesi, bu olmayacak iş, onu çok hayrette bırakıyor, endişelendiriyordu; mektup çok sarih

olmakla beraber, acayip saçmalıklarla dolu idi, anlaşılmıyacak şekilde lâftan lâfa atlıyor, Mathieu'nün yüreğini büsbütün üzüyordu. Mektubu üç defa üstüste okumuştı, hâdisе, öyle müphem tehditlerle dolu görünüyordu ki, her okuyuşta, gitgide daha korkulu, yeni faraziyeler yürütüyordu. Sonra, tesbit edilen randevuya gelince de, bu sefer, Victor Moineaud'nun kaldırıp yanyana uzattığı kana bulanmış o iki cesetle karşılaşmıştı! Makineleri durduran ölüm raşesi içinde koşa koşa gelip bu izahı imkânsız felâketi, acayip huylu ihtiyar muhasebeci ile, gökten inercesine gelmiş, hiç kimsenin tanımadığı genç adamın, üstüste yuvarlanıp paramparça oluşlarını telâşla kendisine anlatan oğlu Denis'yi ses çıkarmadan, vücudu buz kesilerek dinledi. Mathieu, Alexandre'ı derhal tanımıştı, böyle dehşet içinde kalması, böyle sararması, bunca karanlık iş karşısında, henüz faraziye halinde, korkunç faraziyeler halinde, içinde yükselen mütalâaları, hiç kimseye, hattâ oğluna bile açmak istememesinden ileri geliyordu. Galerideki lâmbaların sönük bulunması, daima kapalı duran, ancak bu işe alışık bir kimsenin, düğmeyi çevirerek açmış, gizli bir yayla sıkıştırılmış olması muhtemel parmaklık kapısı meselesini, bu kesin birkaç müşahedeyi, gitgide artan bir endişeyle dinliyordu. Sonra, Victor Moineaud, önce, muhakkak ihtiyarın düşündüğünü, çünkü gencin bir bacağı onun karnı üzerine

uzanmış olduğunu söyleyince, Măthieu birdenbire, on dört sene geriye gitti, Moineaud babayı hatırladı, oğlunun, şimdi Morange'la Alexandre'ı bulduğu aynı yerde, babasının, Blaise'i bulduğunu görür gibi oldu. Blaise l Mathieu'nün kafasında yeni bir aydınlık yanıyordu; kuşkusunun emekliyerek ilerlediği bu müthiş karanlık içinde, feci bir şüphenin ışığı gözlerini kamaştırdı, Denis'yi, bütün işleri yoluna koymak üzere aşağıda bırakıp, Constance'ın yanına çıkmak istedi.

Fakat, yukarıda, ara koridora gideceği sırada, asansörün yanında tekrar durdu. Ondört sene evvel, Morange'ın, asansör yuvasının kapağını açık bulup, haber vermek üzere aşağı indiği yer burası idi; o indikten sonra, Constance, elini kolunu sallıyarak eve döndüğünü söylüyordu, tam o sırada da, Blaise, karanlık koridorun öte başından doğru gelmiş, çukura yuvarlanmıştı. Herkesin, nihayet inandığı bu masalın yalan olduğunu, Mathieu şimdi anlıyor, bakışları, sözleri, sükûtları hatırlıyor, o zaman anıyamadığı şeyler, şimdi korkunç bir mâna alıyor, onu âni bir katiliğe götürüyordu. İçinde, daima menfur bir sır eseri kalan sinsi cinayetlere, kahbece cinayetlere mahsus feci müphemliğe bürünmüş bulunmakla beraber bunun böyle olduğu muhakkaktı. Zaten, şimdiki vakayı, aşağıda duran o iki ceset meselesini de, mantıklı bir muhakemenin, bir delinin hareketini, muammalı ve

karanlık noktalarıyla izah edişi gibi, meydana çıkarıyordu. Buna rağmen, Mathieu şüphe etmek için kendini zorladı, Constance'ı görmek istiyordu.

Constance, küçük salonun ortasında, yüzü balmumu gibi sarı, ayakta, kımıldamadan durmuştu. On dört sene evvki bekleyiş te-kerrür ediyor, öyle bir ıstırap içinde uzuyordu ki, Constance, daha iyi işitmek için soluk almıyordu. Fabrikadan henüz ne bir gürültü, ne bir ayak sesi işitilmişti. Ne oluyordu acaba? O müthiş şey, o korktuğu şey, boş bir kâbustan ibaret miydi? Halbuki, Morange, onun yüzüne karşı alay etmiş, Constance, ne demek istediğini pekâlâ anlamıştı. Acaba, bir feryat, bir yıkılma gürültüsü işitmiş değil miydi? Şimdi ise, makinelerin uğultusunu artık duymuyordu, ölümdü bu, fabrika soğukmuş, kendisi için ölmüştü. Birdenbire, yaklaşan, hızlanan ayak sesleri işitti, kalbinin atışı durdu. İçeriye Mathieu girdi.

Constance, hayalet görmüş gibi, benzi sapsarı, geriledi. Mathieu gelmişti, niçin gelmişti acaba? Nasıl oluyor da orada bulunuyordu? Bütün felâket habercileri arasında, en beklemediği o idi. Gelen onun ölmüş oğlu olsaydı, Constance, babanın bu gelişi karşısında olduğu kadar sarsıntı geçirmezdi.

Bir şey söylemedi, Mathieu, kısaca:

— Yuvarlandılar, dedi, ikisi de öldüler, Blaise gibi öldüler.

O zaman, Constance, yine birşey söylemedi, onun yüzüne baktı. Bir an, göz göze bakıştılar. Mathieu, onun bakışından herşeyi öğrendi, cinayet, bir kere daha başladı, işlendi, bitti. Aşağıda, cesetler, üstüste, ezilmiş yatıyorlardı.

— A zavallı kadın, bu ne feci şaşkınlık böyle, kaç kişinin kanına girdin!

Constance, bir gayret sarfetti, son bir gururla doğruldu, boyu uzadı, yine yenmek, kaatil elbette kendisi olduğunu daima haklı olduğunu, daima haklı olacağını haykırmak istedi. Fakat Mathieu, son bir hakikatı da açığa vurarak onu harabetmişti :

— Bilmiyor musunuz ki, bu alçak Alexandre, ahababınız madam Angelin'in kaatillerindendir? Bir kış akşamı, parasını çaldılar, zavallı kadını boğdular... Size acıdığım için, üzülmenizi istemediğim için, bunu sizden gizlemiştim Eğer haber verseydim, şimdi kürek zindanında bulunacaktı! Bugün haber verseydim, siz de onun yanına giderdiniz!

Bu, en müthiş darbe oldu. Constance bir şey söylemedi, devrilen bir ağaç gibi, kaskatı, halının üzerine serildi. Bu sefer, altoluşu onu mahvetmişti, beklediği mukadderat aleyhine dönüyor, onu yere vuruyordu. Bir tek çocuğa bağladığı sevgi ile fesada uğrıyan bir ana daha, aldatılan, soyulan, öfkeden kuduran, ana olmak ihtiyaciyle, düştüğü tesellisiz divanelik yüzünden cinayete kadar giden bir

ana daha eksilmişti. Orada sıska ve kurada, tatmin edemediği sevgilerle zehirlenmiş bir halde, boylu boyunca yatıyordu.

Mathieu telâşa düştü, ihtiyar hizmetçi kadın, koştu geldi. Onun yardımıyla Constance'ı yatağına götürdü, sonra soydu; bu müddet zarfında, Constance'ın bazen soluğunu kesen neviden bir baygınlık içinde, hâlâ ölü gibi yattığını görünce, Mathieu, bizzat Boutan'a koştu, talihi varmış ki, doktoru, tam da eve yemeğe geldiği saatte yakaladı, hemen alıp getirdi. Yetmiş iki yaşına yaklaşan Boutan artık hekimlik etmiyor, hayata karşı beslediği ümidin sakın neşesi içinde yaşıyor, dostları olan çok eski müşterilerinden başka kîmseye viziteye gitmiyordu. Daveti geri çevirmedi, hastayı muayene etti. Öyle sarih mânalı, ümitsiz bir hareket yaptı ki, endişesi gitgide artan Mathieu, karısı ölürken biri yanında bulunsun diye, Beauchêne'i aramağa koyuldu, ihtiyar hizmetçi kadına, adamın nerede bulunduğunu sordu, kadın, kollarını havaya kaldırdı, mösyönün nerede olduğunu bilmiyordu, Mösyö, hiç adres bırakmazdı. Sonra, o da dehşete kapıldı, baktı ki olacak gibi değil, o hala ile yeğenin, mahut karıların evine koştu, müstacel meselelerde, hanımının, kendisini bizzat oraya gönderdiği olmuştu, o sebeple, evlerini mükemmel surette biliyordu; fakat, orada, hizmetçi kadına, madamların, bir hafta Nice'de istirahat etmek üzere mösyö ile bir-

likte, bir gün evvel gittiklerini söylediler. Kadın, aileden bir kimseyi yanına almadan dönmek istemediği için, avdetle, mösyönün kızkardeşi la baron de Lowicz'e uğramağı akıl etmiş, kendi arabasına onu da, adetâ zorla alıp getirmişti.

Boutan, boşu boşuna, âcıl imdat tertibatı almıştı. Constance, gözlerini açınca, dikkatli dikkatli onun yüzüne baktı, herhalde tanıdı, tekrar gözlerini kapadı. Ondan sonra, inadetti, sorulan suallere cevap vermek istemedi. Herhalde işitiyordu, yanında bulunan, kendisini tedavi eden insanları tanımaması imkânı yoktu; kendisiyle meşgul olmalarını istemiyor, ölü gibi durmakta, zerre kadar hayat eseri göstermemekte ısrar ediyordu. Artık, hezimetinin sessiz ıstırapı içinde dünyadan çekilmiş gibi, ne dudakları, ne gözleri açılıyordu.

O akşam, Sérafine gayet acayıptı. Leş gibi eter kokuyordu, şimdi eter içmeğe başlamıştı. Çifte kazayı, Constance'ın kalb krizine sebeb olan Morange'la Alexandre'ın ölümünü haber alınca, yüzünde, sadece, kaçıklara mahsus hafif bir ısmızaz peyda oldu, âdeta, istemiyerek gülümsedi:

— A! Acayip şey! dedi.

Eldivenleriyle şapkasını çıkarmadan, koltuğa yerleşti. Eski güzelliği korkunç bir şekilde mahvedildiğinden beri, yegâne canlı iki ışık halinde kalan altın pullu kara gözleri açık, bekliyordu. Altmış iki yaşında olduğu

halde, yüz yaşında görünüyordu, küstah yüzü, boralarla çatlak çatlak olmuş, güneş sarısı saçları, kül yağmurları altında sönmüş gibi idi. Vakit gece yarısına yaklaştığı halde, o, hâlâ orada, farkında değilmiş gibi görüldüğü bu ölüm döşeginin yanında, içinde, cansız bir cisim gibi, kendini unuttuğu bu ürpertiler dolu odadaydı, kendisini oraya niçin getirdiklerini dahi bilmiyor gibiydi.

Ne Mathieu, ne Boutan, oradan uzaklaşmak istememişlerdi; mösyö, o mahut kadınlarla, o hala ve yeğenle birlikte Nice'deyken, Constance'ı ihtiyar hizmetçi kadınla yalnız bırakmamak için, geceyi orada geçirmeğe karar vermişlerdi. Gece yarısına doğru yavaş sesle konuştukları sırada, Sérafine'in, tam üç saat susmadan sonra, nihayet konuştuğunu işitip şaşa kaldılar.

— Biliyorsunuz ya, öldü, demişti.

Kim, ölmüştü, acaba? Nihayet, Gaude'dan bahsettiğini anladılar. Gerçek, meşhur cerrahı, muayenehanesinde bir sedirin üstünde, sebebi iyiden iyiye pek de bilinmiyen âni bir ölümle yıldırımlanmış bir halde bulmuşlardı. Birtakım acayip, açık saçık rivayetler dolaşıyordu, hattâ bunlardan bazıları saçma ve feci şeylerdi. Gaude, altmış sekiz yaşına geldiği halde, elân uslanmamış, bekâr hayatı yaşıyor, gayet zinde olduğu söyleniyor, müşterileri arasındaki genç kadınlardan, kendisine

minnettar kalan ameliyat ettiği hastalardan, fingirdiyenler olursa, hâlâ gönül eğlendiriyordu. Mathieu, Sérafine'in feci hulyasını hatırlamıştı, cerrahın neşteri altında, cinsiyetiyle beraber şehvetini de kaybetmenin tehevvüriyle, kadın, bir gün ona: "ah demişti, bir akşam, hepimiz, kısırlaştırdığı bütün kadınlar onun muayenehanesine gitsek de, biz de onu hadım etsek l., binlerce ve binlerce kadındılar, Sérafine, onların hepsini kendisiyle birlik, kendi arkasında görüyordu, bir sürü, bir ordu, bir millettiler; yüz bin kısır kadın saldıracaktı, alacakları intikamın vahşeti, muayenehanenin duvarlarını sarsacaktı.

Mathieu'yü heyecanlandıran şey, Gaude'un âni ölümü hakkında dolaşan garip rivayetlerden birine göre, onu, sedirin üstünde, esvapları soyulmuş, sakat edilmiş, kan içinde bulmuş olmaları idi. Mathieu'nün, bu matemli odadaki bekleyişle ürpererek, bir kâbus geçirir gibi kendisine baktığını görünce:

— Öldü, dedi, hepimiz oradaydık.

Bu, zırva, hakikata aykırı birşeydi, imkânsızdı; ama, doğru da olabilirdi, yanlış da olabilirdi. O zaman, Mathieu, dehşet salan müthiş bir soğğun temasını, o esrarlı soğğun, bilinmiyen, asla bilinmiyecek olan şeyin soğuk temasını duydu.

Boutan, Mathieu'nün kulağına eğilmiş, yavaşça :

— Bir haftaya kalmaz, çıldırır, zır deli olup timarhaneye girer, demişti.

Bir hafta sonra, la baron de Lowicz'e deli gömleği giydirmişlerdi. Kısırlık ameliyatı, artık tatmin edemediği iştahın tahribedici tesiriyle, beynine vurmuştu. Kendisini tecrid-ettiler, yanına kimseyi çıkaramıyorlardı, çünkü, buhranlarının müstehcen anlarında, iğrenç sözler söylüyor, rezilce hareketler yapıyordu.

Mathieu ile Boutan, Constance'ı sabaha kadar beklediler. Dudaklarını kıpırdatmadı, gözlerini bir daha açmadı. Güneş doğarken, duvara döndü, öldü.

IV

Aradan yine seneler geçti, Mathieu altmış sekiz yaşına, Marianne altmış beş yaşına girmişlerdi ki, hayata karşı besledikleri imana, ümitlerinin verdiği sürekli gayrete borçlu oldukları gitgide artan servet ortasında, son bir mücadele, hayatlarının en acı mücadelesi, ikisini de, neredeyse yere serecek, ümitsiz, tesellisiz, mezara sokacak dereceye getirdi.

Marianne, bir akşam, titriye titriye, tasalı bir halde yatağa yatmıştı. Aile arasında büyük bir üzüntü başlamış, vahimleşiyordu. Gitgide çirkin bir hal alan feci bir kavga, Grégoire'ın idaresi altındaki değirmeni, Gervais ile Claire'in idare ettikleri çiftliğe karşı, fena halde öfkelen-dirmişti. Ambroise hakem tâyin edilmiş, o da, Paris'teki ticarethanesinden, tutuşan ihtirasları hesaba katmadan, büyük iş adamı genişliğiyle hüküm vererek, ateşi daha fazla körüklemişti. Marianne, annelik duygusuyla, çocuklarını barıştırmak istemiş, Ambroise nezdinde gizlice teşebbüste bulunmuş, gelecek karşısında dehşete kapılıp yüreği yaralanmış, dönüşte yatağa düşmüştü. Ambroise onu âdeta haşin karşılamıştı, Marianne, kavga eden, biribirini yiyen nankör

oğullarının, kendi etinden et kopardıkları intibaiyle, çok acı duyarak çiftliğe dönmüştü. Artık yataktan kalkmamış, Mathieu'ye susması için yalvarmış, hekim çağırmanın bir işe yarayacağını söylemiş, hiçbir ıstırabı olmadığına, hiçbir hastalığı olmadığına yemin etmişti. Sönüp gidiyordu, Mathieu, onun, her gün kendisini bir parça daha terkettiğini, büyük kederi yüzünden ölmekte olduğunu hissediyordu. Olacak şey mi idi bu? Kolları arasında, okşanarak büyüyen, zaferlerinin neşesi, gururu olan, çok sevildikleri, çok sevdikleri bütün bu çocuklar, aşklarından doğan, vefalılıkları içinde birleşen, kutsal ve kardeşçe bir kütle halinde etraflarında sımsıkı toplanan bütün bu çocuklar şimdi dağılıyorlar, birbirlerini yiyecek derecede birbirlerine saldırıyorlardı! Demek ki, aile çoğaldıkça, nankörlük de artar dedikleri doğruydu, bir insanın mesut mu yoksa bahtsız mı olduğuna hükmetmek için, ölümünü beklemek gerektir sözü de ne kadar yerindeydi!

Mathieu, karyolanın yanına oturmuş, Marianne'ın, ateşler içinde yanan elini avucunun içinde tutuyor:

— Ah! diyordu, bu kadar didin, bu kadar galebe çal, sonra, gel bu en büyük ıstıraba, bizi en fazla harabedecek olan ıstıraba uğral Muhakkak ki, son nefesini verinceye kadar çarpışmak lâzım, saadet, ancak ıstırapla, göz yaşıyla kazanılıyor... Hep ümidetmek,

hep mücadele etmek, üstün gelmek, yaşamak lâzıml

Marianne, metanetini kaybetmiş, artık mahvolmuş gibiydi.

— Yok yok, artık kudretim kalmadı, mağlûp oldum... Dışardan gelen yaraları hep iyi ettim. Ama, bu yara benim kendi kanımdan, kanım içime akıyor, beni boğuyor... Bütün eserimiz mahvoldu. Son gün, sevincimiz, sıhatimiz, kuvvetimiz yalana çıkıyor.

Mathieu de, bu felâketin ıstırap veren korkusuyla, Marianne'ın öldüğünü, kendisi yalnız kaldığını tahayyül ediyor, bitişik odaya girip ağlıyordu.

Değirmenle çiftlik arasındaki bu mânasız kavga, Lepailleur'ün o kıraç toprağı yüzünde, Chantebled'yi ortadan bölen o girintili arazi yüzünden çıkmıştı. Yosunlu, köhne dolabıyla, sarmaşıklar arasında kaybolmuş, romantik, eski değirmen, senelerden beri aralık mevcut değildi. Grégoire, babasının düşüncesini nihayet gerçekleştirmiş, binayı yıktırmış, yerine, bir demiryoliyle Janville istasyonuna bağlı, geniş müştemelâtlı, buhar makineleriyle işliyen büyük bir un fabrikası kurmuştu Kendisi de, civardaki buğdayların hepsi, öğütülmek üzere kendisine gelmeğe başlıyalı, bol para kazanıyordu, şaşılacak derecede durulmuştu, kırkına yaklaşan iriyarı bir adam olmuştu, gençliğindeki haşarılığından yalnız çabuk öfkelen-

me huyu kalmıştı, bu öfkelerini de, yalnız yumuşak kalbli ve metîn bir kadın olan karısı Thérèse teskin edebiliyordu. Grégoire, yetmiş yaşında kendini naza çeken kayınpe-deri Lepailleur'le yirmi defa bozuşacak dere-ceye gelmişti. Eski değirmenci, iflâsın muhak- kak olduğuna dair kehanetlerine rağmen, ye- ni binalar yapılmasına mâni olamadığı için alay ediyor, gitgide gelişen büyük un fabri- kasına atıp tutuyor, haksız çıktığından dolayı öfkeleniyordu. Şimdi bir kere daha yenilmiş- ti. Chantebled'nin muazzam mahsulleri, onun, çalışmaktan bezmiş, sūratle para kazanmağa teşne, basma kalıp iş gören köylü akliyle, üzerinde artık hiçbir mahsul yetişmediğini iddia ettiği o kahbe toprağın iflâsını yalanla- makla kalmıyor, belki, hakîr gördüğü, hiçbir işe yaramaz enkaz dediği değirmeni de diri- liyor, dev gibi oluyor, damadı, orayı, büyük servet sağlayacak bir vasıta haline getiriyor- du. Asıl kötüsü, Lepailleur'ün kendi mütema- di mağlûbiyetine şahidolmak istercesine, ye- nildiğini asla itiraf etmeden, ayak direyip hâ- lâ yaşaması idi. Bir tek zevkı kalmıştı, o da, Grégoire'ın, girinti araziyi çiftliğe satmamak üzere verdiği ve tuttuğu sözdü. Hattâ, Lepail- leur, o toprağın ekilmemesini de istemiş, Grégoire'ı buna razı etmişti. Çorak kalan, o yemyeşil, güzel malikâneyi, ince, uzun, sefil bir toprak parçası halinde ikiye biçen bu kı- raç araziye gördükçe, komşunun bereketli

çiftliğini tekzibeden bir delil görmüş gibi, hıncına rağmen sevinç duyuyordu. Çakılların ve çalılıkların ihtiyar hükümdarı gibi, toprağın bu sefaletinden memun tavrıyla, sıska uzun vücudunu dikerek, sık sık orada dolaştığı görölüyordu; aynı zamanda, kavga etmek için bahane kolladığı da anlaşılıyordu; nitekim, küstah bir tahrikçilik gayretiyle yaptığı bu gezintilerden birinde, çiftlik hududunun tecavüz edildiğini keşfeden o oldu, söylene söylene, bu hâdiseyi o kadar büyüttü, öyle felâketli neticelere götürdü ki, Froment'ların sürekli saadeti, bu yüzden bir an mahvoldu.

Grégoire'da, iş bahsinde, hakkından hiçbir zaman zerre feda etmiyen demevi adam haşinliği vardı. Kayınbabası, çiftliğin, kendi kıraç topraklarından üç hektara yakın bir kısmını, utanmadan bellediğini, mâni olunmazsa, niyeti herhalde bu güzel hırsızlık marifetine devam etmek olduğunu söyleyince, arazisinin bu şekilde istilâsına razı olamayacağından, meseleyi derhal incelemek istedi: Felâkete bakınız ki, hudutlar bulunamadı. Bu itibarla, çiftlik, istemiyerek aldandığını, hattâ kendi hudutlarını aşmadığını iddia edebilirdi. fakat Lepailleur, pürhiddet, aksini iddia ediyor, kesin konuşuyor, bir sopa ile hudut çizgisini çiziyor, aşağı yukarı on santimetre farkla, hesabının tamam olduğuna yemin ediyordu. Gervais ile Grégoire arasında geçen

bir münakaşa üzerine iş büsbütün alevlendi, bu münakaşa esnasında, Grégoire köpürdü, affedilmez sözler söyledi. Ertesi gün, çiftlikle münasebetini kesti, dâva açtı. Gervais, buna derhal, değirmene bir buğday tanesi bile gönderemeyeceği tehdidiyle karşılık verdi; her türlü alış verişe böylece nihayet verilmesi vahim bir kayıptı, çünkü Chantebled'nin müşterisi olması, yeni un değirmenini gerçekten inkişaf ettirmişti. O günden sonra, durum her gün daha kötüleşti, çok geçmeden uzlaşma imkânı kalmadı, üstelik, bir anlaşma zemini bulmağa memur edilen Ambroise da hararetlendi, her iki tarafın da hoşnutsuzluğuna sebeb olmaktan başka bir şey yapamadı. Kardeş kavgası menfur tahribatını genişletiyordu, şimdi, üç kardeş birden çarpışıyorlardı. Bu, tam mânasiyle felâket değil miydi; bu tahribetçi öfke bütün aileye sirayet etmiyecek miydi; bunca sene mâkul, sıhhatli, kuvvetli ve sevişerek yaşadıktan sonra, bu delilik ve kin fırtınasına yakalanıp batmıyacaklar mıydı?

Mathieu, tabii, araya girmeğe teşebbüs etti. Fakat, daha ilk sözde, eğer başarı kazanamazsa, babalık nüfuzu tanınmazsa, yıkılışın tamir kabul etmez bir hal alacağını sezmişti. Onun için, bekliyordu, kendi hesabına, mücadeleden vazgeçmemişti, müsait bir fırsattan istifade etmek istiyordu. Ancak, anlaşmazlıkla geçen her gün, endişesini arttırıyordu. Bütün eseri, yarattığı küçük millet, lûtu-

kâr güneşin altında kurduğu küçük ülke, birdenbire mahvolmak tehdidine mâruzdu. Bir eser, ancak aşkla yaşayabilirdi, onu, ancak, yaratan aşk ebedileştirebilirdi, kardeşlik tesanüdünün bağı kopar kopmaz eser de yıkılırdı. Mathieu, kendi eserini, iyilik, neşe ve kuvvet içinde tam mânasiyle gelişir bir halde bırakacağına, daha kendisi ölmeden, parça parça, kirlenmiş, ölmüş olarak yere serilmiş görecekti. Halbuki, taşkın bereketi mevsimden mevsime artan o Chantebled çiftliği, hattâ, kendi zekâsından doğan, çok büyümüş, çok verimli hale gelmiş o değirmen, oğulları olan fâtiherler sayesinde, Paris'te, daha uzaklarda kazanılan öteki azametli servetler, o zamana kadar, ne bereketli ne zengin bir eserdi. Hayata karşı beslenen imanın yarattığı bu çok güzel eseri, kardeşler arasındaki hayat aleyhinde suikast mahvedecekti!

Eylülün son günlerine raslıyan bir akşam, melâlli bir alacakaranlıkta, Marianne, üzerinde, sessiz sedasız, kederden ölmekte olduğu şezlongu, pencere önüne sürdü. Ona yalnız Charlotte bakıyordu, eski av köşkünün yerine yapılan, şimdi lüzumundan fazla büyük evde, yanında, yalnız en küçük oğlu Benjamin vardı. Aile efradı biribirini yemeğe başlıyalı, Marianne bu evin kapısını kapamıştı, eğer bütün çocukları barışır da, hep birden gelip kendi yanında kucaklaşmak saadetini, bu büyük saadeti günün birinde kendisine verecek

olurlarsa, kapıyı ancak o gün açacaktı. Fakat, kendisini hayata iade edecek biricik zevk olan bu iyileşmeden ümidini kesiyordu. O solgun akşam, Mathieu gelip yanına oturarak, âdetleri olduğu üzere elele verdikleri zaman, önce konuşmadılar, karşılarında uzayıp giden ovaya, ucsuz bucaksız tarlaları pus altında kaybolan çiftliğe, ta ötede, Yeuse kenarında, tüten yüksek bacasıyla değirmene, muazzam bir demirci ocağı ateşinin kızıl bulutu yükselen, ufkun gerisindeki Paris'e baktılar.

Dakikalar geçiyordu. Mathieu, yorulup derdini unutmak için, öğleden sonra uzun uzun yürümüş, Mareuil ve Lillebonne çiftliklerine kadar gitmişti. Nihayet, kendi kendine konuşur gibi, hafif sesle :

— Çifti sürmek için bundan daha güzel şartlar bulunamaz, dedi. Şu tarafta, yaylada, toprakların evsafı, yeni ziraat usulü sayesinde daha düzeldi, eski bataklıkların çamurlu toprağı sahan vurula vurula inceldi ; bu kısımda, yamaçlarda da, kumlu topraklar, Gervais'nin tertibi olan kaynak sularının yeni şekilde dağılması neticesinde, çok zenginleşti. Çiftlik, onunla Claire'in ellerine geçti geçeli, âdeta iki misli değer kazandı., Devamlı bir inkişaf var, emek sayesinde zaferin hududu yoktur.

Marianne :

— Aşk olmadıktan sonra neye yarar ? diye mırıldandı.

Mathieu, bir parça sustuktan sonra devam etti :

— Sonra Yeuse'e kadar indim, uzaktan gördüm, Grégoire, Denis'nin, kendisine yaptığı yeni makineyi getirtmiş. Avluya indiriyorlardı. Kuvvetin üçte birini mükemmel surette tasarruf eden bir hareketle, değirmen taşlarını döndürüyormuş. Böyle aletlerle, toprak, sayısız milletleri doyuracak buğday ummanları yetiştirebilir. Hepsi yiyecek ekmek bulur. Değirmene yerleştirilen bu makine, muntazam işleyişiyle, yine servet yaratacak.

Marianne, tekrar:

— Kardeşler biribirlerinden nefret ederse, neye yarar? dedi.

O zaman Mathieu sustu. Fakat, gezintisi esnasında karar verdiği gibi, yatarken, karısına, ertesi günü Paris'te geçireceğini söyledi; Marianne'ın hayret ettiğini görünce, bir iş bahane etti, eski bir alacağı olduğunu, bir hesap göreceğini söyledi. Kendisini de azap içinde bırakan, Marianne'ın böyle aheste aheste ölmesi olacak şey değildi. Harekete geçmek, kesin barış teşebbüsünü yapmak istiyordu.

Ertesi günü, Mathieu, sabahın altısında, Paris'e varır varmaz, şimal garından bir arabaya binip dosdoğru Grenelle'deki fabrikaya gitti. Herşeyden evvel, o güne kadar kavgaya iştirak etmiyen Denis'yi görmek istiyordu. De-

nis, Constance öldükten sonra, karısı Marthe'la ve üç çocuğıyle birlikte, rıhtımdaki konağa yerleşmiş, çoktan beri orada oturuyordu. Bu yerleşme, fabrikanın tamamına sahibolmak gibi, mal sahibinin hüküm sürdüğü muhteşem sarayı, kesin olarak zaptetmek gibi bir şey olmuştu. Bununla beraber, Beauchêne'in daha senelerce ömrü vardı, fakat müessesenin unvanında artık kendi adı yoktu, son mülkiyet hissesini, kendisine aydan aya ödenen bir irada karşılık satmıştı. Nihayet, tıka basa öğle yemeğı yedikten sonra, o hala ile yeğenin evinde bir sedirin üzerinde, nüzül isabetiyle füc'eten öldüğü, bir akşam haber alınmıştı; bakılırsa, aşırı yemek yediğı, o kadınlarla, artık kendi yaşıyla mütenasip olmıyan şekilde aşırı gönül eğlendirerek, çocuklaşmış bir halde öldüğü anlaşılyordu. Bu ölüm, bencil erkeğın, kaldırımlarda sürten havai kocanın ölümüydü, nesli tüketen, lağıma fırlatan son süpürge vuruştı.

Denis, babasını görünce, neşeyle haykırdı:

— Vay! Seni hangi rüzgâr attı? Kahvaltıya mı geldin? hâlâ bekâırım, Marthe'la çocukları, pazartesi günü gidip alacağım, Dieppe'deler, orada enfes bir eylül ayı geçirdiler.

'Sonra, annesinin hasta olduğunu, tehlikede bulunduğunu öğrenince ciddileşti, endişelendi:

— Annem hasta mı, tehlikede mi? Ne söylüyorsun? Ben onu sadece yorgun, hafif, ehemmiyetsiz bir rahatsızlığı var zannediyordum!.. Söylesene baba, nesi var? saklıyorsunuz, bir kederiniz var demek, öyle mi?

Sonra, Mathieu'nün, gayet vazih, gayet tam olarak anlatmak zorunda kaldığı meseleyi dinledi. Bundan, büyük bir teessür duydu; sanki, muhmemel bir felâketi keşfetmişti de, onun tehdidi bundan böyle, rahat yaşamasına mâni olacaktı. Öfkelendi, söylendi:

— Ne? Kardeşlerim, bu mânasız kavga yüzünden bu marifeti yaptılar hal Aralarında anlaşılmadıklarını biliyordum, öğrendiğim tafsilât canımı sıkıyordu ama, annemle senin, eve kapanıp bu yüzden ölecek dereceye geleceğinize asla ihtimal vermezdim... Yool Yool Bu işi yoluna koymak lâzım! Derhal Ambroise'ı görmeliyim. Haydi, öğle yemeğine ona gidelim, bu işi halledelim!

Vereceği birtakım emirler vardı, Mathieu onu beklemek için fabrikanın avlusuna indi. Orada, dalgın dalgın dolaştığı on dakika zarfında, bütün uzak mazi gözünün önünde canlandı. Kendisini, fabrikada memur olduğu tarihte, otuz metelik öğle yemeği parası cebinde olduğu halde, Janville'den gelip her sabah bu avludan geçişini hatırlıyordu. Tepesinde koca saati, ana binasıyla, atelyeleri, sundurmalarıyla, mütemadiyen tüten iki muazzam

bacanın altında kül rengi binalardan ibaret bu küçük şehir, hep aynı ülke köşesiydi. Oğlu, bu emek şehrini daha genişletmişti, Fédération caddesindeki ve Grenelle bulvarındaki üç köşe, geniş arsayı yeni binalar kaplamıştı. Uçta, rıhtımın kenarında, Constance'ın çok övündüğü sarı ipek kumaş döşeli küçük salonunda, sanayi kıraliçesi edasiyle misafir karşıladığı, beyaz taşlarla çevrelenmiş tuğla konak yine mevcuttu Orada sekiz yüz işçi çalışıyordu, zemin, mütemadi bir faaliyetle sarılıyordu, müessese, Paris'in en büyük müessesesi olmuştu. Güclü kuvvetli toprak işçileri olan büyük ziraat makineleri oradan çıkıyordu. Talih, oğlunu, makine yapıcılığı âleminin münakaşa kabul etmez prensi yapmıştı, aslan gibi üç çocuğuyla, sarı ipekli kumaşla döşeli küçük salonda şimdi misafir kabul eden kendi gelini idi!

Mathieu, hâtıralarla rikkate gelerek, sağ kolda, Marianne'la birlikte içinde oturduğu, Gervais'nin içinde dünyaya geldiği pavyondan baktığı sırada, oradan geçen ihtiyar bir işçi kendisini selâmladı.

— Bonjur, mösyö Froment.

Mathieu, Victor Moineaud'yu tanıdı. Elli beş yaşına gelmişti, vaktiyle, Moineaud ana, oğullarının henüz çok körpe tenini canavara sunmağa geldiği tarihteki babasından daha ihtiyar, çalışmaktan daha harap bir haldeydi. Fabrikaya on altı yaşındayken girmiş,

o da, kırk seneye yakın, demir ocağıyle, örsle çarpışmıştı İnsafsız kaderin bu da bir te-kerrüründen ibaretti, bütün ezici iş, dolap beygirinin sırtına yükleniyor, babadan sonra, oğul, sefalet ve haksızlık değirmeninin taşı altında eziliyor, sersemliyordu.

— Bonjour Victor, nasıl, hep iyisiniz ya ?

— Ah ah, mösyö Froment, artık gençlik gitti... Bir tarafta mezarımı hazırlamağa bakmalı... Şayet bir omnibüs altında kalmazsam !

Grenelle sokağında, bir omnibüs altından, iki bacağı kırılmış, kafası patlamış olarak çıkarılan Moineaud babanın ölümünü ima ediyordu.

— Adam sende, dedi, öyle de böyle de, sonu ölüm ! Hattâ, böylesi daha çabuk oluyor... Babamın talihi varmış ki, Norine'le Cécile'i buldu. Yoksa, omnibüs değil, açlık icabına bokacaktı.

Mathieu :

— Norine'le Cécile iyiler mi ? diye sordu.

— Evet, mösyö Froment, bildiğime göre, öyle, çünkü, malûmya, birbirimizi sık sık görüyoruz... Bir sürü çocuktuk, kala kala o ikisi, bir de ben kaldık, Irma'yı saymamak şartıyla, kibarlaştı kibarlaşalı yüzümüze bakmıyor. Euphrasie öldü, kurtuldu ; Alfred haydu-du kayboldu, rahat nefes aldık, çünkü, sonu

kürek mahkûmluğu olacak diye korkuyordum... Norine'le Cécile'den havadis aldıkça, ne de o'sa hoşuma gidiyor. Bilirsiniz ya, Norine benim ablam, altmışına yaklaştı. Ama, öteden beri vücudu sağlamdır, oğlu da yüzünü güldürüyormuş diyorlar... Hasılı, ikisi de hâlâ çalışıyorlar, Cécile hâlâ hayatta, halbuki bir fiske vursan ölecek gibiydi. Çok hoş bir aile, iki anneli koca bir oğlan, iyi de yetiştirdiler.

Mathieu, başıyla tasdik ediyordu. Sonra, gülerek:

— Ama, sizin de oğullarınız, kızlarınız oldu, Victor, dedi, şimdi onlar da baba, ana olmuşlardır.

İhtiyar işçi müphem bir el hareketi yaptı, uzak bir yeri gösterdi:

— Sekiz çocuğum yaşadı, babamdan bir fazla... Dediğiniz gibi, baba, ana oldular, hepsi gittiler, mösyö Froment. Rasgele bir yerlere gittiler, yaşamak zorundalar. İçlerinde, katık bulamıyanları var! Üstelik, kollarımda takat kalmadığı gün, Norine'le Cécile babamı yanlarına nasıl aldılarsa, beni de yanına alacak bir evlât bulabilecek miyim acaba?... Her ne hal ise, ne yaparsın, bahtsız adamın zürriyeti bozuk çıkıyor, iyi bir şey peydahlayamıyoruz.

Bir an sustu, yorgun sırtı, çalışmaktan çatlak çatlak olmuş, iki yanına sarkık elleriyle, fabrikaya doğru yoluna devam ederek:

— Allaha ısmarladık, mösyö Froment, dedi.

— Güle güle, Victor.

Denis, vereceği emirleri vermişti, tekrar babasının yanına geldi. D'Antin caddesine kadar yaya gitmelerini teklif etti, yolda yürürlerken de, Ambroise'ı herhalde yalnız, bekâr bulacaklarını haber verdi, çünkü onun da karısıyle dört çocuğu hâlâ Dieppe'de idiler, iki elti, Andrée ile Marthe, mevsimi birlikte geçirmişlerdi.

Ambroise'ın serveti, on sene içinde on misline çıkmıştı. Henüz kırk beş yaşında olduğu halde, Paris piyasasını elinde tutuyordu. Du Hordel amcanın ölümü üzerine, komisyon evinin vârisi ve tek sahibi o olmuş, müteşebbisliği sayesinde orayı büyütmüş, bütün dünya ticaret mallarının uğrağı olan gerçekten cihanşümul bir ticarethane haline koymuştu. Onun indinde hudutlar mevcut değildi, dünyanın bütün mallariyle zengin oluyor, bilhassa, sömürgelerden, verebildikleri bütün muazzam serveti çekmeğe çalışıyor, bunu da öyle başarılı bir cüretle, uzağa kadar giden öyle emin bir görüşle yapıyordu ki, en gözü pek teşebbüsleri başarı ile sona eriyordu. Verimli faaliyeti savaşlar kazanan bu tacirin, tembel, iktidarsız, kısırlığa uğramış Séguin'leri, eninde sonunda yutması mukadderdi. Servetleri mahvolup karı koca ile aile dağıldığı zaman, Ambroise kendi payını istemiş, d'Antin caddesindeki ko-

nağı kendine almıştı. Séguin, senelerden beri orada oturmuyordu bile. Karisiyle dostça ayrıldıktan sonra, kulübünde yatıp kalkmış, orada bir oda edinmek gibi acayip bir fikre saplanmıştı. Çocuklardan ikisi çıkıp gitmişlerdi; Gaston, şimdi, uzak bir garnizonda binbaşı idi; Lucie rahibe olmuş, Ursulines manastırına kapanmıştı; Valentine, yalnız kalınca, canı sıkılmış, gereği gibi debdebeli yaşıyamaz olmuş, o da konağı bırakmış, Malesherbes bulvarında çok aydınlık, çok süslü bir küçük apartmana taşınmış, cemiyet hayatını, orada, hep şefkatli ve sâf bir yaşlı kadın gibi geçiriyordu. “Oeuvre des Layettes,” isimli hayır cemiyetinin başkanı idi, kendi çocuklarını muhafaza edememiş, şimdi sırf başkalarının çocuklarıyla meşguldu. Ambroise, konağı bomboş, ipotek ipotek üstüne bir halde almıştı, öyle ki, Séguin’in terekesi sayıldığı zaman, hiç şüphesiz vârisler, yani Valentine, Gaston ve Lucie ona borçlu kalacaktı.

Mathieu, Denis ile birlikte, d’Antin caddesindeki bu şahane konağa girince, yine ne hâtıralar uyandı! Fabrikada olduğu gibi, burada da, kendisini, o eski fakir adam haliyle, yoksul kiracı haliyle gelip, günahkâr basiretsizliği yüzünden sırtına yüklediği dört çocuk yağmurdan ıslanmasınlar diye, bir damın taminini rica eder vaziyette görüyordu. Bina, cadde üzerinde, sekiz tane yüksek penceresi

bulunan iki katlı, muhteşem rönesans cepheli aynı bina idi; kış bahçesinin devamı olan zemin katındaki geniş salona, bronzlar ve mermerlerle süslü aynı methalden giriliyordu; bilhassa, birinci katın orta kısmını tamamen kaplıyan, Séguin'in eski çalışma odası, renkli eski zaman camlarından yapılmış bir camekânla aydınlanan, aynı muazzam odaydı. Mathieu, bu odayı, eski kumaşların, altın ve gümüş takımlarının, çinilerin teşkil ettiği yığın yığın, şirin antika cicibicileriyle, zengin kitap ciltleri ve mahut modern kalay eşyasıyla, göz önüne getiriyordu. Sonradan, içine düştüğü ihmal manzarasıyla, evin aheste ölümünü gösteren, toz içindeki harap ve mahvolmuş haliyle tahayyül ediyor, şimdi, Ambroise'ın, üç ay, duvarcıları, marangozları, yorgancıları çalıştırarak verdiği daha sağlam, daha dürüst debdebe ile, orayı, muhteşem, mesut, mamur görüyordu. Artık, bütün konak, daha lüks içinde, yeniden canlanıyor, kışın bir şenlik gürültüsüyle doluyor, dört çocuğun kahkahalarıyla, başarı gayretinin durmadan tazelediği o canlı servetin şaşaasıyla neşe saçıyordu. Artık, Mathieu oraya, yoğa çalışan tembel Séguin'i değil, bu mağlûbun evinde efendi olarak zafere ulaştırmak suretiyle galebe çalmasını bizzat hayat kuvvetlerinin emrettiği, yaratıcı enerji sahibi, kendi oğlu Ambroise'ı görmeğe geliyordu.

Ambroise sokağa çıkmıştı, ancak öğle yemeği zamanı dönecekti. Mathieu ile Denis onu beklediler, bir aralık, Mathieu, yeni tertibatı görmek üzere bekleme salonundan bir kere daha geçtiği sırada, oraya yerleşip oturmuş, sabırla bekliyen bir kadın yolunu kesince hayret etti. Önce, bu kadına hiç dikkat etmemişti.

— Bakıyorum, mösyö Froment, beni tanımadınız.

Mathieu, müphem bir hareket yaptı. Kadının iri yarı, şişmandı, herhalde altmışını geçkindi, fakat temiz paktı, yüzü gülüyordu, saygı telkin eden beyaz saçların çerçevelediği, dolgun, uzun bir siması vardı. Gören, yabancılık tuvaletini giymiş, kalantor bir taşra kibarı sanırdı.

— Céleste... Madam Séguin'in eski oda hizmetçisi Céleste'im ben.

O zaman, Mathieu, kadını mükemmel surette tanıdı, fakat, bu çok mesut âkibet karşısında duyduğu hayreti gizledi. Onu, kimbilir hangi çirkefin dibinde sanıyordu. Kadın, sükûnetle, neşeli bir eda ile, saadetini anlattı:

— Yoo! Çok memnunum... Memleketim olan Rougemont'a çekilmiştim, orada, emekli bir deniz subayıyla evlendim; epiyce bir maaşı var, ilk karısından da biraz para kalmış. İki büyük oğlu var, küçüğünü ticaret evine kayırsın diye, mösyö Ambroise'a rica etmiş-

tim, lûtfen kabul etti... Ben de, Paris'e ilk gelişte, uğrarım diye düşündüm, şimdi, kendisine candan teşekkürle geldim.

Emekli deniz subayıyla ne şekilde evlendiğini söylemiyordu; önce, orta hizmetine bakmak üzere onun yanına girmiş, sonra hem hizmetçilik, hem metreslik etmiş, arkasından da, ecelini tâcil ettiği ilk karısının ölümünden sonra, meşru karısı olmuştu. Fakat, netice itibariyle, adamı pekâlâ mesut ediyordu, hattâ Paris'teki hatırlı tanıdıkları sayesinde, onu, rahatsızlık veren oğullarından bile kurtarıyordu. Hâtırlarla rikkate gelen iyi yürekli bir kadın gibi, hep gülerek anlatıyordu :

— Demincek buradan geçtiğinizi gördüğüm zaman, ne kadar sevindim, bilemezsiniz. Eeey! Elbette ya, sizi burada ilk defa görmek şerefine nail olduğum tarih, dün gibi yakın değil!... Couteau kadını hatırlarsınız, değil mi? Hep şikâyet ederdi ya hani, şimdi halinden çok memnun, kocasıyla birlikte kendi malları olan bir küçük eve çekildiler, biriktirdikleri paraları rahat rahat yiyorlar. Artık genç değil, ama az adam gömmedi, daha da gömeceğinden maada... İşte, meselâ madam Menoux, madam Menoux'yu hatırlıyorsunuz değil mi, hani şu yan sokaktaki tuhafiyeci kadın? İşte talihsiz kadının biri de ol İkinci çocuğu da öldü, çok sevdiği kocası da öldü, sonra, kendisi de, altı ay içinde kederinden

öldü... Onu, Rougemont'a götüreyim diye bir aralık aklımdan geçti, oranın havası sıhhatе çok iyi gelir. Kasabamızda doksan yaşında ihtiyarlar vardır. Constance'a baksanıza, istediği kadar yaşamak kendi elinde... Ooo! Çok güzel memlekettir, âdeta cennet!

O menfur Rougemont, o kanlı Rougemont, düz ovanın ortasında âsude çan kulesini yükselterek, sayısız cinayetlerin feci mevta yığınının yabani çiçekler altında gizliyen, Paris'li çocuklarla dolu mezarlığıyla, Mathieu'nün hâfızasında canlandı.

Mathieu bir şey söylemek istedi, gördüğü kâbus arasında, soracak yalnız şu suali bulabildi:

— Evlendikten sonra çocuğunuz olmadı mı?

Céleste yine güldü, hâlâ bembeyaz duran dişlerini gösterdi:

— Yoo, hayır mösyö Froment, artık o yaşım geçti. Sonra da öyle şeyler vardır ki, insan tekrarlamaz... Çocuk dediniz de aklıma geldi, madam Bourdieu vardı ya, hani siz de tanıyordunuz, şu ebe kadın, işte o, bizim orada öldü, çok evvel, bir yer almıştı, orada yaşıyordu. Bir de Rouche kadın vardı, o zavallının onun kadar talihi yokmuş, halbuki pek iyi kadındı, ama fazla hatırnazdı. Muhakemesini gazetelerde okumuşsunuzdur, Sarraille isimli bir doktorla beraber, gerçekten birtakım

murdar işler görmüşler, onunla beraber hapse mahkûm olduydu.

Rouche kadını! Sarraillle! Elbette, Mathieu, biribirini bulması mukadder bu iki cemiyet haininin dâvasını takibetmişti. Bu iki isim ona iki başka isim daha hatırlatarak, mazide nasıl bir akis uyandırmıyordu! Bu iki başka isim Valérie Morange ve Reine Morange'dıl Mathieu, fabrikanın avlusunda, Morange'ın, o vazifeşinas, çekingen ve sessiz muhasebecinin, belli belirsiz hayaletinin geçtiğini, bir felâket ve cinnet rüzgârıyla, müphem felâketlere sürüklendiğini görür gibi olmuştu. Serseri bir tayf halinde, bir devrin bütün budalaca ihtirasının bütün taşkın zevk düşkünlüğünün rahat yüzü görmiyen kurbanı halinde burada, birdenbire tekrar gözüküyordu; zavallı basit adam, başkalarının cinayetinin cezasını öyle vahşice çekmişti ki, kendini içine fırlatıp, bacakları kırılmış, kana bulanmış bir halde gömüldüğü mezarda, herhalde uyuyamıyordu.

Mathieu, Sérafine'in hayalinin de zürriyet-siz iştahın, tatmin edilemiyen ve bu yüzden ölen muztarip ve yabani çehresinin de geçtiğini gördü.

— Neyse, mösyö Froment, sizi yolunuzdan alıkoydum, kusura bakmayın... Sizi tekrar gördüğüme memnun oldum, pek memnun oldum.

Mathieu hâlâ ona bakıyordu, yanından ayrılırken, iyimserliğinin eseri olan müsa-maha ile:

— Mademki mesuttunuz, talihiniz hep açık olsun, dedi. Saadet, herhalde yerine masruf olsa gerek.

Fakat Mathieu, insafsız tabiatın aşikâr haksızlıklarını düşününce, yüreğinde bir ezkinlik duydu, üzüldü. Çok ağır bir kedere uğrıyan, oğullarının imansızca kavgası yüzünden yatağa serilen karıcığı Marianne'ı yine hatırlamıştı. Ambroise, nihayet sokaktan gelip Céleste'in teşekkürlerini dinledikten sonra, babasını neşeyle kucakladığı zaman, Mathieu, ailenin kardeşler eliyle, kendi gönlünce selâmete ermesini kesin olarak sağlayacak bu önemli anda, büyük bir endişeye düştü.

Lâkin, bu hal çabuk geçti. Önce, babasıyla birlikte kendi kendini öğle yemeğine davet etmiş olan Denis, vakit geçirmeden, ulu orta, meseleye girişti:

— Buraya, sırf seninle öğle yemeği yemek zevkı için gelmedik... Annem hasta, haberin var mı?

Ambroise:

— Hasta mı? dedi. Mühim bir hastalık değil ya?

— Mühim, çok hasta, hayatı tehlikede .. Hem, biliyor musun ki, Grégoire'la Gervais arasındaki kavgadan sana bahsetmeğe gel-

diği, senin de, galiba, ona âdeta huşunetle muamele ettiğin günden beri hasta?

— Ben mi huşunetle muamele etmişim? İşlere dair konuştuktu, belki de, iş adamı lisanıyla bir az sertçe cevap vermişimdir.

Sessiz ve sapsarı bekliyen Mathieu'ye döndü.

— Sahi mi, baba, annem hasta mı, merak mı ediyorsun?

Babası, başını uzun uzun sallıyarak evet diyince, Denis'nin fabrikada, hakikatı anlatan ilk kelimeyi işitir işitmez yaptığı gibi, o da heyecanla haykırdı:

— Ah! Artık bu hikâye zırva bir şey oluyor! Bence, Grégoire haklı, Gervais haksız. Yalnız, bana vız gelir bu, eğer anneciğim bir dakika ıstıraptan kurtulacaksa, sarmaş dolaş olup barışsınlar... Siz de, ne diye derdinizi gizlediniz, büyük kederinizi ne diye söylemediniz? Düşünürlerdi, anarlardı.

Ticaret işlerinde, hakikat ışığı ile aydınlandığı vakit, en büyük kuvveti olan karar suretiyle, birdenbire, babasını kucakladı:

— Sonra da, en akıllımız yine sensin, herşeyi bilen, herşeyi önceden düşünen sensin... Grégoire, Gervais aleyhine dâva açmakta haklı bile olsa, bu işi yapması saçma olur, çünkü, bu şahsi, küçük menfaatin çok üstünde, hepimizin menfaati var, yenilmezliği muhafaza etmek için, birlik halinde, toplu, tecavüzden

mâsun kalmış olan aile menfaati var. Bizim en büyük kuvvetimiz dayanışmamızdadır. Şu halde, mesele gayet sade. Çabucak yemeğimizi yer, trene atlarız, Denis ile ben, Chantebled'ye seninle beraber geleceğiz. Bu akşam, barış yapılmalıdır... Bu işi ben üstüme alıyorum.

Mathieu, yüzü gülerek, nihayet oğullarında, kendi benliğini bulduğu için mesuttu, onun kucaklamasına neşeyle mukabele etmişti. Yemekten önce, Ambroise'in, eğlenciler yapmak için büyütmede olduğu kış bahçesini görmeye indiler. Ambroise, konağı daha fazla süslemekten, orada ihtişamlı bir prens gibi yaşamaktan zevk alıyordu. Sonra, yemek esnasında, sofranın mükellef manzarasına rağmen, misafirlerini bekâr bir erkek gibi kabul ettiğinden dolayı özür diledi, lokanta yemeklerinden, haklı olarak tiksindiği için, Andrée ile çocuklar evde yokken bile bir kadın aşçı bulunduruyordu.

Denis:

— Martine, çoluk çocuk Dieppe'e gitti gideli, konak kapalı, ben lokantada yemek yiyorum, dedi.

Ambroise, sakın ve samimî edasiyle:

— Sen âkıl bir insansın da ondan, diye cevap verdi. Ben, zevkime düşkün bir adamım, bilirsin... Şimdi, kahvenizi çabucak yuvarlayın da kaçalım.

İki treniyle Janville'e vardılar. Ambroise'la Denis'nin, herşeyden önce Gervais ile ko-

nuşabilmeleri için, evvelâ Chantebled'ye gitmek niyetindeydiler, çünkü onun daha yumuşak başlı olduğunu biliyorlar, kendisiyle bir uzlaşma zemini bulacaklarını umuyorlardı. Sonra, Grégoire'ın oraya gidecekler, ona nasihat verecekler, müşterek bir anlaşma ile tesbit ettikleri barış şartlarını zorla kabul edeceklerdi. Fakat, çiftliğe yaklaştıkça, işin zor tarafları, daha büyümüş, endişe verici bir şekilde gözükmeğe başlıyordu. Muhakkak ki, barıştırma meselesi, sandıkları kadar kolay olmayacaktı. Bunu düşündükçe, son derece çetin bir mücadeleyle hazırlanıyorlardı.

Denis :

— Önce, dosdoğru yukarı çıksak da anemi görsek, teklifinde bulundu. Onunla kucaklaşır, cesarete gelirdik.

Ambroise, bu teklifi çok beğendi:

— Evet, çıkalım, dedi, hem, annem bize daima iyi fikirler vermiştir. Kendine göre bir düşüncesi vardır, elbette.

Evin birinci katına çıktılar, Marianne'ın, pençerenin yanına uzanıp kapalı oturduğu geniş odaya girdiler. Şaşırıp kaldılar, Marianne, şezlongta oturuyordu, Grégoire karşısında oturuyor, ellerini tutuyordu, öte tarafta da, Gervais ile Claire, ayakta durmuşlar, kıskıs gülüyorlardı.

Ambroise, afallamıştı.

— O ne? dedi, iş halledildi mi?

Denis, şaşkın bir jestle :

— Biz de, halledemiyeceğimizden ümitsizliğe düşüyorduk, dedi.

Onlar kadar şaşırp kalan Mathieu, Paris'teki iki büyük kardeşin birdenbire çıkagelmelerinden hâsıl olan hayreti görüp savinci arasında, durumu izah etti:

— A canım, bu sabah ben gidip onları buldum, şimdi, hep beraber sarmaş dolaş olup bizi barıştırsınlar diye aldım, getirdim.

O zaman neşeli bir kahkaha koptu. Büyük ağabeyler pek geç kalmışlardı! Onların ne mantıklarına, ne de diplomasilerine ihtiyaç vardı. Buna kendileri de çok güldüler, mücadele etmeden galebe çaldıkları için yürekleri ferahladı.

Marianne, gözleri nemli, son derece mesuttu. o kadar mesuttu ki, âdeta iyileşmiş gibiydi, Mathieu'e kısaca cevap verdi:

— Görüyorsunuz ya, dostum, mesele halledildi. Ben de fazla bir şey bilmiyorum... Grégoire geldi, beni öptü, derhal Gervais ile Claire'i çağdırtmamı söyledi. Sonra, beni bu kadar kederlendirdikleri için, üçünün de divanelik ettiklerini, anlaşmaları icabettiğini, kendiliğinden söyledi... Onlar da kucaklaştılar. Oldu, bitti.

Gervais, gülerek lâfa karıştı:

— Dinleyin, bu meselede ben çok fazla asîl bir durumda görünüyorum. Size doğruyu

söylemeliyim... Barışı ilk isteyen ben değilim, karım Thérèse. Çok mert yürekli bir kadındır, katır gibi inatçıdır, öyle inatçıdır ki, bir şeye karar verdi miydi, sonunda ben mutlaka onu yapmağa mecbur olurum.. Dün akşam, kavga ettik, çünkü nasıl olmuş bilmiyorum, annemin üzüntüden hastalandığını öğrenmiş, buna canı sıkılıyor, bu kavganın mânasızlığını, hepimizin bu yüzden zarara gireceğimizi bana ispata uğraşıyordu. Bu sabah tekrar başladı, tabii beni ikna etti, zaten, anneciğimin bizim yüzümüzden hastalandığını düşündükçe gece uyku uyuyamamıştım.. Fakat, Lepailleur babayı kandırmak kalıyordu. Thérèse bunu da üzerine aldı, hattâ, ihtiyarın, kendisini galiplerin şahı sanması için, enırsalsız bir şekil buldu. O Allahın belâsı girintili toprağı size, önüne gelene övünebileceğı derecede ateş pahasına satmağa razı etti.

Sonra, Grégoire, çiftçi kardeşlerine dönerek, alaylı bir şekilde ilâve etti:

— Kuzum Gervais'ciğim, kuzum Claire'ciğim, rica ederim, ses çıkarmadan kazıklanın. Evimin dirliğı bu işe bağı. Bırakın, kaynatam, sırf kendisi haklı olduğunu, bizim öteden beri hep budala olduğumuzu zannedip sevinin!

Gervais gülerek cevap verdi:

— Oool Para mı, istediğı kadar. Zaten, tarlaları taşlık, çakıllık bir yara izi gibi orta

dan biçen bu toprak, çiftliğin namusuna bir lekedir. Çoktan beri onu, kusursuz, güneş altında mahsullerini engelsizce dalgalandıran bir toprak halinde tahayyül ediyoruz, Chantebled, şerefının bedelini ödiyebilir.

Mesele halledildi, yeni bir tarla ilâvesiyle genişliyen çiftliğin taşkın buğdayları, öğünmek üzere tekrar değirmene gönderilecekti. Anneleri de iyileşecekti, hayatın şıfalı kuvveti, aşk ihtiyacı, bütün aileye, zaferi muhafaza etmek isteğindeki bütün bu kalabalığa lûzumlu olan tesanût, kendisini zorla kabul ettirmiş, biribirini yiyerek kuvvetlerini bir an mahvedecek kadar divanelik gösteren oğullarının kardeşçe yaşamalarını istemişti.

Denis, Ambroise, Gervais, Grégoire, dört büyük erkek kardeşle, büyük abla Claire'in bir araya gelip, yenilmez bir halde barışmalarından doğan sevinç, Charlotte'un, kasabalılarla evlenen öteki üç kızı, Louise'i, Madeleine'i Marguerite'i alıp gelmesiyle daha fazla arttı. Louise, annelerinin hasta olduğunu duyunca, haber almak üzere, öbür iki kızkardeşini de alıp getirmişti. Dizi halinde içeri girdikleri vakit, aman ne gülüşmeler oldul

Ambroise, neşyle:

— Hep buradayız ha? dedi. Aile tam takım toplandı, âdeta büyük kıral konseyi toplantısı... Görüyorsun ya anne, sıhhatli olman lâzım, bütün saray halkını dizlerinin dibinde,

hep aynı temennide, alelâde bir baş ağrısına bile tutulma.

Üç kızkardeşin arkasından, en küçükleri Benjamin de çıkagelince, gülüşmeler arttı.

Mathieu:

— Ayol, Benjamin'i unutuyorduk, dedi.

Marianne, şefkatle:

— Gel, yavrum, gel beni sen de öp, dedi. Sen, yuvanın en küçük yavrusu olduğun için, büyükler alay ediyorlar... Seni şımartıyorsam, bu ikimizin bileceği iş, değil mi? Sabahdan öğleye kadar beraber olduğumuzu, ben gezmeğe gitmeni istediğim için gittiğini şunlara söyle.

Benjamin, sakıa haliyle, bir parça mahzun, gülümsüyordu.

— Ama, ben aşağıdayım, anne, dedi, hepsinin, arka arkaya yukarı çıktıklarını gördüm... Ben de gelmek için hepinizin kucaklaşma nöbetini savmanızı bekledim.

Benjamin, yirmi birine basmıştı, beyaz teni, iri siyah gözleri, uzun, kıvrıkcık saçları, seyrek ve kıvrıkcık sakaliyle, narin bir güzelliği vardı. Hiç hastalık yüzü görmemiş olmasına rağmen, annesi onun çelimsiz olduğunu söylüyor, çok ihtimamla bakıyordu. Zaten, zarıflığından, cazibesinden ötürü, onu hepsi seviyordu. Bir nevi rüya içinde, ifade edemediği bir arzu ile dolu, mütemediyen meçhulü, sahip bulunmadığı bir şeyi arıyarak büyümüştü.

Anasiyle babası, onu her türlü mesleğe karşı isteksiz gördükleri gibi, evlenmeği de yadırgar gibi gördüğünden, bu hale canları sıkılmıyordu, tersine, bu en küçük çocuklarını, hayatın bu çok iyi ve çok güzel geç kalmış hediyesini kendi yanlarında alıkoymak gibi gizli bir proje tasarlıyorlardı. Bütün öteki çocuklarını vermiş değiller miydi? Evlenmiyecek olan, hiçbir iş görmeyecek olan, dünyaya, sırf onlar tarafından sevilmek ve onları sevmek gibi lâtif bir gaye ile gelmiş olan bu çocuklarını, kendilerine, tamamen ayırmak arzuları, bu aşk bencillikleri mazur görülemez miydi? Bu, ihtiyarlık demlerinin hülyası idi, uzun seneler zürriyet yetiştirmelerinin mükâfatı olarak istedikleri hisse idi, herşeyi veren ve herşeyi geri alan sömürücü hayatta, kendi paylarını kendileri ayırmak istiyorlardı.

Ambroise, birdenbire:

— Dinle, Benjamin, dedi, sen bizim yiğit Nicolas'ya çok ilgi duyarsın, sana ondan havadis vereyim mi? Evvelsi gün habar aldım... Hem ondan bir parça bahsetmenin de yeridir çünkü, annemin dediği gibi, yuvanın yavrularından burada bir o mevcut değil.

Benjamin derhal heyecanlandı:

— Sahi mi? mektup mu yazmış? Ne diyor? Ne yapıyor?

Nicolas'ın Senegal'e gidişi, onda kuvvetli intiba bırakmıştı. O tarihte on iki yaşında

bile yoktu, neredeyse dokuz sene olacaktı, fakat, o ebedî veda ile, zamanın ve ümidin sonsuzluğuna doğru kanadlanışıyle, o sahne, hafızasında, hep mevcut kalmıştı.

Ambroise anlatmağa başladı:

— Biliyorsunuz ya, Nicolas ile, ticari münasebetlerim var. Oool Eğer sömürgelerimizde onun gibi zeki ve gayretli birkaç baba-yiğit bulunsa, bu bakir topraklarda boşu boşuna uyuyan dağınık servetleri, kürek kürek çabucak toplardık. Benim servetim on misline çıkıyor ama, ambarlarımı bu servetlerle dolduruyorum da ondan... Bizim Nicolas, kendine tam uygun bir arkadaş olan Lisbeth'le beraber Senega'le yerleşmişti. İkisinin ortaklaşa sahiboldukları birkaç bin frank sayesinde, bir ticarethane kurmuşlardı, işleri genişliyordu. Ama, ben hissediyorum, orada saha pek dar-dı, karı koca, daha geniş boş sahalar ele geçirmeği, daha geniş bir meçhul âlemi işleme-yi tasarlasa gerekti. Derken, birdenbire, Nicolas, Sudan'a, henüz açılan Niger vâdisine hareket edeceğini bana bildirdi. Karısını, dört çocuğunu beraber götürüyor, hepsi, bir âlemin temelini atmak ihtiyaciyle kıvranarak, cüretkârlığın canlı timsali birer işçi gibi, talihe güvenip fütuhata çıkıyorlardı... Bir parça tasalandım, çünkü düpedüz divanelik ama, ne olursa olsun, bizim Nicolas'nın gözüm pektir, boyun eğdireceğine, iskân edeceğine emin olduğu meçhul bir toprağa doğru bu şekilde

yola çıkan bu cesur kardeşin faal enerjisi, takdire şayan inancı beni heyecanlandırdı.

Bir susma oldu. Ta uzaklardan, bakir ovaların esrarı içinden bir nefha gelir gibi olmuştu. Aile, engin semanın altında yol alarak, bereketli insan tohumunu sahralara götüren çocuğu, bu kendi efradından birini takibediyordu.

Benjamin, güzel gözlerini iri iri açmış, uzaklara, dünyanın ta öbür ucuna dikmiş:

— Ah! diyordu. Başka nehirler, başka ormanlar, başka güneşler görecek, ne kadar bahtiyar!

Fakat Marianne ürpermişti:

— Hayır, hayır, yavrum, Yeuse'dan başka nehir yoktur. Lillebonne ormanlarından başka orman yoktur, Chantebled'nin güneşinden başka güneş yoktur... Gel, beni bir daha öp, hepimiz bir daha öpüşelim, bir daha biri-birimizden katiyen ayrılmıyacağız katiyen!

Tekrar kucaklaştılar, gülüştüler. Bu, büyük bir gün oldu, bir zafer tarihi oldu, ailenin, anlaşmazlıkla mahvolmağa meydan vermiyerek kendi kendisine karşı kazandığı en kesin zaferin tarihi oldu. Artık, sarsılmaz, hâkim bir durum kazanmıştı.

O günün akşamı, ortalık kararırken, Mathieu ile Marianne, bir gün evvelki gibi, elele, pencerenin önünde buluştular; oradan bakınca, çiftliğin ufka kadar, gerisinde, Paris'in, engin soluğunu, dev gibi ocağının kızıl bu-

ğusunu üflediği ufka kadar uzayıp gittiğini görüyorlardı. Fakat, bu âsude akşam, bir evvelki akşama ne kadar az benziyordu, nasıl büyük bir bahtiyarlığa gömülüyorlardı, artık hayırlı ve muhakkak esere nasıl sonsuz bir ümitle bağlanıyorlardı!

— Kendini daha iyi hıssediyor musun? Vücudunun kuvvetlendiğini, kalbinin daha rahat çarptığını duyuyor musun?

— Oooh! Dostum, iyileştiğimi anlıyorum, beni öldüren üzüntü idi. Yarın, kuvvetim yerine gelecek.

O zaman, Mathieu, zaferinin karşısında, batan güneşin altında nihayetsiz uzanıp giden bu çiftlik karşısında, derin bir hulyaya daldı. Hâtıralar, yeniden canlanıyordu, idareli olsun diye, içinde oturdukları, orman eteğindeki harap av köşkünde, Marianne'la çocukları, otuz metelikten ibaret bir para ile bıraktığı, o kırk seneden fazla gerideki sabahı hatırlıyordu. Borçları vardı, durmadan acıkan bu dört küçük ağza, aşklarından, hayata olan inanlarından serbestçe akıttıkları bu sürü ile kız ve oğlan çocuğa rağmen neşeli idiler. İlâhi bir tasasızlık içindeydiler. Sonra, aynı akşam eve dönüşünü, üç yüz frank aylığını, korkakça bir endişeye kapılıp, Paris'te işittiği zehirli bencilik sözleriyle zihni bulanarak yaptığı hesapları hatırlıyordu. Fabrikaları olan, müstakbel prens diye büyüttükleri biricik er-

kek çocukları, Maurice'leri olan Beauchêne'ler, kendisine de, karısına da, minimini sürülerine de, kapkara bir sefalet, kuru tahta üstünde ölüm tefe'ül etmişlerdi. O zamanki mal sahipleri Séguin'lerde, milyonlarını, harikalarla dolu muhteşem konaklarını onun önüne sermişler, onu zelil etmişler, akıllı davranıp bir tek erkek ve bir tek evlâtla iktifa ettikleri için onu alaya almışlar, haline acımışlardı. Hattâ o biçare Morange'lar, bile o tarihte, on iki bin franklık bir mevkîe sahibolmak hulyasiyle, kalabalık ailelerin kendi kabahatleri yüzünden uğradıkları sefalete karşı istihfaf dolu, kızları Reine'e şahane bir çeyiz vereceklerinden bahsetmişlerdi. Hattâ, şu değirmenin sahipleri Lepailleur'ler bile, kendilerine süt ve yumurta parası olarak on iki frank borçlu olmaktan suçlu bu burjuvaya karşı kuşkularını belli etmişler, insan, karısına bu kadar çok çocuk doğutturacak derecede hayatını berbadederse borcunu ödeyebilir mi diye düşünmüşlerdi. Ya! Doğru idi, Mathieu hatasını anlıyordu, o zaman, ne bir fabrikaya, ne bir konağa, hattâ ne bir değirmene sahibolamayacağını, on iki bin frank kazanmağa asla muvaffak olamayacağını söylüyordu. Başkalarının herşeyi vardı, kendisinin hiçbir şeyi yoktu. Başkaları, zenginler, sırtlarına kalabalık aile yükü almıyacak kadar akıllı idiler, kendisi fakir olduğu halde, hesabetmeden, üstüste, başına çocuk galesi açıyordu. Saçma bir şeydi bu. Sonra, çok zevkli

bir hâtırayı daha anıyordu, bütün bu güzel muhakemelerden sonra, bir 'sevgi ve ümit çılgınlığı, onu, bir çocuk daha istiyen, mahlûkların ezelî yaradılışı arasında bir mahlûk daha istiyen üstün arzunun ateşiyle, inançlı, gayretli Marianne'ın kolları arasına atmıştı.

İşte, kırk sene sonra, divaneliğinin akıllılık olduğu anlaşılmıştı. Mathieu, o ilâhi basiretsizliği sayesinde galebe çalmıştı; zenginleri fakir yenmişti, istikbalden emin, tohumu avuç avuç atan çalışkan rençber yenmişti, şimdi bütün mahsulü o topluyordu. O günkü günü, sabahtan beri yaşadığı güzel günü, zaferini tazeliyor, gözleri önüne seriyordu. Beauchêne fabrikasına, bugün, oğlu Denis vasıtasıyla sahipti, orayı, harıl harıl işliyen makineleriyle, örsleri üzerinde dövülen, biriken milyonlariyle, faaliyet halinde bir şehir gibi, gözünün önüne getiriyordu. Séguin'lerin konağına da, daha debdebeli bir halde, kürenin dört bucağından gelen ticaret mallariyle zenginleşmiş olarak, oğlu Ambroise vasıtasıyla sahipti. Üstelik Lepailleur'ün değirmenine de, oğlu Grégoire vasıtasıyla, önemi on misli artmış, yeni bir gelişmeye erişmiş, çalışana, zafere ulaştırıcı himmete kendiliğinden giden servetin son hediyesi olarak sahipti. Facialı ölçüsüz bir ceza, zavallı Morange ailesini, bir kan ve cinnet fırtınası içinde sürükleyip götürmüştü.

Mathieu'nün gözünün önünden, daha başka içtimai artıklar geçiyor, batağa yuvarlanı-

yordu: hiçbir işe yaramıyan Sérafine, zevkı uğrunda yıldırımlanmıştı; Moineaud'lar, dağılmışlar, çürümüşler, muhitin zehri içinde yok olmuşlardı. Yalnız Mathieu, Marianne'la birlikte, Séguin'lerden kazandıkları, çocukları Gervais ile Claire'in sahiboldukları, şimdi içinde nesillerinin hanedanını devam ettirdikleri bu Çhantebled çiftliği karşısında, galebe çalmış olarak, dimdik duruyordu. Burası onların ülkesiydi, tarlalar göz alabildiğine uzuyor, akşam garipliğinde hârikalı bir verimlilikle dalgalanıyor, bütün varlıklarını dolduran mücadeleyi, kahramanca yetiştirdikleri zürriyeti ifade ediyordu. Bu onların eseriymi, sevmekte gösterdikleri kudret içinde, enerjilerinin azmi içinde, severek, isteyerek, çalışarak, bir dünya yaratarak dünyaya getirdikleri hayattı, varlıklardı, herşeydi.

Mathieu, geniş bir el hareketiyle:

— Baksana, baksana, dedi, bütün bunlar bizden doğdu, bütün bunların yaşaması için yine sevişmemiz, yine mesut olmamız lâzım.

Marianne; neşeyle :

— Bunlar, artık ebediye yaşıyacak, diye cevap verdi. Çünkü, hepimiz, zafer içinde kucaklaştık.

Zafer, kalabalık ailenin tabîi, zaruri zaferi! Kalabalık aile sayesinde, nüfusun mukadder çoğalışı sayesinde, nihayet, her tarafı kaplamışlar, herşeye sahibolmuşlardı. Döl bereketi,

en büyük, yenilmez fütihatçı idi. Hem bu fütihat, kendiliğinden olmuştu, onu ne istemişler, ne tertiplemişlerdi, bunu, âsude dürüstlüklerine, senelerce süren vazifelerini yerine getirmiş olmağa borçlu idiler. Karı koca, şimdi, iyi ve kuvvetli oldukları için, çok zürriyet yetiştirdikleri, çok şey yarattıkları, ezeli mücadeleler ve ezeli göz yaşları içinde, dünyaya çok zevk, çok sıhhat ve çok ümit verdikleri için mağrur, heybetli kahramanlar gibi, eserlerinin karşısında, elele vermiş, duruyorlardı.

V

Mathieu ile Marianne, daha yirmi seneden fazla yaşıdılar, Mathieu doksan yaşına, Marianne seksen yaşına gelmişlerdi; üç büyük oğulları, yanı başlarında hâlâ dipdiri duran Denis, Ambroise ve Gervais, analariyle babalarının yetmişinci evlenme yıl dönümünü, tek-mil aile efradını Chantebled'de bir araya toplanan bir eğlenti tertibiyle kutlamağı gizlice tasarladılar.

Bu, öyle ufak iş değildi. Aile efradının listesini kaleme aldıkları zaman, Mathieu ile Marianne'dan, yüz elli sekiz evlât, torun, torun çocuğı dünyaya gelmiş olduğunu gördüler, en son dünyaya gelen, dördüncü göbekten birkaç minimini de bunlardan ayrı idi. Hısımlık yoluyla, dışarıdan gelen kocalarla karıları ilâve edince, üç yüz kişı oluyorlardı. Dede ile ninenin şerefine tasarladıkları koskoca ziyafet masasını kuracak kadar büyük odayı çiftliğin neresinde bulacaklardı? Yıl dönümü, 2 haziran'a raslıyordu, o sene, ilk bahar, eşsiz bir letafet, bir ihtişam taşıyordu. Onun için, yemeğı dışarıda yemeğe, sofrayı eski pavyonun karşısına, yeşilliklerle örtülü muazzam bir salon gibi, muhteşem karaağaç ve gürgen

yığınlarıyle örtülü büyük çimenliğin ortasına kurmağa karar verdiler. Kalabalık zürriyetleri, mesut döl bereketlerini kutlıyacak olan dede ile ninenin diktiği, dev gibi büyümüş, tam göbekteki meşenin altında, lûtuşkâr toprağın ta kucağında, kendi evlerinde gibi olacaklardı.

Eğlenti, büyük bir aşk ve neşe hamlesi içinde kararlaştırıldı, tertiplendi. Aksaçlı ihtiyarlardan, halâ başparmaklarını emen minimilere kadar hepsi bu eğlentiye iştirak etmek için can attılar, zafer randevusuna koşuştular. Engin mavi sema, alev alev yanan güneş bile, şakır şakır akan kaynaklar, bereketli mahsulü müjdeliyen çiçek açmış tarlalar bile, bütün çiftlik bu eğlentide hazır bulunmak istedi. Bu geniş at nalı, otların ortasına kurulan bu koca masa, mükellef takımlariyle, kar gibi beyaz örtüsiyle, yaprakların arasından dökülen güneş zerreleriyle benek benek, pek lâtıfti. Şanlı karı koca, baba ile ana, meşenin altında, orta yere, yanyana oturacaklardı. Sonra, öteki karı kocaları da ayırmamağa karar verdiler, hepsini, nesil sırasıyle yanyana oturtmanın cana yakın ve güzel bir şey olacağını düşündüler. Delikanlılarla genç kızlara, minimini kız ve erkek çocuklara gelince, onları, rasgele, keyifleri nasıl isterse öyle oturmakta serbest bırakacaklardı.

Sonra, sabahleyin erkenden, dağılmış ailenin efradı, kafile kafile gelmeğe, ufkun dört

bucağından, müşterek yuvaya dönmeğe başladı. Fakat, ne yazık ki, ölüm yine tırpan atmıştı, bir çoğu gelemiyecekti. Çok sakın, bol çiçekli, rikkatli bir rüya ıssızlığı içindeki Janville mezarlığında ebedî uykuya yatanlar, her sene daha artıyordu. İlk önce giden Rose'un yanında, Blaise'in yanında ebedî uykularını uyumağa daha başka gidenler olmuş, her seferinde oraya, ailenin yüreğinden bir fazla parça daha götürmüş, o kutsal toprağı, bir ibadet, bir ebedî hâtıra toprağı haline getirmişti. Önce, Charlotte, uzun zaman hastalık çekmiş, Blaise'in yanına gitmiş, oğullarını ikinci defa kaybediyormuş gibi yürekleri paralanan Mathieu ile Marianne'in yanında kendi yerini tutması için kızı Berthe'i bıraktığından dolayı, mesut ölmüştü. Sonra, kızları Claire onları bırakıp gitmiş, çiftliği kocası Frédéric'le, kardeşi Gervais'ye terketmiş ertesi sene de, Gervais dul kalmıştı. Arkasından, değirmen sahibi oğulları G'égoire'ı kaybetmişlerdi, onun dul karısı Thérèse, kalabalık bir zürriyet arasında, hâlâ değirmeni idare ediyordu. Sonra, yine kızlarından biri, doktor Chanbouvet'nin karısı olan Marguerite'cik, fakir bir işçi kadının kuşpalazından hasta iki çocuğunu da evine almak yüzünden, ölmüştü. Daha başka kayıpların, aileye hısımlık yoluyla girmiş karıların, kocaların, hele çocukların haadî hesabı yoktu, bunlar, beşer mahsulü içinde esen boraların felâket payı idi, hayatta

kalanların, arkalarından ağladıkları, içinde yattıkları toprağı kutsallaştıran, hayattan ayrılmış sevgili insanlardı.

Sevgili ölüer, orada, derin sessizliğin içinde uyuyorlardı ama, Chantebled'ye ulaşan yollarda, o sabah, ne neşeli bir patırdı, hayatın nasıl bir zaferi çınılıyordu! Ölenlerden fazla doğanlar vardı, her ölüden, koskoca bir diriler sürüyor gibi idi. Babaların faydalı çalışmaları neticesinde yorulup yattıkları topraktan, çocuklar, düzinelerle yetişiyordu. Kırıl-gıçlar, ilkbaharda, eski yuvalarını kutlamak için, mavi semayı dönüş neşesiyle doldurarak nasıl avdet ederlerse, onlar da, öylece, dört bucaktan dönüp geliyorlardı. Çiftliği önüne gelip duran arabalardan durmadan yeni yeni karı kocalar iniyor, beraberlerinde gelen sürü sürü çocukların sarışın başları, gitgide artan, bir yığın oluyordu. Kar gibi aksaçlı büyük dedeler, durucak duran miniminileri almış, getiriyorlardı. Çok şirin ihtiyar kadınlar vardı ki, taravetleri şaşaa saçan genç kızlar, yardım edip arabadan indiriyorlardı. Henüz gebe anneler vardı, kızlarının nişanlılarını davet etmek gibi hoş bir hareket yapan babalar vardı. Bütün bunlar, içinden çıkılmaz bir yumak gibi, birbirlerinden vücut bulmuş, akrabalar, babalar, analar, erkek kardeşler, kızkardeşler, kaynata, kaynanalar, kayınbiraderler, baldızlar, kızlar, amcalar, halalar, kuzenler, kuzinlerdi, dördüncü göbeğe kadar

her yaştan, her dölden insan vardı. Bir tek aile, bir tek küçük millettiler, zevkli ve şerefli bir tek düşünce ile, pek nadir görülen, pek harikalı bir şey olan, bütün bu kalabalığın kendilerinden doğduğu, hayatın zafer tacı giydiği iki kahramanın elmas senesini kutlamak düşüncesiyle bir araya gelmişlerdi! Hem bu ne şanlı bir sayım işi olacaktı, çiftliğe girenlerin hepsine ne isim verildi, sadece isimlerini, yaşlarını, akrabalık derecelerini, dünyaya getirdikleri sıhhati, kuvveti, ümidi nereden bilmeliydi?

Önce, çiftliğin kendisi, orada yetişen, orada büyüyenler vardı. Altmış iki yaşında olan Gervaise'ye, iki büyük oğlu Léon'la Henri yardım ediyordu, onlar da ikisi bir arada, on çocuk babası idiler; sonradan doğan, civaıdan evlenen, üç kızının, Mathilde'in, Léontine'in ve Julienne'in, hep, bir arada on iki çocukları olmuştu. Claire'in dul kocası, Gervais'den beş yaş büyük Frédéric, sadık yardımcı vazifesini, oğlu Joseph'e bırakmıştı, iki kızı, Angèle'le Lucile ve en sonra olan oğlu Jules, keza çiftlikte çalışıyorlardı, dördünün, hepsi bir arada, kızılı oğlanlı, on beş çocukluk bir küçük sürüsü vardı. Sonra, dışarıdan gelenlerin hepsinden önce, değirmendekiler geldiler; Grégoire'in dul karısı Thérèse, şimdi değirmeni onun emri altında idare eden oğlu Robert'i, üç kızı Geneviève'i, Albine'i, Nathalie'yi yanına almış, kızlarının on çocuğu ile

Robert'in dört çocuğunu sürü halinde peşine takmış, bütün sülâlesiyle birlikte geldi. Sonra, noter Mazaud'nun karısı Louise, mimar Herbertte'in karısı Madeleine, onların arkası sıra, Marguerite'çiğin dul kocası doktor Chambouvet gözüktüler; bunlar da, gayretli üç aile idiler, birincinin, en büyükleri Colette olmak üzere dört kızı, ikincinin başta Hilaire olduğu halde beş oğlu, üçüncünün, yalnız Sébastien isimli bir oğlu ile Christine isimli bir kızı vardı; bütün bu kalabalık kaynaşıp duruyordu, arkalarında, yirmi torun çocuğu vardı. Şimdi, Paris'tekiler gelmeğe başlamışlardı, Denis ile karısı Marthe, büyük bir kafile halinde geldiler; Denis yetmişine yaklaşıyordu, kızları Hortense ve Marcelle'den yana büyük dede olmuştu, kırkını aşmış erkekler olan büyük oğulları Lucien'le Paul'e fabrikayı verdiğinden beri, tamam edilmiş işin verdiği zevkli huzuru tadıyordu; oğullarının oğulları da, şimdi, servete doğru yol almaktaydılar, tam mânâsıyla istilâcı bir kabîle olan bu kalabalık karı koca, dört çocuk, on beş torun, iki kundakta üç torun çocuğu, beş arabadan indiler. Nihayet, en sonra, Ambroise'ın küçük kafilesi girdi; Ambroise, karısı Andrée'yi erkenden kaybetmek felâketine uğramıştı, kendisi öyle dinç ihtiyardı ki, altmış yedi yaşında olduğu halde, hâlâ komisyon evini idare ediyor, oğulları Léonce'la Charles'ı, alelâde birer müstahdem gibi kullanıyor, kızları Pauline'le Sophie'nin

kocaları olan damatları, karşısında titriyorlardı; inkâr kabul etmez hükümdardı, herkesten itaat görüyordu, daha şimdiden sakalları gelmiş, arslan gibi yedi oğlanla, gürbüz dokuz kızın büyük babası idi; kızlardan dördü, ağabeysi uslu Denis'den de evvel onu büyük dede yapmışlardı. Bunlar dokuz araba olmuşlardı. Geçit iki saat sürmüştü, çiftlik, parlak haziran güneşinde, pürneşe, mesut, güleç bir kalabalıkla dolmuştu.

Lâkin, Mathieu ile Marianne, henüz meydana çıkmamışlardı. Eğlentinin baş tertipçisi olan Ambroise, gidip kendilerini çağırıcıya kadar, milletlerinden gizlenen hükümdarlar gibi odalarında kapalı oturacaklarına dair onlardan söz almıştı. Merasimle ortaya çıkmalarını istiyordu. Bütün millet tamam olunca, onları çağırarak üzere odalarının önüne geldiği sırada, kapının eşiğinde, bir muhafız gibi odayı bekliyen, kardeşi Benjamin'i gördü. Bütün bu kaynaşma arasında, çalışmış, çok harikalı bir hamle ile kalabalıklaşmış bu kabîle içinde, tek tembel, tek zürriyetsiz adam olarak, Benjamin kalmıştı. Kırk üç yaşında olduğu halde, kadınsız çocuksuzdu; babasıyla arkadaş olarak, anasına sofuca taparak, sırf aile yuvasının neşesini sağlamak için yaşıyordu, babası da, anası da, onu kendilerine alıkoymak gibi şefkatli bir bencilik göstermişler, onun yalnız kendilerine ait olmasını istemişlerdi. Uğrunda bunca insan verdikleri hayatın,

bunu, yuvanın bu son yavrusunu kendilerine bağışlıyabileceğini söylüyorlardı. Önce, evlenmesine engel olmuşlardı, fakat, sonra, tereddüdettiğini, biricik sevdiği kadını kaybettikten sonra hiçbir kadınla evlenmek istemediğini görünce, gizli ve büyük bir sevinç duymuşlardı. Lâkin, çok geniş cömertlikle geçen bir hayatın son deminde hasislişmeğe başlamış ihtiyarlıklarına tad veren bir define gibi, onun varlığından zevk alarak bahtiyar yaşarlarken, gel zaman git zaman, itiraf edemedikleri vicdan azapları duymağa başlamışlardı. Yavru-ları Benjamin, böyle inhisar içine alınmaktan, onların keyfi için evin dört duvarı arasına kapanmaktan acaba ıstırap çekmiyor muydu? Öteden beri hep endişeli, hulyalı görünmüştü; güzel gözleri, mütemadiyen etraftaki manzaranın ötesini, ta bilmem nerede, ufkun ötesinde mevcut eksiksiz zevkın meçhul diyarını arıyor gibi idi. Şimdi yaşı ilerlemiş, artık gençliği kalmamış olduğu şu sırada, sıkıntısı artar gibi görünüyordu, sanki, boşuna ömür sürüp sadeti tatmaksızın ölmeden önce, meçhul şeyleri sınavamamanın onun gizli ye'sini duyuyordu.

Benjamin kapının önünden çekildi, Ambroise emirler verdi. Sonra, Mathieu ile Marianne güneşte, çiçekli çayırılıkta, meydanda gözük-tüler. Candan kahkahalarla, alkışlarla, haykırışmalarla karşılandılar. Orada bulunan neşeli ve heyecanlı kalabalık, çoluk çocuk tek mil aile:

— Yaşasın babamız! Yaşasın annemiz!... Uzun ömürler; babaya, anneye uzun ömürler! diye haykırıyordu.

Mathieu, doksan yaşında olduğu halde hâlâ dimdik, gayet ince endamlı idi, genç bir yeni evli gibi siyah redengot giymişti, başı açıktı; vaktiyle kısa kestirdiği saçlarını, ihtiyar, gürbüz ağacın yeniden filiz sürmesi gibi, son bir süs merakiyle büyütmüştü, şimdi kar gibi beyaz, gür bir saçı vardı. Yüzü, yaşlandıkça kuradalaşmış, buruşmuş, yıpranmıştı, fakat gözleri yine gençliğindeki aynı gülümseyen iri ve parlak, keskin ve olgun bakışlı gözlerdi, hep, gayet sade, gayet neşeli, gayet iyi, fikir ve hareket adamını ifade ediyordu. Seksen. yedi yaşında olan Marianne da, beyaz bir gelin elbisesi giymişti, o da, eski sıhhatli güzelliği ile, bütün bir dünyayı barındırmış olan kuvvetli böğrü ile, o dünyayı beslemiş olan sağlam göğsü ile, dimdik, metin ve güzeldi. O da akpak olmuştu, yüzü mülâyimleşmiş, halis ipek gibi saçlarının altında son bir şefkatle aydınlanmıştı; zamanın, çizgilerini çukurlattığı halde, onda mevcut sakin hayat ihtişamını harabedemediği mermerden tanrı heykellerine, sapsağlam yapısıyla meydana çıkarılmış, iri siyah gözlerinin tatlı, neşeli bakışıyle gün ışığına kavuşmuş, verimli bir tarla perisine benziyordu.

Mathieu ile Marianne, birbirinden asla ayrılmadan, yetmiş yıl yanyana yürümüş, çok

uzaklardan gelmiş vefalı karı koca gibi, kol-kola, yanyana, gözleri yaşlarla nemli, aşklarından vücut bulan, hâlâ kendilerini alkışlıyan milletlerine, bu kalabalık aileye neşeyle gülüyorlardı.

— Yaşasın babamız! Yaşasın annemiz!... Uzun ömürler, babaya uzun ömürler, anneye uzun ömürler!

Sonra, tebrik ve çiçek demeti verme töreni yapıldı. Bu işe beş yaşında sarışın bir minimini olan Rose memur edildi. Onu, dördüncü göbekten olan çocukların en büyüğü diye seçmişlerdi. Angeline'in kızıydı, Angeline Berthe'in kızıydı, Berthe'de Blaise'in karısı olan Charlotte'un kızıydı. Dede ile nine, çocuğun, evinde koca çiçek demetiyle kendilerine doğru ilerlediğini görünce, heyecanları arttı, sevinç göz yaşları dökerek, hâtıralarını andılar :

— Ooo ! Minimini yavrumuz Rose !... Oğlumuz Blaise, kızımız Charlotte !

Bütün mâzî diriliyordu. Çocuğa, ilk ölen, küçük mezarlıkta ebedî uykusunu uyuyan, arkasından o kadar çok ağladıkları öteki Rose'un hâtırasını anmak için Rose adını vermişlerdi. Blaise de o mezarlığa gidip yatmıştı, arkasından da, Charlotte gitmişti. Kızları Berthe, Philippe Havard'a varmış, Angeline'i doğurmuştu. Daha sonra, Georges Delmas ile evlenen Angeline, Rose'u dünyaya getir-

mişti. Çocuğun arkasından, Berthe'le Philippe Rose'u dünyaya getirmişti. Çocuğun arkasında, Berthe'le Philippe Havard, Angeline'le Georges Delmas, ayakta duruyorlardı. Rose, bütün bu kalabalığı temsil ediyordu, ölüleri, dirileri temsil ediyordu, çok uzun mamur bir zürriyet, nice zevkler, bütün bu gayretli doğurma faaliyeti, bütün bu hayat seli, bu incecik, içinde istikbalin pırıldadığı şafak gözlü, sarışın, sevgili meleğe ulaşıyordu.

— Oooh! Yavrumuz Rose, yavrumuz Rose!

Rose, iri çiçek demeti minimini elle'inin arasında olduğu halde ilerlemişti. On beş gündür, çok güzel bir tebrik cümlesi ezberliyordu. Daha o sabah, bunu annesine, hiç yanlış yapmadan okumuştı. Fakat oraya gelip de, bütün o kalabalığın ortasına dalınca, öyle bir heyecanlandı ki, söyleyeceği sözün bir kelimesini bile bulamadı. Hoş, buna ehemmiyet vermedi. Daha şimdiden, gayet metin bir minimini insandı. Uluorta demetini bıraktı. Mathieu ile Marianne'ın boyunlarına sarıldı, düdük gibi incecik sesiyle haykırdı.

— Büyük baba, büyük anne, bugün sizin bayramınız, sizi candan kucaklarım.

Gayet de mükemmel oldu. Hattâ bu sözü, tebrik cümlesinden çok daha iyi buldular. Yine kahkahalar koptu, eller çırpıldı, alkışlar etrafı çınlattı. Hemen arkasından sofraya otu-

ruldu. Fakat bu bir meseleydi, at nalı şeklindeki koskoca masa, meşe ağacının altında, otlar biçilip vücuda getirilen dört köşe kırpık otlu bir saha üzerinde uzanıp gidiyordu. Önce, Mathieu ile Marianne, hep kol kola, merasimle ilerlediler. İkisi desırtlarını ulu meşeye dayayıp ortaya oturdular. Karı kocaları birbirinden ayırmamak kararı verildiği için, Marthe'la Depis, Louise'le kocası noter Mazaud, Marthe'ın soluna yerleştiler. Marianne'ın soluna da, hepsi dul olan Ambroise, Thérèse, Gervais, doktor Chambouvet oturdular; sonra, yine bir karı koca, Mathilde'le kocası mimar Herbette, sonra yalnız başına Benjamin oturdu. Sonra, göbek sırasıyle, öteki karı kocalar yer aldılar. Nihayet, kararlaştırıldığı gibi, gençler, çocuklar, delikanlılarla miniminiler sürüsü, müthiş bir itiş kakışla, dilediği gibi, keyfi istediği gibi yerleşti.

Ah! Mathieu ile Marianne için bu ne üstün bir şerefli andı! Kendilerini, orada, rüyalarında görseler hayra yormıyacıkları bir şaşaa içinde buldular. Hayat, sanki kendisine inandıkları için, bütün gayretleriyle yaydıkları için, onları mükâfatlandırmak üzere, eserlerinin harikali gelişimini kendi gözleriyle görsünler diye, ömürlerini, tabîî huduttan fazla uzatmıştı. Bütün Chantebled, orada kurdukları, yarattıkları fayda ve güzel ne varsa hepsi bu eğlentiye iştirak ediyordu. Bataklıklar kurutularak kazanılan ekilmiş tarlalardan, yakında alınacak

bol mahsullerin engin ürpertisi geliyordu; uzaklardaki koruların ötesinde bulunan merarlardan, davarların, sayısız sürülerin, mütemadiyen artan Nuh gemisi halkının sıcak soluğu geliyordu; artık bol bol mahsul veren, kıraç ovaları bereketlendirmek için yataklara aldıkları kaynaklardan, toprağın kanı demek olan o yüksek sesi, suyun o şarılısını işitiyorlardı. İltimai eser tamamlanmıştı, ekmek kazanılmıştı, gıdalar yaratılmış, bakımsız toprakların yokluğundan çekilip çıkarılmıştı. Hem, mesut ve minnettar nesilleri, bu eğlentiye, onların şerefine, nasıl sevdikleri bir dekor içinde veriyordu! Çayırılığı, geniş, yeşil bir salon haline getiren bu kara ağaçları ve gürgenleri, çocuklarının en sakinleri, en gürbüzleri gibi, kendileri dikmişler, onların günden güne büyüdüklerini görmüşlerdi. Hele, içine kaynaklardan birinin durmadan döküldüğü havuzun berrak suyu sayesinde bugün dev gibi büyümüş olan o meşe ağacı, büyük oğullarıydı, Chantebled'nin temeli atıldığı gün, Mathieu çukuru kazarak, Marianne, körpe fidanı elinde tutarak orada vücut verdikleri ağaçtı. Şu anda, onları muazzam yeşilliğiyle gölgelendiren, bu meşe, tekmil ailenin şahane sembolü değil miydi? Onun gibi, aile de sayısızdı, onun gibi o da çoğalmış, dallarını nihayetsiz genişletmiş, toprağı uzaklara kadar kaplamıştı; onun gibi, aile de, bir tek gövdeden çıkmış, aynı usare ile yaşamış, aynı sıhhatten kuvvet

almış, şarkılarla, mel'emele, ve güneşle dolu, tek başına koca bir orman olmuştu. Mathieu ile Marianne, dev gövdeye yaslanmışlar, onun şaşaası içine karışıyorlar, onun dalları sayısında insan yetiştirdiklerinden, yaprakları nasıl onun usaresiyle yaşıyorlarsa, onlara kendi varlıkları sayesinde yaşıyan çocukları üzerinde hüküm sürdüklerinden, aynı şahane eda ile, onun şahane hükümranlılığına katılıyorlardı. Sağlarında, sollarında oturan üç yüz davetli onların devamından, kendi aşklarından doğmuş, hâlâ bütün damarlariyle can evlerine bağlı aynı hayat ağacından ibaretti. Kendilerini kutlamakla şeref duyduklarını, ihtiyarların rikkate geldiğini, gençlerin heyecana geldiğini, bepsinin neşelendiğini hissediyorlardı. Kendi kalblerinin atışını, yemek sonunda yenilecek pastaların karşısında vecde gelip gülüşen sarışın miniminilerin bile yüreklerinde duyuyorlardı. Meşenin dev gibi tepesi nasıl kubbeleniyorsa, onların yarattıkları beşerî eser de, karşılarında, içlerinde öylece toplanmış bulunuyor, kendileri çoğaldıkça genişliyen ve bereket bulan tabiat da, toprağın yarattıkları da, öteki eser de, onları dört taraftan kuşatıyordu.

O zaman, Mathieu ile Marianne'ın güzellikleri, yetmiş sene sevişmelerindeki, şu anda, ilk günkü gibi hâlâ birbirine tapmalarındaki güzellik meydana çıkmıştı. Yetmiş, sene, hiç öfkelenmeden, hiç vefasızlık göstermeden,

yanyana, kol kola, yürümüşlerdi. Aynı güvenli ve emin adımlarla çok uzaktan gelmişlerdi; gerçi büyük kederler hatırlıyorlardı, fakat bu kederler daima onları dışardan vurmuştu. Bazan hıçkırılmışlardı, ama, birlikte ağlıyarak teselli bulmuşlardı. Ak saçlarının altında, yirmi yaşındaki imanlarını muhafaza etmişlerdi, kalbleri, düğünlerinin ertesi gününde olduğu gibi birbirinin içindeydi, her biri, kendi kalbini ötekine vermiş, bir daha geri almamıştı. Bu, çözülmez aşk bağıydı, biricik izdivaçtı, bütün hayatı o sağlıyordu, çünkü, saadet yalnız ebedilikte mevcuttu. Mesut bir tesadüfle, ikisi de sevmek kudretine, hareket azmine, alevi dünyalar yaratan ilâhî arzuya sahiptiler. Erkek, karısına tapmış, o yaratma ihtirasından başka zevk tanımamış, varlığının biricik hikmeti, vazifesi ve mükâfatı olarak, yapılacak eseri, yapılmış eseri görmüştü. Kadın, kocasına tapmış, sadece hayat arkadaşı, zevce ve ana olmak istemiş, Boutan'ın dediği gibi yumurtalı anaç tavuk, iyi kuluçka olmuş, sonra, bilhassa güçlükleri çözen, ince muhakemeli, iyi bir müşavir olmuştu. Böylece, her çocuk doğdukça, gitgide daha sıkışan bir bağla birbirine yaklaşmışlar, nihayet kaynaşmışlardı. Aklın, sıhhatin, kuvvetin timsali idiler. Engellerin ve göz yaşlarının arasında, mütemadiyen tazelenen sevgilerinin yenilmez hale getiren zırhı içinde, ancak bu sürekli anlaşma sayesinde, bu müşterek sadakat sayesinde galebe

çalmışlardı. Mağlûp edilemezlerdi. Herşeyi, istemeden, birliklerinin kuvveti sayesinde elde etmişlerdi. Ömürlerinin sonuna, gayet büyük, gayet güzel, âzami ihtiyarlıklarıyla, bir tek aşkla dopdolu o çok uzun hayatla daha büyümüş, daha güzelleşmiş olarak, billûr kadar sâf, elele, saadet kahramanları, saadet fatihleri olarak ulaşıyorlardı. Orada hazır bulunan sonsuz zürriyetlerinin, can evlerinden vücut bulmuş fütuhatçı kabîlenin, onlardan tevarüs ettiği birlik kuvvetinden, cedlerden çocuklara bırakılan o dürüst aşktan başka kuvveti yoktu, bu tesanütlü sevgi ile biribirlerine yardım ediyorlar, kardeş bir millet halinde, daha güzel bir hayat uğrunda, çarpışıyorlardı.

Neşeli haykırışmalar oldu, yemek, nihayet dağıtılmağa başlıyordu. Bu işe, bütün çiftlik hizmetkârlarını memur etmişler, bir tek yabancı insan sokmak istememişlerdi. Bu hizmetkârların hemen hepsi çiftlikte büyümüşlerdi, onlar da ailedendiler. Arkadan, onların da sofrası kurulacaktı, onlar da elmas senesini kutluyacaklardı. İlk yemek tabakları, yaygalar, neşeli gülüşler arasında gözüktü.

Servis, henüz başlamışken birden bire durdu. Derin bir sessizlik olmuştu, beklenmedik bir hâdise vukua gelmişti. Çayırılığın ortasında, at nalı biçimindeki masanın iki başı arasında, hiç birinin tanımadığı bir genç ilerliyordu. Neşeyle gülümsüyordu; nihayete kadar yürüdü, ancak Mathieu ile Marian-

ne'in karşısına gelince durdu. Sonra, gür bir sesle :

— Bonjour, büyük baba ! Bonjour, büyük anne ! dedi... Bir kişilik daha takım koymak lâzım, çünkü ben de sizi kutlamağa geldim.

Hazır bulunanların, büyük bir hayret içinde, dilleri tutuldu. Hiç kimsenin asla görmediği bu genç acaba kimdi ? Herhalde aileden olamazdı, olsaydı, adını bileceklerdi, yüzünü tanıyacaktı. Öyleyse, dede ile nineyi, niçin o mübarek isimle, büyük baba, büyük ana isimleriyle çağırıyordu ? Gitgide artan hayretin asıl sebebi, gencin, Mathieu'ye şaşılacak derecede benzemesi idi, parlak gözleriyle, kule biçimi açık anliyle, Froment ailesinden olduğu muhakkaktı. Mathieu'nün, Chantebled'yi fethetmeğe başladığı zaman, yirmi yedi yaşındayken alınıp, aile arasına saygı ile muhafaza edilen gençlik resmine tıpkı benziyordu.

O zaman, Mathieu, titriyerek ayağa kalktı. Marianne'da, ötekilerin hepsinden önce işi anlamış, lâhuti bir tebessümle gülümsüyordu.

— Sen kimsin de, yavrum, bana büyük baba diyorsun, hem de bana bir kardeş kadar benziyorsun ?

— Ben, annem Lisbeth'le beraber, o geniş serbest şehirde, öteki Fransa'da yaşayan oğlunuz Nicolas'nın büyük oğlu Dominique'im.

— Peki, kaç yaşındasın ?

— Önümüzdeki ağustos'ta, orada, Nijer'in, o lûtufluk devin suları, uçsuz bucaksız tarlalarımızı tekrar sulamağa geldiği zaman yirmi yedi yaşına basacağım.

— Peki, söyle bakalım, evli misin, çocukların var mı?

— Senegal'de doğmuş bir Fransız kadını ile evlendim, kendi elimlé yaptığım tuğla evimizde, Sudan'ın alevli güneşinde dört çocuk büyüyor.

— E, yine söyle bakalım, erkek kardeşlerin var mı, kızkardeşlerin var mı?

— Babam, Nicolas ile annem Lisbeth'in on sekiz çocukları oldu, ikisi öldü. Biz on altı kardeşiz, dokuzu erkek, yedisi kız.

Mathieu, oğlu Nicolas'nın, elli yaşında, hattâ kendisinden daha iyi çalışmış, gayretli bir hayat işçisi olduğunu söylemek ister gibi, neşeli neşeli güldü. Marianne'a baktı, o da saadetinden gülüyordu.

— Öyleyse, madem sen benim oğlum Nicolas'nın oğlusun, yıl dönümümüzü kutlamak için, gel bizi kucakla, yavrum. Sofraya da takımını koysunlar, burası senin kendi evin.

Dominique, dört adımda, masanın etrafını dolaştı, iki ihtiyarı, kuvvetli kollariyle sarılıp öptü; böyle bir günde, uzak bir diyardan gelip, göktên dücercesine aralarına giren, onlara, kendi can evlerinden çıkıp, medarların yangını içinde gitgide artan bir bereketle ço-

ğalmakta olan öteki aileyi, öteki milleti anlatan bu çocuğun da çıkagelmesi öyle güzel bir sürprizdi ki, Mathieu ile Marianne, sâadet dolu bir heyecanla kendilerinden geçiyorlardı.

Bu sürpriz, Ambroise'ın şeytanca zekâsının eseri idi, kendi hazırladığı dâsitani bir tiyatro şaşırtmacısı gibi, bunu hemen, gülerek izah etti. Dominique, bir haftadır kendi konağında oturuyordu; onu saklamıştı, babası, delikanlıyı, kendisiyle bazı ihracat işlerini görüşmek, bilhassa Denis'nin fabrikasına, Sudan topraklarında kullanılmak üzere, hususi surette imal edilecek birtakım makineler sipariş etmek için, tesadüf, Paris'e yollamış bulunuyordu. Bu sebeple, işin aslını onlardan başka yalnız Denis biliyordu. Tekmil sofra halkı, Dominique'i iki ihtiyarın kolları arasında görüp meseleyi tamamen öğrenince, son derece büyük bir neşe duydular, alkışlar tekrar ortalığı çınlattı, kardeş ailenin habercisini, müstakbel harikalı Fransa diyarındaki Froment'lar ikinci hanedanının prensini, iltifatlarla, heyecanlı kucaklamalarla az kalsın soluksuz bırakıyorlardı.

Mathieu, pürneşe, emirler veriyordu:

— Bizim ikimizin karşısına onun tabağını koyun... Büyük bir imparatorluğun elçisi gibi, bizim karşımızda o yalnız başına oturacak. Düşünün ki, babasıyla anasından başka, dokuz erkek kardeşi, yedi kızkardeşi temsil ediyor,

daha şimdiden dört çocuk babası oluşu da caba.. Haydi, oğlum otur, yemeği getirin.

Ulu meşenin, güneşle delik deşik gölgesinde, yıldönümü ziyafeti, rikkat ve neşe içinde yenildi. Çayırılardan lâtif bir serinlik yükseliyor, dost tabiat da, kendi sevgi payıyla bu ziyafete âdeta iştirak ediyordu. Gülüşmeler durmadan çınladı. İhtiyarlar bile, doksan yaşındaki damatla seksen yedi yaşındaki gelinin karşısında, yeniden, haşarı çocuklar haline gelmişlerdi. Beyaz saçların, kara saçların, kumral saçların altında, çehrelere, tatlı bir parlaklık gelmişti, bütün aile neşe içindeydi, sıhhatli ve mesut bir güzellikteydi, çocuklar sevinç içindeydiler, genç erkekler aslan gibiydiler, genç kızlar enfestiler, karı kocalar, yanyana, birbirlerine bağlı idiler. Hem, o ne sağlam iştihâ idi! Her yemeği nasıl neşeli bir haykırışma ile karşılıyorlardı! Büyük pederleriyle büyük ninelerine, hepsini bir masanın etrafında, bu kadar şanlı bir fırsatla toplamak gibi üstün bir lûtufta bulunan cömert hayatı kutlamak için, şifalı şaraba nasıl da iltifat ediyorlardı! Yemek sonunda, sêlâmlaşmalar oldu, sıhhatlere içildi, yine alkışlar koptu. Fakat, sohbet arasında, masanın bir ucundan öteki ucuna haykırılarak söylenen sözlerde, hep o yemeğin başındaki sürprizden, kardeş elçisinin o debdebeli girişinden bahsediliyordu. Açık havadaki bu ziyafetle sarhoş olan ailenin heyecanını, gitgide artan merakını onun

o beklenmedik mevcudiyeti, henüz söylemediği şeyler, dopdolu sezilen koskoca macera kızıştırıyordu. Kahveler gelir gelmez, sonsuz sualler yağmağa başladı, Dominique anlatmak zorunda kaldı. Kendisini o sabah Chantebled'de gezdiren Ambroise'ın, orası hakkında ne düşündüğünü öğrenmek isteyen bir sualine, gülerek şu cevabı verdi:

— Size ne söyliyeyim, bilmem ki! Eğer, açık konuşsam, ne memleketin bu bucağı için, ne de eserleriniz için, korkarım hoşla gidecek şeyler söyliyemiyeceğim. Şüphe yoktur ki, ziraat burada, düpedüz bir sanat işi; bu köhne topraktan, hâlâ verebildiği mahsulleri zorla çekip koparmak için, takdire değer bir irade gayreti, bir bilgi ve intizam lâzım. Çok çalışıyorsunuz, harikalar yaratıyorsunuz... Fakat, ülkeniz ne kadar küçük, Yarabbi! Komşuların dirsekleri böğürlerinize batmadan, burada nasıl yaşıyabiliyorsunuz? Her biriniz, nefes alabilmek için bir insan göğsüne lâzım olan miktarda bol havayı koklıyamıyacak kadar derin tabakalar halinde üstüste yığılmışsınız. Büyük malikâneleriniz adı verdiğiniz en geniş tarlalarınız, toprak kümelerinden ibaret, üstünde otlayan tektük davarlarınızı dağınık karıncalara benzetiyorum... Ah! Benim Niger nehrinin azameti, suladığı ovaların azameti, ta uzaklardaki ufuktan gayri sınırı olmıyan oradaki tarlalarımızın azameti!

Benjamin, oturduğu yerden, onu, ürperti-ler geçirerek dinlemişti. Engin sulardan, bir başka güneşin altından gelen bu oğulu orada görelî beri, hulya dolu gözlerinde gitgide yükselen bir ihtirasla, bakışlarını ondan ayırmamıştı. Onun böyle konuştuğunu işitince, meçhul âlemin davetine daha fazla dayanamadı. Yerinden kalktı, masanın etrafından dolaştı, geldi, onun yanına oturdu.

— Niger... Muazzam ova... Söyle, bu azameti bize anlat.

— Niger, lûtufkâr dev, orada hepimizin babasıdır! Ben sekiz yaşında var, yoktum, babamla annem, kahramanca bir tedbirsizlikle, delice bir ümitle, Sudan'ın içerilerine sokulmak, rasgele toprak ele geçirmek sevdasiyle Senegaî'den ayrıldılar. Saint-Louis'den, Dien-né'den daha ötede, şimdiki çiftliğimize kadar, kayalıklarla, çalılıklarla, nehirlerle dolu yerlerden geçip günlerce yol yürümek lâzımdır... İlk yolculuğumu şimdi hatırlamıyorum, âdeta, şifalı Niger'in kendisinden, sularının mucizeli bereketinden doğmuşum gibi geliyor. Niger, uçsuz bucaksız ve halîm selimdir, deniz gibidir, sayısız dalgalar yuvarlar, öyle geniştir ki, üzerine hiçbir köprü atılmamıştır, öyle uzundur ki, ufku baştanbaşa kaplar. Takım adaları vardır, otlaklar gibi çayırlarla örtülü dilleri vardır, içinde, koskoca balıkların filolar halinde rahat rahat yüzdükleri derin noktalar vardır. Fırtınaları vardır, suları, güneşin kavu-

rucu derağuşu altında yavruladıkları zaman, alev gibi yakan gündüzleri vardır; yıldızlardan yeryüzüne sükûnet döküldüğü nefis geceleri, son derece lâtif, pembe geceleri vardır... Orada ana odur, bâni odur, bereket yayan odur, Sudan'a vücut veren, onu, civar sahraların istilâsına karşı koruyarak, bereketli balçığı ile yaratarak, hesapsız servetlerine nail eden odur. Her sene, hep aynı mevsimlerde taşar, bir umman gibi vâdiyi kaplar, sonra, muazzam bir mahsule gebe kalmış gibi, özlü bir halde bırakıp çekilir. Nil gibi, o da kumları yenmiştir, sayısız nesillerin babasıdır, ileride, köhne Avrupayı zengin edecek olan henüz meçhul bir âlemin yapıcı tanrısıdır... Ya Niger vâdisi, lûtufkâr devin lenduha kızı, ah! O ne tertemiz bir uçsuz bucaksızlıktır, sonsuzluğa doğru nasıl serbest bir kanadlanıştır! Ova açılır, genişler, ufku geriletir, ne bir engel, ne bir sınırl Ova, hep ova, tarlalar tarlalara eklenip uzanır, sapanın, aylarca sonuna ulaşamayacağı dümdüz, göz alabildiğine çiziler. Orada, ziraat, biraz cesaretle, biraz da bilgi ile tatbik edildiği gün, büyük bir milleti doyuracak kadar gıda alınır, çünkü, ülke, binlerce yıl evvel lûtufkâr nehir nasıl yarattıysa öyle, hâlâ bâkir duruyor. Bu ülke, yarın, ona sahibolmağı göze alan, orada, kendisine, çalışma kudretine göre hayal ettiği kadar geniş bir malikâne ayıran çiftçinin malı olacaktır;

hektarlarla değil, fersahlarla ekilmiş topraklar, sonsuz mahsuller dalgalandıracaktır... Bu uc-suz bucaksız ovada o ne geniş soluktur, büt-tün o engin sahayı bir nefeste koklamak, o ne zevktir, üstüste yığılmaktan kurtulmuş, kendini serbest, kudretli, herkes için parlıyan güneşin altında, istenildiği kadar toprak pa-yına sahip hissetmek o ne sıhhatli ve sağlam hayattır !

Fakat, Benjamin onu dinlemeğe, ona sual sormağa doyamıyordu:

— Oraya nasıl yerleştiniz ? Nasıl yaşıyor-sunuz ? Âdetleriniz, işleriniz nedir ?

Dominique, orada bulduğu, gitgide artan bir tecessüs ve heyecanla ağzının içine baktıklarını gördüğü bütün o tanımadığı akrabaları hayrette bırakacağına, şaşkına çevireceğine o kadar emindi ki, tekrar gülmeğe başladı: bazı kadınlar, bazı ihtiyarlar birer ikişer kalkmışlar, onun yanına yaklaşmışlardı. Çocuklar bile, güzel bir masal anlatıyormuş gibi, etrafını alıyorlardı.

— Ool Biz cumhuriyet halinde yaşıyoruz, her ferdi, kardeş eser için çalışması gereken bir camiayız. Aile içinde, biraz iptidai şekilde kaba işler için, her sanattan işçiler var. Fakat babam, bilhassa hünerli bir duvarcı ustası olduğunu gösterdi, çünkü oraya gittiğimiz zaman, bina yapmak icabetti. Hattâ, Dienne

yakınında bulunan balçık ocakları sayesinde, kendi eliyle tuğlalar bile yaptı. Hasılı, çiftliğimiz şimdi bir küçük kasaba oldu, her evlenen çocuk bir ev sahibi olacak... Sonra, yalnız çiftçi de değiliz, balıkçı ve avcıyız da. Kayıklarımız var, Niger emsalsiz derecede balık doludur, son derece bol balık tutulur. Av da, aileyi beslemeğe yetecek gibidir, av hayvanları gayet boldur, keklikler, beç tavukları, sürü ile gezer, telli turnalar, pelikanlar, tepeli balıkçılar, eti yenmiyen binlerce hayvan da ayrı. Bazan, kara aslanlar ziyaretimize gelirler, kartallar, ağır ağır uçarak, tepemizden geçip giderler; gün kavuşurken, su aygırları, banyo yapan zenci çocuklar gibi hantal civelere, üçer dörder nehirde oynayırlar... Ama, yine de, Niger, tarlalarımızı gebe bıraktıktan sonra çekildiği zaman, biz, her şeyden önce çiftçiyiz, ovanın kiralıyız. Malikânemiz hududsuzdur, çalışma himmetimiz nereye kadar uzanabilirse oraya kadar gider. Bir de, yerli çiftçileri görseniz, çift bile sürmezler, tohum ekmeden önce, toprağı kazıdıkları iptidai sopalardan başka ellerinde aletleri yoktur! Ne tasaya lûzum var, ne zahmete, toprak özlüdür, güneş kızgın, mahsul her zaman bol olacaktır. Nitekim bizler, sapan kullandığımız zaman, hayatla dolu bu toprağa bir parça himmet sarfettiğimiz zaman, öyle karikalı bir mahsul, öyle bol buğday alıyoruz ki, sizin bütün am-

barlarınızı doldurur da taşar! Buraya ısmarlamağa geldiğim ziraat makinelerine sahibolduğumuz gün, buğday ambarlarımızın fazlasını size göndermek için gemi filotilâlarına ihtiyaç hâsıl olacak... Nehir çekildikten sonra, sular alçalınca pirinç ekilir, ovalar dolusu pirinç ki bazan iki mahsul verir. Sonra darı, sonra yer fıstığı ekilir, büyük ölçüde ekim yapmağa muvaffak olursak, bunların yerine buğday ekeceğiz. Geniş pamuk tarlaları biribirini takibeder. Manyoka ile çivit boyası da ekiyoruz, soğan, baharat, helvacı kabağı, hiyar yetiştiren zerzevat bahçelerimiz de var. Hüdai nabit mahsullerden bahsetmiyorum, çok kıymetli bir ağaç olan zamk ağaçlarımız koskoca bir orman halinde, tereyağı ağacı, un ağacı, ipek ağacı, topraklarımızda, sizin yol kenarlarıңызdaki yabani güller gibi boldur... Sonra, çobanlık da yapıyoruz, boyuna üriyen sürülerimiz var, kaç baş olduğunu dahi bilmiyoruz. Keçilerimiz, uzun tüylü koyunlarımız binlerle sayılır, atlarımız, şehirler kadar büyük hararlarda başı boş koşar dururlar, hörgüçlü öküzlerimiz, güneşin battığı âsude şâsaalı saatte su içmek için Niger kıyısına indikleri zaman, sahili bir fersah uzunluğunca kaplarlar... Bilhassa, engelsiz yaşamının zevkını tatmak için çalışan hür insanlarız, neşeli insanlarız, mükâfatımız, eserlerimizin çok büyük, çok güzel, çok iyi olduğunu, çünkü öteki Fransa, yarının hâkim Fransası olduğunu bilmemizdir.

Dominique artık durmadan anlattı. Ona bir şey sormağa lüzum yoktu, büyüklüklerle, güzelliklerle dopdolu ruhunu boşaltıyordu. Dienne'yi, halkı ve abideleri mısırdan gelme, hâlâ vâdide hüküm süren eski başşehri anlatıyordu. Öteki dört büyük merkezi, günün birinde büyük beldeler olmağa namzet büyük kasabaları, Bomniaku'yu Niamina'yi Ségou'yu, Sansanding'i anlatıyordu. Bilhassa, şanlı Tombouctou'yu, altınlariyle, fil dişisi ile, uysal güzel kadınlariyle, sömürücü kumların ötesinde, erişilmez zevklerden bir serap gibi yükselen, memnu bir cennet gibi, uzun zaman efsanelere bürülü, meçhul kalan Tombouctou'yu anlatıyordu. Sahra ile Sudan'ın çifte kapısı olan, hayatın son nokta olarak ulaştığı, karıştığı, değıştokuş edildiğı, kumlu çöllerden gelen develerin Avrupadan silâh tüccar malı, çok lüzumlu bir şey olan tuz getirdiğı, Niger'deki kayıkların, kıymetli fildişini, toprağın üstünden toplanan altını, devekuşu tüylerini, zamkları, zahireyi, bereketli vâdinin bütün servetlerini karaya boşalttığı sınır şehri Tombouctou'yu anlatıyordu. Yığın yığın fildişisi ile, küme küme ham altını ile, pirinç, darı, yer fıstığı çuvallariyle, çivit kalıplariyle, devekuşu tüyü demetleriyle, madenleriyle, hurmalariyle kumaşlariyle, hırdavatiyle, tütünüyle, hele tuz kalıplariyle, korkunç Toudenni'den at sırtında getirilen yassı yassı kaya tuzu ka-

lıplariyle, antrepo Tombouctou'yu, orta Afrikanın ticaret pazarı olan Tombouctou'yu anlatıyordu; çölün, tuz şehri olan Toudenni'nin toprağı fersahlarla uzunlukta tuzdu, cehennemi bir tuz madeni idi, tuz, Sudan'da o kadar kıymetli idi ki, sikke gibi, alış verişte kullanılıyordu, altından daha faydalı idi. Sonra, değerini kaybetmiş, fakirleşmiş Tombouctou'yu anlatıyordu, o eskî zamanın debdebeli, ihtişamlı beldesi, şimdi bir harabe gibi görünüyordu, sıvaları dökük, bina cephelerinin gerisinde, çöl hırsızlarının korkusundan, muhafaza ettiği hazinelerin kırıntısını saklıyordu; fakat yarın, bolluk ambarı olan Sudan'la, Avrupa yolu olan sahra arasında, Fransa bu yolu açtığı, yeni imparatorluğun eyaletlerini biribirine bağladığı, yanında, eski vatanın bir parçacık düşünen beyin, idare eden beyin halinde kalacağı o uçsuz bucaksız öteki Fransa'yı kurduğu zaman, şahane bir oturuşla yerleşecek, tekrar şeref ve servet beldesi olacaktı.

Dominique :

— Asıl emel bu, diye haykırdı, yarını gerçekleştirecek olan azametli eser, bu. Cezairemiz, sahra yoliyle Tombouctou'ya bağlanacak, elektrikli lokomotifler, bütün köhne Avrupayı, kumların sonsuzluğu içinden taşıyıp götürecek! Tombouctou, Senegal'e Niger de işliyen buharlı gemi filotilâleriyle, geniş imparatorluğun dört tarafında vızır vızır işliyecek

olan daha başka demiryollariyle bağlanacak! Ucsuz bucaksız yeni Fransa, kadim vatana, ana vatan Fransa'ya, sahillerin harikalı bir gelişimi ile bağlanacak, nihayet tesis edilecek, günün birinde orada vücut bulacak yüz milyon nüfus için hazır olacak!... Bu şeyler, şüphe yok ki, bir gün içinde olacak şeyler değildi. Sahra demiryolu inşa edilmemiştir, orada iki bin beş yüz kilometrelik çıplak çöl var ki, kumpanyalar, işletmeye yanaşmazlar, bir refah gözükmese, bir kültür başlangıcı olması, madenler keşfedilmesi, ihracat gitgide artarak, ana vatanın paraca himmetini imkân dahiline alması lâzım. Sonra, çoğu halim selim zencilerden mürekkep, fakat bazısı yırtıcı, hırsız, dinî taassubu ile vahşiliği artan kabîleler meselesi var, halledilmediği müddetçe daima karşımıza dikilen o müthiş Müslümanlık meselesi var ki fütuhatımızın karşılaştığı büyük güçlüğü artırıyor. Yalnız hayat, uzun seneler devam edecek olan hayattır ki, yeni bir millet yaratabilir, onu yeni toprağa alıştırabilir, onun muhtelif unsurlarını kaynaştırabilir, ona, normal yaşayışını, kaynaşmış kuvvetini, dehasını verebilir... Ama, ne olursa olsun, daha bu günden, uzakta bir Fransa, hudutsuz bir imparatorluk vücut bulmuştur, onun, bizim kanımıza ihtiyacı vardır, kalabalıklaşması için, topraktan, hesapsız servetlerini tedarik etmesi için, bütün dünyada, en büyük, en kuvvetli,

en hâkim imparatorluk olması için, ona bu kanı vermek lâzım.

Heyecanla sarsılan, nihayet kendini gösteren uzak idealle ürperen Benjamin'in gözleri yaşlarla dolmuştu. Ah! Sıhhatli hayat, asıl hayat o zamana kadar sade müphem şekilde tahayyül etmekle kaldığı öteki şey, bütün o vazife, bütün o eser! Yine sordu;

— Orada, sizinki gibi çiftçilik eden Fransız aileleri çok var mı?

O zaman, Dominique bir kahkaha attı:

— Yok, canım, Senegal'deki eski sömürgelerimizde gerçi birkaç çiftçi var; fakat beri tarafta, Niger vâdisinde, Dienne'den ötede, eminim ki yalnız biz varız... Bizler fedaileriz, gözü pek öncüleriz, imanın ve ümidin, herşeyi göze almış kabadaylarıyız. Bu da azçok meziyettir, çünkü, bu hareket, akli başında insanlara, akli selime karşı sadece meydan okumak gibi görünüyor. Olacak iş mi bu? Bir Fransız ailesi ki, vahşilerin göbeğine girip yerleşmiş, bütün korunma vasıtası, kumandası altında on iki kadar yerli asker bulunan beyaz derili bir subayın emrindeki küçük kale dolayında olmasından ibaret, bazan bizzat silâh kullanmağa mecbur, herhangi bir kabîle şeyhinin taassubu neticesinde ayaklanabilecek bir memleketin ortasında çiftlik kurmuş. Kâinatı öfkeliendirebilecek bir çılgınlık, bizim hoşumuza giden, bu kadar

neşelendiren, sıhhatlendiren, zafere götüren de bu cihet. Yolu biz açıyoruz. Emektar Fransa'-cığımızı oraya götürüyoruz, bâkir toprakların ortasında kendimize hudutsuz bir tarla yaptık ki bir eyalet olacak; bir kasaba kurduk ki, yüz sene içinde, büyük bir şehir olacak. Sömürgelerde Fransız ırkından daha bereketli ırk yoktur, halbuki, kendi kadim toprağında kısırlaşmış görünüyor. Çoğalacağız da, dünyayı da dolduracağız! Sizler de gelin, sizler de, hepiniz gelin, çok sıkışksınız, fazla dar tarlalarınızda, aşırı derecede ısınmış, zehirlenmiş şehirlerinizde havasız kalıyorsunuz. Orada herkese yetecek kadar yer var, yeni yeni topraklar var, hiç kimsenin teneffüs etmediği bol hava var, hepinizi birer kahraman, sağlam, yaşamaktan memnun babayiğitler haline getirecek, yapılması gereken bir iş var. Benimle beraber gelin, istekli erkekleri, kadınları alıp götürürüm, ölçüsüz, büyük Fransa'nın mustakbel mutlak kudreti uğrunda kendinize daha başka eyaletler kurarsınız, daha başka şehirler yaparsınız!

Öyle neşeyle gülüyordu, öyle güzel, öyle mert, öyle gürbüzdü ki, bütün masa halkı, onu bir kere daha alkışladı. Elbette peşinden gitmiyeceklerdi, çünkü bütün bu aileler, yuvalarını zaten yapmışlardı. Bütün bu gençler, bunca maceraperest ruhundan sonra, bugün aile ocağında uyuklıyan neslin kökleriyle,

köhne toprağa çok fazla bağlı idiler. Fakat, küçük ve büyük çocukların, kendilerini hayran bırakan güzel bir masal gibi dinledikleri bu hikâyeye ne kadar harikali şeydi; bu hikâyeye, herhalde yarın, onlarda, uzak şerefli teşebbüslere karşı ateşli bir iptilâ uyandıracaktı! Meçhul âlemin tohumu atılmıştı, efsanevi kudrette bir mahsul gibi fışkıracaktı.

Etraftaki heyecan ortasında, haykıran yalnız Benjamin oldu, sesi boğulup gitti:

— Evet! Evet! Ben yaşamak istiyorum.. Beni götür, beni götür!

Fakat, Dominique, sözünü şöyle bitirdi:

— Sonra, büyük baba, size daha söylememiştim, babam, oradaki çiftliğimize Chan-tebled adını koydu... Bize bazan sizin buradaki malikânenizi nasıl basiretli bir cüretkârlıkla kurduğunuzu anlatır; o zaman, herkes size deli diyormuş, sizinle alay ediyor, omuz silkiyormuş. Orada babamla da herkes aynı şekilde alay ediyor, aynı istihfaflı merhameti gösteriyor, çünkü, şerseri zencilerden bir çete daha önce bizi öldürüp de yemezse, günün birinde, Niger'in, kasabamızı süpürüp götürüleceğini bekliyorlar... Yoo! Benim yüreğim rahat, siz nasıl galebe çaldınızsa, biz de galebe çalacağız, çünkü delice hareket, ilâhî hikmettir Orada; Froment'ların bir başka ülkesi, bir başka muazzam Chan-tebled bulunacak, siz ikiniz, büyük annemle

siz, oranın, tanrıları gibi tapılan cedleri, uzak-taki dedeleri olacaksınız. Tropiklerin yakıcı güneşi altında, aslan gibi büyüyen öteki müstakbel milletiniz adına, sıhhatinize içiyorum, büyük baba, sıhhatinize içiyorum, büyükannel

Mathieu ayağa kalkmıştı, derin bir heyecan içinde, gür bir sesle :

— Sıhhatine, yavrum ! dedi. Oğlum Nicolas'nın sıhhatine, karısı Lisbeth'in sıhhatine ve onların aşkından vücut bulanların hepsinin sıhhatine içiyorum ! Nesilden nesle, gelecekte onlardan doğacak olanların hepsinin sıhhatine içiyorum !

Marianne de ayağa kalkmıştı, o da:

— Karılarınızın, kızlarınızın, zevcelerinizin ve annelerinizin şerefine dedi. Sevecek, doğuracak olanların, mümkün mertebe fazla sadet sağlamak için, kabil olduğu kadar fazla hayat yaratacak olan kadınların sıhhatine.

Bunun üzerine ziyafet sona erdi, sofradan kalkıldı, bütün aile, sereserpe, çimenliğe dağıldı. Sonra, Mathieu ile Marianne'ın etrafını, çocuklarının, sıkış sıkış kalabalığı sardı, son bir şehriyin daha oldu. Zafere ulaşmış döl bereketinin seli idi bu, can evlerinden vücut bulan bütün o mesut, ufacık millet, pürneşe etraflarını sarıyor, onları sevgi tezahürlerine gömüyordu. Yirmi kol birden, onlara, öpsünler diye, sarışın, esmer başlı çocuklar uzatı-

yorlardı. Onlar, çok fazla yaşlı idiler, tekrar o lâhuti çocukluk haline dönmüşlerdi, mini-mini kız ve oğlan çocukların hepsini tanımıyorlardı. Yanılıyorlar, isimleri değişik söylüyorlar, bir çocuğu öteki çocuk zannediyorlardı. Gülüşülüyor, düzeltiliyor, hafızalarını yoklamaları söyleniyordu. Onlar da gülüyorlardı, yanıldıklarını söylerken pek şirin bir jest yapıyorlardı. Bilemiyorlarsa ne zararı vardı, kendi zürriyetlerindendi yal. Sonra, orada gebe kadınlar, kız torunlar, kız torunların çocukları vardı, onları da çağırıyorlar, yine doğacak olan çocuklara, çocukların çocuklarına, sonu gelmiyecek olan zürriyete, daima genişliyecek, onları, uzak devirlere kadar yaşatacak olan bu nesle uğur getirsin diye, onları da öpmek istiyorlardı. Sonra, orada, meme veren anneler vardı, kundaktaki çocukları, yemek esnasında uslu uslu uyumuşlardı; şimdi onlar da uyanmışlar, açlıktan ağlıyorlardı, anneler, ziyafetten onlara da pay vereceklerdi, ağaçların altına oturmuşlar, göğüslerini açmışlar, vekarlı bir âsudelik içinde emziriyorlar, aralarında gülüşüyorlardı. Bu, zevce ve ana olan kadının şahane güzelliği idi, bereketli analığın, hayat öldüren bakireliğe karşı keskin zaferi idi; örfler değişmeliydi, ahlâk telâkkisi, güzellik de değişmeliydi! Sembölünün ihtişamı içinde çocuğunu emziren ananın bu şâşaalı güzelliği ile, yeni baştan bir dünya yaratılmalıydı! Yeni tohumlar, hep yeni mah-

suller yetiştiriyordu, güneş batıp batıp, ufuktan tekrar doğuyordu, süt, canlı beşeriyetin ezeli usaresi, besleyici sineleiden, durmadan akıyordu. Bu süt nehri, dünyanın damarlarında hayatı sürüklüyor, sonsuz asırlara ulaşmak, için kabarıyor, taşıyordu.

Mümkün mertebe fazla saadeti sağlamak, mümkün mertebe fazla hayat yaratmak lâzımdı. Hayata iman, onun âdil ve iyi eserine iman böyle olurdu. İstikbali yalnız, münakaşa kabul etmez bir kuvvet olan, üstün bir kudret olan zafere ulaşmış döl bereketi yaratıyordu. Büyük ihtilâlcı, terakkinin yılmaz işçisi, bütün medeniyetlerin anası o idi, sayısız pehlivanlarının teşkil ettiği orduyu, durmadan, yeni baştan yaratıyor, asırlar boyunca, milyarlarca fakiri, aç, âsiyi, hakikatın ve adaletin zaferine doğru fırlatıyordu. Tarihte, bir tek ileri adım atılmamıştır ki beşeriyete yürüyüş hızını veren şey sayı olmasın. Bu günkü gün gibi, yarın da sadet peşinde koşan kalabalıkların çokluğu sayesinde elde edilecektir. Siyasi eşitlik gibi, nihayet elde edilecek olan iktisadi eşitlik, servetlerin, artık kolaylaştırılacak olan haklı taksimi, şerefli mecburiyeti bir kaide haline konulacak olan mecburi çalışma, devrimizin, beklenen nimetleri olacaktır. Çalışmanın insanlara, günahın cezası olarak yüklendiği doğru değildir; tersine, çalışma bir şereftir, bir asalettir, nimetlerin en değerlisidir, neşedir, sıhhattir,

kuvvettir, daima çalışma halinde, daima müstakbel yaratma halindeki dünyanın ruhudur. Dünyaya getirilen çocuk bir emektir, budalaca zevk fesatlarına düşmeden, normal yaşayan hayat bir emektir, dünyayı, mukadderatının ebediliğine götüren gündelik, büyük faaliyetin bizzat ahengidir. Emeğe gösterilen bu tâzim ortasında, cihanşümul çalışmanın herkes arasındaki bu taksimi ortasında, her fert, vazifelerden ve haklardan, kendi payına düşen meşru hisseyi kabul edeceği için, sefalet, o menfur içtimai cürüm de ortadan kalkacaktır. Doğabildiği kadar çocuk doğsun, ancak zenginlik vasıtası olacaklar, beşer sermayesinin artışı olacaklar, hür ve mesut varlıklar olacaklardır; filânın çocukları, falanın çocuklarının bencilliği uğrunda, angarya kurbanı, kasaplık vücut, yahut fuhş aleti haline gelmiyeceklerdir.

Yine hayat, tâzim gören, tapılan hayatın dirilişi, o sürekli, menfur Katolikliğin kâbusu altında ezilen hayat imanı galebe çalmış olacak, on beşinci asırda, on sekizinci asırda, iki defa ondan kurtulmak için şiddetle teşebbüse geçen milletler, bereketli toprağın, bereketli kadının, yeniden mezhepleştiği, yeniden mutlak kudret ve üstün güzellik haline geleceği yakın bir günde, onu nihayet kovacaklardır.

O geç vakit, akşamın şâşaası içinde Mathieu ile Marianne, kalabalık zürriyetleriyle

hüküm sürüyorlardı. Takdire şayan, kahramanca bir hareket, onları bu hükümdarlık mevkiine getirmişti. Hayat kahramanı şanlı ihtiyarlar halinde ömürlerini sona erdiriyorlardı. Çünkü çok döl yetiştirmişler, çok varlık, çok şey yaratmışlardı. Bunu da, mücadelelerle, emekle, ıstırap içinde yapmışlardı. Çoğu zaman ağlamışlardı. Sonra, yaş, âzami haddine varınca sükûn ve huzur erişmiş, tekmillenen iyi işin, yakında gelecek uyku emniyetinin verdiği, beşuş, büyük huzura erişmişti, etraflarında, çocukları, çocuklarının çocukları, mücadeleye baştan başlıyorlar, çalışıyorlar, ıstırap çekiyorlar. Şimdi de, onlar yaşıyorlardı. Kahramanca büyüklüklerinde, onları tutuşturmuş olan arzu, dünyanın yapıcısı ve düzencisi olan, her yeni zürriyetlerinde, alev gibi yakıcı, onları okşıyan ilâhî arzu da vardı. Tanrının mütemediyen içinde bulunduğu kutsal mâbet gibiydiler. Kâinatın, mütemadi yaratma için yanıp tutuştuğu sönmez ateşle yanıyorlardı. Ak saçları altındaki parlak güzellikleri, gözlerini hâlâ dolduran bu murdar yaşın söndüremediği o sevme kudretinden ileri geliyordu. Gerçi, vaktiyle, gülerek dedikleri gibi, çocuk yetiştirmekte gösterdikleri basiretsizlikle her türlü ölçüyü aşmışlar, komşularını gıcundurmuşlar, saygı gösterilen örfleri bozmuşlardı. Fakat sonunda haklı çıkmış değiller miydi? Çocukları, hiç kimsenin hissesini ke-

mirmemişti, her birisi, kendi gıdasını getir-mişti. Sonra da, memleketin zahire ambarları boşken, mahsul almak iyi bir şeydi. Büyük kıtlık zamanlarında, başkalarının bencil ihtiyatkârlığıyla mücadele etmek için, böyle basiretsiz insanlardan birçok bulunmalıydı. Bu, güzel bir madenî örnek olurdu, nüfus sayısının hoş bir delişmenlikle, avuç avuç, sıhhatli ve neşeli bir cömertlikle artması, korkunç dö-küntüler ortasında, nesli kuvvetlendirir, vatani imar ederdi.

O zaman, hayat, Mathieu ile Marianne'dan, son bir kahramanlık istedi. Bir ay sonra, Dominique Sudan'a dönmek üzereyken, Benjamin, bir akşam onlara iptilâsını anlattı, meçhul ve uzak ovadan gelen, mukavemet edilemez davete îtaatını izah etti:

— Sevgili babacığım, çok sevgili anneciğim, bırakın beni, Dominique'le beraber gideyim... Mücadele ettim. Sizi, bu yaşınızda bırakıp gittiğim için kendi kendimden nefret ediyorum. Fakat çok muhtaribim, ruhum, sonsuzluklarla dolu, taşıyor; eğer gitmiyecek olursam, boş oturmanın hicabı beni öldürecek!

Yürekler burkulmuş, onu dinliyorlardı. Bu sözlere şaşmıyorlardı, yıl dönümlerinden beri onu beklemekteydiler. Titriyorlardı, reddede-miyeceklerini anlıyorlardı, çünkü öteki çocukları verdikten sonra bu son çocuğu aile yuvasında muhafaza ettiklerinden dolayı kendi-

lerini kabahatli buluyorlardı. Ah! Doymaz hayat, son demlerindeki bu hasisliklerine müsaade etmiyor, kıskanç bencillikleri yüzünden ancak mezarın başında kendisinden ayrılmayı tahayyül ettikleri, sessizce gizledikleri bu sevgili yavruya varıncıya kadar istiyordu.

Derin bir sessizlik oldu, nihayet, Mathieu ağır ağır cevap verdi :

— Yavrum, seni zorla tutamam. Hayat seni nereye çağmıyorsa, oraya git.. Bu akşam öleceğimi bilsem, yarına kadar bekle derdim.

Marianne da yavaş sesle:

— Ne olurdu hemen şu anda ölseydik, dedi. Bu son acıyı duymazdık, sen de bizden yalnız bir hâtıra götürürdün.

Janville mezarlığı, içinde sevgili varlıkların çoktan beri uyudukları huzur yeri, bir kere daha anılıyordu, yakında, kendileri de o sevgililerin yanına gideceklerdi. Bu düşüncede keder yoktu, ikisi, aynı gün oraya birlikte yatacaklarını umuyorlardı, çünkü birbirinden ayrı hayatı akılları almıyordu. Zaten, yaşamağa devam edecek değiller miydi, hep çocukları vasıtasıyla, ebediyen birleşmiş olarak, nesilleri vasıtasıyla ölmezliğe erişerek yaşıyacak değiller miydi?

Benjamin, tekrar:

— Sevgili babacığım, çok sevgili anneciğim, eğer gitmiyecek olursam, yarın ben öleceğim, dedi. Sizin ölümünüzü beklemek, onu istemek değil midir? Daha uzun zaman yaşamanız lâzımdır, ben de sizin gibi yaşamak istiyorum.

Yeni bir susma oldu, sonra Mathieu ile Marianne, ikisi birden :

— O halde, git yavrum, dediler. Doğrudur, yaşamak lâzım.

Fakat, veda, hayata son hediye vermek üzere, etlerinden bu eti de koparmak, kendilerinden son kalan ne varsa onu da vermek ne kadar feci, ne kadar ıstıraplı oldu. Nicolas'ın, yolcu çocuğun asla avdet etmemek kararıyla gidişi tekerrür ediyordu, hudutların üstünden aşarak, meçhul ve uzak topraklara tohum ekmek için, esen rüzgâra kaptıran, kanadlanıp uçan çocuğun gidişi.

Mathieu, gözleri yaşlı :

— Bir daha asla göremiyeceğiz ! diye haykırdı.

Marianne da, ta can evinden yükselen derin bir hıçkırıkla :

— Asla, asla göremiyeceğiz ! diye tekrarladı.

Şimdi, yalnız aile çoğalmış, vatan imar edilmiş, Fransa, müstakbel mücadeleler için

kalabalıklaşmış değil, bir de, beşeriyet genişlemiş, çöller bellenmiş, küre baştanbaşa insanla dolmuştu. Vatandan sonra, dünya. Aileden sonra, millet, sonra beşeriyet. Uçsuz bucaksız dünya üzerinde o ne istilâcı uçuş, ne âni bir açılıştı! Ummanların bütün serinliği, bâkir kıtaların bütün güzel kokuları, engin denizden esen bir meltem gibi, devâsa bir soluk halinde geliyordu. Kürenin, ekilmiş birkaç tarlasında, bugün pek pek birkaç yüz milyon insan vardı, dünya, sapan darbeleriyle baştan başa yarılp, onun on misli insanı beslemesi gerekirken, bu hal, acınacak bir şey değil miydi? Sadece milletler arası mübadelelere razı olarak, yaşıyan beşeriyeti şimdiki rakamında tahdidetmek ne dar bir ufuktu; Babil, Niniva, Menfis nasıl öldiyse, öylece, oldukları yerde ölen baş şehirler vardı; halbuki, dünyanın daha başka payitahtlar, dirilerek, inkişaf ederek, yeni medeniyetlere tevarüs ediyorlar da, nüfus sayısı, artık çoğalmıyordu! Bu, ölüm nazariyesidir, çünkü, duran hiçbir şey yoktur, artık artmıyan şey eksilir ve yok olur. Hayat, her gün yaratmağa devam eden, tekâmül devri geldiği zaman gerçekleşeceği beklenen saadeti hazırlıyan med halinde bir denizdir. Milletlerin meddi ve cezri, iteri yürüyüşün safhalarından ibarettir, büyük nur asırlarının kaybolup gitmesi, yerlerine karanlık asırların gelmesi, sırf merhalelerden ibarettir. Daima yeni bir adım atılmıştır, top-

rağının biraz daha fazla kısmı kazanılmış, hayatın biraz daha fazla kısmı faaliyete getirilmiştir. Cihan kanunu, medeniyeti yaratan döl bereketiyle, döl bereketini tahdideden medeniyetten vücuda gelmiş, çifte bir fenomen gibi görünmektedir. Yeryüzü baştan başa insanla dolup, toprak bellenererek, faydalı şekilde kullanılarak mukadderatını tamamladığı gün muvazene doğacaktır. Lâhuti hayal, civanmet hulya, milletin içinde eriyen aile, beşeriyetin içinde eriyen millet, dünyayı bir tek barış, hakikat ve adalet dünyası haline getirecek olan bir tek kardeş millet hulyası, geniş kanad darbeleriyle fezaı dolduruyor. Ah! Ezeli döl bereketi hep artsın. Beşer tohumu hudutların üstünden aşsın, uzaklara gidip, bakımsız çölleri kalabalıklaştırsın, gelecek asırlarda beşeriyeti genişletsin, ta, zamana ve mesafeye ninayet hâkim olacak üstün hayat hüküm sürünceye kadar!

Dominique, Benjamin'i alıp götürüldükten sonra, Mathieu ile Marianne, zürriyetlerinin büyük zevkine, tekmillenmiş, cömert, tükenmez eserlerinin büyük huzuruna yine kavuştular. Hayata herşeyi vermiş olmak saadetinden başka, kendilerine hiçbir şey kalmamıştı. Bir daha asla dönmemeği ifade eden ayrılık, daima daha fazlayı ifade eden, artan, uçsuz bucaksız ufuktan öteye yayılan hayat oluyordu. Yüz yaşına yaklaşan kahramanlar, nesil-

lerinin taşkın gelişimi ortasında, mâsum ve güleç, iftihar duyuyorlardı. Süt, denizlerden aşarak, köhne Fransa topraklarından, bâkir Af ikanın uçsuz bucaksız topraklarına, ya ının genç ve devâsa Fransa'sına kadar akmıştı. Millî mirasın hakir görülen bir köşesinde, Chantebled toprakla ı kazanıldıktan sonra, uzakta, hayatın henüz bereketlendirmesi gereken engin, ıssız sahalarda başka bir Chantebled, bir ülke ediniyordu. Bu, hicretti, beşeriyetin dünya üzerinde yayılışı idi, yürüyen, sonsuzluklara yürüyün beşeriyetti.

S O N